

ІНСТИТУТ ПРАВА ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА СТАШИСА
КЛАСИЧНОГО ПРИВАТНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

КРИМІНОЛОГІЯ

Загальна частина

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

ЧЕРНІГІВ
2015

ББК 67.51я73
УДК 343.9 (075.8)
К 82

*Ухвалено до друку вченою радою
Інституту права імені Володимира Сташиса
Класичного приватного університету
(протокол № 5 від 28 січня 2015 р.)*

КРИМІНОЛОГІЯ. Загальна частина. Альбом схем / Автори-упорядники: *С.Ф.Денисов, Т.А. Денисова, С.Г. Кулик, О.С. Шеремет.* – Чернігів: ПАТ «ПВК «Десна», 2015. – 658 с.

Рецензенти:

Литвинов О.М. – д.ю.н., професор (м. Харків)

Мартиненко О.А. – д.ю.н., професор (м. Київ)

Женунтій В.І. – к.ю.н., старший науковий співробітник (м. Київ)

Навчальний посібник з курсу кримінологія (загальна частина) містить схематично викладені основні положення кримінологічної науки. В ньому розглядаються загальні, фундаментальні положення кримінології: наукова база, поняття та зміст кримінології, загальна історія науки кримінології, історія розвитку кримінологічної науки в Україні, загальна теорія злочинності, теорія детермінації злочинності, теорія особи злочинця, умови та механізм злочинного прояву, теорія запобігання злочинності, кримінальна віктимологія, механізм суїцидальної поведінки, основи кримінологічного прогнозування і планування, організація і методика кримінологічних досліджень, засади кримінологічної політики, сучасні тенденції та проблеми розвитку зарубіжної кримінології. Посібник також містить іменний та предметний покажчики, додатки.

Навчально-наочний посібник призначений для студентів юридичних факультетів, слухачів, аспірантів, викладачів, юристів-практиків.

ISBN 978-966-502-565-8

ББК 67.51я73
УДК 343.9 (075.8)

© Денисов С.Ф., Денисова Т.А.,
Кулик С.Г., Шеремет О.С., 2015

3
ЗМІСТ

Вступ.....	7
ТЕМА №1. КРИМІНОЛОГІЯ ТА ЇЇ ЗМІСТ	
1.1. Кримінологія як наука, навчальна дисципліна та напрям практичної діяльності. Предмет кримінології.....	12
1.2. Зв'язок кримінології з іншими науками.....	36
1.3. Завдання та функції кримінології.....	40
1.4. Система і структура кримінологічних знань. Значення кримінології як науки	46
ТЕМА №2. ЗАГАЛЬНА ІСТОРІЯ КРИМІНОЛОГІЇ	
2.1. Класифікація кримінологічних поглядів.....	73
2.2. Зародження і розвиток кримінологічних поглядів (ранній період історії кримінології)	82
2.3. Класична школа (XVIII ст.).....	85
2.4. Позитивістська школа (кінець XIX ст. початок XX ст.).....	89
2.5. Неокласична школа кримінології.....	94
2.6. Сучасна школа кримінології (із середини XX ст.).....	96
2.7. Сучасні тенденції та проблеми розвитку кримінології	97
ТЕМА №3. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ НАУКИ В УКРАЇНІ	
3.1. Виникнення та формування кримінологічних поглядів в Україні у період XVII – початку XX ст.	113
3.2. Стан кримінологічних досліджень в Україні в радянський період.....	114
3.3. Розвиток кримінології в Україні після здобуття державного суверенітету.....	118
3.4. Проблеми, завдання та перспективи розвитку сучасної української кримінології	127
ТЕМА №4. ТЕОРІЯ ЗЛОЧИННОСТІ	
4.1. Поняття злочинності, її ознаки та види	147
4.2. Кримінологічні показники злочинності та основні способи їх вимірювання	173
4.3. Ціна злочинності.....	194
4.4. Злочинність і судимість	203
4.5. Латентна злочинність	208
4.6. Соціальні наслідки злочинності	225
4.7. Стан і основні тенденції злочинності в Україні	227
ТЕМА №5. ТЕОРІЯ ДЕТЕРМІНАЦІЇ ЗЛОЧИННОСТІ	
5.1. Поняття детермінації та види детермінаційних зв'язків	238
5.2. Детермінація злочинності та її структура	247
5.3. Класифікація детермінантів злочинності.....	255
5.4. Основні детермінанти злочинності в сучасному українському суспільстві	258
ТЕМА №6. ТЕОРІЯ ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ	
6.1. Поняття особи злочинця та суміжних понять.....	270
6.2. Структура особи злочинця	281
6.3. Кримінологічна характеристика особи злочинця	282

6.4. Кримінологічна класифікація осіб які вчинили злочин	283
6.5. Типологія злочинців	285

ТЕМА №7. УМОВИ ТА МЕХАНІЗМ ЗЛОЧИННОГО ПРОЯВУ

7.1. Поняття та структура механізму злочинного прояву.....	289
7.2. Криміногенна орієнтація та криміногенна мотивація. Формування мотиву злочину.....	291
7.3. Умови, ситуація та механізм прийняття рішення про вчинення злочину та реалізації злочинного наміру.....	300
7.4. Потерпілий у механізмі злочинного прояву	303

ТЕМА №8. ТЕОРІЯ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ

8.1. Поняття та диференціація діяльності із запобігання злочинності	305
8.2. Види та форми запобіжної діяльності	310
8.3. Суб'єкти та об'єкти запобіжної діяльності	313
8.4. Загальносоціальне та спеціально-кримінологічне запобігання злочинності	317

ТЕМА №9. КРИМІНАЛЬНА ВІКТИМОЛОГІЯ. МЕХАНІЗМ СУІЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ

9.1. Поняття предмет, категорії, функції та завдання віктимології	335
9.2. Становлення віктимології як самостійного напрямку кримінологічних досліджень	339
9.3. Поняття та класифікація жертв злочину.....	342
9.4. Поняття та оцінка віктимної поведінки. Віктимологічні фактори, що зумовлюють злочинну поведінку	349
9.5. Віктимологічна профілактика: поняття, напрями, завдання	351
9.6. Шкода, заподіювана жертві злочину та проблеми її ресоціалізації	353
9.7. Механізм суїцидальної поведінки.....	354

ТЕМА №10. МЕТОДОЛОГІЯ ТА МЕТОДИКА КРИМІНОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

10.1. Поняття методології та методики	360
10.2. Методи кримінологічних досліджень	381
10.3. Методологічні проблеми сучасної української кримінології	397
10.4. Кримінологічна експертиза нормативно-правових актів і їх проектів	400

ТЕМА №11. КРИМІНОЛОГІЧНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ І ПЛАНУВАННЯ. КРИМІНОЛОГІЧНИЙ МОНІТОРИНГ

11.1. Кримінологічне прогнозування: поняття, вимоги, завдання	404
11.2. Види та методи кримінологічного прогнозування	411
11.3. Кримінологічне планування: поняття, принципи, етапи та види кримінологічного планування	418
11.4. Кримінологічний моніторинг	423

ТЕМА №12. КРИМІНОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА

12.1. Поняття кримінологічної політики, її ознаки та місце в системі державної політики.....	429
12.2. Принципи кримінологічної політики.....	434
12.3. Основні напрями кримінологічної політики на сучасному етапі	437

ТЕМА №13. МІЖНАРОДНІ ОСНОВИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ

13.1. Стан і основні тенденції злочинності в деяких зарубіжних країнах	444
13.2. Загальні засади запобігання злочинності на міжнародному рівні	449
13.3. Теоретичні та методологічні основи порівняльної кримінології	450
13.4. Європейські підходи до теорії й практики запобігання злочинності	459
13.5. Американський досвід запобігання злочинності	462
13.6. Азіатсько-тихоокеанській регіон: теорія та практика запобігання злочинності	468
13.7. Міжнародне співробітництво у боротьбі зі злочинністю	472
13.8. Міжнародні кримінологічні установи	482
Предметний покажчик	484
Іменний покажчик	486
Література	488
Додатки:	
до Темі №1	
1. Етичний кодекс ученого України.....	507
2. Профессиональный кодекс криминолога (извлечения из проекта)	510
3. Сучасні українські вчені (доктори наук за спеціальністю 12.00.08)	513
4. Дійсні члени (академіки) НАПрН України (відділення кримінально-правових наук)	515
5. Паспорт спеціальності 12.00.08	516
6. Схема вивчення роботи аспіранта, здобувача по кафедрі кримінального права Інституту права імені Володимира Сташиса	519
7. Орієнтовний перелік питань для підготовки до вступних випробувань в ад'юнктуру Національної академії внутрішніх справ у 2014 році	522
8. Програма для підготовки та складання кандидатського іспиту зі спеціальності 12.00.08 (Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка)	526
9. Програми вступних випробувань до аспірантури за спеціальністю: 12.00.08 (Київський національний університет імені Тараса Шевченка)	533
10. Програма-мінімум кандидатського екзамена по спеціальності 12.00.08 (Санкт-Петербургский государственный университет)	537
до Тем №2-3	
1. Розвиток вітчизняної кримінології за останні 50 років	540
2. Стаття В.Устінова «Деякі підсумки розвитку вітчизняної кримінологічної науки в ХХ столітті» (рос.)	545
3. Пріоритетні напрями розвитку правової науки на 2011-2015 рр.....	550
4. Перелік установ та вищих навчальних закладів, в яких функціонують спеціалізовані вчені ради із зазначенням спеціальностей за якими в них відбуваються захисти дисертацій (станом на 14.02.2014 р.)	552
5. Тематика наукових досліджень з проблем кримінології на перше десятиріччя ХХІ століття	553
6. Структура перспективної тематики наукових досліджень з проблем кримінології	558
7. Види груп преступлений за тысячу лет (рос.)	559
до Темі №4	
1. Співвідношення зареєстрованих злочинів за регіонами за 2011-2012 рр.	561
2. Топ-10 кримінальних регіонів України	562

3. Аналіз стану злочинності в Україні за 2011 рік	564
4. Аналіз стану злочинності в Україні за 2012 рік	566
5. Реалізація нового КПК України у 2013 р.	569
6. Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України	572
7. Латентний вимір корисливої злочинності в Україні	576
до Теми №5	
1. Рейтинг країн світу за рівнем споживання алкоголю	580
2. Стаття А. Міллера «Що таке причини та умови злочинів?»	581
до Теми №6	
1. Характеристика кримінальних правопорушень, скоєних окремими категоріями осіб (статистичні дані за 2014 рік).....	587
до Теми №7	
1. Стадії злочину (схема)	593
2. Стаття В.А. Номоконова «Определение и классификация причин конкретных преступлений»	594
до Теми № 8	
1. Теорія розбитих вікон	601
2. Смертна кара в світі	604
3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про оптимізацію центральних органів виконавчої влади» від 10 вересня 2014 р.	605
4. Схема організації та взаємодії центральних органів виконавчої влади (затверджена Указом Президента України від 9.12.2010 р. № 1085/2010).....	608
5. Проект Закону України «Про основи державної політики щодо протидії злочинності» та пояснювальна записка до нього	611
до Теми №9	
1. Віктимізація в Україні: стан, детермінанти, запобігання	617
до Теми №10	
1. Стаття В.Ф. Оболенцева «Методологічні засади кримінології»	621
до Теми № 11	
1. Приклад кримінологічної експертизи нормативно-правового акту	626
2. Проект Закону України «Про кримінологічну експертизу проектів нормативно- правових актів» та пояснювальна записка до нього	629
до Теми № 12	
1. Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07.2010 р. (витяг)	640
2. Оптимальна модель кримінологічної політики (за М.П. Клеймьоновим).....	644
до Теми № 13	
1. Стаття О.О. Житного «Міжнародне «анти кримінальне» співробітництво України та протидія злочинності»	645
2. Стаття С.М. Мохончука Кримінальна відповідальність за злочини проти миру і безпеки людства: дослідження наукової історіографії	651

*Присвячується світлій пам'яті
видатного українського кримінолога
Анатолія Петровича Закалюка*

ВСТУП

*«Нехай учений забуде, що він зробив, як
тільки це вже зроблено, і нехай думає про
те, що він ще повинен зробити»*

Йоганн Готліб Фіхте

Із року в рік наука йде вперед, вона стає більш досконалою, повною та визначеною. У деяких питаннях вчені досягають згоди, стосовно інших сперечаються в теоріях, аргументах і гіпотезах, саме це і є рушієм постійного розвитку, руху вперед. Кримінологія не є винятком. Накопичення нових кримінологічних знань, як результату проведення багатьох досліджень, є позитивним та закономірним процесом, проте, одночасно це свідчить і про розвиток, зміцнення й поширення того явища, яке складає основний елементу предмету цієї науки – злочинності.

Злочинність, змінює свої форми, прояви, трансформується у більш складні конструкції. Із розвитком високих технологій, «інтеграції» злочинності в політику, окремі форми її стають майже непереборними. Сили правоохоронних структур, державних установ та громадськості розбиваються об стіни, які будує заражена злочинністю влада. Розуміння злочинності як явища, що неодмінно супроводжує процес глобалізації світу, стає більш складним і завуальованим. Вона стала незмінним інструментом глобалізації, її супутником, вірним слугою.

Кримінологія є наукою, яка має прикладний та практичний характер, вона ставить за мету покращення життя людей, зокрема, через вивчення та дослідження злочинності – явища, що супроводжувало людство з часів його появи. Саме тому, до кримінології як найкраще підходить вислів В. Ключевського: «Наука є не тільки знання, але й усвідомлення, тобто вміння користуватися знанням так як слід».

Щоб зрозуміти сутність кримінології, необхідно усвідомити багатогранність предмета її вивчення. Кримінологія фактично об'єднує в єдине ціле соціологію злочинності й психологію злочинної поведінки, тобто два різнооб'єктних явища – із соціології та з психології. При цьому тільки кримінологія встановлює зв'язки між цими явищами, наприклад визначає механізм взаємодії загальносоціальних (соціальних, що підкоряються соціологічним законам) причин й умов злочинності її типів і особистісно-мікросередовищних (індивідуальних, групових, що підкоряються законам психології особистості та соціальної психології) причин й умов злочинної поведінки.

Вітчизняна кримінологічна наука знаходиться в стадії становлення та розвитку. Як зазначає професор В.І. Шакун, характерною рисою сучасної кримінологічної науки є помітне зростання уваги до вивчення закономірностей впливу політичних, соціальних, правових, психологічних факторів на стан злочинності в Україні. Вчений зауважує: «Головними джерелами нових проявів злочинності та її видозмін на

сучасному етапі суспільного розвитку України стала, з одного боку, поспішність соціальних і політичних змін, до яких країна виявилась не готовою, а з іншого – недосконалість державного устрою, виборчого законодавства, належним чином не підготовлений перехід від планової до ринкової економіки. Втрата соціальних досягнень призвела до загострення антагонізму між бідністю і багатством, який став одним із головних чинників протиправної поведінки більшості членів суспільства. На тлі цих перетворень людина перестала відчувати себе особистістю в суспільному середовищі, набуваючи крайньої межі індивідуалізації. Характеризуючи нинішню криміногенну ситуацію в Україні, потрібно зауважити, що вона як за масштабами, так і за впливом на суспільство являє собою якісно новий феномен.

Дійсно, криміногенна ситуація, що склалася в Україні, вимагає більш об'єктивного, глибокого й усебічного, ніж існував раніше, погляду на численні проблеми кримінологічної профілактики. В Україні поглиблюється суперечність між інститутами влади й суспільством. Інколи складається враження, що у нас узагалі існують дві країни. Одночасно, одна країна намагається вижити, друга живе в якомусь іншому вимірі, з відмінними пріоритетами, цінностями, іншою системою координат. При цьому, взагалі немає системи зворотного зв'язку, а влада поступово набуває рис антинародного режиму»¹.

Серйозно підриває міжнародний авторитет України поширення впливу вітчизняної організованої злочинності за межами країни, її активна участь у відмиванні незаконно добутих капіталів, наркобізнесі, торгівлі людьми та зброєю. Активному впровадженню організованої злочинності в економіку і політику сприяє корупція у всіх гілках влади. Втручання злочинних співтовариств у військову сферу позначається на обороноздатності країни тощо. Як наслідок, поширення корупції та масштаби діяльності кримінальних угруповань набули такого розмаху, що проблема боротьби зі злочинністю зараз називається серед найактуальніших, яка потребує вжиття цілеспрямованих комплексних заходів протидії з боку держави та суспільства.

Таким чином, щоб побачити, зрозуміти, осмислити, а значить і знайти шляхи впливу на певні негативні явища, необхідно чітко уявляти межі їх поширення, які, до речі, можуть знаходитись далеко за обрієм доступного нам бачення.

Враховуючи такий стан речей, стає очевидним – для того щоб хоч якось опиратись тиску злочинності, а ще більш реально мінімізувати її прояви, недостатньо спиратись на окремо взяті наукові течії. Для реалізації вищезазначеної мети необхідне комплексне об'єднання наукових знань, яке забезпечить широкий погляд на проблему і матиме результатом вихід із усталених рамок методологічного пізнання окремо взятої суспільної науки.

Важко не погодитись сьогодні, що саме кримінологія як комплексна правова наука здатна об'єднати ті наукові знання, які необхідні для профілактики, запобігання та протидії не тільки вітчизняній, але й світовій злочинності.

Ми намагалися зібрати якомога більше актуальної кримінологічної інформації, перетворити багатотомні знання, напрацьовані десятиріччями видатними українськими та зарубіжними кримінологами в консолідований блок ідей викладених у єдиному посібнику. Автори розуміють, що охопити абсолютно всі знання не можливо, однак намагалися, хоча б частково, наблизитися до цього.

Ми не претендуємо на новизну поглядів стосовно деяких питань, проте метою авторів посібника було максимальне висвітлення точок зору провідних кримінологів на основні положення предмету кримінології: злочинності, її причин та умов, особи

¹ В. Шакурн. Онтологічний вимір у кримінології // Право України. – 2010. – № 7. – С. 136-141.

злочинця, та запобігання. Крім того, автори посібника, разом із традиційними питаннями, розглядають такі актуальні теми як кримінологічна політика, кримінологічний моніторинг, міжнародні основи запобігання злочинності, приділяють значну увагу історії розвитку кримінологічної науки в Україні.

Порушується питання визнання кримінології як самостійної науки, і автори даного посібника, підтримуючи таку позицію, на основі публікацій та матеріалів статей наводять думки різних вчених стосовно даного питання. Ці думки різняться й навіть можуть бути протилежними, однак у цьому й основна перевага даного посібника – питання не висвітлюється однобічно, воно розглядається з усіх кутів і читач, який користується даним посібником, може сформулювати своє бачення даної проблеми. Такий підхід автори посібника застосовують майже до кожної теми, яка розглядається в даному виданні.

Хотілося б декілька слів сказати, про характер викладу матеріалу. По-перше, у такому вигляді можна найбільш раціонально викласти об'ємну кримінологічну інформацію в компактному вигляді, акцентуючи при цьому увагу на головному; по-друге, візуальне сприйняття у вигляді схем допоможе більш результативно запам'ятовувати матеріал, робити наголос на ключових моментах та не заблукати в просторах кримінологічних знань. Це є особливо актуальним, адже користувачами даного посібника будуть студенти та аспіранти юридичних факультетів, для яких він може стати незамінним у підготовці до семінарів, іспитів у тому числі й кандидатських. Викладачі та молоді вчені зможуть користуватися ним як настільним довідником, свого роду дороговказом, адже якщо певний аспект зацікавить користувача, то для відшукування найповнішого матеріалу він може звернутися до першоджерела через відповідні посилання та списку використаної літератури.

Отож, посібник містить актуальний матеріал із основних кримінологічних тем у вигляді схем. Деякі схеми мають досить складну структуру та займають від двох до 5 сторінок. Така структура зумовлена тим, що інформація, яка надана в них носить складний багаторівневий характер, і якщо подати її спрощено, то викладене у схемі питання втрачає своє змістовне навантаження та перетворюється у набір стрілочок та прямокутників, які так і не зможуть охопити всієї суті питання.

Інколи одне і теж питання може бути представлене в декількох схемах, такий підхід дає можливість користувачу обирати, як краще запам'ятати матеріал – чи то буде більш скорочена схема, чи більш повна виходячи із можливостей свого візуального сприйняття.

Ми намагалися не просто надати матеріал, а зробити його виклад більш цікавим: на початку кожної теми наведені цитати відомих українських і зарубіжних вчених, політиків, медиків, філософів. Це не просто декоративний прийом, цитати виступають епіграфом до даної теми з метою задати напрям думки, налаштувати читача на подальший матеріал і підкреслити ті висновки, що містить розглядувана тема.

Особливої уваги заслуговують додатки, вони доповнюють основні розділи посібника, які окрім тексту й таблиць, містять графічні зображення, ілюстрації – це робить матеріал більш живим, наближеним до повсякденного життя. Багато матеріалів узято з незалежних Інтернет ресурсів, посилання на які користувач зможе знайти на тих же сторінках посібника на яких і представлені матеріали додатків.

Для більш раціонального пошуку окремих термінів, понять та посилань на науковців у посібнику представлений також предметний та іменний покажчики.

У розробці даного навчального посібника використовувалися підручники, навчальні посібники, монографії та інші матеріали, зокрема вчених: *Ю.В. Александров, А.М. Бойко, О.М. Бандурка, В.С. Батургареева, В.В. Голіна, В.О. Глушков, Б.М. Головкін, В.К. Грищук, І.М. Даньшин, О.М. Джужа, А.І. Долгова, В.М. Дрьомін, В.Є. Емінов, А.П. Закалюк, В.С. Зеленецький, А.І. Зелінський, С.М. Іншаков, О.Г. Кальман, О.М. Костенко, В.М. Кудрявцев, О.Г. Кулик, І.П. Лановенко, О.М. Литвинов, В.В. Лунєєв, О.А. Мартиненко, П.П. Михайленко, В.О. Туляков, І.К. Туркевич, В.І. Шакур* та інших.

Робота присвячена світлій пам'яті академіка НАПрН України, доктора юридичних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України *Анатолія Петровича Закалюка*, який десятки років займався теоретичними й практичними проблемами запобігання та протидії злочинності і зробив неоціненний внесок у розвиток кримінологічної науки.

Автори посібника висловлюють щирю вдячність за поради, цінні зауваження, рекомендації та побажання шановним рецензентам даної праці *Литвинову Олексію Миколайовичу, Женунтію Володимирі Івановичу* і *Мартиненку Олегу Анатолійовичу* та з вдячністю приймуть пропозиції щодо удосконалення змісту чи структури навчального посібника.

ТЕМА №1. КРИМІНОЛОГІЯ ТА ЇЇ ЗМІСТ

«Вчені намагаються говорити на одній мові, навіть якщо рідні мови в них різні»

Карл Раймонд Поппер (1902-1994) – австрійський і британський філософ і соціолог

«Тільки наука змінить світ. Наука в широкому розумінні: і як розщеплюється атом, і як виховувати дітей... І дорослих теж»

Микола Амосов (1913-2002) – лікар-кардіолог, письменник, публіцист

«За моїми досить сумними припущеннями, доволі значна частина чоловічого населення нижчих класів може провести більшу частину життя у в'язницях або таборах. Я не стверджую, що це неминуче, але ймовірність цього досить велика. У нинішньої цивілізації немає гарантій проти такого повороту подій. Навпаки, ми бачимо енергійні починання по зміні правового апарату, з розробки ідеології «правосуддя по заслугах», збільшення ефективності контролю, збільшення кількості ув'язнених»

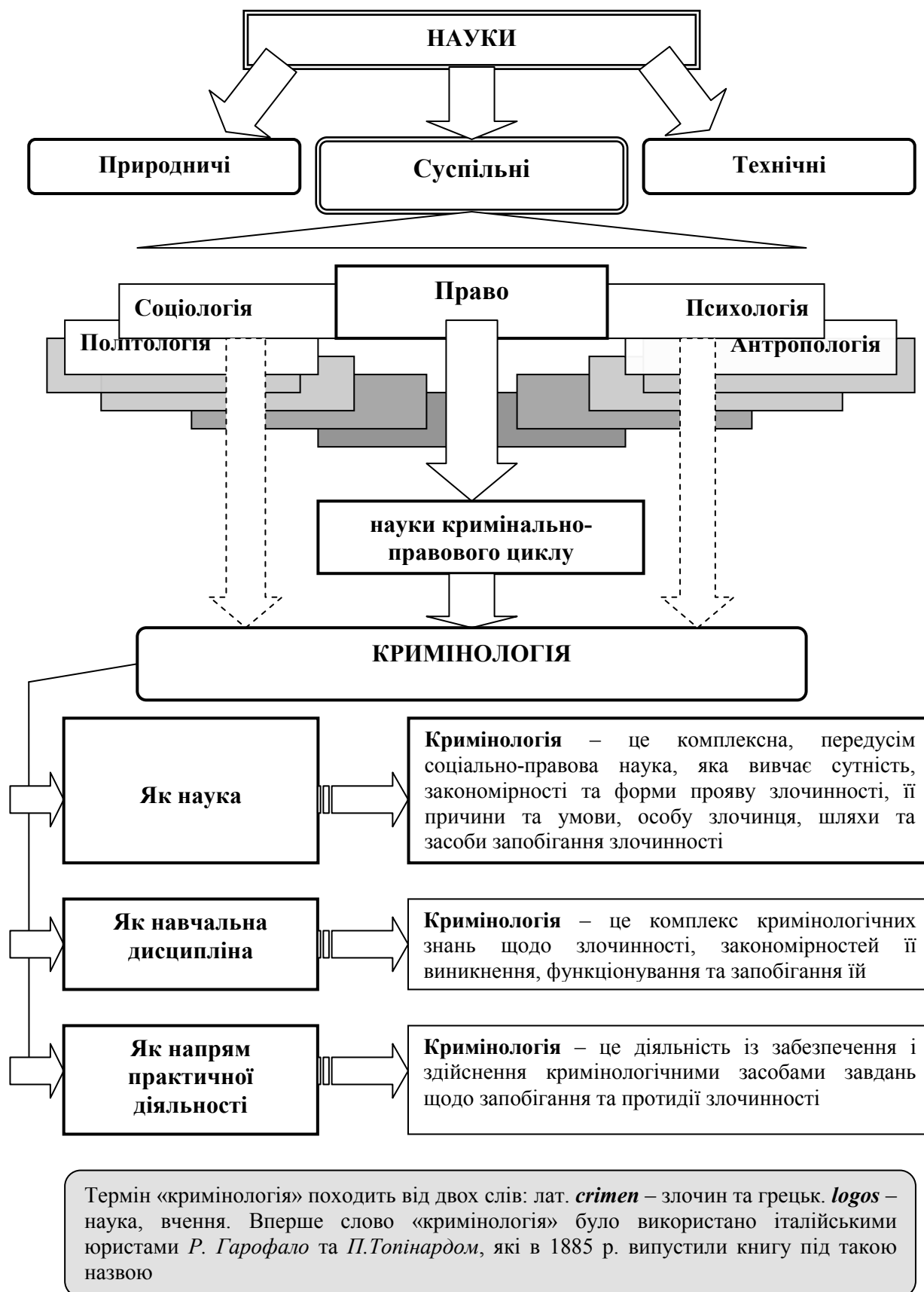
Нільс Крісті (нар. 1928 р.) – видатний норвежський кримінолог

«Кримінологія – наука не про хліб насущний, не про тепло й не про продовження роду, потреби в яких у людини завжди були фундаментальними, первинними та вродженими. Але саме з їх життєво необхідним і практично повсякденним задоволенням в умовах голоду, холоду й під дією інших вихідних імпульсів пов'язана поява насильницького та іншого захоплення предметів цих потреб, а отже, і зачатків кримінології як одного з напрямків більш загальної науки виживання»

Віктор Васильович Лунєєв (нар. 1932 р.) – російський кримінолог, доктор юридичних наук, професор

1.1. Кримінологія як наука, навчальна дисципліна та напрям практичної діяльності. Предмет кримінології

Схема 1.1.1

Найбільш поширені визначення поняття «кримінологія» (як науки)

Кримінологія – відносно самостійна, комплексна та в основі своїй соціолого-кримінально-правова наука про закономірності й тенденції злочинності, причин і умов її існування, формування особи злочинця та його злочинної поведінки, а також про адекватність методів їх вивчення, шляхи та заходи контролю злочинності, її попередження й утримання на соціально терпимому рівні

(В.В. Лунєєв)

Кримінологія – загальнотеоретична наука про злочинність, її причини та умови, що їй супутні, особи тих, хто вчинює злочини, а також методах контролю за злочинністю та боротьби із нею (включаючи до поняття боротьби зі злочинністю та її попередження)

(В.М. Кудрявцев, В.Є. Емінов)

Кримінологія – у буквальному сенсі наука про злочинність. У сучасних умовах кримінологія це:

а) наука про злочинність, її причини та умови (фактори), особу злочинця, систему заходів боротьби зі злочинністю й наслідках злочинності, які вивчаються за допомогою специфічного поєднання філософського, загально- та приватно-наукових методів;

б) навчальна дисципліна в середніх спеціальних та вищих навчальних закладах, предмет якої в основі тотожний предмету відповідної науки

(В.Є. Емінов)

Кримінологія – соціально-правова наука, що займається вивченням такого об'єктивно сформованого та системного соціального явища, як злочинність, а також закономірностей і тенденцій її виникнення та розвитку, особи злочинця, причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів, ефективних методів, засобів і заходів попереджувального та профілактичного характеру та здійснення прогнозування з метою боротьби зі злочинністю

(С.М. Іншаков)

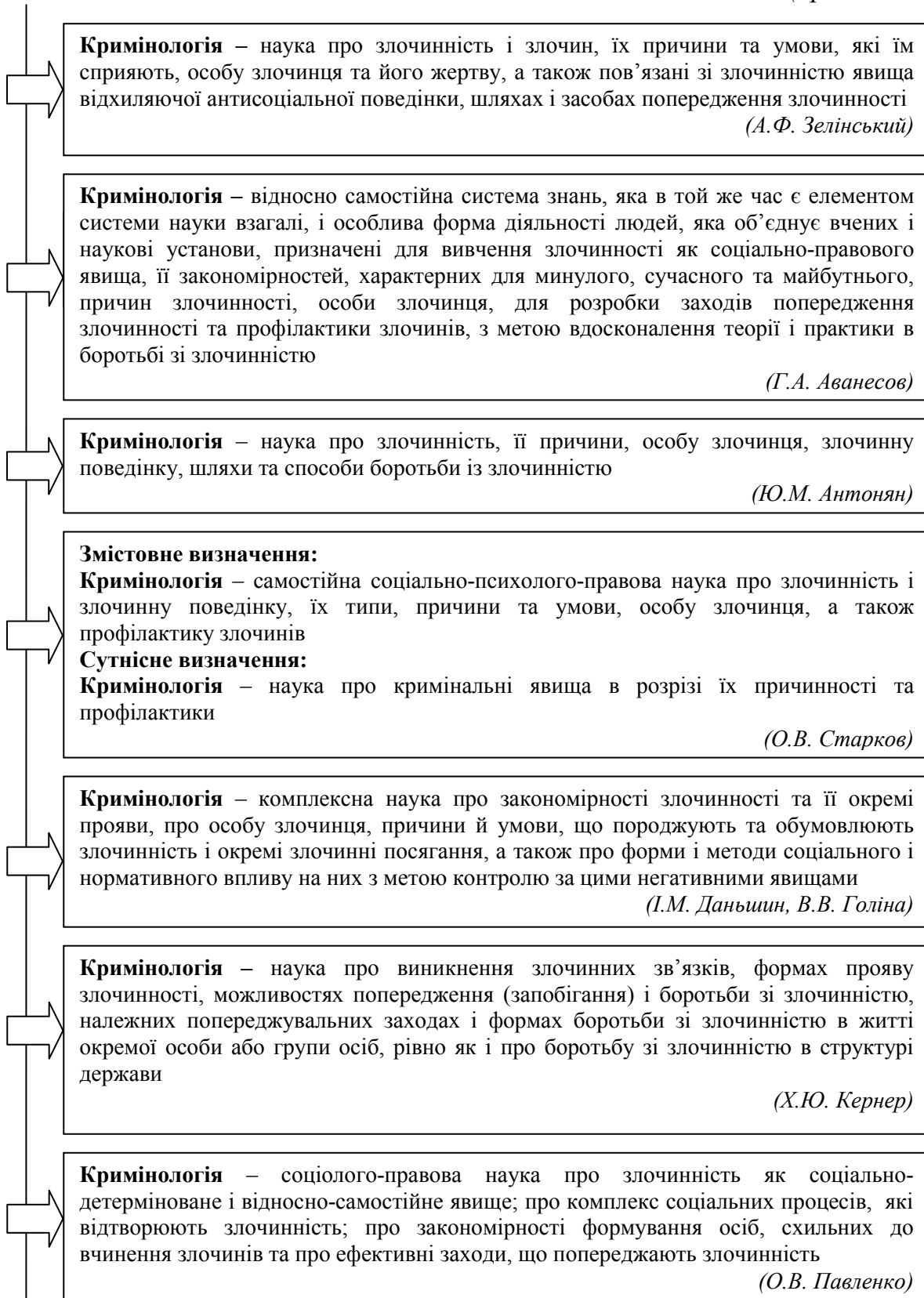
Кримінологія вивчає злочинність, види злочинності, індивідуальну злочинну поведінку, злочини; їх причини, інші види взаємозв'язку з різними явищами та процесами; результативність заходів по боротьбі зі злочинністю, які приймаються. На цій базі кримінологія розробляє рекомендації з удосконалення боротьби зі злочинністю. Багато з цих рекомендацій передаються іншим спеціалістам: економістам, соціологам, юристам різного профілю для їх детального опрацювання з урахуванням спеціальних наукових пізнань і розробки цілого комплексу конкретних заходів з усунення причин й умов кримінальних явищ

(А.І. Долгова)

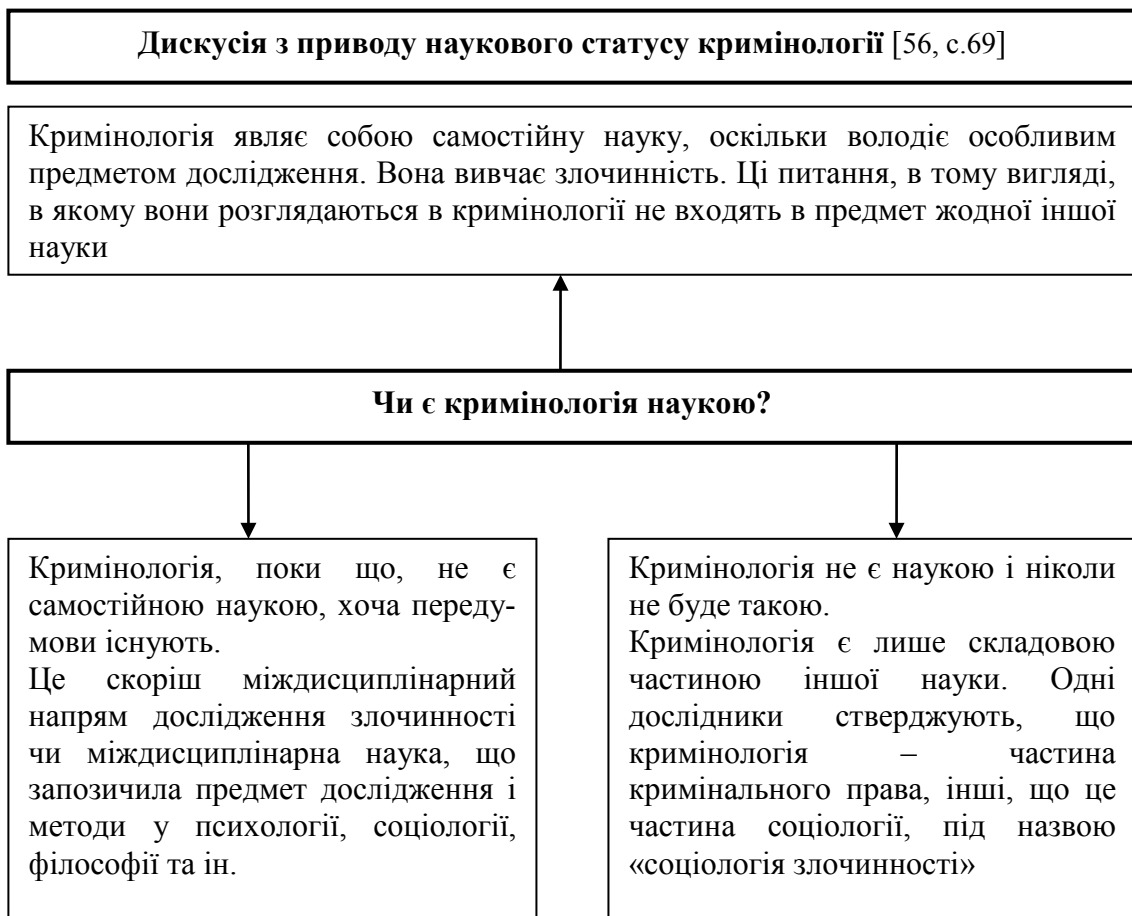
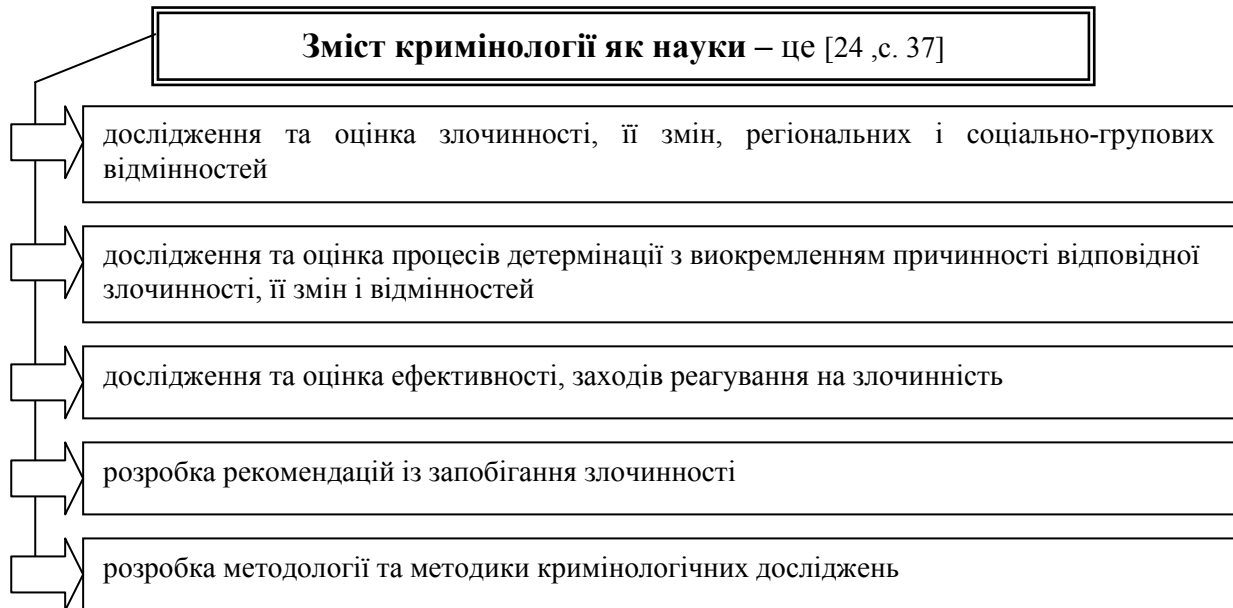
Кримінологія – самостійна теоретико-прикладна суспільна наука про злочинність, а ще ширше – про її природу, сутність, закономірності виникнення, суспільного прояву та запобігання.

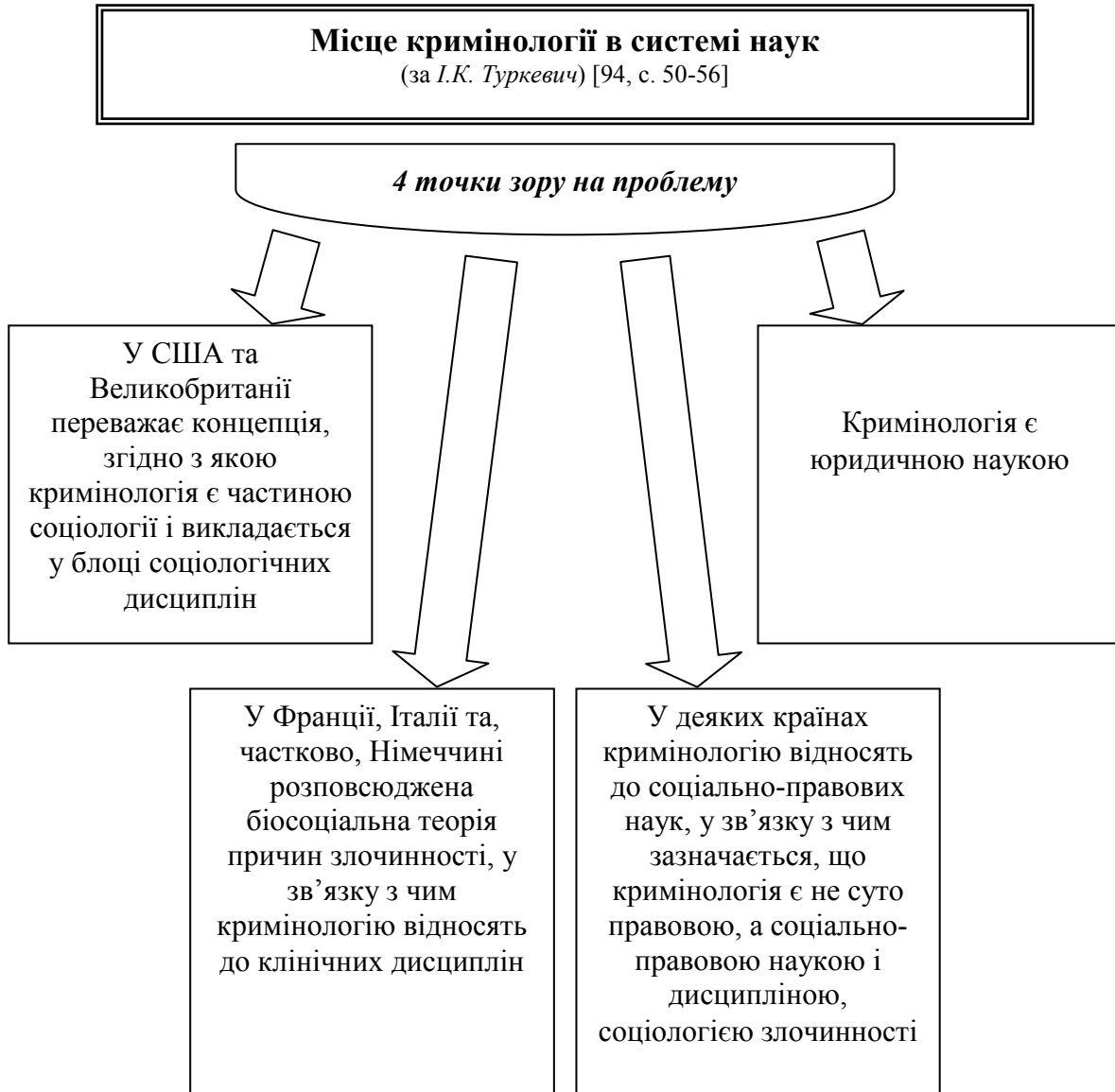
Практична кримінологія – діяльність із забезпечення і здійснення кримінологічними засобами завдань, щодо запобігання, а у загальному плані – й протидії злочинності

(А.П. Закалюк)

Кримінологія як соціологія злочинності

Поведінка, що відхиляється (девіантна) входить до предмета соціології. Злочинність – одна з форм девіантної поведінки, а тому відсутні будь-які підстави для передачі її вивчення від соціологів до юристів.

Оскільки кримінологія вивчає особистість та її вчинки, вона включає й соціальну психологію. Таким чином, кримінологія – наука комплексна, яка об'єднує соціологію та психологію злочинності.

(А.Ф.Зелінський)

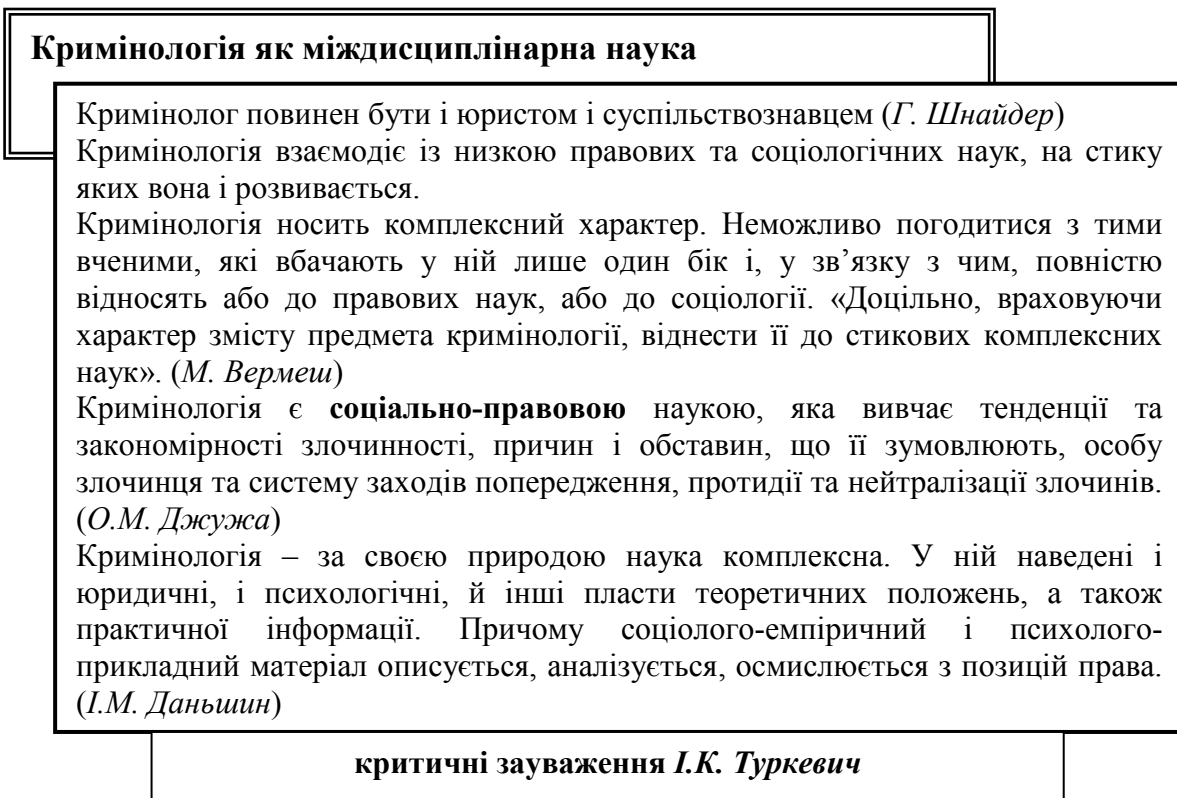
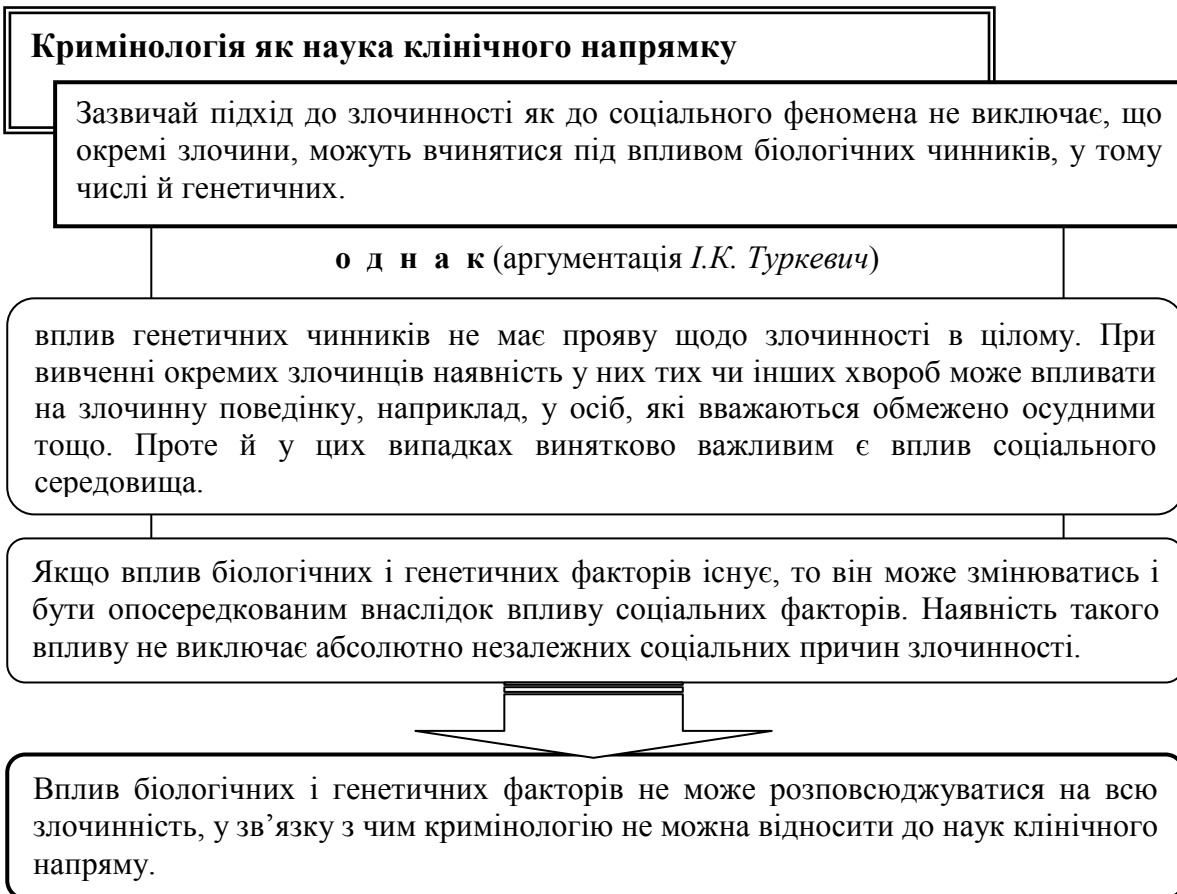
о д н а к (аргументація І.К. Туркевич)

Злочинність у широкому розумінні слова має соціологічне коріння. Однак злочинність викликає не будь-яке одне явище, а сукупність протиріч у різних сферах життя суспільства: психології, економіці, політиці, управлінській, законотворчій і застосовчій діяльності тощо.

Між тим, сама по собі злочинність є правовим явищем. Воно нерозривно пов'язане з кримінальним законом, оскільки конкретні злочини, що входять у систему злочинності, передбачені кримінально-правовими нормами. Дослідження злочинності з метою розкриття властивих їй закономірностей здійснюється переважно на підставі кримінально-правових ознак – характеристики об'єктів злочинів, ступеня їх суспільної небезпеки, особливостей прояву об'єктивної сторони складів злочинів, форм та видів вини тощо.

При аналізі злочинності враховуються і кримінологічні ознаки. Їх можна глибоко дослідити і спрямувати у відповідності з цим запобіжні заходи лише юрист, а не соціолог, оскільки останній некомпетентний у кримінально-правових і кримінологічних проблемах.

Жоден фахівець – чи то соціолог, психолог, працівник управлінської сфери та ін. – не може дати науково обґрунтованих рекомендацій щодо впливу на всю гамму причин і умов злочинності.

Сьогодні майже не має наук, які були б ізольовані від інших наук. Інтеграція наук – характерне явище сьогодення. Між тим, у кожній науці завжди простежується основна галузь, що визначає напрям і мету дослідження. Математична статистика давно вже стала складовою всіх гуманітарних наук, однак не перетворила їх у математичні. Комплексний характер наук не виключає її належність до того чи іншого роду наук.

Якщо визнати, що кримінологія є комплексною соціально-правовою наукою, то спеціаліст такої стикової науки повинен бути фахівцем не лише із кримінології, але й з багатьох інших наук, які стикаються з кримінологією. А це неможливо. Інша справа, що кримінологія взаємодія з багатьма науками, зокрема з філософією, соціологією, психологією, кримінальним правом, кримінальним процесом, криміналістикою тощо. До кримінологічних досліджень залучаються фахівці названих та інших наук для розробки більш ґрунтовних рекомендацій щодо запобігання злочинності, окремих її видів та конкретних злочинів.

Схема 1.1.9

Кримінологія – юридична наука

Відомі кримінологи України та Росії дотримуються точки зору, що кримінологія належить до юридичних наук.

Кадри Всесоюзного інституту з вивчення причин і розробки заходів запобігання злочинності формувалися із числа спеціалістів з філософії, з юридичною, соціологічною, психологічною та іншою освітою. Практично найбільш успішно займалися кримінологічними дослідженнями юристи. Спочатку їм було важко, оскільки вони свого часу не вивчали кримінологію в юридичних вузах. Однак саме юристи створили сучасну школу вітчизняної кримінології. Зараз юристи вивчають кримінологію в юридичних вузах. Психологи, економісти, політологи, філософи беруть участь у вивченні проблем злочинності, але в межах своїх спеціальностей. Розв'язання всіх проблем, які становлять зміст кримінології, здійснюють юристи-кримінологи.

Кримінологія може бути загальнотеоретичною наукою щодо наук кримінально-правового циклу: але не з усіх аспектів, а лише з тих, які торкаються її предмету і з якими тією чи іншою мірою стикаються інші науки.

Кримінологію не можна віднести до суто прикладних наук, оскільки нею розроблені кардинальні теоретичні положення, що торкаються самої злочинності, причин та умов її існування, особистості злочинця, проблем запобігання злочинам тощо.

Кримінологія чи соціологія злочинності? [90, с. 9-16]

У США під кримінологією розуміється в першу чергу соціологія злочинності. Її репрезентують фахові соціологи і викладають на соціологічних факультетах.

В Європі кримінологія радше розглядається як міждисциплінарна галузь, яку досліджують соціологи, юристи, психологи, біологи, медики. Тобто, кримінолог на Заході може бути ким завгодно: і юристом, і соціологом, і психологом і т. ін.

Перемога суто юридичного підходу до кримінології виявилася, на наш погляд, пірровою перемогою. Самого лише історичного факту, що у нас кримінологія була «організована на юридичній базі», а її кадровий корпус склали виключно фахові юристи, аж ніяк не достатньо, аби дисципліна й надалі, а тим більше назавжди залишалася юридичною наукою. Визначальними ознаками характеру й приналежності дисципліни є специфіка предмета, понятійного апарату, методів, що притаманні науці. **Спроба будувати кримінологію виключно на теоретико-методологічній базі, властивій юриспруденції, значно обмежила її пізнавальні й практичні можливості, чим стимулювала продовження дискусії.**

По-перше, виникли методологічні проблеми. За часів СРСР вони вирішувалися стандартно: теоретико-методологічною основою кожної наукової дисципліни декларувався діалектико-матеріалістичний метод, марксизм-ленінізм. Але реально радянські кримінологи користувалися притаманним науці кримінального права нормативістським, логіко-дедуктивним підходом. У справжнього криміналіста є єдина Біблія, на якій він присягається і якій молиться, – Кримінальний кодекс. Ось чому наші кримінологи намагалися і в архітектоніку кримінології вкласти кримінально-правові засади. Наприклад, за цими принципами існує тенденція до поділу кримінології на дві частини – Загальну і Особливу. Годі й казати, що складні соціальні явища та процеси не можна досліджувати, пояснювати на цій базі. Інакше ми кожного разу будемо констатувати: кримінальне законодавство і є тим чинником, що породжує злочинність.

По-друге, у кримінологів-юристів увесь час виникають проблеми з предметом науки, який, так би мовити, намагається «вийти за межі компетенції юристів». З цього приводу *О.Б. Сахаров* пише (мовою оригіналу): «*Признание криминологии юридической наукой противоречит принятой в советской юриспруденции трактовке предмета правовых наук. Правовые науки имеют своим предметом право, юридические нормы и институты, закономерности их возникновения и изменения, юридические факты и правовые последствия этих фактов. Предметом же криминологии служат социальные явления и процессы*». Із думкою *О.Б. Сахарова* не можна не погодитися. Дійсно, хіба можна вважати предметом юридичної науки, наприклад, соціальні фактори злочинності або психологічні мотиви? А чи не виступають попередження і профілактика злочинності – соціальними процесами, програмами, технологіями, які також не втиснути в межі предмета правознавства, навіть коли останній трактувати дуже вільно й широко? Адже й сам злочин як соціальна дія не є предметом правознавства. З юридичної точки зору злочин – певна кваліфікація дії, оцінка, тип відносин між державою і суб'єктом дії. Над цією недоречністю розмірковує і український кримінолог проф. *І.М. Даньшин*. Він висловлюється за те, щоб законодавець прийняв закон про попередження злочинності, і в цьому разі кримінологія нарешті отримає специфічну галузь законодавства. За логікою *І.М. Даньшина*, це врятує юридичний статус кримінології, тобто надалі вона буде повноцінною юридичною дисципліною.

По-третє, мабуть найбільш вразливим місцем вітчизняної кримінології була і лишається слабка методична база і, відповідно, недостатнє емпіричне обґрунтування теорій та висновків. І це легко пояснити історією утворення вітчизняної кримінології. *І.І. Карпець* самокритично пригадував, як саме починав працювати інститут, яким він керував (мовою оригіналу): *«Значительная часть научных сотрудников не видела конкретных путей исследования преступности. Научную деятельность они понимали как создание литературных произведений, в основе которых были логические рассуждения, в лучшем случае – изучение и комментирование текстов законов, иногда использовались примеры из судебной и следственной практики. О таких науках, как социология, психология, кибернетика, не было и речи»*. Давалася зв'язки загальна нормативістська, дедуктивна настанова. Як результат, на світ з'явилися об'ємні праці, в яких не було цифр, статистики, даних опитувань тощо. Вони писалися у псевдо-теоретичному стилі за принципом «замкненого кола»: певна кількість авторів весь час посилалась один на одного, вже не кажучи про цитування марксистської літератури. Цей недолік особливо рельєфно висвітлюється, коли у 80–90 рр. ХХ ст. розпочалися контакти із західними кримінологами, які твердо стоять на позитивістських, соціологічних позиціях, а їх теорії та висновки завжди підкріплюються індуктивним шляхом, посиленнями на репрезентативні спостереження. Власних методів кримінологія не виробила. Кримінологи усього світу використовують методи, застосовувані соціологами, психологами, або представниками інших фундаментальних дисциплін. Мова може йти, по-перше, про адаптацію стандартних процедур відповідно до предмета кримінології та умов проведення кримінологічних досліджень, по-друге, про коректне їх застосування. На жаль, переважна більшість вітчизняних кримінологів не дотримуються цих принципів, багато з них має аматорські уявлення й навички в галузі соціологічних методів. Огляд кримінологічної літератури, що накопичилася ще з радянських часів, засвідчує майже повну відсутність емпіричних кримінологічних праць, які б задовольняли науково-соціологічним критеріям. І це не дивно, якщо врахувати вакуум належної соціологічної підготовки вітчизняних юристів і організаційну відокремленість кримінологів від соціологів.

Певна невизначеність статусу кримінології призводить до того, що її роль розглядається у широкому діапазоні від допоміжної дисципліни, придатку кримінального права до юридичної мета-науки. Остання думка належить одному з лідерів сучасної російської кримінології проф. *А.І. Долговій*. Вона вважає, що кримінологія у Росії і в інших країнах, де вона розвивалася в межах юриспруденції, перетворилася на загально-теоретичну науку для дисциплін кримінального циклу: кримінального, кримінально-виконавчого права, кримінального процесу, криміналістики, опе-ративно-розшукової діяльності, судової психології. Це є рішучою претензією, з якою, мабуть, не погодиться більшість юристів, бо сучасна російська (додамо й українська) кримінологія не тільки не здатна відігравати роль теоретичного фундаменту для інших дисциплін, але й сама такого не має. Після певної ревізії евристичних можливостей марксизму-ленінізму вітчизняна кримінологія так і не знайшла теоретико-методологічних засобів, які б її задовольнили.

Щодо ставлення до проблем кримінології, передусім до центрального питання – про співвідношення цієї науки з соціологією (й іншими неюридичними дисциплінами) – кримінологів-юристів можна поділити на дві групи.

1

Перша група відстоює «юридично чисту» кримінологію. Так, *І.І. Карпец* висловлювався наступним чином (мов. оригіналу): «*Прежде всего следует сказать, что криминология не является частью социологии. Марксистская социология – это исторический материализм, и криминология не вписывается в ее предмет*». Це досить наївне й застаріле пояснення, але симптоматичне. Проблема лишається і до сьогодні. Вже згадувана *А.І. Долгова* досить агресивно атакує саму думку, що кримінологію можна розглядати як соціологію злочинності. Серед інших аргументів вона наводить і такий (мов. оригіналу): «*...криминологи в России имеют значительно больший общественный вес, чем криминологи-социологи в США и ряде других стран, ибо наши ученые не только ставят определенные проблемы, юридическое образование позволяет им также предлагать в необходимых случаях конкретные правовые пути их решения, точно избирать адресатов своих рекомендаций с учетом их правовой компетенции*». Американським кримінологам-соціологам належать визнані класичними теорії й пояснення злочинності, хрестоматійні емпіричні дослідження, добре знані у всьому світі. Під впливом їх робіт формувалася громадська думка й приймалися важливі зміни до кримінальної політики багатьох держав. Але нам не відома жодна книга, теорія, емпіричне дослідження, які б були виконані в СРСР, або Росії і їх знали б за межами вітчизняного цеху кримінологів. В одному *А.І. Долгова* має рацію – кримінологія в СРСР була організована за схемою відомчої науки, яка повинна була обслуговувати правоохоронні органи. Як це відбивалося на свободі творчості – то вже інша справа. А з точки зору контактів учених з юристами-практиками, дійсно, така схема має свої переваги.

2

Друга група. Критично оцінював становище в сучасній кримінології український дослідник, проф. *А.Ф. Зелинський*. Його думка зводилася до того, що наша кримінологія мусить перебороти панівну нормативістську парадигму і більше орієнтуватися на факти, на соціологічні та психологічні дослідження. Він на власному прикладі продемонстрував такий підхід, опублікувавши працю з кримінальної психології. *Ю.Д. Блувштейн* і *А.В. Добринін*, нарешті, піддали ситуацію історико-науковому аналізу і дійшли висновку, що в кримінології існують дві парадигми: нормативістська й соціологічна. Друга парадигма саме й втілюється у соціології злочинності, яка виступає як наука власне індуктивної природи, а от нормативістська кримінологія – наука дедуктивна. Нагадаємо, що усі ці дискусії відбуваються «у стані юристів». Безперечно, дуже цікаво, що вони так переймаються проблемами застосування соціології в дослідженнях однієї з найбільш цікавих сфер суспільного життя. Але ця проблематика протягом довгого часу не турбувала фахових соціологів, які продовжували займатися усім, окрім злочинності та її наслідків.

Проведений аналіз показує, що вітчизняна кримінологія має **декілька вузьких місць** саме через відсутність «соціологічного елементу».

По-перше, це *брак соціологічної теорії*, на основі якої можна будувати пояснювальні моделі злочинної поведінки, особистості злочинця, і взагалі злочинності як соціального феномену, а також виробляти методологічні принципи кримінологічних досліджень.

По-друге, *обмеженість предметної сфери*, орієнтація на суто юридичну проблематику, що заважає кримінологам братися за більш широкі теми, які прямо чи побічно пов'язані зі злочинністю і турбують суспільство.

По-третє, *методична слабкість*, обмеженість дослідницького арсеналу, недоліки інструментарію, відсутність навичок організації масштабних емпіричних досліджень та обробки масивів інформації, що властиве для юристів. Вже цього досить, щоб попередньо уявити ту нішу, яку повинна зайняти соціологія злочинності й поле, де можуть працювати фахові соціологи.

1

Соціологія має предметом розгляду суспільні відносини, їх структуру, склад, соціальні ролі, а також соціальні норми та відхилення від них. Серед останніх, за визначенням соціології, перебувають й злочинні відхилення. Проте соціологія не йде далі віднесення їх до так званої «поведінки, що відхиляється» (рос. – отклоняющееся поведение), не вдається до розгляду змісту відхилення, його природи, причин, механізмів, методів і засобів запобігання. Це не її предмет. Тобто в соціології суспільно небажані негативні явища, зокрема злочинність, а також її діяльнісні прояви – злочини розглядаються на рівні більш високої абстракції, соціологічної схеми, не вдаючися до їх змістовного вивчення і визначення. Не можна не визнати, що кримінологія застосовує соціологічні методи дослідження. Але в кримінології ці методи використовуються для предметно-змістовного вивчення ознак злочинності, її природи і детермінації, місця у ній особи тощо, а це не є предметом вивчення соціології. Тому й соціологічні категорії «антисуспільне явище», «поведінка, що відхиляється», «делінквент» самі по собі нічого не дають для змістовного розуміння категорій «злочинність», «злочинна діяльність», «особа злочинця», які вивчає і визначає кримінологія. Через це віднесення її до розряду соціологічних наук не має переконливих аргументів і викликає заперечення

2

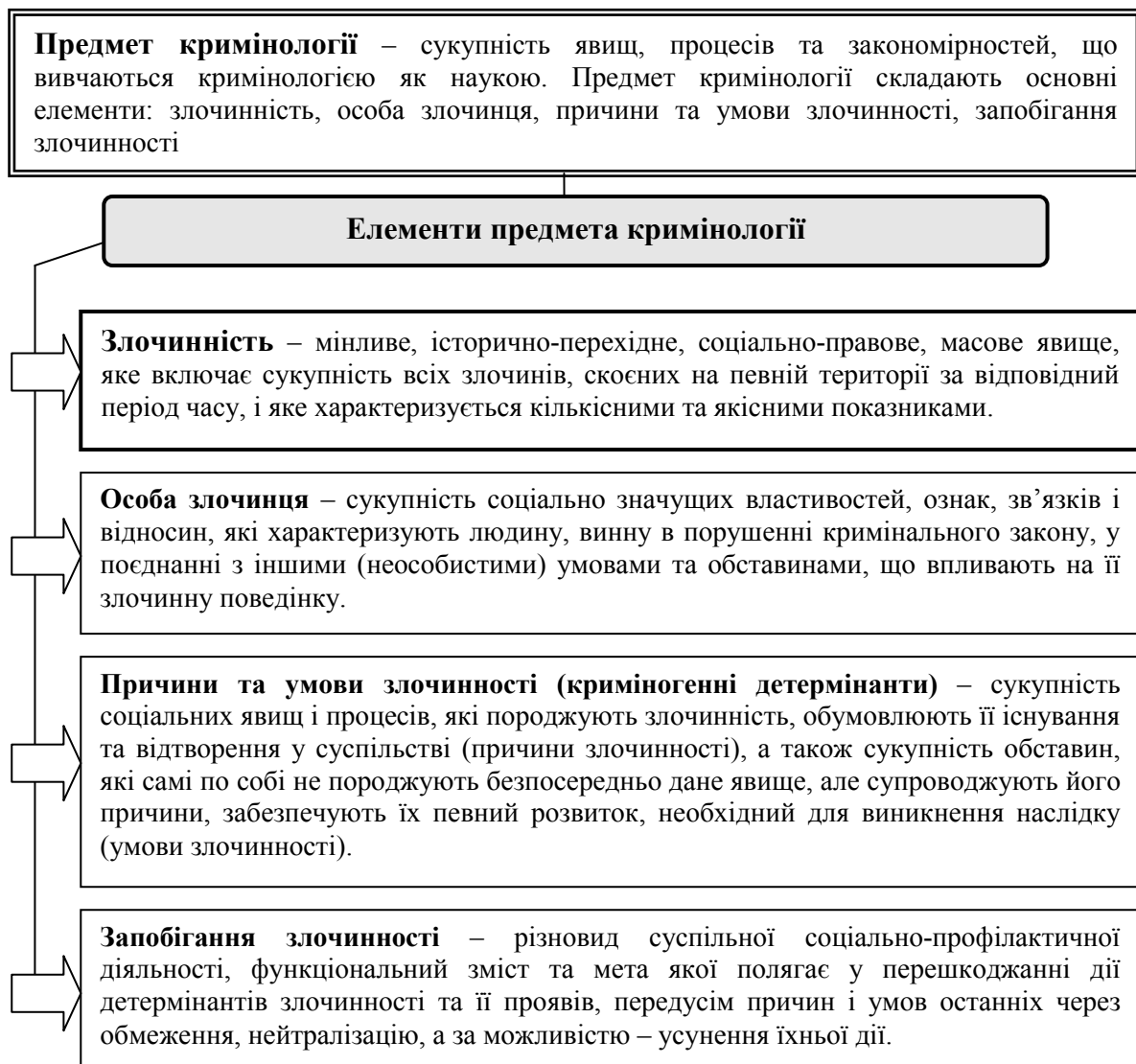
Розуміння у США кримінології як частини соціології, яке, до речі, поділяють далеко не всі американські фахівці в галузі вивчення злочинності, певною мірою пов'язане з тим, що там поряд із кримінологією, яка розглядає злочинність та її суспільний феномен здебільшого на абстрактно-соціологічному рівні, існує інша наука – кримінальна юстиція. Вона вивчає та науково обґрунтовує прикладне вирішення проблем протидії злочинності, її окремих видів, категорій, методи поводження зі злочинцями та особами, схильними до вчинення злочинів, забезпечення соціального та правового контролю за їх поведінкою. При цьому визначаються функції, засоби та способи виконання останніх для різних установ системи кримінальної юстиції, у тому числі різних видів поліції (їх налічується понад півтора десятка), прокурорів, слідчих, працівників служби пробачії, безпосередньо установ юстиції, а також певною мірою щодо суддів

Поняття предмет кримінології [83, с. 570-572]

№	Автор	Предмет кримінології
1	<i>А.І. Долгова</i>	Злочинність; особа злочинця; детермінація та причинність злочинності; закономірності злочинності; схильність злочинності до різноманітних впливів
2	<i>С.І. Курганов</i>	Злочинність; особа злочинця; причини та умови злочинності; попередження злочинності
3	<i>Н.Ф. Кузнєцова, Ю.Н. Аргунова</i>	Злочинність; особа злочинця; причини та умови злочинності; попередження злочинності
4	<i>С.М. Іншаков</i>	Злочинність; особа злочинця; причини злочинності; заходи попередження злочинів і руйнівного впливу на злочинність
5	<i>Г.В. Хохряков</i>	Злочинність; особа злочинця; попередження злочинності; жертва злочину
6	<i>В.Є. Емінов</i>	Злочинність; особа злочинця; причини та умови злочинності; наслідки злочинності; система заходів боротьби зі злочинністю
7	<i>О.А. Герцезон</i>	Злочинність її форми, стан, динаміка; причини злочинності; державні та суспільні заходи боротьби зі злочинністю (економічні, соціально-культурні, виховні, правові та ін.)
8	<i>Ю.М. Антонян</i>	Злочинність у єдності й багатоманітні її сутності; фактори, які безпосередньо пов'язані зі злочинністю
9	<i>В.М. Кудрявцев</i>	Злочинність, її сутність і причини; причини та умови злочинності, її збереження в соціалістичному суспільстві, її детермінованість; особа злочинця; попередження злочинності; методика аналізу злочинності, вивчення її причин і умов, особи, розробка заходів попередження злочинності, планування та координування профілактичної діяльності, аналіз історії кримінології; приватні кримінологічні теорії
10	<i>П.А. Пак</i>	Злочинність; причини злочинності; заходи попередження злочинності; особа злочинця
11	<i>А.Ф. Зелінський</i>	Злочин і злочинність; причини та умови злочинності та злочинів; особливості особи злочинця та його жертви; попередження злочинності; особа та поведінка осіб, які потерпіли від злочину

20	Схильність злочинності до різних впливів													
21	Методи кримінологічних досліджень													
22	Аналіз історії кримінології													
23	Приватні кримінологічні теорії													
24	Особа та поведінка осіб, які потерпіли від злочину													

Схема 1.1.12

Кримінологія та її предмет (за Курсом радянської кримінології)

Радянська кримінологія – загальнотеоретична наука про злочинність, що досліджує з позицій діалектичного та історичного матеріалізму сутність і форми прояву злочинності, причини та закономірності її виникнення, існування, зміни і відмирання, особистість суб'єктів, які вчиняють злочини, а також закономірності і форми соціального впливу на причини та умови злочинності в цілях попередження і подолання цього негативного явища

Предмет кримінології

Об'єкт кримінології

«... Все те, що пізнається, являє собою *об'єкт дослідження*, оскільки воно ще не пізнане й протистоїть знанню. Ті ж самі речі, явища, процеси, їх сторони та відносини, оскільки вони вже відомі, зафіксовані з визначеної сторони в тій чи іншій формі знання, «надані» в ній, але підлягають подальшому дослідженню, є *предметом* ... Предмет обумовлений об'єктом і є зафіксованою в певній формі його стороною. У такому *об'єктивованому* вигляді він протистоїть людині та її знанням»

Предметом кримінології є конкретні сторони і прояви зазначеного об'єкта. Він охоплює ряд взаємопов'язаних проблем, що складають елементи об'єкта. При цьому досліджувані кримінологією проблеми, з точки зору їх значимості для даної науки і для практики, не рівнозначні. Одні з них є центральними, утворюють власне предмет кримінології або, у всякому разі, його «ядро». Інші ж мають прикладне, допоміжне значення, служать умовою чи засобом глибокого і всебічного пізнання даного предмета

Об'єкт кримінології утворює специфічне об'єктивне явище – злочинність і особливі форми соціальної реакції на неї, які проявляються в усуненні причин і умов, що детермінують злочинність, які розглядаються як складова частина більш загальних соціальних заходів і процесів людської діяльності, пов'язаних з удосконаленням суспільних відносин в цілому

Основні елементи предмета кримінології

- Злочинність (її сутність, природа, закономірності виникнення, розвитку, прояву та відмирання)
- Причини та умови злочинності
- Особистість злочинця
- Попередження злочинності

Американська кримінологія (за Дж.Ф. Шелі)

Кримінологія – наукове дослідження злочинності, як соціального феномену (що протиставляється наприклад, правовому або судовому феномену)

Злочинність є предметом соціологічного інтересу, оскільки вона визначена всередині соціальної сфери, порушує соціальні норми й викликає соціальний відгук. Злочинний акт – соціальний, хоча й недружній акт, що відбувається в соціальному середовищі та втягнутий у культурні та структурні рамки суспільства

Хоча кримінологами звичайно бувають соціологи, кримінологією займаються також економісти, історики, психологи та інші вчені

Злочинна поведінка знаходиться в центрі найбільш загальних соціологічних проблем, таких, як порядок проти безпорядку. Соціолог цікавиться колективними аспектами людського життя, вивчаючи, як один колективний аспект (наприклад, швидкі соціальні зміни) впливає на інший (наприклад, рівень самогубств). Із позиції соціальної психології інтерес представляють ті соціальні умови, котрі змушують індивідуумів діяти так, що їх поведінка відображається на соціальних показниках. Прикладом може слугувати дослідження того, чому бідність настільки впливає на світосприйняття індивідуумів, що вони втягуються у злочинну діяльність. Інший приклад – вивчення впливу рівня расової інтеграції на ступінь тиску білих громадян на поліцію з метою посилення боротьби зі злочинністю

Що є суспільний порядок? Як створюється порядок? Як він підтримується та в чиїх інтересах? Що представляє собою різниця між упорядкованими соціальними змінами та скатуванням до безладу?

Вивчення злочинної поведінки

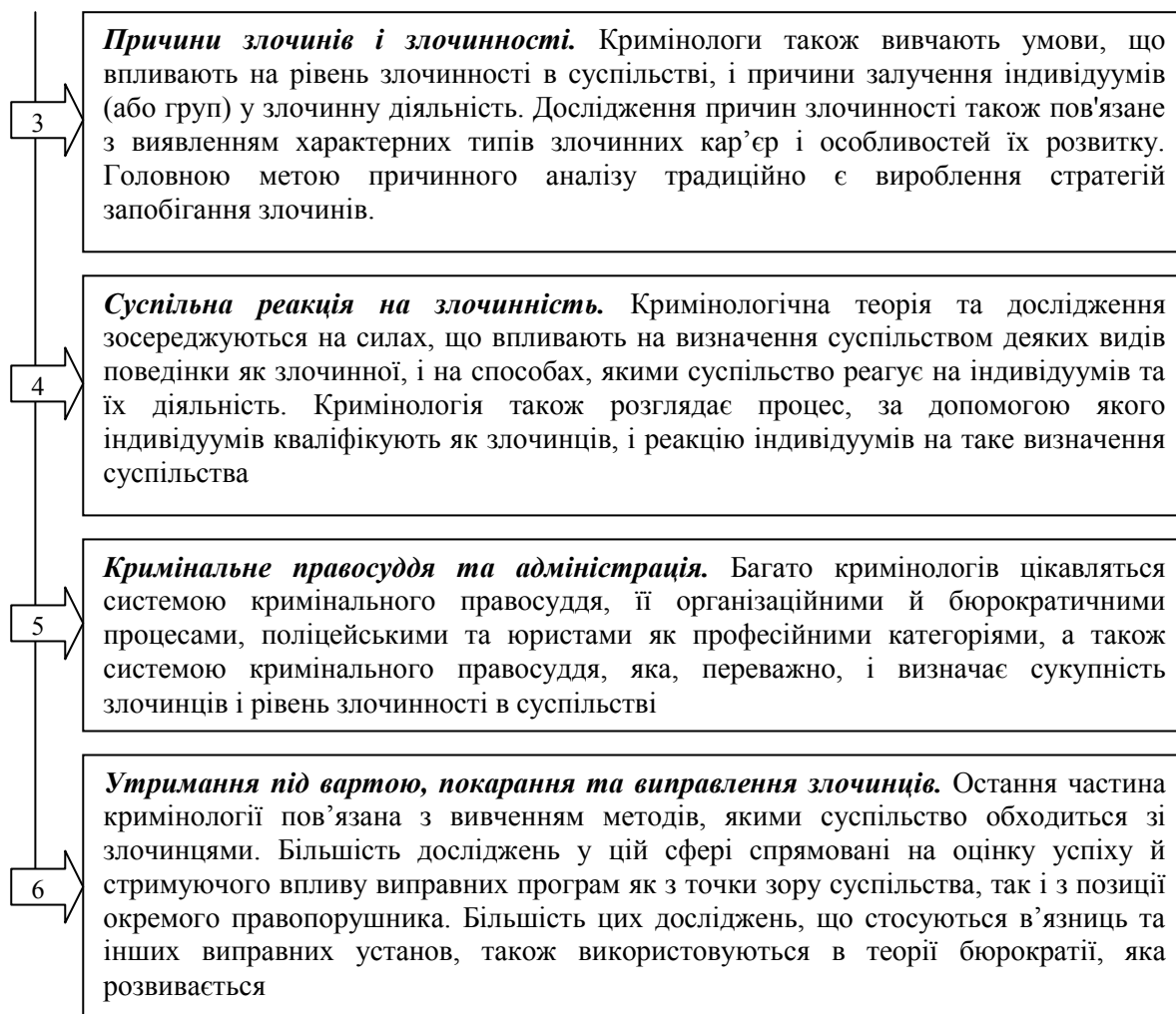
Окремі питання кримінології

1

Створення і використання права. Кримінологія частково зачіпає розвиток права, його, роль в суспільстві, використання права як інструменту соціальних змін, а також функції законодавства і застосування права щодо різних суспільних груп.

2

Моделі злочинності. Деякі кримінологи вивчають моделі злочинності в суспільстві або соціальній групі в даний момент або протягом різних періодів. Ця сфера кримінології включає у себе вивчення тенденцій, вплив злочинності на населення, а також характер розподілу злочинності серед людей різної статі, віку, раси і т. ін.

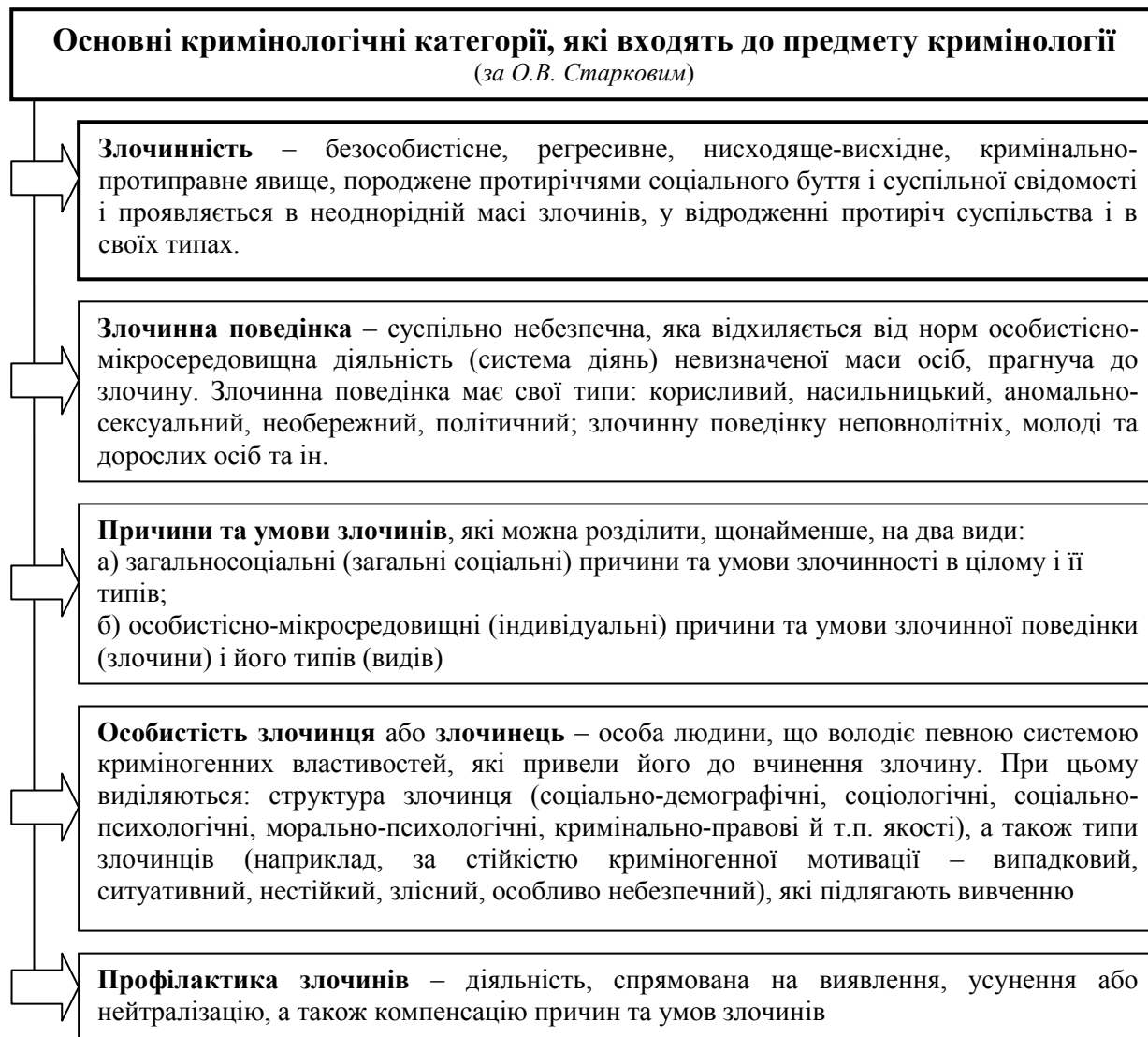
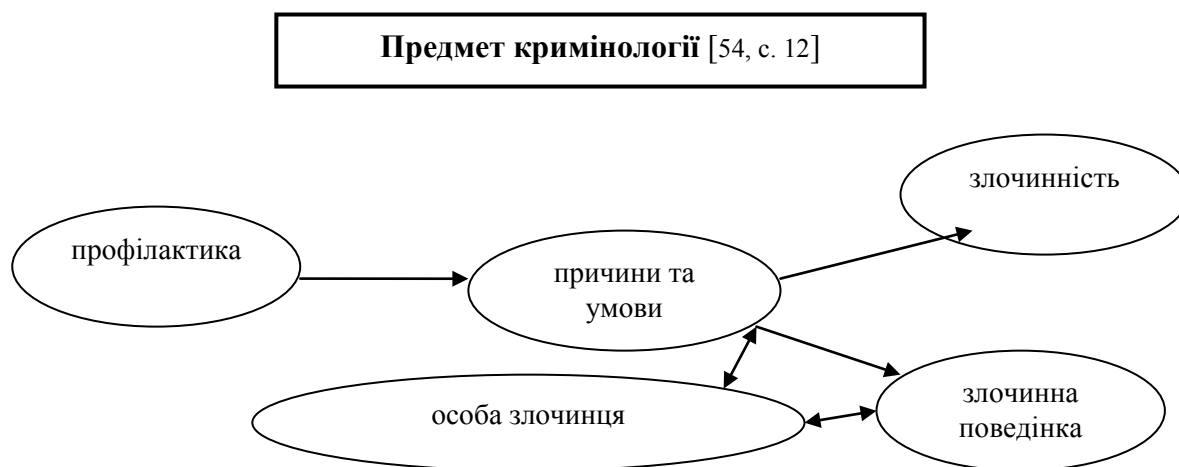
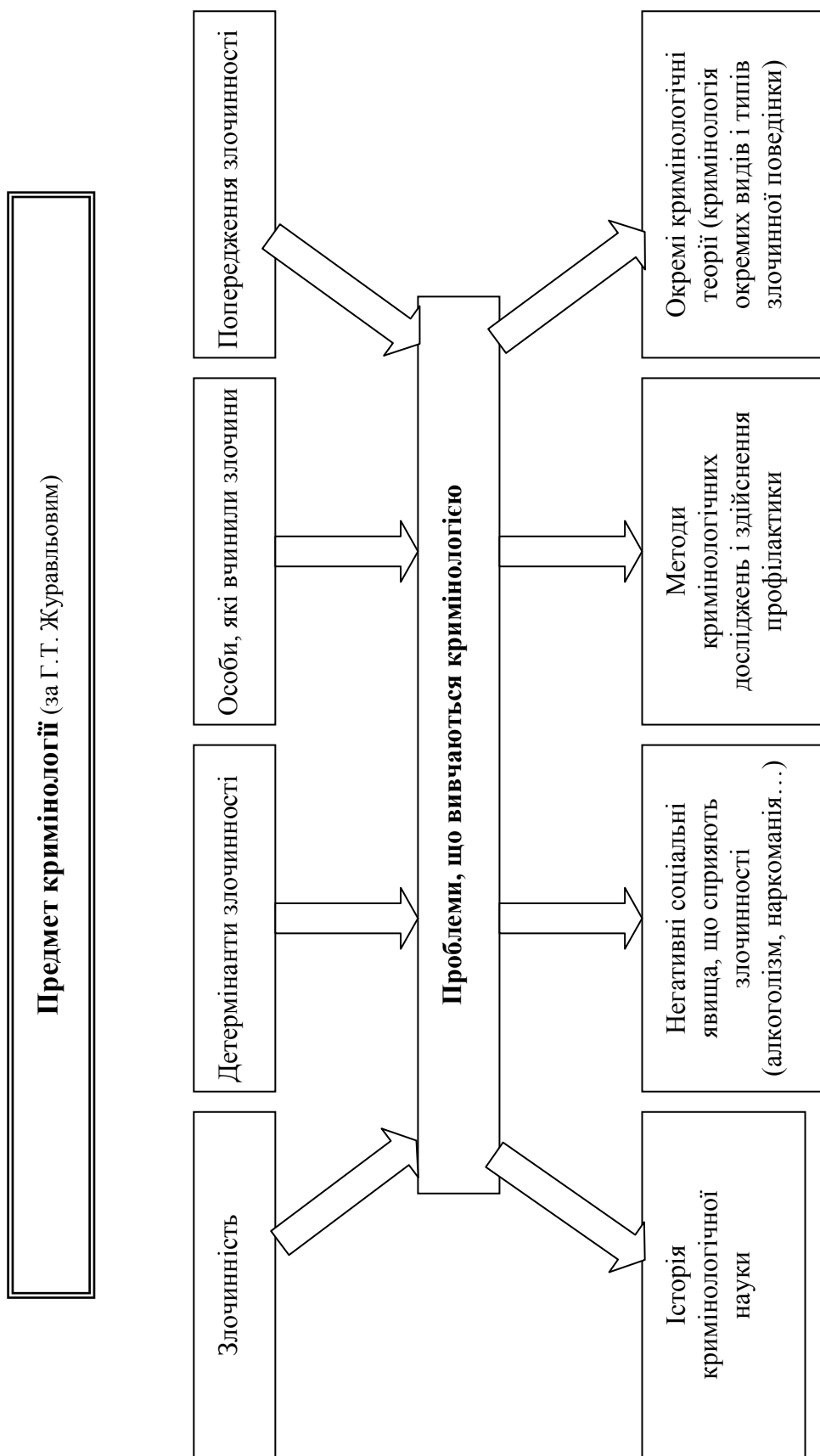
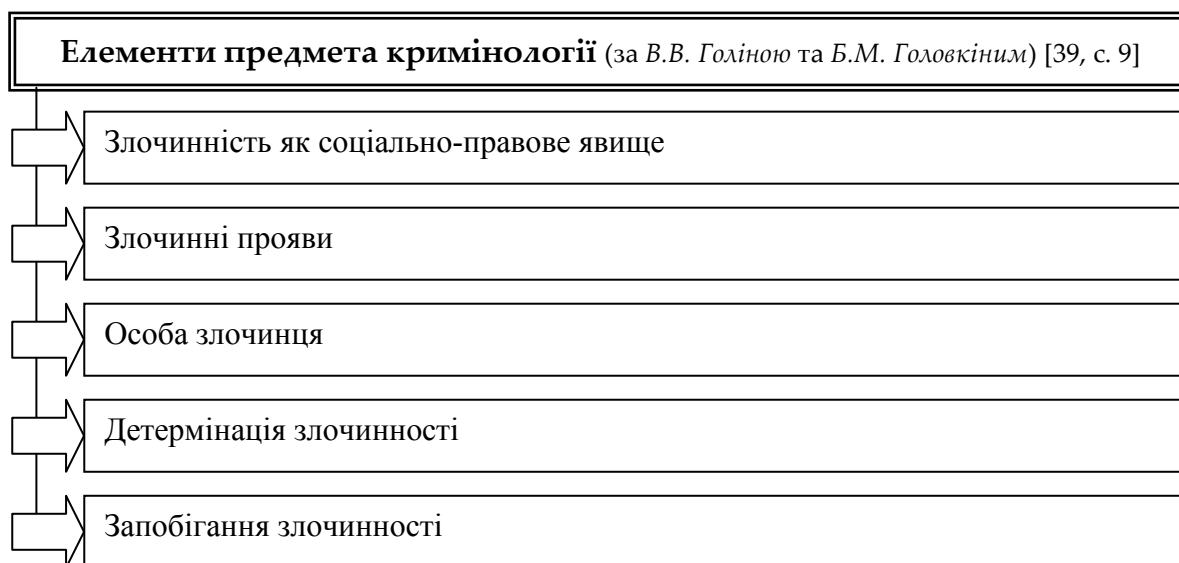
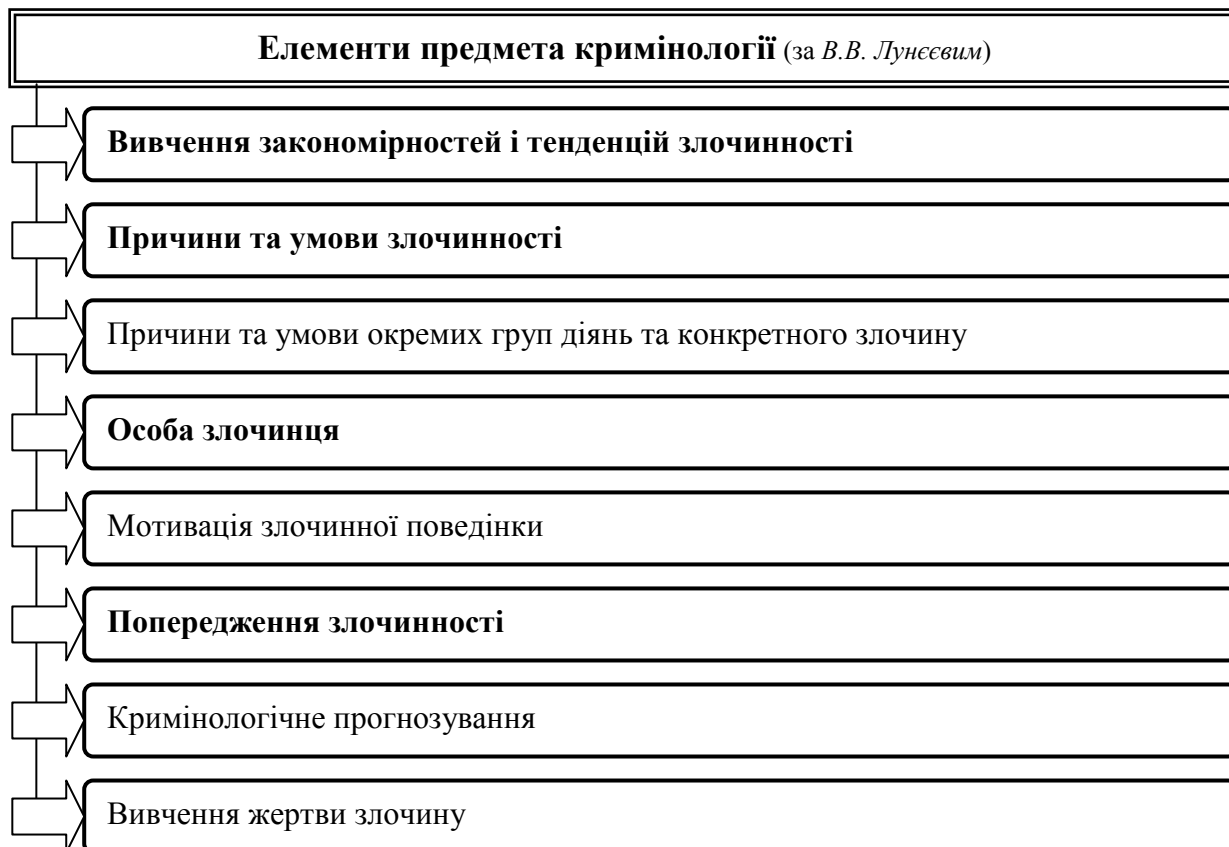
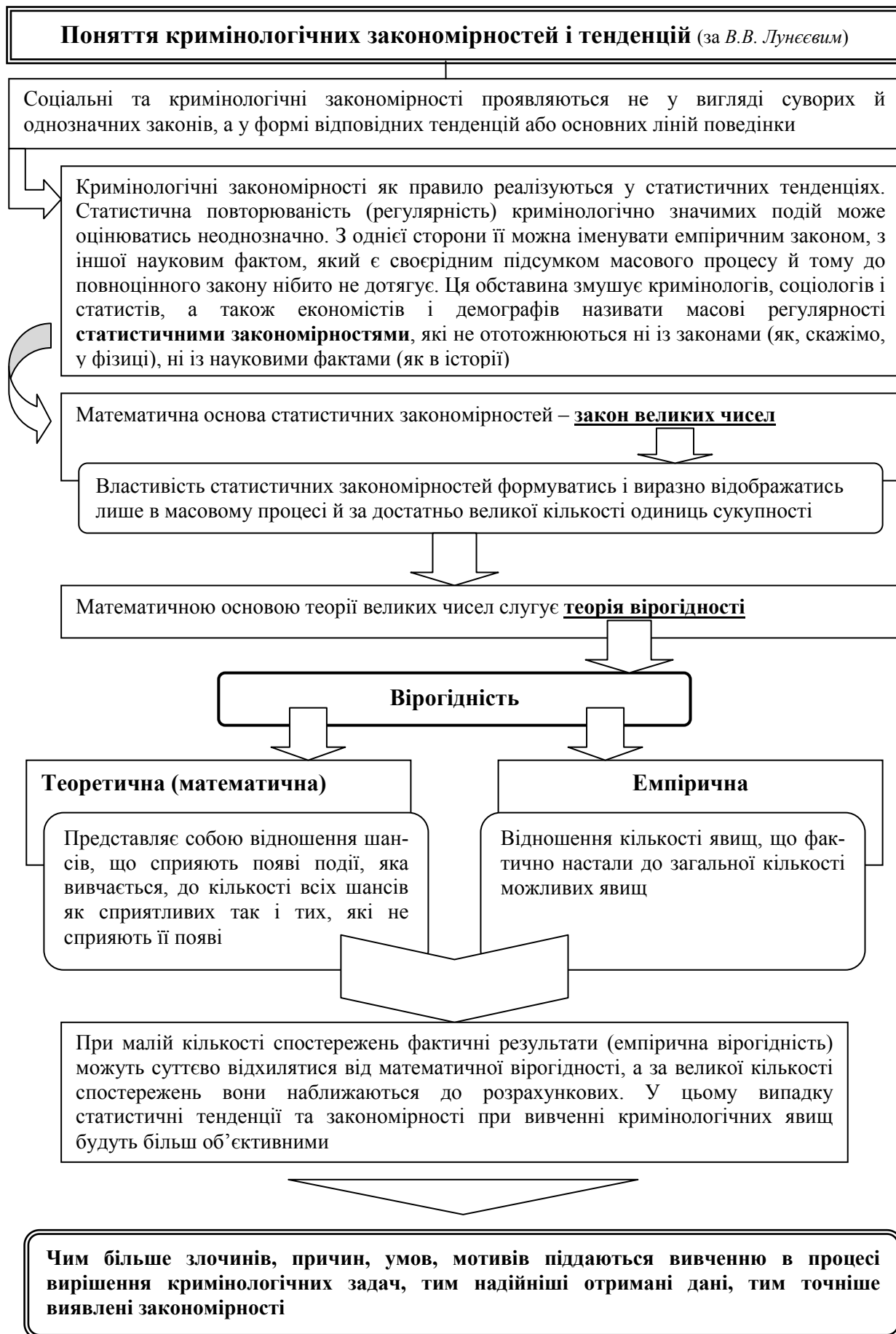

Схема 1.1.16

Порівняльна таблиця питань предмету з точки зору кримінального права та кримінології (за В.М.Бурлаковим, М.М. Кропачевим)

Питання предмету	Галузь наукових знань	
	Кримінальне право	Кримінологія
<i>Злочинність</i>	Винно вчинені суспільно небезпечні діяння, заборонені кримінальним законом під загрозою покарання	Негативне соціальне явище
<i>Особа злочинця</i>	Сукупність індивідуальних властивостей і якостей, що враховуються при індивідуалізації покарання	Сукупність соціально-психологічних властивостей, що зумовлюють вчинення злочину
<i>Причини злочинності</i>	Сукупність обставин, передбачених кримінальним законом, які сприяють вчиненню конкретних злочинів	Соціально-економічні, соціально-політичні, соціально-психологічні, соціально-моральні фактори, які породжують злочинність в цілому й окремі її види
<i>Попередження злочинності</i>	Покарання й інші заходи впливу, передбачені кримінальним законом	Економічні, політичні, моральні, правові, технічні, організаційні заходи попередження (профілактики)
<i>Суб'єкти застосування заходів впливу</i>	Судові органи	Державні, державно-громадські, громадські органи і організації

1.2. Зв'язок кримінології з іншими науками

Схема 1.2.1

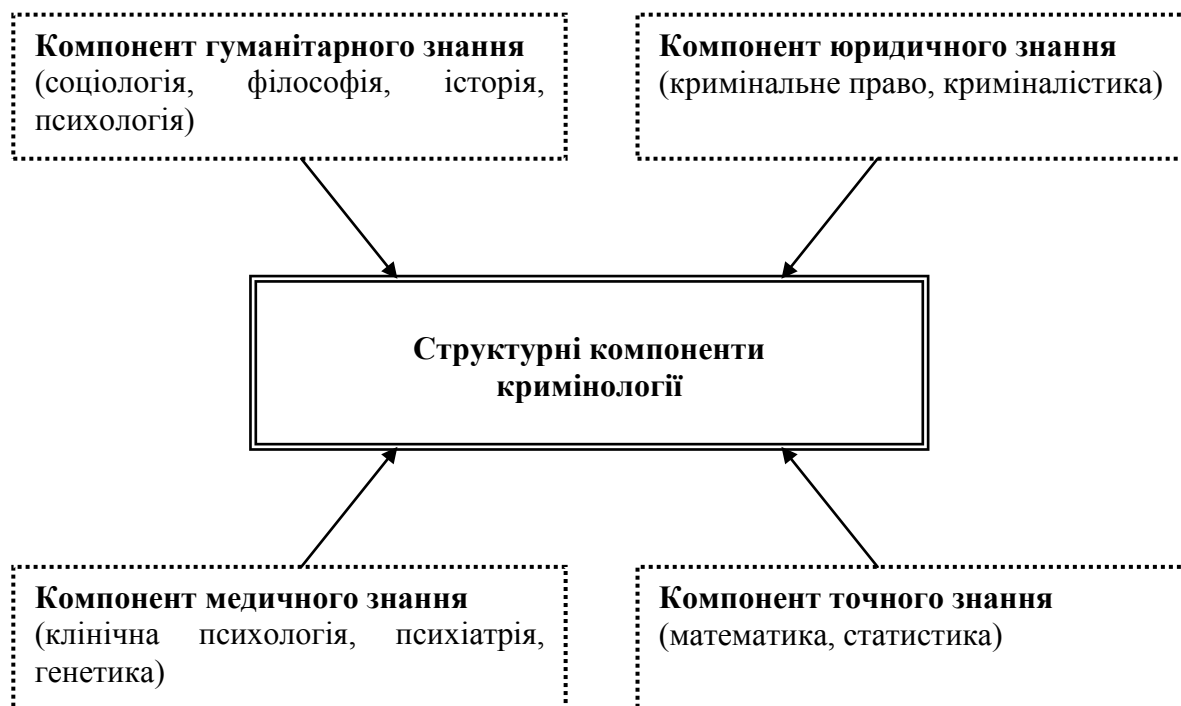
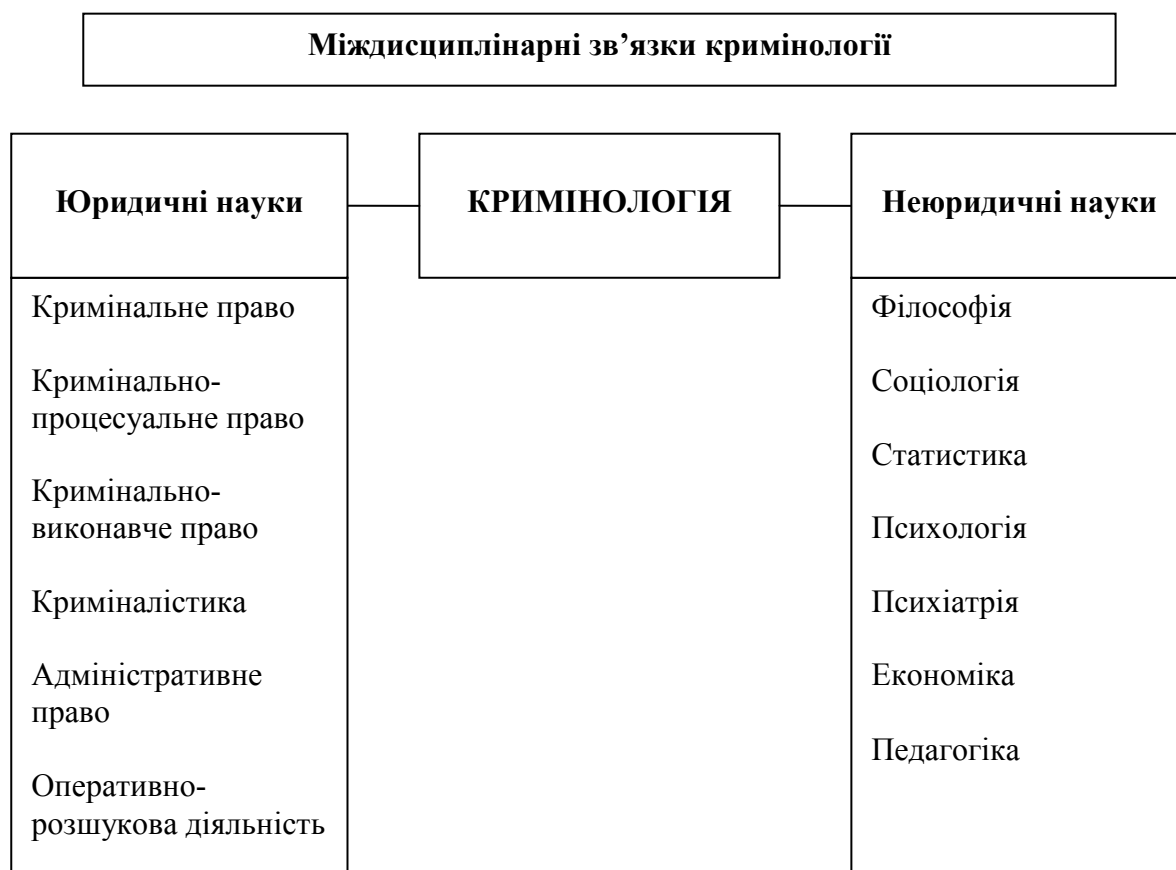
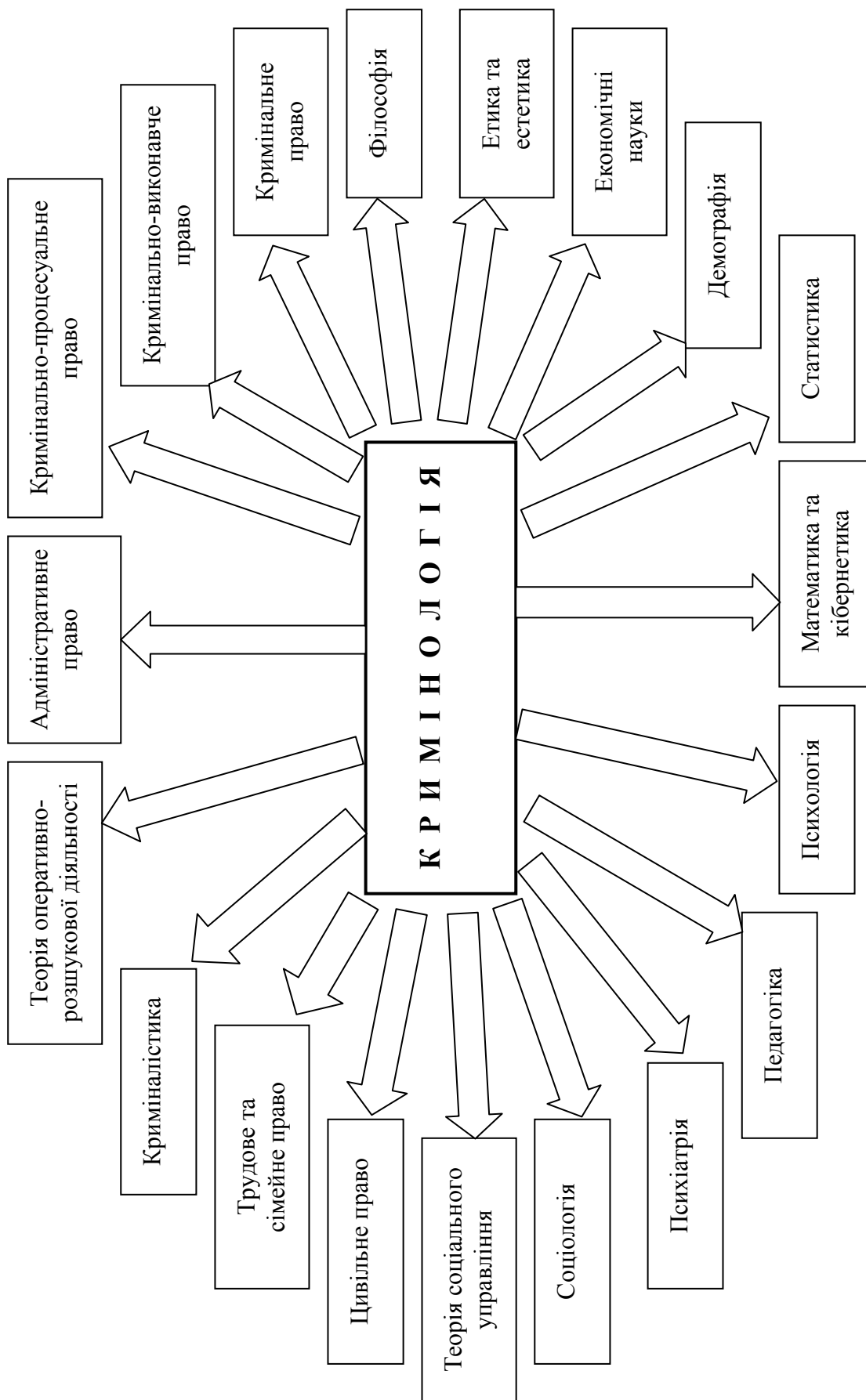
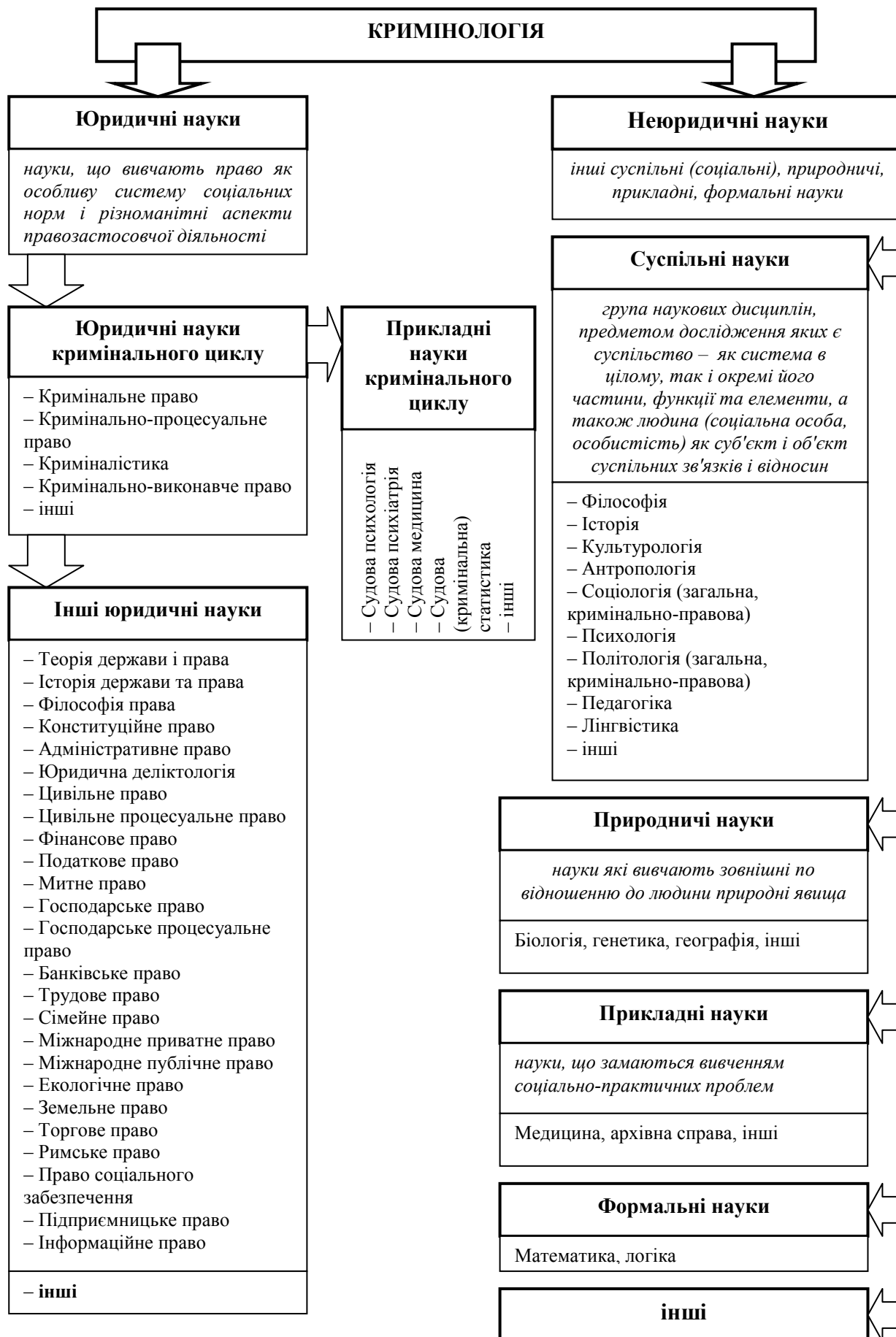

Схема 1.2.2

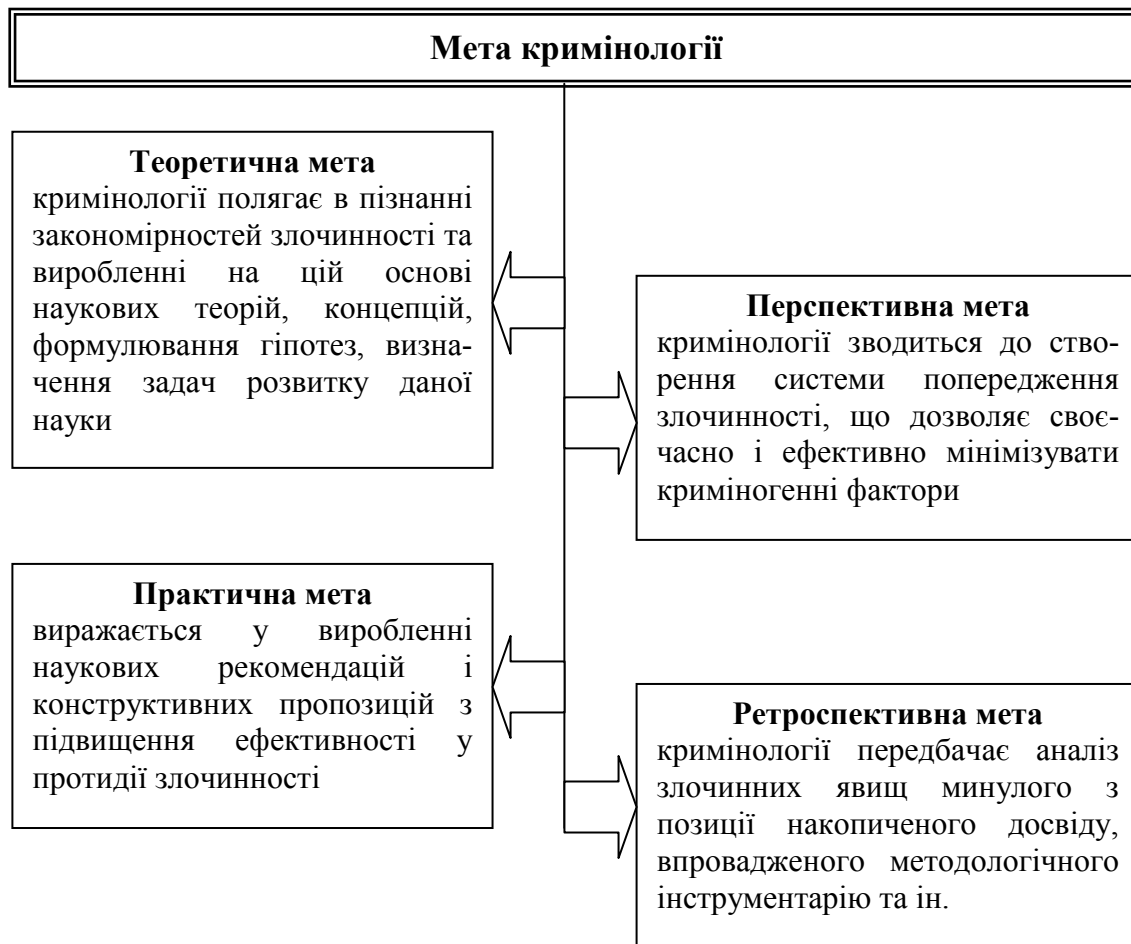

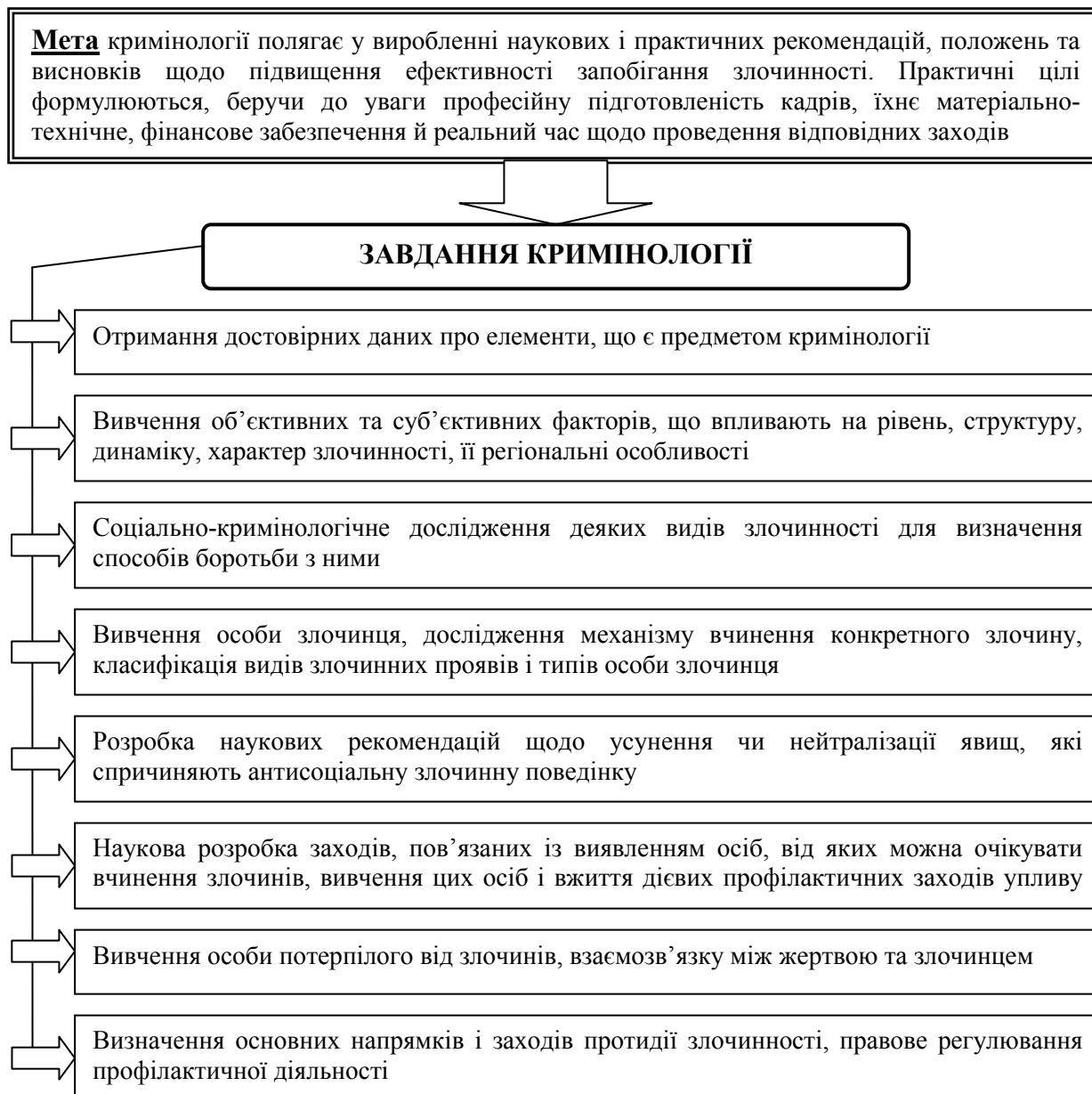

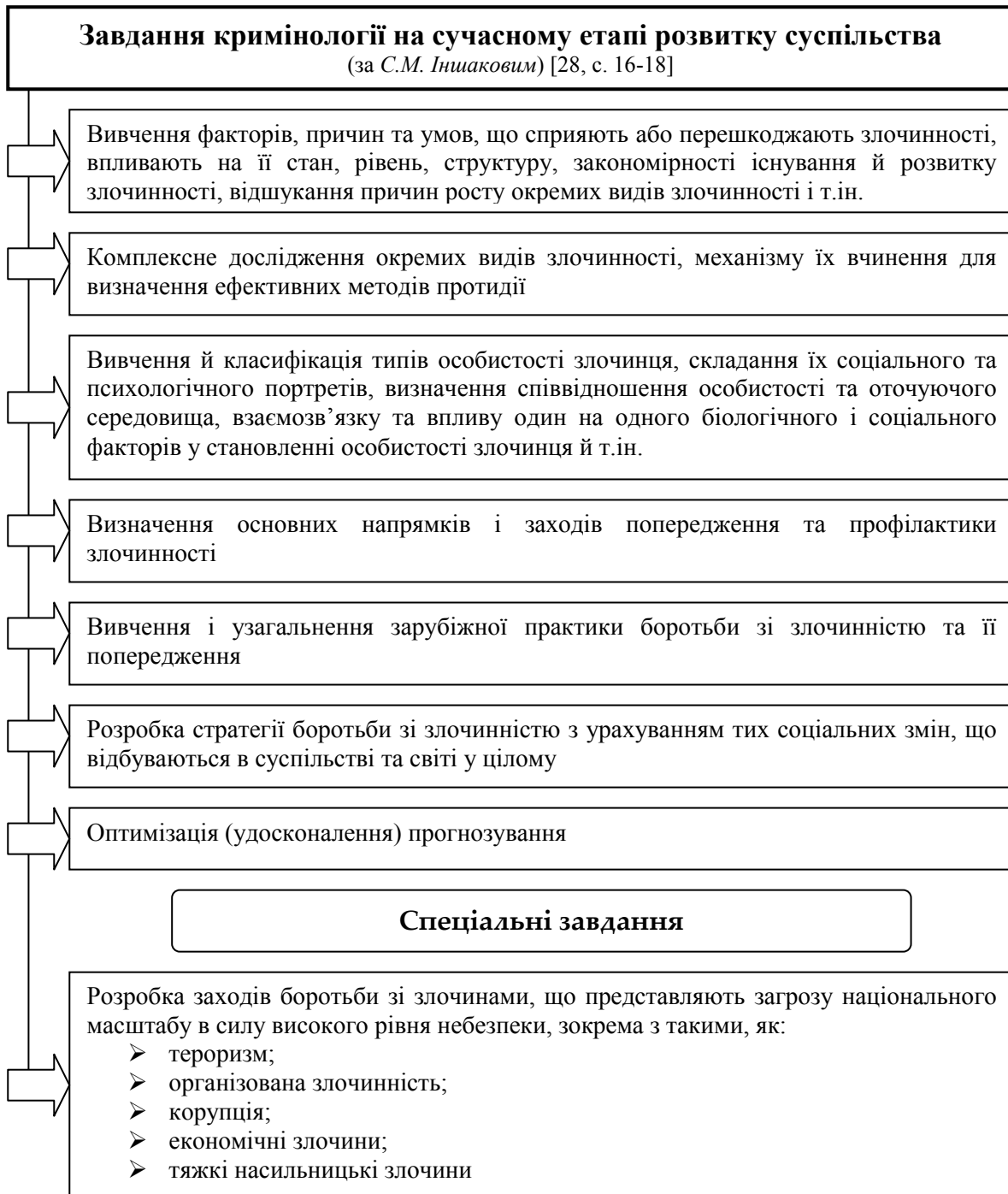

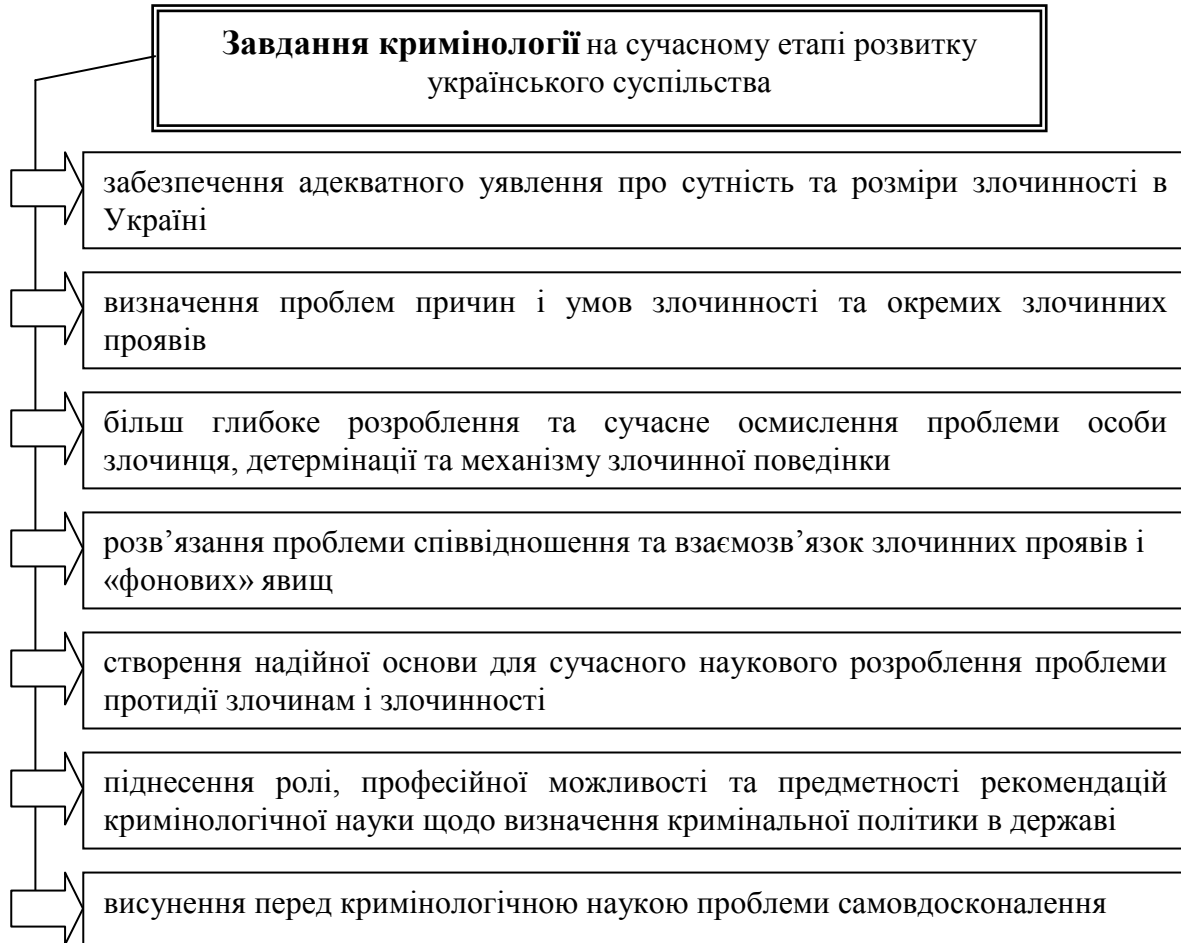
1.3 Завдання та функції кримінології

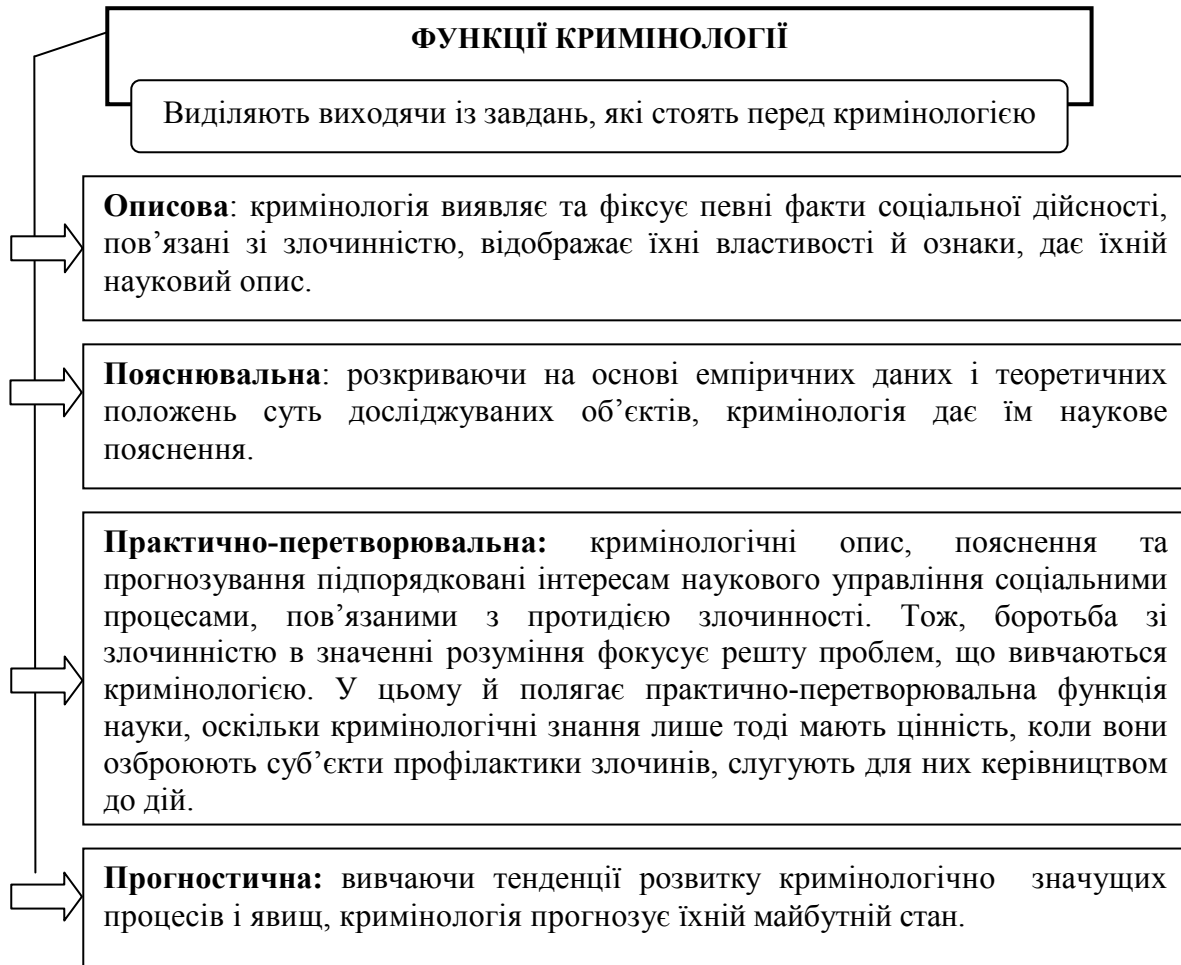
Схема 1.3.1

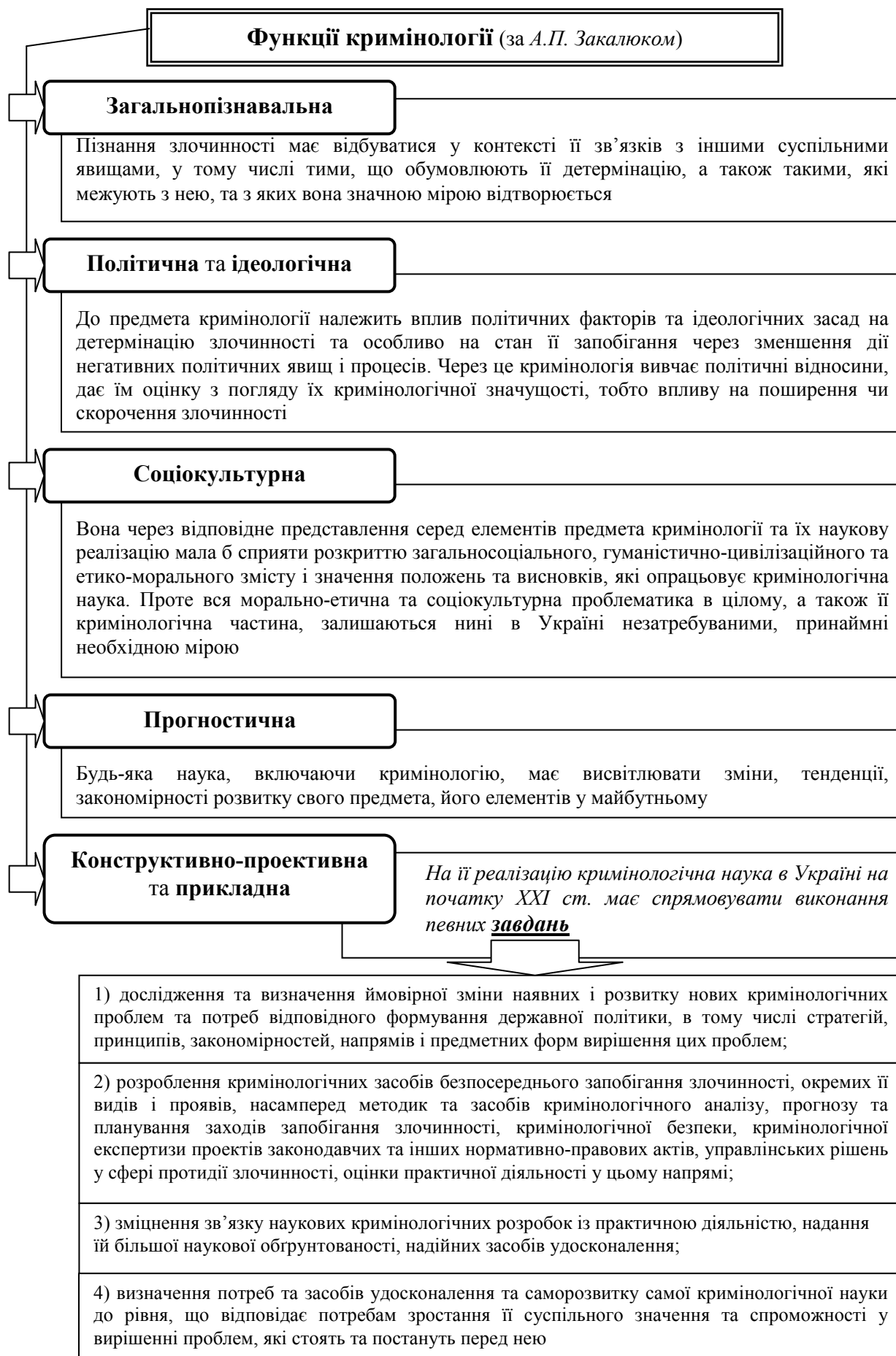

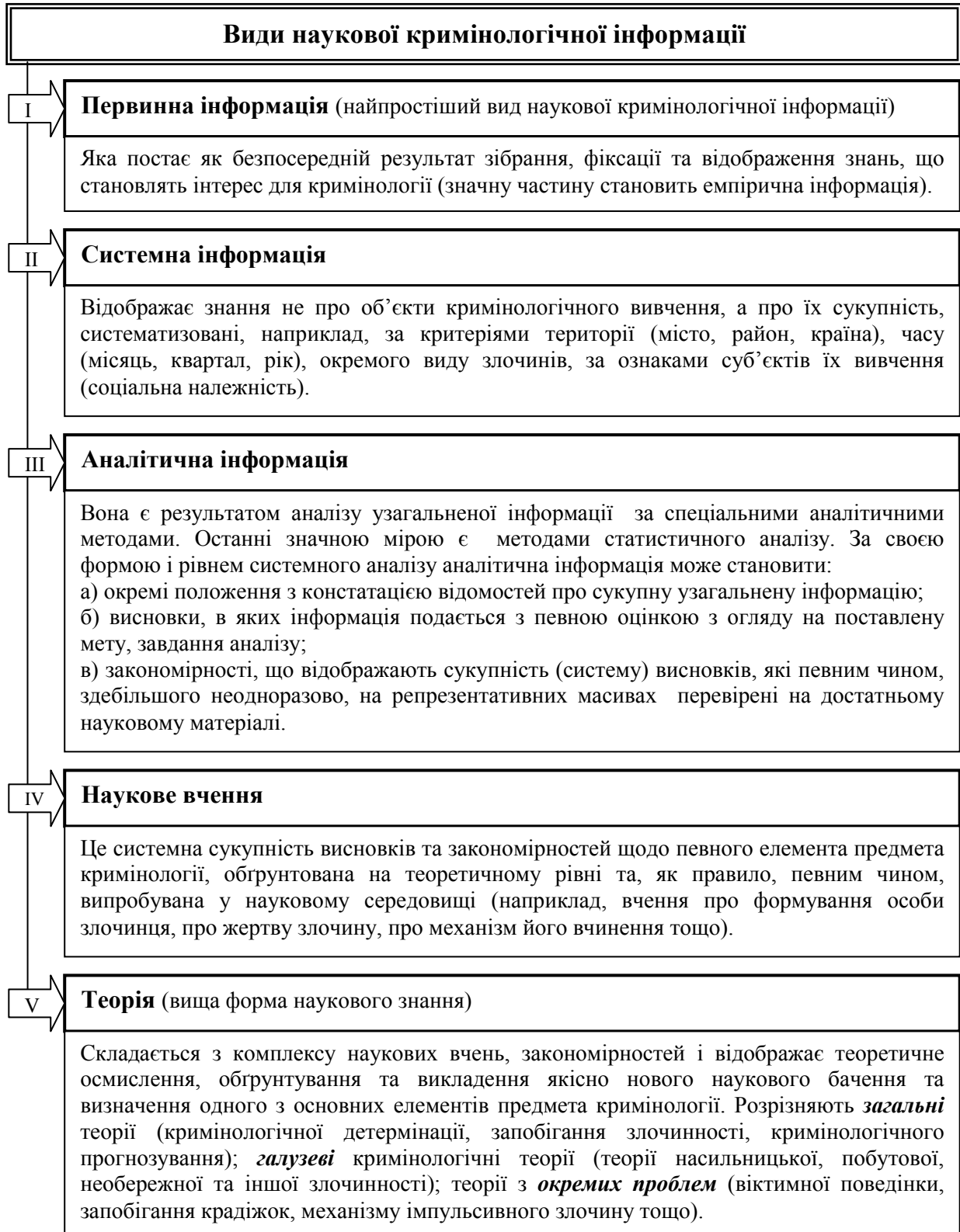

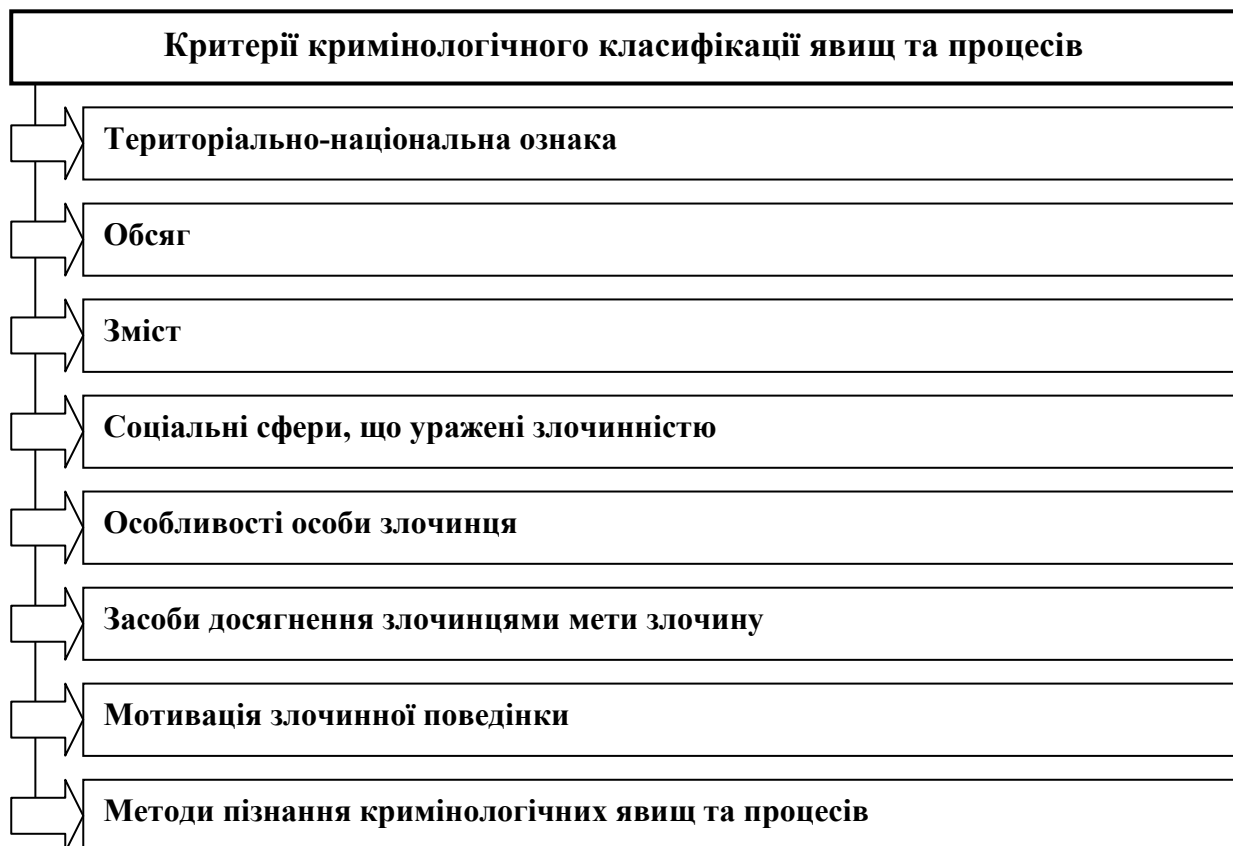
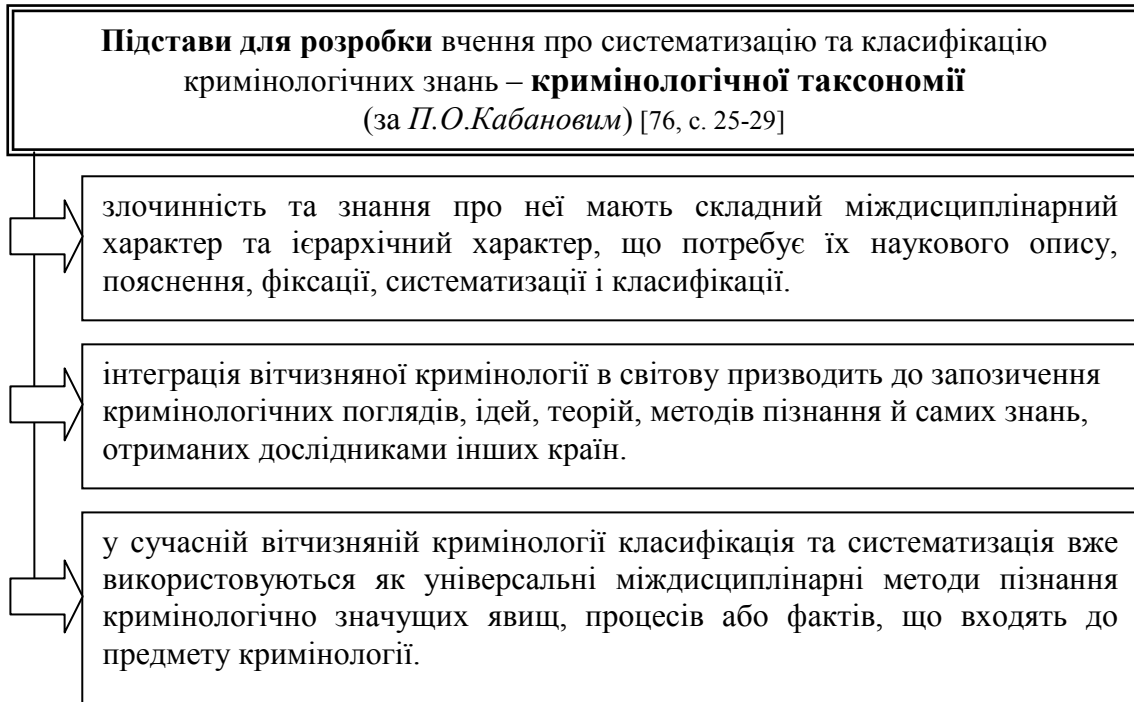

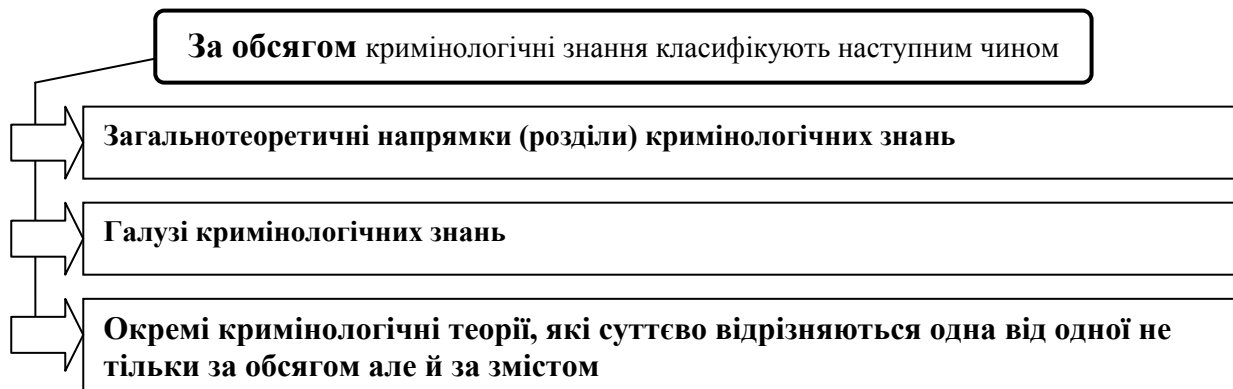
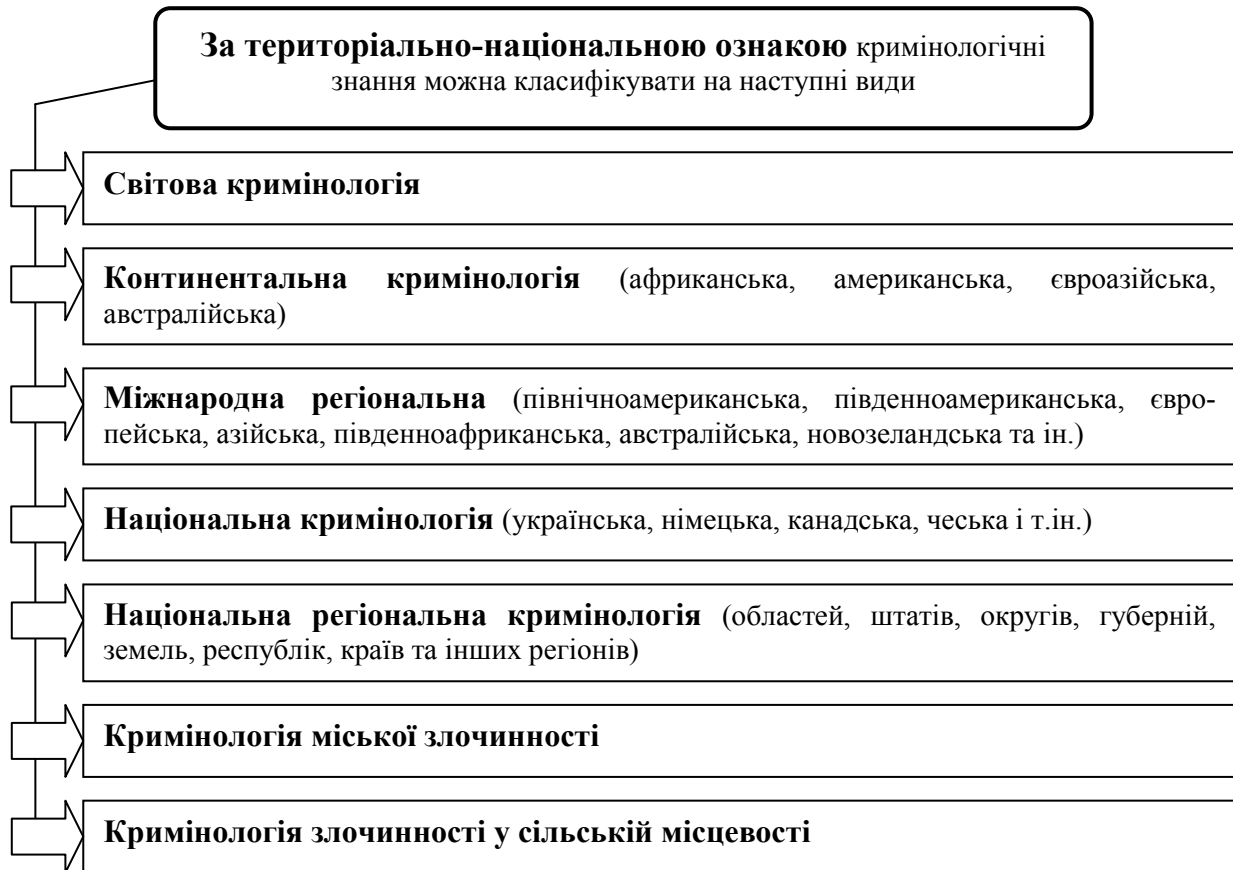

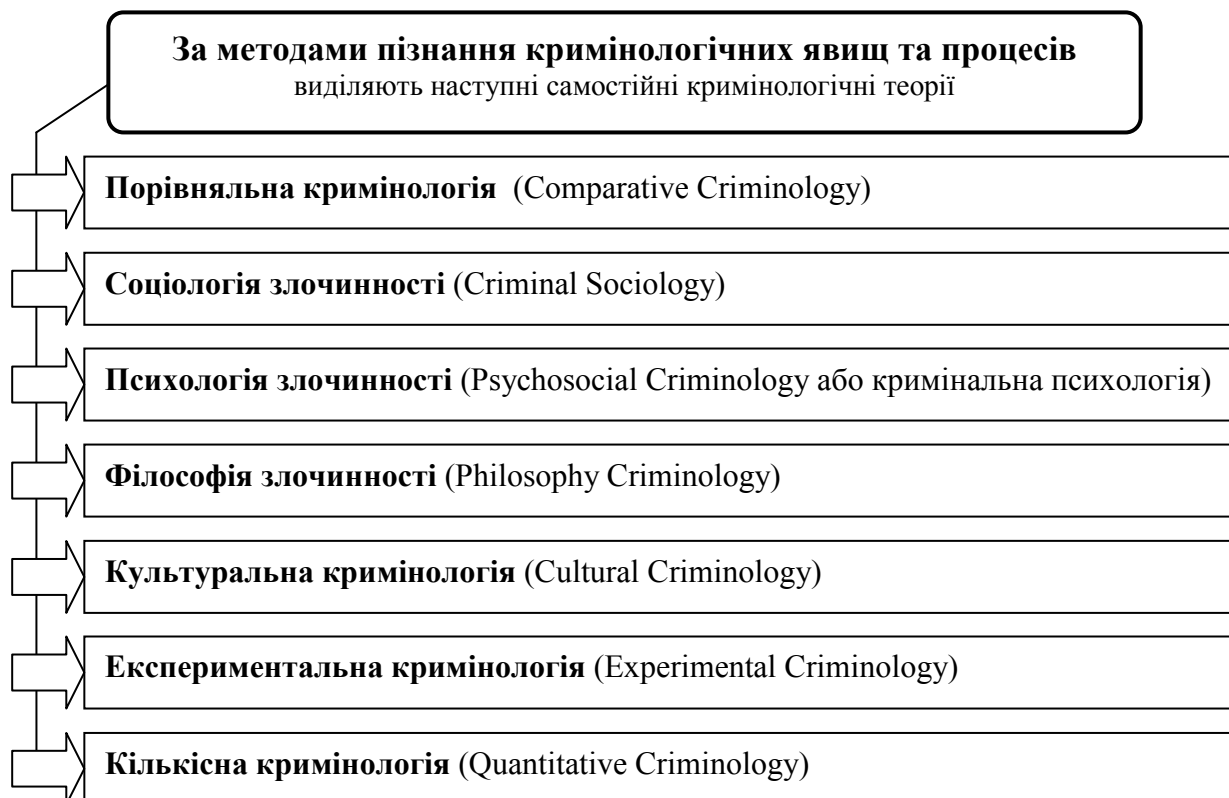
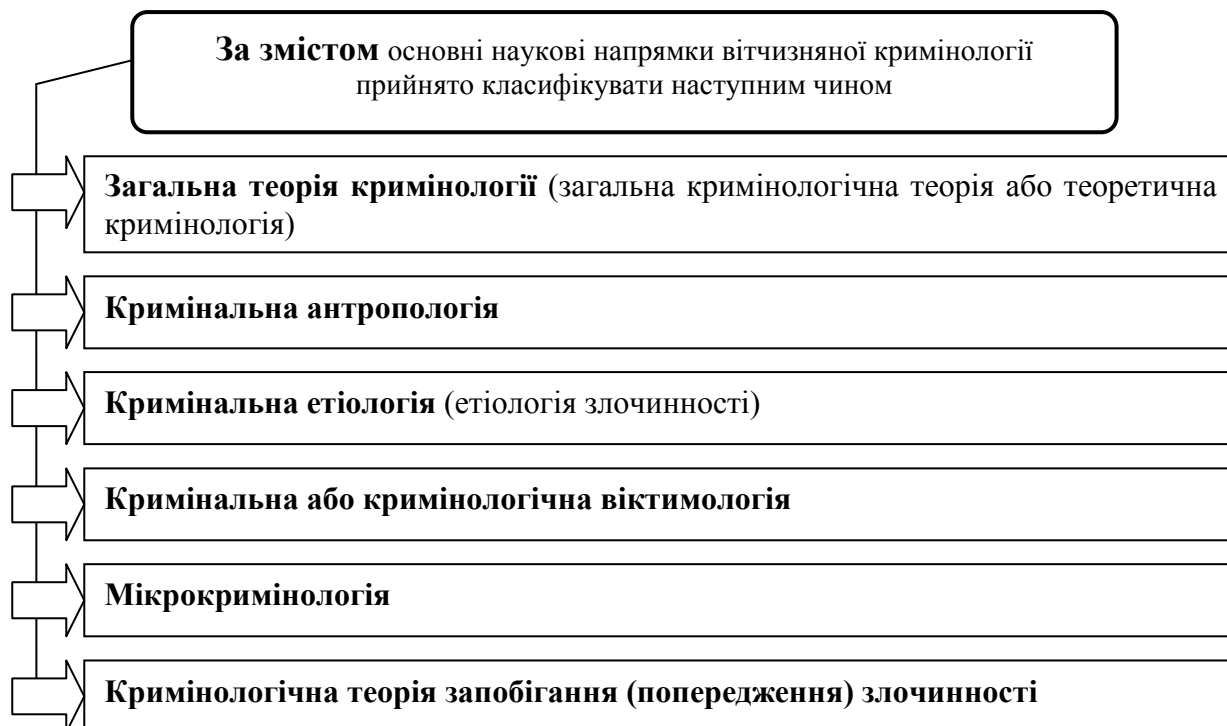
1.4 Система і структура кримінологічних знань. Значення кримінології як науки

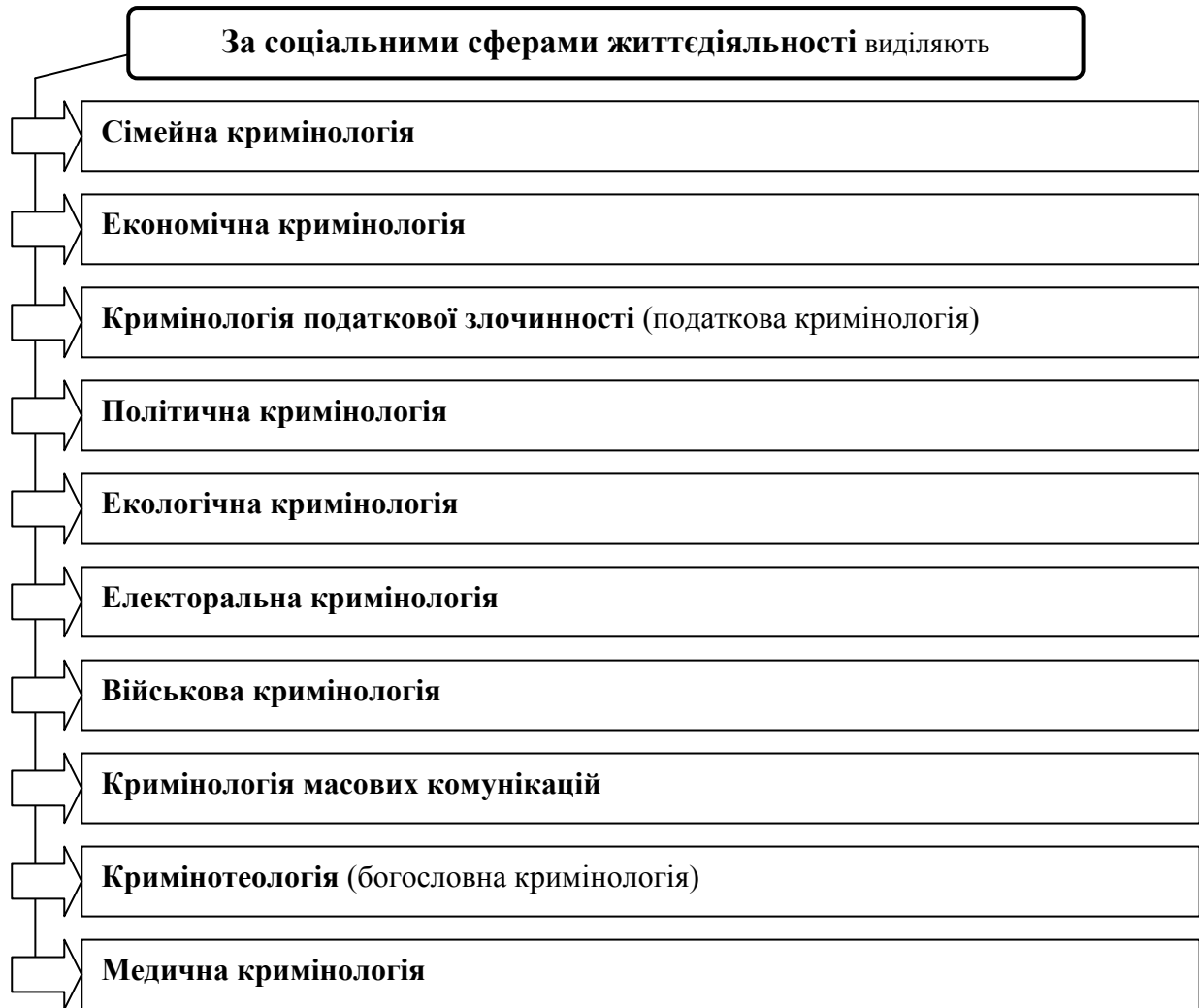
Схема 1.4.1

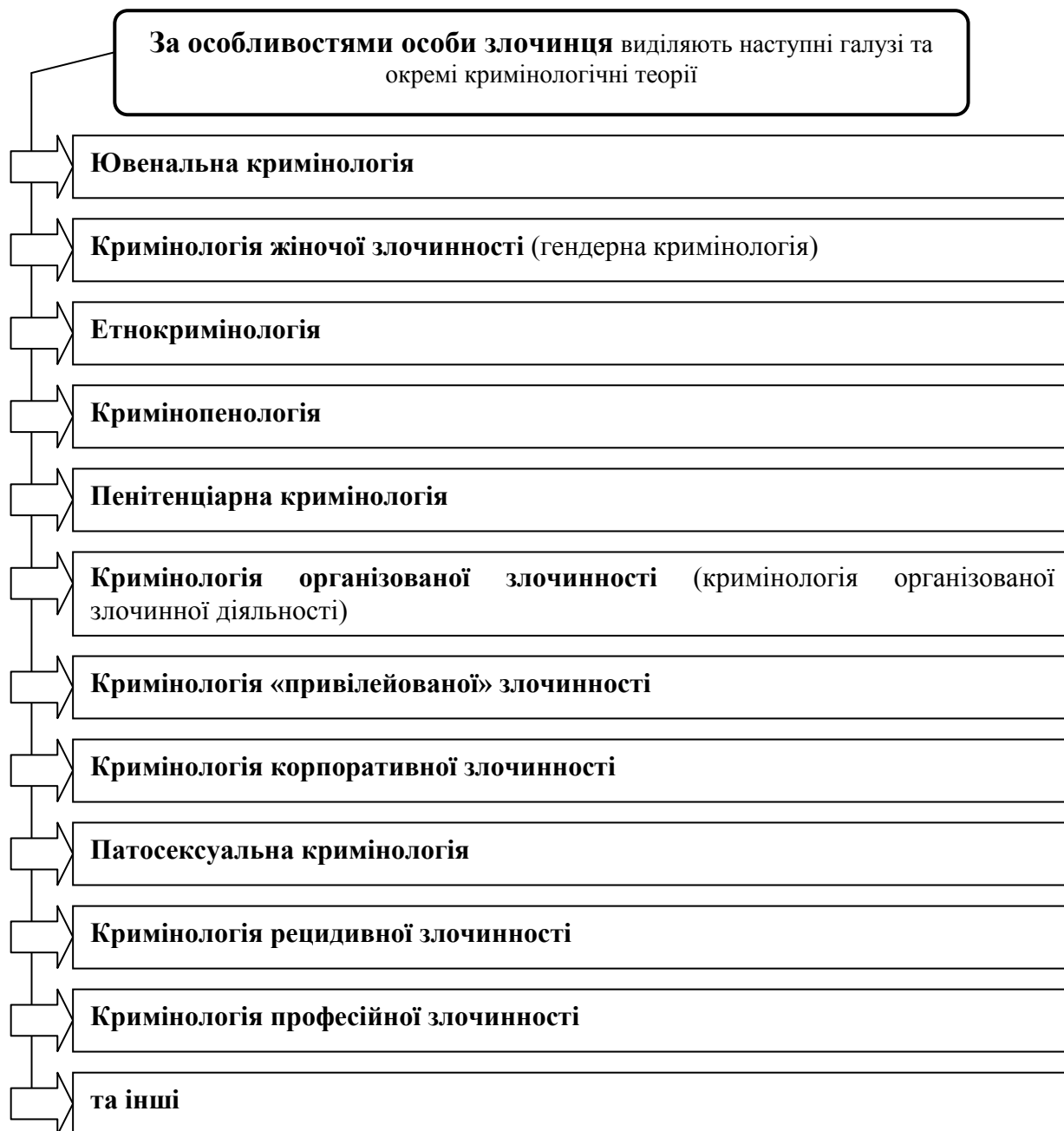

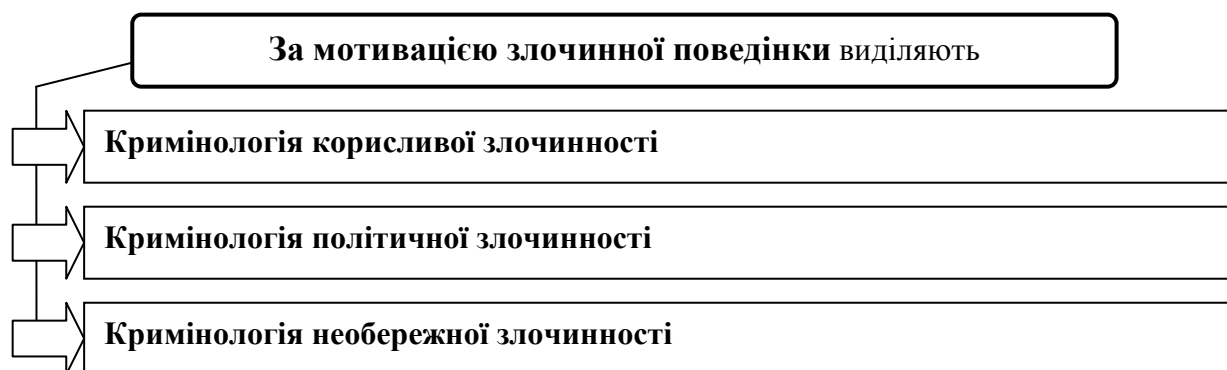
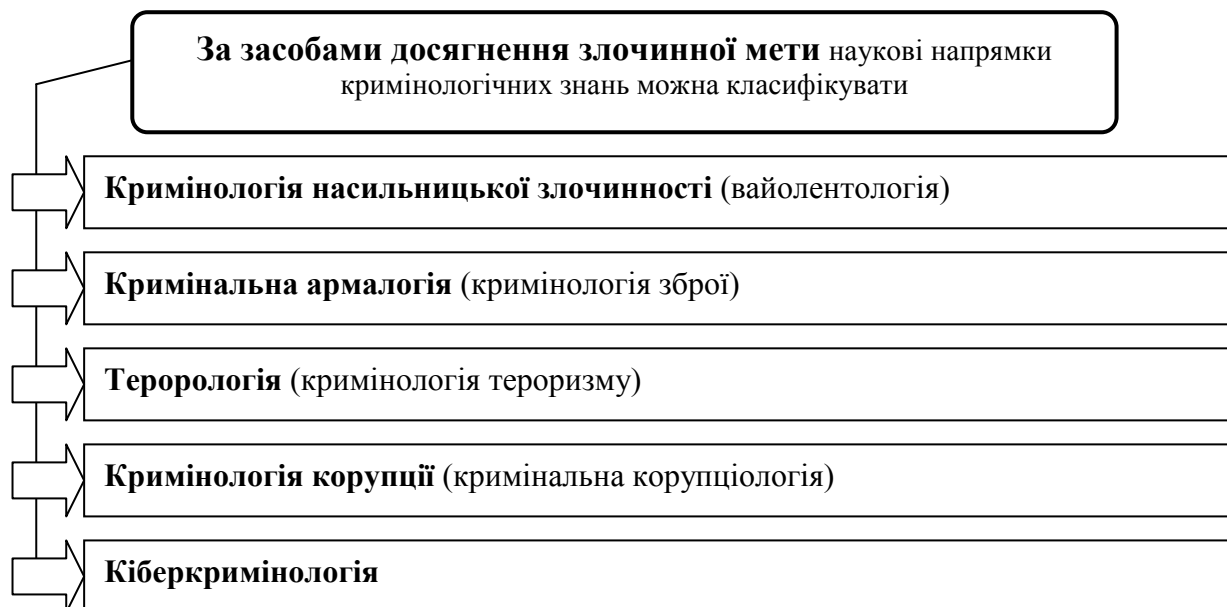

Схема 1.4.13

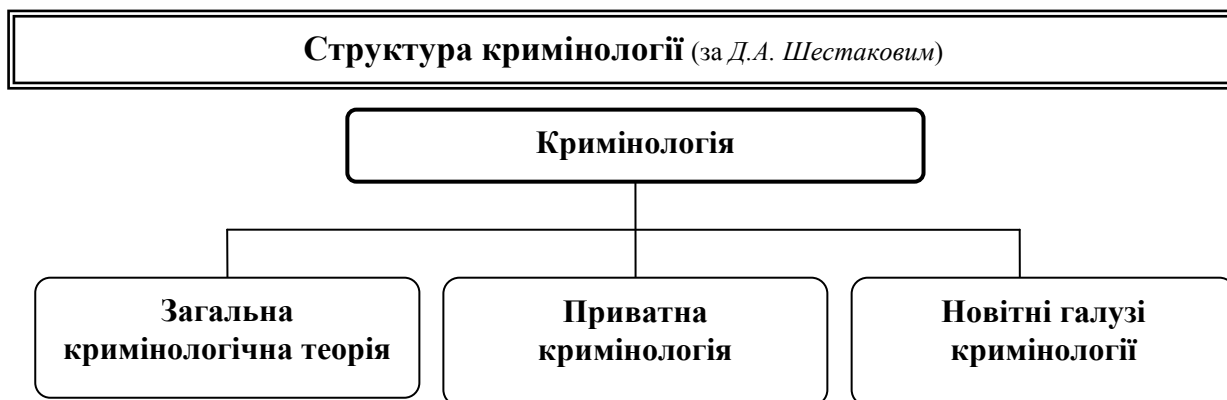
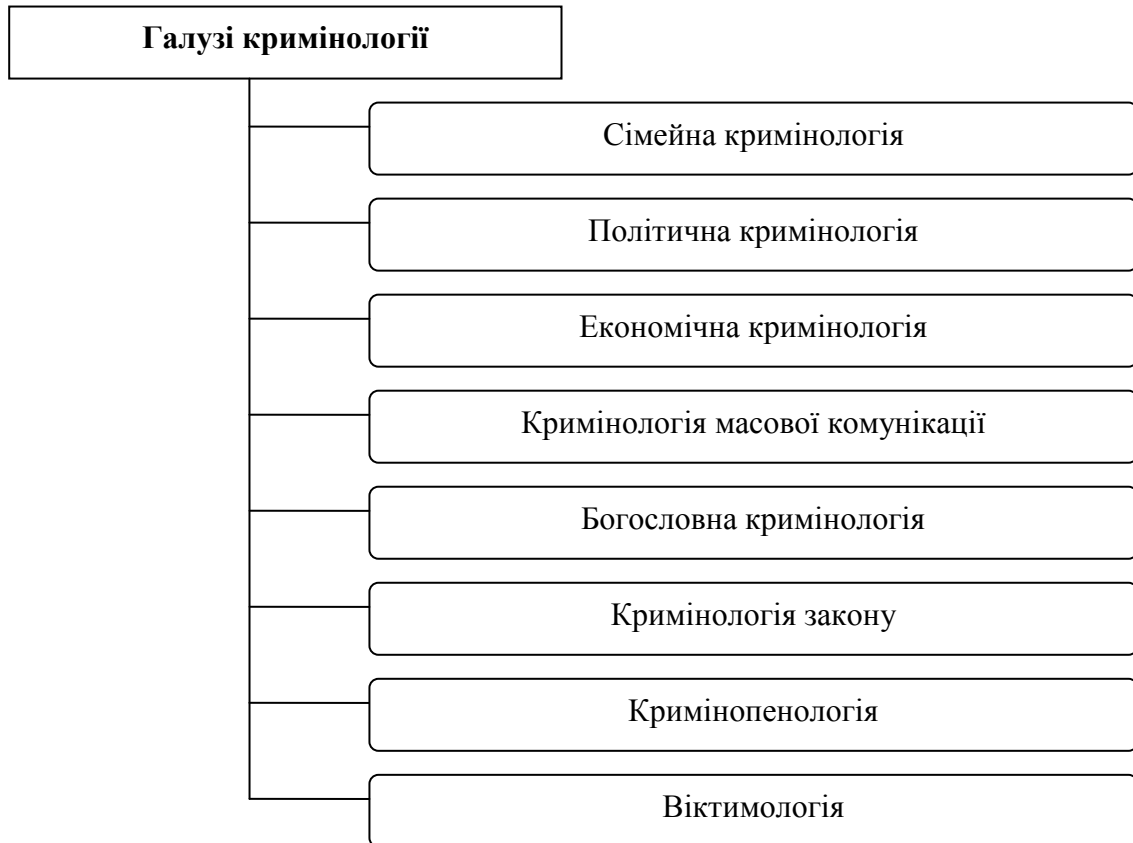
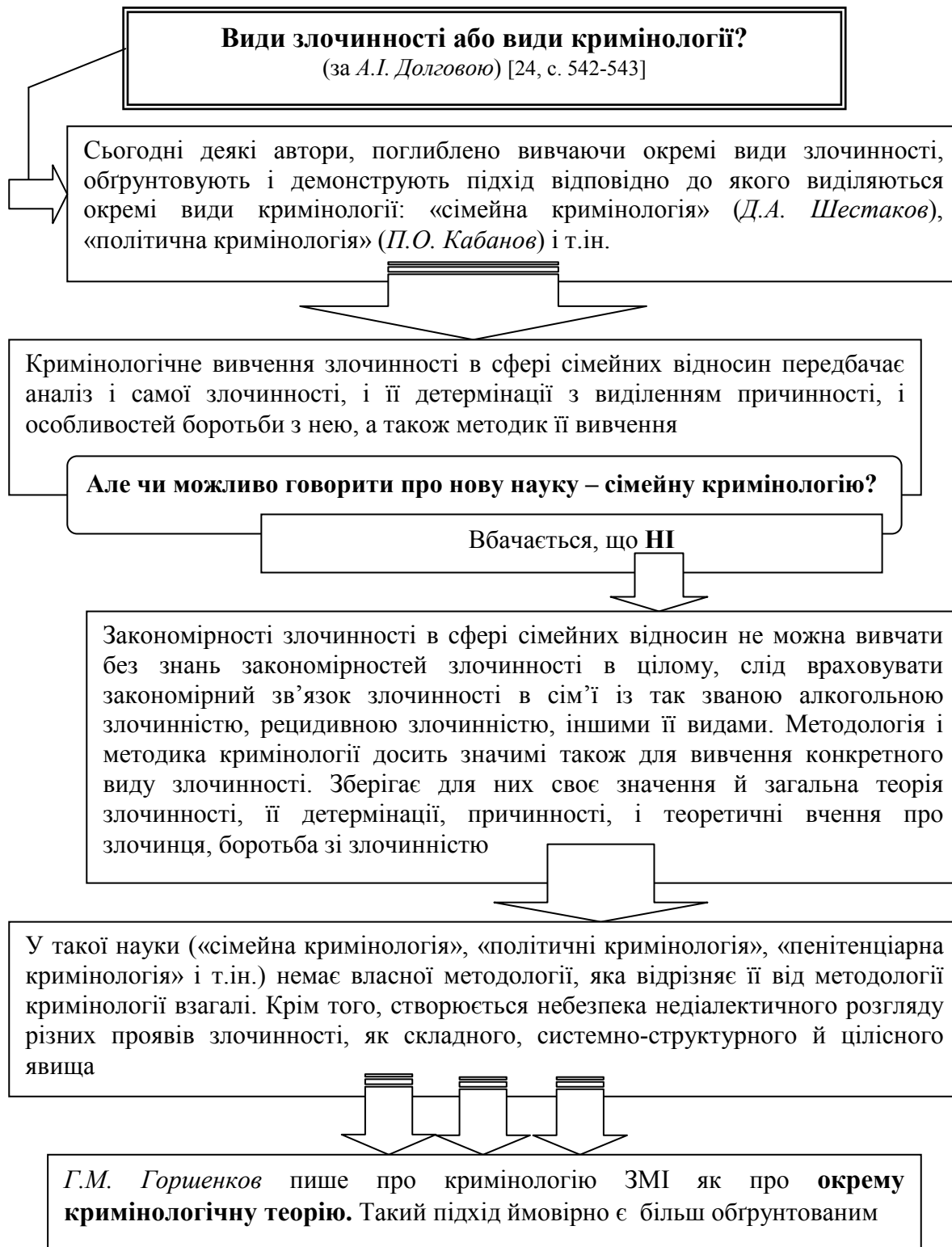

Схема 1.4.14

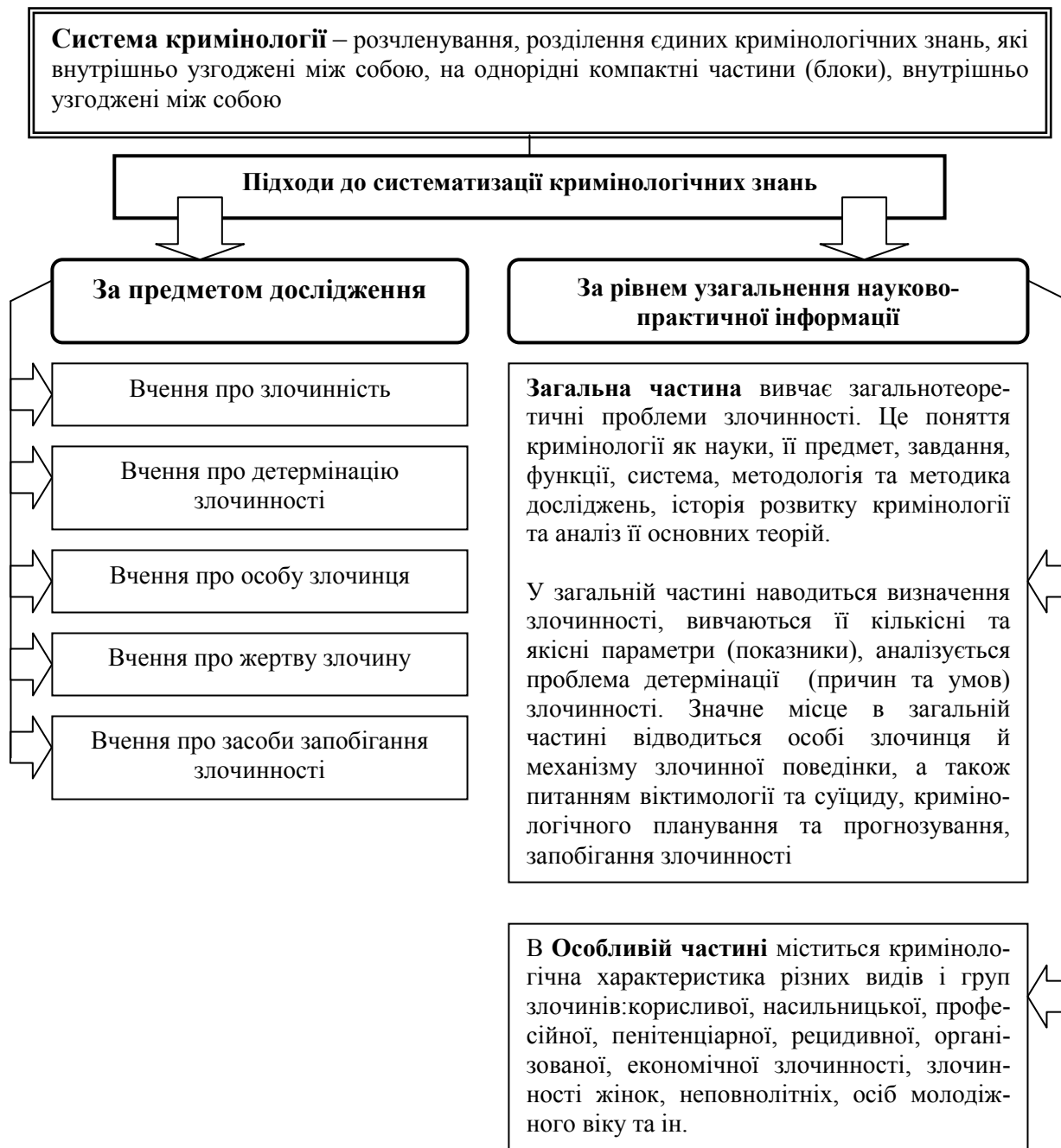

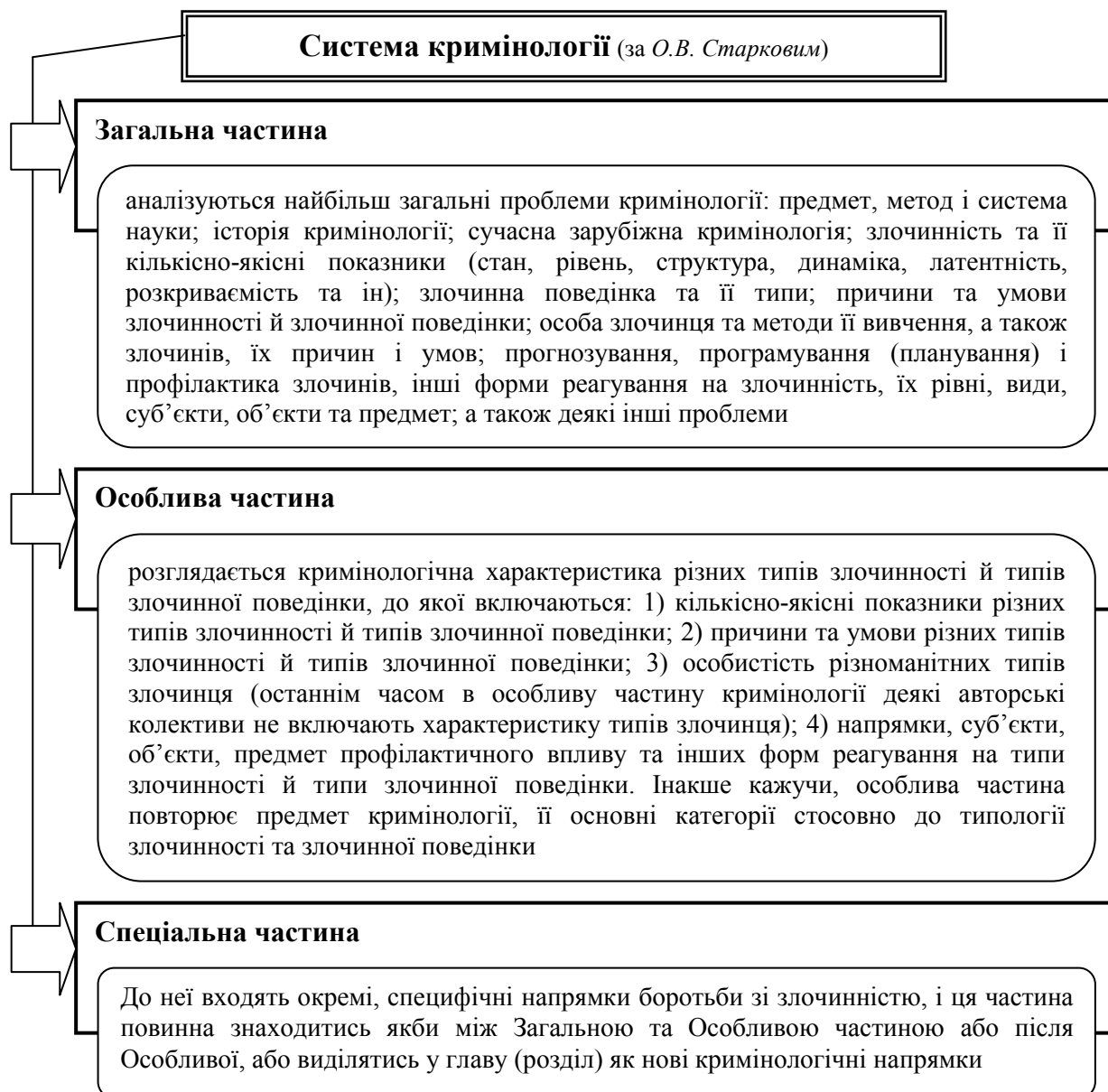

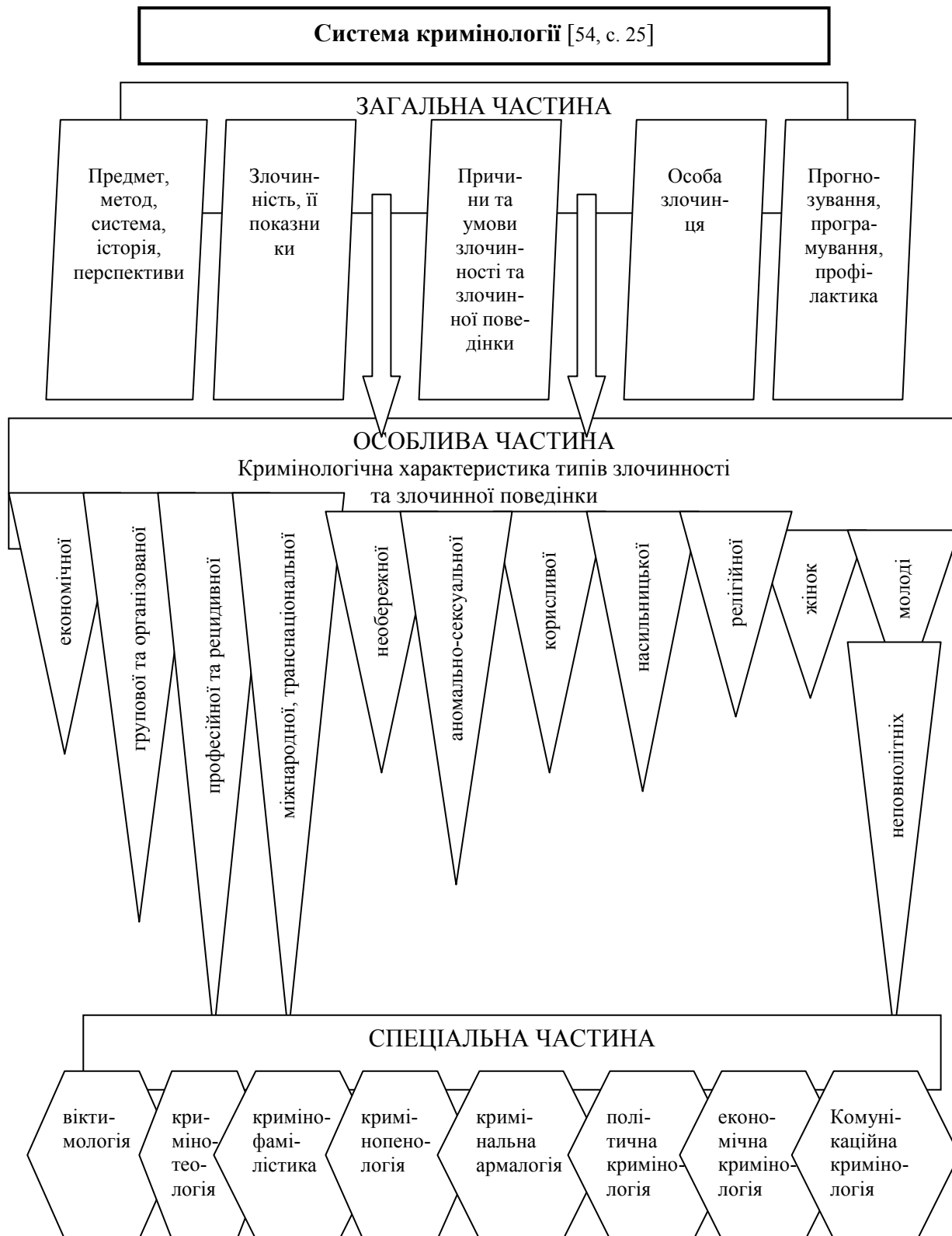

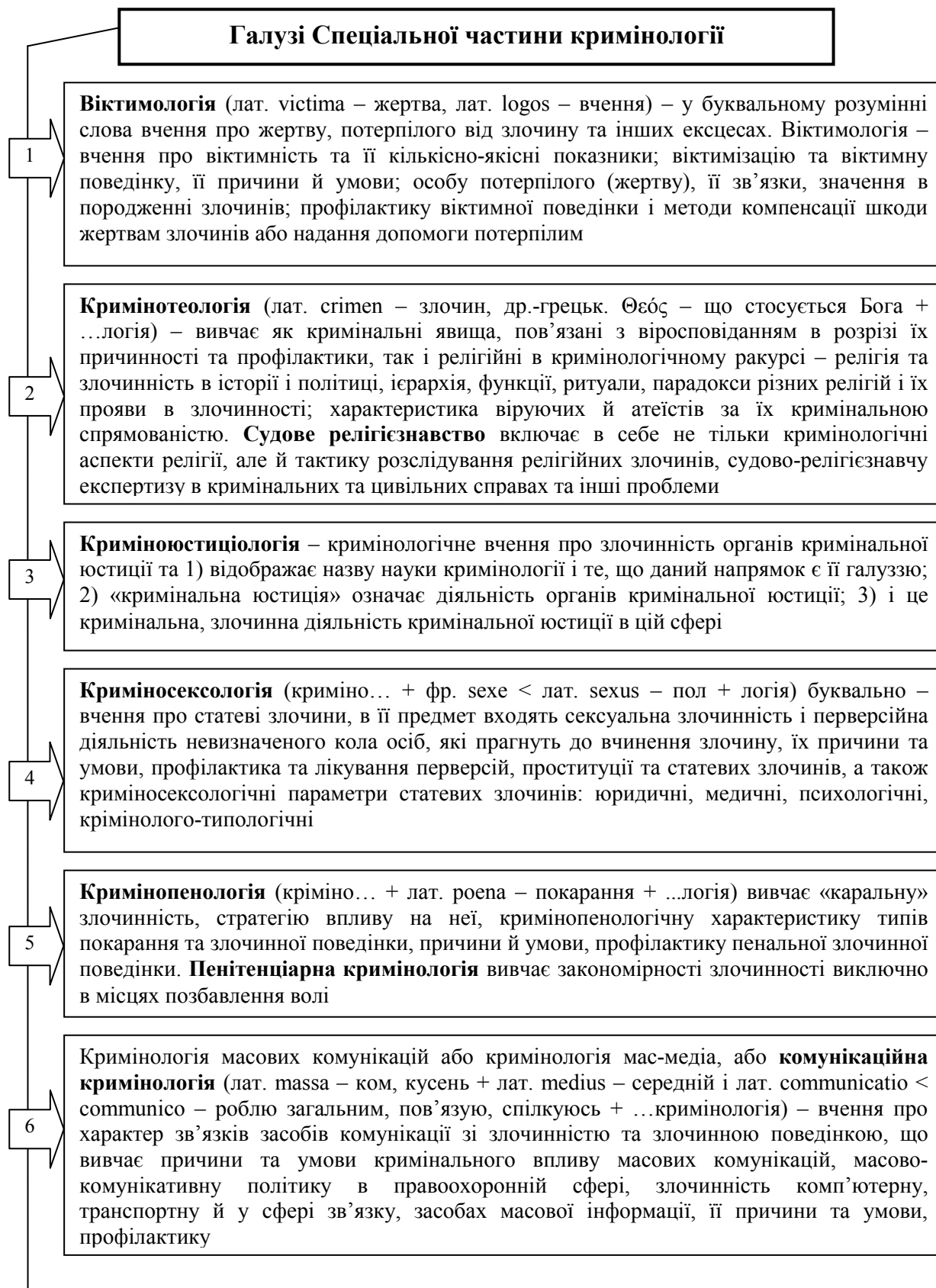
**Система кримінології з точки зору
науково-дослідницької програми [56, с. 75]**

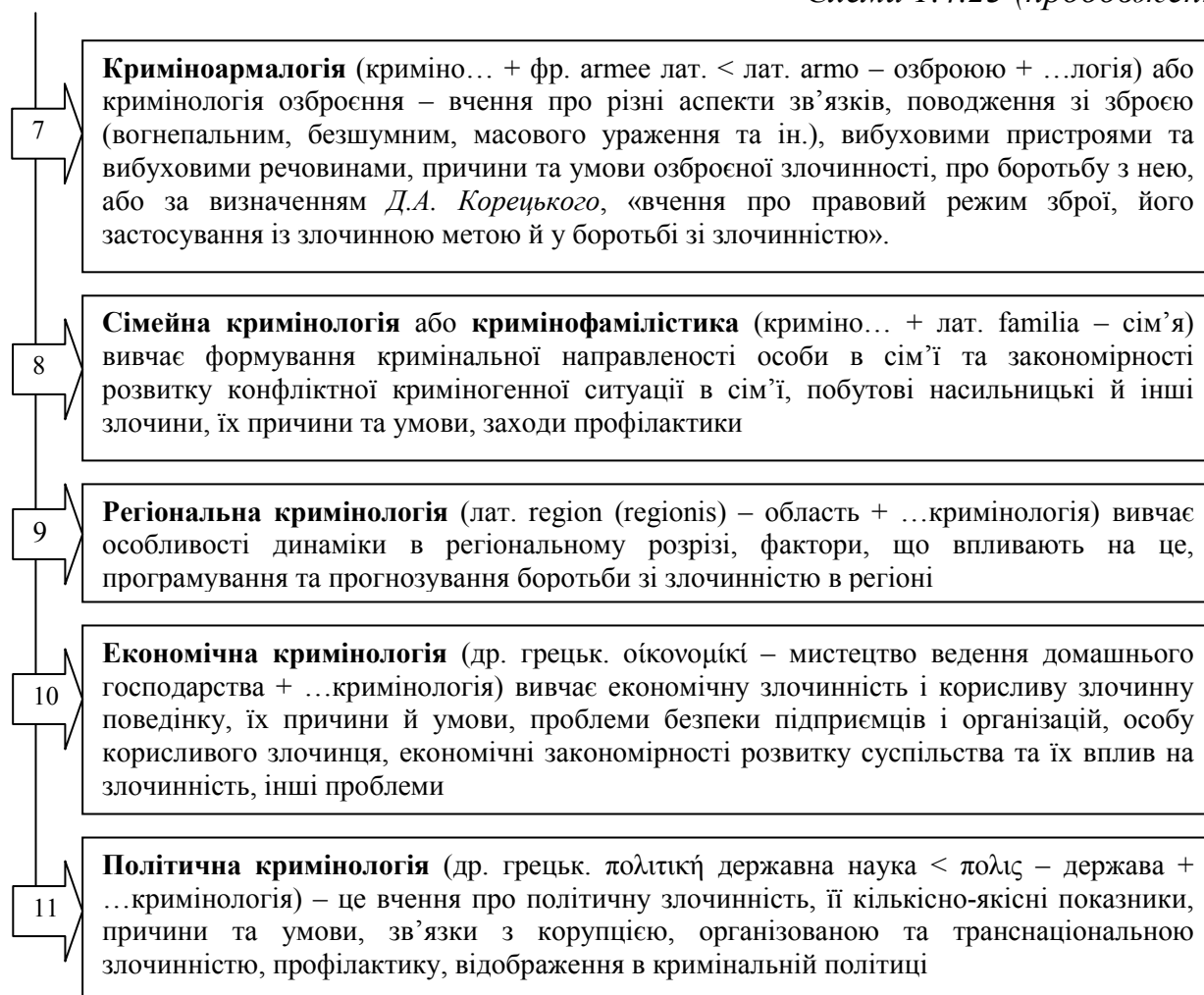

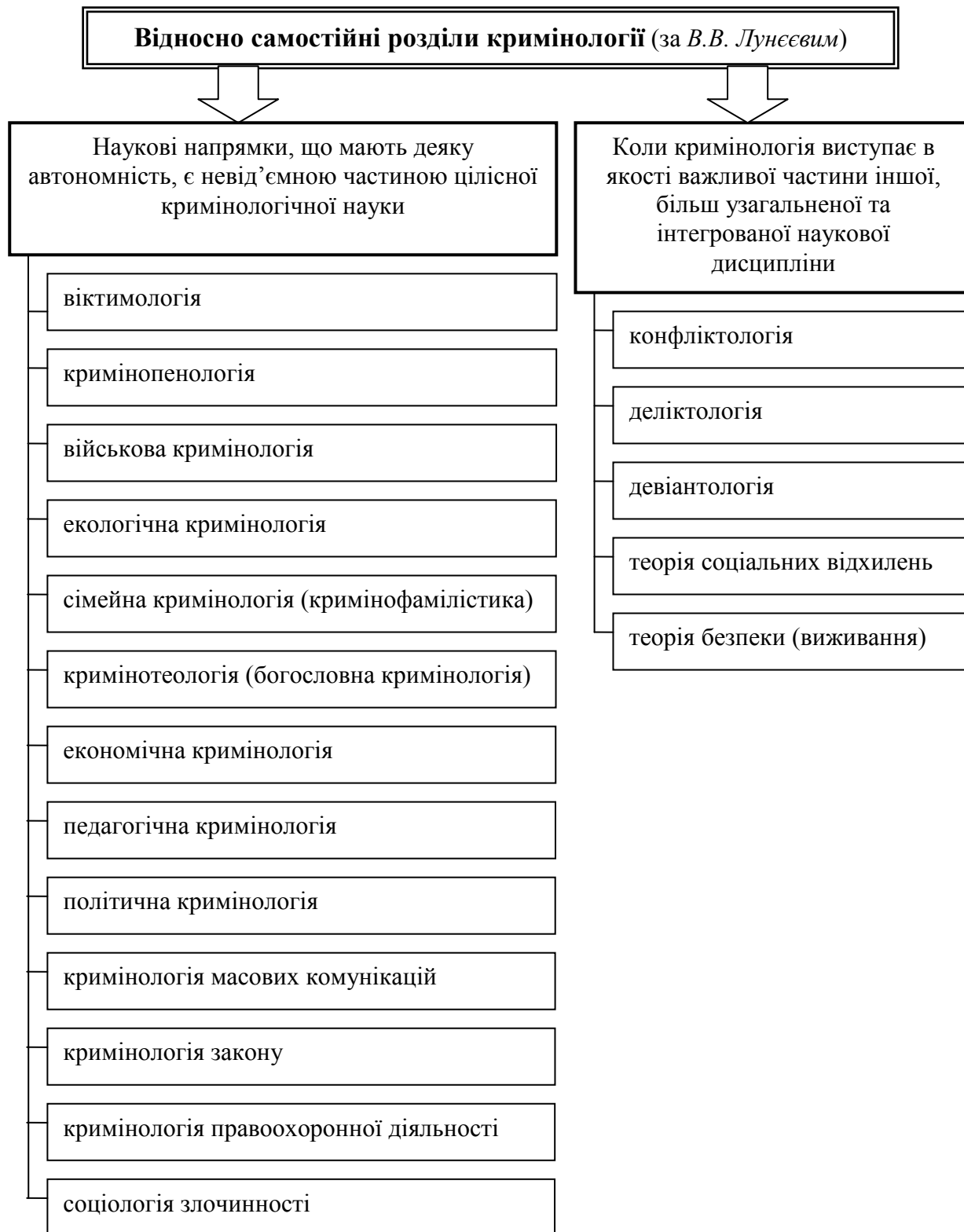

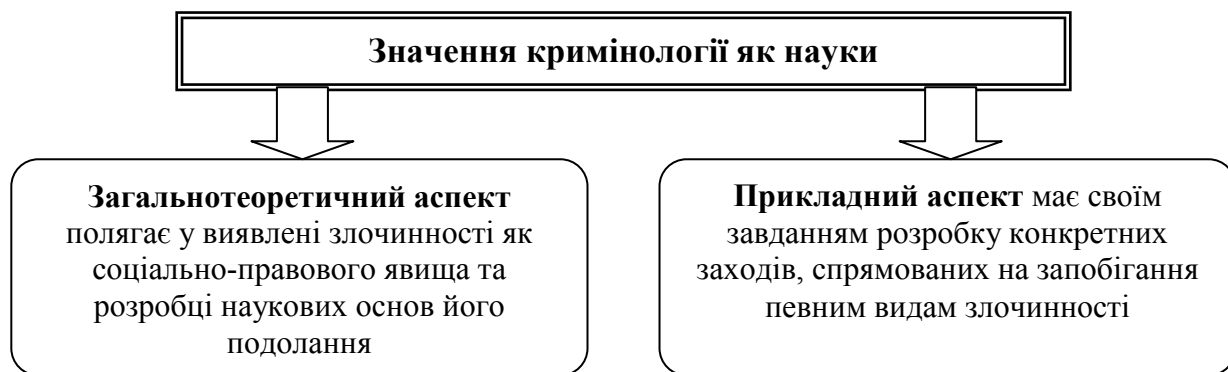

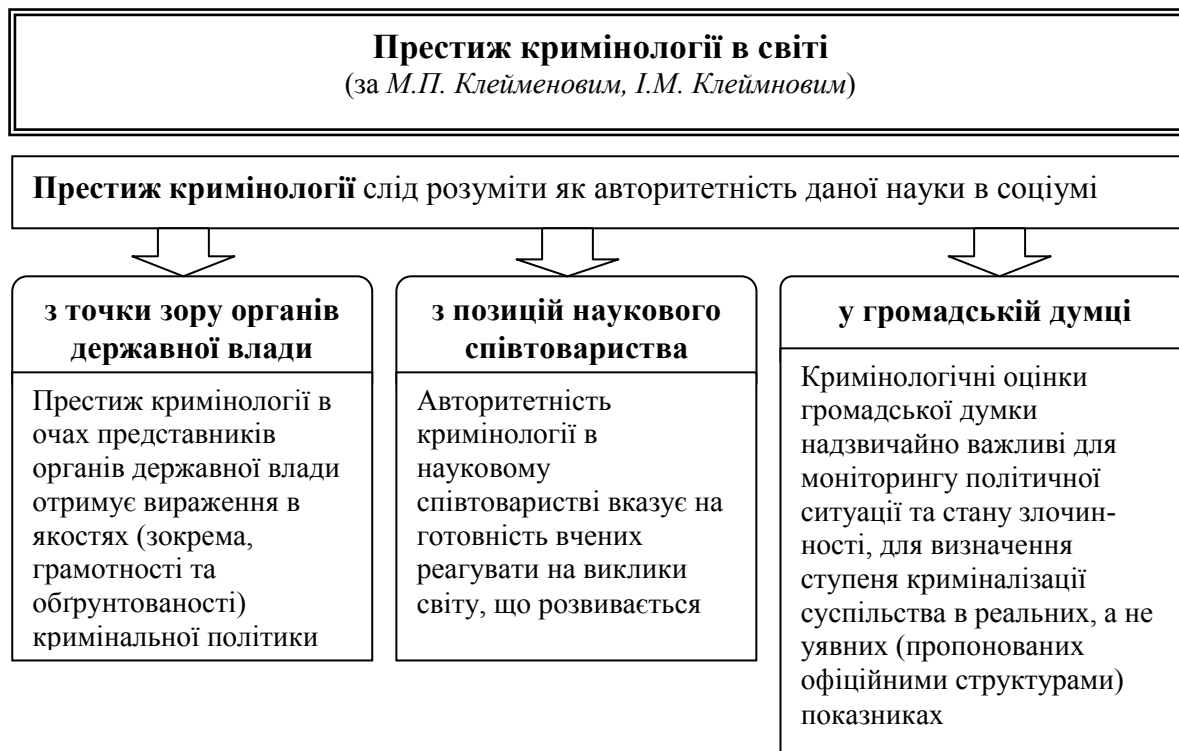
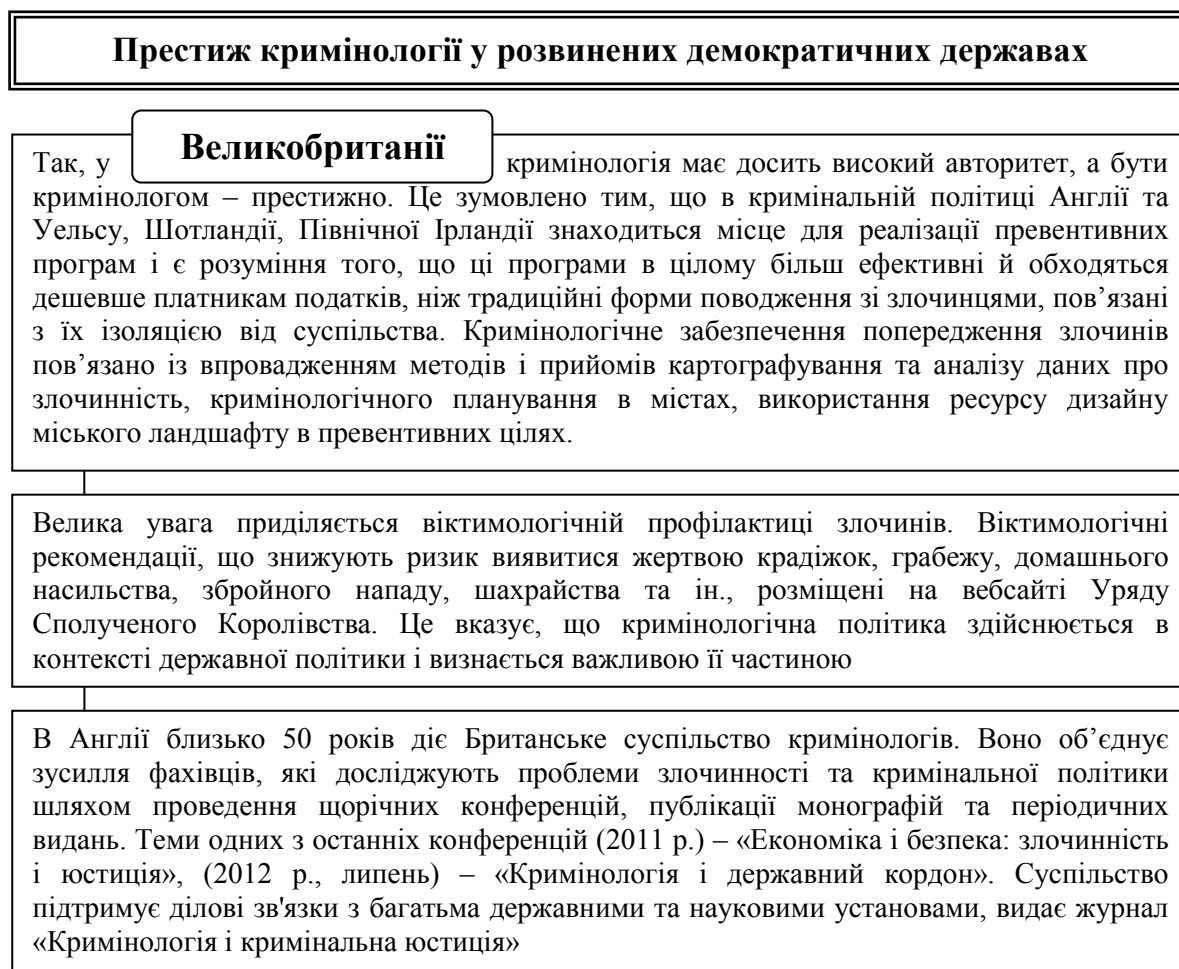

Схема 1.4.28

Університети Великобританії активно здійснюють кримінологічні дослідження, що, як правило, мають замовний характер. Репутацію провідних британських дослідних центрів з кримінології та кримінальної політики мають: Інститут кримінології Кембриджського університету, Центр кримінології Оксфордського університету, Центр із дослідження злочинності та кримінальної політики Лондонського королівського коледжу, Центр кримінології Маннхейма Лондонської школи економіки, Кентський центр кримінальної юстиції, Центр з дослідження кримінальної юстиції Лідського університету, Департамент кримінології Лестерського університету, Інститут дослідження кримінальної політики університету в Портмаусі

США

Важливою особливістю американської кримінології є її тісний зв'язок з кримінальною політикою. Вивчення системи кримінальної юстиції (поліції, судів і тюрем), практики поводження з правопорушниками включено в предмет кримінології. Саме тому американська кримінологія має великий досвід емпіричних досліджень, результатами яких є конкретні пропозиції щодо вдосконалення практики боротьби зі злочинністю. Саме це – найпривабливіша риса американської кримінології, яка є привабливою для об'єднання 3500 кримінологів з 50 країн в Американське суспільство кримінологів (ASC). Воно представляє себе як міжнародну організацію, члени якої володіють фаховими знаннями в галузях вивчення і вимірювання етіології, розвитку, попередження злочинності та поводження зі злочинцями і делінквентами. Товариство проводить щорічні тематичні конференції, які присвячені обговоренню актуальних проблем. ASC будує свою роботу за напрямками, за кожне з яких відповідає структурний підрозділ: критичної кримінології, експериментальної кримінології, міжнародної кримінології, «білокомірцевої» злочинності, жіночої злочинності, корекційного впливу на засуджених. Видає три загальних періодичних видання: «Кримінологія: міждисциплінарний журнал», «Кримінологія і публічна політика» і «Кримінолог». Крім того, кожне відділення ASC видає власний журнал, зокрема: «Критична кримінологія», «Міжнародний журнал кримінальної юстиції: порівняльний і прикладний аспекти»

У даний час кримінологічна і кримінальна політика розробляється **Управлінням програм юстиції** (Office of Justice Programs - OJP) – агентством Міністерства юстиції США, яке фокусує свою увагу на попередженні злочинів шляхом проведення кримінологічних досліджень і розвитку правових ініціатив на основі надання грантів та допомоги жертвам злочинів. Створено в 1984 р. Його головою є заступник Генерального атторнея США. Управління має у своїй структурі, зокрема, **Службу підтримки розвитку** (The Community Capacity Development Office - CCDO). Вона підтримує зусилля місцевих громад щодо зниження рівня злочинності та підвищення якості життя. У полі її зору реалізація типової програми «Плевели та зерна» на території 300 локальних ділянок з високим криміногенним потенціалом (рівнем споживання наркотиків, насильства, ризиком залучення до протиправної діяльності). Впровадження програми показує її ефективність і виражається в зниженні рівня злочинності. Стратегія програми визначає три головних напрямки: координацію діяльності правозастосовних органів, вдосконалення попередження правопорушень та поводження з правопорушниками, створення сприятливих умов для позитивного спілкування (чистих вулиць і парків, майданчиків для ігор і спортивних занять та ін.) Служба має свій веб-сайт, куди може звернутися будь-хто з тим, щоб сприйняти позитивний досвід і використовувати його в практичній діяльності

Франція

Центральне місце в розвитку сучасної французької кримінології та теорії кримінальної політики займає Центр соціологічних досліджень права та інститутів кримінальної юстиції (Centre de Recherches Sociologiques sur le Droit et les Institutions Pénales – CESDIP). Центр займає лідируюче положення серед європейських дослідницьких організацій, що вивчають злочинність. Центр проводить дослідження з різних напрямків: вивчення насильницької, професійної, економічної злочинності, безпеки соціальних меншин та попередження злочинів, проблем кримінальної юстиції, поліції та охоронного бізнесу, оптимізації пенітенціарної системи й тюремних стандартів; розробка теорії соціології злочинності; вимір делінквентності; аналіз віктимізації; формування баз кримінальної статистики

Центру належить провідна роль у розвитку міжнародної кримінальної соціології. Європейська група досліджень нормативних установлень (Groupe Europeenne Recherches sur les Normativites – GERN) є одним з підрозділів створеної CESDIP мережі дослідницьких організацій

Центр постійно займається вивченням проблем діяльності поліції. За останні роки досліджені питання фемінізації сил поліції, діяльності поліції в умовах масових заворушень, протидії дискримінації в роботі поліцейських; внесений істотний внесок у створення нової системи громадського контролю за поліцейською статистикою. В даний час оцінюється роль поліцейських спілок та ефективність поліцейського менеджменту, впроваджуються інноваційні системи забезпечення безпеки, такі як мережі нічних кореспондентів і відеоспостереження

У країні активно працює Французьке кримінологічне товариство, яке в 2010 р. провело XXVI національний кримінологічний конгрес на тему «Публічна політика та кримінологія»

Японія

Тенденція «одержавлення» кримінології отримує в Японії все більше поширення, що слід визнати позитивним фактом. Конкретне вираження дана тенденція отримує в тому, що державні чиновники та службовці правоохоронних органів з повагою й увагою ставляться до рекомендацій японських кримінологів, беруть безпосередню участь в організованих кримінологами заходах, виступають замовниками кримінологічних досліджень, надають організаційну підтримку ініціативам кримінологів

Так, у руслі державної політики здійснюється допомога жертвам злочинів, свідченням чого є прийнятий у 2005 р. Основний Закон про жертви злочинів. Він визначає основи державної політики щодо захисту та підтримки жертв, включаючи відшкодування заподіяної злочинами шкоди. Національний менталітет забезпечує широку залученість японців у превентивну активність. Число організацій, що об'єднують волонтерів, які беруть участь у попередженні злочинів, щороку зростає й досягло в 2010 р. величезної цифри – 43 000. Поліція ставиться до них як до незамінних партнерів у профілактичній роботі

У розвинених демократичних державах кримінологія затребувана в усіх трьох вимірах: на державному рівні (що виражається в реалізації кримінологічних рекомендацій у кримінальній політиці), в середовищі наукової спільноти (що видно з розвиненості систем професійних товариств кримінологів та їх участі в міжнародних форумах) і з точки зору врахування громадської думки (що вбачається з практик опитувань населення для оцінки стану злочинності та реальної участі громадськості в превентивних програмах)

Схема 1.4.29

Інша ситуація складається в тоталітарних державах

В цілому можна припустити наявність зворотної залежності між розвитком тоталітаризму та кримінології: рух у напрямку тоталітаризму супроводжується згортанням кримінологічних досліджень

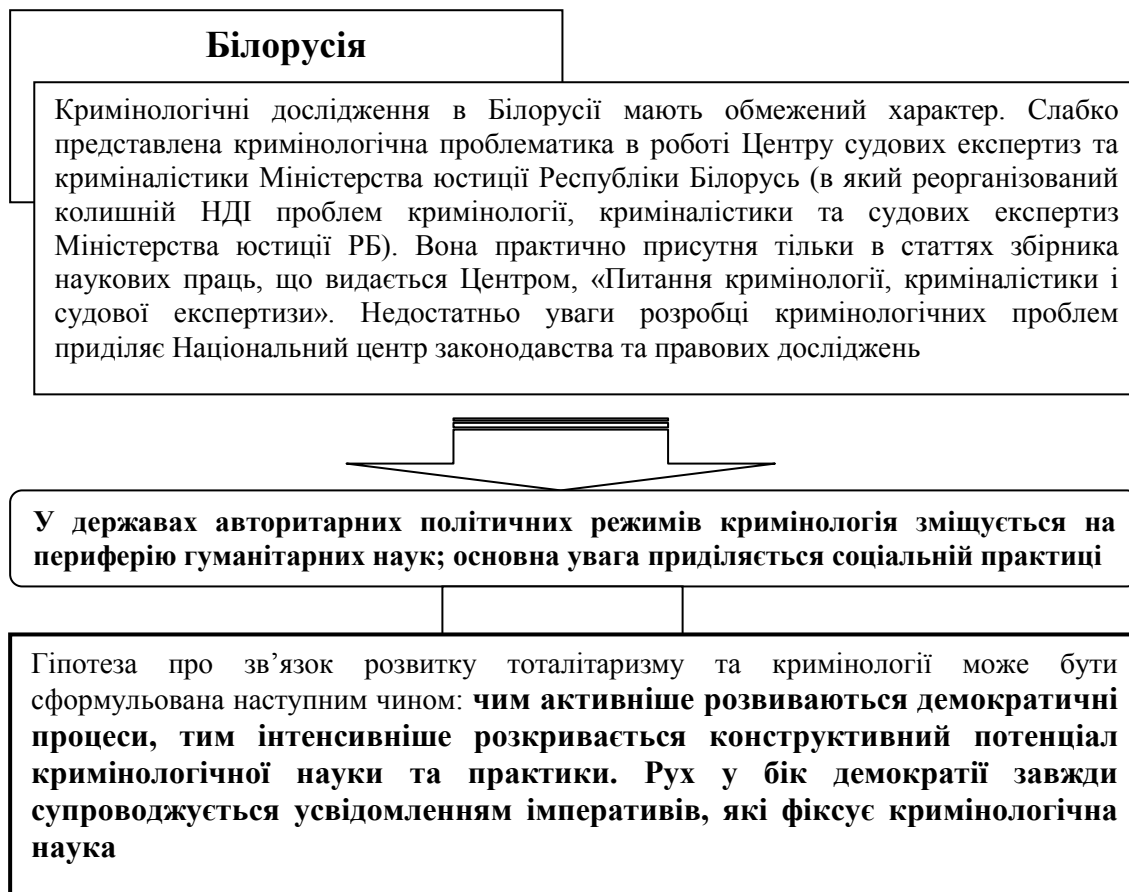

СРСР

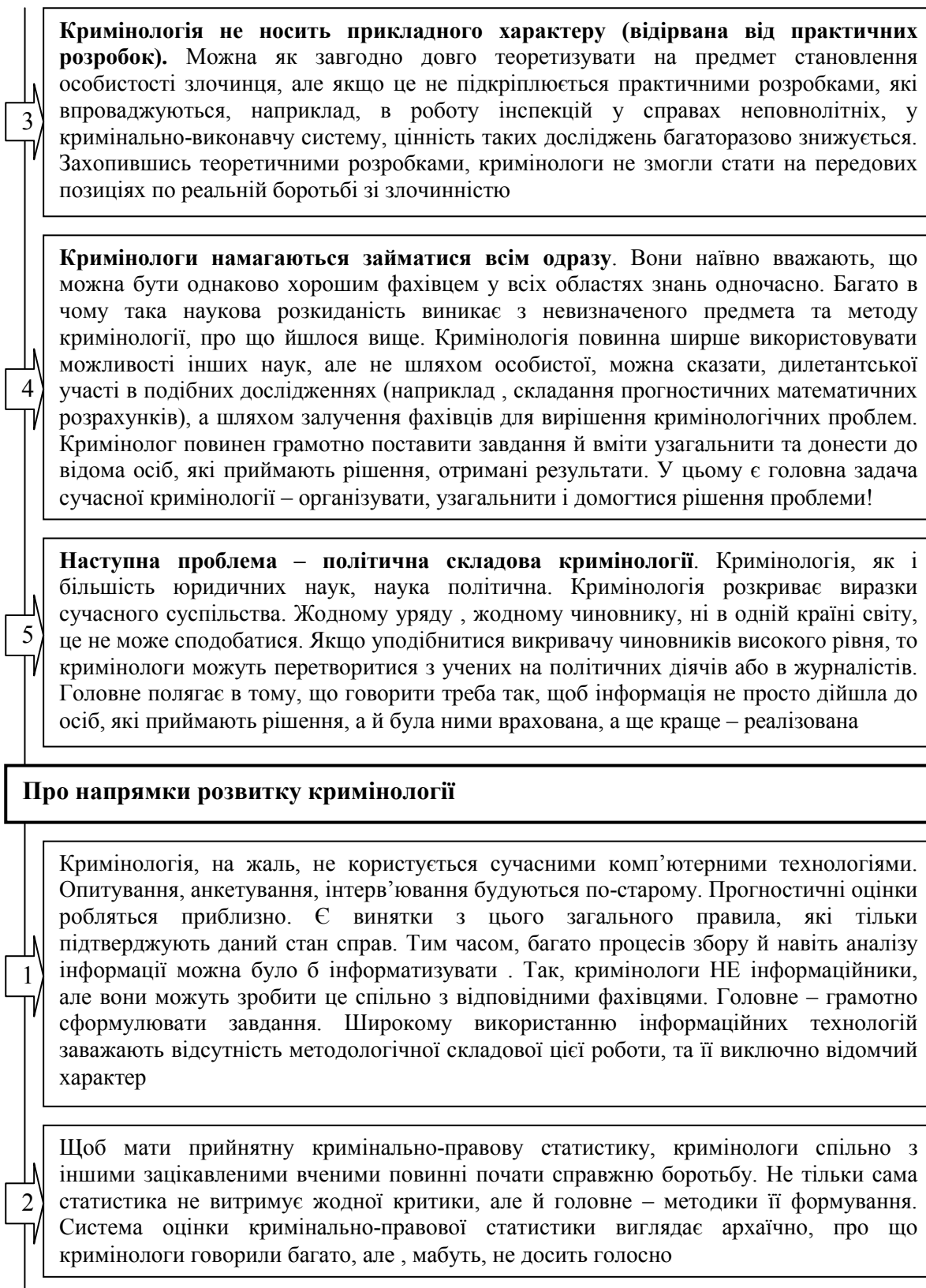
Кримінологія в період початку 1930-1960-х років перебувала фактично під заборонаю. Причина: кримінологія – наука з потужним критичним потенціалом. Кримінологія має своїм предметом – в самому широкому узагальненні – соціальне зло і закономірно формулює такі висновки, які звучать як закиди, нерідко адресовані владі. Будь-яка критика влади при тоталітаризмі заборонена та переслідується – часто в кримінальному порядку. Саме так і було в період сталінського тоталітаризму. Дозволялися (і заохочувалися) тільки вихвалювання влади; критика була неможливою та погрожувала її суб'єкту фізичним знищенням

Китай

Слід розрізняти кримінологію, яка розвивається в КНР, в особливих адміністративних округах Гонконгу та Макао, а також у Тайвані. Якщо перший політичний суб'єкт (і відповідного його вчені) тяжіє до марксизму й маоїзму та довгий час орієнтувався на політичний і науковий досвід СРСР і Росії (включаючи негативний досвід згортання досліджень), то інші суб'єкти піддалися демократизації, що торкнулося й сфери гуманітарних знань. В даний час кримінологічна думка більш активна, актуальна та цікава саме в Гонконгу, Макао і Тайвані. У цьому можна перекопатися, звернувшись до інформаційних ресурсів у будь-якій пошуковій системі. Континентальний Китай в значній мірі продовжує залишатися закритою для кримінологічних досліджень територією, на що вказує відсутність репрезентативної загальнодоступної інформації про злочинність та кримінальну політику в КНР

3

Потрібен кримінологічний аналіз ситуації, розробка методології його складання. Окремо по регіонах і в цілому по країні. При цьому тут не треба боятися зменшити масштаби проблеми. Давно зрозуміло, що недостатньо говорити про зниження або підвищення даних статистики. Було б простіше й дешевше створити експертні об'єднання кримінологів і організувати постійний аналіз (свого роду моніторинг), наприклад, роботи конкретного ОВС, не тільки за даними статистики, а й за результатами соціальних опитувань серед населення, економічними показниками і т.ін. Саме за цією оцінкою, а не за статистикою було б правильним приймати потрібні рішення про ефективність роботи представників правопорядку на конкретній території

4

Розвиток теорії – останній, але, найголовніший напрямок у сучасній кримінології. Перший і останній на сьогоднішній день академічний Курс кримінології, який вийшов у світ, припадає на 1985-86 роки. Більше академічних курсів не виходило. (Буквально в 2010 р. вийшов Курс світової кримінології *В.В. Лунсева*, якому слід за цю титанічну працю поставити пам'ятник, але з моєї точки зору (мається на увазі *І.М. Мацкевича*), він не вирішить тих проблем, про які я говорив, в тому числі з тієї причини, що це авторське бачення кримінології нехай провідного, але все ж одного кримінолога). Те, що академічних курсів не було, це не випадково, це говорить про те, що весь цей час кримінологія перебувала в стані стагнації. Останні теоретичні дослідження з питань ціни злочинності, профілактики злочинності, інших гострих проблем, строго кажучи, не принесли нічого нового в науку. У кращому випадку спостерігається модифікація поглядів *І.І. Карпеця*, *В.М. Кудрявцева*, інших піонерів вітчизняної кримінології. І все це відбувається на тлі колосальних змін соціально-економічної дійсності сьогоднішнього світу, який неминуче прагне до глобалізації з усіма позитивними і, тим більше, негативними явищами, які все це супроводжують. Глобальна наука далеко просунулася не тільки в інформаційних технологіях, наука впевнено розвивається у вивченні особистості, мозку людини, доведено вплив на повсякденне життя космічних процесів, причини та умови злочинності розглядаються з різних позицій. Про більшість подібних наукових відкриттів кримінологи не знають, тому просто ігнорують ці дані

Внаслідок слабого розвитку теорії кримінології, почали інтенсивно утворюватися, так звані, наукові відгалуження, які деякі кримінологи поспішають назвати не тільки новими науковими напрямками, а й самостійною галуззю знання, тобто наукою. Ще не закінчені суперечки про самостійність віктимології, але вже пропонується вважати абсолютно новою наукою сімейну кримінологію, кримінологію масових комунікацій, економічну кримінологію, пенітенціарну кримінологію і т.д. Якщо не розвивати теоретичну кримінологію, то скоро стане питання про створення спортивної кримінології, корупційної кримінології, транспортної кримінології та т.п. Подібна дезінтеграція кримінології, призведе до подальшого розмивання її предмета і методу

5

необхідно почати розробку нових проблем, які не тільки стоять сьогодні перед кримінологією, але можуть встати перед нею завтра. Діяти на випередження. Назвемо цей напрямок – кримінологія майбутнього

ТЕМА 2. ЗАГАЛЬНА ІСТОРІЯ КРИМІНОЛОГІЇ

«Що скаже історія?»

Наполеон Бонапарт I (1769-1821) – французький імператор у 1804–1814 рр. і 1815 р.

«Часи змінюються і ми змінюємося разом з ними»

Лотарь I (793-855) – король франків

«Тільки той хто буде майбутнє, має право бути суддею минулого»

Фрідріх Ніцше (1844-1900) – німецький мислитель, філософ, психолог

«Історичні омани відрізняються більшою стійкістю, ніж історичні факти»

Мейсон Лок Уїмс (1756-1825) – американський проповідник і літератор

«Історія людства – в основному історія ідей»

Герберт Джордж Уеллс (1866-1946) – англійський письменник

«Історія – це філософія на прикладах»

Діонісій Галікарнаський (I ст. до н.е.) – грецький історик, ритор і критик

«По суті, ніякої історії немає; є тільки біографії»

Ралф Уолдо Емерсон (1803-1882) – американський есеїст, поет і філософ

«Сторінка історії коштує цілого тому логіки»

Олівер Уенделл Холмс (1809-1894) – американський лікар, поет

«Найкраще, що нам дає історія, – це пробуджений нею ентузіазм»

Йоганн Вольфганг Гете (1749-1832) – німецький поет, державний діяч, мислитель

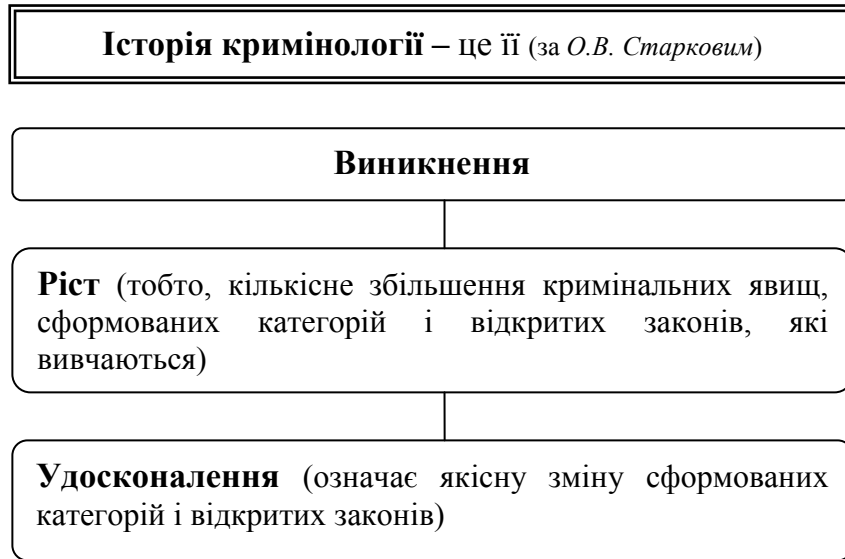
«Дух сучасної нам історії - дух свідомий ...»

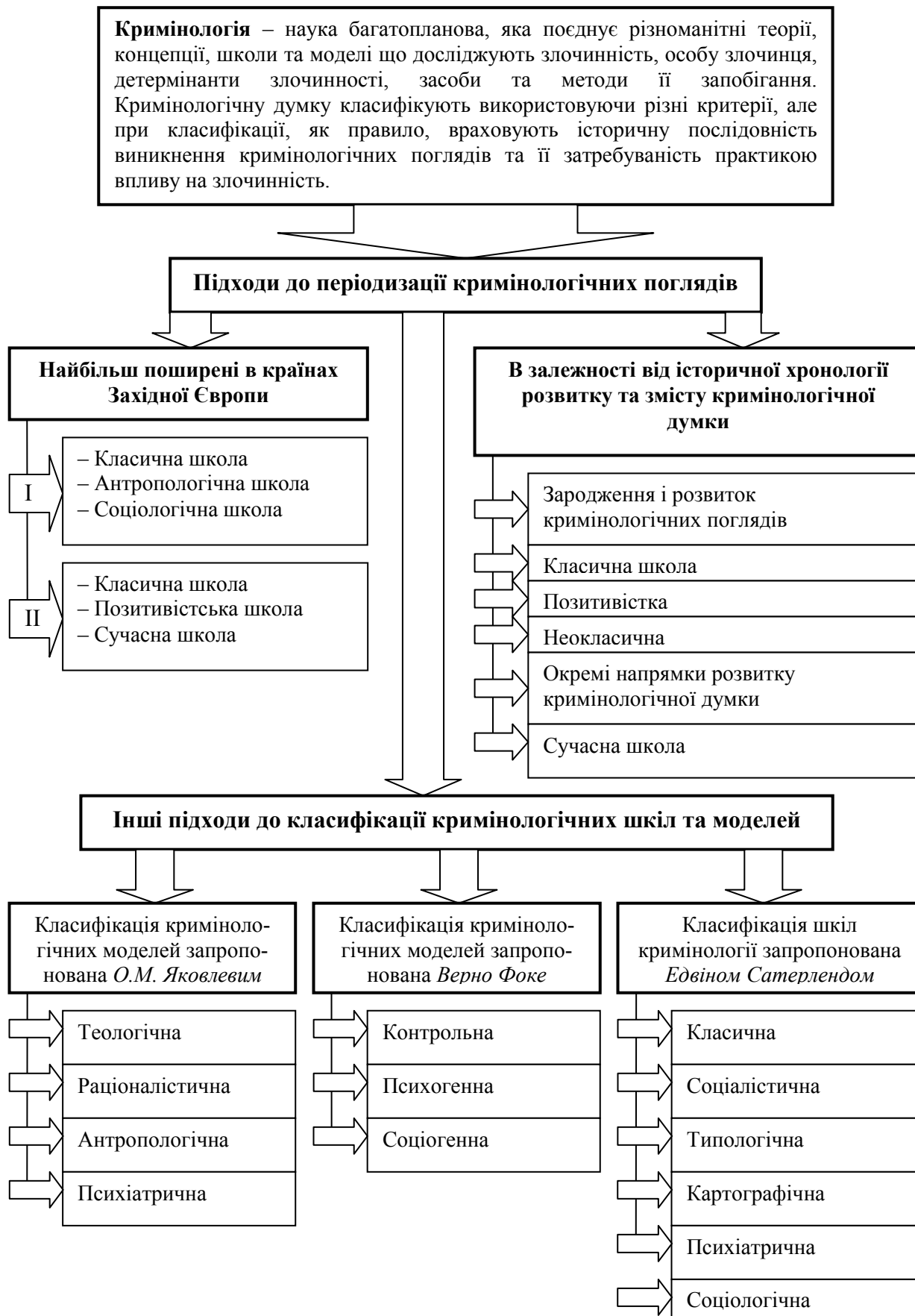
Арнольд Руге (1803-1880) – німецький філософ і публіцист

2.1. Класифікація кримінологічних поглядів

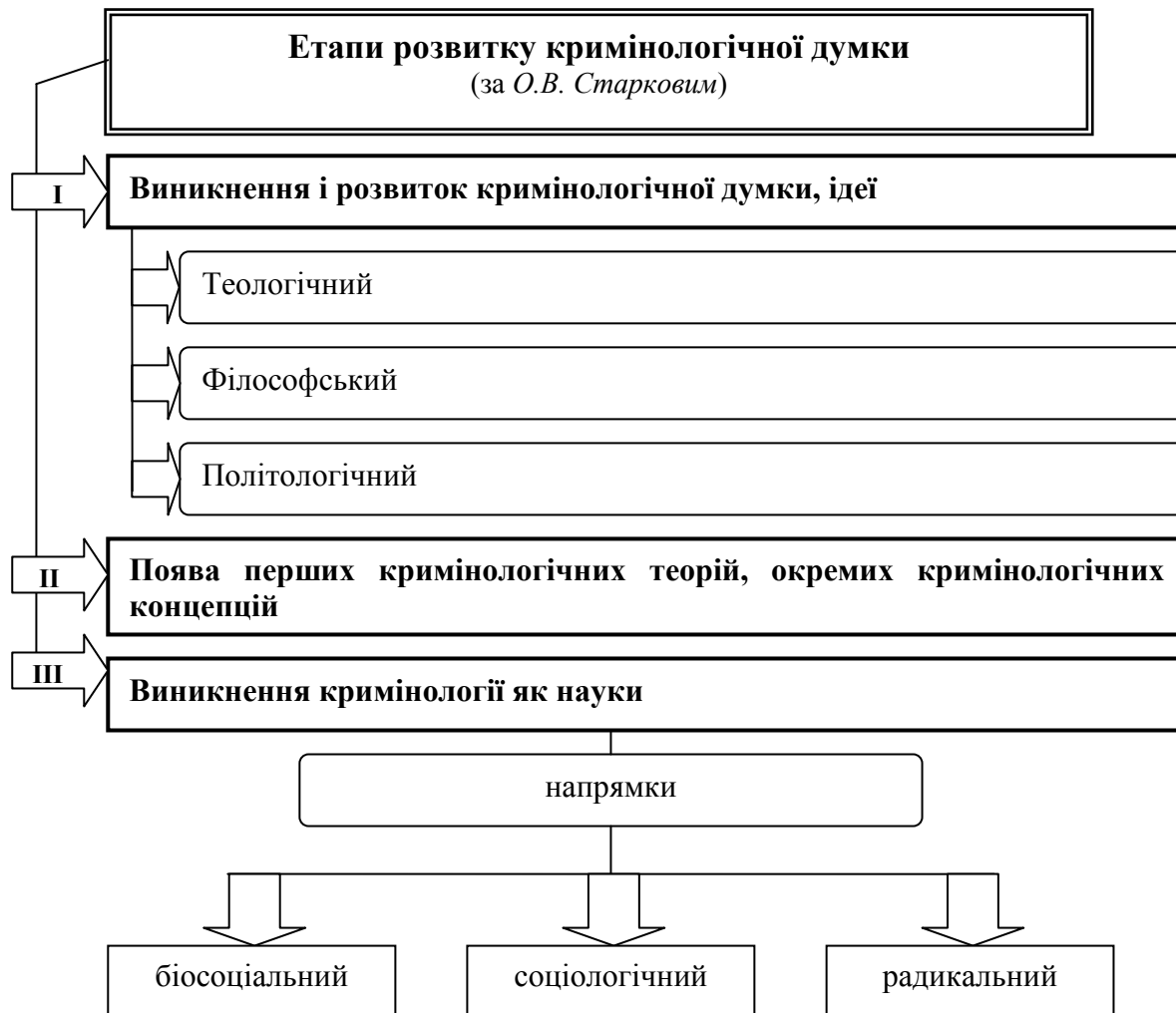
Схема 2.1.1

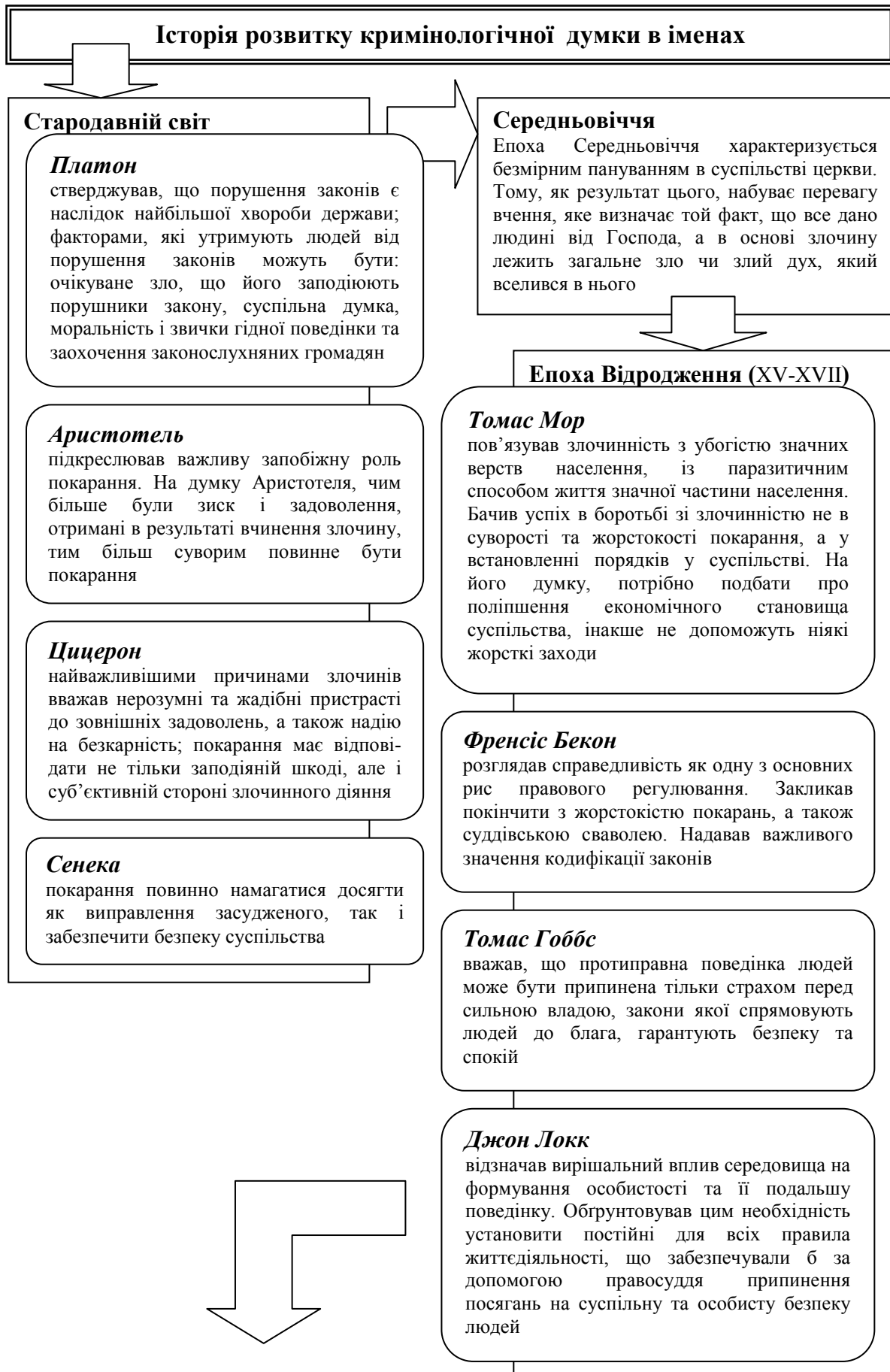

З XVIII століття починається бурхливий розвиток учень про злочини і реагування на них

Шарль Луї Монтеск'є

виклав теорію факторів суспільного розвитку, котрі визначають поведінку людей, законодавство, спосіб правління. Такими факторами він вважав: клімат, ґрунт, спосіб життя народу, релігію, менталітет населення, мораль і звичаї, торгівлю, багатство тощо. Виходячи з них досліджував причини злочинності. висунув вимогу відповідності покарання тяжкості злочину і сформулював положення, що добрий законодавець не стільки піклується про покарання за злочини, скільки про їх попередження

Жан-Жак Руссо

вважав, що причиною будь-яких соціальних відхилень, і злочинних діянь зокрема, є виникнення приватно-власницького суспільства. Розорення бідних, політична нерівність, скупченість у містах, шкідливі для здоров'я роботи, розкіш і зловживання можновладців – усе це неминуче викликає ріст злочинності. В такій ситуації відповідальність за виникнення злочинності несе саме суспільство. Як вихід з цього стану, він бачить зміни в суспільних відносинах, гуманізацію держави та права

Перший (класичний) розвитку кримінології (з другої половини XVIII ст. – приблизно до останньої третини XIX ст.)

Чезаре Беккарія

доводив, що багато злочинів породжуються економічним ладом, вимагав рівності громадян перед законом. Виступав проти жорстоких покарань і тортур. Вважав, що для зменшення кількості злочинів потрібна просвіта народу, поліпшення його добробуту, рівняння всіх громадян у матеріальному й моральному відношенні. Наголошував, що кримінально-правовий напрямок не є основним засобом боротьби зі злочинністю, можна попередити злочин шляхом застосування заходів громадського впливу, і що злочинність не є фатально неминучою

Джон Говард

багато часу присвятив вивченню становища ув'язнених у в'язницях різних країн світу. Йому вдалося домогтися окремого утримання не тільки чоловіків і жінок, але й ізолювати неповнолітніх злочинців від дорослих та навіть розділити злочинців залежно від виду вчиненого злочину

Джеремі Бентам

розробив свою теорію покарання. Автор «Паноптикуму» - трактату про раціональне облаштування в'язниць на засадах одиночного утримання та центрального нагляду з наявністю необхідних майстерень, шкіл, лікарень задля виправлення та перевиховання ув'язнених

Пауль Фейєрбах

розробив кримінально-правову теорію психічного примусу, чи психічного залякування, як мети покарання. Автор двох унікальних видань: «Дивні кримінальні судові справи» та «Опис дивних злочинів, виконаних по судових справах». У цих книгах учений приділив значну увагу аналізу причин злочинів і дослідженню особистості злочинця

Георг Гегель

Природу злочинності Гегель вбачав у особливій сутності правових законів. Величезне значення він надавав розумності державного ладу. Дійсною Гегель визнавав лише державу, в якій гармонійно переплітаються інтереси суспільства й окремої особи.

Позитивістський напрямок кримінології (кінець XIX –початок XX ст.)

Біологічний напрямок

Чезаре Ломброзо

Автор теорії природженого злочинця. Основні ідеї цієї теорії: злочинцем, що є особливим природним типом, не стають, а народжуються; причина злочинності закладена не в суспільстві, а в самому злочинці; для вродженого злочинця характерні особливі фізіологічні, психологічні й навіть анатомічні властивості

Енріко Феррі

надрукував свою працю «Теорія неосудності і заперечення свободної волі», де розрізняв три види факторів схильності до злочинів: антропологічні, фізичні та соціальні. Біологічні причини він поєднав із соціальними, економічними та політичними факторами

Рафаель Гарофало

сформулював правила адаптації та усунення тих, хто не може пристосуватися до умов соціально-природної селекції. Гарофало пропонував: позбавляти життя осіб, чії злочинні дії впливають з неусунутих психічних аномалій, що роблять їх нездатними до життя в суспільстві; частково усувати чи піддавати тривалому ув'язненню тих, хто віддає перевагу бродячому (кочовому) способу життя; примусово виправляти осіб, у яких недостатньо розвинуті альтруїстичні почуття чи які скоїли злочин за надзвичайного збігу обставин.

Соціологічний напрямок

Еміль Дюркгейм (автор теорії соціальної дезорганізації)

стверджував, що на індивіда впливають «соціальні фактори», до яких належать зовнішні щодо нього образи мислення, дій. Суспільству, що функціонує нормально, завжди притаманний високий рівень згуртованості. Він виявляється в тому, що більшість людей солідарні в ідеалах, уявленнях щодо позитивного й негативного. Періодично в разі порушення суспільної рівноваги, що може статись як через економічне лихо, так і через стрімке підвищення рівня достатку в державі, згуртованість людей послаблюється та суспільство дезорганізується. Зокрема, соціальна дезорганізація виявляється в явищі аномії. (соціальний факт як такий стан суспільства, за якого значно послаблюється стримувальна дія моралі та суспільство на деякий час втрачає вплив на людину)

Роберт Мертон (доповнив і розвинув вчення Е. Дюркгейма)

тезою про те, що причиною аномії може бути суперечність між цінностями, до яких прагне суспільство та можливостями окремих членів суспільства досягти їх за правилами, що встановлені в суспільстві. Це призводить до того, що особа, яка не має можливості отримати ці блага за ustalеними правилами, намагається їх отримати без правил.

Габріель Тард

називав злочинців своєрідним «соціальним експериментом» і висловлювався, що юридичні диспозиції мають будуватися на психологічній основі, а не на рівних покараннях за однакові злочини, що вважав несправедливим і спрощеним. Функція суду, на його думку, має зводитися до встановлення винуватості чи невинуватості обвинуваченого, а ступінь його відповідальності має визначати спеціальна медична комісія

Едвін Сатерленд (автор теорії диференціального зв'язку(асоціації))

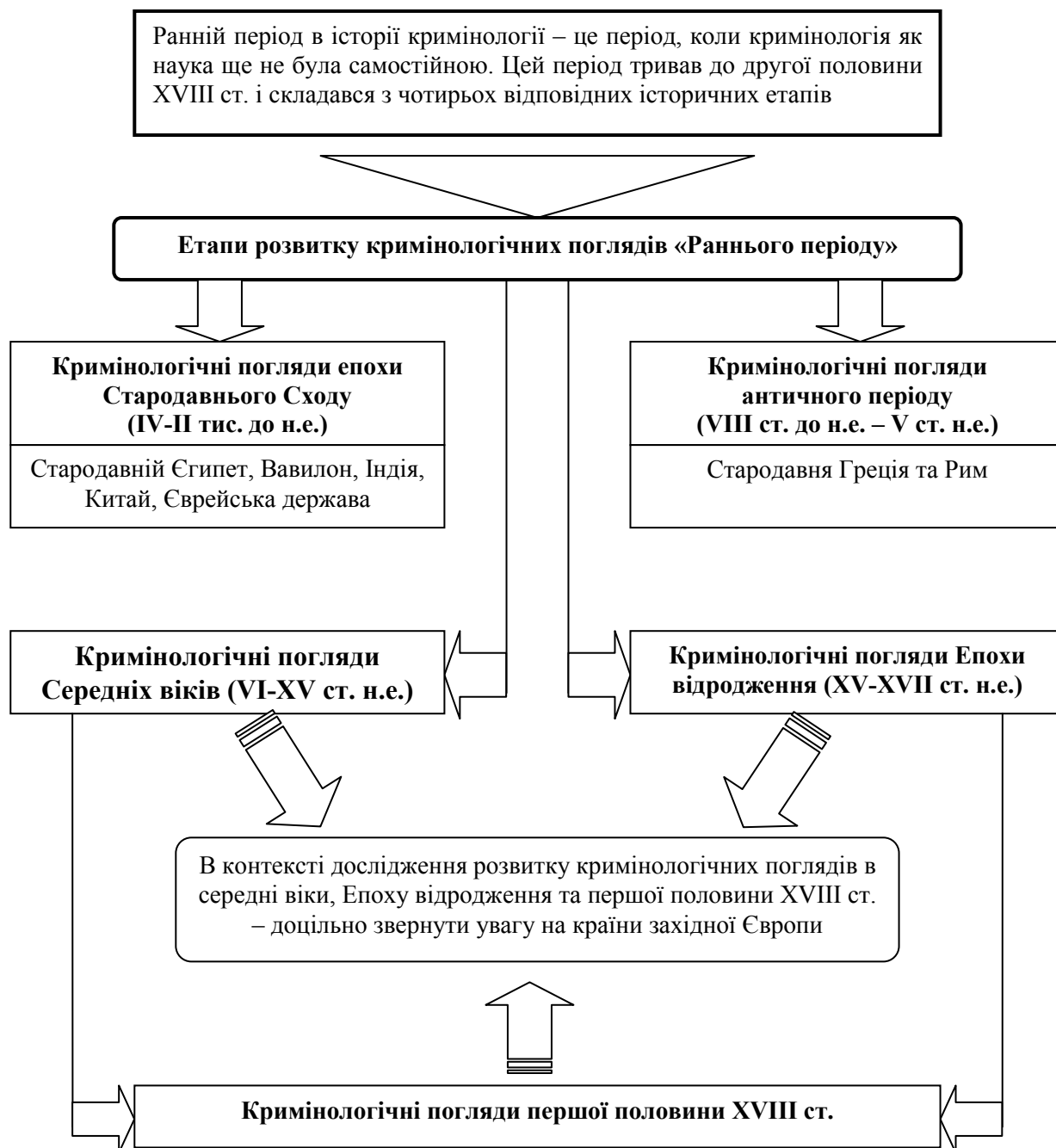
Сутність теорії диференційованих асоціацій полягає в тому, що особа засвоює злочинну поведінку не тому, що має до цього схильність, а тому що бачить більше прикладів кримінальної поведінки. Відтак вона запозичує негативні моделі поведінки. Якби неповнолітній з дитинства мав інше коло спілкування, він став би іншою особою. Злочинні погляди та навички засвоюються дитиною здебільшого при безпосередньому неформальному спілкуванні (цьому також сприяє виховання в школі, відсутність психологічного контакту з батьками тощо)

Теорія небезпечного стану надає для практичного використання теоретично обґрунтовану комплексну методику клінічної роботи з метою запобігання злочинам. Видатним представником цієї теорії був відомий кримінолог **Жан Пінатель**. Ця теорія значно поширена в США й називається **клінічною кримінологією**.

Згідно з цією теорією, у конкретних випадках злочин виникає на ґрунті певного психічного стану, що схиляє людину до конфлікту із соціальними нормами. Зазвичай, небезпечний стан є тимчасовим і відповідає внутрішній кризі, що змінюється емоційною байдужістю, після якої настає егоцентризм, а потім лабільність (нестійкість), яка може знову перерости в кризу

2.2 Зародження і розвиток кримінологічних поглядів (ранній період історії кримінології)

Схема 2.2.1

Характеристика основних етапів розвитку кримінологічних поглядів

Епоха Стародавнього сходу (IV-II тис. до н.е.)

Видатними мислителями і громадськими діячами цього періоду пропонувалися різноманітні заходи та методи впливу на злочинність: впровадження в суспільну практику жорстких виховних заходів, поліпшення економічної ситуації та благоустрою населення, боротьба з корупцією, корегування або зміна соціально-політичного устрою, тощо. Слід відмітити, що перелічені заходи окрім широкого теоретичного розповсюдження, в різні періоди отримували і практичне втілення, завдяки чому, сьогодні ми маємо вагомий досвід практики запобігання злочинності та великий обсяг історичного матеріалу для проведення кримінологічних досліджень.

Варто відмітити і вплив релігії на практику запобігання злочинності та розуміння природи злочинної поведінки. Такий вплив завжди був неоднозначним і в різні часи призводив до різних, інколи зовсім протилежних результатів (від розповсюдження ідей «не насилля» до возвеличення інституту покарання)

Античний період (VIII ст. до н.е. – V ст. н.е.)

Кримінологічні погляди античного періоду були представлені в роботах філософів Стародавньої Греції (таких як *Піфагор*, *Демокрит*, *Сократ*, *Протагор*, *Платон*, *Аристотель* та ін.) і Риму (*Цицерон*, *Сенека*, *Публій Сір*, *Горацій*, *Вергілій*, *Лукрецій*, *Ювеналій*, *Аврелій Августин* та ін.). Це були ідеї: соціального виховання, індивідуальності покарання, гармонізації законодавства, боротьби з корупцією, покращення благоустрою населення, соціального та економічного обліку, тощо. Ідеї кримінологічного характеру в певні часи знаходили і практичне відображення. Так, *Платон* провів одне з перших в світі соціологічних досліджень кримінального феномену. В цілях запобігання злочинності, як пропонував *Платон*, законодавець мав встановити межі багатства і бідності. Допустимо, щоб загальна сукупність майна самих багатих громадян лише в 4 рази перевищувала сукупність майна самих бідних. Правителями та суспільними діячами Стародавнього Риму (такими, як *Помпей*, *Юлій Цезар* та *Октавіан Август*) були проведені перші в світі кримінологічні експерименти (переселення небезпечних злочинців у віддаленні регіони, впровадження внутрішніх військових кордонів, що виконували поліцейські функції, тощо). Взагалі кримінологічні погляди античного періоду були досить багатоаспектні та детальні

Середні віки (VI-XV ст. н.е.)

В середні віки радикально підсилювався вплив релігії на суспільство. Інквізиція для обґрунтування своєї діяльності потребувала поглиблення знань в області природи злочинності. Певні теоретичні положення щодо злочинності та заходів впливу на неї висловлювали в своїх трудах *Іоан Дамаскін*, *Фома Аквінський*, *Шпренгер*, *Крамер*, *Карпцов*, *Мартін Лютер*, *Жан Кельвін* та інші. Теоретиками інквізиції було вироблено поняття злочинця як пособника чорних сил та практичні прийоми їх виявлення. Цікавими були погляди Фоми Аквінського про особливий вид злочинності – злочини влади. Реформатори церкви – *Мартін Лютер* і *Жан Кельвін* своїм запереченням католицьких постулатів аскетизму спряли налаштуванню багатих проти бідних. В цілому середньовічна практика боротьби зі злочинністю мала надмірно жорстокий характер

Епоха відродження (XV-XVII ст. н.е.)

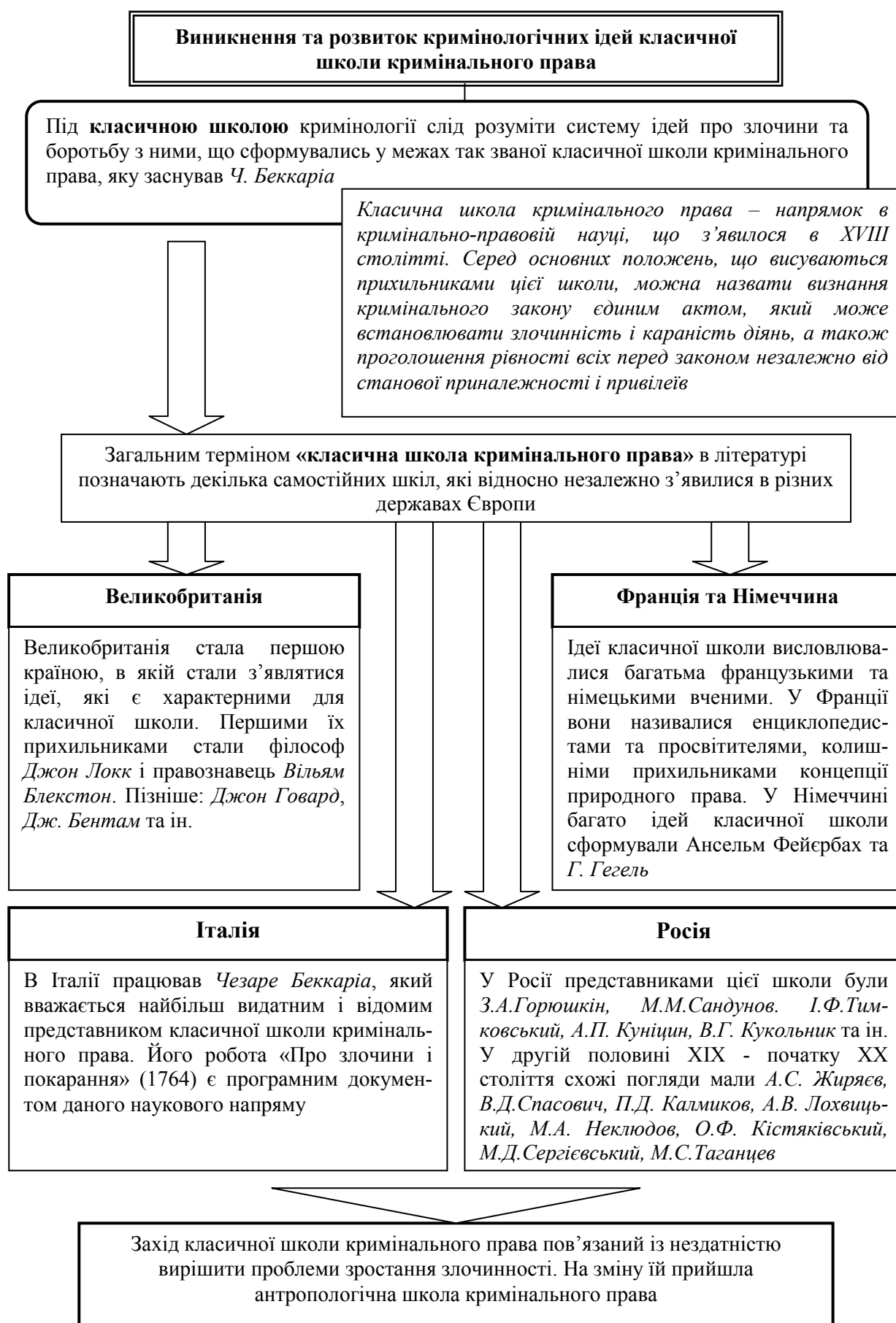
Кримінологічні ідеї цієї епохи були представлені роботами філософів та письменників. *Томас Мор* пов'язував злочинність з убогістю значних верств населення, із паразитичним способом життя значної частини населення. Успіх у боротьбі зі злочинністю не в жорстокості покарання, а у встановленні справедливих порядків у суспільстві. *Френсіс Бекон* звернув увагу на вдосконалення законів, оскільки думав, що легальна форма часто прикриває один із видів насильства чи охороняє обман та жорстокість, писав, що філософи часто заглиблюються в сферу прекрасного, але непрактичного, а юристи звичайно нездатні стати над чинним правом. *Томас Гоббс* вважав, що злочинна поведінка може бути припинена тільки страхом перед сильною владою, закони якої спрямовують людей до блага, гарантують безпеку та спокій. *Джон Локк* відзначаючи вирішальний вплив середовища на формування особистості та її поведінку, обґрунтовував цим необхідність установити постійні для всіх правила життєдіяльності, що забезпечували б за допомогою правосуддя припинення посягань

Перша половина XVII ст.

В XVIII ст. починається бурхливий розвиток учень про злочин і реагування на нього. Особливе значення мали роботи *Ш. Монтеस्क'є* та *Ж.-Ж. Руссо*. *Шарль Монтеस्क'є* у своїх роботах «Про дух законів» виходив із соціальної зумовленості вдач і поведінки людини. На його думку, особа через обмеженість розумного передбачення, схильності до оману й пристрастей здатна до порушень законів природи та суспільства. Проте справедливий законодавець значною мірою може протидіяти соціальним відхиленням. *Ш. Монтеस्क'є* розвивав ідею закономірного розвитку всього у світі, зокрема й людських дій, і вимагав від законодавця вважати себе «загальним духом свого народу». Він закликав навіть при проведенні реформ не прагнути неодмінно виправити всі негаразди суспільства. Закони одного народу не підходять іншому, що живе у відмінних умовах. *Ш. Монтеस्क'є* писав про гуманізацію мір покарання, і також про запобіжні заходи. Він наполягав на економії репресії, її особистісному характері та відповідності тяжкості й характерові вчиненого. *Ш. Монтеस्क'є* класифікував злочини та, відповідно, рекомендував диференціювати покарання за ними. *Жан-Жак Руссо* констатував, що причиною будь-яких соціальних відхилень, і злочинних діянь зокрема, є виникнення приватновласницького суспільства. Розорення бідних, і політична нерівність, скупченість у містах, шкідливі для здоров'я роботи, розкіш і зловживання можновладців – усе це неминуче викликає ріст злочинності. У цій ситуації відповідальність за злочини, підкреслював він, несе суспільство. Вирішальним для протидії злочинності є перетворення суспільних відносин, гуманізація держави та права. Водночас засобом такою перетворення він вважав виховання в душі справжньої моральності. Превентивна сила законів, на думку *Ж.-Ж. Руссо*, пов'язана з висловленням у них загальної волі, їхньою справедливістю та корисністю, у якій треба переконувати людей, а не із суворістю законів. Про причини злочинності й заходи боротьби з нею писали також *Дж. Локк*, *Д. Дідро*, *Вольтер* та інші філософи, відзначаючи соціальну неупорядкованість суспільства й необхідність запобігання злочинам

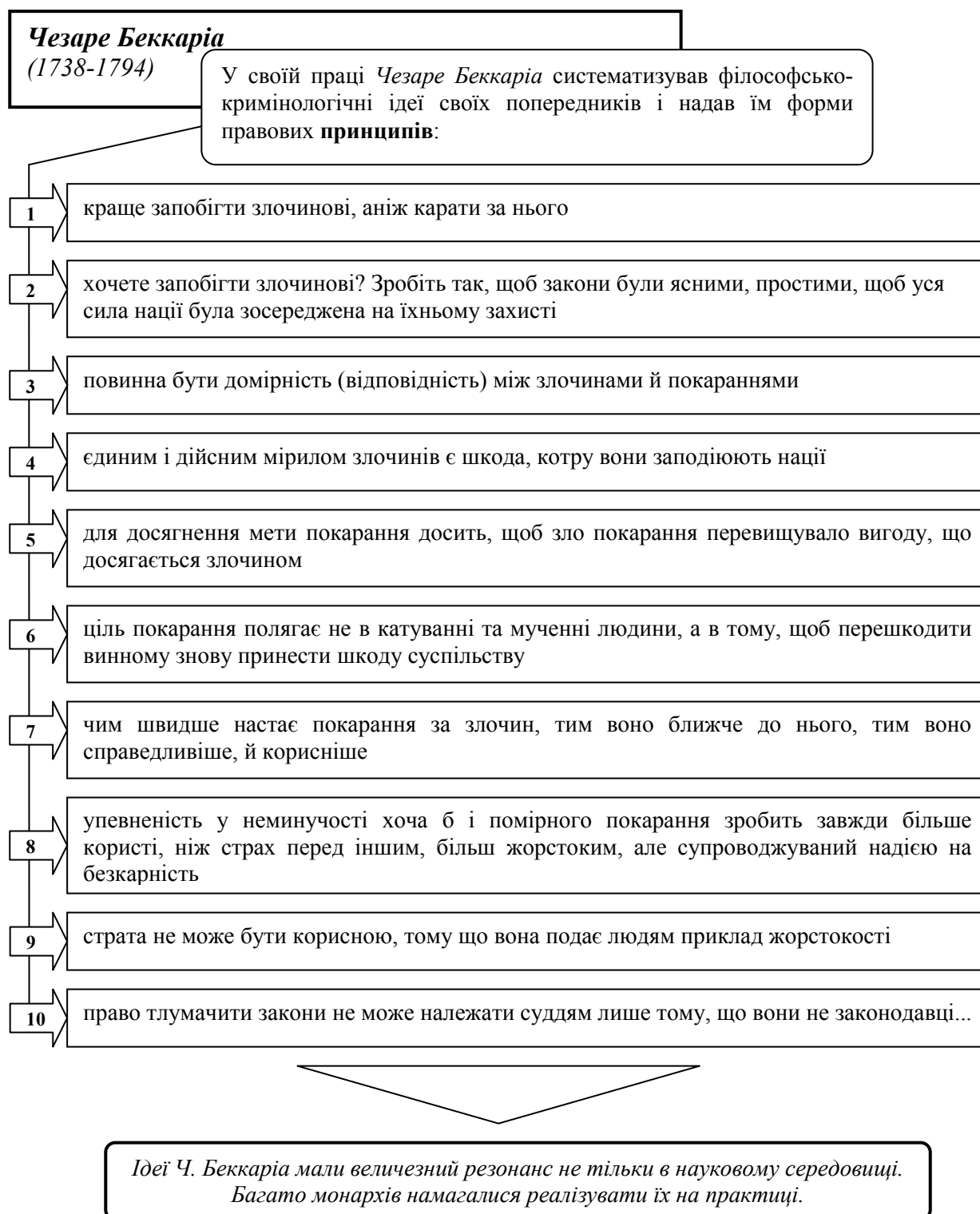
2.3 Класична школа (XVIII ст.)

Схема 2.3.1

Кримінологічні погляди представників класичної школи

Схема 2.3.2

Джон Говард
(1726-1790)

Британець *Джон Говард* дуже багато часу приділив вивченню становища ув'язнених у в'язницях різних країн світу. У 1777 р. він видав основну працю свого життя «Стан в'язниць в Англії й Уельсі». *Джону Говарду* вдалося домогтися окремого утримання не тільки чоловіків і жінок, але й ізолювати неповнолітніх злочинців від дорослих та навіть розділити злочинців залежно від виду вчиненого злочину. Його ідеї вплинули на світову практику тюремного ув'язнення. *Дж. Говард* особисто сприяв поширенню гуманного та раціонального поводження з ув'язненими в різних державах. Праці *Дж. Говарда* вплинули на гуманізацію системи покарання в усьому світі

Джеремі Бентам
(1748-1832)

Англійський учений *Д. Бентам* розробив свою теорію покарання, що вплинула на розвиток науки про злочинність. Цей досвід він виклав у роботі «Паноптикум»¹ – трактаті про раціональне облаштування в'язниць на засадах одиночного утримання та центрального нагляду з наявністю необхідних майстерень, шкіл, лікарень задля виправлення та перевиховання ув'язнених. *Д. Бентам* сконструював ідеальну модель злочинця та процесу прийняття ним рішення перед вчиненням злочинного діяння. Той оцінює позитивні та негативні наслідки порушення закону й залежно від того, що злочин принесе більше – позитивного чи негативного, вирішує, вчинити його або не вчинити. *Д. Бентам* вивів низку принципів призначення покарання злочинцям:

- 1 → потрібно, щоб зло покарання перевершувало вигоду злочину.
- 2 → чим менша неминучість покарання, тим більшою повинна бути його суворість.
- 3 → чим тяжчий злочин, тим більше можна зважити на покарання жорстоке для подальшої надії запобігти злочинові.
- 4 → однакові покарання за однакові злочини не повинні призначатися щодо всіх злочинців без винятку. Слід брати до уваги різні обставини, що спонукали до вчинення злочину та саму особу злочинця.

¹ *Д. Бентаму* належать і такі відомі роботи як «Введення в основи моральності та законодавства» (1867 р.), «Деонтологія, або Наука про мораль» (1834 р.), «Міркування про цивільне та кримінальне законодавство» (1805-1811 рр.), «Теорія покарань і нагород» (1811 р.) та ін.

Георг Гегель
(1770-1831)

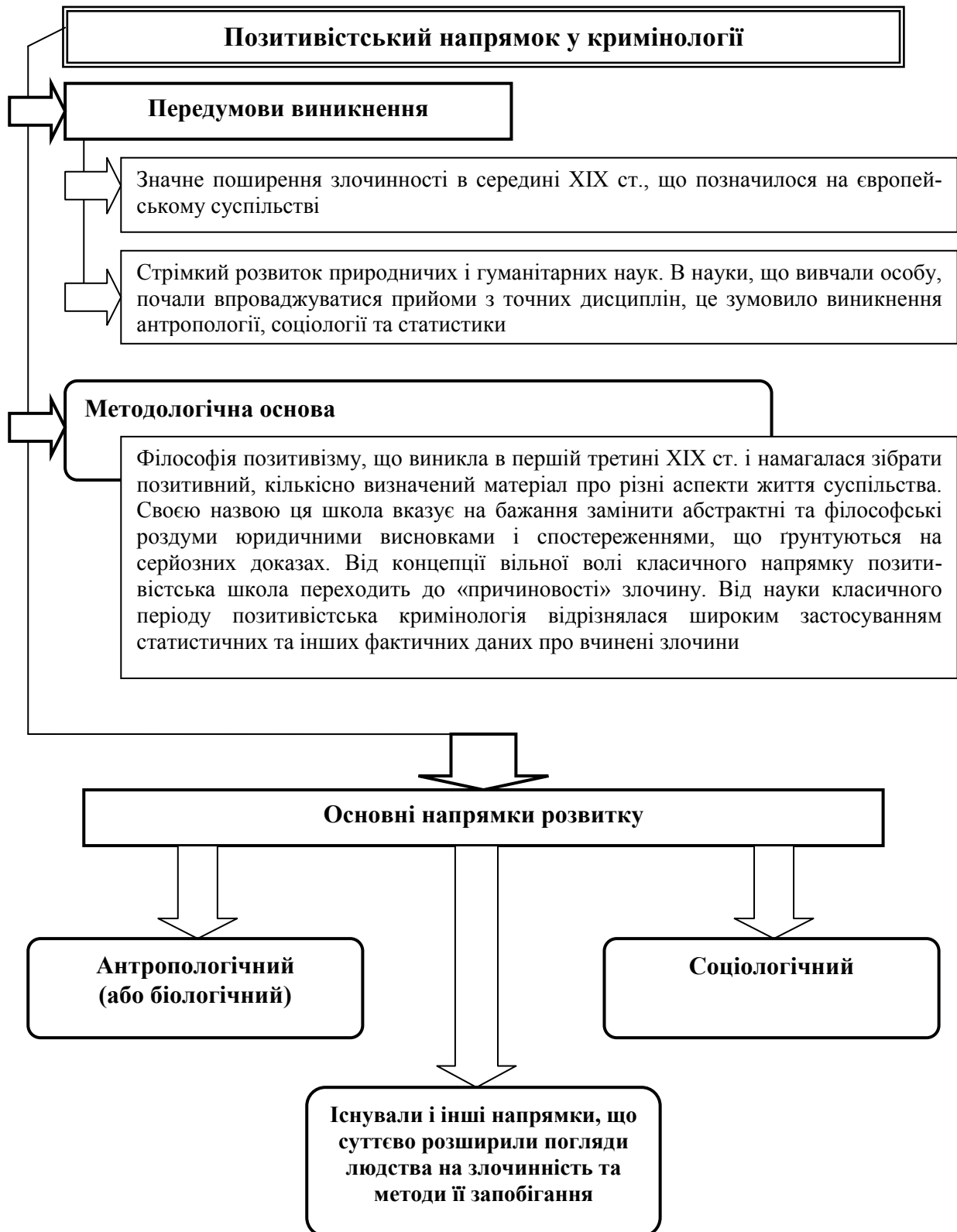
Німецький філософ *Георг Гегель* спробував розробити більш послідовну теорію злочину й покарання. Природу злочинності *Г. Гегель* вбачав у особливій сутності правових законів. Аналізуючи феномен злочинності, *Г. Гегель* висловив низку цікавих думок про способи впливу на неї. Величезне значення він надавав розумності державного ладу. Дійсною *Г. Гегель* визнає лише державу, в якій гармонійно переплітаються інтереси суспільства й окремої особистості. *Г. Гегель* досить скептично оцінював практику поліцейської державності. Ідеї *Г. Гегеля* справили величезний вплив на сучасників, поволі його теорія готувала серйозні зміни в практиці впливу на злочинність – її основний вектор був спрямований у майбутнє. У той же час концепції загальної та приватної превенції, розроблені представниками класичного напрямку кримінального права, виявилися більш привабливими для європейського законодавця, та саме вони стали на тривалий період орієнтирами кримінально-правової практики

Пауль Фейєрбах
(1775-1833)

Пауль Фейєрбах – автор популярного в свій час підручника з кримінального права. *П. Фейєрбах* був одним із перших, хто почав відокремлювати з кримінального права в самостійні галузі пізнання філософію наказового права, кримінальну психологію, кримінальну політику, що можна вважати початком відокремлення криминології в самостійну науку. Він розробив кримінально-правову теорію психічного примусу чи психічного залякування, як мети покарання. Покарання *П. Фейєрбаха* поділяв на дві групи: покарання погрожуючі та покарання заподіювані. Мета першого – запобігання злочинів за допомогою страху, мета інших – демонстрація дієвості закону

2.4 Позитивістська школа (кінець XIX ст. – початок XX ст.)

Схема 2.4.1

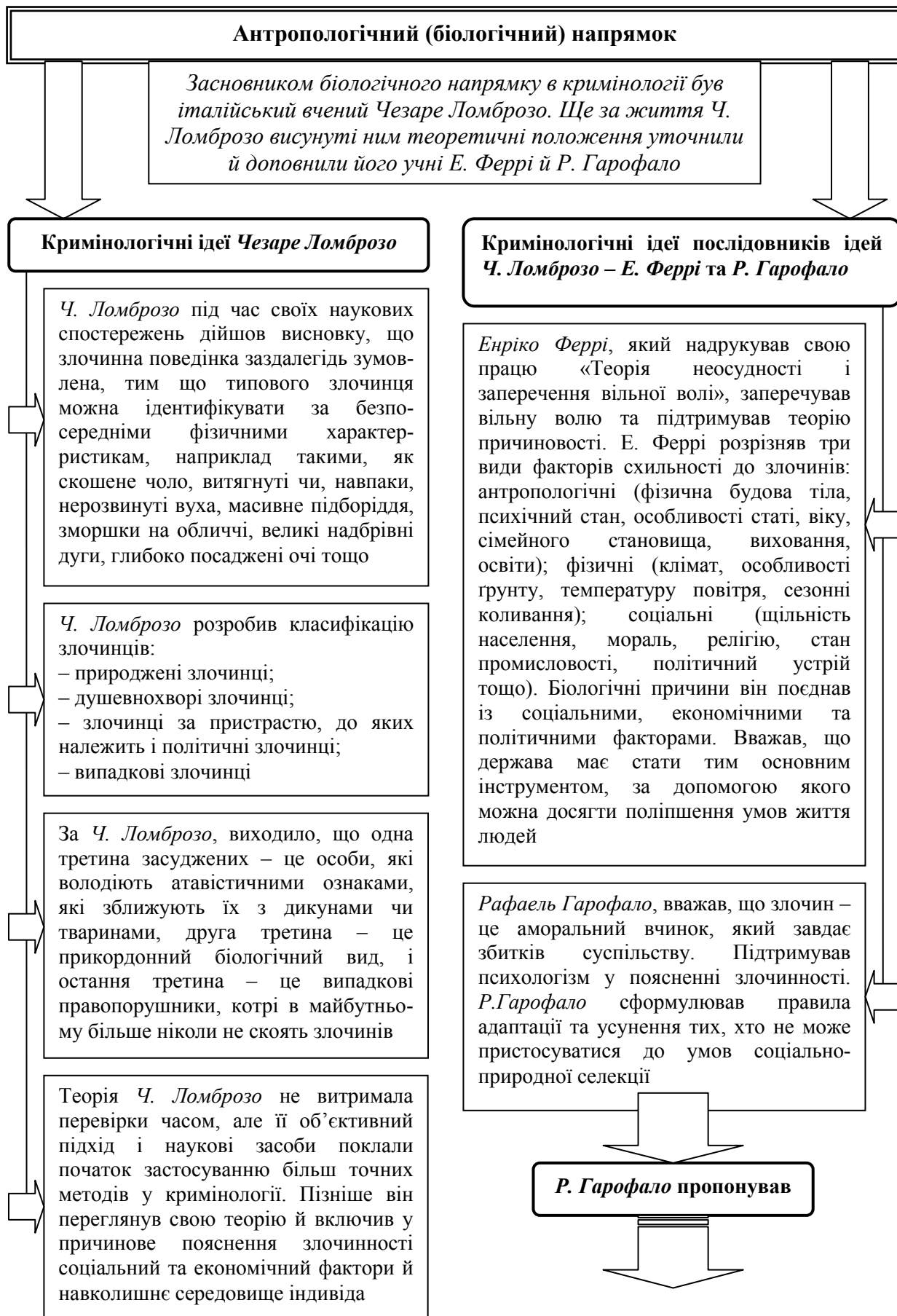

Схема 2.4.2 (продовження)

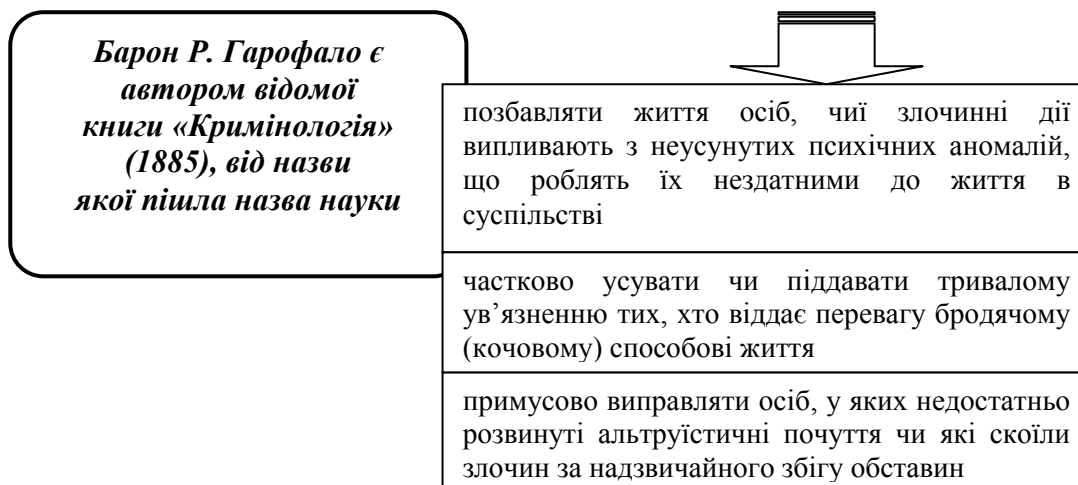
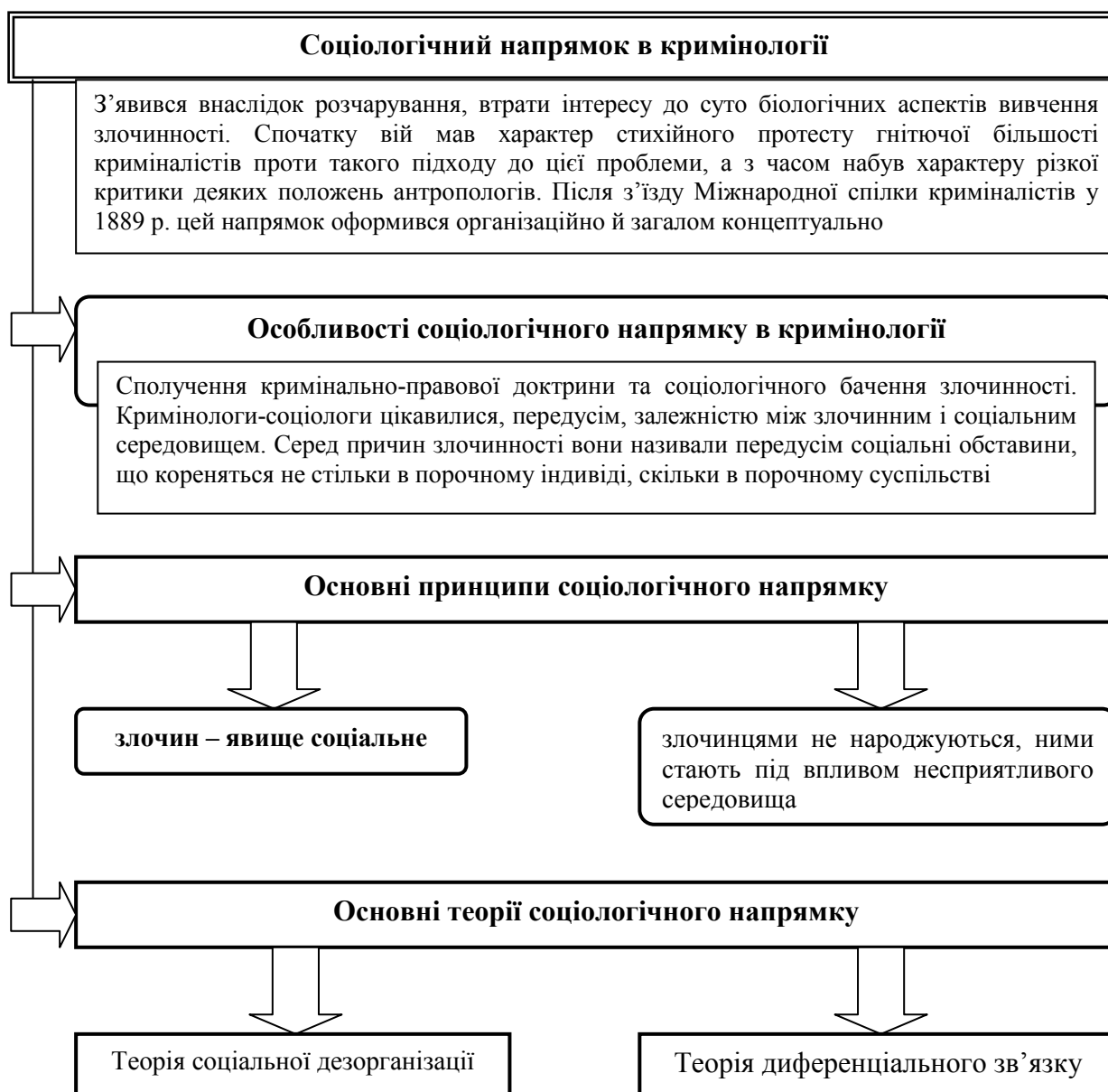
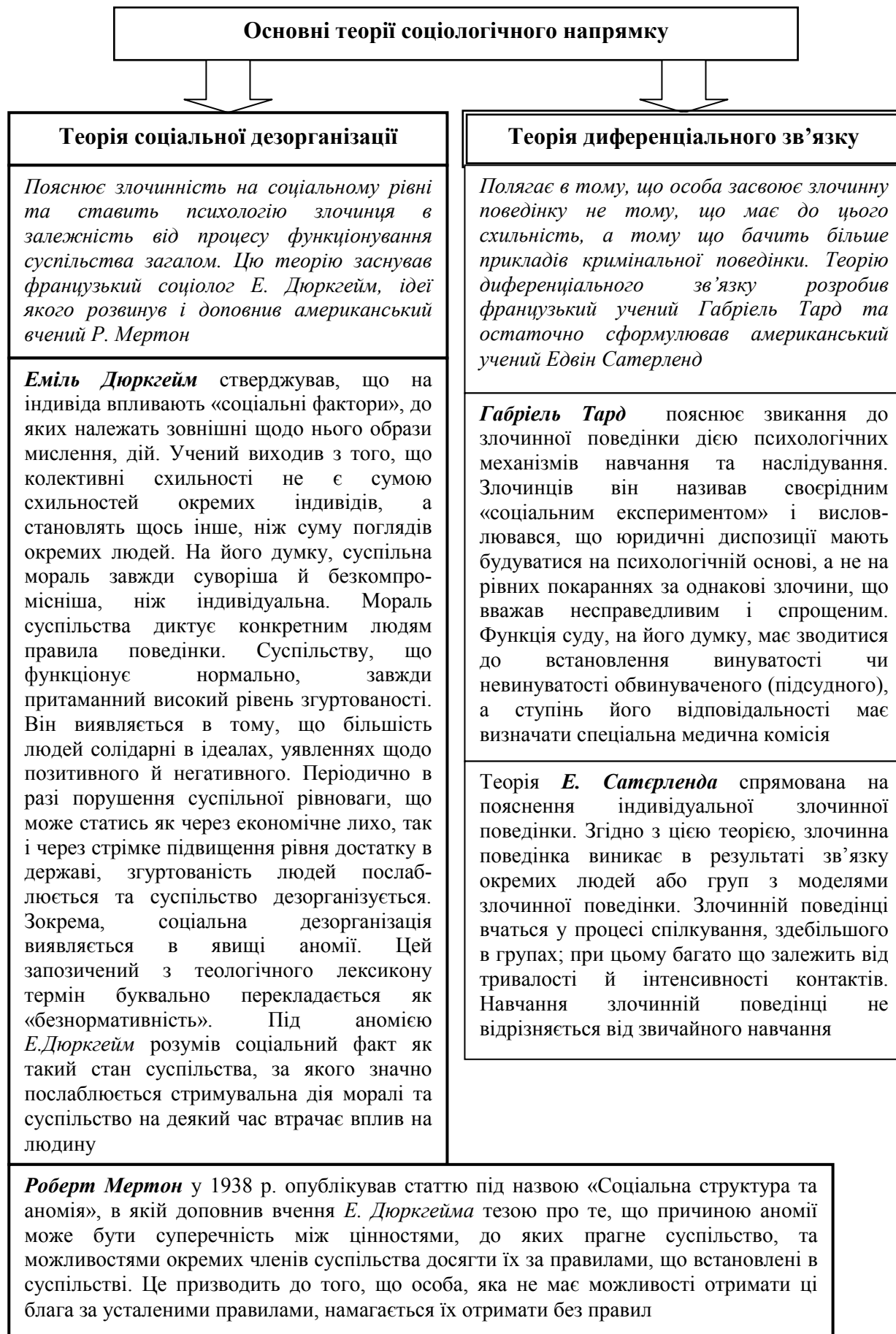
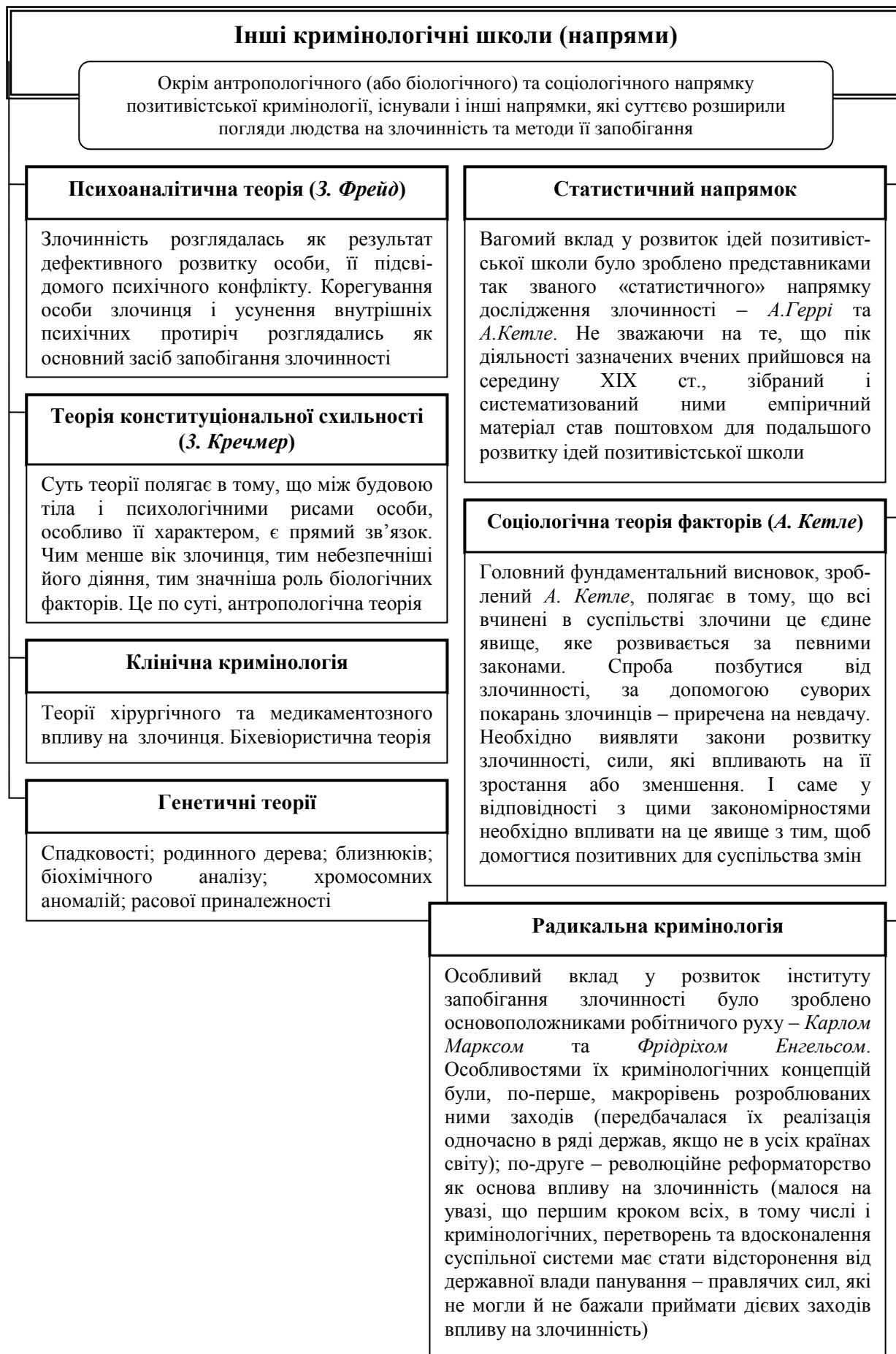

Схема 2.4.3

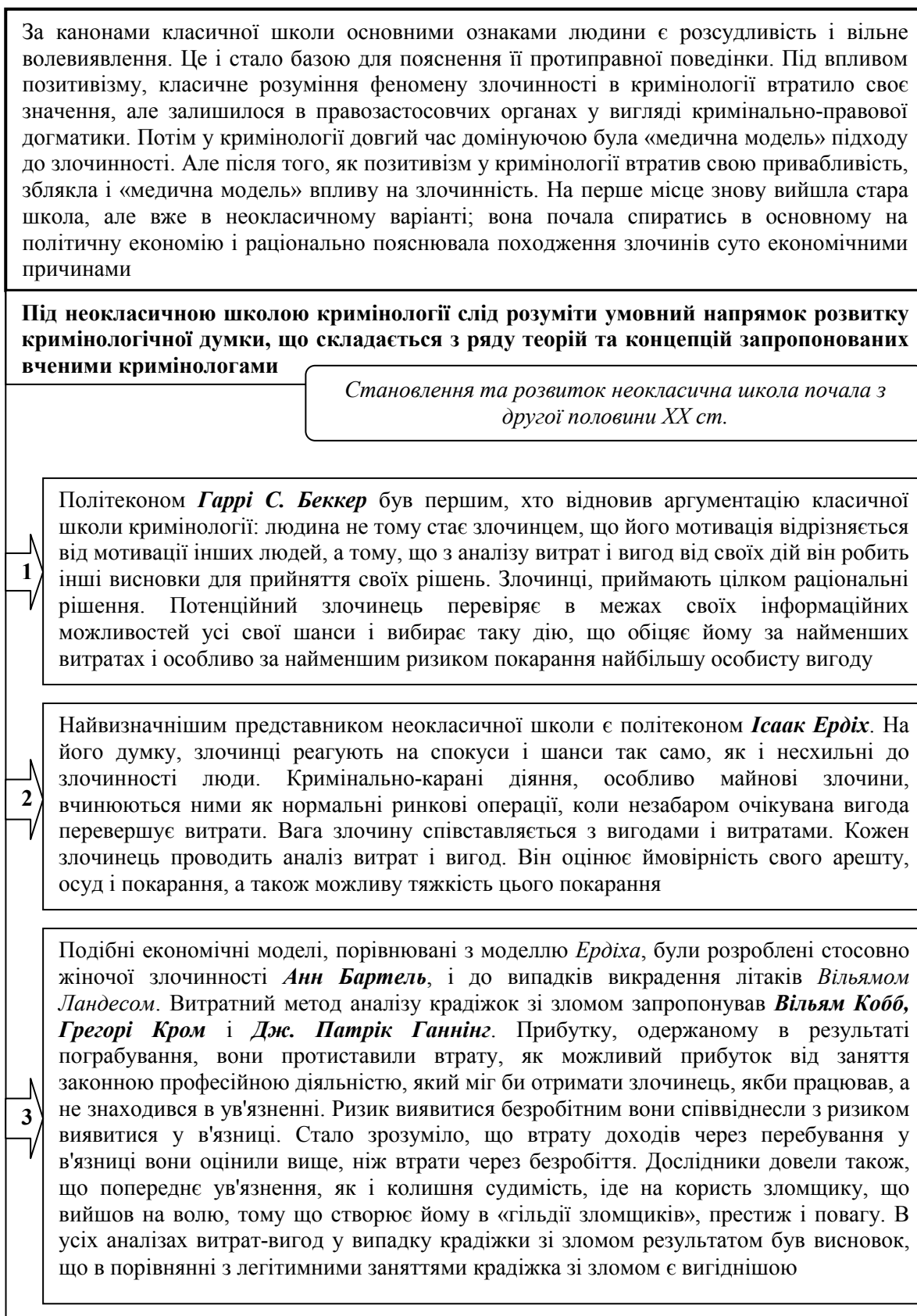

2.5 Неокласична школа кримінології

Схема 2.5.1

4

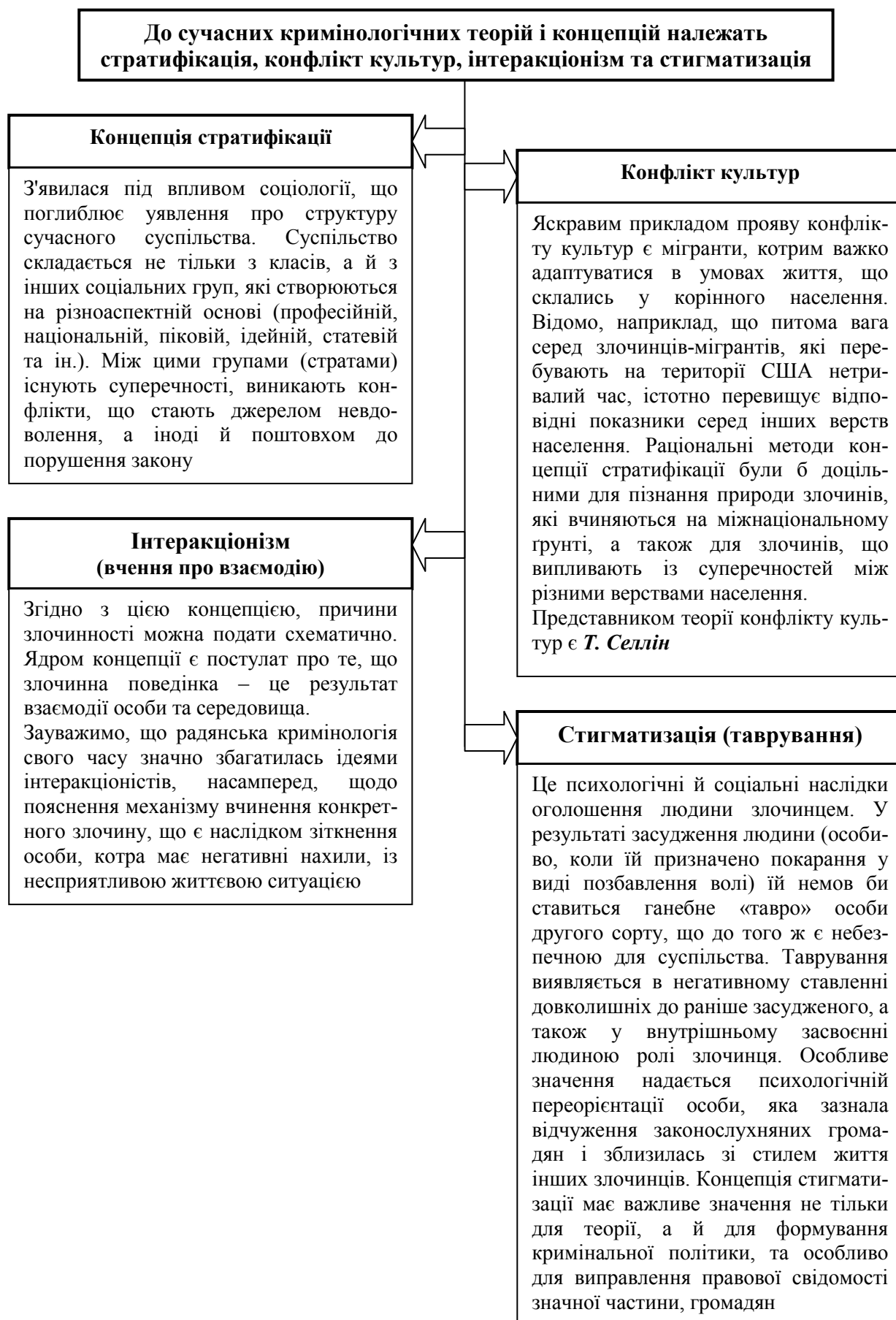
Ізраїльські вчені **Шломо Шохам** і **Роель Шиннар** спробували проаналізувати ризик віктимізації і криміналізації. Баланс витрат і вигод у людській поведінці значною мірою визначає цю поведінку. Допускаючи, що якась частина злочинів, особливо майнових чи організованих, відбувається на основі раціонального розрахунку, разом з тим не можна стверджувати, що всі кримінально-карані діяння (наприклад, злочини проти особи) мотивуються настільки ж раціонально. Люди часто не знають, чого вони хочуть, вони переслідують часом несумісні цілі, що не тільки суперечать одна одній, але і протистоять власним бажанням і особистим інтересам. Багато бажань імпульсивні або ж виникають у результаті внутрішніх психічних розладів людини чи міжособистісних конфліктів, проте бувають і аномальні та ірраціональні вчинки. Учені також установили чітку залежність між зростаючою злочинністю і змінами в практиці правозастосовчих органів: зменшуючи ймовірність покарання і термін позбавлення волі, ми сприяємо посиленню злочинності, тому що знижується ризик витрат для злочинця

5

Американські вчені **Гордон Таллок** і **Філіп Кук** переконані в ефективності залякування покаранням. Превентивний, страхітливий вплив позбавлення волі і страти емпірично поки що не доведений. Хоча, багато чого говорить про те, що позбавлення волі діє превентивно. Але на сьогоднішній день такого висновку з практики чи експериментальних досліджень зроблено не було

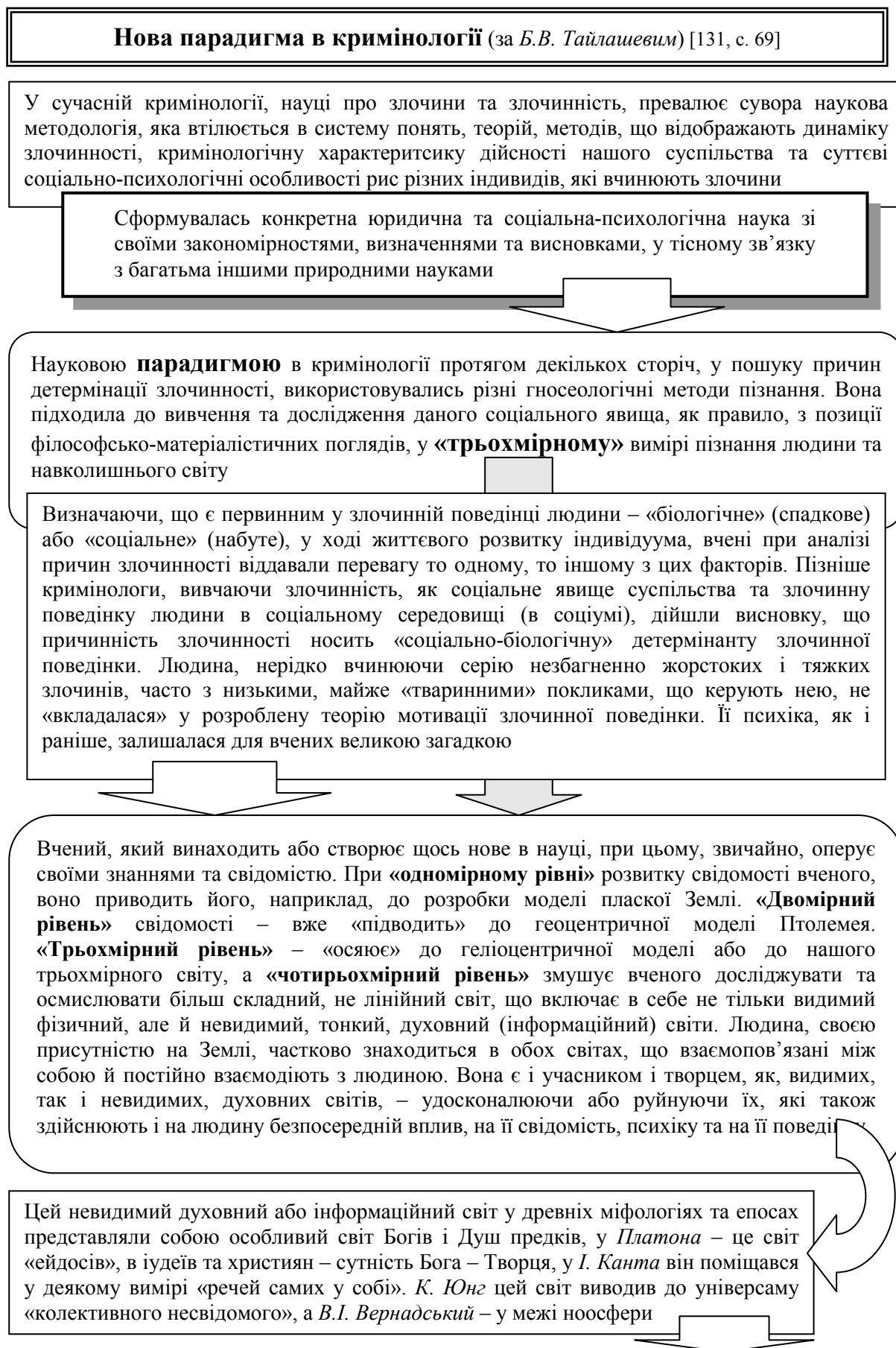
2.6 Сучасна школа кримінології (із середини ХХ ст.)

Схема 2.6.1

2.7 Сучасні тенденції та проблеми розвитку кримінології

Схема 2.7.1

«Оголосивши єдиною реальністю матерію, учені свідомо або несвідомо звузили світ до видимого, звели людину до його фізичного тіла, а його потреби – до пошуку комфорту. Людина проголосила себе господарем світу. Та ж геоцентрична модель Птолемея, тільки на більш високому рівні та у більш пізній час. Ось де коріння хижацького відношення людей один до одного, що нас оточує»

В.Ю. Тихоплав, Т.С. Тихоплав

Академік *Ф.Я. Шипунов* зазначає: «Є таке поняття, як «бездушна людина». Прилади фіксують, що навколо нього як би створюється вакуум, до якого проникають електронні матриці з негативним знаком і починають керувати людиною. Раніше це називали вселення бісів, зараз ми фіксуємо це приладами, і це дійсно страшно.

Експерименти довели, що на Землі з кожним роком зростає кількість електронних матриць з негативним знаком (негативних сутностей). Якщо врахувати, що в тонкому, хвильовому світі діє закон «подібне притягує подібне», то виходить, що це ми, своїми негативними діями, думками та справами притягуємо їх з усього всесвіту. Вимірювання показали, що існують демонічні явища, які, очевидно, допускаються Творцем на Землі. Були навіть визначені їх центри, траєкторії їх польоту. Знайдена навіть «точка», де існує володар, який управляє цими руйнівними процесами».

За **НОВОЮ ПАРАДИГМОЮ** в кримінології слід розглядати дослідження злочинної поведінки людини значно глибше, наприклад, з позицій багатомірного, або хоча б «чотирьохмірного» виміру. Перш за все, визнавати в індивідуумі наявність *Духу* (думок, духовності), *Душі* (свідомості, психіки) і *Тіла* (з «аурою» керування організмом), як головних методологічних складових, саме тоді дослідження по формуванню та виникненню кримінальних ситуацій навколо людини, будуть залежати від рівня стану та взаємодії всіх цих складових, то тоді дослідження по формуванню та виникненню кримінальних ситуацій навколо людини, будуть залежати від рівня стану й взаємодії всіх цих складових.

Легше буде пізнати та зрозуміти, що є переважającym у цьому триєдинстві, при аналізі вчинених кримінальних діянь і мотивації «звіриної» поведінки суб'єкта?

Це питання давно займало і займає розуми багатьох кримінологів. А якщо врахувати ще й «четвертий фактор виміру» – **духовно-інформаційний світ**, як змінюється стан психіки та поведінки людини через вплив змінюваного загального «колективного несвідомого» та ступеня впливу на психіку людини його власної душі й низької особистої духовності. Тоді дослідження будуть більш об'єктивними та достовірними. Такий підхід дозволить об'єктивніше відображати реальну дійсність, а не визнавати «психічно хворими» тих, хто вчинив «ненормальні» тяжкі злочини під диктовку «чужого голосу», який породив сам злочинець своїми бездуховними думками.

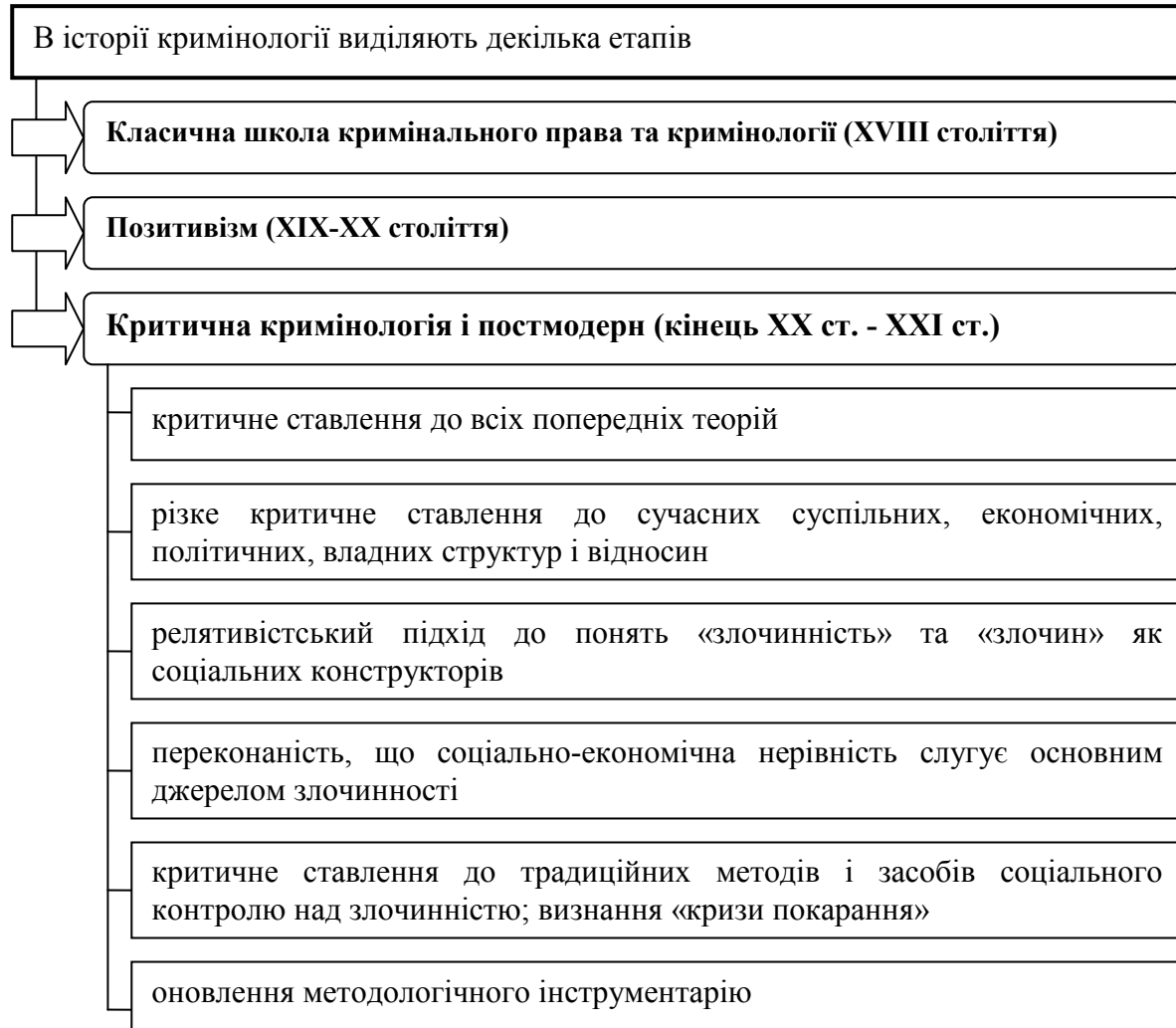
Духовний світ розуміється по-різному, наукою та вченими ці поняття не систематизовані. Точки зору філософів, теологів та вчених розділилися аж до вкрай протилежних. Уся плутанина виникає в незнанні оточуючого світу та багатомірного устрою людини, через змішення несумісних понять, через абсолютно різну природу їх застосування. Існує міграція понять і явищ з однієї науки в іншу.

Наука ще не підійшла до об'єднання усіх галузей знань про світ і людину, тому немає стійкої системи понять і тверджень. Замість цього в нас залишаються лише здогадки, що «десь там» за межами видимого світу існує певне, невичерпне джерело «чистої» або, навпаки, «диявольської», «нищої» інформації. Хто, що створював і перед ким схилився, той те й отримує ...

Сучасні тенденції світової кримінології

(за статтею Я.І. Гілінського)

Схема 2.7.2

Сучасні тенденції розвитку кримінології

Культуральна кримінологія є одним з останніх досягнень кримінологічної теорії. Не можна сказати, що її положення абсолютно оригінальні. Важливо, що злочинність ще й ще раз сприймається як елемент культури. Для кращого розуміння культуральної кримінології, слід нагадати, що «культура» виступає не в звичному «позитивному» сенсі, як щось позитивне, а як спосіб існування суспільної людини. Спосіб існування, результатами якого є як «Мона Ліза» *Леонардо да Вінчі*, так і написи на паркані, як праці *А. Ейнштейна*, так і шкільні шпаргалки, як піднесена любов, так і порнографія, як подвиг, так і злочин.

Д. Гарланд (David Garland) продовжуючи *Фуко*, досліджує роль влади в стратегії соціального контролю. *Гарланд* пов'язує соціальні зміни останніх десятиліть, сконцентровані в культурі, що змінюється, нові виклики середнього класу (middle class), який відчуває страх перед злочинністю (fear of crime) із суперечливою політикою влади.

З одного боку, це адаптивна стратегія (adaptive strategy) з пріоритетами превенції та партнерства (різновид – концепція community policing, в якій поліція представлена як сервісна служба, що утримується на гроші платників податків і покликана надавати послуги населенню із захисту від злочинів). З іншого боку, стратегія «суверенного» повновладного державного контролю (sovereign state strategy) і жорсткого, «експресивного» (expressive) покарання.

Культуральну кримінологію, поряд з *Гарландом*, розвивають *Дж. Янг* (Jock Young), *Дж. Феррел* (J. Ferrel), *К. Хейворд* (K. Hayward) та ін. Культуральна кримінологія розглядає злочинність та контроль над нею в контексті культури, погляд на злочинність і агентів контролю як на культуральні продукти, створені конструкції (as creative constructs)

«Криза покарання»

У більшості цивілізованих країн усвідомлюється «криза покарання», криза кримінальної політики та кримінальної юстиції, криза поліцейського контролю. «Криза покарання» проявляється, по-перше, у тому, що після Другої світової війни у всьому світі спостерігався ріст злочинності, незважаючи на всі зусилля поліції та кримінальної юстиції. По-друге, людство перепробувало всі можливі види кримінальної репресії без видимих результатів (неефективність загальної превенції). По-третє, як показав у 1974 р. *Т. Матісен*, рівень рецидиву відносно стабільний для кожної конкретної країни і не знижується, що свідчить про неефективність спеціальної превенції. По-четверте, на думку психологів, тривале (понад 5-6 років) знаходження в місцях позбавлення волі призводить до незворотних змін психіки людини. В'язниця слугує школою кримінальної професіоналізації, а не місцем виправлення.

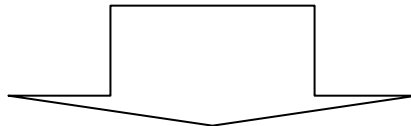
Світова кримінологічна спільнота виступає проти смертної кари; за мінімізацію позбавлення волі і допустимість її застосування тільки за тяжкі насильницькі злочини і лише щодо повнолітніх злочинців; за розширення сфери діяльності «відновлювальної юстиції» («restorative justice») та ювенальної юстиції; за пріоритет превенції і служби пробації; впровадження практики медіації; та ін.

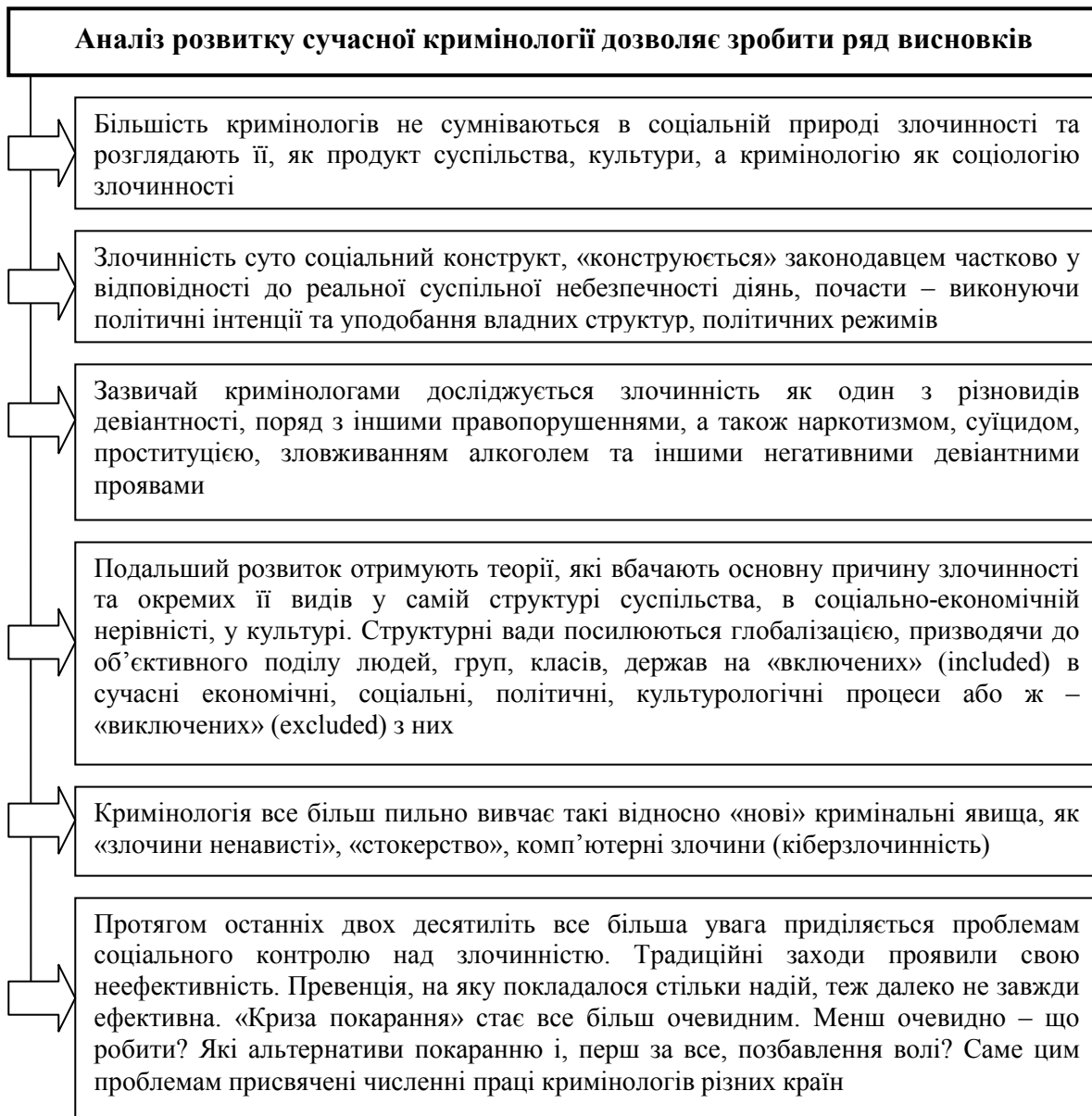
«Нові» злочини

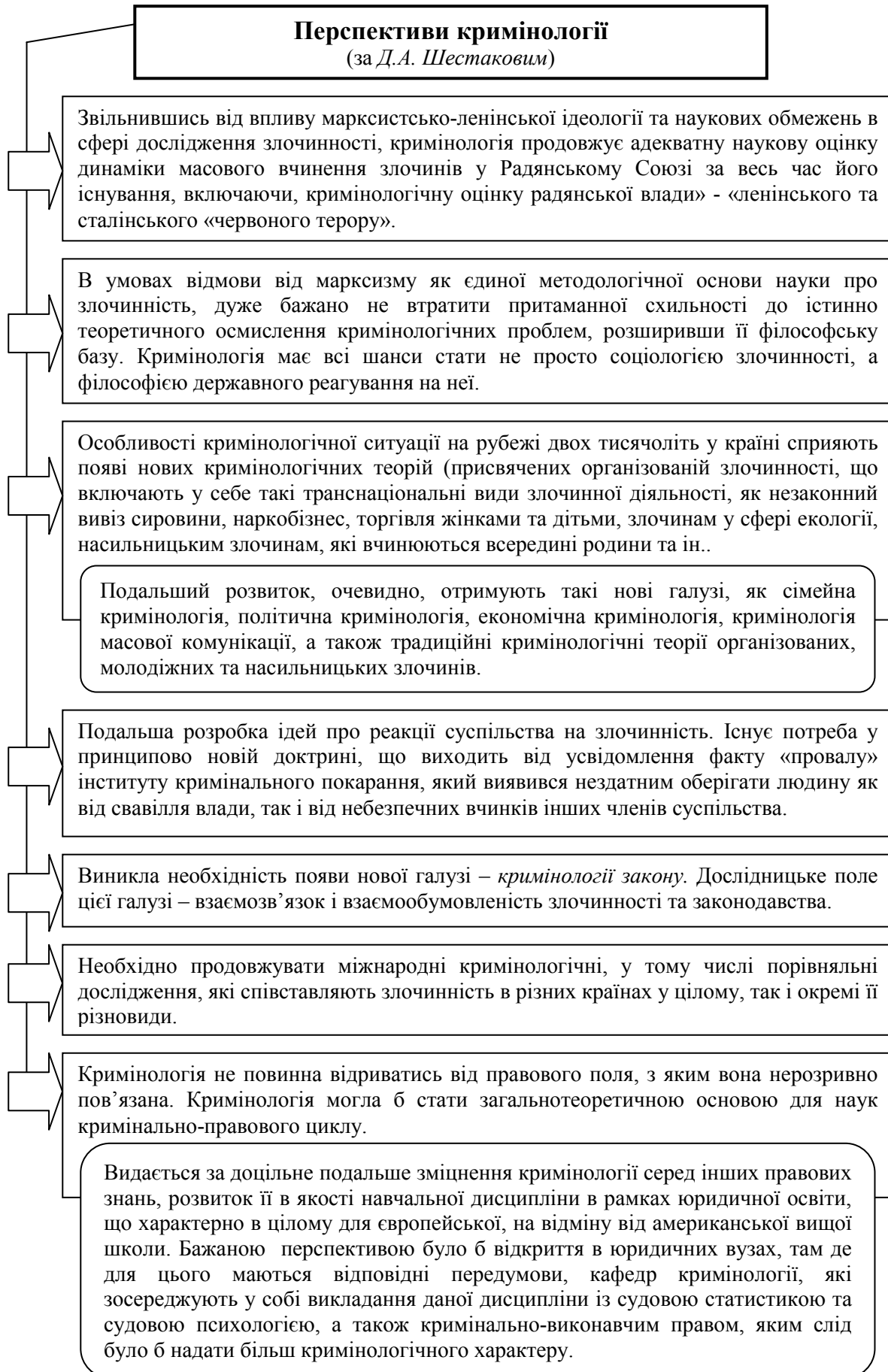
Злочинність та її окремі види суто соціальні конструкти. Але законодавець конструює «злочинність», відображаючи зміни, що відбуваються в суспільстві. Так з'являються «нові» злочини і «зникають» старі. Перехід від «планової» державної економіки до ринкової призвів до декриміналізації «спекуляції», «приватнопідприємницької діяльності і комерційного посередництва» «заняття бродяжництвом або жебрацтвом або ведення іншого паразитичного способу життя».

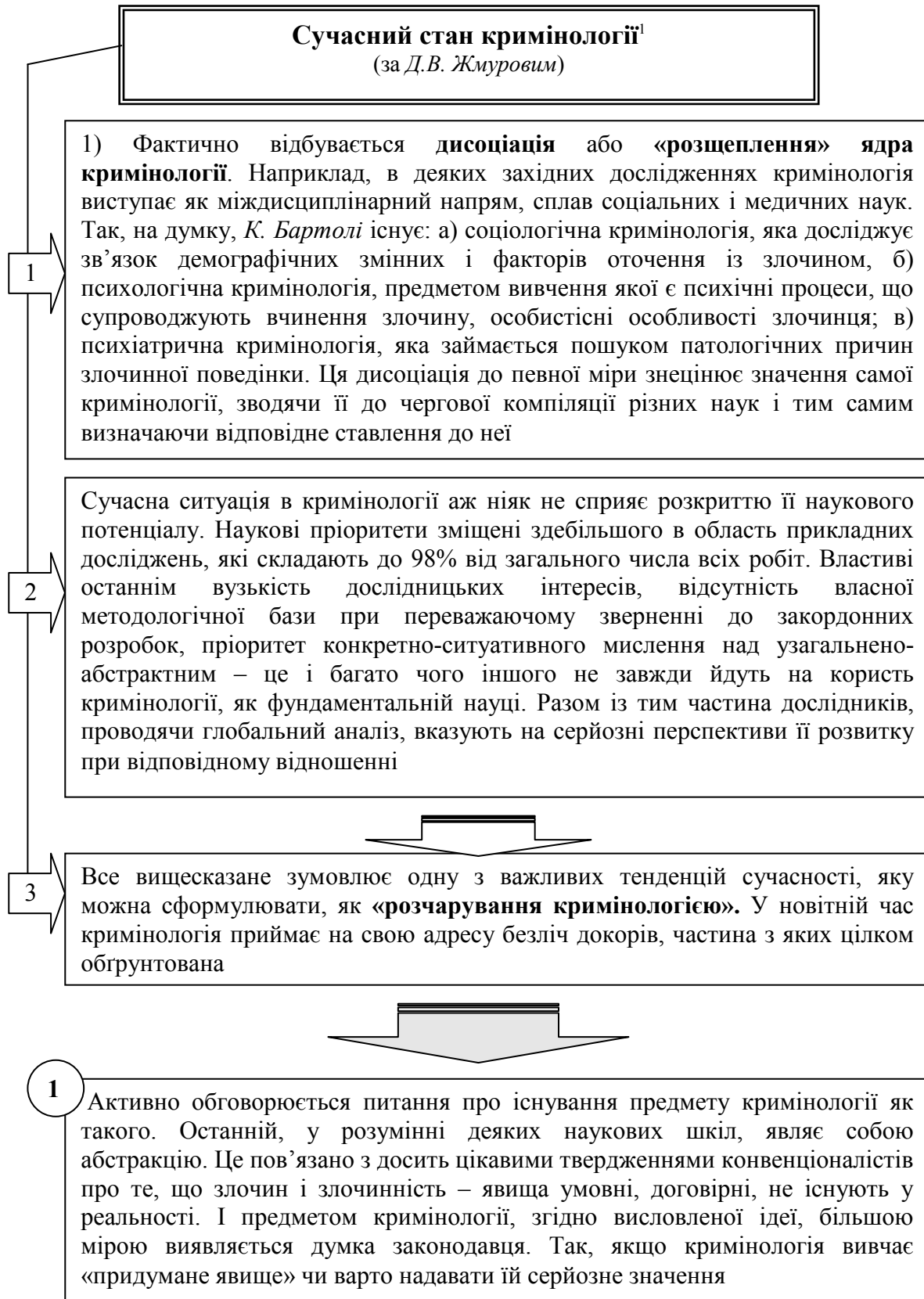
Світова кримінологія фіксує появу нових – комп'ютерних, кіберзлочинів (electronic-crime або e-crime), а також переосмислює деякі «старі» за змістом злочини, надаючи їм нового змісту. До таких злочинів відносяться «злочини ненависті» (hate crimes) і «стокерство» (stalking). Злочини з мотивів національної, расової, релігійної ненависті чи ворожнечі – «злочини ненависті» були завжди. Однак з другої половини ХХ століття ці злочини набули характеру гострої соціальної проблеми. Глобалізація прискорила міграцію, змішування рас, етносів і культур, релігій і звичаїв. Це призводить до взаємного нерозуміння, роздратування з приводу «їх» моралі, звичаїв, звичок, стилю життя тощо. Тим часом ксенофобія, нетерпимість у всіх її проявах слугує реальною загрозою існуванню й окремих суспільств і людства в цілому. Слід відмежовувати злочини ненависті від ще одного виду злочинів, не артикульованих у вітчизняній літературі, – «стокерства» або «сталкерства» (stalkers – завзяті переслідувачі, «мисливці»).

Потенційними і реальними жертвами стокерів (для росіян звичніше – сталкерів, завдяки роману братів Стругацьких і фільму А. Тарковського) можуть бути колись близькі люди (колишня дружина, колишній чоловік, діти, батьки, колишні друзі і т.п.), товариші по службі, колеги за професією, однокласники. Нерідко «стокерство» – результат психічних відхилень, але може бути і наслідком ревнощів, заздрості, помсти. Істотна відмінність «стокерства» від «злочинів ненависті» полягає в тому, що, по-перше, стокери переслідують конкретну особу, а не невизначене коло осіб, які належать до ненависної групи. По-друге, стокер переслідує і може учинити насильство з особистих мотивів, що впливають з особистих неприязних відносин (заздрість, ревнощі, помста тощо)

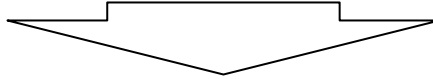
¹Автор (Д.В. Жмуров) спирається, у більшій мірі, на Російські реалії кримінології, як науки, однак, ситуація, що аналізується вченим, є близькою й для України.

2

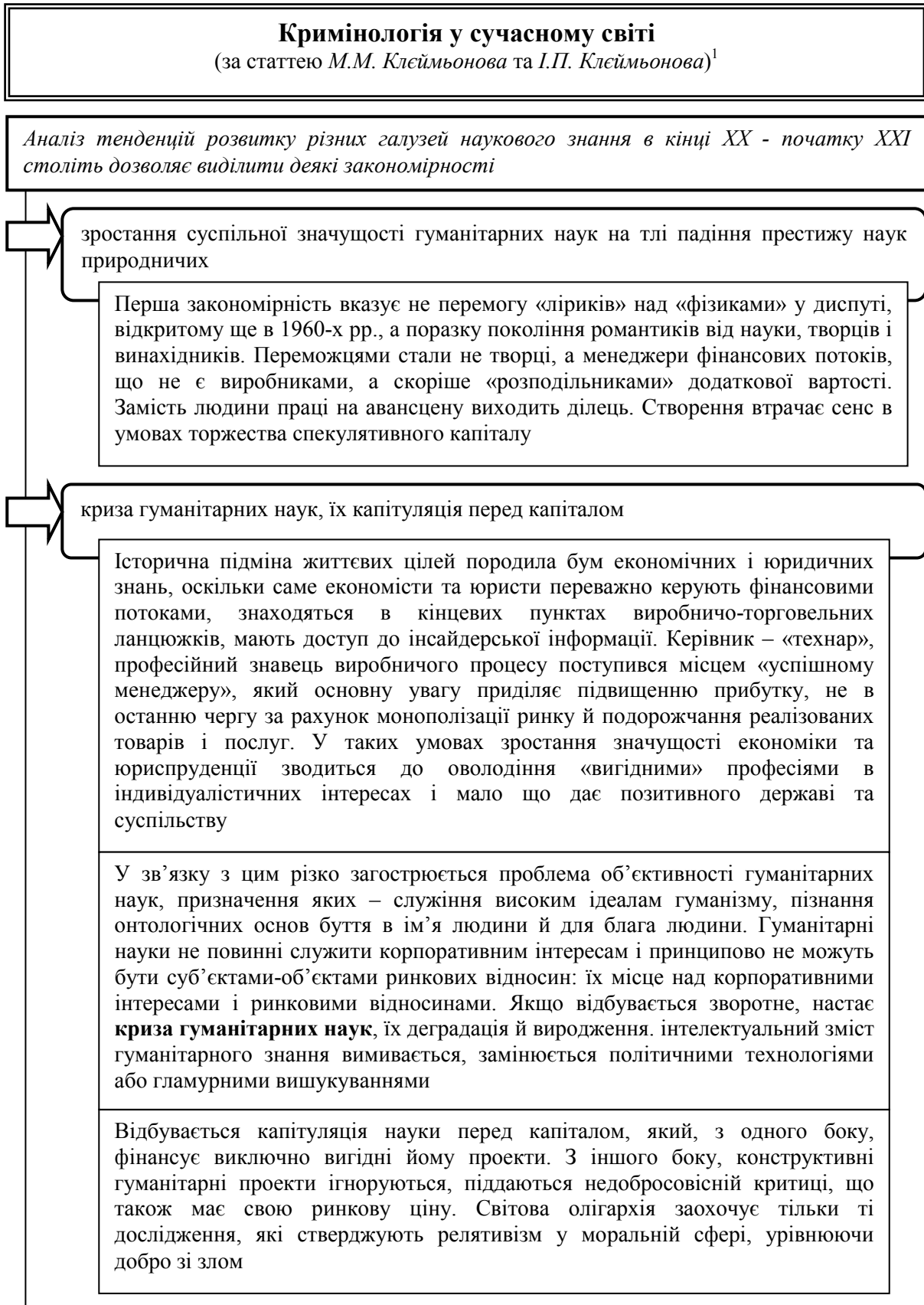
Велика кількість вузькоспеціалізованих кримінологічних досліджень створюють враження про те, що ця наука не продукує «окремо стоячі» або власні наукові доктрини, вона не здатна конкурувати з соціологією та психологією, а використовується лише в прикладній площині. Навіть представники лівої радикальної кримінології (Янг, Метьюз, 1992) прагнуть погоджувати свої погляди з традиційними соціологічними теоріями злочинності. Але , якщо кримінологія не виробляє «фундаментального знання», чи варто надавати їй серйозного значення?

3

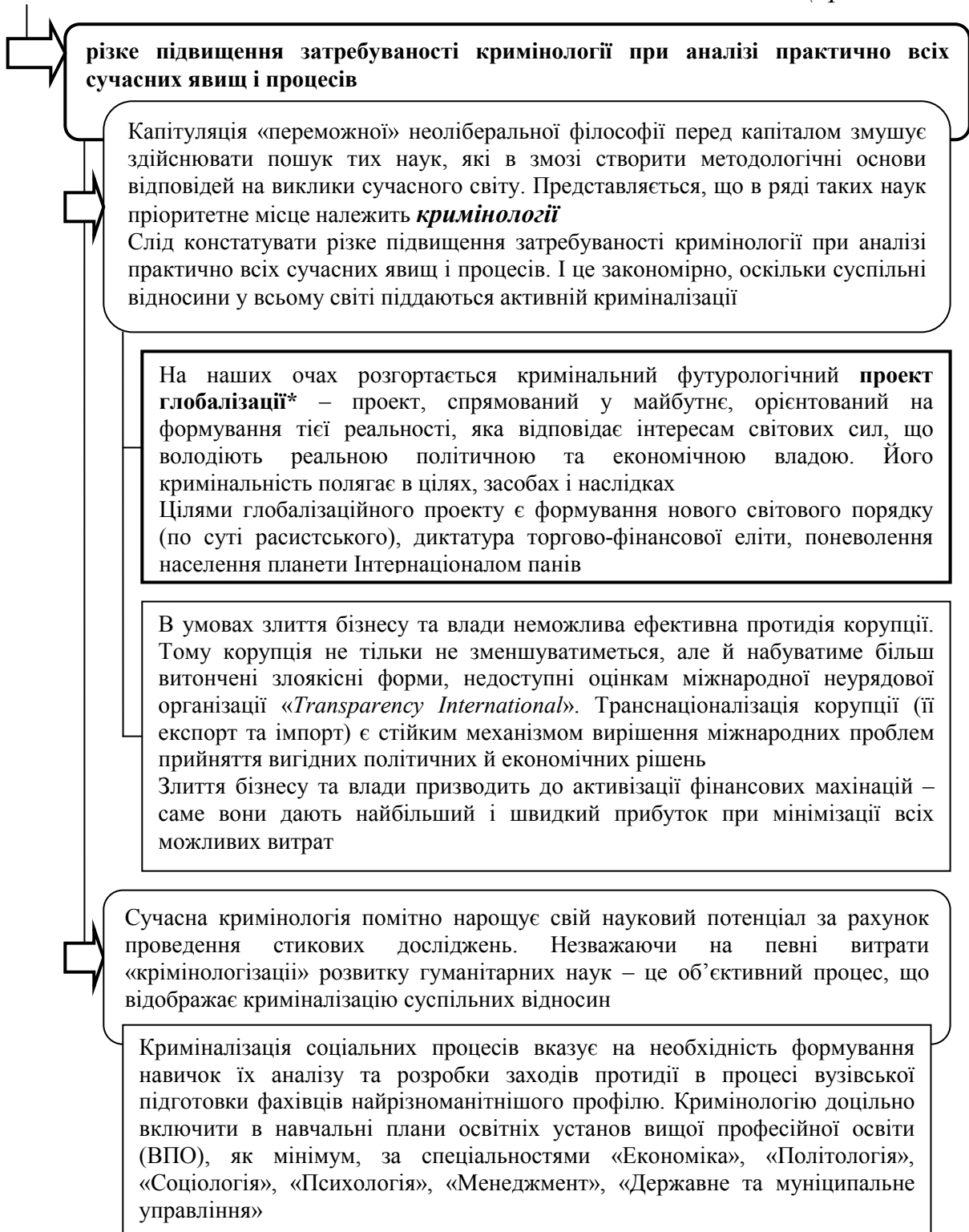
Відбулася девальвація навчального потенціалу кримінології, яка з санкції міністерства освіти виведена з федерального списку обов'язкових дисциплін. Це свідчить про те, що інститути влади переоцінюють її значення та місце серед інших наук далеко не в кращу сторону. І, якщо кримінологія не потрібна для освіти, чи варто надавати їй серйозне значення?

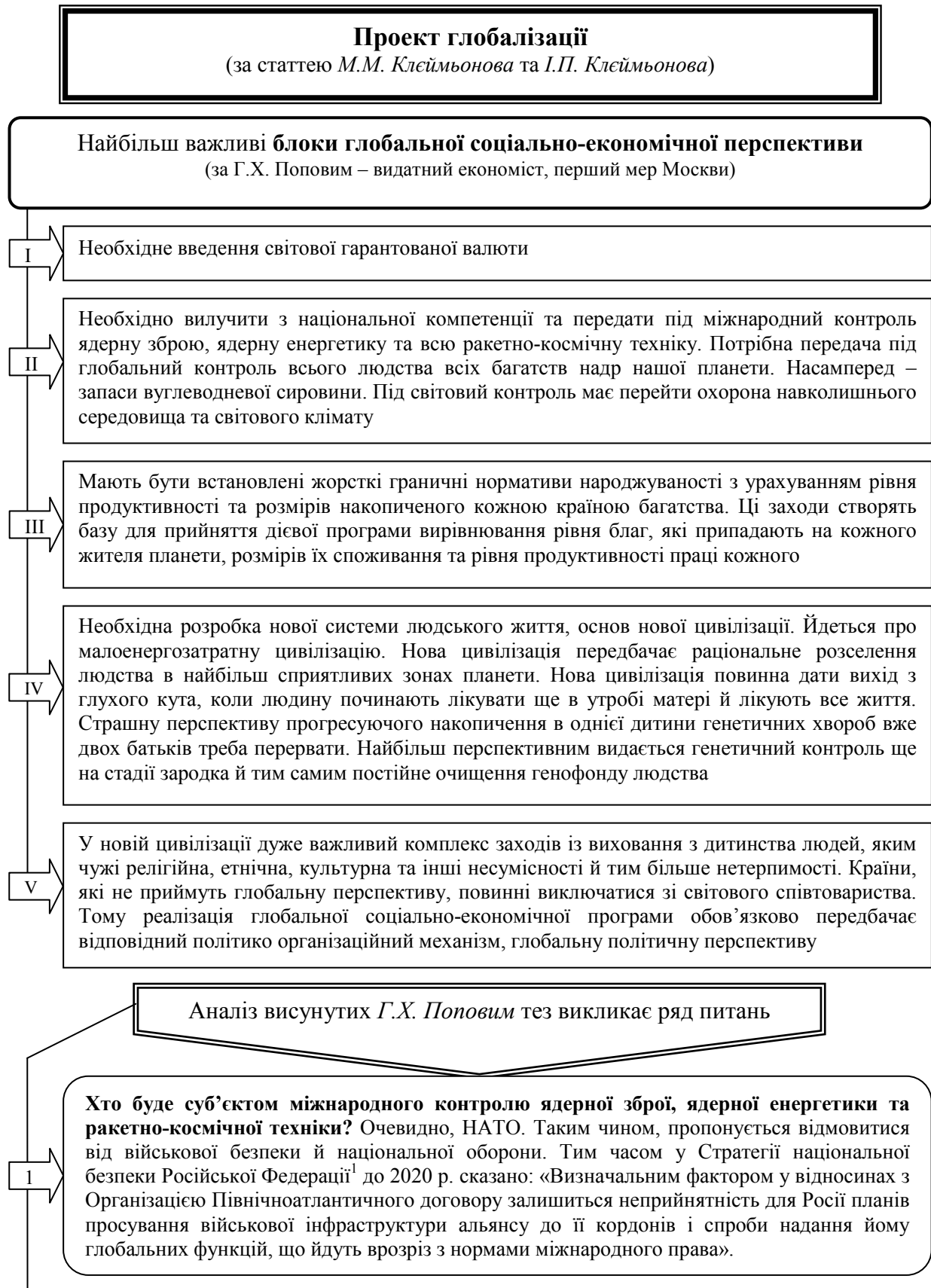
У зв'язку з цим виникла нагальна потреба захисту кримінології від не завжди справедливої критики, в інтеграції кримінологічних знань, здійснення ґрунтовних досліджень, які роблять осмисленим величезний масив емпіричного матеріалу, накопиченого за останні роки. Таким чином, назріла необхідність появи «інтегративної кримінології», першорядне завдання якої гідно відповісти на всі поставлені вище питання

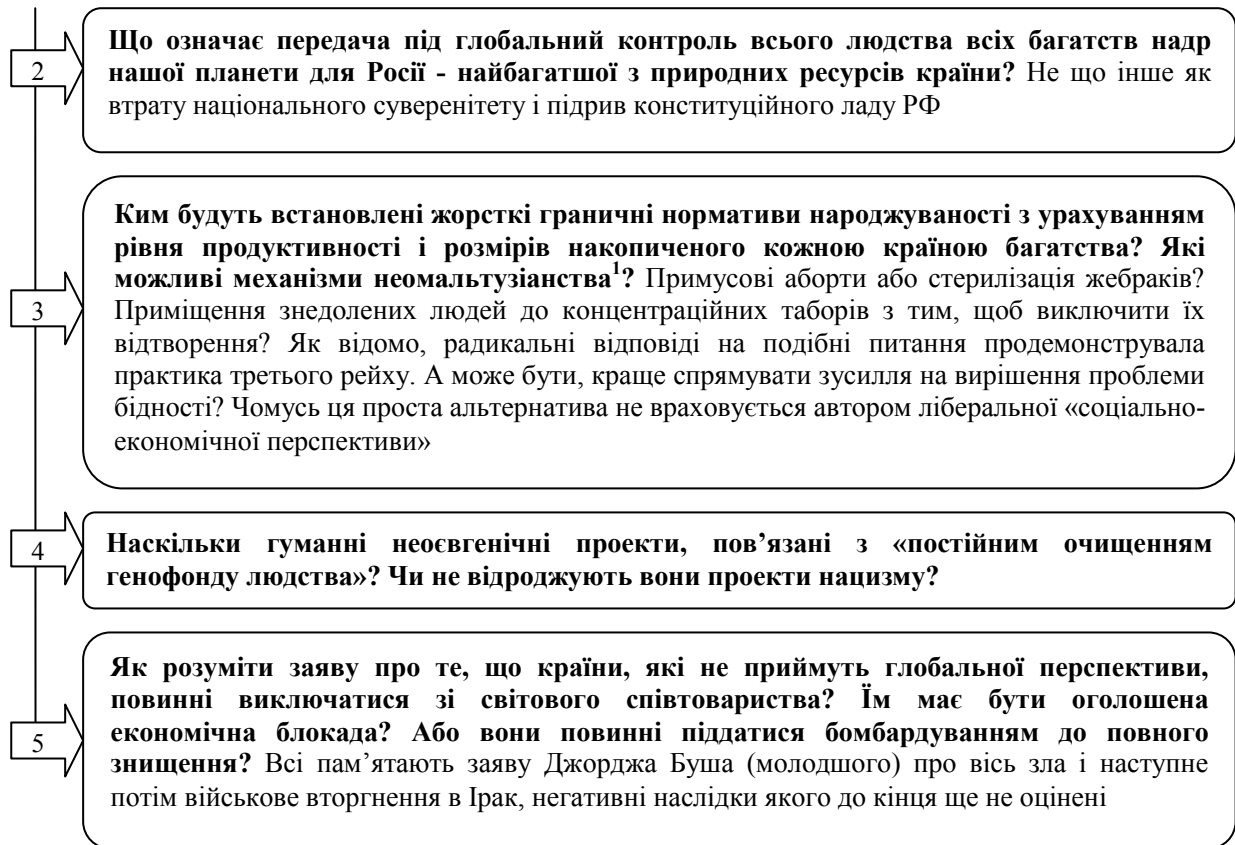
¹Клейменов М.П., Клейменов И.М. Криминология в современном мире // Криминологический журнал Байкальского государственного университета экономики и права. – 2011. – № 1. – С. 5-13

* Див. с. 108

¹Автори вищезазначеної статті аналізують проект глобалізації відносно саме Російської Федерації. Будучи сусідом РФ зазначені положення слід співвідносити із соціально-економічними і політичними подіями в Україні

Політика глобалізації кримінальна за своїми засобами. Інструментом глобалізму стали злочини проти миру і безпеки людства – агресії, які стали відбуватися систематично (Югославія, Ірак, Афганістан). Так, на політичній карті світу з'явилася кримінальна держава – Косово

Інструментами глобалізації стали організована транснаціональна злочинність, тероризм. Про це свідчить, наприклад, динаміка наркотрафіку й тероризму в світі. Очевидно, що і те, і інше не можуть існувати та досягати певних цілей без участі таємних служб держав, що здійснюють стратегію глобалізму

Проект глобалізації криміногенний за своїми наслідками. *І. Валлерстайн* вказує, що світ перебуває в стані кризи, сенс якого полягає в неможливості подальшого накопичення багатства на одному полюсі й злиднів на іншому. Сьогодні темпи соціального розшарування набирають силу. Криза триватиме ще досить довго та виявиться вельми глибокою. Розгорається складна боротьба за формування нового політичного та економічного порядку

¹**Неомальтузіанство** – оновлене **мальтузіанство**; вчення, яке, виходячи з поглядів Мальтуса, рекомендувало прагнути до обмеження дітонародження, що передбачало полегшити скруту серед малозабезпечених класів

Мальтузіанство – демографічна теорія, створена наприкінці XVIII ст. англійським ученим *Томасом Мальтусом*. Відповідно до цієї теорії зростання населення значно перевищує зростання виробництва продуктів харчування, внаслідок чого неконтрольоване зростання населення неминуче призведе до голоду. Мальтузіанство відразу привернуло до себе увагу тим, що увійшло в протиріччя з оптимістичними теоріями соціальних реформаторів Кондорсе, Годвіна та Оуена. Зараз же теорія Мальтуса розглядається як важлива складова частина класичної економічної теорії

Соціальні потреби й можливості сучасної кримінології (за В.В. Лунєвим)
[45, с. 70-75]

Злочинність продовжує наступати, а соціально-правовий контроль над нею в цілому слабне

Ріст злочинності обумовлений об'єктивними і суб'єктивними причинами, а послаблення соціально-правового контролю, з однієї сторони, нездатність системи правоохорони в умовах поточних організаційних, кадрових і правових реалій забезпечити невідворотність відповідальності та покарання значної кількості правопорушників, з іншої – науково необумовленою, часто заполітизованою й об'єктивно (економічно, організаційно, юридично) не забезпеченою псевдогуманізацією кримінальної відповідальності

Нерівномірність рівня соціально-правового контролю злочинності

Він зберігається у звичній націленості системи кримінальної юстиції на бідні, нижчі, слабо адаптовані, алкоголізовані, деградуючі та маргінальні верстви населення, які вчиняють традиційні кримінальні діяння, і практично не діє у відношенні корумпованих високопоставлених державних чиновників, особливо федерального рівня

Ні внутрішні, ні зовнішні політичні, економічні, соціальні, організаційні, правові й навіть наукові проблеми не можуть бути оптимально вирішені в умовах диктатури криміналу. А він стає все інтелектуальнішим, спритнішим, захищеним, жадібнішим, багатшим і в деяких сферах впливовішим самої держави

Ось так коротко можна охарактеризувати ту криміногенну обстановку, яка зумовлює соціальні потреби та державну необхідність системного проведення кримінологічних досліджень у країні в цілях безперервного вивчення причин злочинності та її окремих видів і своєчасної адекватної розробки заходів соціально-правового контролю злочинності, боротьби з нею та її можливого попередження

У багатьох країнах, немає об'єктивного усвідомлення небезпеки, яку несуть різні форми злочинності, а отже, немає системної та ефективної боротьби із нею

Правоохоронні органи та суди збирають багато мільйонів одиниць порівняльної правової та кримінологічної інформації в паперовому та електронному вигляді, на збір й обробку якої витрачаються величезні кошти, але вона практично не використовується в серйозних кримінологічних цілях ні в регіонах, ні в центрі. Більше того, хоча ця інформація й не є за законом про державну таємницю секретною, вона майже недоступна незалежним дослідникам. Її опублікування здійснюється у дуже обмеженому обсязі та поширюється тільки в службовому порядку всередині системи кримінальної юстиції

Кричуща соціальна потреба у системному кримінологічному вивченні злочинності з управлінською метою більш ефективної боротьби з нею, а також в цілях імовірного прогнозування кримінологічної обстановки та можливого попередження злочинних проявів фактично не знаходить практичної реалізації в нашій країні

Кримінологія як наука про аналіз, прогнозування та профілактику злочинності значною мірою розвивається в теоретичному та абстрактному напрямках. Теорія формується у відриві від реальної практики на основі методу «розумної голови», а практика подібних висновків не потребує. Вона не може реалізувати їх у своїй діяльності. Більш того, у практичних органів, які здійснюють безпосередню й опосередковану боротьбу зі злочинністю, фактично немає законодавчих обов'язків щодо вивчення, прогнозування та попередження злочинності. Їх діяльність обмежується кримінальним та кримінально-процесуальним законодавством, яке орієнтоване на розслідування й судовий розгляд окремих злочинів. Але й ці функції виконуються вибірково і неповно

Кримінологи, вбачаючи незатребуваність своїх досліджень, іноді виправдовують власні малоприматні рекомендації небажанням практичних працівників використати їх у своїй діяльності. Це підштовхує їх до подальшого теоретизування у відриві від практики, а фактично призводить до деградації кримінології як науки, потрібної суспільству

суспільство і держава в боротьбі зі злочинністю практично не використовують кримінологічні можливості, а всю боротьбу з криміналом зводять до неповного й формального вирішення кримінальних справ

ТЕМА 3. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ НАУКИ В УКРАЇНІ

«Учітесь, читайте, і чужому навчайтесь, й свого не цурайтесь...»

Тарас Григорович Шевченко (1814-1861) – український поет, письменник (драматург, прозаїк), художник

«Народ, що не знає своєї історії, є народ сліпців»

«Сучасне – завжди на дорозі з минулого в майбутнє»

Олександр Петрович Довженко (1894-1956) – український та радянський письменник, кінорежисер, кінодраматург

«Ті, що шукають премудрість, – знайдуть»

Нестор Літописець (бл. 1056 року - бл. 1114) – преподобний, київський літописець та письменник-агіограф

«Що в житті цьому приготував, те в майбутньому візьмеш, а що був посіяв, те там пожнеш»

Іван Вишенський (1550-1621) – український релігійний і літературний діяч

«Подолайте у собі ілюзію, що хтось зробить що-небудь замість вас. Ніхто, окрім вас, не подарує вам доброго життя і не відкриє світлого майбутнього»

Вадим Леонтійович Скуратівський (нар. 1941 р.) – український мистецтвознавець, історик, літературознавець, публіцист

«Народ, що не шанує своїх великих людей, не вартий звання освіченого народу»

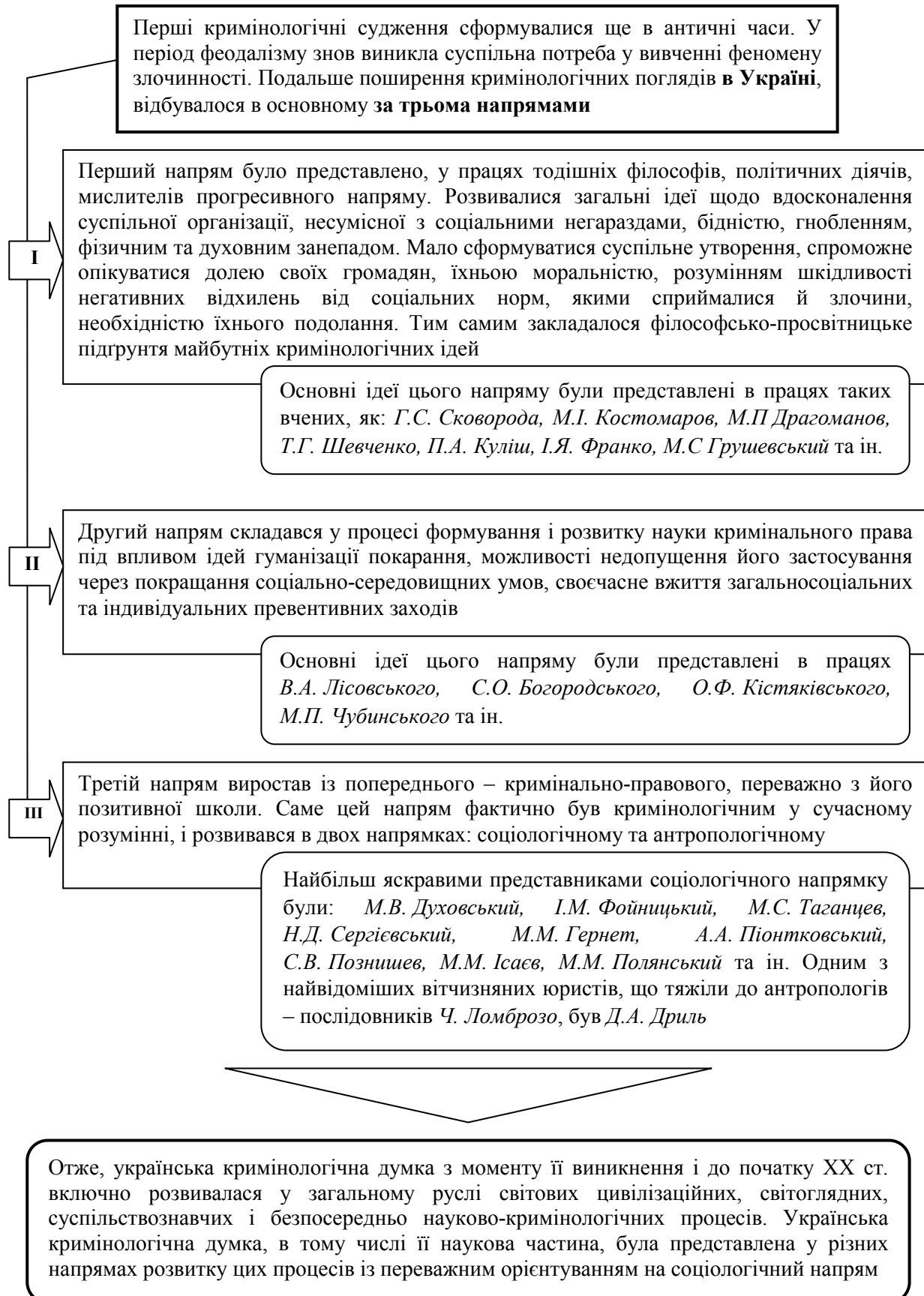
Іван Якович Франко (1856-1916) – український письменник, поет, публіцист, перекладач, вчений, громадський і політичний діяч

«Хто думає про науку, той любить її, а хто її любить, той ніколи не перестане вчитися, хоча б зовні він і здавався бездіяльним»

Григорій Савич Сковорода (1722-1794) – український просвітитель-гуманіст, філософ, поет, педагог

3.1 Виникнення та формування кримінологічних поглядів в Україні у період XVII – початок XX ст.

Схема 3.1.1

3.2 Стан кримінологічних досліджень в Україні в Радянський період

Схема 3.2.1

Історія вітчизняної кримінології в 20-30-х рр. ХХ ст.

У перші роки радянської влади продовжували свою діяльність представники дореволюційної соціолого-правової науки
(*М. Гернет, С. Познишев, М. Ісаєв, О. Жижиленко*)

У великих містах Росії було відкрито кримінологічні кабінети, зокрема, у Петрограді (1918 р.), Саратові (1922 р.) та Москві (1923 р.). Аналогічні кримінологічні установи були створені й в Україні. У 1924 р. при Одеському будинку примусових робіт (тюрмі) за участю вчених університету було створено Кабінет з вивчення злочинності й особи злочинця з філіями в Харкові та Києві. Незабаром Кабінет став Всеукраїнським, а в 1930 р. перетворився на Всеукраїнський кримінологічний інститут у Харкові. У цей період інтенсивно вивчалися соціологія злочинності та її види, особа злочинця, мотивація злочинної поведінки, здійснювалися цікаві дослідження, видавалися збірники наукових статей і монографії. Для кримінологічних досліджень тієї пори були характерними відносна незалежність від ідеологічних догм і прагнення розібратися не тільки в зовнішніх криміногенних факторах, а й у характеристиках особи правопорушника

Починаючи з 1929 р. і до середини 30-х років ХХ ст., українська радянська кримінологія зазнала нищівного розгрому. Приводом стало обвинувачення низки російських й українських учених у пропаганді ідей *Ч. Ломброзо*, що призвели до закриття кримінологічних кабінетів і перетворення інститутів з вивчення причин злочинності в установи, які досліджували лише питання кримінальної політики та кримінального права. Це ознаменувало ліквідацію кримінології як «буржуазної лженауки», її викладання у вищих школах припинилося, проблеми запобігання злочинам знову перейшли до науки кримінального права

Схема 3.2.2

Відродження кримінологічної науки в 60-х рр. ХХ ст.

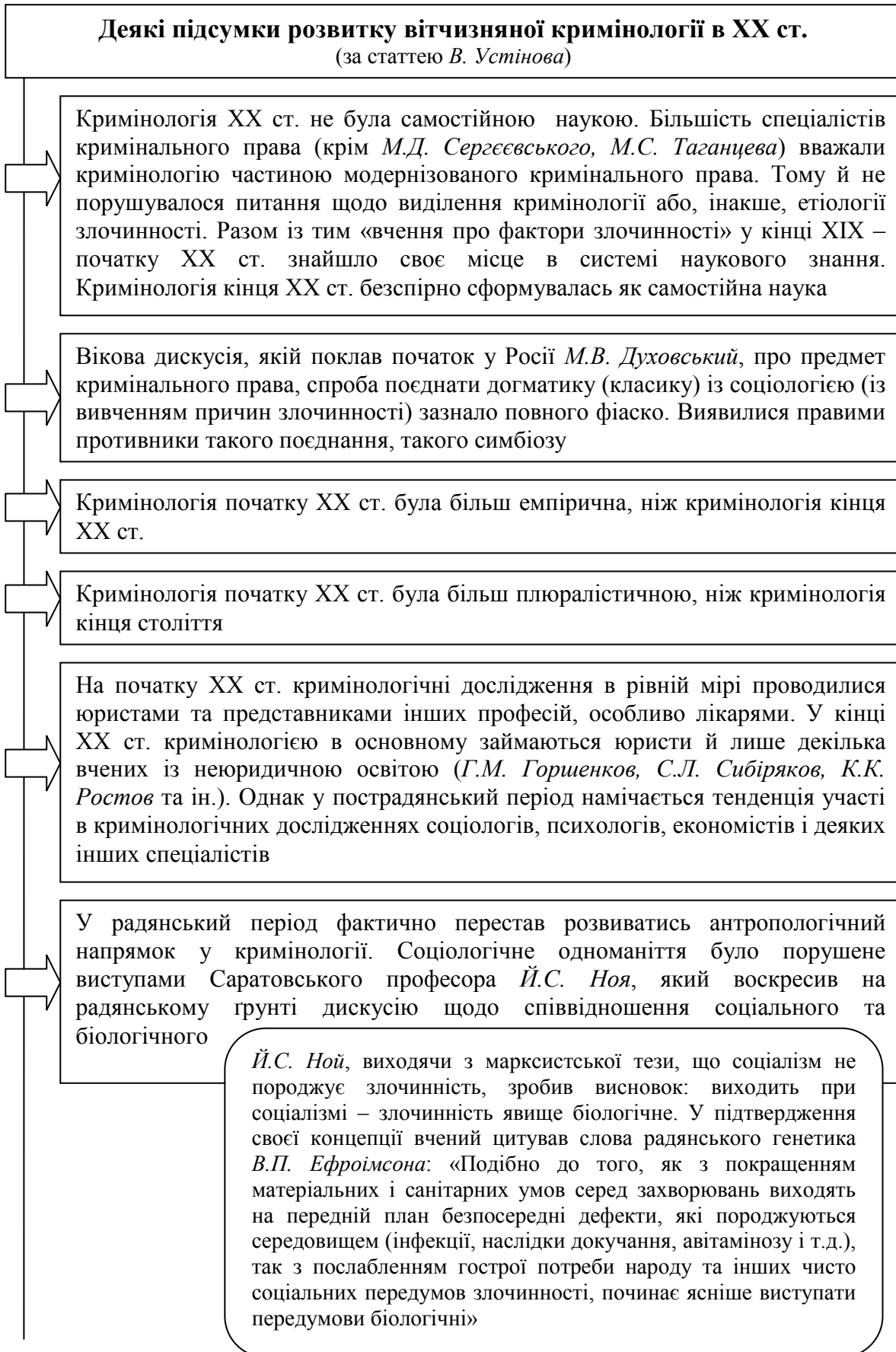
Кримінологічна наука відроджувалася поступово, починаючи з ХХ з'їзду КПРС. У пресі почали з'являтися статті, у яких наголошувалося на необхідності відновлення досліджень злочинності й розробки запобіжних заходів. Помітно поживилася робота кафедр кримінально-правових дисциплін юридичних факультетів щодо вивчення різних аспектів злочинності та її детермінації

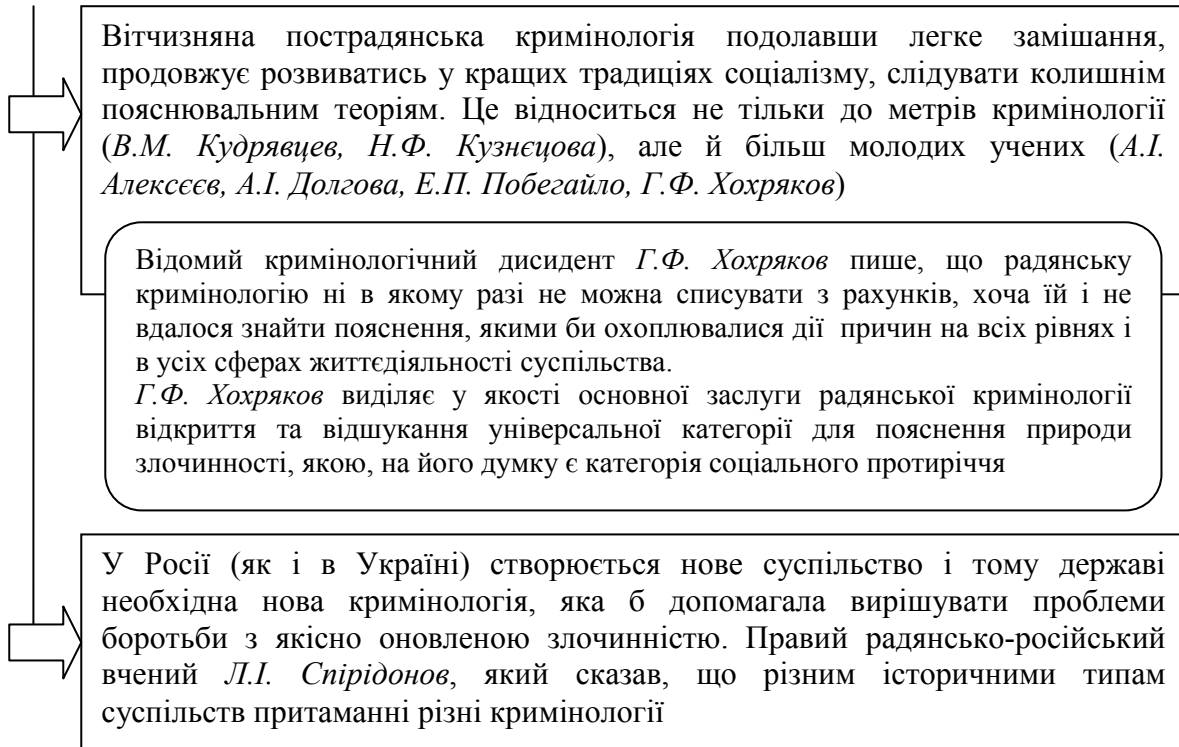
Із 1957 р. проблеми кримінології почали вивчати на юридичних факультетах університетів і юридичних інститутів, секторах філософії та права низки Академій наук союзних республік. У 1957 р. було створено Всесоюзний науково-дослідний інститут (НДІ) криміналістики при Прокуратурі СРСР, а в 1963 р. – Всесоюзний НДІ з вивчення причин і розробки заходів запобігання злочинності при Прокуратурі СРСР

У 60-х рр. ХХ ст. були опубліковані важливі наукові праці з кримінологічної тематики
У 1964 р. в юридичних вищих закладах освіти було введено курс кримінології
У 1966 рр. виходить перший підручник з радянської кримінології, підготовлений Всесоюзним інститутом з вивчення причин і розробки заходів запобігання злочинності

Відродження кримінології в Україні

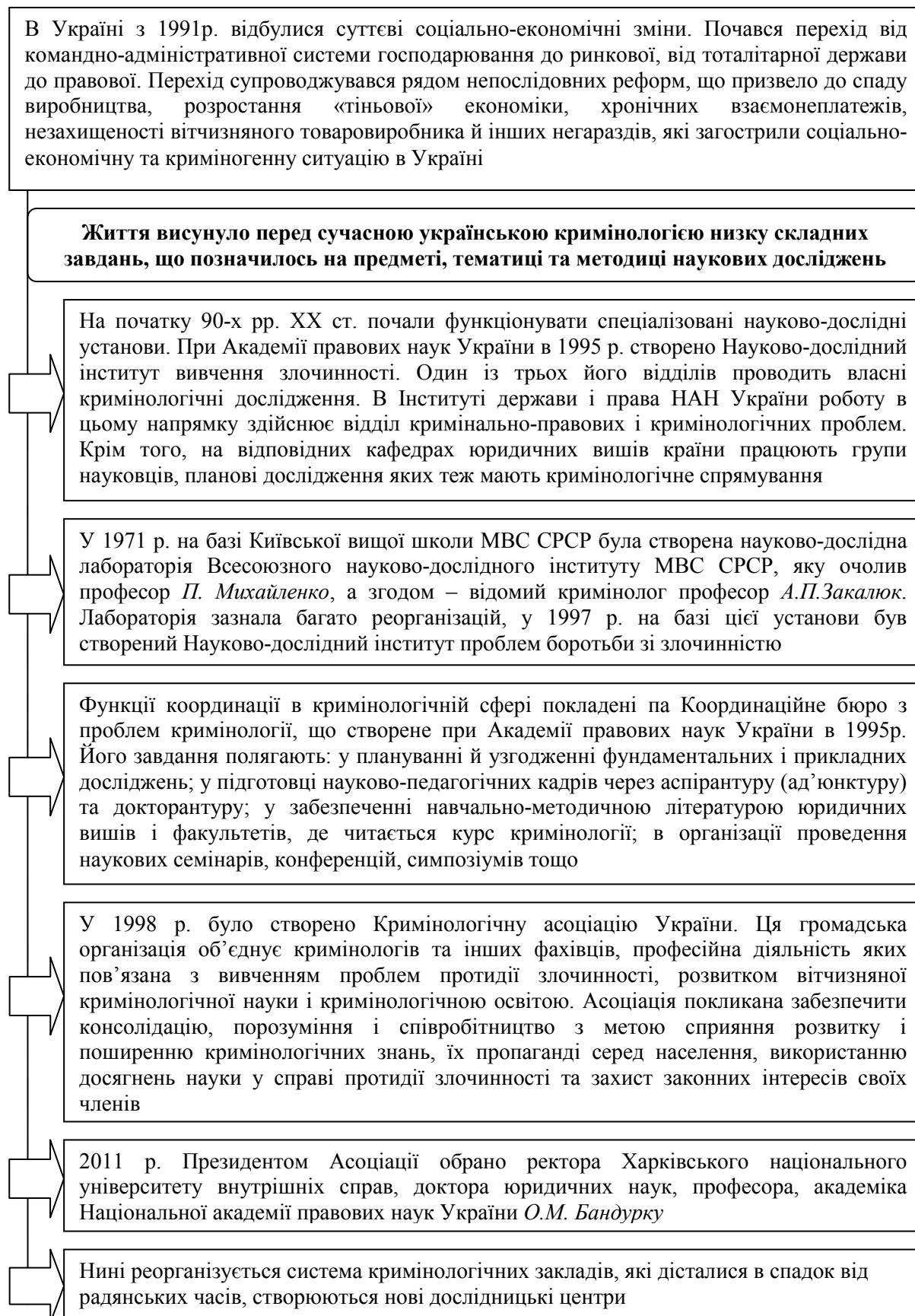
Наприкінці 60-х рр. ХХ ст. в Україні кримінологія почала відроджуватися в Київській вищій школі МВС СРСР. Тоді при Київській вищій школі МВС було створено науково-дослідну лабораторію, значну частку серед тематики якої становили кримінологічні проблеми
Координацію кримінологічних досліджень здійснював відділ кримінально-правових та кримінологічних проблем Інституту держави і права Академії наук УРСР. Наукові співробітники цього відділу наприкінці 60-х - початку 70-х рр. проводили широкі кримінологічні дослідження в різних містах України. У результаті цього були підготовлені та видані колективні монографії, навчальні посібники, тощо. Кафедри кримінології створено в Харківському юридичному інституті, Національній академії внутрішніх справ України, Одеській юридичній академії

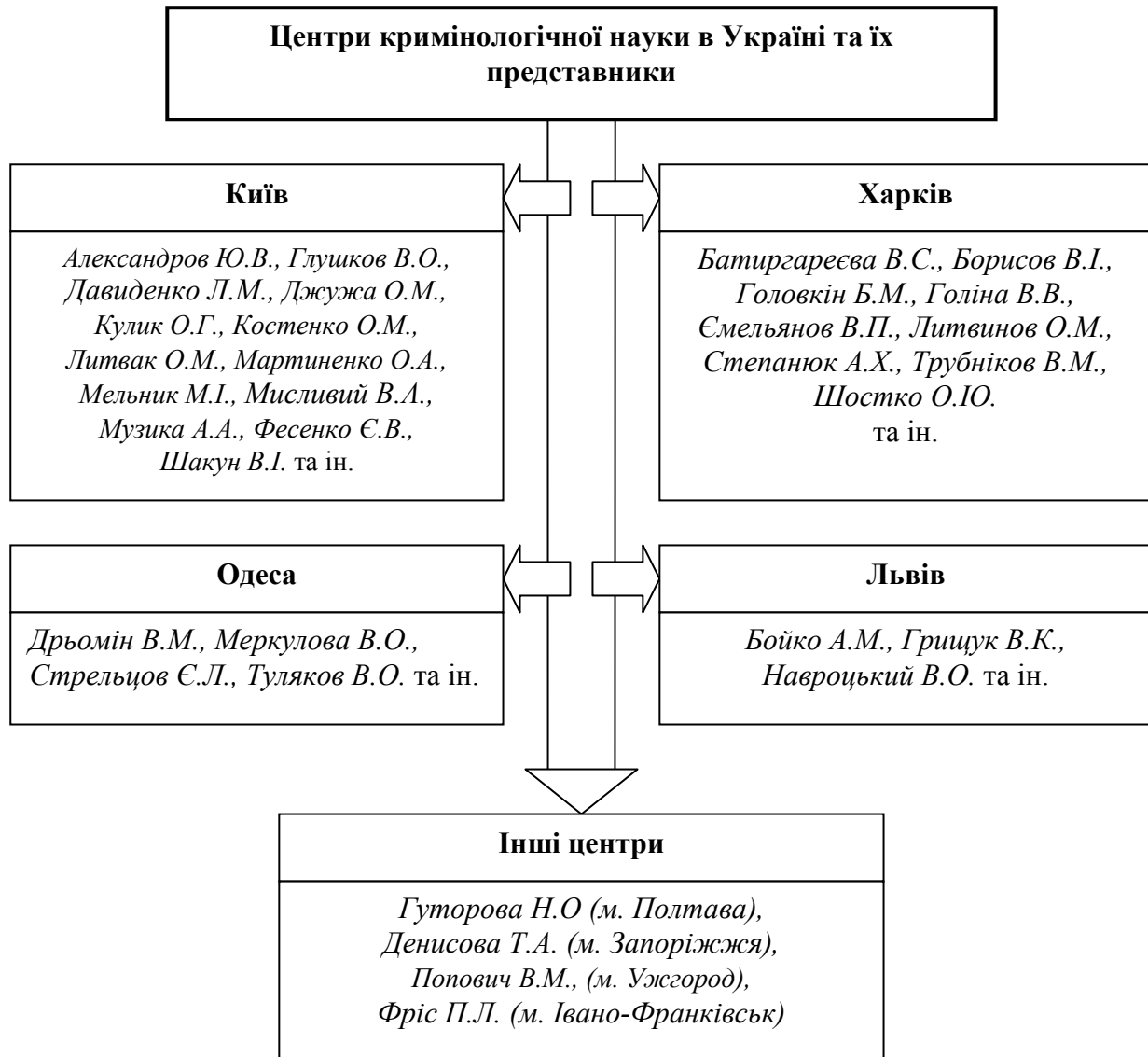

3.3 Розвиток кримінології в Україні після здобуття державного суверенітету

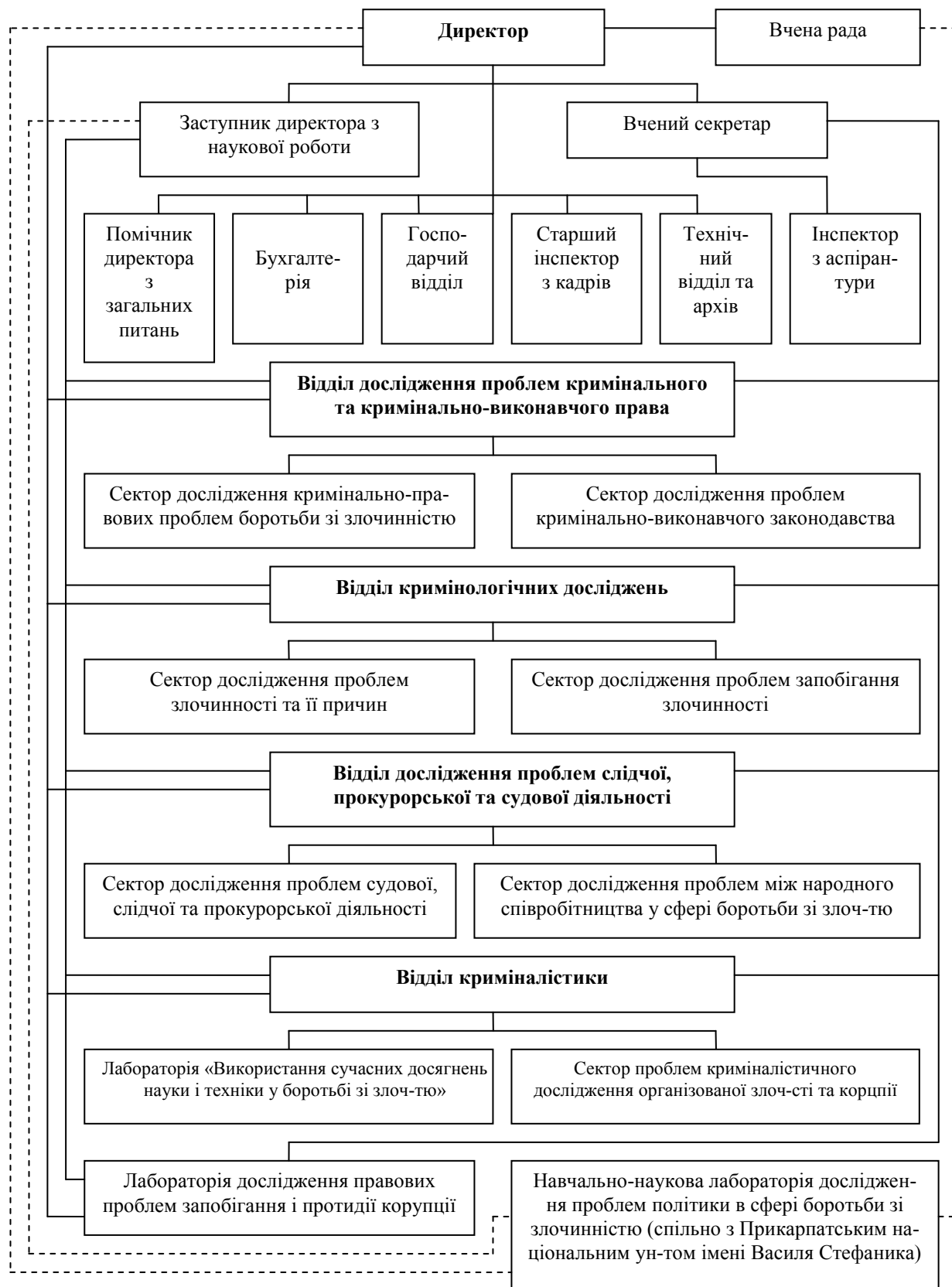
Схема 3.3.1

Організаційна структура Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України¹

¹ Джерело: <http://ivpz.org/struktura>

Наукові підрозділи Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України

Відділ дослідження проблем кримінального та кримінально-виконавчого права

Сектор дослідження кримінально-правових проблем боротьби зі злочинністю

Згідно з Положенням про сектор на його співробітників покладено проведення наукових фундаментальних та прикладних досліджень в галузі кримінального права відповідно до тематичних планів Інституту.

Науковці сектора також:

- беруть участь у науковому забезпеченні законопроектної та нормотворчої діяльності, здійснюючи підготовку наукових висновків, пропозицій тощо до проектів законів України з питань кримінальної політики України, кримінального законодавства України, концепцій та інших нормативних актів за дорученням центральних органів державної влади та суб'єктів законодавчої ініціативи;
- розробляють зауваження та пропозиції до постанов Пленумів Верховного Суду України;
- здійснюють міжгалузеве співробітництво з установами, що проводять суміжні наукові дослідження.

Сектор дослідження проблем кримінально-виконавчого законодавства

Згідно з Положенням про сектор на його співробітників покладено проведення наукових фундаментальних та прикладних досліджень в галузі кримінально-виконавчого права відповідно до тематичних планів Інституту.

Науковці сектору також:

- беруть участь у науковому забезпеченні законопроектної та нормотворчої діяльності, здійснюючи підготовку наукових висновків, пропозицій тощо до проектів законів України з питань кримінально-виконавчої політики України, кримінально-виконавчого законодавства України, концепцій та інших нормативних актів за дорученням центральних органів державної влади та суб'єктів законодавчої ініціативи;
- здійснюють міжгалузеве співробітництво з Державною кримінально-виконавчою службою України.

У межах наукового дослідження проводиться робота за напрямками:

- 1) теоретичні та практичні проблеми застосування норм Кримінально-виконавчого кодексу України;
- 2) проблеми реформування державної кримінально-виконавчої служби України;
- 3) питання правового статусу засуджених в Україні;
- 4) розподіл засуджених до позбавлення волі в установах виконання покарань;
- 5) особливості відбування покарання засудженими жінками;
- 6) соціально-виховна робота осіб, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі.

Відділ кримінологічних досліджень

Сектор дослідження проблем злочинності та її причин

Згідно з Положенням про сектор на його співробітників покладено проведення наукових фундаментальних та прикладних досліджень в межах кримінологічного напрямку відповідно до тематичних планів Інституту.

Науковці сектора також:

- беруть участь у науковому забезпеченні законопроектної та нормотворчої діяльності, здійснюючи підготовку наукових висновків, пропозицій тощо до проектів законів України з питань кримінологічної політики України, концепцій та інших нормативних актів за дорученням центральних органів державної влади та суб'єктів законодавчої ініціативи;
- беруть участь у розробці прогнозів розвитку злочинності та пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства;
- здійснюють міжгалузеве співробітництво з установами, що проводять суміжні наукові дослідження.

Сектор дослідження проблем запобігання злочинності

Згідно з Положенням про сектор на його співробітників покладено проведення наукових фундаментальних та прикладних досліджень в галузі кримінології відповідно до тематичних планів Інституту.

Науковці сектора також:

- беруть участь у науковому забезпеченні законопроектної та нормотворчої діяльності, здійснюючи підготовку наукових висновків, пропозицій тощо до проектів законів України з питань кримінологічної політики України, законодавства України у сфері запобігання та протидії злочинності, концепцій та інших нормативних актів за дорученням центральних органів державної влади та суб'єктів законодавчої ініціативи;
- розробляють зауваження та пропозиції до нормативно-правових актів органів державної влади;
- здійснюють міжгалузеве співробітництво з установами, що проводять суміжні наукові дослідження.

Відділ дослідження проблем слідчої, прокурорської та судової діяльності

Сектор дослідження проблем судової, слідчої та прокурорської діяльності

Видами робіт, що виконує сектор дослідження проблем судової, слідчої та прокурорської діяльності, є:

- проведення науково-дослідних робіт відповідно до тематичних планів;
- участь у конкурсах з виконання науково-дослідних робіт;
- оформлення результатів науково-дослідних робіт у вигляді звітів, публікацій у вітчизняних і закордонних виданнях;
- подання результатів науково-дослідних робіт у вигляді доповідей на науково-практичних конференціях, симпозіумах, семінарах та інших заходах.

Науковці сектора також:

- беруть участь у науковому забезпеченні законопроектної та нормотворчої діяльності, здійснюючи підготовку наукових висновків, пропозицій тощо до проектів законів України з питань реформування судоустрою України, кримінального процесу в Україні, концепцій та інших нормативних актів за дорученням центральних органів державної влади та суб'єктів законодавчої ініціативи;

- розробляють зауваження та пропозиції до постанов Пленумів Верховного Суду України;
- здійснюють міжгалузеве співробітництво з установами, що проводять суміжні наукові дослідження

Сектор дослідження проблем міжнародного співробітництва у сфері боротьби зі злочинністю

Згідно з Положенням про сектор на його співробітників покладено проведення наукових фундаментальних та прикладних досліджень в галузі адаптації законодавства України у сфері боротьби зі злочинністю із законодавством Європейського Союзу, а також комплексного дослідження заходів протидії корупційній злочинності на сучасному етапі розвитку українського суспільства відповідно до тематичних планів Інституту.

Науковці сектора також:

- беруть участь у науковому забезпеченні законопроектної та нормотворчої діяльності, здійснюючи підготовку наукових висновків, пропозицій тощо до проектів законів України з питань адаптації законодавства України до міжнародного законодавства, а також протидії корупційним правопорушенням концепцій та інших нормативних актів за дорученням центральних органів державної влади та суб'єктів законодавчої ініціативи;
- розробляють зауваження та пропозиції до постанов Пленумів Верховного Суду України;
- здійснюють міжгалузеве співробітництво з установами, що проводять суміжні наукові дослідження.

Відділ криміналістики

Лабораторія «Використання сучасних досягнень науки і техніки у боротьбі зі злочинністю»

Згідно з Положенням про лабораторію на його співробітників покладено проведення наукових фундаментальних та прикладних досліджень в галузі криміналістики та судової експертизи відповідно до тематичних планів Інституту.

Науковці лабораторії також виконують таку роботу:

- беруть участь у науковому забезпеченні законопроектної та нормотворчої діяльності, здійснюючи підготовку наукових висновків, пропозицій та зауважень до проектів законів України з питань криміналістичного забезпечення слідчої, судової та судово-експертної діяльності, кримінально-процесуального законодавства України, концепцій та інших нормативних актів за дорученням центральних органів державної влади та суб'єктів законодавчої ініціативи;
- розробляють зауваження та пропозиції до постанов Кабінету Міністрів України та матеріалів, що надходять з комітетів Верховної Ради України;
- здійснюють міжгалузеве співробітництво з установами, що проводять суміжні наукові дослідження;
- надають відгуки на автореферати дисертаційних досліджень на здобуття наукових ступенів кандидата та доктора юридичних наук та здійснюють рецензування висновків судових експертиз, окремих методик судової експертизи, науково-практичних та методичних матеріалів з питань криміналістики і судової експертизи, що надходять від різноманітних наукових установ та вищих навчальних закладів України та країн СНД;

– проводять судові експертизи та експертні дослідження об'єктів інтелектуальної власності (об'єкти авторського і суміжних прав, торговельні марки, фірмові найменування, промислові зразки, винаходи, корисні моделі тощо); почеркознавчі та авторознавчі, трасологічні (сліди рук, ніг, взуття людини, вузли та петлі, сліди знарядь та інструментів, холодної зброї, замикаючі пристрої, ідентифікаційні номери транспортних засобів тощо); психологічні; техніко-криміналістичні дослідження документів та вирішують питання з встановлення механізму пошкодження товарів народного споживання (одягу, взуття, побутової та ін. техніки тощо).

Сектор проблем криміналістичного дослідження організованої злочинності та корупції

Згідно з Положенням про сектор на його співробітників покладено проведення наукових фундаментальних та прикладних досліджень в галузі криміналістики відповідно до тематичних планів Інституту.

Науковці сектору також виконують таку роботу:

- беруть участь у науковому забезпеченні законопроектної та нормотворчої діяльності, здійснюючи підготовку наукових висновків, пропозицій та зауважень до проектів законів України з питань криміналістичного забезпечення слідчої, судової та судово-експертної діяльності, кримінально-процесуального законодавства України, концепцій та інших нормативних актів за дорученням центральних органів державної влади та суб'єктів законодавчої ініціативи;
- розробляють зауваження та пропозиції до постанов Кабінету Міністрів України та матеріалів, що надходять з комітетів Верховної Ради України;
- здійснюють міжгалузеве співробітництво з установами, що проводять суміжні наукові дослідження;
- надають відгуки на автореферати дисертаційних досліджень на здобуття наукових ступенів кандидата та доктора юридичних наук та здійснюють рецензування науково-практичних та методичних матеріалів з питань криміналістики, що надходять від різноманітних наукових установ та вищих навчальних закладів України та країн СНД.

Лабораторія дослідження правових проблем запобігання і протидії корупції

Згідно з Положенням про лабораторію на її співробітників покладено проведення наукових фундаментальних та прикладних досліджень в галузі адаптації законодавства України у сфері проблем запобігання і протидії корупції, а також комплексного дослідження заходів протидії корупційній злочинності на сучасному етапі розвитку українського суспільства відповідно до тематичних планів Інституту

Навчально-наукова лабораторія дослідження проблем політики в сфері боротьби зі злочинністю (спільно з Прикарпатським національним університетом ім. Василя Стефаника)

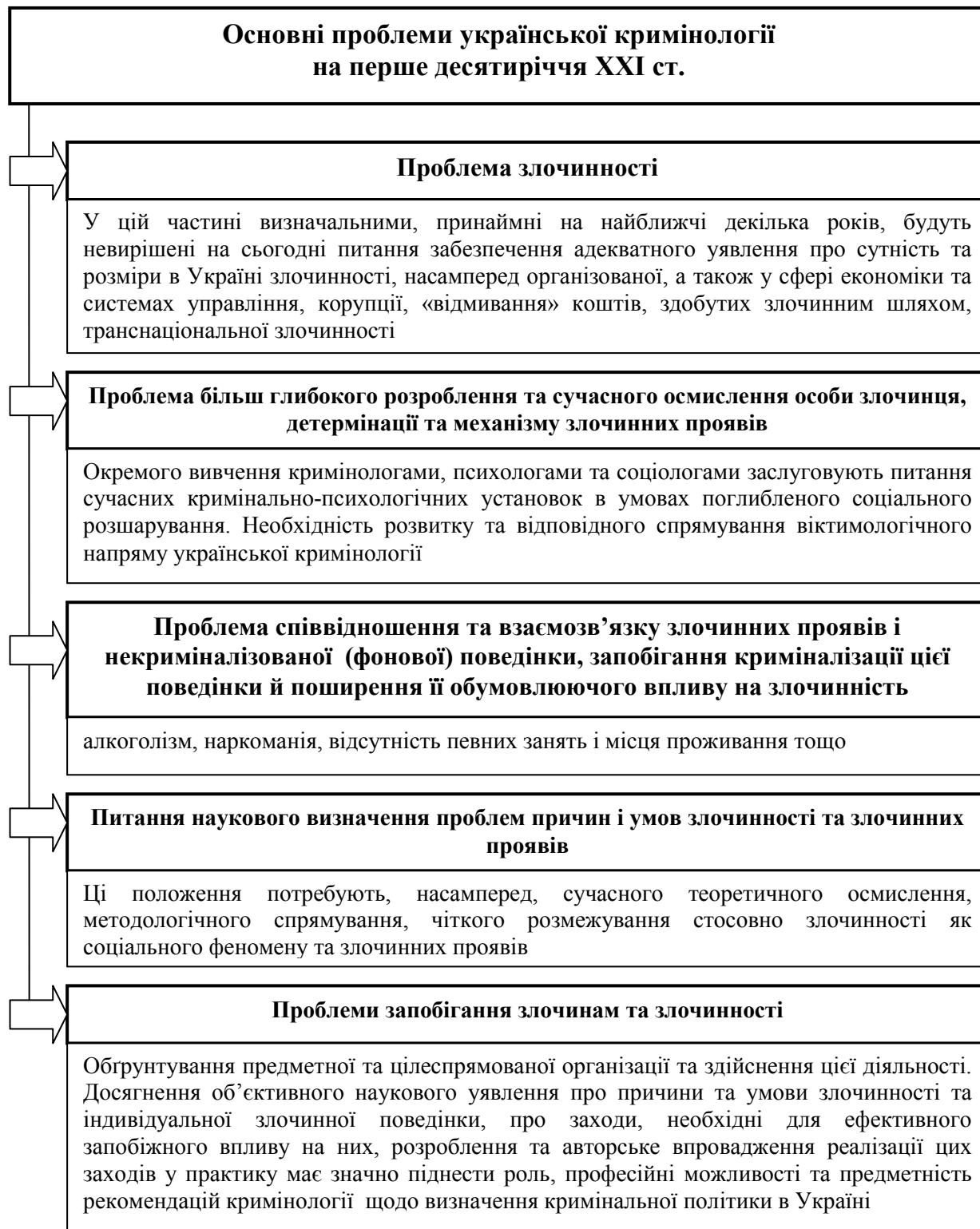
Державний науково-дослідний інститут МВС України

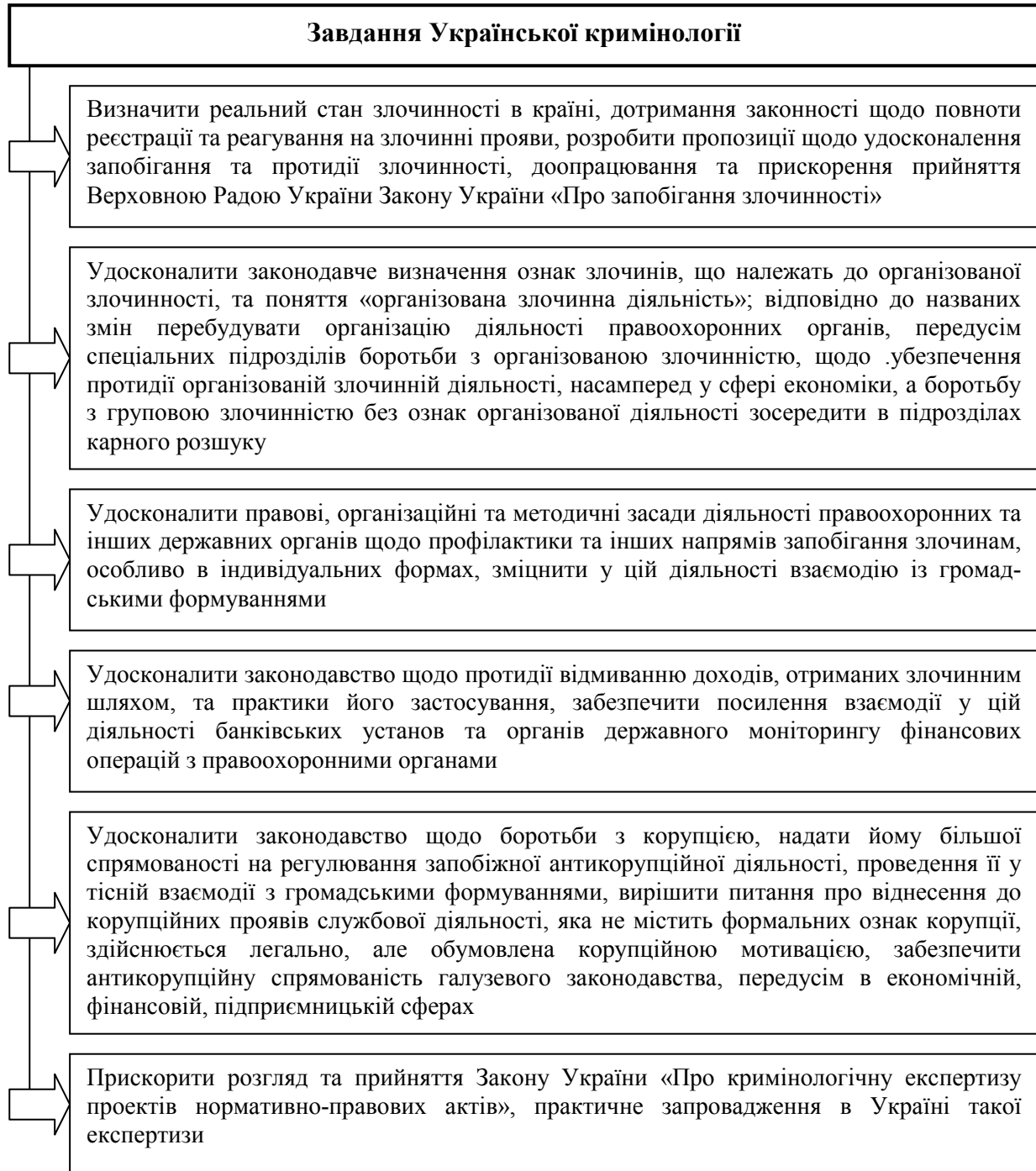
С т р у к т у р а

Керівництво
Секретаріат вченої ради
Сектор кадрового забезпечення
Група правового забезпечення
Науково-організаційний відділ
Ад'юнктура
Відділ науково-інформаційної та редакційно-видавничої діяльності
<i>Науково-дослідна лабораторія кримінологічних досліджень</i>
Науково-дослідна лабораторія психологічного забезпечення діяльності органів внутрішніх справ
Науково-дослідна лабораторія проблем правового забезпечення діяльності ОВС
Науково-дослідна лабораторія озброєння та спеціального транспорту
Науково-дослідна лабораторія спеціальних технічних засобів
Науково-дослідна лабораторія криміналістичної та спеціальної техніки
Лабораторія сертифікації ручної вогнепальної зброї та спеціальних засобів
Науково-дослідний відділ розроблення та вдосконалення форми одягу
Відділ режимно-секретного та документального забезпечення
Бібліотека
Фінансово-економічний відділ
Відділ матеріального забезпечення
Відділ редакційно-видавничої діяльності Міністерства
Група пожежної профілактики та військово-мобілізаційної роботи
Обслуговуючий персонал

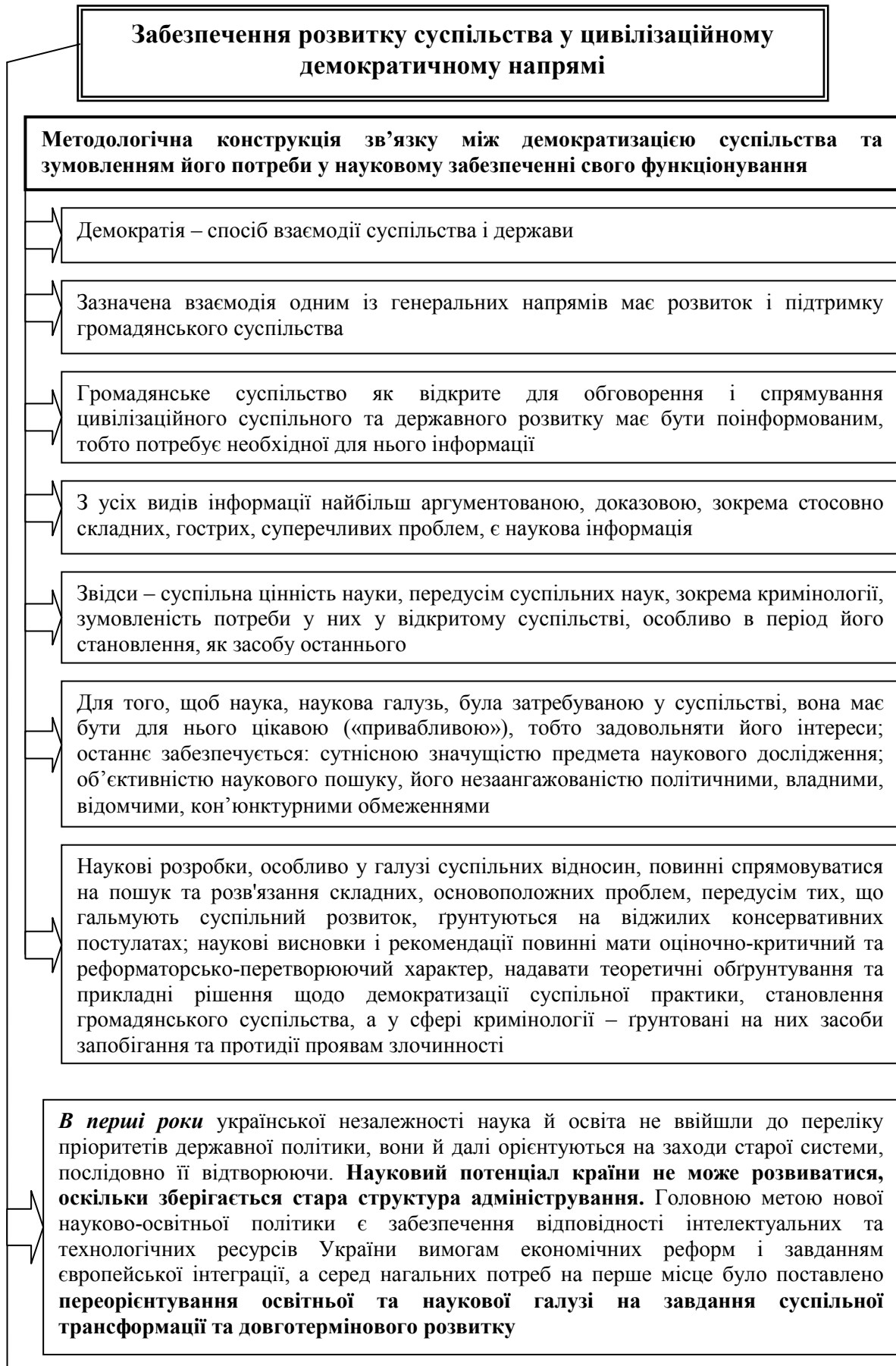
3.4 Проблеми, завдання та перспективи розвитку сучасної української кримінології

Схема 3.4.1

За 12 років тому держава не просунулася на шляху реальної практичної демократизації. Найвища влада держави майже нічого не зробила, щоб від декларацій та закликів **перейти до практичної організації процесу демократизації суспільства**, очолити цей процес та втілити його у конкретних стратегіях, концепціях, програмах. Подібні визначальні стратегічні документи за роки незалежності розроблені та прийняті вищими органами держави з безлічі проблем і питань, із деяких — навіть неодноразово. **Лише щодо проблеми демократизації суспільства влада не спромоглася (а скоріше – не побажала) концептуально та стратегічно офіційно визначитися**

Після певних демократичних перетворень 2006-2007 рр. зусилля влади щодо демократизації суспільних відносин та засобів їх регулювання були досить обмеженими і малопродуктивними, мали переважно формальний і показовий характер

«Якщо оцінювати нашу демократію не як абстрактний ідеал, а як живу реальність, то стає очевидним, що вона має набір формальних атрибутів, котрі не забезпечили сподівання людей, їх права і свободи, не вберегли країну від хаотичного розвитку, а більшість народу – від зубожіння. Це трапилось тому, що для повноцінної демократії немає адекватної матеріальної і духовної бази... обґрунтованої теорії соціальних взаємин постсоціалістичного періоду, а також немає і наукових системних координат політичного і соціально-економічного розвитку суспільства. Наведене, призвело до таких явищ, як глибока соціальна дезінтеграція, почуття безнадії, розчарування, соціальної відчуженості, розгубленості, відчаю, втрати віри в майбутнє, криміналізації багатьох сфер суспільного життя, спекуляції, корупції, злочинства, розкрадання, – і все це асоціюється у масовій свідомості з **переходом до ринкової економіки**»

«лише дотримання принципів демократії, ідеалів соціальної справедливості може врятувати українське суспільство від остаточного руйнування»

(В.В. Цветков)

Головні небезпеки для громадянського суспільства в Україні:

- 1) **політичний популізм**, що не згуртовує громадян у намаганні досягти реальних прав і свобод, а розділяє як споживачів благ, яких потрібно випросити у влади;
- 2) **політичне моралізаторство** замість конкретного забезпечення у правовій нормі на підставі дійсного верховенства права та неухильного правопорядку;
- 3) **ментальна українська традиція чекати благ** від доброго і справедливого керманіча, ніж добиватися їх незалежно від будь-якого начальника

Розроблення та створення на перспективу науково обґрунтованої стратегії та системи державної протидії проявам злочинності

Зміна та упорядкування ставлення суспільства до злочинності пов'язані передусім із його **державною організацією**, яка має проявитися насамперед у такому:

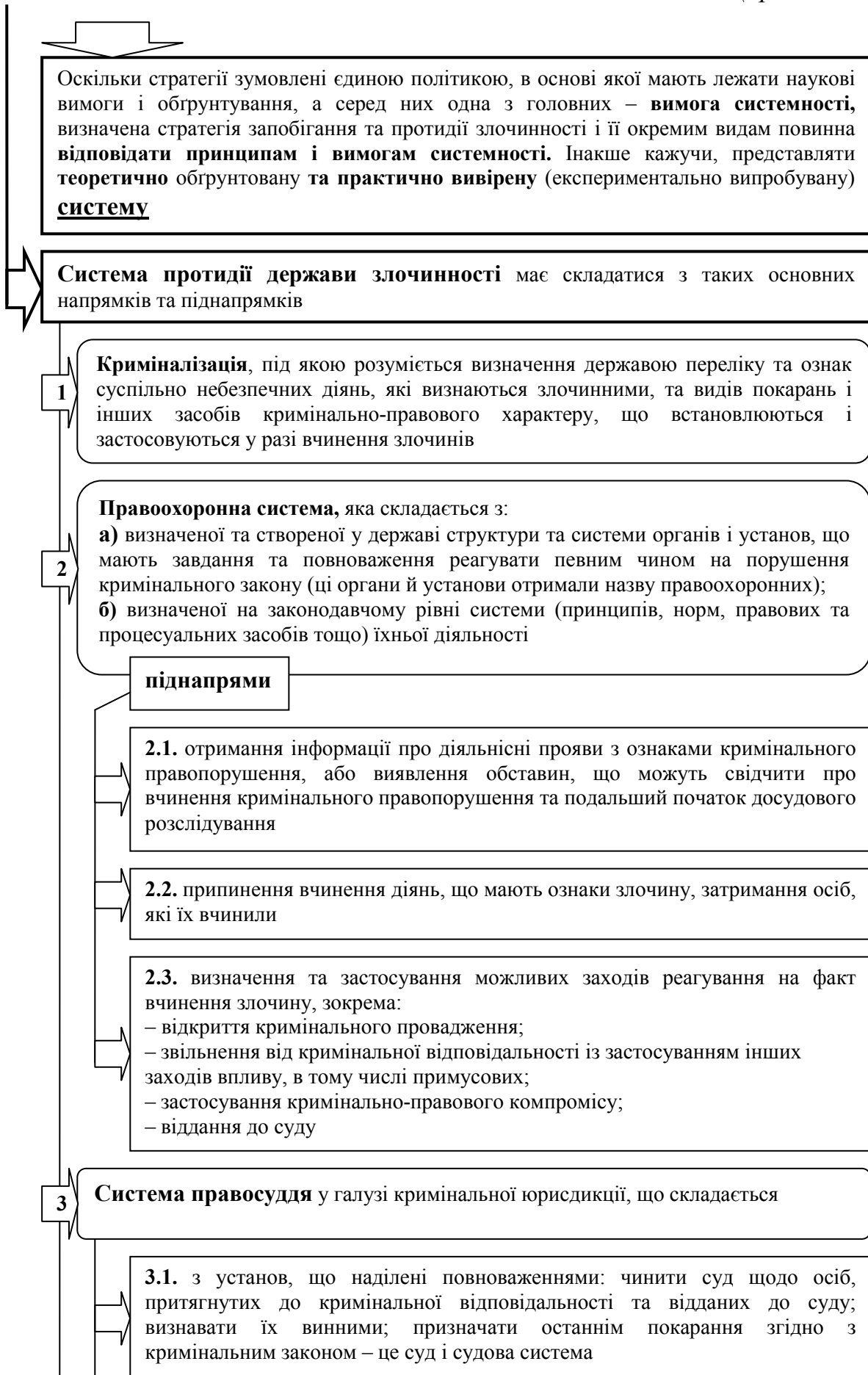
- 1 встановленні обов'язкових норм — заборон певних діянь, які через свою суспільну небезпечність визнані у законі кримінально караними; цей процес має назву **криміналізація**
- 2 створенні установ і органів держави, на які покладені функції виявлення кримінально караних діянь та осіб, які їх вчинили, притягнення останніх за певною процедурою до кримінальної відповідальності; ці органи та установи отримали назву **правоохоронних**
- 3 створенні системи установ, що наділені повноваженнями у встановленому процесуальному порядку чинити суд щодо осіб, притягнутих до відповідальності за вчинення злочинів і інших правопорушень, визнавати їх винними та призначати відповідно до закону покарання; мова йде про **суд та судову систему**
- 4 створенні **установ для відбування покарання**, здійснення його виправно-виховних функцій
- 5 формування та реалізація громадської думки стосовно соціальної небезпечності кримінальних проявів, необхідності запобігання їх вчиненню та участі громадськості у протидії цим проявам

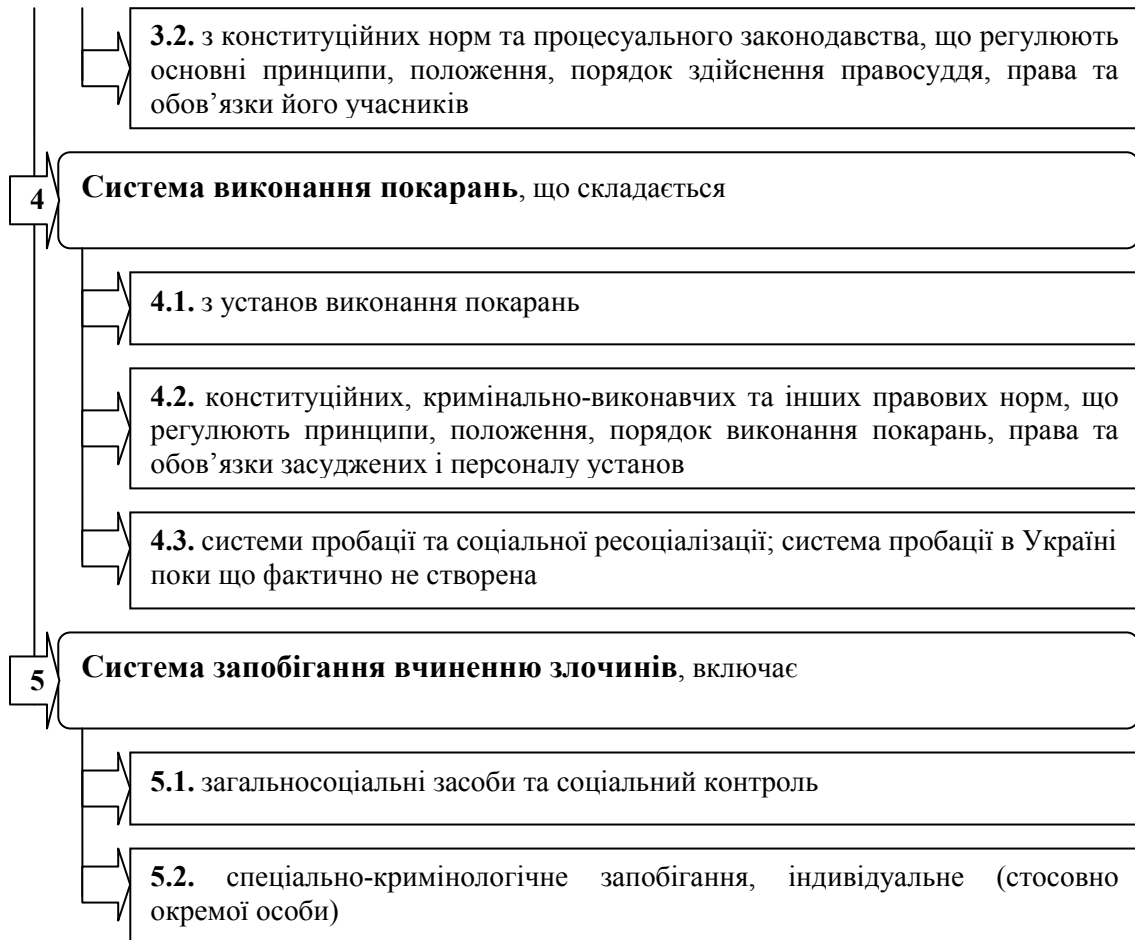
Політика як загальний ідеологічний дороговказ до певної мети (наразі забезпечення протидії злочинності) реалізовується через відповідні **стратегії**

Стосовно державної політики щодо протидії злочинності **стратегії** можуть визначати систему, організацію, механізми її здійснення щодо окремих напрямків протидії, приміром стратегію запобігання злочинності, або щодо окремих видів злочинів, наприклад стратегію протидії насильницькій злочинності або злочинам неповнолітніх. **Стратегії** щодо окремих напрямків протидії злочинності або окремим видам злочинів, залежно від функціонального призначення та спрямування, відрізняються своїми предметними завданнями, пріоритетними цілями, напрямками, формами і засобами їх досягнення

У межах певної стратегії визначаються **концептуальні засади (концепції)** вирішення окремих актуальних проблем

Наприклад, Концепція реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року, схвалена розпорядженням КМУ від 30 листопада 2011 р. N 1209-р

Забезпечення більшої кримінологічної обґрунтованості та змістовності системи управління діяльністю правоохоронних органів і судів щодо запобігання і протидії злочинності

Стадії управлінського процесу на яких повинні бути визначатися та використовуватися кримінологічні засоби

1) Стадія визначення мети системи управління антикримінальної діяльності

Кримінологічні засоби, які мають бути розроблені кримінологами та здійснені вищими органами держави, на цій стадії

1) кримінологічні обґрунтування державної політики стосовно запобігання та протидії злочинності

– **кримінологічні висновки** для формування політичної оцінки кримінологічної ситуації, стану та тенденцій зміни поширеності та суспільної небезпечності злочинності, її окремих видів, ефективності зусиль органів державної влади та громадянських інституцій у сфері забезпечення запобігання та протидії злочинності

– **кримінологічні рекомендації** стосовно визначення державних пріоритетів, політичної мети та основних завдань щодо поліпшення кримінологічної ситуації, вибору стратегії їх реалізації. Залежно від форми визначення цього різновиду державної політики та рівня її офіційного схвалення, у ній можуть бути й інші диференційовані напрямки, структурні частини. Кожна з них потребує кримінологічного обґрунтування

2) Кримінологічні обґрунтування стратегії системи управління діяльністю із запобігання та протидії злочинності та самої антикримінальної діяльності

стратегія управління антикримінальною діяльністю — це в основному кримінологічний документ, у якому пропонуються напрямки та методи вирішення кримінологічних проблем. Кримінологи України мають невідкладно розробити кримінологічні обґрунтування зазначеної стратегії та ініціювати її офіційне визначення вищими органами державної влади України

Дещо відрізняється від стратегії за своїм призначенням та формою **кримінологічна концепція**. Як зазначалося, остання визначається здебільшого у разі виникнення якоїсь нової або складної проблеми у сфері протидії злочинності; її завдання – окреслити цю проблему, розкрити її сутність, природу, чинники, суспільну небезпечність, концептуально намітити напрямки і засоби розв'язання, необхідну для цього систему забезпечення. Таким чином, у концепції предмет розгляду, як правило, вужчий, ніж у стратегії, але сфера його висвітлення більш глибока та багатостороння

3) Кримінологічне обґрунтування актів законодавства в яких мають бути визначені обов'язки, завдання та повноваження щодо управління діяльністю із запобігання та протидії злочинності. Кримінологічне

обґрунтування актів законодавства з регулювання зазначених питань, як і з будь-яких інших питань, може торкатися: визначення актуальності проблеми, що потребує нормативного врегулювання, та потреби останнього у певній (законодавчій або іншій) формі; формулювання окремих норм, зокрема щодо повноважень, прав і обов'язків у сфері управління антикримінальною діяльністю; усунення недоліків (прогалин, суперечностей, нечіткості) регулювання, що можуть стати обставинами, які створюють сприятливі умови для вчинення злочинів

2

Стадія визначення проблеми (проблем) щодо реалізації мети управління

Визначення проблеми (проблем) щодо певного об'єкта належить до методології пізнання і в найбільш загальному вигляді полягає у виокремленні непізнаного про цей об'єкт від наявного знання про нього, що і складає *проблемну ситуацію*. В управлінському процесі проблемна ситуація виникає у зв'язку з постановкою мети, щодо реалізації та досягнення якої немає достатньої інформації. Згідно з цим *об'єктом проблемної ситуації*, яка виникла через постановку зазначеної мети, може бути: а) виконавська діяльність із протидії злочинності; б) управлінська діяльність стосовно її виконавського рівня; в) сама злочинність. Як видно, *всі названі проблеми є кримінологічними, їх вирішення здійснюється кримінологічними засобами*

3

Стадія діагностування стану управлінської системи та керованої нею антикримінальної діяльності із визначення заходів (засобів) удосконалення цієї системи

Після з'ясування проблеми, напрямків та методів її розв'язання наступною стадією управлінського циклу стосовно антикримінальної діяльності є, відповідно до науки управління, діагностування стану управлінської системи та керованої нею виконавської діяльності. Зазначене діагностування потребує відповідного діагнозу-аналізу і самої злочинності. Визначити необхідні управлінські та виконавські заходи можливо лише через співвідношення останніх із предметними характеристиками злочинності, інформацією про неї. Оскільки мета, проблеми, напрямки, методи та заходи (засоби) їхнього вирішення спрямовані у майбутнє, інформація щодо зазначених об'єктів має бути не лише статистичною (сьогочасною) та ретроспективною, а й перспективною

діагностичні завдання на цій стадії управління діяльністю із запобігання та протидії злочинності здійснюються через застосування відповідних кримінологічних методів та процедур

збирання та оцінки кримінологічної та кримінологічно значущої інформації

кримінологічного аналізу зібраної інформації

кримінологічного прогнозування злочинності та злочинних проявів

4,5

Стадії розроблення та прийняття управлінського рішення

Використовувані на цих стадіях кримінологічні засоби за своїм змістом та формою поділяються на:

висновки кримінологічного аналізу злочинності, насамперед ті, які містять пряму вказівку на необхідність управлінського рішення з певного питання або лише у загальній формі обґрунтовують необхідність вирішення останнього

результати кримінологічного прогнозу злочинності, які прямо або опосередковано орієнтують на прийняття управлінського рішення щодо запобігання та протидії злочинності (злочинного вчинку) згідно з прогнозованими змінами

пропозиції щодо вирішення питань, здійснення необхідних заходів, що випливають із названих документів (аналізу, прогнозу тощо) і стосуються системи управління та керованої нею виконавської системи за звичною схемою управлінського рішення, в тому числі стосовно організаційних, виконавських, інформаційних, інших заходів забезпечення щодо об'єкта управління в цілому та окремих його частин (напрямків)

пропозиції щодо безпосередньо кримінологічних заходів запобігання злочинності та злочинних проявів; вони виділяються в окрему групу через свої особливості: на відміну від попередньої групи, де можуть пропонуватися заходи різного характеру (правові, соціальні, інформаційні, ресурсного призначення тощо), в цій групі пропонуються лише запобіжні заходи, які є суто кримінологічними або мають запобіжне, тобто кримінологічне, значення. Заходи цієї групи, як правило, більш предметні, адресні, цілеспрямовані, в тому числі функціонально спрямовані щодо конкретних причин і умов злочинності, її окремих видів, звичайно, якщо за результатами аналізу останні були визначені

У науці управління прийнято диференціювати **управлінські заходи** (норми рішень) за формою та змістом на:

заходи-директиви, що містять загальні цілі, завдання, перспективні показники, які зазвичай мають якісну (атрибутивну) форму

заходи-норми, де містяться нормативні, обов'язкові для виконання приписи, що розраховані, як правило, на тривалий час та масу однорідних виконавців

заходи-команди, що також мають обов'язковий характер, проте розраховані, як правило, на разове виконання та реалізуються у формі наказу, нерідко адресованого до обмеженого кола виконавців

заходи-пропозиції, які є зазвичай результатом аналітичної чи прогностичної розробки, мають не обов'язковий, а рекомендаційний характер та підлягають виконанню (врахуванню) в силу їхньої переконливої обґрунтованості, авторитету авторів розробки; нерідко заходи-пропозиції фахівців супроводжуються заходами-нормами (директивами) щодо необхідності їх виконання

заходи-дії, що передбачають здійснення певних видів діяльності

заходи-доручення – містять приписи на проведення певної діяльності (перевірки, аналізу, ревізії, атестування тощо)

6

Стадія реалізації управлінського рішення

спрямованого на удосконалення управління діяльністю із запобігання та протидії злочинності. Реалізація такого рішення здійснюється звичайними для управління організаційними засобами, як правило, без використання специфічно кримінологічних. Що стосується заходів виконавського рівня цієї діяльності, то вони мають реалізовуватися та вже нерідко реалізуються із застосуванням кримінологічних методів і засобів. Першочергово вони мають розроблятися та реалізовуватися стосовно виявлення причин і умов злочинних проявів, а також щодо запобігання дії (впливу) цих чинників. На практиці здійсненню заходів такого змісту та спрямованості зовсім не виправдано не приділяється належної уваги, що позначається на поширенні дії цих чинників і на фактичному (а не за статистикою) зростанні числа злочинних проявів

7

Стадія аналізу результатів виконання управлінського рішення

На цій стадії застосовуються аналогічні аналітичні, зокрема кримінологічні, засоби (методи), як і для аналізу об'єктів системи управління антикримінальною діяльністю на стадії їхнього діагностування перед розробленням управлінського рішення

Самовдосконалення кримінологічної науки як запорука її продуктивної участі у розв'язанні сучасних нагальних проблем українського суспільства

Шляхи усунення недоліків сучасної кримінологічної науки, які мають безпосередньо забезпечити її продуктивну участь у вирішенні зазначених нагальних суспільних проблем

Потрібно значно зміцнити теоретичні основи сучасної кримінологічної науки. Як зазначалося, їй належить розробити кримінологічне обґрунтування низки доктринальних державних документів високого рівня. Вони мають ґрунтуватися на сучасних теоретичних надбаннях філософії, суспільствознавства, соціології, наукознавства, соціальної психології, етики, а частково й біології, генетики, соціальної фізики тощо. Одночасно сучасні кримінологічні обґрунтування мають творчо наслідувати та розвивати основоположні теоретичні засади кримінології минулих часів, її різних шкіл і напрямків, дбайливо зберігаючи та осучаснюючи позитивне, що підтвердилося соціальною, зокрема кримінологічною практикою, логікою суспільного прогресу. Особливу увагу слід приділити вивченню та сучасному оцінюванню тих теоретичних положень, які раніше були «не в моді» і лишаються невідомими нинішньому поколінню. Одночасно потрібно критично оцінити та переглянути або зовсім відкинути віджиле, догматичне, пов'язане з однозначною ідеологією та політикою, слідуванням звичним формулюванням і висновкам без прискіпливого сучасного аналізу їхніх передумов, сутності, суспільних наслідків

Невідкладним завданням є **перегляд тематики наукових, у тому числі дисертаційних, досліджень з огляду на потребу розроблення теоретичного обґрунтування концептуальних стратегічних документів вищого державного рівня, а також наповнення кримінологічним змістом управлінських рішень.** Доцільно, щоб безпосереднім предметом кримінологічних розробок стали теоретичні обґрунтування державної політики в сфері запобігання та протидії злочинності, концепцій, стратегій, програм, спрямованих на її реалізацію загалом та за окремими видами злочинності, передусім найбільш небезпечними і поширеними. За виконання таких робіт, у першу чергу, мають взятися колективи кримінологів наукових установ та вищих навчальних закладів, а також спеціально створені колективи кримінологів, що працюють у різних установах. Виконавцями цих робіт можуть бути й окремі висококваліфіковані кримінологи, які вважають себе достатньо підготовленими до розроблення відповідних обґрунтувань та проектів, так би мовити, в авторській редакції. Безперечно, що зазначені розробки в цілому або в певній частині можуть і повинні стати предметом досліджень у докторських дисертаціях

Наступним завданням є **необхідність більш глибокого проникнення у сутність досліджуваної проблеми, об'єктивне неупереджене виявлення та визначення чинників, що зумовлюють виникнення та наявність проблемної ситуації.** Залежно від того, до якої сфери (законодавчої, правозастосовчої, організаційної, наукової, інформаційної, кадрової, матеріального забезпечення тощо) належать ці чинники, відповідного характеру та спрямування мають розроблятися пропозиції та рекомендації. Зокрема, в першу чергу, є необхідність, як уже зазначалося, в розробленні проектів згаданих вище доктринальних концептуальних, стратегічних

документів або їхньої частини, що складає теоретичне обґрунтування розв'язання проблеми. Слід зазначити, що визначення чинників, які зумовлюють наявність проблеми або гальмують чи ускладнюють її вирішення, нерідко пов'язане з виявленням суттєвих недоліків у роботі органів влади, державних установ, проведенні суспільних реформацій, а також гострих, а інколи й суперечливих ситуацій. Кримінологи повинні мати наукову та громадянську мужність, щоб критично і водночас об'єктивно ставитися до аналізу й оцінки негативного впливу таких чинників і недоліків. Кримінолог, як і будь-який справжній науковець, повинен бути патріотом своєї країни, своєї науки і беззастережно виявляти, піддавати гласності чинники, які гальмують цивілізаційний розвиток і суспільний прогрес, та предметно сприяти їх усуненню

Є потреба частіше **ставити названі проблеми, передусім теоретичні, на обговорення наукової громадськості**, вчених рад, академічних читань. Стало рідкістю проведення наукових конференцій, семінарів, круглих столів за теоретичною темою, з питань кримінологічної складової державної політики у сфері запобігання та протидії злочинності, концепції, стратегії, програм її реалізації. Необхідно усунути цю прогалину

Концептуальне бачення сучасної кримінологічної ситуації в Україні та шляхів актуалізації кримінології в українському суспільстві

(за статтею А.П. Закалюка) [161, с. 6-16]

1 Основні риси кримінологічної ситуації в Україні у період після схвалення Концепції розвитку кримінологічної науки (2002 р.)

Аналізуючи кримінологічну ситуацію в Україні у період дії Концепції, потрібно дійти висновку, що вона, як і до того, майже повністю визначається криміногенними чинниками, стає все більше загрозливою і небезпечною для українського суспільства, його держави, а через глобалізаційні процеси – і для сусідніх країн та певною мірою для Європи в цілому

Функція запобігання злочинам (**і досі!**) не визначена як одна з головних у політиці держави (така політика досі загалом не визначена). Антикриміногенна запобіжна діяльність законодавством не визначена як обов'язок усіх державних органів і установ, господарських утворень, громадянських інституцій. Цей обов'язок поки що покладений тільки на органи внутрішніх справ.

Система профілактики, що функціонувала в органах внутрішніх справ України у 70–80-х роках ХХ ст. і вела до фактичного скорочення злочинності, досі не відновлена. За цих умов соціальні передумови дії криміногенних чинників, спричинення та іншого зумовлення останніми злочинності та окремих злочинів продовжували, а з настанням процесів загальної фінансово-економічної кризи і продовжують чинити свій негативний вплив на створення факторів, насамперед матеріально-економічних, мотивування та продукування кримінальних проявів

У країні зберігається високий *рівень бідності* (за офіційними показниками до третини усього населення) і *крайньої бідності* (шоста частина), винятково низький рівень *оплати праці*. Значна частина працівників отримує заробітну плату, нижче прожиткового мінімуму, а майже кожний четвертий – нижче офіційної межі бідності

Ще гірше матеріальне та загалом соціальне становище, загрозливе своїми потенційно-криміногенними наслідками, склалося на *селі* через безвідповідальне та шкідливе для суспільних інтересів реформування його господарства. З ним прийшло масове безробіття, відсутність засобів елементарного матеріального забезпечення. Зanedбана соціально-культурна та медична база. Поширилися алкоголізм, наркоманія, крадіжки, розукомплектування металовиробів на брукт. За наявної матеріальної скрути у декілька разів зросло число осіб, які здобувають кошти для елементарних потреб через вчинення злочинів

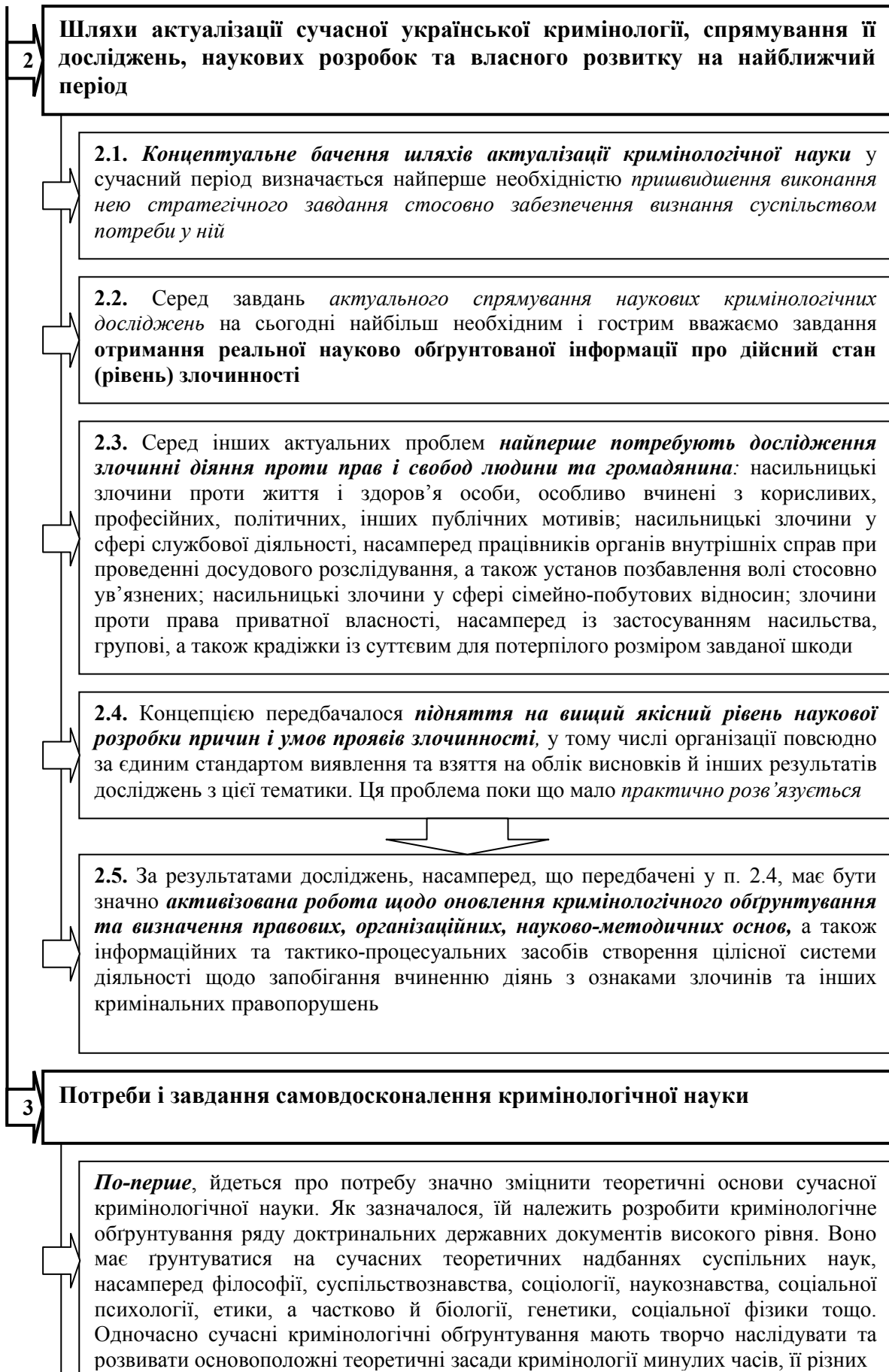
Названі негативні показники у соціальній сфері, особливо щодо матеріального забезпечення населення, значно зросли за умов економічної та фінансової кризи. Втрата роботи і сталого заробітку, неможливість подолати безробіття, бідність, повернути кошти, взяті у кредит та вкладені на депозит, загалом падіння доходів та життєвого рівня, інші численні нестатки стали визначальними для значної частини населення, поширили серед нього кримінальну мотивацію, вчинення злочинів, особливо спрямованих на отримання будь-яких коштів, у тому числі насильницьким способом. Вкотре підтвердилася відома кримінологічна аксіома про **залежність злочинності, особливо майнової, в кінцевому рахунку від соціально-матеріальних умов, рівня життєвого забезпечення населення**, а не похідних від нього етико-культурних та інших психологічних чинників

У соціально-політичній сфері аналіз засвідчує посилення впливу детермінантів, що зумовлюють зростання криміногенних чинників, через різке відставання політичного розвитку суспільства на засадах демократизації, відкритості, формування і введення в дію інституцій громадянського суспільства, передусім громадського контролю та організованого впливу, особливо в системах влади, управління та у соціальній сфері. За умов значною мірою фактично закритої політичної системи набули загрозливої тенденції зростання інтересів та можливостей олігархічного капіталу, корумпованого чиновництва, організованого кримінального промислу, їх поєднання між собою та з владою з метою отримання надприбутків

На цьому ґрунті у **соціокультурній, правовій, правоохоронній та морально-психологічній сфері** виявляється ряд негативних тенденцій і процесів, що зумовлюють дію криміногенних детермінантів, насамперед соціально-економічного змісту. Вони мають перспективу посилення найближчим часом свого криміногенного впливу, погіршення нинішньої кримінологічної ситуації

Кримінологічна ситуація в Україні залишається фактично небезпечною, має тенденцію та прогнозується як все більше криміногенна, що впливає і буде впливати на зростання кількості та небезпечності злочинів. Водночас прогноз злочинності, зроблений на підставі даних офіційного статистичного обліку та реєстрації її проявів, що відображає, як зазначалося, не кількість діянь з ознаками злочинів, а число порушених щодо них кримінальних справ, окреслює у період до 2015 р. зовсім інші, переважно райдужні перспективи, якими охоче тішаються органи державної влади. *Кримінологи мають протиставити останнім науково обґрунтовані, переконливі дослідницькі висновки, пропозиції й рекомендації, з якими, щонайменше, не можна не рахуватися, передбачаючи спрямування та організацію суспільства, особливо коли йдеться про його негативні соціальні феномени, передусім злочинність*

шкіл і напрямів, дбайливо зберігаючи та осучаснюючи позитивне, що підтвердилося соціальною, зокрема кримінологічною, практикою, логікою суспільного прогресу. Викладене потребує значного підвищення теоретичного рівня сучасної кримінологічної науки, теоретичної підготовки та вільного орієнтування вчених-кримінологів у складних теоретичних питаннях, особливо запозичених кримінологією з інших наук, з якими вона взаємодіє у методологічній, пізнавальній, інформаційній площині. Передусім має бути забезпечений належний сучасний теоретичний рівень дисертаційних досліджень, насамперед і особливо на здобуття докторського ступеня. Не всі вони належним чином розвивають та формують теоретичні підвалини кримінології. Скорочення та девальвація теоретичних положень у докторських дисертаціях з кримінології в останні роки набуває характеру тенденції, звикання. Непоодинокими стали докторські дисертації, які за теоретичним надбанням не відрізняються від кандидатських. Причинами такої теоретичної девальвації є, насамперед, неналежний теоретичний рівень дисертантів та наукових консультантів, а інколи й офіційних опонентів; недооцінка ними теоретичного значення докторської дисертації та негативних наслідків набуття вищої наукової кваліфікації здобувачем з теоретичними прогалинами. Негативну роль у процесі теоретичної декваліфікації кримінології, на нашу думку, відіграє той факт, що остання за науковою спеціалізацією включена до однієї наукової спеціальності 12.00.08 разом із кримінальним правом. Докторів наук з кримінального права значно більше у спеціалізованих радах, експертній раді ВАК зі спеціальності 12.00.08, ніж докторів наук-кримінологів. Можливо, слід практикувати, щоб при розгляді докторських дисертацій з кримінологічної тематики поповнювати склад спеціалізованої ради, експертної ради ВАК докторами наук з кримінології, щоб їх кількість була не меншою, наприклад, ніж п'ять осіб

По-друге, невідкладним завданням кримінологічної науки є перегляд тематики наукових, у тому числі дисертаційних досліджень, з огляду на потребу розроблення теоретичного обґрунтування концептуальних стратегічних документів вищого державного рівня, а також наповнення кримінологічним змістом відповідних управлінських рішень. Доцільно, щоб безпосереднім предметом кримінологічних розробок стали теоретичні обґрунтування державної політики у сфері запобігання та протидії злочинності, концепцій, стратегій, програм, спрямованих на її реалізацію загалом та з окремих видів злочинів, передусім найбільш небезпечних і поширених. Зазначені розробки в цілому або у певній частині можуть і, думається, повинні стати предметом досліджень у докторських дисертаціях. Але при цьому не можна допускати імітації теоретичної розробки

По-третє, є необхідність більш глибокого проникнення у сутність досліджуваної проблеми, об'єктивне неупереджене виявлення та визначення чинників, що зумовлюють та складають наявність проблемної ситуації. Залежно від того, до якої сфери (законодавчої, правозастосовної, організаційної, наукової, інформаційної, кадрової, матеріально забезпечуючої та ін.) належать ці чинники, відповідного характеру та спрямування мають розроблятися пропозиції та рекомендації. Насамперед, є необхідність, як уже зазначалося, в розробленні проектів згаданих вище доктринальних, концептуальних, стратегічних документів або їх частини, що становить теоретичне обґрунтування розв'язання проблеми. Слід зазначити, що визначення чинників, які зумовлюють наявність проблеми або гальмують чи ускладнюють її розв'язання, нерідко пов'язано з виявленням суттєвих недоліків у роботі органів влади, державних установ, проведенні

суспільних реформацій, а також гострих, а інколи й суперечливих ситуацій. Кримінологи повинні мати наукову та громадянську мужність, щоб критично і водночас об'єктивно ставитися до аналізу й оцінки негативного впливу таких чинників і недоліків

По-четверте, нагальними залишаються проблеми інформаційного забезпечення кримінологічних розробок, їх досконала інформатизація та комп'ютеризація, розробка і впровадження загальнодержавних та галузевих кримінологічно-інформаційних комп'ютерних банків даних та мереж, передусім Державної автоматизованої системи кримінологічної інформації. У цьому напрямі немає майже ніякого реального поступу. Проблеми, що були позначені у Концепції 2002 р., залишаються фактично не з'ясованими. Також це стосується питання фінансового забезпечення видання та поширення статистичних збірників, українського кримінологічного журналу. За сучасних умов всебічної цивілізаційної інтеграції, зокрема у науковій сфері, велике значення для розвитку української кримінологічної науки на загальносвітових засадах має імплементація в українську кримінологію розробок зарубіжної кримінології. Форми реалізації цієї потреби є різними. Головне – не забувати про неї при організації конференцій, наукових дискусій, підготовці та перекладі кримінологічних видань, дисертацій, ініціюванні наукового стажування тощо

По-п'яте, є потреба частіше ставити названі проблеми, передусім теоретичні, на обговорення наукової громадськості, вчених рад, конференцій, академічних читань. Стало рідкістю проведення наукових конференцій, семінарів, круглих столів за теоретичною темою, з питань кримінологічної складової державної політики у сфері запобігання та протидії злочинності, концепції, стратегії, програм її реалізації. Ця прогалина має бути усунена

ТЕМА 4. ТЕОРІЯ ЗЛОЧИННОСТІ

«Злочинність – одна з форм виживання суспільства та його можливої загибелі»

Віктор Васильович Лунєєв (нар. 1932 р.) – російський науковець, доктор юридичних наук, професор, полковник юстиції

«На Русі хоч єзуїтів посій, то все одно злодії вродяться»

Юрій Андрухович (нар. 1960 р.) – поет, прозаїк, перекладач

«Пекло неможливо зробити привабливим, тому диявол робить привабливою дорогу туди»

Св. Василь Великий (бл. 330-379) – визначний церковний діяч, один із Отців Церкви і найшанованіших на Русі святих

«Зло засіло в душі нашій, а вона не в змозі бігти від самої себе»

Квінт Гораций Фланк (65 р. до н. е. – 8 р. до н. е.) – римський поет

«Відоме твердження: злочин є протест проти ненормальності соціального устрою»

Федір Михайлович Достоевський (1821-1881 рр.); роман «Злочин і кара»

«Але беззаконня ваші відлучили вас від Бога, і гріхи ваші відвертають лице Його од вас, щоб не чути»

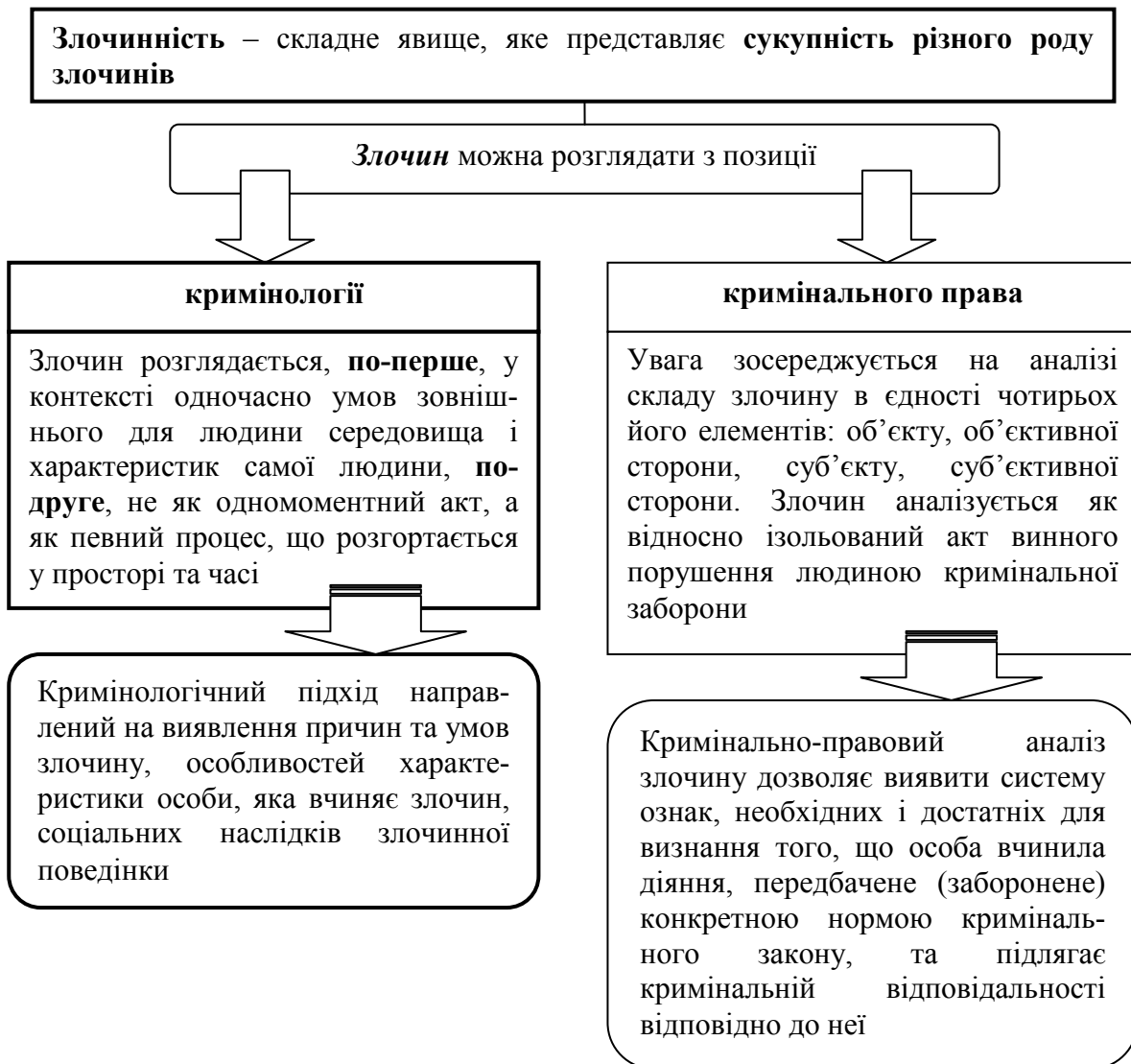
Біблія (Іс. 59:2)

«У всьому, що стосується злочинів, числа повторюються з такою постійністю, що цього не можна не помітити».

Адольф Кетле (1796-1874) – бельгійський математик, астроном, соціолог, родоначальник наукової статистики

4.1 Поняття злочинності, її ознаки та види

Схема 4.1.1

Наукові підходи до розуміння поняття злочинності в пострадянській кримінології [231, с. 11]

Загальноприйнятий підхід до розуміння злочинності запропонований *Н.Ф. Кузнецовою*

Злочинність – це відносно масове, історично мінливе, соціальне, яке має кримінально-правовий характер, явище класового суспільства, що складається з усієї сукупності злочинів, вчинюваних у певній державі в певний період часу.

Деструктивний підхід (*А.Ф. Зелінський*)

Злочинність – масовий прояв деструктивності в поведінці людей, який виражається в системі передбачених кримінальним законом дій, вчинених на даній території або серед членів певних соціальних груп протягом одного року або якоїсь його частини.

Як поняття загальне злочинність реально існує через окреме – через конкретні вчинки винних осіб. У кожному конкретному випадку виявляються ознаки притаманні злочинності, тобто загальному.

Девіантологічний підхід (регулятивно-конвенційний)

Злочинність – відносно розповсюджене (масове), статистично стійке соціальне явище, різновид девіантності (*deviation* – ухилення; відхилення від правильної лінії, належного напрямку під впливом певних зовнішніх причин), визначене законодавцем в кримінальному законі.

При цьому пропонується, що в реальній дійсності немає об'єкта, який був би «злочинністю» (або «злочином») за своїми внутрішніми, імманентними якостями. Злочин і злочинність відповідно до цього підходу поняття регулятивні (відносні), конвенційні (договірні), вони, по суті, соціальні конструктори, які лише частково відображають деякі соціальні реалії

Семантичний підхід («природно-неконвенціональний») (*Д.А. Шестаков*)

Автор вийшов на власне розуміння феномену злочинності, спираючись на семантичний підхід, виходячи із розуміння слова «злочинність».

Чим відрізняється злочинність конкретної людини від вчинюваного ним злочину? – напевно тим, що злочин це прояв діяння в зовнішнє, у той час як злочинність – внутрішня схильність індивіда до вчинення злочинів, сформована у нього якість вчиняти в певних ситуаціях злочинно. Так само й в суспільстві. Під злочинністю слід розуміти можливість суспільства відтворювати велику кількість небезпечних для людини діянь, яке піддається кількісній інтерпретації та зумовлює запровадження кримінально-правових заборон.

Безособистісне розуміння злочинності (О.В. Старков)

Розглядаючи співвідношення злочинності, злочинної поведінки, злочину і спираючись на висловлювання *К. Маркса*, що «суспільство не складається з індивідів, а виражає суму тих зв'язків і відносин, в яких ці індивіди знаходяться щодо один одного», автор заявляє, що і злочинність не складається зі злочинів і злочинців, які в реальному житті начебто не пов'язані. Об'єднують їх в єдине ціле протиріччя соціального розвитку, а також їх загальносоціальні наслідки. І, таким чином, носієм, суб'єктом злочинності є не сукупність, сума конкретних злочинців, не особистість злочинця взагалі, а суспільство як соціальний організм. І тому злочинність – безособистісна, як і будь-яке суспільне явище, підпорядковується соціологічним закономірностям. Злочинна поведінка – особистісна, його носії – маса осіб, які відхиляються від навколишнього середовища їх мікросередовищем, до якої входять криміногенні ситуації різних типів, що направляють їх до злочину. Конкретний злочин, розуміється як акт, момент злочинної поведінки, його логічне завершення, не просто особистісний, він індивідуальний і в цьому сенсі неповторний, невіддільний від певної особи, його носій - конкретна людина, суб'єкт злочину, особа злочинця.

Особистісно-активний підхід (А.П. Закалюк)

Злочинність – феномен суспільного життя у вигляді несхвальної та небезпечної для суспільства масової, відносно стійкої, різномовленої кримінальної активності членів суспільства

Інституціональний підхід (В.М. Дрьомін)

(термін «інституціональний» означає «суспільно встановлений», функціонально пов'язаний із суспільством)

Суть інституціонального підходу до злочинності зводиться до того, що **злочинність** розглядається як один із **різновидів соціальної практики**, яка криміналізує соціальні інститути. Злочинність, як сукупність кримінальних практик, не є особливим видом людської поведінки, не знаходиться поза соціальною діяльністю, а є самою цією діяльністю тільки поза правовим полем. Злочинність проявляє себе не тільки як правове явище, але і як різновид широко розповсюдженої деструктивної соціальної практики людей, яка проявляється в індивідуальній та колективній предметній діяльності

**Інституціональна теорія злочинності та
криміналізації суспільства**
(за дослідженням В.М. Дрьоміна)

1

Термін «криміналізація», якій раніше застосовувався переважно в кримінальному праві для позначення процесів розширення сфери кримінально-правового регулювання, нині широко використовують для характеристики проникнення злочинних форм поведінки в різні сфери суспільного життя. Процеси, що відбуваються в Україні, призвели до прискореної криміналізації суспільства, що проявляється, насамперед, у негативних змінах кількісних і якісних характеристик злочинності, консолідації кримінального світу і розширенні сфери його впливу на суспільство. Криміналізація суспільства зачіпає інституціональні основи його існування і проявляється у двох взаємопов'язаних глобальних процесах: криміналізації соціальних інститутів та інституціоналізації злочинності.

2

Формально-статистична оцінка злочинності, як сукупності злочинів, не відображає реальну дійсність. В основі сутнісної характеристики злочинності лежать соціальні умови виникнення та існування злочинності, які органічно пов'язані з практичною діяльністю людини та громадською реакцією на неї. Злочинність не перебуває за межами соціальної діяльності, а є самою діяльністю, виявляючись в повсякденному житті людей. Вивчення природи злочинності, як і будь-якого іншого виду людської активності, слід пов'язувати з пізнанням і соціальної, і біологічної сторін людської сутності. Протягом життя людини відбуваються зміни як у її соціальному оточенні, так і у фізичному. Індивідуальність людської сутності виражається в особливостях життєдіяльності, неподільності та цілісності кожної окремої людини як єдиної структурно-функціональної системи, що складається з природних і соціально зумовлених властивостей

3

Усі злочинні діяння об'єднує така властивість, як **деструктивність**. Деструктивність злочинності виявляється перш за все в тому, що вона посягає на системно структуровані, соціально впорядковані відносини, що є основою соціальних інститутів. Таким чином, у широкому соціальному контексті злочинність проявляє себе не тільки як протиправне явище, але і як масова деструктивна соціальна практика, що посягає на інституціоналізовані суспільні відносини і систему загальноприйнятих моральних та етичних стандартів людського співжиття. Усі види кримінальної активності людини можуть поєднуватися з правомірними формами поведінки. Людина опиняється в стані складного мотивованого вибору варіанту поведінки

4

Правова регламентація, характер та спрямованість злочинної діяльності дозволяють віднести її до такого різновиду соціальних практик, яку ми називаємо кримінальними практиками. **Кримінальна практика** – поширений різновид соціальної активності, специфічного соціального досвіду, який виявляється в учиненні таких діянь, які наразі й у певному соціокультурному просторі заборонені кримінальним законом. Термін «кримінальні практики» є узагальнюючим і включає два види злочинів: *зареєстровані правоохоронними органами* і *латентні*. Фактично ж ми маємо справу з єдиним соціальним явищем, що має загальну детермінацію. Латентна частина кримінальних практик у своїх окремих видах може значно перевищувати зареєстровану злочинність

5	<p>Злочинність реалізується в конкретній предметній діяльності. Предметність злочинності виявляється в тому, що злочини здебільшого спрямовані на досягнення певної мети і реалізацію потреб індивідів. Злочинна діяльність глибоко імплементована в соціальну тканину суспільства і справляє зворотний вплив на суспільство. Механізм зворотного впливу заснований на тому, що мільйони злочинців впливають на функціонування суспільства як активні учасники одночасно багатьох соціальних практик. Предметність злочинності зумовлює її самодетермінацію. Самодетермінація злочинності можлива тому, що кримінальні практики тісно пов'язані з іншими видами діяльності. Злочинна діяльність одних індивідів втягує у свою орбіту інших людей, які опиняються залежними від цієї діяльності. Формується порочне коло. Люди ведуть злочинний спосіб життя, створюють злочинне середовище існування, яке самі не тільки конструюють, а й відтворюють за рахунок інших людей. У кримінологічному розумінні відтворення злочинності постає як соціальний процес, уособлюючи безперервно тривалі цикли обміну результатами предметної діяльності</p>
6	<p>Злочинність має властивості відкритої соціальної системи. Системність людській поведінці надають соціальні інститути. З позиції кримінологічного інституціоналізму підставою для висновку про системність злочинності служить уявлення про неї як інституціоналізовану систему кримінальних практик. Кримінальні практики включені в систему найрізноманітніших соціальних практик і утворюють системні взаємозв'язки і взаємозумовленості. Основним фактором, який дозволяє вважати злочинність системним явищем, є те, що в основі злочинності лежать не кримінально-правові дефініції, а людська діяльність, що реалізується в межах конкретних соціальних відносин. <i>Найбільш ефективним є аналіз злочинності як соціальної системи на основі синергетичного підходу</i></p>
7	<p>Злочинність виявляється в індивідуальній або колективній діяльності. У сучасному суспільстві домінує колективна діяльність, яка набуває глобального характеру, що пов'язано з глобалізацією економіки, політики, усіх сфер суспільного життя. Юридичні особи часто стають активними суб'єктами злочинної діяльності, залучають до неї своїх співробітників, багато з яких свідомо приймають рішення про участь у незаконних діях і фактично стають співучасниками колективної злочинної діяльності. Кримінальні форми економічної діяльності, системна корупція в таких сферах, як управління, освіта, охорона здоров'я, судова та правоохоронна діяльність тощо, є «негласним договором» про спільну (колективну) злочинну діяльність. Як наслідок, формується колективна кримінальна психологія – різновид нового колективістського мислення на основі асоціальних цінностей. Суттєвий вплив на поведінку індивіда справляють колективні (корпоративні) цінності, які лежать в основі інституціоналізації злочинності</p>
8	<p>Криміналізація українського суспільства має особливості, пов'язані з політичними, правовими та економічними реформами, що відбуваються в країні. Упродовж усього періоду незалежності країна перебуває в перехідному (транзитивному) стані, що призвело до системної кризи і позначилося на процесах його криміналізації. Одним із проявів суспільної кризи є деформація соціальних інститутів. Вирішальним чинником прискореної криміналізації українського суспільства стала його деінституціоналізація, що виявилася в руйнуванні раніше стійких соціальних інститутів. Хаотичне реформування колишнього радянського суспільства призвело на початку 90-х років до руйнування його інституціональних основ. Розпад Радянського Союзу перетворився на глобальний соціальний експеримент, об'єктивно позначившись на механізмах прискореної криміналізації суспільства</p>

9	<p>Проникнення злочинності у владу, присвоєння нею функцій держави створює реальні загрози національній безпеці. Державні інститути внаслідок криміналізації втрачають свою легітимність. Втрату легітимності ми розглядаємо як одну з важливих ознак деінституціоналізації влади. Особливо небезпечним слід визнати криміналізацію органів, що відповідають за забезпечення правопорядку в країні. Фактична деінституціоналізація органів правопорядку та судової системи, зумовлена масштабною корупцією і «кришуванням» кримінальних структур, у свою чергу, сприяла криміналізації суспільства і розширеному відтворенню злочинності. Кримінальність влади стала її самостійною властивістю, а в багатьох випадках і функціональною ознакою. Протистояння кримінальної державності розглядається як першочергове завдання кожного конкретного суспільства і водночас як одна з найважливіших проблем глобального рівня</p>
10	<p>Розпад і трансформація інституціональної структури суспільства призвели до тотальної криміналізації населення, яке представляє різні верстви суспільства та соціальні групи. Криміналізація окремих соціальних груп найчастіше асоціюється з так званими маргінальними верствами суспільства. Суб'єктивною основою інституціоналізації злочинності є соціальна аномія, що стала наслідком дисфункції офіційних інститутів держави. Масова аномія в пострадянських країнах має істотну специфіку. Політичні і соціально-економічні реформи супроводжувалися зміною ціннісних орієнтацій. Ідеологічний вакуум неминуче призводить до аномії – дезінтеграції етичних цінностей. Формування кримінальних практик як неформальних соціальних інститутів засновано на сприйнятті певних ціннісних орієнтацій людей, включених в ці практики</p>
11	<p>Проаналізовані соціальні та соціально-психологічні чинники інституціоналізації злочинності дозволяють зробити висновок про значну залежність поведінки людей від комплексу соціальних інститутів, які формують їх спосіб життя. У механізмі інституціоналізації злочинності виявляється взаємодія особистісних і соціальних факторів. Відтворюється в соціальному середовищі певний тип поведінки, характер і спрямованість якого зумовлені конкретним соціокультурним середовищем, що сформувався на основі цінностей, соціальних стандартів, традицій, правил поведінки, властивих конкретному соціуму, й особливостей особистості. При цьому мова може йти не тільки про явно криміногенне середовище, а й про групи, соціальні функції яких офіційно, тобто нормативно-організаційно, орієнтовані в позитивному напрямку</p>
12	<p>Злочинність за своїми якісними та кількісними характеристиками, територіальною поширеністю, соціально-демографічними ознаками осіб, до неї втягнутих, представляє стійке соціальне явище, яке розвивається відповідно до логіки розвитку суспільства в цілому. Суперечності і невідповідності в інституціональній системі реформованого суспільства, виступаючи важливим джерелом неправових практик, поступово втягують кримінальні практики у свою орбіту, перетворюючи їх на елемент інституціональної системи суспільства. Злочинність не просто вплетена в сучасні трансформаційні відносини: йде активний процес інституціоналізації окремих видів кримінальних практик, тобто перетворення злочинності на стійкий феномен, який постійно відтворюється та, інтегруючись у формовану систему суспільних відносин, стає нормою (звичним зразком) поведінки</p>

13

Окремі кримінальні практики можуть володіти властивостями та ознаками, що дають підставу говорити про них, як про інституціоналізоване соціальне явище. Правомірне і протиправне, формальне і неформальне, становлять єдину систему, що охоплює всі сфери суспільства. Інституціоналізація – динамічний процес виникнення, встановлення та передачі соціального порядку. Інституціоналізовані кримінальні практики належать до неформальних (нелегальних) інститутів. **Перший етап** інституціоналізації кримінальних практик – **типізація**. Необхідною умовою типізації є **габітуалізація** (узвичаєння) злочинної діяльності. **Другий етап** інституціоналізації – **об’єктивізація**, що передбачає перетворення інститутів в об’єктивну соціальну реальність. **Третій етап** інституціоналізації – **легітимація**, тобто когнітивні та нормативні інтерпретації інституційного порядку, що сприймаються в процесі соціалізації. Злочинність не є всеосяжним соціальним інститутом. Слід виокремлювати злочини, які можуть бути інституціоналізовані (наприклад, економічні, корупційні, організовані), і злочини, які не можуть бути інституціоналізовані (необережні, насильницькі, статеві тощо)

14

Процес відтворення злочинних форм поведінки зумовлений впливом інформаційно-комунікативного середовища, яке сприяє стереотипізації злочинності в суспільній свідомості як повсякденного соціокультурного явища, що фактично призводить до її інституціоналізації. Засоби масової комунікації є впливовим культурологічним феноменом і найбільш результативним способом трансляції стандартів поведінки і поширення певних цінностей. Вивчення проблеми поширення через ЗМІ такого явища, як «кримінальний романтизм» підтверджує, що героїзація злочинців, популяризація «кримінальних авторитетів» створює в суспільстві етично-психологічні умови для інституціоналізації злочинності як звичайної соціальної практики. Злочинність виходить з «тіні», а злочинці стають вельми помітними особами

15

Особливе місце в поширенні кримінальних стандартів поведінки належить сучасним видам масової комунікації, перш за все інтернету, який розширив сферу безпосереднього спілкування фактично до меж, які не піддаються вимірюванню. Потреба в кримінологічному спостереженні за глобальною комп’ютерною павутиною зумовлена, по-перше, значним поширенням явища, позначеного термінами «комп’ютерна злочинність» або «кіберзлочинність», по-друге, негативними соціально-психологічними і кримінологічними наслідками впливу інформації, поширюваної в інтернеті. Саме ці два аспекти визначають інтерес кримінологів до інтернет-технологій. У механізмі інституціоналізації злочинності у сучасних правових реаліях і організаційно-технічних межах інтернет виконує одну з основних функцій, надаючи можливості для реалізації і першого, і другого варіанту його використання

16

Інституціоналізована злочинність – нова якість сучасної злочинності, яка пов’язана з глибокою деформацією основних соціальних інститутів і різних сфер суспільного життя. Фактично у всіх випадках інституціоналізації кримінальних практик останні або успішно конкурують із легальними інститутами, або через упровадження в їх діяльність деформують їх суть. Найбільш реальних ознак соціального інституту кримінальні практики набувають у сфері економіки. Механізм інституціоналізації тіньових та кримінальних економічних практик виглядає як процес зрощення економіки та злочинності, поширення кримінальної економічної поведінки і його перетворення на домінуючу модель економічних відносин, утвердження корупційної моделі взаємовідносин влади і бізнесу, «тіньових» форм економічної діяльності й «тіньової» моралі. Тіньова і кримінальна економіка виконують певні функції, «заміщуючи» неефективні інститути, відтворюючи власну інституційну структуру, систему норм, зв’язків і відносин

17

Корупція з точки зору змісту та ролі у суспільстві виявляє себе як неформальний, але впливовий інститут, у зв'язку з чим її функції значно змінилися та розширилися. Інституціоналізація корупції виявляється в тому, що корупційні відносини настільки тісно вплелися в тканину політичних, економічних, правових взаємин, що стали виконувати регулятивну функцію і привласнили частину функцій легальних соціальних інститутів, що створює загрозу національній безпеці. У суспільстві сформувалася особлива культура, яку можна назвати корупційною субкультурою. Корупційна практика виявляє себе як один із усталених різновидів соціальної практики. Побудовані корупційні піраміди постають як гігантські споруди, на вершині яких перебувають недосяжні для суспільного і правового осуду політичні діячі, фінансові олігархи, охоронці закону. Піраміда міцна тому, що має в основі мовчазну і, хоча багато в чому й вимушену, підтримку широких верств населення

18

Як засвідчує міжнародний досвід, найбільших успіхів у протидії корупції досягають ті країни, у яких здійснюються взаємопов'язані інституційні, правові, економічні, культурологічні та політичні заходи, що дозволяють контролювати і впливати на криміногенну ситуацію. Проте в країнах перехідного економічного типу із низьким матеріальним рівнем життя боротьба з корупцією передбачає вибір пріоритетів. З метою підвищення ефективності протидії корупції слід привести у відповідність до міжнародно-правових договорів, до яких приєдналася Україна, багатьох нормативних актів, що об'єктивно створюють можливості для корупції. Ідеться не стільки про профілактичні й каральні закони, скільки про закони та інші нормативні акти, що регламентують відносини в різних сферах суспільного життя (економіка, політика, управління, культура та ін.). Існує нагальна потреба в проведенні моніторингу криміногенного «прокорупційного» законодавства

19

Організована злочинність проявляє себе як особливий вид кримінальної практики, дедалі більш виразно виявляючи риси соціального інституту. Ступінь інституціоналізованості цього виду злочинності багато в чому визначається її основними властивостями – організованістю і системністю злочинних форм поведінки. Інституціональний характер організованої злочинності виявляється, зокрема, в тому, що з метою самозбереження та самовідтворення злочинним організаціям доводиться створювати мережу соціальної підтримки в суспільстві. Не всі злочини, які належать до організованих форм злочинності, можуть мати властивості соціального інституту. Основними ознаками організованої злочинності як соціального інституту є поширеність злочинів з елементами організованості, створення стійких злочинних формувань, тривалість їх існування, усталеність, виконання певних соціальних функцій, раціональна внутрішня структура, спрямованість на проникнення у політичні, правові та економічні інститути держави

20

Інституціональний підхід до вивчення злочинності та криміналізації суспільства є питанням методологічним, а інституціональні теорії обов'язково відображають не тільки загальні закономірності, але й специфіку місця і часу соціального буття, й наповнюються різним змістом. З огляду на це варто зазначити, що сліпе запозичення концепцій, адаптованих до умов різних країн та історичних періодів, безумовно, контрпродуктивне, проте освоєння методологічного підходу, розробленого у контексті цих концепцій, може дати цінний інструментарій для наукового пошуку і важливих практичних рішень у протистоянні злочинності. Це особливо важливо в умовах пострадянських країн, які за історичними мірками миттєво опинилися на «руїнах» не тільки свого соціального устрою, але й багатьох наукових, зокрема кримінологічних, догматів

РОЗВИТОК ПОНЯТТЯ ЗЛОЧИННОСТІ В ЮРИДИЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

(за табл. О.М. Джужу)

Злочинність – соціально та історично зумовлене явище (Див.: Криминология. – М.: Юрид. лит., 1966).

Злочинність – соціально та історично зумовлене явище, що виникло на певній стадії розвитку суспільства з появою приватної власності, розподілом суспільства на класи і утворенням держави (Див.: Криминология. – М.: Юрид. лит., 1968).

Злочинність – класово зумовлене, історично перехідне соціальне явище, що виражається в сукупності діянь, визнаних суспільно небезпечними і кримінально караними в даному суспільстві і в даний період часу (Див.: Криминология. – М.: Юрид. лит., 1976).

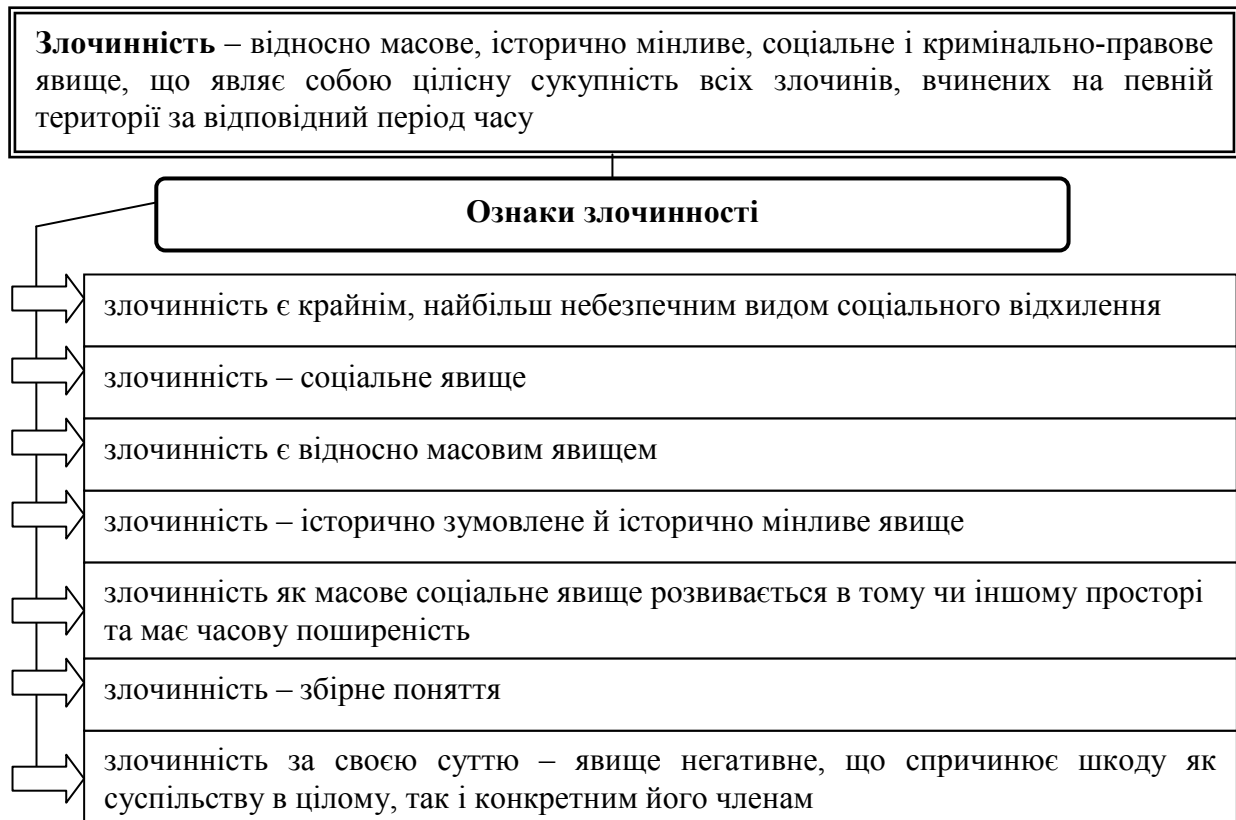
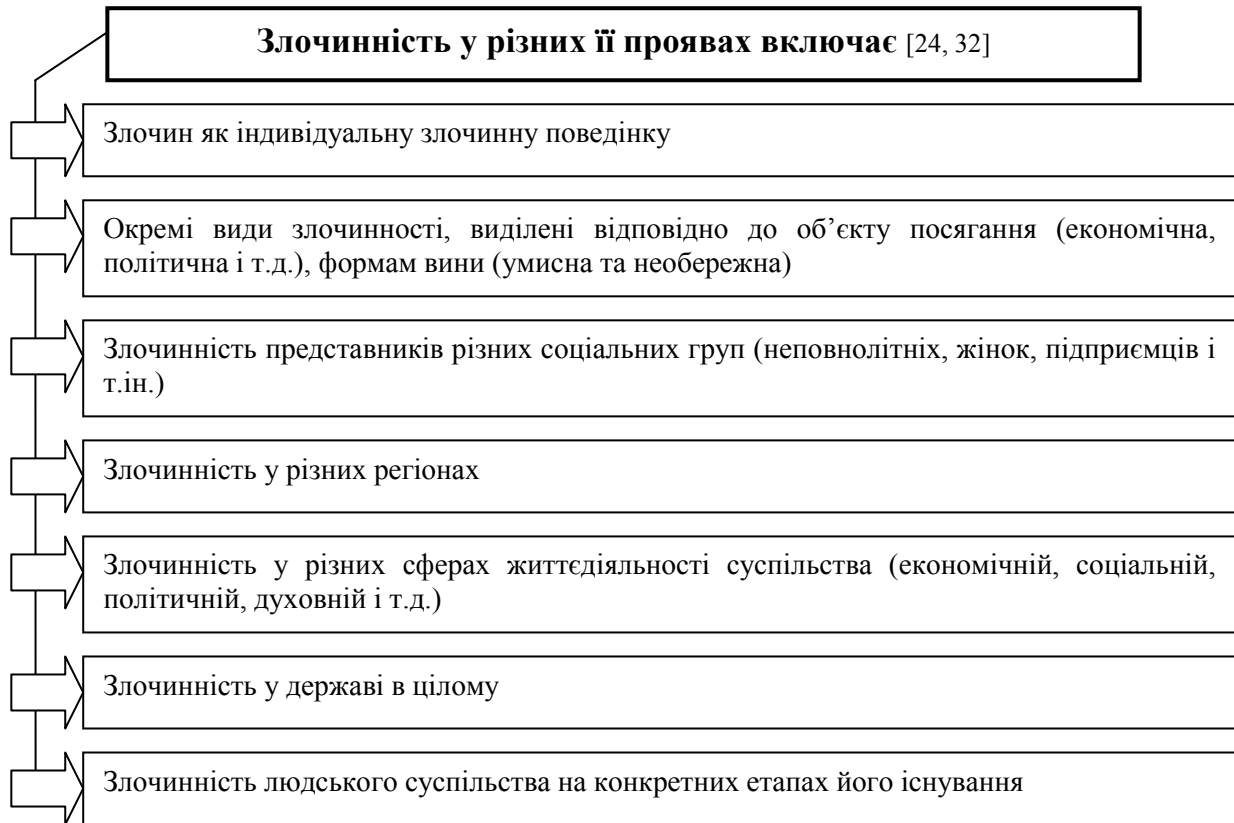
Злочинність – історично-перехідне і мінливе соціально-правове явище класового суспільства, що є сукупністю всіх вчинених у державі (регіоні) за відповідний період часу злочинів (Див.: Криминология. – М.: Юрид. лит., 1979).

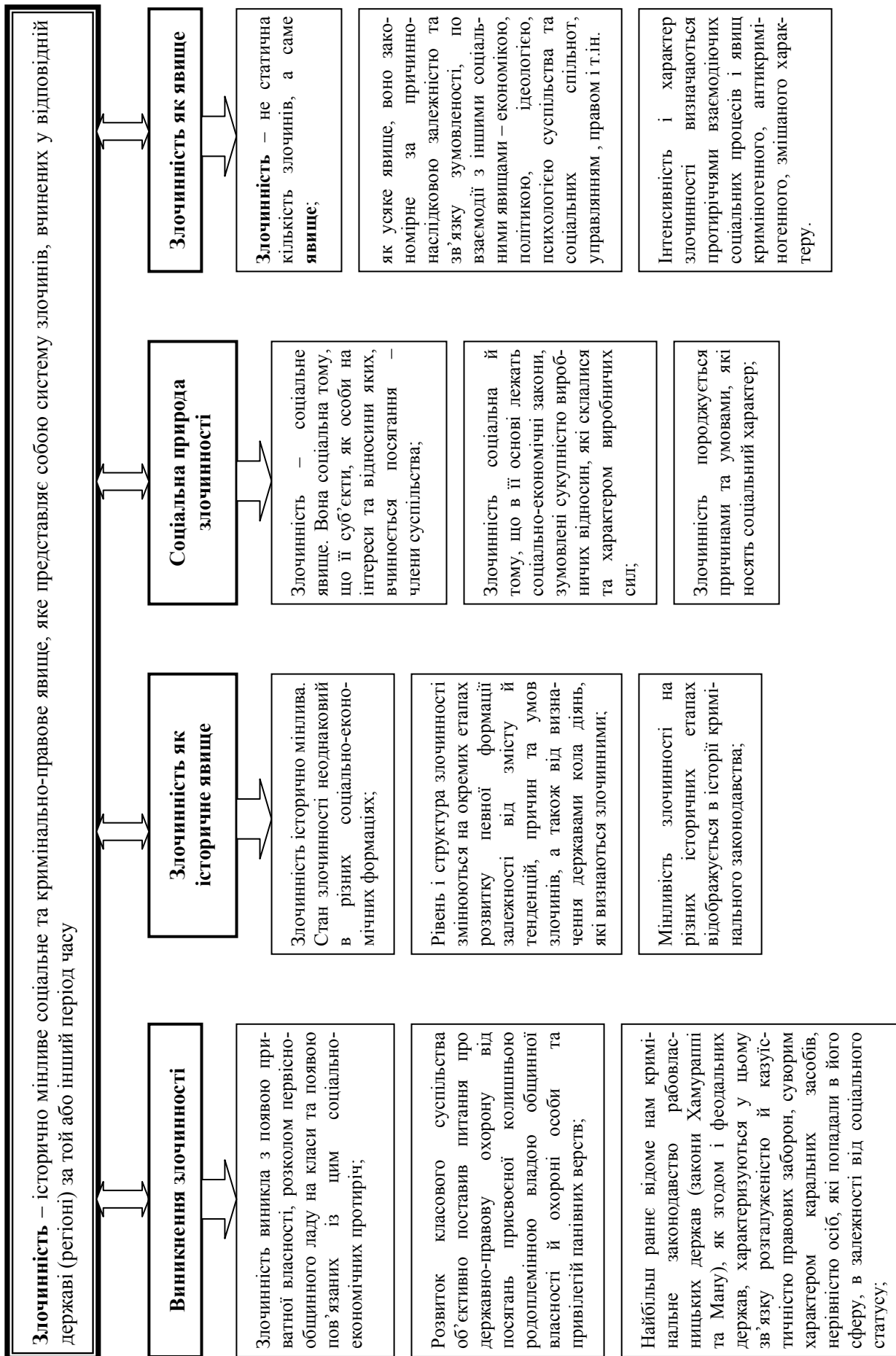
Злочинність – історично перехідне, мінливе, соціальне і кримінально-правове явище класового суспільства, що є цілісною сукупністю (системою) всіх злочинів, вчинених у країні чи регіоні за відповідний період часу (Див.: Криминология. – М.: Юрид. лит., 1988).

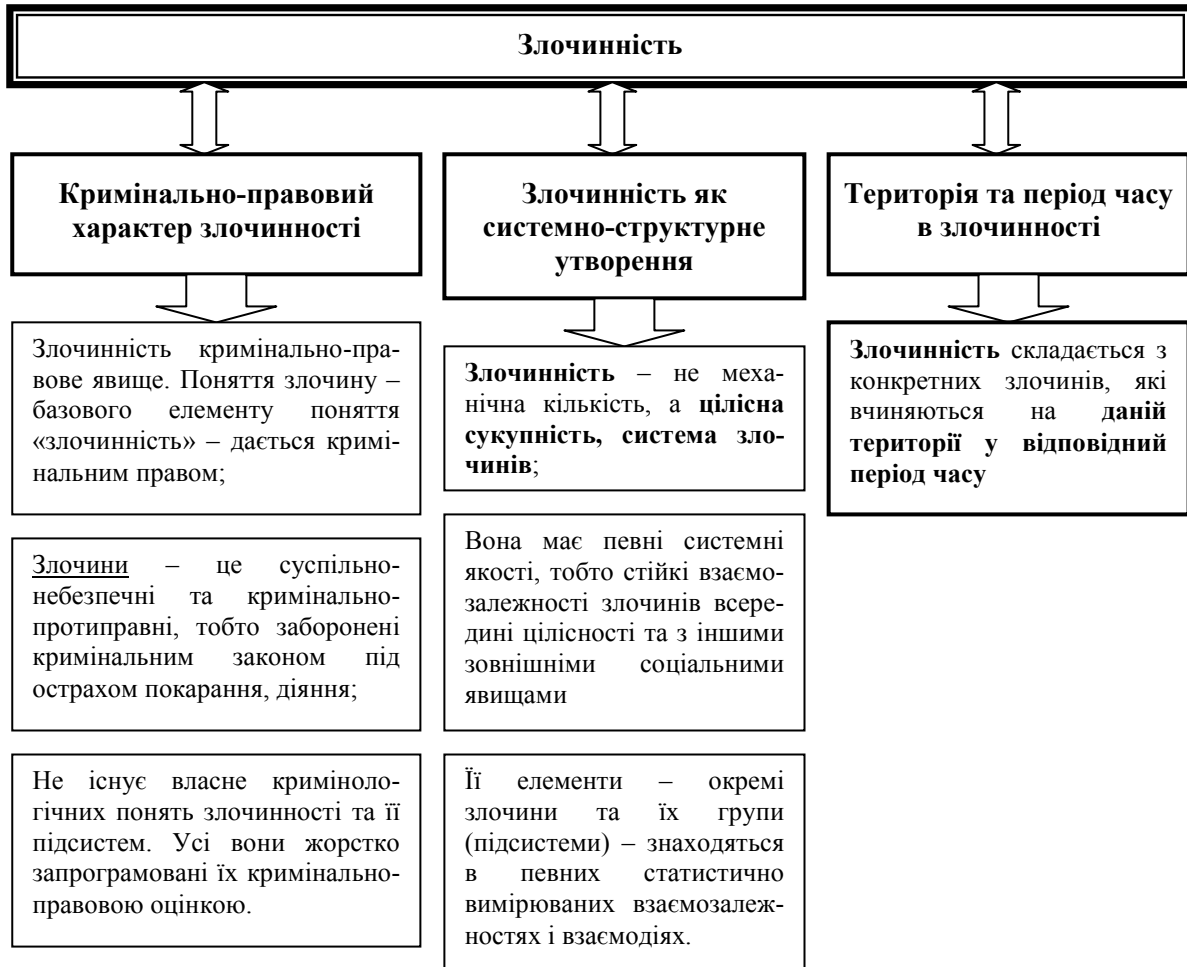
Злочинність – негативне соціально-правове явище, яке існує в суспільстві, має свої закономірності, кількісні та якісні характеристики, тягне негативні для суспільства і людей наслідки та вимагає спеціальних державних і громадських заходів контролю за ним (Див.: Криминология. – М.: МГУ, 1994).

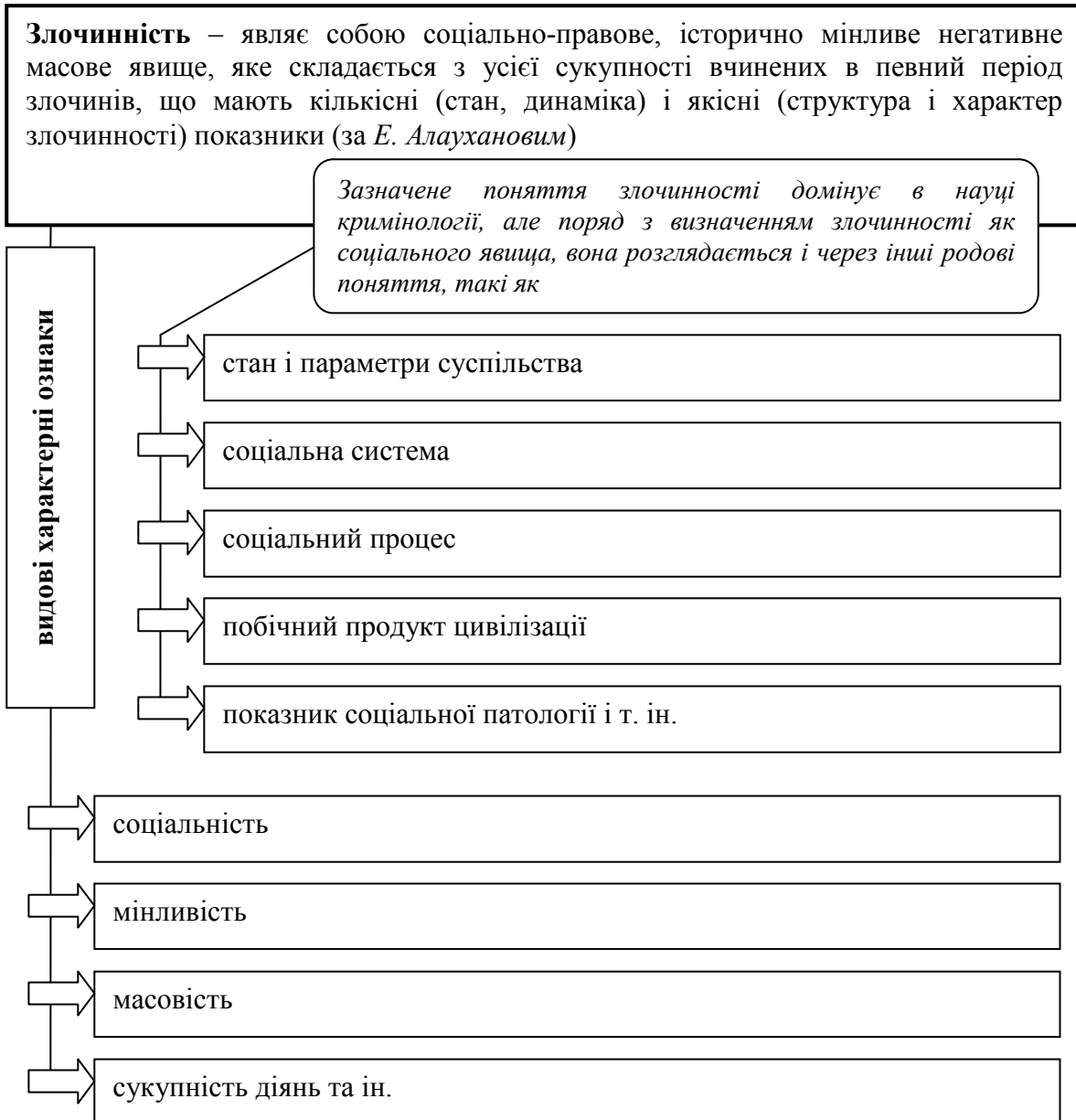
Злочинність – соціальне, історично мінливе, відносно масове та правове явище, яке проявляється в системі кримінально караних діянь і осіб, які їх вчиняють, на певній території, за певний період часу (Див.: Криминология: Альбом схем. – К., 2000).

Співвідношення понять гріховності та злочинності: психолого-кримінологічні аспекти (за статтею В.М. Шевчука)		
1	Гріх – це самовільне порушення людиною писаного, природного або євангельського закону даного Богом і Творцем, який вчинений через диявольське (бісівське) навіювання та вільну волю людини	Злочин – суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину (ч.1 ст. 11 КК України)
2	Покарання за гріх відбувається на попередній стадії – мисленій (уявній), тобто веління (дозвіл) на гріх	Покарання застосовується від імені держави до особи, уже визнаної винною у вчиненні злочину судом
3	Небезпека гріха полягає в несприятливих наслідках як для самої людини, так і для оточуючого природного світу, так і для нащадків людини, яка согрішила	Небезпека конкретного злочину має значення тільки для цілей конкретного суспільства та в конкретний історичний період
4	Гріх людини не є її виною, але є наслідком хвороби його душі. Закон Божий не ставить гріх і вину, але у хворобу, яку необхідно вилікувати у теперішньому житті для життя майбутнього, більш досконалого	Необхідною умовою суспільно небезпечного діяння, яке може вважатися злочином є винність особи. Наявність у злочинному діянні вини свідчить про порушення правових норм кримінального законодавства
5	Саме поняття «гріх» передбачає наявність відповідного роду взаємовідносини між Богом і людиною, тобто відносини типу «особа-особа»	Відносини між злочинцем та державою будуються за типом «особа-«безлика» система», що безумовно у багато чому послаблює моральний вплив на конкретного індивідуума в суспільстві
6	Покарання за гріх слідує неминуче й невідворотно, так як визначається самим Богом і Творцем людини, зокрема, у тому випадку, якщо гріх залишається нерозкаяним і не вилікуваним необхідним поканням, а покарання за цей гріх простирається не тільки в нинішньому житті людини, але й має свої наслідки й для її майбутнього життя	Покарання за вчинений злочин визначається людині іншою людиною, яка наділена лише владою держави, яка обмежена земними межами, і найчастіше не завжди приймає рішення, що відповідають правді євангельській
Можна стверджувати, що всяке діяння, яке розглядається діючим кримінальним законодавством як протиправне, суспільно небезпечне, винне і каране, є злочином у формальному сенсі, а всякий злочин у формальному юридичному сенсі є гріхом у сенсі духовно-моральному		
Сукупність усіх злочинів, вчинених у даному місці та в даний історичний період є злочинністю (традиційний підхід). Сукупність гріхів можна розглядати по відношенню до конкретної людини, що буде називатися пороком , а неправильний, внаслідок вчинення гріхів, розвиток і рух різних сил її душі буде називатися страстю ; і загальна сукупність усіх гріхів людських, вчинених як у всьому світі, так і в конкретному суспільстві, буде називатися гріховністю		
Як відомо, бесіда й товариство ближніх здійснює значний вплив на людину. Очевидно, що бесіда та знайомство зі святими дарують святість, за твердження Св. писання: з преподобним преподобним будеш, і з мужем неповинним неповинним будеш, і з обраним обраним будеш; а спілкування з людьми сповненими гріхів, породжують тільки гріх та примножує гріховність у суспільстві		
Гріховність можна визначити як домінуючий стан певного суспільства людей, думки та діяння яких сповнені гріхів, пороків та страстей. Поняття гріховності більш ширше ніж поняття злочинність і включає в себе її основні складові. Будь який злочин є духовним захворюванням людини, тому вилікувати його можна та буде швидше й ефективніше не тільки засобами кримінально-правового примусу й впливу, але й методами духовного відродження		

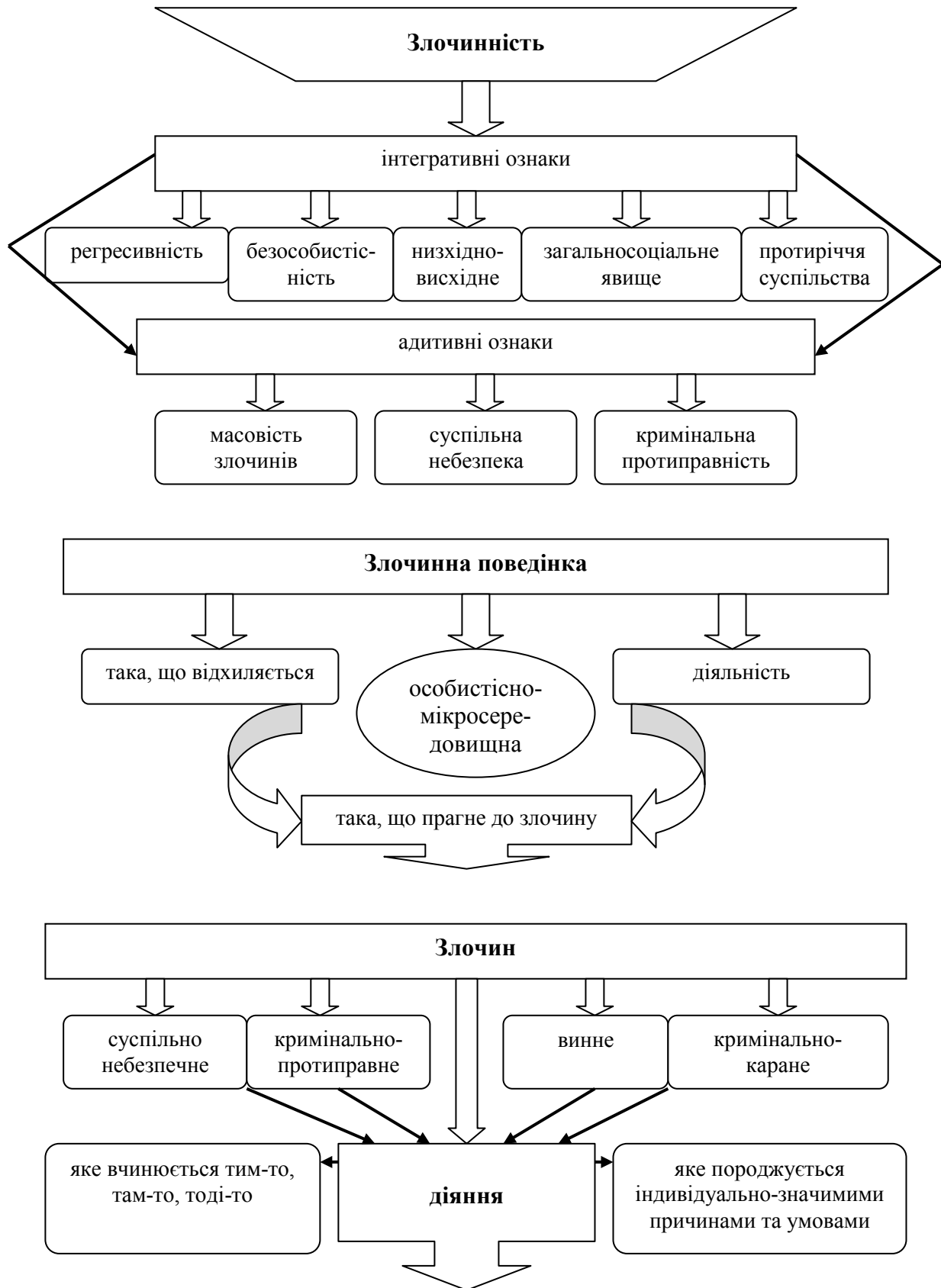

Ознаки злочинності, злочинної поведінки, злочину [54, с. 111]

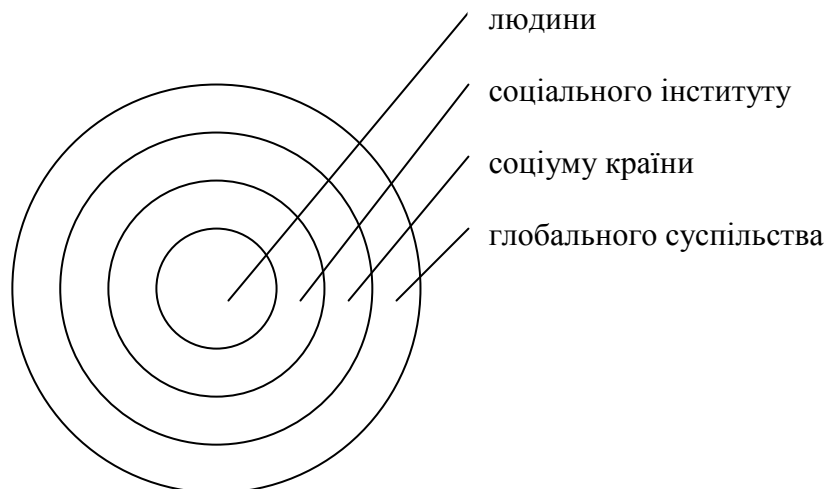
Злочинність – загальносоціальне, а тому безособистісне, низхідно-висхідне, регресивне та кримінально-протипране явище, яке породжується протиріччями суспільства й проявляється як 1) у неоднорідній масі злочинів, так і 2) у своїх типах, а також 3) у своїх соціальних наслідках, зокрема у видозмінених, перетворених соціальних протиріччях, що виконали на той чи інший період часу функцію причин і виконуючих на даному етапі роль наслідків, у сумі матеріальної шкоди, у людях, які загинули, здоров'ю яких заподіяна шкода та інших

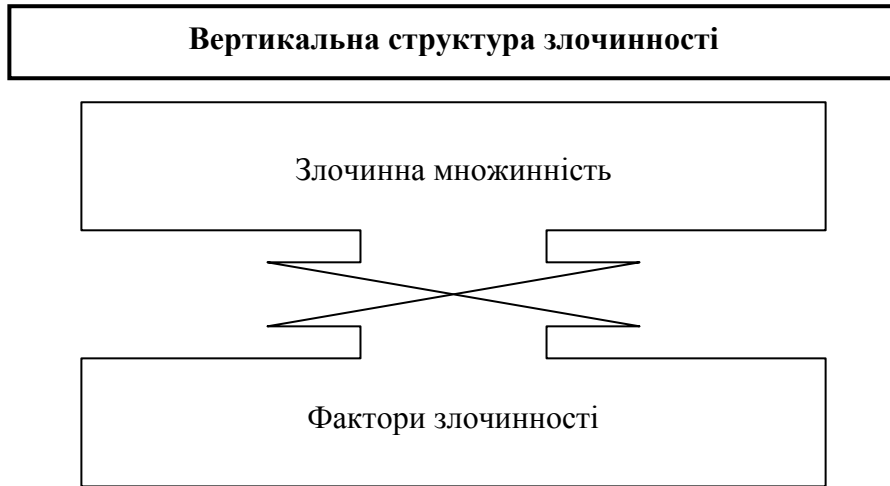
Злочинна поведінка – така, що відхиляється, розповсюджена особистісно-мікросередовищна діяльність, яка заподіює або загрожує заподіянням шкоди, тобто система дій соціально-психологічного та психологічного характеру, що направляє до злочину криміногенною мотивацією й ситуацією та ним завершується, якщо профілактика безуспішна

Злочин – акт, момент злочинної поведінки, який у той же час є діянням, що має всі кримінально-правові ознаки (суспільна небезпека, кримінальна протиправність, винність і караність) та вчинюється у просторі, суб'єктом злочину й у певний час, породжується й зумовлюється індивідуально-значимими причинами та умовами

Злочинність – властивість людини, соціального інституту, суспільства окремої країни, глобального суспільства відтворювати велику кількість небезпечних для оточуючих людей діянь, що проявляється у взаємозв'язку злочинів та їх причин, що піддається кількісній інтерпретації і зумовлює введення кримінально-правових заборон (Д.А. Шестаков)

Злочинність – властивість

Злочинність як системно-структурне явище [24, с.86]

Схема 4.1.14

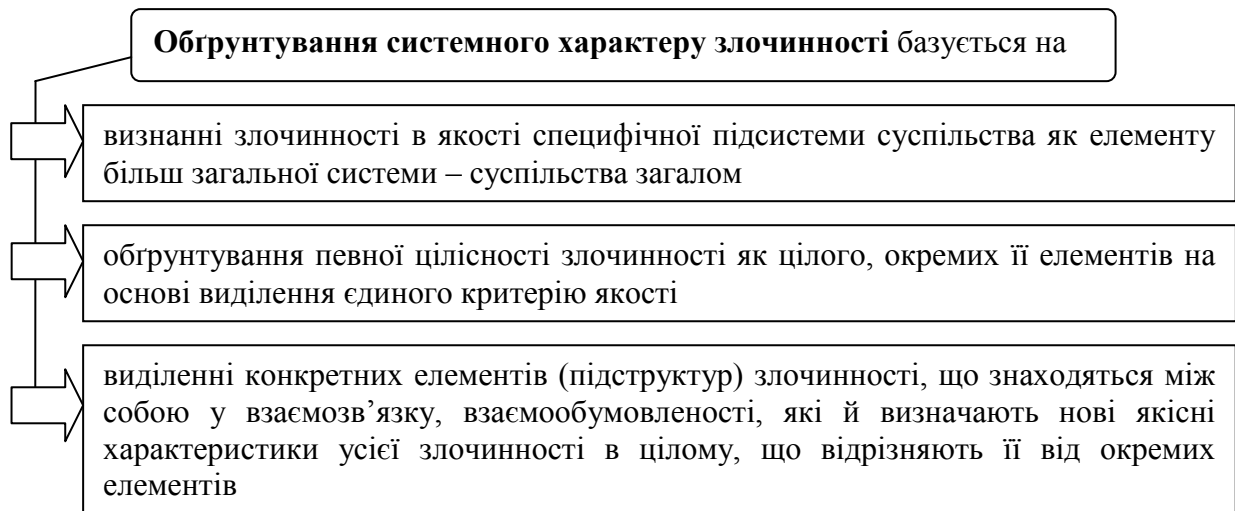
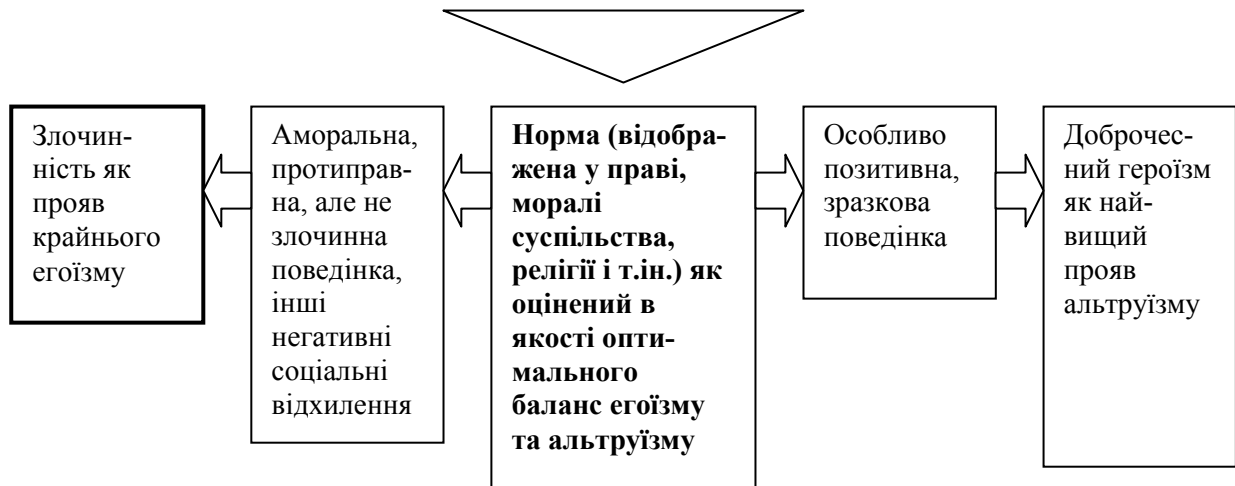
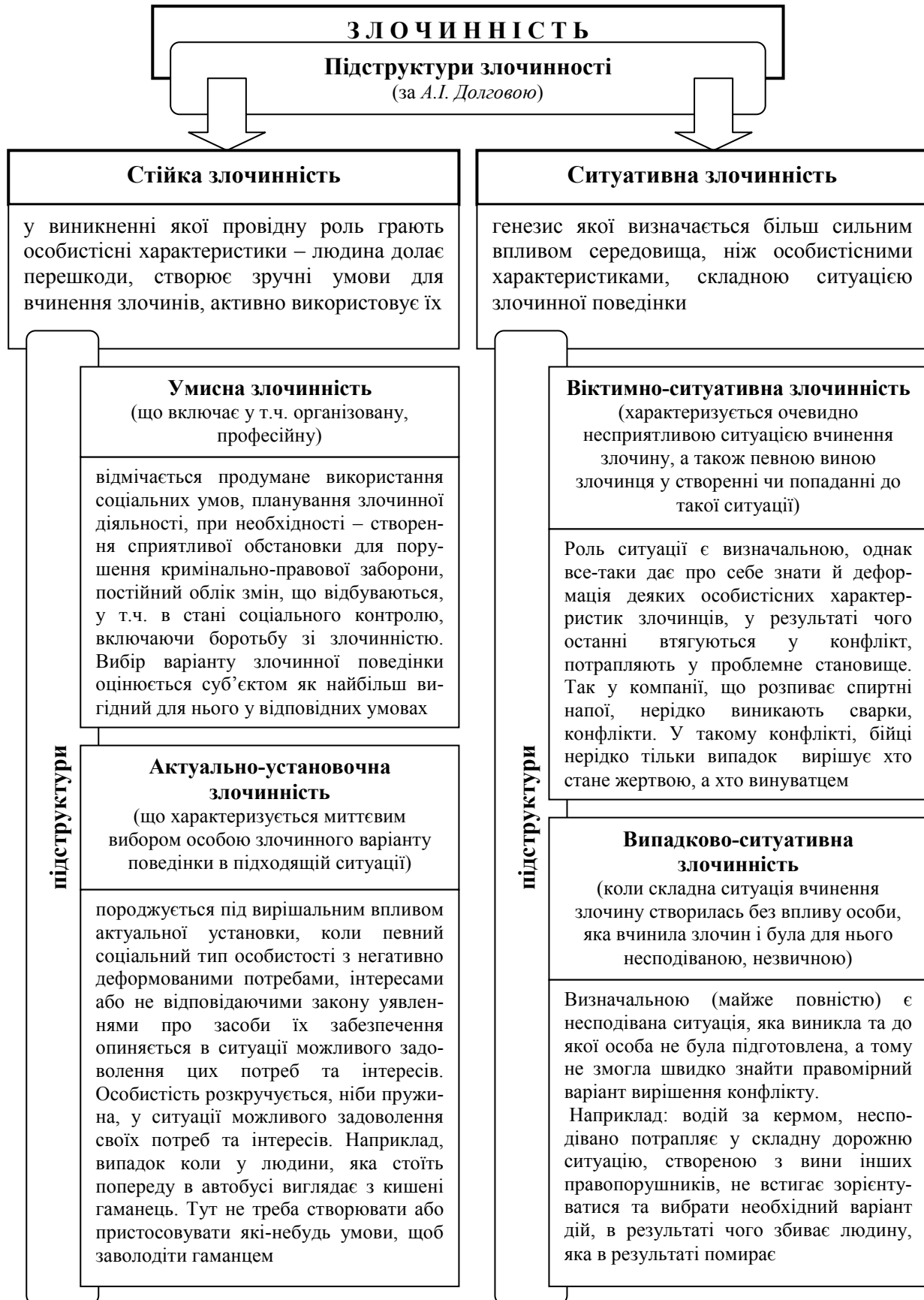
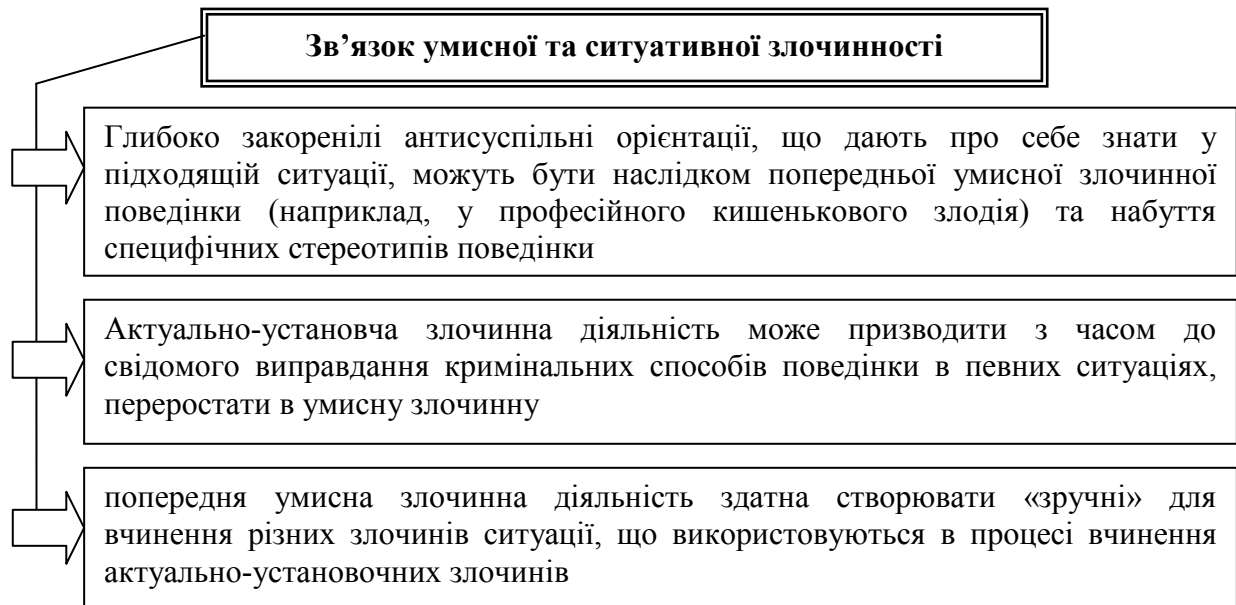
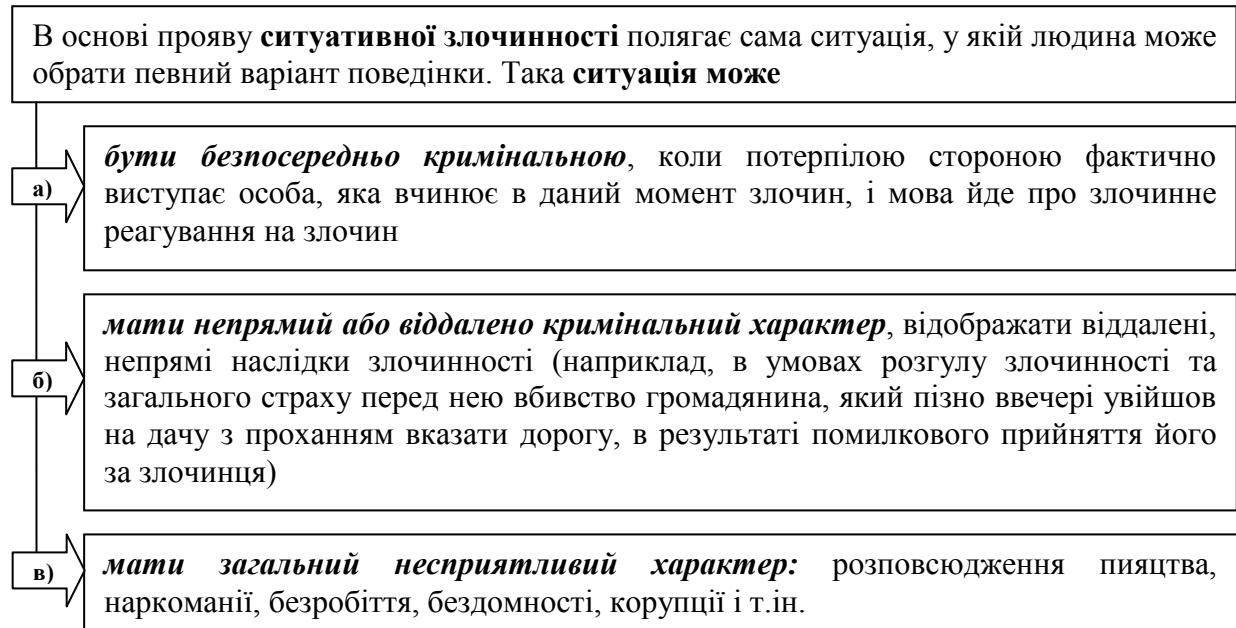

Схема 4.1.15

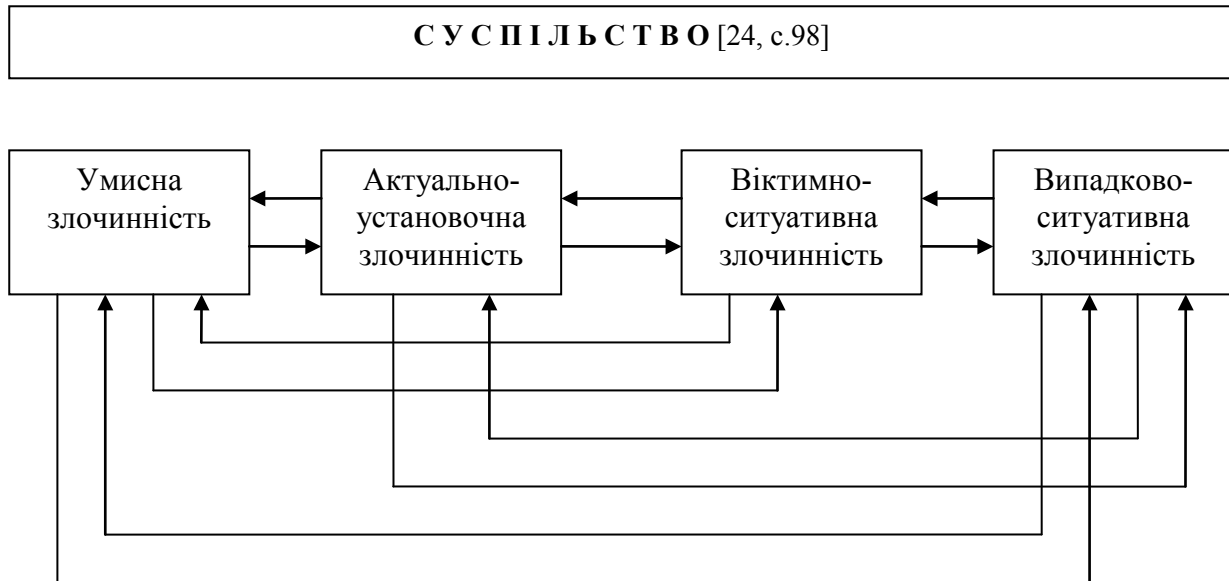
Схематично місце злочинності у ряді соціальних відхилень можна змалювати наступним чином [24, с.92]

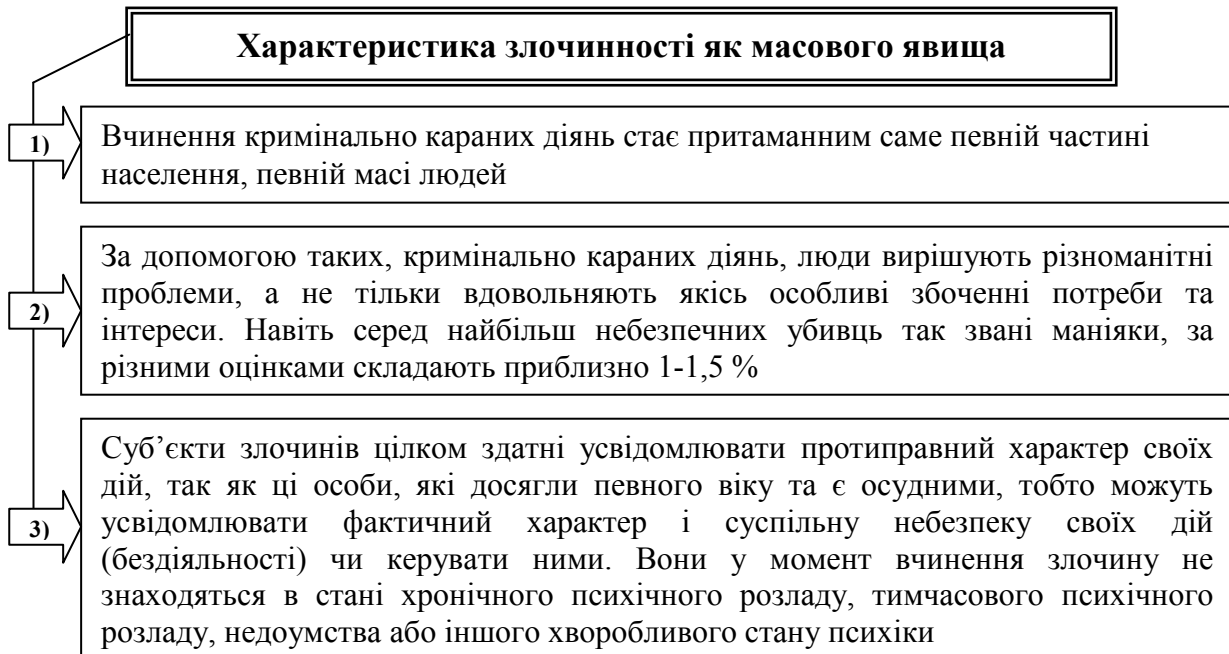

Взаємозв'язок вищевказаних чотирьох підструктур злочинності базується на їх загальній детермінації суспільством. Однак крім опосередкованих суспільством взаємозв'язків різні підструктури можуть бути пов'язані між собою і безпосередньо

Злочинність як соціальне явище

Соціальна сутність злочинності [24. 103-104]

Ф. Енгельс «Становище робочого класу в Англії»

– визначив об'єктивний аналог злочинності та сформулював теоретичне поняття злочинності:

«Тут повідомляється про крадіжку, про напад на поліцію, про присудження до сплати аліментів батька позашлюбної дитини, підкинутого батьками, про отруєння чоловіка жінкою. Про аналогічні події повідомляють усі англійські газети. У Англії соціальна війна знаходиться у самому розпарі. Кожний стоїть за себе та бореться за себе проти усіх інших, і питання в тому, чи повинен він заподіювати шкоду всім іншим... вирішується для нього виключно егоїстичним розрахунком: що є для нього вигіднішим... Одним словом, кожний бачить в іншому ворога, якого він повинен прибрати зі свого шляху, або в кращому випадку знаряддя, яке він може використовувати для своїх цілей»

Об'єктивний аналог злочинності

– боротьба за себе проти всіх інших на основі егоїстичного розрахунку: що вигідніше

На основі даних про велику кількість таких проявів **Ф. Енгельс** говорить уже про «соціальну війну», називаючи її «крайнім проявом неповаги до порядку», показуючи, що в її основі лежить чисто егоїстичний характер

Перша ознака – крайній прояв неповаги до порядку – відокремлює злочинність від інших форм негативно відхиленої поведінки

Друга ознака – чисто егоїстичний розрахунок – відокремлює злочинність від революційної боротьби, ідеалами якої є покращення умов соціального життя народу

Це масова крайня неповага до порядку, що поєднується з егоїстичним розрахунком, яка не зупиняється ні перед чим, формується в суспільстві

Злочинність, з одного боку, є продуктом суспільства, пронизує різні його сфери та суспільні відносини, з другого – володіє здатністю зворотного впливу на суспільні відносини та їх деформації у відповідності до власних специфічних характеристик

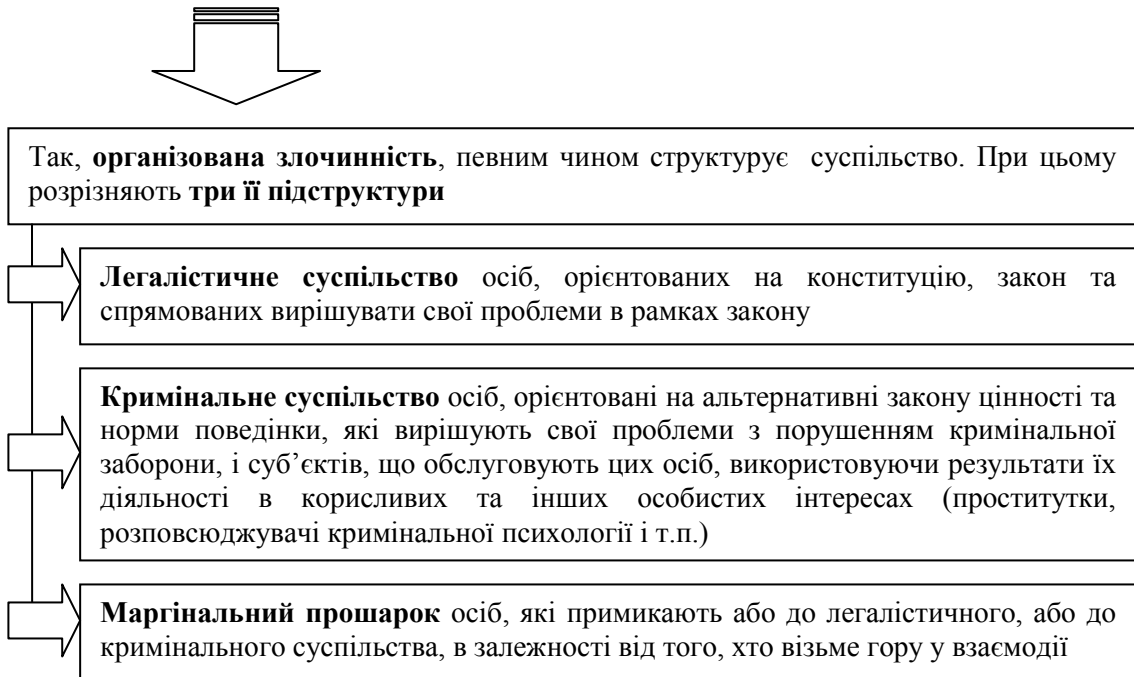
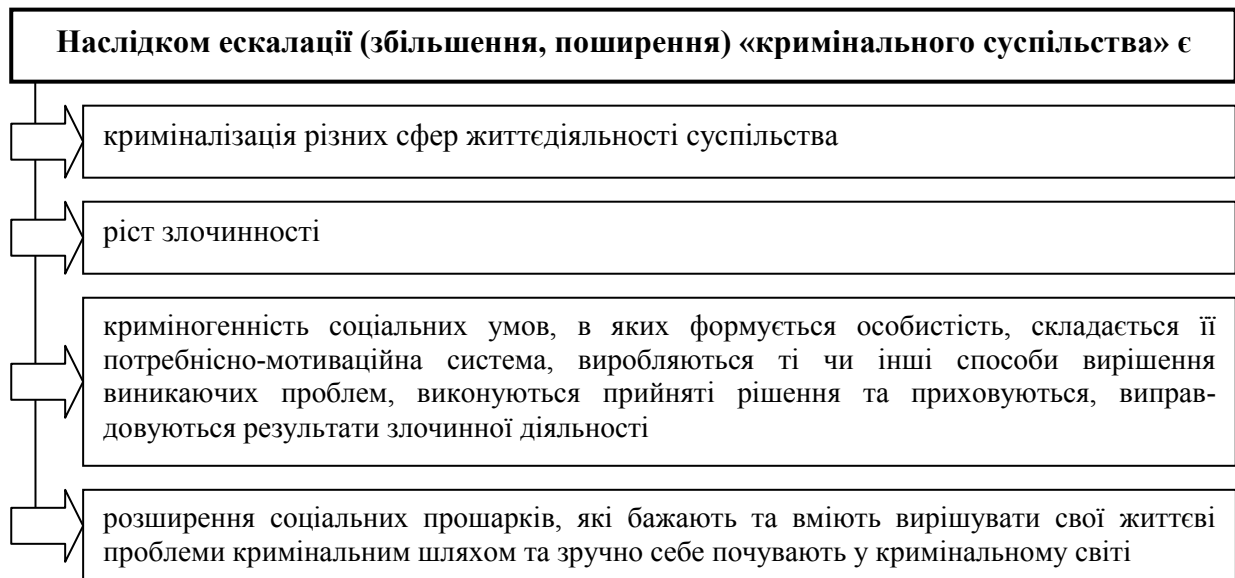
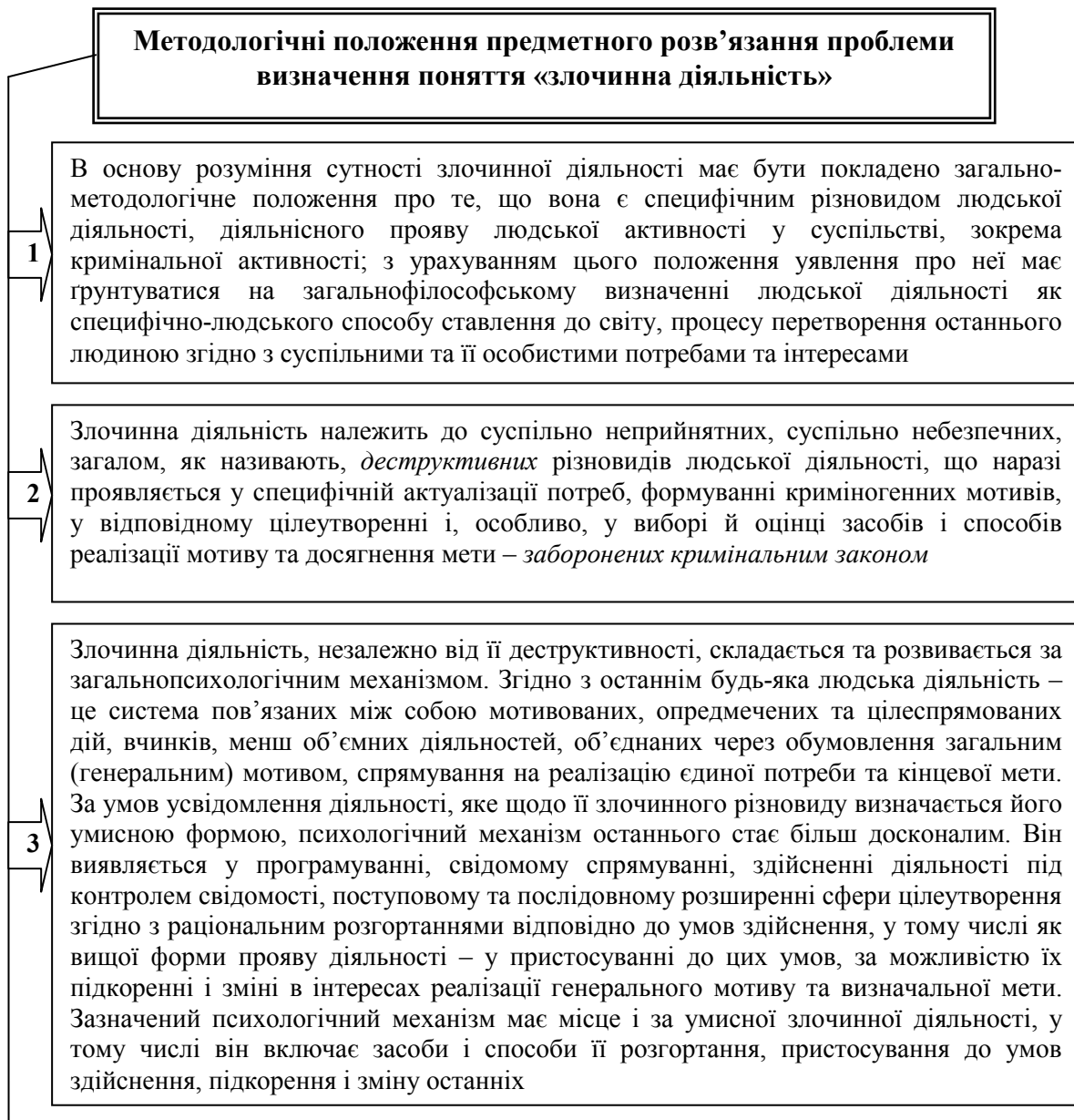
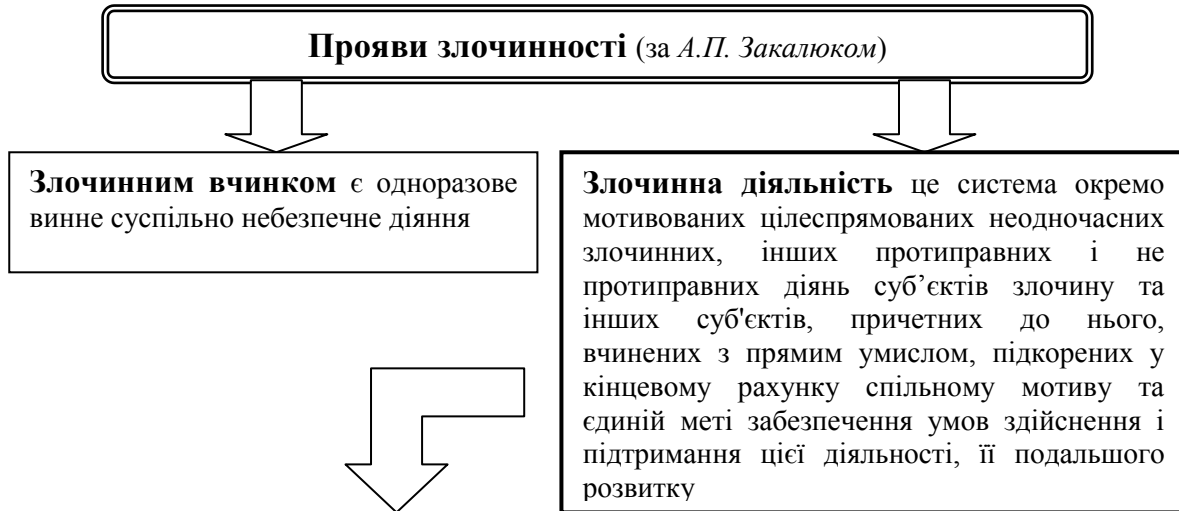

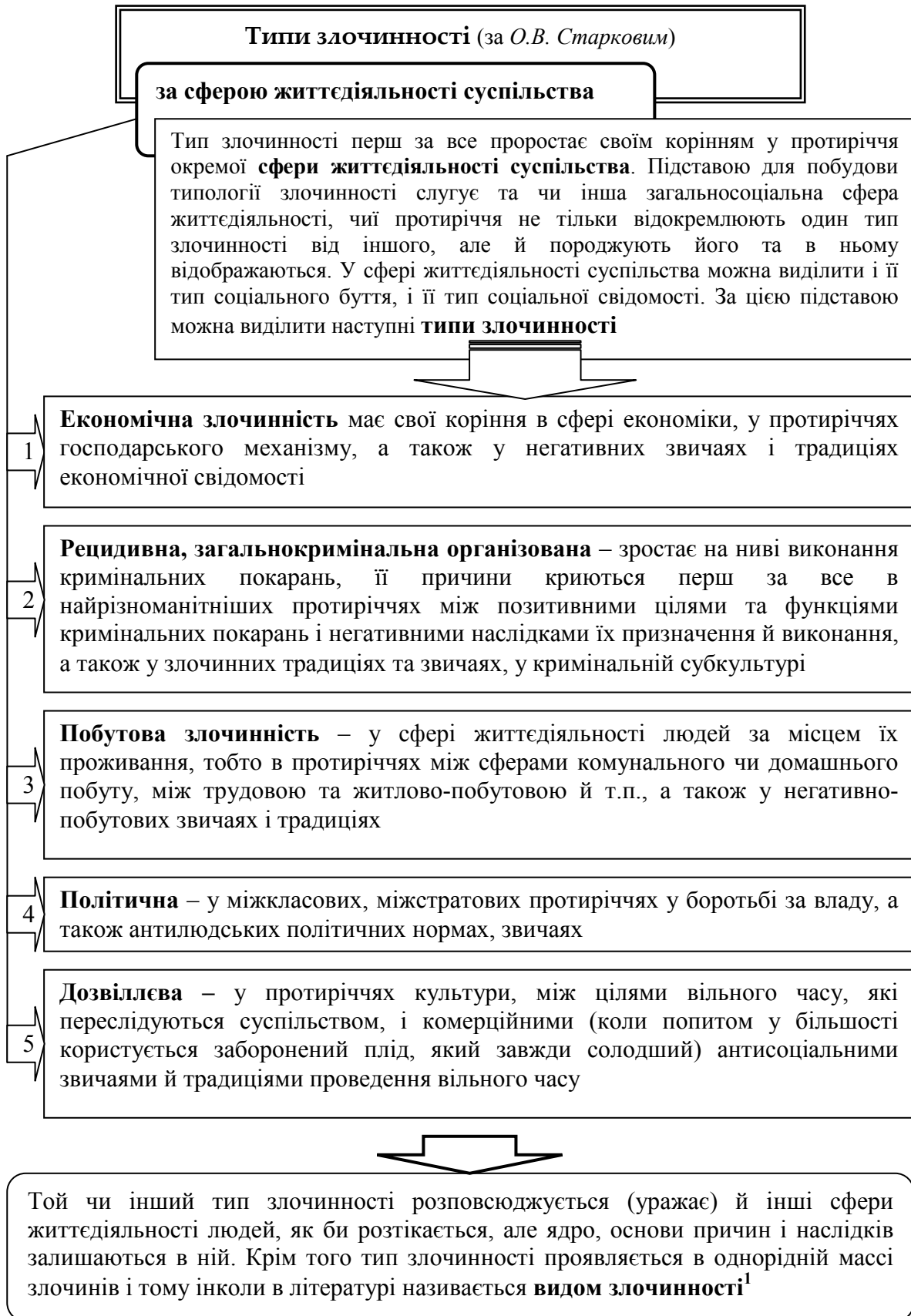
Схема 4.1.22

Злочинність є продуктом суспільства, пронизує різні його сфери та суспільні відносини. У той же час вона володіє специфічними характеристиками та закономірностями розвитку, як відносно самостійне цілісне явище

4	<p>Предметність злочинної діяльності полягає у вчиненні суспільно небезпечного діяння, яке КК України визнано злочином. Яким би не був різновид цієї діяльності, вона набуває злочинної предметності, якщо її проміжний або кінцевий результат оцінюється кримінальним законом як злочин. Злочинна діяльність і злочин (кримінально-правова оцінка її результату) розрізняються не предметною сутністю (вона у них однакова), а формою вчинення злочину. Відомо, що КК України (ст. 11) розрізняє види суспільно небезпечних діянь, які визнаються злочином, і поділяє їх на дії та бездіяльність. Вчинення злочину є виявом людської активності, яка знає дві основні форми прояву: вчинок як одиничний, одноелементний її вияв та діяльність як система пов'язаних між собою вчинків, діянь, менш об'ємних діяльностей. КК України поділ злочинів, залежно від форми прояву злочинної активності (вчинення злочину), не передбачає. Ця позиція певною мірою зрозуміла, адже Кодекс визначає, насамперед, склади злочинів та відповідальність за них, підстави та умови її застосування, у тому числі одиничність чи множинність злочинів, а серед обставин, які обтяжують покарання, вчинення злочину повторно та рецидив злочину. В усіх випадках, коли йдеться про множинність злочинів, не відрізняється їх форма, зокрема не виділяється більш суспільно небезпечна форма</p>
5	<p>Поняття злочинної діяльності, її нормативно-правові ознаки мають бути визначені передусім у кримінальному праві та кримінальному законодавстві. Це поняття повинно стати базовим для інших наук кримінально-правового циклу, які використовують категорію «злочинна діяльність» і визначають власні поняття щодо неї згідно з предметом кожної з таких наук. Останні мають відповідати концептуально-методологічним засадам кримінально-правового поняття злочинної діяльності. Однак через відсутність останнього поняття злочинної діяльності, що опрацьовуються в інших науках кримінально-правового циклу, часто не відповідають зазначеним базовим концептуально-методологічним засадам кримінально-правового визначення злочинної діяльності</p>
6	<p>Кримінально-правове поняття «злочинна діяльність» як одна з форм вчинення суб'єктом злочину суспільно небезпечного винного діяння (ст. 11 КК України) має бути визначено і через власні потреби кримінального права та кримінального законодавства. Останні зумовлені необхідністю відділити це загальне поняття від більш вузьких понять продовжуваного злочину та злочинної діяльності на стадії готування до злочину. Поняття продовжуваного злочину, який складається з двох або більше тотожних злочинних діянь, об'єднаних єдиним злочинним наміром (ч. 2 ст. 32 КК України), та поняття діяльності на стадії готування до злочину стосуються лише злочинних діянь, які у першому випадку утворюють єдиний злочин, а у другому – створюють умови для вчинення конкретного злочину і в обох випадках не виходять за межі суспільно небезпечних винних діянь, не торкаються форми вчинення злочинів «взагалі»</p>

¹Детальніше про класифікацію видів злочинності дивіться, наприклад, в *Кримінологія. Особлива частина: навчальний посібник. – Запоріжжя: КПУ, 2012. – 692 с. (Тема №1)*

4.2 Кримінологічні показники злочинності та основні способи їх вимірювання

Схема 4.2.1

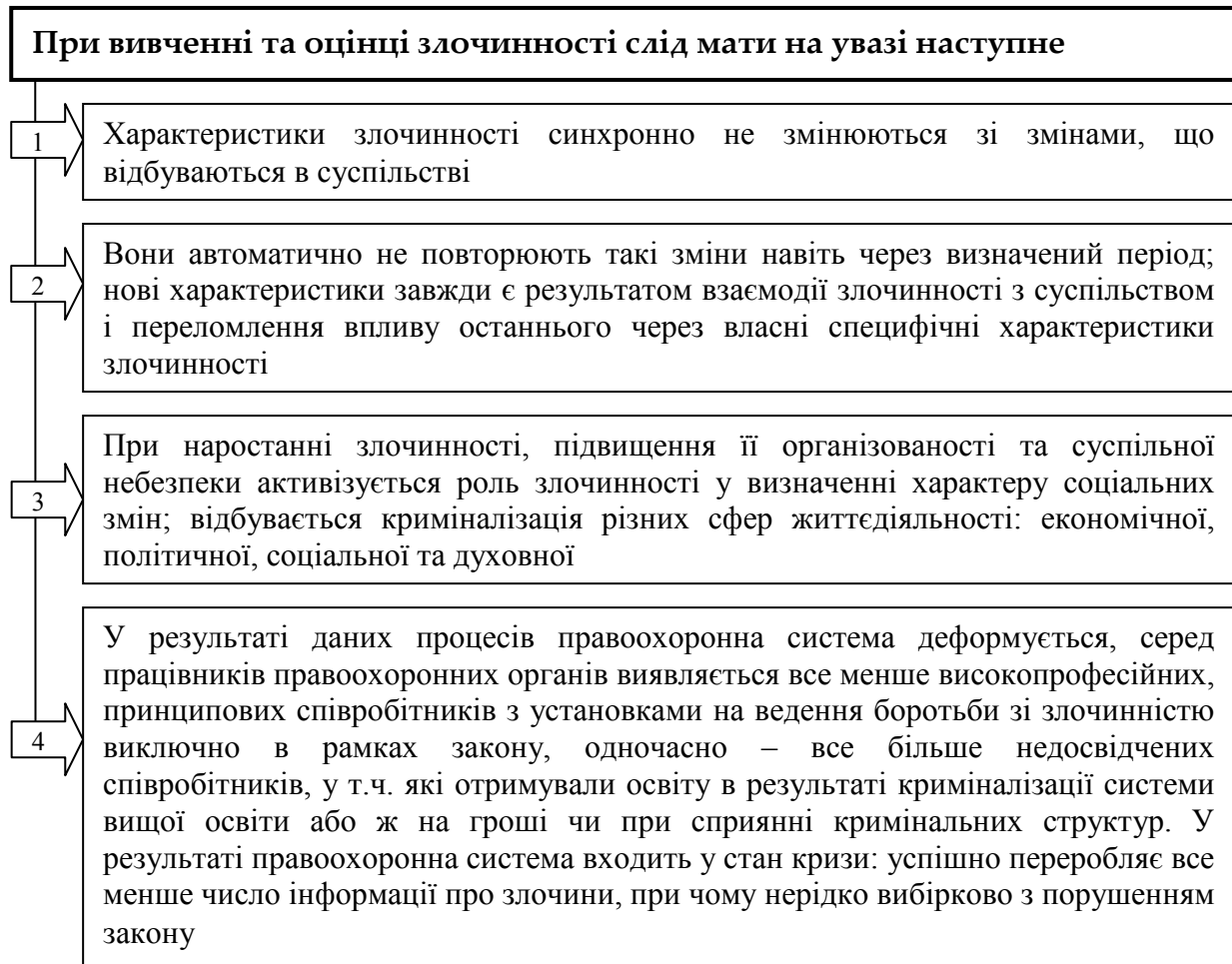
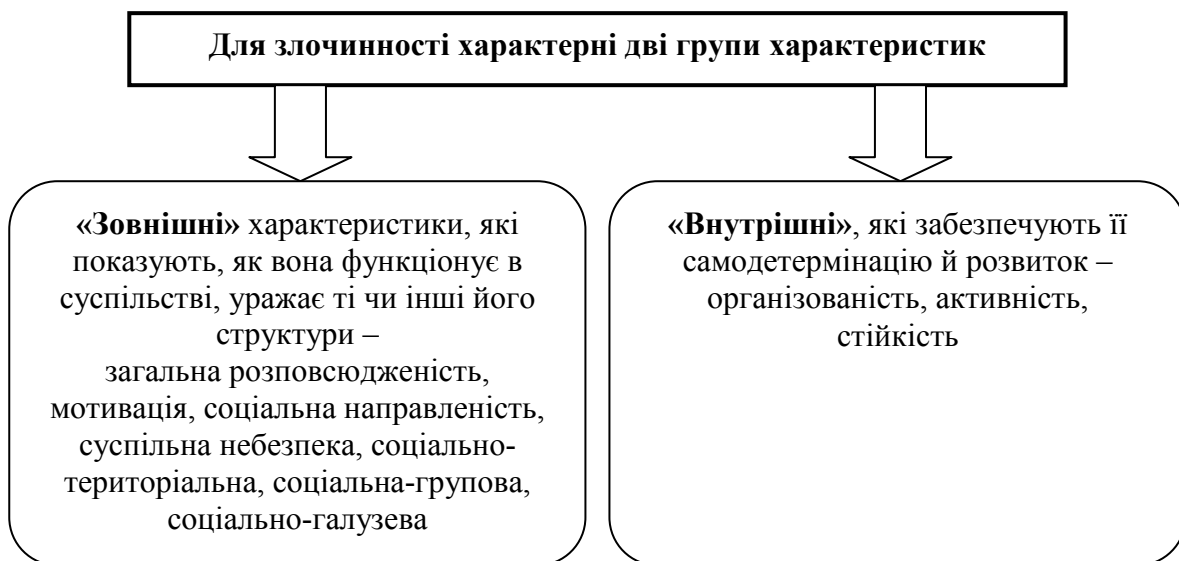

Схема 4.2.2

**Кримінологічний аналіз злочинності в Україні:
напрями вдосконалення методології та методики**
(за статтею *О.Г. Кулика*)

Методологічні принципи, яких слід дотримуватися при здійсненні кримінологічного аналізу злочинності

- 1 Використання при аналізі всіх наявних джерел інформації про злочинність, постійній пошук джерел інформації, які дають можливість отримати нові відомості про злочинність. Коректне порівняння однакових за змістом даних, отриманих з різних джерел
- 2 Залучення до аналізу достовірної інформації, тобто такої, що адекватно відображає реальність, якщо можливо визначення ступеня достовірності кожного виду інформації та обов'язкове врахування його при використанні аналітичного матеріалу
- 3 Переважне використання при аналізі даних суцільного спостереження та вибірових репрезентативних даних, які відібрані таким чином, що результати їх аналізу можуть бути віднесені до всієї сукупності певних фактів. Обов'язкове зазначення ступеня репрезентативності вибірових даних, які використовуються при аналізі, параметрів та методів формування вибіркової сукупності
- 4 Структуризація масиву даних, які використовуються при аналізі, виділення певних підмасивів за кримінально-правовими (злочини, що належать до певних розділів Особливої частини КК України, злочини окремих складів тощо) кримінально-процесуальними (зареєстровані злочини, злочини, розслідування за якими закінчено у звітному періоді тощо) та кримінологічними ознаками (злочини, вчинені у громадських місцях, побутові злочини тощо). Коректне використання даних кожного з підмасивів, неприпустимість їх об'єднання
- 5 Максимальне залучення до аналізу даних, що характеризують злочини як акти соціальної поведінки (час, місце, спосіб, обстановка вчинення злочину, соціально-демографічні ознаки злочинця, характеристики його оточення тощо)
- 6 Визначення точного змісту всіх показників, які використовуються при аналізі, встановлення одного найменування кожного з них та його використання в аналізі
- 7 Поступовий перехід до здійснення кримінологічного аналізу злочинності в режимі моніторингу, тобто безперервне накопичення та обробка певного обсягу даних про злочинність та періодична підготовка аналітичних документів за певний проміжок часу. Крім забезпечення постійного контролю за станом злочинності, це дасть можливість накопичувати дані про злочинність за тривалий проміжок часу, отримувати довгі динамічні ряди показників, що створить можливість коректного застосування математико-статистичних методів, спрямованих на встановлення тенденцій та закономірностей злочинності

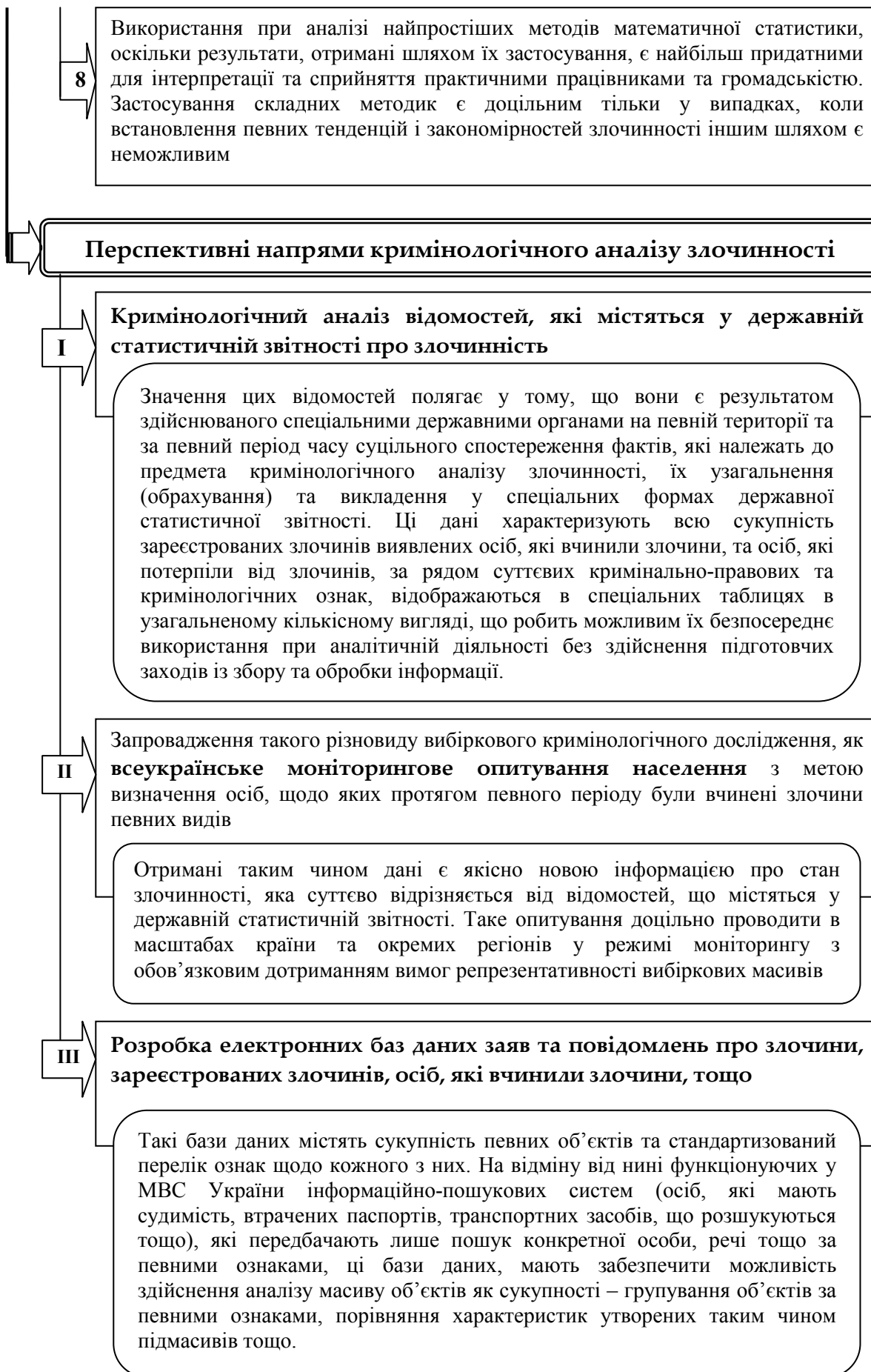

Схема 4.2.4

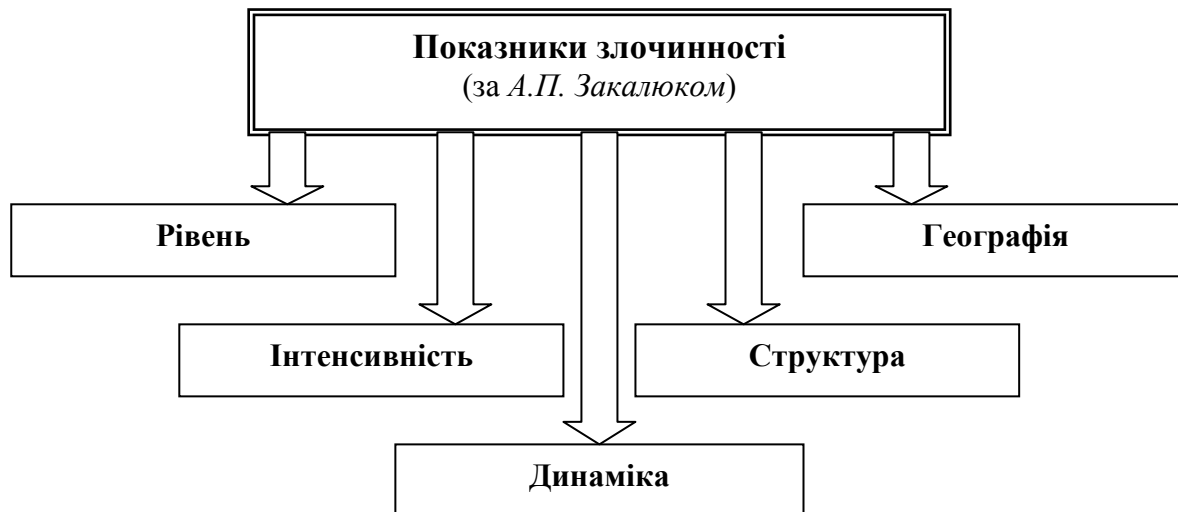
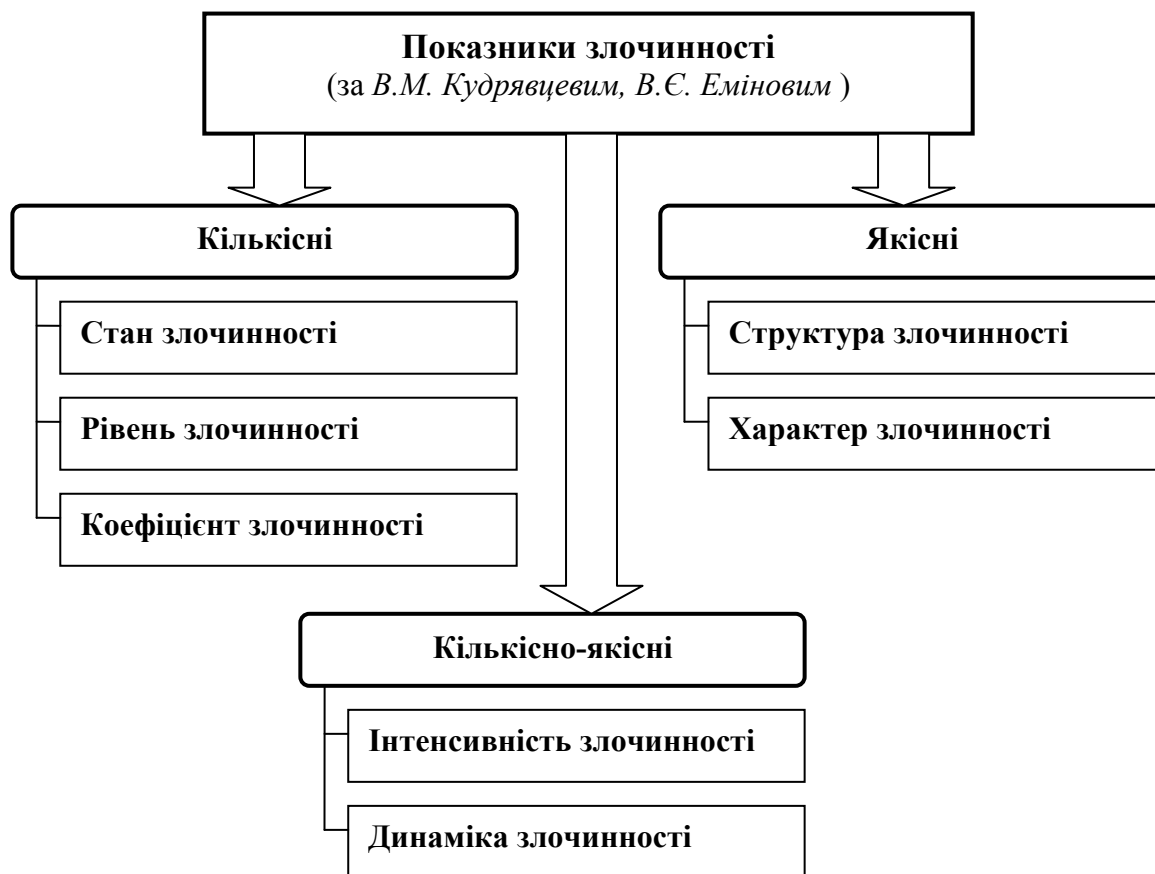
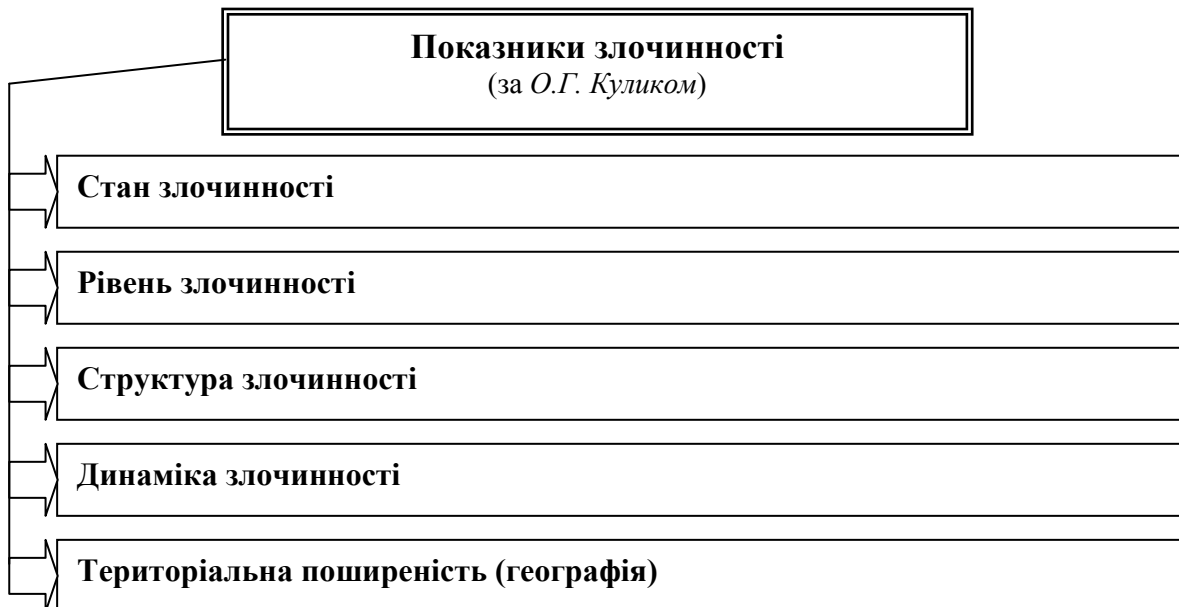
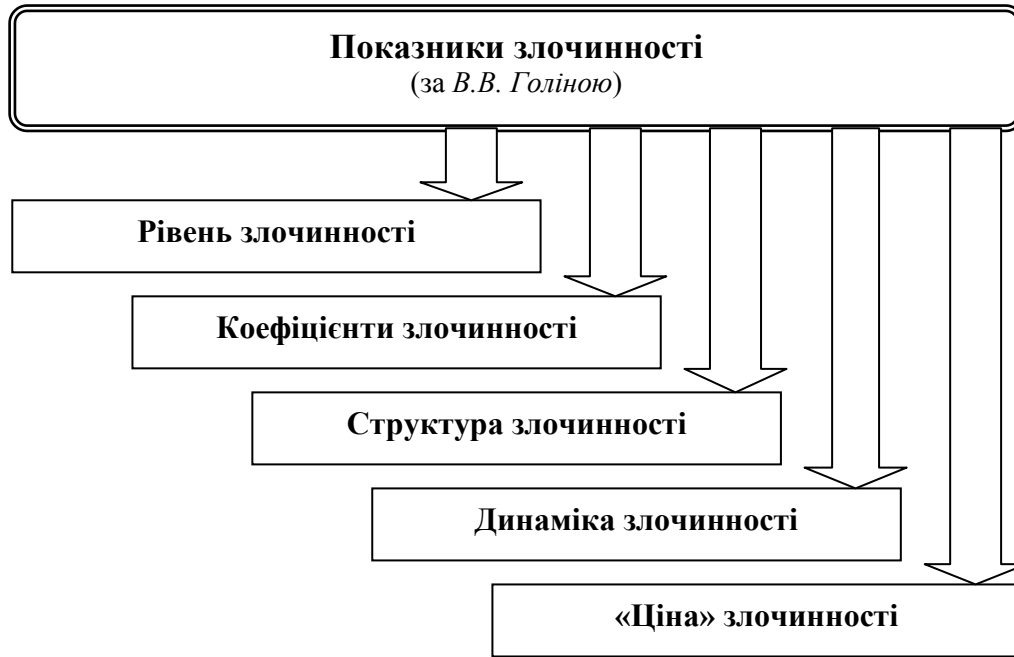

Схема 4.2.5

Рівень злочинності

Рівень злочинності — визначена в абсолютних числах загальна кількість злочинів та осіб, які їх вчинили, скоєних на певній території (країна, місто, район) за певний проміжок часу

Згадані показники (**кількість злочинів і кількість осіб, які їх вчинили**) визначають кількісний розмір (міру) злочинності. Абсолютні числа дають уявлення про її реальне поширення в умовах певного місця та часу. Важливо відзначити, що для адекватного уявлення про **рівень злочинності потрібні саме два названі кількісні показники: про вчинені злочини та про осіб, які їх вчинили. Врахування лише одного з них може дати викривлене уявлення. Це пов'язано з тим, що один злочин можуть вчинити декілька осіб (група). З іншого боку, одна особа може вчинити декілька окремо зареєстрованих злочинів**

Інколи в кримінологічній літературі рівень злочинності називають станом злочинності. Така думка не точна, оскільки категорія «стан» не обмежується кількісним виміром об'єкту, а свідчить й про його становище, яке вимірюється також якісними показниками

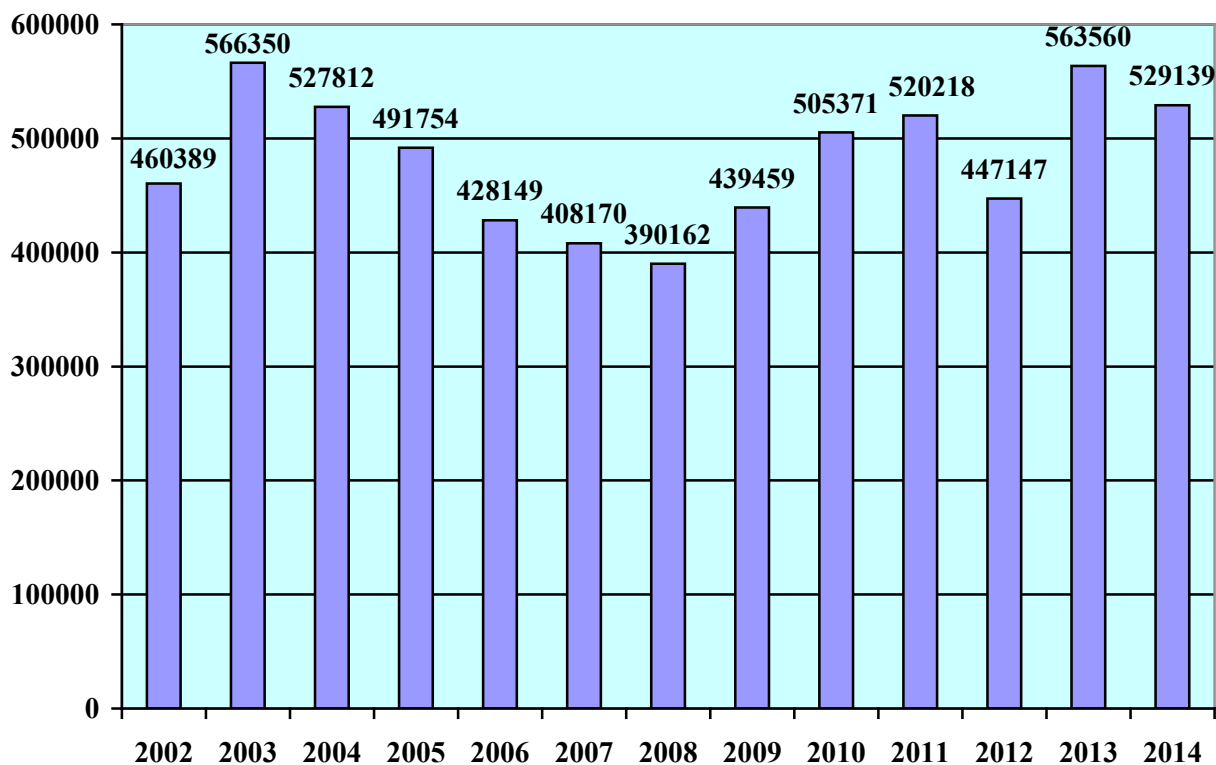
! Слід також застерегти від того, щоб рівень злочинності визначати за показниками судової статистики !

Остання, як уже відзначалося, свідчить про **кількість осіб, стосовно яких винесено судові вироки у кримінальних справах. Ці дані не тотожні не лише кількості вчинених та зареєстрованих злочинів, а й кількості осіб, які їх вчинили.** Тому що не за кожним проявом, що зареєстрований як факт вчинення злочину, з передбачених у законі підстав порушують кримінальну справу. Частина кримінальних справ також на законних підставах припиняють у процесі та за результатами досудового слідства. До суду надходять кримінальні справи про злочини, кількість яких не збігається (як правило, менша) із кількістю зареєстрованих злочинів. За межами судової статистики, принаймні певний час, залишаються й кримінальні справи, злочини по яких не розкриті, або винні особи перебувають у розшуку

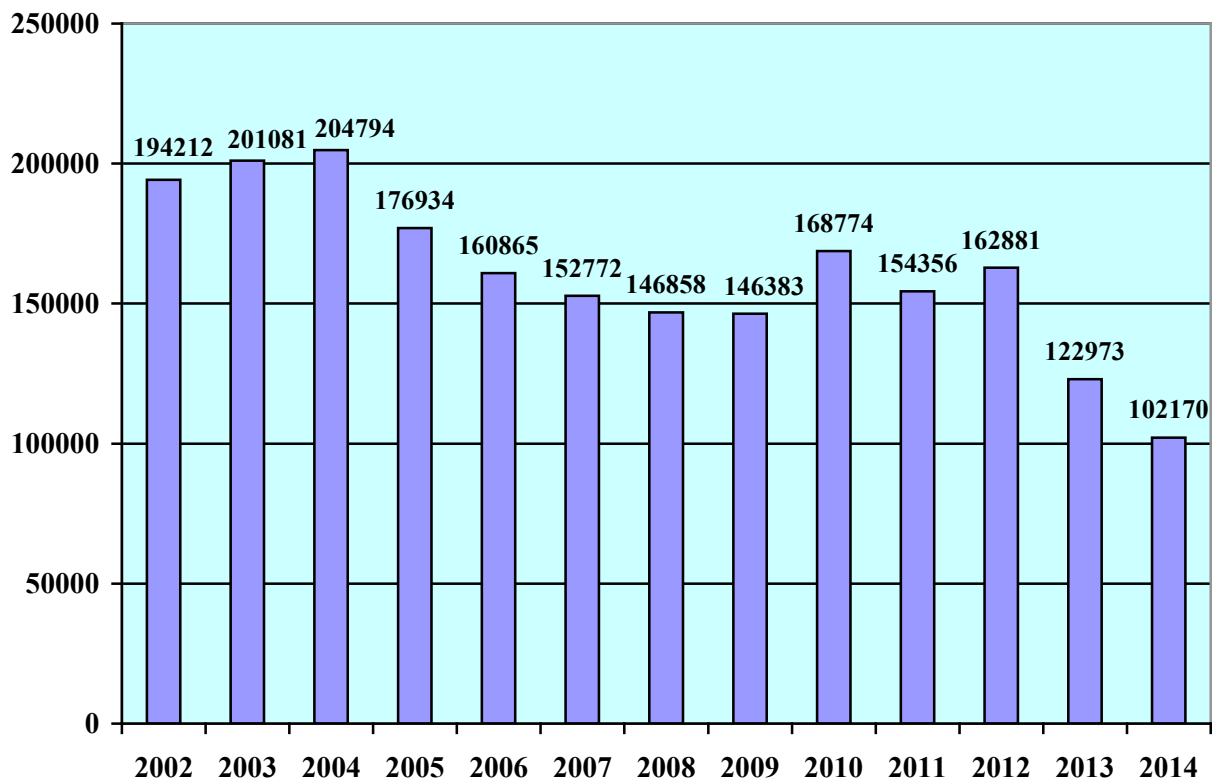
Правопорушення (за даними Державної служби статистики України)					
Рік	Всього зареєстровано злочинів	Всього засуджено осіб	Кількість осіб, притягнутих до адмін. відповідальності, (тис. осіб)	Кількість цивіл. справ, розглянутих судами (з постанов. рішення), (тис. справ)	Кількість пожеж
1990	369809	104199	6515,9	379,2	-
1991	405516	108553	7841,5	358,5	-
1992	480478	115260	9723,9	364,0	-
1993	539299	152878	11767,1	407,7	-
1994	512147	174959	15997,7	399,2	-
1995	641860	212915	22400,6	453,3	47875
1996	617262	242124	14950,9	550,1	46824
1997	589208	237790	14232,1	599,8	42507
1998	575982	232598	13330,7	744,2	41294
1999	558716	222239	10542,0	772,6	40237
2000	567795	230903	9395,4	911,4	37596
2001	514597	201627	6384,1	1057,0	36814
2002	460389	194212	6472,4	1166,4	41794
2003	566350	201081	7097,3	1259,3	40374
2004	527812	204794	7013,7	1457,5	49654
2005	491754	176934	6370,3	1116,2	53751
2006	428149	160865	7677,9	1322,3	51432
2007	408170	152772	8867,5	1499,0	55708
2008	390162	146858	9874,9	1680,2	49838
2009	439459	146383	8280,5	1541,8	48998
2010	505371	168774	8854,1	2193,3	64743
2011	520218	154356	6709,9	1593,8	62724
2012	447147 (станом на 20.11.12)	162881	4621,1	1278,2	73405
2013	563560	122973	4249,9	1253,8	62118
2014	529139	102170	2657,0	980,5	70592

**Кількість зареєстрованих злочинів
в Україні у 2002-2014* рр.**

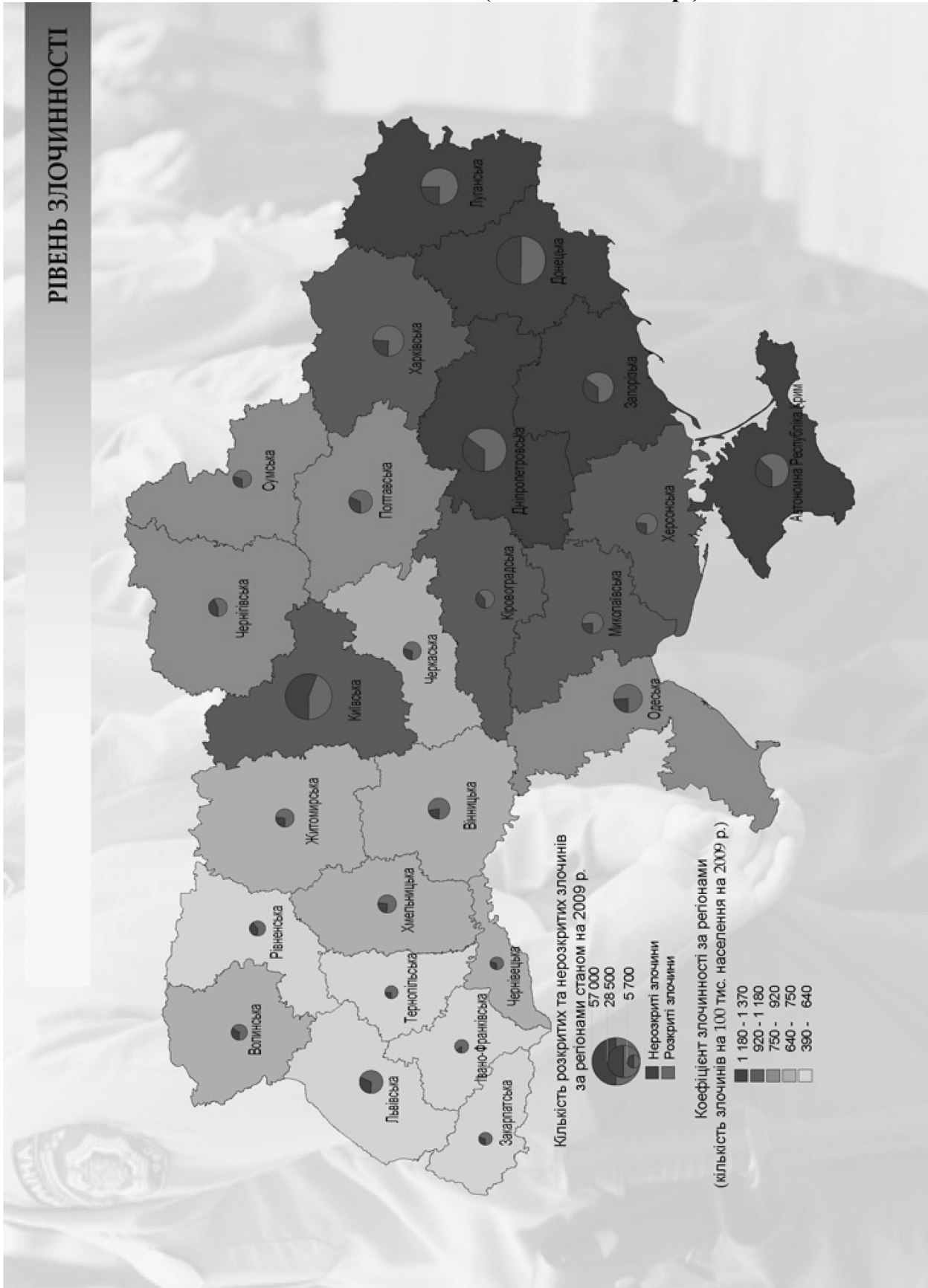
Схема 4.2.9

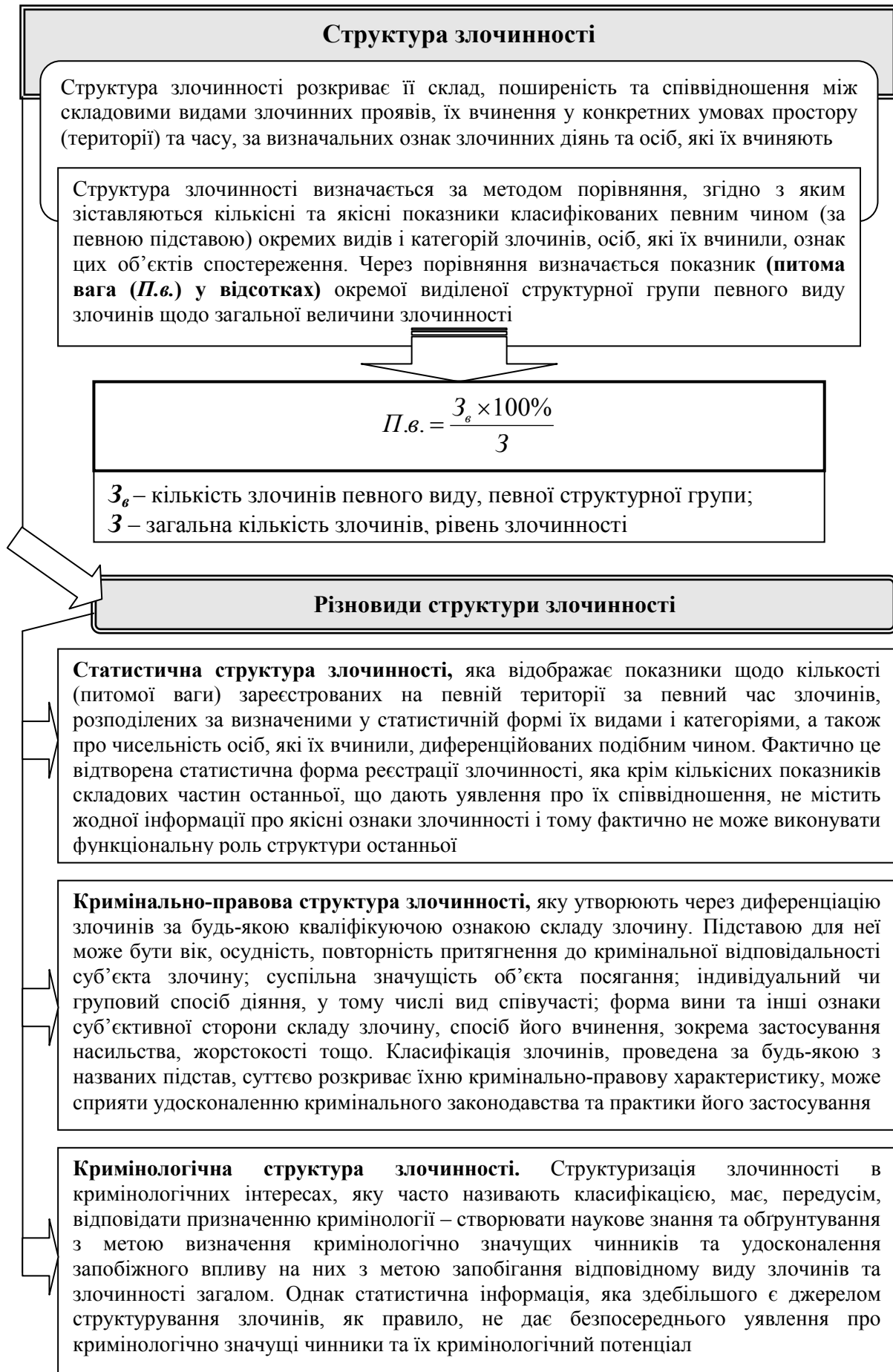
* 2014 р. — урахуються дані тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя за січень–березень 2014 р. та всі повідомлення про злочини, які вчинені на тимчасово окупованій території та зареєстровані іншими територіальними органами досудового розслідування.

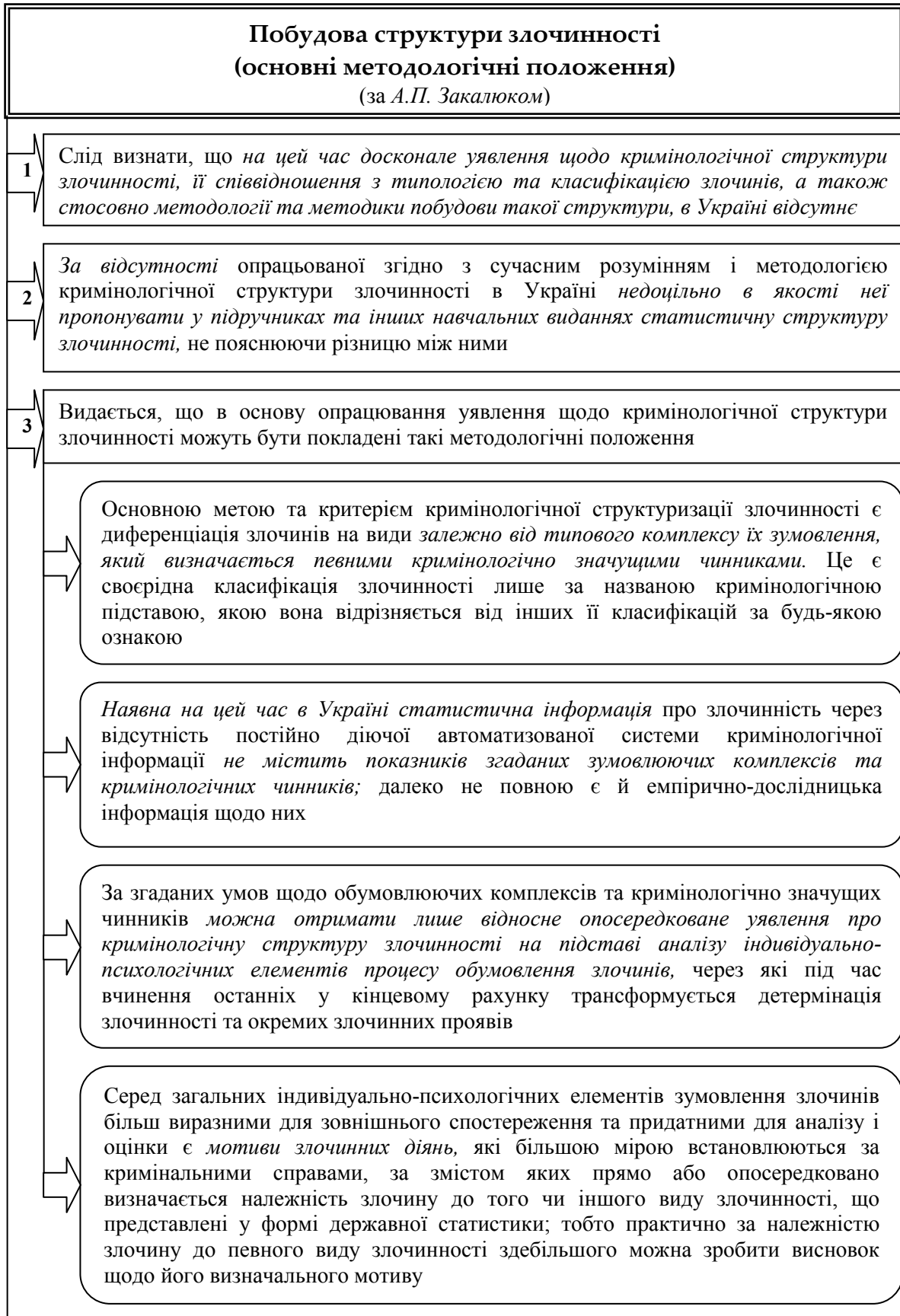
**Кількість засуджених осіб
в Україні у 2002-2014* рр.***Схема 4.2.10*

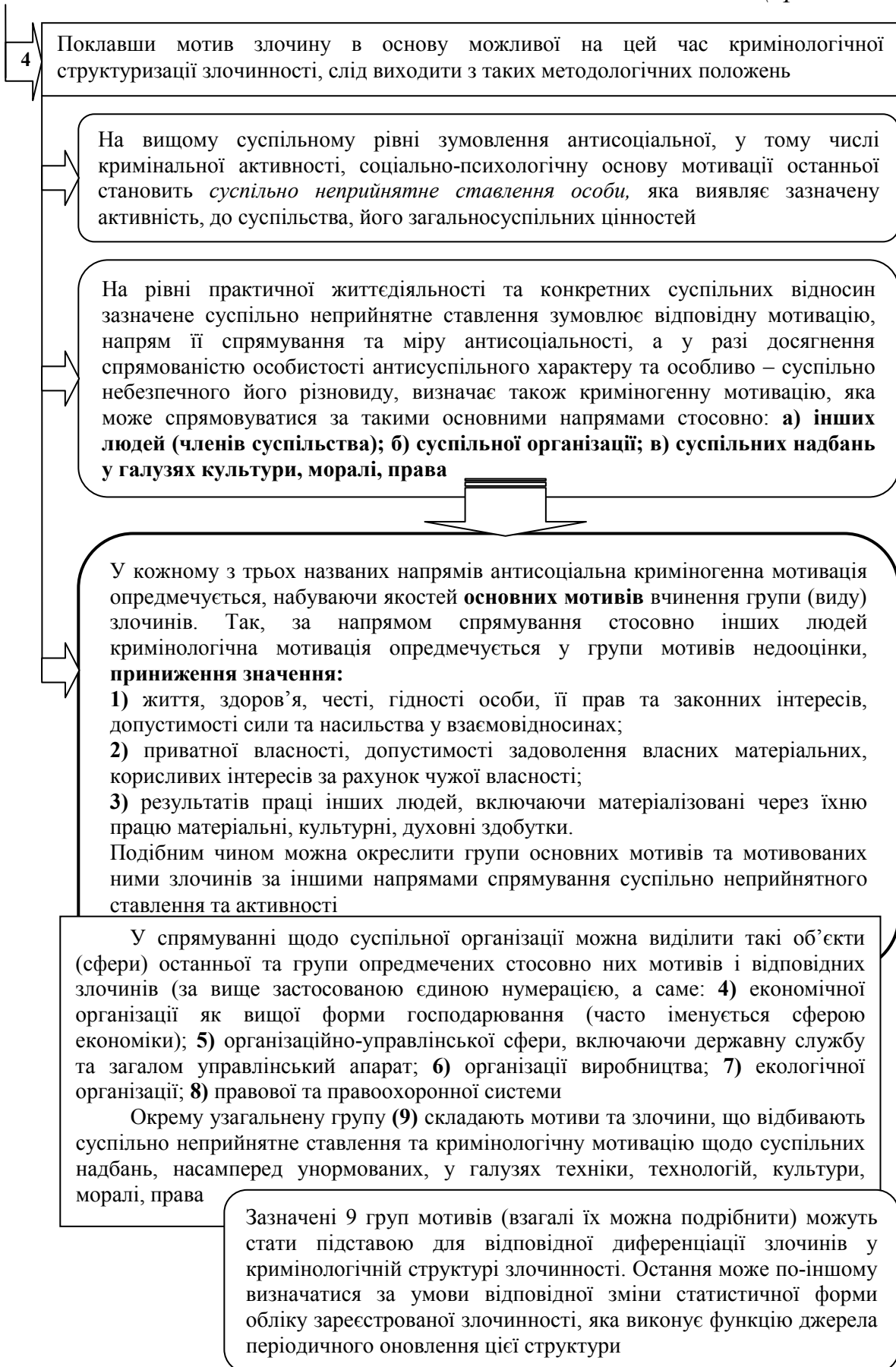
* 2014 р. – Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Рівень злочинності (станом на 2009 р.)¹

¹ Джерело: <http://www.geograf.com.ua/maps-ukraine/745-map-ukraine-crime>

Інтенсивність злочинності

Інтенсивність злочинних проявів залежить від кількості населення, його щільності на території вимірювання. Ця залежність ґрунтується на припущенні, що серед населення є порівняно незмінна частка людей, які проявляють злочинну активність. Тому серед більшої кількості населення передбачається й більша кількість осіб, які вчиняють злочинні прояви.

Для врахування фактору кількості населення на території вимірювання злочинності застосовують

Коефіцієнт інтенсивності злочинності – це відносний статистичний показник поширення злочинності на певній території та визначається через кількість злочинів, що припадає на кожну тисячу (10 тис. або 100 тис.) населення певної території. Зрозуміло, що цей показник більш адекватно характеризує злочинність з огляду на її поширення, інтенсивність у кожній однаковій за кількістю сукупності населення

Формула обчислення коефіцієнта інтенсивності злочинності

$$K_{із} = \frac{З \times H_p}{H}$$

З – кількість злочинів на території за певний час (в абсолютних числах);

Н – чисельність населення на території вираховування у період розрахунку (в абсолютних числах);

Н_р – кількість населення, з розрахунку на яку визначається показник інтенсивності злочинності

Поряд із коефіцієнтом інтенсивності злочинності ($K_{із}$) іноді застосовують **коефіцієнт злочинної активності** ($K_{за}$), розрахований за співвідношенням кількості осіб, які вчинили злочини ($O_з$), та чисельності всього населення (H).

Формула обчислення коефіцієнта злочинної активності населення

$$K_{за} = \frac{O_з \times H_p}{H}$$

К_{за} – коефіцієнт злочинної активності;

О_з – кількість осіб, які вчинили злочини;

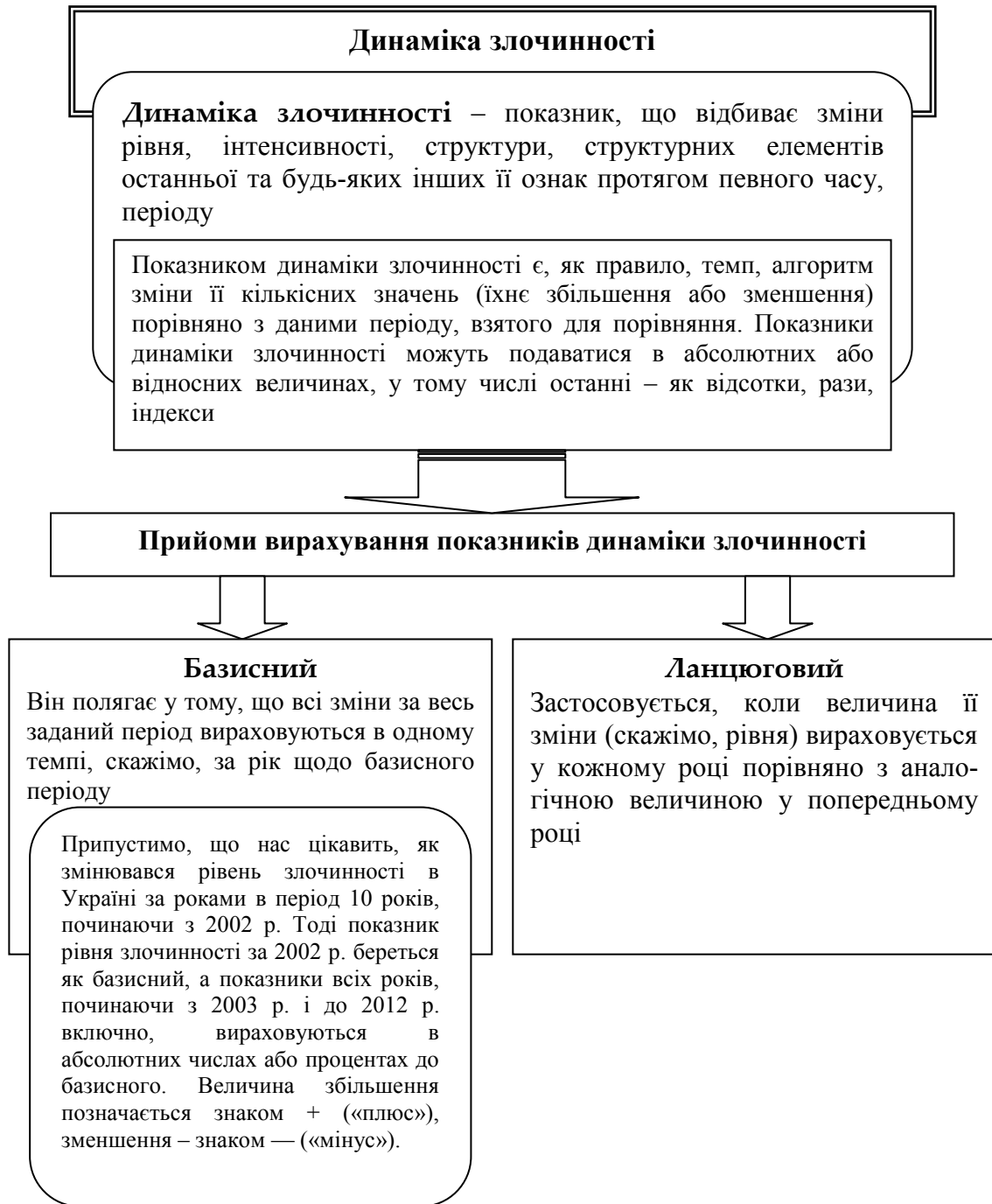
Н – загальна кількість населення;

Н_р – кількість населення, з розрахунку на яку визначається показник коефіцієнта злочинної активності (10 тис. або 100 тис.)

**Коефіцієнти злочинності у деяких країнах колишнього СРСР у 2002-2011 рр.
(у розрахунку на 100 тис. усього населення країни)**

Країни	Роки									
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Естонія	-	4250	4242	4134	3861	3757	3803	3609	3607	3177
Латвія	2145	2274	2764	2309	2822	2538	2657	2676	2464	2526
Литва	-	2507	2789	2738	2536	2303	2458	2652	2544	2644
Росія	1755	1926	2007	2477	2700	2520	2260	2110	1840	1681
Білорусь	1333	1527	1686	1964	1971	1862	1636	1594	1486	1395
Україна	939	1168	1100	1035	902	865	833	946	1094	1130
Казахстан	909	792	952	962	918	822	798	751	802	1240
Грузія	384	403	575	98	1417	1249	1018	810	777	717
Киргизстан	752	714	647	641	605	556	558	556	656	557
Вірменія	376	345	314	276	303	261	286	441	474	548
Азейбарджан	190	184	201	214	223	215	247	257	253	263
Таджикистан	196	168	163	174	159	168	158	165	191	216

Динаміка чисельності зареєстрованих злочинів різного ступеня тяжкості в Україні у 2002-2011 рр.											
Показники кількості зареєстрованих злочинів:	Роки										
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	В середньому
Особливо тяжких	21777	25822	20812	18431	16139	14607	13396	13597	12094	11032	16770,7
приріст у % до попереднього року	-	18,6	-19,4	-11,4	-12,4	-9,5	-8,3	1,5	-11,1	-8,8	-6,8
Тяжких	210718	260655	236556	202408	158915	135646	122782	140932	166853	171119	180658,4
приріст у % до попереднього року	-	23,7	-9,2	-14,4	-21,5	-14,6	-9,5	14,8	18,4	2,6	-1,1
Середньої тяжкості	172252	209181	202089	198077	174472	172251	167394	203291	249181	265171	201335,9
приріст у % до попереднього року	-	21,4	-3,4	-2	-11,9	-1,3	-2,8	21,4	22,6	6,4	5,6
Невеликої тяжкості	45914	60693	60648	66809	71374	78789	80852	76858	72774	68511	68322,2
приріст у % до попереднього року	-	32,2	-0,1	10,2	6,8	10,4	2,6	-4,9	-5,3	-5,9	5,1

**Злочини, передбачені розділами Особливої частини КК України, ранжирувані
за величиною їх середньої частки серед усіх зареєстрованих злочинів
в Україні у 2002-2011 рр. (у %)**

Групи злочинів	Роки										У середньому
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
Злочини проти власності (розділ VI)	59,4	63,6	61	57,3	51,2	46,8	45,2	55,8	63,5	65,8	57
Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення (розділ XIII)	12,9	10,3	12,6	13,4	15,4	15,9	16,6	13,3	11,4	10,3	13,2
Злочини проти життя та здоров'я особи (розділ II)	4,8	4,5	4,6	4,9	5,7	5,9	5,8	4,7	3,8	3,6	4,8
Злочини проти громадського порядку та моральності (розділ XII)	4,6	4,8	4,3	4,4	4,6	5,1	4,9	3,7	3,1	3,1	4,3
Злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту (розділ XI)	4,1	4	3,9	4,4	4,7	5,4	4,8	3,4	2,6	2,7	4
Злочини у сфері службової діяльності (розділ XVII)	4	3,3	3,2	3,9	4,2	4,2	4,7	4,1	3,6	3,1	3,8
Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян (розділ XV)	2,5	2,3	2,4	2,8	3,8	5,4	6,1	5,1	3,6	3	3,7
Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина (розділ V)	1,5	1,7	2,1	2,9	3,4	3,7	4	3	2,3	2	2,7

Таблиця № 4.2.5 (продовження)

Групи злочинів	Роки										У середньому
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
Злочини проти громадської безпеки (розділ IX)	2,5	2,2	2,3	2,3	2,7	3	3,1	2,6	2,3	2,2	2,5
Злочини у сфері господарської діяльності (розділ VII)	2	1,5	1,8	1,9	2,1	2,2	2,2	1,9	1,7	2	1,9
Злочини проти правосуддя (розділ XVIII)	0,9	0,8	0,7	0,8	1	1,2	1,3	1	1	1	1

Таблиця № 4.2.6

Найпоширеніші види злочинів, ранжирувані за величиною їх частки серед усіх зареєстрованих злочинів України у 2002-2011 рр.(у %)

Види злочинів	Ст. КК	Роки										У середньому
		2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
Крадіжка	185	44,6	48,1	44,9	38,4	31,4	28,6	28,9	40,5	50,9	53,8	41
Незаконне виробництво, виготовлення придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту	309	8	5,7	6,9	7,3	8,4	9	9,3	7,3	6,1	5,6	7,4
Грабіж	186	4,7	6,6	7,8	9,7	9,9	8	7	6,3	4,7	4,5	6,9
Шахрайство	190	3,4	3,5	3,8	4,8	5,1	5,4	5,3	5,3	5	4,7	4,6
Незаконне виробництво, виготовлення придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів	307	3,2	3,1	3,4	3,7	4,3	4,3	4,4	3,8	3,4	3,2	3,7
Хуліганство	296	3,1	3,6	3,1	3,1	3,2	3	3,1	2,4	1,8	1,7	2,8

Види злочинів	Ст. КК	Роки										У середньому
		2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, їх збут, використання підроблених документів	358	1,6	1,5	1,7	2	2,7	4,2	4,9	4,1	2,9	2,4	2,8
Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами	263	2,4	2,1	2,2	2,3	2,6	2,9	3,1	2,6	2,2	2,2	2,5
Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами	286	2	2,1	2,2	2,6	2,8	3,4	2,9	2	1,5	1,5	2,3
Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження	122	1,8	1,9	2	2,1	2,5	2,5	2,4	2	1,7	1,6	2,1
Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем	191	1,8	1,3	1,4	1,5	1,8	1,8	1,9	1,8	1,6	1,5	1,6
Ухилення від сплати аліментів на утримання	164	1,1	1,3	1,4	1,7	2,1	2,2	2,1	1,7	1,2	1,2	1,6
Незаконне заволодіння транспортним засобом	289	1,9	1,8	1,6	1,7	1,7	1,7	1,5	1,2	0,9	0,9	1,5
Службове підроблення	366	1,1	0,9	0,9	1,2	1,6	1,8	2,3	2	1,7	1,2	1,5
Розбій	187	1,2	1	1,1	1,4	1,5	1,4	1,3	1,2	0,8	0,7	1,2

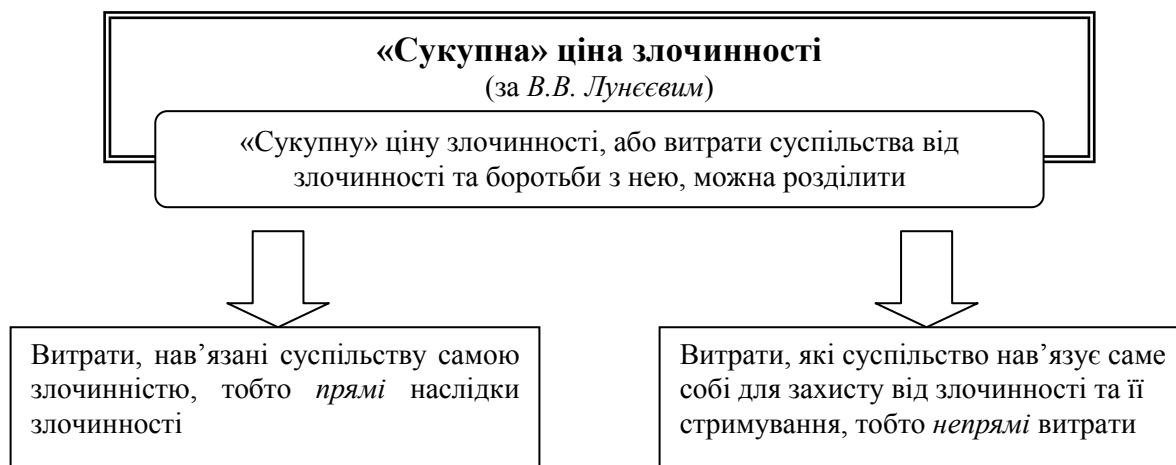
Види злочинів	Ст. КК	Роки										У середньому
		2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
Зловживання владою або службовим становищем	364	1,6	1,2	1,2	1,2	1,1	1	1	0,9	0,9	0,8	1,1
Умисне тяжке тілесне ушкодження	121	1,3	1,1	1,1	1,2	1,3	1,4	1,3	1	0,8	0,7	1,1

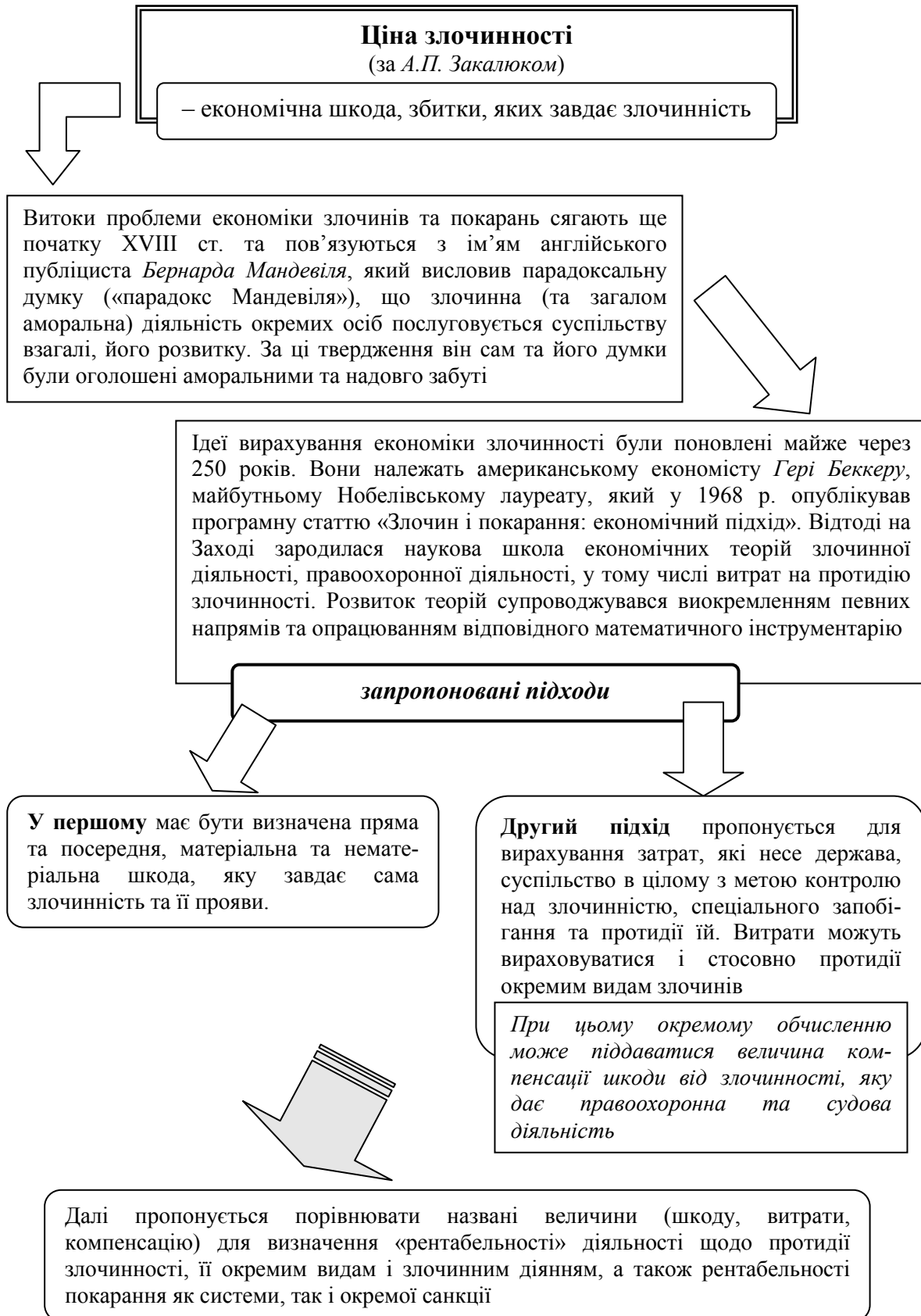
4.3 Ціна злочинності

Схема 4.3.1

Схема 4.3.2

«Ціна» злочинності як проблема кримінальної політики
(за статтею В.Ю. Квашица)

Проблема «ціни» злочинності як одна зі складових займає особливе місце, що, крім усього іншого, пояснюється її соціальною значимістю і явно недостатньою розробкою. Тим часом дослідження втрат від злочинності в багатьох відносинах є досить актуальним, бо воно, з одного боку, показує рівень економічного впливу злочинності на державу і суспільство, а з іншого – обґрунтованість політичних і управлінських рішень, що приймаються на основі такої інформації.

У 2006 р. на що проходила під егідою ООН конференції європейських статистиків розглядався ряд питань координації статистичної діяльності. Одне з них - уніфікація кримінальної статистики з метою підвищення її порівнянності на міжнародному рівні.

У рекомендаціях конференції підкреслювалося, що підсумки міжнародних досліджень віктимізації слід розглядати як необхідне доповнення до показників кримінальної статистики. При цьому особлива увага приділялася організації роботи з **визначення витрат на боротьбу зі злочинністю. Організація обліку коштів, що йдуть на забезпечення безпеки, як вказувалося в рекомендаціях конференції, «є необхідною і політично актуальним завданням».**

При широкому розповсюдженні тяжіння до посилення кримінально-правових репресій ігноруються не тільки обмежені можливості позитивного впливу покарання, але й елементарні міркування про те, що всяке посилення або розширення репресій викликає значні фінансові витрати і, крім того, тягне за собою інші негативні соціальні наслідки

Проблема визначення «ціни» злочинності в значній мірі вирішена, наприклад, у Великобританії, США, Канаді та в інших країнах, де публікуються дані про прямі та непрямі втрати від злочинності, а також оцінки економічного збитку за видами злочинів, увезення з підсумками досліджень віктимізації населення

США

1931 р. – створена спеціальна урядова комісія з метою підрахунку втрат від різкого зростання злочинності в період гострої економічної кризи. Більше 30 років тому в країні стали робитися спроби включення в «ціну» збитку від злочинності не тільки прямих, але й непрямих втрат. У наступні роки, крім прямих втрат потерпілих, у США в «ціну» злочинності стали включати також кошти, витрачені на боротьбу зі злочинністю та судочинство у кримінальних справах

У 1988 р. *М. Коен* провів перше дослідження «ціни» злочинів залежно від їх тяжкості, в основу якого було покладено облік не тільки прямого економічного збитку по кожній кримінальній справі, а й «ціна» понесених потерпілим фізичних і моральних страждань, а також ризику втрати життя. *М. Коен* використовував матеріали кримінальних справ (звалтування, грабежі та інші тяжкі злочини), в кожному з яких містилися спеціальні висновки суду присяжних про розмір моральної шкоди. Ці дані дозволяли розрахувати усереднені витрати потерпілих на лікування та психологічну реабілітацію від різних злочинів.

Було встановлено, наприклад, що моральний і фізичний збиток від зґвалтування складає в середньому 43,6 тис. доларів (за даними 1992 р.); при цьому найбільш вагомим вартісним компонентом вважалося травмування нервової системи (воно фіксувалося в 40 % зґвалтувань). З урахуванням цього компонента моральний і фізичний збиток від кожного такого злочину становив уже 76,5 тис. доларів. Що ж стосується розрахунків ризику втрати життя, то для зґвалтування він оцінювався в 2880, а для грабежу – в 4021 доларів

У 1992 р. вчені Національного інституту юстиції *М. Коен* і *Т. Міллер* опублікували результати нового дослідження за 1987-1990 рр., коли насильницька злочинність мала ще відносно стабільний характер. В основу розрахунків були покладені три категорії збитків:

- прямі втрати (витрати на екстрену медичну допомогу, на лікування та психологічну реабілітацію, страхові виплати і т. п.);
- виробничі втрати (втрати в зарплаті, додаткові виплати);
- немонетарні втрати (втрачена якість життя, стан страху, а також «інтелектуальні втрати»)

Якщо в 1996 р. загальний збиток від злочинності в США, становив 450 млрд. доларів, то до 2008 р., за розрахунками американського економіста *Д. Андерсона*, «в реальних оцінках» він виріс до 1,7 трильйона доларів на рік. Якщо ці розрахунки правильні, то, по-перше, в структурі зазначених втрат витрати на утримання системи кримінальної юстиції складають більше 12%, по-друге, загальні втрати від злочинності в США «пожирають» 13% ВВП

Величезні і при цьому постійно зростаючі економічні втрати від злочинності несуть і інші країни (в **Ізраїлі**, наприклад, втрати від злочинності в 2007 р. склали 12 млрд. шекелів)

У **Великобританії** в прямі втрати від злочинності включають:

- витрати на профілактику (забезпечення безпеки, страхові виплати);
- безпосередній збиток від злочинів (втрати потерпілих, витрати на лікування та реабілітацію - 46% усіх витрат, вартість викраденого або пошкодженого майна, виробничі втрати);
- витрати на утримання системи кримінальної юстиції.

У 2005 р. аналітики МВС Великобританії опублікували об'ємну доповідь про економічні та соціальні втрати від злочинів. Частка різних категорій злочинів у загальній структурі економічних і соціальних втрат від злочинності: 37% становлять насильницькі злочини проти особи; 23% припадають на сексуальні посягання; 12,0% – на крадіжки; 7,0% – на грабежі і т. ін. У цілому (по всіх вказаних злочинах) у загальній структурі збитку втрати, пов'язані з діяльністю системи кримінальної юстиції, становлять 20%; прямі фізичні та емоційні втрати – 50%; втрата доходів – 12%; витрати на медичну допомогу – 6,0%

Говорячи про методологію та методику дослідження проблеми «ціни» злочинності, слід зазначити, що британські вчені в ряді відносин пішли далі своїх колег з США, Канади, Австралії та інших країн. На початку 2000-х рр. в Центрі кримінологічних досліджень Оксфордського університету була розроблена **методика оцінки непрямих втрат, викликаних страхом злочинності**

Дослідження фахівців, та й сама логіка речей, показують, що чим більше ймовірність настання кримінального події і чим вище розмір ймовірного збитку, тим більші витрати потрібні й від ймовірної жертви, і від суспільства в цілому. При цьому прямий збиток від злочинності складається, як зазначалося, з різних втрат одноразової або (і) довгострокового характеру. Сюди відносяться, **по-перше**, сумарні втрати благ і цінностей, втрачені самими потерпілими, – і фізичними, і юридичними особами, **по-друге**, економічні втрати держави та суспільства, пов'язані з необхідністю реалізації спеціальних заходів захисту від кримінальних ризиків; витрати на утримання системи кримінальної юстиції і всієї відповідної інфраструктури, соціальних та інших спеціальних служб тощо, **по-третє**, втрати, безпосередньо пов'язані з витратами на медичну допомогу, лікування та реабілітацію, з фізичними та моральними стражданнями потерпілих та їхніх родичів (звідси, до речі кажучи, соціальна обґрунтованість позовів про відшкодування моральної шкоди), з втратою доходів, зниженням рівня зайнятості та продуктивності праці і т. ін.

Ціна злочинності як кримінологічний показник

(за статтею Р.О. Долотова)

«Ціна» злочинності

М.М. Бабаєв та В.Ю. Квашиш

– в широкому значенні ціна злочинності – реальна шкода, заподіяна злочинністю, яка виражається в сукупності причинно пов'язаних зі злочинними діями прямих і непрямих безпосередніх та опосередкованих негативних змін (шкода, втрати, збитки і т.п.), яким, зрештою, піддаються соціальні (економічні, моральні, правові та ін.) цінності, а також сукупність економічних та інших витрат суспільства, пов'язаних з організацією боротьби зі злочинністю та профілактикою злочинів

– у вузькому значенні ціна злочинності – вартісне вираження заподіяної шкоди, що складається з: 1) оцінки безпосередніх та опосередкованих наслідків кримінальних діянь (протиправне заподіяння), 2) витрат держави і суспільства на боротьбу зі злочинністю та профілактику правопорушень (соціально корисні і об'єктивно необхідні витрати)

Л.В. Кондратюк і В.С. Овчинський:

а) ціна кримінальної експансії (ціна злочинного захоплення будь-яких благ), б) ціна кримінальної агресії (ціна злочинних посягань на життя та здоров'я), в) ціна кримінального обману. При цьому підході в ціну злочинності не включаються витрати держави та суспільства на боротьбу зі злочинністю (утримання поліції, виправних колоній та ін.)

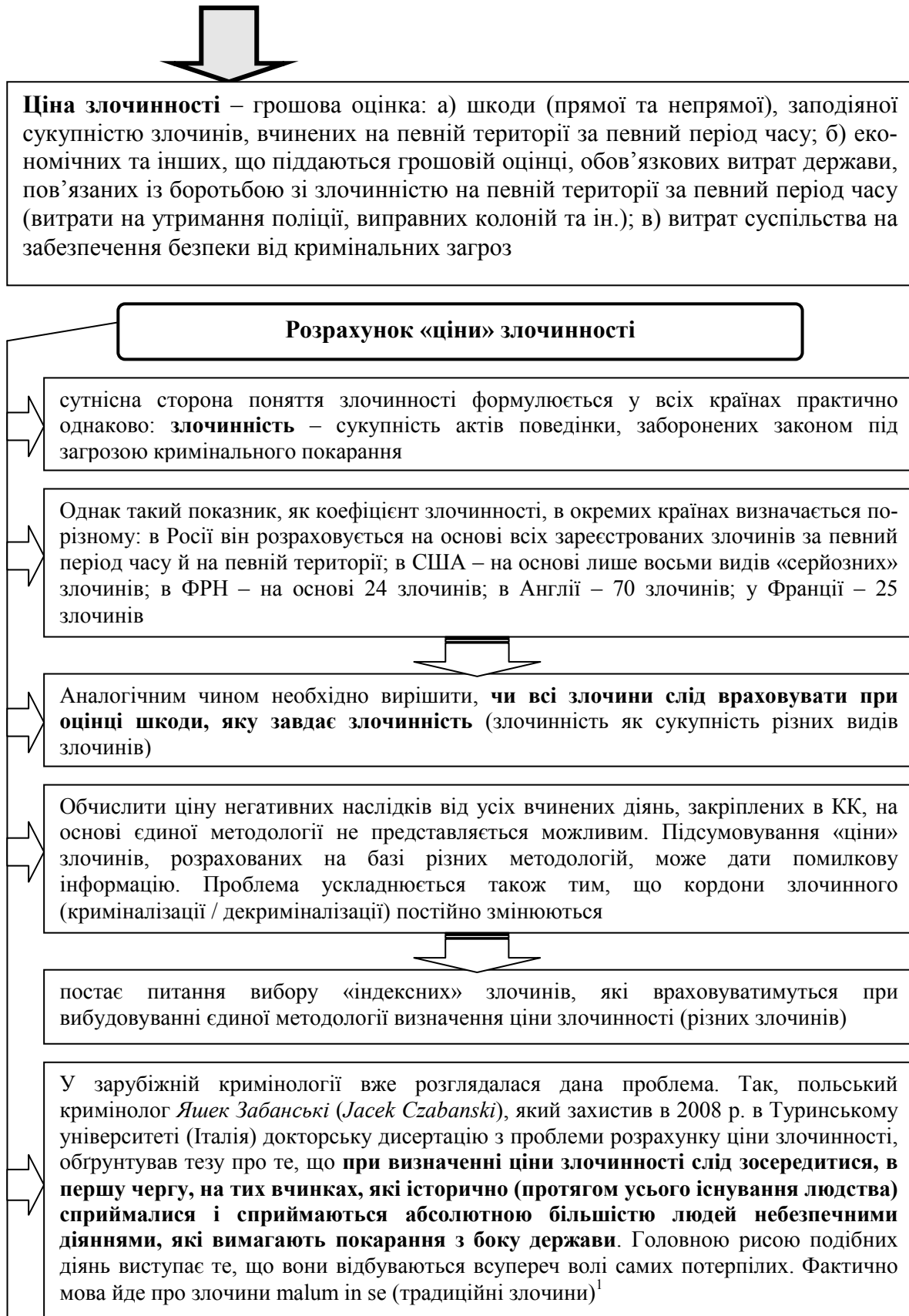
Аналітики групи World Federation, що виконують замовлення ООН, під ціною злочинності розуміють сукупні активи злочинних організацій

Американський кримінолог *Х.Г. Деммерт* виділяє три компонента, з яких утворюється ціна злочинності:

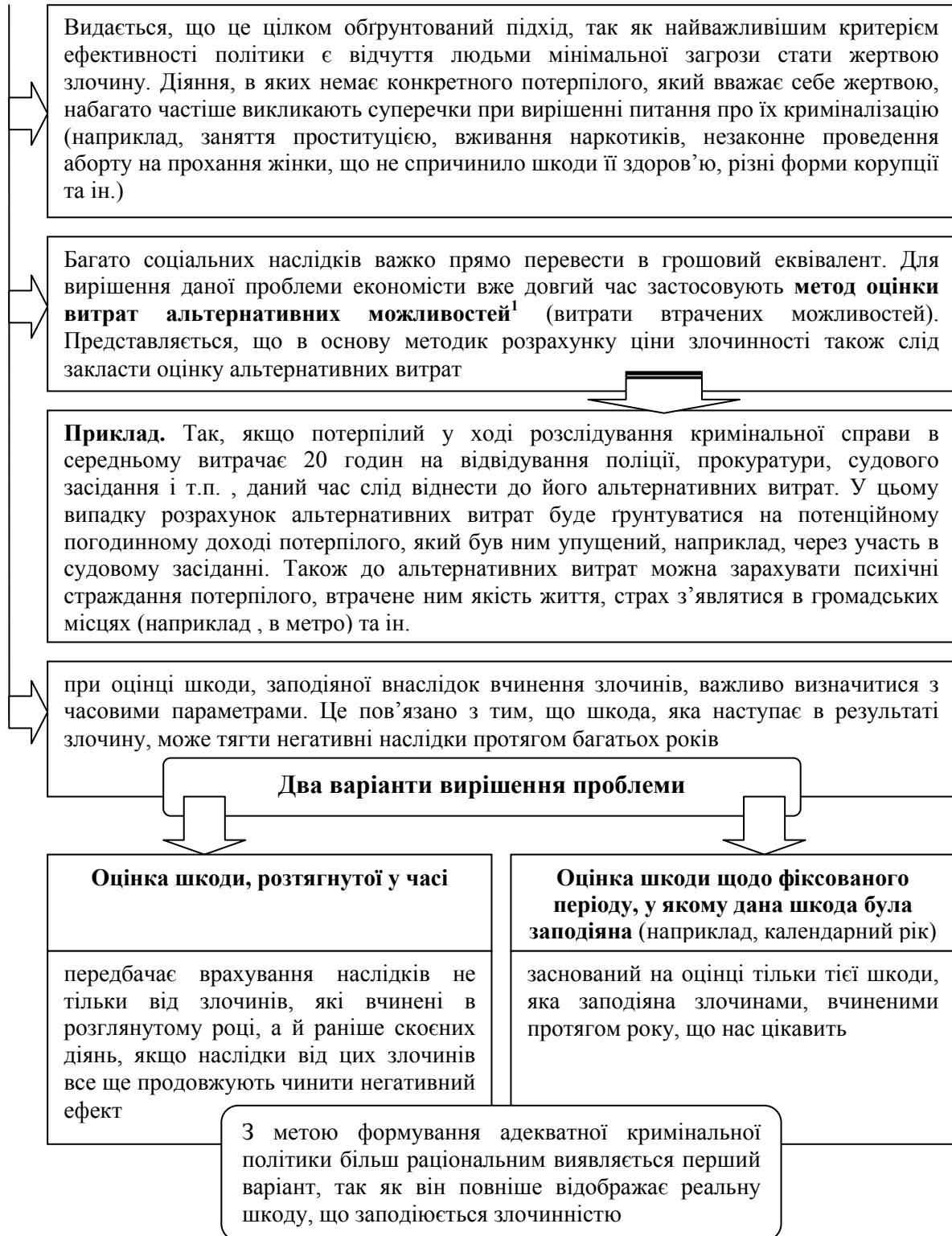
- 1) безпосередня шкода, яку завдають злочинною поведінкою;
- 2) витрати, які несе суспільство в процесі профілактики та запобігання злочинів, притягнення злочинців до кримінальної відповідальності;
- 3) втрати самого злочинця (наприклад, час, витрачений злочинцем на вчинення злочину або відбуття покарання, яке злочинець міг би витратити на правомірну продуктивну діяльність)

У доповіді Міністерства внутрішніх справ Великобританії «Економічні та соціальні наслідки злочинності», підготовленому в 2000 р., ціна злочинності представлена наступними компонентами:

- 1) витрати товариства, спрямовані на мінімізацію ризику стати жертвою злочину (витрати на охоронні системи, страхування від кримінальних загроз, інші заходи безпеки). Якщо перекладати дослівно, то такі витрати англійці називають «ціною очікування злочинності» (costs in anticipation of crime);
- 2) грошова оцінка шкоди, заподіяної внаслідок вчинення злочину жертві злочину;
- 3) витрати на утримання та функціонування системи кримінальної юстиції. Якщо також перекладати буквально, то ці витрати позначені як «ціна реакції на злочинність» (costs in response to crime). МВС Великобританії не включає в ціну злочинності втрати самого злочинця, втрати, яких зазнає сім'я жертви злочину, і багато інших непрямих наслідків

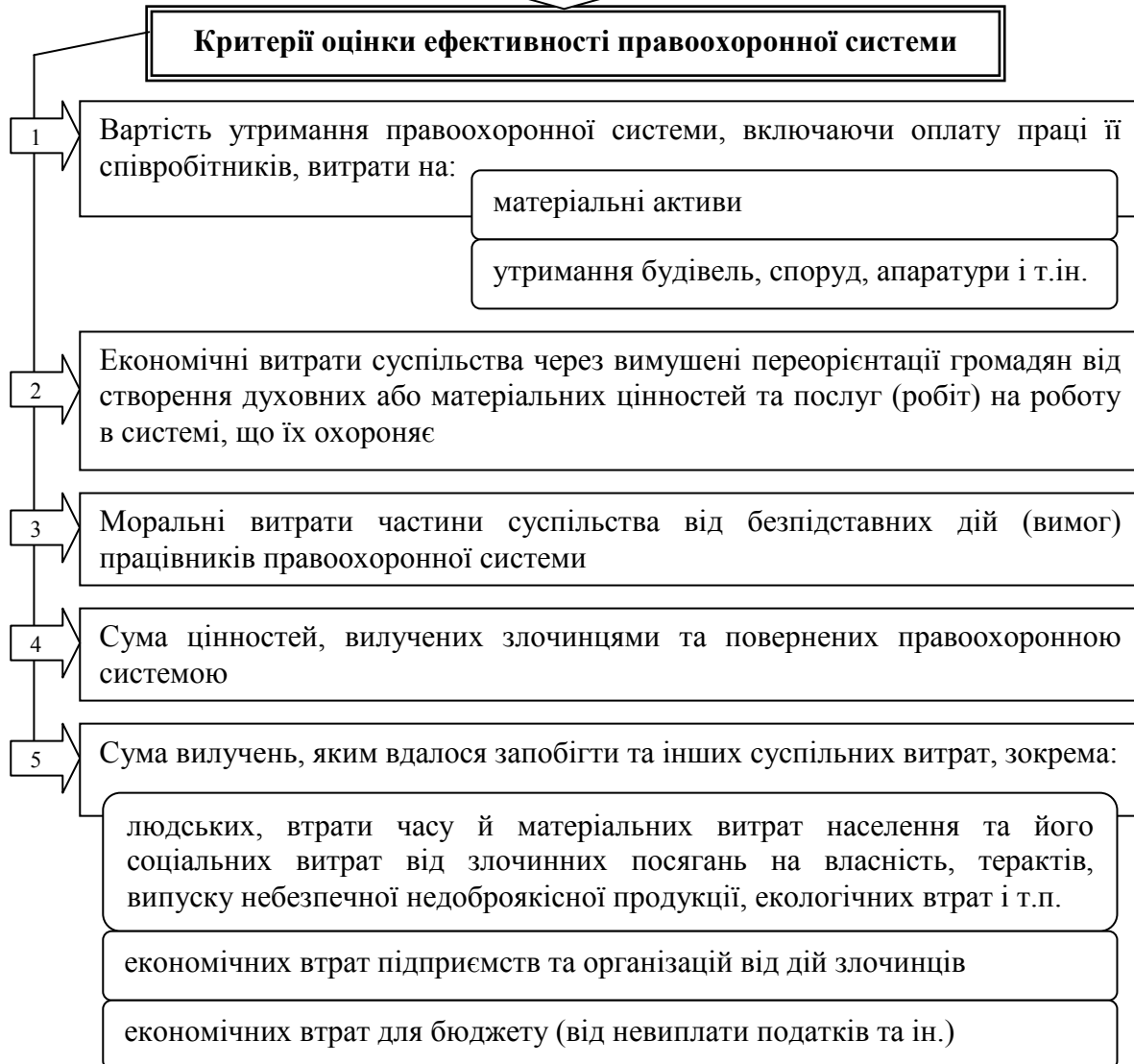

¹ До «традиційних» злочинів належать насильницька і майнова злочинність. Криміналізація подібних діянь, крім забезпечення суспільних інтересів, завжди спрямована на забезпечення охорони прав конкретних осіб (потенційних жертв). Для суспільства важливо знати ціну саме такої злочинності, так як саме вона складає її ядро

¹ Під **альтернативними витратами** розуміється цінність будь-якого блага, яке можна було б отримати при найкращому з усіх способів використання наявного ресурсу. Наприклад, сталь, що застосовується для будівництва офісних будівель, виявляється непридатною для виготовлення автомобілів або холодильників

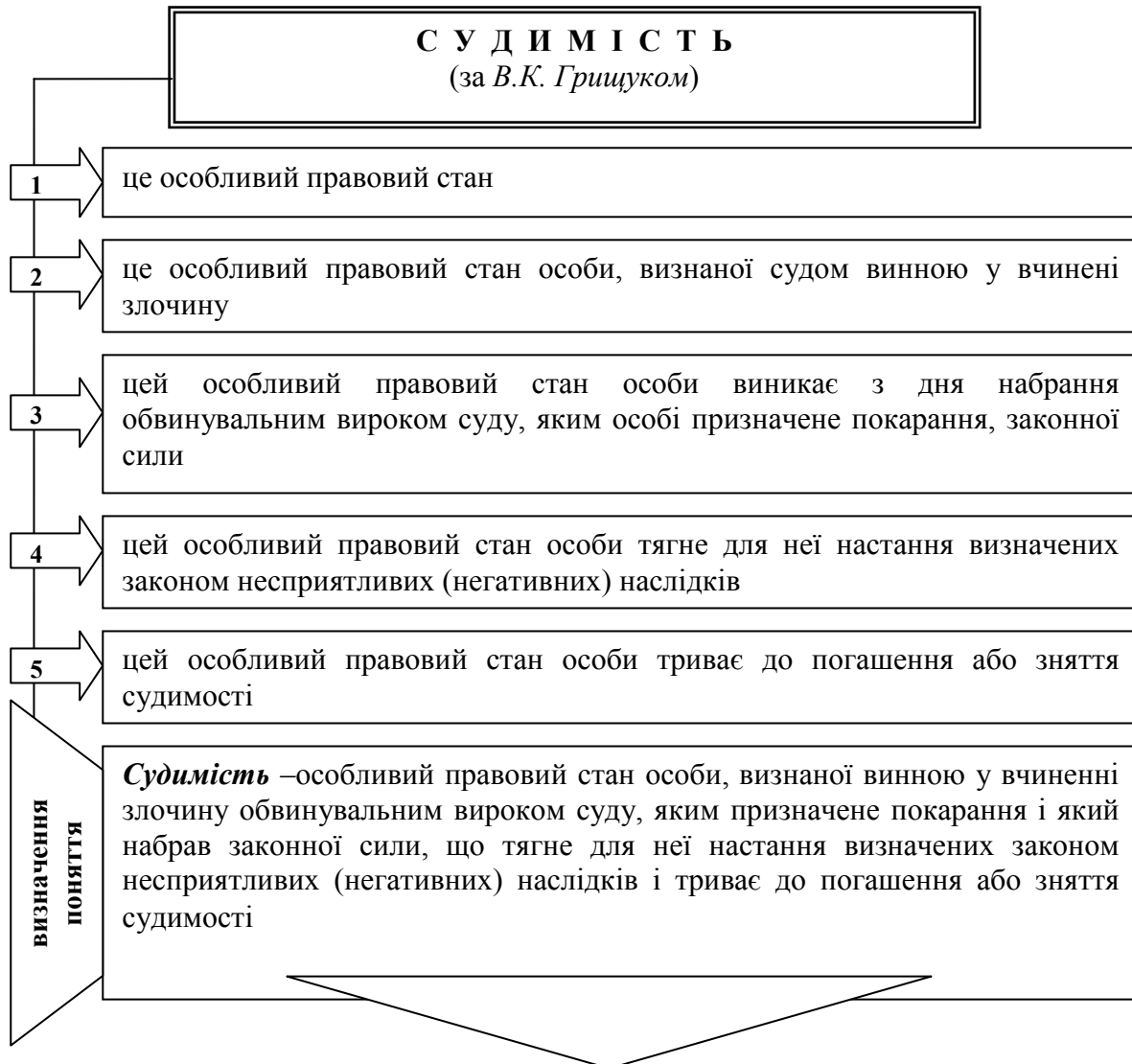
Повна (комплексна) оцінка ефективності діяльності правоохоронних органів та органів правосуддя (правоохоронної системи), повинна включати всі витрати суспільства на забезпечення цієї роботи та всі суспільні надбання, вигоди від роботи правоохоронної системи

4.4 Злочинність і судимість

Схема 4.4.1

1. Судимість не являє собою правовий стан загального характеру. Вона пов'язана з засудженням особи за конкретний злочин і з призначенням певного виду покарання (статті 89-90 КК України).
2. Визнаються такими, що не мають судимості: а) особи, засуджені за вироком суду без призначення покарання; б) особи, що звільнені від покарання; в) особи, що відбули покарання за діяння, злочинність і караність якого усунута законом; г) особи, що реабілітовані.
3. Особи звільнені достроково від відбування покарання, вважаються таким, що мають судимість (ч. 3 ст. 90 КК України), за винятком випадків, коли одночасно з достроковим звільненням від відбування покарання погашається і судимість (наприклад п. 4 ст. 89 КК України).
4. Судимість має правове значення у разі вчинення нового злочину, а також у інших випадках, передбачених законами України (ч. 2 ст. 88 КК України).

Кримінальний кодекс України (витяг)

Стаття 89. Строки погашення судимості

Такими, що не мають судимості, визнаються:

1) особи, засуджені відповідно до статті 75 цього Кодексу, якщо протягом іспитового строку вони не вчинять нового злочину і якщо протягом зазначеного строку рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням не буде скасоване з інших підстав, передбачених законом. Якщо строк додаткового покарання перевищує тривалість іспитового строку, особа визнається такою, що не має судимості, після відбуття цього додаткового покарання;

2) жінки, засуджені відповідно до статті 79 цього Кодексу, якщо протягом іспитового строку вони не вчинять нового злочину і якщо після закінчення цього строку не буде прийняте рішення про направлення для відбування покарання, призначеного вироком суду. Якщо засуджена не була звільнена від додаткового покарання і його строк перевищує тривалість іспитового строку, то жінка визнається такою, що не має судимості, після відбуття цього додаткового покарання;

{Пункт 3 статті 89 виключено на підставі Закону № 1698-VII від 14.10.2014}

4) особи, які відбули покарання у виді службового обмеження для військовослужбовців або тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців чи достроково звільнені від цих покарань, а також військовослужбовці, які відбули покарання на гауптвахті замість арешту;

5) особи, засуджені до основного покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, громадських робіт, виправних робіт або арешту, якщо вони протягом року з дня відбуття покарання (основного та додаткового) не вчинять нового злочину;

6) особи, засуджені до обмеження волі, а також засуджені за злочин невеликої тяжкості до позбавлення волі, якщо вони протягом двох років з дня відбуття покарання (основного та додаткового) не вчинять нового злочину;

7) особи, засуджені до позбавлення волі або основного покарання у виді штрафу за злочин середньої тяжкості, якщо вони протягом трьох років з дня відбуття покарання (основного та додаткового) не вчинять нового злочину;

8) особи, засуджені до позбавлення волі або основного покарання у виді штрафу за тяжкий злочин, якщо вони протягом шести років з дня відбуття покарання (основного та додаткового) не вчинять нового злочину;

9) особи, засуджені до позбавлення волі або основного покарання у виді штрафу за особливо тяжкий злочин, якщо вони протягом восьми років з дня відбуття покарання (основного та додаткового) не вчинять нового злочину.

Стаття 90. Обчислення строків погашення судимості

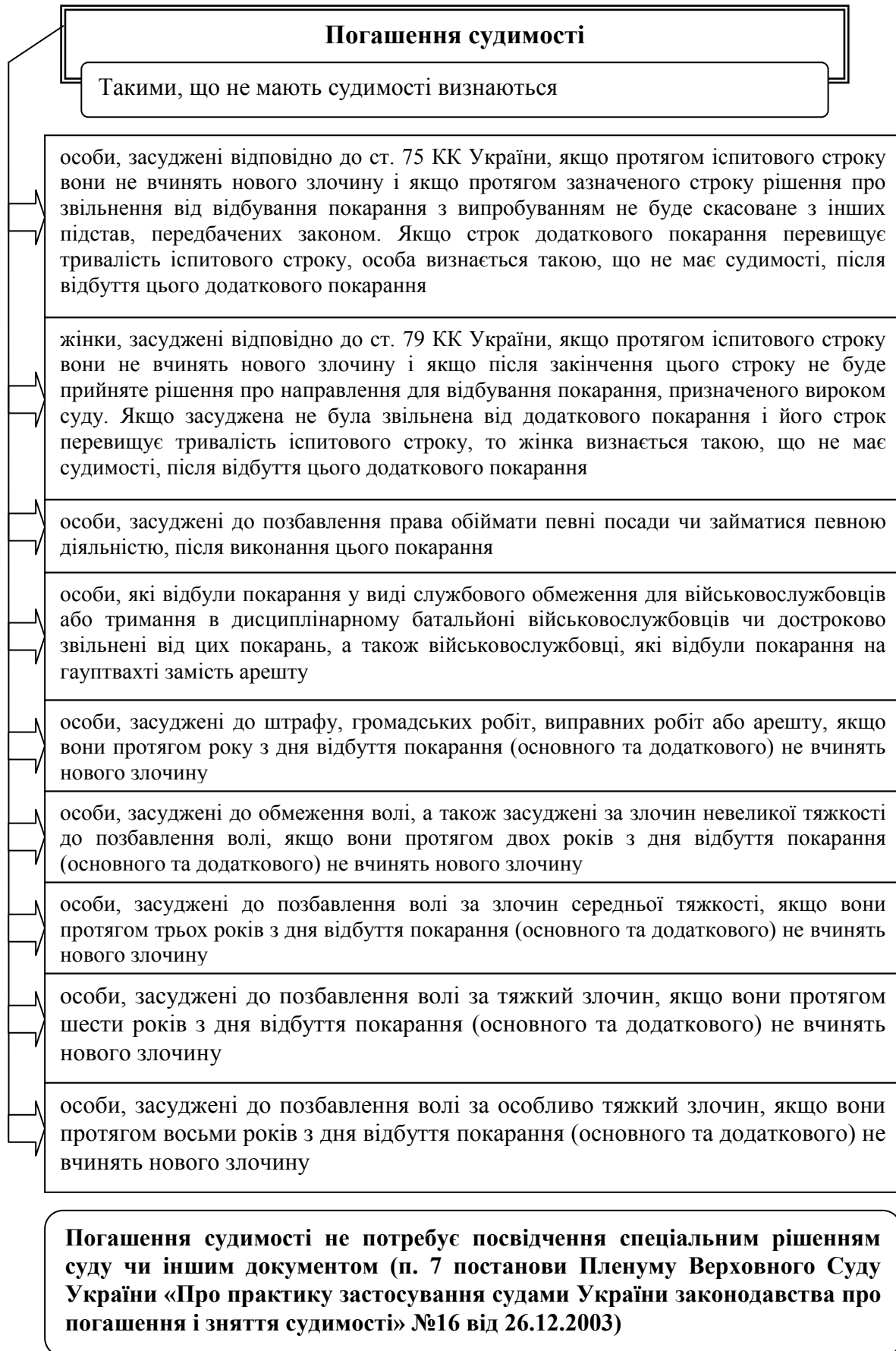
1. Строки погашення судимості обчислюються з дня відбуття основного і додаткового покарання.

2. До строку погашення судимості зараховується час, протягом якого вирок не було виконано, якщо при цьому давність виконання вироку не переривалася. Якщо вирок не було виконано, судимість погашається по закінченні строків давності виконання вироку.

3. Якщо особу було достроково звільнено від відбування покарання, то строк погашення судимості обчислюється з дня дострокового звільнення її від відбування покарання (основного та додаткового).

4. Якщо невідбуту частину покарання було замінено більш м'яким покаранням, то строк погашення судимості обчислюється з дня відбуття більш м'якого покарання (основного та додаткового).

5. Якщо особа, що відбула покарання, до закінчення строку погашення судимості знову вчинить злочин, перебіг строку погашення судимості переривається і обчислюється заново. У цих випадках строки погашення судимості обчислюються окремо за кожний злочин після фактичного відбуття покарання (основного та додаткового) за останній злочин.

Осуд винного є передостаннім етапом кримінального правосуддя, якщо включати в нього відбування покарання. Кількість осіб, що фактично вчинили злочин, виявлених правоохоронними органами, відданих до суду і засуджених, проходячи через систему правосуддя, спадає від стадії до стадії, залишаючись у латентній злочинності, нерозкритих злочинах, у сукупності звільнених від відповідальності, nereабілітуючим обставинам і навіть виправданих

Кількісне зменшення осіб під час проходження через «фільтр» правосуддя і складає сутність коефіцієнта спадання, характеризуючи, з одного боку, рівень гуманності, з іншого – рівень ефективності системи кримінальної юстиції

Чим менша кількість осіб (звичайно, до оптимальної межі) з числа виявлених правопорушників засуджується до реального покарання, особливо до позбавлення волі, тим гуманніше і більш індивідуалізоване правосуддя

Чим більше осіб з числа тих, що фактично скоїли злочини, буде притягнуто до кримінальної відповідальності та засуджено, тим результативніше працює система кримінальної юстиції

Гуманність і ефективність не зовсім в злагоді між собою. Маючи різні крапки відліку, вони стикаються на рівні **судимості осіб**, які скоїли злочин. Теоретично знайти «золоту» середину між ними не просто. У реальному житті їхнє співвідношення ще складніше. У 50-60-х рр. XX ст. всупереч здоровому глузду число виявлених правопорушень було вище рівня врахованих злочинів, а число засуджених наближалось до числа виявлених осіб. Всі ознаки «надвисокої ефективності» були явні, але по суті це не могло бути узгоджено не лише з гуманністю, але і з законністю. В останні роки ситуація дещо змінилася: між рівнями врахованої злочинності, виявлених правопорушень і засуджених утворилися великі розбіжності («ножиці»), що свідчать про низьку ефективність. Хоча це ще не означає, що вітчизняне правосуддя стало більш гуманним

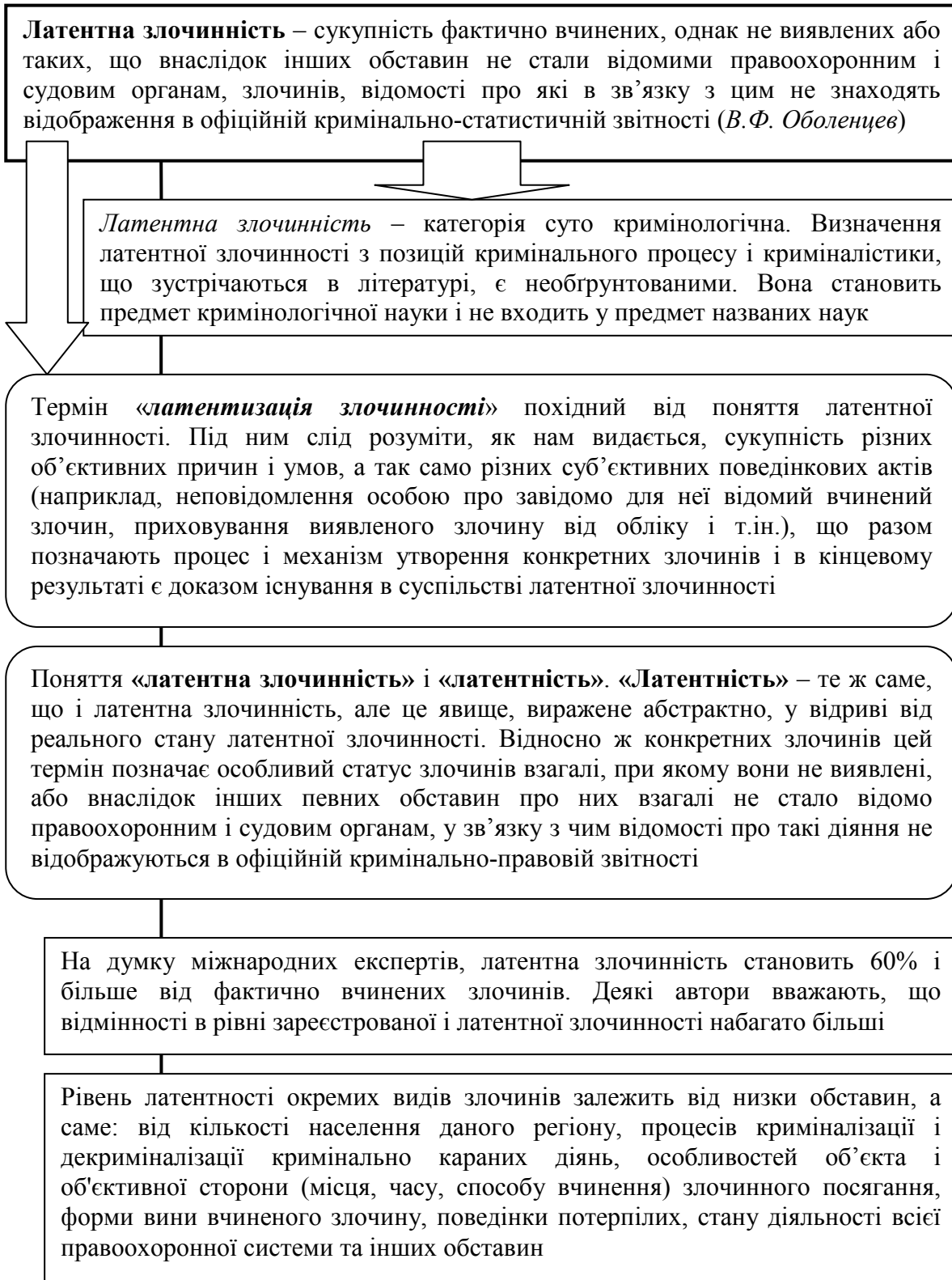
Злочинність і судимість це не зовсім порівнянні явища. Злочинність обчислюється фактами, а судимість, як і виявлені правопорушники, в особах. Розбіжність «кривих» злочинності і судимості, як би їх не розглядати, створюють враження, що зниження правового соціально-правового контролю над злочинністю зумовлено неадекватною судовою діяльністю

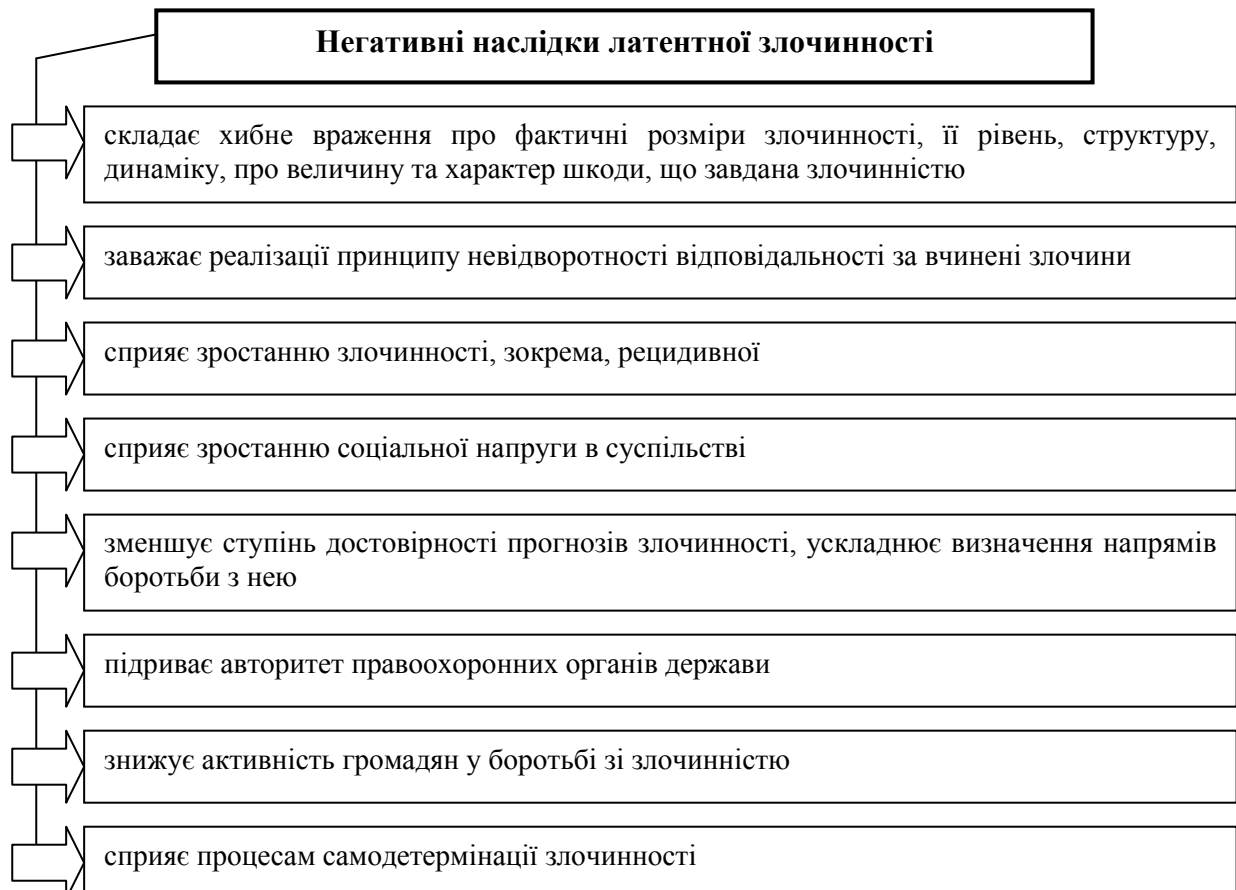
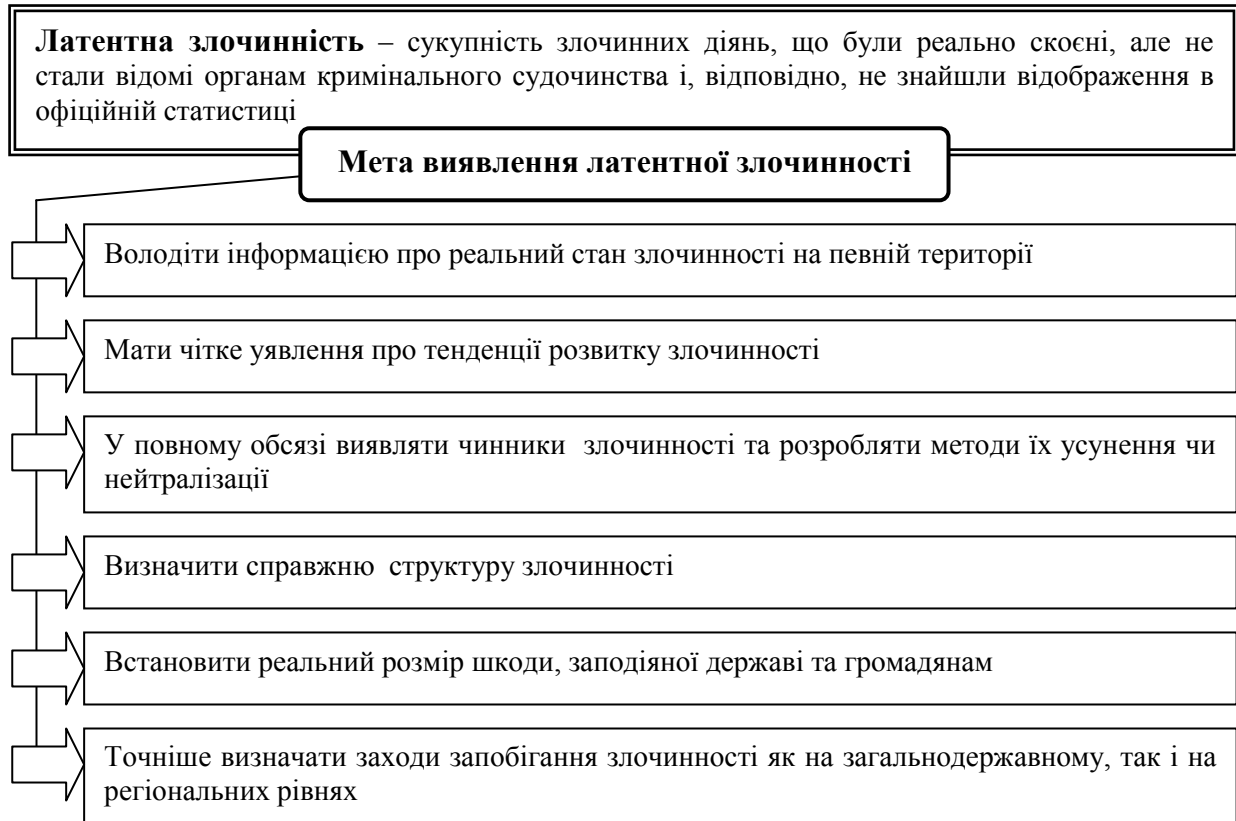
Ця версія особливо активно підтримувалася і підтримується слідчими органами. Суддів звинувачують у завищеній вимогливості доказу провини, в усуненні від розгляду складних кримінальних справ, у м'якості вироків, що виносяться, у виправданні небезпечних злочинців і т.ін.

Проте, правовий та кримінально-правовий контроль за злочинністю в країні ослаблений в основному не на стадії судових рішень, а на етапі попереднього слідства і дізнання. Цей висновок підтверджується фактичними даними

4.5 Латентна злочинність

Схема 4.5.1

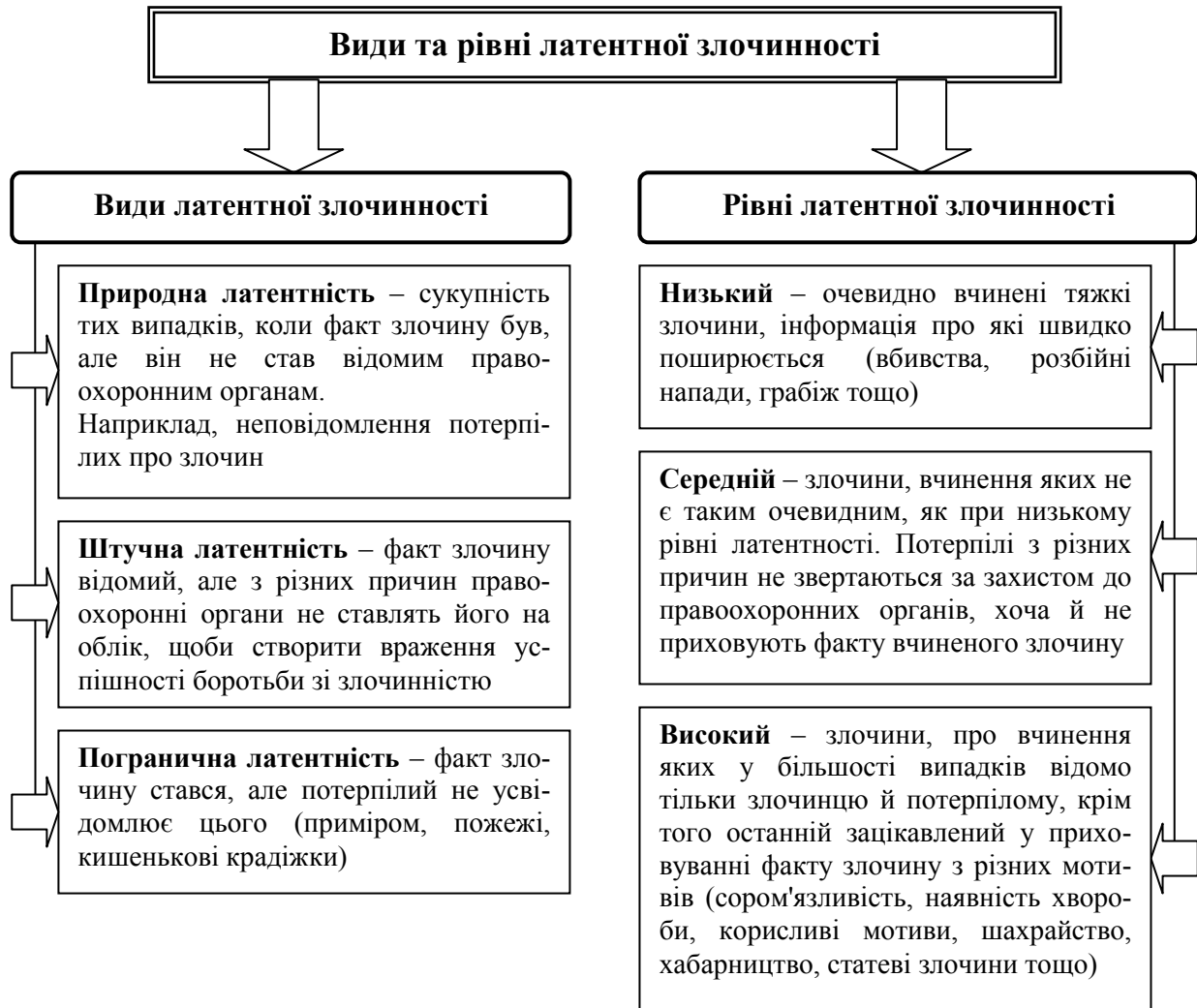
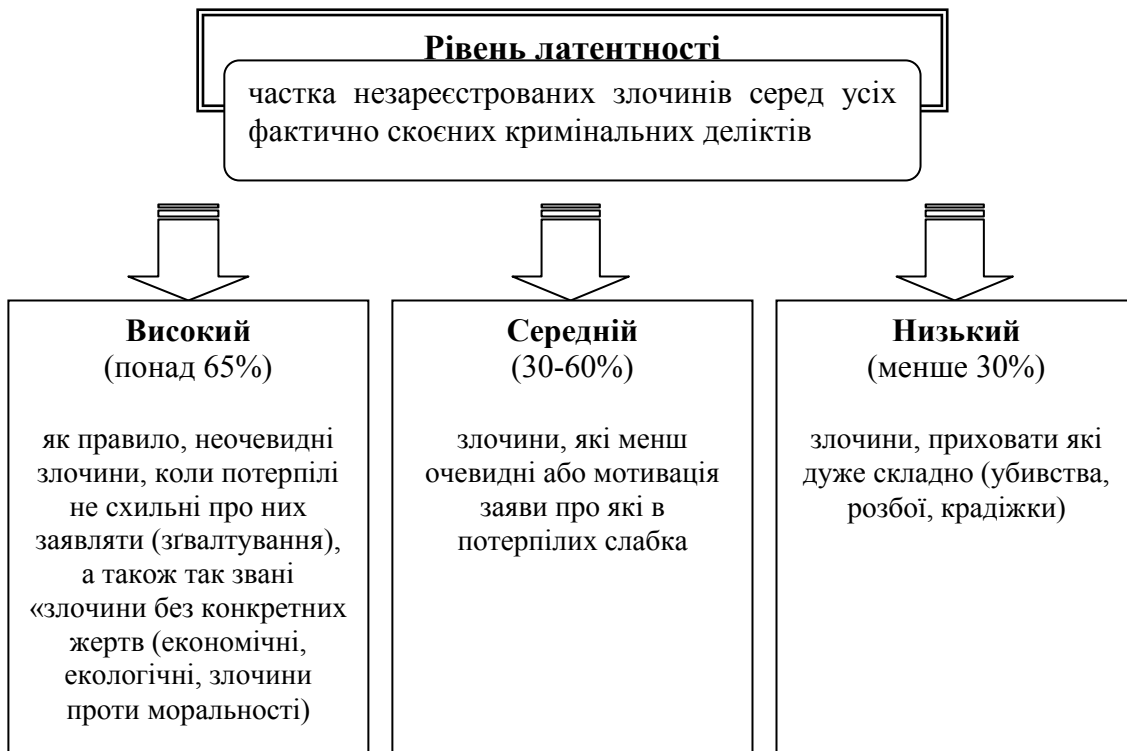
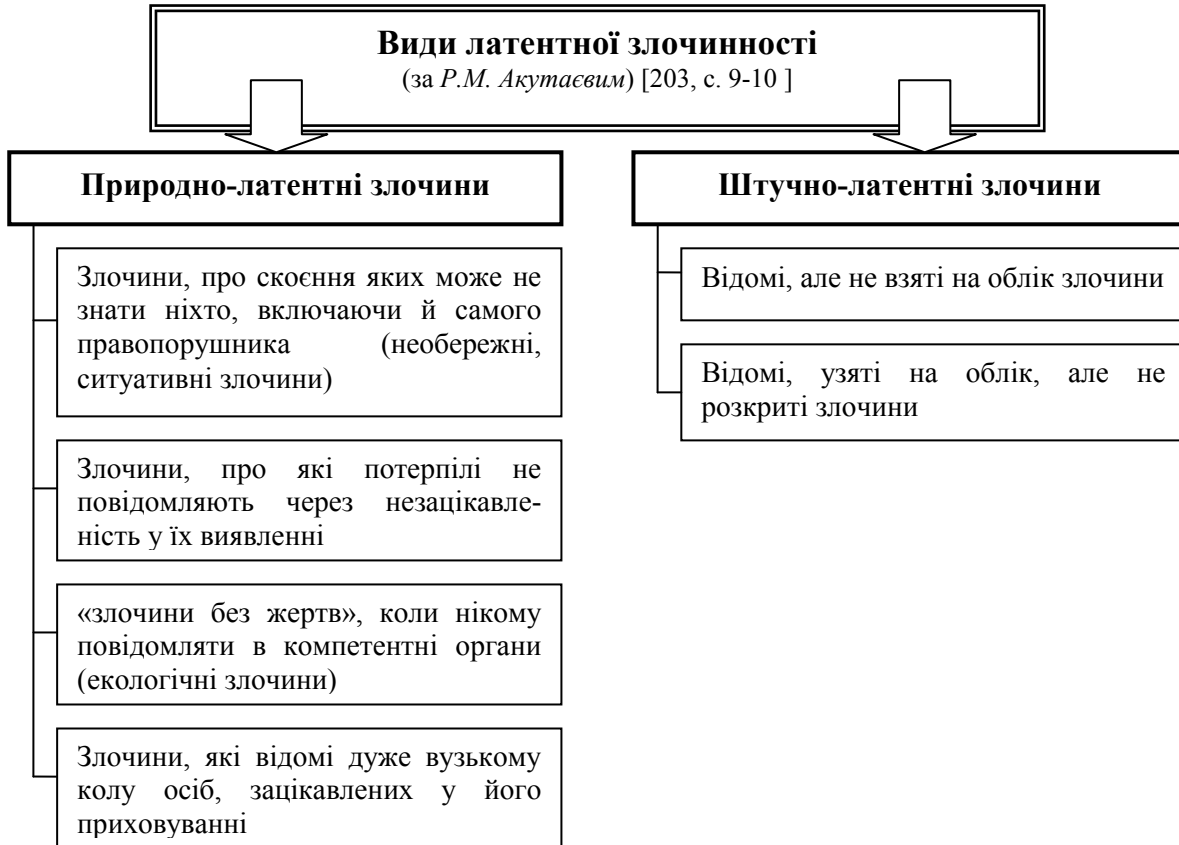
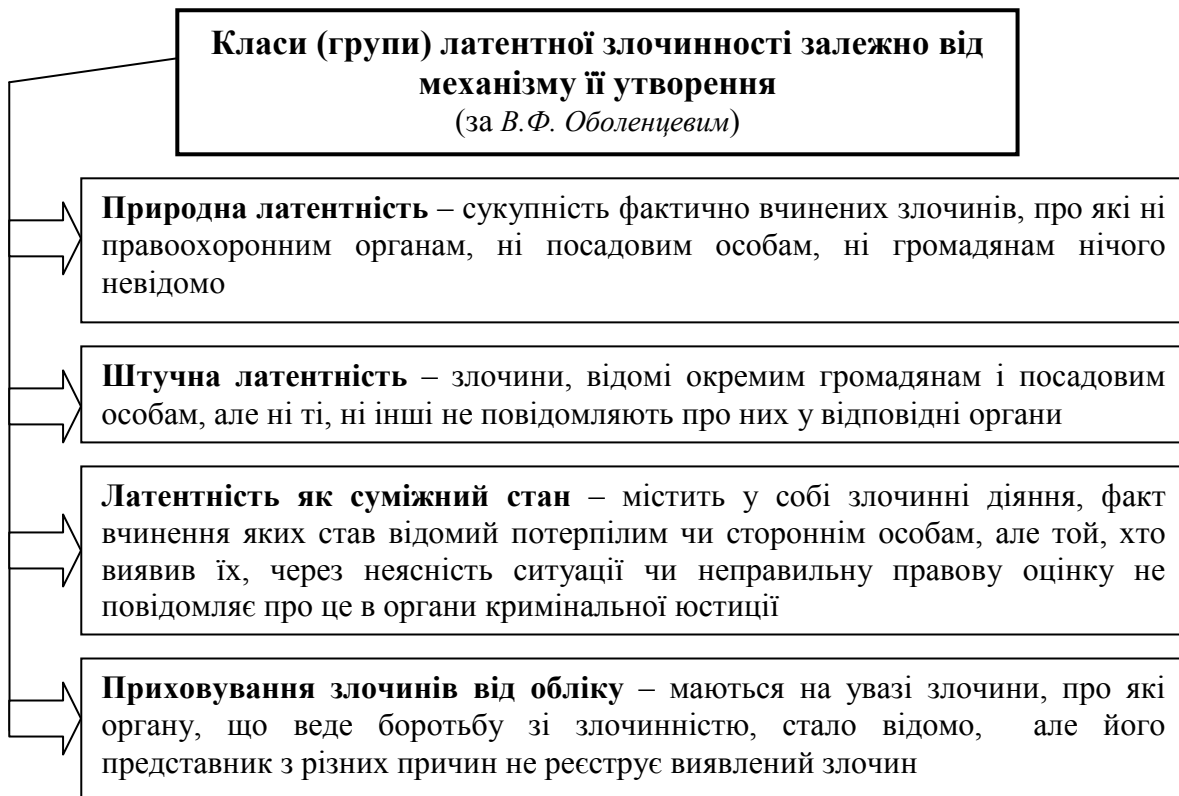
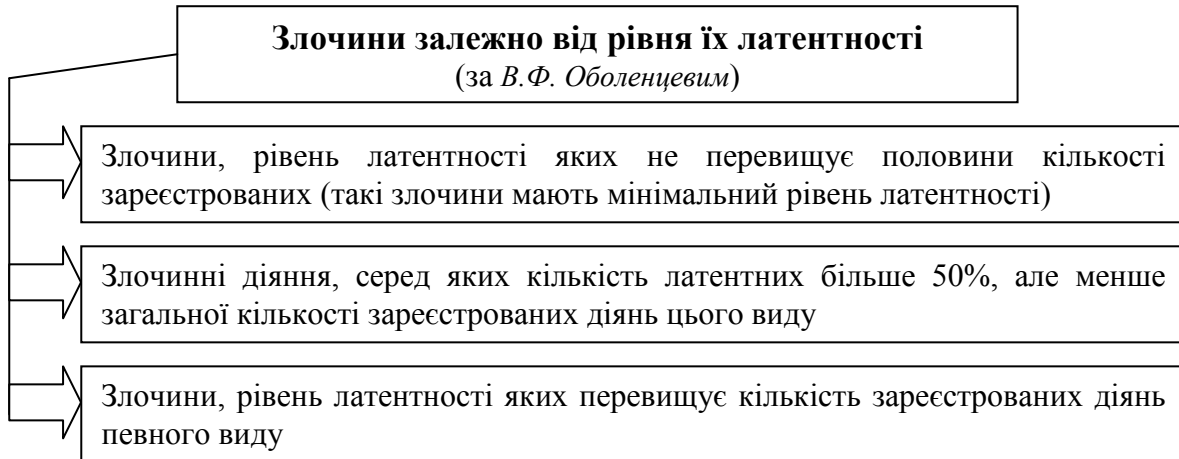

Схема 4.5.5

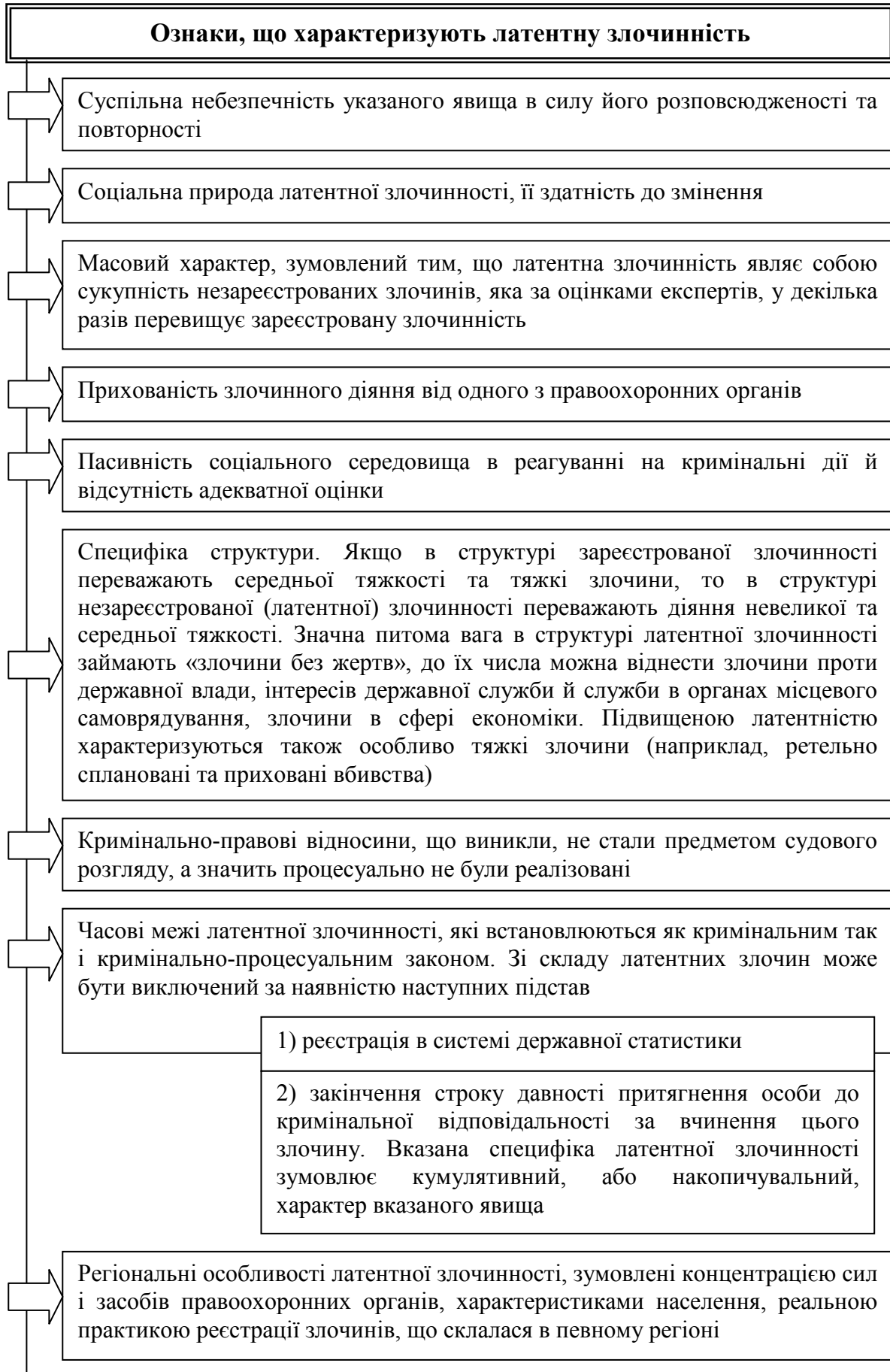

Схема 4.5.10 (продовження)

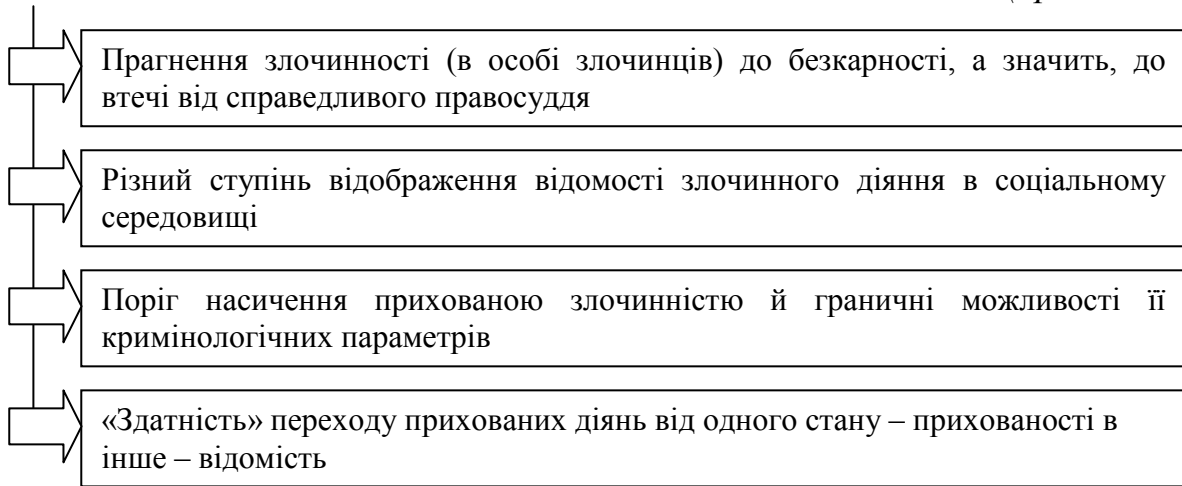
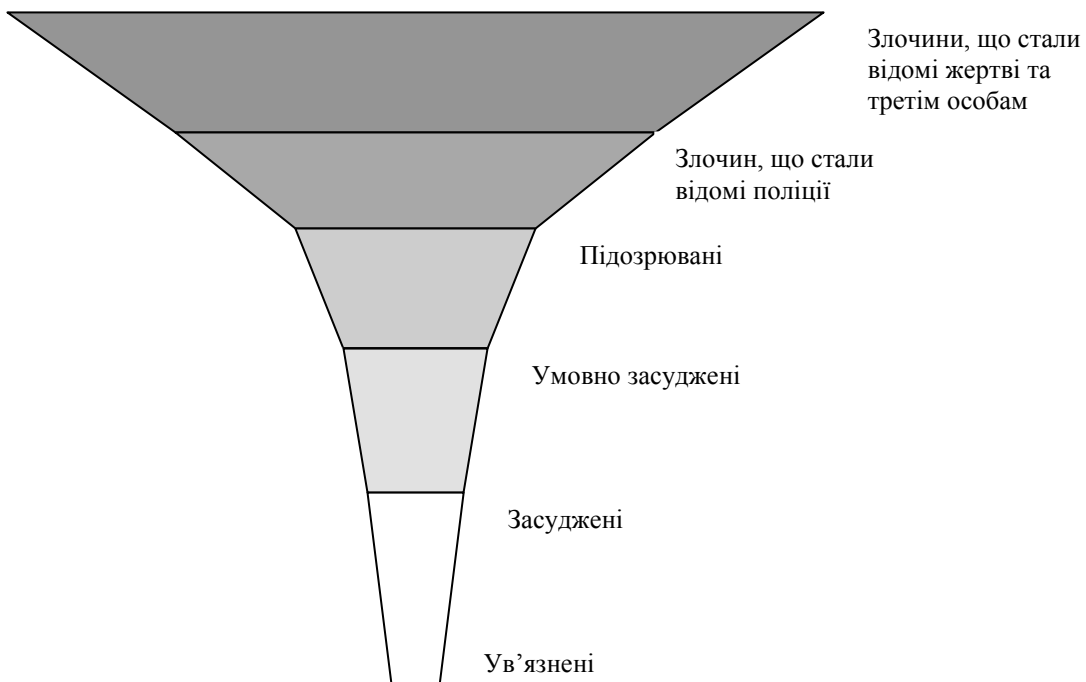
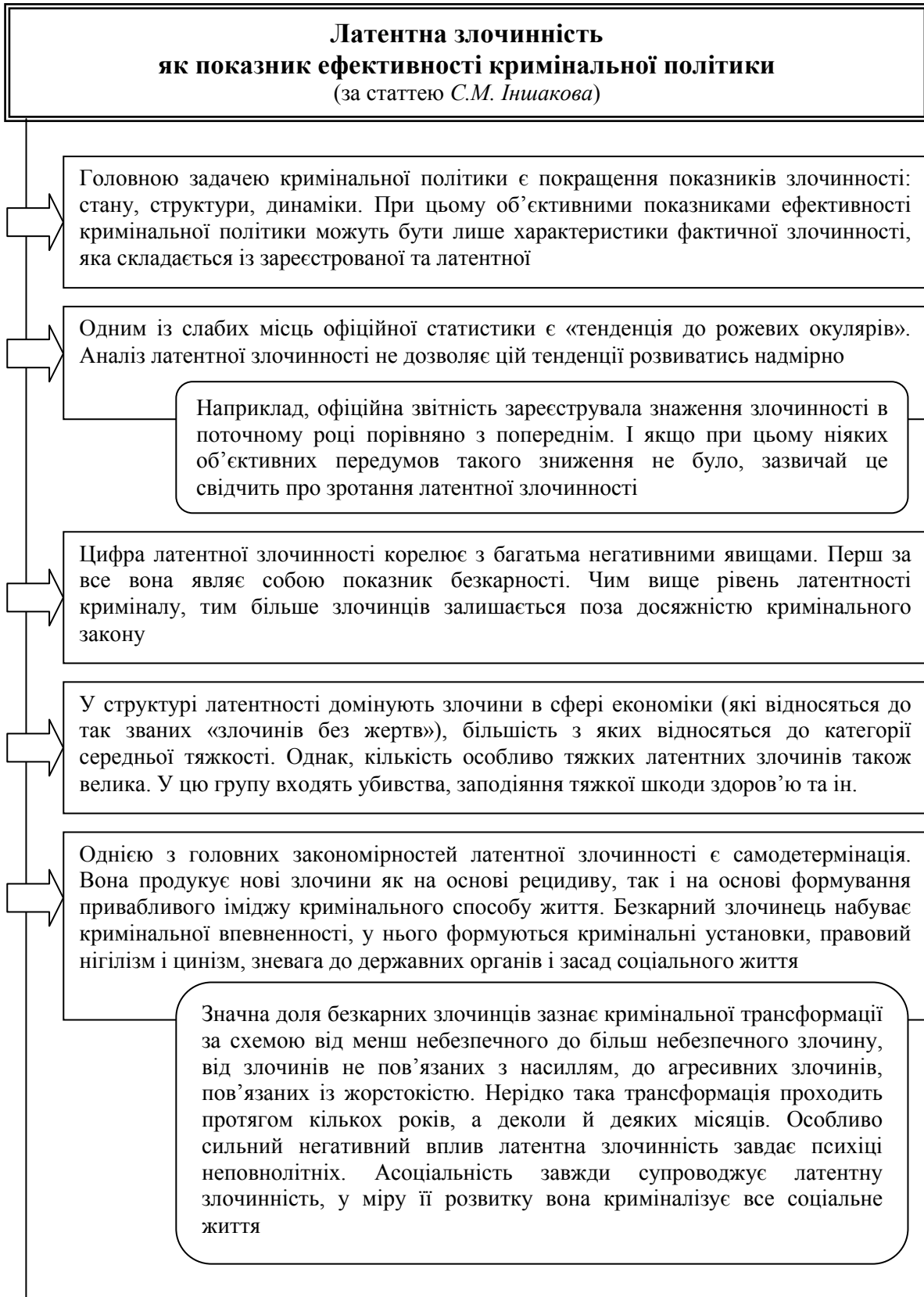
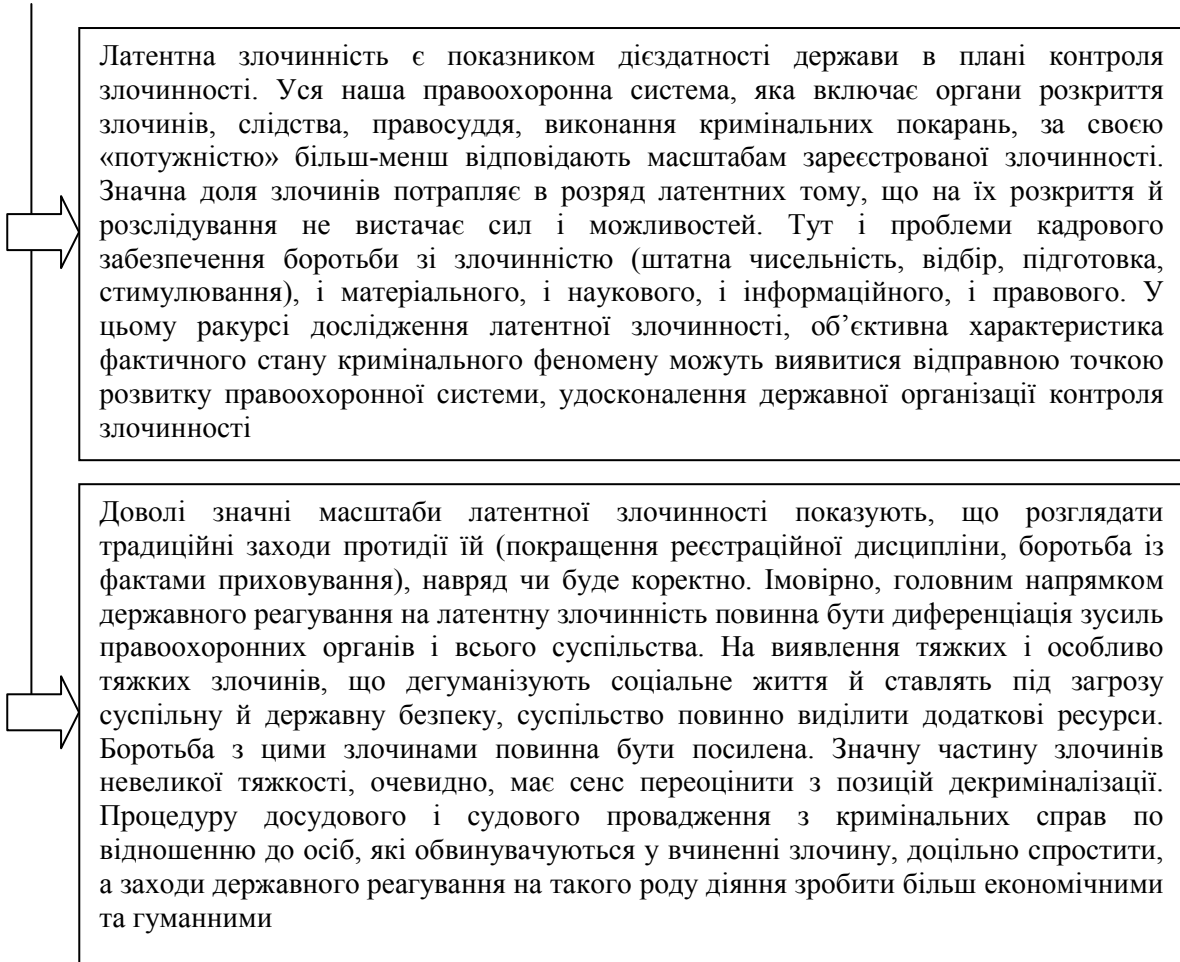

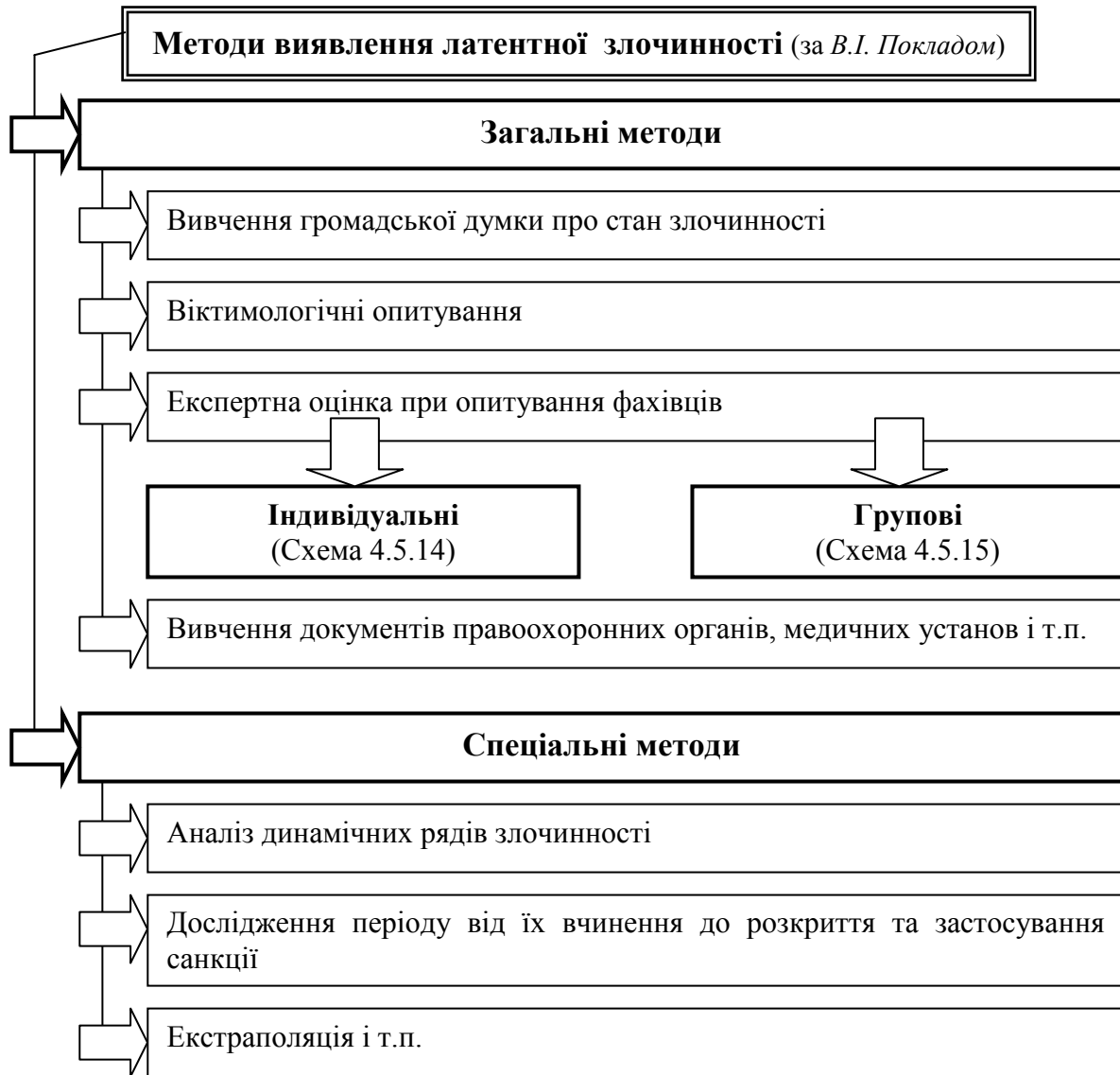
Схема 4.5.11

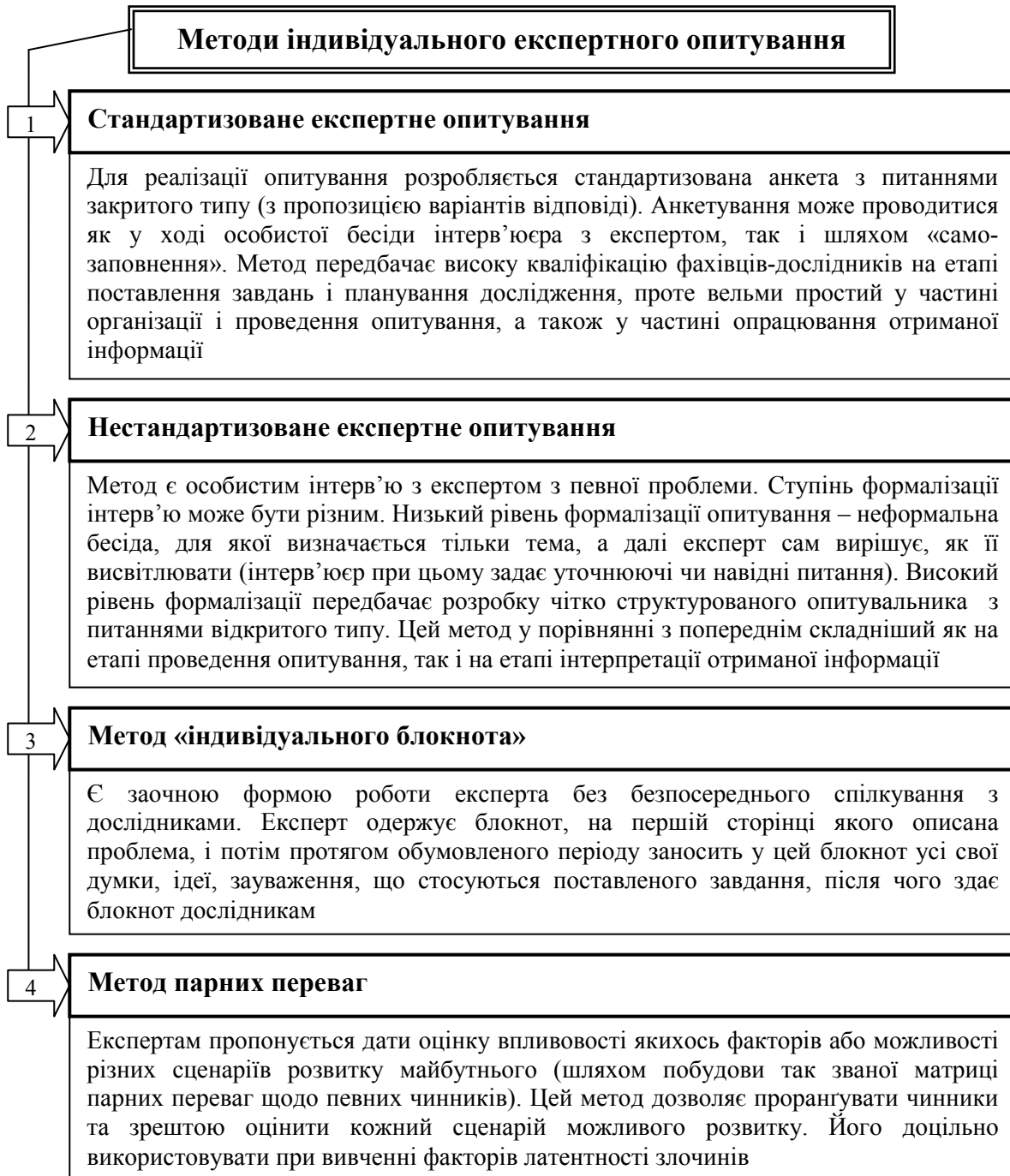
У західній кримінології злочинність у зв'язку з латентними діяннями нерідко зображають у вигляді «воронки», всередині якої до засудження та застосування запобіжного заходу – позбавлення волі, іде суттєве зниження кількості покараних осіб у порівнянні з реальною злочинністю

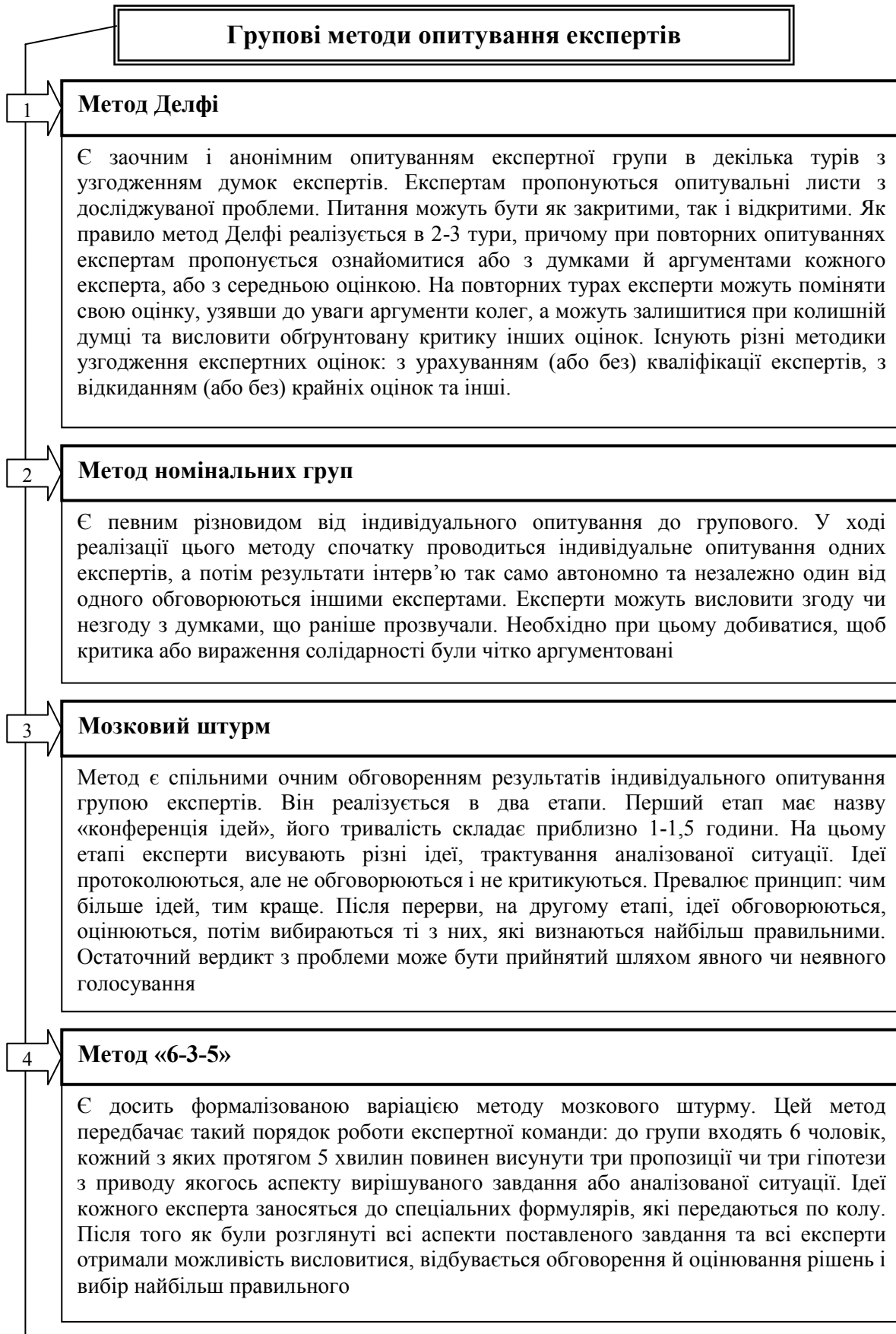

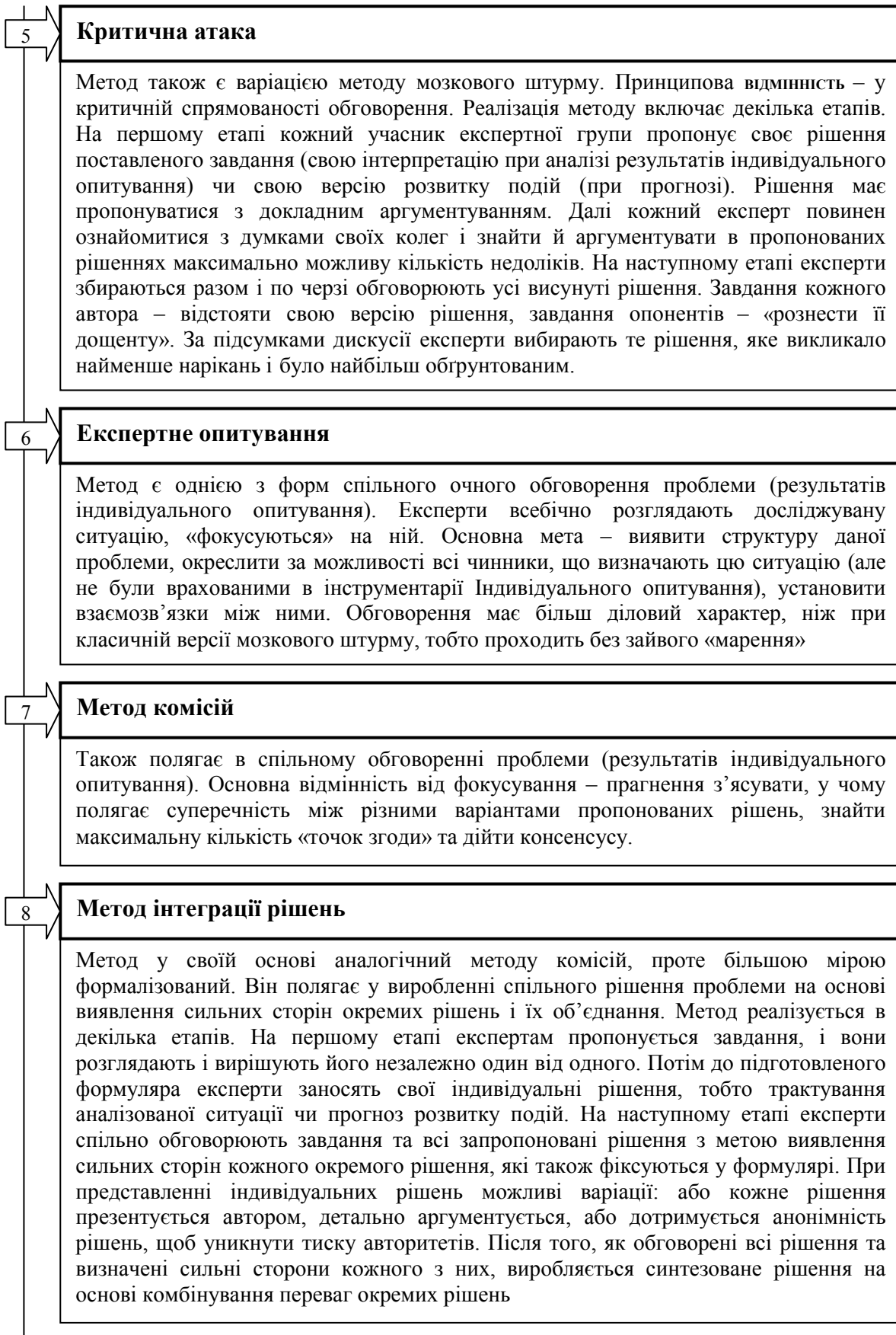

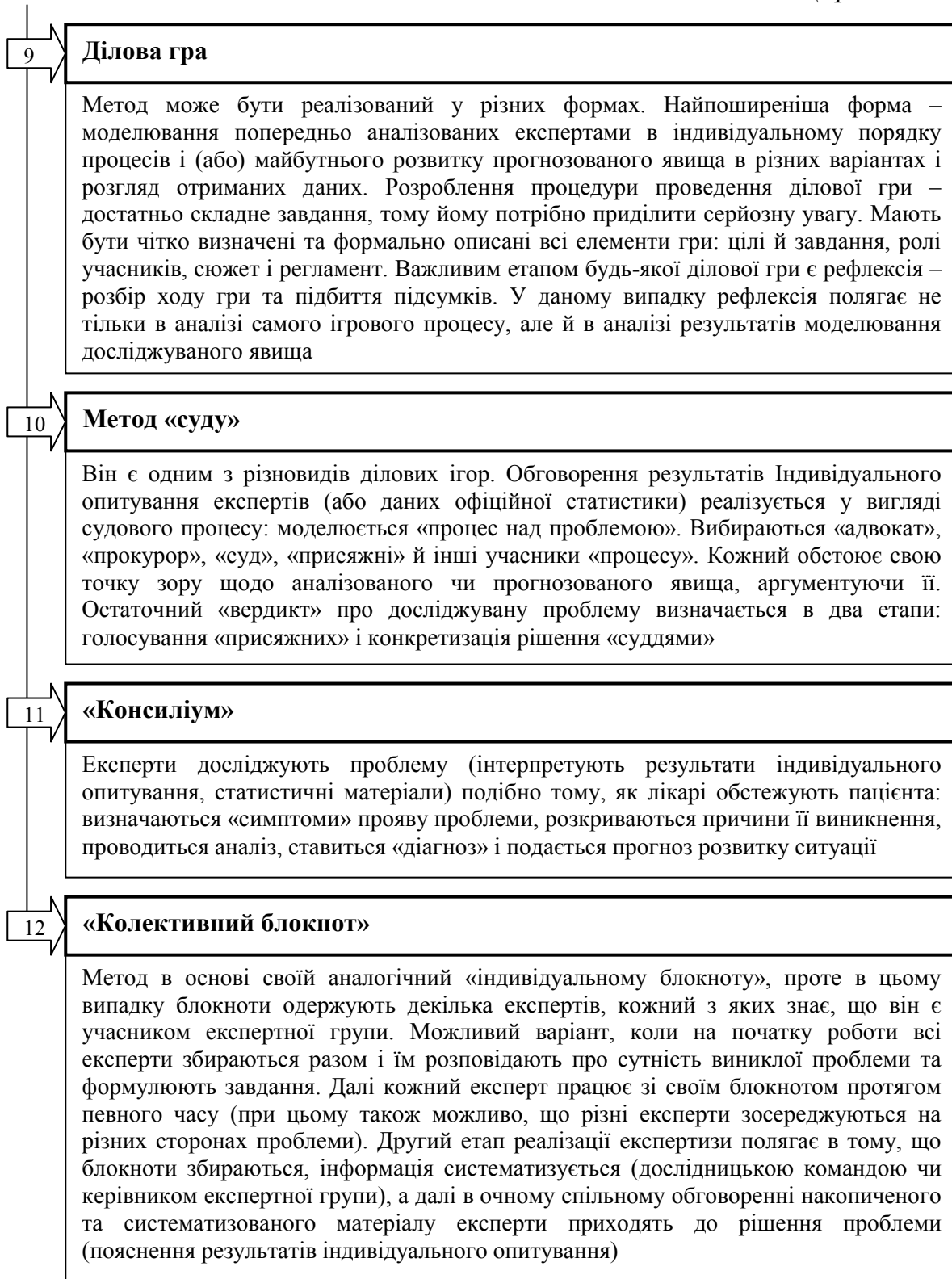

Загальна формула розрахунку латентної злочинності

$$Z_l = Z_f - Z_e$$

Z_l – злочинність латентна

Z_f – злочинність фактична

Z_e – злочинність врахована

Рівень латентної злочинності (P_z)

$$P_z = \frac{Z_e}{Z_f}$$

І.П. Шрага пропонував **використовувати для визначення рівня латентних злочинів порівняльний статистичний аналіз двох або декількох районів міста**. Високий рівень латентності, вважав він, «найбільш вірогідний там, де, заданими статистики, вище питома вага вбивств і тяжких тілесних ушкоджень (тобто злочинів, що повно враховуються) у загальній кількості зареєстрованих злочинів, зафіксованих по лінії карного розшуку»

Розрахунок індексу латентності для кожного району він здійснював за формулою

$$IL = \frac{(Y + T)}{BZ}$$

IL – індекс латентності;

Y і **T** – статистичні показники умисних (необережних) убивств і тяжких тілесних ушкоджень;

BZ – статистичний показник усіх злочинів, зареєстрованих по лінії карного розшуку

Б. Панєв пропонує для визначення рівня латентних злочинів використовувати таку формулу

$$K = \frac{Л}{(Л + М + ЗН)}$$

К – коефіцієнт повноти реєстрації;

М – число встановлених незареєстрованих легких злочинів;

Л - загальне число зареєстрованих злочинів;

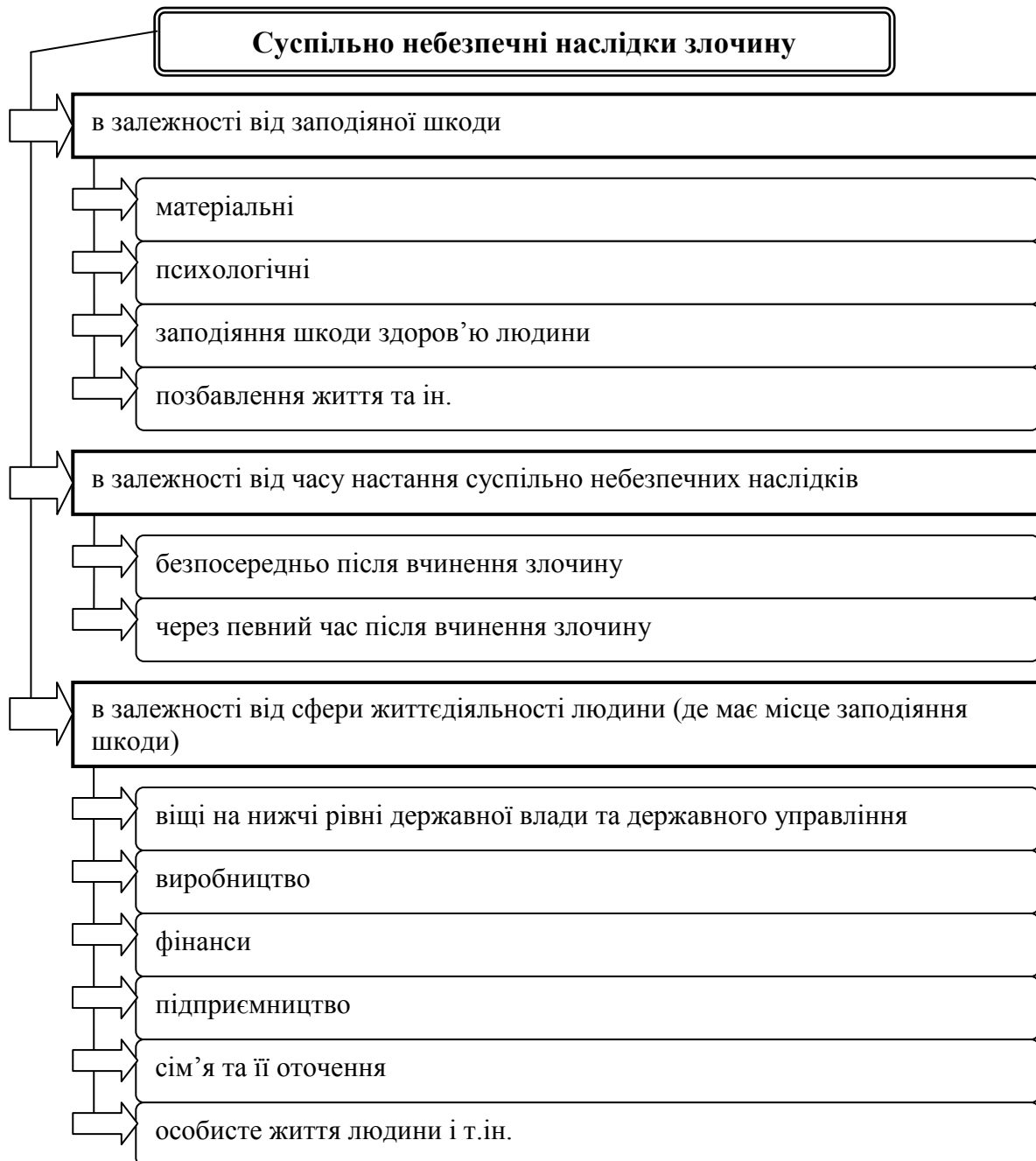
ЗН – число встановлених незареєстрованих, тяжких злочинів.

Однак у наведеній формулі викликає сумніви використання як основи для визначення рівня латентних злочинів такого показника, як ЗН (число встановлених незареєстрованих, тяжких злочинів), що само по собі є величиною, яку треба знайти

4.6 Соціальні наслідки злочинності

Схема 4.6.1

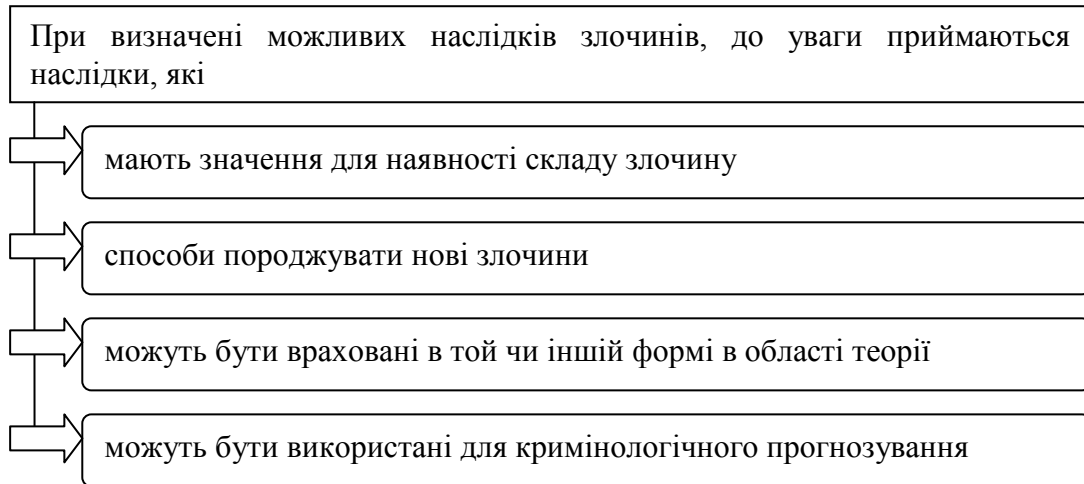
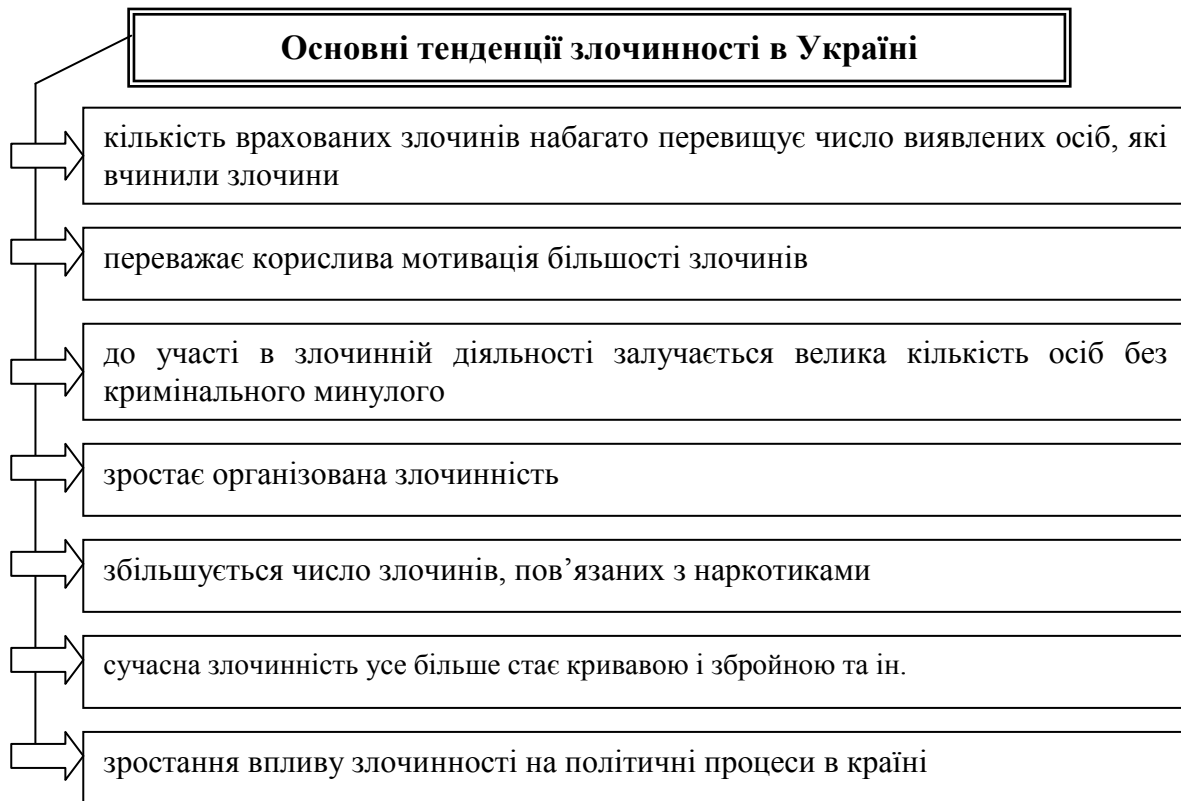

Схема 4.6.1

4.7 Стан і основні тенденції злочинності в Україні

Схема 4.7.1

Про показники та тенденції злочинності в Україні
(за статтею В.М. Давиденка)

Статистичні дані свідчать, що динаміка основних кількісних показників злочинності в Україні мала мінливий характер і її ріст не має кореляційної залежності від економічного стану в країні. Так, аналізуючи динаміку злочинності у минулому, потрібно вказати на такі **тенденції**

У період з 1962 по 1965 рр. спостерігалось скорочення злочинності, а починаючи з 1966 р. відзначалося зростання злочинності як у всьому СРСР, так і в УРСР, і це незважаючи на те, що матеріальне становище громадян у Радянському Союзі в цей період зростало порівняно з попередніми роками

Різкий вибух злочинності спостерігався у 1989 р., що пов'язано з дестабілізацією ситуації у суспільстві у зв'язку з проведенням так званої «перебудови». У подальші роки аж до 1995 р. зростання відбувалось у межах 10–15 %. У 1996 р. підвищення різко змінилось на зниження, яке тривало до 2003 р. У 2003 р. кількість зареєстрованих злочинів зросла на 23,5 % порівняно з попереднім роком, але це було тимчасове підвищення; починаючи з наступного і аж до 2008 р. знову спостерігалось скорочення кількості зареєстрованих злочинів. **У 2009, 2010 рр. та у першому кварталі 2011 р. рівень злочинності постійно зростає.**

Свого піку зростання злочинності в Україні досягло у 1995 р. З 1996 р. по 2008 р. спостерігається скорочення злочинності (крім 2003 р.), а з **2009 р. злочинність знову різко зростає.**

Рівень злочинності в Україні у період 1992-2010 рр.

Роки	Зареєстровано злочинів (тис.)	Коефіцієнт на 100 тис.
1992	480,5	927,7
1993	533,0	1034,0
1994	572,1	1081,0
1995	641,9	1245,0
1996	617,3	1202
1997	589,2	1180
1998	576	1100
1999	545,4	1005
2000	553,6	1009
2001	503,7	1100
2002	450,7	919
2003	556,3	1152
2004	520,1	1083
2005	485,7	1033
2006	428,1	912
2007	408,2	875
2008	390,2	841
2009	439,5	952
2010	500,9	1090

<p><i>А.П. Закалюк</i> пов'язував скорочення рівня зареєстрованих злочинів з тим, що у 1996 р. закінчувався перший період президентства <i>Л.Д. Кучми</i>, з показниками якого, у тому числі показниками злочинності, він ішов на чергові вибори Президента України</p>
<p>Зростання показників злочинності у 2003 р., на думку <i>А.П. Закалюка</i>, пов'язане з тим, що у цьому році МВС України очолив <i>М.В. Білоконь</i>. З його приходом під гаслом наведення порядку у реагуванні на злочини та рішучої боротьби з їх укриттям була різко змінена практика прийняття рішень за заявами і повідомленнями</p>
<p>Різке збільшення рівня зареєстрованих злочинів у 2003 р. пов'язане скоріше із суб'єктивними чинниками, ніж з об'єктивними, і є штучним і ніяк не впливає на загальну тенденцію злочинності в Україні.</p>
<p>Різке зростання злочинності в 2009 та 2010 рр. також не відображає реальної картини ступеня криміналізації суспільства в Україні. Детально аналізуючи структуру злочинності за цей період, ми побачимо, що далеко не всі види злочинів мають тенденцію до збільшення. Відбулося тільки різке підвищення числа так званих майнових злочинів.</p>
<p style="text-align: center;"> </p> <p>Таке становище було зумовлено змінами у чинному законодавстві. Згідно з прийнятими у червні 2009 р. Законом України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за викрадення чужого майна» змінами у ст. 51 Кодексу України про адміністративні правопорушення, викрадення чужого майна стало вважатися дрібним, якщо вартість такого майна на момент вчинення правопорушення не перевищує 0,2 неоподаткованого мінімуму доходів громадян. Таким чином, розмір викраденого, з якого починалась кримінальна відповідальність, з 26 червня 2009 р. становив 60 грн. 50 коп.; до цього дня викрадення чужого майна вважалось дрібним, якщо вартість такого майна на момент вчинення правопорушення не перевищувала трьох неоподаткованих мінімумів доходів громадян, що у 2009 р. становило відповідно до пункту 22.5 статті 22 та підпункту 6.1.1 пункту 6.1 ст. 6 Закону України «Про податок з доходів фізичних осіб» 907,5 грн. У 2011 р. ця сума (0,2 неоподаткованих мінімумів доходів громадян) відповідно до ст. 5 підрозділу 1 «Особливості справляння податку на доходи фізичних осіб» розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України становить 94 грн. 10 коп. Зменшення суми, з якої починається кримінальна відповідальність, безумовно, вплинуло на кількість зареєстрованих злочинів, що, у свою чергу, вплинуло на загальні показники</p>
<p>Однак якщо зробити порівняльний аналіз статистичних даних крадіжок (ст. 185 КК України) з іншими видами злочинів, то можна дійти висновку про те, що рівень злочинності, починаючи з червня 2009 р., зростає не за рахунок того, що більше людей стали скоювати крадіжки, а тільки за рахунок того, що був суттєво знижений поріг, з якого діяння, що пов'язані з викраденням чужого майна, стали визнаватися як кримінально карані злочини. Аналіз статистичних даних за період з січня до травня 2009 р. показує, що всього за цей період було зареєстровано 162,3 тис. злочинів, що на 5,4 % менше порівняно з аналогічним періодом 2008 р. Крадіжок за період з січня до травня 2009 р. було зареєстровано 41,6 тис., що на 1,1 % менше порівняно з аналогічним періодом 2008 р., а різке зростання кількості зареєстрованих злочинів починається після червня 2009 р., тобто з початку дії змін у Кодексі України про адміністративні правопорушення, і вже за 12 місяців 2009 р. було зареєстровано 439,5 тис. злочинів, що на 12,6 % більше, ніж за 2008 р. Якщо порівняти окремі види злочинів, то слід констатувати, що крадіжок за 2009 р. було зареєстровано 175,6 тис., що на 58,9 % більше, ніж у 2008 р.</p>

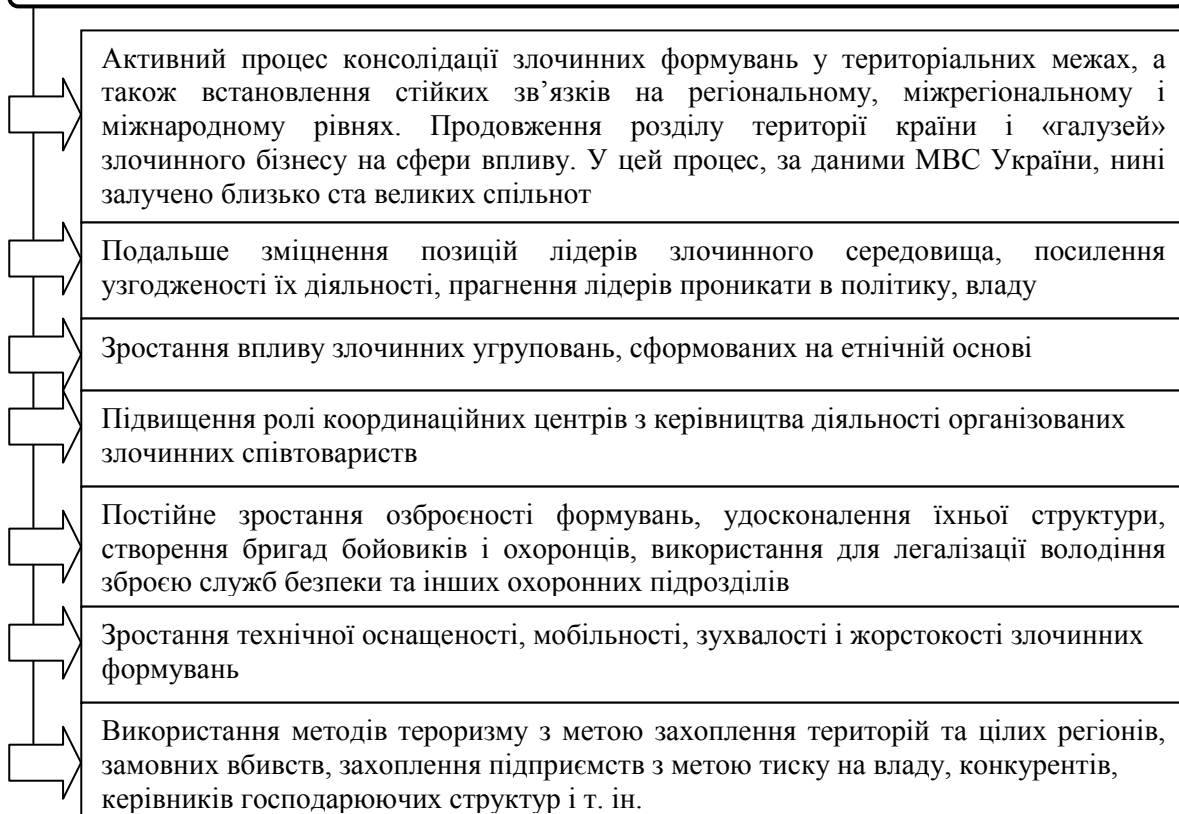
У той же час умисних вбивств та замахів на вбивства у 2009 р. було зареєстровано 2478, а у 2008 р. – 2707, тобто на 8,5 % менше. Скорочення вбивств на 5,2 % було зареєстровано і у 2010 р. порівняно з 2009 р. Така ж сама картина спостерігається і з тяжкими тілесними ушкодженнями. Так, у 2009 р. в порівнянні з 2008 р. спостерігалось зменшення зареєстрованих тяжких тілесних ушкоджень на 18,1 %, у т. ч. тих, що спричинили смерть потерпілого, – на 31,5 %, а у 2010 р. в порівнянні з 2009 р. відбулося зменшення тяжких тілесних ушкоджень на 12,5 %, у т. ч. тих, що спричинили смерть потерпілого, – на 14,4%

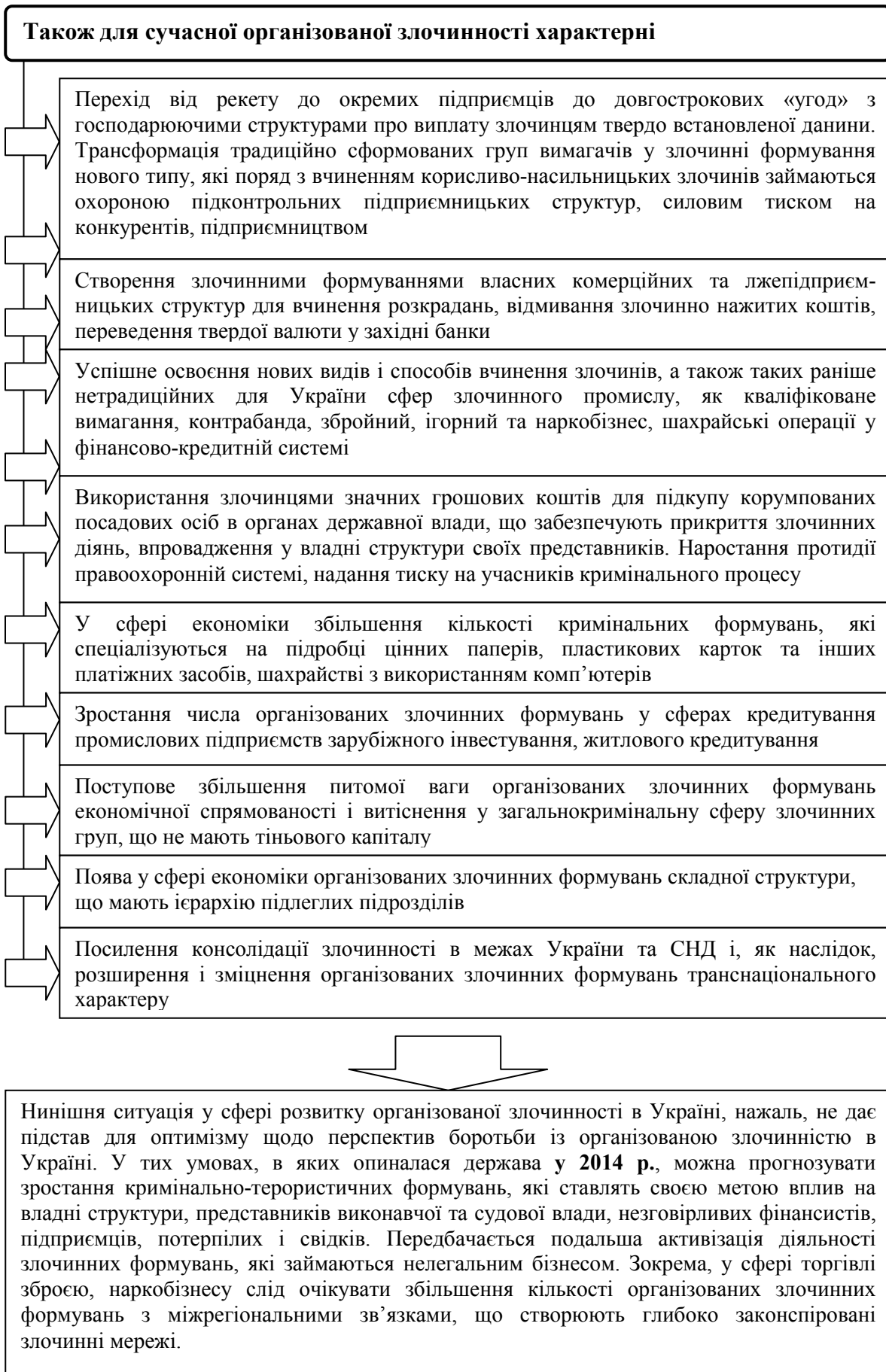
Подібна ситуація характерна не тільки для України. У США, за даними ФБР, спостерігається зменшення рівня злочинності ще з початку 1990-х років. Зменшення рівня злочинності останнім часом спостерігається і в Російській Федерації. І це відбувається у той час, коли світова економіка перебуває у стані рецесії. Даний феномен не знайшов свого пояснення серед вчених. Висловлювалися різні гіпотези, серед яких найбільш аргументованою є версія про старіння населення. Якщо проаналізувати ситуацію в Україні, то, за даними Держкомстату, у 1990 р. частка осіб до 44 років складала 63,1 % від загальної кількості населення України, а у 2010 р. – вже 57,7% . Але ми не можемо стверджувати, що це єдине пояснення цього феномена, тому вважаємо, що ця ситуація потребує подальшого наукового дослідження як кримінологами, так і фахівцями інших галузей науки.

Схема 4.7.3

Аналіз тенденцій розвитку організованої злочинності в Україні (за статтею Н.Є.Міняйло)

Основні тенденції розвитку організованих злочинних формувань в Україні

При несприятливому розвитку політичної ситуації в країні у найближчі п'ять років слід очікувати нових спроб розділу ринків впливу, а отже, зростання злочинних угруповань насильницького характеру. У зв'язку з неминучим збільшенням організованих злочинних формувань у злочинні співтовариства великої чисельності може відбутися деяке зменшення кількості виявлених організованих груп. **Передбачається збільшення глобальних злочинних формувань** у кілька тисяч учасників як завершення моделі організованої злочинності, характерної нині для окремих країн далекого зарубіжжя. При такому розвитку ситуації цілком можливо очікувати появу злочинних співтовариств загальнонаціонального масштабу.

У сфері економіки слід очікувати появу і зростання організованих злочинних формувань, які займаються підrobкою цінних паперів, пластикових карт і інших платіжних засобів, шахрайськими операціями з використанням високих технологій, а також у швидкозростаючих галузях кредитування підприємницької діяльності, житлового іпотечного кредитування і закордонного інвестування.

У зв'язку з неминучим зростанням впливу організованої злочинності на суспільно-політичну та економічну ситуацію в державі у найближчі роки завданнями системи кримінальної юстиції слід вважати нейтралізацію найбільш одіозних представників організованої злочинності, пошук нових шляхів нейтралізації діяльності організованих злочинних угруповань в Україні

Схема 4.7.4

Сучасний стан та тенденції злочинності неповнолітніх в Україні

(за статтею О.В. Федосової)

Аналіз стану і динаміки виявлення злочинів, учинених неповнолітніми упродовж останніх років, свідчить про те, що з 2006 до 2009 рр. відбувався спад злочинності неповнолітніх із 15 234 до 11 024 або на 27,6 % зареєстрованих правопорушень, учинених дітьми. Але з 2010 р. відбулося її зростання, яке продовжилося в 2011 р. (до 17342). Після цього рівень кримінальних правопорушень, учинених неповнолітніми, знову зменшився. Упродовж 2012 р. неповнолітніми або за їх участю скоєно 14 238 злочинів. Стосовно дітей учинено 9 677 злочинів, у тому числі 2885 – тяжких та особливо тяжких. *Щодня підлітки в Україні вчиняють понад 100 злочинів*, у тому числі одне вбивство або злочин із заподіянням тяжких тілесних ушкоджень, одне зґвалтування, два-три розбійні напади, вісім пограбувань, сімдесят крадіжок приватного та державного майна

За соціально-демографічним станом злочинність серед неповнолітніх у 2012 р. виглядала таким чином: у вчиненні злочинів брали участь 3 123 дітей віком 14-15 років, або 1,6 % від загальної кількості дітей цього віку в Україні, а також 7 580 дітей віком 16-17 років (3,9 %); 2 260 із загальної кількості дітей, які брали участь у вчиненні злочинів, – це учні, студенти навчальних закладів віком 14-15 років (28,5 %), 3 686 дітей – віком 16-17 років (46,6 %)

Серед усіх регіонів держави зростання злочинності серед дітей, у тому числі тяжких та особливо тяжких правопорушень, у 2012 р. відмічалось у Волинській області (+15,6 %), Автономній Республіці Крим (+5,8 %) та м. Києві (+2,9 %). Кількість кримінальних правопорушень, учинених неповнолітніми, зменшилася в Миколаївській (-29,2 %), Луганській (-27,5 %), Київській (-27,3 %), Чернігівській (-25,7 %), Івано-Франківській (-25,1 %) областях, а також на Південно-Західній (-47,8 %), Донецькій (-30,8 %) Львівській (-28,9 %) залізницях.

За 2012 р. рівень злочинності серед дітей за окремими видами злочинів мав таку тенденцію

Збільшення у структурі неповнолітньої злочинності відбулося щодо незаконного заволодіння транспортним засобом (+19,9 %) та спричинення умисного тяжкого тілесного ушкодження (+2,8 %). У цілому групова злочинність серед дітей зросла на 4,8 % (з 4 531 за 2011 р. до 4 760 у 2012 р.). Однак при цьому зменшилася на 12,1 % кількість неповнолітніх, які раніше вчиняли правопорушення

Менше зареєстровано окремих категорій злочинів: за вчинення крадіжок зниження склало -19,6 % (з 11979 до 9629), в тому числі із квартир – на -28,1 % (з 920 до 661), хуліганств – на -22,9 % (з 572 до 441), грабежів – на -22,7 % (з 1 471 до 1 137), згвалтувань – на -20,7 % (з 53 до 42), вимагань на -17,2 % (з 404 до 339), розбоїв – на -12,7 % (з 284 до 252), умисних вбивств – на -8,4 % (з 59 до 54), у тому числі двох або більше осіб – на 77,7 % (з 9 до 2)

Відбулося зниження вчинених неповнолітніми правопорушень у сферах: обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів – на 7,5 % (з 998 до 816), а також незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами – на 7,5 % (з 93 до 86). Зареєстровано 105 кримінальних правопорушень, пов'язаних зі схилянням дітей до вживання наркотичних засобів, що на 12 або 10,2 % менше порівняно з 2011 р. За 2012 р. до кримінальної відповідальності за вчинення злочинів цієї категорії притягнуто 85 дорослих осіб і 9 дітей, відносно 49 осіб обрано як запобіжний захід взяття під варту

У 2012 р. 1 576 осіб віком 14–15 років (4,4 %) та 3 183 особи віком 16–17 років (9,0 %) брали участь в учиненні злочинів у складі груп із двох та більше осіб. Групи, до яких належали тільки неповнолітні, становлять 65,2 %; групи, у злочинах яких брав участь дорослий (дорослі), – 25,8 %; групи дорослих, у діяльності яких брали участь неповнолітні, – 9,0 %.

Рецидивна злочинність серед цієї категорії осіб виглядає таким чином. Повторно вчинили злочини 678 або (0,7 %) дітей віком 14–15 років та 2 215 віком 16–17 років (2,4 %). Структура рецидиву за видами злочинів свідчить, що більшість злочинів – це хуліганство, тілесні ушкодження, крадіжки. Хоча зберігається потенційна можливість учинення особливо тяжких злочинів особами, що відбули покарання, зокрема у виді позбавлення волі на строк більше 5 років.

Упродовж 2012 р. порівняно з попереднім роком дещо зменшилась кількість зареєстрованих правопорушень, передбачених ст. 304 КК України. У звітному періоді по Україні зареєстровано 1 668 таких правопорушень, що на 281 (14,4 %) менше від рівня 2011 р. Із зазначеної вище кількості злочинів: 1 436 (-120, -18 %) – втягнення дітей у злочинну діяльність; 176 (+38, +21,5 %) – втягнення у пияцтво; 20 (-34, -63 %) – у зайняття жебрацтвом; 2 (-1, -33 %) – у зайняття азартними іграми.

Особливості сучасної російської злочинності¹

(за *В.В. Лунєвим*) [95, с. 388]

1

У країні, та й у світі, іде соціально-психологічний процес **звикання населення до зростаючої злочинності**, у т.ч. і до її відносно нових та особливо небезпечних форм – організованої, терористичної та корупційної. Два десятиліття тому організований кривавий тероризм, масові захоплення заручників, работоргівля, публічні замовні вбивства, багатомільйонні шахрайства та відкрита безпрецедентна цинічна корумпованість державних посадових осіб глибоко шокували б громадян. А зараз вони бачать (або чують) це майже щоденно й приймають як даність. Сполохи обурення в ЗМІ швидкоплинні, не тягнуть за собою ніяких серйозних висновків і тим паче реальних заходів-наслідків. Усвідомлення повсякденності криміналу породжує безвихідь і розуміння марності боротьби із ним.

Більш того, значна кількість людей сприймає кримінальний шлях вирішення життєвих проблем як нормальне явище. На цю позицію прямо чи опосередковано стає навіть влада. Звикання до злочинності деморалізує і народ і владу, знижує реальні можливості протидії криміналу.

2

Інтерес до криміналу. У віртуальному кіно-, телесвіті, пресі, а також в Інтернеті нам безперестанно демонструють кримінальні картини, різного роду шоу, журналістські «розслідування» та жахіття реальної дійсності, що викликає в свавільного народу масовий інтерес. Бандитські бойовики, «мокруха», «чорнуха» та «порнуха» знаходяться на одному з перш місць за популярністю. І цьому є соціально-біологічне пояснення.

Сучасні преса, кіно, телебачення, поп-культура та Інтернет намагаються повернути людину до примітивного стану. А так як це близьке до його природи він тягнеться до цього. Тому аудиторія неякісного продукту величезна. Основними ж критеріями успішності кіно й телебачення є не кримінальні та аморальні руйнівні наслідки, а рейтинг, а з ним прибутки, надприбутки.

В нашій країні в останнє десятиріччя «дозволено все, що не заборонено», а заборони вважаються поверненням до тоталітаризму. Коло замикається. Таким чином і об'єкт, і суб'єкт легко знаходять один одного в цьому порочному колі.

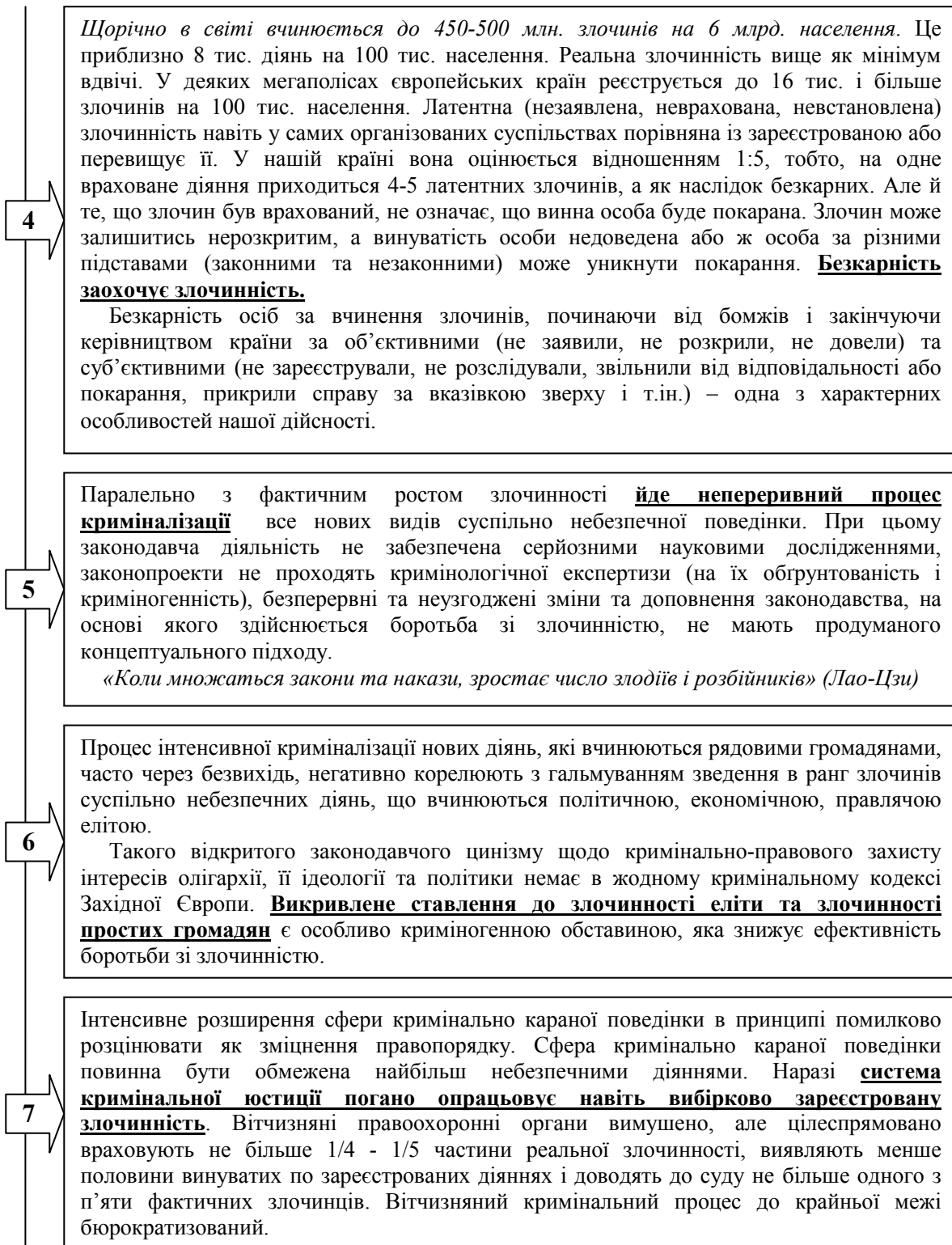
Кримінальна «зараза» вже укоренилася в свідомості (і навіть у підсвідомості) сучасної людини, і одними лиш «проповідями» її не вилікувати. Звикання й інтерес до криміналу, особливо серед підлітків і молоді, - дуже небезпечні та довгострокові соціально-психологічні криміногенні тенденції.

3

Домінуюча мотивація різних видів злочинної поведінки утилітарна: корисливість, різні форми особистої вигоди, влада, помста, секс і т.ін. Ще більше ста років тому французький історик *Ернест Ренан* передбачав, що тенденція майбутньої епохи буде прагнути до того, *«щоб замінити у всьому моральні рушії матеріальними»*. І якщо цими мотивами керуються бізнесмени від культури, то було б наївно чекати іншого від злочинців. **Процес «окорислювання» суспільних відносин продовжується.**

Корисливість, дикість і примітивність людської поведінки стали нормою в нашу претендуючи на цивілізованість епоху. Надії на те, що прогрес, заснований на науково-технічному, демократичному, соціальному та економічному розвитку, призведе до облагороджуваності мотивації людини не виправдався.

¹Реалії російської злочинності й боротьби із нею мають ряд характерних **особливостей**. Деякі особливості в той чи іншій мірі властиві криміногенним реаліям інших країн пострадянського простору (зокрема – Україні) й навіть світу в цілому

Система кримінальної юстиції націлена в основному на бідні, слабше адаптовані, маргінальні прошарки населення, які вчинюють традиційні кримінальні діяння.

Вищезазначену тезу підтверджує сама статистика: більшість злочинців це особи, які не мали постійного джерела доходу, вчиняли злочини в стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння, раніше мали досвід вчинення суспільно небезпечних діянь. Подібні дані є стабільним протягом останнього десятиріччя. І така статистика за проголошеної рівності всіх перед законом і судом майже всіх задовольняє: владу, еліту, правоохоронні органи, суди, тюрми, кримінологів (які нібито відкрили істину щодо бідності як основної причини злочинності) і більшість населення, окрім тієї її частини, яка «попалася».

8

Ця «вибіркова» статистика дає можливість абсолютній кількості «латентних злочинців», особливо з правлячої, політичної та економічної еліти відчувати себе порядними людьми (хоча корупційна та інша кримінальна розбещеність їх досягла межі), оскільки як ми знаємо, злочинець не той, хто скоїв злодіяння, а той, кого спіймали.

До кримінальної відповідальності притягаються в основному ті, хто вчинив примітивне та очевидне діяння; хто не зміг замісти сліди; хто не здатен кваліфіковано захищатись; хто не прикритий депутатською та іншою посадовою недоторканністю; у кого немає захисту зверху; у кого немає підстав блефувати, що його переслідують із політичних мотивів; у кого немає коштів на відомого адвоката; хто не може внести заставу й вийти на волю до суду, щоб замісти сліди; хто не може сфабрикувати чи добути необхідний компромат на своїх переслідувачів; хто не може просто відкупитися від них і т.ін.

9

Злочини вчиняють і багаті, і освічені, і високопоставлені; правляча, політична, економічна еліта; президенти, прем'єр-міністри, міністри та губернатори. Коефіцієнт ураженості *реальної* злочинності елітарних груп не нижче коефіцієнта ураженості найнеблагополучніших прошарків населення. Інше питання, що в кожному прошарку суспільства вчиняються характерні для нього злочини: освічені та високопоставлені особи вчиняють інтелектуальні й важко розкриті діяння, а представники низів суспільства – насильницькі, не рідко в умовах очевидності. Однак і в тих, і в інших домінує мотив користі.

Бідні, слабо адаптовані до життя люди легко потрапляють до жернов кримінальної юстиції, а представники влади та заможні громадяни майже не значаться в орбіті діяльності правоохоронних органів. Хоча саме у вищих прошарках суспільства заподіюється колосальна матеріальна, фізична і моральна шкода, руйнуються віра в демократію, економічні та політичні реформи, що проводяться, підривається довіра до влади та держави.

ТЕМА 5. ТЕОРІЯ ДЕТЕРМІНАЦІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

«Істинне знання - знання причин»

Галілео Галілей (1564-1642) – італійський мислитель епохи Відродження

«Щасливий той, хто зміг з'ясувати причини речей»

Вергілій (70 рік до н.е. - 19 рік до н.е.) – один з найбільших поетів Стародавнього Риму

«Перший крок до зцілення – зрозуміти причину проблеми»

Бенджамін Франклін (1706-1790) – один із засновників США, політичний діяч, дипломат

«Ніщо не відбувається без достатньої підстави»

Михайло Васильович Ломоносов (1711-1765) – російський учений-натураліст, геохімік, поет

«Неправильно завжди приписувати однакові дії однаковим причинам»

Франц Брентано (1838-1917) – австрійський філософ і психолог

«Віра в причину і наслідок коріниться в найсильнішому з інстинктів: в інстинкті помсти»

Фрідріх Ніцше (1844–1900) – видатний німецький мислитель, філософ, психолог і філолог

«Причина та наслідок – це дві сторони одного факту»

Ральф Емерсон (1803-1882) – американський есеїст, поет і філософ

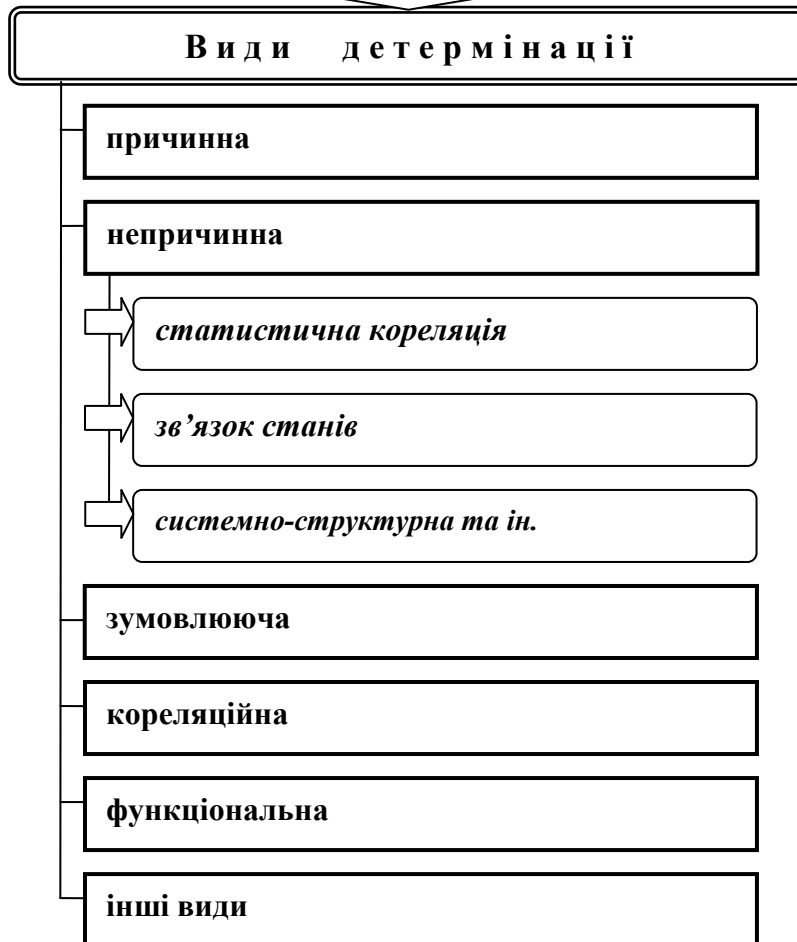
«Хто не знає початку – не розуміє і кінця»

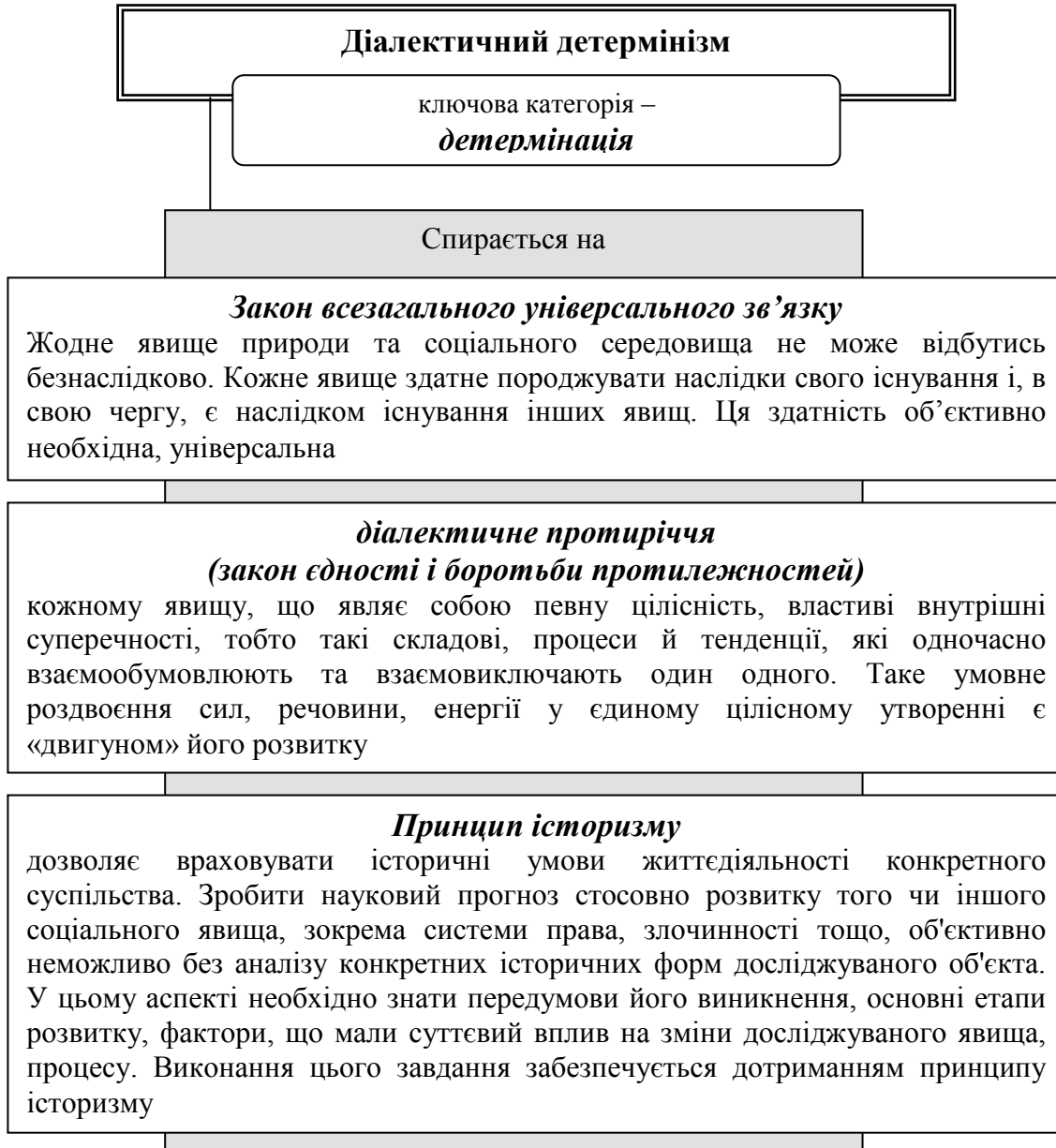
(Грузинська приказка)

5.1 Поняття детермінації та види детермінаційних зв'язків

Схема 5.1.1

Детермінізм – виражає зв'язок основи та похідного, причини та наслідку, умов і зумовленого, зв'язок опосередкування. Детермінізм означає зв'язок, який виражає залежність речей (якостей речей і відносин між ними, подій, процесів, станів) у їх існуванні та зміні від будь-яких факторів (*Н.Ф. Кузнєцова*)

Види детермінаційних зв'язків

Причинний (каузальний) зв'язок характеризує таку взаємозалежність між об'єктами, при якому один з них (причина) породжує інший (наслідок). Тобто між причиною і наслідком існує генетичний зв'язок, який є необхідним та достатнім. Наприклад, якщо вести мову про вчинення одиничного злочину, то безпосередньою його причиною (та відповідно до ч. 1 ст. 2 КК України підставою кримінальної відповідальності) є суспільно небезпечне діяння, що містить склад злочину. Безумовно діяння не може розглядатися саме по собі. Воно є свідомим вольовим (в більшості випадків) актом конкретної людини. Таким чином, причиною злочину є сама людина (особистість)

Обумовлюючий зв'язок характеризує таку взаємозалежність між об'єктами, при якій один з них (умова) сприяє або створює можливість виникнення та прояву іншого – причини, що породжує наслідок. Тобто умова – це те, що саме по собі не здатне породити наслідок, а лише впливає на процес його породження. Але без умови причини може і не спричинити наслідок, тобто не стати причиною як такою

Функціональний зв'язок відображає об'єктивну відповідність у співіснуванні певних об'єктів, а також паралелізм у зміні їх параметрів. Наприклад, функціональну залежність має попит та пропозиція, рівень безробіття та злочинність тощо. В цих випадках прямий безпосередній зв'язок між явищами відсутній. Вони пов'язані між собою рядом «інших» факторів. У зв'язку безробіття і злочинності цим фактором є падіння рівня доходів населення, що актуалізує мотивацію, спрямовану на задоволення вітальних потреб, в тому числі злочинним шляхом

Статистичний зв'язок відображає зміни в параметрах одного фактору при зміні параметрів іншого. Класичним прикладом статистичного зв'язку є залежність абсолютних показників злочинності від кількості населення. Чим більше населення тим вищий рівень злочинності

Кореляційний зв'язок (різновид статистичного зв'язку) не пояснює природу, походження змін, а лише показує, що зміни обох об'єктів відбуваються одночасно, за однакових умов. При цьому до уваги приймається середнє значення змінного фактору, що ранжується від 0 до 1: якщо виявляється прямопропорційна або оберненопропорційна залежність між зміною одного об'єкта та одночасною зміною іншого (тобто коефіцієнт кореляції дорівнює 1), то мову ведуть про статистичний зв'язок між цими об'єктами. Чим ближчий коефіцієнт кореляції до нульового значення, тим слабший зв'язок між явищами

Зв'язок станів характеризується тим, що один стан певного об'єкту в даний момент з необхідністю визначає стан іншого об'єкту у дещо віддаленій перспективі. Наприклад такий зв'язок простежується між рівнем злочинності неповнолітніх та рецидивною злочинністю дорослих, що буде мати місце у майбутньому

Особливості детермінації суспільних процесів та явищ

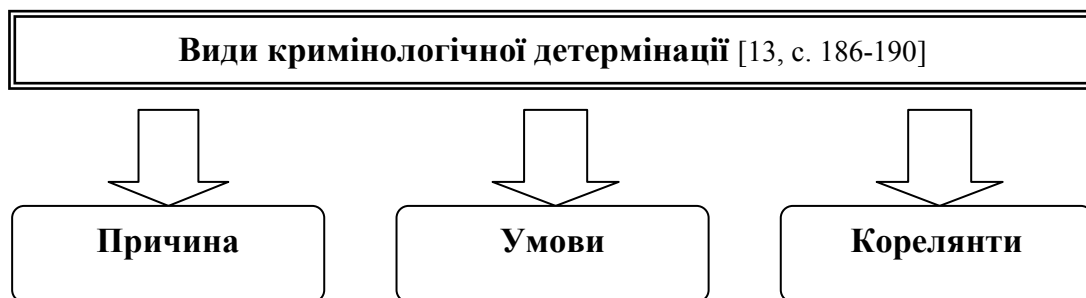
Двосторонній характер взаємодії. Соціальні інститути, взаємодіючи між собою, детермінують наявність, відтворення та зміни соціальних утворень третього порядку, у тому числі злочинності. У свою чергу, злочинність (як явище похідне в суспільній природі) впливає на соціальні інститути, зумовлюючи зміни в них, а іноді і появу нових. Зокрема, мова йде про інститути кримінально-правової нормотворчості та правореалізації: зміни в соціальних умовах життя ведуть до «приспособлення» до них злочинності та, відповідно, реакції держави у вигляді прийняття, зміни, доповнень чи скасування тих чи інших норм КК України, а також інших нормативно-правових актів

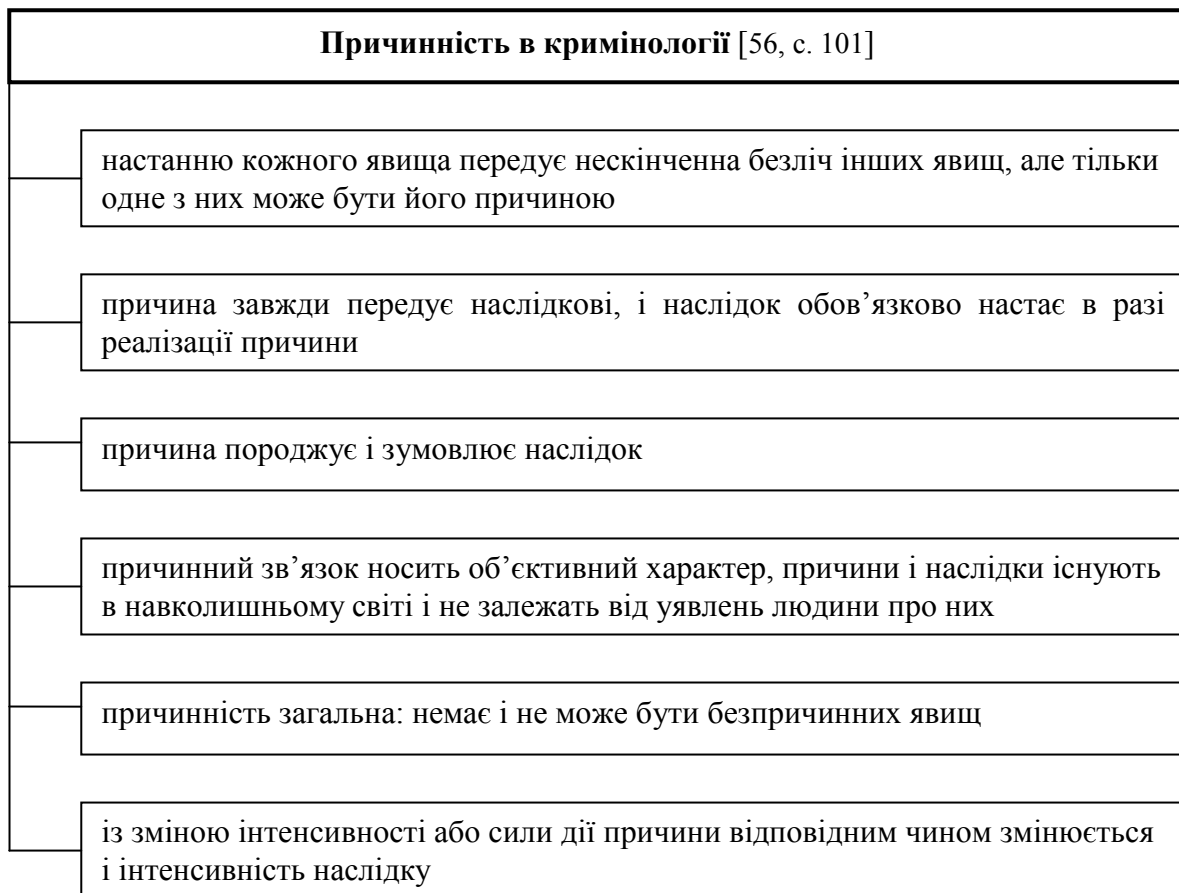
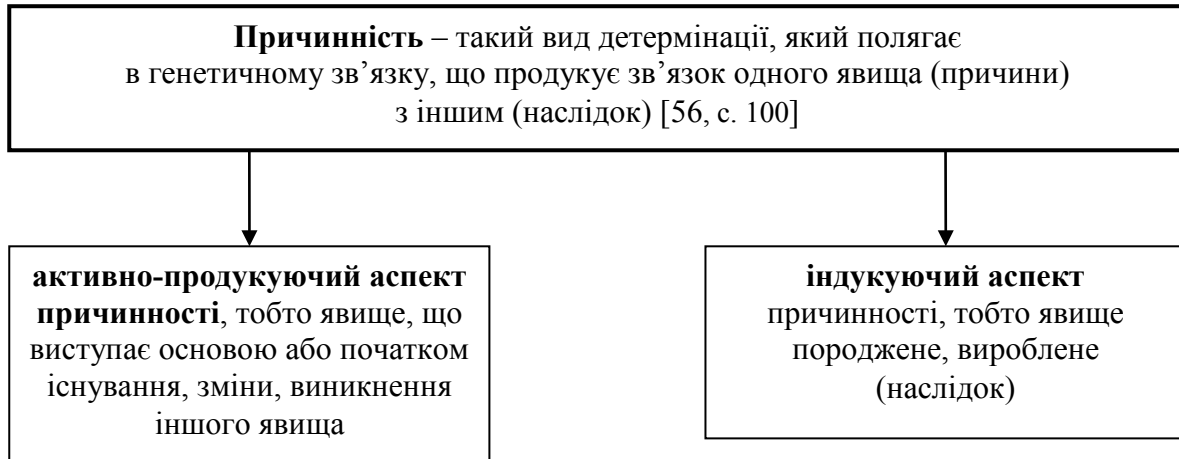
Відсутність жорстких зв'язків між взаємодіючими елементами. Порівняно з природничою сферою, сфера соціальна володіє рядом специфічних ознак, обумовлених ірраціональністю головного суб'єкта – людини. Проміжним елементом у процесі детермінації виступає категорія відображення психікою оточуючих людину умов. Дана обставина дозволяє лише в обмеженому вигляді застосовувати закон збереження речовини і енергії для соціальних систем. Двосторонні зв'язки між злочинністю та тими чи іншими соціальними інститутами завжди мають в деякій мірі *невизначений, складно прогнозований характер*

Історична зумовленість характеру та результату взаємодії. Принцип історизму є невід'ємною методологічною складовою соціального детермінізму. Він забезпечує урахування умов життєдіяльності конкретного суспільства та окремих інститутів, злочинності у їх ретроспективі. Це дає змогу говорити про існування особливого національного детермінаційного комплексу сучасної злочинності

Схема 5.1.7

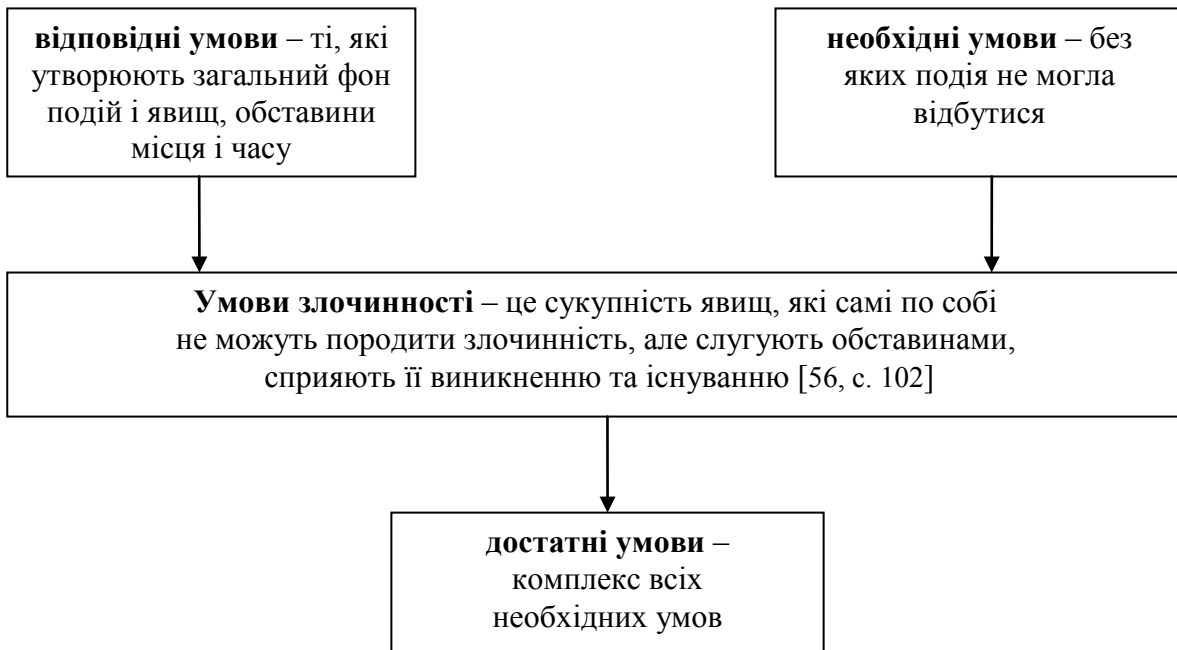

Кореляти – їх зв'язок з причиною та наслідком **кореляційний** – це такий зв'язок між подіями, явищами, процесами, за якого зміна одних явищ супроводжується (не спричинюється чи обумовлюється) зміною других

Це зв'язок відповідності, більшої або меншої синхронізації. Не більше. Проте «не більше» можливо лише до того, доки інший, зокрема обумовлюючий зв'язок, між ними ще не встановлений, не підтверджений. Після встановлення (визначення) останнього корелянт може стати умовою цієї або іншої ланки обумовлення. Міра кореляції визначається математичними методами за шкалою від 0 до 1. Визначення наявності кореляції між об'єктами, що досліджуються, на сьогодні неодмінна умова, обов'язковий попередній етап кримінологічного дослідження, зокрема оцінки значущості емпіричної інформації. Якщо кореляція підтверджується, тим більше значуща (понад 0,5), це сигнал для визначення характеру корелятивного зв'язку, у тому числі можливої присутності у ньому обумовлюючої залежності або навіть причинної детермінації. Останнє з'ясовується через функціональний аналіз змісту зв'язку, наразі кримінологічного зв'язку. Якщо кореляція між об'єктами дослідження не визначається – це показник того, що між ними немає детерміністичного зв'язку загалом, тим більше причинної детермінації

5.2 Детермінація злочинності та її структура

Схема 5.2.1

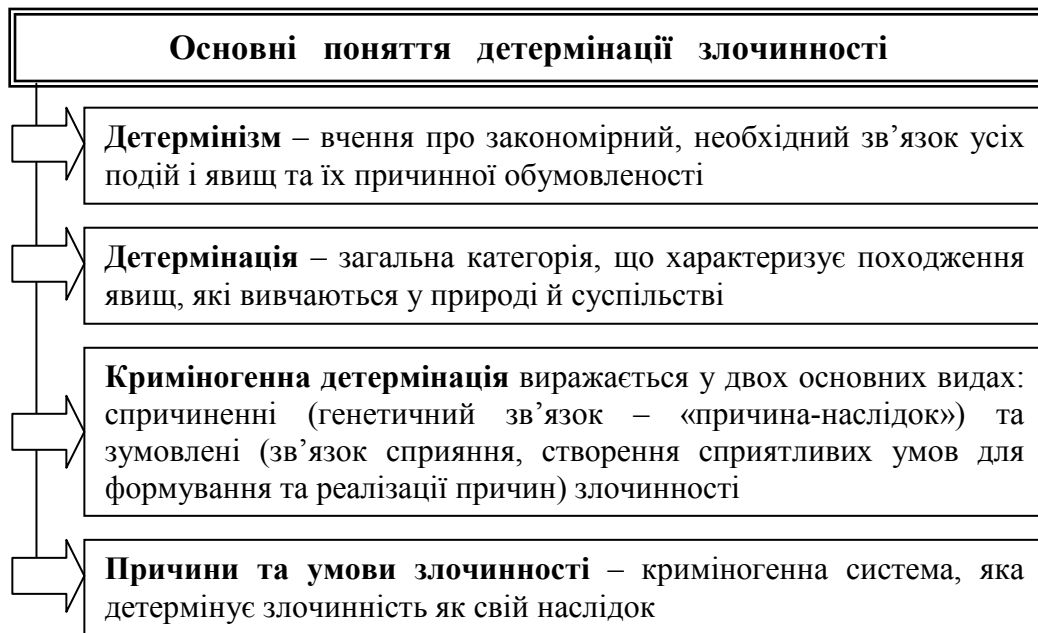
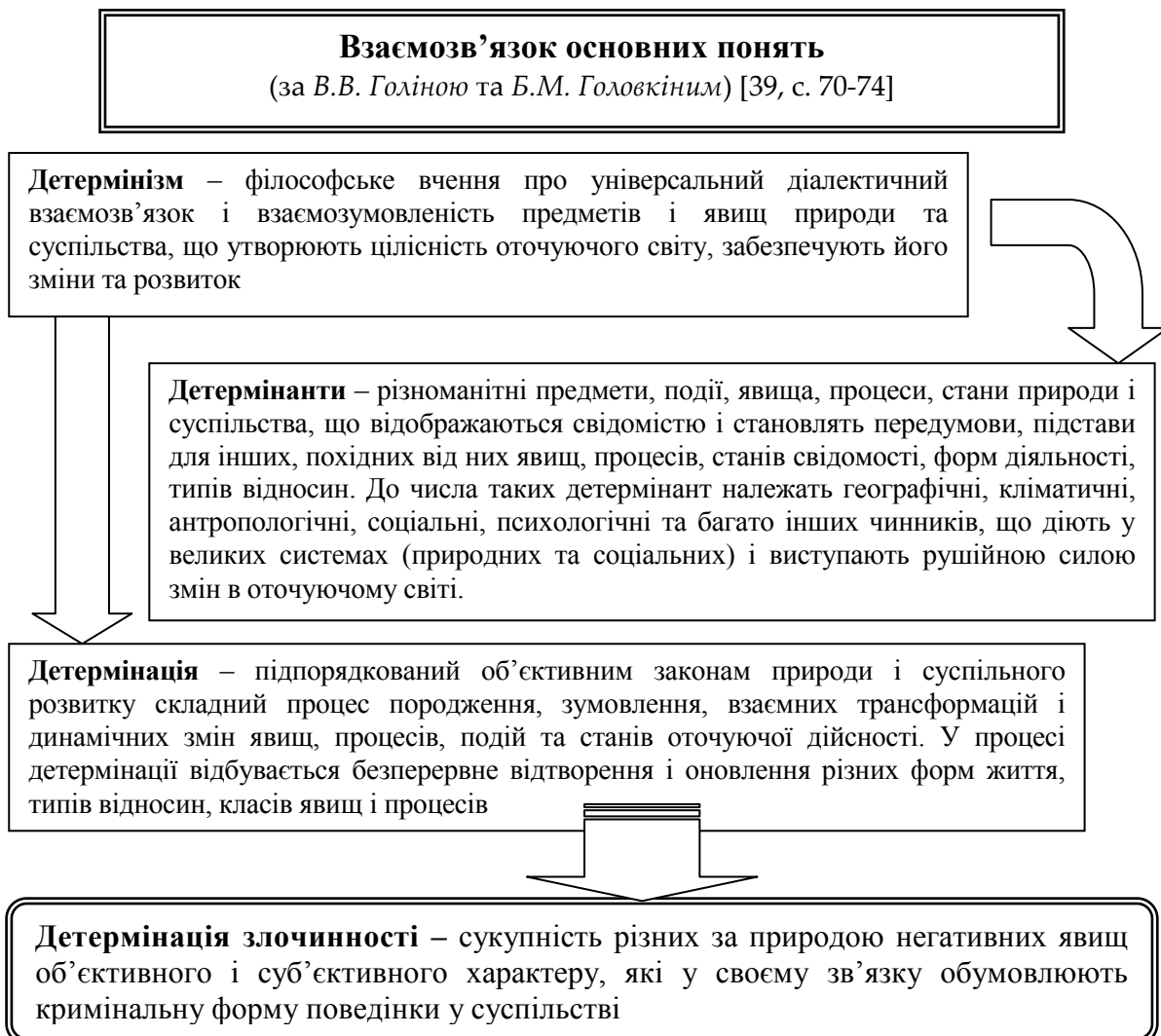

Схема 5.2.2

**Теоретичні підходи до розуміння
детермінант злочинності [38, с. 67-68]**

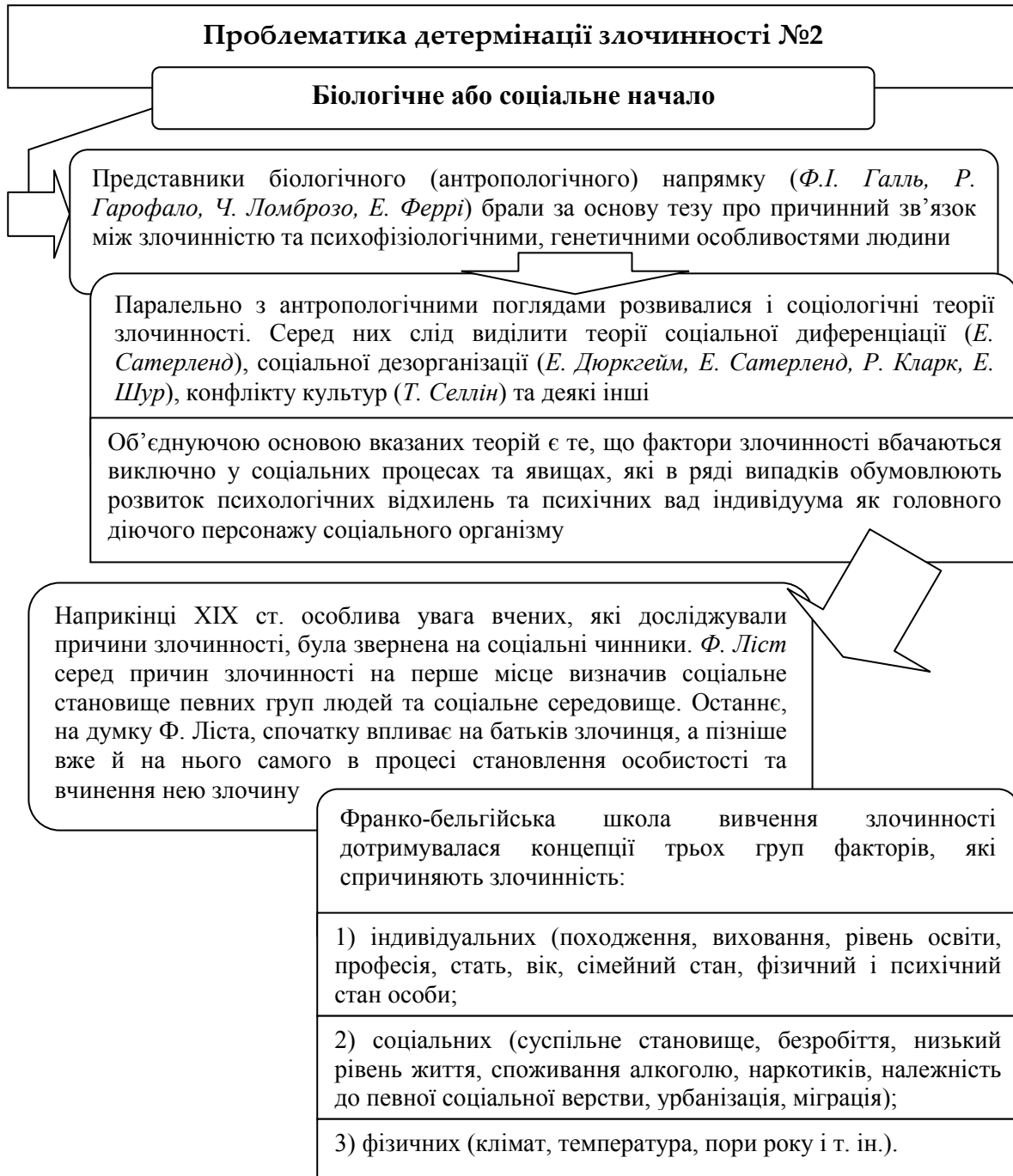
Проблематика детермінації злочинності №1

Питання детермінаційних зв'язків

Перша група вчених вважає, що у детермінаційному комплексі злочинності доцільно розрізняти та досліджувати її причини та умови. Головним аргументом прихильників цього напрямку кримінологічних учень про детермінацію злочинності є те, що ці два зв'язки є найбільш суттєвими, їх можливо виявити та чинити цілеспрямований деструктивний вплив на їх джерела. При цьому під причинами злочинності зазвичай розуміють негативні явища, що її породжують, а під умовами – які їй сприяють. Вказана позиція є доволі обґрунтованою і відповідає діалектичному вченню про причинність. Однак поряд з цим дискусійним залишається питання про те, що ж вважати причиною (причинами) злочинності, чи існує загальна причина злочинності, чи зводяться причини злочинності до причин окремого злочину тощо. Крім того не можна ігнорувати й наявність деяких інших зв'язків між соціальними, біологічними факторами та злочинністю і можливість їх корегування

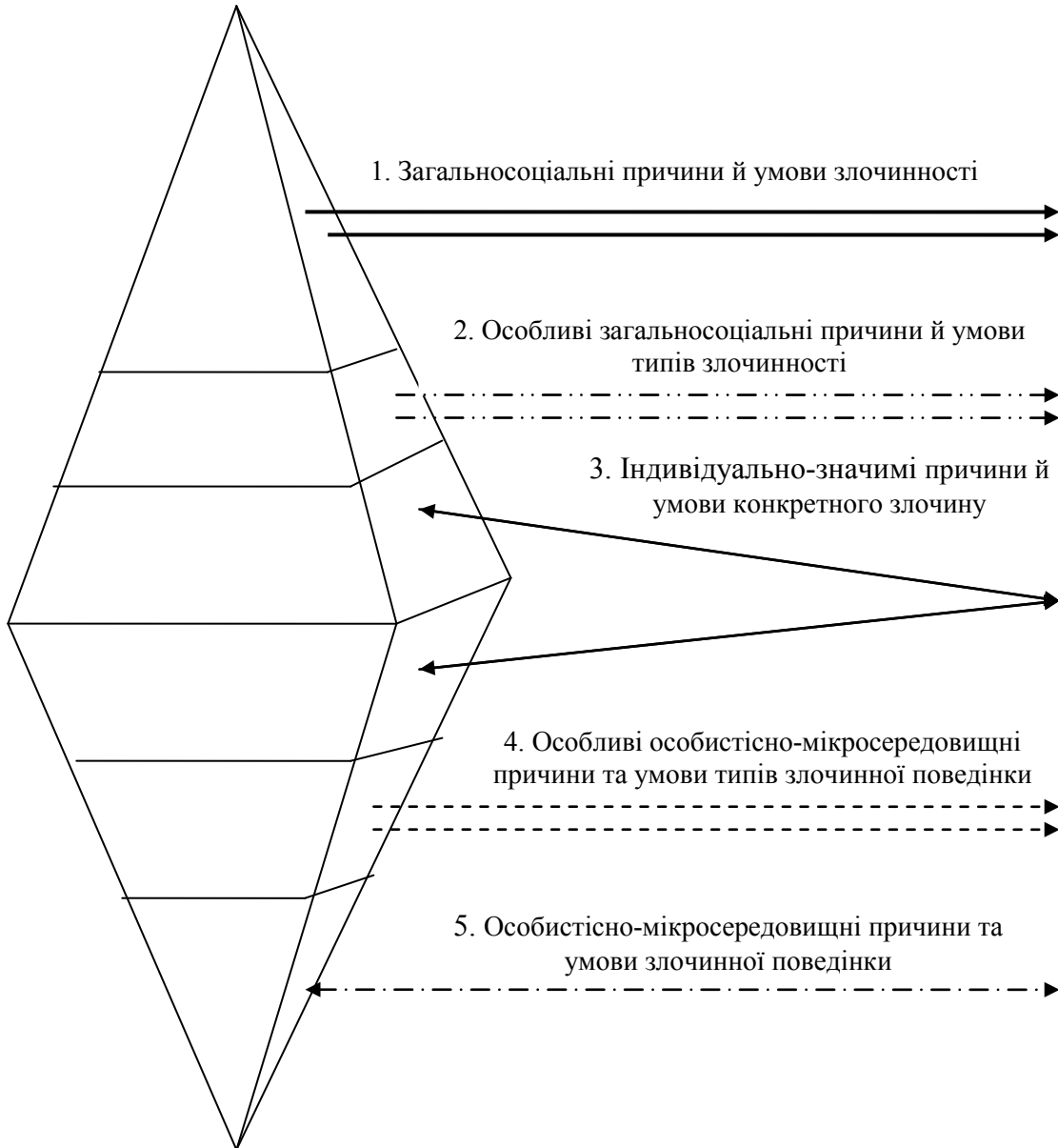
Друга група вчених вважає за доцільне поряд з причинами та умовами злочинності розглядати її корелянти та функціональні зв'язки. При цьому під корелянтами, як правило, розуміється такий зв'язок між подіями, явищами та процесами, за якого зміна одних явищ супроводжується (не спричинюється чи зумовлюється) зміною других (*А.П. Закалюк, 2007*). Функціональний же зв'язок, як окремий випадок кореляційного, передбачає жорстку залежність (коефіцієнт кореляції дорівнює одиниці) між взаємодіючими явищами. Така позиція також є достатньо обґрунтованою, частково усуває недоліки першої, однак залишає чимало питань щодо того, що все ж таки вважати причиною, а що умовою, корелянтом злочинності. Шукати відповідь на вказане питання не уявляється доцільним, оскільки в одному випадку певне явище може виступати причиною, а в іншому – умовою, корелянтом тощо (*О.М. Бандурка, Л.М. Давиденко, 2003*)

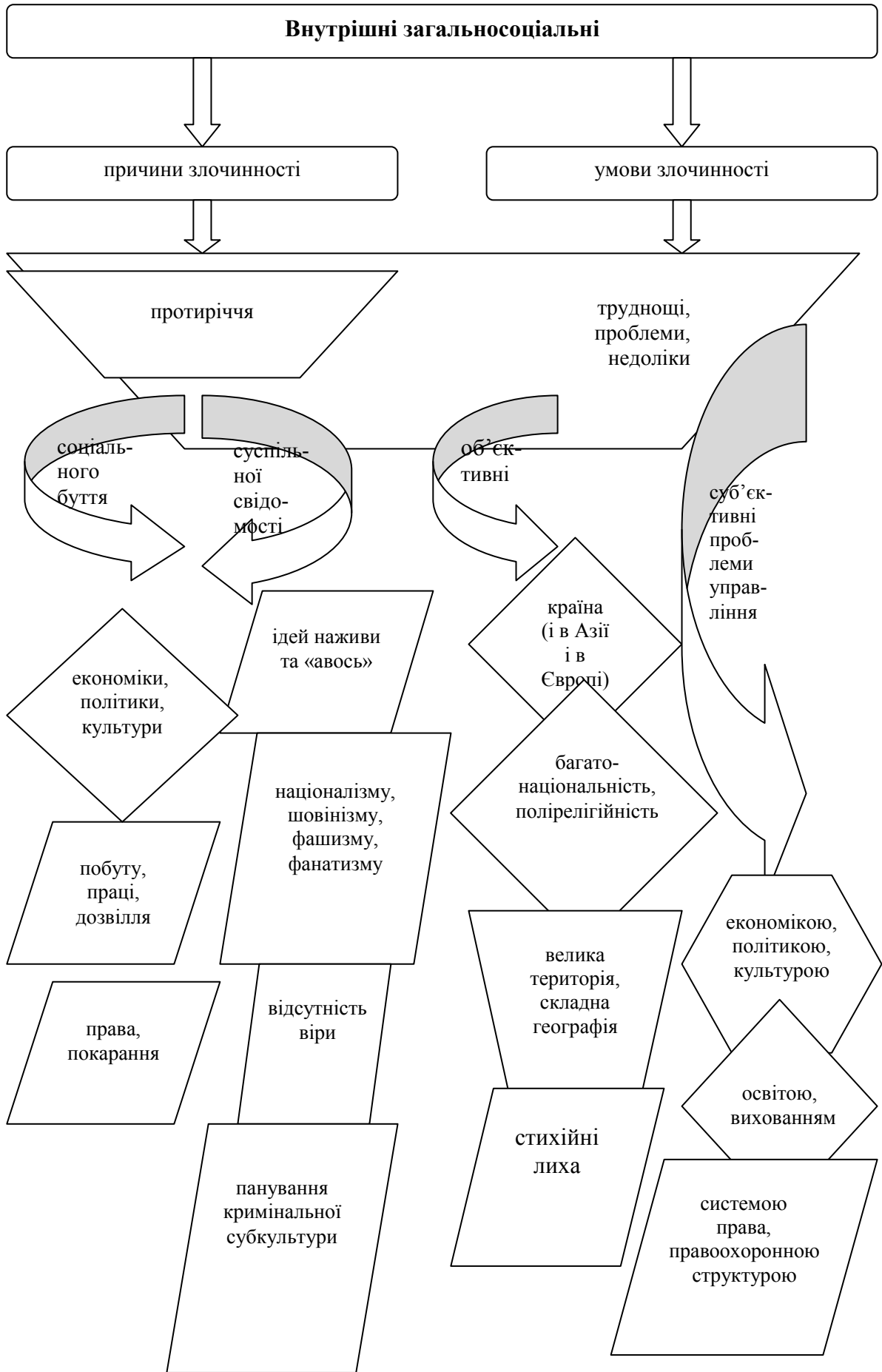
Третю групу складають думки тих вчених, які вважають за доцільне вживати категорії «детермінанти» або «фактори» злочинності як такі, що об'єднують всі види детермінаційних зв'язків. При незапереченні всієї різноманітності діалектичних зв'язків між явищами, такий підхід вирізняється дослідницькою раціональністю. Відзначимо також, що переважна більшість існуючих юридичних словників не дає чіткого визначення детермінантам як причинам, а у деяких юридичних довідкових виданнях детермінанти визначаються не як причина, але як конкретні фактори, що породжують та обумовлюють виникнення різних явищ і визначають їх розвиток. У зв'язку з цим у цьому посібнику пропонується розглядати терміни «фактор» та «детермінанта» як рівнозначні поняття та синоніми. Таким чином, під термінами «фактори злочинності», «криміногенні фактори» будуть розумітися всі ті соціальні явища і процеси, що мають детермінаційне, у тому числі й причинно обумовлююче значення для пояснення природи і змісту злочинності як соціального процесу

Рівні та види причин і умов злочинності
(за О.В. Старковим) [54, с. 151]

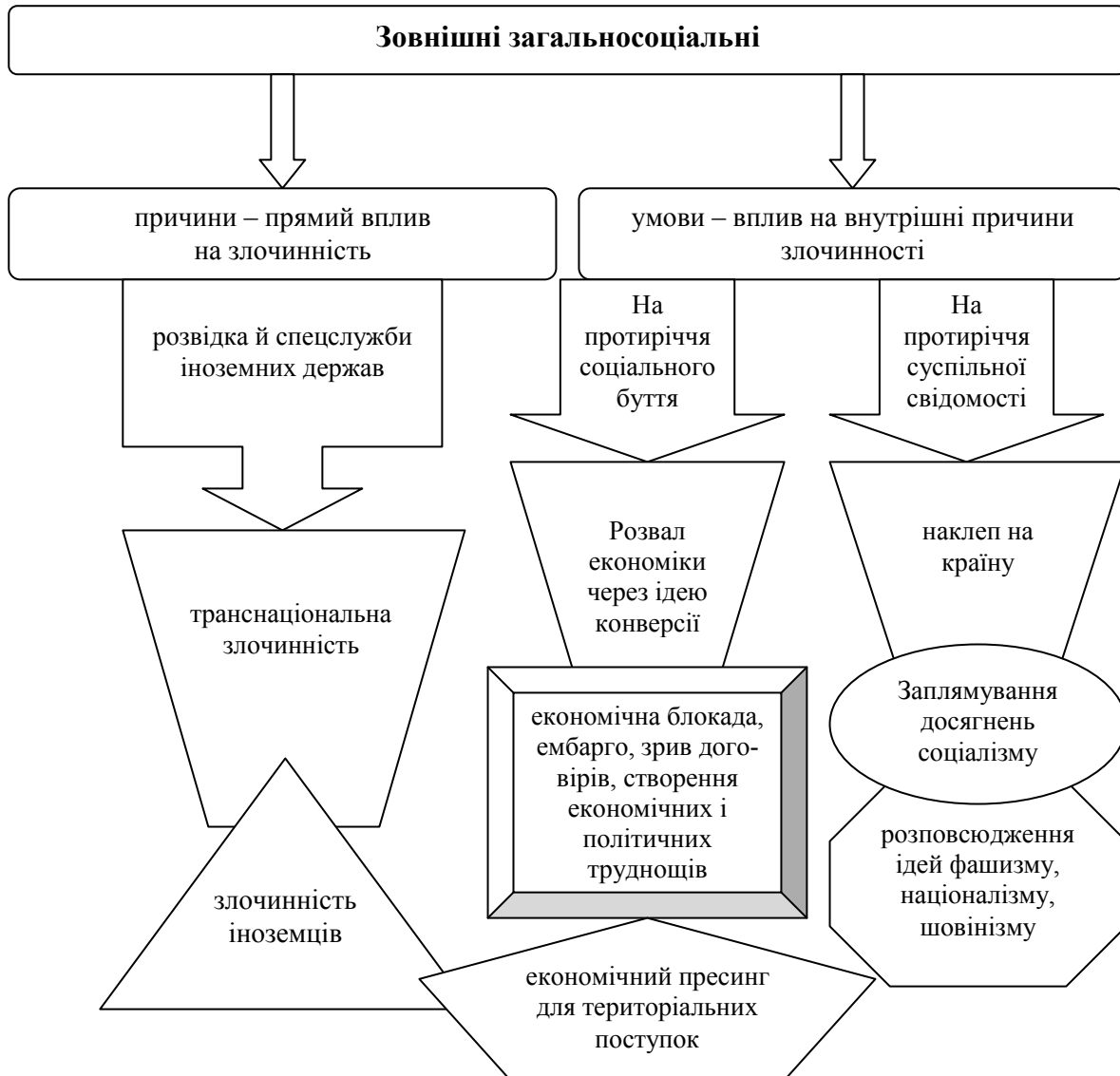
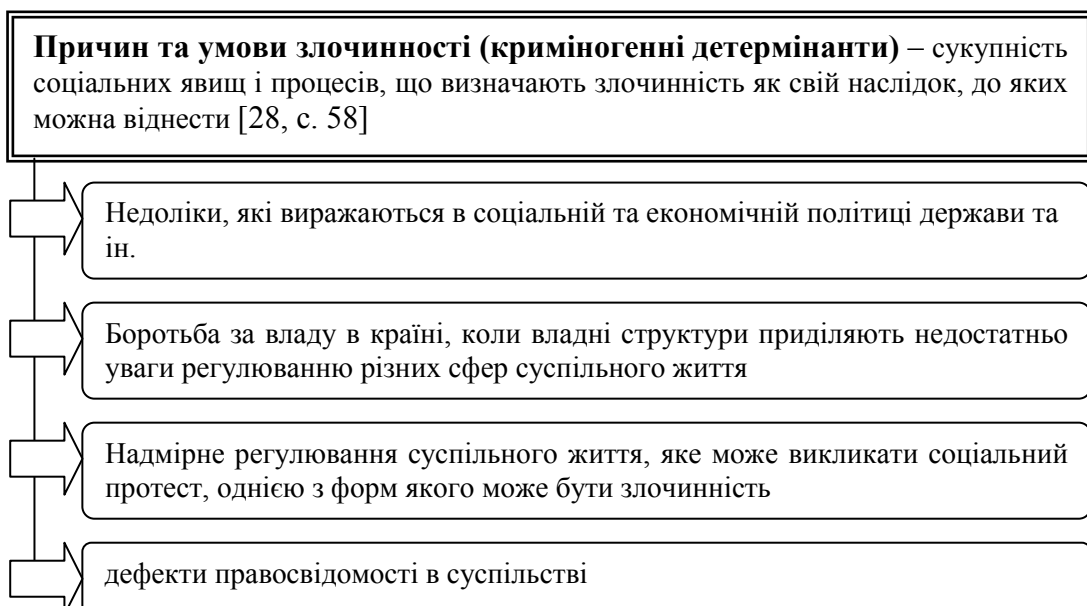
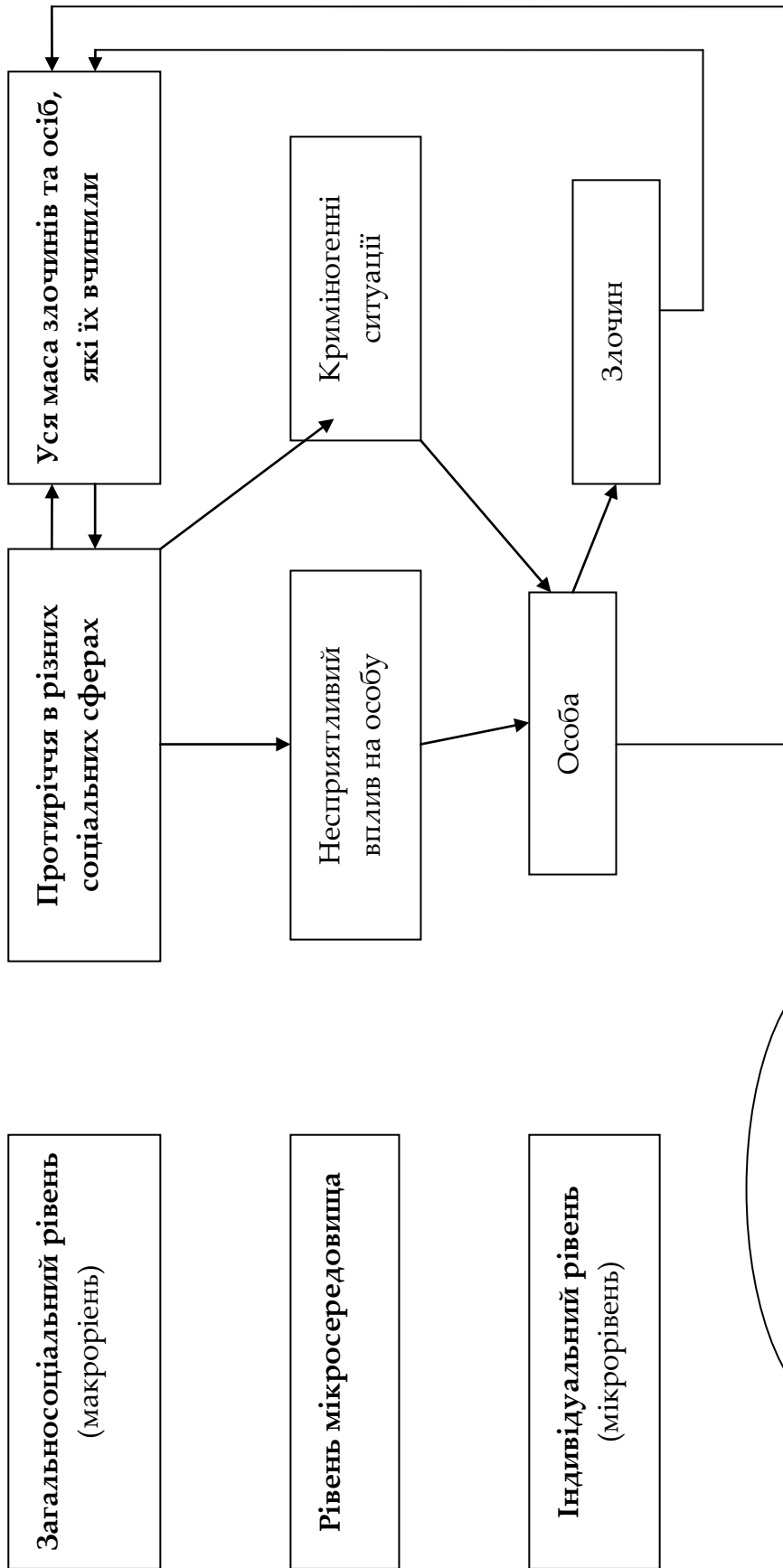

Схема 5.2.9

Соціальний механізм відтворення злочинності [154, с. 233]

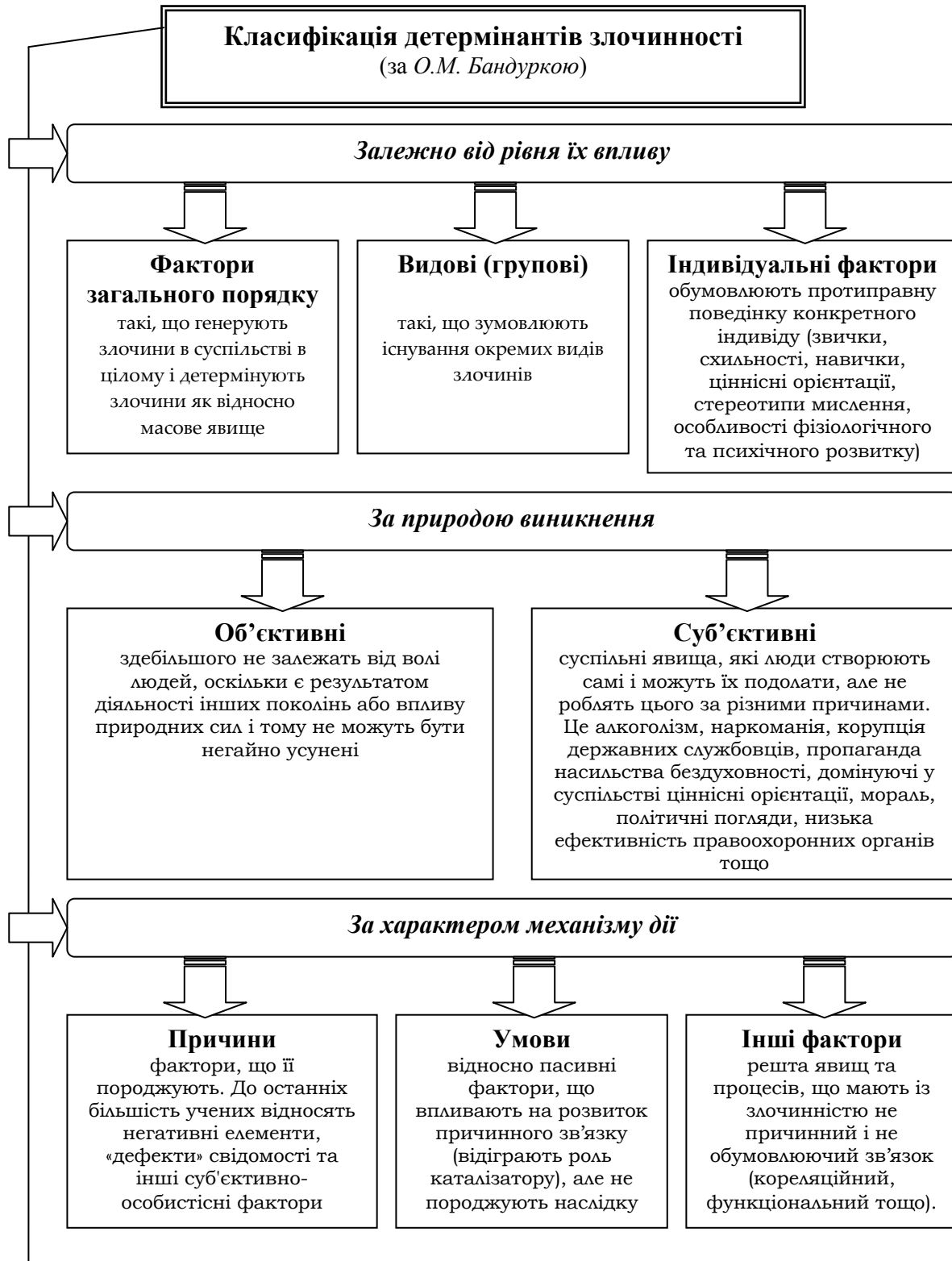

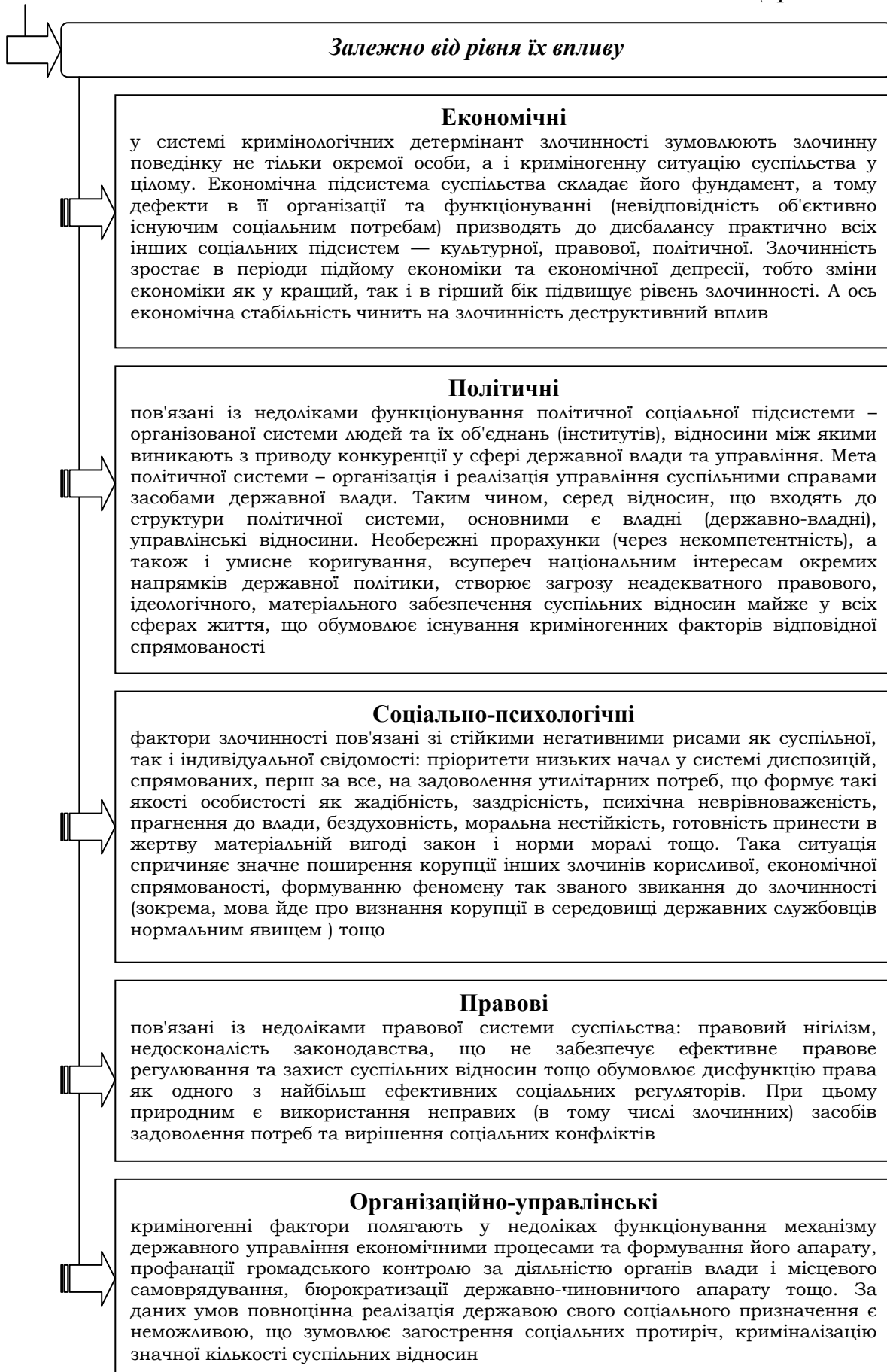
В.М. Кудрявцев та ін.

5.3 Класифікація детермінантів злочинності

Схема 5.3.1

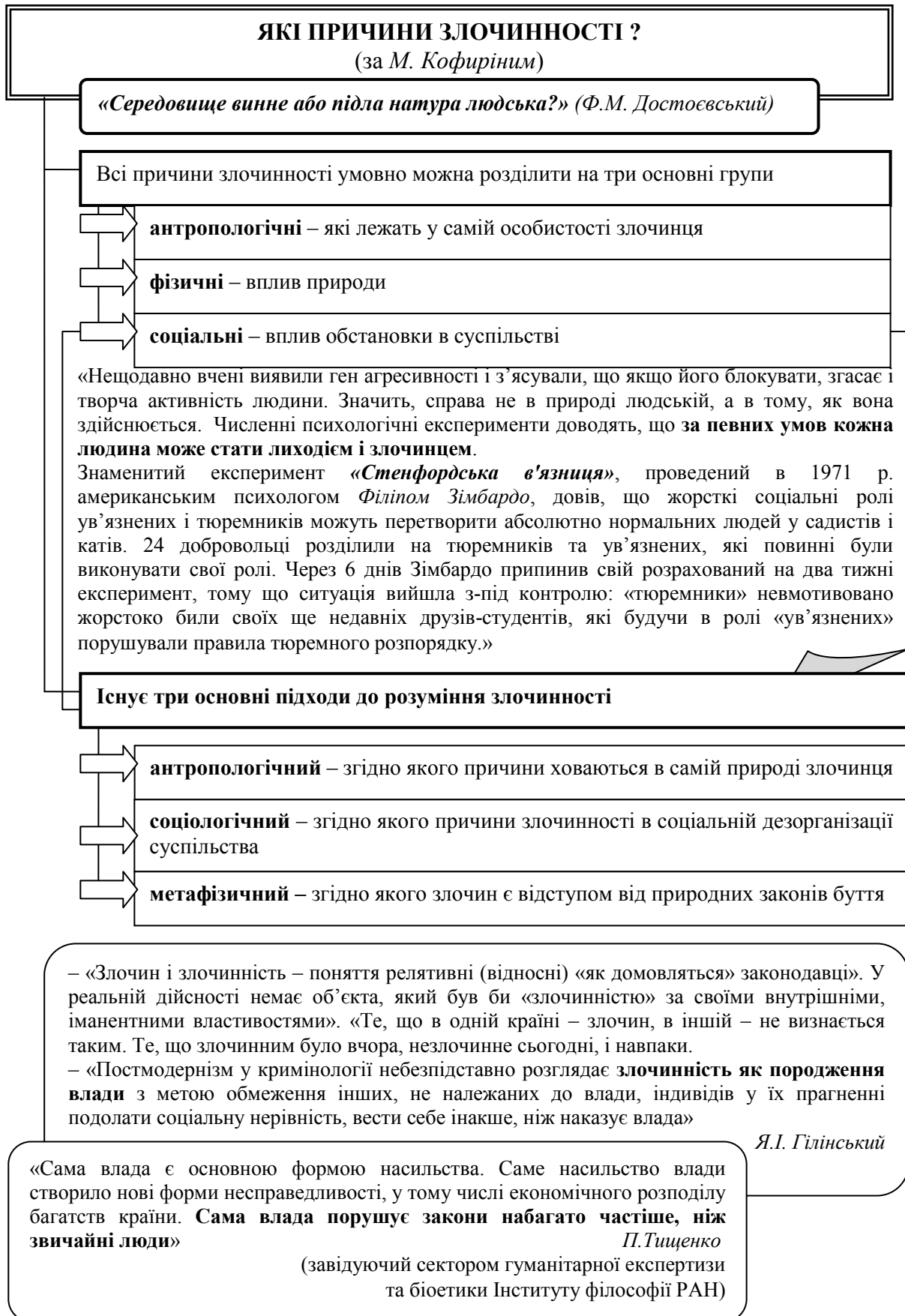

5.4 Основні детермінанти злочинності в сучасному українському суспільстві

Схема 5.4.1

Думки фахівців і вчених

- «Люди ведуть такий спосіб життя, який їх змушує вести скрута»
- «Найбільші злочини вчиняються через прагнення до надлишку, а не до предметів першої необхідності»

Арістотель

Якщо *Ч. Ломброзо* стверджував що «злочинцями народжуються», то основоположник соціологічного напрямку *А.Кетле* вважав, що «злочинцями не народжуються, ними стають» (за Кетле «суспільство містить в собі зародок всіх наявних здійснених злочинів, тому що в ньому полягають умови, що сприяють їх розвитку; воно ... підготовляє злочин, а злочинець є лише знаряддя»)

Відповідно до «Теорії напруги» *Р. Мертон* з одного боку, суспільство вимагає від людини збагачуватися, а з іншого боку, не дає йому легальних засобів для цього, і тому щоб збагатитися, людина знаходить кошти нелегальні

«Кожне суспільство володіє таким типом злочинності і злочинців, які відповідають його культурним, моральним, соціальним, релігійним і економічним умовам»

Г.Мангейм

Я.І. Гілінський вважає, що немає виду поведінки, яка за своєю природою злочинною, немає й не може бути єдиної причини злочинності

Д.А.Шестаков дотримується погляду на злочинність, як властивість суспільства породжувати злочини. Злочинність існує й на мікрорівні, як властивість людини

С. Генрі та *Д. Милованович* визначають злочин як «владу віднімати в інших можливість що-небудь змінити»

Ю.М. Антонян переконаний у вічності злочинності. «Глобальною» причиною злочинності, є невдоволення особистості її актуальним становищем, що представляє собою єдність 3-х компонентів: відчуження і самотність; відчуття загрози й особливе ставлення до смерті

Причиною злочинності в найзагальнішому вигляді є порушена справедливість (**соціальна несправедливість**). Однією з форм якої є корупція

«Доки держава не виконуватиме своїх зобов'язань по відношенню до громадянина, вона не має права ні на що розраховувати. І тоді ми будемо жити за допомогою самосуду, коли кожен за себе»

А.Тхостов

(Завідуючий кафедрою нейро- і патопсихології МДУ ім. М. Ломоносова)

Сьогодні кримінологи дійшли висновку, що **не існує якоїсь однієї загальної причини**, яка б пояснювала походження злочинності в усьому її розмаїтті. **Завжди діє не одна, а комплекс причин у конкретних умовах.** В одних країнах бідність породжує злочинність, в інших – ні. Але **в основі причин злочинності завжди лежать об'єктивні соціальні суперечності**

Д.А.Шестаков називає такі причини відтворення злочинності в Росії і в світі [актуальні й для України]:

1. Протиріччя між споживацтвом і духовністю, що виявляється в ослабленні національної ідеї.
2. Протиріччя між бідністю і відверто вкраденим у народу багатством за відсутності середнього заможного прошарку.
3. Протиріччя між владою, що злилася з олігархією, і більшістю населення

«Не можна сподіватися на істотне поліпшення моралі, якщо політика не спирається на вічні почуття, властиві людській природі. Будь-який закон, що йде в розріз з цими почуттями, неминуче зіткнеться з протидією, яка врешті-решт виявиться сильнішою»

Ч.Беккарія

«Саме невідповідність офіційних законів природним законам поведінки людей є причиною злочинності.

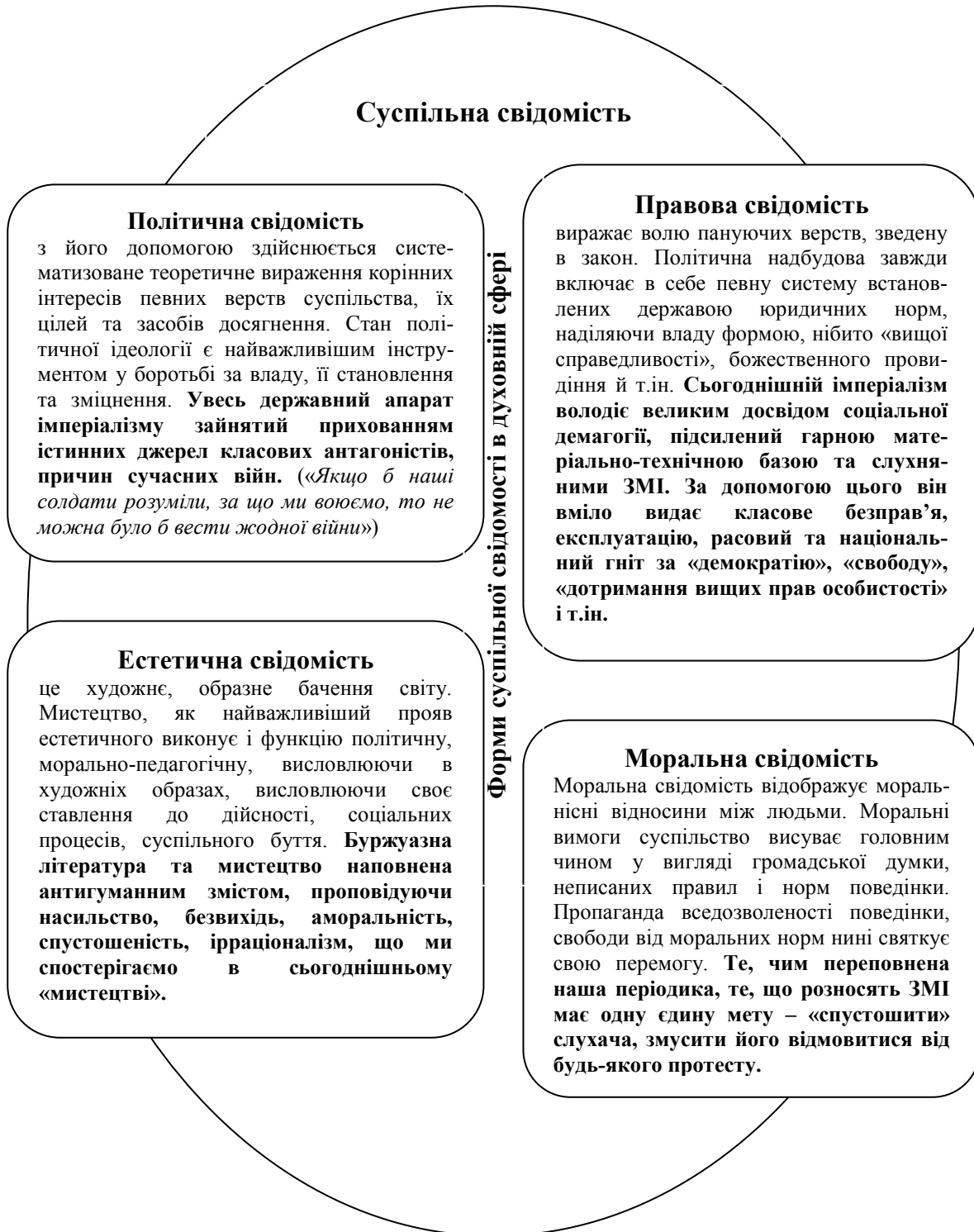
Недосконалість офіційних законів викликана не стільки недосконалістю законодавців, скільки тією системою відносин між людьми, яку хочуть «узаконити» за допомогою нормативних актів і примусу.

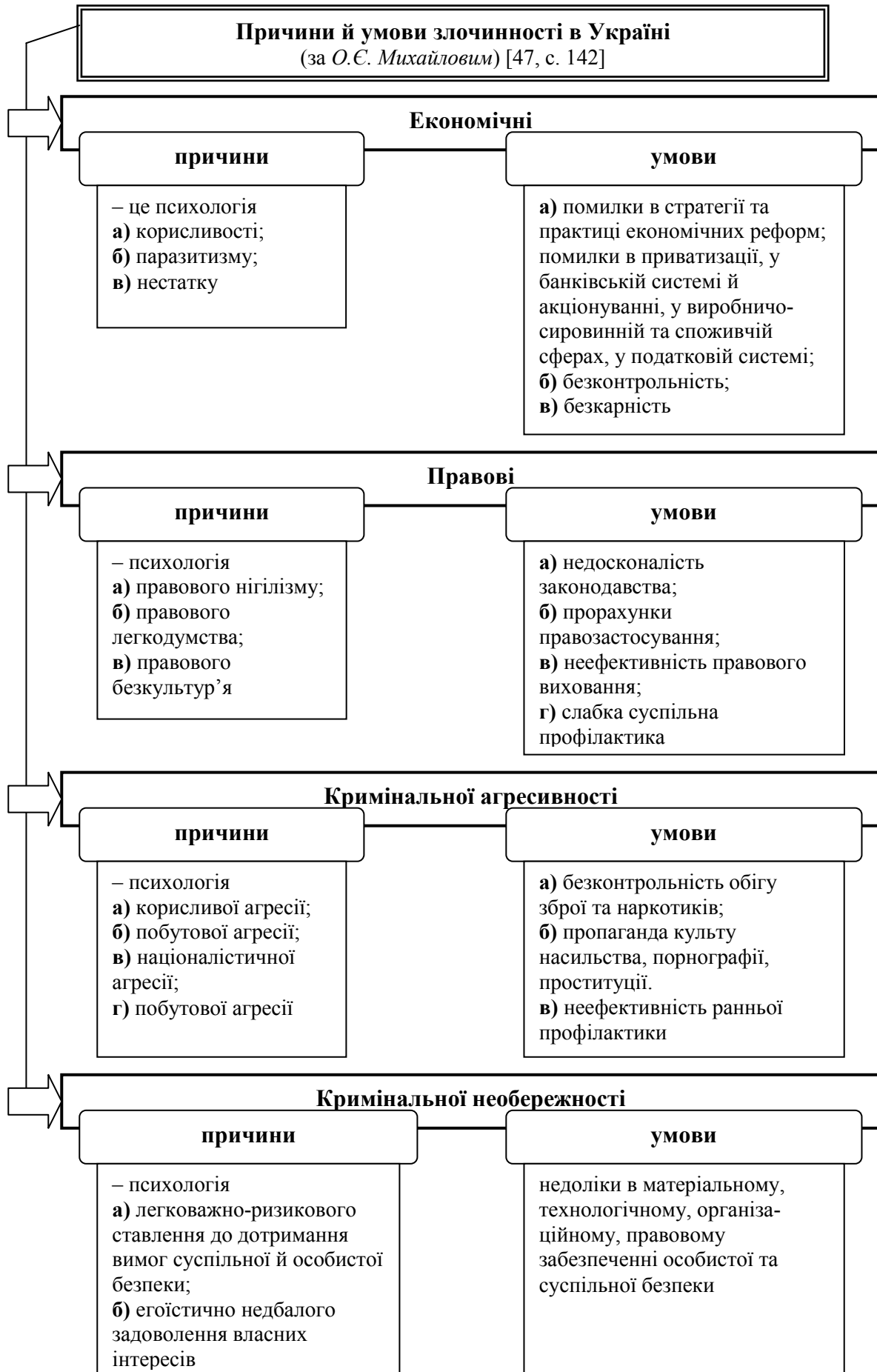
Поява кримінального закону, покликаного «захистити» суспільство від порушників, викликана не фактом наявності порушників, а наслідком неприродною системи відносин між людьми, яка встановлюється державою.

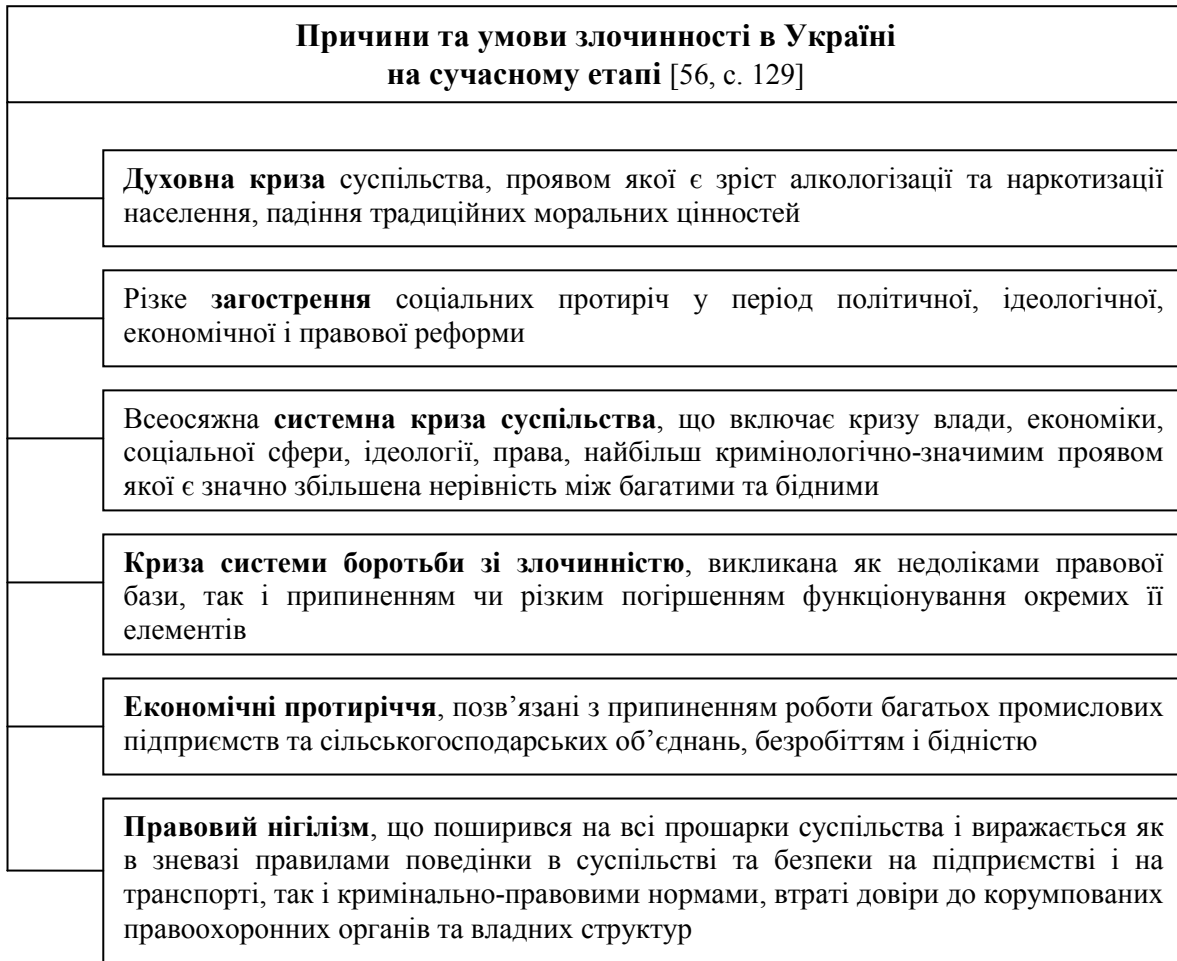
Моральність і кримінальний закон – не вираження необхідності стримування, виховання людей, примушення їх до певної поведінки, а по суті визнання порочності суспільного устрою. Не поведінка людей причина появи кримінального закону, а саме наявність протиприродного «закону» причина негативної поведінки людей»

З роману М.Кофуріна «Мандрівник» (містерія)

Духовна сфера життя суспільства
(за статтею Л.В. Тесца) [131, с. 45]

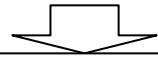

Аномія суспільства [233, с. 4-9]

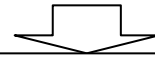
Аномія (букв. беззаконня) – такий стан суспільства, при якому значна його частина свідомо порушує відомі норми етики і права

«Аномія є тенденція до соціальної смерті; в своїх крайніх формах вона означає смерть суспільства» (Р. Хілберт)

Соціальна

(для позначення використовується термін, уведений Е. Дюркгеймом - аноміє)

Психологічна

(для позначення використовується термін, уведений Лео Сроулом – аноміа)

«Психологічна аномія», згідно з Р.М. Макайвером, – це «стан свідомості», в якому почуття соціальної згуртованості – рушійна сила моралі індивіда – руйнується або зовсім слабшає. Аномія – духовна спустошеність, незнищенна туга, яка штовхає або до злочину, або до алкоголю та наркотиків, або до самогубства

*Р.М. Макайвер визначав **аномію** як «руйнування почуття приналежності індивіда до суспільства». «Людина не стримується своїми моральними установками, для нього не існує більше ніяких моральних норм, а тільки незв'язні спонування, він втратив відчуття спадкоємності, боргу, відчуття існування інших людей. Аномічна людина стає духовно стерильною, відповідальною тільки перед собою. Вона скептично ставиться до життєвих цінностей інших. Її єдиною релігією стає філософія заперечення. Вона живе тільки безпосередніми відчуттями, у неї немає ні майбутнього, ні минулого»*

***Р.М. Макайвер пов'язує це явище з трьома «проблемними характеристиками сучасного демократичного суспільства – конфліктом культур, капіталістичною конкуренцією і стрімкістю соціальних змін».** Ці проблемні характеристики присутні майже усім країнам пострадянського простору*

«Набагато важче переносити аномію в країнах, де зміна ціннісно-нормативної системи пов'язана із значним погіршенням економічної ситуації. І в Росії, і в Україні з початку 1990-х років феномен аномії отримав надзвичайно широке розповсюдження ... Зрозуміло, навряд чи можна було очікувати, що пострадянська трансформація обійдеться без серйозних наслідків для ціннісно-нормативної системи ... Проте показник поширеності аномічної деморалізованості в перший же рік незалежного існування України перевершив усі найпесимістичніші очікування. Як показували репрезентативні опитування для дорослого населення України, більше 80% населення були схильні до стану аномічної деморалізованості»

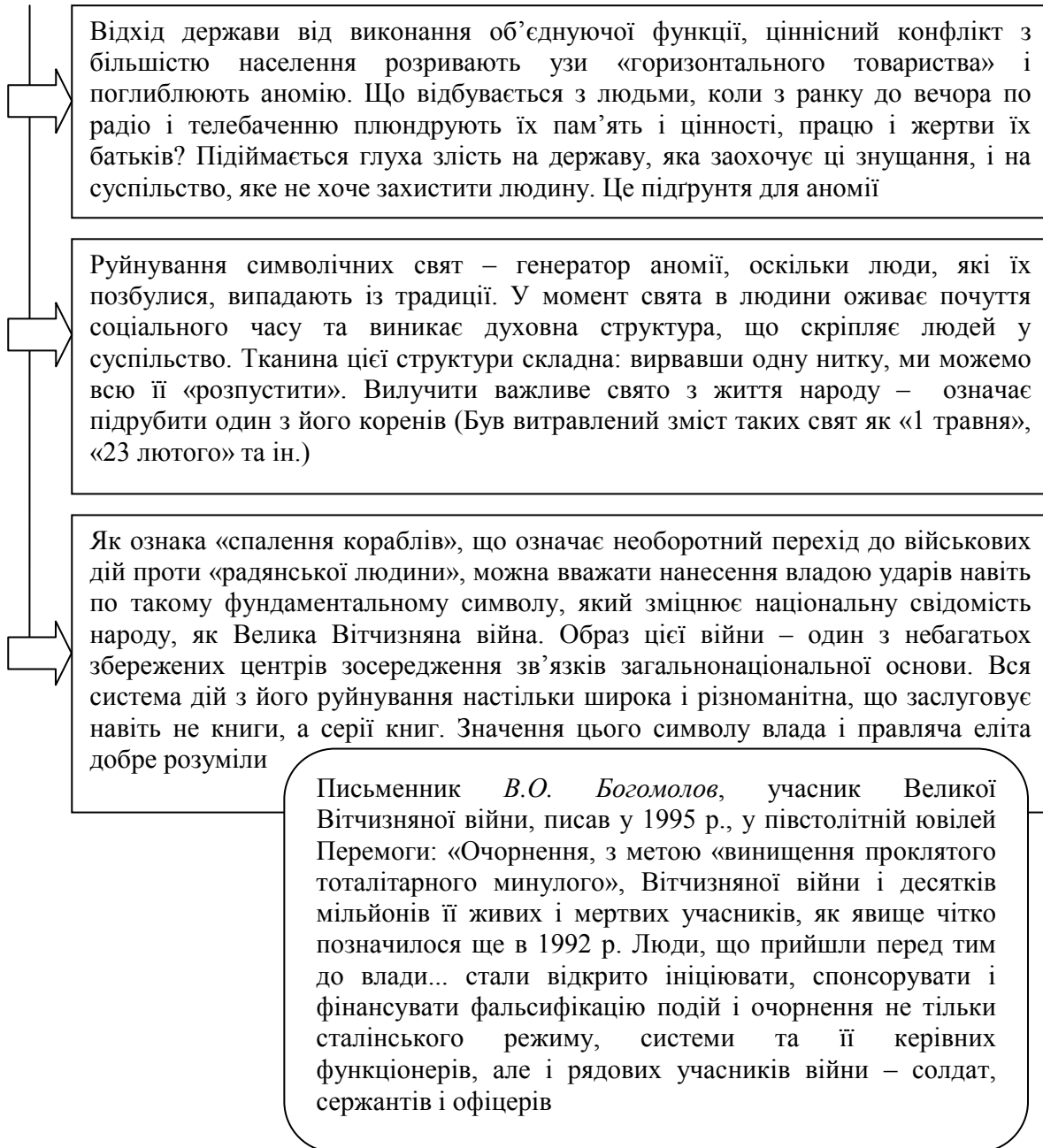
Розпад СРСР: аномія переможців та переможених

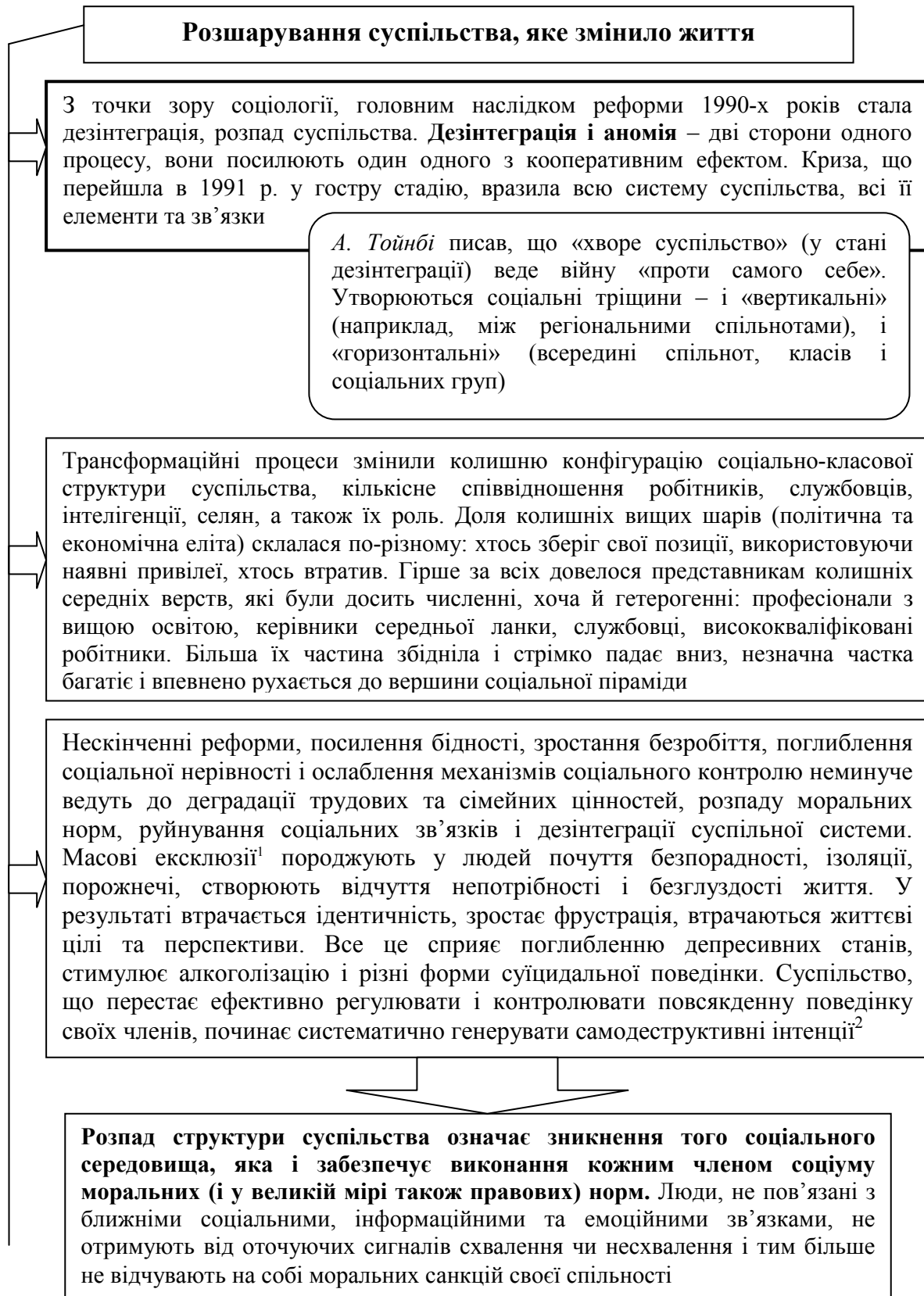
Особливою спільністю, якій була нанесена і продовжує наноситися глибока культурна травма, є «радянська людина». Чисельність цієї групи визначити важко, але вона становить більшість населення, незалежно від ідеологічних (навіть антирадянських) установок окремих її частин. Мабуть, з часом ця чисельність скорочується через вибуття людей старших вікових категорій, хоча, судячи з низки ознак, «ліберальна» молодь, дорослішаючи і створюючи сім'ї, знову освоює «радянські цінності». Адже дітей треба годувати, лікувати, давати їм освіту, та й свої хвороби нагадують про себе – тут і починають цінувати радянську соціальну систему

Найбільш повне уявлення про спільність «радянських людей» дає дослідження, яке ВЦВСД (Всесоюзний центр вивчення суспільної думки) вів з 1989 р. Його метою було спостереження за тим, як змінювався в ході перебудови і реформи соціокультурний вигляд радянського людини – *«homo sovieticus»*. 15 квітня 2004 р., Ю.А. Левада зазначає: «Робота, яку ми почали 15 років тому, – проект під назвою «Людина радянська» – послідовність емпіричних опитувальних досліджень, повторюючи приблизно один і той же набір питань раз на п'ять років ... Було у нас припущення, що ми, як країна, як суспільство, вступаємо в абсолютно нову реальність, і людина у нас стає іншою ... Виявилося, що це наївно ... Ми почали думати, що, власне, **людина, яку ми умовно обізваємо «радянською», нікуди від нас не поділяся** ... І люди нам, до речі, відповідали і зараз відповідають, що вони чи то постійно, чи то іноді відчують себе людьми радянськими. І рамки мислення, бажань, інтересів майже не виходять за ті рамки, які були навіть не наприкінці, а де-небудь в середині останньої радянської фази. У нас зараз половина людей говорить, що краще було б нічого не чіпати, не приходив би ніякий лиходій Горбачов, і жили б, і жили»

Крім тієї культурної травми, яку переживає населення у результаті розвалу держави, територіального розпаду країни та швидкій зміні способу життя, поразка радянського ладу викликала аномію через різкі відмінності нового ладу від колишнього, радянського – і ці відмінності більшість населення не могло прийняти

«Радянська людина» піддається жорсткій ідеологічній обробці, часто з домішкою культурного садизму. Її праця та її ідеали оббрехані: будь-який тип, що виходить на трибуну або до телекамери з антирадянськими лозунгами, отримує якийсь бонус. Мало хто утримується від такої спокуси. Антирадянська риторика узаконена як бажана, що і забезпечує безперервність «молекулярної агресії» в масову свідомість населення. Будь-яке явище радянського життя, яке кваліфікувалося цією елітою як негативне, доводилося і доводиться в його запереченні до вищої градації абсолютного зла. Аналіз кожного провалу нинішніх «менеджерів» замінюють прокльонами на адресу радянських людей, які не забезпечили нас вічними благами

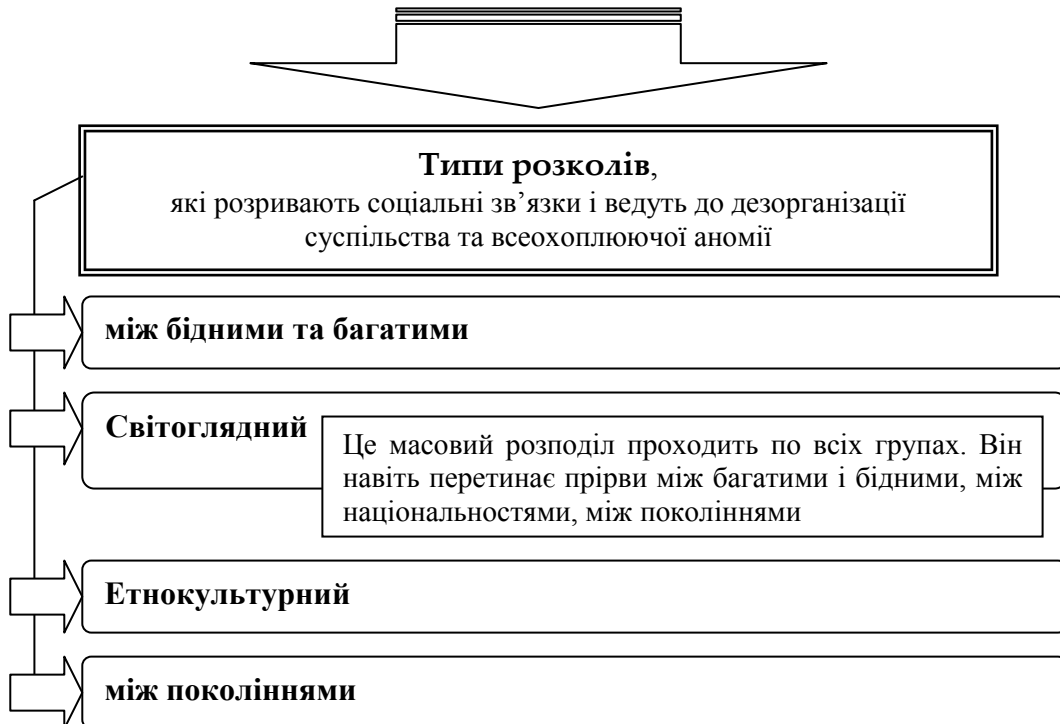

¹ **Соціальна ексклюзія** (соціальне виключення) – процес, що призводить до кризи, недостачі чи розриву соціальних зв'язків індивідів із суспільством

² **Інтенція** (від лат. *intentio* – прагнення) – намір, мета, напрям або спрямованість свідомості, волі, почасти також і почуття на який-небудь предмет

Можна припустити, що важливим фактором поглиблення аномії став **розпад великої спільноти – інтелігенції**. У сучасному суспільстві, особливо в середовищі міського населення, інтелігенція грала найважливішу консолідуючу функцію, володіючи авторитетом в інтерпретації явищ соціального життя. Інженер і вчитель, лікар і офіцер через особисті контакти на масовому рівні вели «молекулярну» роботу з легітимізації правових і моральних норм. «Декласування» інтелігенції, її різке збіднення і зниження соціального статусу ліквідували саму можливість виконання цієї функції – і одночасно привели до поширеної аномії серед самих представників цієї спільноти

ТЕМА 6. ТЕОРІЯ ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ

«Ненормальність народжується тільки тоді, коли дух стає слугою тіла. Коли ж існує рівновага між одним і другим, тоді на неморальність немає місця»

Богдан Ніжанківський (1909-1986) – український письменник

«Навіть застосовуючи найновіші досягнення педагогіки, з чортеняти можна виховати лише чорта»

Валентин Чемерис (нар. 1936 р.) – український письменник

«Кожна дитина народжується генієм, однак потім з нею щось трапляється»

Йоганн Вольфганг фон Гете (1749-1832) – німецький поет, державний діяч, мислитель і натураліст

«Є три види негідників на світі: негідники найвні, тобто впевнені, що їх підлість є найвищим благородством; негідники, які соромляться своєї підлості при неодмінному намірі все-таки її закінчити, і, нарешті, просто негідники, чистокровні негідники»

Федір Михайлович Достоевський (1821-1881) – російський письменник

«Людина – це гени, виховання та навколишнє середовище»

Федір Ємельяненко (нар. 1976 р.) – російський спортсмен, чемпіон світу зі змішаних єдиноборств, православний християнин

«Народжений красти – просити не буде»

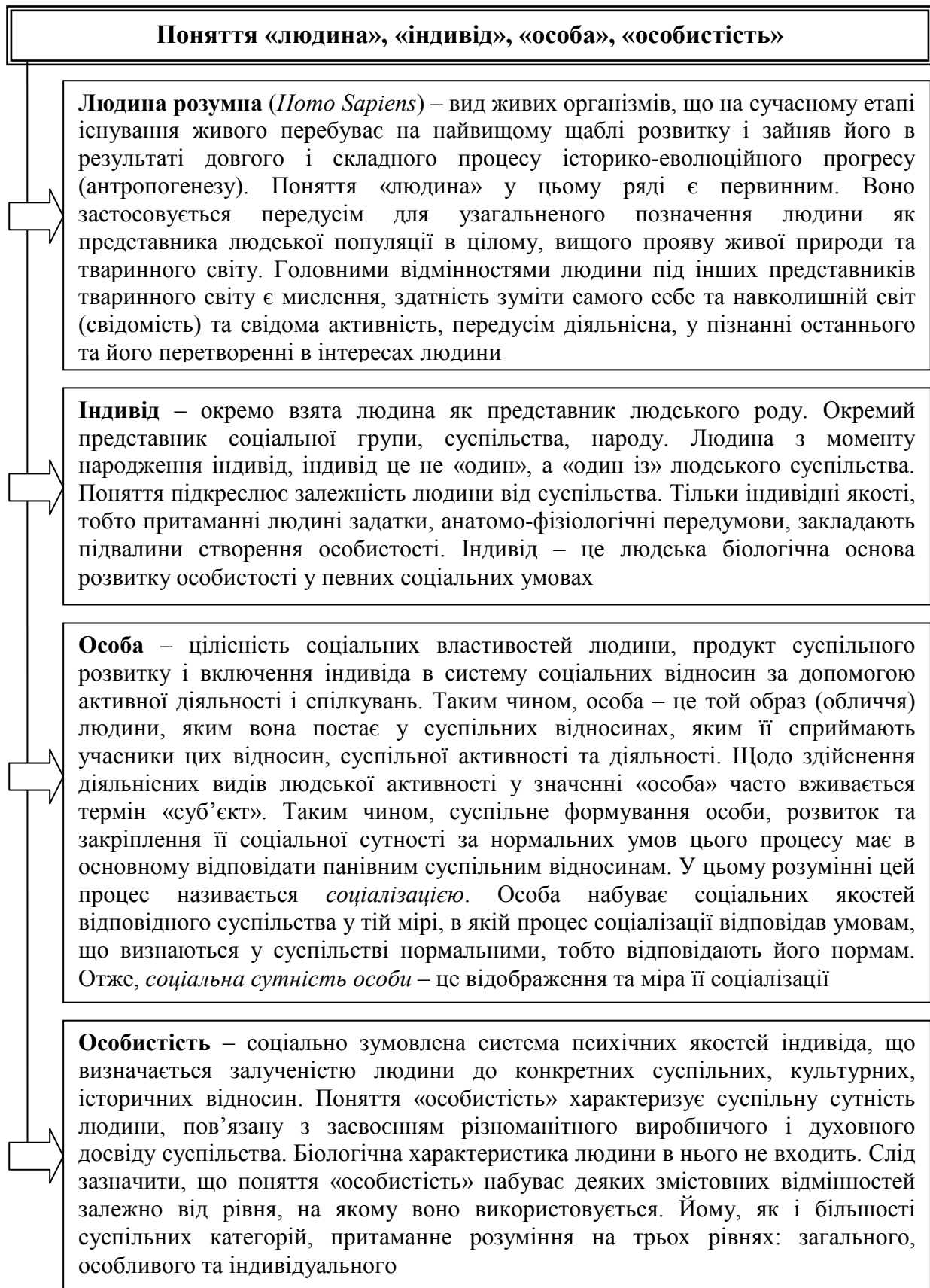
Леонід Куліш-Зінків (1942-2007) – поет-гуморист

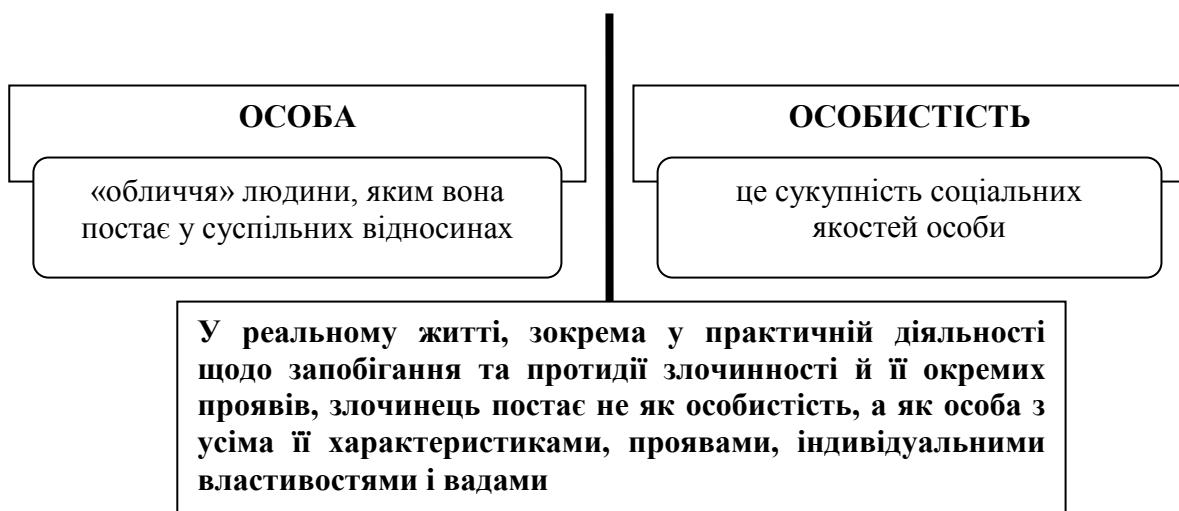
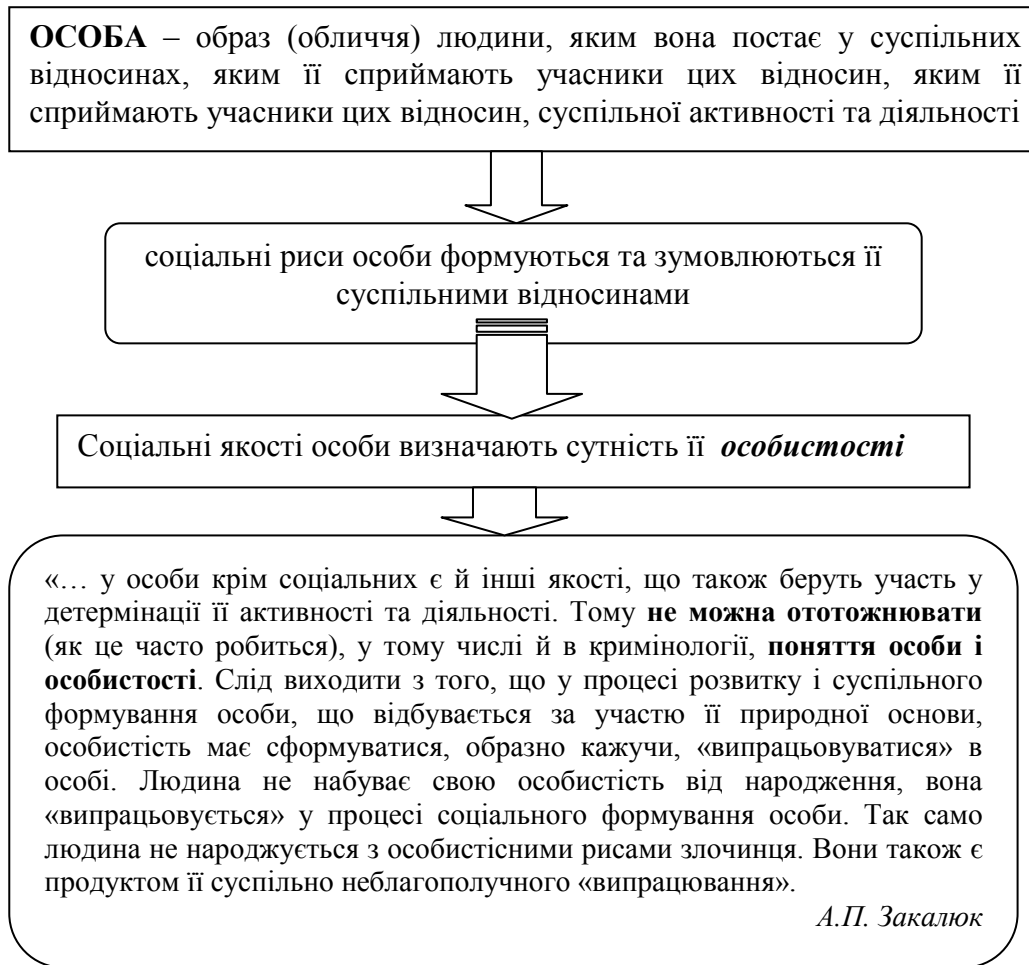
«Людина відрізняється від тварин саме тим, що вона вбивця»

Еріх Фромм (1900-1980) – соціальний психолог, філософ, психоаналітик

6.1. Поняття особи злочинця та суміжних понять

Схема 6.1.1

Основні підходи до розуміння «особистості злочинця»
(за Д.В. Жмуровим)

1 *Альтернативний підхід* (передбачає ігнорування «особистості злочинця», як якісно визначеного психічного та соціального феномену, що виникає в зв'язку зі злочинною діяльністю). Замість цього використовуються відносно нейтральні поняття «девіант», «особистість, яка вчинила злочин», «індивід, що знаходиться в небезпечному стані» і ін. Подібна позиція характерна, наприклад, для представників радикальної кримінології (D. Matza; R. Quinney; I. Taylor та ін.), Девіантологія (Я. Гілінський), деяких вітчизняних кримінологів (І. Карпець, Ю. Блувштейн) і т.д.

Переваги альтернативного підходу	Недоліки альтернативного підходу
Знімає термінологічні суперечності, звільняючи дослідника від численних і приречених на невизначеність дискусій з приводу існування особистості злочинця	Розмиває поняття «злочинець», ототожнюючи його з іншими девіантними особистостями, що мають якісно інші характеристики (самогубці, бродяги, повії, які зловживають алкоголем, наркотиками і ін.)
Дає можливість розглянути ситуацію злочину значно ширше «вузького кримінального горизонту» одного злочинця. Особливої важливості набуває контекст кримінальних дій, тобто складна система взаємодії девіанта з суспільством, іншими людьми та соціальними групами, яка зумовила вчинення злочину	Радикально зміщує акцент досліджень від особи, яка вчинила злочин до різних зовнішніх чинників (політичних, економічних, історичних, ідеологічних і ін.), тобто всього, що задало девіантний вектор розвитку особистості.
Дозволяє уникнути дискусій про віднесення тих чи інших груп правопорушників до когорти «особистість злочинця» (наприклад, чи є ті, хто скоїв необережний злочин особистістю злочинця)	Ідеї про причинність злочинності, в значній мірі, зводяться до реакціонізму ¹ ; детермінізму, інвайроменталізму, практично не залишаючи особистісної автономії для самого злочинця, вважаючи його невольним, залежним, зумовленим кон'юнктурою

2 *Формальний підхід* (допускає існування «особистості злочинця», визначаючи її як «сукупність соціально-психологічних характеристик особи, яка вчинила злочин»)

¹а) реакціонізм – причини поведінки людини є виключно зовнішніми по відношенню до нього, б) детермінізм – поведінка зумовлена впливом к.л. подій і не проявляється вільно; в) інвайроменталізм – положення про те, що особистість сформована соціальними та культурними впливами

Переваги формального підходу	Недоліки формального підходу
Надає досліднику чіткі інструкції з розмежування злочинців і не злочинців на основі формального критерію (вирок суду, порушення кримінальної справи і т.ін.)	Не дозволяє охоплювати значний контингент осіб, що вчинили злочини та не засуджені судом (підозрювані, обвинувачені, підсудні до винесення вироку)
Спрощує роботи з контингентом злочинців, відносячи до нього максимально широке коло осіб, які відповідають формальним підставам (виключає проблему відбору необхідних для дослідження осіб і відсіювання інших)	Не відповідає на питання про час виникнення особистості злочинця, переносячи його на момент винесення вироку або вчинення злочину
	Не ставить задачі виявлення психологічного паттерну злочинця, тобто присутніх виключно йому особистих особливостей, замість цього використовуючи вказану категорію як даність, що підлягає обґрунтуванню, суттєво девальвують об'єкт дослідження

3

Змістовний підхід (допускає існування «особистості злочинця» визначаючи її як особливий психологічний конструкт, що не співвідноситься з іншими типами осіб (*S.Yochelson, E. Samenow, В. Бурлаков, Ю. Антонян* та ін.). Особистість злочинця розуміється у найширшому сенсі, включаючи осіб із злочинними нахилами та кримінальним потенціалом

Переваги змістовного підходу	Недоліки змістовного підходу
Дозволяє виявити специфічні (кримінальні) якості, які характерні тільки для осіб. Що вчинили злочини, тобто ознаки кримінальності	Не дозволяє до кінця окреслити межі «особистості злочинця» (логіка змістовного підходу передбачає, що дана особа може формуватись і функціонувати без злочину в формі негативних психічних утворень
Дозволяє уникнути формалізму при категоризації злочинців, а також передбачає, що далеко не всі засуджені за злочин, можуть називатись злочинними особистостями	Пред'являє високі вимоги, пов'язані з емпіричним і теоретичним обґрунтуванням буття «особистості злочинця», як автономної сутності. Дані теорії є складно верифікованими
Дозволяє прогнозувати індивідуальну злочинну поведінку, виходячи з особистих особливостей потенційно небезпечних індивідів	

Таблиця потреб («Людина біологічна») (за М.М. Амосовим)					
Потреби. Назви почуттів: позитивних, негативних	Значимість за максимумом приємного	Адаптація до приємного: підвищення прив'язаності та значимості	Значимість щодо неприємного	Адаптація до неприємного: зниження прив'язаності	Ступінь різноманіття типів
1. Матеріальні потреби: жадібність, власність, голод	Велика	Велика	Велика (щодо голоду)	Мала	Невелике, середнє
2. Безпека: спокій, біль, страх	Мала	Велика	Велика (біль)	Мала	Середня (хоробрі, боягузи)
3. Сімейні потреби: секс, любов до дітей	Велика	Мала	Велика (горе)	Середня	Невелике
Суспільні потреби					
4. Самоствердження. Лідерство – підлеглість. Свобода. Наслідування – віра авторитетам	Велика (влада)	Велика (власнолюбство)	Середня (підкорення)	Добра (звикання до подавлення)	Велика («вожді», «раби»)
5. Спілкування. Самовираження. Егоїзм – альтруїзм. Почуття відносин: симпатія, антипатія, любов	Середня	Мала	Середня	Середня	Велика (товариські – замкнуті)
6. Цікавість, нудьга	Середня	Середня	Мала (нудьга)	Добра	Велика (від здібностей)
7. Потреба і діяльності, праці, відпочинку	Мала	Середня	Мала	Середня	Велика («працеголіки» та ледарі)
8. Потреби в іграх	Середня	Велика	Мала	Добра	Середня

Коментарі до таблиці:

- «Значимість» окремих потреб. Виділені три градації значимості: велика, середня й мала. Це означає, наприклад, що задоволення від речей більше, ніж від роботи, і ще більше, ніж від «добрих справ». Три ступеня значимості встановлені для середніх людей та їх вроджених якостей.
- Другий стовпчик визначає адаптацію до надлишку, яку викликає розширення прив'язаності до вищої «плати». Усім відома жадібність до власності, влади та розваг. Навпаки, людина цілком задовольняється досягнутою безпекою або не дуже прагне розширити свою діяльність для допомоги страждаючим. Середнє положення займає адаптація до сімейного щастя й достатність інформації.
- Значимість до максимуму неприємного (третій стовпчик) при відсутності «плати», яка задовольняє потребу, приймається за тією ж умовою. Напевно, голод чи страх, сильніше ніж неприємні відчуття від родини, пригнічення особистості або відсутності інформації.
- Четвертий стовпчик говорить про адаптацію до нещастя. Які втрати в рівні душевного комфорту залишаються при тривалому відсутності «плати»? Певне до страху і голоду

не можливо звикнути. Важко, але можливо – до самотності, відсутності сім'ї, виснажливих навантажень. Ще легше – до нудьги від нестачі інформації, до підпорядкуванню лідеру.

- П'ятий стовпець позначає ступінь вродженої різноманітності людей щодо даної потреби. Чим глибше інстинкт, тим він більш однаковий у всіх, і навпаки. Звідси висока значимість у всіх людей матеріальних чинників і сімейних потреб, середня – для відпочинку та безпеки і великі відмінності в лідерстві, потреби в інформації та альтруїзмі.

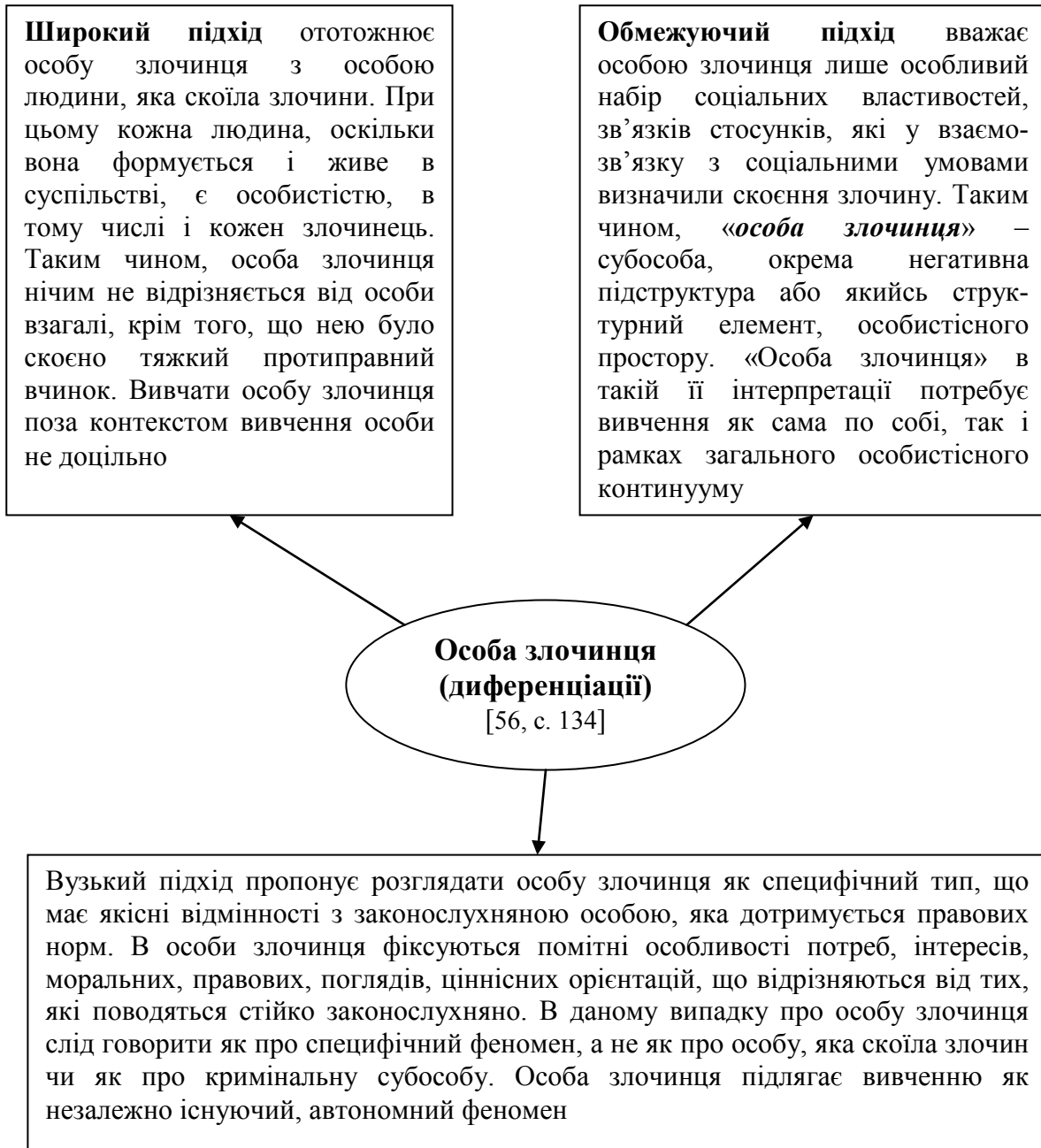
Якщо тепер переглянути таблицю по горизонтальних рядках, то можна порівняти окремі потреби. Потреба у власності дуже значима, посягання до неї легко зростають, а звикнути до великих позбавлень, наприклад, до голоду і холоду - важко. Мабуть, мало людей, які байдужі до матеріальних умов.

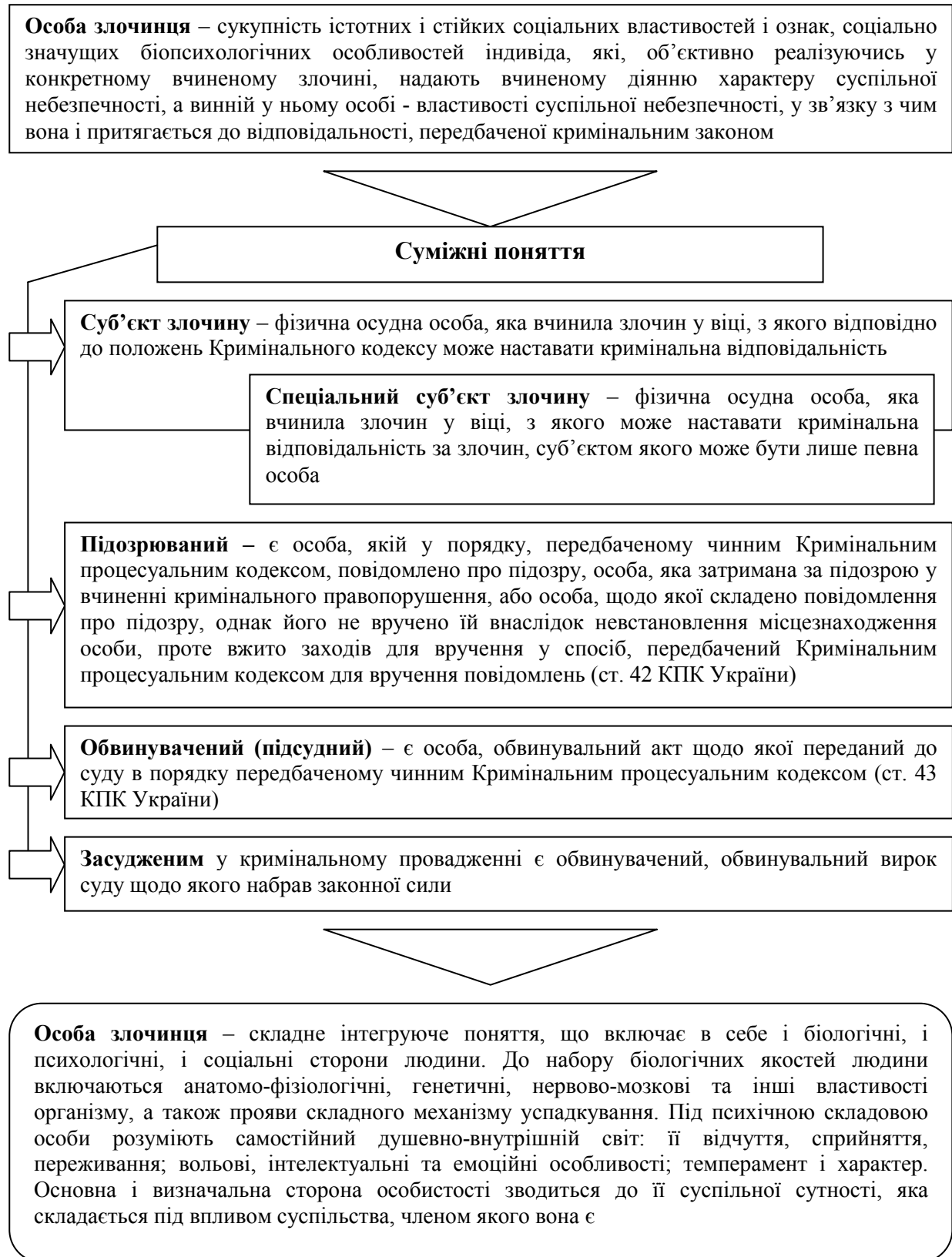
Так само важко звикнути до *загрози життю*, вона завжди буде «значима», але цілком можна адаптуватися до обмежень свободи самовираження. *Сімейні потреби* дають багато щастя. Вони однакові у всіх, але адаптація до хорошого й поганого не настільки важка. Потреба в *лідерстві* дуже різна у людей. Від її вираженості залежить її питома вага: у щасті більше, у нещасті менше. Зазвичай це називають властолюбством і марнославством. Адаптація до плюсів і мінусів хороша.

Настільки ж по різному виражені, але набагато менш значущі, потреба в *спілкуванні* й співпереживанні, якість доброти. *Егоїзм* превалує у всіх живих істот. І *доброта* в 2-3 рази поступається егоїзму. Переконавання, як ніде, можуть внести зміни в це співвідношення.

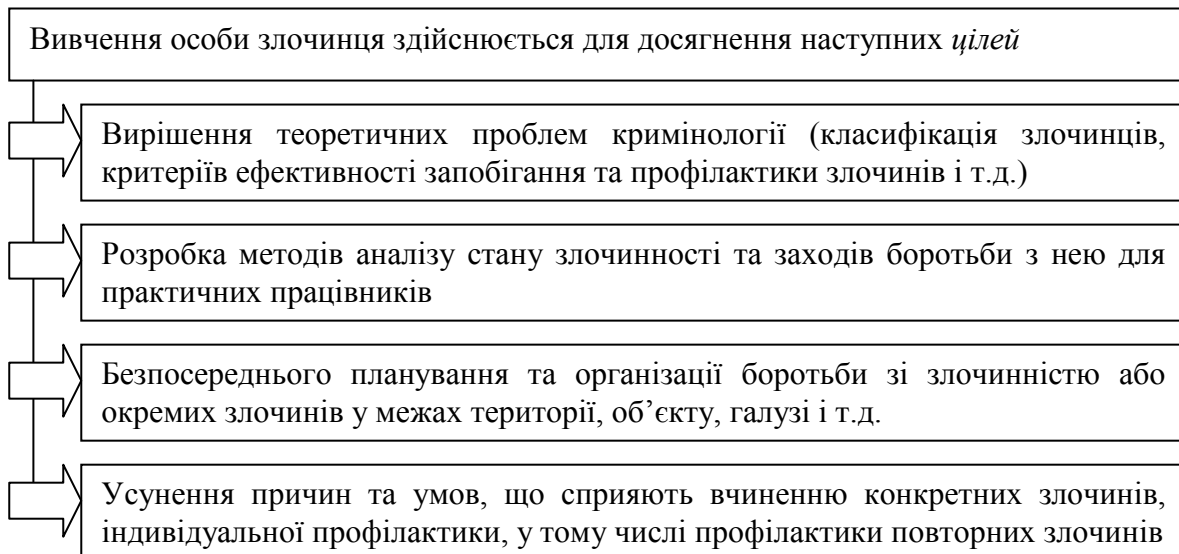
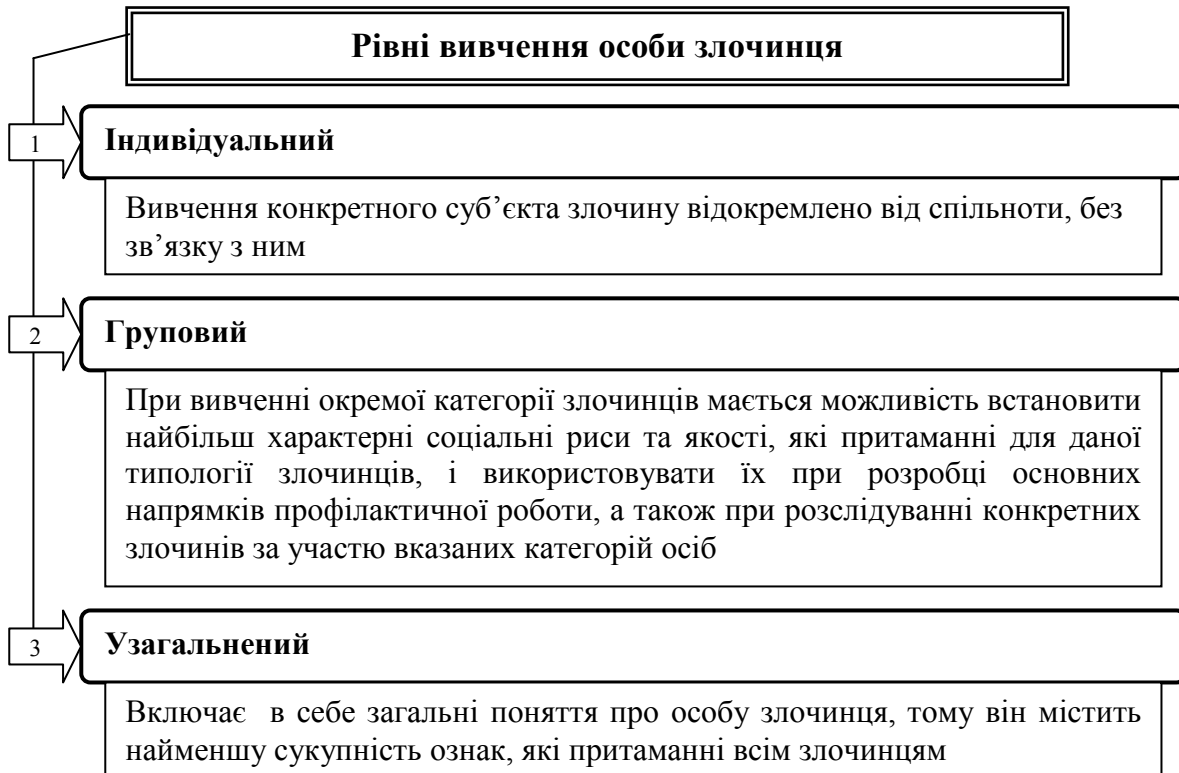
У шостому рядку об'єднані однаково «безкорисливі» дві потреби: в інформації і в діяльності. Найчастіше вони йдуть паралельно. Від народження значимість їх невелика і не порівнюється з самозбереженням або продовженням роду. Тим не менш, якщо ці головні потреби задоволені хоча б в малій мірі, інтерес може стати головним стимулом життя. Відмінності людей в цьому плані досить значні, а тренуваність, тобто зростання посягань, не настільки велика.

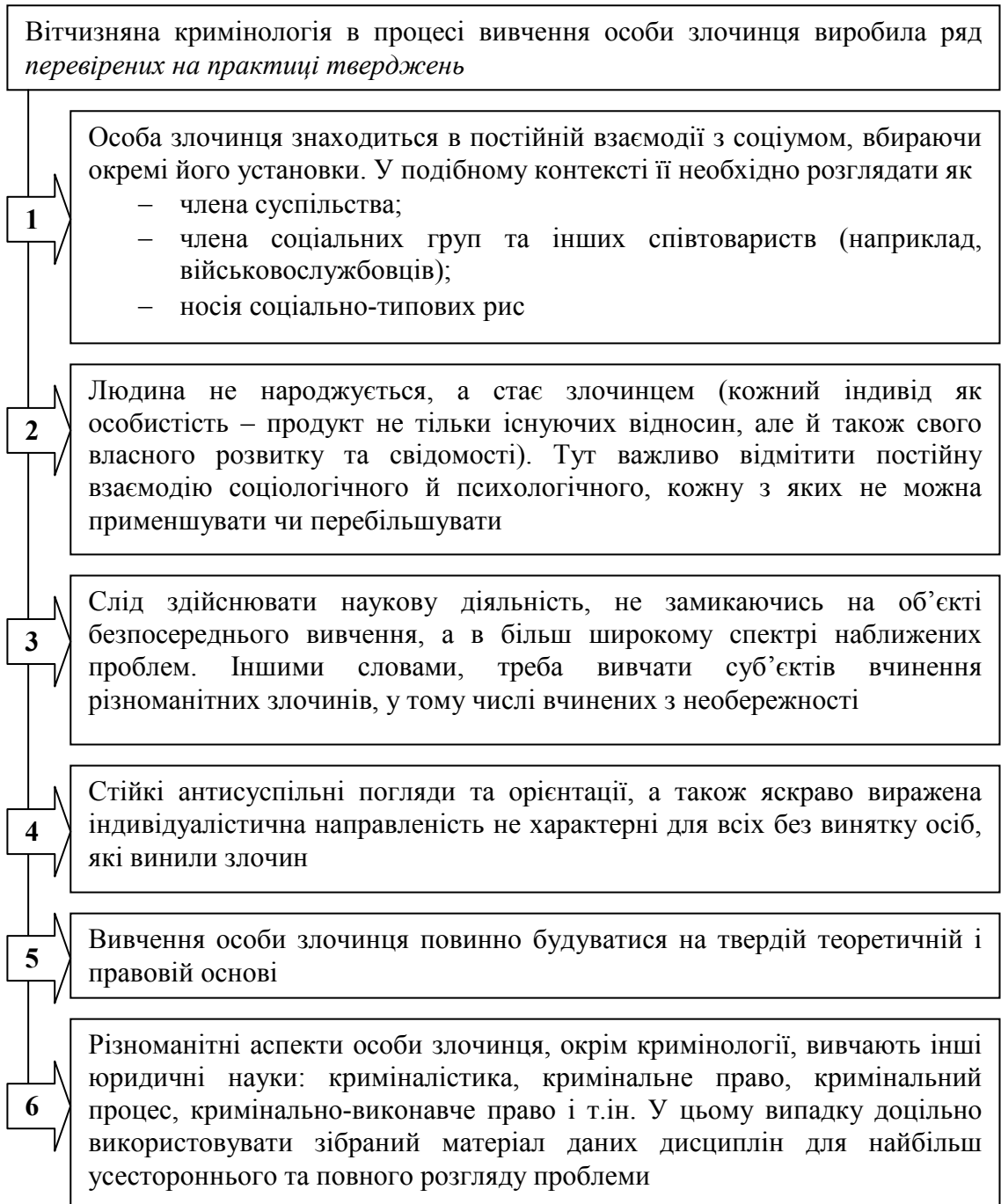
Нарешті, останній рядок відноситься до потреби в розслабленні як протилежної від бажання діяльності. Вона стимулюється втому, а її приємний компонент – це задоволення від відпочинку і розваг. Значимість стомлення прямо пов'язана з силою характеру: для «сильних» вона невелика, для «слабких» - дуже важлива. Адаптація до стомлення виражена в середньому ступені. Навпаки, зазіхання на відпочинок і розваги дуже тренувані. Звідси прямиий шлях до відомої якості лінощів.

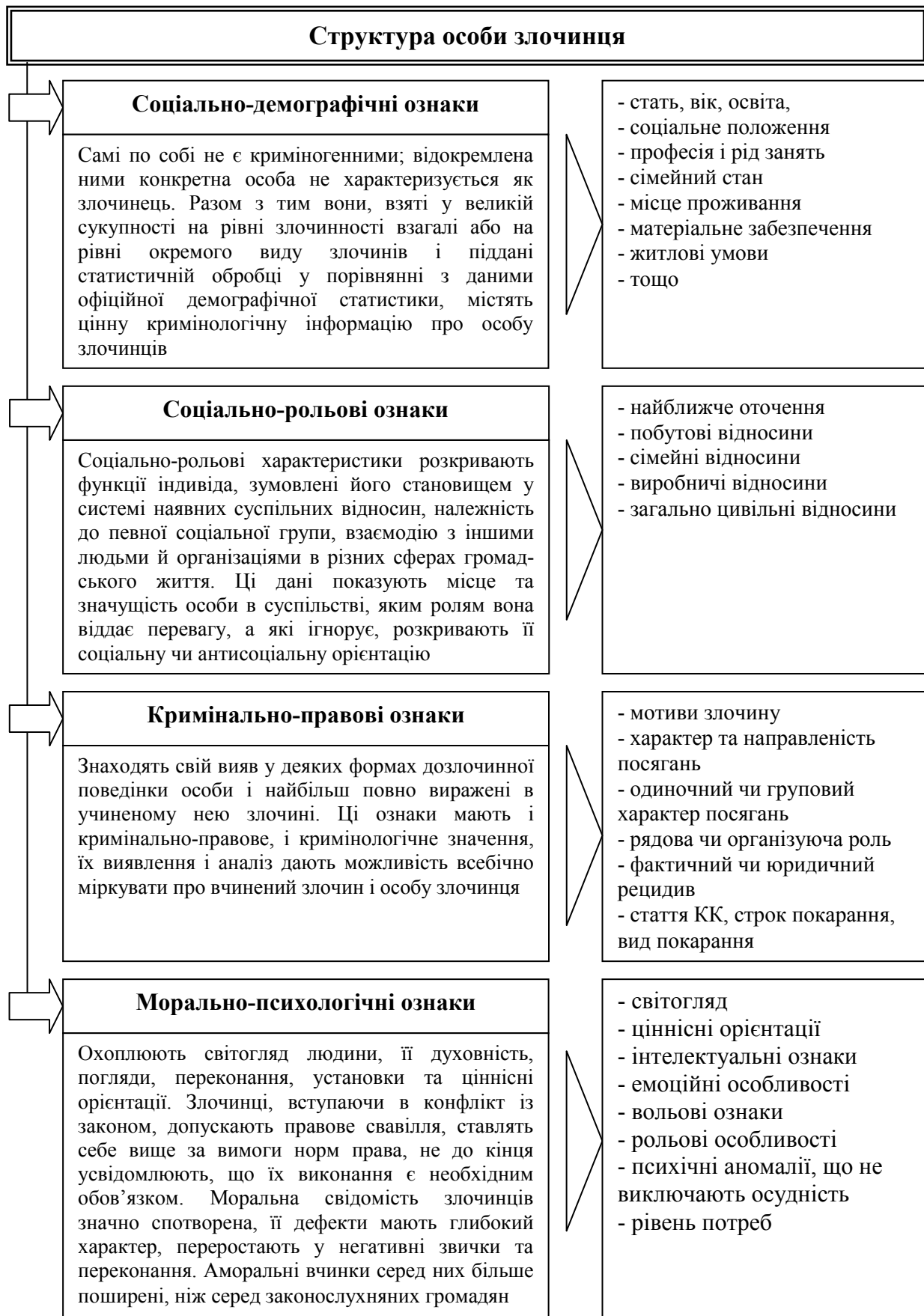

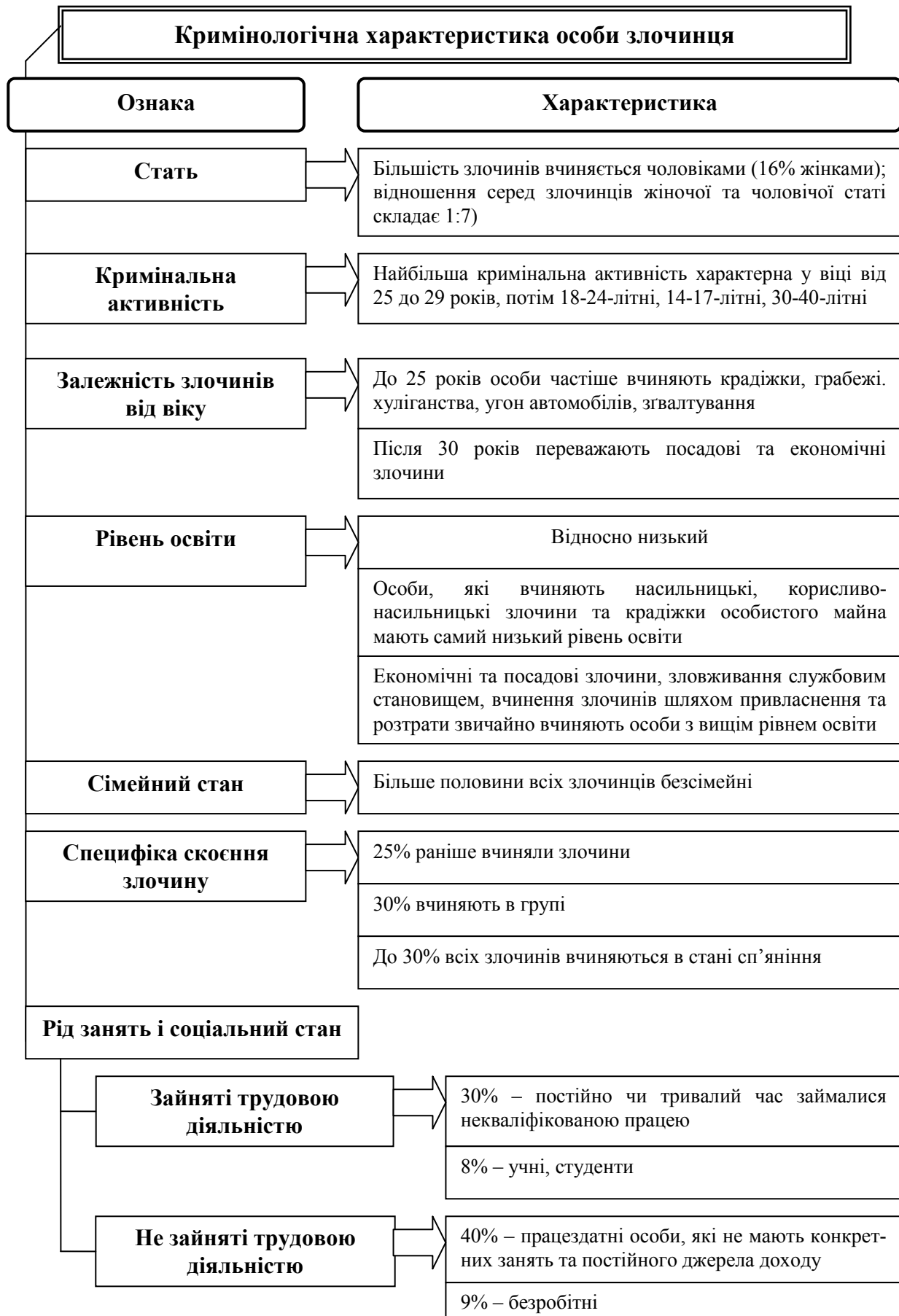
6.2 Структура особи злочинця

Схема 6.2.1

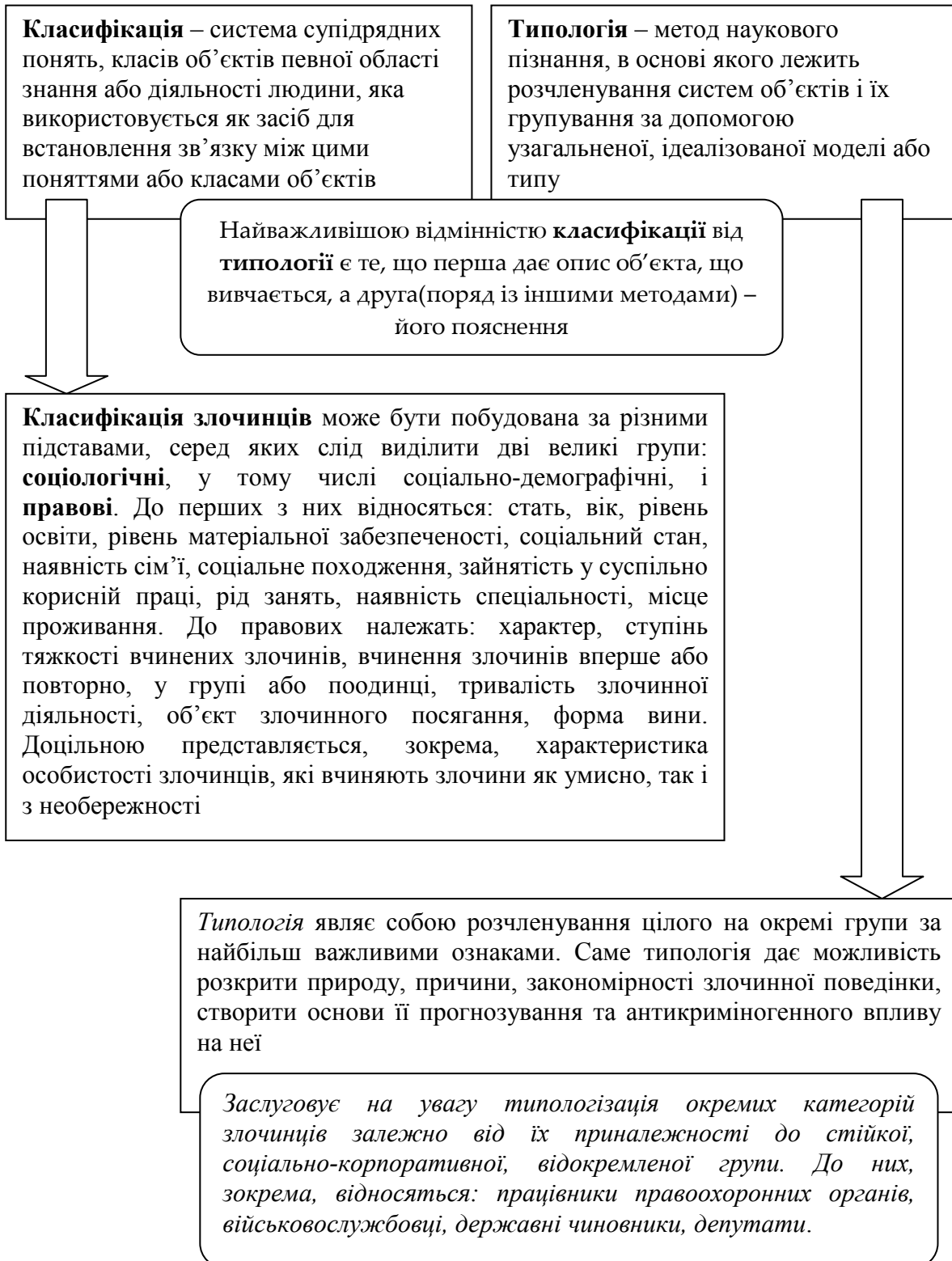
6.3 Кримінологічна характеристика особи злочинця

Схема 6.3.1

6.4 Кримінологічна класифікація осіб, які вчинили злочин

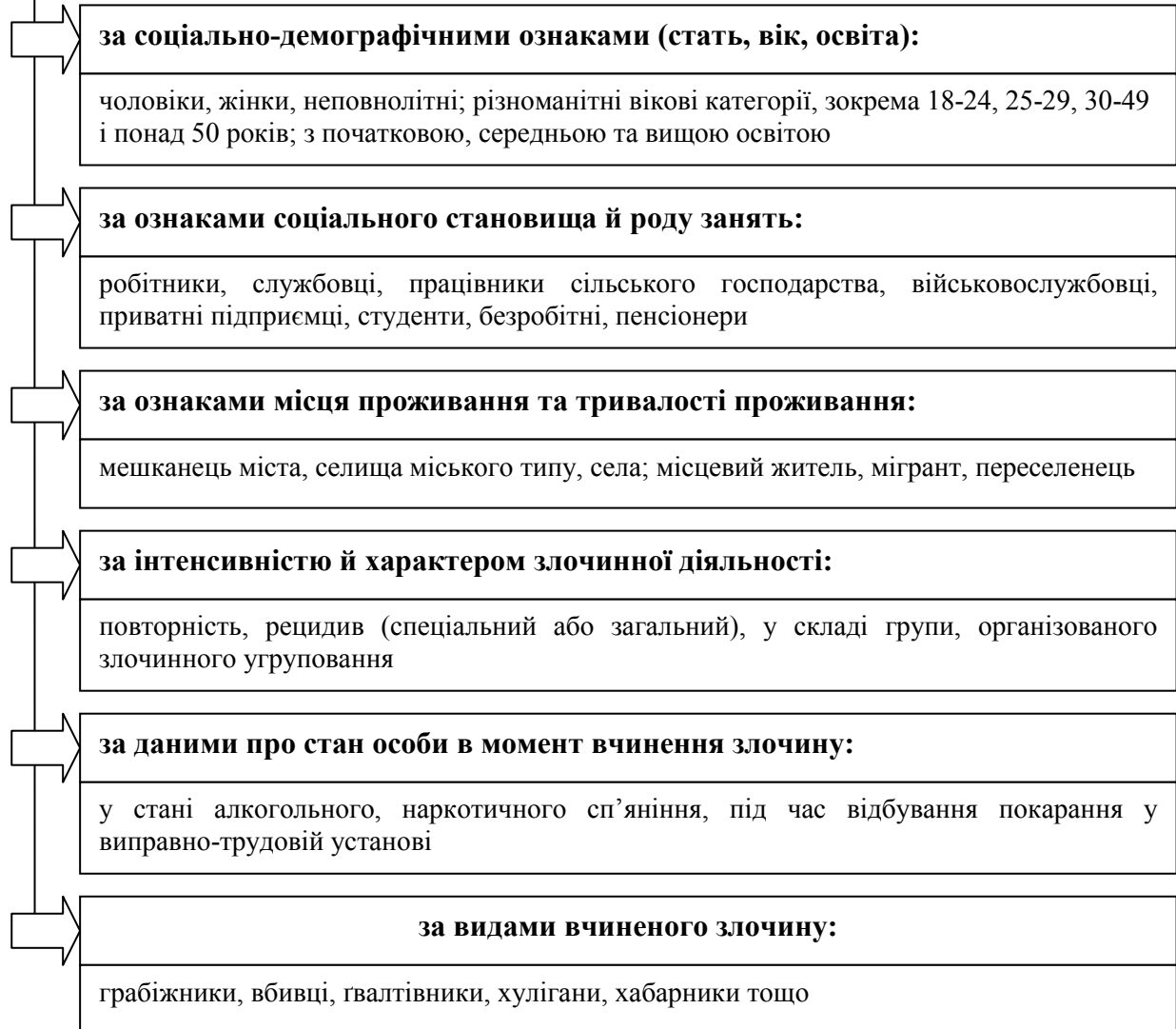
Схема 6.4.1

Кримінологічна класифікація осіб, які вчинили злочин

Класифікація – розподіл статистичної сукупності на групи за певними чітко визначеними ознаками. У межах класифікації фактично вивчається не особа в комплексі її характеристик, а сукупності злочинців. При цьому виявляється поширеність серед них тих чи інших ознак

Критерії розмежування класифікаційних групувань

Зазвичай, проста класифікація не відображає всієї сутності явищ, які досліджуються. Тож, окрім таких, які беруть до уваги лише одну ознаку, використовують і складніші групування, що охоплюють одночасно дві-три ознаки. Так, у регіонах з'ясується, якого саме віку та роду занять злочинці вчинили певні злочини. При багатомірній класифікації можуть застосовуватися математичні методи, що дають можливість певним чином систематизувати контингент злочинців для їх ретельнішого вивчення, зокрема, виявлення напрямів змін у цьому контингенті, груп, які потребують першочергової профілактичної уваги, тощо. Та з'ясування тільки статистичних показників ще не відповідає на запитання про характер зв'язків між різними ознаками цієї сукупності. Типологія є глибшим розподілом злочинців на категорії за ознаками, що причинно пов'язані зі злочинною поведінкою

6.5 Типологія злочинців

Схема 6.5.1

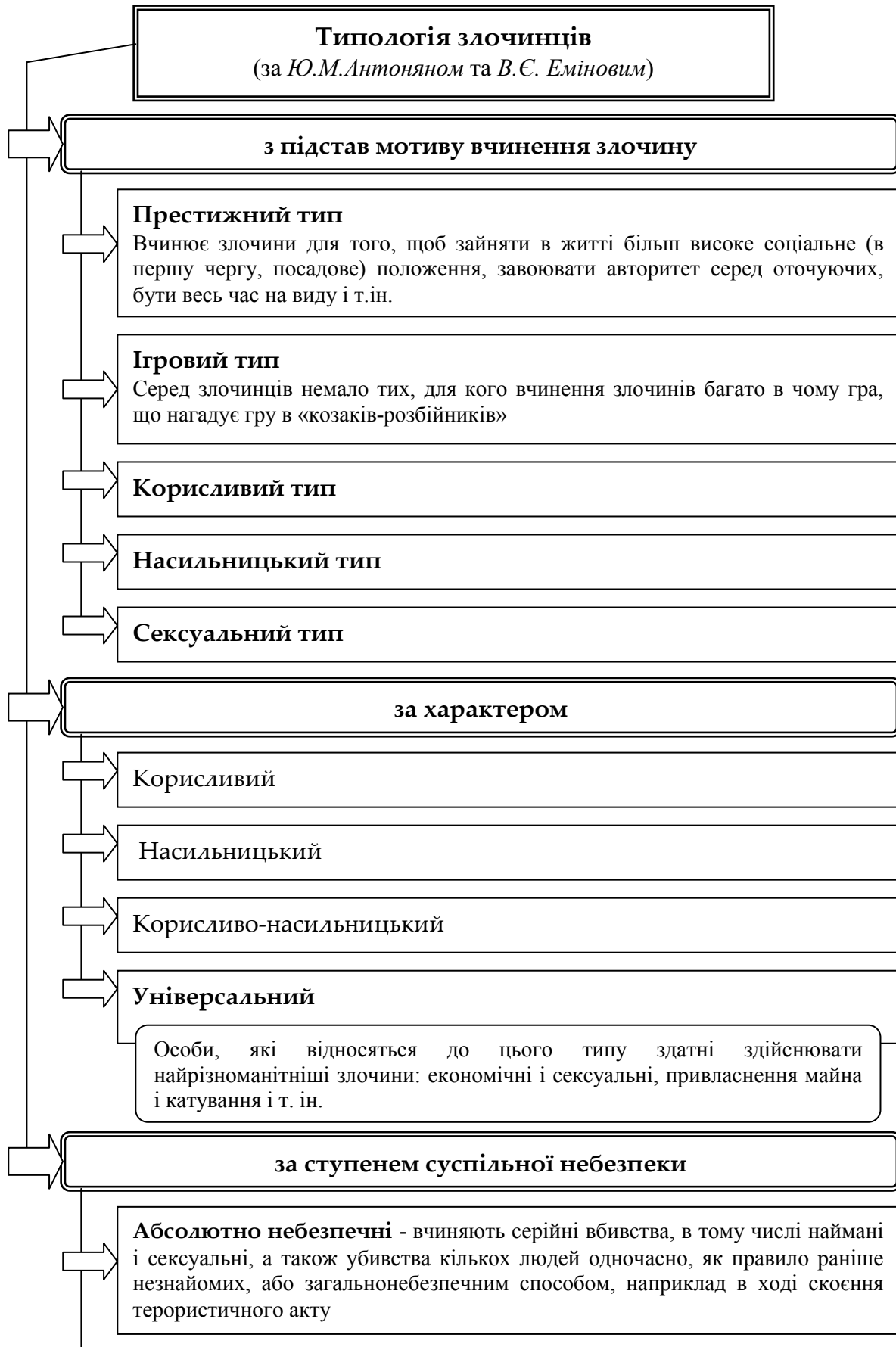

Схема 6.5.2 (продовження)

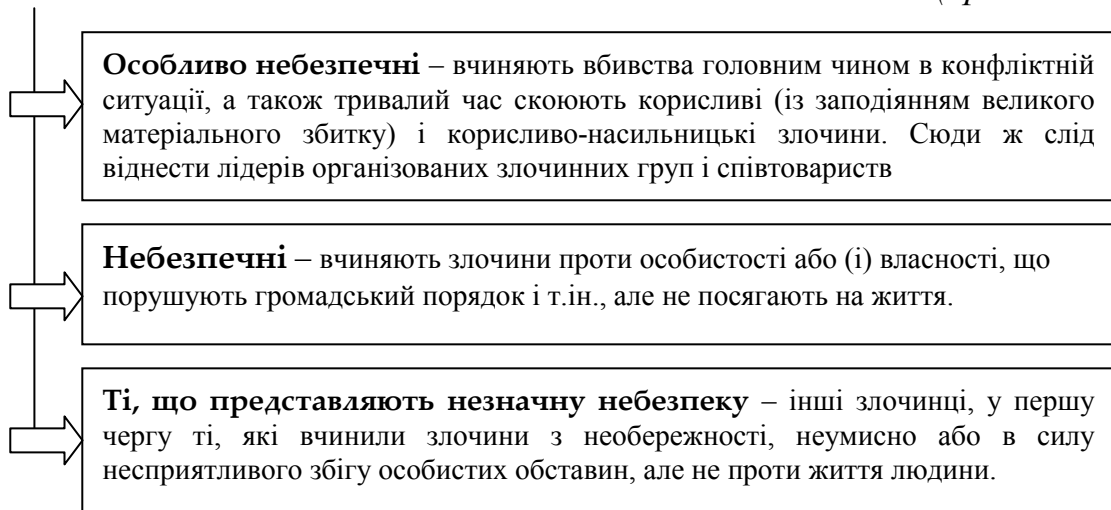
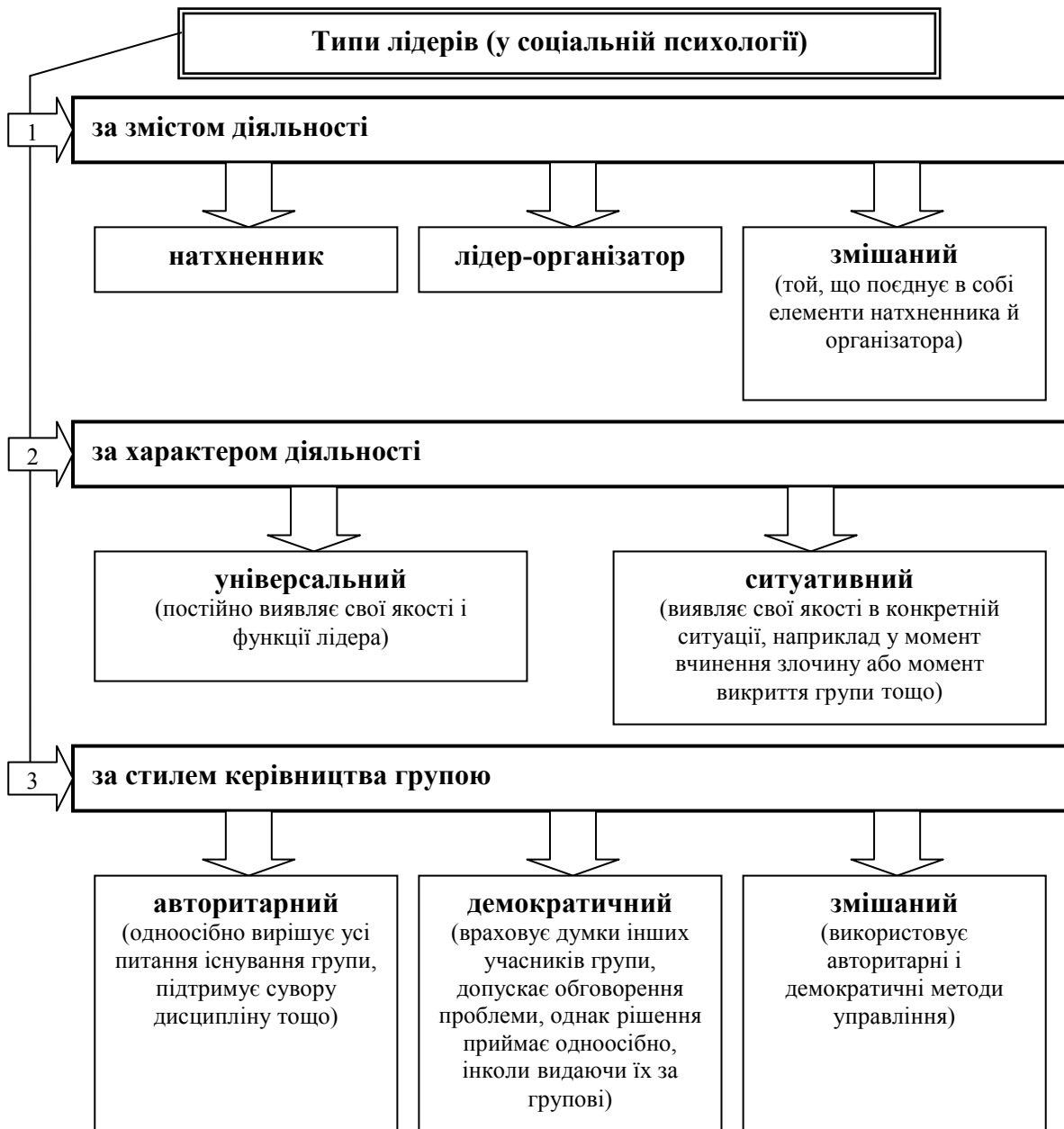

Схема 6.5.3

ТЕМА №7 УМОВИ ТА МЕХАНІЗМ ЗЛОЧИННОГО ПРОЯВУ

«У людських справах, як і в природі, головна увага повинна бути звернена на мотиви»

Йоганн Вольфганг фон Гете (1749-1832) – німецький поет, прозаїк, драматург, мислитель і натураліст

«Мотив – ось ключ до всіх вчинків»

Бернар Вербер (нар. 18 вересня 1961 р.) – сучасний французький письменник, філософ

«На кожную людину, як і на кожний учинок, варто дивитися з певної відстані. Інших можна зрозуміти, розглядаючи їх поблизу, інші ж стають зрозумілими тільки здалеку»

Франсуа де Ларошфуко (1613-1680) – герцог, принц де Марсільяк, французький письменник-мораліст

«Неможливо всебічно і ґрунтовно визначити людські вчинки, не враховуючи їхніх закономірностей та одвічної волі неба»

Богдан Хмельницький (1596-1657) – український військовий, політичний та державний діяч

«Речі, які в принципі погані на початку, рідко завершуються добром в кінці»

(латинський вислів)

«Немає жодного вчинку, який не ніс би в собі можливість лих для себе або для інших. Незнання цього є необхідна умова життя»

Лев Миколайович Толстой (1828-1910) – російський письменник і громадський діяч

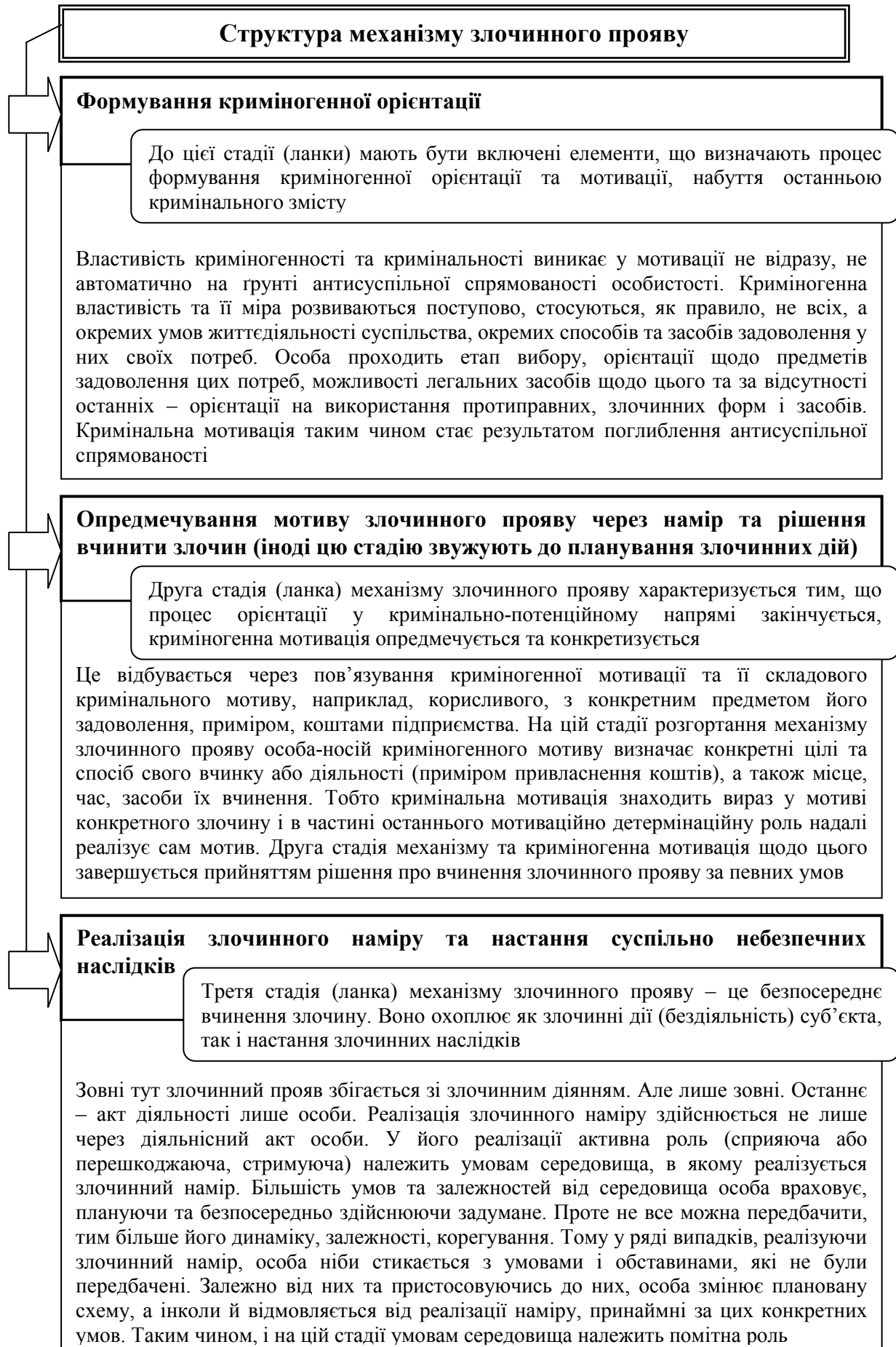
«Всякий значний вчинок завершує собою довгий ланцюжок аргументів і умов, а потім розкривається у своїх наслідках, що ставлять нас в таку ж залежність від нього, в якій знаходився він від нас»

Анрі Бергсон (1859-1941) – французький філософ

7.1. Поняття та структура механізму злочинного прояву

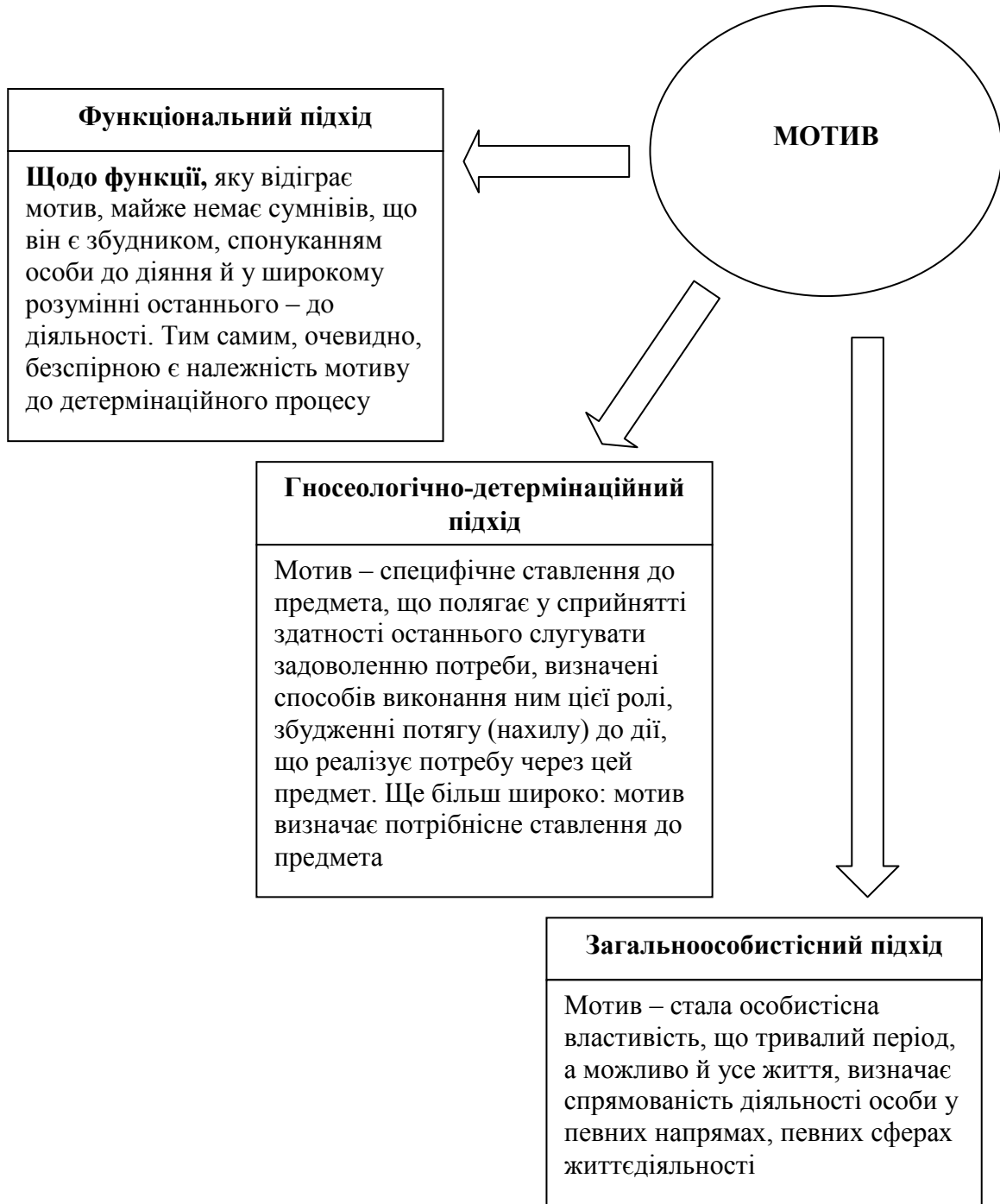
Схема 7.1.1

7.2 Криміногенна орієнтація та криміногенна мотивація. Формування мотиву злочину

Схема 7.2.1

Мотивація (як особистісний феномен) – процес формування, розвитку та становлення особистої психологічної готовності та мотивів діяльності певної спрямованості та соціальної значущості

Стосовно особистості, можна розрізнити мотивацію, що формує мотиви антисуспільної, суспільно небезпечної, злочинної діяльності, тобто антисуспільну, суспільно небезпечну, **кримінальну мотивацію**

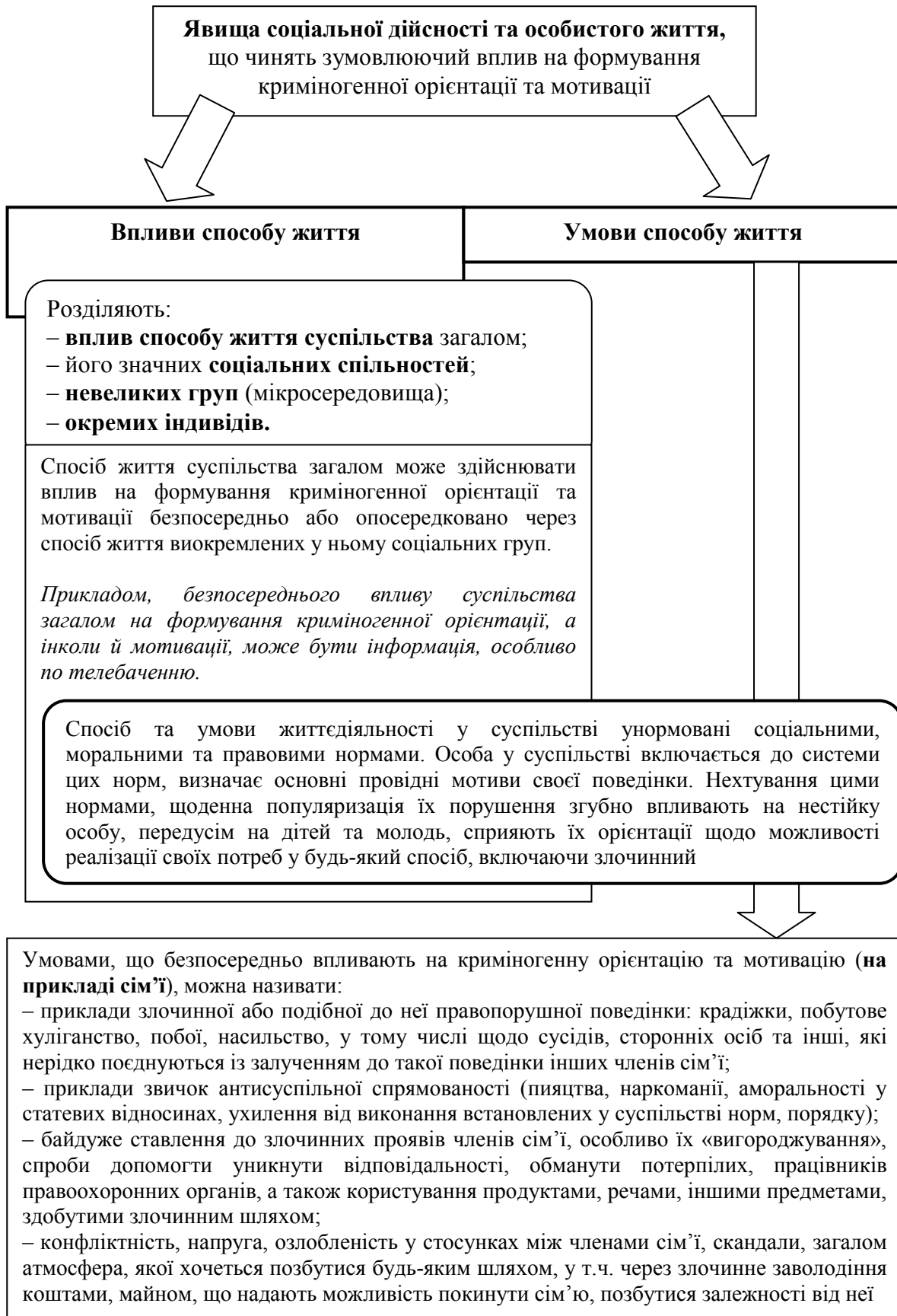
**кримінальна мотивація
формується не одразу**

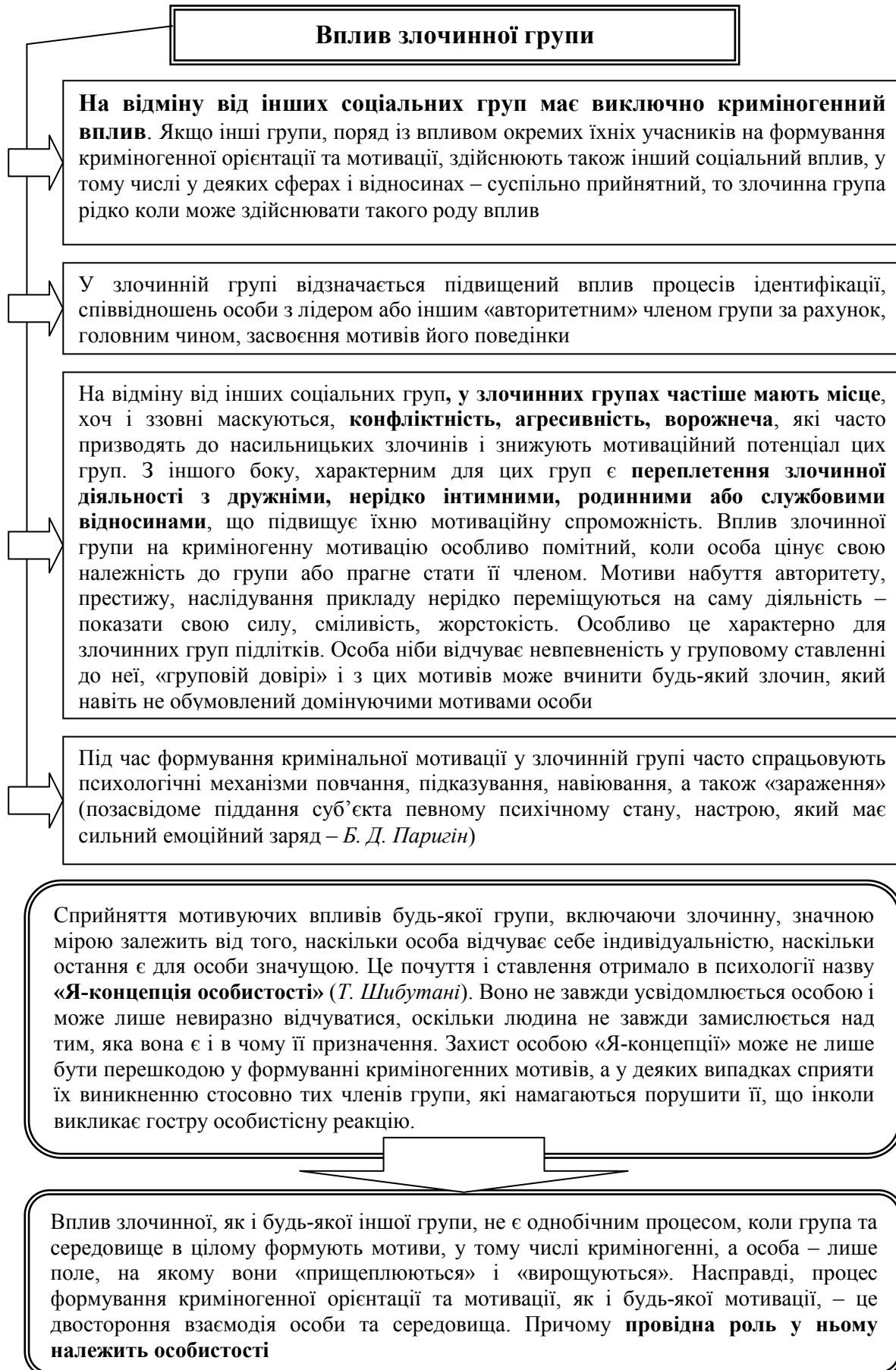
*Мотивація ніби проходить передкримінальний етап, коли ще не сформована кримінальна мотивація, а лише відбувається орієнтація у криміногенному відношенні. Таку орієнтацію та мотивацію, на відміну від кримінальної, називаємо **криміногенною**. Вона формує мотиви, що є внутрішньою причиною злочинного прояву.*

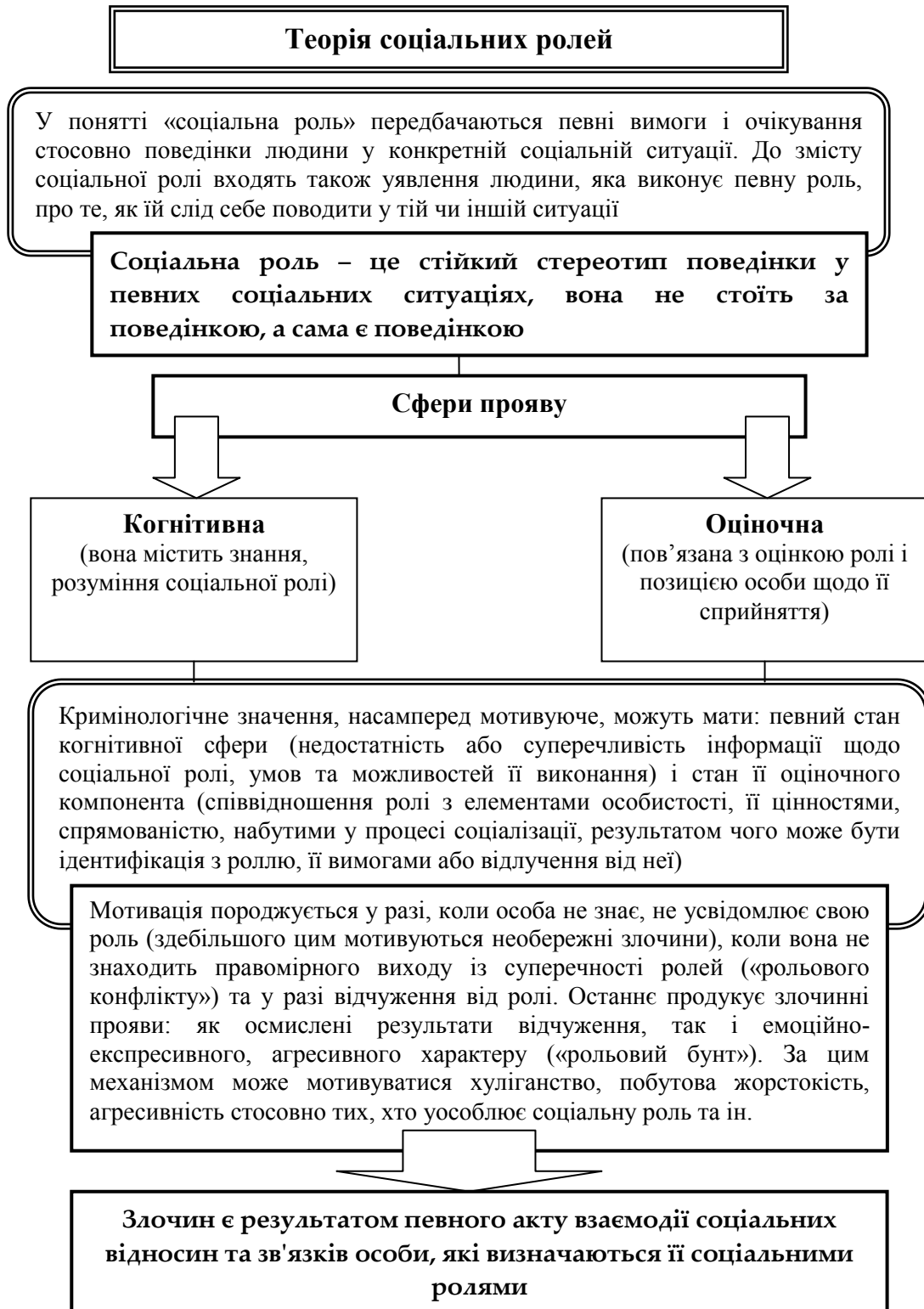
Формування криміногенної, а згодом і кримінальної мотивації є результатом поглиблення антисуспільної спрямованості, набуттям нею більшої виразності, інтенсивності, стійкості, головне – **суспільної небезпечності**

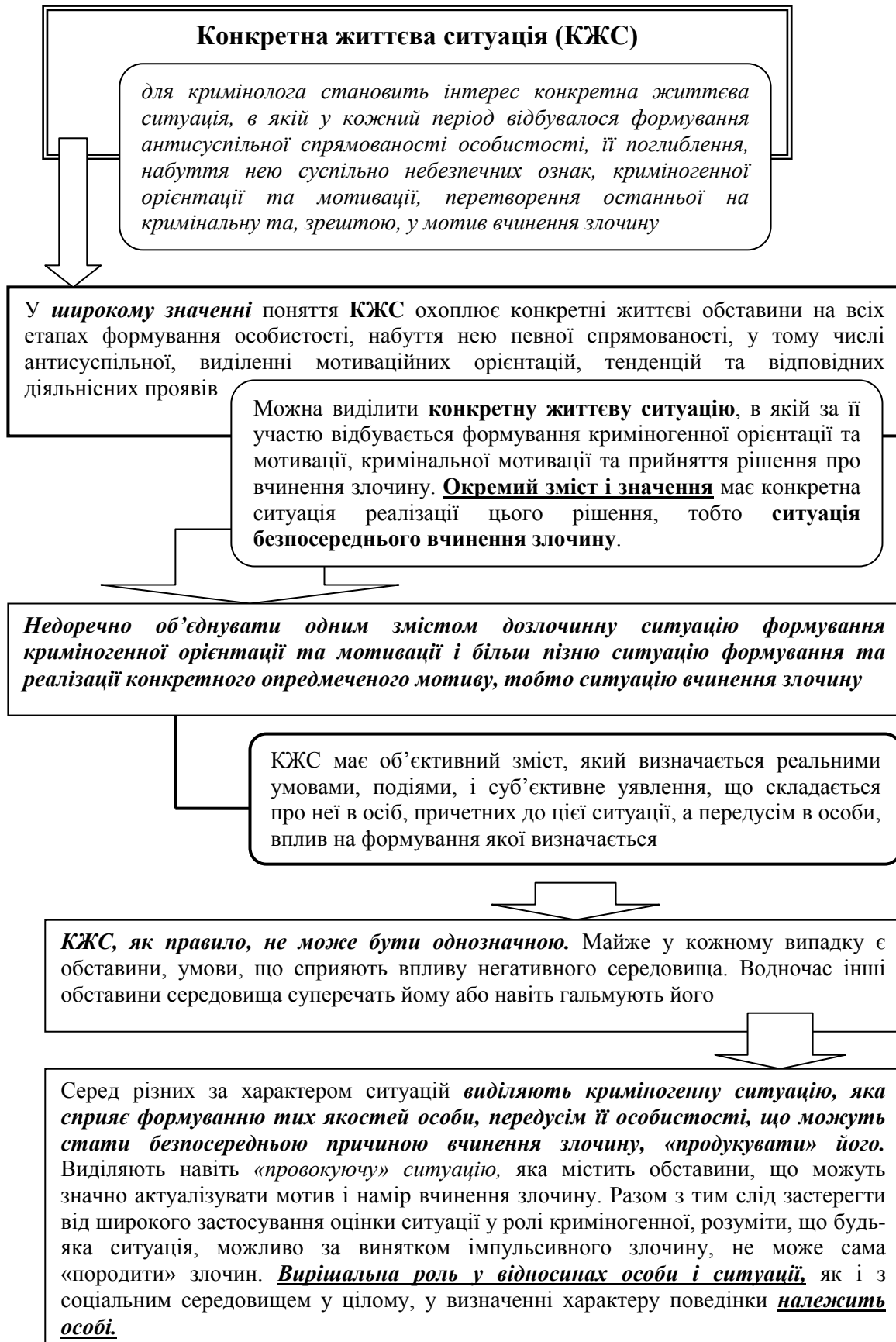
Кримінальна мотивація може бути різною або навіть зовсім відсутньою у різних видів злочинів

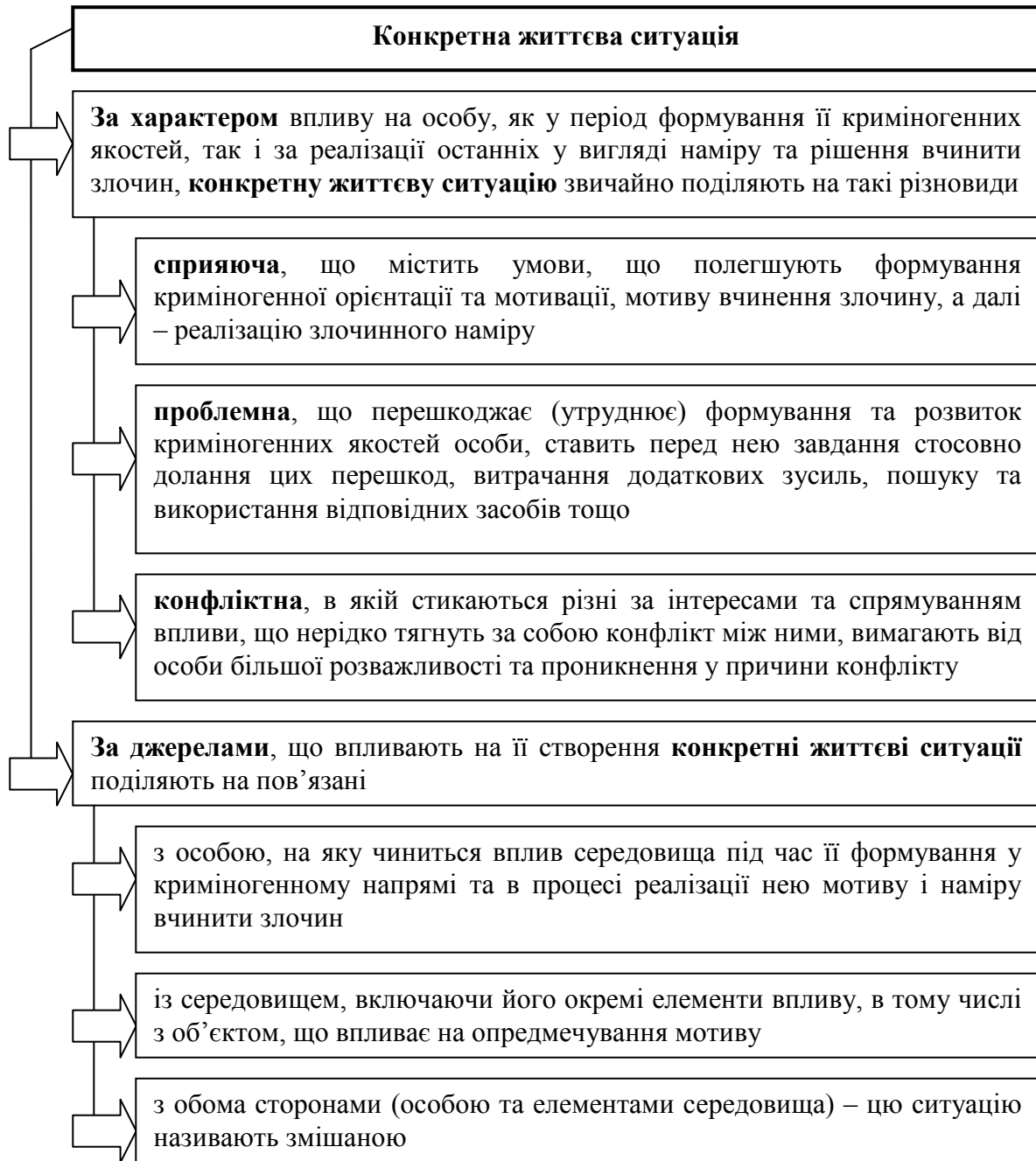
Повною мірою кримінальною є мотивація, що продукує вчинення умисних злочинів (і з прямим, і з непрямым умислом). У необережних злочинів кримінальна мотивація є звуженою (не бажав суспільно небезпечних наслідків, але свідомо їх допускав або мав допускати). Майже цілком відсутня криміногенна мотивація, як і усвідомлений мотив вчинення, в імпульсивних злочинах, коли поведінка під впливом різних обставин (алкогольне, наркотичне сп'яніння, сильне душевне хвилювання або інший гострий емоційний розлад, психічні аномалії у межах осудності та ін.) виходить з-під контролю людини, її свідомості

Здійснюючи розгляд конкретної життєвої ситуації у загальному кримінологічному плані та її ролі у формуванні криміногенної орієнтації та мотивації, слід наголосити на наступних **положеннях**

Як і на інших етапах, в інші моменти життя людини життєва ситуація, в якій відбувається формування криміногенної орієнтації та мотивації, може бути нейтральною щодо мотивації взагалі, у тому числі тієї, що має криміногенний характер, а може мати певне мотиваційне значення. Загальною умовою останнього є значимість ситуації для людини, що визначається її підтримкою або супротивом провідним мотивам особистості та тим конкретним мотивам, які на часі формуються, тобто криміногенним мотивам

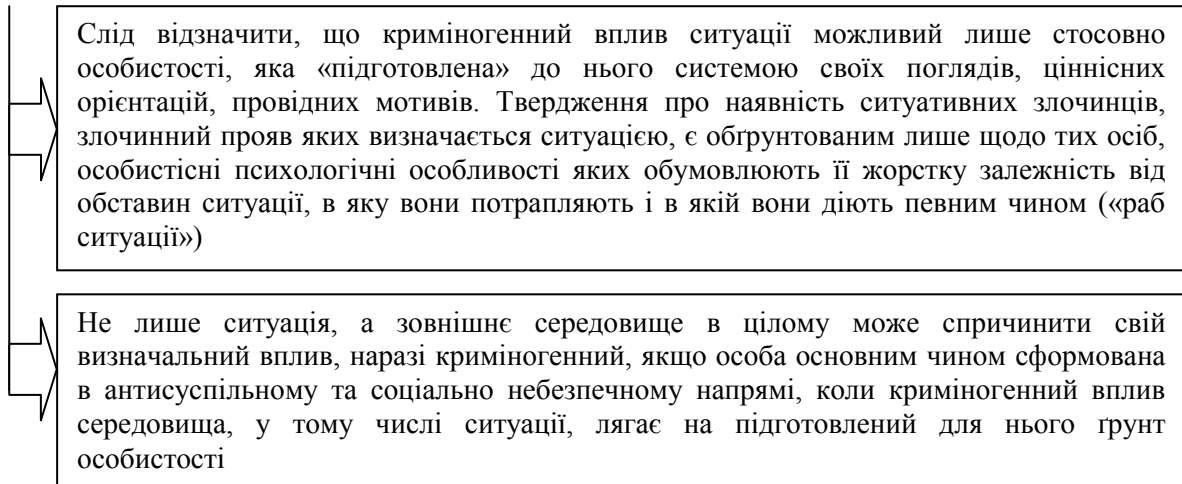
Вплив ситуації на процес орієнтації та мотивації, як правило, мало залежить від того, виникла вона раптово чи конкретизувалася поступово. Міра впливу ситуації на орієнтацію та мотивацію більше залежить від багатьох інших обставин, серед яких можна виділити:

- а)** характер та спрямованість мотивів, що формуються, їх усвідомлення;
- б)** особливості характеру та темпераменту особи, рівень культури, інтереси, індивідуальний досвід;
- в)** зміст, способи та тяжкість злочинної діяльності, до якої веде мотивація;
- г)** характер самої ситуації, її учасників, відносин між ними, її параметри стосовно території і часу;
- г)** предмет злочинного прояву та ін.

Тобто ситуація має бути конкретно значущою саме для формування криміногенної мотивації певної спрямованості, формування мотиву стосовно вчинення якогось конкретного злочину, у певний час, за певних умов

Передзлочинна ситуація може істотно вплинути на криміногенну мотивацію здебільшого тоді, коли вона актуалізує, тобто «викликає до дії» мотиви, що раніше вже визначалися у людини, вона створює додаткові умови для їхнього остаточного формування і подальшої реалізації. Досвід показує, що ситуація у цей час майже не може бути випадковою. Особа, яка має суспільно небезпечну спрямованість, визначену як можливість злочинного способу задоволення своїх потреб, ніби шукає або використовує сприятливу ситуацію, в якій криміногенна мотивація остаточного конкретизується, мотив вчинення злочину опредмечується і стає можливим для реалізації. Тобто ситуація актуалізує мотив тим, що предмет його задоволення знаходиться у ній або залежить від неї

Вплив конкретної життєвої ситуації на криміногенну орієнтацію та мотивацію часто визначається тим, що перша ніби пропонує особі спосіб реалізації мотиваційної тенденції (домінуючих мотивів її спрямованості). Злочинний прояв стає способом вирішення певної проблеми, яку нагадала або створила конкретна життєва ситуація

7.3 Умови, ситуація та механізм прийняття рішення про вчинення злочину та реалізації злочинного наміру

Схема 7.3.1

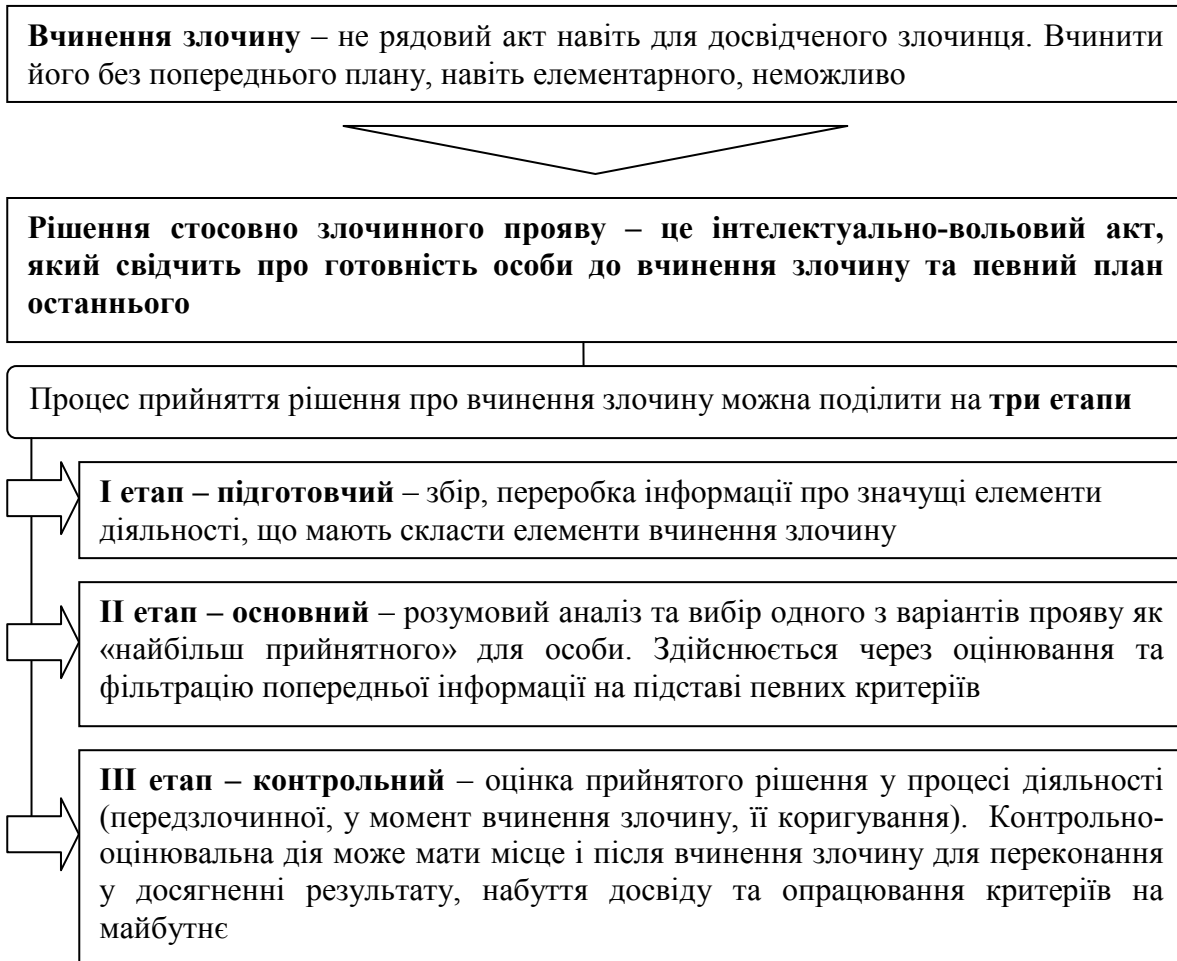
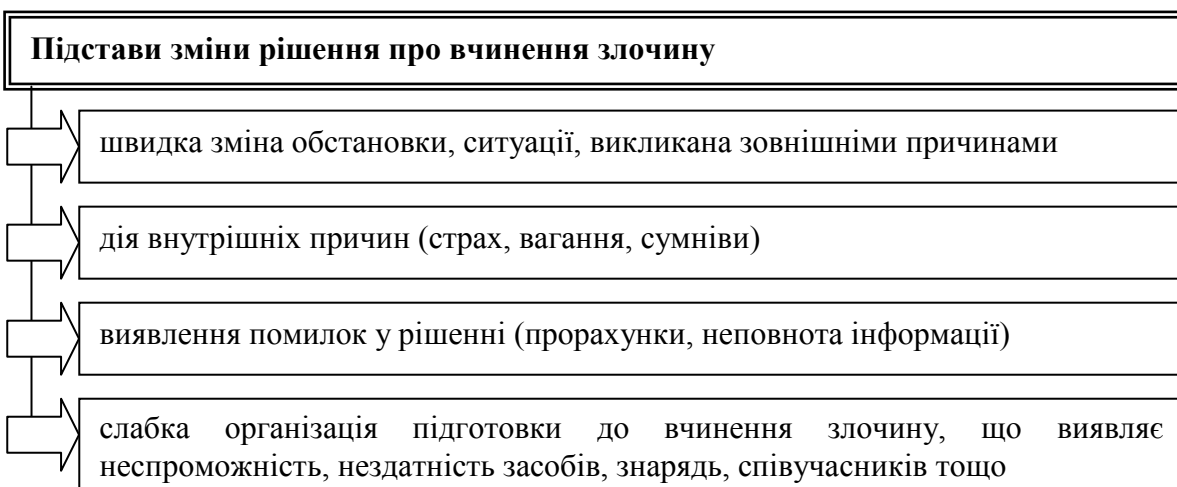

Схема 7.3.2

Всі обставини впливу на прийняття та реалізацію рішення за змістом впливу поділяються на групи

Ті, що прискорюють прийняття рішення та його реалізацію

це найбільш небезпечні обставини, потрібно зупиняти їхню дію, нейтралізувати, для чого слід своєчасно виявляти їхній криміногенний вплив і, відповідно, вживати профілактичних та інших застережних заходів. До обставин цієї групи належать: деякі прояви поведінки потерпілого (потерпілої) зокрема підбурювання; сильне душевне хвилювання; наявність співучасників, передусім досвідчених, активних; стан алкогольного сп'яніння (з метою «відпустити гальма», або, як зараз кажуть: «відірватися», «розслабитися», «зняти напругу»)

Ті, що гальмують прийняття та реалізацію рішення

страх, переживання завдати неприємність близьким, невпевненість є дуже важливим у разі виявлення названих обставин є індивідуально-профілактичний вплив на особу

Ті, що спрощують ставлення до значущості та небезпечності злочину, власних дій

алкогольне сп'яніння, вплив близької референтної групи, у тому числі злочинної, наркотичне збудження, доведення до істерії, активізація психопатії, інших психічних аномалій, невропатій та ін.

Окремо серед цих чинників слід назвати стан здоров'я, хронічне або гостре раптове захворювання, а також настрій, стрес, емоційне напруження; недостатність інформації; соціально-психологічний клімат, як погіршений, так і особливо поліпшений, що протистоїть (суперечить) попереднім намірам, які призвели до прийняття рішення про вчинення злочин

Особливе значення мають **обставини (умови), що супроводжують здійснення рішення**, сприяють йому або гальмують його

На думку вчених, які досліджували цей етап (період) механізму злочинної поведінки, супротив, гальмування рішення вчинити злочин, загалом, характеризують **дефектність прийнятого рішення**

Називають декілька типових ситуацій, коли проявляється така дефектність

швидкоплинність або виняткова складність ситуації

наявність психічної аномалії, яка знижує можливість раціонального судження

здійснення примусу організаторів або інших активних учасників злочину та природний опір йому

афективний, імпульсивний вчинок

7.4 Потерпілий у механізмі злочинного прояву

Схема 7.4.1

Створення криміногенної ситуації, що сприяє вчиненню злочину, часто залежить не лише від особи, яка його вчиняє, і зовнішніх умов, а й від поведінки потерпілого, його необережних, аморальних або протиправних дій. Тому для вивчення ролі конкретної життєвої ситуації вчинення злочину необхідна **кримінологічна оцінка поведінки потерпілого**

У кожному випадку вчинення злочину і з'ясування його причинного комплексу необхідно встановити, через які саме вчинки потерпілого і в якому саме напрямі конкретна життєва ситуація впливала на злочинця, зокрема створювала сприятливі умови для його негативних вчинків

Серед ряду питань механізму злочинного прояву, пов'язаних із поведінкою потерпілого, найбільше кримінологічне значення має з'ясування

- якостей особистості потерпілого, що робили його більш уразливим для злочинця
- міри залежності від цих якостей процесу створення умов, сприятливих для формування криміногенної орієнтації та мотивації
- ознак та властивостей потерпілого, які сприяли опредмечуванню мотиву вчинення конкретного злочину в такий спосіб, що об'єктом злочинного посягання стає саме потерпілий
- дій (вчинків) потерпілого, які об'єктивно або в уявленні особи, що має намір вчинити злочин, свідчили про активне сприяння потерпілого прийняттю рішення про його вчинення та реалізації цього рішення

Схема 7.4.2

Залежно від поведінки потерпілого ситуація, яка передує вчиненню злочину, може бути трьох видів

- дії потерпілого провокують злочинний прояв особи, містять у собі привід для останнього (приміром, дії, що провокують до статевого акту)
- дії потерпілого мають необережний характер, через що створюється ситуація, яка полегшує вчинення злочину (недбале зберігання майна, що стимулює посягання на нього)
- дії потерпілого є правомірними та чинять супротив задоволенню потреби (бажання) особи, яка має злочинний намір, що викликає у неї стимул до подолання цього супротиву у злочинний спосіб (наприклад, захист майна від спроби його знищити викликає мотив насильно подолати цей захист)

ТЕМА №8 ТЕОРІЯ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ

«Задовольняються не покаранням злочинів, а попередженням злочинів»
Періандр (627 р. до н.е. - 587 р. до н.е.) – другий коринфський тиран

«Найкраща кримінальна політика – це найкраща соціальна політика»
Франц фон Ліст (1851-1919) – австрійський та німецький юрист-кримінолог, фахівець у галузі міжнародного права

«Смертна кара не може бути корисна, тому що вона подає приклад жорстокості ... Мені здається безглуздом, що закони, ... які забороняють і карають вбивство, самі здійснюють його й для відвернення громадян від убивства самі наказують вчинення його»
Чезаре Беккарія (1738-1794) – італійський юрист і публіцист

«Відомі всі недоліки в'язниці. Відомо, що вона небезпечна, якщо не марна. І все ж ніхто «не бачить» чим її замінити. Вона - огидне рішення, без якого, мабуть, неможливо обійтися»
Мішель Фуко (1926-1984) – французький філософ та історик ХХ ст.

«Страх тілесного покарання не зробить злого серця добрим»
Костянтин Ушинський (1824-1871) – педагог, освітній діяч, правознавець

«Усяке покарання злочинне»
Лев Миколайович Толстой (1828-1910) – російський письменник і громадський діяч

«Не можна виправити людей законодавчим актом. І то добре»
Оскар Уайльд (1854-1900) – ірландський поет, драматург, письменник, есеїст

8.1 Поняття та диференціація діяльності із запобігання злочинності

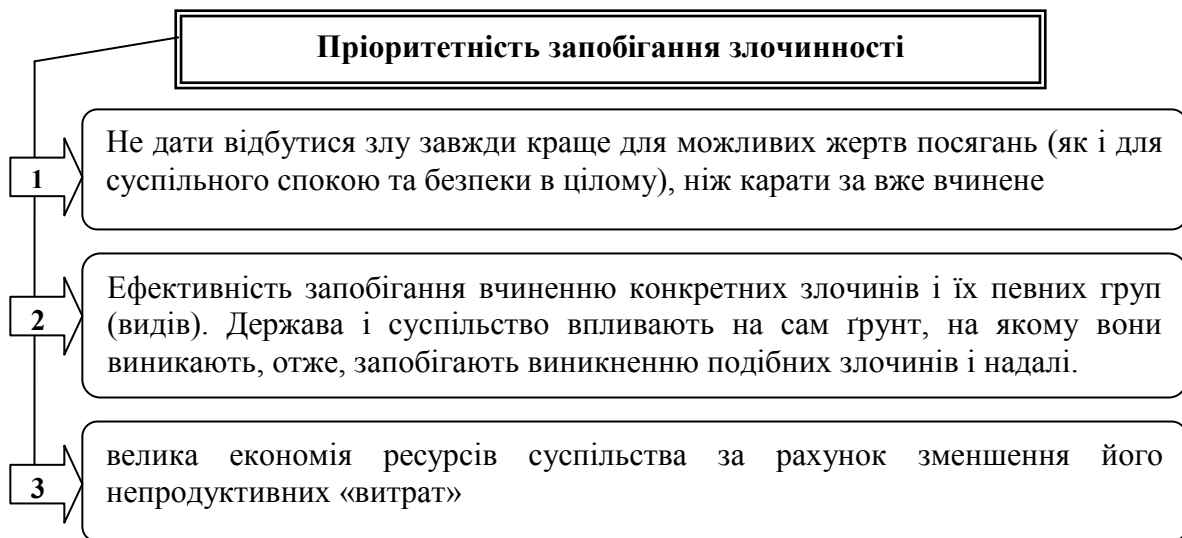
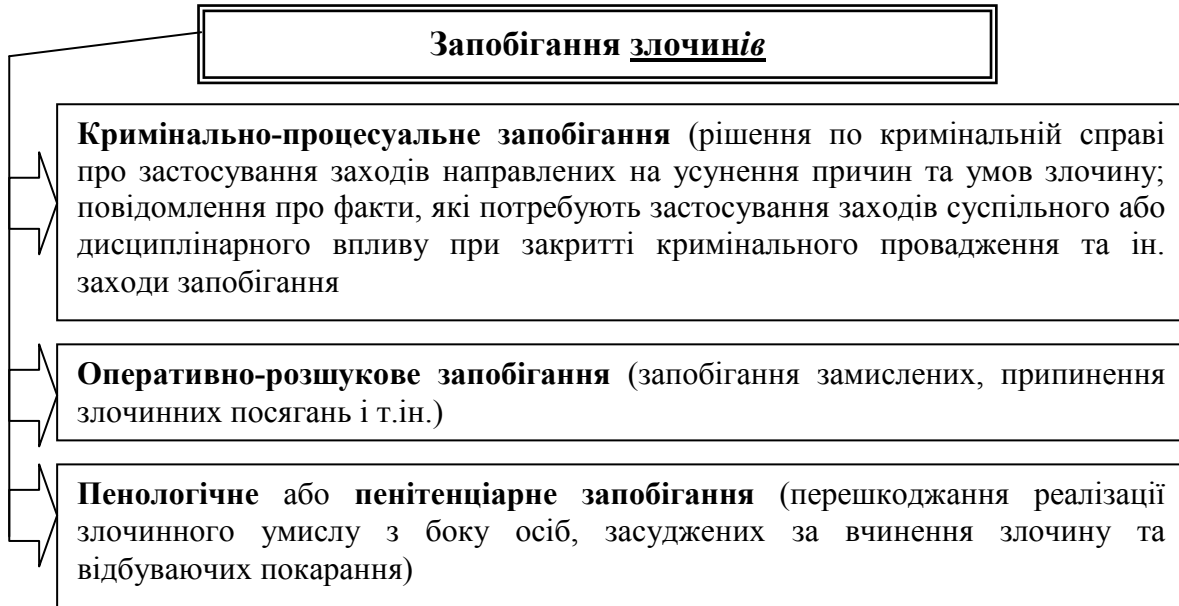
Схема 8.1.1

Запобігання злочинності – це різновид суспільної соціально-профілактичної діяльності, функціональний зміст та мета якої полягає у перешкоджанні дії детермінантів злочинності та її проявів, передусім причин і умов останніх через обмеження, нейтралізацію, а за можливістю усунення їхньої дії (А.П. Закалюк)

Схема 8.1.2

Визначення термінів

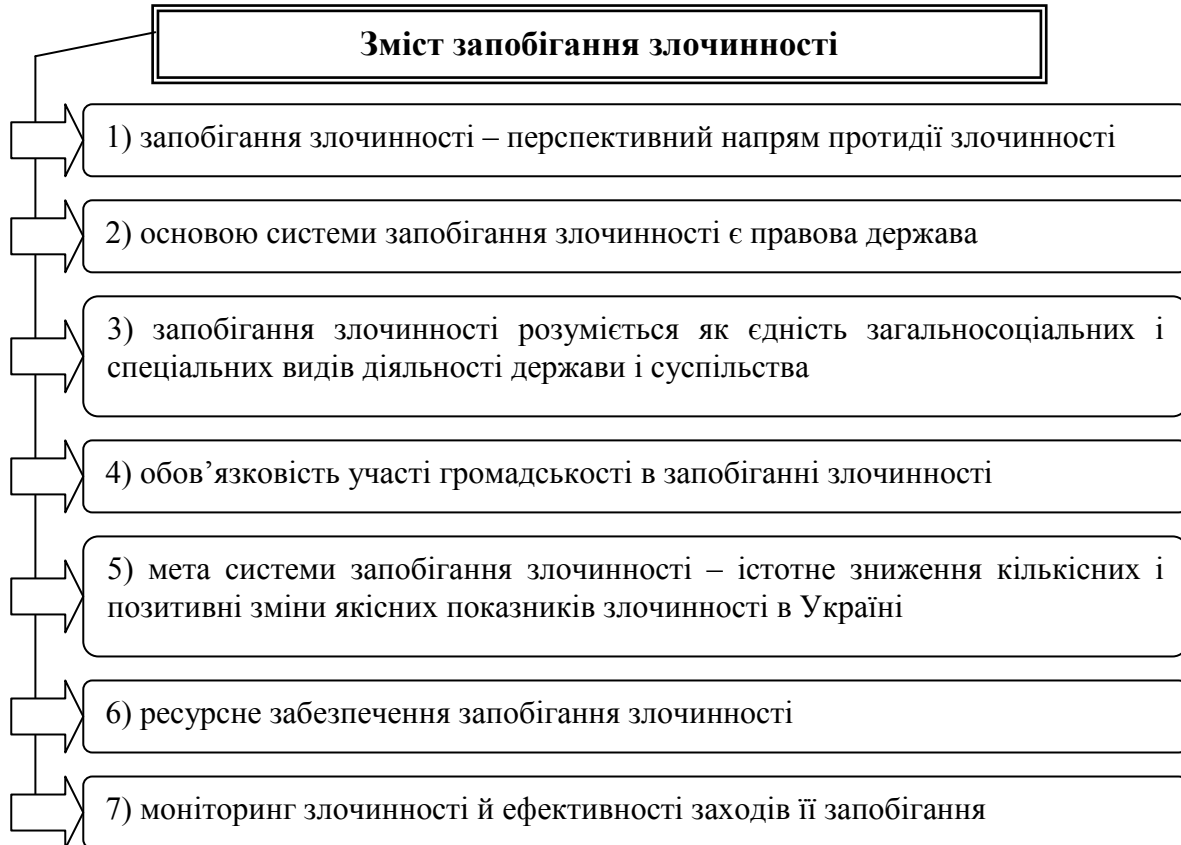
Термін **«профілактика»** повинен вживається в кримінології як діяльність для недопущення формування, розвитку та реалізації причин і умов злочинності та злочинних проявів загалом

Термін **«відвернення»** найчастіше вживається у сполученні із «загрозою». «Відвернення загрози» передбачає, що загроза вже існує і вживаються заходи, щоб вона не реалізувалася у ту дію, загроза вчинення якої є реальною. Очевидно, і в кримінології, якщо формування криміногенної мотивації досягло такої індивідуальної визначеності, яка містить загрозу реалізуватися у мотиві конкретного злочину, намірі його вчинити, діяльність щодо зупинення небезпеки цієї загрози, недопущення її реалізації є сенс називати відверненням злочину

Термін **«припинення злочину»** вживається коли реалізація наміру вже розпочалася та здійснюються підготовчі й первинні дії щодо досягнення злочинного результату, і є підстави стосовно дій щодо недопущення такого розгортання подій

Поняття **«боротьба»**, **«протидія»** належать до класу узагальнених, які відтворюють загальну сутність, що полягає у чиненні супротиву, *але* не розкривають напрямів, спрямованості, функціональної ролі та змістової сутності різних форм супротиву, що мають значну сутнісну, а звідси й понятійну різницю

«попередження» та **«запобігання»** за сутністю фактично є синонімами. Але в українській мові кожному з них надається певна смислова відмінність. «Русско-украинский словарь юридической терминологии», підготовлений Інститутом держави і права АН України та виданий видавництвом «Наукова думка» у 1985 р., містить пояснення, що російське **«предупреждать»** перекладається як «попереджувати», коли вживається у значенні «заранее извещать», «предупреждать о чем-то» — наприклад, «попереджувати про щось». У значенні **«предотвращать что-либо»** рекомендовано вживати «запобігати», зокрема «предупреждать преступление» перекладено як «запобігати злочину». Шляхом вживання терміна «запобігання» стосовно злочинності і злочинних проявів пішла й законодавча практика. (А.П. Закалюк)

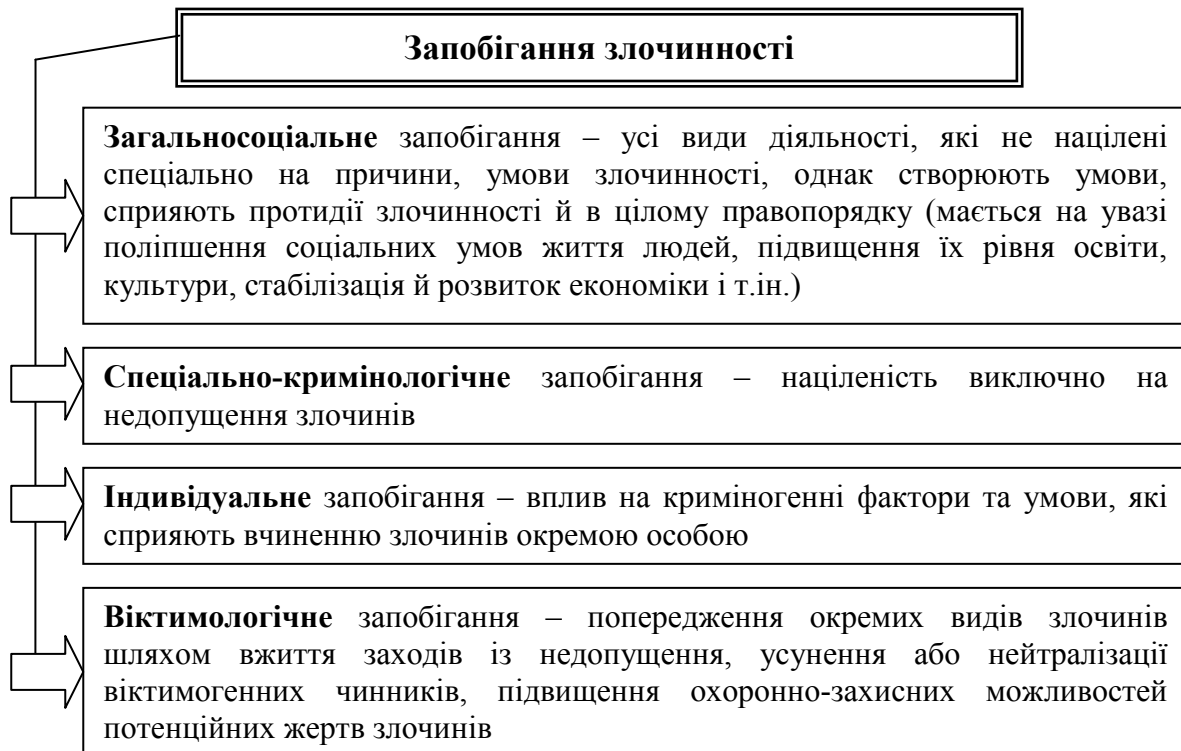
Запобігання злочинності – соціальна політика держави, спрямована на подолання криміногенно небезпечних протиріч у суспільних відносинах з метою їх позитивного вирішення і поступового витиснення (так зване загальносоціальне запобігання), а також спеціальна випереджальна практика протидії формуванню і реалізації на різних стадіях злочинних проявів (спеціально-кримінологічне запобігання) (В.В.Голіна)

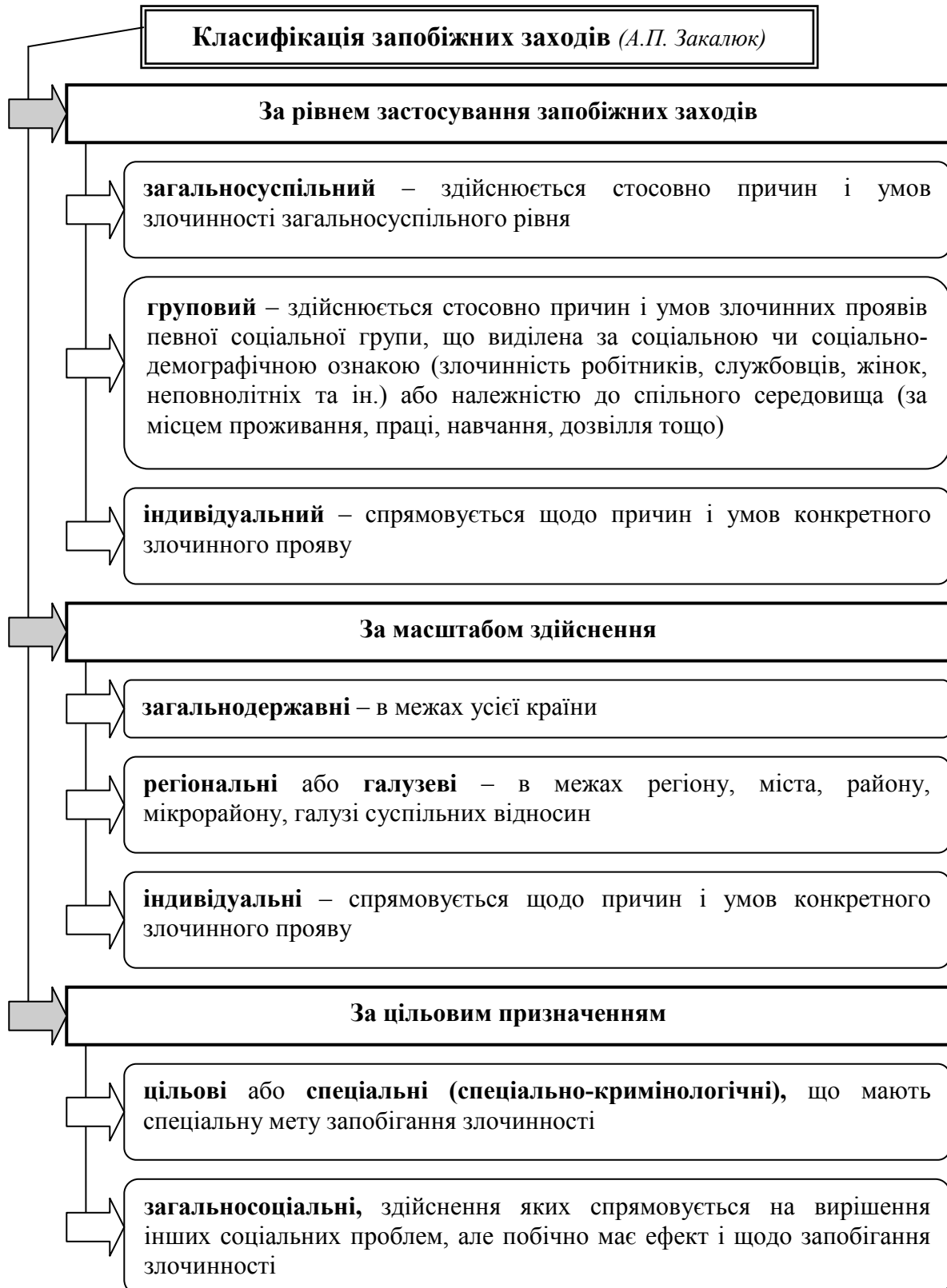
Запобігання злочинності як різновид суспільної діяльності належить до таких важливих напрямів останньої, як **соціальний контроль** та **соціальна профілактика**

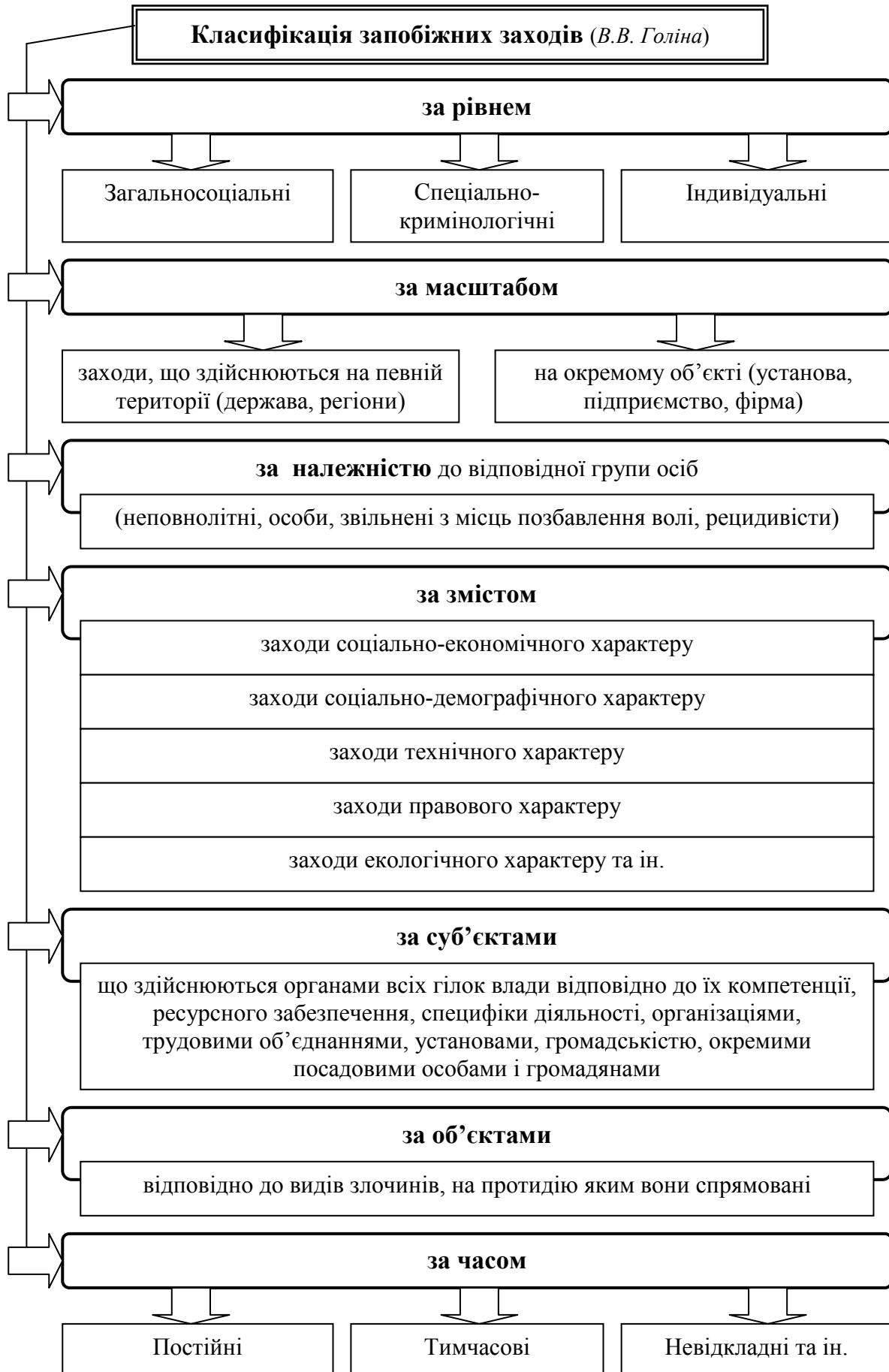

8.2 Види та форми запобіжної діяльності

Схема 8.2.1

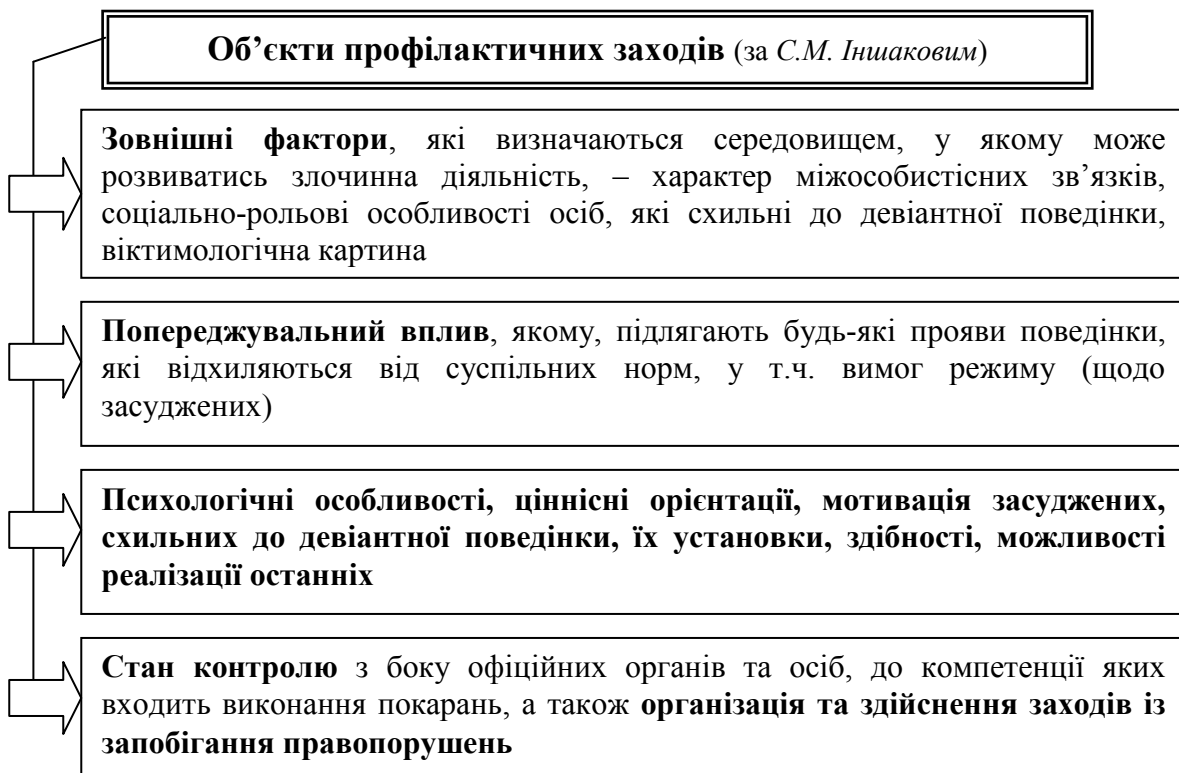

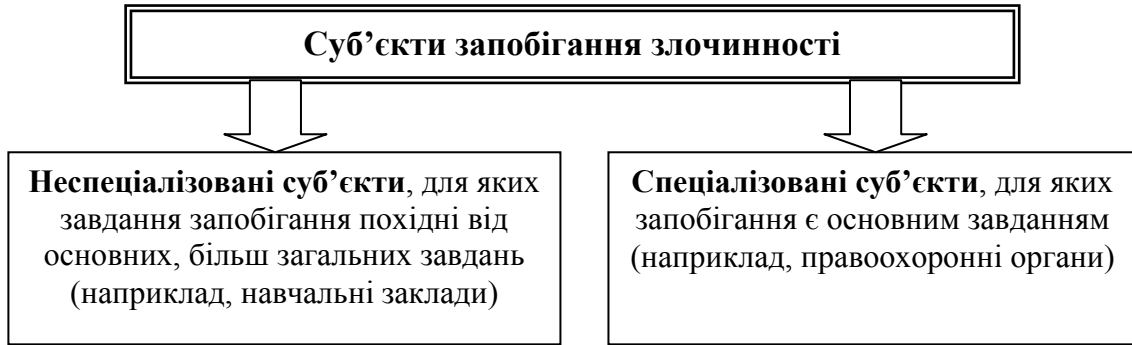
8.3. Суб'єкти та об'єкти запобіжної діяльності

Схема 8.3.1

Схема 8.3.2

Правоохоронні органи

Органи внутрішніх справ

постійно аналізують криміногенну (оперативну) обстановку, вносять пропозиції в плани соціально-економічного розвитку і програми боротьби зі злочинністю та профілактики правопорушень

виявляють, реєструють і вживають заходи профілактичного впливу на основі достовірних даних щодо осіб, які порушують закони, правопорядок, правила співжиття

вносять пропозиції на адресу державних органів, підприємств, установ, організацій про усунення причин і умов, що сприяють вчиненню правопорушень, вживають заходи реагування до посадових осіб, конкретних правопорушників

подають на запити органам і громадянам інформацію щодо проведеної профілактичної роботи та стану правопорядку

Органи прокуратури здійснюють нагляд за додержанням прав і свобод людини і громадянина органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами

Суди відповідно до законодавства про судоустрій і судочинство приймають рішення про необхідність вживання заходів з усунення причин і умов вчинення правопорушень, реєстрації осіб з антигромадським способом життя, застосування заходів індивідуального запобігання

Органи юстиції роз'яснюють і пропагують законодавство, що регламентує запобіжну діяльність, виконують інші функції, що мають профілактичне значення

Колегія адвокатів в межах своєї компетенції розкривають факти правопорушення прав і законних інтересів громадян, державних і громадських організацій, вносять пропозиції у відповідні органи про усунення причин і умов, що сприяють вчиненню правопорушень

Навчальні заклади

взаємодіють з державними і громадськими організаціями з питань запобігання правопорушень серед учнів і студентів

забезпечують правове навчання і виховання учнів, пропаганду дотримання законності, виховно-профілактичну роботу з учнями та їх батьками, що допускають антигромадські вияви і перебувають на профілактичному обліку

вивчають, узагальнюють проведену профілактичну роботу серед учнів і студентів та вносять пропозиції до місцевих рад депутатів, зацікавлені державні органи і громадські організації з її поліпшення

вживають заходи щодо охоплення навчанням підлітків і непрацюючих шкільного віку, надають допомогу в працевлаштуванні підлітків, які не бажають чи не спроможні з тих чи інших причин навчатися, а також випускникам середніх шкіл і профтехучилищ

Органи й установи охорони здоров'я

виявляють підприємства, організації, установи, діяльність яких завдає шкоди здоров'ю людей або створює таку загрозу; за наявності законних підстав припиняють їх роботу, застосовують до винних посадових осіб заходи впливу, передбачені законом

виявляють і в установленому порядку ведуть облік осіб, які страждають на алкоголізм, наркоманію, венеричні захворювання, психічні розлади, захворювання СНІД, забезпечують їх лікування, інформують про них у випадках, передбачених законом, ОВС

здійснюють пропаганду медичних знань із профілактики цих захворювань

у повному обсязі оформлюють медичні документи, необхідні для направлення хворих і злісних порушників на примусове лікування й у спеціальні лікувально-виховні установи, забезпечують ізоляцію і лікування осіб, що страждають психічними захворюваннями, схильні до суспільно небезпечних діянь

Органи державного управління, підприємства, установи, організації, їхні трудові колективи

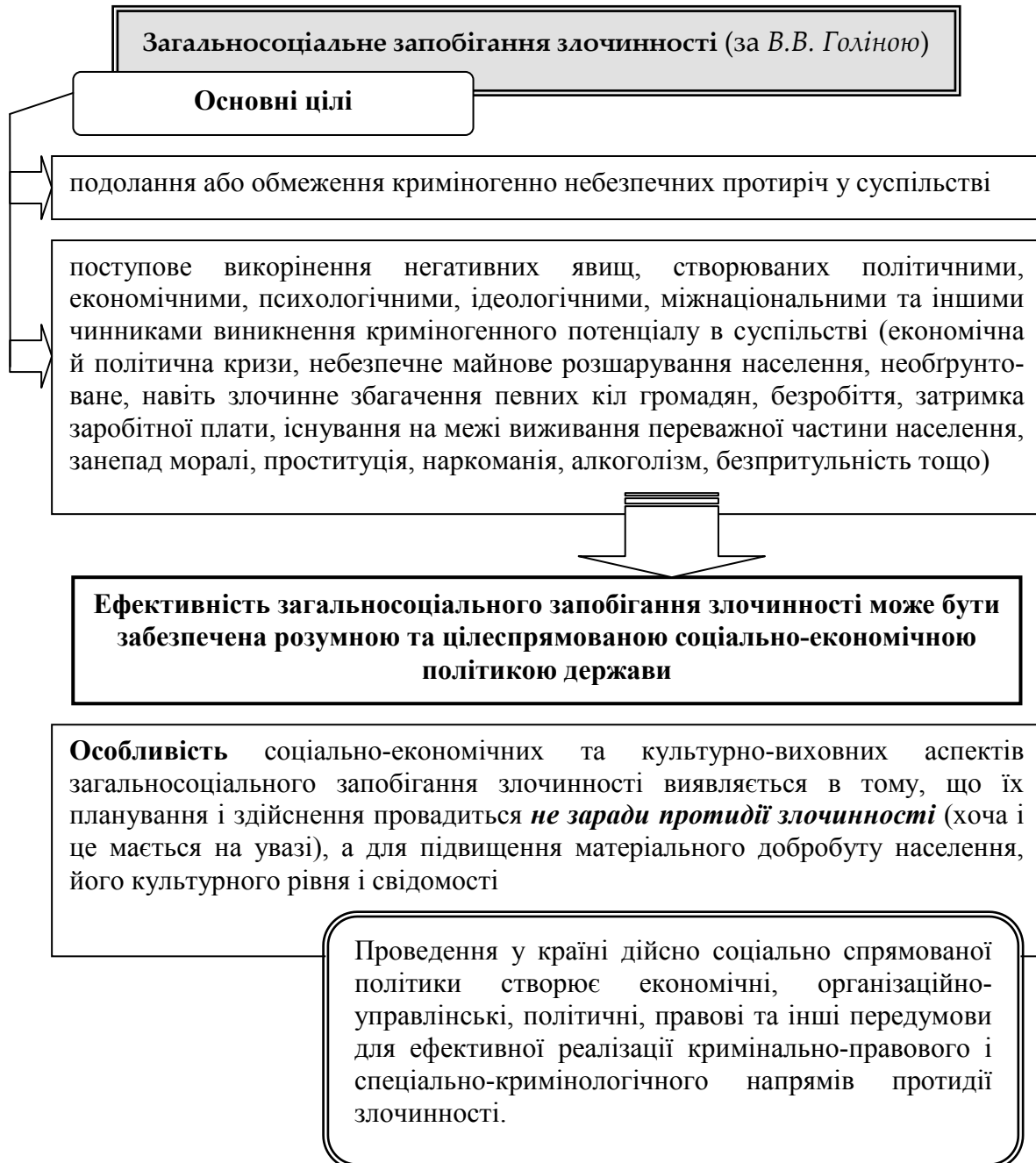
здійснюють профілактику правопорушень у межах своєї компетенції, взаємодіють із правоохоронними органами під час здійснення заходів загальної й індивідуальної профілактики

беруть участь у розробленні комплексних програм, планів профілактики правопорушень, проводять роботу з їх реалізації, виховання громадян у дусі дотримання законів

забезпечують охорону довіреного їм майна, пропускний режим, дотримання правил техніки безпеки, вчасно вживають заходи щодо виконання і дотримання профілактичних розпоряджень, повідомлення правоохоронних органів про причини й умови, що сприяють вчиненню правопорушень тощо

8.4 Загальносоціальне та спеціально-кримінологічне запобігання злочинності

Схема 8.4.1

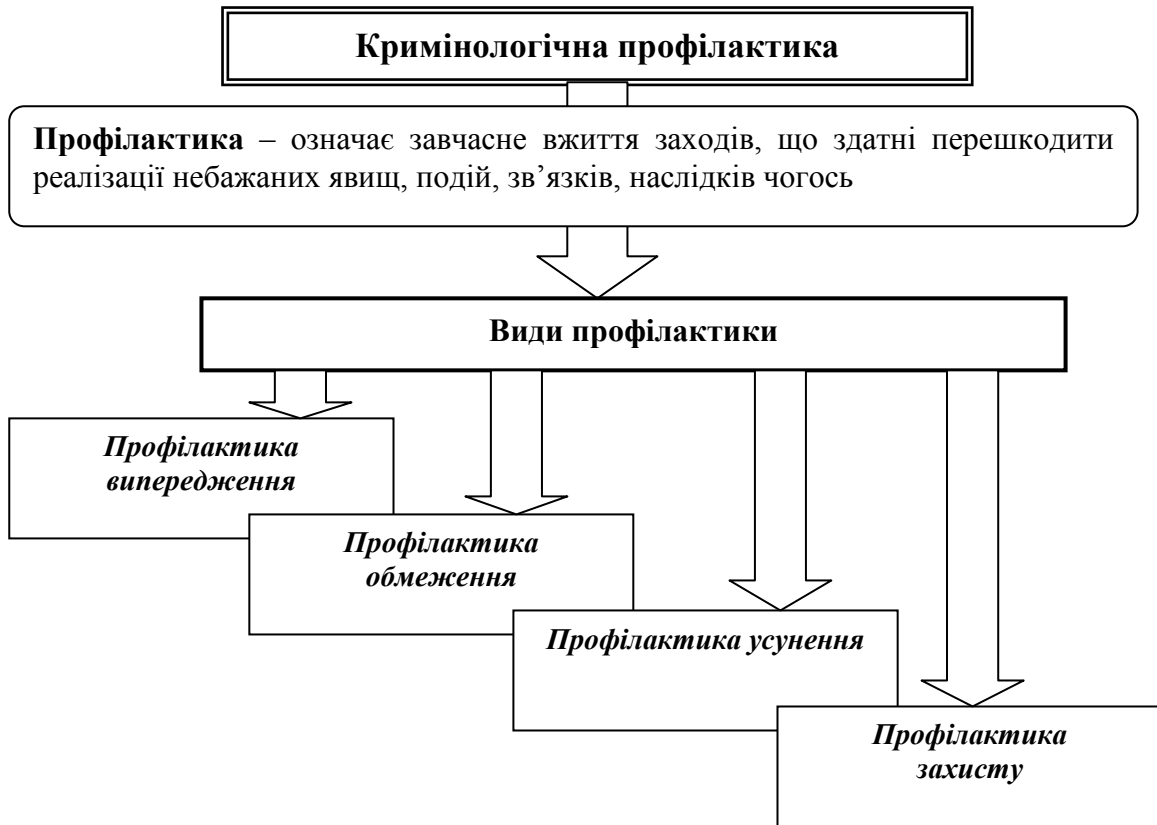

Схема 8.4.4

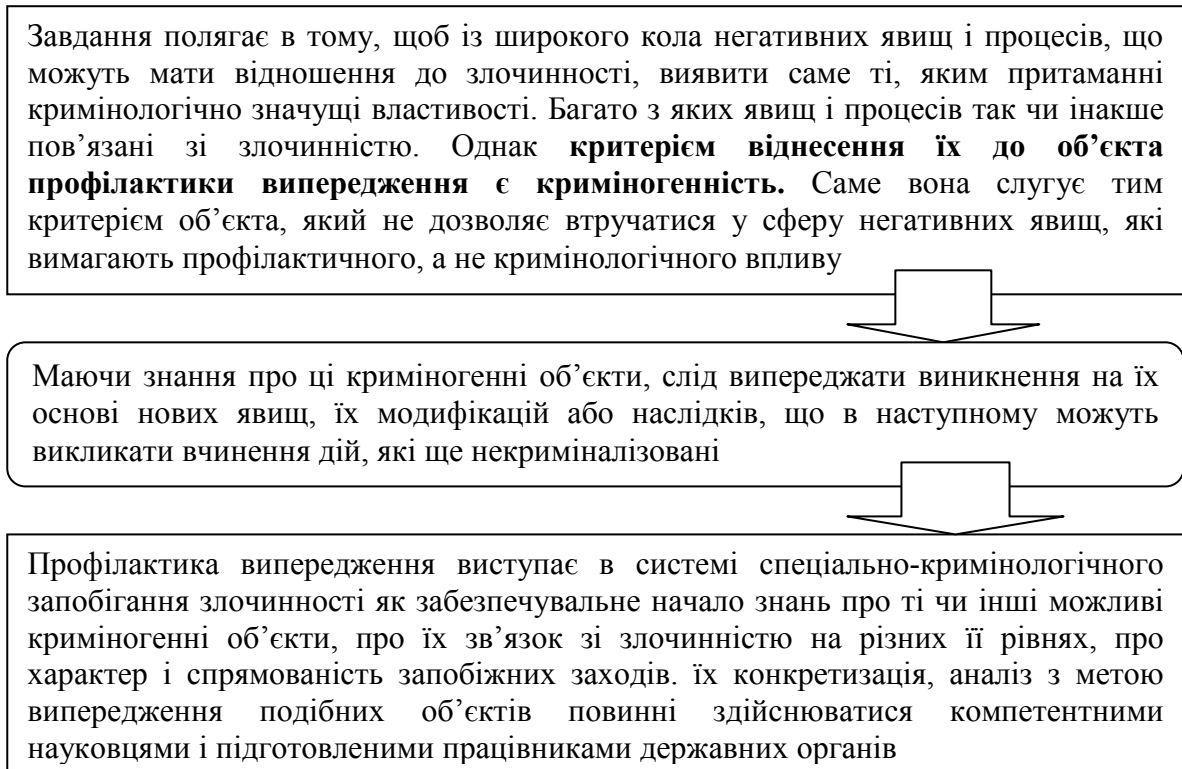
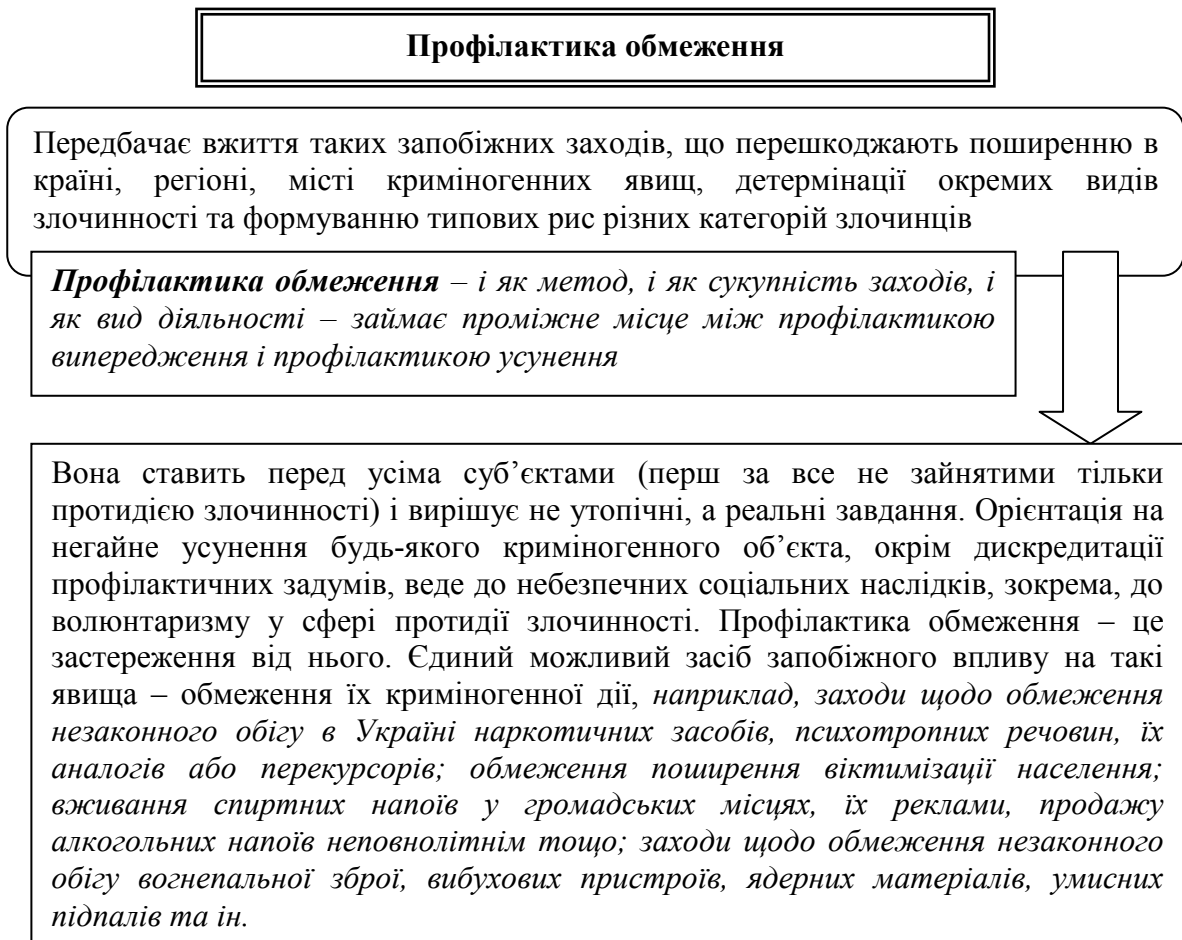
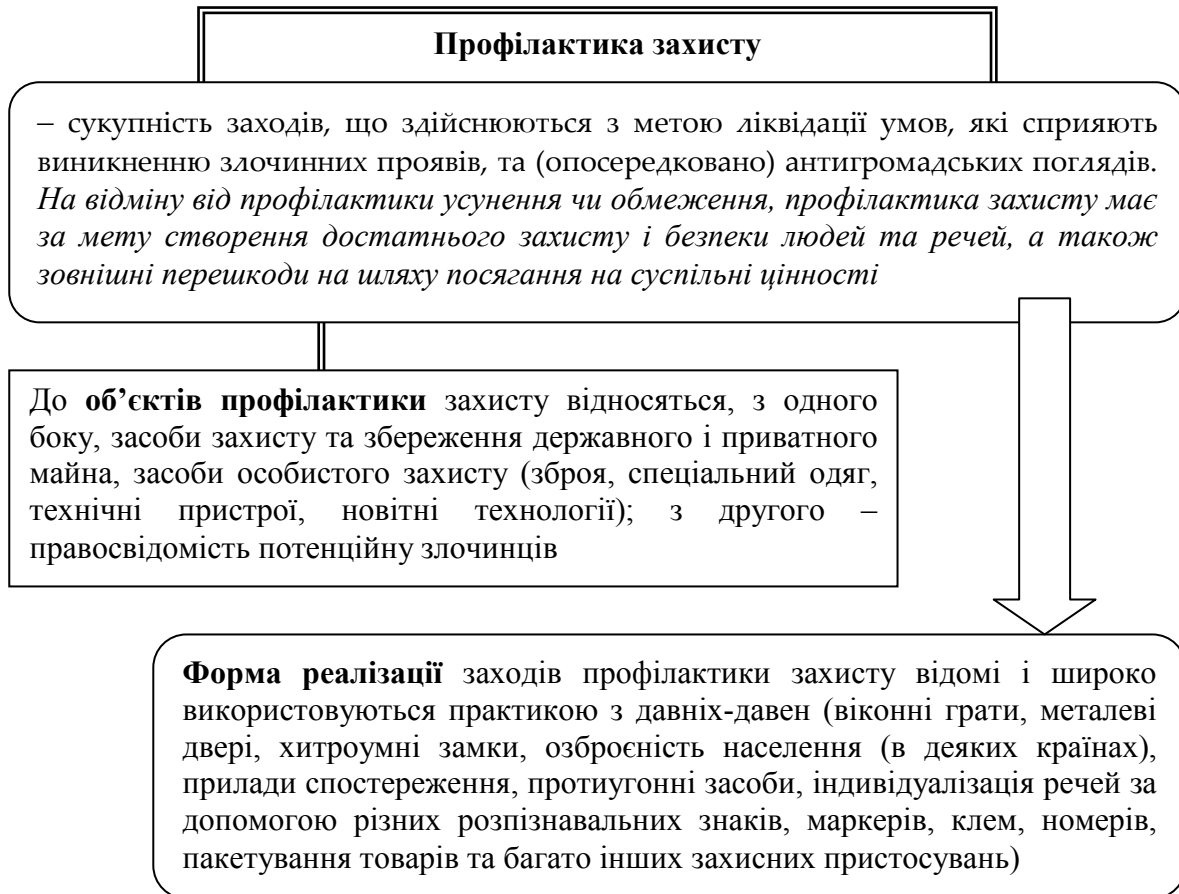
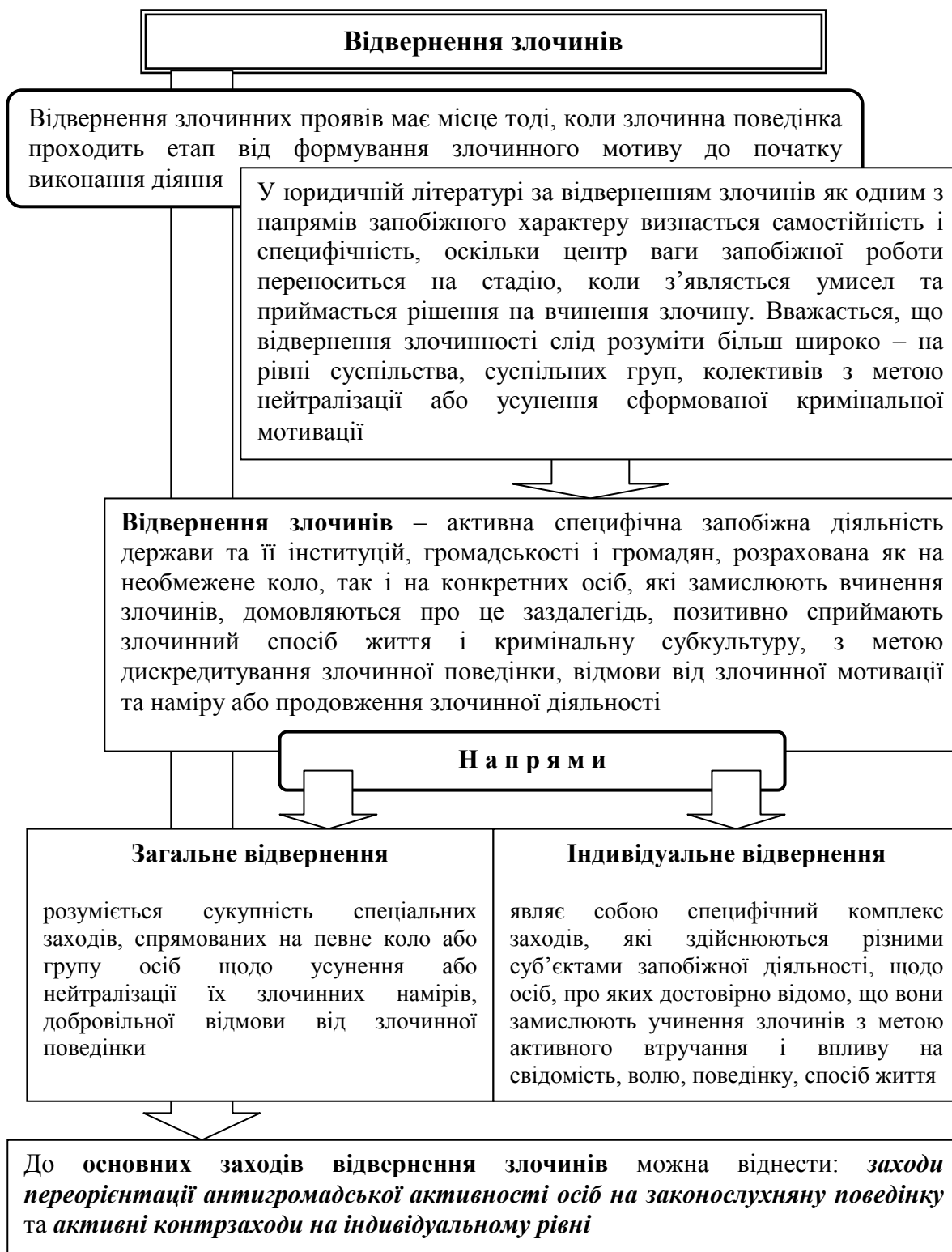

Схема 8.4.5

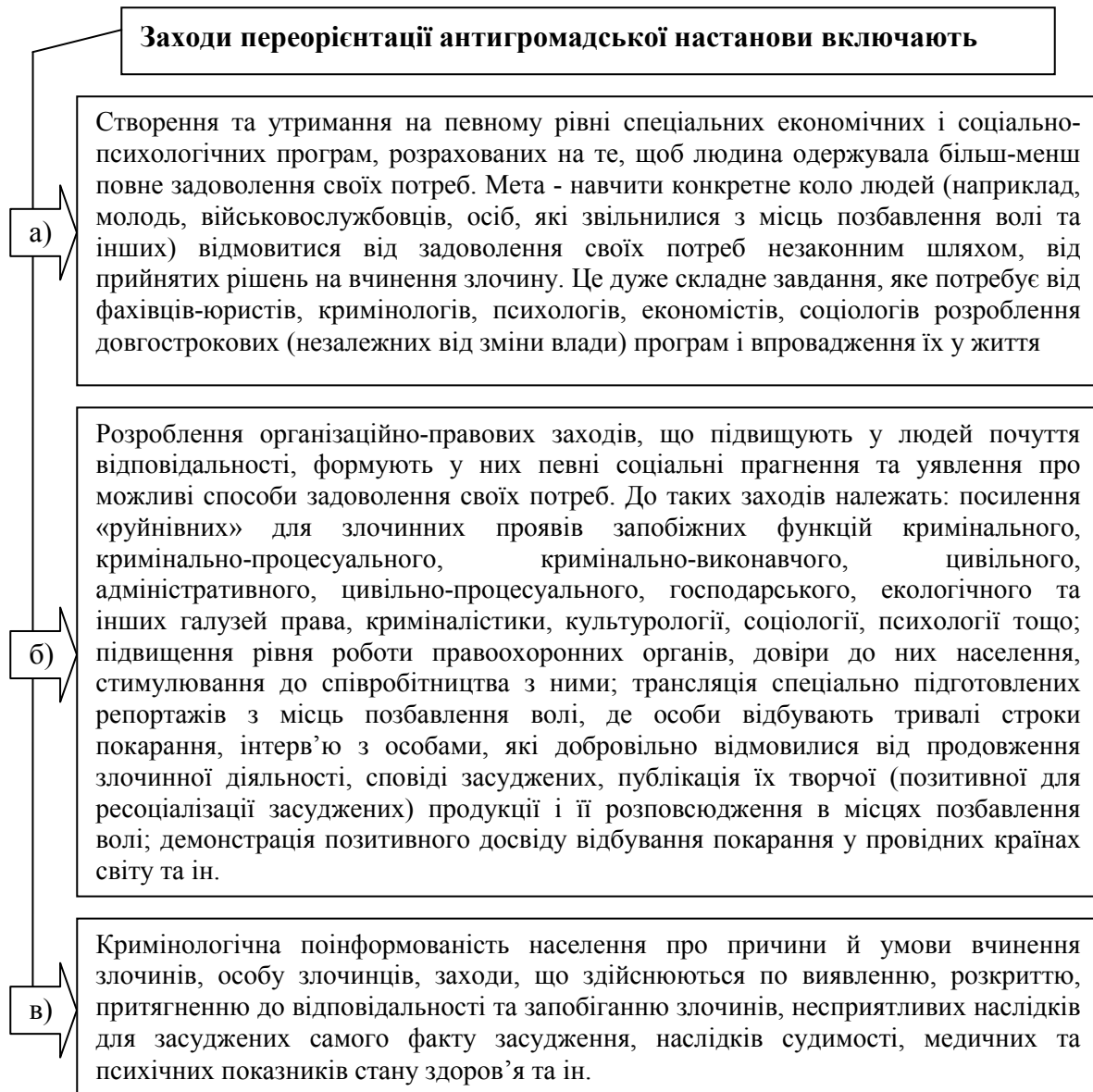
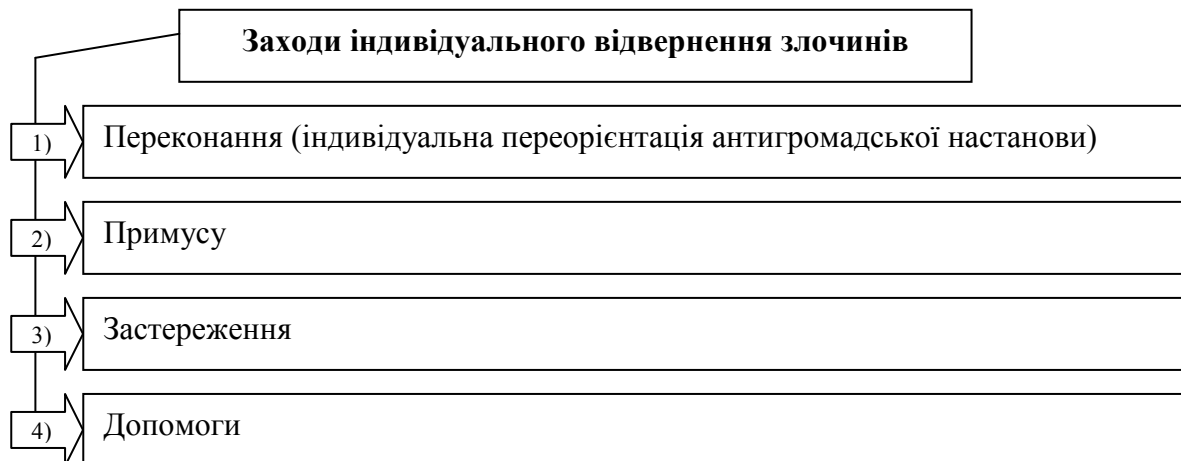
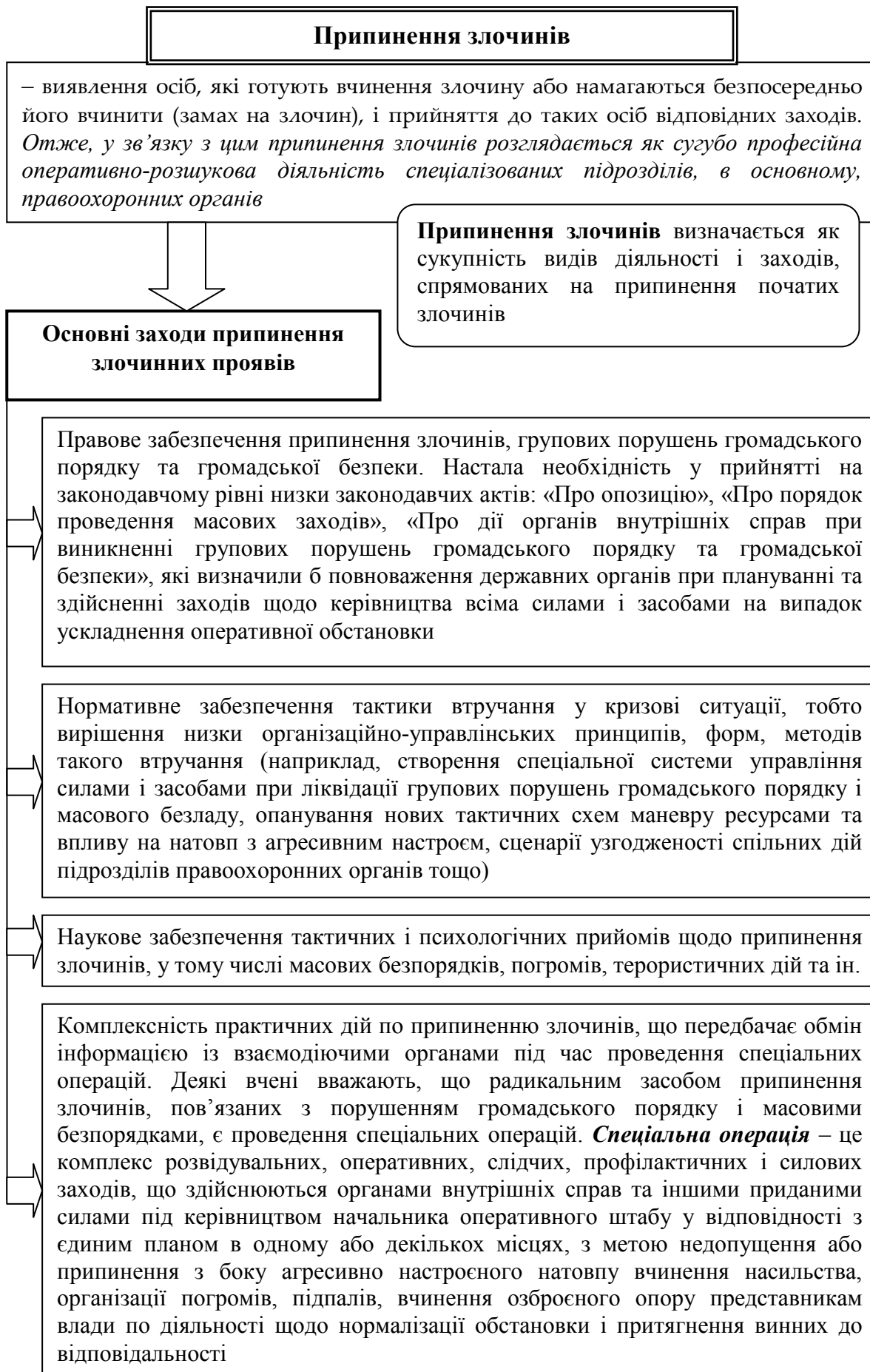

Схема 8.4.10

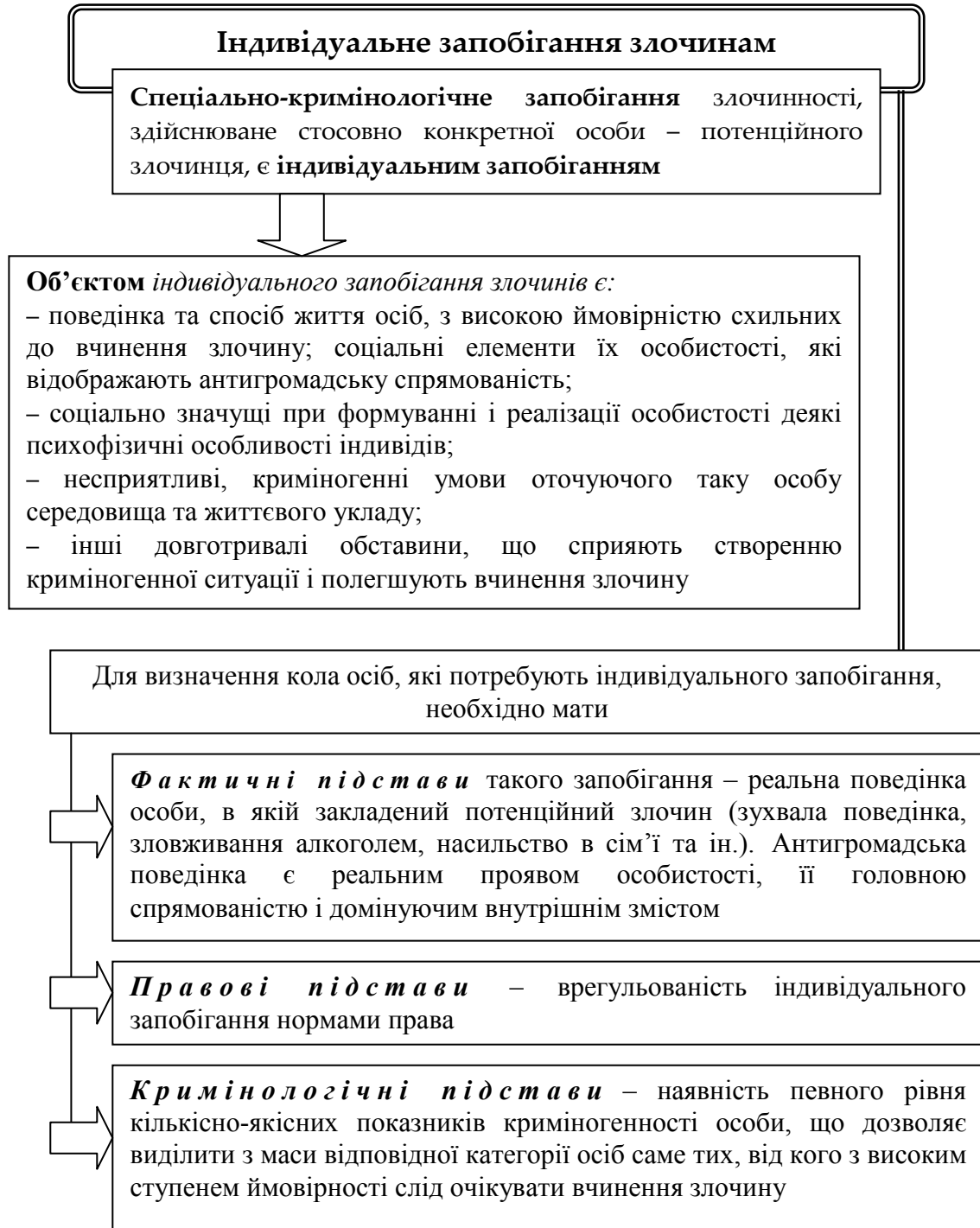

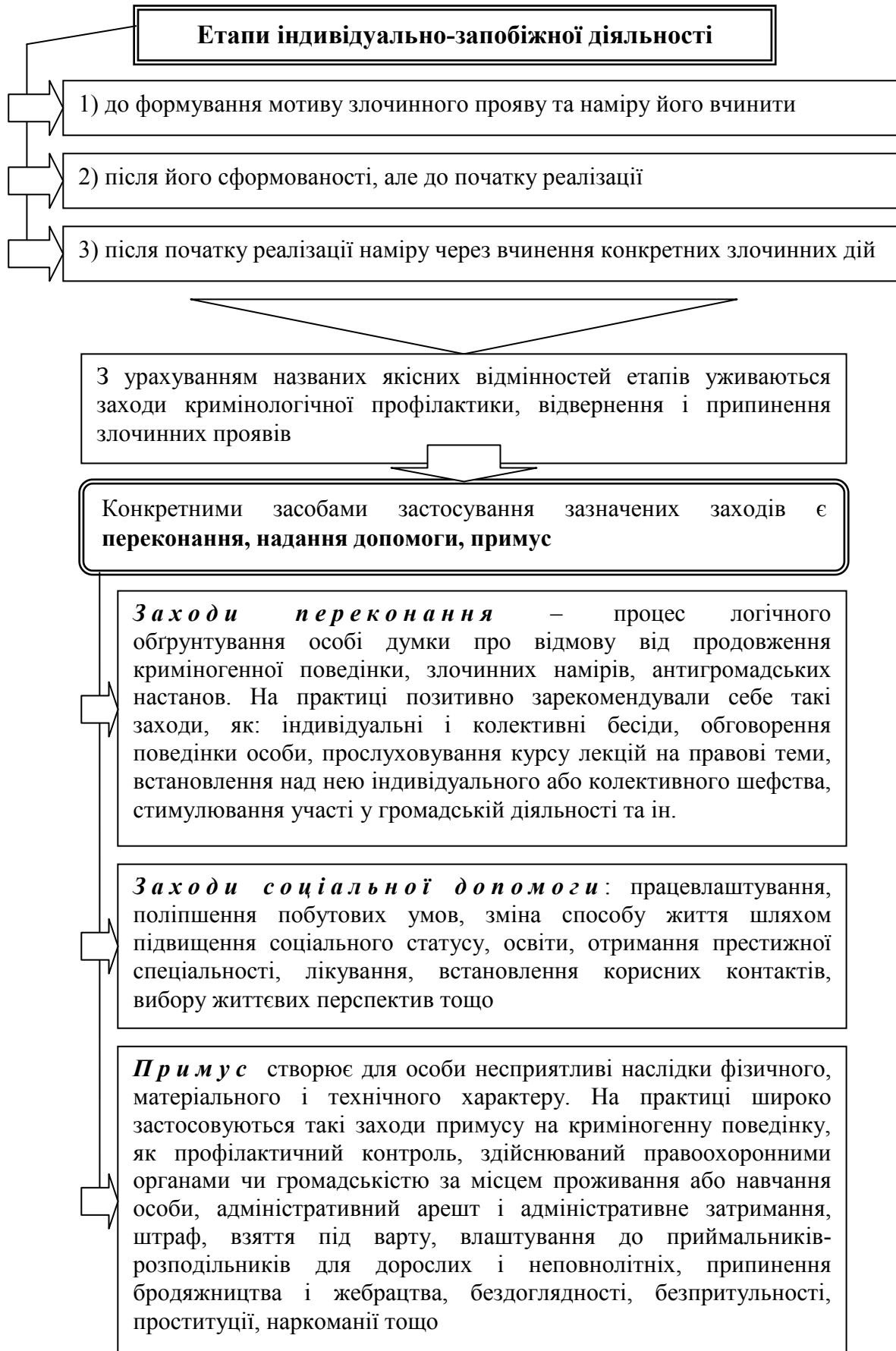
Заходи запобіжної роботи на стадіях готування до злочину й замаху на злочин

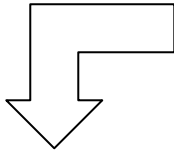
Заходи спонукання здійснюються з метою досягнення відмови криміногенної особи (осіб) від продовження злочинної діяльності. Причому вплив цих заходів повинен мати «поштовхний» характер, який примушує особу (осіб) заново оцінити обстановку, ризик притягнення до кримінальної відповідальності. До них відносяться: своєчасне виявлення початку злочинної діяльності («тактика переляку»); спонукання особи (осіб) до добровільної відмови; проведення різних оперативних заходів органів внутрішніх справ по виявленню криміногенно небезпечних осіб; усунення умов, що сприяють переростанню готування до замаху та ін.

Заходи перестереження (обережності) застосовуються для того, щоб створити умови, які виключають можливість чи перешкоджають продовженню розпочатої злочинної діяльності. Їх призначення зумовлюється випереджальними цілями, тобто, з одного боку, підвищенням рівня пильності тих, хто часто стає об'єктом злочинного посягання (наприклад, люди похилого віку, пенсіонери, особи, схильні до віктимної поведінки), а з другого - впровадженням тих чи інших заходів підвищення обережності, що стає додатковою перешкодою для вчинення злочину (обладнання сигналізації, відеоспостереження, вилучення зброї, посилення патрулювання певних маршрутів тощо).

Заходами активного втручання є негайна реакція відповідних правоохоронних структур у разі, якщо зволікання тягне за собою безпосереднє посягання. Заходи оперативного втручання передбачають, таким чином, оперативні дії спеціалізованих підрозділів (груп) правоохоронців, спрямованих на недопущення закінчення розпочатого злочину, настання більш тяжких його наслідків або рецидиву злочину (наприклад, затримання злочинців, проведення аудиту, огляд нежилых помешкань, арешт злочинців та ін.)

Стратити чи не стратити? Саджати чи не саджати?

(за матеріалами виступу **Я. Гілінського** на конференції
«Несмертна кара: джерела відповідальної позиції»
13-14 листопада 2014 р.)

1. Соціальний контроль над злочинністю

Проблема соціального контролю над злочинністю – одна з найгостріших у світі.

Особливо в умовах *fear of crime* (страх перед злочинністю).

Мова йде саме про соціальний контроль над злочинністю (протидію їй), але ніяк не про «боротьбу» зі злочинністю, настільки звичною з радянських часів

Контент-аналіз тематики щорічних конференцій Європейського товариства кримінологів (2001-2011) і

Світових кримінологічних конгресів (1998-2012) – всього понад 6500 доповідей – показав, що від 35% до 44% виступів були присвячені проблемам соціального контролю над злочинністю, *неефективності існуючих заходів покарання (насамперед, у вигляді позбавлення волі)*

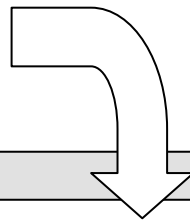
Основні засоби соціального контролю над злочинністю: (1) покарання і (2) **профілактика, запобігання (попередження) злочинів.**

Звичайно, «краще попереджувати злочини, ніж карати за них», але зупинимось далі тільки на покаранні

2. Проблема покарання

Цілями покарання є:

- 1) відновлення **соціальної справедливості**,
- 2) виправлення засудженого,
- 3) запобігання вчинення нових злочинів.

АЛЕ:

Абстрактної «соціальної справедливості» не існує.

Справедливість з чийої точки зору? Влади? Потерпілих?

Обвинувачених? «Населення»?

«Відновлення соціальної справедливості» – це або красиві слова, або повернення до принципу таліона: «око за око, зуб за зуб»

Що стосується виправлення засудженого, то ніколи ще не вдавалося нікого «виправити» шляхом покарання

Підвищити свою кримінальну професіоналізацію – так. Скалічити людину фізично або психічно – так

Тільки дуже наївні люди сподіваються на «виправлення» засудженого у в'язниці (колонії)

Під запобіганням вчиненню нових злочинів розуміється як **приватна превенція** (щоб засуджений не вчинював нових злочинів), так і **загальна** («щоб іншим неповадно було»).

Про неефективність приватної превенції свідчить відносно постійна частка рецидивної злочинності в кожній країні. На цій підставі *Т. Матісен* проголосив «кризу покарання» (1974).

Ефективність **загального** запобігання підтверджувалася динамікою злочинності у всьому світі: чим більше «попереджалось» злочинів шляхом покарання засуджених, тим більше відбувалося злочинів ...

Правда, з кінця 1990-х – початку 2000-х років у всьому світі спостерігається тенденція скорочення обсягу й рівня злочинності та більшості її видів. Так, рівень убивств (на 100 тисяч населення) знизився в Росії з 23,1 у 2001 р. до 10,0 в 2013 р., в США з 6,2 в 1998 р. до 4,7 у 2011 р., у Німеччині з 1,2 в 2002 р. до 0,8 у 2011 р., в Колумбії з 72,2 у 2002 р. до 33,2 у 2011 р., в Японії з 0,6 в 2004 р. до 0,3 у 2011 р.

Але й ця тенденція – зростання рівня злочинності в усьому світі з кінця 1950-х – до кінця 1990-х років і зниження рівня злочинності в усьому світі з кінця 1990-х років – свідчить про те, що **злочинність розвивається за своїми власними законами, не звертаючи уваги на поліцію та кримінальну юстицію ...**

Те, на що, насамперед, націлене кримінальне право (кримінальний закон): скорочення злочинності шляхом приватної та загальної превенції, а також досягнення «соціальної справедливості» – не спрацьовує.

Цілі та завдання кримінального законодавства не досяжні в принципі.

3. Смертна кара

Одним з найбільш значущих показників цивілізованості / нецивілізованості сучасного суспільства, демократичності / авторитарності (тоталітаризму) політичного режиму слугує відмова від смертної кари в системі покарань або ж її збереження.

Наявність смертної кари в багатьох штатах США свідчить про недостатню їх цивілізованість

«Найгірше вбивство – це вбивство на ешафоті» (Б. Шоу)

4. Позбавлення волі

Іншим важливим елементом системи покарання, що свідчить про більшу чи меншу цивілізованість суспільства і держави, є позбавлення волі, його місце в системі покарання, масштаби застосування, граничні строки, умови відбування

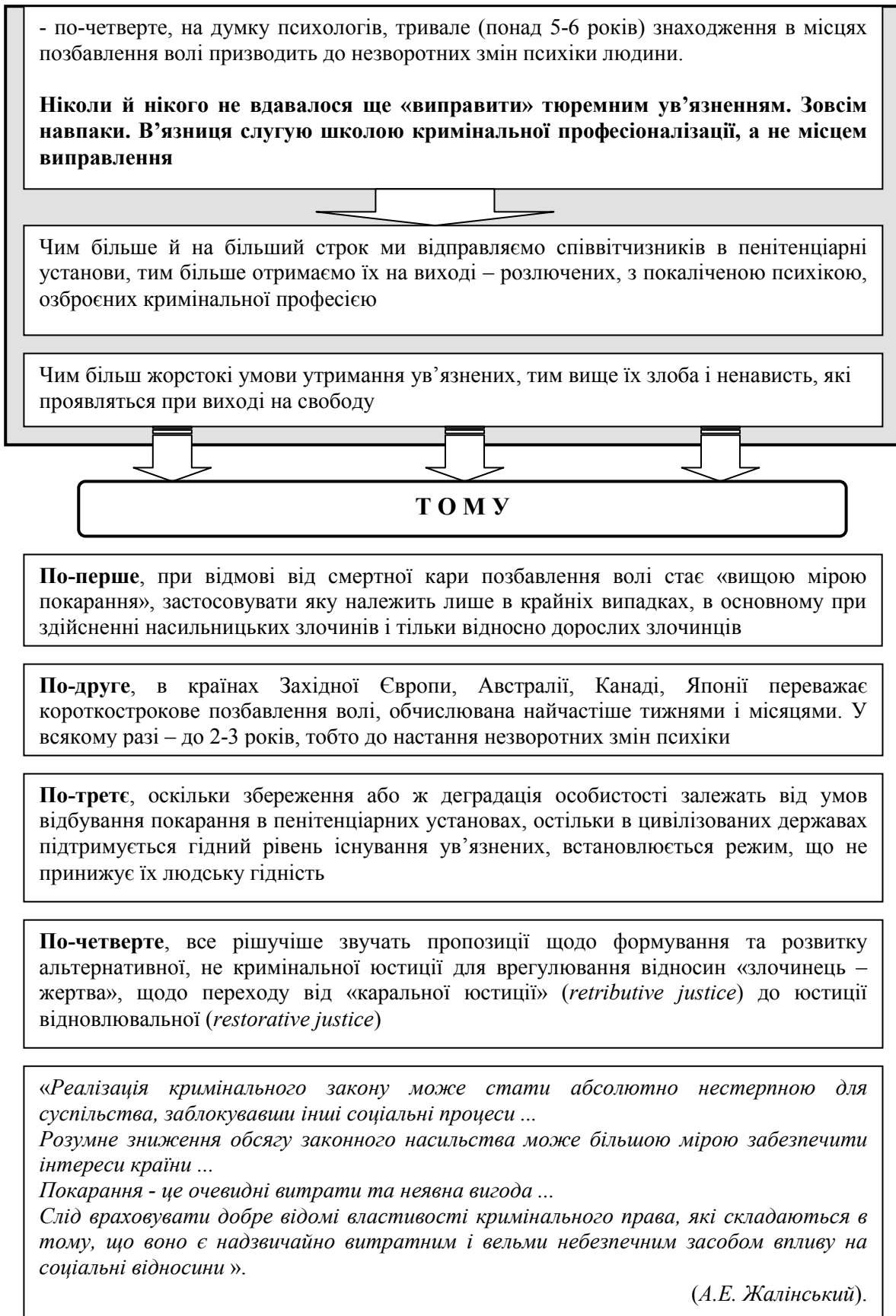
Росія, Білорусь і США займають перші місця за рівнем ув'язнених (на 100 тис. населення)

Рівень ув'язнених (на 100 000 населення)

Країна	1990	1994	1999	2001	2005	2007	2011
Австралія	83	94	108	116	-	130	133
Австрія	90	92	85	87	107	-	104
Англія з Уельсом	88	95	125	129	143	-	152
Білорусія				554			438
Бельгія	59	74	80	83	90	-	111
Болгарія	125	110	-	116	158	-	145
Угорщина	119	124	161	171	162	-	177
Німеччина	-	-	97	85	96	-	85
Данія	62	67	66	58	76	67	69
Італія	45	89	89	96	102	77	11
Канада	111	118	123	101	-	-	117
Колумбія	99	85	-	-	-	128	181
Латвія	320	375	-	370	313	287	313
Литва	230	360	-	273	233	239	334
Мексика	108	93	-	-	-	-	200
Нідерланди	46	57	84	94	134	-	68
Норвегія	-	-	56	58	67	73	71
Польща	120	160	142	207	216	230	218
Росія	470	580	729	673	577	613	501
США	465	554	682	689	-	762	743
Фінляндія	68	62	46	60	73	67	59
Франція	-	-	91	77	92	-	117
Чехія	80	190	224	188	186	182	215
Швеція	61	70	111	69	78	74	68
Естонія	220	270	303	351	327	322	258
ПАР	-	-	327	411	-	348	-
Японія	38	37	43	50	-	65	58

«Криза покарання» проявляється

- по-перше, в тому, що після Другої світової війни в усьому світі спостерігалось зростання злочинності, незважаючи на всі зусилля поліції та кримінальної юстиції;
- по-друге, людство випробувало всі можливі види кримінальної репресії без видимих результатів (неефективність загальної превенції);
- по-третє, як показав у 1974 р. *Т. Матісен*, рівень рецидиву відносно стабільний для кожної конкретної країни, що свідчить про неефективність спеціальної превенції

Коротке резюме

- Злочинність і злочин – соціальні конструкти;
- вони конструюються (у вигляді кримінального закону), насамперед, в інтересах влади, режиму;
- кримінальне законодавство і система покарання вимушено існують, поки й оскільки суспільство не знайшло інших адекватних засобів захисту інтересів суспільства та його громадян;
- кримінальне законодавство потребує принципових змін з урахуванням неефективності покарання й розуміння вимушеного характеру його збереження (мінімізація криміналізованих діянь; **безумовне скасування смертної кари**; можливість застосування позбавлення волі тільки за тяжкі насильницькі злочини повнолітніх, та ін.);
- необхідна кардинальна реформа поліції, кримінальної юстиції, кримінально-виконавчої системи, що забезпечує виконання вимог кримінального закону

ТЕМА №9 КРИМІНАЛЬНА ВІКТИМОЛОГІЯ

«Людські сварки не тривали б так довго, якщо б вся вина була на одній стороні»
Франсуа де Ларошфуко (1613-1680) – французький письменник-мораліст

«Бути вільним від провини – велика втіха»
Марк Туллій Цицерон (106 до н.е. - 43 до н.е.) – давньоримський політичний діяч, видатний оратор, філософ та літератор

«Жертва несе свою долю провини за те, що з нею трапилося, трапляється чи трапиться»
Павло Сергійович Таранов (нар. 1946 р.) – російський вчений, публіцист

«Істинно справедливий той, хто відчуває себе на половину винним у чужих вчинках»
Джебран Халіль Джебран (1883-1931) – ліванський і американський філософ, художник, поет і письменник

«Взаємовідносини між злочинцем та потерпілим ймовірно відповідають взаємовідносинам між хижаками та трав'юїдними тваринами. Різниця у відносинах між хижаками та трав'юїдними тваринами у тваринному світі й у відносинах між злочинцем та потерпілим полягає в тому, що хижакам доводиться самим полювати за здобиччю, у той час як жертва злочину в багатьох випадках, очевидно, сама активно вводить у спокусу злочинця... Якщо ми вважаємо, що є природжені злочинці, то є і природжені жертви»
Ганс фон Гентінг (1888-1978) – основоположник кримінальної психології та віктимології

«Невміння себе захистити, не приймай за готовність собою пожертвувати»
Григорій Ландау (1877-1941) – радянський журналіст і політичний діяч

9.1 Поняття предмет, категорії, функції та завдання віктимології

Схема 9.1.1

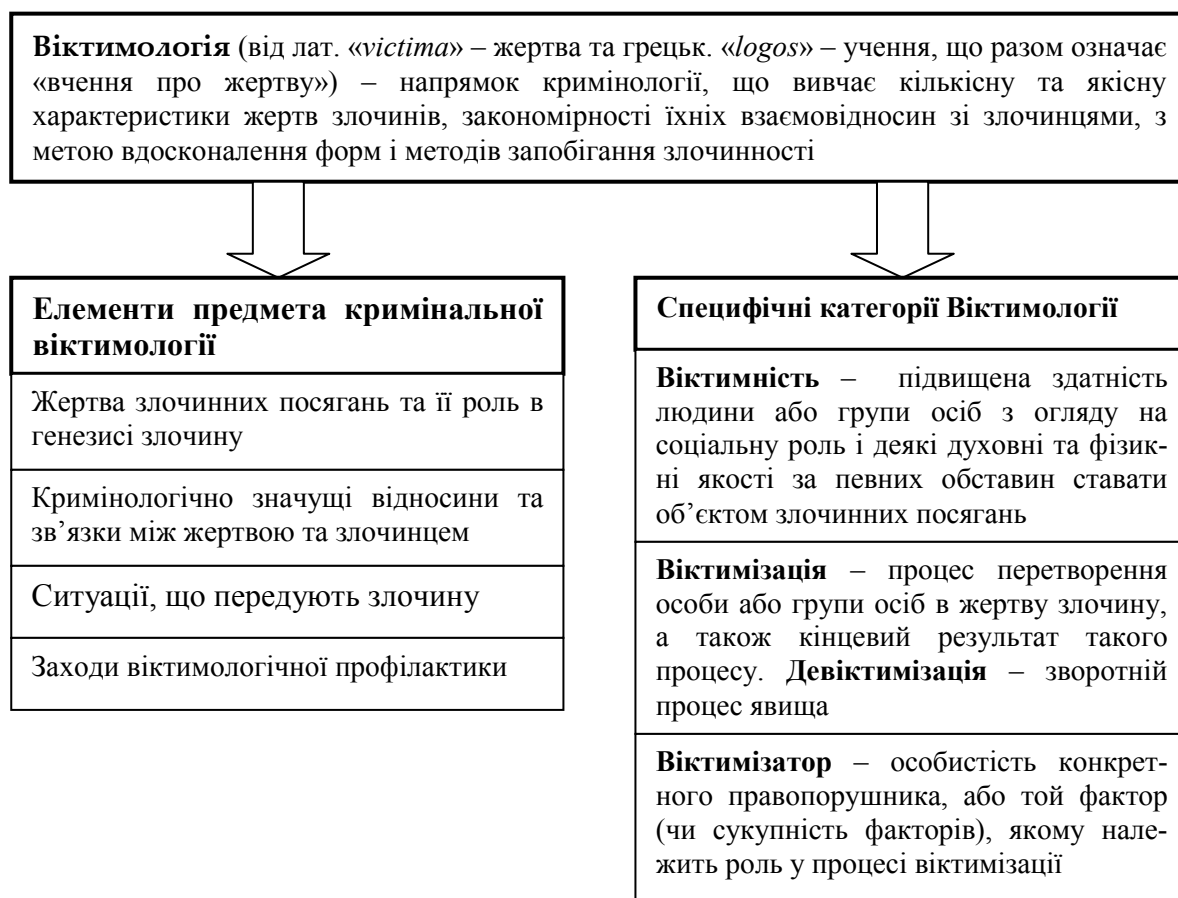
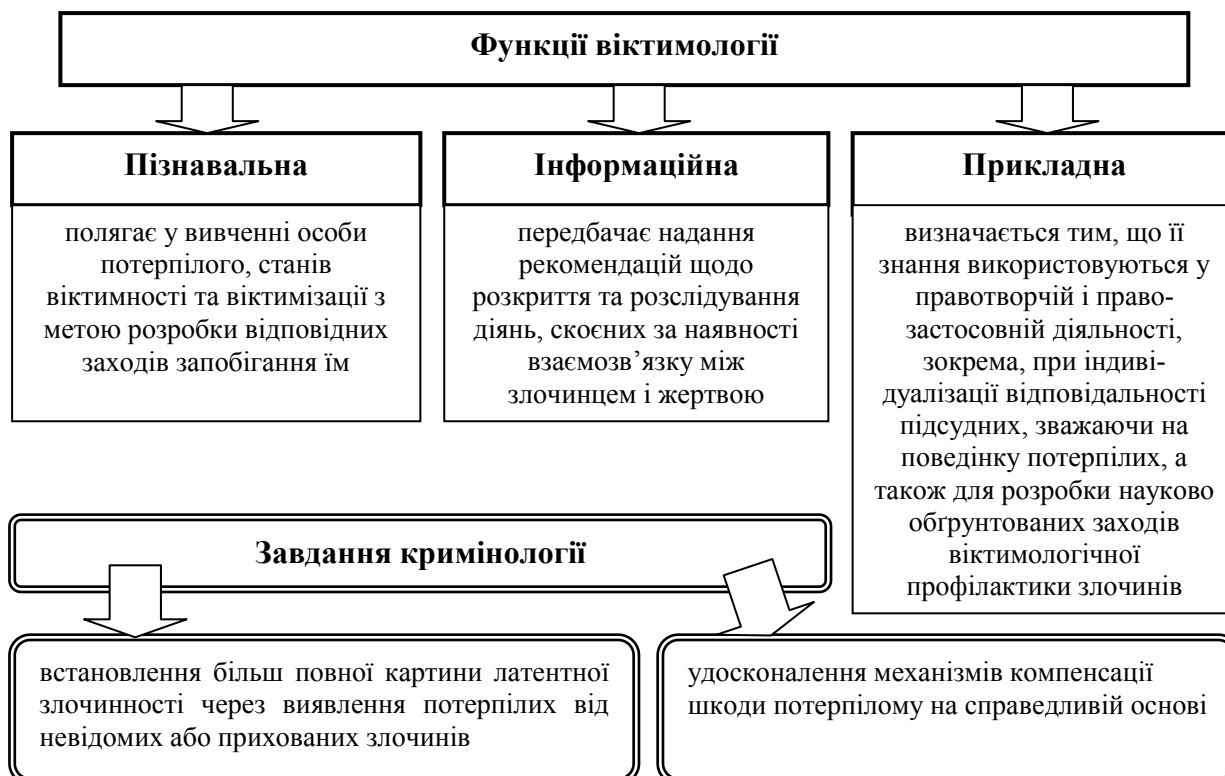

Схема 9.1.2

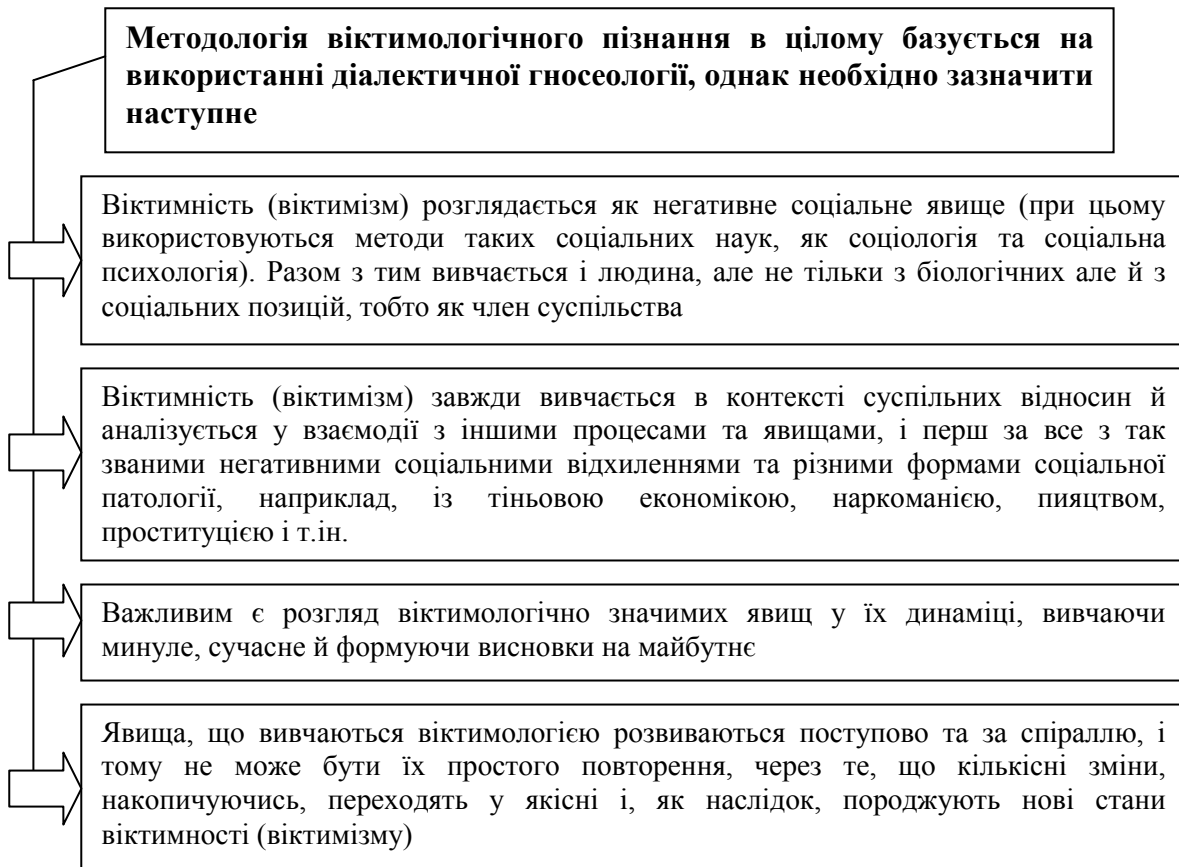
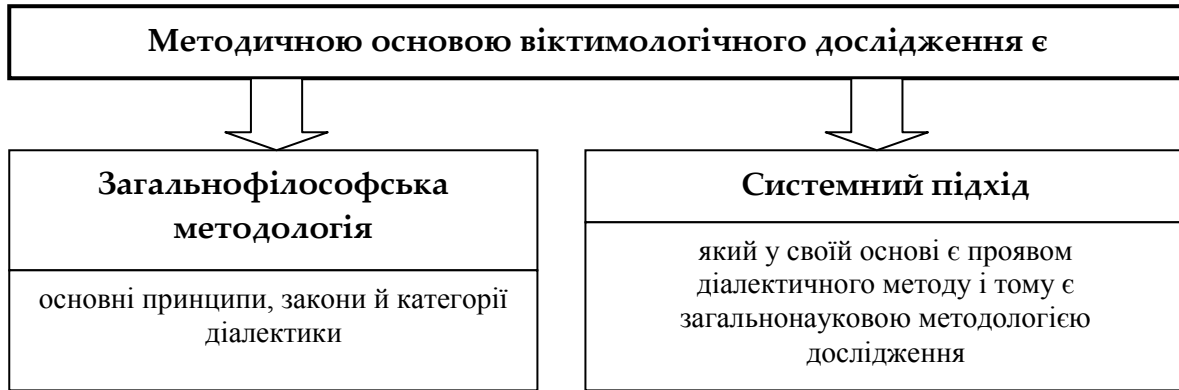
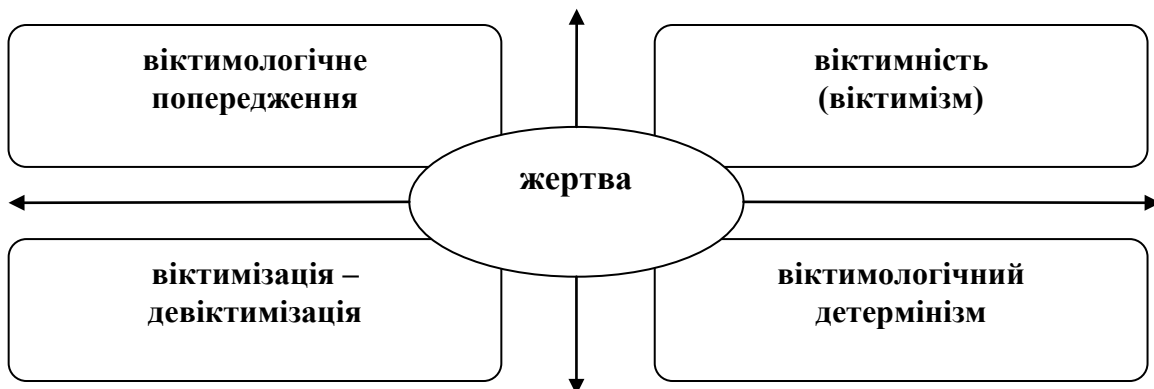
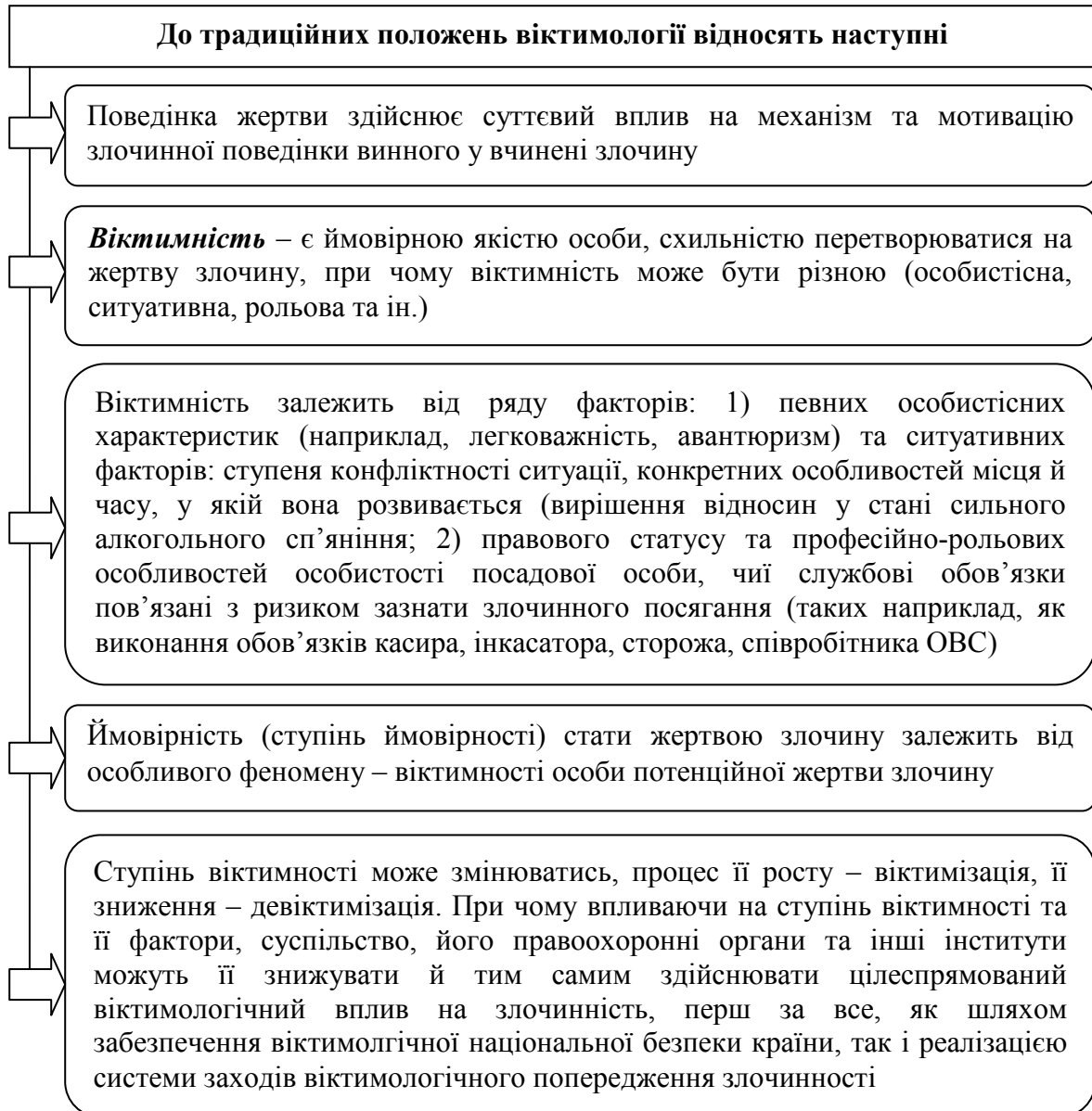

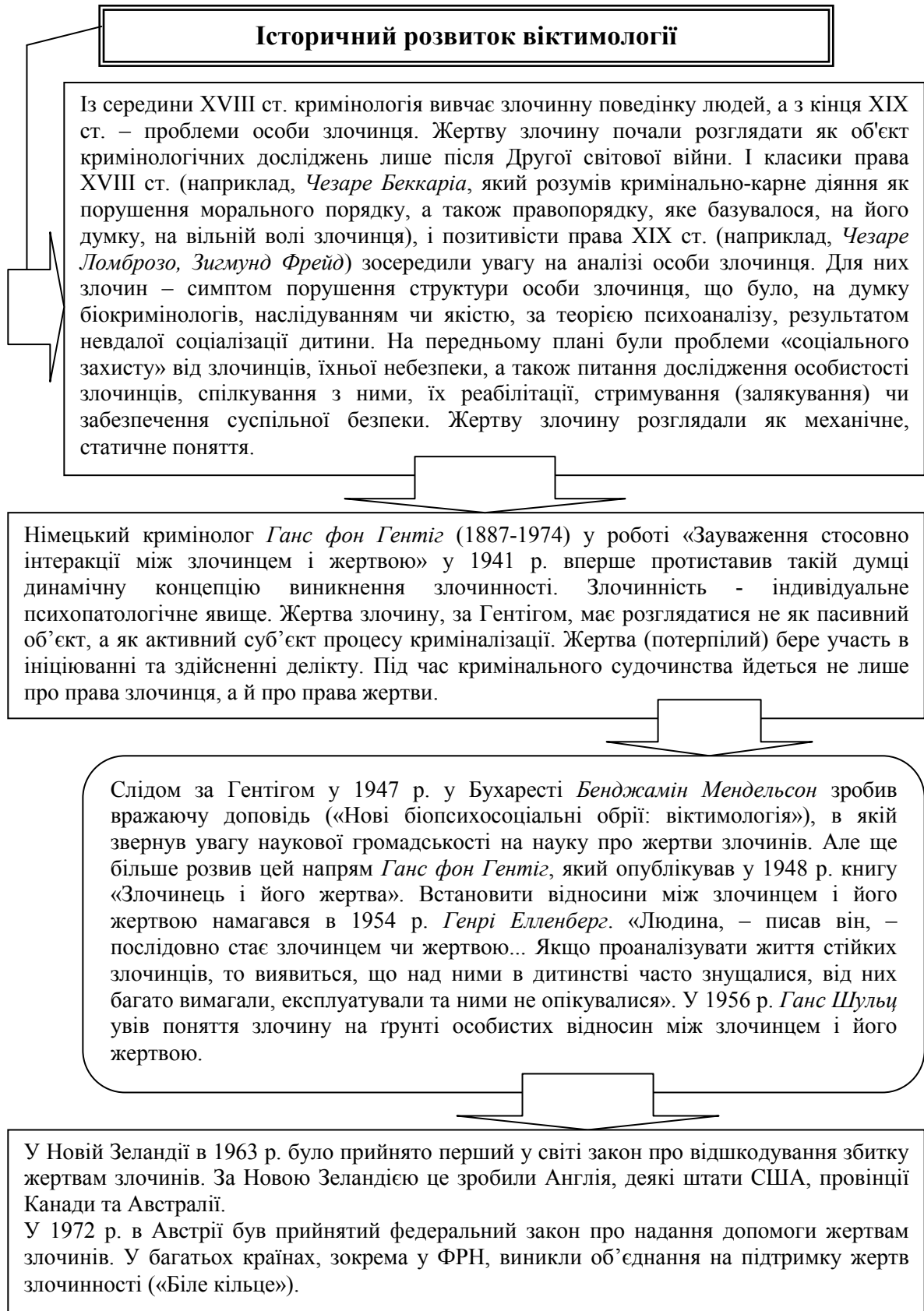
Схема 9.1.6

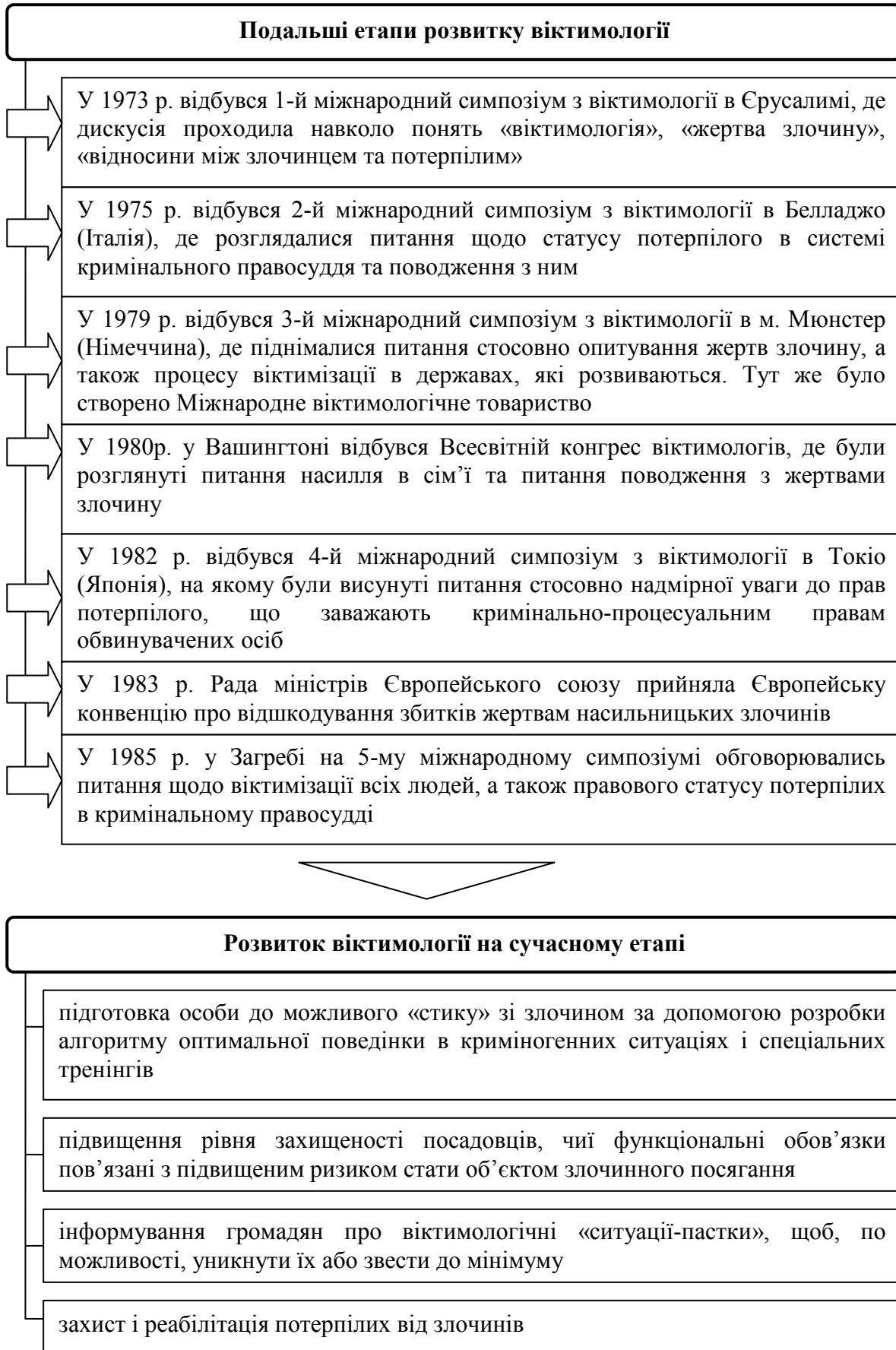

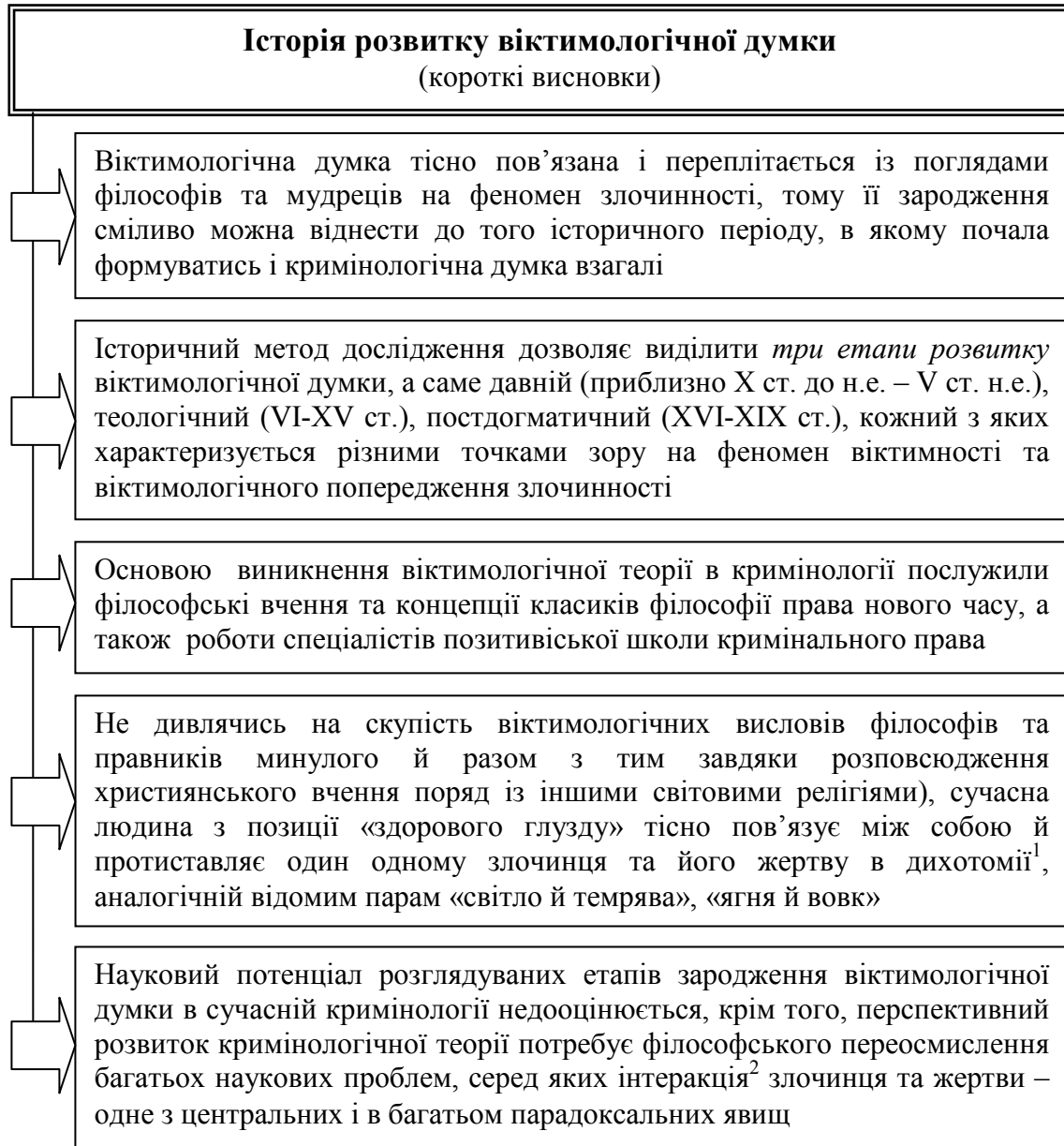

9.2 Становлення віктимології як самостійного напрямку кримінологічних досліджень

Схема 9.2.1

¹**Дихотомія** (греч. διχотоμία «надвое» + томі, «поділ») – роздвоєність, послідовний поділ на дві частини, не пов'язані між собою. Спосіб логічного розподілу класу на підкласи, який полягає в тому, що ділене поняття повністю ділиться на два взаємовиключних поняття. Дихотомічний розподіл в математиці, філософії, логіці та лінгвістиці є способом утворення взаємовиключних підрозділів одного поняття чи терміна і слугує для утворення класифікації елементів.

²**Інтеракція** (від англ. interaction < лат. inter + activus – діючий) – безпосередня міжособистісна взаємодія («обмін символами»), найважливішою особливістю котрої визнається здатність людини «приймати на себе роль іншої»

9.3 Поняття та класифікація жертв злочину

Схема 9.3.1

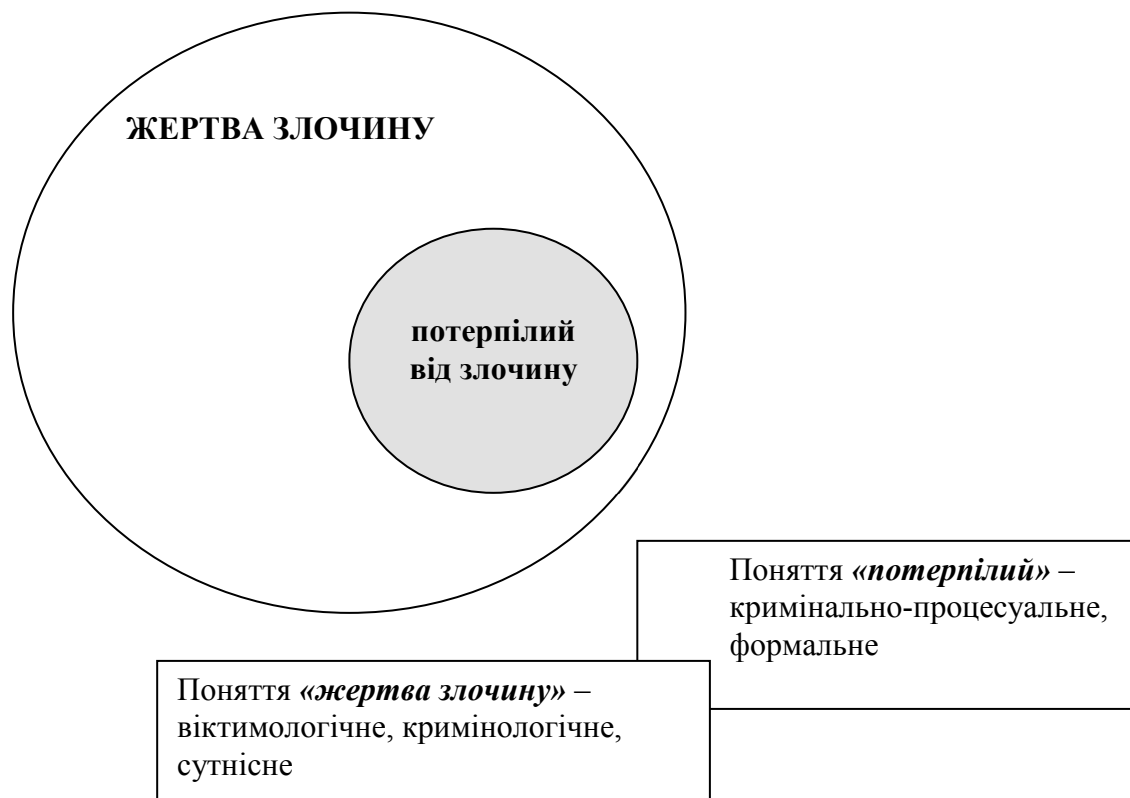

Схема 9.3.2

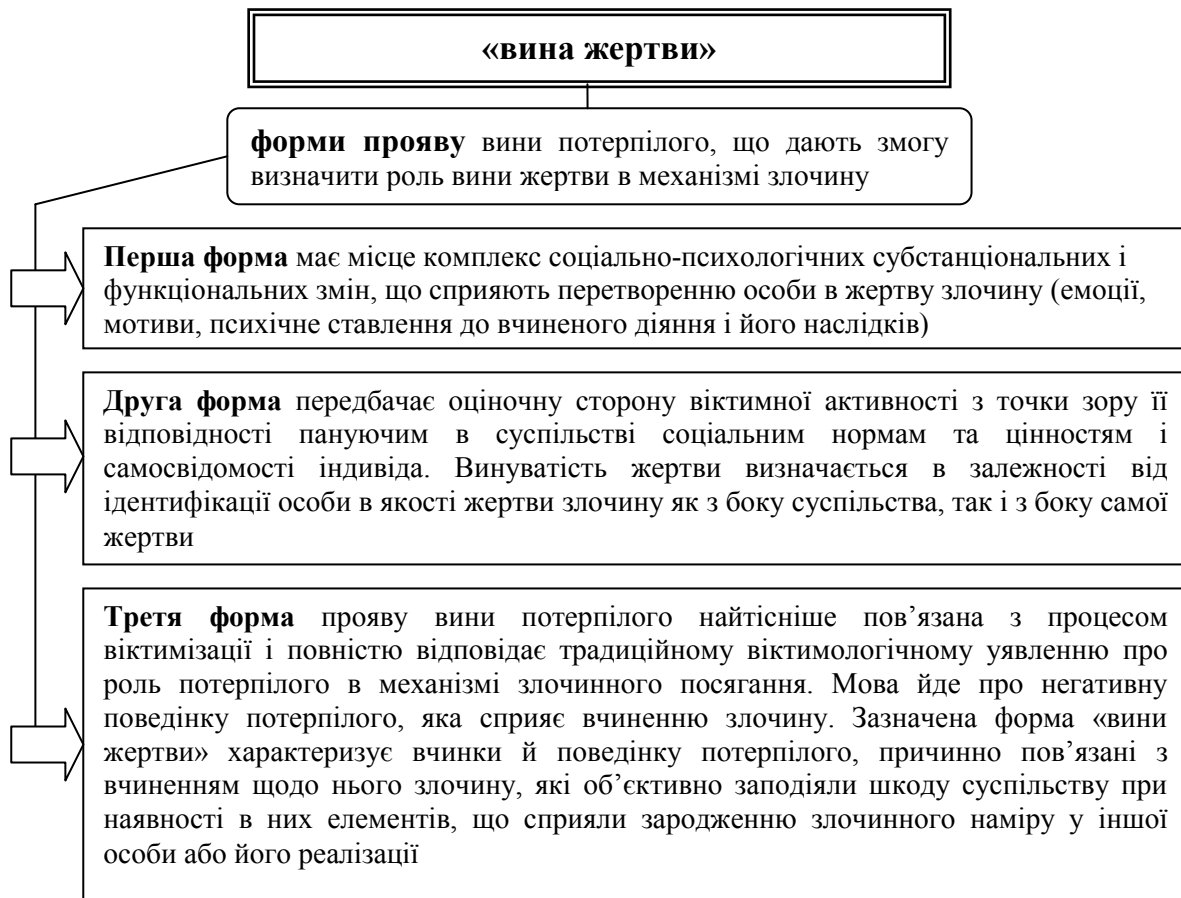
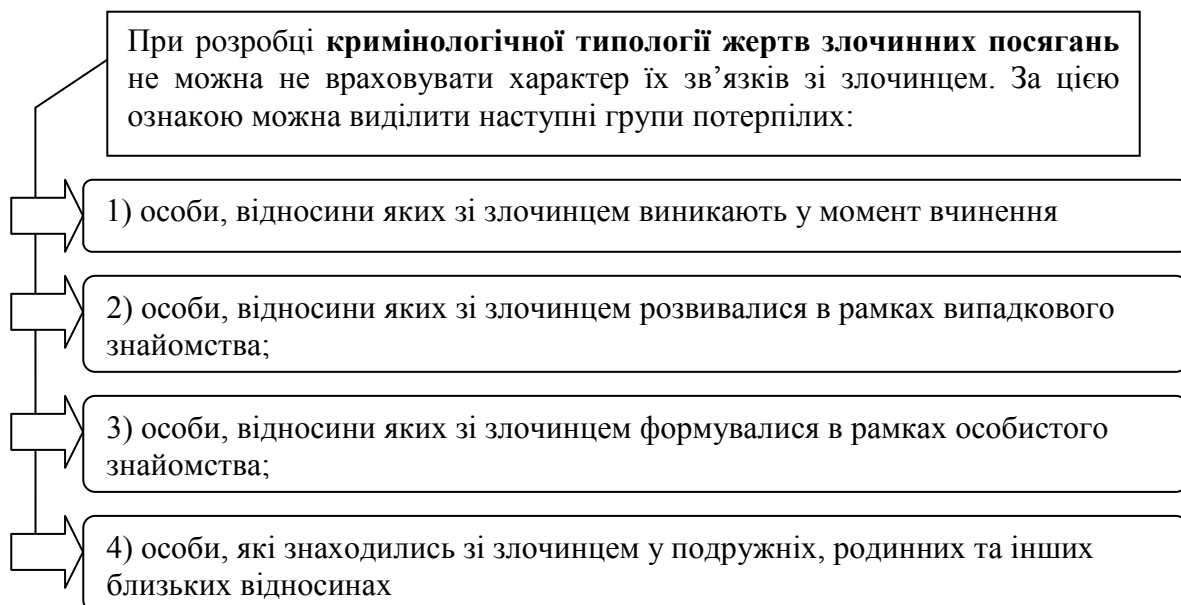
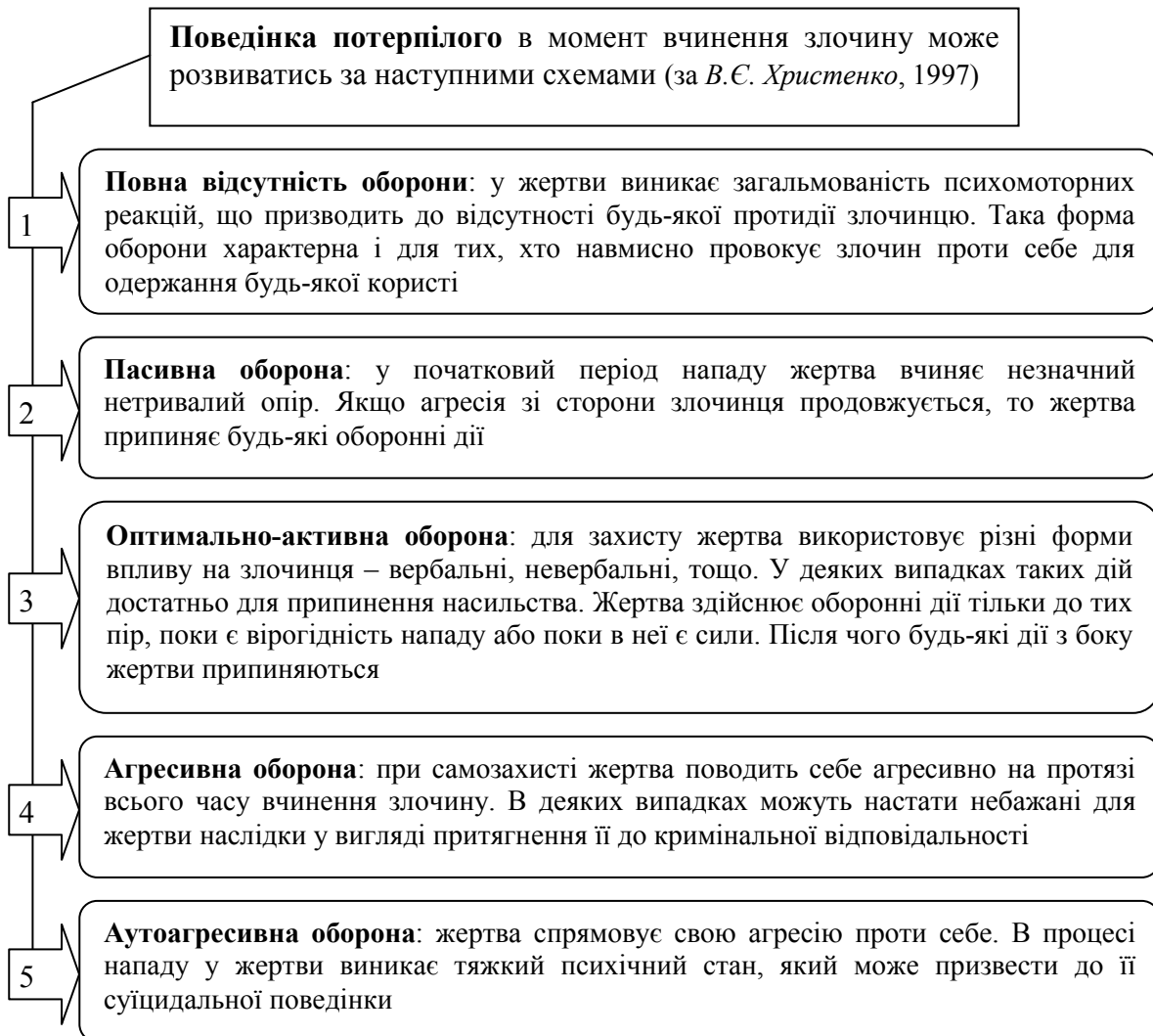
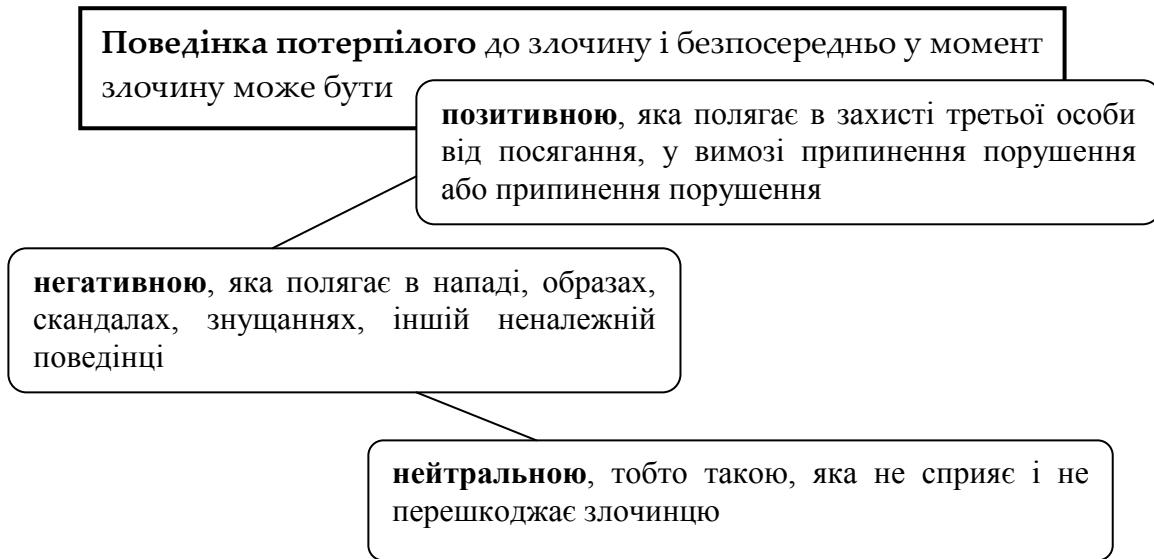
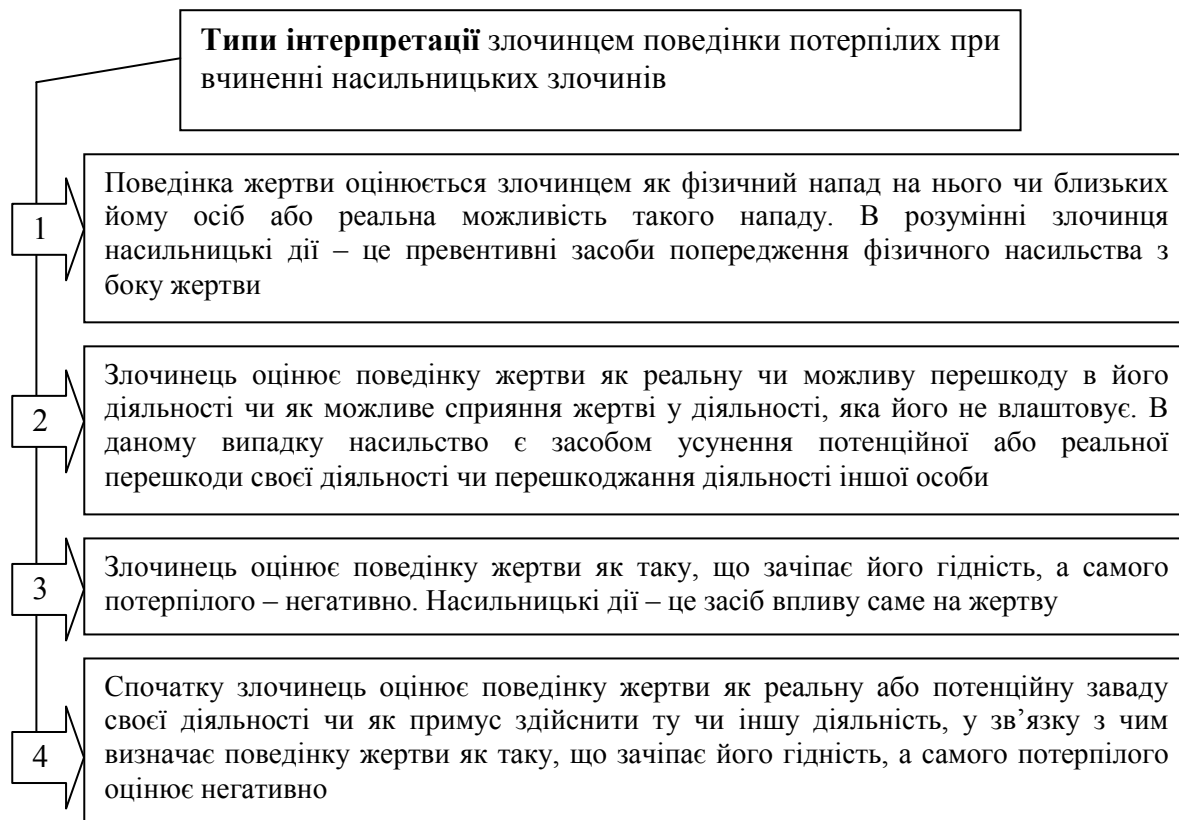
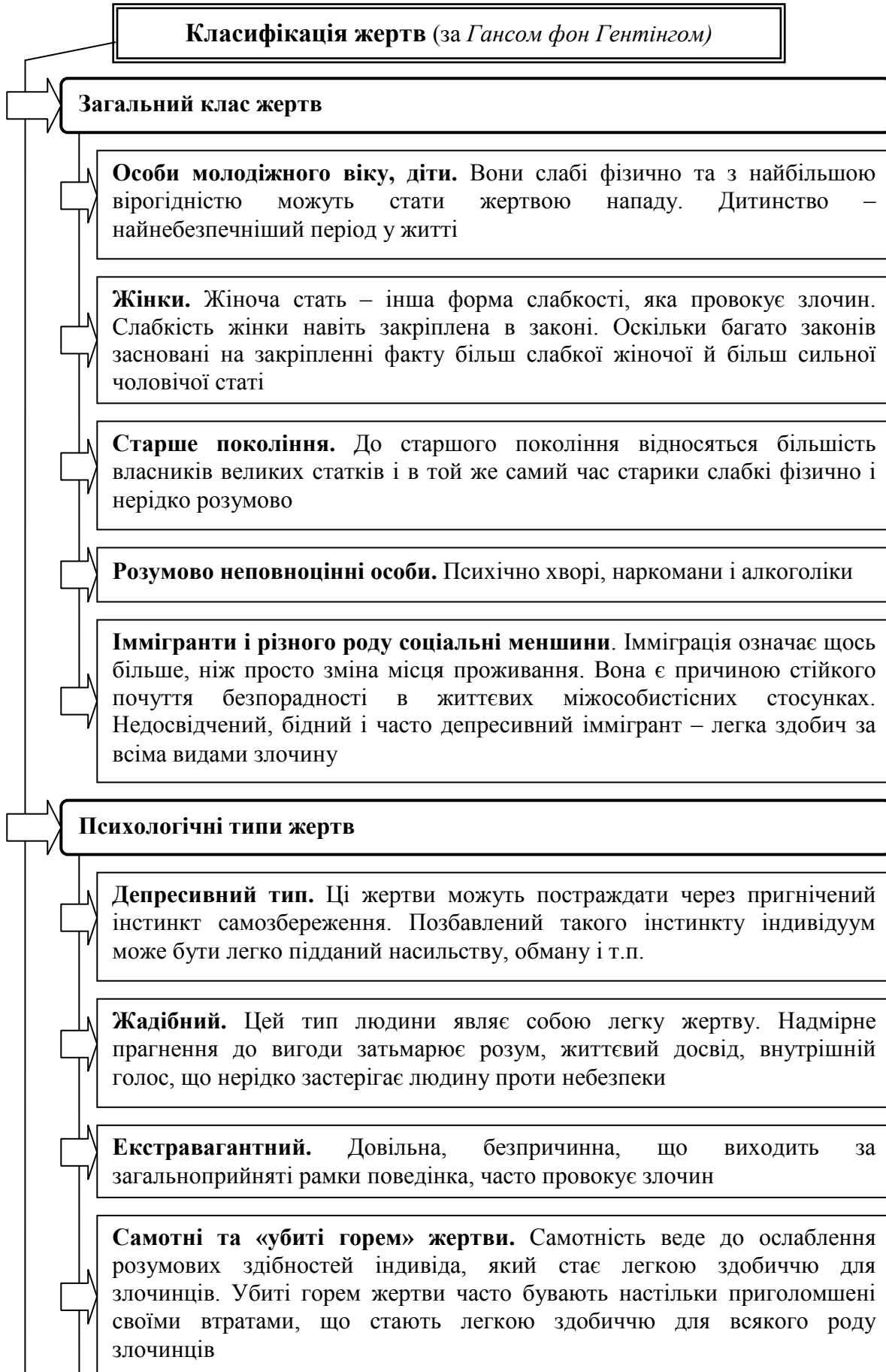

Схема 9.3.4

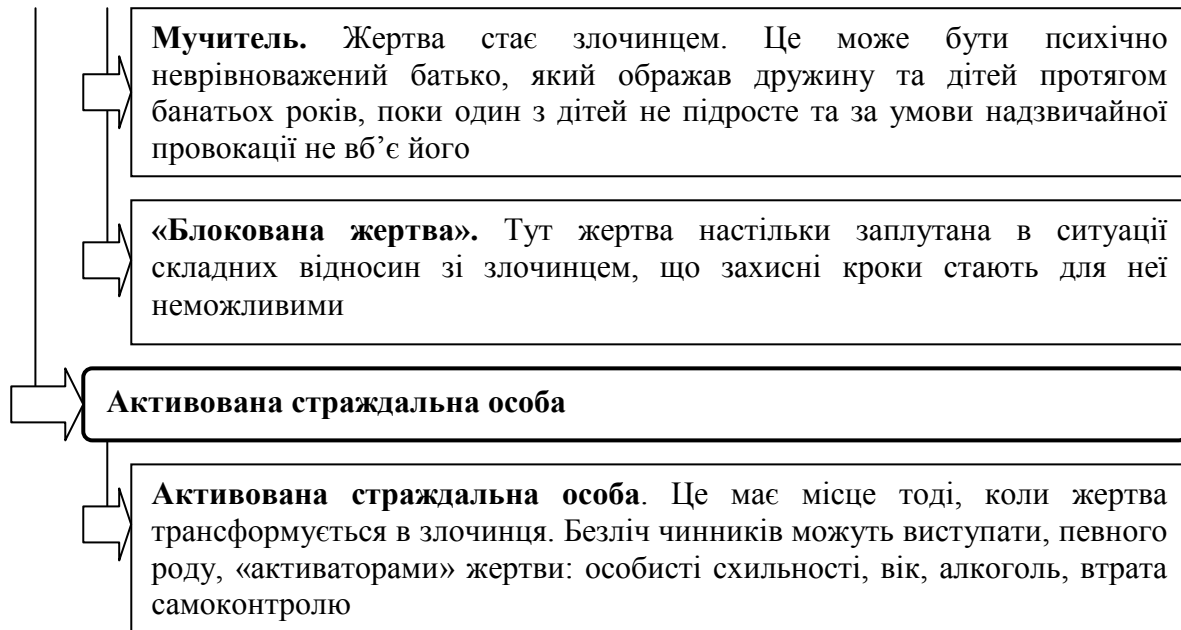
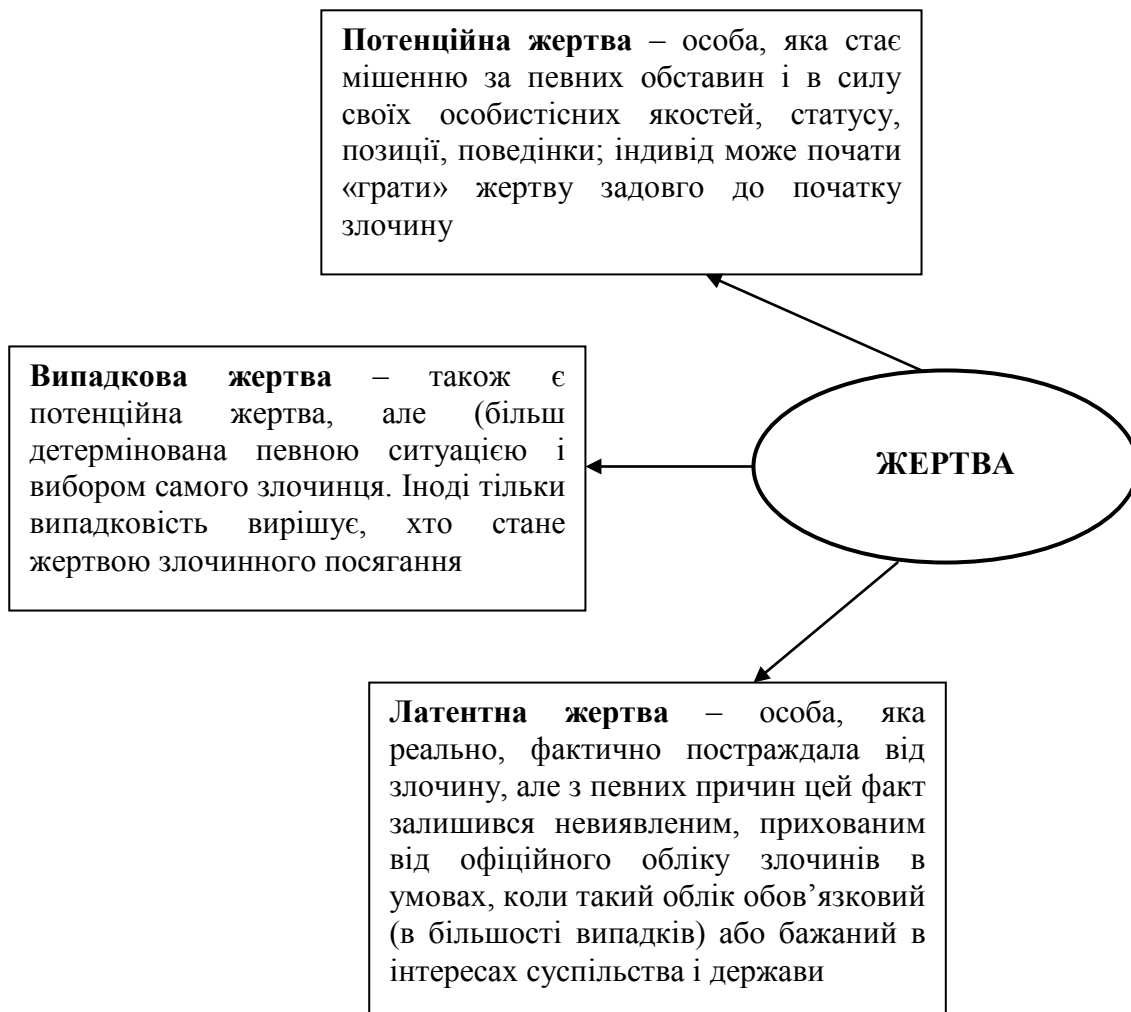
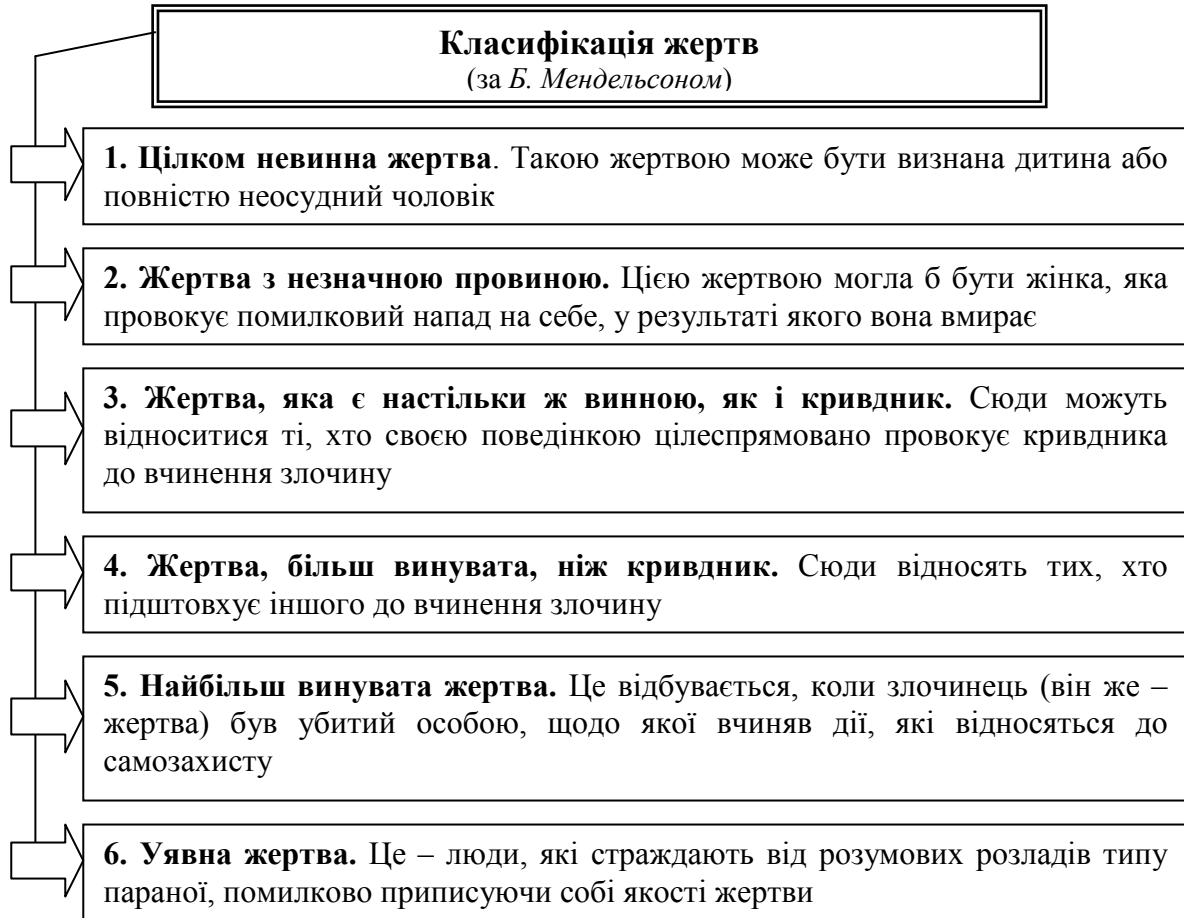

Схема 9.3.10

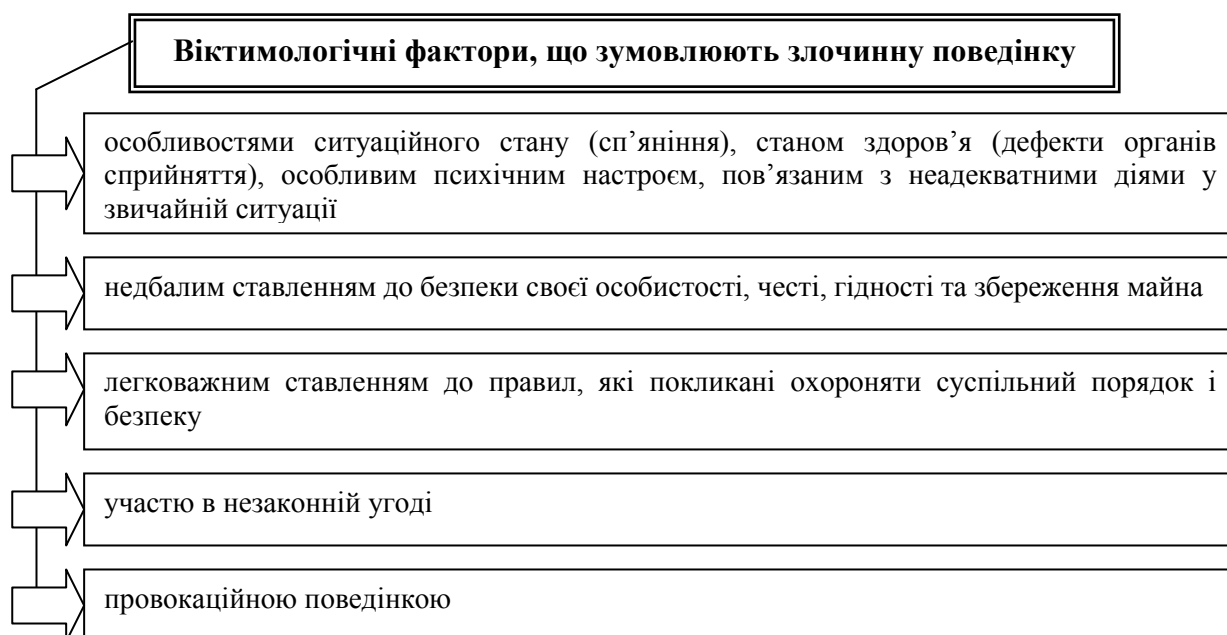

9.4 Поняття та оцінка віктимної поведінки. Віктимологічні фактори, що зумовлюють злочинну поведінку

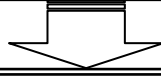
Схема 9.4.1

Схема 9.4.2

Віктимна поведінка як одне з центральних понять віктимологічної теорії за своїми соціально-психологічними ознаками може бути співвіднесена з поведінкою, що відхиляється (девіантною поведінкою)

Для визначення віктимності, як форми девіантності необхідно порівняти суттєві ознаки девіантної та віктимної поведінки

- Девіантна поведінка не відповідає загальноприйнятим або офіційно встановленим соціальним нормам
- Девіантна поведінка та її суб'єкт викликають негативну оцінку з боку інших людей. Негативна оцінка може мати форму суспільного осуду, соціальних і правових санкцій, у т.ч. кримінального покарання. Одним з наслідків таких оцінок є стигматизація особи
- Девіантна поведінка завдає шкоду самій особі (аутодеструктивне) або оточуючим (деструктивне)
- Девіантна поведінка зазвичай є стійко повторюваною або довготривалою
- Девіантна поведінка повинна співвідноситися із загальною направленістю особистості. З цієї позиції не може розглядатися в якості злочинної, так і в якості віктимної поведінки особистості в рамках правомірної необхідної оборони або крайньої необхідності
- Девіантна поведінка розглядається в межах медичної норми. Вона не повинна ототожнюватися з психічним захворюванням або патологічним станом, хоча й може поєднуватися із останніми. У той же час за певних умов девіантна поведінка може переходити в патологічну
- Девіантна поведінка супроводжується різними проявами соціальної дезадаптації. При цьому соціальна дезадаптація може виступати в якості причини, умови або наслідку девіантної поведінки
- Девіантна поведінка носить виражений індивідуальний або соціально-груповий характер. Індивідуальні відмінності людей, рівно як і приналежність до соціальних груп, визначають мотиви, форми та динаміку поведінки. У результаті девіації можуть варіювати від досить нешкідливих проявів до повного порушення нормальної життєдіяльності особистості

9.5 Віктимологічна профілактика: поняття, напрями, завдання

Схема 9.5.1

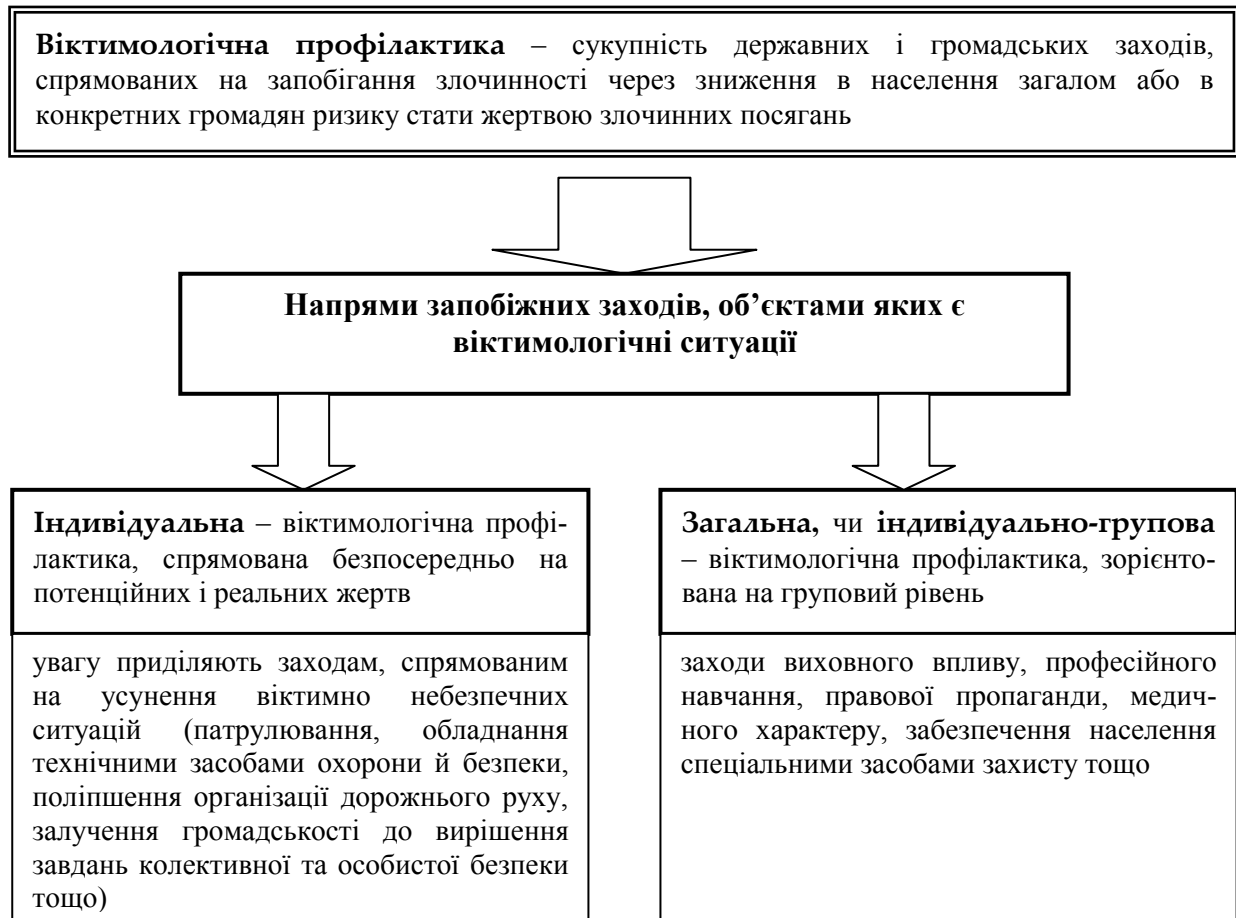
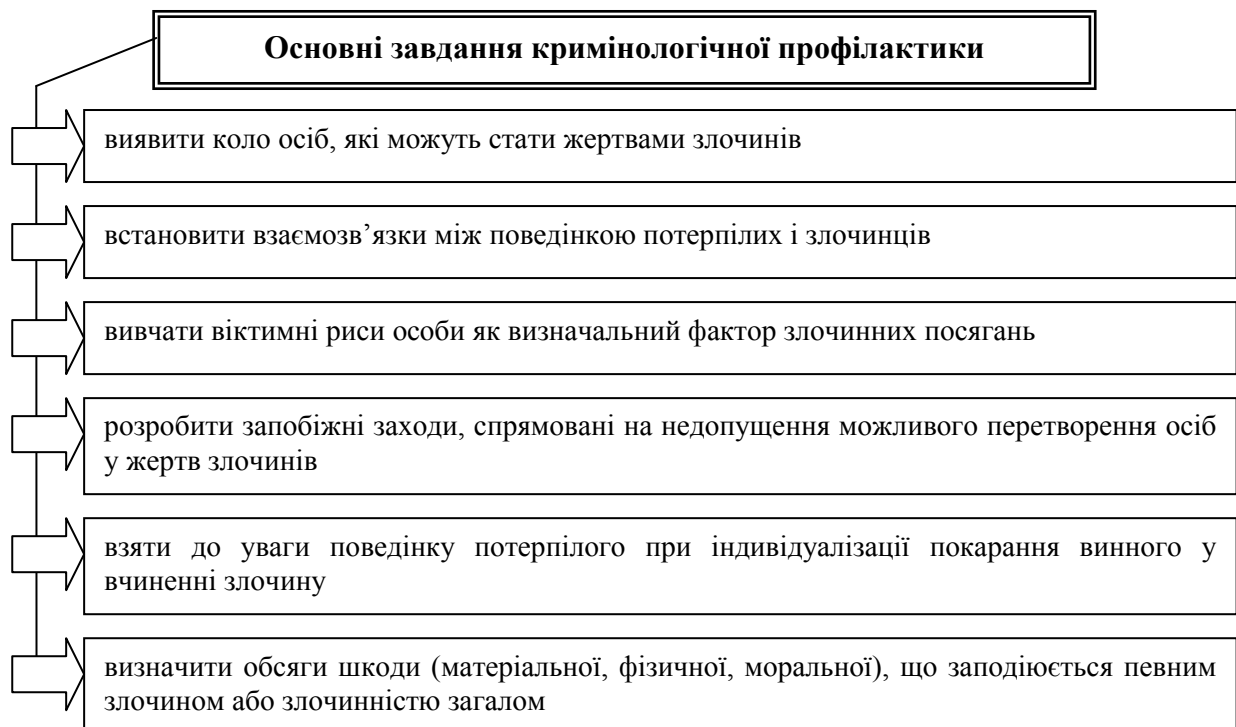

Схема 9.5.2

Запобігання віктимізації

У той час, як заходи безпеки (зміцнення вікон і дверей, установлення телекамер і т. ін.) дають невисокий ефект при квартирних крадіжках зі зломом, у деяких житлових кварталах Сіетла (США) і Торонто (Канада) організовані заходи щодо забезпечення безпеки житла, які включають спостереження за окремими будинками і житловими комплексами за участю мешканців. Оскільки квартирні крадіжки намагаються уникати зустрічей з мешканцями, найбільш дієвою мірою проти квартирних крадіжок є створення видимості присутності мешканців у будинку (наприклад, установлення автоматичних перемикачів світла)

Фізичний опір під час пограбування квартири може привести до припинення злочину, що, однак, збільшує ймовірність заподіяння жертві тілесних ушкоджень. Для відповіді на питання, чи здатна жертва в подібній ситуації захищатися, поки ніяких рецептів не знайдено. Якою має бути реакція жертви в ситуації конкретного злочину, залежить від особи злочинця, особливо від його кримінальної енергії, а також від особи жертви і її бажання чинити опір. Крім того, тут діють численні чинники зовнішнього порядку, що визначають конкретну кримінальну ситуацію, наприклад, велику роль відіграє можливість швидкого одержання допомоги. Іноді один не боязкий опір зловмиснику дає позитивні результати. Драматизація жертвою свого становища, навпаки, виявляється настільки шкідливою, як і боягузливо, пасивна позиція. Будь-яка надмірно виражена реакція завжди не приносить результату. Правильна оцінка кримінальної енергії злочинця і спокійна, холоднокрровна та твереза поведінка підданої нападу особи є вирішальною передумовою успішного запобігання злочину. Насамперед важливо, щоб така особа не розглядала себе як жертву, а спробувала вступити зі зловмисником у діалог

Якщо потенційна жертва у віктимогенній обстановці не піддається відразу віктимізації, не визначає себе як жертву, а залишається особистістю і доводить злочинцю, що є суб'єктом, а не об'єктом в цій ситуації, то нерідко їй вдається уникнути віктимізації. Але тут все залежить від кримінальної енергії людини, яка наважилася на злочин

9.6 Шкода, заподіювана жертві злочину та проблеми її ресоціалізації

Схема 9.6.1

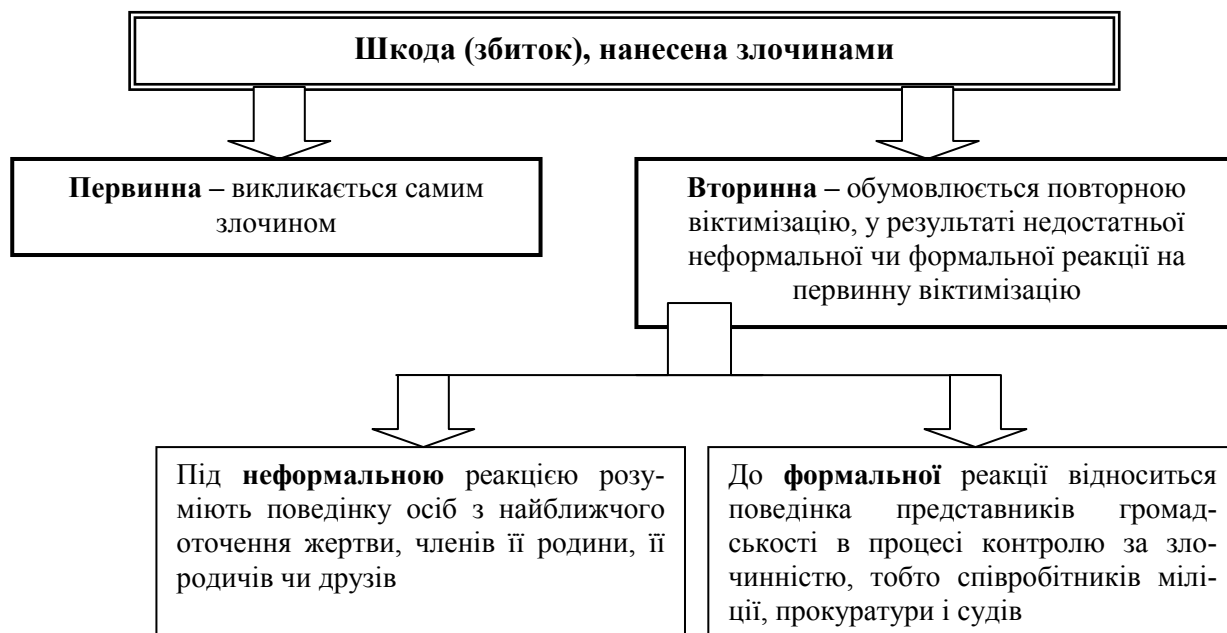

Схема 9.6.2

9.7 Механізм суїцидальної поведінки

Схема 9.7.1

Соціологія самогубств

За даним Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), щорічно у світі понад 500-600 тис. осіб позбавляють себе життя. Число тих, хто здійснював замах на самогубство, в 5-10 разів більше.

Аналіз даних ВООЗ та інших джерел свідчить про нерівномірність рівнів самогубств у різних країнах.

У багатьох країнах цей рівень досить високий. Наприклад, в Угорщині він становить 44,9 самогубства на 100 тис. населення, Данії – 31,6, Австрії – 27,6, Фінляндії – 25,7, Швейцарії – 24,5, Німеччині – 21, Швеції – 19,4, Японії – 18,1, Бельгії – 16,2.

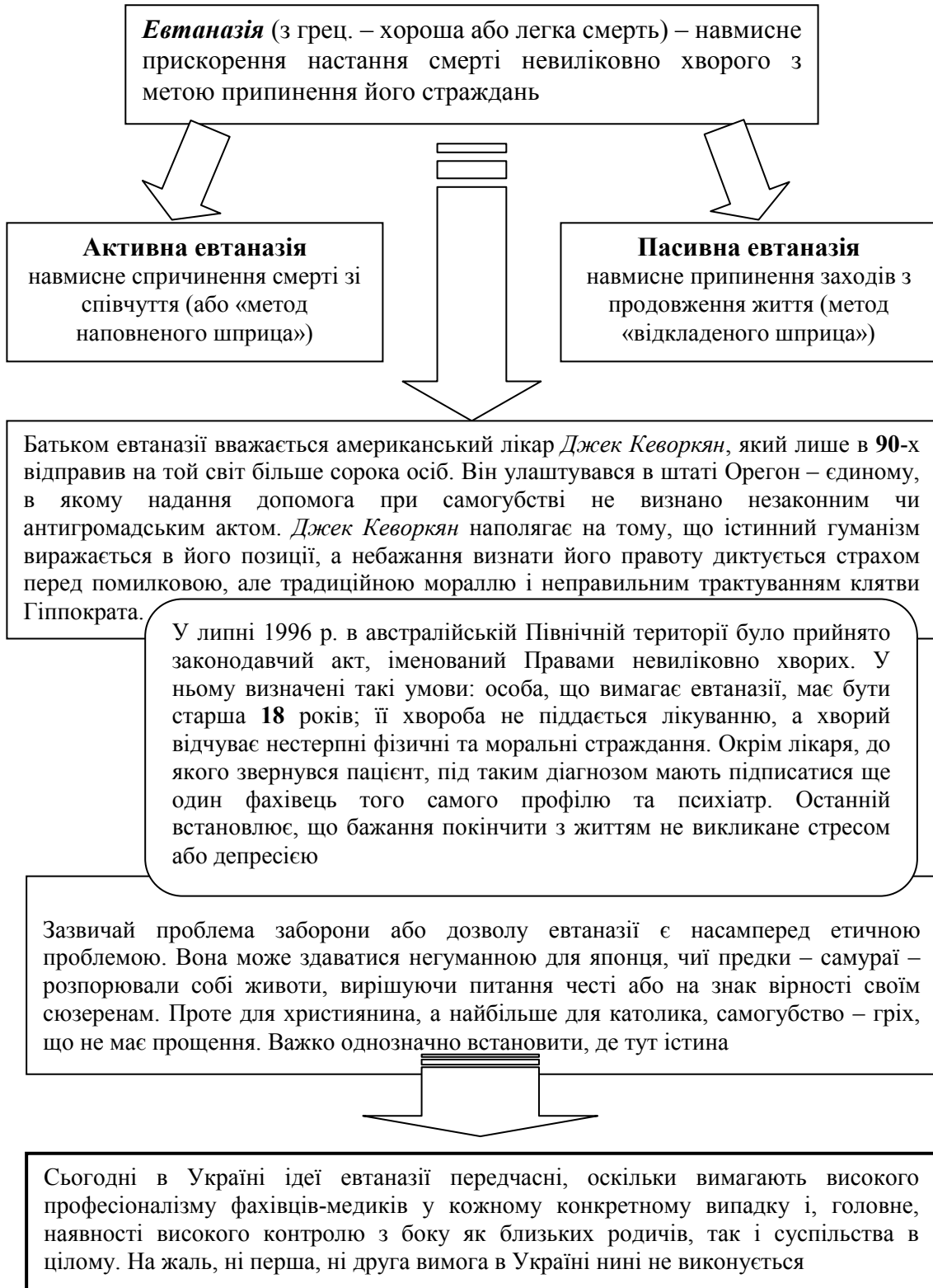
Ці показники нижчі в Болгарії – 12,7, Канаді – 12,6, США – 12, Польщі – 11,7, Норвегії – 10,6, Нідерландах – 8,9, Португалії – 8,5, Італії – 8,3, Англії – 7,9, Іспанії – 4,4, Греції – 2,8, а на Філіппінах, наприклад, усього 0,9, у Мексиці – 0,7, Сирії – 0,38, Йорданії – 0,23, в Іраку – 0,1

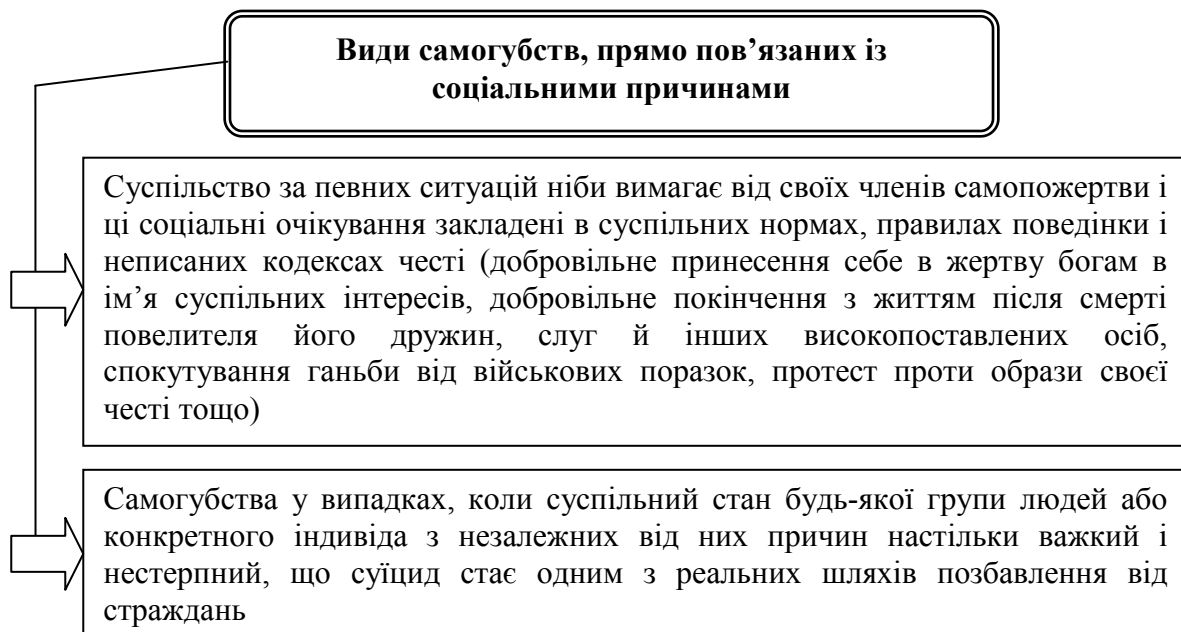
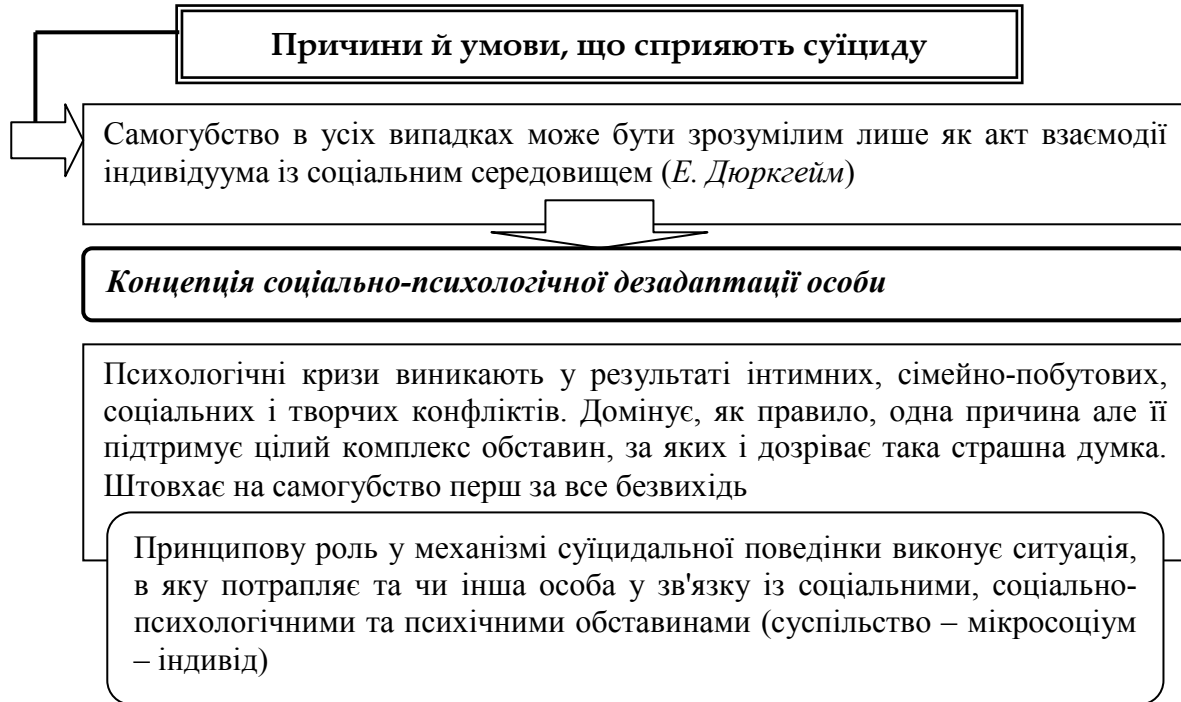
Дані про рівень самогубств в Україні досить суперечливі, оскільки й досі немає належної процедури збирання таких даних і тому немає впевненості в достовірності наявних цифр

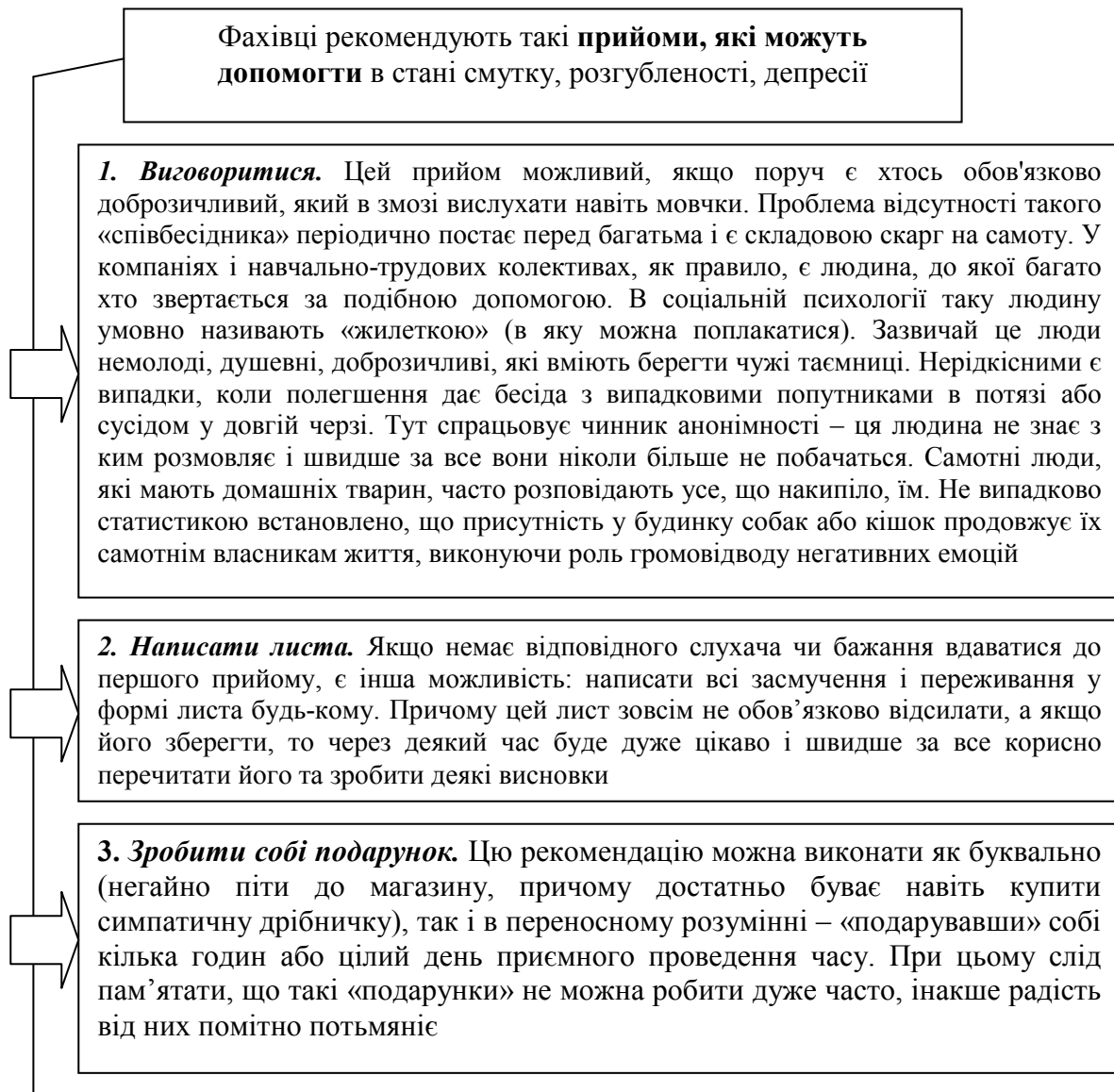
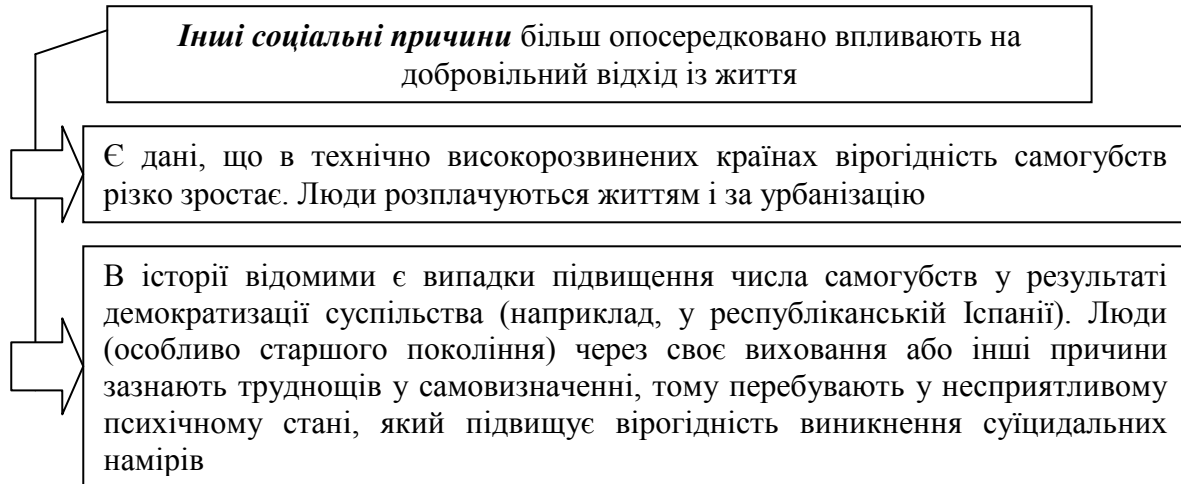
Оціночні дані ВОЗ по абсолютному та відносному числу самогубств за 2012 р.¹

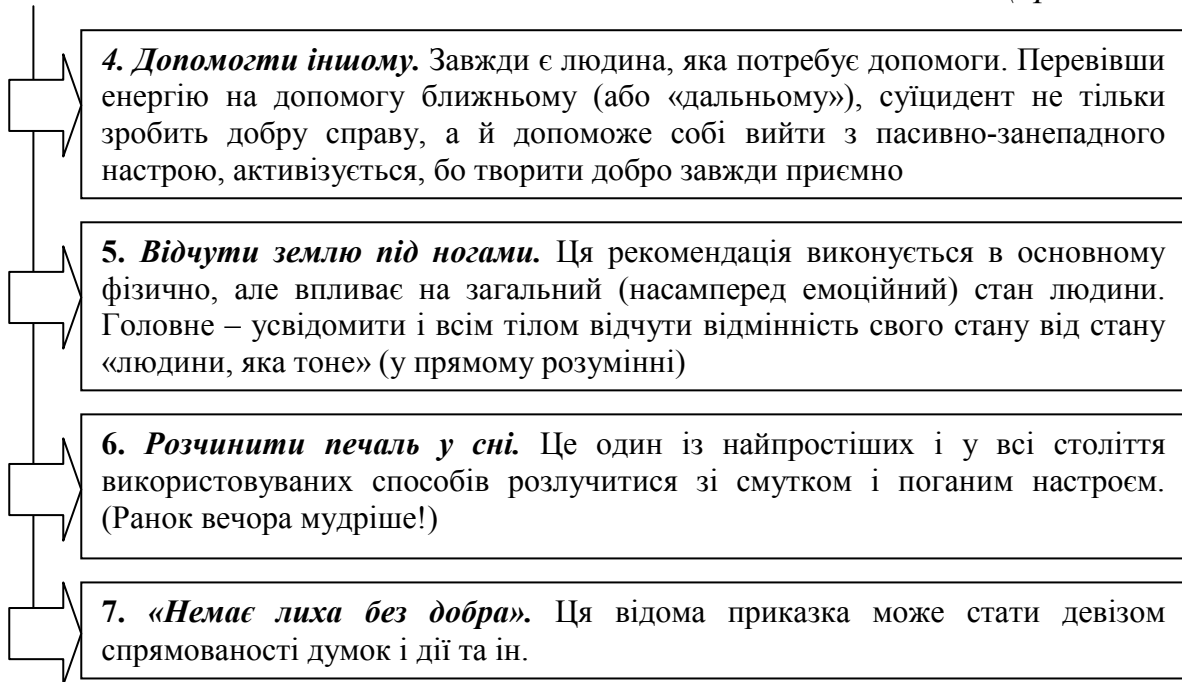
№	Країна	Кількість самогубств абсолютне за 2012 р. (усього жін./чол.)	Кількість самогубств на 100 тис. населення за 2012 р. (усього жін./чол.)	Кількість самогубств на 100 тис. населення за 2000 р. (усього жін./чол.)
1	КНДР	9790 (4828 / 4962)	38,5 (35,1 / 45,4)	47,3 (41,3 / 58,2)
2	Литва	1007 (177 / 830)	28,2 (8,4 / 51,0)	44,9 (15,0 / 79,3)
3	Росія	31997 (5781 / 26216)	19,5 (6,2 / 35,1)	35,0 (9,6 / 64,3)
4	Японія	29442 (8554 / 20888)	18,5 (10,1 / 26,9)	18,8 (9,9 / 28,1)
5	Білорусія	2051 (400 / 1651)	18,3 (6,4 / 32,7)	35,5 (8,8 / 66,2)
6	Україна	9165 (1690 / 7474)	16,8 (5,3 / 30,3)	29,8 (9,1 / 54,5)
7	Ісландія	49 (12 / 37)	14,0 (6,7 / 21,0)	16,4 (6,0 / 26,5)
8	Франція	10093 (2618 / 7475)	12,3 (6,0 / 19,3)	14,9 (7,4 / 23,3)
9	США	43361 (9306 / 34055)	12,1 (5,2 / 19,4)	9,8 (3,8 / 16,2)
10	Грузія	165 (32 / 132)	3,2 (1,0 / 5,7)	4,3 (1,4 / 7,6)

¹ Список країн за кількістю самогубств [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Список_стран_по_количеству_самоубийств

ТЕМА №10. МЕТОДОЛОГІЯ ТА МЕТОДИКА КРИМІНОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

«Метод важливіший за відкриття»

Лев Давидович Ландау (1908-1968) – радянський фізик-теоретик

«Краще зовсім не думати про відшукування яких би то не було істин, ніж робити це без жодного методу»

Рене Декарт (1596-1650) – французький філософ, математик, механік, фізик і фізіолог

«Окрім переконань, потрібні знання, які можна здобути, і методи, які можна освоїти»

Бертольт Брехт (1898 – 1956) – німецький драматург і поет

«Люди більш схильні до цікавих спорів і розмов та до блукання від однієї речі до іншої, ніж до суворого дослідження»

Френсіс Бекон (1561-1626) – англійський політик, філософ і есеїст

«Вільне та всебічне дослідження істини є єдиним засобом проти божевілля й омани, якого б роду вони не були»

Йоганн Готфрід Гердер (1744-1803) – німецький історик культури

«Дослідження істини саме повинно бути істинним, істинне дослідження – це розгорнута істина ...»

Карл Маркс (1818-1883) – німецький філософ, економіст, політичний журналіст

«У всіх вищих галузях знання найбільшу важкість становить не відкриття фактів, а відкриття вірного методу, згідно з яким закони та факти можуть бути встановлені»

Генрі Томас Бокль (1821-1862) – англійський історик

10.1 Поняття методології та методики

Схема 10.1.1

Методологічне значення криминології для розвитку запобіжного потенціалу кримінально-правового циклу наук
(за статтею *В.М. Поповича*)

1 Існує нагальна праксеологічна потреба у комплексно-узгодженому реагуванні наук кримінально-правового циклу на розширене відтворення криміногенних процесів, детермінованих прийняттям низки організаційних, податкових, інших фінансово- та цивільно-правових рішень у сфері відносин власності та управління соціально-економічними процесами

Соціально-конфліктна природа згаданих рішень продукує новий, корупційно-комерціалізований тип відносин та економічно-обумовлену модель девіантної поведінки громадян. В результаті корупційно-комерціалізованої антагонізації суспільних відносин виникли нові, не відомі раніше суспільно небезпечні діяння

Жодна наука кримінально-правового циклу не може в межах свого предмета зробити відповідне комплексне узагальнення зазначених проблем, а відповідно не може запропонувати комплексних кримінально-правових, кримінально-процесуальних, криміналістичних та інших кримінально-прогностичних підходів до розв'язання зазначених проблем. Без криминологічного узагальнення цих проблем неможливе запобіжне реагування кримінально-правового циклу наук на сучасні вкрай суспільно небезпечні криміногенні процеси

Про нагальну потребу у комплексному, у тому числі й кримінально-правовому реагуванні на сучасні криміногенні процеси, свідчить також поява і розповсюдження рейдерства, масове поширення корупції та порушення прав громадян, широкомасштабне розповсюдження тінювих відносин та організованої злочинності, корупційні за своєю суттю рішення про ввезення в країну пестицидів під виглядом експериментів на чорноземах України, а по суті – для захоронення закордонних пестицидів на нашій території

Потребують криминологічної оцінки, а можливо і криміналізації суспільно небезпечні діяння державних посадовців, що створили в країні передумови саморегулятивно-розширеного відтворення причинно-мотиваційного потенціалу зростання (у 90-сті роки «прихвизаційних» реформ порівняно з доперестройковими 80-ми роками) у 4 рази загальної кількості злочинів, збільшення розкравдань державної і колективної власності: шляхом крадіжки – у 9 разів; шляхом розбійного нападу – у 4,6 рази; шляхом грабежу – у 3,4 рази, втягування у комерційно-корупційні відносини влади, орієнтованої на гасла «провідних» економістів на кшталт «господар-власник у себе красти не буде»

2

основу зазначеної організаційно-правової інфраструктури запобігання злочинності утворюють організаційна, правова і правозастосовна складові, виражені у відповідній системі адміністративно-контрольних, кримінально-правових та кримінально-процесуальних механізмах протидії злочинності, сформованих **на комплексних** кримінологічних підходах до вивчення проблем запобігання злочинності, доробках кримінального та кримінально-процесуального права, криміналістики, судової статистики, судової медицини, судової бухгалтерії та інших наук, завданням яких є правове та правозастосовне, інформаційне та організаційно-профілактичне забезпечення протидії злочинності

Комплексність для кримінології обмежена також її предметом. Однак, широта структурно-утворюючих елементів предмета кримінології (в частині **встановлення різних аспектів проблеми** пізнання – виявлення, кваліфікації, документування (криміналістичної та процесуальної фіксації доказів), розслідування злочинів, встановлення осіб, які їх вчинили, визначення причин і умов вчинення злочинів, протидії і запобігання їм) охоплює предмет кожної з вищезазначених наук. Ми наголошуємо, **саме охоплює, а не підмінює** предмет цих наук

Якщо науки кримінально-правового циклу, в межах завдань свого предмета, встановлюють лише **форми та зміст процедур** виявлення, ознак вчинення злочину, його кваліфікації, криміналістичної та процесуальної фіксації доказів, розслідування злочинів тощо, **то кримінологія** в межах своїх завдань та широти предмета **вивчає проблеми, пов'язані з удосконаленням процедур** виявлення, документування, розслідування злочинів, їх розгляду в судах, призначення та виконання покарань **як засобів підвищення запобіжного потенціалу та ефективності протидії вчиненню злочинів**. Тому проникнення кримінології в кримінально-правові, кримінально-процесуальні, криміналістичні, судово-медичні, судово-бухгалтерські, кримінально-виконавчі та інші аспекти протидії та запобігання злочинності не є виходом за межі її предмета

3

Оскільки предмет кримінології ширше за предмети всіх інших наук кримінально-правового циклу, то визначене місце кримінології між кримінальним та виконавчим правом (у паспорті спеціальності – 12.00.08 «кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право») не відповідає її методологічному рівню, нівелює її узагальнюючий потенціал та діапазонні можливості охоплювати комплексно предметом кримінології всі аспекти, пов'язані з вивченням та запобіганням злочинності

Кримінальне право, безперечно, є стрижнем кримінально-правового блоку наук, оскільки ця галузь матеріального права визначає, що таке злочин. Цим визначенням кримінальне право окреслює або навіть формує предмет, навколо якого (в контексті специфіки власних завдань кримінального процесу, криміналістики, судової статистики, судової медицини, судової бухгалтерії, судової експертизи, кримінально-виконавчого права, тощо) ці науки формують свій власний предмет пізнання, а залежно від змісту предмета вони формують притаманну їх предмету систему інтерпретації методів, порядок формування методик і застосування технічних засобів процесу пізнання

Кримінальне право, незважаючи на своє центральне місце серед кримінально-правових наук, засноване на юридико-догматичному методі, не може виходити за межі встановленого (ч. 2 ст. 1 КК України) змісту свого предмета, а саме визначення, які суспільно небезпечні діяння є злочинами та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили. Саме цими параметрами обмежується вплив кримінального права на розвиток криміналістики, судової бухгалтерії, судової експертизи та інших наук кримінально-правового циклу. Методологія кримінального права не може вивчати проблеми цих наук та впливати на їх усунення, оскільки це явно виходить за межі предмета кримінального права. «Фундаментальність» кримінального права відносно криминології можна вважати хіба що в частині визначення злочину, як центрального елементу предмета криминологічної протидії. Предмет кримінального права за своєю широтою співвідноситься з предметом криминології як конкретне та загальне

4 У зв'язку з широтою складових елементів криминології, її методологічним потенціалом та специфічною системою інтерпретації методів пізнання, залежною від змісту структуруютьючих елементів свого предмета криминологія може проникати у різні сфери знань (податкові відносини, банківську справу, зовнішньоекономічну діяльність) та визначати напрями підвищення ефективності протидії злочинності не лише через власне самовдосконалення, а й удосконалення інших галузей знань щодо підвищення їх ефективності у протидії та запобігання злочинності

Розвиток всіх кримінально-правових дисциплін, *спрямований* у межах специфічних завдань їх предмета, *на підвищення ефективності протидії і запобігання злочинності, об'єднаних* п'ятим елементом предмета криминології, який володіє в цьому плані потужним узагальнююче-прогностичним потенціалом значно вищого рівня, ніж кримінальне право чи інші зазначені нами вище науки

Процес *розвитку запобіжного потенціалу* всього блоку кримінально-правових дисциплін не може обходитись без досягнень криминології, *оскільки здійснюється саме в межах завдань та предмета криминології* – запобігання злочинності, яке здійснюється через удосконалення системи та змісту норм Загальної частин кримінального законодавства, методів, методик і технічних засобів криміналістичної та кримінально-процесуальної фіксації доказів у джерелах, призначення та виконання покарання за вчинений злочин та ін.

Криминологія (через відзначені нами вище широту та зміст структуруютьючих елементів свого предмета, методологічний рівень узагальнення та притаманні даному рівню методи і специфічну систему інтерпретації методів дослідження причин, умов та технологій прояву криминогенних процесів, прогностично-методологічний потенціал, превенційну спрямованість елементів свого предмета) *об'єднує* відзначені напрями розвитку кримінально-правових дисциплін *в єдиній комплексній системі удосконалення організаційної інфраструктури та правових механізмів попередження, виявлення, документування та розкриття вчинених злочинів*

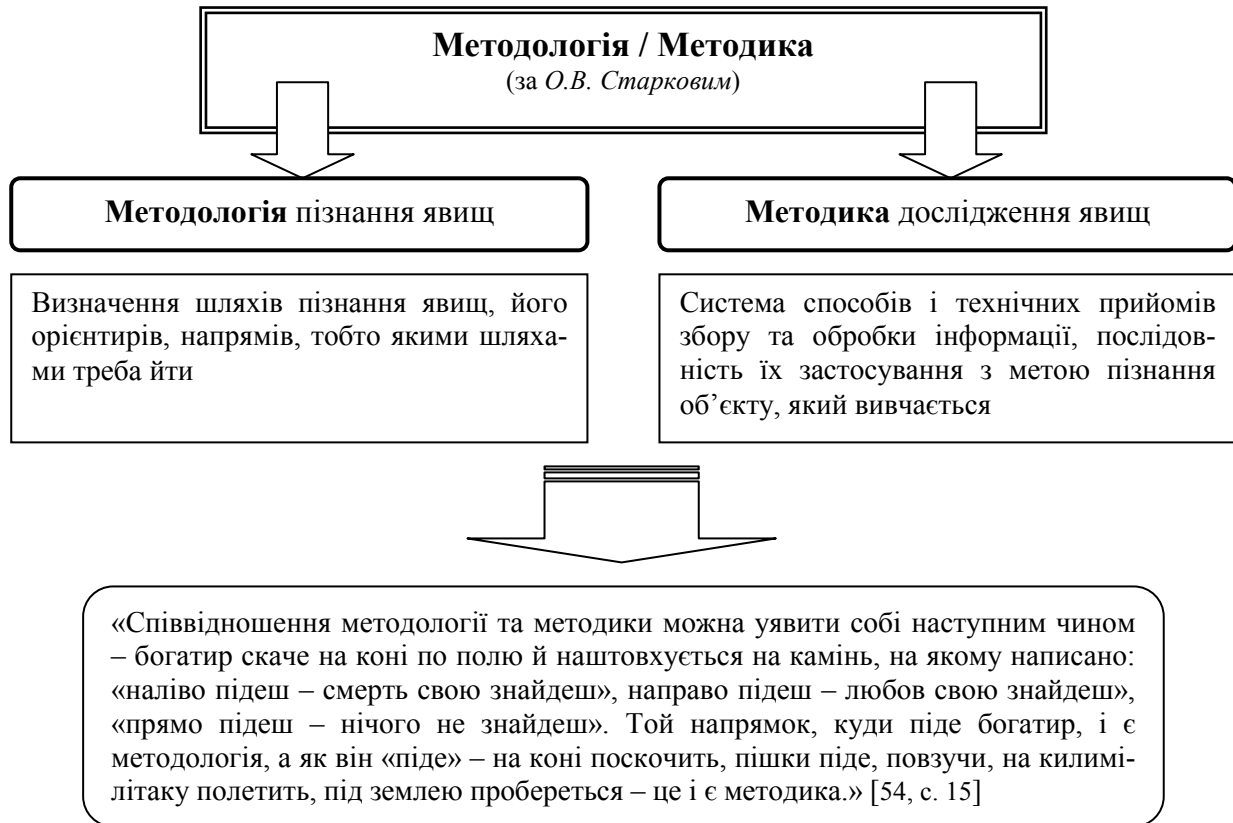
Саме кримінологія, а не кримінальне право чи будь-яка інша наука, в контексті запобігання і протидії злочинності та конкретним злочинам може вивчати, *не зраджуючи своєму предмету*, не лише кримінально-правову проблематику **стосовно запобігання злочинності**, а й розробляти в цій частині пропозиції в будь-якій іншій сфері знань. *Це не є підміною наук*, у які вносяться пропозиції. Це є їх мобілізація на підвищення ефективності запобігання злочинам та протидії злочинності з рівня комплексного, кримінологічного бачення проблем, попередження злочинів, виявлення вже вчинених злочинів, дослідчого документування фактів вчинення злочинів; підвищення ефективності досудового слідства, розгляду кримінальних справ у суді; визначення та виконання покарань; внесення подань та ухвал щодо усунення причин та умов вчинення злочину, що в цілому утворює комплексний склад елементів із протидії та запобігання злочинності

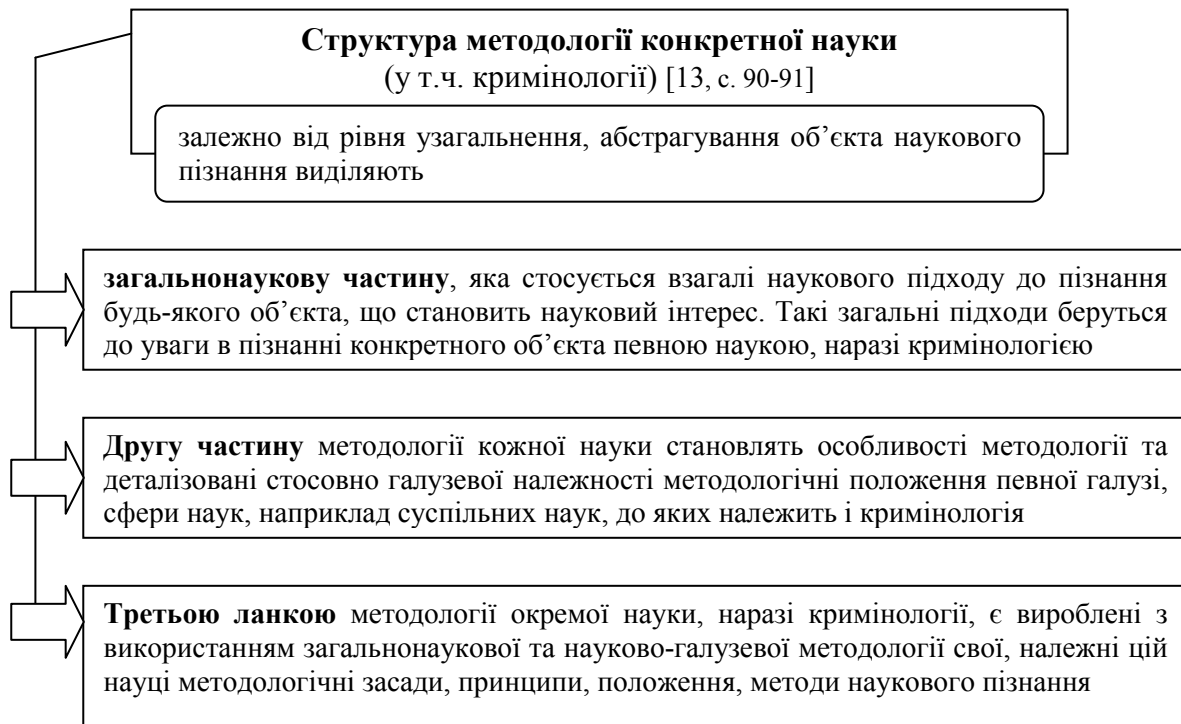
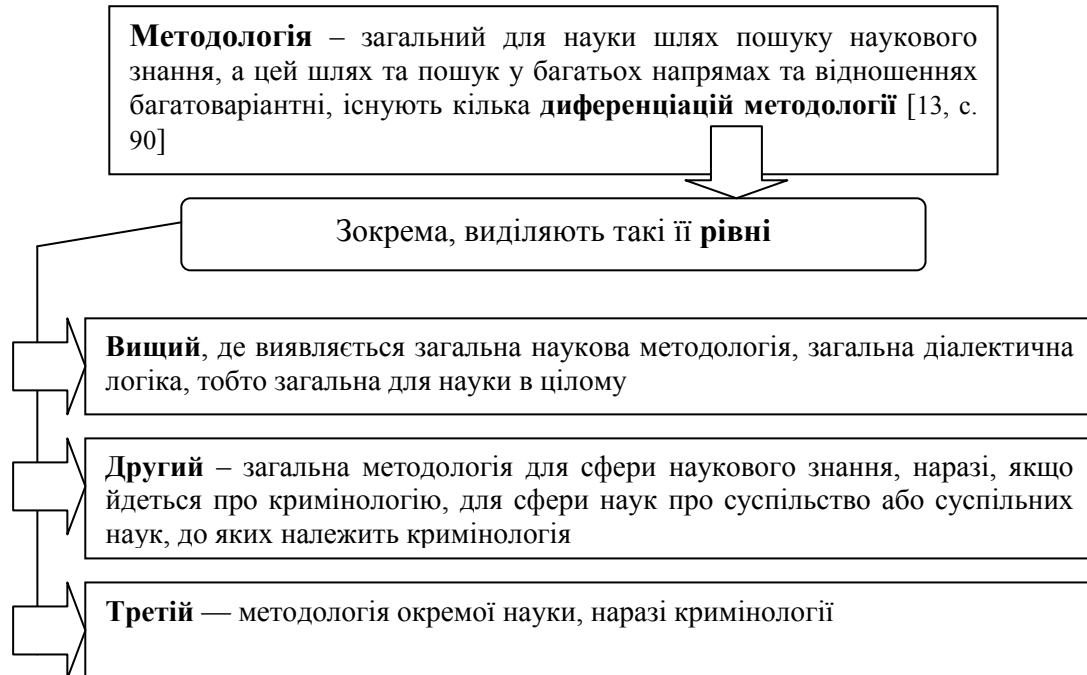
5 Термін **методологія** походить (від грецького *metodoc* – спосіб і *logos* – вчення), на переважну думку вчених означає *вчення про методи пізнання*, а інколи додають вчення про *методи пізнання і перетворення явищ реальної дійсності*. На нашу думку, **методологія** взагалі і кримінологічної науки зокрема – це не просто *вчення про методи пізнання*, а *вчення про методи пізнання та систему інтерпретації методів, притаманну предмету пізнання*

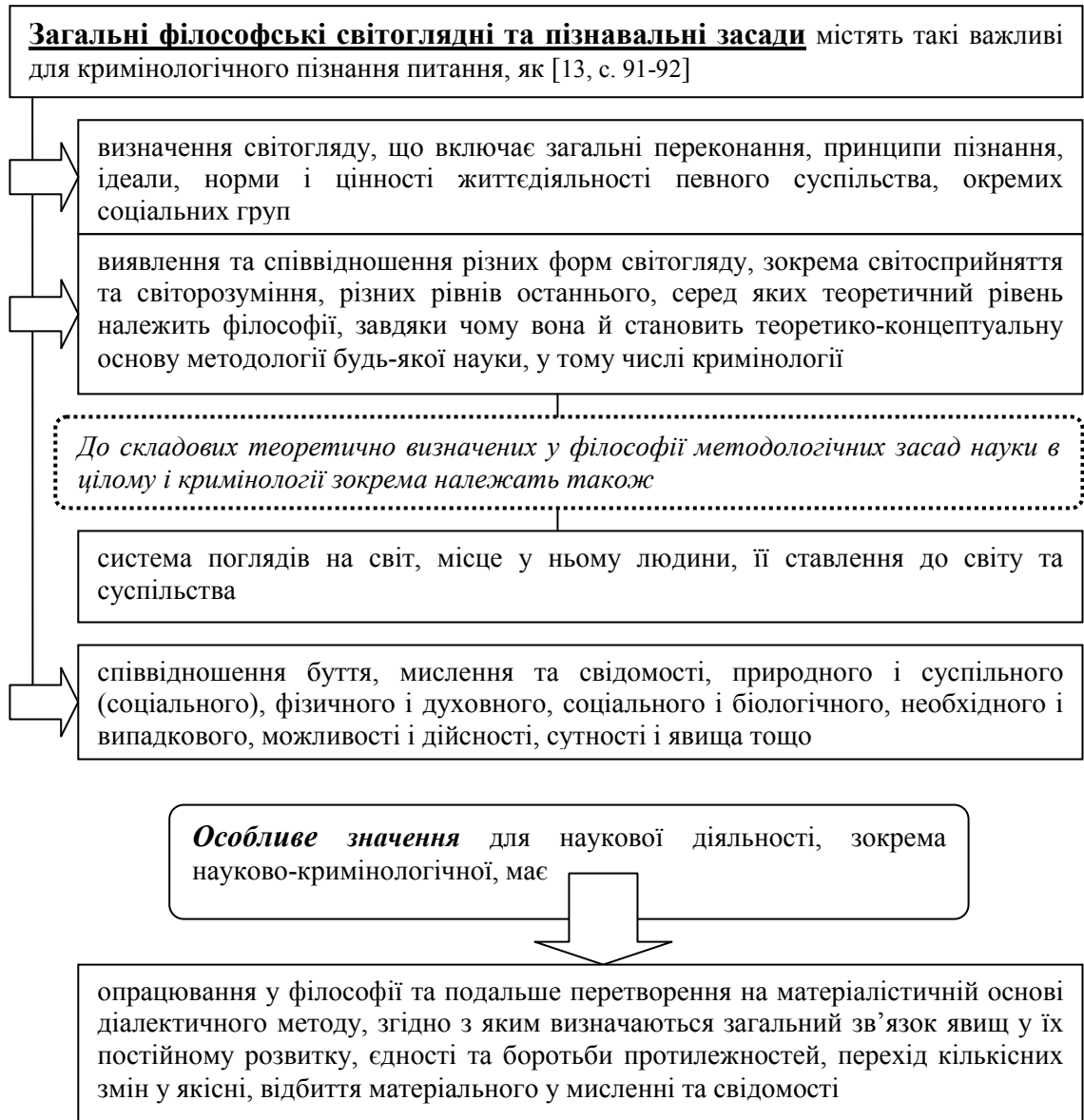
Методи, які витікають із діалектичного методу філософської (всезагальної) фундаментальної методології або загальнонаукові методи соціологічної науки, є практично універсальними і застосовуються по суті у методології всіх конкретних наук. Тому саме специфічна система інтерпретації методів, притаманна предмету пізнання тої чи іншої науки є тією категорією, яка індивідуалізує методологію кожної конкретної науки

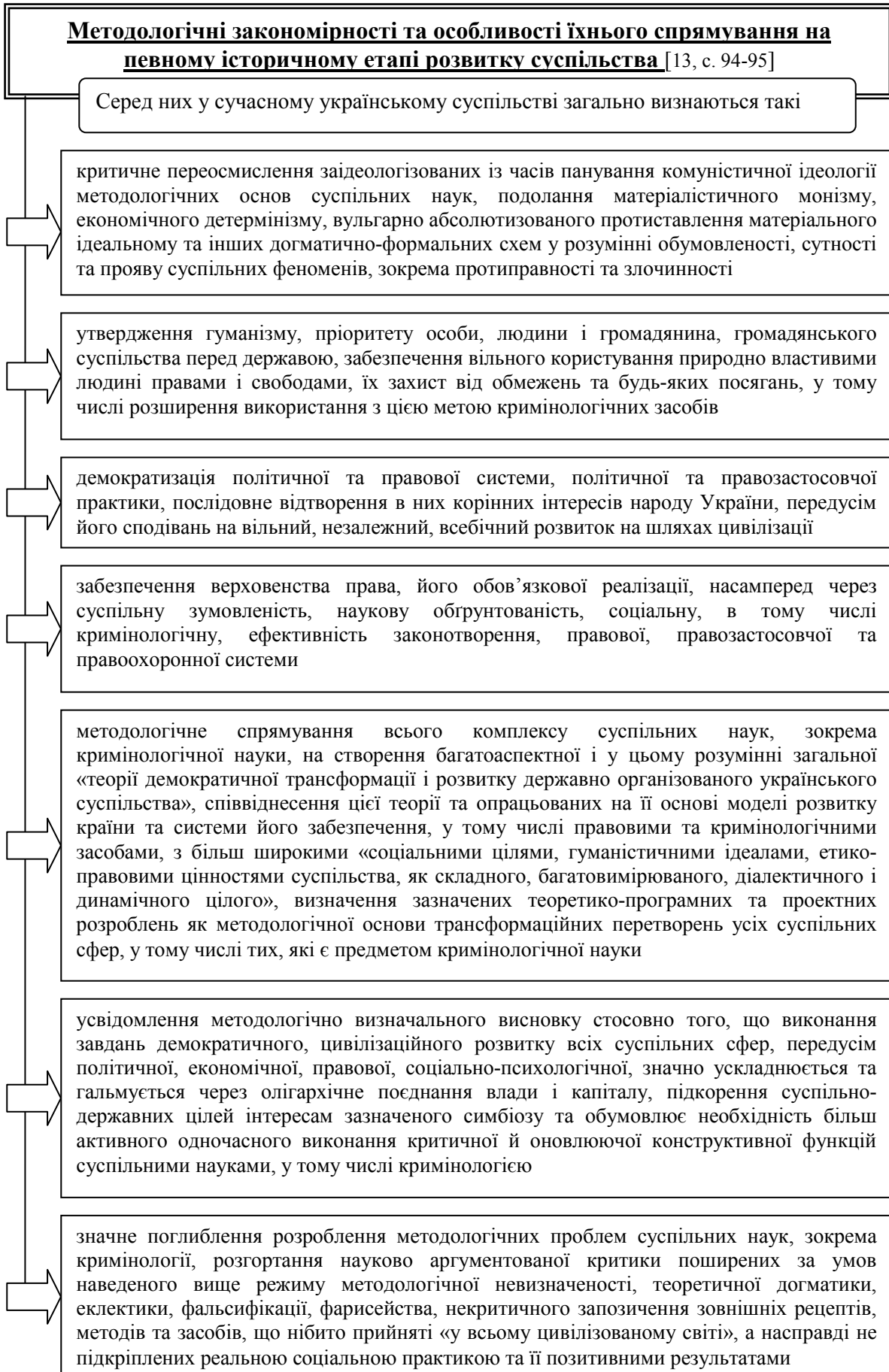
А.П. Закалюк, розглядаючи методологію і методи пізнання кримінологічної науки, наводить чотири рівні методів: 1) методи, що безпосередньо впливають із філософського діалектичного методу, як загального методу пізнання; 2) загальнонаукові методи, якими користується будь-яка наука; 3) методи інших наук, що використовуються однією наукою при пізнанні у своїх цілях об'єктів, які належать до предмета інших наук, Але частково у певному ракурсі є предметом пізнання й цієї науки; 4) методи певної науки, які є результатом і частиною розвитку її власної теорії (теорій)

Якщо методологію розглядати не просто як «вчення про методи», а як *вчення про методи і систему їх інтерпретації в пізнавальному процесі тої чи іншої науки, то число рівнів методології є більшим*. Принаймні можна говорити про: **перший рівень** – це філософська фундаментальна методологія; **другий рівень** – загальнонаукова методологія соціології; **третій рівень** методології (конкретно-науковий) утворює теорія держави і права, яка є *загальнотеоретичною методологією для всіх юридичних наук*; **четвертий рівень** – методологія кримінології; **п'ятий рівень** рівнозначних але не однакових між собою методологій (специфічних за системою інтерпретації методів пізнання, притаманних предмету їх вивчення) – утворює кримінальне право, кримінальний процес, криміналістика, судова медицина, судова бухгалтерія, судова статистика і т.ін.), та інші науки, що мають відношення до протидії і запобігання вчиненню злочинів

Методологія кримінологічного пізнання базується на використанні діалектико-матеріалістичного вчення, при цьому **принципово важливе** наступне [24, с. 48-49]

Злочинність розглядається як соціальне явище, і відповідно в процесі її дослідження використовуються методи соціальних наук, у тому числі соціології, соціальної психології. Поряд з різноманітними соціальними явищами, процесами, інститутами вивчається й людина, але не з біологічної позиції, а як член суспільства, продукт суспільного розвитку. І не випадково кримінологи говорять саме про особу злочинця

Злочинність аналізується у взаємодії, взаємозалежності з іншими явищами та процесами. Вона завжди розглядається в контексті суспільних відносин. Злочинність не щось таке, що стоїть поряд із суспільством, це явище, яке існує в даному суспільстві, пронизує різні його сфери: політичну, економічну, соціальну, духовну. Злочинність тісно пов'язана з багатьма іншими суспільними явищами, і перш за все з так званими негативними соціальними відхиленнями або різними формами соціальної патології, наприклад з тіньовою економікою, наркотизмом, адміністративними правопорушеннями, цивільно-правовими деліктами і т.п. Злочин розглядається у взаємозв'язку з іншими актами поведінки людини, у контексті всієї його діяльності

Суттєвим є розгляд кримінологічно значущих явищ (злочину, злочинності, їх детермінації, причин і т.ін.) у їх русі та зміні. Іншими словами, не тільки в статиці, але й вивчаючи минуле, сьогодення, прогнозуючи майбутнє

Розвиток кримінологічно значущих явищ розглядається як процес, у якому рух носить поступаючий характер. Мається на увазі, що рух здійснюється не по колу. Відповідно не може бути простого відтворення того, що вже було. Кількісні зміни при їх накопиченні, розвитку переходять у якісні й породжують нові стани злочинності

Враховуються й внутрішні протиріччя, різні сторони кримінальних явищ, що вивчаються, і зовнішні, тобто протиріччя між кримінальними й іншими явищами. Приймається до уваги також взаємодія внутрішніх і зовнішніх протиріч. Боротьба протиріч як раз і слугує джерелом розвитку відповідних явищ. Боротьба зі злочинністю, попередження злочинів – це завжди одночасно усунення негативних сторін і опора на позитивні, розвиток і сприяння ним

Методологія – це вчення про шляхи пошуку наукового знання

В основі кримінологічної методології лежить загальний метод пізнання – **діалектичний та історичний матеріалізм**

Діалектико-історичний метод орієнтує дослідника на потребу розглядати злочинність та інші кримінологічні явища в порівняльно-історичному аспекті в розвитку та зміні їхніх соціальних зв'язків і зумовленостей, застерігає від суб'єктивізму й однобічного підходу, забезпечує системність дослідження.

Методологія кримінологічної науки

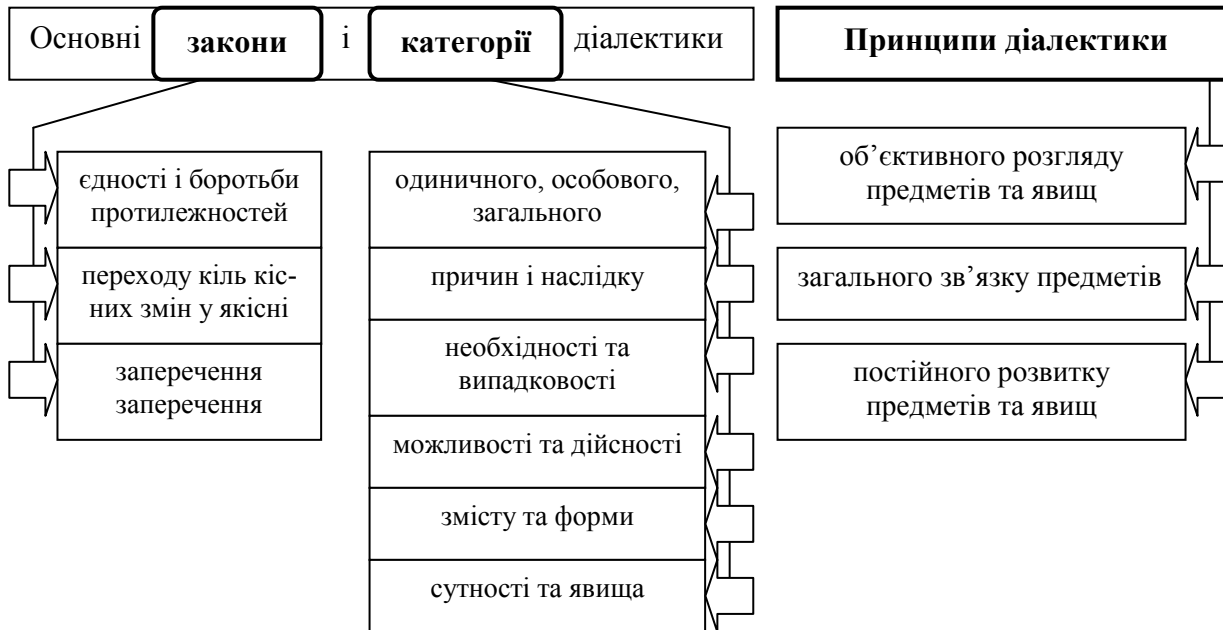
Складається із:

- загальнонаукових принципів, вимог, критеріїв наукового пізнання;
- методологічних і методичних особливостей галузі суспільних наук, до яких належить кримінологія ;
- методологічних і методичних положень, методів, способів власного (кримінологічного) опрацювання, що знаходяться у діалектичному зв'язку з першими та другими

Діалектичний метод лежить в основі методології будь-якої науки, а діалектичний матеріалізм становить загальну методологію

ДІАЛЕКТИКА

Діалектика (мистецтво сперечатись, міркувати) – розділ філософії, що досліджує категорії розвитку

! Необхідно розрізняти !

Методологія кримінології

визначення шляхів пізнання
кримінальних явищ, його
орієнтирів

**Методика кримінологічного
дослідження**

система певних методів,
технічних прийомів і засобів
збору й обробки
кримінологічної інформації, їх
поєднання між собою,
послідовність застосування з
метою більш повного,
об'єктивного та глибокого
пізнання досліджуваного
кримінального об'єкта, його
сутності, зовнішніх і
внутрішніх зв'язків, змісту
елементів, з яких він
складається

¹Більш детальний розгляд зазначених напрямків представлений у наступній схемі

Напрями методологічних досліджень (за О.В. Старковим)

Математичний орієнтир пізнання направляє дослідників кримінальних явищ всякий раз, вивчаючи ту чи іншу проблему, по-перше, застосовувати емпіричні методи дослідження при зборі та обробці отриманого матеріалу, насамперед статистичні прийоми, а також дані опитувань, експериментів, тестування; по-друге, пропонуючи нове трактування тієї чи іншої кримінологічної категорії або, тим більше, нову категорію, необхідна її фізико-математична формалізація, тобто вираз через формулу, по-третє, і цього може бути замало, якщо не буде запропонована адекватна методика її виміру, введення символів, шкалювання, наприклад, замість метрів, вольтів і амперів, ступеня криміногенності, критерії профілактики, заходи заподіяння і обумовлення злочинності і злочинної поведінки, коефіцієнт вірогідності, індекс вимірювання часу з моменту початку дії причин і умов до реалізації в злочині

Найбільш загальним методологічним напрямком у кримінології є **історичне** дослідження окремих кримінологічних ідей, положень і думок, що містяться в філософських, політологічних та інших трактатах, психологічних дослідженнях, в релігійних джерелах. Якщо кримінолог не буде знати основоположних кримінологічних ідей, закладених в Талмуді, буддійських джатаках, Біблії, Корані та ін, незалежно від своєї віри, кримінологічних думок, обґрунтованих *Платоном, Аристотелем, Т. Мором, Ч. Беккаріа, Ш. Монтеск'є, І.Бентамом, Г.В.Ф. Гегелем* і іншими, то він буде представляти з себе сліпе дитя, яка не пам'ятає спорідненості

Специфічним методологічним напрямком у кримінології є застосування **філософських** категорій і законів з метою вирішення різних кримінологічних проблем. Та й сама кримінологія є філософією, методологією наук кримінального циклу. Основоположний закон діалектики – єдності і боротьби протилежностей – не тільки визначає витoki походження всесвіту, людини, суспільства, але і є основою пізнання загальносоціальних причин злочинності – суперечностей сфер соціального буття й суспільної свідомості. На основі ж закону переходу кількісних змін у якісні можна визначитися з механізмом взаємодії загальносоціальних причин і умов злочинності та її типів з особистісно-мікросередовищними причинами та умовами злочинної поведінки і його типів, тобто з одним із найскладніших питань кримінології і в той же час методологічних – адже саме його рішення визначає предмет науки кримінології – як зміст, так і стик соціології злочинності та психології злочинної поведінки, про що ще на зорі її зародження писав *Ф. Лист*. Без застосування таких категорій філософії як «сутність і явище», «зміст і форма» неможливо просто міркувати про ті чи інші кримінальні явища. Наприклад, сутність внутрішньої причини злочинної поведінки – криміногенної мотивації – визначається будь-якими спонукальними елементами до вчинення злочину, а в зміст входять: потреби, інтереси, установки, ціннісні орієнтації, емоції, мотиви і цілі, безпосередньо породжують злочин

Концептуальний методологічний напрямок визначає основні підходи, принципи пізнання кримінальних явищ, сторони, з яких треба починати пізнання, від чого залежать і методи, якісь потрібно використовувати. Інакше кажучи, перш ніж почати дослідження, треба визначитися, антропологічний, генетичний, психологічний, соціальний, статистичний, астрономічний або який-небудь інший підхід до пізнання кримінального явища – злочинності, злочинної поведінки, особистості злочинця, причин і умов злочинів, профілактики – ви приймаєте, будете послідовно проводити і реалізовувати. Саме від цього залежить, яке концептуальний кримінологічний напрямок взято за основу – антропологічне, біосоціальна, соціологічне, теологічне і т. п., що визначає і методику дослідження і фахівців, яким це під силу і шляхи реалізації, впровадження отриманих результатів. Саме концептуальний підхід визначає ту чи іншу кримінологічну школу, систему переваг кримінолога і навіть, на жаль, його симпатії та антипатії до того чи іншого дослідника, аж до епіграм, образ, особистого неприйняття, карикатур і т.ін.

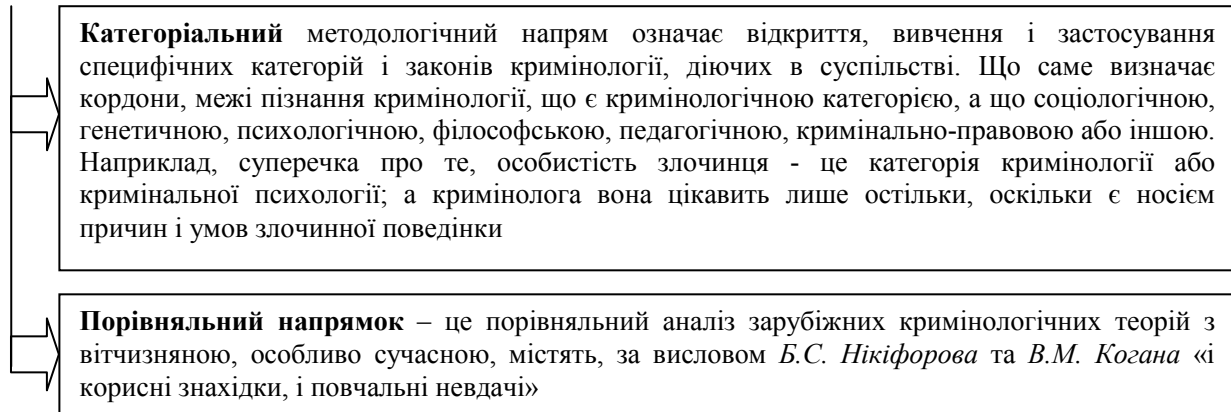
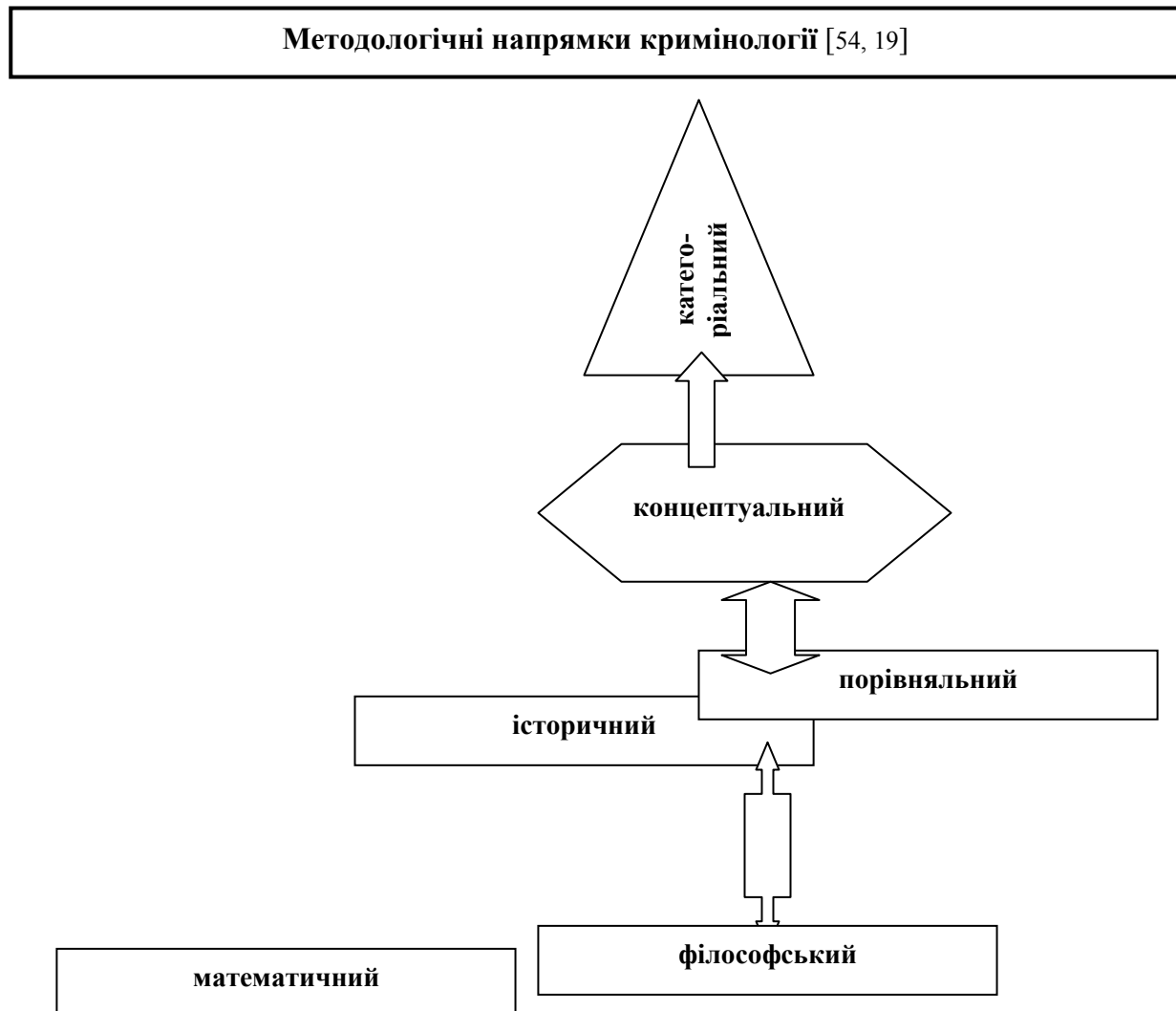
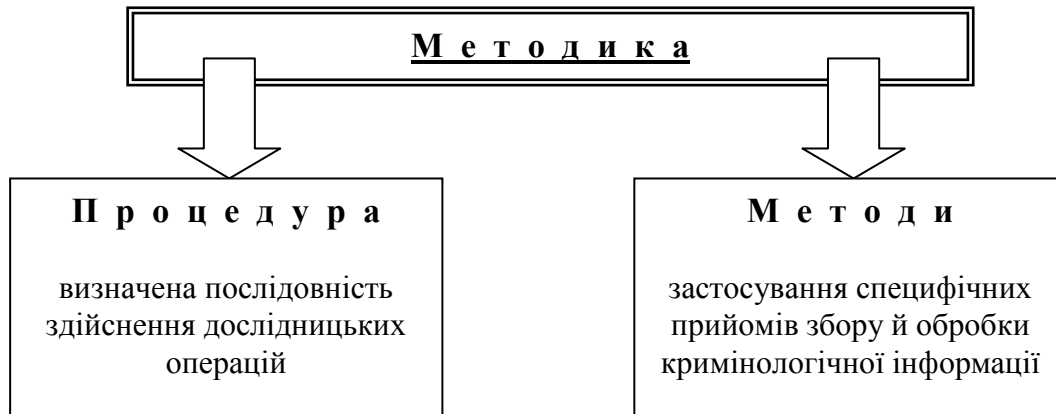

Схема 10.1.13

П р о ц е д у р а

Схема 10.1.16

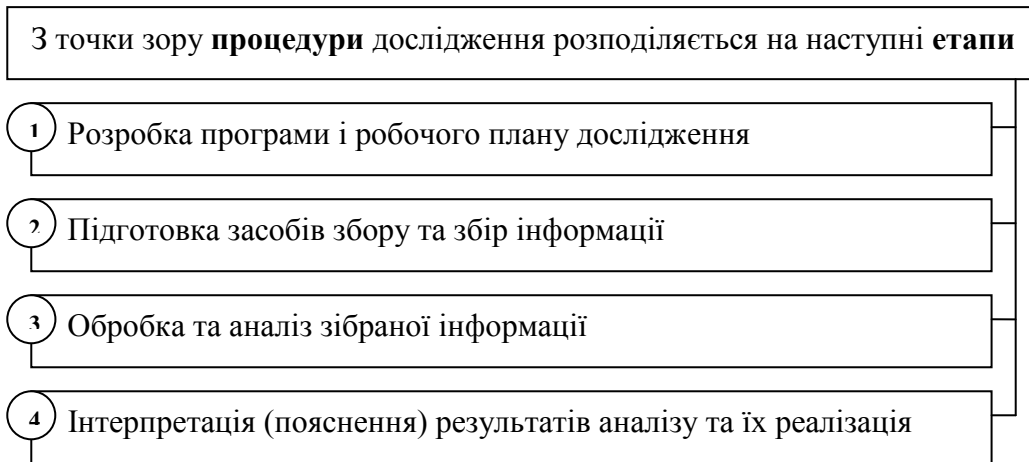
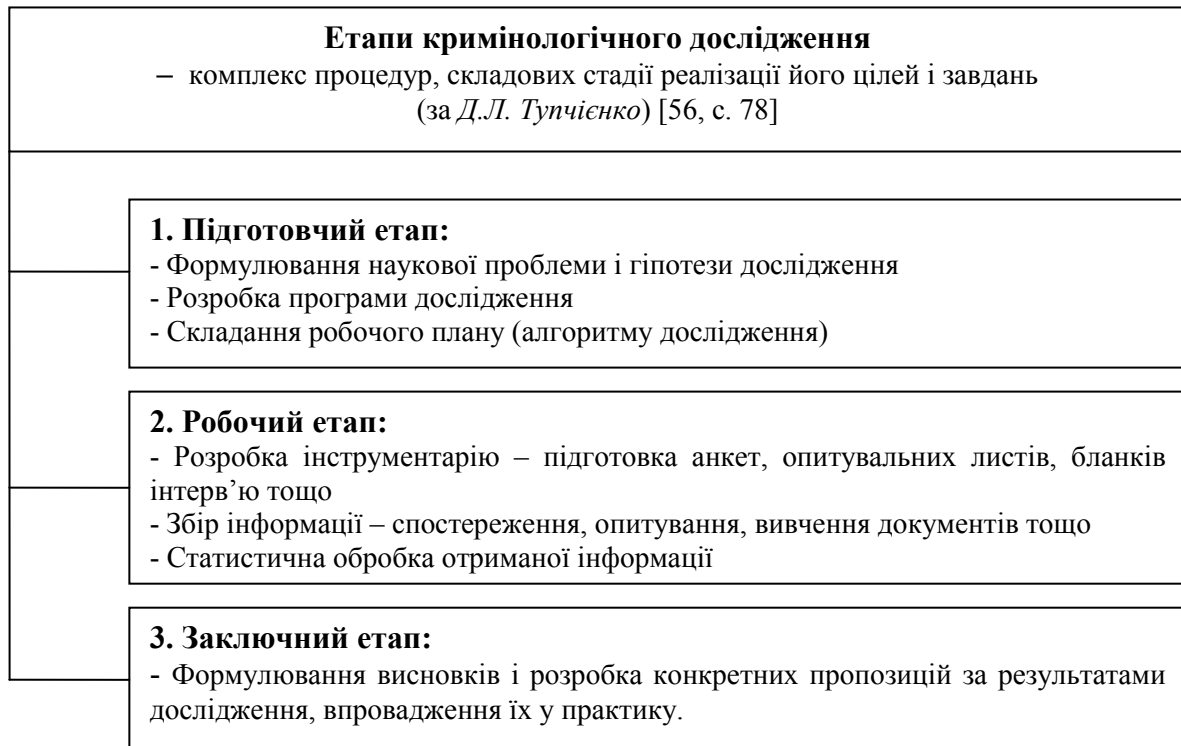
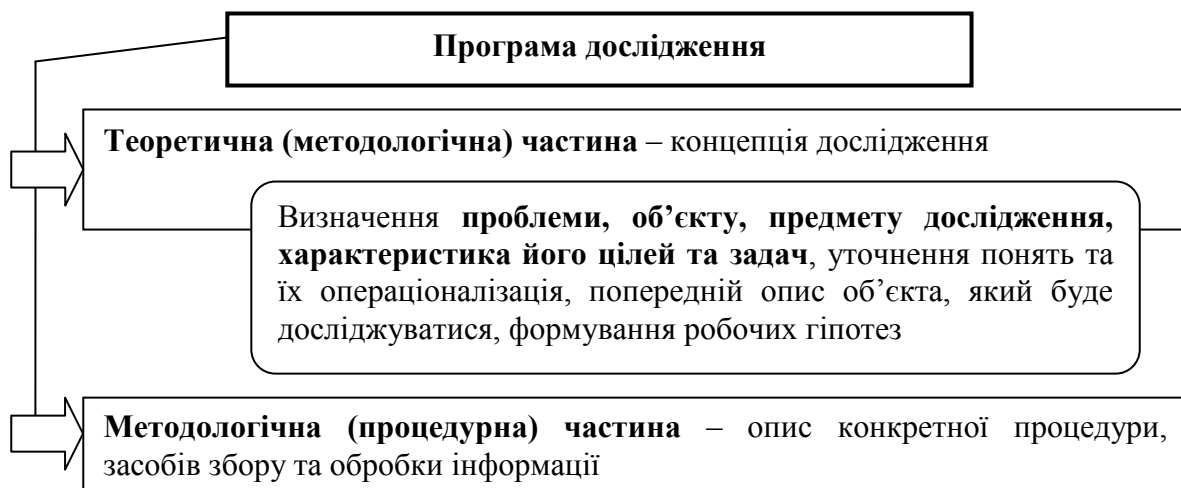
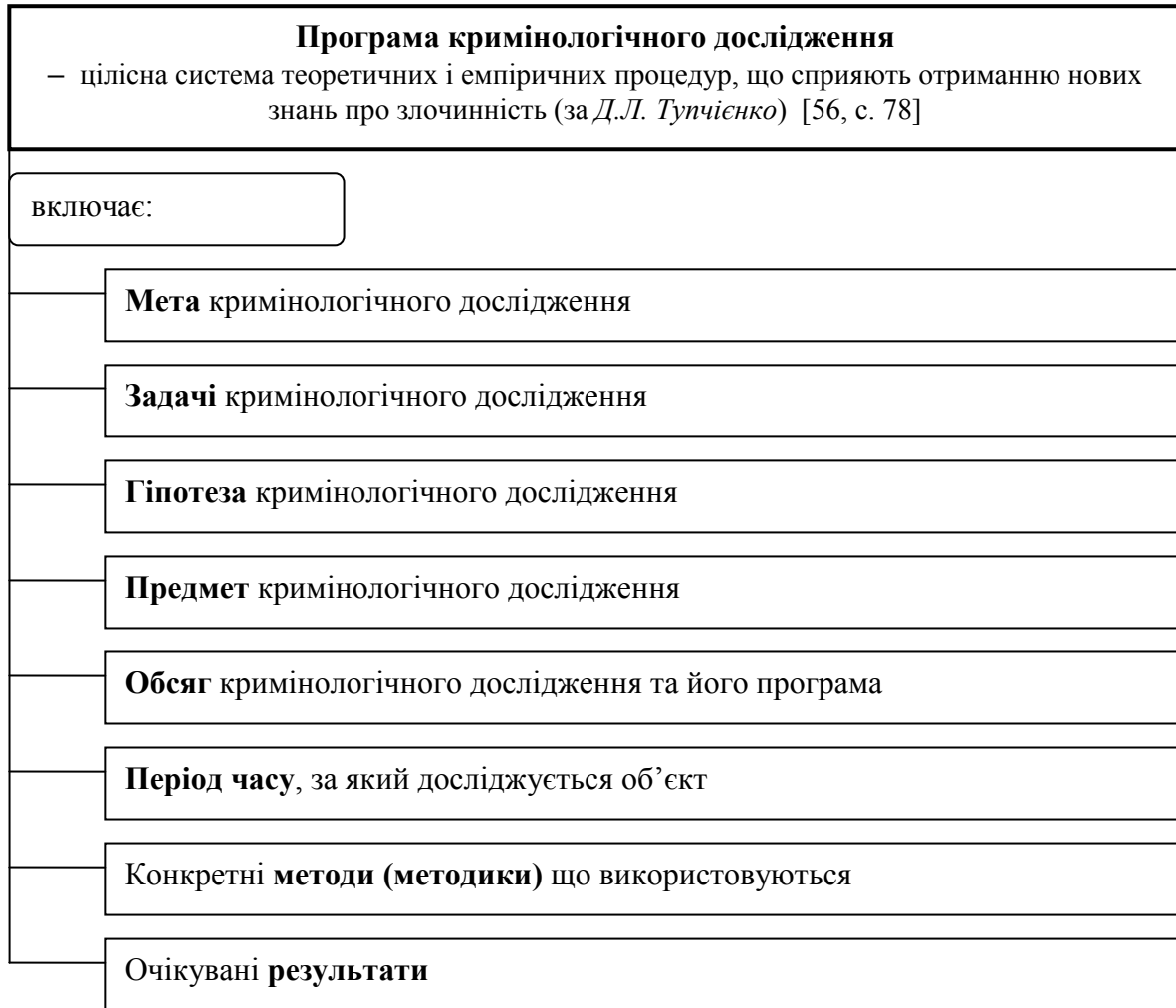
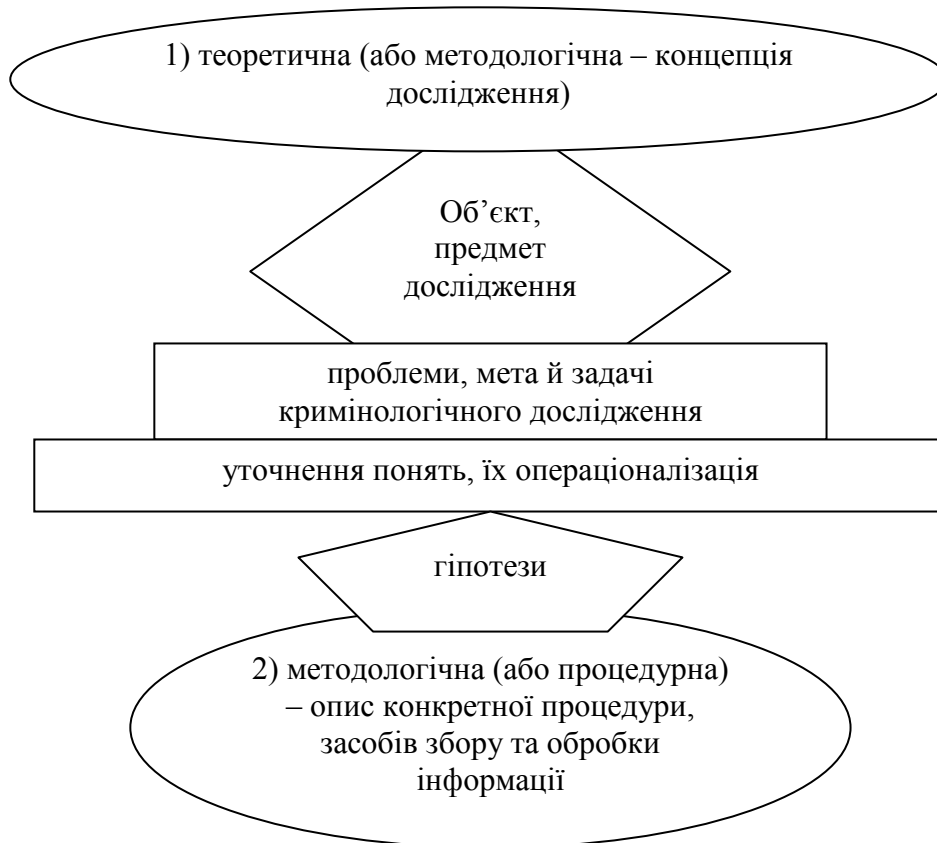

Схема 10.1.17

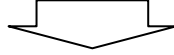

Структура програми кримінологічного дослідження
(за О.В. Старковим) [54., с. 241]

Проблема¹ – це складне теоретичне або практичне питання, який потребує вивчення та вирішення. До числа **актуальних проблем кримінології** на сьогоднішній час відносяться основні напрямки боротьби із злочинністю

встановлення жорстокого заслону кримінальному насиллю, забезпечення належної охорони життю, здоров'ю та майновій безпеці громадян

підвищення ефективності розкриття злочинів, що отримали широкий суспільний резонанс

профілактика злочинів серед неповнолітніх

докорінне покращення боротьби з організованою злочинністю

протидія процесам криміналізації економіки

покращення роботи з попередження та виявлення незаконного обігу зброї та наркотиків

¹ Проблема визначається як «питання», відповідь на яке не знаходиться у накопичених знаннях і тому потребує певних практичних і теоретичних дій для його вирішення (відмінних від пошуку в уже існуючих знаннях)

Метою практично будь-якого кримінологічного дослідження є розробка шляхів, методів профілактики злочинів, як теоретичних, так і прикладних

Задачі дослідження конкретизують проблему, визначають її основні напрямки й характер очікуваних результатів. У задачах визначається переважно орієнтація дослідження на вирішення або практичних, або теоретичних задач. У процесі дослідження здійснюється уточнення задач, постановка нових

Об'єкт кримінологічного дослідження – те чи інше кримінальне явище (або процес), що містить «протиріччя та породжує проблемну ситуацію»

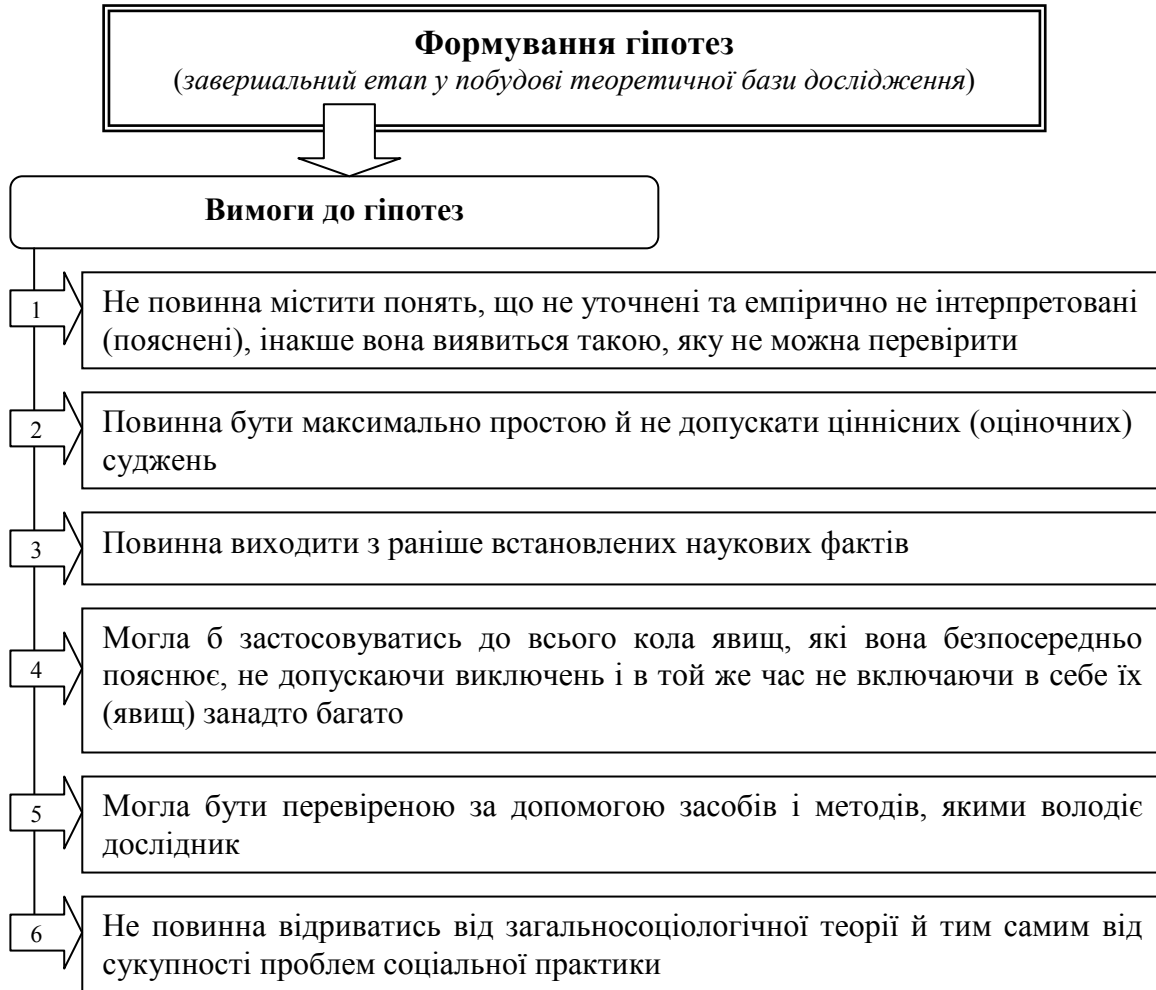
Наприклад, об'єктом такого дослідження як «Криміногенна ситуація в причинному механізмі злочину» є «криміногенна ситуація»

Предмет кримінологічного дослідження – ті чи інші сторони об'єкта, що визначаються в залежності від мети, задач, проблеми дослідження.

Теоретично предмет вужчий ніж об'єкт, проте багатший за змістом і більший за об'ємом, при чому один і той же об'єкт може виступати в якості предмета зовсім різних за своєю направленістю досліджень. Наприклад, якщо об'єктом дослідження є криміногенна ситуація, то її предметом може бути структура криміногенної ситуації, місце криміногенної ситуації в причинному механізмі злочину, зовнішні та внутрішні причини й умови формування самої криміногенної ситуації. Криміногенна ситуація може бути й предметом, наприклад, філософського дослідження: «Поняття й види проблемних ситуацій», куди, поряд із конфліктною, революційною, міжнародною, конкретною життєвою ситуацією, включається й криміногенна

Уточнення понять (теоретичне), тобто їх визначення, а головне – **операціоналізація понять** – переведення загальних понять на колію конкретного дослідження, що надає можливість, внаслідок цього, оперувати цими поняттями в його процесі (їх розшифровка та конкретизація). Операціоналізацію понять інколи називають попереднім описом об'єкта дослідження

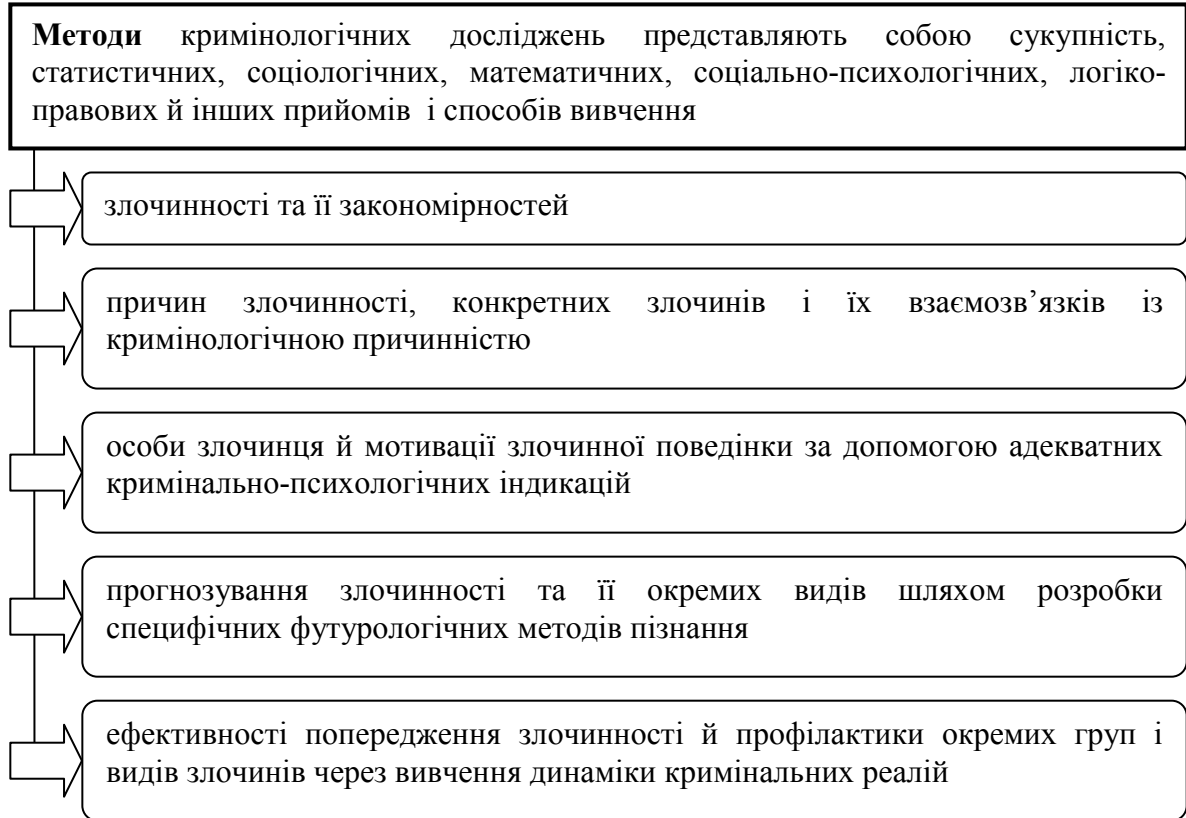
Наприклад, причини та умови злочину. Необхідно дати визначення причин, умов злочинної поведінки, класифікувати їх, визначити їх функції, наповнити конкретним змістом

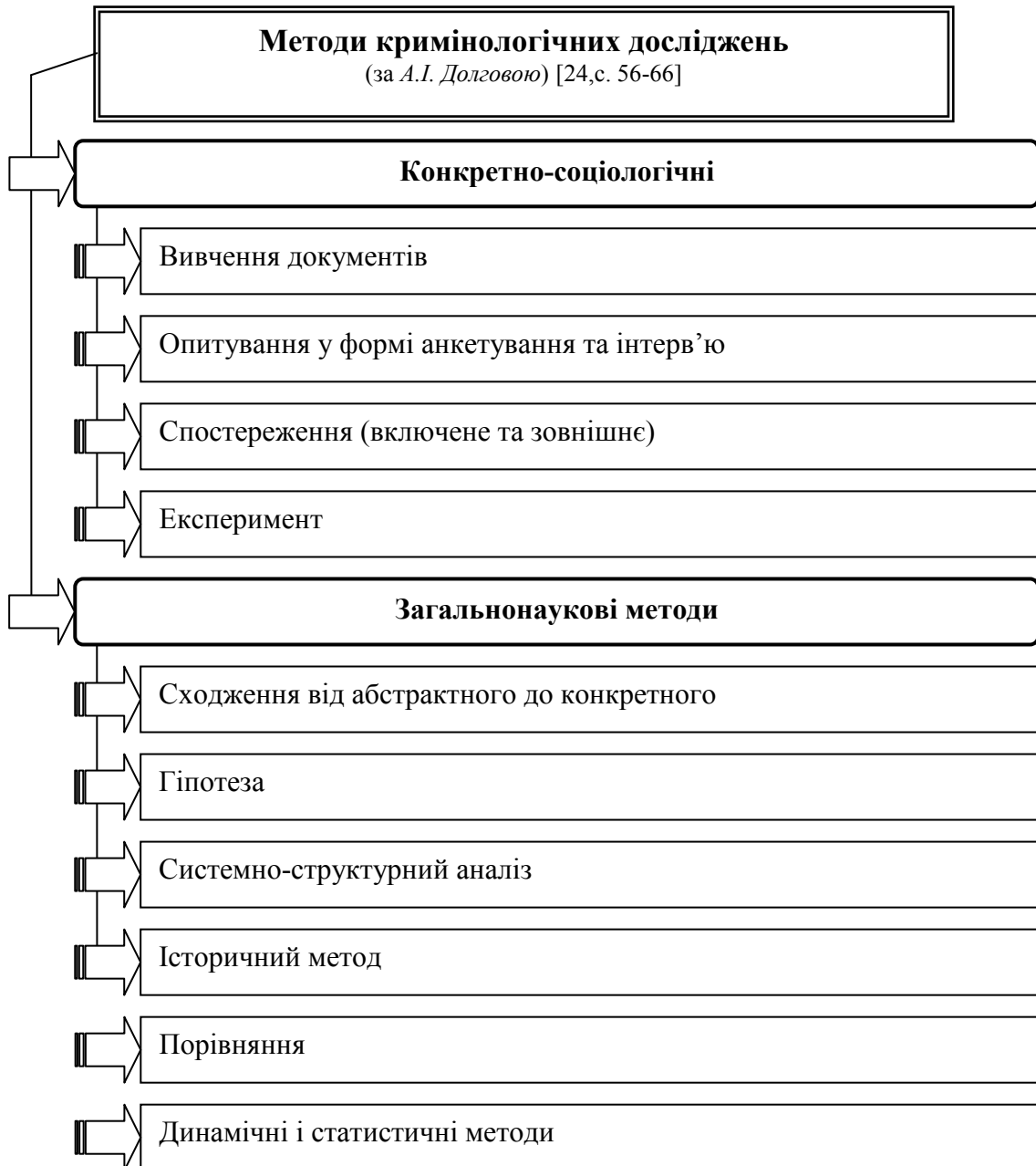

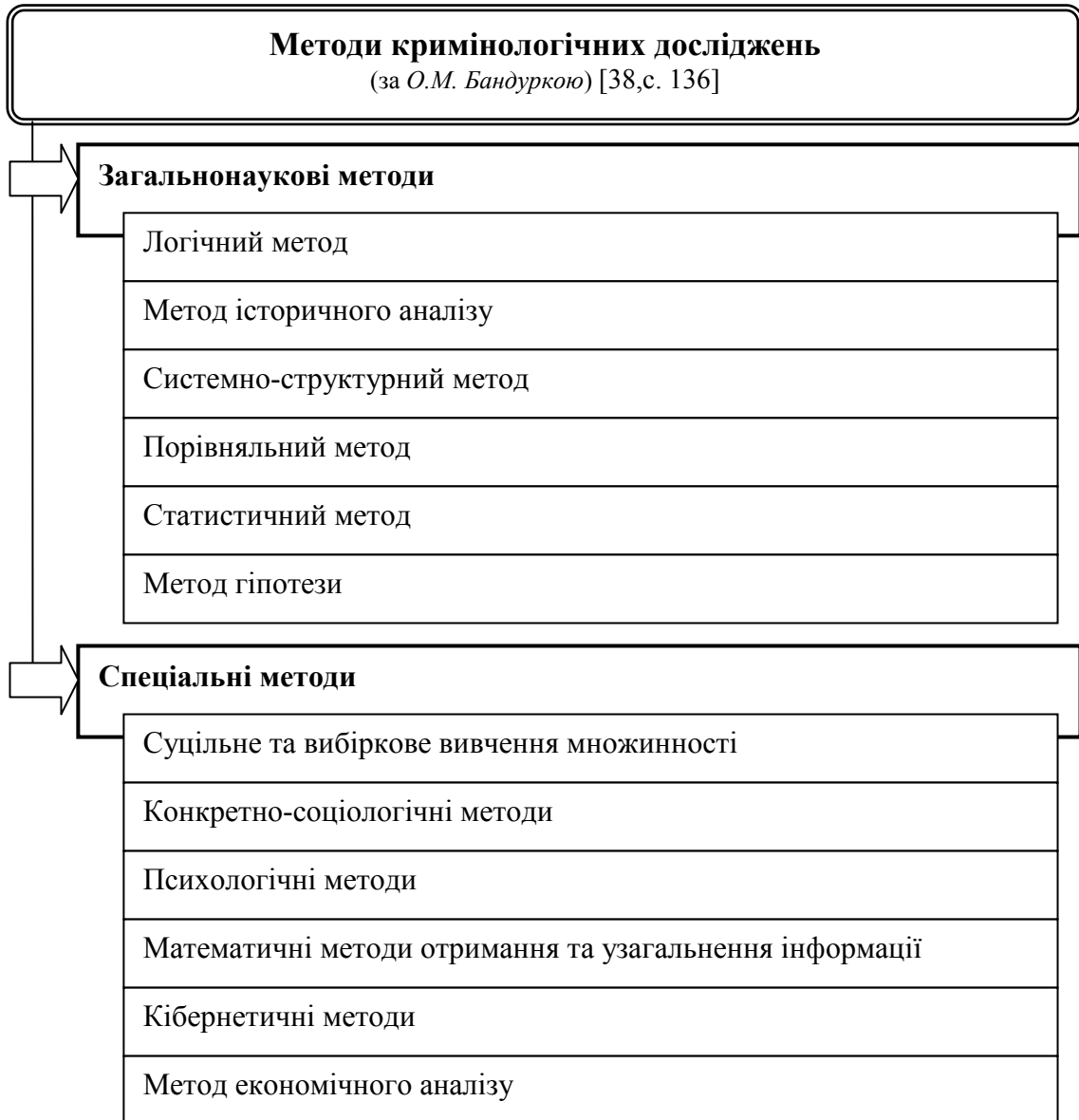
10.2 Методи кримінологічних досліджень

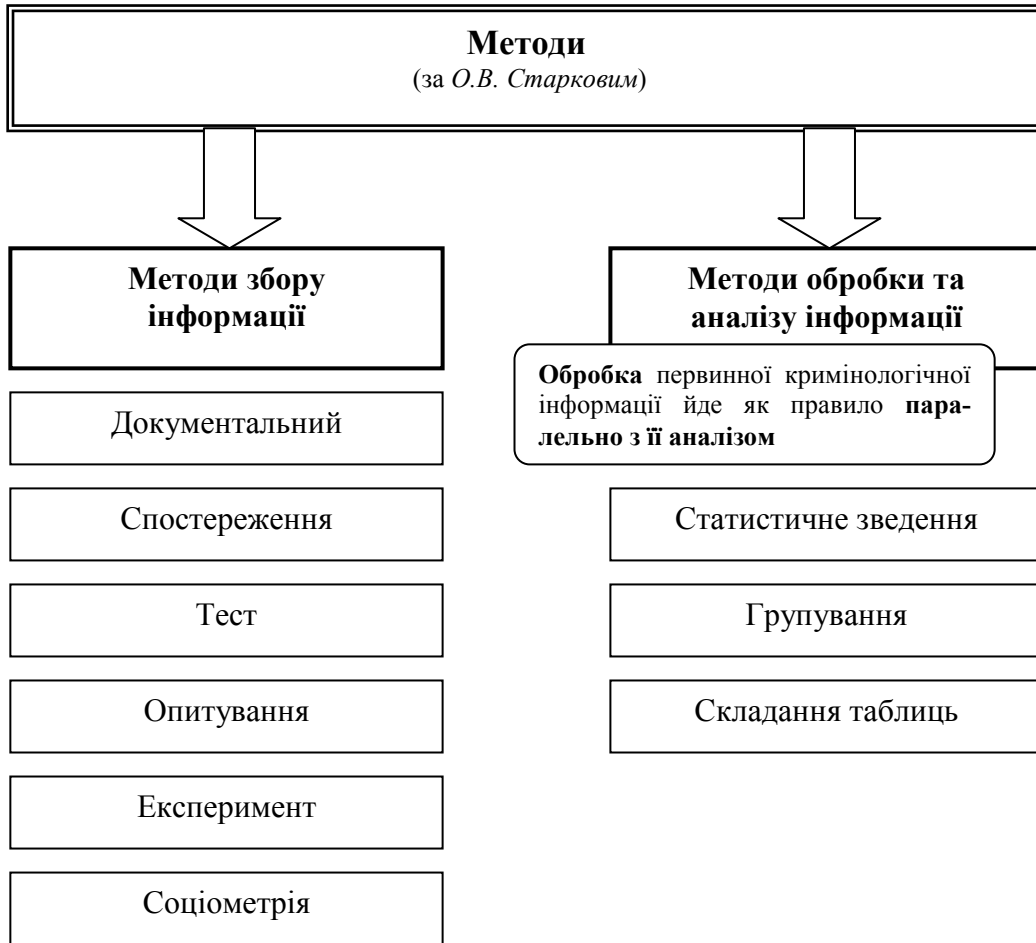
М е т о д и

Схема 10.2.1

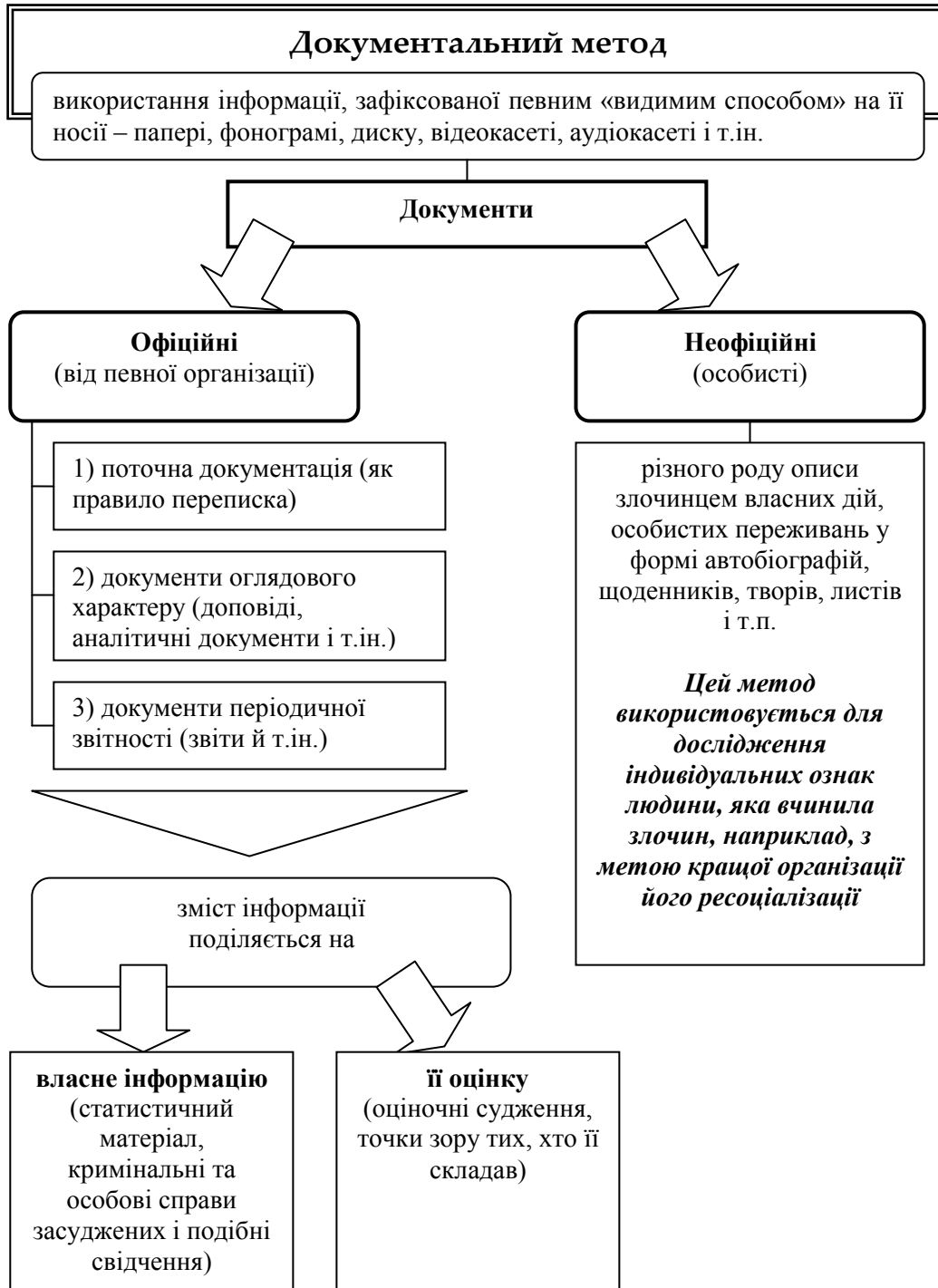

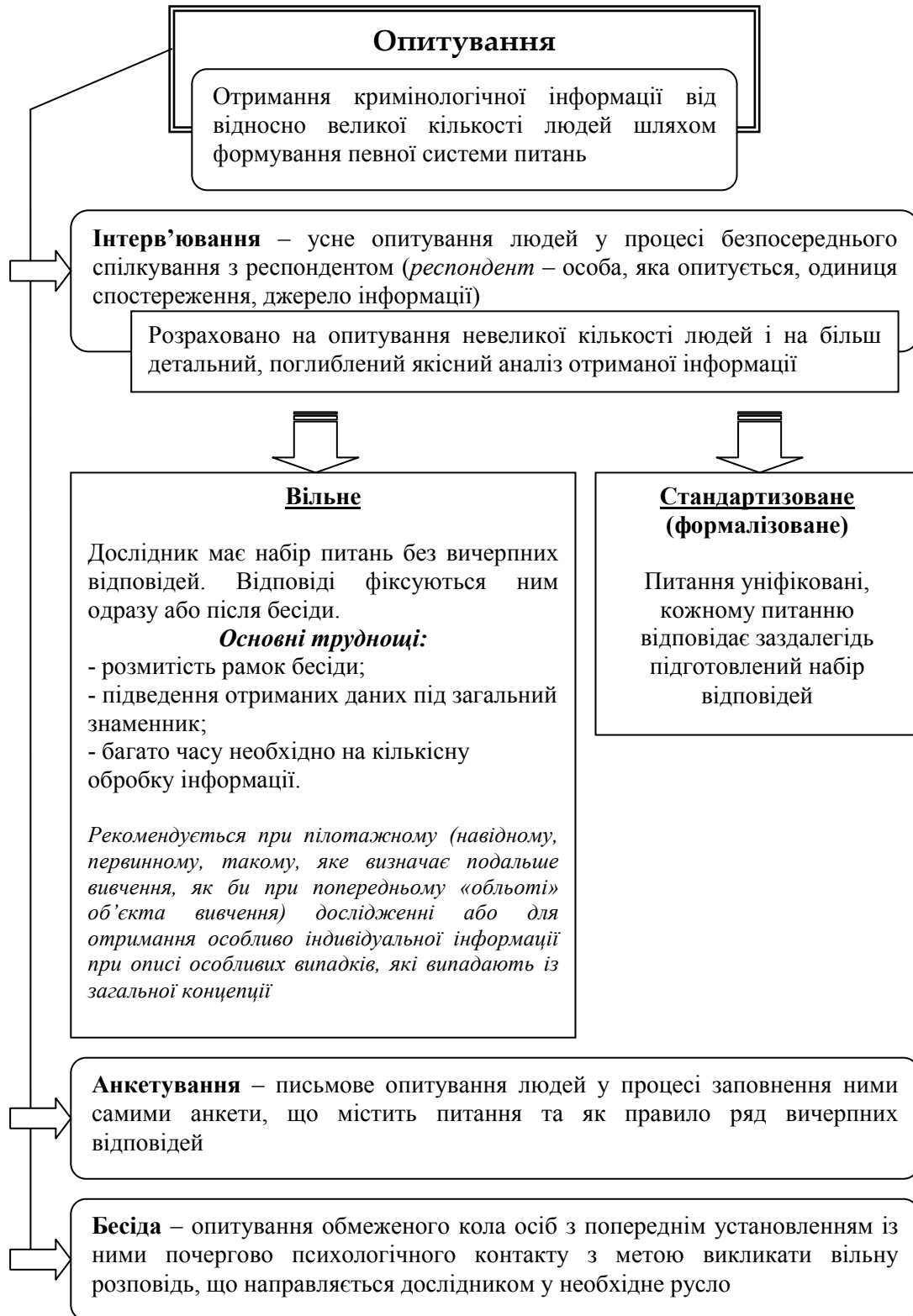

Зміст кримінологічної інформації (за Д.В. Жмуровим)

Різновидом документального методу є *контент-аналіз* – метод дослідження великої кількості однорідних документів (так для визначення якого-небудь поняття досліджуються всі його визначення, із них виділяються ознаки, які зустрічаються найбільш часто й уже з них формується нове визначення (змістовне)

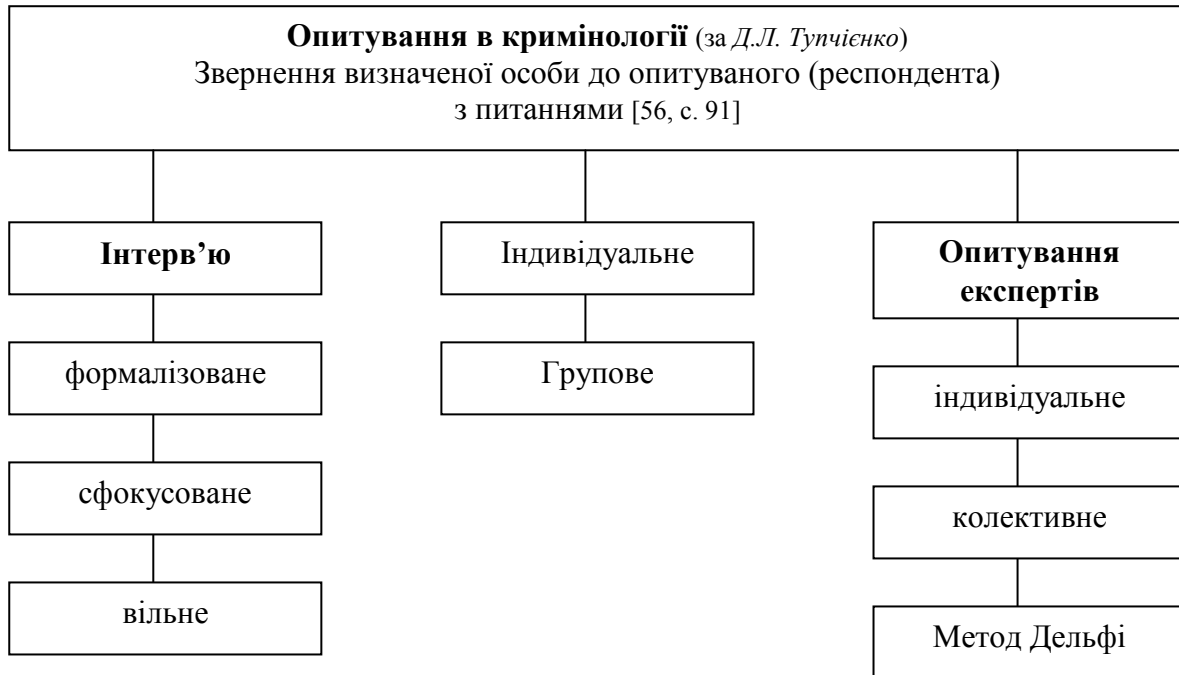

Схема 10.2.10

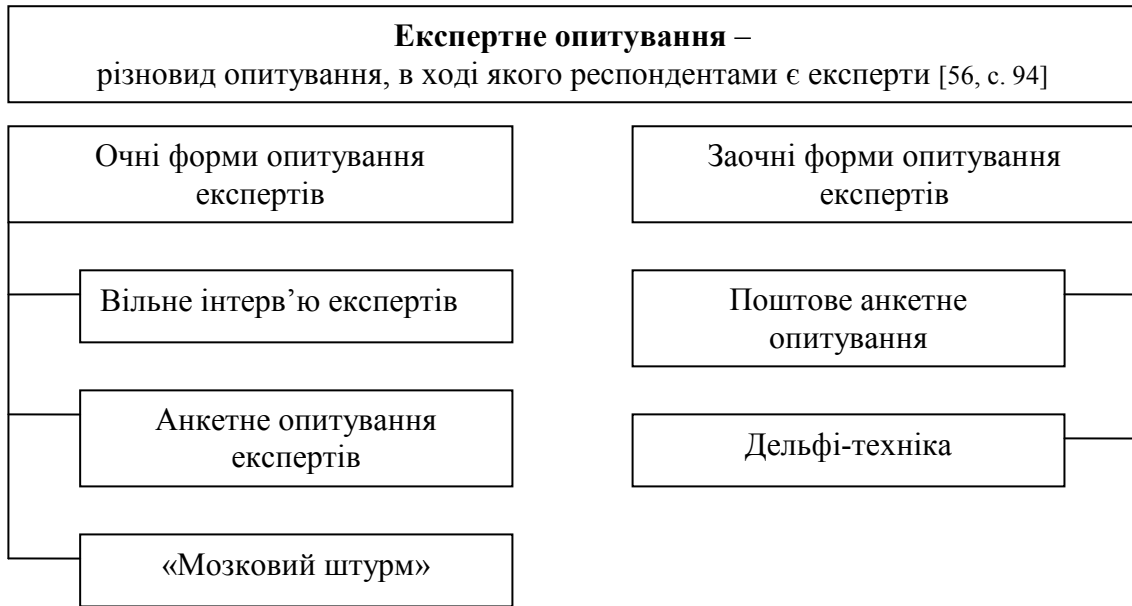
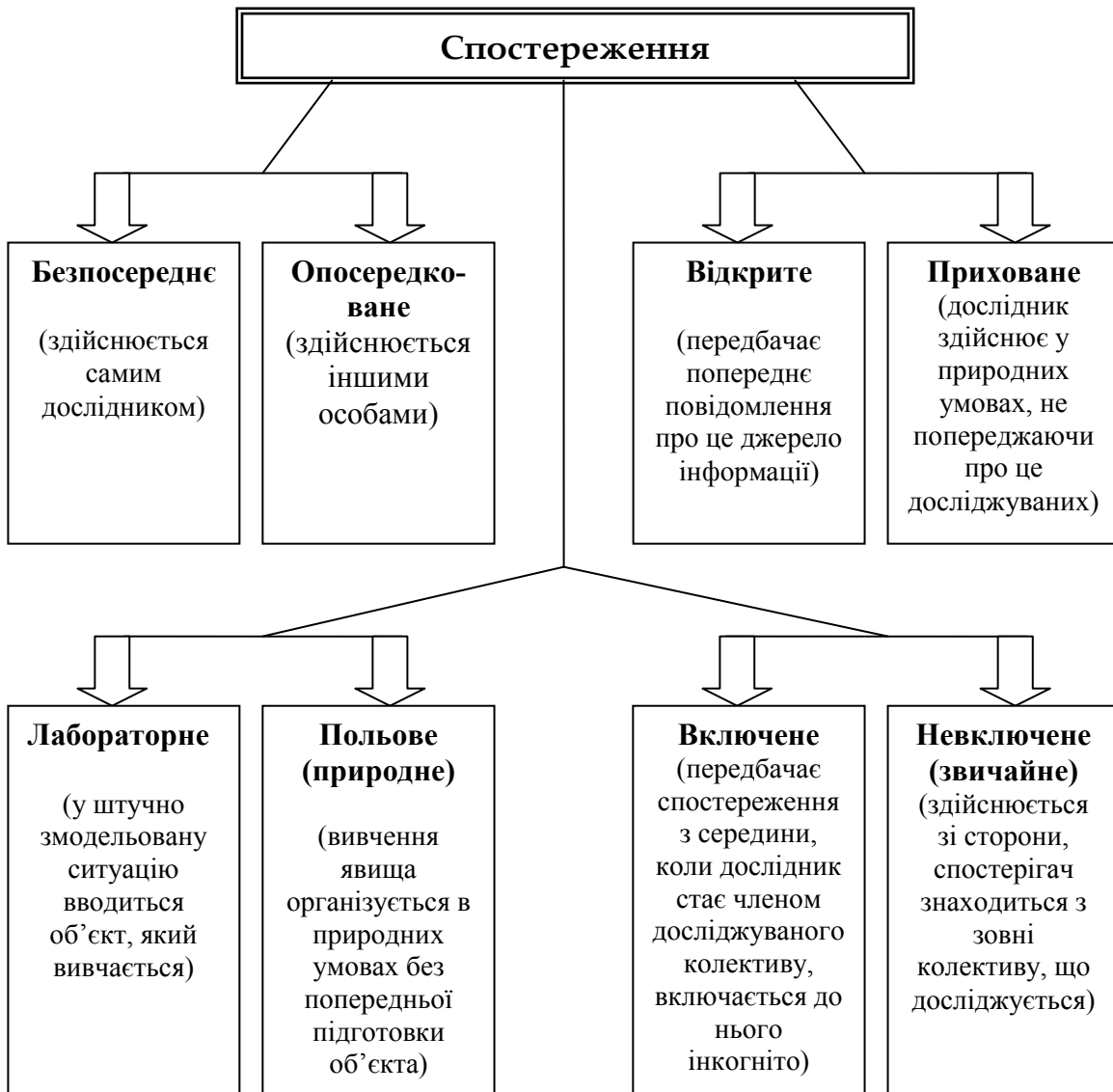
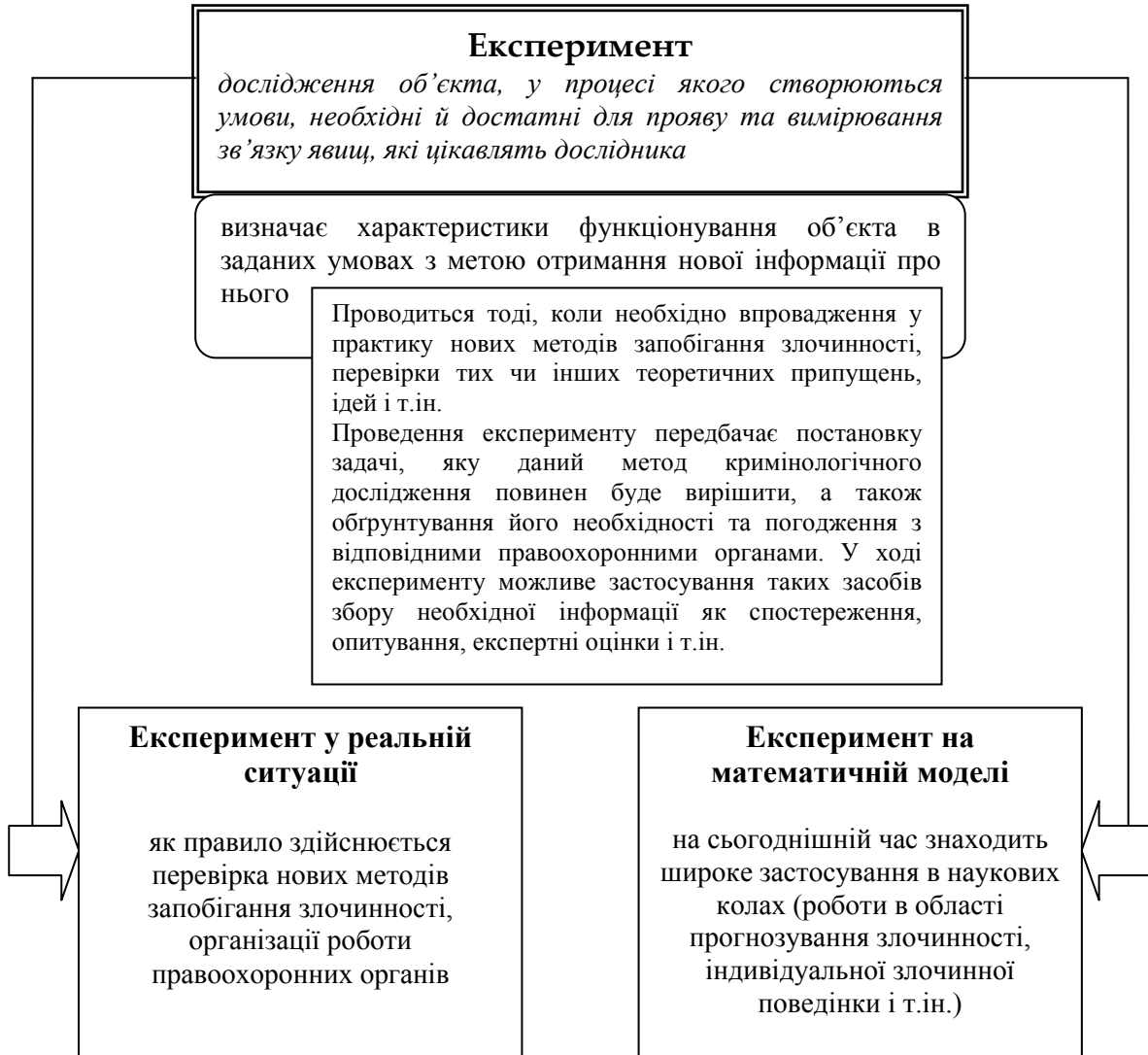
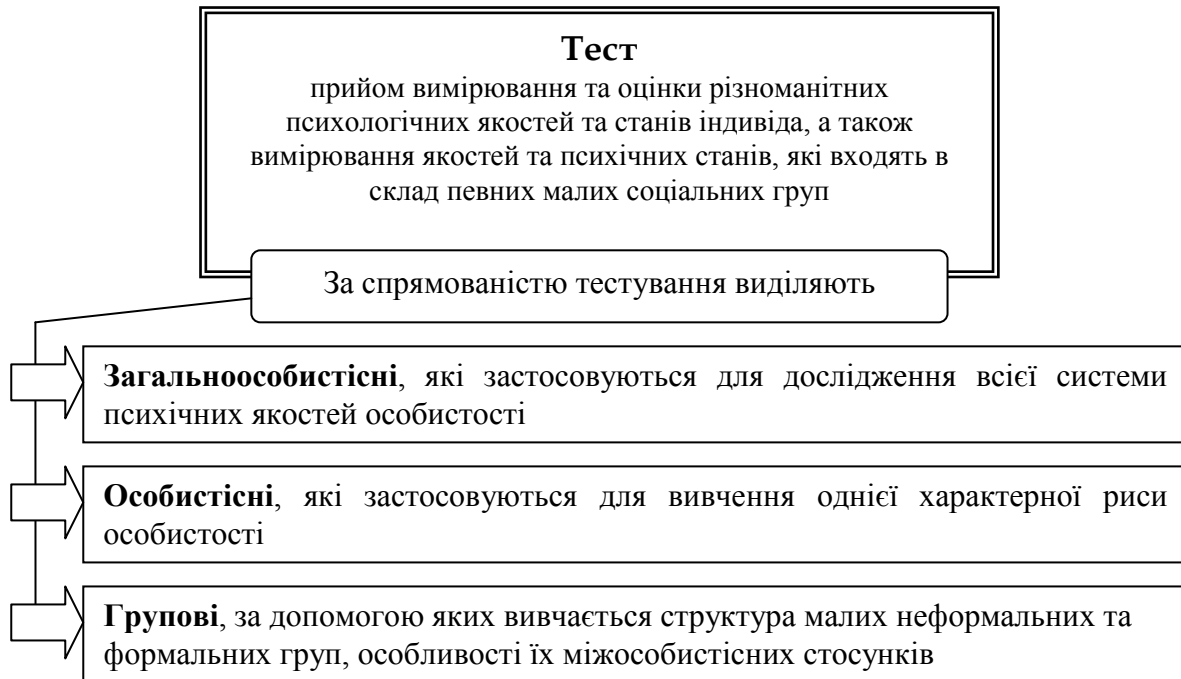
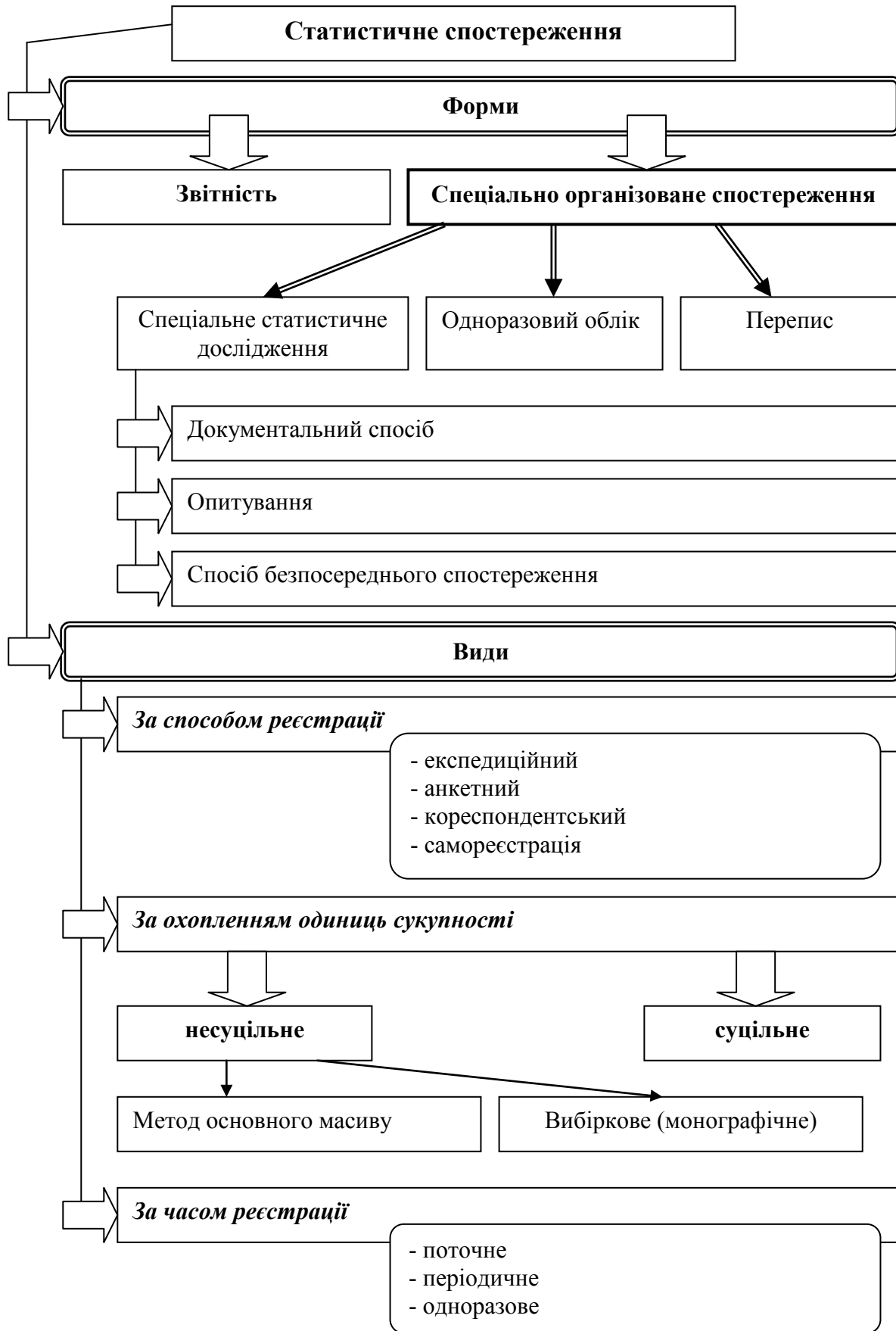

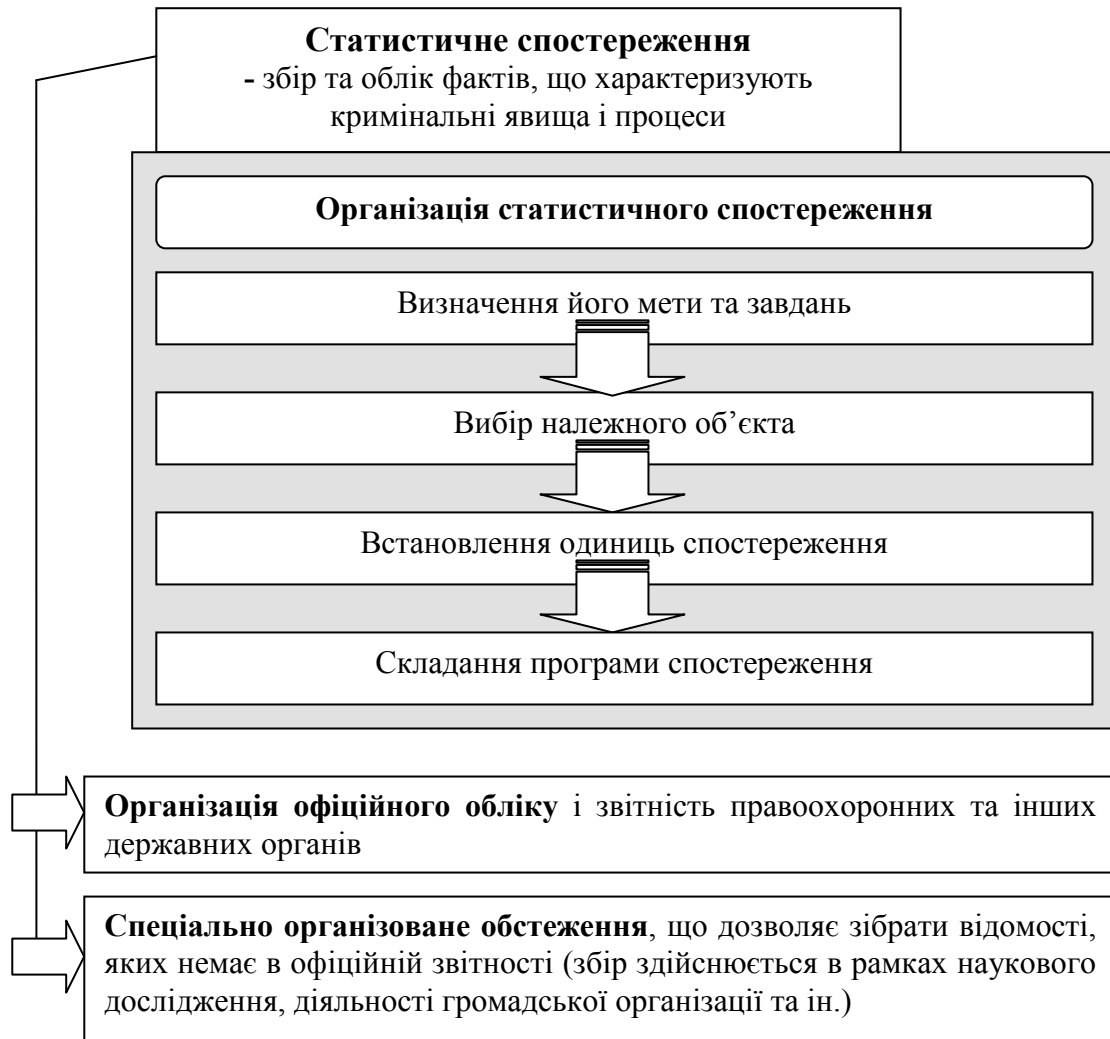
Схема 10.2.12

Об'єкт спостереження – сукупність соціально-економічних явищ та процесів, які підлягають дослідженню, або точні межі, в межах яких будуть реєструватися статистичні відомості

Одиницею спостереження називається складова частина об'єкта спостереження, яка слугує основою розрахунку і має ознаки, що підлягають реєстрації при спостереженні

Програма спостереження – перелік питань, по яких збираються відомості, або перелік ознак і показники, що підлягають реєстрації

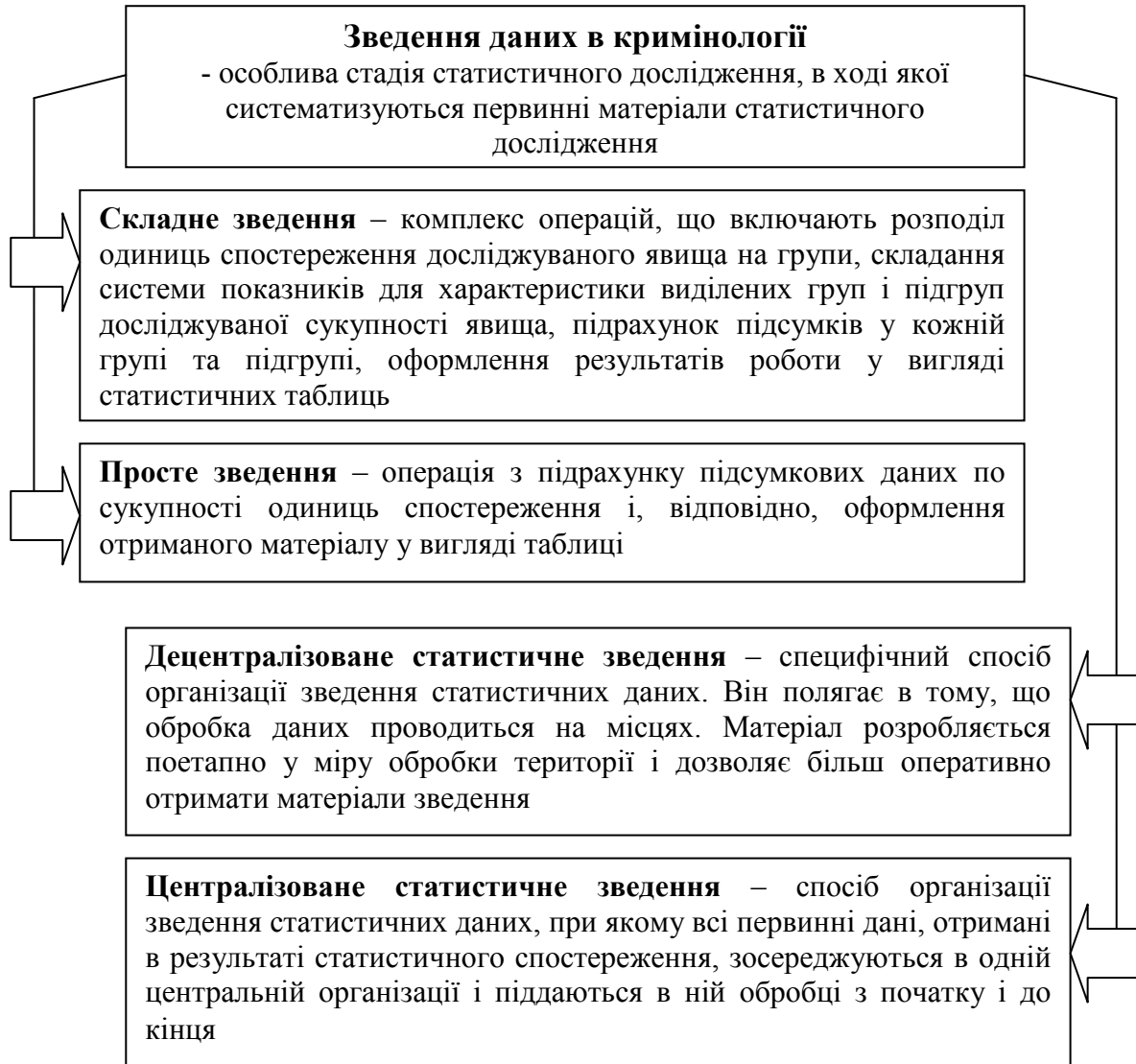

Схема 10.2.19

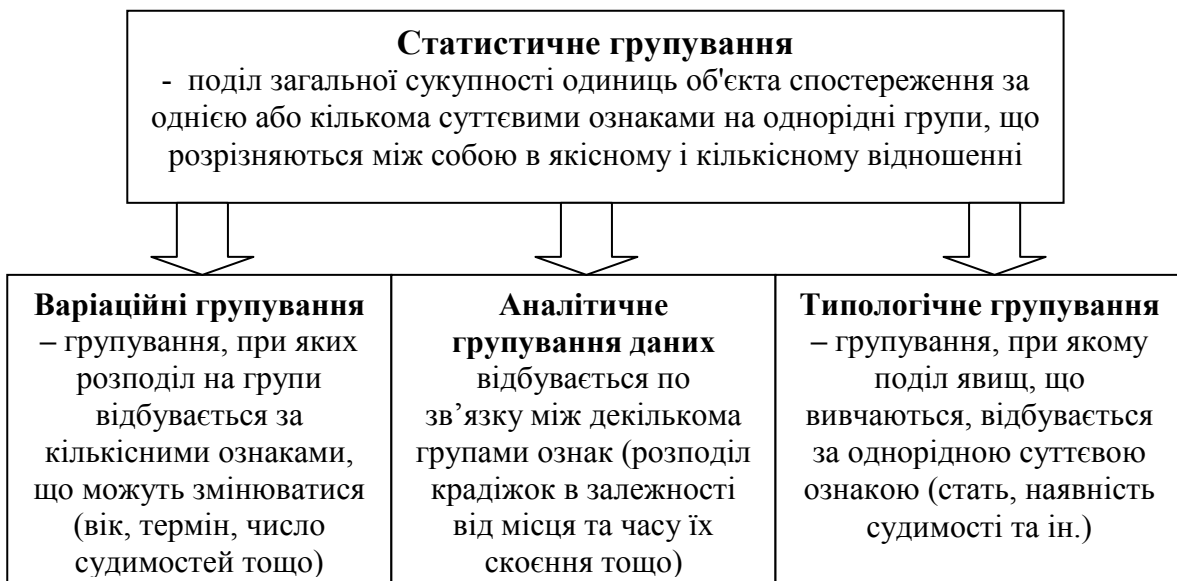
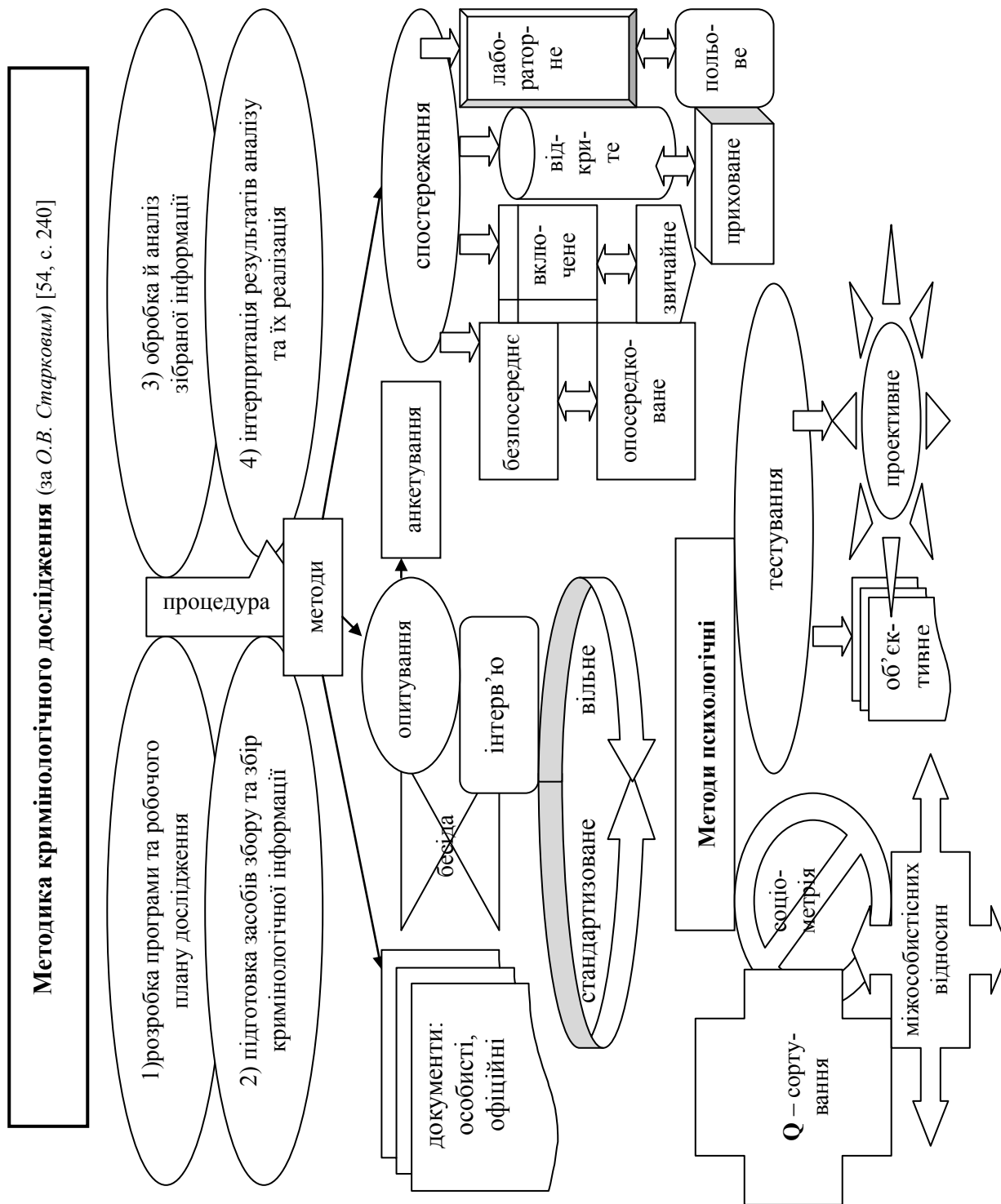
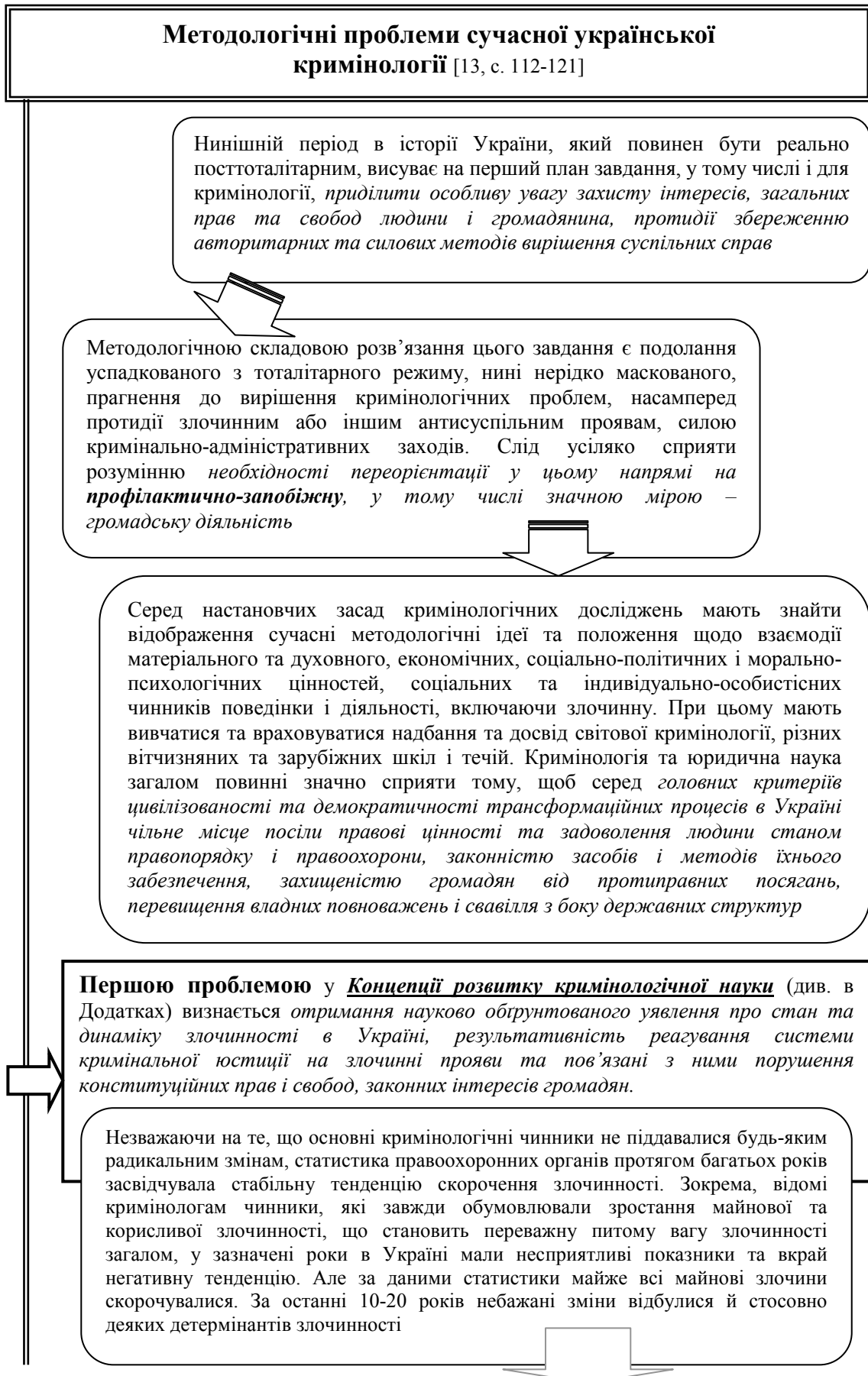

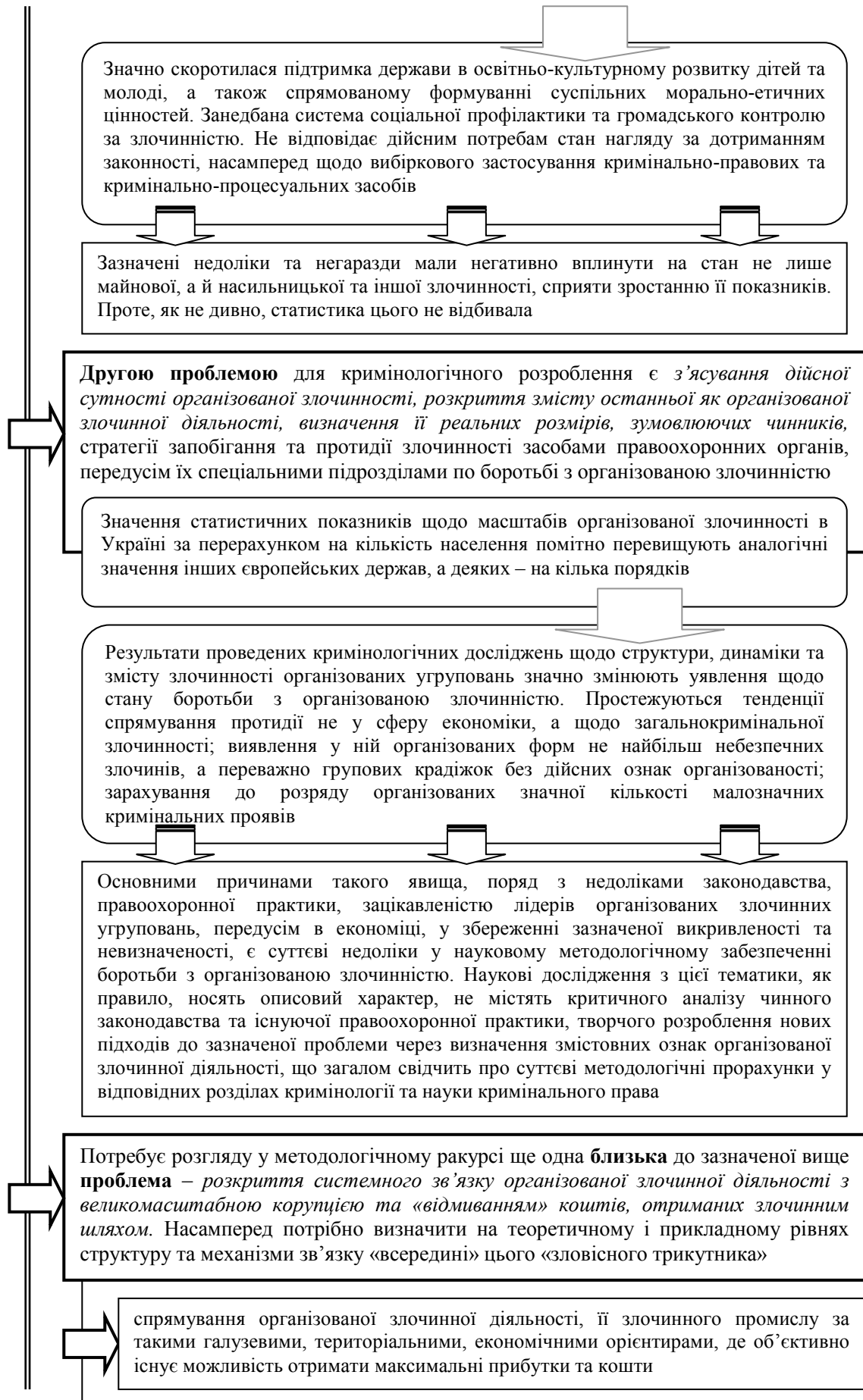
Схема 10.2.20

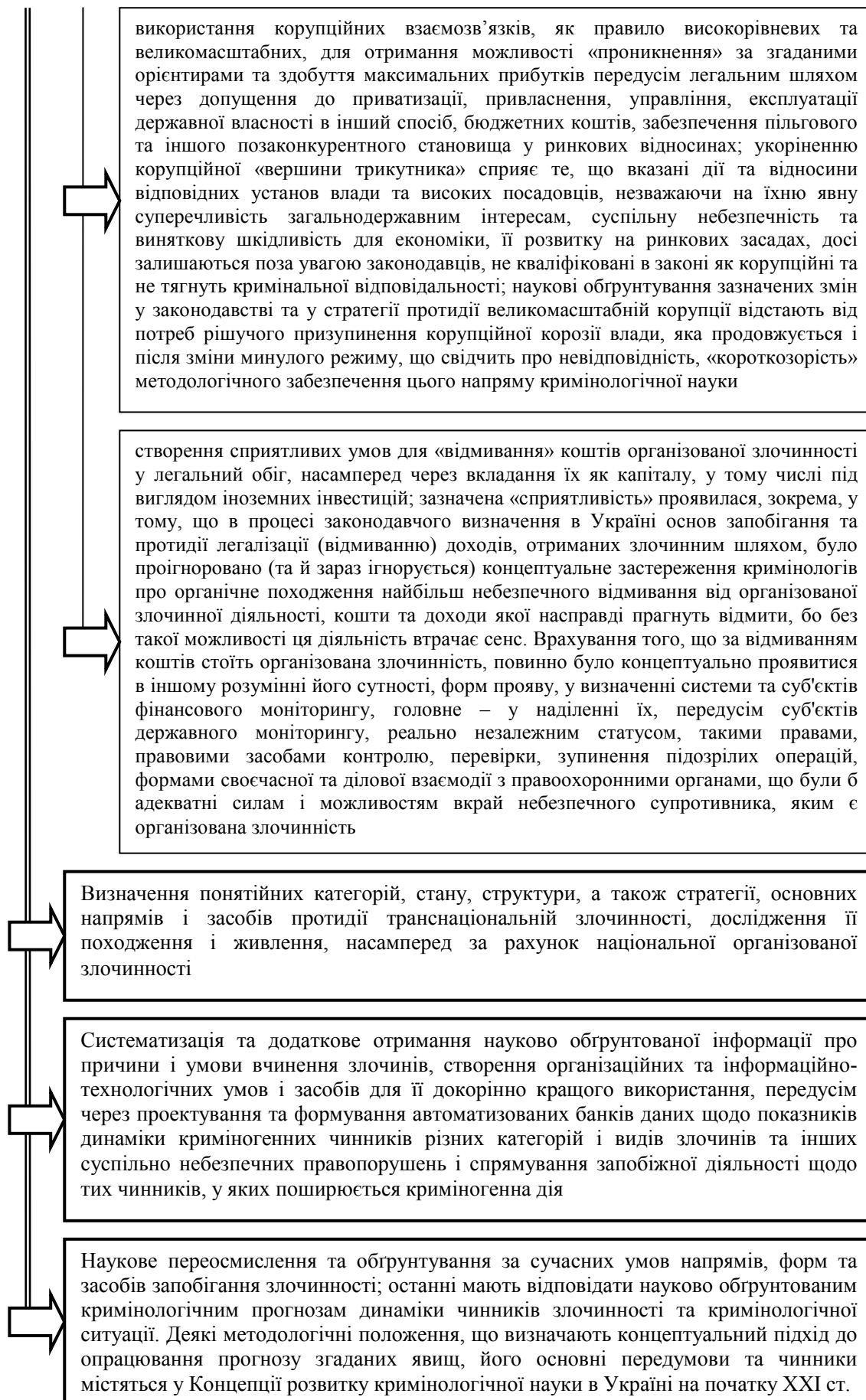

10.3 Методологічні проблеми сучасної української кримінології

Схема 10.3.1

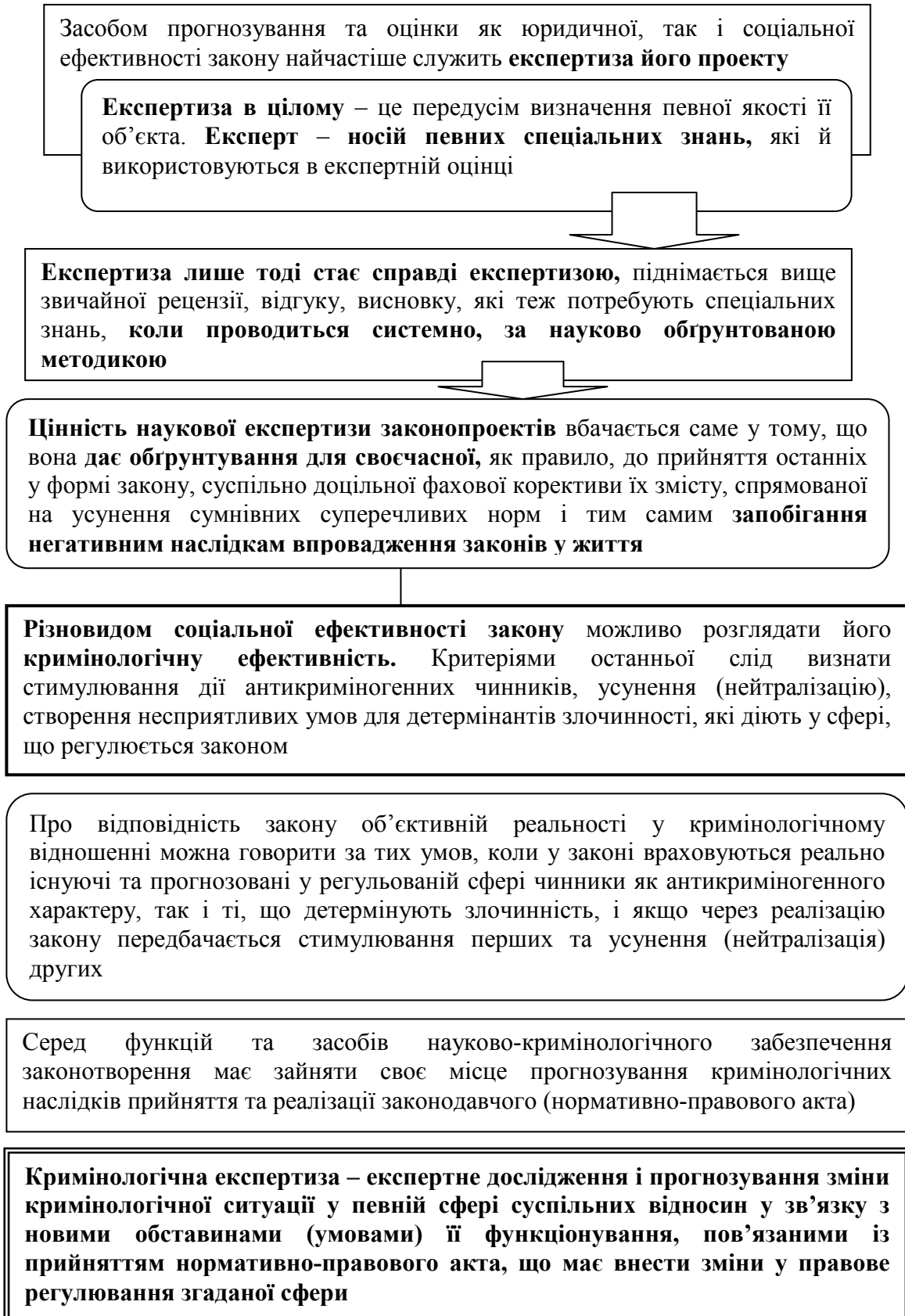

10.4 Кримінологічна експертиза нормативно-правових актів і їх проектів

Схема 10.4.1

Методологічні засади кримінологічної експертизи

1

У кожній сфері суспільних відносин, зокрема у тій, що підлягає регулюванню конкретним законом або іншим нормативно-правовим актом, існує певна сукупність криміногенних та антикриміногенних чинників. Ця сукупність визначає **кримінологічну ситуацію** у цій сфері. Під впливом зміни змісту цих чинників, особливо залежно від зміни міри суспільної небезпечності криміногенних чинників, а в кінцевому рахунку і співвідношення між ними та антикриміногенними чинниками, кримінологічна ситуація також зазнає зміни у певні періоди часу стосовно зумовлення тих чи інших злочинів, що вчиняються у цій сфері суспільних відносин

2

Кримінологічна ситуація складається та перебуває під постійним впливом (позитивним і негативним) низки детермінантів: обставин, умов, процесів, явищ, проявів людської активності тощо. Серед них впливають на ситуацію та відносини, які її визначають, норми чинних законодавчих та інших нормативних правових актів. Як зазначалося, вплив цей може бути позитивним, що обмежує дію криміногенних чинників, або негативним, який створює сприятливі умови для реалізації останніх. Кримінологічно-експертне дослідження має визначати, який саме вплив може мати норма закону, проект якої подано на експертизу. Методика останньої повинна відповідати цій потребі

3

Проблемну ситуацію на стадії розробки змісту будь-якого проекту, зокрема законопроекту, зумовлює потреба пізнання наслідків його реалізації. У нашому контексті – кримінологічних наслідків, їхнього впливу на кримінологічну ситуацію. Оскільки йдеться про пізнання явищ, що реалізовуватимуться у майбутньому, стосовно яких інформація навіть за оптимальних умов її забезпечення є неповною, відносною, **пізнавальна проблема перетворюється на прогностичну**. Тобто виникає проблема прогнозування кримінологічних наслідків прийняття закону, ймовірної їх оцінки, що якраз і має здійснити кримінологічна експертиза

4

Наведене визначає **прогнозно-оціночний характер методики кримінологічної експертизи** і ту її особливість, що вона **підпорядкована інформаційно-пошуковим та інформаційно-прогнозним завданням**. Прогностика визнає прямо пропорційну залежність міри ймовірності оцінки від наявності, певної системної упорядкованості та можливості використання і кількісної інтерпретації інформації. Ця загальнопрогностична закономірність повною мірою стосується інформації про кримінологічну ситуацію та чинники, які її визначають. Але кримінологічна експертна оцінка з цього погляду суттєво різниться від інформаційної мотивованості експертної оцінки в інших суспільних галузях, наприклад в соціології. У відомих соціологічних публікаціях про застосування методу експертних оцінок досі не траплялася постановка завдань інформаційного забезпечення експерта.

І для правової експертизи, тобто оцінки правової відповідності нової правової норми, буде потрібно значно менше інформації. Тут потрібна інформація лише, як правило, про чинні правові норми, основи правового регулювання та текст нової правової норми. Експертно-правова оцінка у цьому вимірі зводиться до їх зіставлення і висновку про відповідність (невідповідність) нової норми чинним нормам. Така оцінка, як правило, є результатом знань експерта, а не використання спеціальної інформації.

5

Методика кримінологічної експертизи повинна виходити з **неодмінного забезпечення експертів системною кримінологічною інформацією**, передбачати форми, засоби, прийоми її оцінювання та прогнозування зміни кримінологічної ситуації

ТЕМА 11. КРИМІНОЛОГІЧНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ І ПЛАНУВАННЯ

«Планування без дій – це мрія. Дії без планування – це кошмар»

Японське прислів'я

«Щоб виконати велику і важливу працю, необхідні дві речі: ясний план і обмежений час»

Елберт Грін Хаббард (1856-1915) – американський письменник, філософ, видавець, художник

«Передбачати - значить управляти»

Блез Паскаль (1623-1662) – французький філософ, письменник, фізик, математик

«Кращий спосіб передбачити майбутнє – придумати його»

Алан Кей (нар. 1940 р.) – американський інженер-електронік

«Заглядати занадто далеко вперед – недалекоглядно»

Вінстон Черчилль (1874-1965) – державний і політичний діяч Великої Британії

«Так багато тих, хто вміють передбачити і так мало тих, хто вміє попередити»

Веслав Брудзинський (1920-1996) – польський сатирик

«Стратегічне планування необхідно саме тому, що ми не можемо нічого передбачити»

Пітер Фердинанд Друкер (1909-2005) – американський вчений австрійського походження, економіст, публіцист, педагог

«Немає нічого більш постійного, ніж непередбачене»

Поль Валері (1871-1945) – французький поет і філософ

11.1 Кримінологічне прогнозування: поняття, вимоги, завдання

Схема 11.1.1

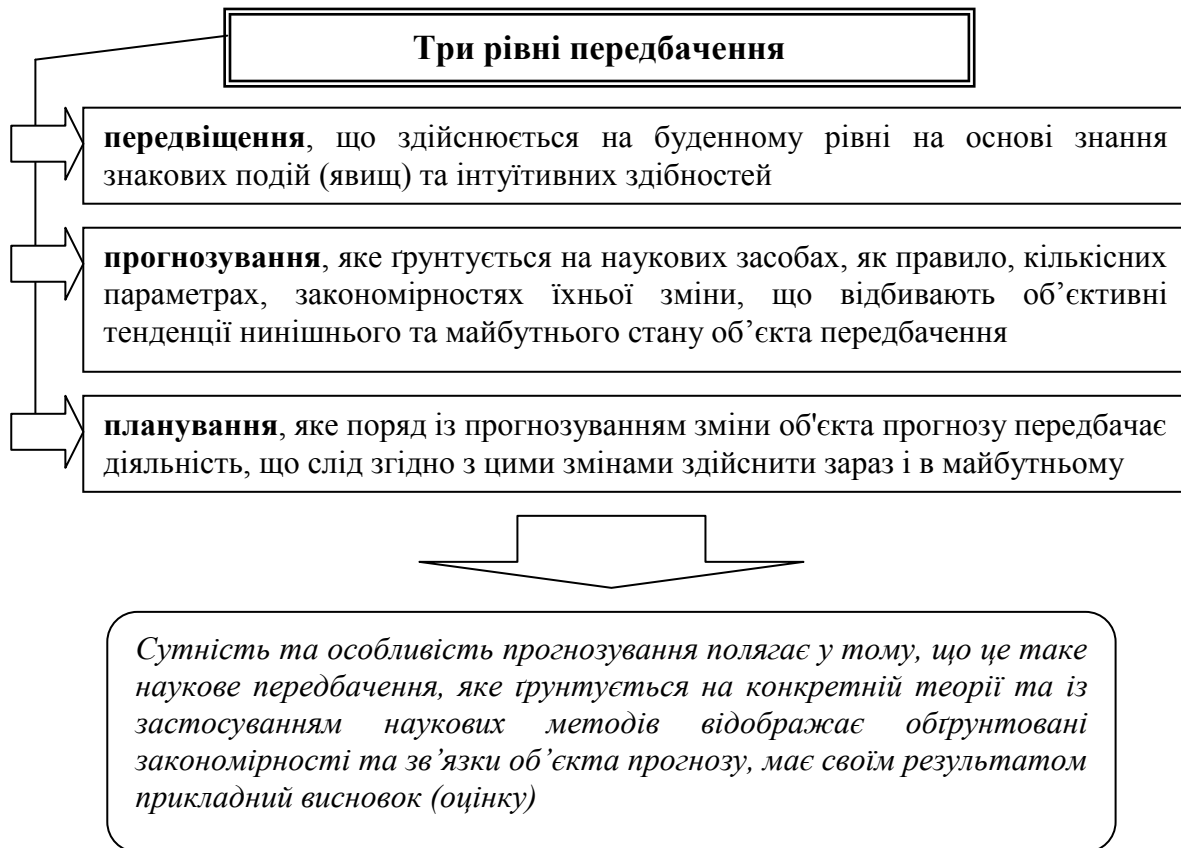
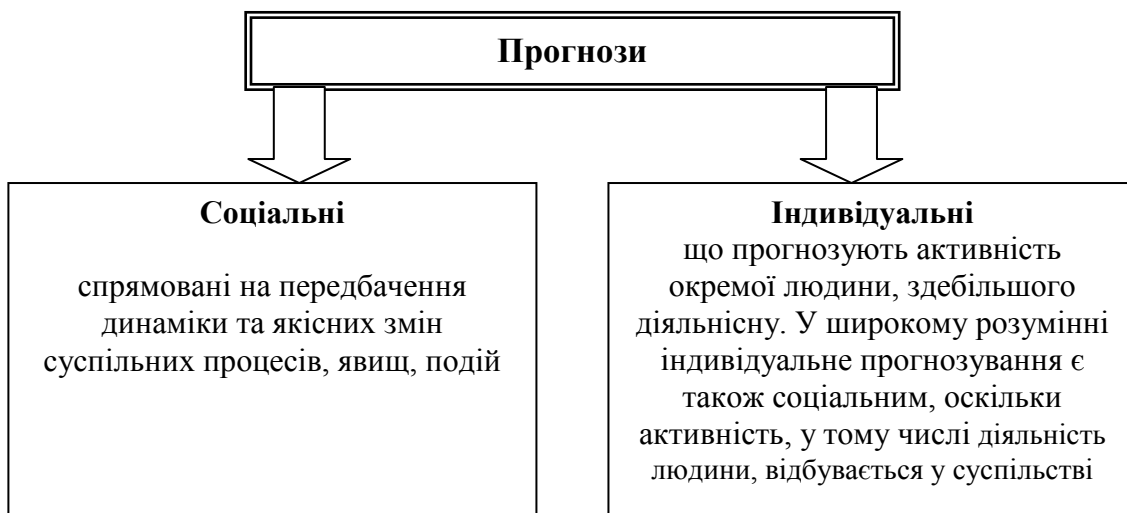
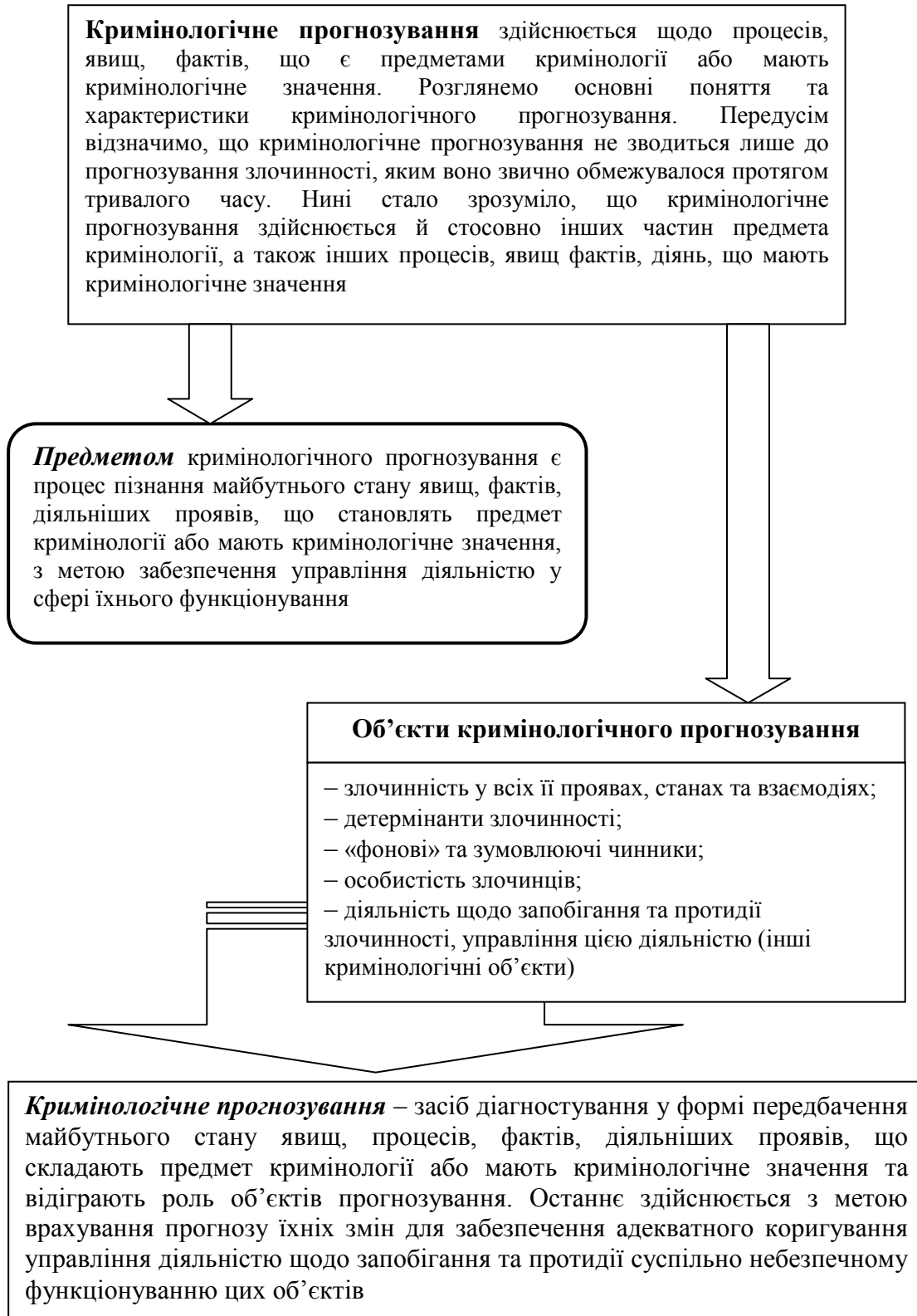
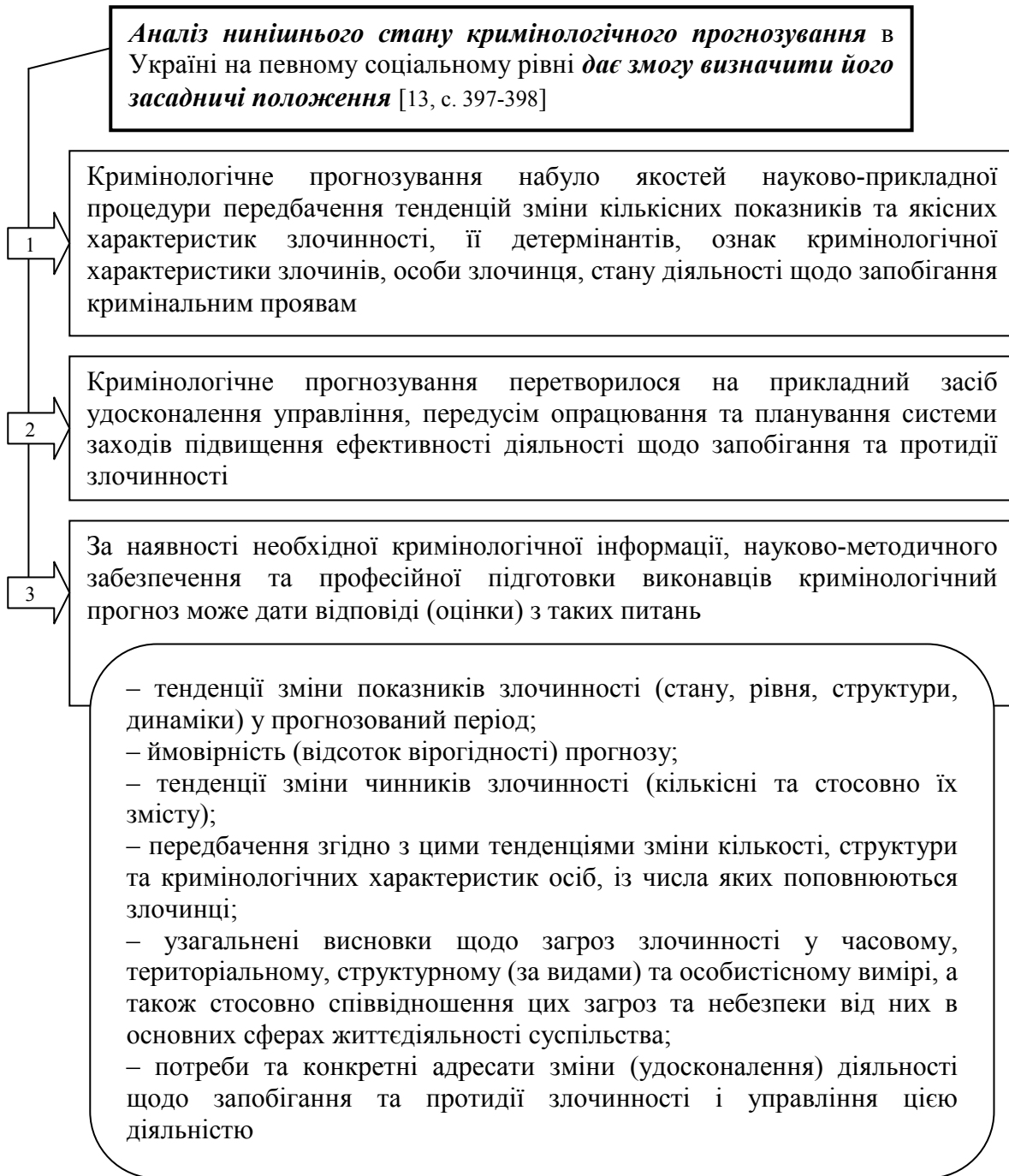
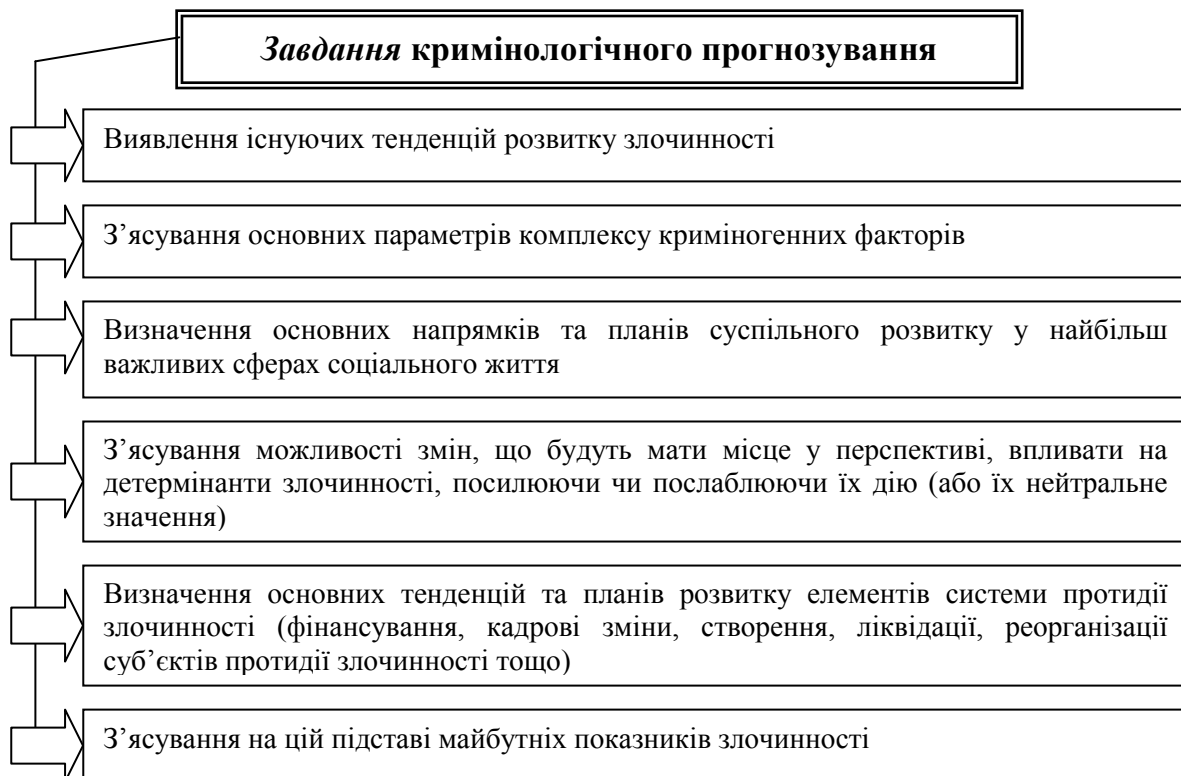
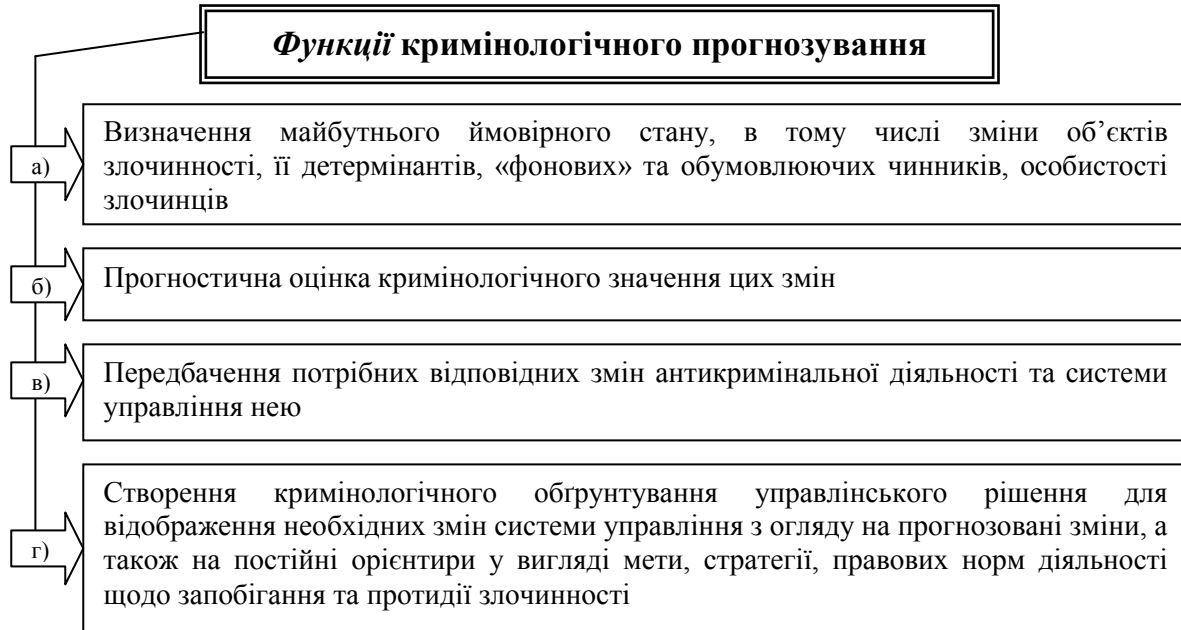

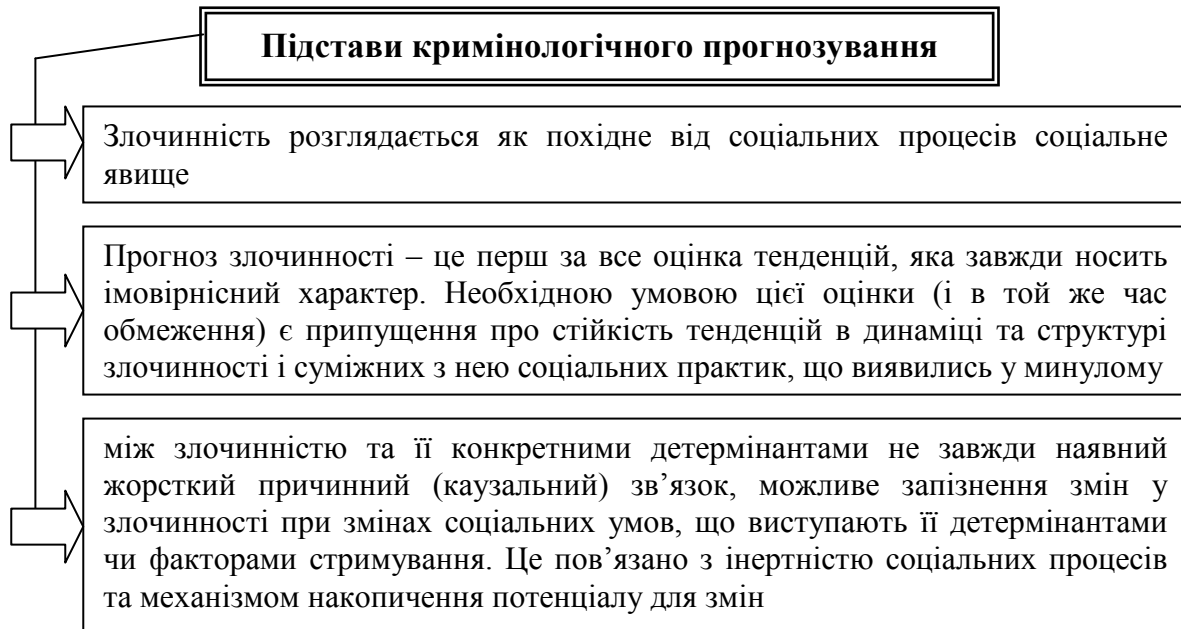
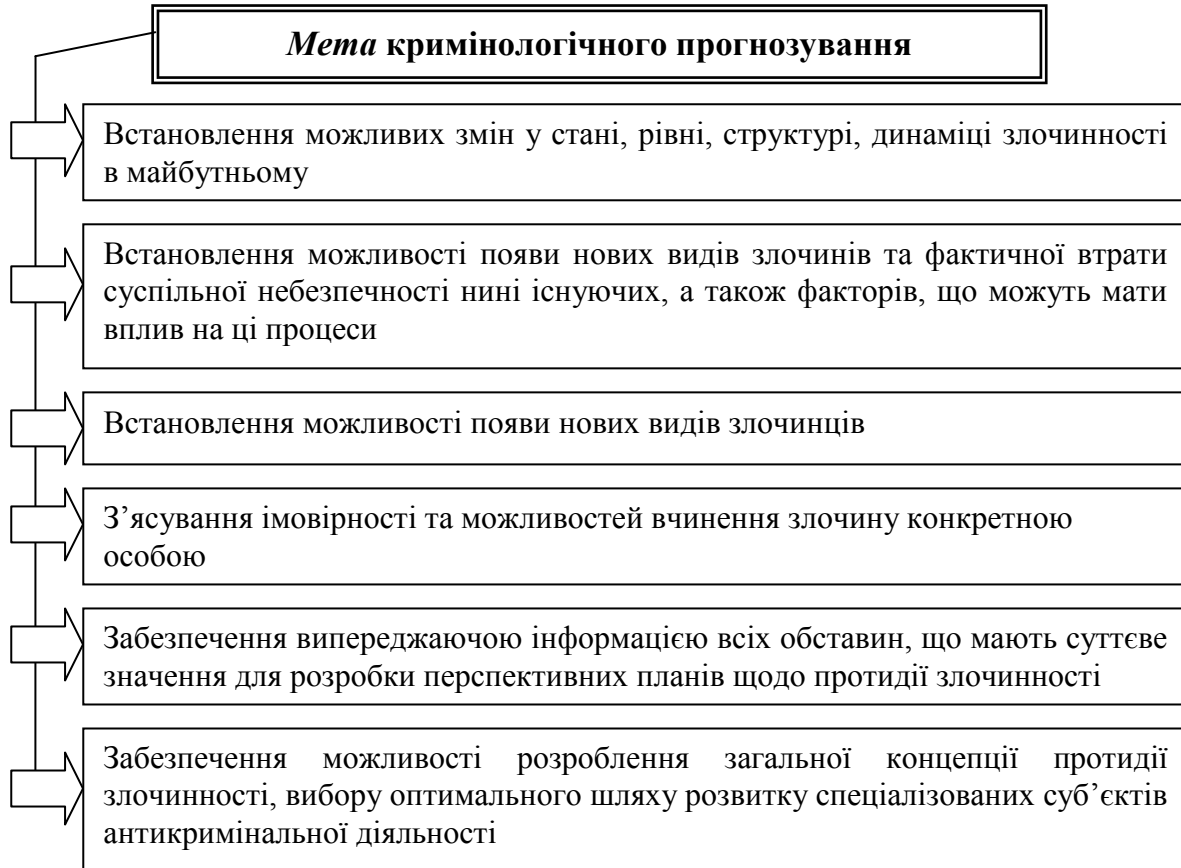
Схема 11.1.2

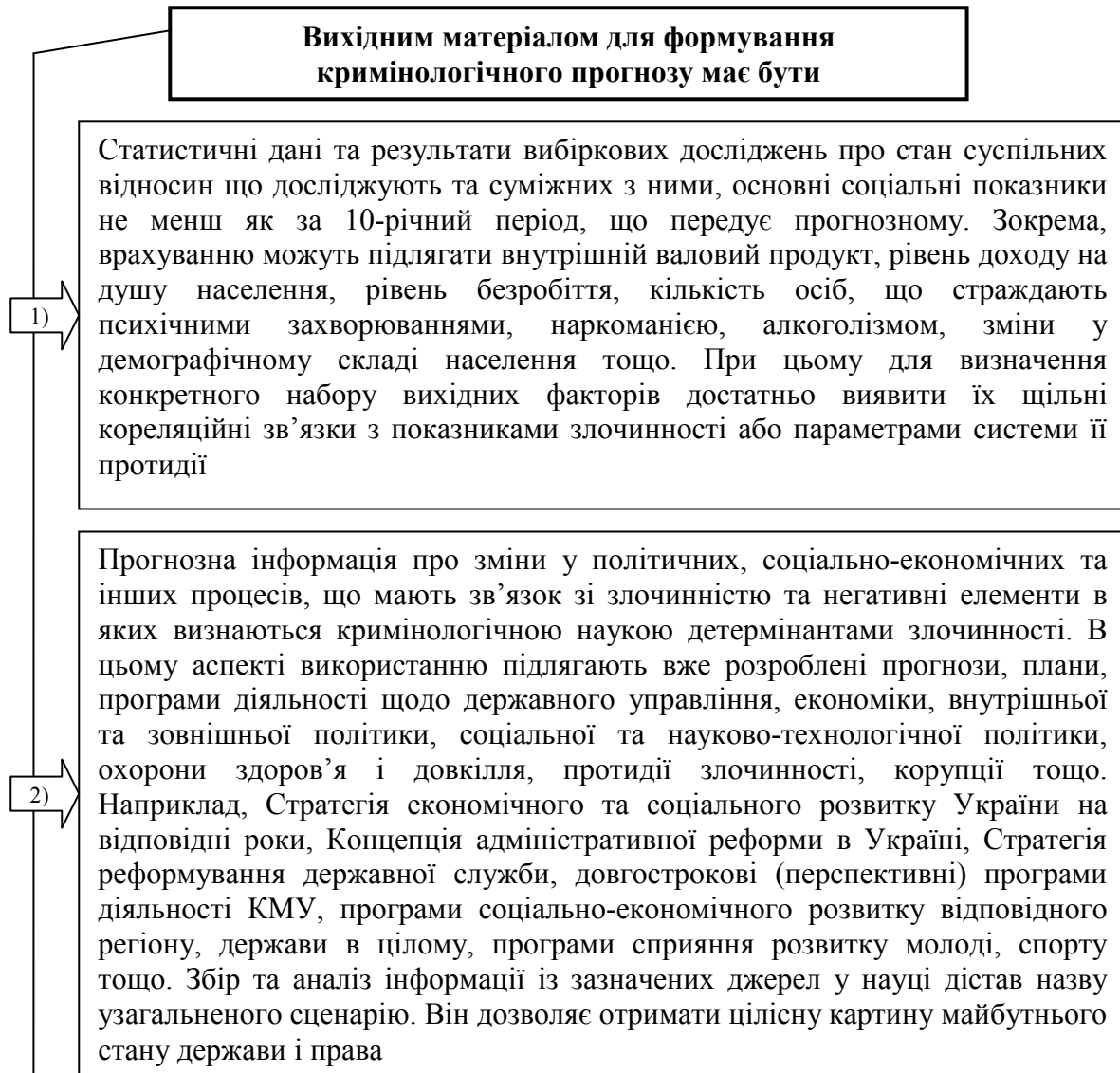
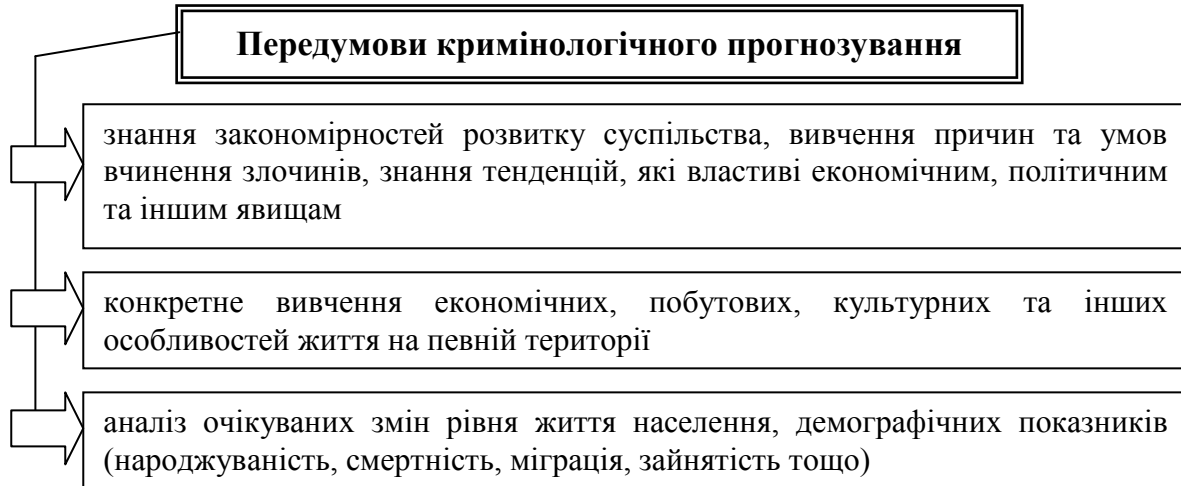

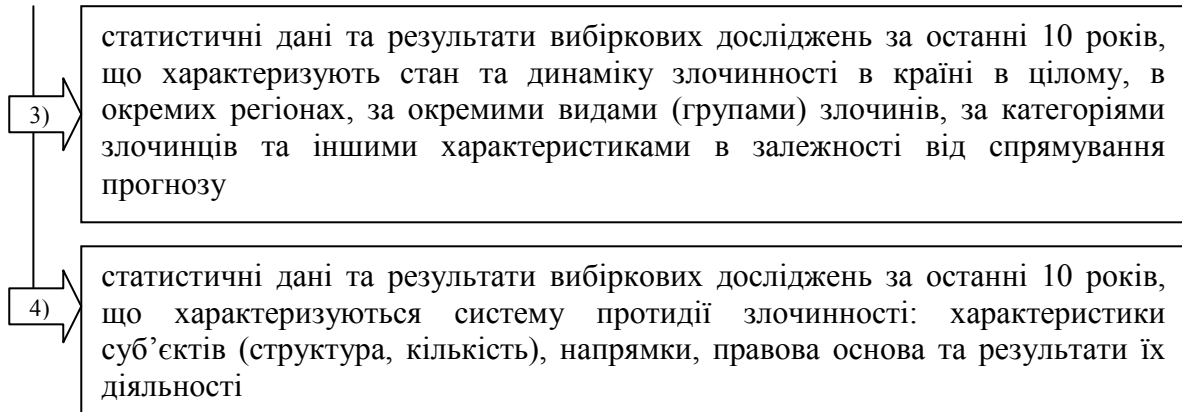

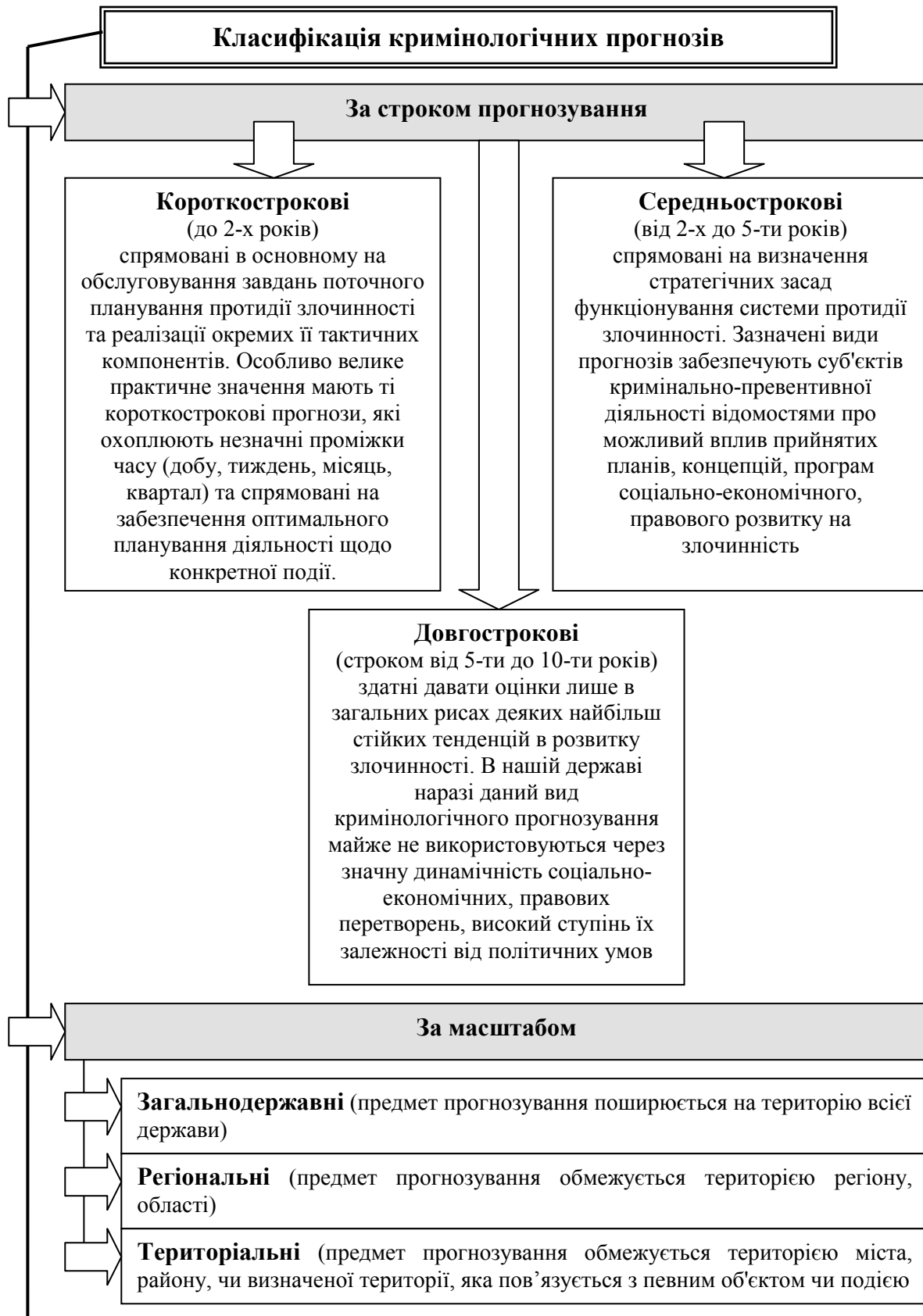

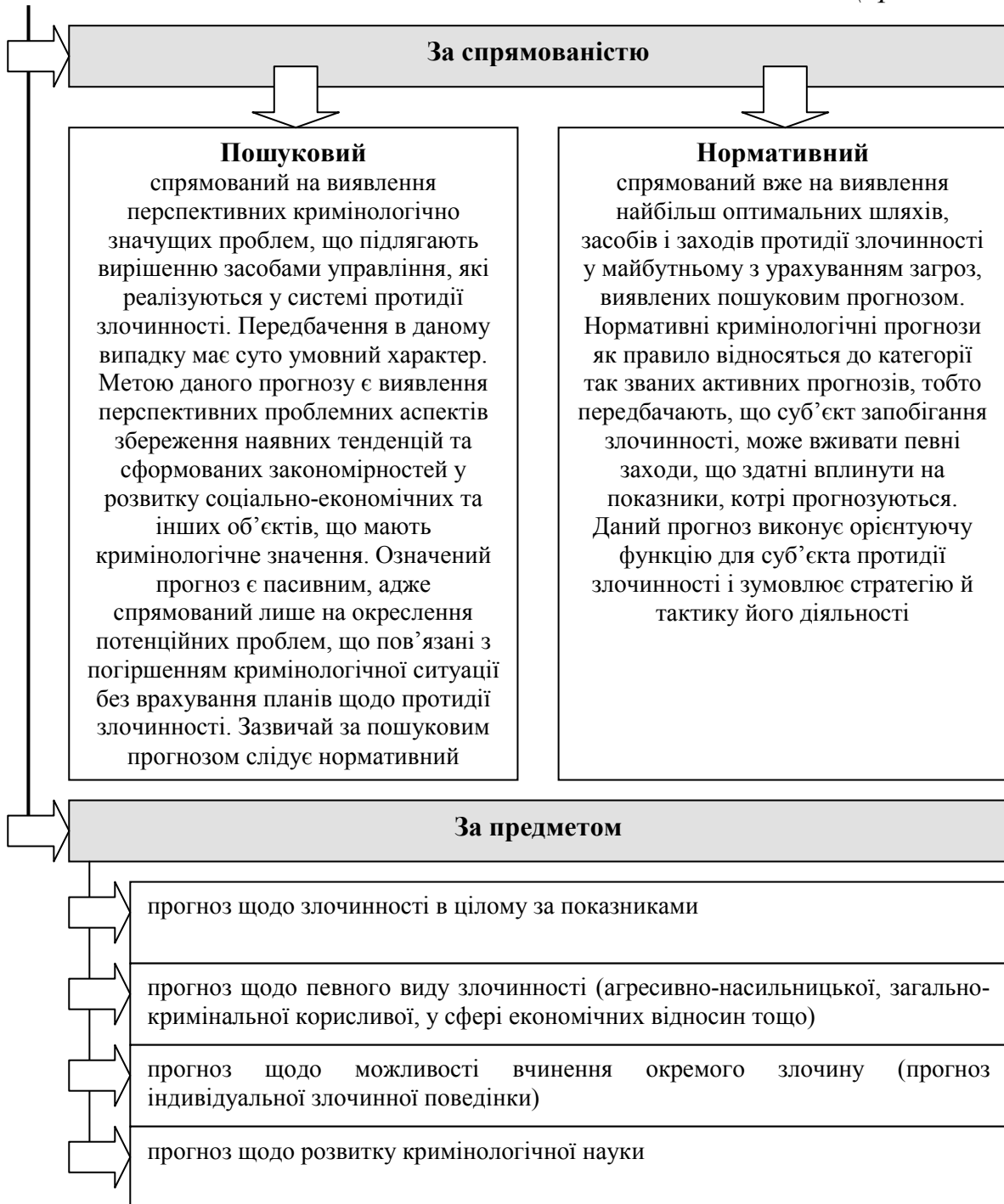

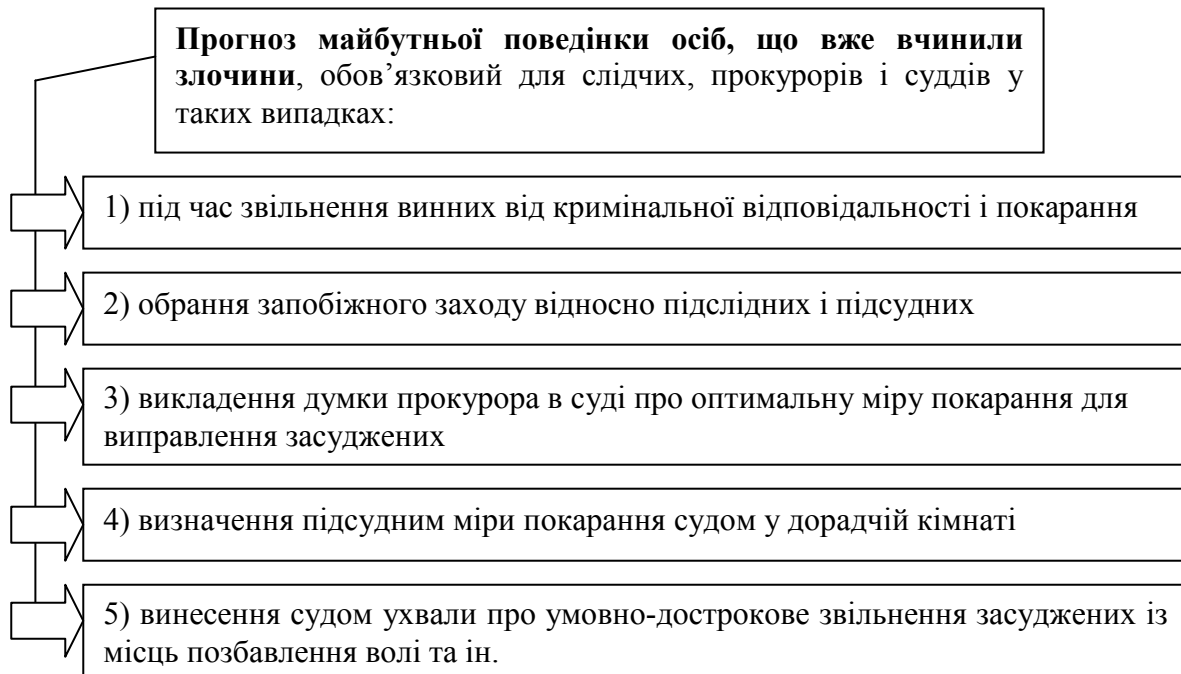
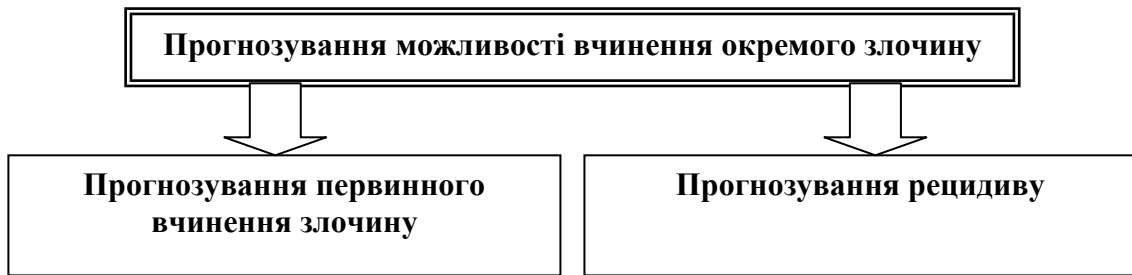

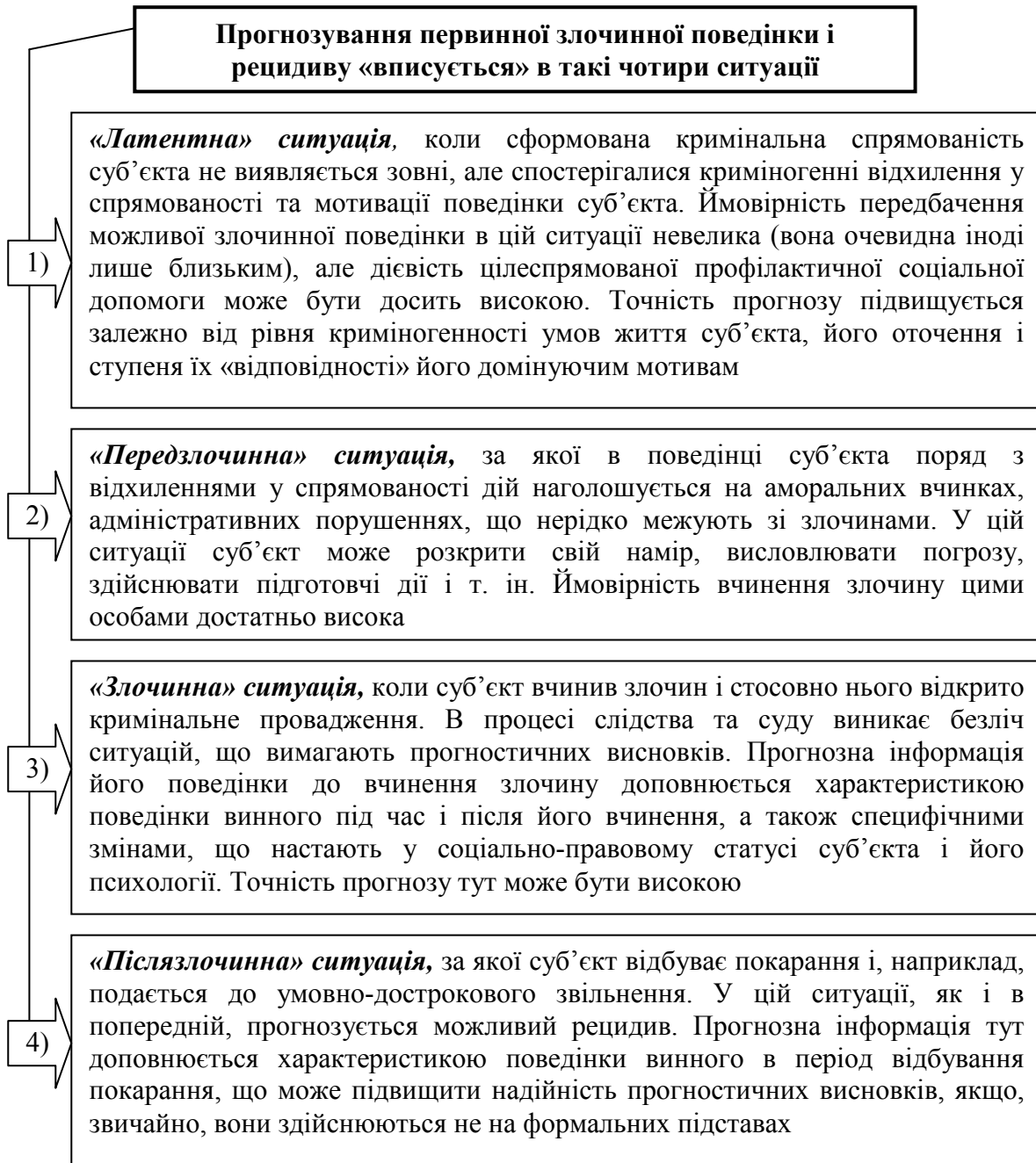
11.2 Види та методи кримінологічного прогнозування

Схема 11.2.1

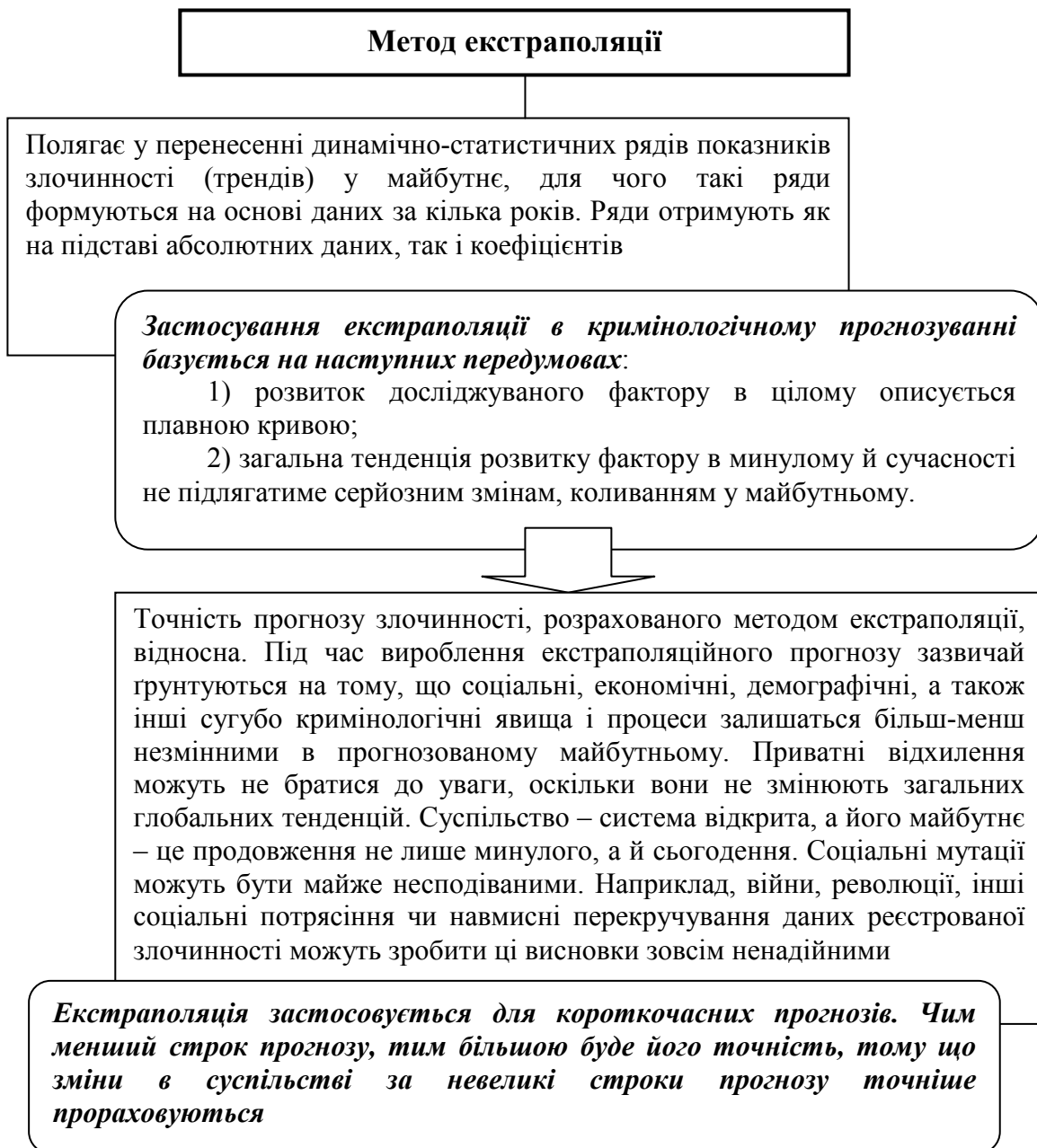
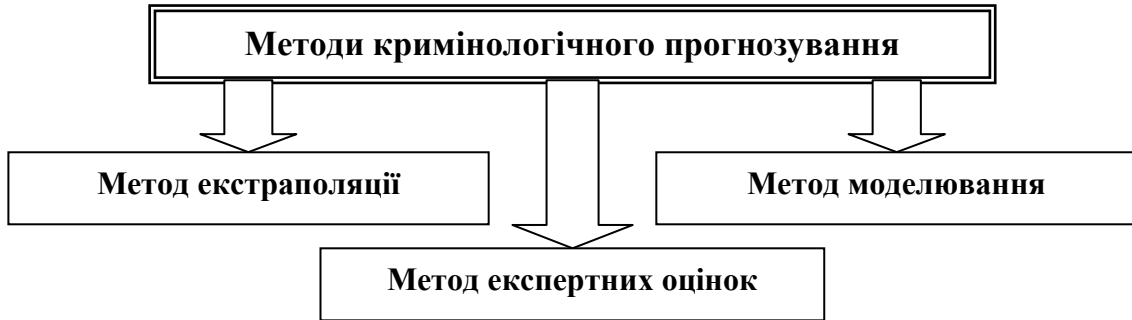
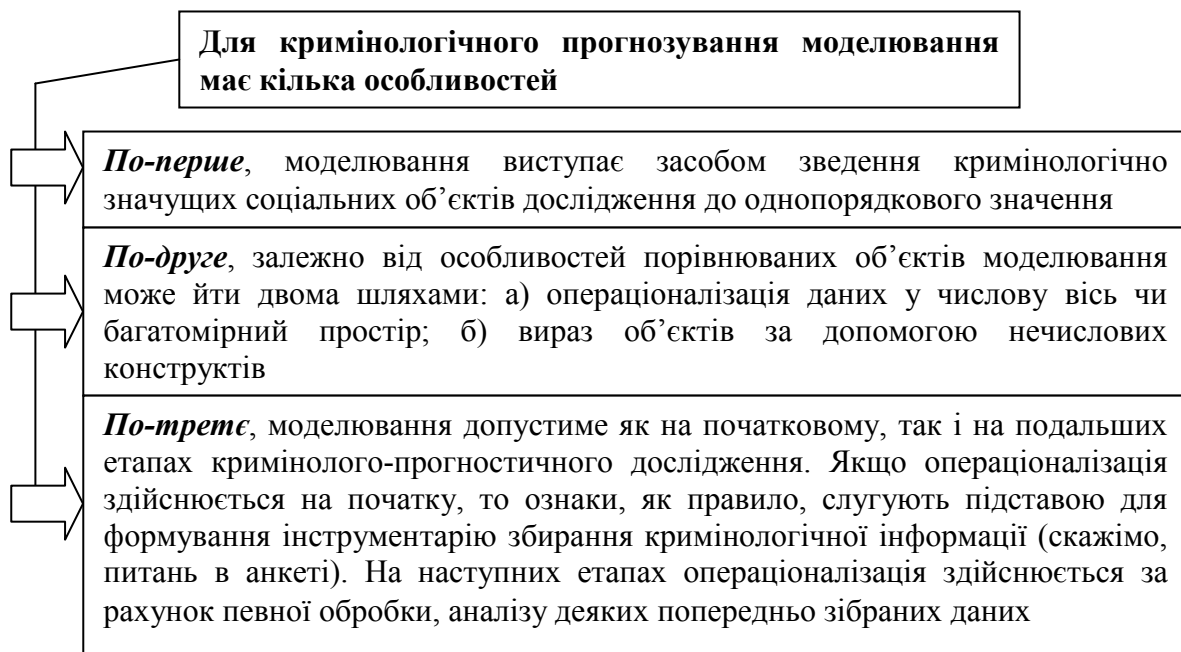

Схема 11.2.8

11.3 Кримінологічне планування: поняття, принципи, етапи та види

Схема 11.3.1

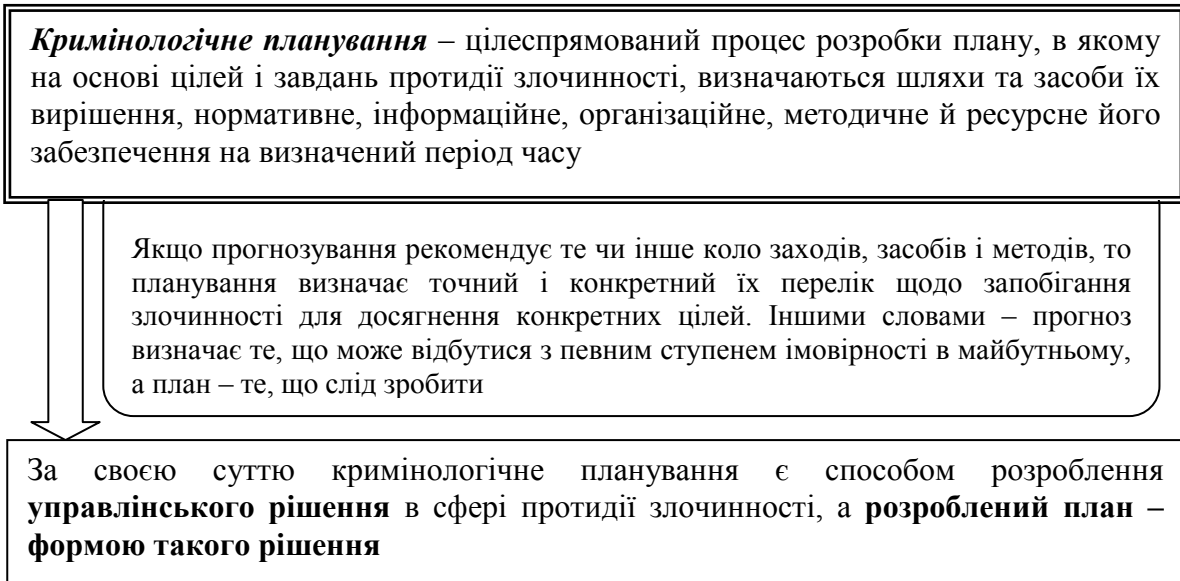
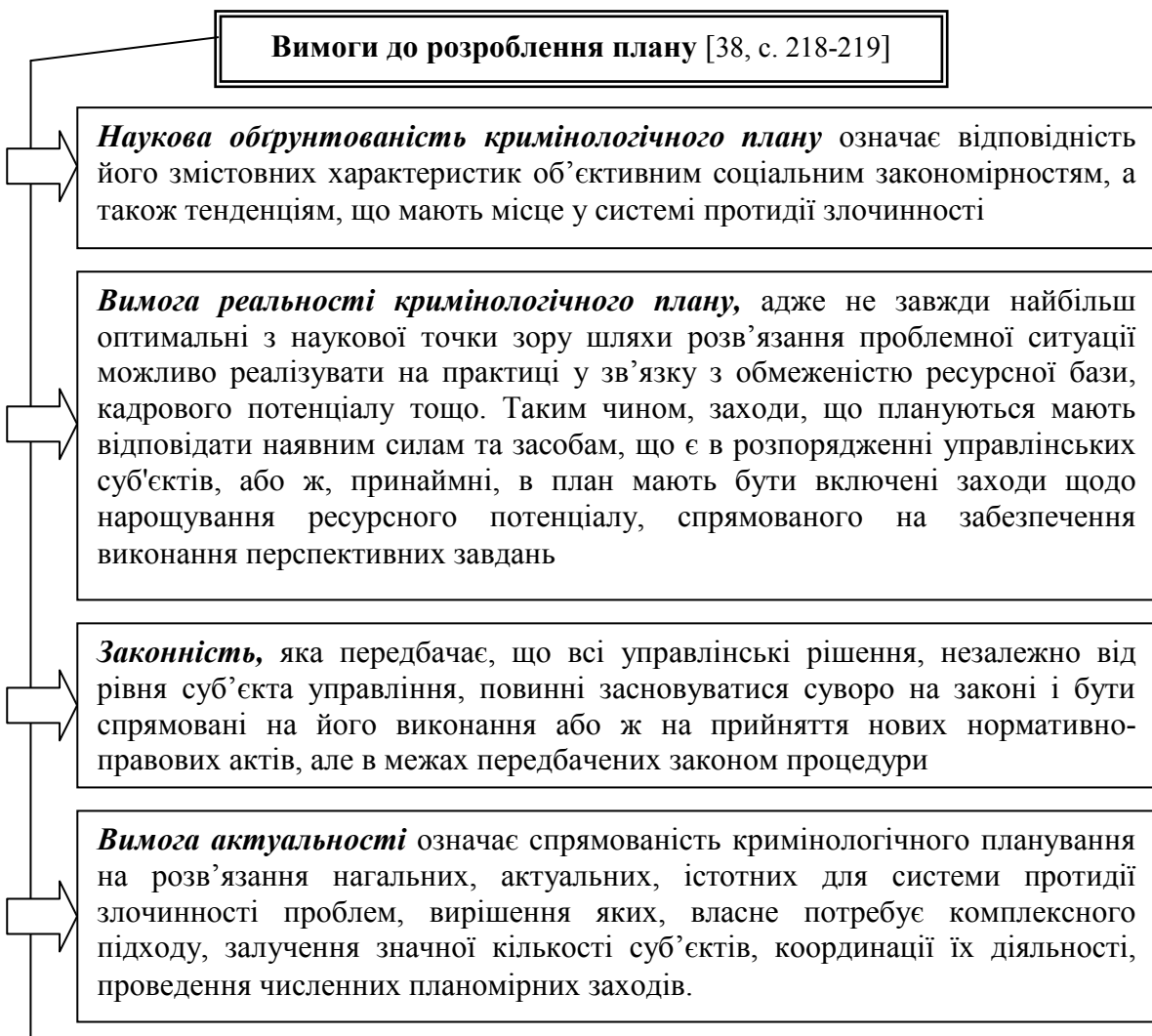
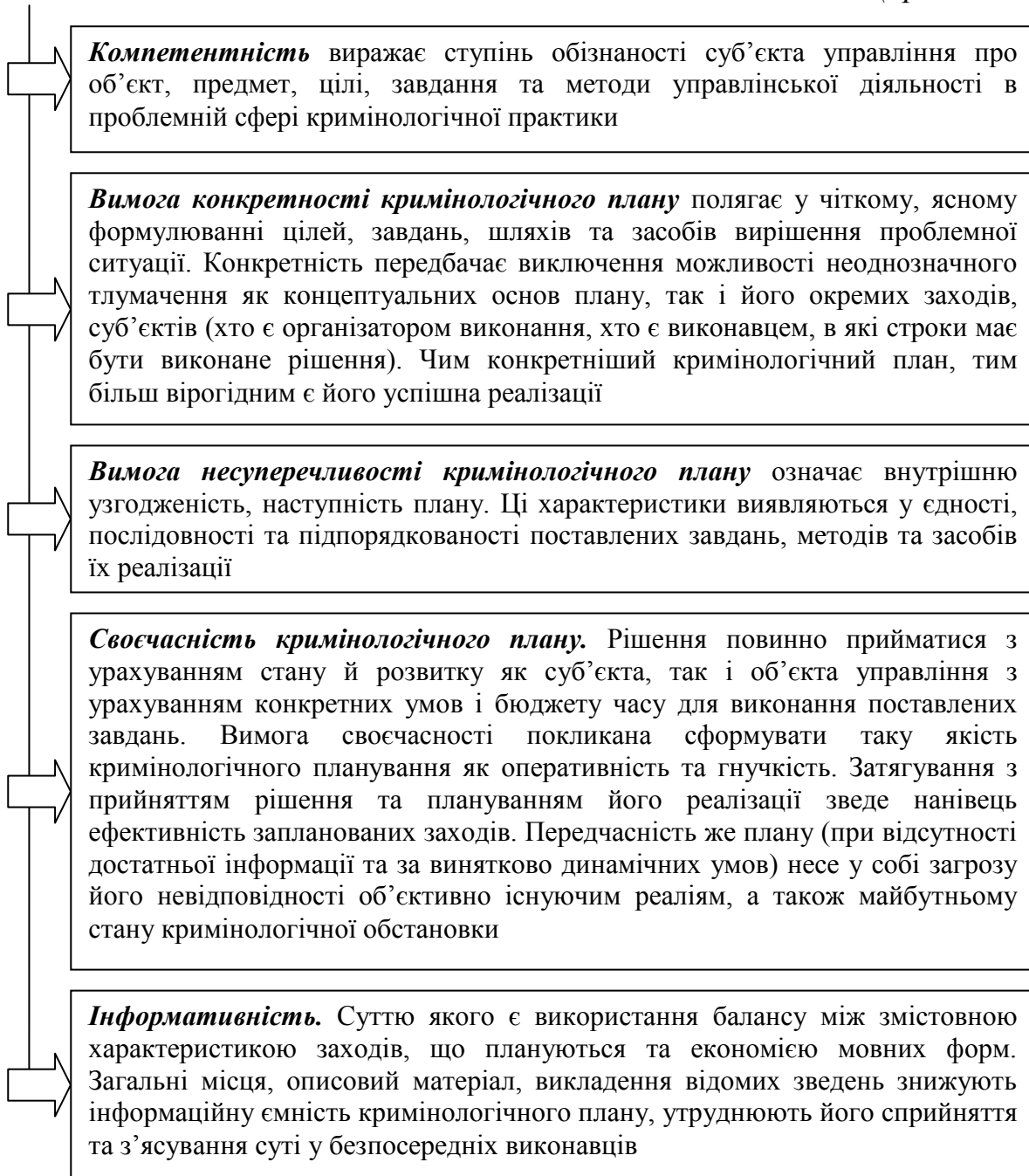

Схема 11.3.2

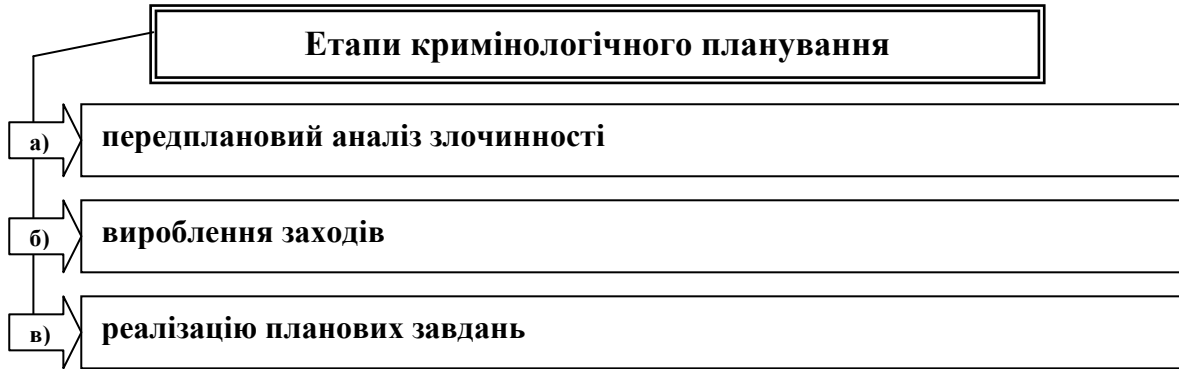

Схема 11.3.4

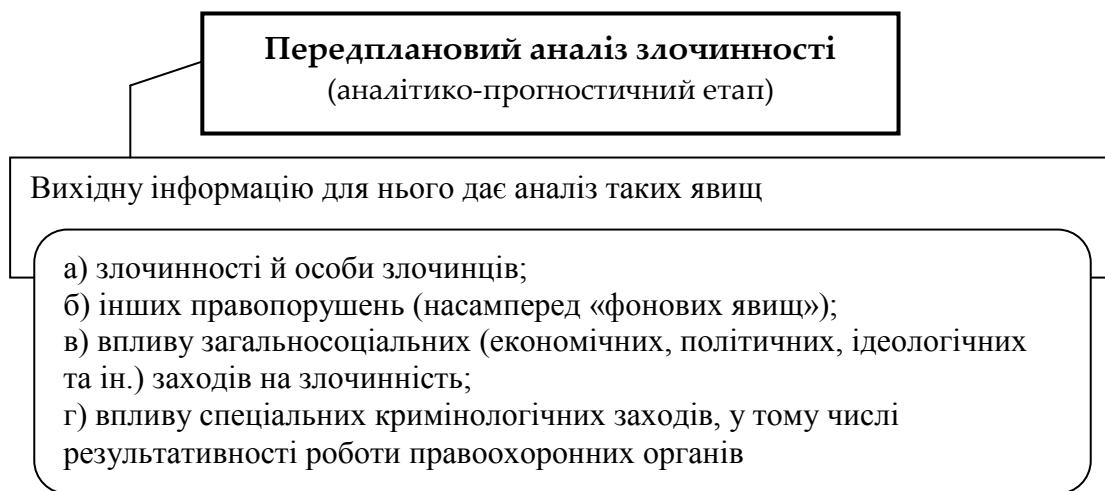
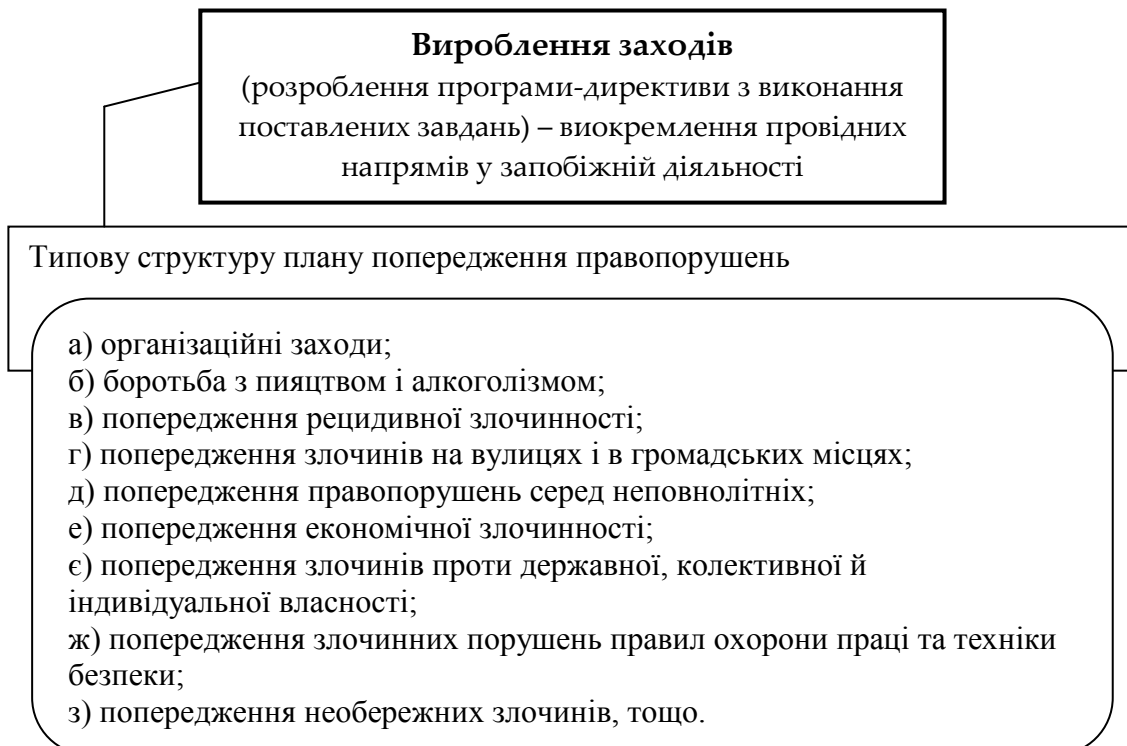
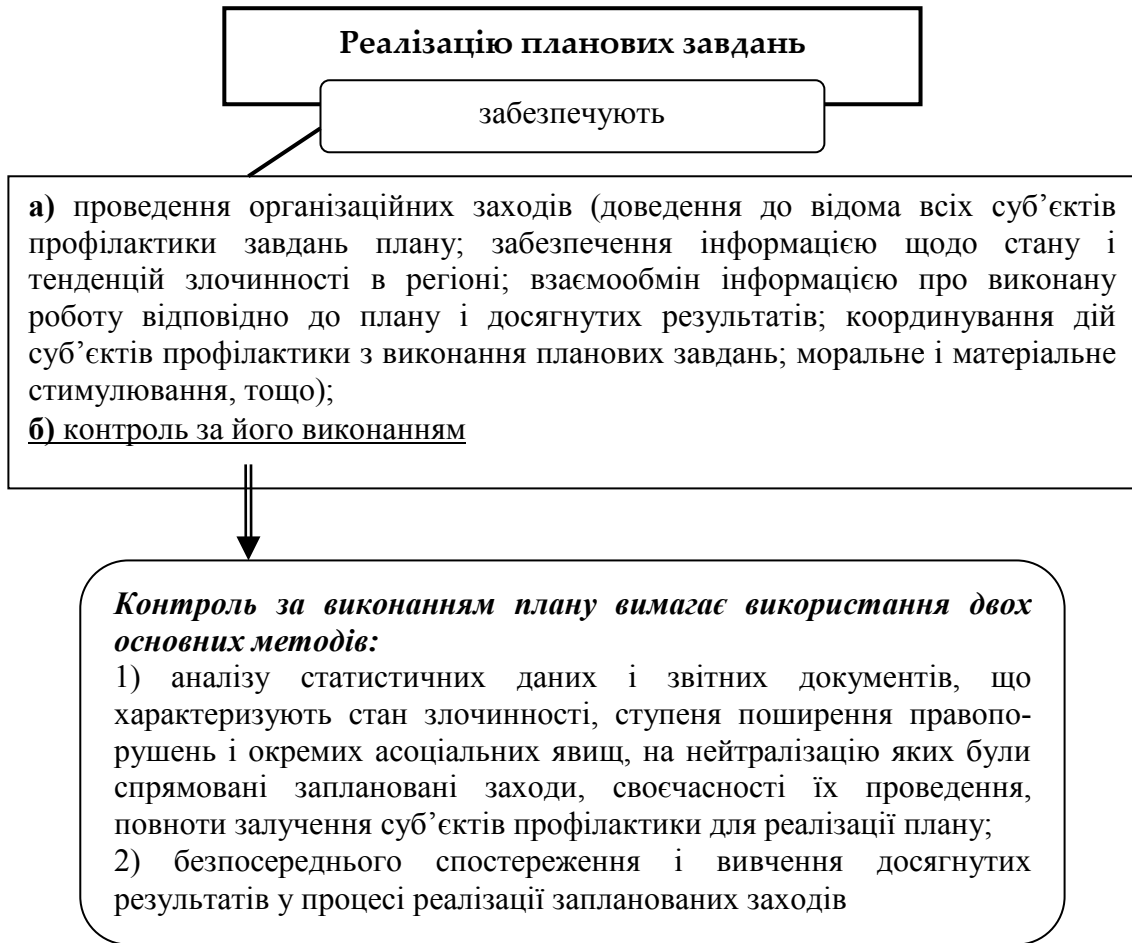
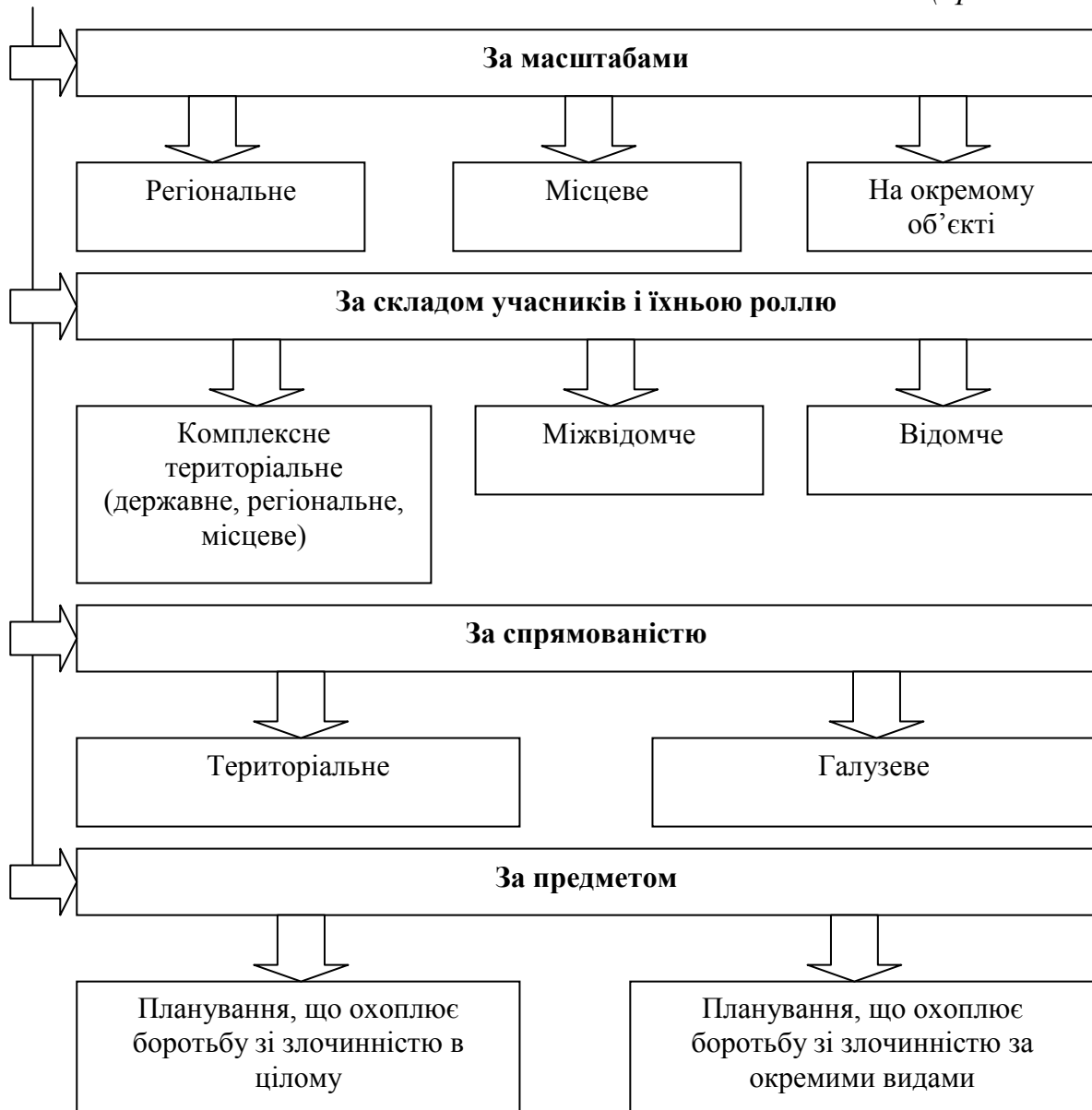

Схема 11.3.5

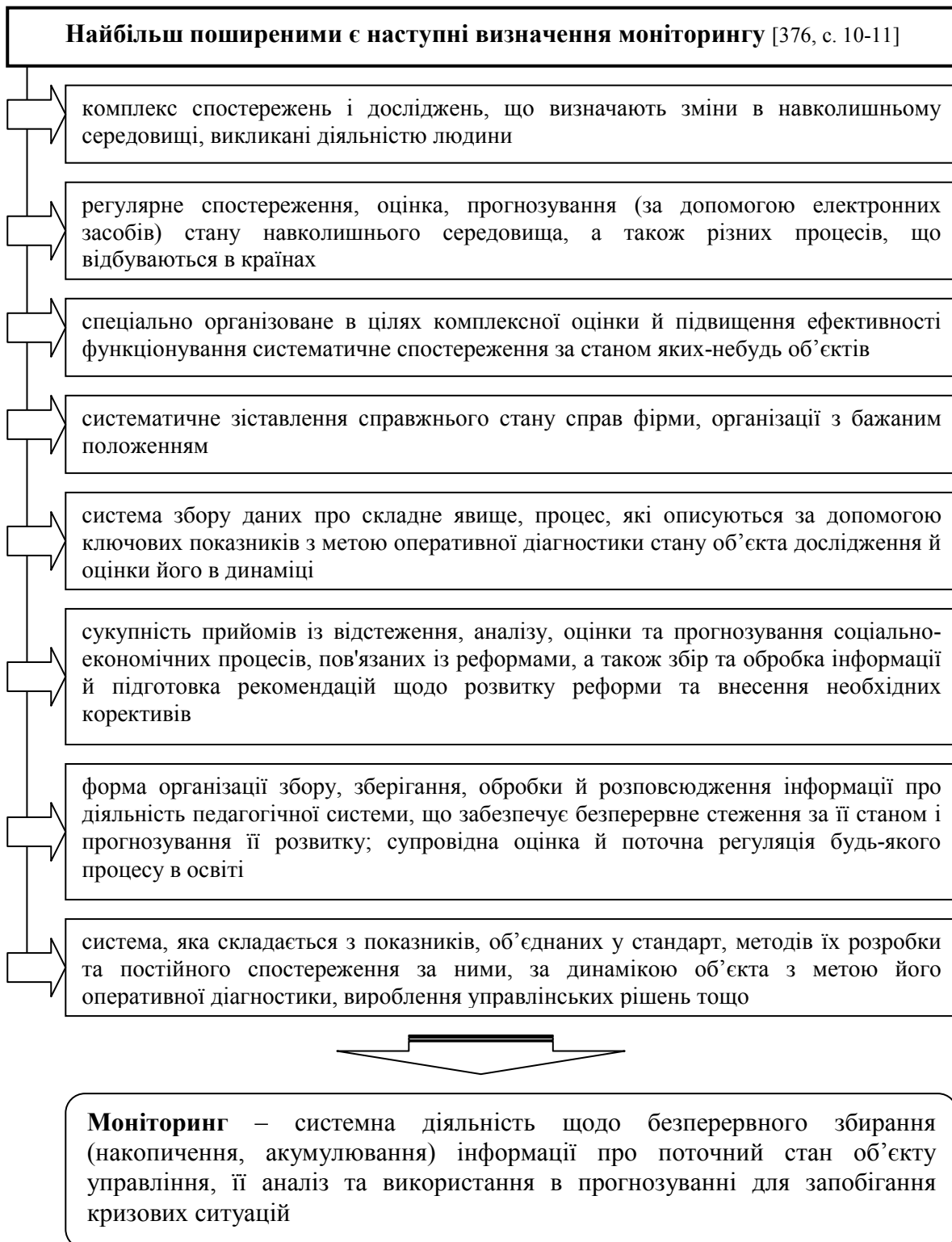

11.4 Кримінологічний моніторинг

Схема 11.5.1

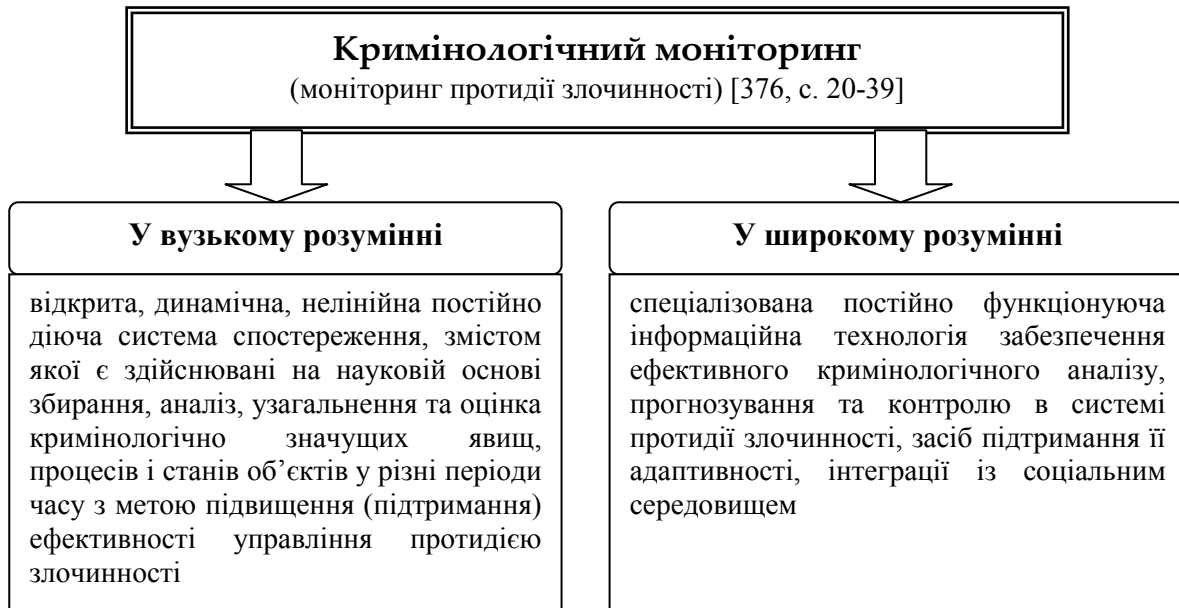
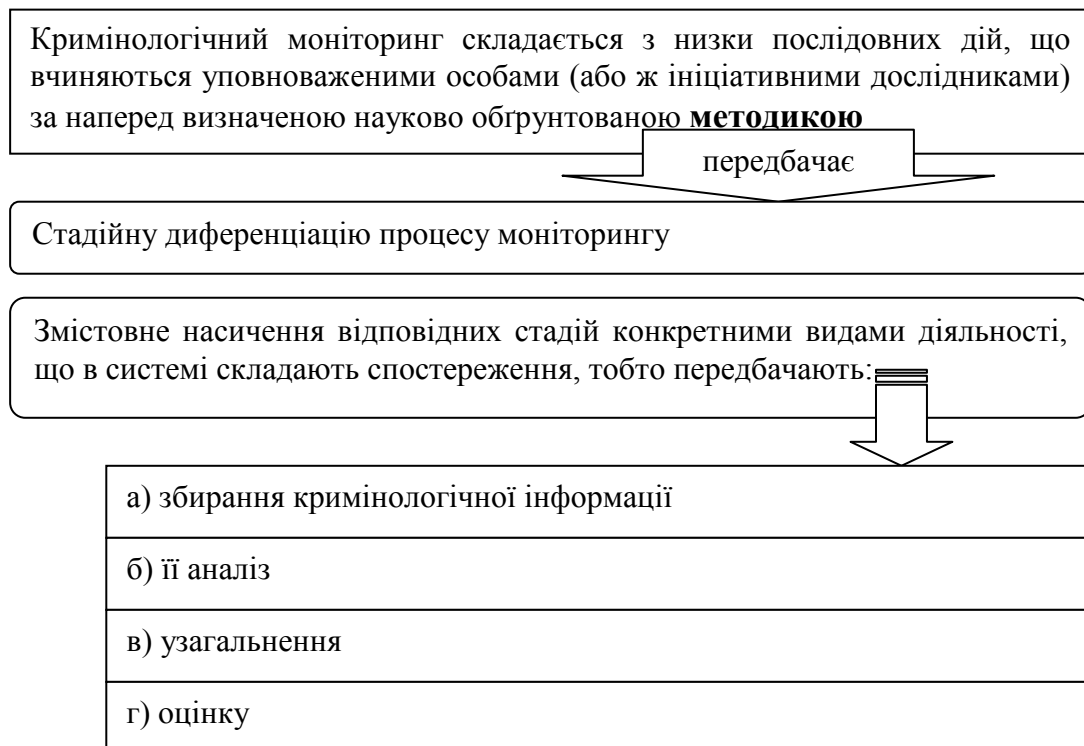

Схема 11.5.3

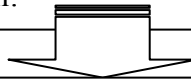

Збирання кримінологічної інформації передбачає попереднє визначення її змісту, джерел, носіїв та методів отримання. Власне ж збирання відбувається шляхом застосування відповідних відомостей і формування інформаційного масиву

Аналіз отриманої моніторингової інформації полягає в її первинному тлумаченні шляхом розчленування, структурування предмету пізнання, абстрагування його окремих сторін. Він вирізняється своєю оперативністю, а також пілотним характером, тобто він не спрямований на виявлення глибинних закономірностей в поясненні того чи іншого стану об'єкту спостереження, формування фундаментальних теоретичних концептів на підставі цієї інформації й характеризується емпіричною дослідницькою природою

Узагальнення в моніторинговому дослідженні полягає у фіксації спільних ознак і властивостей певного класу об'єктів, кримінологічна інформація про які була зібрана та проаналізована, а також у здійсненні переходу від одиничних, особливих її вимірювань і характеристик до загальних, тенденційних закономірностей, трендів. Отримання узагальненого знання означає більш глибоке відображення дійсності, проникнення в її сутність

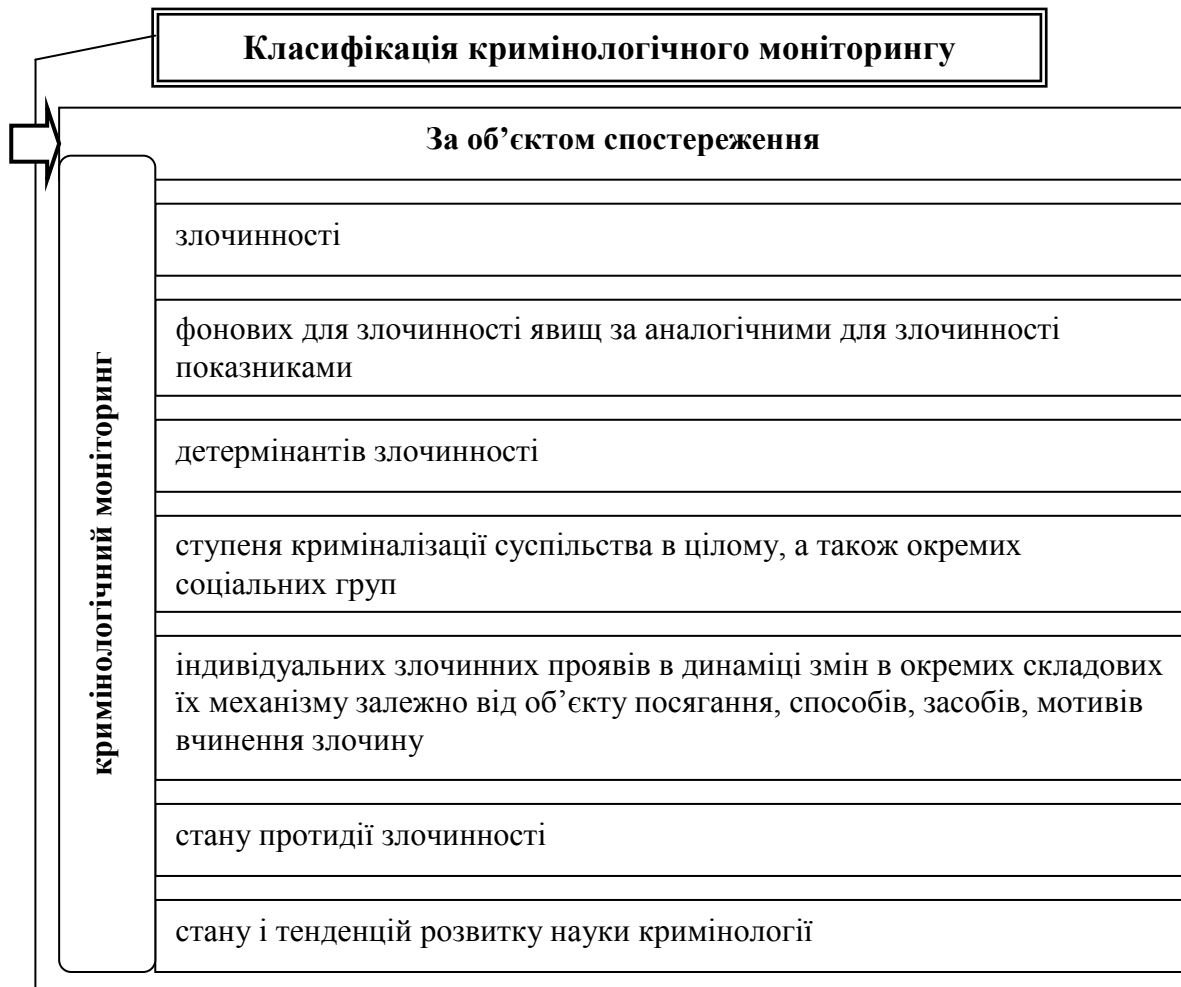
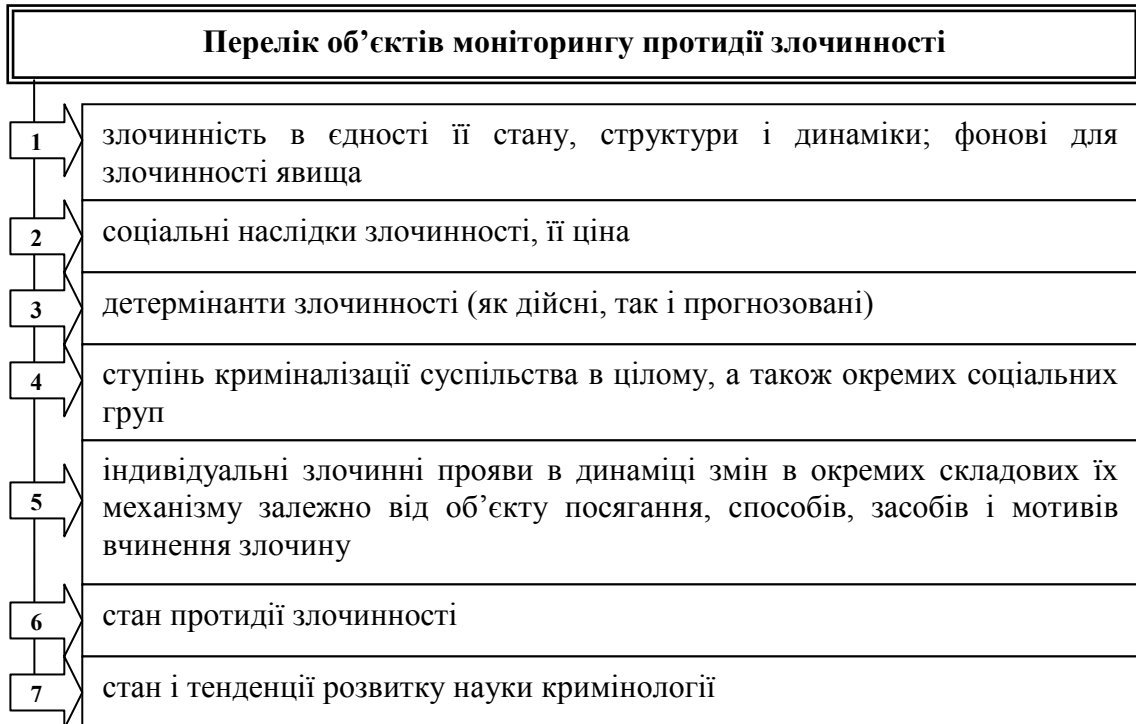
Оцінка – спосіб установлення значущості чого-небудь для діючого суб'єкта. У моніторингу протидії злочинності оцінка зібраної, проаналізованої й узагальненої інформації полягає у зіставленні її:

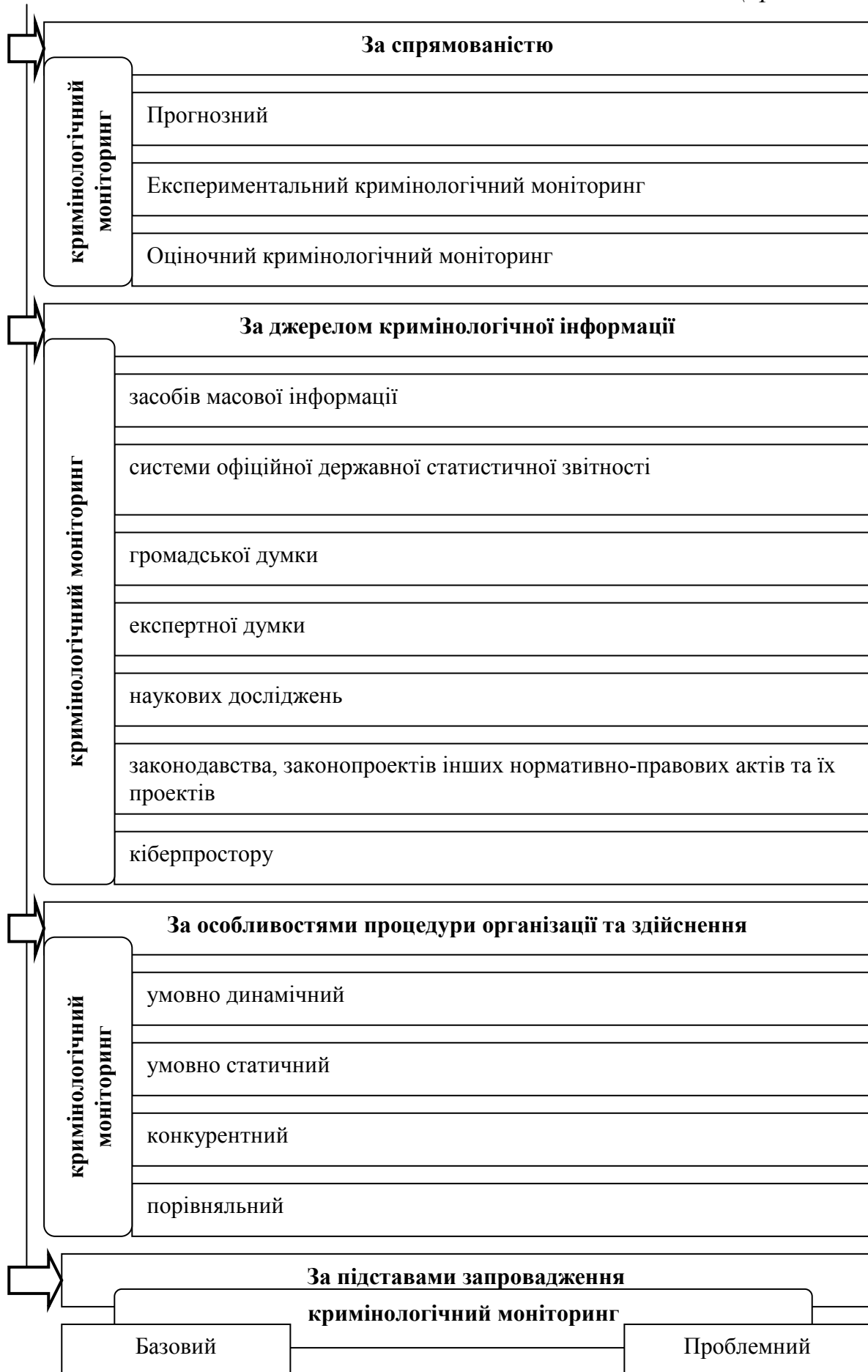

а) із завданнями, які ставилися перед моніторингом, в тому числі й уточнених завдань, які коригувалися в процесі збирання інформації

б) з конкретним об'єктом управління в структурі протидії злочинності (оцінюється належність інформації)

в) з критеріями об'єктивності та науковості кримінологічної інформації

ТЕМА12. КРИМІНОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА

«Держава існує не для того, щоб перетворити земне життя в рай, а для того, щоб перешкодити їй остаточно перетворитися в пекло»

Микола Бердяєв (1874-1948) – російський релігійний філософ

«У політиці, як і в граматиці, помилка, яку здійснюють усі, проголошується правилом»

Андре Мальро (1901-1976) – французький письменник, мистецтвознавець, політичний діяч.

«Політика є мистецтво можливого»

Отто фон Бісмарк (1815-1898) – німецький державний і політичний діяч

«Якщо ви не будете займатися політикою, вона займеться вами»

Шарль Монталамбер (1810-1870) – французький письменник, оратор, політичний діяч

«Якщо політика – це далеко не все, то все ж вона є у всьому»

Мун'є Еммануель (1905-1950) – французький філософ

«Якість держави залежить від якості людей, тому завдання політики - навчання та вивчення їх потреб»

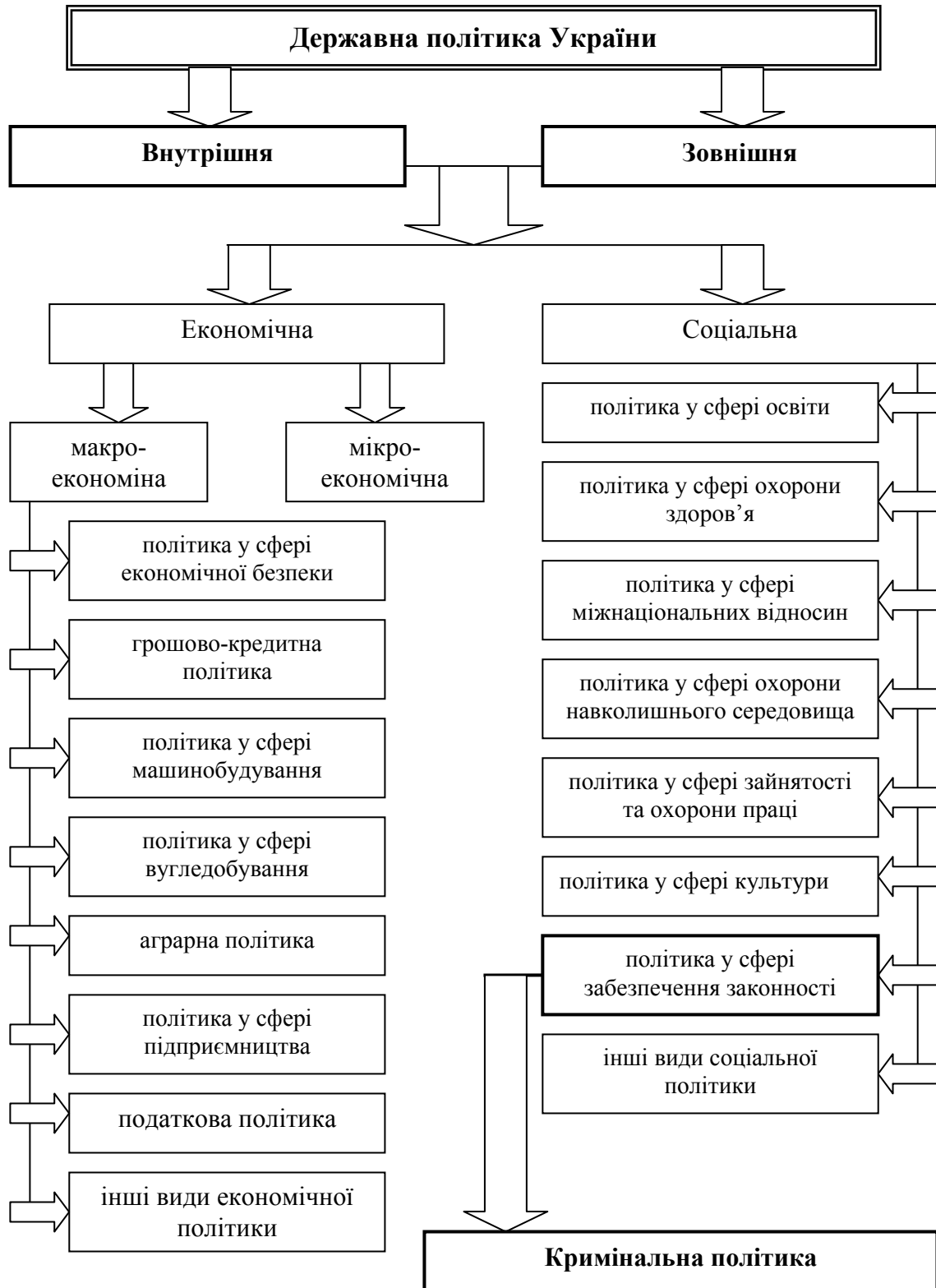
Платон (427 до н.е. – 347 до н.е.) – давньогрецький мислитель

«Щоб політика давала однакові результати різним людям, з ними треба обходитися по-різному»

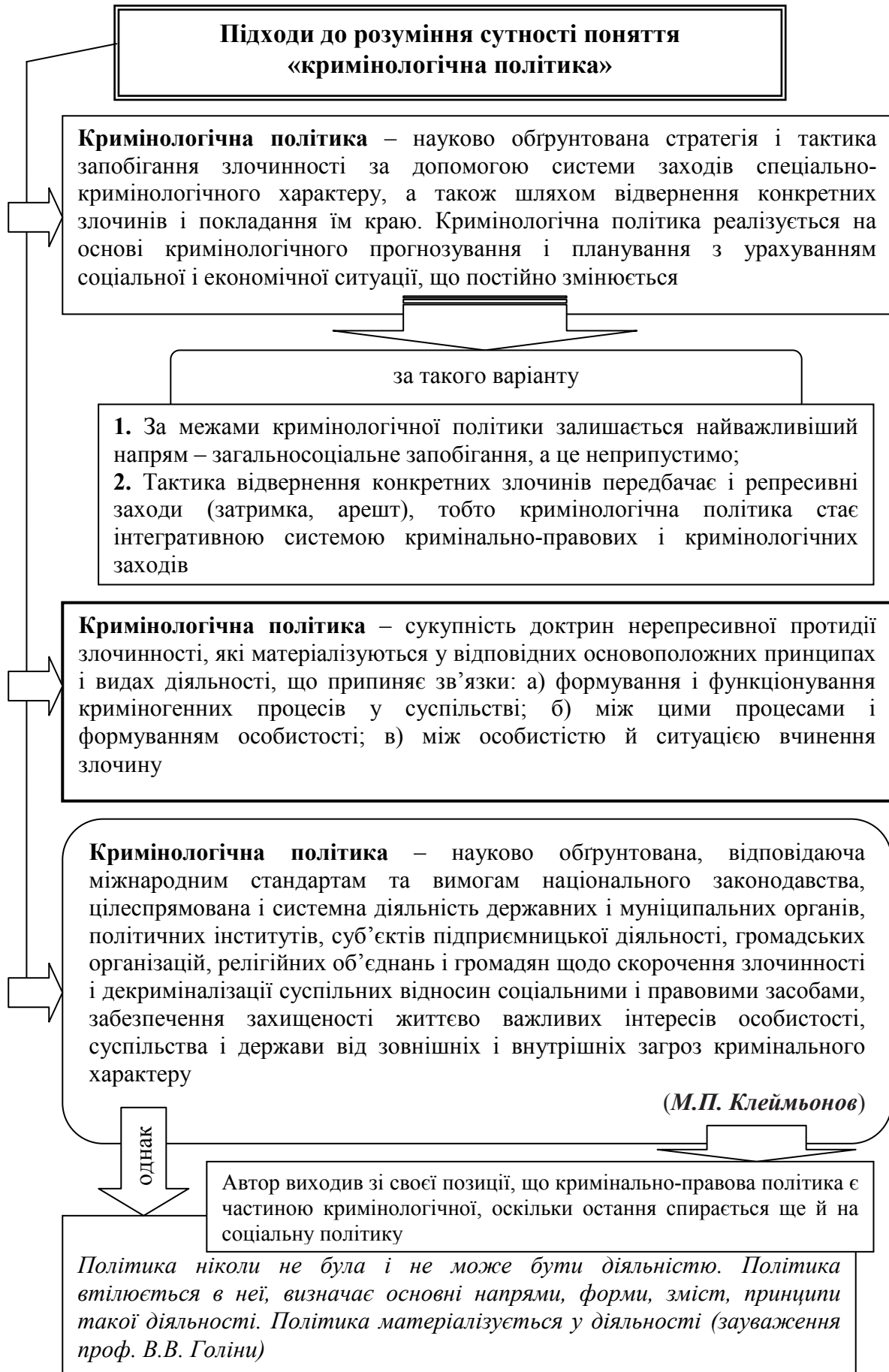
Фрідріх Август фон Гайєк (1899-1922) – австрійський економіст

12.1 Поняття кримінологічної політики, її ознаки та місце в системі державної політики

Схема 12.1.1

Науковою базою кримінологічної політики є теорія запобігання злочинності [398, с. 7]

Вся історія світового досвіду протидії злочинності, численні наукові дослідження переконливо свідчать про те, що остаточно подолати злочинність і ті явища, які її породжують та їй сприяють, поки що неможливо

Неможливість вирішити цю глобальну проблему засобами історично створеної моделі переважно репресивного (карального) впливу на злочинців змушує згадати й про іншу давньозвісну модель протидії злочинності – її **запобігання**, яка (за винятком деяких елементів) у жодній країні довготривало, послідовно, наполегливо не застосовувалася, та спонукає до енергійного пошуку способів її ефективного впровадження. Обов'язковими передумовами запобігання злочинності є соціально-економічна стабільність у державі (і навіть у державах); збільшення соціального капіталу шляхом здійснення найкращої соціальної політики; позитивна динаміка міжнародного співробітництва; стабільність законодавства, що регулює всі сфери життя; суспільна злагода і збалансованість інтересів різних верств населення та ін.

Особливість діяльності держави, її органів, інститутів, соціальних груп, посадових осіб, громадськості із запобігання злочинності полягає в такому

Це довготривала, повсякчасна, складна, наполеглива протидія всіх соціальних систем держави тим явищам, які створюють криміногенний потенціал у суспільстві

Криміногенні детермінанти злочинних проявів криються в самому суспільстві, людях, тому слід говорити про своєрідне «самолікування», «очищення». Держава, влада, суспільство повинні це усвідомити і додержуватися таких підходів до внутрішньої і зовнішньої політики, які б виключали або зменшували кримінальну активність членів суспільства

Особливість діяльності, пов'язаної з нерепресивною протидією злочинності, передбачає відмову від поспішності, перетворення її на короточасні кампанії і гучні обіцянки. Зміна владних структур не повинна впливати на виконання запобіжних заходів, якщо вони відповідають принципам кримінологічної політики. Можливі певна корекція, деякі зміни, доповнення, але здійснення самої політики, відповідних їй законів, нормативно-правових актів, програм, планів необхідно неухильно продовжувати

Ефективність чи неефективність кримінологічної політики можна визначити лише шляхом встановлення реального результату від упровадження поточних програм і планів запобігання злочинності. Це положення – аксіома теорії запобігання злочинності

Діяльність із запобігання злочинності, як і сама кримінологічна політика, злочинним світом позитивно не сприймається. На жаль, незаінтересованими в її здійсненні можуть бути і підприємці, і бізнесмени, і посадові особи, і навіть пересічні громадяни, способи дій і життя яких унаслідок об'єктивних і суб'єктивних обставин часто не відповідають законові

Узагальнення вітчизняного і світового досвіду запобігання злочинності свідчить, що досягти певних позитивних результатів у протидії злочинності можна використовуючи ресурс **відомих стратегій** (за В.В. Голіною)

1

Стратегія зменшення можливостей вчинення злочинів. Провідна ідея цієї стратегії – поєднання усвідомлення і навіть страху перед викриттям злочинних дій з утрудненням їх вчинення внаслідок наявності ефективних різних бар'єрів, захисних споруд, охорони, перешкод, конструкцій, приладів, застережень, погроз відповідальністю і покаранням, порад, усунення ускладнень у сфері документообігу, дозволів, налагоджування належного зв'язку з органами влади і управління, швидкості реагування органів охорони громадського порядку на факти можливих чи розпочатих кримінальних проявів, створення мережі адаптаційних і реінтеграційних центрів, притулків, суттєвого зниження рівня дитячої безпритульності, бродяжництва, жебрацтва, п'янства, наркоманії, проституції, а також тактового інформування громадян про динаміку криміногенної обстановки з метою зменшення їх віктимності, навчання населення дотримання правил безпечної поведінки та багато іншого. Ресурс цієї стратегії запобігання злочинності, спрямований на випередження виникнення кримінальної мотивації, обмеження, усунення проявів криміногенного потенціалу, а також захист матеріальних і духовних цінностей суспільства, використовується у країні дуже слабо. Але там, де окремі елементи цієї стратегії впроваджуються, є позитивні результати, про це свідчить світовий (США, Велика Британія, ФРН та ін.) і вітчизняний досвід (м. Вінниця).

2

Стратегія втручання при кризових ситуаціях. Ресурс цієї стратегії можна розглядати і з вузьких, і з широких позицій. Із вузьких позицій стратегія розрахована на надання послуг екстреного характеру (поради за телефоном довіри, соціальна допомога, деінтоксикація у випадках зловживання наркотичними речовинами чи звичайне фізіотерапевтичне лікування і т. ін.). У широкому розумінні стратегія припускає розв'язання міжособистих групових, етнічних, націоналістичних, сімейних та інших хронічних небезпечних конфліктів. *Пріоритетними напрямками* у цьому слід визначити: розвідувально-пошукову роботу у кримінальній сфері; отримання за допомогою оперативно-розшукових засобів відповідної інформації про злочинні, у тому числі терористичні структури, організовані злочинні угруповання, їх лідерів, технічне озброєння, об'єкти нападу, міжнародні зв'язки, канали фінансування тощо; розвідка у кримінальному середовищі з метою збирання інформації про підготовку вчинення масштабних і резонансних злочинів; створення спеціалізованих підрозділів протидії злочинним проявам, які за своїми можливостями, організаційною побудовою, оперативною реакцією на швидкозмінні ситуації у сфері злочинності могли б на рівних здійснювати боротьбу з нею; своєчасне виявлення і припинення небезпечних – різних за природою походження – конфліктів та ін. Зайво казати, що окремі блоки заходів розглядуваної стратегії у країні здійснюються. Однак теоретичних розробок її ресурсу в запобігання злочинності, особливо у перспективі, немає

3

Залучення громадськості до запобігання злочинності. Світова практика і вітчизняний досвід радянського періоду свідчать про потужний ресурс участі громадськості у запобіганні злочинності. Форми і глибина такої участі різні: від інтелектуальної до фізичної, які можна класифікувати як стихійну і організовану участь громадськості у боротьбі зі злочинністю. Перша форма участі – прояв довіри до влади і правоохоронних органів, результат переборювання страху перед злочинністю, солідарність у підтримці зусиль держави щодо наведення правопорядку в країні і непорушності загальнолюдських цінностей (мітинги підтримки, хода, «під наглядом сусідів», «зупини злочинця», участь у суспільних заходах та ін.). Другу форму участі можна класифікувати таким чином: а) громадські організації, функцією яких є вирішення (на рівні громади) суперечок, примирення ворогуючих сторін, медіація та ін.; б) громадські організації, що виконують як інформаційну, так і в основному силову фізичну функцію (патрулювання, «офісний патруль», запобігання ситуативній злочинності і делінквентності тощо); в) громадські організації, що виконують віктимологічні функції (наприклад, La Strada). Головне – розумно поєднати громадську ініціативу з дотриманням законності, а тому участь громадськості у запобіганні злочинності має бути законодавчо врегульованою

4

Виховна і інформаційна робота серед населення. Просвіта про безпеку і самозахист – нагальна і життєво необхідна проблема сучасності, оскільки вона стосується не тільки окремої людини (легковажної, необачної, зайво довірливої, ризикової та ін.), а й цілого класу громадян (підприємців, бізнесменів, службовців, фермерів, пенсіонерів, безробітних, неповнолітніх, жінок тощо). Тому взагалі у країні повинна бути розгорнута широкомасштабна робота серед населення. Завданням цієї стратегії є також протидія кримінальній ідеології, подолання страху населення перед злочинністю, забезпечення «імунітету» суспільного організму до різних соціальних перекирвань і злочинних проявів. Ця робота теж повинна бути організована і нормативно забезпечена

5

Стратегія віктимологічного запобігання. Невід’ємною складовою кримінологічного запобігання злочинності є його віктимологічний аспект. З цієї тези випливає щонайменше три висновки: по-перше, усвідомлення суспільством і державою віктимологічного ресурсу у протидії злочинності, необхідність його використання, активізації і оптимізації; по-друге, віктимологічне запобігання злочинності базується на кримінологічних положеннях з певною специфікою; по-третє, кримінологічні стратегії запобігання злочинності обов’язково повинні мати потужний віктимологічний аспект. Об’єктами віктимологічного запобігання є такі соціально-психологічні і навіть генетичні явища, як віктимність і віктимізація. Ці явища виступають, так би мовити, «тіньовим співучасником» злочинності та її проявів. Зрозуміло, що віктимологія як запобіжний ресурс здатна притаманними їй заходами вкорінювати у свідомість населення знання віктимологічного характеру про особисту безпеку (суб’єктивний ресурс), надавати рекомендації щодо послаблення процесу віктимізації в країні і оптимізації зазначених ресурсів (об’єктивний ресурс). Особливістю віктимології як ресурсу влади є можливість досягнення позитивного результату при єдності об’єктивного і суб’єктивного її ресурсу і паралельному здійсненні заходів запобігання злочинності. Впровадження зазначених ресурсів – достатньо складна за обсягом, професіоналізмом і ресурсним забезпеченням робота. Правоохоронні органи, на які розраховує влада, нездатні охопити, як вже зауважувалося, всю багатогранність, тонкощі, винахідливість у вирішенні окреслених питань із віктимології

12.2 Принципи кримінологічної політики

Схема 12.2.1

Принципи кримінологічної політики держави – система об'єктивно сформованих вихідних, базових положень, що визначають зміст і завдання, функції та методи кримінологічної політики держави, правовий статус, субординацію та координацію суб'єктів її формування й реалізації (за статтею В.В. Василевича)

Принципи у зазначеній сфері соціальної діяльності:

- 1) об'єктивно формуються самою цією діяльністю;
- 2) містять у собі теоретико-пізнавальну складову цього процесу (зокрема, в доктринальних положеннях кримінологічної політики та в процесі їх реалізації в кримінологічній практиці);
- 3) допомагають розрізнити і визначити те, що лежить в основі кримінальної дійсності, у тому числі її кримінальної активності, а також в основі антикримінальної діяльності держави і суспільства в якості антикримінальної активності;
- 4) визначають необхідність розгортання антикримінальної активності як виправданого і бажаного для суспільства закону руху і як логічного виразу пізнання прямого та зворотного зв'язків, де принцип є центральним поняттям, основоположною ідеєю, яка пронизує всі рівні кримінологічної політики (доктринальний, правовий у тому числі правозастосовний, спеціально-кримінологічний та організаційно-управлінський);
- 5) окреслюють систему логічно пов'язаних між собою структурних компонентів антикримінальної юстиції, а також прямих і зворотних зв'язків між елементами цієї системи і впливають певним чином один з одного в єдиній функціональній структурі специфічних суспільних відносин.

- 1) динамічний розвиток;
- 2) наукова обґрунтованість;
- 3) системний підхід;
- 4) єдність теорії і практики;
- 5) гуманізм;
- 6) верховенство права.

Принципи побудови моделі кримінологічної політики (за В.В. Василевичем)

Принцип динамічного розвитку

Орієнтується на побудову теоретичної складової, набуття та виникнення нової якості в поступальному процесі змін від нижчого до вищого, від простого до складного – сутнісного стану кримінологічної політики як системи взаємопов'язаних понять (категорій), які розвиваються і відображають закономірності розвитку кримінальної активності і антикримінальної активності та її пізнання, з урахуванням того, що обидві системи (кримінальна та антикримінальна) знаходяться в стані розвитку та динаміки

Науковість і обґрунтованість (як принцип)

Забезпечує реальну та об'єктивну оцінку відповідності логічного та історичного процесів пізнання дійсності та характеристику справжнього стану кримінологічної ситуації в країні, а також фактичного стану ефективності запобігання злочинності на усіх рівнях антикримінальної діяльності державі і суспільства. Реалізація зазначеного принципу, крім того, передбачає:

- 1) виділення та відокремлення істотних факторів від несуттєвих;
- 2) урахування реальних сил та засобів запобігання злочинності та деструктивних факторів (сил та засобів), що стоять на перешкоді позитивним змінам;
- 3) визначення реальних недоліків в системі побудови ціннісних орієнтацій;
- 4) виявлення дисфункцій в організаційно-управлінських структурах;
- 5) виявлення недоліків, що полягають у викривленні (спотворенні) цивілізованих суспільних відносин;
- 6) викриття протиріч в системі антикримінальної юстиції, що призводять до дисфункції певних компонентів антикримінальної системи.

Принцип системного підходу формування та реалізації державної кримінологічної політики полягає в тому, що спосіб теоретичного та практичного пізнання має бути спрямований у двох головних напрямках:

- 1) пізнання злочинності (яка ідентифікується як система, котра має свої закономірності виникнення та розвитку), при цьому у сукупності її компонентів може формуватися певна множина автономних підсистем, які продукують і самовідтворюються в новій якості і поповнюють глобальну систему злочинності;
- 2) пізнання антикримінальної системи, її компонентів, цілей, завдань, функцій і напрямів діяльності, спроможну здійснювати соціальний контроль над злочинністю та реально впливати на її скорочення.

Цей принцип кримінологічної політики орієнтує на комплексне та інтегроване дослідження і вирішення такої соціальної проблеми як злочинність. Він охоплює теоретичні та практичні здобутки багатьох галузей права, теорії та практики запобігання злочинам (в першу чергу кримінально-правової, кримінально-процесуальної та кримінально-виконавчої, інтеграційні зв'язки в яких базуються на кримінологічних засадах, галузевій кримінологічній теорії дослідження і запобігання злочинності у тому числі кримінологізації норм права)

Принцип єдності теорії і практики

Орієнтує на творчий підхід вирішення теоретичних і практичних проблем в цій сфері діяльності, спираючись на світоглядно-методологічну основу законів творення нового. Не заперечуючи проти такої тези: «як теорія без практики мертва, а практика без теорії сліпа», автор вважає, що в контексті здійснення кримінологічної політики повинен діяти цей принцип «головної ланки» щодо процесу кримінологічного впливу, що передбачає виділення пріоритетних напрямів, які здатні істотно впливати на кримінологічну ситуацію в країні. В сутності даного принципу відбивається, також, в діалектичній єдності співіснування нормативно-стандартизованого та творчого підходів, закладених в ідеї спеціально-кримінологічної практики. Цей принцип кримінологічної політики передбачає єдність основоположних підходів щодо запобігання злочинності як правовими, так і спеціально-кримінологічними заходами, засобами та методами на засадах плановості, інформованості та взаємодії, оптимізації державних організаційно-функціональних структур із залученням сил і засобів громадянського суспільства, єдності розуміння цілей і завдань суб'єктами кримінологічної політики, диференціації їх завдань та функцій

Принцип гуманізму (походить від лат. *humanus* – людський, людяний) – система ідей і поглядів на людину як найвищу цінність, що відображує спрямованість ідеології й моралі суспільства, це певний світогляд, заснований на принципах рівності, справедливості, людяних відносин, проникнутих повагою до людської гідності, турботою про благо людей. Застосування цього універсального принципу в кримінологічній політиці означає:

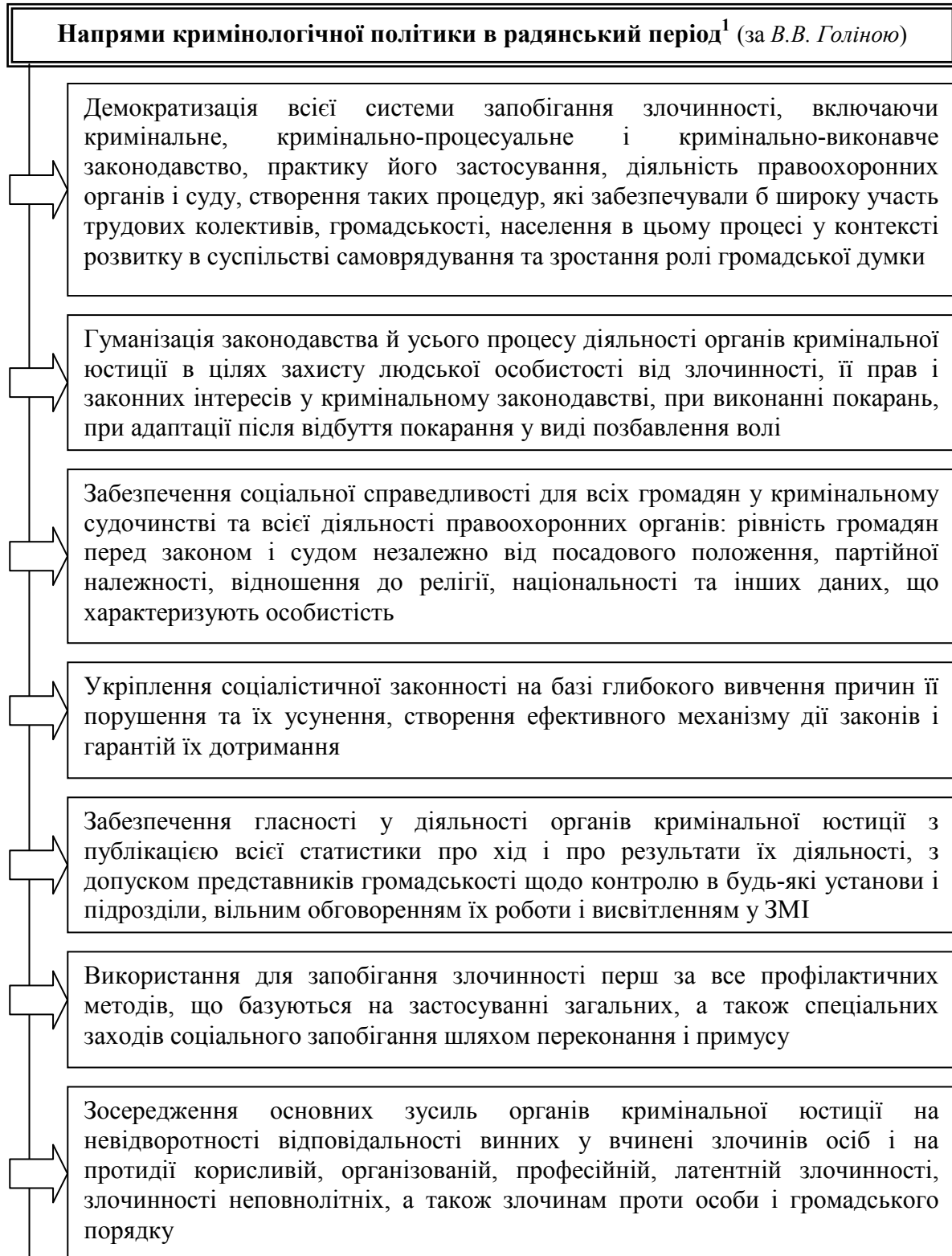
- 1) пріоритет загальнолюдських цінностей – життя, здоров'я, свободи, честі та гідності людини;
- 2) перевага прав людини над державними інтересами за умов їх гармонійного співіснування;
- 3) відповідальності держави перед громадянами і суспільством за результати своєї діяльності;
- 4) суверенітету, наукової обґрунтованості пріоритетів людини і незалежності від ідеологічних установок та рішень будь-яких політичних партій і рухів;
- 5) максимального використання інститутів соціалізації, що існують в системі державних органів, громадянського суспільства та міжнародних організацій;
- 6) імплементація норм міжнародного права в законодавство України щодо гуманізації процесів, пов'язаних із запобіганням злочинності та поведінням з правопорушниками;
- 7) забезпечення справедливості, милосердя, моральності, гласності, демократизму в діяльності органів і установ антикримінальної юстиції.

Принцип верховенства права

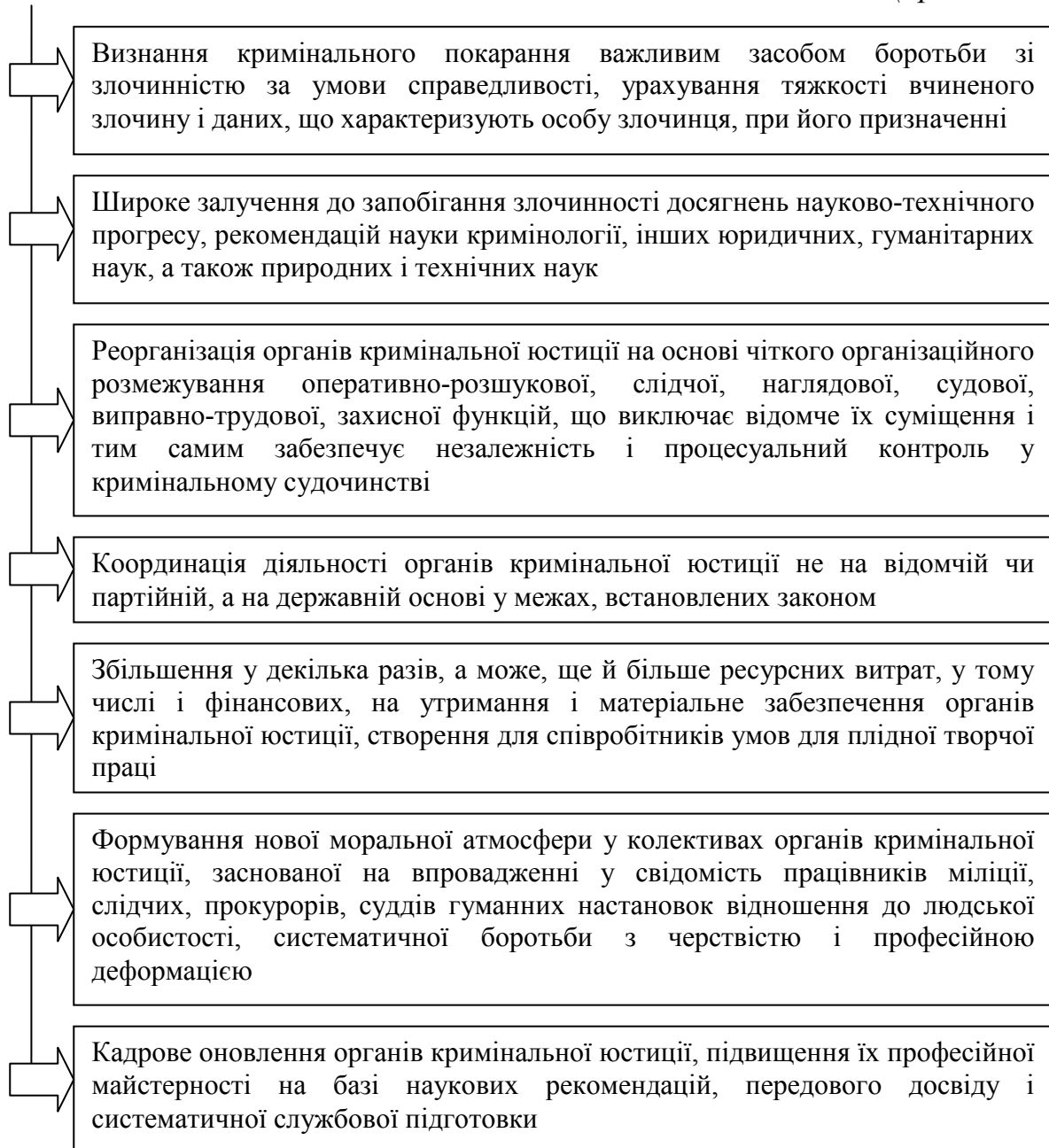
належить сприймати як цілісне, універсальне, інтегроване поняття, як цілісну юридичну категорію вітчизняної політичної і юридичної системи. Цей принцип є провідним в формуванні та реалізації кримінологічної політики держави та відіграє роль основоположного начала і об'єднуючої ланки в системі відносин між державою й особою, а також принципів, методів та засобів діяльності усіх інституцій антикримінальної юстиції України

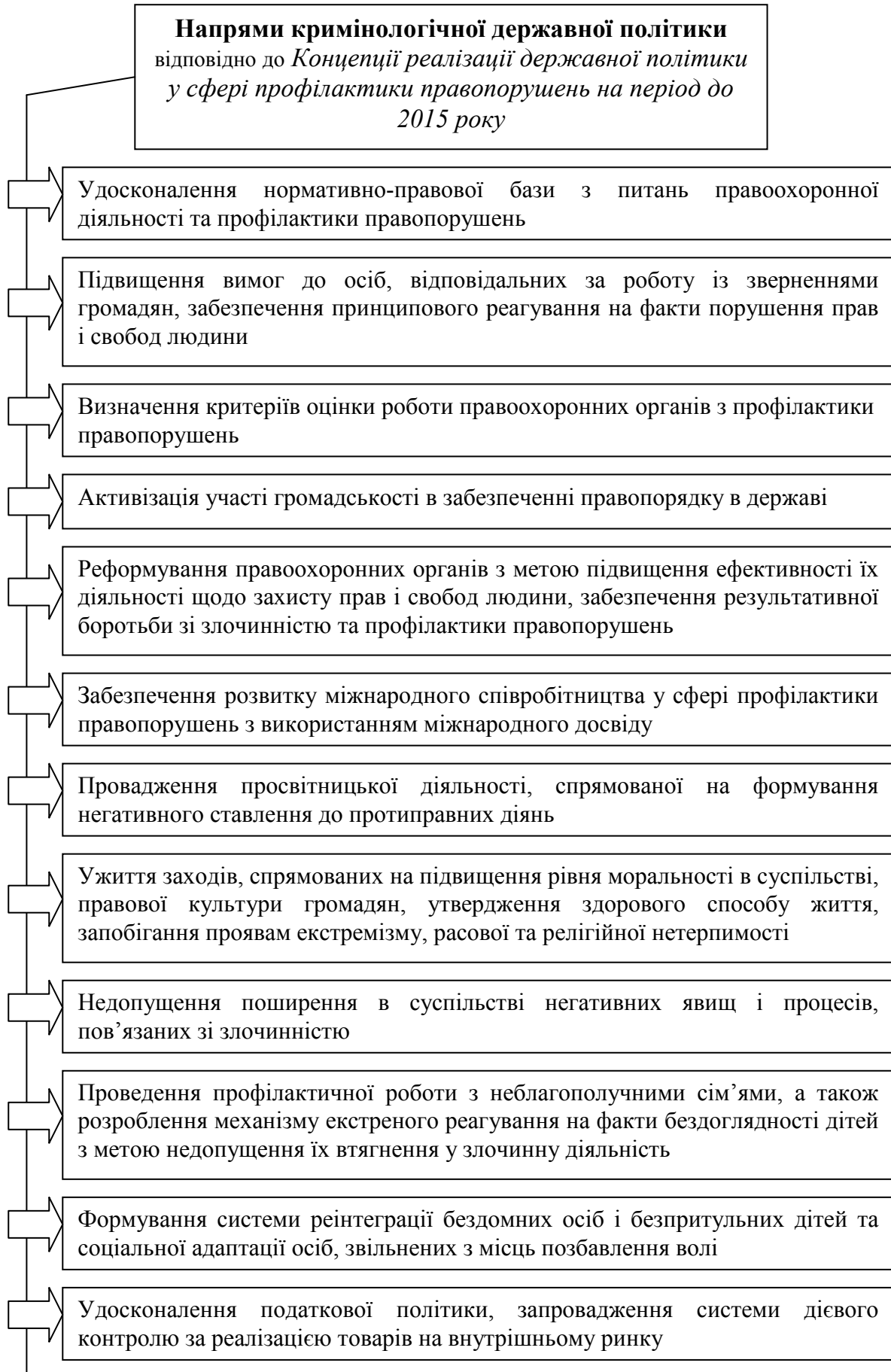
12.3 Основні напрями кримінологічної політики на сучасному етапі

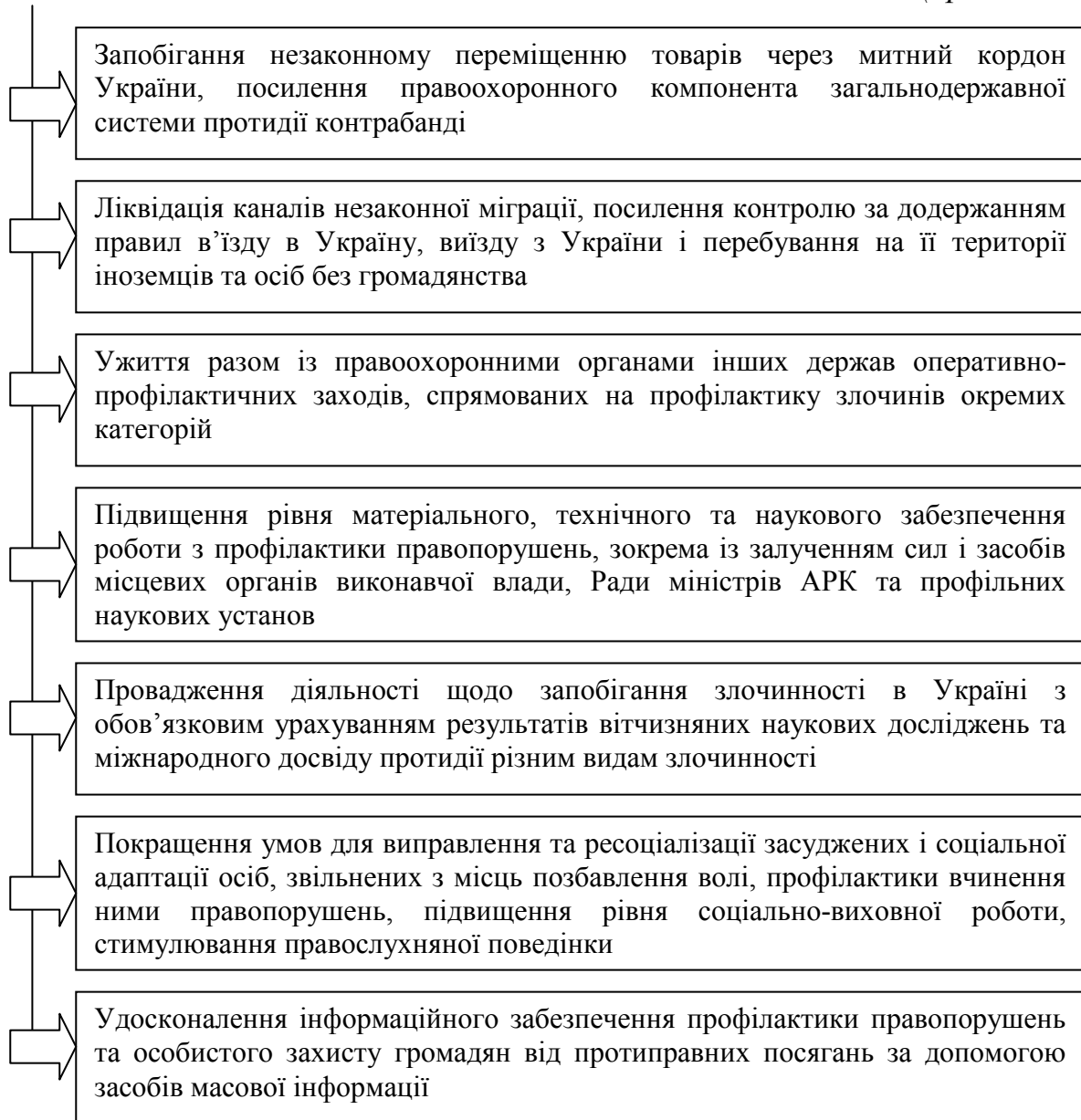
Схема 12.3.1

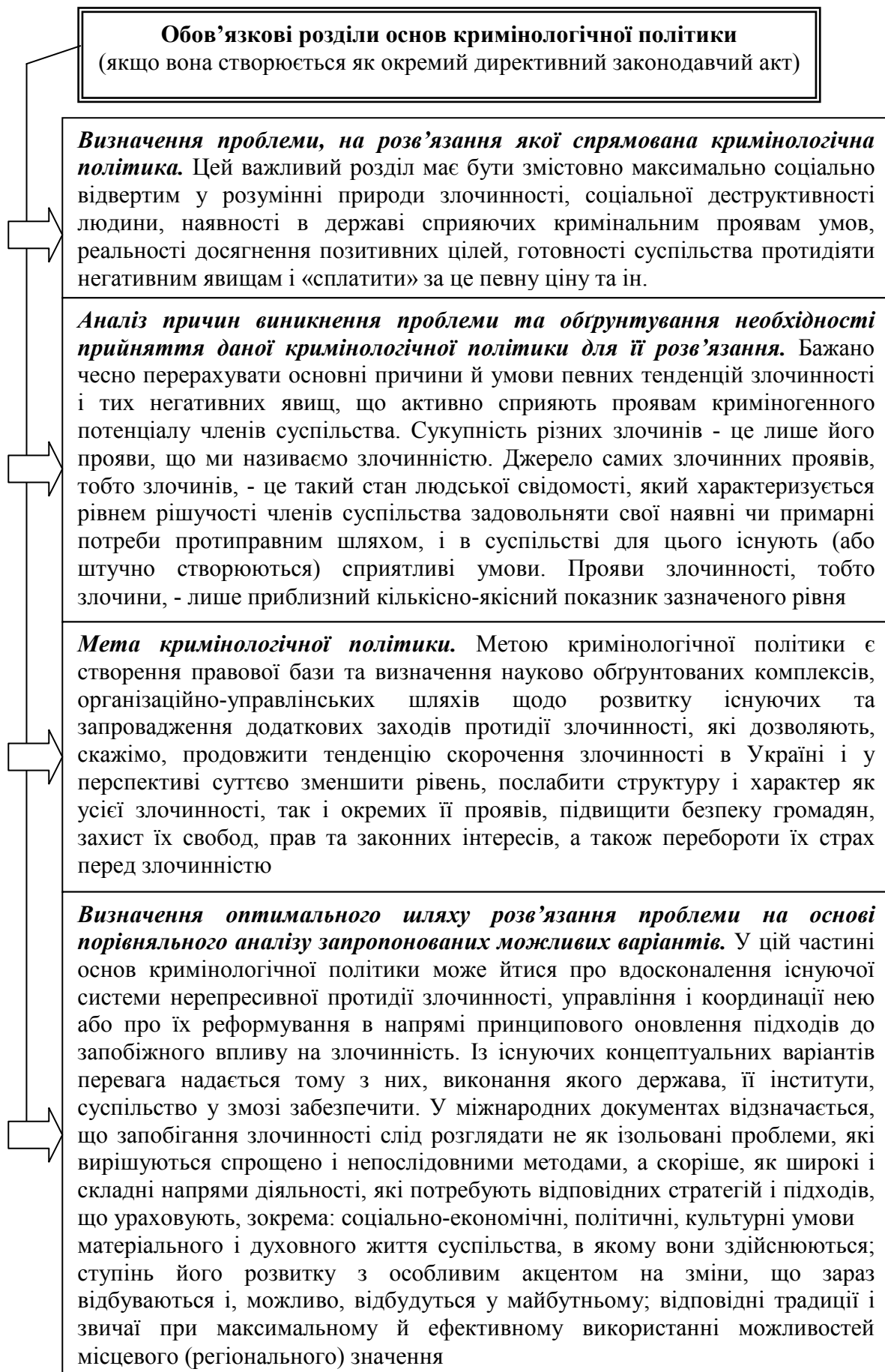

¹ Голіна В.В. Державне програмування і регіональне планування заходів запобігання злочинності в Україні / В.В. Голіна, С.Ю. Лукашевич, М.Г. Колодяжний; за заг. ред. В.В. Голіни. – Х.: Право, 2012. – 304 с. (С.20-22)

ТЕМА № 13. МІЖНАРОДНІ ОСНОВИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ

«Світ цей занадто брутальний, аби можна було його змінити на краще за допомогою слів, але й занадто ніжний, аби щось у ньому змінити за допомогою куль»

Юрій Андрухович (нар. 1960 р.) – поет, прозаїк, перекладач

«Найбільша сила – в найбільшій єдності й організації»

Володимир Винниченко (1880-1951) – державний і політичний діяч, письменник, драматург, художник

«Як ніколи раніше за всю історію людства нас об'єднує спільна доля. Ми можемо оволодіти нею лише за умови, що ми об'єднаємо наші зусилля. Саме тому, друзі, ми маємо Організацію Об'єднаних Націй»

Кофі Аннан (нар. 1938) – сьомий Генеральний секретар ООН

«...Неможливо перетворити землю в Рай, треба перешкодити перетворитися їй на пекло»

Патріарх Сербський Павло (1914-2009) – єпископ Сербської Православної Церкви

«Один ворог може зруйнувати те, що зробили тисяча друзів»

Румунське прислів'я

«Міжнародні справи можуть вестися листочками паперу, але використане чорнило – це людська кров»

Ерік Емблер (1909-1998) – англійський письменник

«Співробітництво – ось основа наших перших успіхів на полюванні, сила, яка викликала еволюцію мови, клей, що з'єднує нас у суспільство»

Іен Расселл Мак'юен (нар. 1948 р.) – британський письменник

13.1 Стан і основні тенденції злочинності в деяких зарубіжних країнах

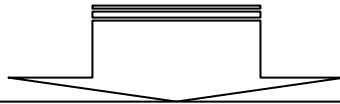
Схема 13.1.1

Перспективи злочинності
(за Д.А. Шестаковим) [154, с. 175-177]

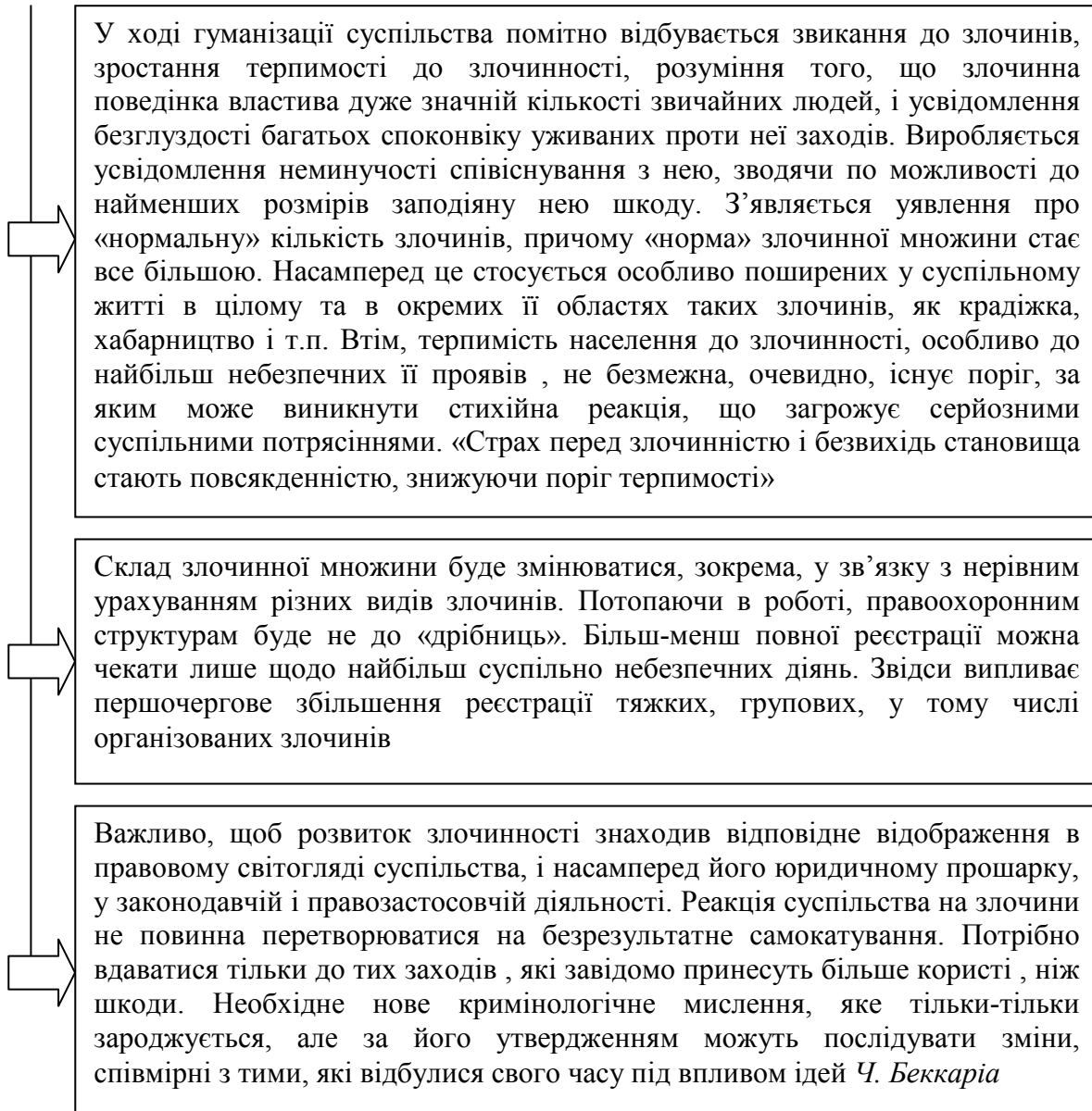
Злочинність як саморуйнівна властивість суспільства не тільки не зникла, але, навпаки повсюдно посилюється. Це відбувається в країнах з різними суспільними системами – капіталістичною, соціалістичною, змішаною і пр. Ніщо не свідчить на користь того, що наростання злочинності припиниться. За оцінками В.В. Лунєєва, середній річний приріст злочинної множини в світі у найближчі роки може перебувати в межах 3-5% і більше. Очікуваний середній коефіцієнт врахованих злочинів складе 6-8 тис. на 100 тис., населення. Їх фактичне число буде в 2-3 рази більше. Таким чином, до 2015-2020 рр. число злочинців, можливо, наблизиться до чисельності населення

Злочинність, ймовірно, буде рости повсюдно, а відмінність окремих країн проявиться в швидкості збільшення кількості злочинів і характері змін, що відбуваються зі злочинністю. Круті зміни суспільного життя, критичні її періоди, як давно помічено, характеризуються особливо помітним погіршенням злочинної множини. Наростання злочинності відбувається паралельно з руйнуванням навколишнього середовища, розпаду родин, зростання дитячої бездоглядності, пияцтва, наркотизму, числа самогубств і т. ін. ***Всі ці хворобливі зміни суспільства, як нам здається, відбивають загальну тенденцію людства до саморуйнування. Можливо, таким чином спрацьовує якась програма завершення його існування***

Названі патогенні процеси дуже погано піддаються управлінню з боку держави. Поки ніщо не вказує на наближення змін у кращу сторону. **Для того щоб відбулися позитивні зрушення, можливо, буде потрібно виникнення ще більшої кризи – кризи на межі катастрофи, яка пробудила б колективний розум і змусила б людство одуматися**

Поліпшення умов людського життя в тих країнах, де воно має місце, не забезпечує ослаблення злочинності. Ні підвищення загального добробуту і тим більше багатства тонкого прошарку людей, ні розширення свободи й демократії, ні гуманізація держав і ослаблення контролю за громадянами – не тільки не зменшать злочинної множини, але, навпаки, сприятимуть його збільшенню

Основні тенденції злочинності в світі

(за В.В. Лунесвим) [45, с. 328-354]

1

Абсолютний і відносний ріст злочинності в світі

Мова йде про середньостатистичну тенденцію злочинності в світі, розрахованої за тривалий період часу. Ця тенденція була виявлена *К.Марксом*, *Ф. Листом* та іншими дослідниками. Маркс, співставляючи в паралельних рядах кількість населення, народжених, померлих, засуджених і бідних, припустив, що **щось гниле в самій серцевині такої соціальної системи, яка збільшує багатство, але при цьому не зменшує злидні та в якій злочинність зростає навіть швидше, ніж кількість населення.**

Між науково-технічним розвитком і морально-правовим станом суспільства немає прямих і «швидких» кореляцій. Немає їх і між свободою та моральністю. Різні швидкості науково-технічного розвитку та морально-правового стану суспільства збільшують «ножиці» між ними.

Злочинність, особливо організована, уже контролює не тільки життя та діяльність окремих країн, але й деякі кроки світового співтовариства в цілому.

Розрив економічного та морально-правового розвитку в ряді країн досяг критичного показника. Морально-правове удосконалення людського суспільства вже ніколи не «дожене» науково-технічний прогрес. **Залишається єдине: трансформація моралі і права шляхом наближення їх до реальних можливостей людського суспільства.** Кримінологи давно прийшли до того, що марно криміналізувати те, що стало масовою повсякденністю

Є підстави вважати високий рівень злочинності реальною платою народів розвинутих демократичних країн за свою свободу, яка може використовуватися не тільки для добра, але й зла, кількість якого збільшується особливо в індустріально розвинутих країнах

Китай

У сучасному Китаї збереглися усталені давні традиції, засновані на древніх вченнях, особливо на конфуціанстві. *Конфуцій* вчив, що основою суспільства повинна бути дисциплінована людина, яка шанує батьків і поважає старших. Ці ідеї залишили відбиток на всі сторони життя китайців. У Китаї реєструється один з найнижчих рівнів злочинності: 130-140 діянь на 100 тис. населення, що в 15 разів нижче врахованої злочинності в Росії та в 65-79 разів нижче ніж в США або Великобританії. Низький рівень злочинності в Китаї, очевидно, – результат соціально-правового контролю влади. Китайці самодостатні, вони не вважають себе частиною західного світу й не прагнуть наслідувати його

Виключення – Японія

Важливим фактором низького рівня злочинності є верховенство традиційних общинних і моральних цінностей. В середині своєї соціальної групи кожний японець притримується певного кодексу поведінки. Інші фактори – це етнічна однорідність країни, процвітаюча економіка, заборона на вогнепальну зброю, своєрідна поліцейська структура

Однак і в Японії злочинність зростає, хоча й більш повільними темпами, а коефіцієнт злочинності в розрахунку на 100 тис. населення у цій країні досі найнижчий. У той же час статистичні дані свідчать про постійне «долучення» Японії до світових кримінологічних тенденцій

2

Відставання соціального контролю над злочинністю від її кількісно-якісних змін

У системі «злочинність – боротьба з нею» злочинність первинна. Самозахист суспільства від злочинності за своїм походженням вторинна.

Вихідними є **кримінальне та інше законодавство на основі якого здійснюється боротьба зі злочинністю.**

Перша можливість – створення обґрунтованого законодавства з великою часовою та змістовною базою міцності. Теоретично воно може бути розроблено на основі глибокого вивчення та надійного прогнозу тенденцій різних форм суспільно небезпечної поведінки. Практично зробити це надзвичайно важко. Злочинність – результат великої кількості змінних, що пов'язані зі всіма сферами людського життя та діяльності.

Друга можливість – безперервна зміна й доповнення кримінального законодавства у відповідності з поточною кримінологічною обстановкою. Однак «оперативне» законодавство в кримінологічній сфері несе в собі не меншу шкоду ніж консервативне та узагальнене.

Діяльність правоохоронних органів по боротьбі зі злочинністю.

Поліція (міліція) має свої законні можливості – організаційні, технічні, інтелектуальні – для ефективної роботи. Однак, кримінальний світ володіє більшими фінансовими ресурсами, ніж система кримінальної юстиції і часто випереджає її розвиток. Злочини (особливо економічні) вчиняють професіонали, а розслідують дилетанти.

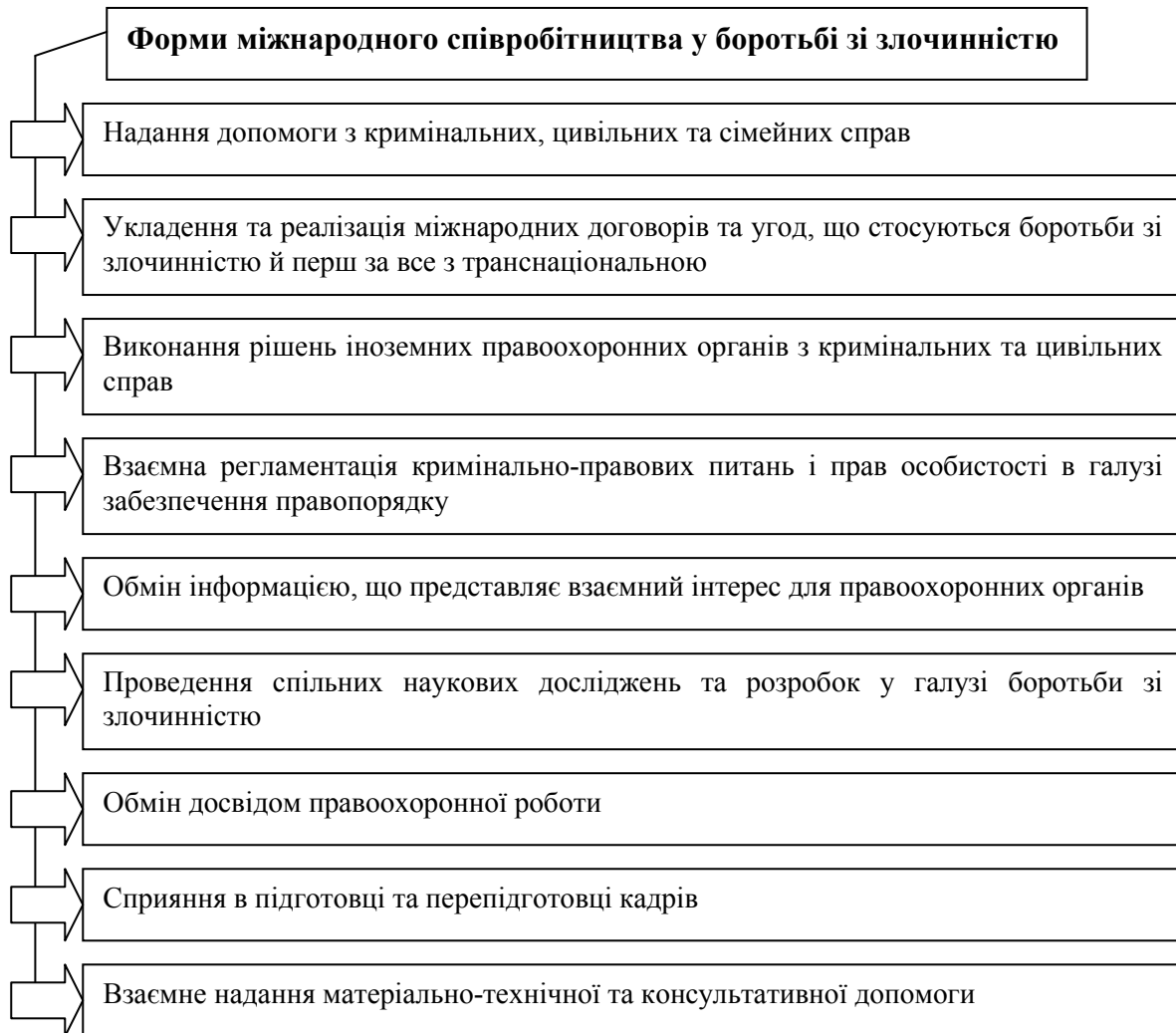
Можна припустити, що тотальний поліцейський контроль за діяльністю та поведінкою людей при відповідних історичних умовах корелює з відносно низькими показниками кримінальної злочинності. Однак світове співтовариство не вважає такий соціальний контроль над злочинністю оптимальним, оскільки низький рівень кримінальної злочинності зазвичай компенсується зловживаннями влади проти свого народу.

Тенденція росту злочинності й тенденція «відставання» кримінально-правового контролю від її кількісно-якісних показників створюють певне порочне коло, розірвати яке можливо, тільки використовуючи гуманістичні, профілактичні, кримінологічні стратегії боротьби зі злочинністю. Це порочне коло важко розірвати в рамках традиційної кримінальної політики.

Світове співтовариство стурбоване вирішенням двох головних задач: **як знизити темпи зростання злочинності** і в той же час **як забезпечити людське поводження з правопорушниками**. Чи є вони сумісними? Безперечно. Але з однією умовою: вони можливі одночасно лише в цивілізованому демократичному суспільстві, де глибоко усвідомлені реальні закономірності в сфері злочинності, її об'єктивні причини та науково-практичну неспроможність не правового та жорстокого поводження з правопорушниками, тобто вони сумісні за оптимальним співвідношенням ефективності та гуманності.

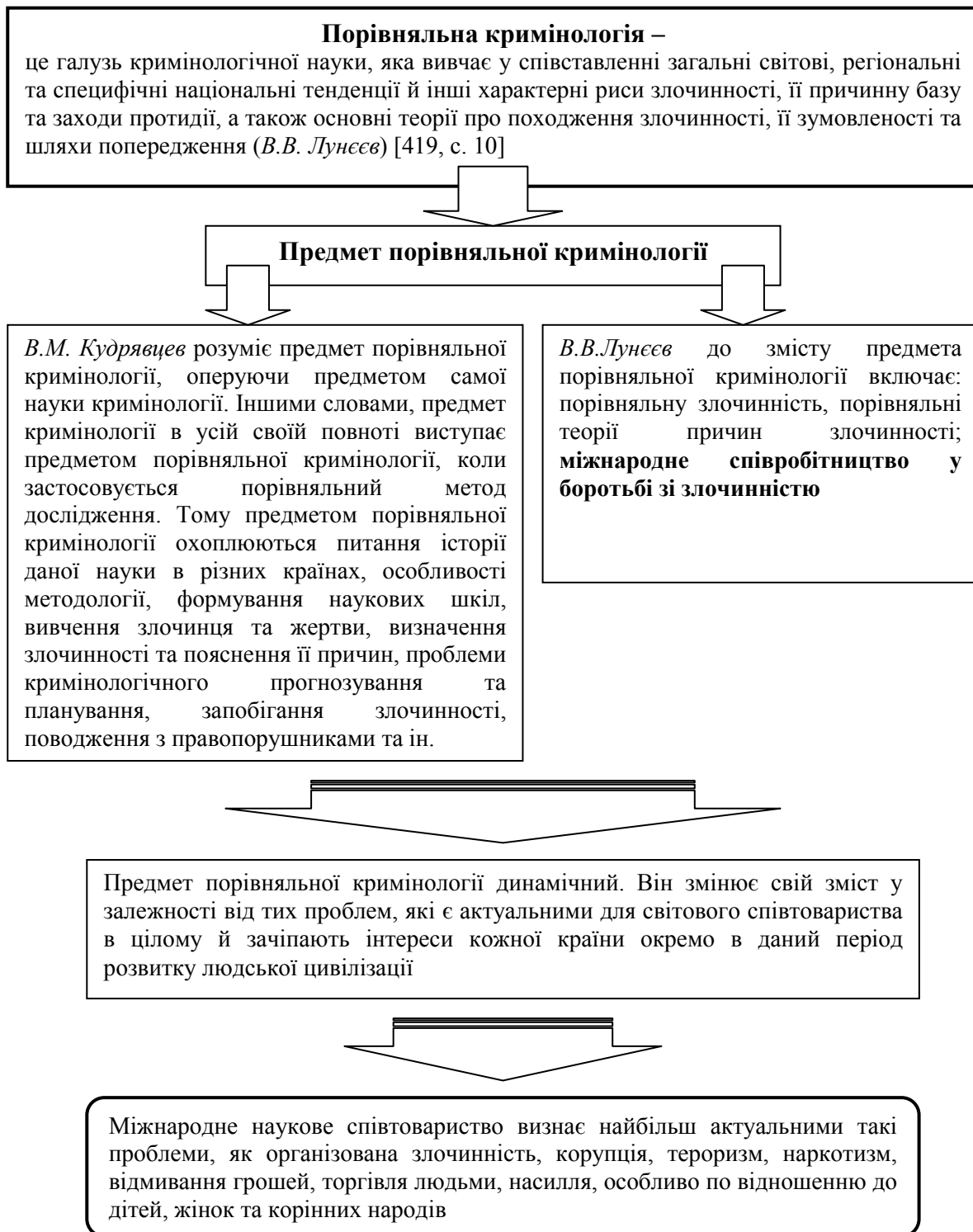
13.2 Загальні засади запобігання злочинності на міжнародному рівні

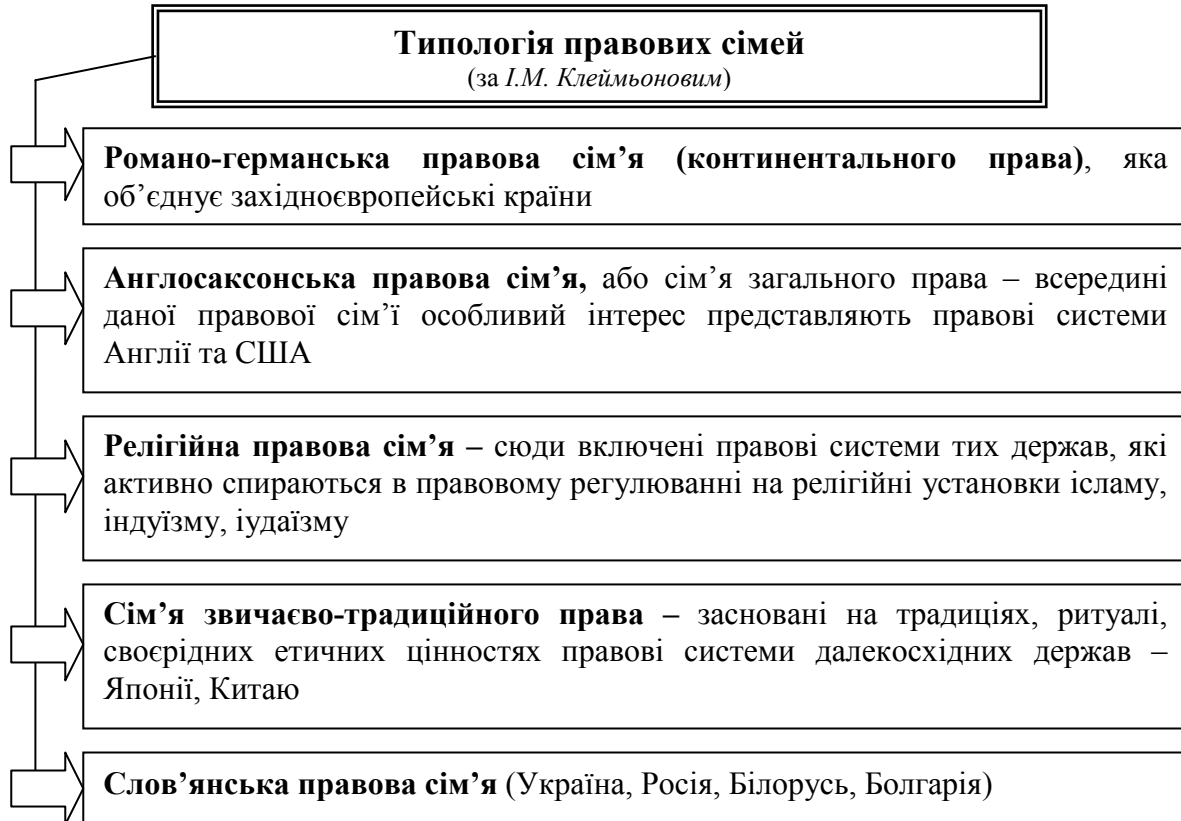
Схема 13.2.1

13.3 Теоретичні та методологічні основи порівняльної кримінології

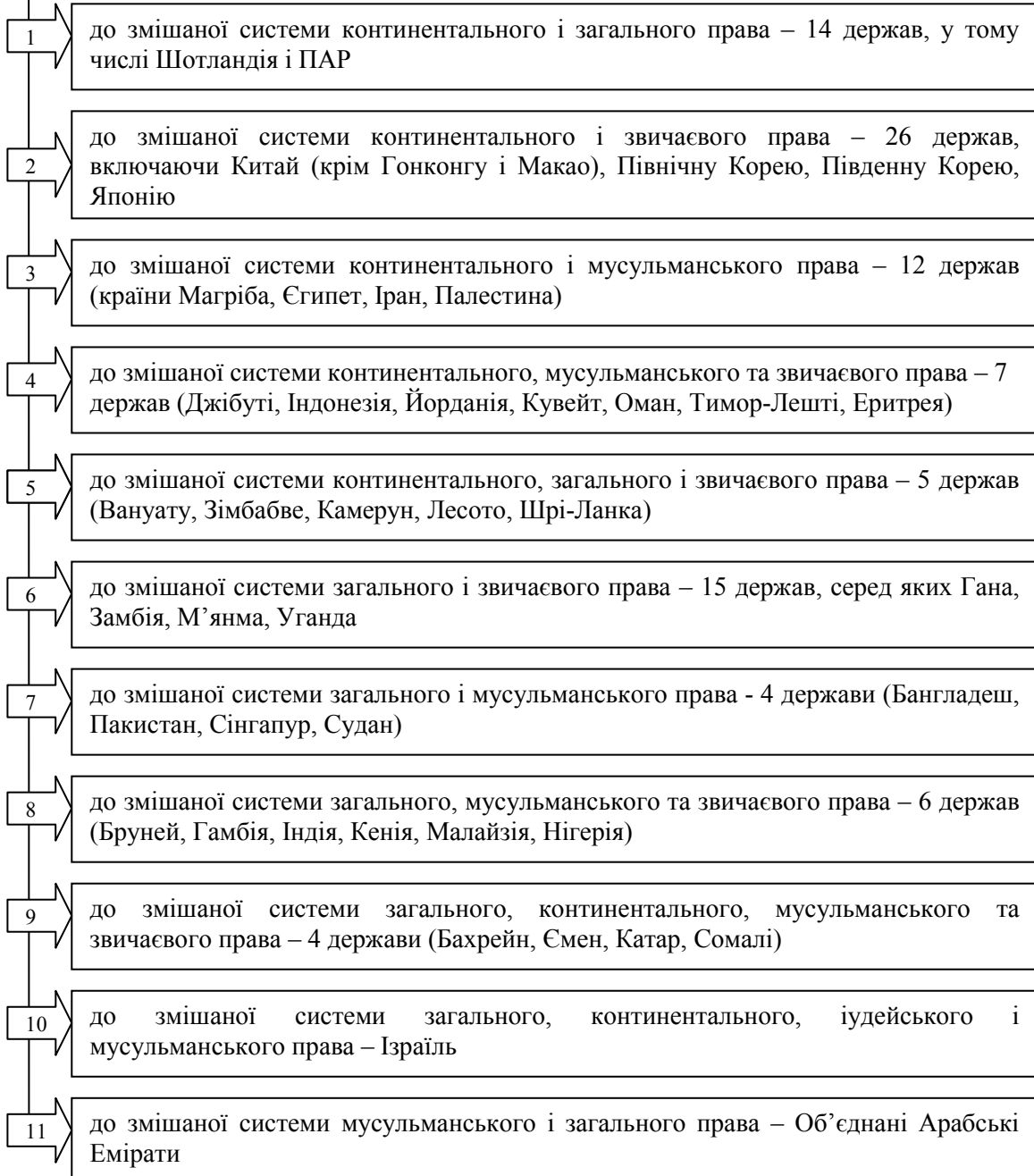
Схема 13.3.1

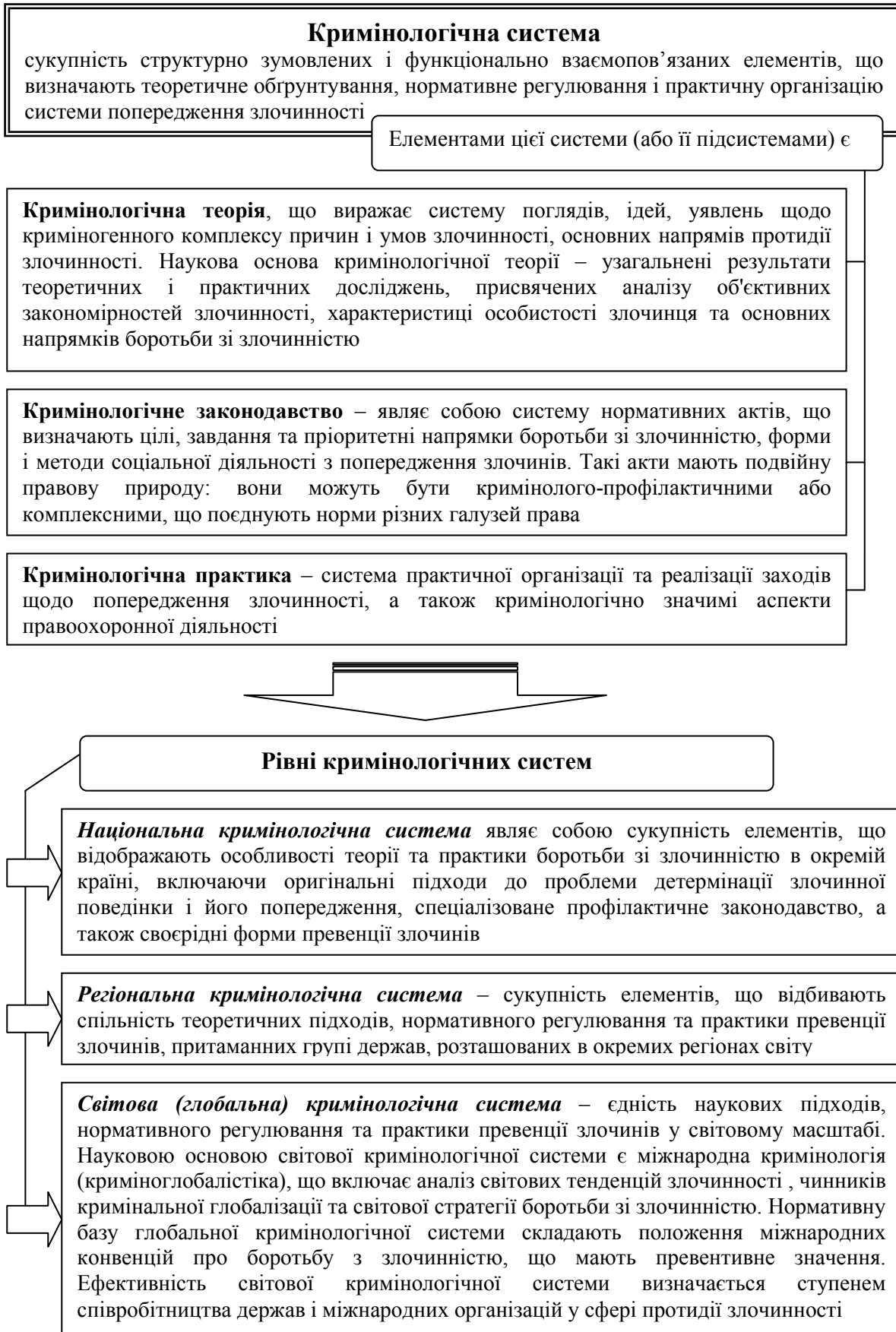

У реальній дійсності, якщо виходити переважно з юридичних ознак, велика кількість держав характеризується наявністю правової системи **змішаного типу**. За даними дослідницької групи «Правові системи світу» Університету Оттави, змішані правові системи мають 96 держав

Держави із змішаними правовими системами

**Співвідношення понять «кримінологічної системи»
та «кримінальної політики»**

«Поняття “кримінологічної системи” має ряд спільних рис із поняттям “система боротьби зі злочинністю”, але не тотожне йому, оскільки не включає всіх аспектів правоохоронної діяльності, проте охоплює загальні принципи організації даної діяльності, основні напрямки кримінальної політики. Кримінологічна система є складовою частиною загальносоціальної та правової системи суспільства, у рамках якої здійснюється вироблення та реалізація основних напрямків кримінальної політики, визначення цілей і задач правоохоронної діяльності, встановлення перспективних напрямків міжнародного співробітництва у сфері боротьби зі злочинністю» (О.М. Ведернікова)

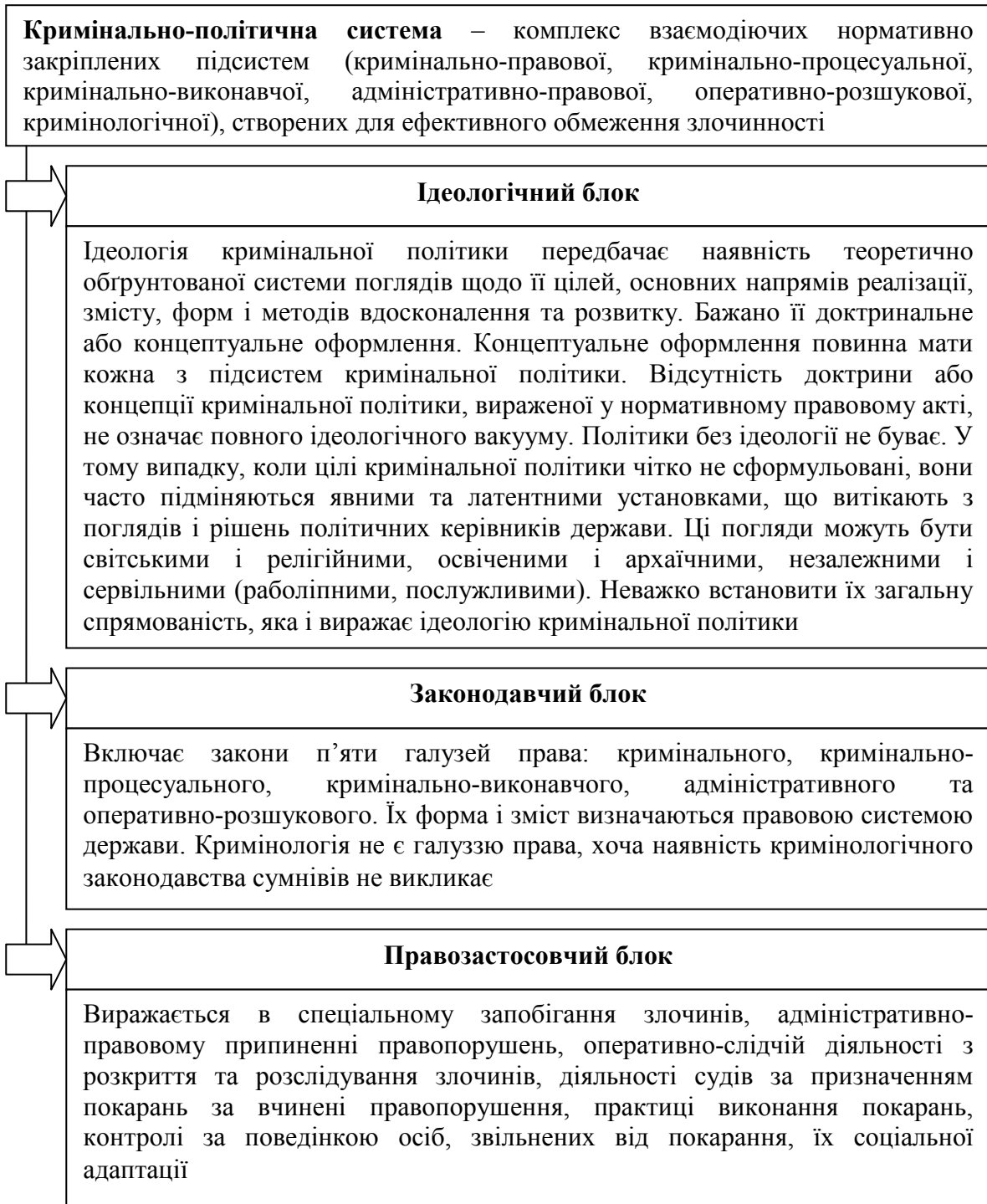
**Співвідношення понять «кримінологічної політики» та
«кримінальної політики»**

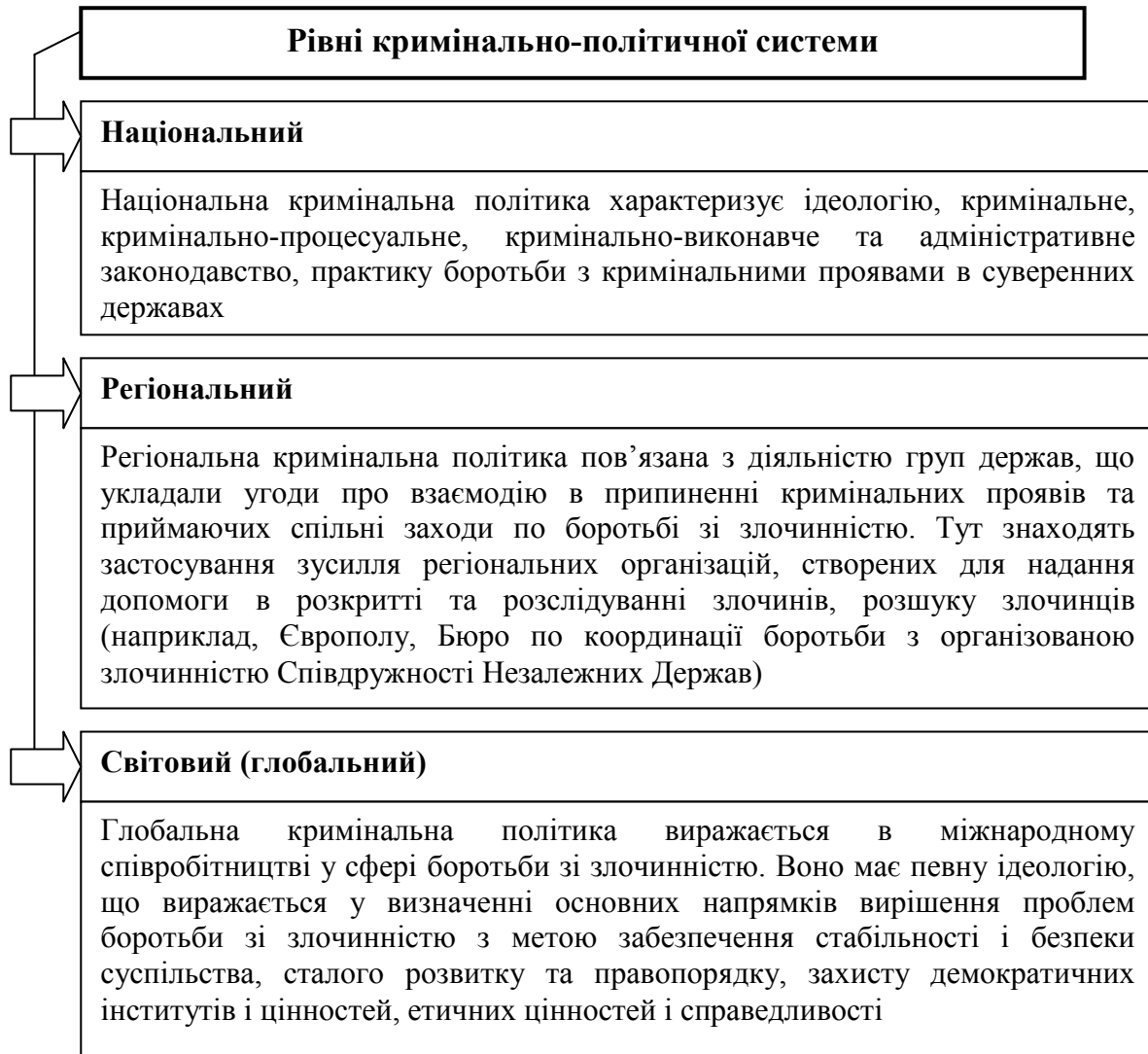
1. Поняття кримінологічної та кримінальної політики не слід розглядати в плані того, яке з них поглинає інше. Жодне не поглинає інше повністю. Кримінологічна політика включає ту область соціальної політики, якій притаманний очевидний антикриміногенний характер (наприклад, антиалкогольна політика), у в цьому сенсі вона ширше за кримінальну політику. Кримінальна політика, в свою чергу, завжди орієнтована на запобігання злочинам і тому має явно кримінологічний зміст.

2. Відмінності між ними слід проводити за критеріями правового регулювання та державного примусу. Кримінологічна політика може знаходитись за межами правового регулювання, зокрема звертаючись до моральних основ людської поведінки. Кримінальна політика повинна мати правовий характер, її виведення (навіть часткове) за межі правового регулювання викликає бурхливі криміногенні наслідки.

3. Кримінологічна політика як правило звертається до розуму та совісті, вона діє методом переконання. Кримінальна політика містить державний примус як конструктивний елемент. Тому в кожній її частині: кримінально-правовій, оперативно-розшуковій, кримінально-процесуальній, адміністративно-правовій політиці – цей елемент явно присутній. Кримінологічна політика включається в зміст кримінальної політики – у тій частині, коли запобігання злочинам пов'язано із державним примусом

Кримінальна політика – цілеспрямована системна діяльність з обмеження злочинності засобами державного примусу

Таблиця 13.3.1

Показники злочинності в державах англосаксонської правової сім'ї (станом на 2012 р.)
(коефіцієнт на 100 тис. населення) [459, с. 169]

Країна	Вбивства	Тілесні ушкодження	Сексуальні насилення	Роббері	Берглери	Крадіжки	Усі злочини	Кількість заганимих	Тюремне населення
Австралія	1,2	797,0	26,2	17,3	1016,6	2540,4	4254,7	128,4	129,0
Великобританія	1,2	769,0	74,8	137,0	1068,0	3261,8	8426,0	145,1	153,0
Канада	1,8	173,8	73,7	95,7	723,6	1709,4	6455,0	114,9	116,0
Нова Зеландія	1,5	23,6	62,8	52,2	1385,6	2730,6	9613,5	178,0	185,0
США	5,0	252,3	31,6	133,1	717,7	2003,5	3654,5	758,5	756,0

Таблиця 13.3.2

Показники злочинності в державах романо-германської правової сім'ї
(станом на 2010 р.)
(коефіцієнт на 100 тис. населення) [459, с. 211]

Країна	Вбивства	Тілесні ушкодження	Сексуальні насилення	Роббері	Берглери	Крадіжки	Нарко- злочини	Усі злочини	Кількість заганимих	Тюремне населення
Австрія	0,5	440,3	23,1	54,7	1283,3	2177,4	381,0	6899,9	98,9	95,0
Бельгія	1,7	696,6	905,6	1843,9	891,1	2108,9	424,7	9199,0	91,5	93,0
Германія	0,8	630,3	59,6	60,5	455,8	2513,8	301,6	7456,2	91,1	89,0
Греція	1,0	70,1	6,3	29,2	336,9	668,3	71,6	3693,7	83,5	109,0
Данія	0,9	205,3	н/д	61,8	1939,2	3457,0	323,1	8572,1	66,3	63,0
Ірландія	1,3	н/д	33,6	49,6	609,9	1437,1	85,0	2433,4	72,9	76,0
Іспанія	0,9	163,7	23,4	1032,9	420,4	321,6	32,8	5071,1	140,7	160,0
Італія	1,0	123,7	8,2	107,8	325,6	1658,2	54,8	4486,5	83,5	92,0
Нідерланди	1,1	351,8	н/д	83,7	427,8	3760,7	96,8	7367,3	118,0	100,0
Норвегія	0,6	68,8	49,9	33,4	460,6	2760,0	863,8	5505,1	73,0	69,0
Португалія	1,2	377,4	24,0	192,1	462,8	956,1	42,0	1999,8	119,5	104,0
Фінляндія	2,3	655,6	44,0	30,7	359,2	2261,2	253,4	6693,6	73,1	64,0
Франція	1,4	303,2	37,2	180,6	513,1	1248,7	246,8	5516,8	100,2	96,0
Швейцарія	0,7	117,9	87,2	66,0	759,3	1641,1	652,1	4196,7	78,8	76,0
Швеція	1,0	918,7	155,3	102,8	1029,1	4461,9	736,6	15004,4	81,4	74,0

Таблиця 13.3.3

Показники злочинності в державах релігійної правової сім'ї (станом на 2011 р.)
(коефіцієнт на 100 тис. населення) [459, с. 249-250]

Країна	Система права	Вбивства	Тілесні ушкодження	Роббері	Берглери	Крадіжки	Нарко- злочини	Кількість заганимих	Тюремне населення
Алжир	К, М	1,5	108,6	61,6	26,0	93,8	38,0	162,1	158,0
Бангладеш	М, З	2,6	0,4	0,6	2,4	24,3	10,0	н/д	51,0
Бахрейн	М, К, З, Т	2,6	471,1	29,1	7,2	722,0	95,6	249,9	95,0

Єгипет	М, К	1,2	97,9	1,0	5,8	48,6	68,0	н/д	87,0
Ізраїль	К, З, Т, М	2,1	748,8	39,7	846,2	1462,2	378,7	305,2	326,0
Індонезія	К, М, Т	0,7	9,0	29,8	1,7	23,6	3,0	н/д	58,0
Йорданія	К, М, Т	1,7	273,1	14,6	46,2	162,8	5,0	124,0	123,0
Іран	М, К	3,0	4,6	н/д	н/д	159,4	н/д	н/д	226,3
Оман	М, К, З, Т	4,2	11,3	33,6	3,7	72,2	0,3	29,6	83,0
Катар	М, К, Т	0,8	37,4	2,9	40,4	109,3	23,0	82,3	55,0

Примітка:

М – мусульманська правова сім'я;

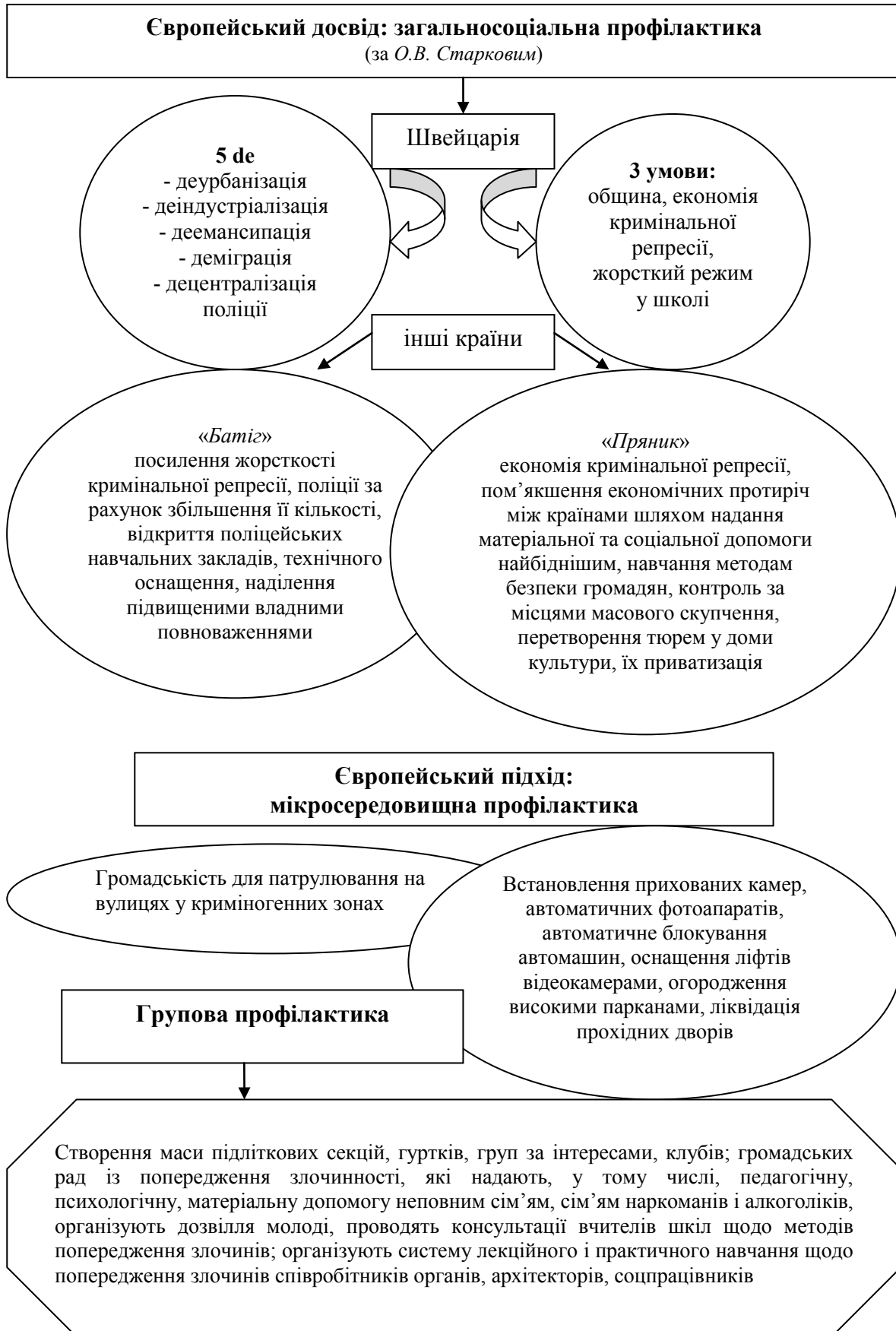
К – континентальна правова сім'я;

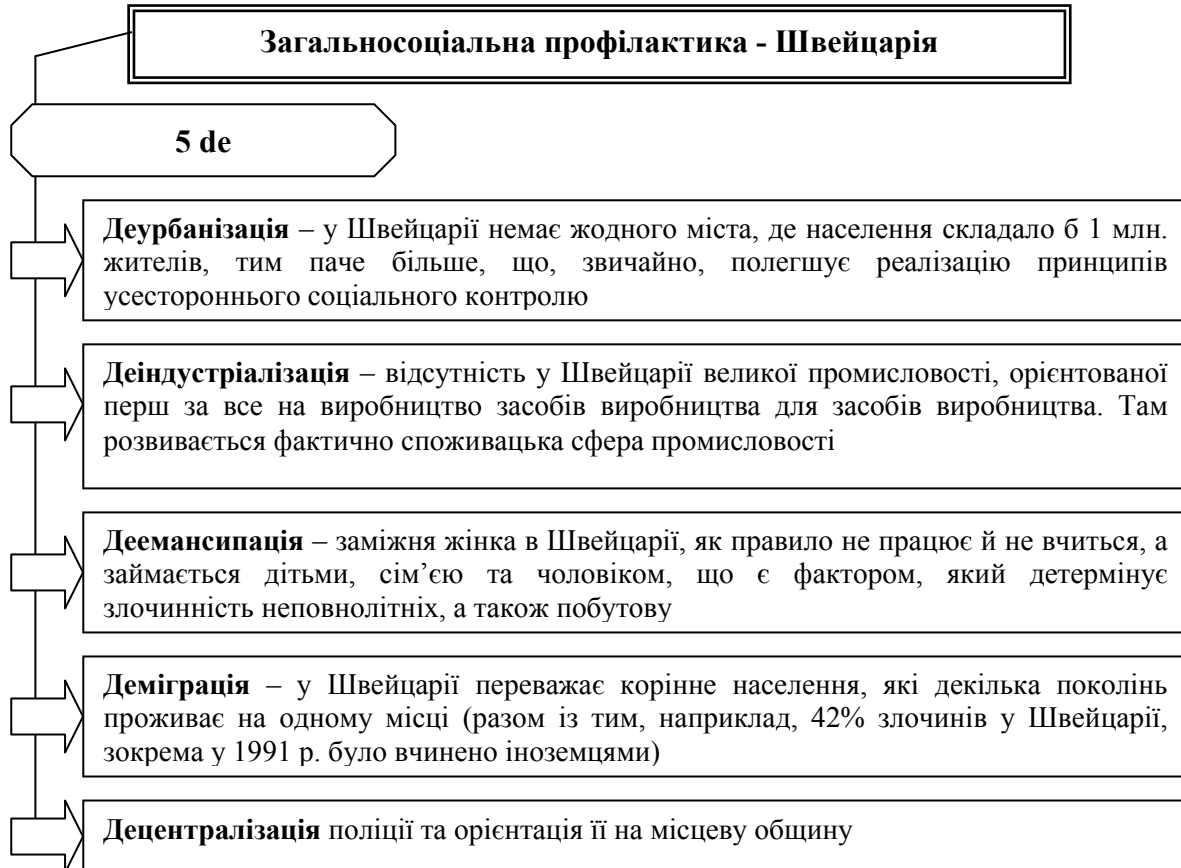
З – загального права;

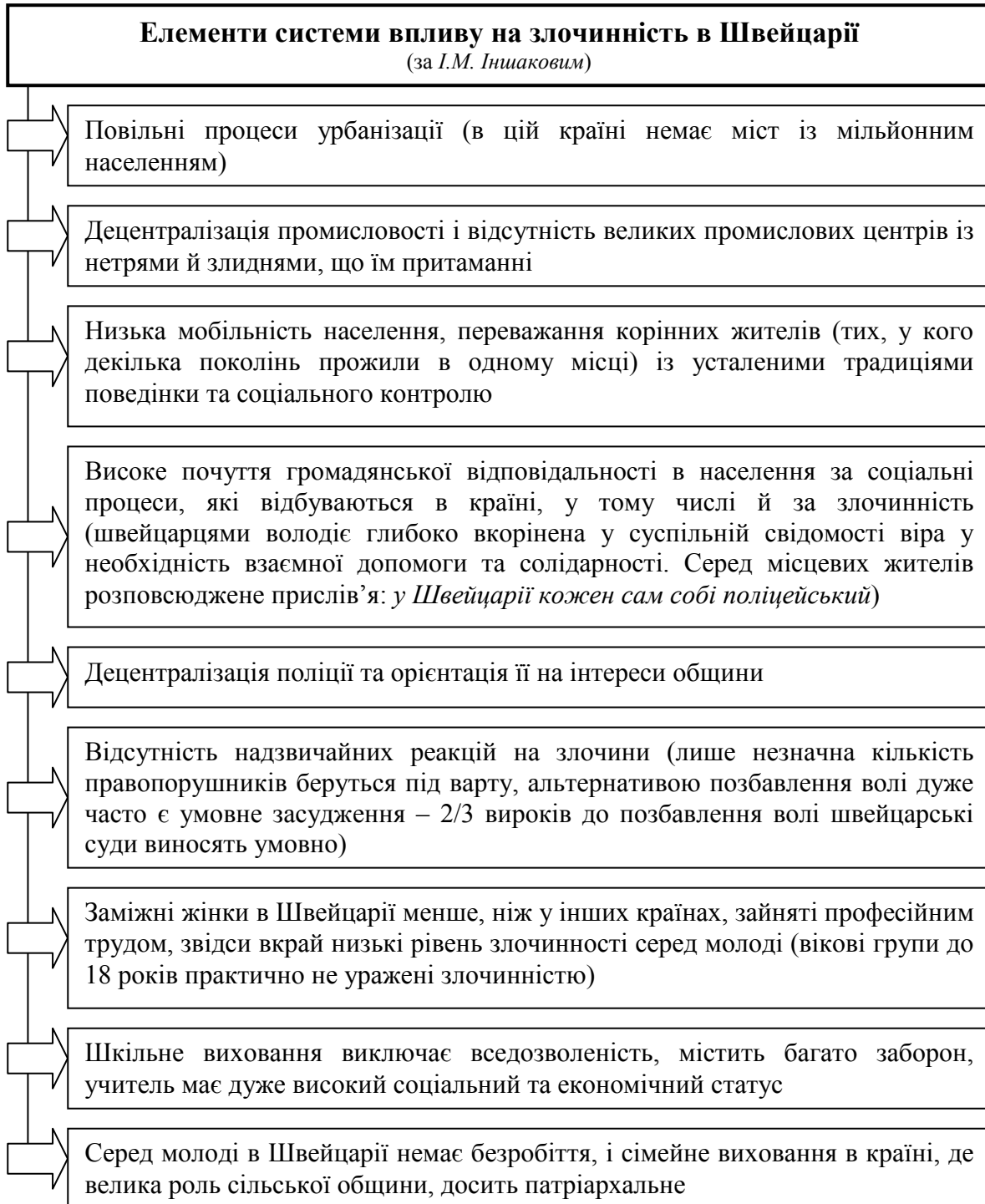
Т – традиційна.

13.4 Європейські підходи до теорії й практики запобігання злочинності

Схема 13.4.1

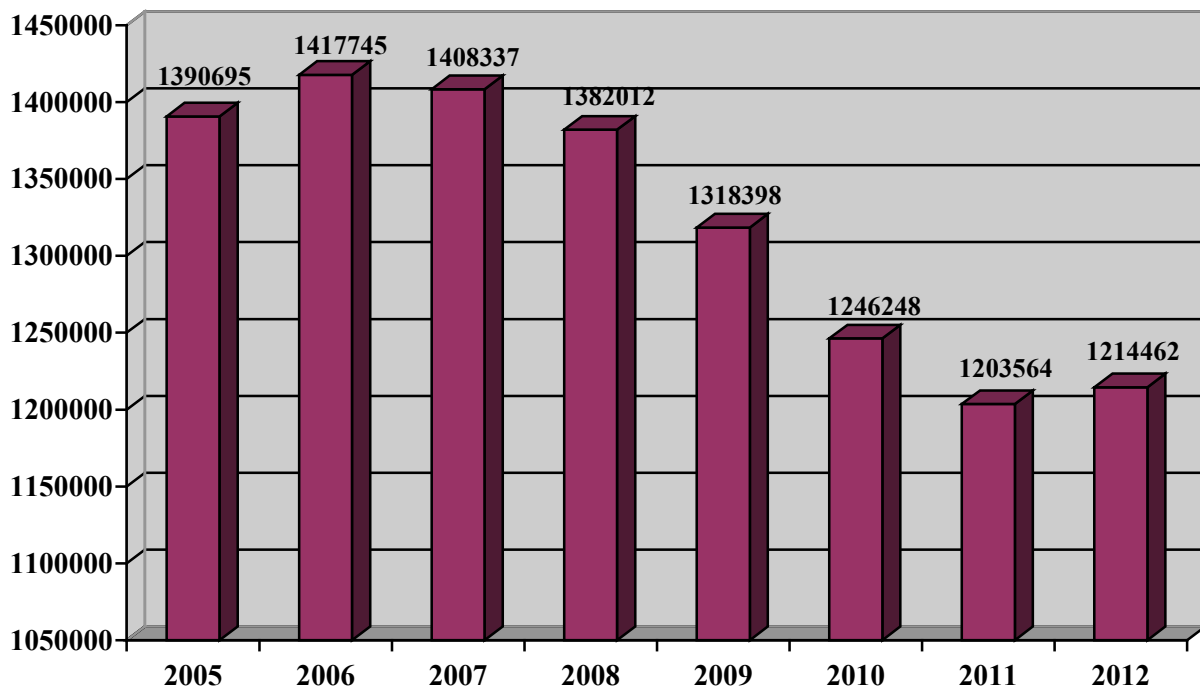

13.5 Американській досвід запобігання злочинності

Схема 13.5.1

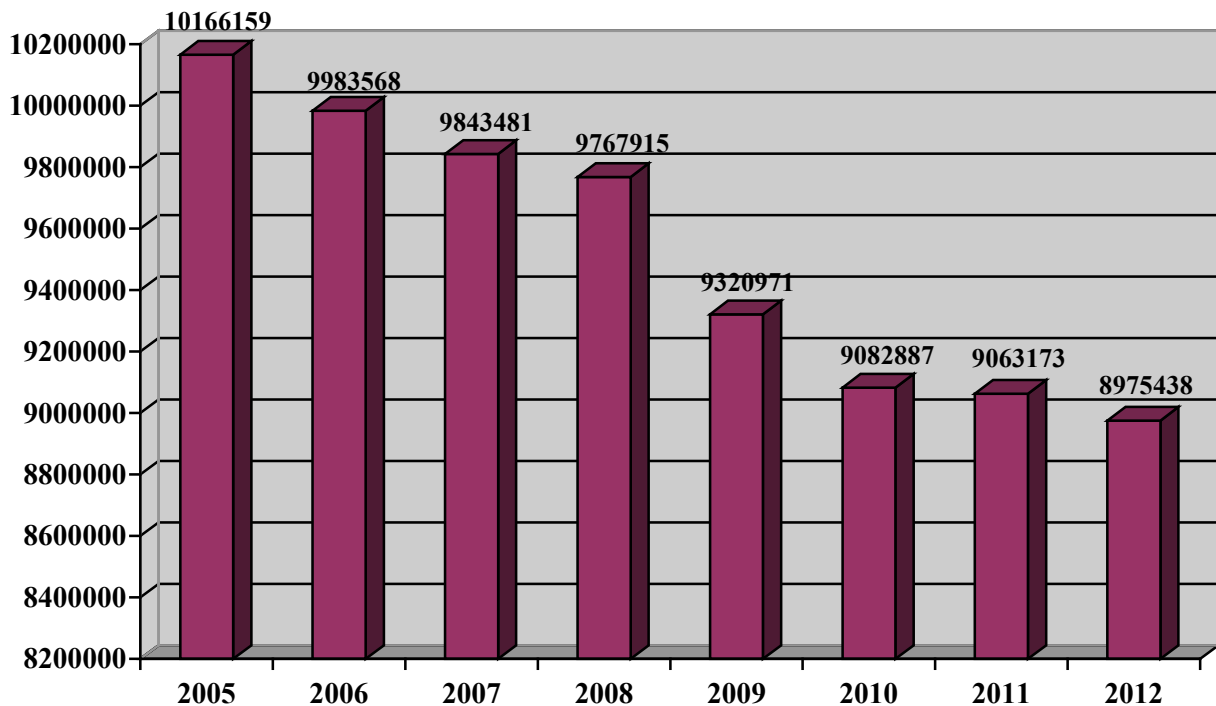
Кількість насильницьких злочинів у США в період 2005-2012 рр.
(за даними Федерального Бюро Розслідувань)¹

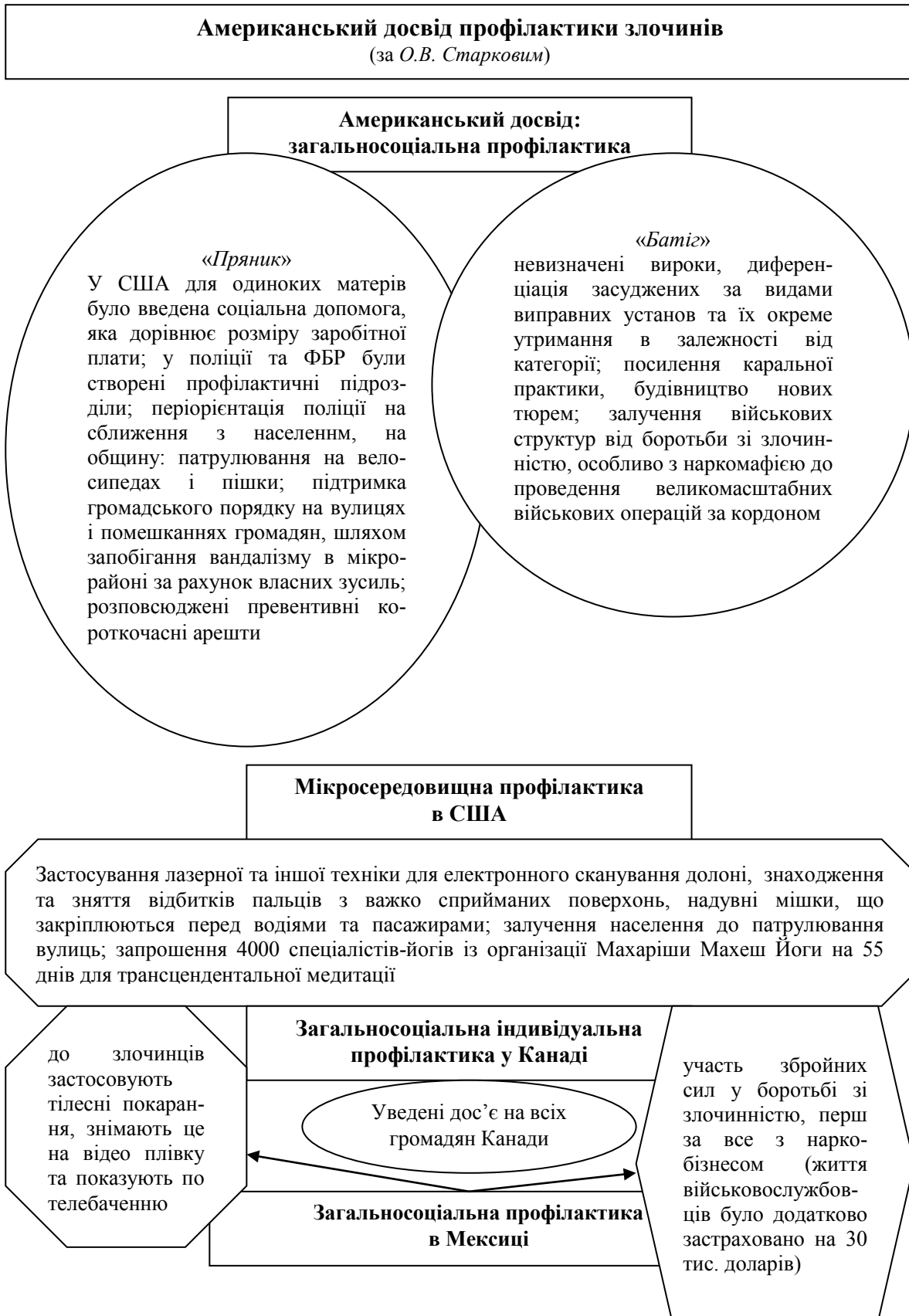

¹ Джерело: <http://www.fbi.gov/stats-services/crimestats>

Кількість злочинів проти власності в США у період 2005-2012 рр.
(за даними Федерального Бюро Розслідувань)

Основні тенденції злочинності в США (за статтею В.Ю. Квашица) [417, с. 53-58]

З другої половини 90-х років у США найбільш важливою тенденцією є **послідовне й досить відчутне зниження більшості показників поширеності злочинності** (і у відносних, і в абсолютних показниках). За 1996-2005 рр.. злочинність в країні знизилася майже на 30%. У рамках цієї загальної тенденції особливо помітним є послідовне (практично щорічне) зниження масштабів насильницької злочинності. За той же період рівень насильницької злочинності знизився на 33,4% , у тому числі вбивств – на 36,7% , згвалтувань – на 18% , грабежів на 40%. Особливої уваги заслуговують темпи зниження вбивств. За 10 років, з 1993 по 2003 р., загальна кількість вбивств в США знизилася до 15,5 тис. У наступні роки цей показник залишається стабільним, незважаючи ні на значне зростання чисельності населення (тільки за 2000-2005 рр.. приріст населення склав майже 30 млн. осіб), ні на загострення соціально-економічної ситуації в країні, викликане серйозними наслідками економічного спаду та фінансової кризи. У кінцевому рахунку в загальній структурі злочинності в США вбивства до 2010 р. становлять 0,08%

Помітне скорочення масштабів злочинності, яке спостерігається за останні 15 років, ніяк не можна визнати «тимчасовим виключенням». Судячи з усього, це – не епізодичний статистичний факт, а результат сукупного впливу безлічі різноманітних факторів соціального життя, в тому числі тривалих і планомірних зусиль влади та правоохоронних органів, спрямованих на кардинальну зміну кримінальної ситуації, захист особистості, на загальне підвищення рівня соціально-економічного розвитку суспільства. Не менш важливу роль відіграють й інші фактори. Америка старіє, а це означає значне скорочення найбільш активних кримінальних когорт (згідно останнього перепису населення 94 млн. американців, або 30% населення країни, «перевалили» за 50 і ця вікова група росте найбільш швидкими темпами). Кардинальний поворот у кримінальній політиці й правозастосовчій практиці, суттєва перебудова та помітне підвищення ефективності діяльності поліції, рішення здавна наболілої расової проблеми, довготривала національна кампанія, спрямована на боротьбу з наркотиками поряд з іншими факторами, дали помітні результати

Незважаючи на загальну тенденцію зниження насильницької злочинності в США, особливу тривогу викликає **поширеність насильства в середовищі молоді**. Майже кожен загиблий в результаті такого роду злочинів (особливо у злочинах з використанням вогнепальної зброї) - це молоді люди у віці до 24 років; більшість з них – підлітки. Рамках цієї тенденції особливе занепокоєння влади та громадськості США викликає розповсюдженість збройного **насильства у школах**. У 2008-2009 навчальному році, наприклад, в школах США, де навчаються 55 млн. дітей, в результаті насильницьких злочинів загинув 1701 учень у віці до 18 років. Як наголошується в спільному звіті Міністерства юстиції та Міністерства освіти США, в 2009 р. більше 8% опитаних школярів повідомили, що вони в цей період були жертвами збройних нападів або погрози розправи із застосуванням вогнепальної зброї

3

Тривожну тенденцію представляє і **поширеність насильства щодо жінок**. При цьому мова йде про насильство у всіх сферах його прояву. Стосовно до насильства в сім'ї, наприклад, дослідження, проведене комісією ООН, показало, що в США у 2008 р. щодо жінок було скоєно приблизно 552 тис. злочинів, пов'язаних із насильством з боку близьких партнерів. При цьому, як зазначалося на 66 сесії Генеральної Асамблеї ООН в липні 2011 р., деякі групи жінок в більшій мірі схильні до ризику насильства. Так, жінки афро-американського походження на 35% частіше піддаються насильству з боку близького партнера, ніж білі жінки. Жінки, які зіштовхуються з різними формами дискримінації, наприклад, іммігрантки та жінки зі складу корінних народів або меншин особливо неохоче звертаються до влади, представників якої вони розглядають, швидше, як гнобителів, ніж як захисників. Виявилася також особлива вразливість недокументованих жінок-іммігранток перед насильством, включаючи сексуальні домагання та жорстоке ставлення на робочому місці

4

В рамках загальної тенденції відбувається помітна видова трансформація тих чи інших категорій злочинів. Так, при певному зниженні загального числа крадіжок (з 1995 по 2005 р. рівень крадіжок знизився на 55%) «головним боєм» для поліції стало **різке збільшення числа крадіжок документів** з метою подальшого їх використання та вилучення наживи (в поліції такі злочини називають «крадіжкою особистості»). Справа в тому, що до кінця 90-х років американське суспільство повністю перейшло на систему безготівкових розрахунків. Укравши документи та картки (зазвичай американці носять їх разом) і маючи дані про особи потерпілих, а то й коди їх дебетових і кредитних карток, злочинці швидко знімають гроші в банкоматах або ж роблять покупки через Інтернет. У 2009 р., наприклад, жертвами таких злочинів стали понад 9 млн. американців

Глобальна фінансова і економічна криза викликала зростання кримінальної активності в більшості країн світу. У США такого сплеску в цілому не зафіксовано, але видова трансформація деяких злочинів стала досить відчутною. Найбільш типовим прикладом у даному випадку є крадіжки, що в значно більшій мірі й швидше реагують на кризові явища. У США вже до кінця 2008 р. **кредитна криза помітно позначилася на зростанні «квартирних» крадіжок**. Як відомо, «епідемія неплатежів», що охопила країну багато в чому була наслідком хвилі шахрайських і корупційних злочинів з іпотекою та цінними паперами. Проблема маси людей з невеликими доходами, що купили будинки в розстрочку, загострювалася тим, що програми державної підтримки свідомо не дозволяли їм зберегти свою власність в довгостроковій перспективі. Із збільшенням кількості будинків, відібраних банками за невивплачені борги, різко збільшилася кількість крадіжок з покинутого та виставленого на торги житла. За даними поліції, злодії залізли в кожен десятий будинок, виставлений на продаж

5

Економічна криза в країні призвела до нового сплеску кримінальної активності організованої злочинності. За даними ФБР, до кінця 2008 р. в країні було близько 20 тис. організованих злочинних угруповань (головним чином, вуличних банд), які налічують у своїх лавах 1 млн. членів. Менше ніж за три роки кількість таких банд зросла до 33 тис., а число їхніх членів – майже в 1,5 рази (1,4 млн). Як наголошується в доповіді Національного Центру з розслідування діяльності банд, більшість такого роду структур діє на локальному рівні. Разом із тим, вони представляють собою досить сильні та складні мережеві структури, що об'єднують велику кількість членів, залучених до різних схем злочинного бізнесу, а також інтегрованих в міжнародні ОЗГ

Особливу тривогу викликає активність кримінальних груп, сформованих за принципом земляцтва та на етнічній основі. Вони дають найбільшу частину «вуличних злочинів», постійно рекрутують у свої лави нових членів, залучаючи їх до скоєння різних злочинів, і особливо в торгівлю наркотиками. Фактично банди контролюють увесь збут наркотиків на нижчому рівні; вони спеціалізуються також на доставці нелегалів, торгівлі зброєю, грабежах, угонах автотранспорту, контрабанді, торгівлі контрафактом, контролі за проституцією, торгівлі людьми та інших небезпечних злочинах.

У рамках зростаючої кримінальної активності організованих угруповань різко загострилася боротьба за переділ сфер впливу, значно зміцнилася кооперація банд з міжнародними злочинними синдикатами (особливо міцні зв'язки налагоджено з ОЗГ Мексики та Центральної Америки). Кримінальна активність таких структур все більш широко розвивається у в'язницях США, де рекрутуються нові кадри ОЗГ і поширюються радикальні релігійні погляди. ОЗГ все більш активно просуває своїх ставлеників до органів влади й правосуддя. Істотну загрозу представляє і все більш широке проникнення ОЗГ у збройні сили, де їх члени отримують можливість для вивчення нового озброєння і використання досвіду збройних сил у своїй кримінальній діяльності

Украї несприятливою тенденцією є постійне зростання масштабів прямого й непрямого збитку, заподіяного злочинністю, а також послідовне збільшення державних витрат на утримання системи кримінальної юстиції.

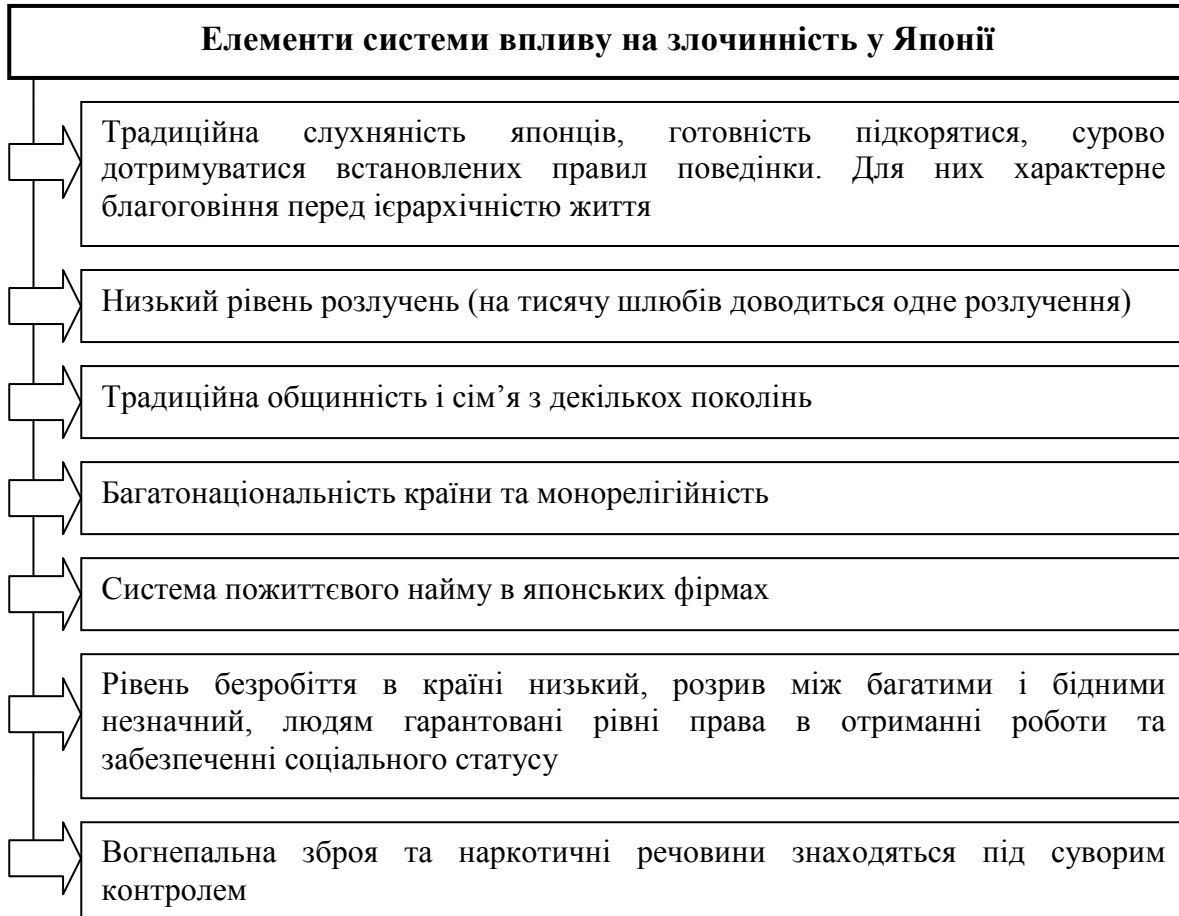
6

За даними Міністерства юстиції США, 30 років тому, в 1983 р., наприклад, прямий збиток від злочинів, заподіяних потерпілим, становив 10,9 млрд. доларів. Крім прямих втрат потерпілих в «ціну злочинності» в США стали включати кошти, витрачені на боротьбу зі злочинністю та судочинство. У підсумку, загальний розмір збитків від злочинності зріс майже в 10 разів і склав 99,8 млрд. доларів.

Наведемо ще один показник: якщо 20 років тому втрати від убивства становили, як уже зазначалося, 2,4 млн. доларів, то в 2009 р. вони зросли в три рази і нині складають в середньому близько 7 млн. доларів. Весь вказаний період в США послідовно зростали і витрати на утримання системи кримінальної юстиції. У 2001 р., наприклад, витрати на утримання системи юстиції, де були зайняті 2,3 млн. чоловік, обійшлися країні в 167 млрд. доларів. (Сюди входили витрати на утримання поліції – 72,5 млрд., судів – 37,5 млрд. і в'язниць – 57 млрд. доларів). У 2002 р. ці витрати становили майже 180 млрд.; у 2004 р. – 194 млрд.; у 2005 р. – майже 205 млрд. У підсумку, за 10 років (з 1996 р.) витрати на утримання поліції зросли майже в 2 рази; на утримання судів – в 1,7 рази; на утримання тюрем – в 1,6 рази.

Витрати на утримання системи кримінальної юстиції є дуже значущою складовою «ціни злочинності» не тільки в монетарному (кількісному) плані; крім того, вони є і важливим орієнтиром для вибору рішень у сфері кримінальної політики. І в США, і в інших країнах ці витрати постійно зростають – це загальна тенденція

13.6 Азійсько-тихоокеанській регіон: теорія та практика запобігання злочинності

Схема 13.6.1

Правове виховання в Японії

У життєдіяльності людських спільнот важливе місце посідають звичаї, традиції, сталі стереотипи поведінки. Послідовне безконфліктне їх передавання від одного покоління до іншого забезпечує стабільність розвитку соціальної організації Японії. Ідеться про спадковість ціннісно-мотиваційних настанов у правовій сфері і юридичній діяльності, ставленні до права, його вимог, приписів, норм, законів. Система правового виховання розвивається як процес сприйняття досвіду попередніх поколінь і безконфліктної адаптації цього досвіду до нових умов

До головних соціальних чинників, що впливають на законслухняність японців, їх високу правову культуру, належать:

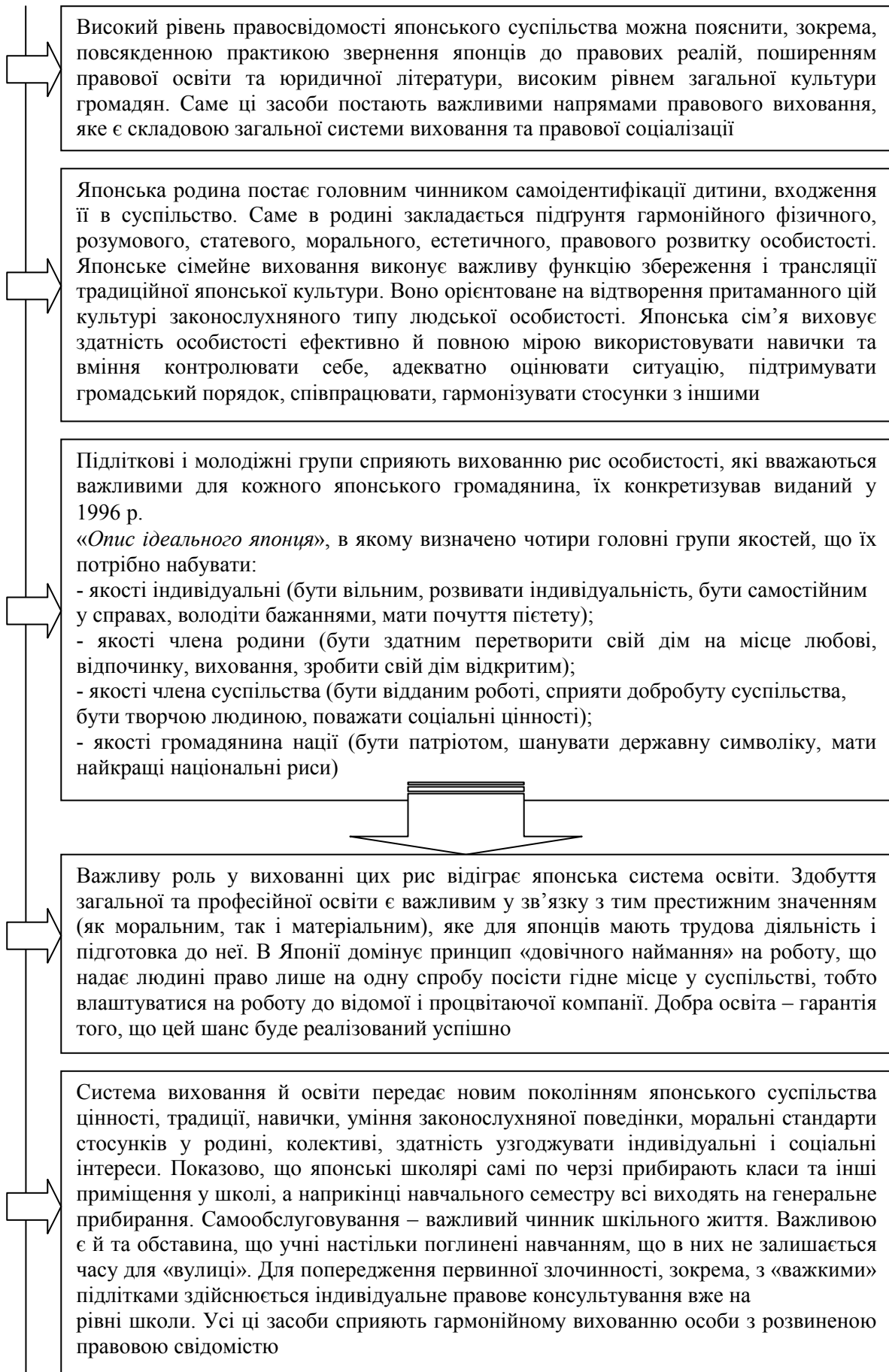
- високий рівень соціально-економічного розвитку країни;
- демократичні умови життя суспільства;
- загальний рівень культури населення.

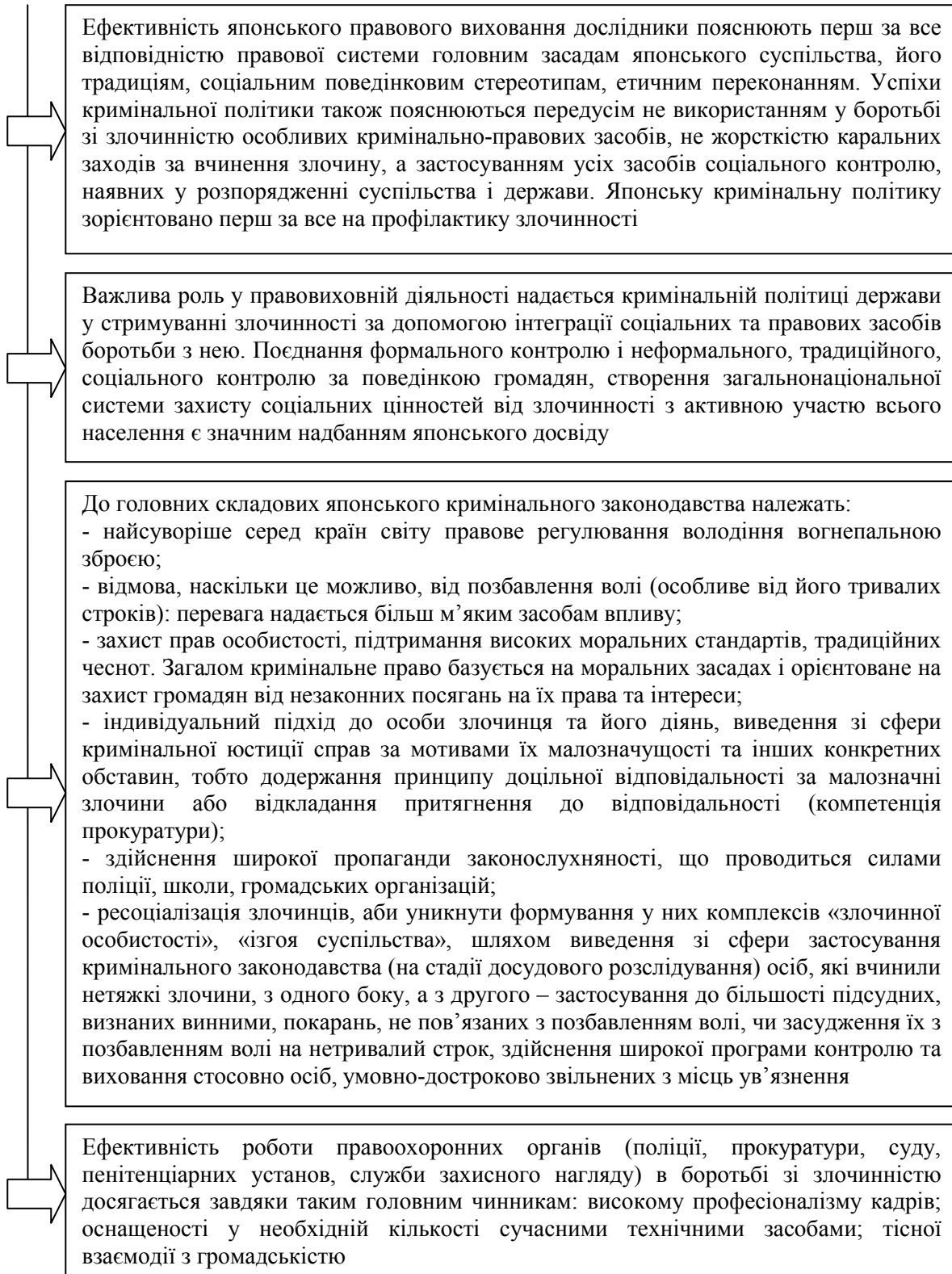
Притаманний японському соціуму партикуляризм сприяє розвитку міжособистісних стосунків на засадах звичаєвого права й статевовікової ієрархії, що допомагає підтримувати в суспільстві злагоду та гармонію.

У своїй внутрішній політиці влада Японії керується прагненням уникати конфліктів, досягати консенсусу, підтримувати гармонію на всіх рівнях суспільства. Це стосується багатьох внутрішніх суперечностей, які держава шляхом виховання (зокрема, правового) намагається нівелювати. До таких суперечностей належать:

- надзвичайна гречність, шанобливість, благопристойність поведінки японців в особистому оточенні, що поєднуються з грубістю (на межі з жорстокістю) у знеособленому масовому оточенні;
- традиційна вседозволеність, притаманна малим дітям, співіснує з надією на їх високу дисциплінованість, добровільне підпорядкування у старшому віці;
- групова, кооперативна орієнтація як норма поведінки співіснує з гострим індивідуальним суперництвом (наприклад, на рівні середньої школи, де воно пов'язане з прагненням майбутнього вступу до університетів, а пізніше – праці у бажаних компаніях)

Основні принципи японської системи цінностей ґрунтуються на тому, що людина – лише складова, але невід'ємна частина світобудови. У центрі японського суспільства завжди знаходилася не окрема людина, а міцний колектив із чітко визначеною ієрархією. Будь-який японець є складовою часткою певної групи. На першому місці серед цих груп перебуває сім'я, де дитина вчиться відданості, вірності, чіткому засвоєнню різниці між старшими та молодшими. У міру того як дитина дорослішає, сімейні цінності та навички поширюються на інші групи – школу, клуб, бізнес. Отже, кожен мусить знайти своє місце у структурі суспільства, аби воно могло надійно функціонувати. Людина повинна жити відповідно до своїх громадських обов'язків, їй слід добровільно підпорядковуватися груповим чи суспільним цілям, що перебувають у певній ієрархії. Такий підхід в японському суспільстві визначає зміст процесу соціалізації, зокрема правової

13.7 Міжнародне співробітництво у боротьбі зі злочинністю

Схема 13.7.1

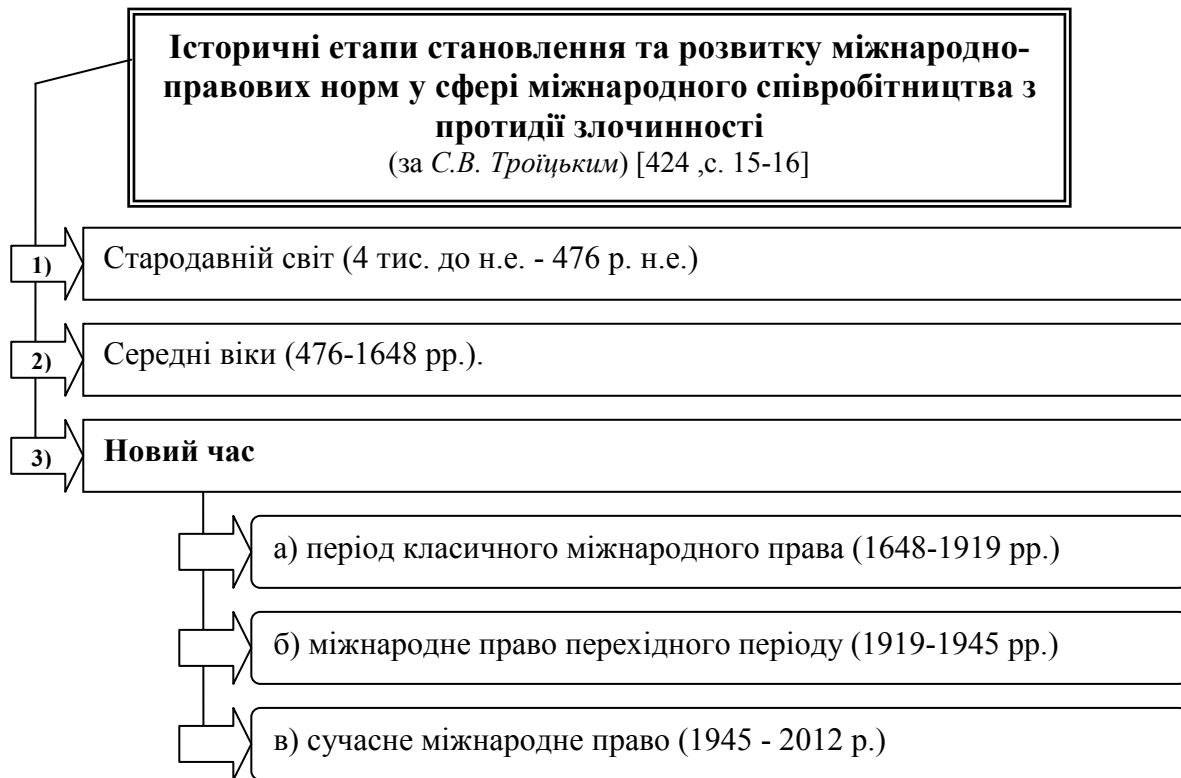
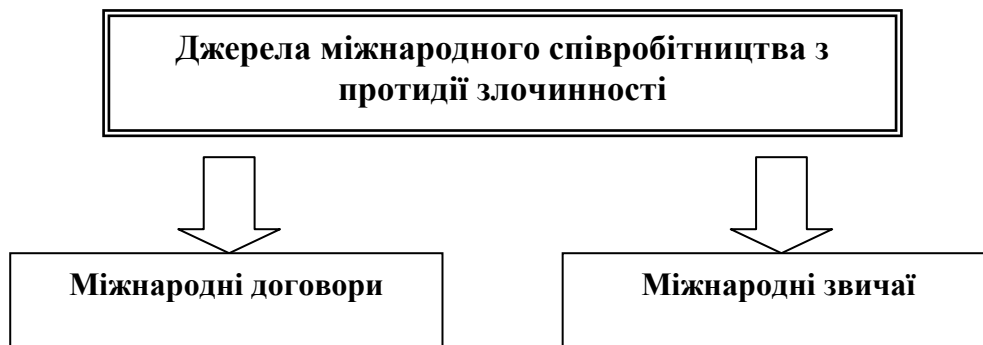
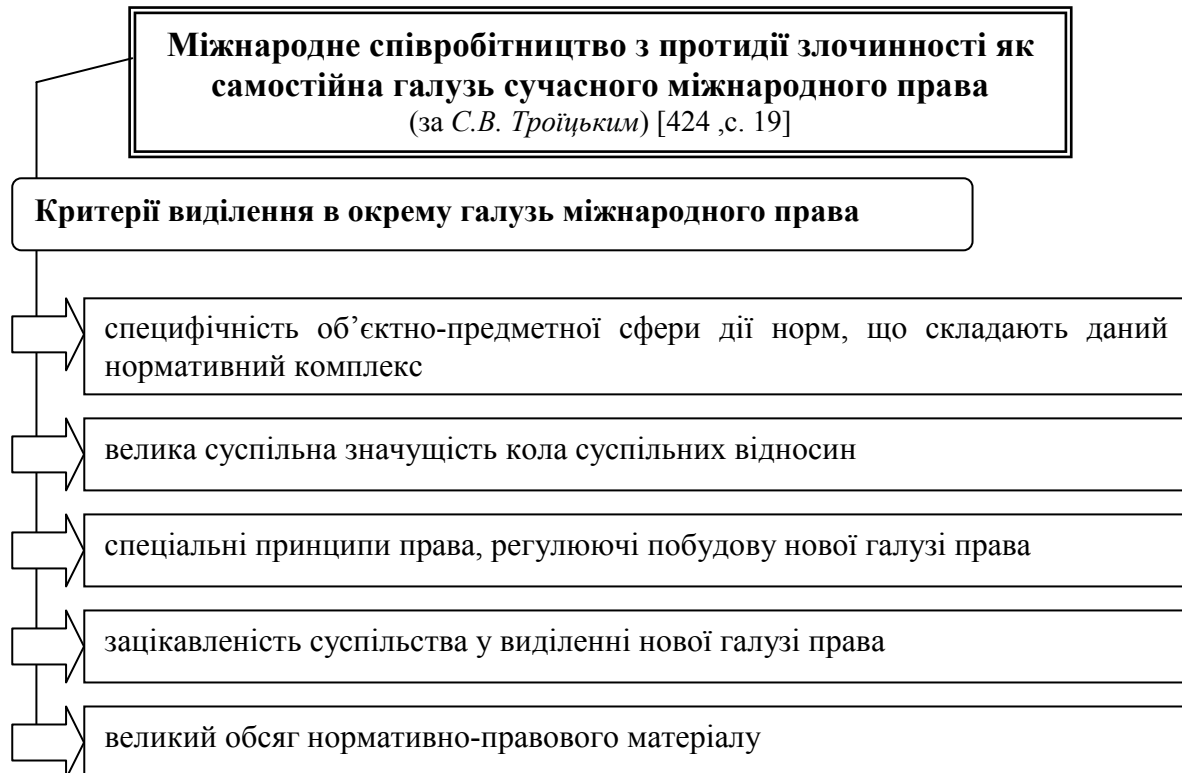
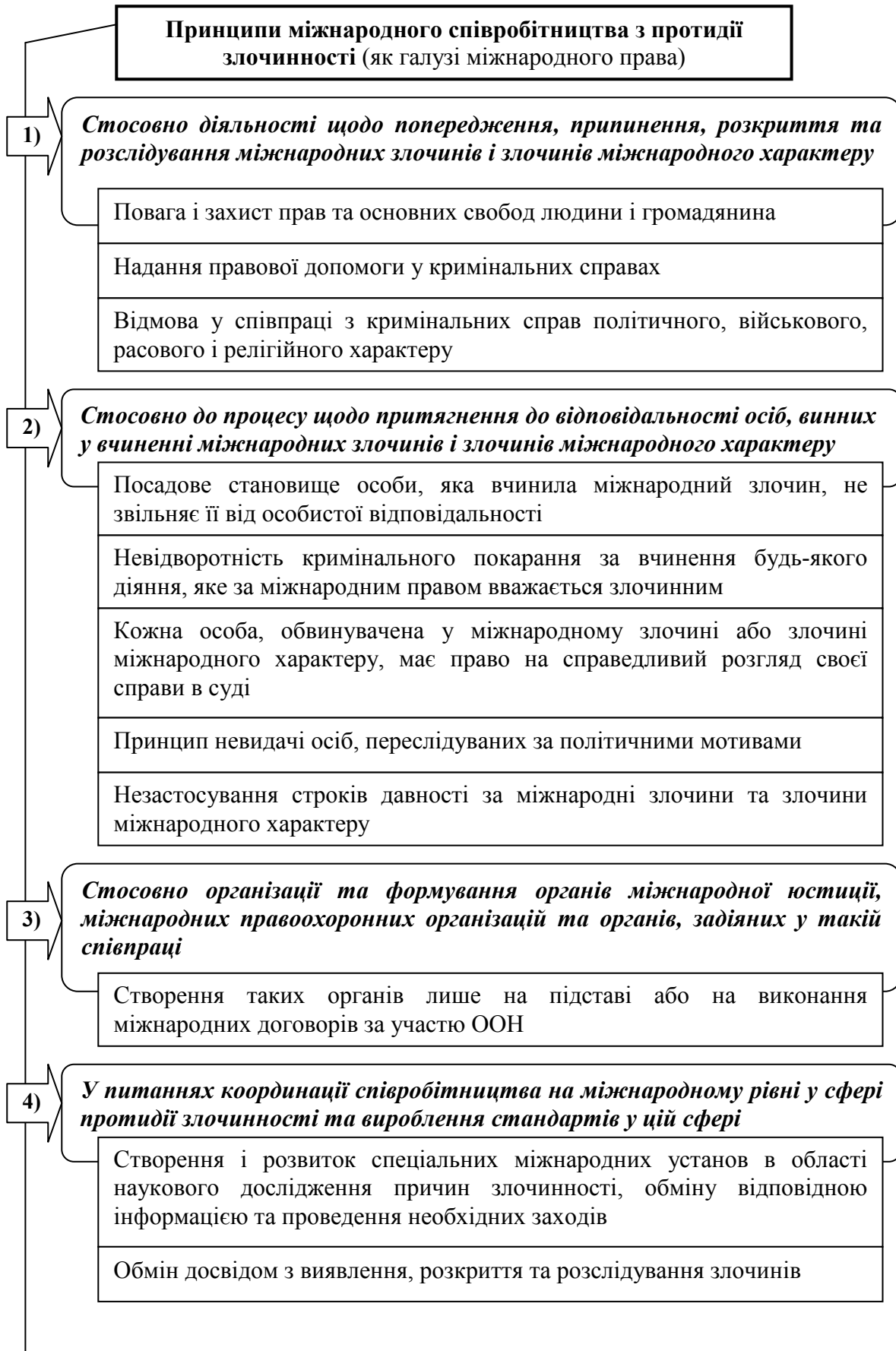

Схема 13.7.2

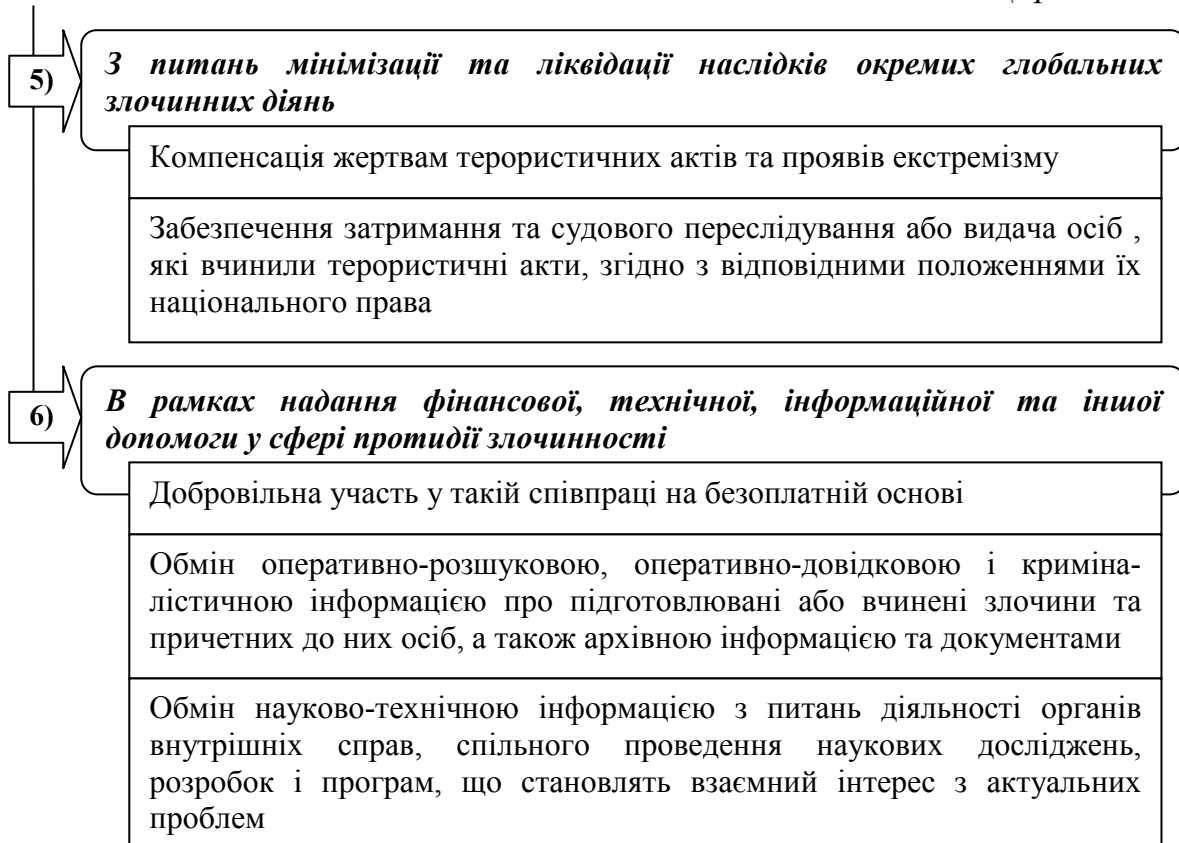
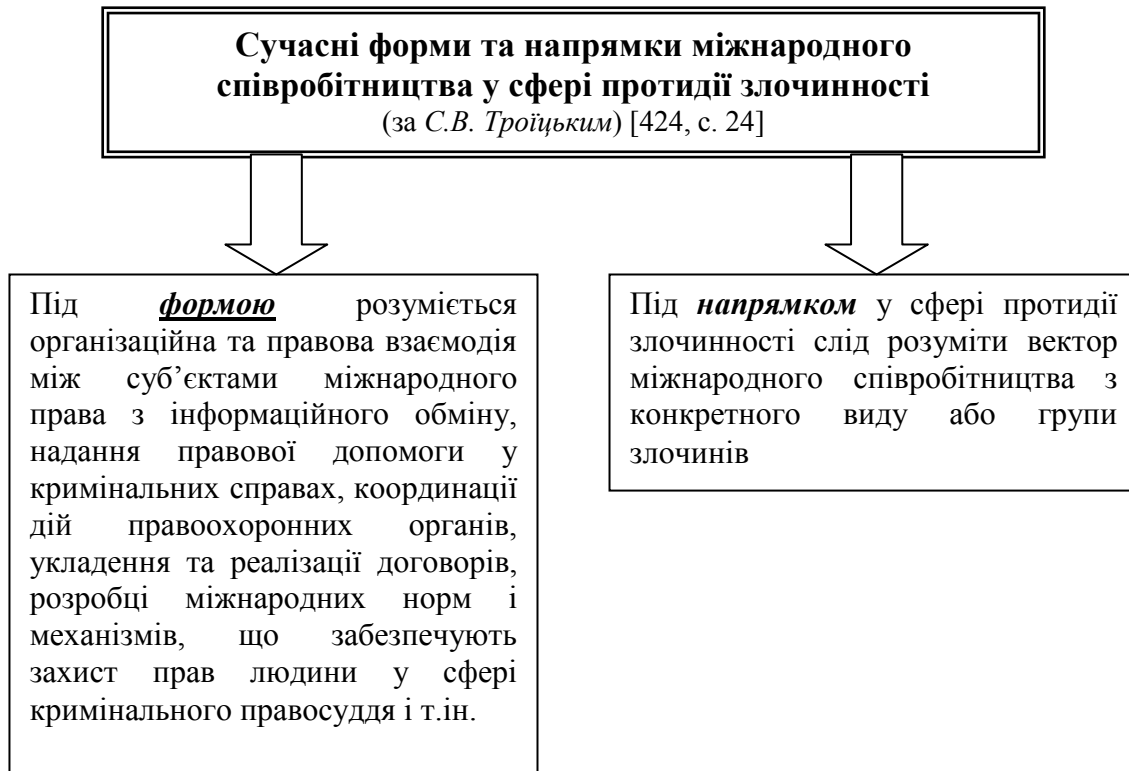
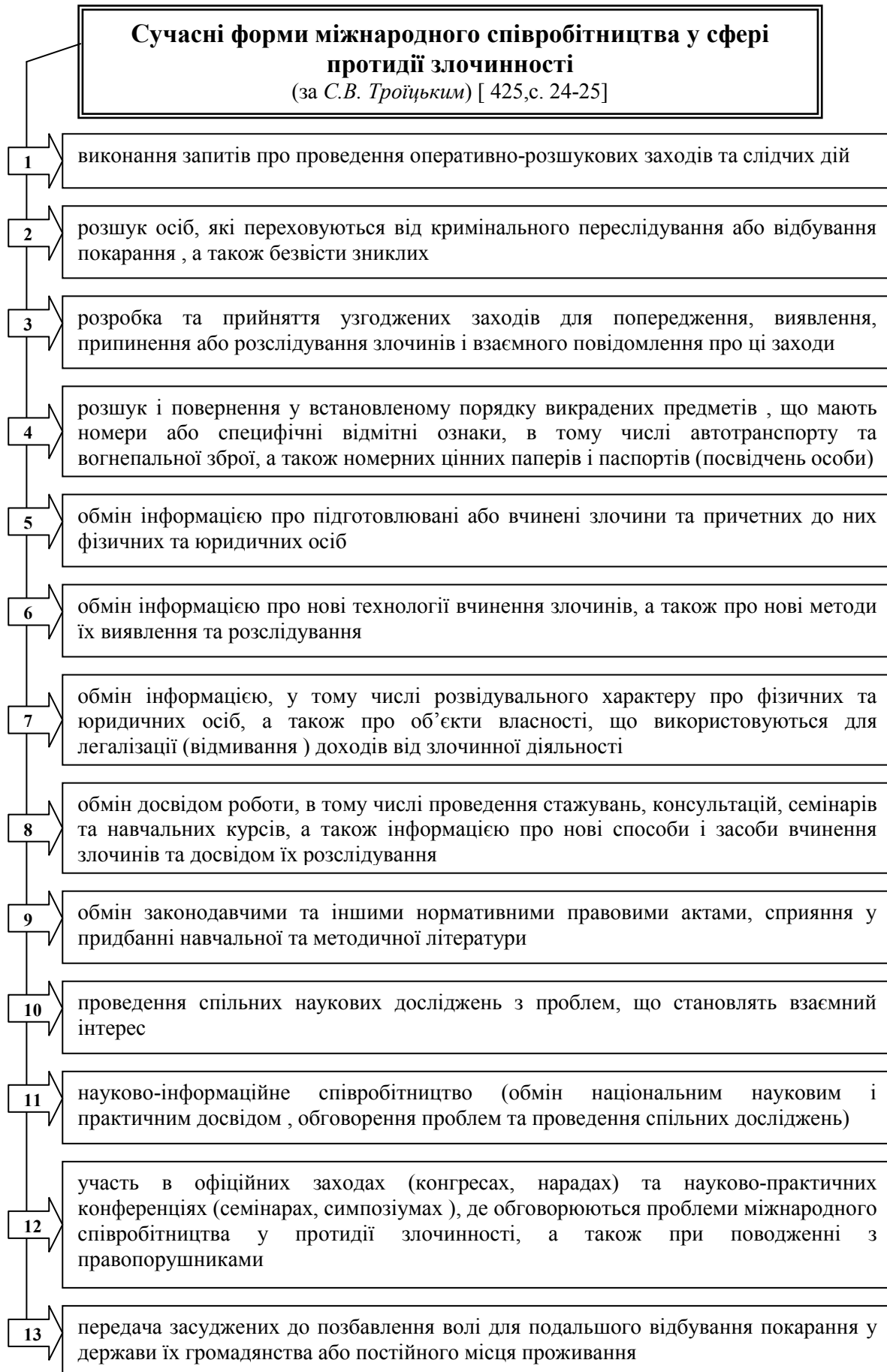
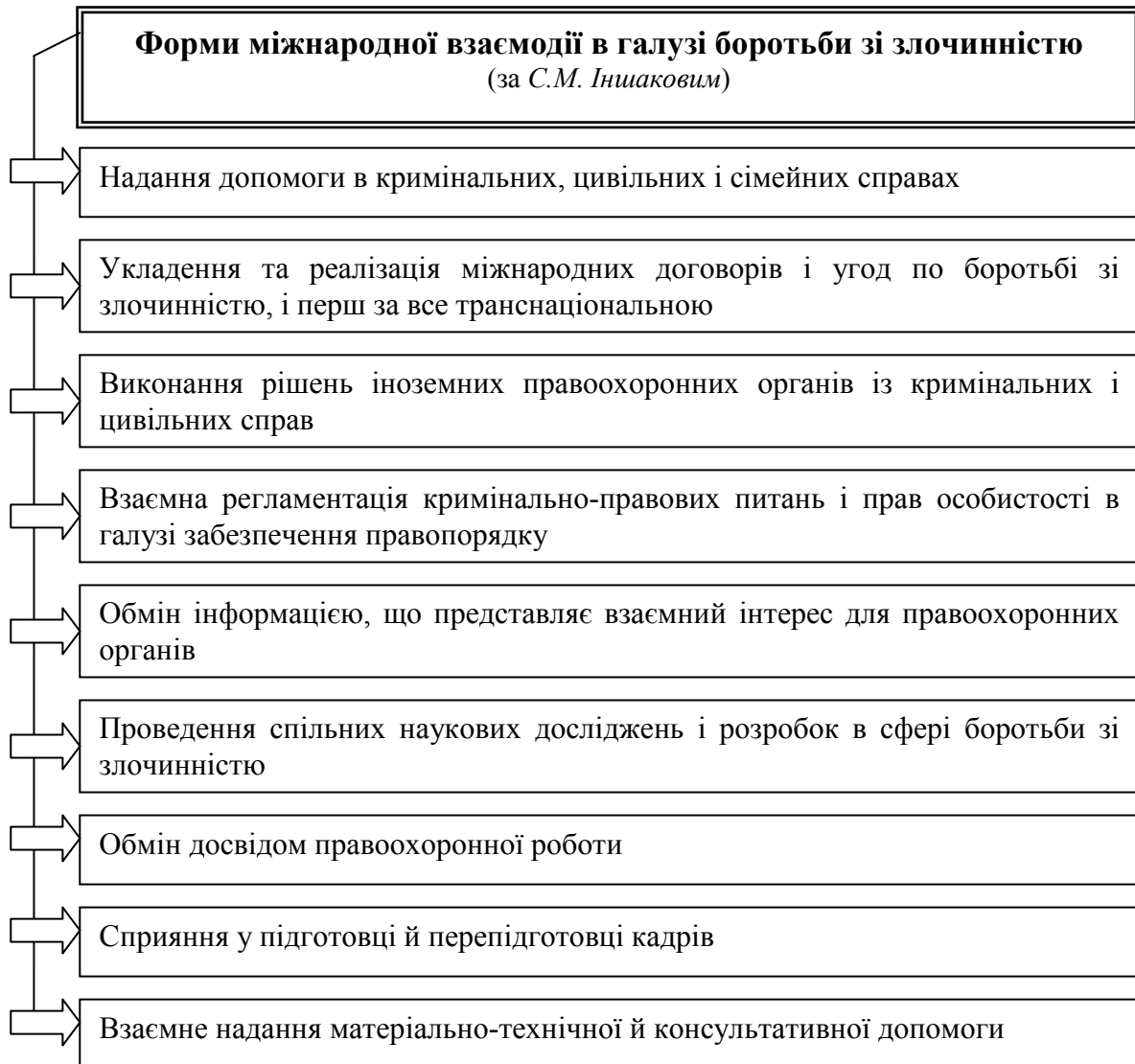
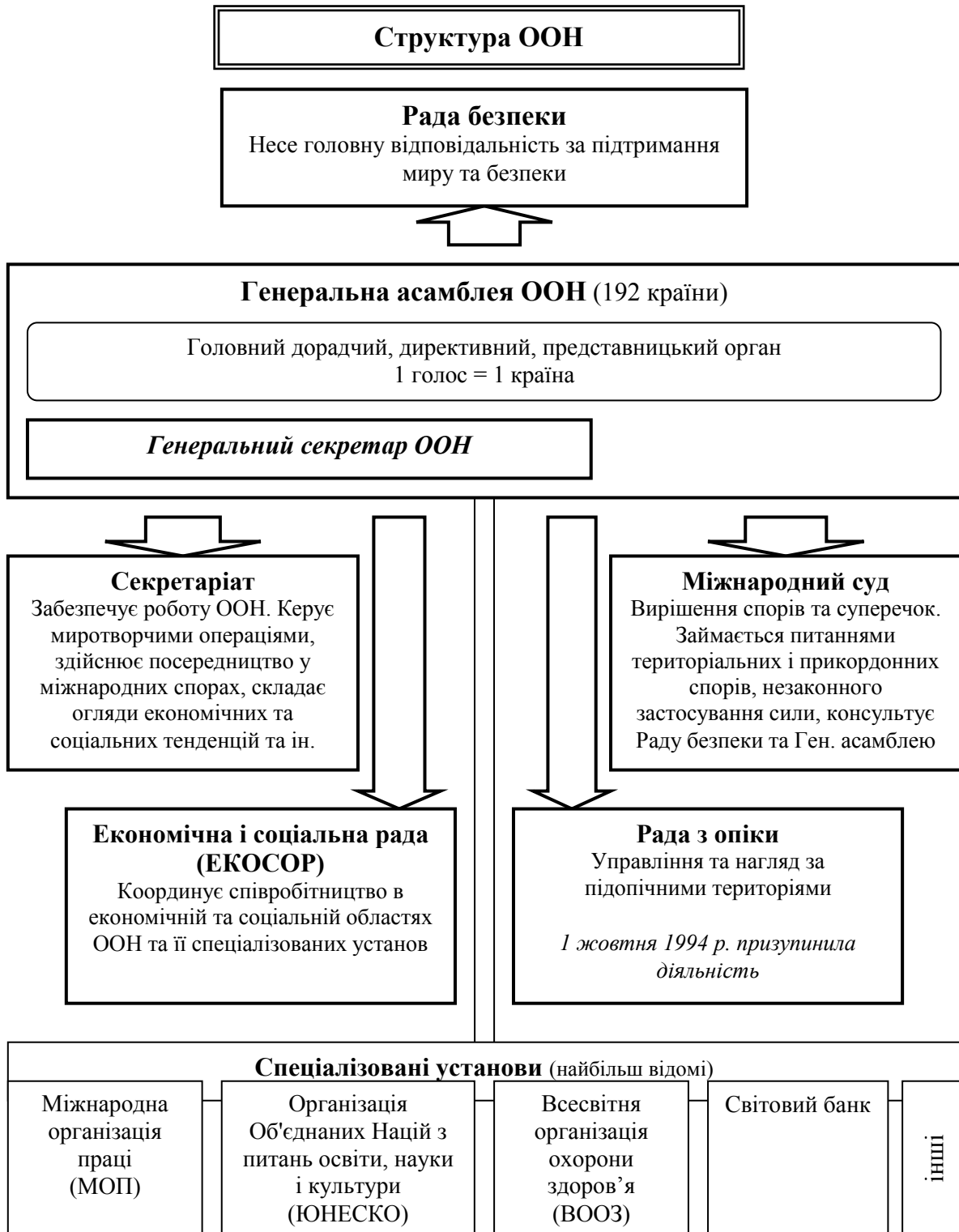

Схема 13.7.5

Конгреси ООН виконують основну роль у розробці міжнародних правил, стандартів і рекомендацій з попередження злочинності та кримінальному правосуддю. На даний час було проведено 13 Конгресів, які сприяли відчутному прогресу у вирішенні питань міжнародного співробітництва

Конгреси ООН
проходили

Перший – у Женеві (Швейцарія) в 1955 р.

Другий – у Лондоні (Великобританія) в 1960 р.

Третій – у Стокгольмі (Швеція) в 1965 р.

Четвертий – в Кіото (Японія) в 1970 р.

П'ятий – у Женеві (Швейцарія) в 1975 р.

Шостий – у Каракасі (Венесуела) в 1980 р.

Сьомий – у Мілані (Італія) в 1985 р.

Восьмий – у Гавані (Республіка Куба) в 1990 р.

Дев'ятий – у Каїрі (Єгипет) в 1995 р.

Десятий – у Відні (Австрія) в 2000 р.

Одинадцятий – у Бангкоку (Таїланд) в 2005 р.

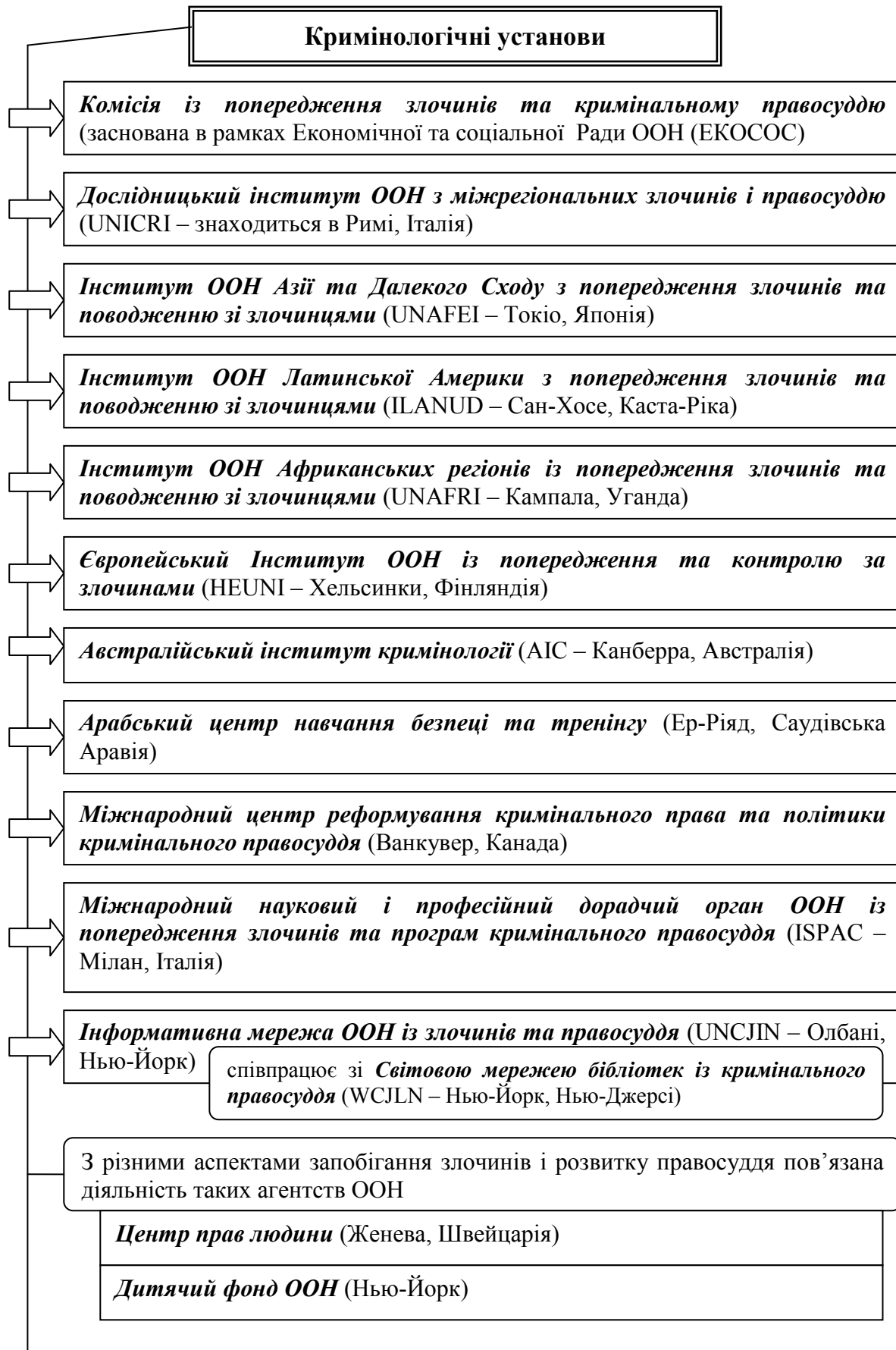
Дванадцятий – у Сальвадорі (Республіка Ель-Сальвадор) в 2010 р.

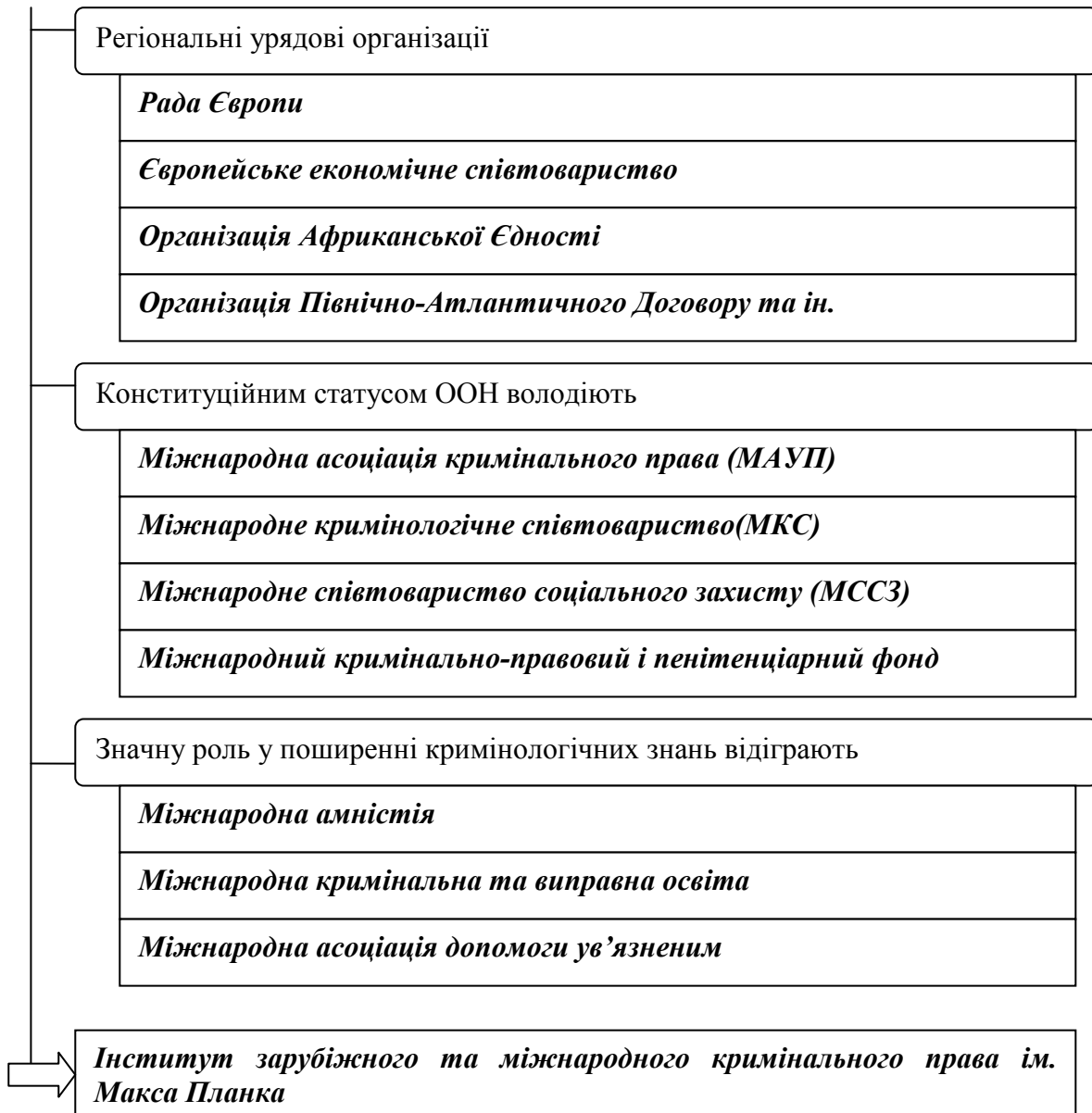
Тринадцятий – у Досі (Катар) в 2015 р.

13.8 Міжнародні кримінологічні установи

Схема 13.8.1

Предметний покажчик**А**

Американська криминологія 29
Аномія суспільства 264

В

Вина жертви 343
Відвернення злочину 305, 307, 323
Віктимізація 335
Віктимність 335, 338
Віктимологічна профілактика 351
Віктимологічне запобігання злочинності 310
Віктимологія 60, 335
Вчинення злочину 300

Г

Географія злочинності 176
Гріх 156

Д

Детермінація 239, 247
Детермінізм 238, 241, 247
Динаміка злочинності 176, 188

Е

Елементи предмета криминології 33
Економічна криминологія 61
Евтаназія 355
Експеримент 391

Ж

Жертва злочину 342, 347

З

Завдання криминології 41, 42
Загальносоціальне запобігання злочинності 310, 317
Запобігання злочинності 305, 308
Засуджений 277
Злочин 156, 162
Злочинна поведінка 31, 162
Злочинність 31, 147, 148, 149, 155, 160, 162

І

Індивід 270
Індивідуальне запобігання злочинам 310, 327
Інституціоналізована злочинність 153
Інтенсивність злочинності 176, 186
Інтераакціонізм 96
Історія криминології 73, 74

К

Класифікація 283
Класична школа криминології 85,
Коефіцієнт злочинної активності 186
Коефіцієнт інтенсивності злочинності 186
Конкретна життєва ситуація 296
Корелянти 243, 246
Криміналістика 39
Кримінальне право 39
Кримінальний процес 39
Кримінально-виконавче право 39
Криминоармологія 60
Криминологічна політика 430, 449
Криминологічна система 448
Криминологічний моніторинг 424
Криминологічні тенденції та закономірності 34
Криминологія 12, 13, 14, 15, 18, 19, 20, 63, 75
Криминопенологія 60
Криминосексологія 60
Криминотеологія 60
Криминофамілістика 60
Криминоюстиціологія 60

Л

Латентна злочинність 208, 209
Людина розумна 270

М

Мета криминології 40
Методи виявлення латентної злочинності 217
Методи криминологічних досліджень 381, 382, 383

Методика 364, 370
 Методологія 364, 365, 368, 370
 Механізм злочинного прояву 289
 Мотив 291
 Мотивація 292

Н

Неокласична школа кримінології 94

О

Об'єкт кримінології 28
 Обвинувачений 277
 Опитування 388
 Особа 270, 271
 Особа злочинця 276, 277
 Особистість 270, 271, 278

П

Періодизація розвитку кримінології 76
 Перспективи кримінології 103, 129
 Підозрюваний 277
 Підструктури злочинності 165
 Підсудний 277
 Планування кримінологічне 418
 Погранична латентність 210
 Позитивістська школа 89
 Показники злочинності 176
 Політична кримінологія 61
 Потерпілий 303, 342
 Предмет кримінології 25, 26, 27, 28, 31, 35, 36, 37
 Припинення злочину 305, 307, 325
 Природна латентність 210, 212
 Причини 243, 245
 Причини злочинності 247, 253, 262
 Причинність 244
 Проблема 378
 Прогнозування кримінологічне 404, 405
 Профілактика випередження 319
 Профілактика захисту 322
 Профілактика злочинів 31, 305, 307
 Профілактика обмеження 320
 Профілактика усунення 321
 Процедура 375
 Прояви злочинності 170

Р

Радянська кримінологія 28
 Регіональна кримінологія 61
 Рівень злочинності 176, 178
 Рівень латентності 211

С

Система кримінології 57, 58, 59
 Структура кримінології 53
 Структура злочинності 176, 183
 Стигматизація 96
 Судимість 203, 204
 Сучасна школа кримінології 96
 Суспільна свідомість 261
 Суб'єкт злочину 277
 Спеціально-кримінологічне запобігання злочинності 310, 318
 Спостереження 390
 Статистичний метод 392
 Статистичне спостереження 392
 Соціологія злочинності 21, 24

Т

Таксономія кримінологічна 47
 Типи злочинності 172
 Типологія 283
 Типологія злочинців 285, 286

У

Умови 243, 245
 Умови злочинності 246, 247, 253, 263

Ф

Функції кримінології 44, 45

Ц

Ціна злочинності 194, 195, 199, 200

Ш

Шкода від злочину 353
 Штучна латентність 210, 212

Показчик прізвищ

А

Абизов К.Р. 15
 Аванесов Г.А. 14
 Акутаєв Р.М. 211
 Алауханов Е. 15, 160
 Антонян Ю.М. 14, 25, 259, 286
 Арістотель 79, 259
 Артем'єв М.С. 15

Б

Бандурка О.М. 248, 256, 383
 Бурлаков В.М. 15
 Беккарія Ч. 79, 86, 260, 339
 Бекон Ф. 78
 Бенгам Д. 79, 87

Г

Гарофало Р. 12, 80, 81, 249
 Гегель Г. 79, 88
 Герцезон О.А. 25
 Гілінський Я.І. 99, 258, 259, 272, 329
 Гоббс Т. 78, 84
 Говард Дж. 79, 87
 Голіна В.В. 14, 33, 177, 247, 312, 317,
 318, 431, 433
 Головкін Б.М. 33, 120, 247
 Горбань А.В. 15
 Гриб В.Г. 15
 Грищук В.К. 204

Д

Даньшин І.М. 14, 21
 Денисова Т.А. 120
 Джужа О.М. 120, 155
 Долгова А.І. 13, 22, 23, 25, 55, 165, 372
 Долотов Р.О. 199
 Дрьомін В.М. 120, 149, 150
 Дюркгейм Е. 80, 92, 249, 264, 356

Е

Емінов В.Є 13, 25, 176, 286

Ж

Жмуров Д.В. 104, 272, 386
 Журавльов Г.Т. 15

З

Закалюк А.П. 13, 24, 45, 129, 141, 149,
 170, 176, 184, 195, 229, 248, 271, 305,
 307, 311, 319
 Зелінський А.Ф. 14, 18, 24, 25, 148

І

Іл'їн І.С. 15
 Іншаков С.М. 13, 25, 42, 215, 313, 477

К

Кабанов П.А. 47
 Карпець І.І. 22, 23
 Квашиє В.Ю. 196, 199, 460
 Кернер Х.Ю. 14
 Кетле А. 93
 Клеймьонов М.М. 106, 108
 Клеймьонов І.П. 106, 108
 Ковалевська Є.В. 15
 Кудрявцев В.М. 13, 25, 176
 Кузнєцова Н.Ф. 25, 148, 238
 Кулик О.Г. 174, 177,

Л

Литвинов О.М. 120
 Ломброзо Ч. 80, 88, 249, 259, 339
 Лунєєв В.В. 13, 33, 34, 62, 76, 110, 194,
 234, 447, 450
 Локк Дж. 78, 84

М

Малков В.Д. 15
 Мертон Р. 80, 92
 Монтеск'є Ш. 79, 84,
 Мор Т. 78
 Михайлов О.Є. 15, 262

О

Оболенцев В.Ф. 208, 212, 224

П

Павленко О.В. 14
 Платон 78
 Поклад В.І. 217

Р

Руссо Ж.-Ж. 79, 84

С

Сатерленд Е. 81, 92, 249

Сенека 78

Сибіряков С.Л. 15

Старков О.В. 14, 31, 58, 74, 77, 149, 172,
251, 364, 372, 377, 396, 454

Т

Тард Г. 80, 92

Тайлашев В.В. 97

Топінард П. 12

Тупчієнко Д.Л. 375, 376, 389

Туркевич І.К. 17

У

Устінов В. 116

Ф

Фейербах П. 79, 88

Феррі Е. 80, 249

Фрейд З. 93, 339

Ш

Шакун В.І. 120

Шелі Дж.Ф. 29

Шестаков Д.А. 55, 103, 148, 162, 259,
260, 445

Шнайдер Г. 19

Я

Яковлев О.М. 24

ЛІТЕРАТУРА

Література до всіх тем

1. *Александров Ю.В.* Кримінологія: курс лекцій / *Ю.В. Александров, А.П. Гель, Г.С. Семаков.* – К.: МАУП, 2002. – 296 с.
2. *Алексеев А.И.* Кримінологія: курс лекцій / *А.И. Алексеев.* – М.: Щит-М, 1999. – 339 с.
3. *Антоян Ю.М.* Кримінологія: избранные лекции / *Ю.М. Антоян.* – М.: Логос, 2004. – 448 с.
4. *Баляба А.В.* Кримінологія: приглашение к дискуссии: монография / *А.В. Баляба, Э.В. Виленская, Э.А. Дидоренко, Е.Г. Розовский.* – Луганск: РИО ЛИВД, 2000. – 318 с.
5. *Бартол К.* Психология криминального поведения / *К. Бартол.* – СПб.: Прайм-Еврознак, 2004. – 352 с.
6. *Бафия Е.* Проблемы кримінологии. Диалектика криміногенной ситуации / *Е. Бафия.* – М.: Юрид. лит., 1983. – 150 с.
7. *Бачинин В.А.* Философия права и преступления / *В.А. Бачинин.* – Х.: Фолио, 1999. – 607 с.
8. *Блувштейн Ю.Д.* Основания кримінологии: опыт логико-философского исследования / *Ю.Д. Блувштейн, А.В. Добрынин.* – Минск: Университетское, 1990. – 206 с.
9. *Васильчикова Н.В.* Кримінологія: конспект лекцій / *Н.В. Васильчикова, В.В. Кухарук.* – М.: Юрайт-Издат, 2009. – 144 с.
10. *Вермеш М.* Основные проблемы кримінологии / *М. Вермеш.* – М.: Прогресс, 1978. – 272 с.
11. *Даньшин И.Н.* Общетеоретические проблемы кримінологии / *И.Н. Даньшин.* – Х.: Право, 2005. – 223 с.
12. *Джужжа О.М.* Стислий словник кримінологічних термінів: навч. посібник / *О.М. Джужжа, Є.М. Моїсєєв, Т.А. Третьякова.* – К.: НАВСУ, 2000. – 55 с.
13. *Закалюк А.П.* Курс сучасної української кримінології: теорія і практика / *А.П. Закалюк.* – К.: Ін Юре, 2007. – Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. – 424 с.
14. *Закалюк А.П.* Курс сучасної української кримінології: теорія і практика / *А.П. Закалюк.* – К.: Ін Юре, 2007. – Кн. 3: Практична кримінологія. – 320 с.
15. *Зелінський А.Ф.* Кримінологія: навч. посібник / *А.Ф. Зелінський.* – Х.: Рубікон, 2000. – 240 с.
16. *Иншаков С.М.* Кримінологія: учебник / *С.М. Иншаков.* – М.: Юриспруденция, 2000. – 432 с.
17. *Иванов Ю.Ф.* Кримінологія: навч. посібник / *Ю.Ф. Иванов, О.М. Джужжа.* – К.: Паливода А.В., 2006. – 264 с.
18. *Кальман А.Г.* Понятийный аппарат современной кримінологии (терминологический словарь) / *А.Г. Кальман, И.А. Христич.* – Х.: Гимназия, 2005. – 273 с.
19. *Карпец И.И.* Современные проблемы уголовного права и кримінологии / *И.И. Карпец.* – М.: Юрид. лит., 1976. – 224 с.
20. *Коваленко О.И.* Курс лекций по кримінологии и профилактике преступности / *О.И. Коваленко, В.П. Филонов.* – Д.: Донецчина, 1995. – 591 с.
21. *Колб О.Г.* Кримінологія: довідник термінів, основні визначення, рекомендовані джерела / *О.Г. Колб, М.М. Яцишин, О.В. Крикунов.* – Луцьк: Волинськ. держ. ун-т ім. Лесі Українки, 2007. – 467 с.
22. *Костюк М.Ф.* Кримінологія и профилактика преступлений: альбом схем / *М.Ф. Костюк, Ю.А. Мамонтов, Л.В. Сердюк.* – Уфа: Уфимск. юрид. ин-т, 1996. – 93 с.
23. *Кримінологія* / Под ред. *Ю.Ф. Кваши.* – Ростов-н/Д.: Феникс, 2002. – 704 с.

24. Криминология : учебник под общ. ред. А.И. Долговой. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Норма: Инфра-М, 2010. – 1008 с.
25. Криминология и профилактика преступлений: курс лекций / Под ред. *Н.И. Кулагина*. – Волгоград: ВА МВД России, 2003. – 168 с.
26. Криминология: словарь / Под ред. *В.П. Сальникова*. – СПб.: Лань, 1999. – 254 с.
27. Криминология: учеб. пособие / Под ред. *Н.Ф. Кузнецовой*. – М.: Проспект, 2007. – 328 с.
28. Криминология: учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по специальности «Юриспруденция» / под ред. *С.М. Иншакова, А.В. Симоненко*. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2010. – 215 с.
29. Криминология: учебник / Под ред. *В.Н. Кудрявцева, В.Е. Эминова*. – М.: Норма, 2009. – 800 с.
30. Криминология: учебник для вузов / Под ред. *А.И. Долговой*. – М.: Норма, 2005. – 912 с.
31. Криминология: учебник для вузов / Под ред. *В.Д. Малкова*. – М.: ЗАО Юстицинформ, 2006. – 528 с.
32. Криминология: учебник для вузов / Под ред. *В.К. Звирбуля, Н.Ф. Кузнецовой, Г.М. Миньковского*. – М.: Юрид. лит., 1979. – 304 с.
33. Криминология: учебник для вузов / Под ред. *Г.А. Аванесова*. – М.: ЮНИТИ, 2006. – 496 с.
34. Криминология: учебник для вузов по специальности «Правоведение» / *Н.Н. Кондрашков, Б.А. Коробейников, Н.Ф. Кузнецова* и др. – М.: Юрид. лит., 1988. – 383 с.
35. Криминология: учебник для юридич. вузов / Под ред. *В.Н. Бурлакова, В.П. Сальникова*. – СПб.: СПб. акад. МВД России, 1998. – 573 с.
36. Кримінологічний довідник: довідкове видання / за наук. ред. *О.М. Бандурки*; за заг. ред. *О.М. Джужі, О.М. Литвинова*. – Х.: Діса плюс, 2013. – 412 с.
37. Кримінологія (заг. частина): навч. посібник / За ред. *О.М. Бандурки*. – Х.: ХНУВС, 2011. – 240 с.
38. Кримінологія. (Загальна частина): навчальний посібник / кол. Авторів: *Блага А.Б., Богатирьов І.Г., Давиденко Л.М.* та ін., за заг. ред. *О.М. Бандурки*. – Харків: Вид-во ХНУВС, 2010. – 240 с.
39. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник/ *В.В. Голіна, Б.М. Головкін, М.Ю. Валуйська, О.В. Лисодєд* та ін.; за ред. *В.В. Голіни і Б.М. Головкіна*. – Х.: Право, 2014.-440 с.
40. Кримінологія: навч.-метод. посібник / За ред. *В.М. Дрьоміна*. – О.: Юрид. літ., 2003. – 169 с.
41. Кримінологія: підручник / за ред. *В.В. Голіни, Б.М. Головкіна*. – Х.: Право, 2014. – 440 с.
42. *Курило В.І.* Кримінологія: загальна частина: навч. посібник / *В.І. Курило, О.Є. Михайлов, О.С. Яра*. – К.: Кондор, 2006. – 192 с.
43. Курс кримінології: загальна частина: підручник: кн. 1 / За ред. *О.М. Джужі*. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 352 с.
44. Курс советской криминологии: Предмет. Методология. Преступность и её причины. Преступник / Под ред. *В.Н. Кудрявцева, И.И. Карпеца, Б.В. Коробейникова*. – М.: Юрид. лит., 1985. – 416 с.
45. *Лунеев В.В.* Курс мировой и российской криминологии: учебник / Т. 1: Общая часть / *В.В. Лунеев*. – М.: Юрайт, 2012. – 1003 с.
46. *Медведев В.С.* Кримінальна психологія: підручник / *В.С. Медведев*. – К.: Атіка, 2004. – 368 с.
47. *Михайлов О.Є.* Кримінологія: навч. посіб. / *О.Є. Михайлов, А.В. Горбань, В.В. Міщук*. – К.: Знання, 2012. – 565 с.
48. *Ной И.С.* Методологические проблемы советской криминологии / *И.С. Ной*. – Саратов: Саратов. ун-т, 1975. – 222 с.

49. *Прокументов Л.М.* Криминология. Общая часть: учебник / *Л.М. Прокументов., А.В. Шеслер.* – Томск: Диво, 2007. – 229 с.
50. Российская криминологическая энциклопедия. Преступность и борьба с ней в понятиях и комментариях / Под ред. *А.И. Долговой.* – М.: НОРМА-ИНФРА-М, 2000. – 804 с.
51. *Рущенко І.П.* Соціологія злочинності: монографія / *І.П. Рущенко.* – Х.: Націон. ун-т внутр. справ, 2001. – 370 с.
52. *Сибиряков С.Л.* Основы криминологии: учебное пособие / *С.Л. Сибиряков.* – Волгоград: НОУ СПО ВКБ, 2008. – 84 с.
53. Советская криминология: учебник для юрид. фак. и ин-тов / Под ред. *А.А. Герцензона.* – М.: Юрид. лит., 1966. – 319 с.
54. *Старков О.В.* Криминология: Общая, Особенная и Специальная части: Учебник. – Спб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2012. – 1048 с.
55. *Стаценко В.Г.* Криминология: учеб. пособие / *В.Г. Стаценко.* – Минск: Амалфея, 2011. – 336 с.
56. *Тупчієнко Д.Л.*: Навчальний посібник для підготовки до іспитів – К.: «Центр учбової літератури», 2013. – 240 с.
57. *Филонов В.П.* Актуальные проблемы современной криминологии / *В.П. Филонов.* – Д.: Донеччина, 1997. – 288 с.
58. *Хохряков Г.Ф.* Криминология: учебник / *Г.Ф. Хохряков.* – М.: Юристъ, 1999. – 511 с.
59. *Яковлев А.М.* Теория криминологии и социальная практика / *А.М. Яковлев.* – М.: Наука, 1985. – 247 с.

Література до окремих тем

ТЕМА №1. КРИМІНОЛОГІЯ ТА ЇЇ ЗМІСТ

60. *Антонян Ю.М.* К вопросу о предмете советской криминологии / *Ю.М. Антонян, Ю.Д. Блувштейн* // Сборник научных работ. – Вильнюс: НИИСЭ МЮ ЛитССР, 1975. – Вып. 5. – С. 156-166.
61. *Берензон А.Д.* Развитие советской криминологии в самостоятельную науку / *А.Д. Берензон, В.Е. Эминов* // Правоведение. – 1965. – № 1. – С. 144-150.
62. *Блувштейн Ю.Д.* Криминология и математика / *Ю.Д. Блувштейн.* – М.: Юрид. лит., 1974. – 176 с.
63. *Борисов В.І.* Актуальні проблеми розвитку юридичної науки у галузі боротьби зі злочинністю / *В.І. Борисов, В.С. Зеленецький* // Вісник Академії правових наук України. – 2003. – № 2-3 (33-34). – С. 762-779.
64. *Вермеш М.* Основные проблемы криминологии / *М. Вермеш.* – М.: Прогресс, 1978. – 272 с.
65. *Віленська Е.В.* Криминологія: традиції і новації / *Е.В. Віленська, Е.О. Дідоренко, Б.Г. Розовський* // Право України. – 1999. – № 6. – С. 92-97.
66. *Волженкин Б.В.* Уголовное право и криминология / *Б.В. Волженкин* // Правоведение. – 1976. – № 2. – С. 79-89.
67. *Герцензон А.А.* Предмет, метод и система советской криминологии: первая глава из коллективной монографии / *А.А. Герцензон.* – М.: Институт государства и права Академии наук СССР, 1962. – 91 с.
68. *Даньшин И.Н.* Криминология (понятие, предмет, задачи и система криминологической науки): конспект лекций / *И.Н. Даньшин.* – Х.: ХИВД, 1994. – 34 с.
69. *Дерюга А.Н.* О соотношении административной деликтологии и криминологии / *А.Н. Дерюга* // Журнал российского права. – 2011. – № 2. – С. 82-88.

70. *Джу́жа О.М.* Яка кримінологія потрібна сьогодні? / *О.М. Джу́жа* // Право України. – 2000. – № 6. – С. 95-96.
71. *Дремін В.М.* Социальные функции криминологии: история и современность / *В.М. Дремін* // Юрид. вісник. – 2007. – № 4. – С. 119-123.
72. *Жигарев Е.С.* Науковедческие проблемы криминологии / *Е.С. Жигарев*. – М.: Щит, 2003. – 224 с.
73. *Закалюк А.П.* Криминологія: погляд на злочинність та проблеми її запобігання / *А.П. Закалюк* // Юридичний вісник України. – 2000. – № 16. – С. 4-5.
74. *Звирбуль В.К.* О состоянии и перспективах развития советской криминологии / *В.К. Звирбуль, А.С. Шляпочников* // Социалистическая законность. – 1976. – № 8. – С. 33-36.
75. *Зелінський А.Ф.* Перспективи подальшого розвитку кримінології / *А.Ф.Зелінський* // Право України. – 2001. – № 1. – С. 107-109.
76. *Кабанов П.А.* Криминологическая таксономия: понятие, содержание, таксономические единицы и основания их группировки // *КЖ БГУЭП*. – 2007. – №1-2. – С. 25-29.
77. *Карпец И.И.* Что такое криминология / *И.И. Карпец*. – М.: Знание, 1986. – 61 с.
78. *Клейменов М.П., Клейменов И.М.* Престиж в криминологии в мире и в России // *КЖ БГУЭП*. – 2012. – №1. – С. 5-13.
79. *Ковалев М.И.* Основы криминологии / *М.И. Ковалев*. – М.: Юрид. лит., 1970. – 160 с.
80. *Корецький Д.А.* Кримінальна армалогія: поняття і зміст / *Д.А.Корецький* // Правоведение. – 2002. – № 3. – С. 150-156.
81. *Коробейников Б.В.* XXVI съезд КПСС и задачи науки криминологии / *Б.В. Коробейников* // Вопросы борьбы с преступностью. – 1981. – Вып. 35. – С. 3-7.
82. *Костенко О.М.* Концепція модернізації кримінології у світлі соціального натуралізму (про основи «натуралістичної» кримінології) / *О.М. Костенко* // Право України. – 2009. – № 7. – С. 31-38.
83. Криминология / Серия «Учебники, учебные пособия» / Под общ. ред. *Ю.Ф. Квашин*. Ростов-на-Дону: Феникс, 2002. – 704 с.
84. *Кузнецова Н.Ф.* О преподавании советской криминологии / *Н.Ф. Кузнецова, С.С. Остроумов* // Советское государство и право. – 1964. – № 11. – С. 92-97.
85. *Овчинников Б.Д.* Вопросы теории криминологии / *Б.Д. Овчинников*. – Л.: ЛГУ, 1982. – 79 с.
86. *Попович В.М.* Методологічне значення кримінології для розвитку запобіжного потенціалу кримінально-правового циклу наук / *В.М. Попович* // Вісник Академії адвокатури України. – 2009. – № 2 (15). – С. 70-78.
87. Преступность и духовность. – М.: Российская криминологическая ассоциация, 2008. – 264 с.
88. Преступность среди социальных подсистем. Новая концепция и отрасли криминологии / Под ред. *Д.А. Шестакова*. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. – 353 с.
89. *Рущенко І.П.* Соціологія злочинності – нова галузь вітчизняної соціології / *І.П. Рущенко* // Вісник університету внутрішніх справ. – Вип. 10. – 2000. – С. 277-284.
90. *Рущенко І.П.* Соціологія злочинності: Монографія. – Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2001. – 370 с.
91. *Савонюк Р.* Щодо визначення та розвитку сучасної кримінології / *Р. Савонюк* // Право України. – 2002. – № 11. – С. 114-115.
92. *Сахаров А.Б.* Общетеоретические проблемы криминологии / *А.Б. Сахаров, Л.А. Волошина* // Вопросы борьбы с преступностью. – 1974. – Вып. 20. – С. 14-34.
93. *Сергиевский В.А.* Советская криминология и наука исправительно-трудового права: лекция / *В.А. Сергиевский*. – Рязань: НИиРИО РВШ МВД СССР, 1977. – 45 с.
94. *Туркевич І.К.* До проблеми про місце кримінології в системі наук // Вісник Академії адвокатури України. – 2005. – № 3 – С. 50-56
95. *Фролова О.Г.* Щодо реформування предмета кримінології / *О.Г. Фролова* // Право України. – 2003. – № 7. – С. 122-123.

96. *Шляпочников А.С.* Место криминологии в системе советской общественной науки / *А.С. Шляпочников* // Вопросы судебной экспертизы и криминологии. – 1977. – Вып. 13. – С. 37-41.

ТЕМА №2. ЗАГАЛЬНА ІСТОРІЯ КРИМІНОЛОГІЇ

97. *Абрашкевич М.М.* Эволюция идеи о преступлении и наказании / *М.М. Абрашкевич*. – О.: Экономическая типография, 1903. – 48 с.
98. *Ансель М.* Новая социальная защита. Гуманистическое движение в уголовной политике / *М. Ансель*. – М.: Прогресс, 1970. – 313 с.
99. *Беккариа Ч.* О преступлениях и наказаниях / *Ч. Беккариа*. – М.: Инфра, 2004. – 184 с.
100. *Ведерникова О.Н.* Современная английская криминология (анализ основных направлений и тенденций развития): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / *О.Н. Ведерникова*. – М., 1987. – 202 с.
101. *Вольфганг М.* Социология преступности. Современные буржуазные теории: сборник статей / *М. Вольфганг*. – М.: Прогресс, 1966. – 376 с.
102. *Вульфферт А.* Антрополого-позитивная школа уголовного права в Италии: критическое исследование / *А. Вульфферт*. – Вып. 1. – М.: В.В. Исленьев, 1887. – 510 с.
103. *Вульфферт А.* Антрополого-позитивная школа уголовного права в Италии: критическое исследование / *А. Вульфферт*. – Вып. 2. – Ярославль: М.Х. Фальк, 1893. – 576 с.
104. *Гернет М.Н.* Избранные произведения / *М.Н. Гернет*. – М.: Юрид. лит., 1974. – 639 с.
105. *Гогель С.К.* Курс уголовной политики в связи с уголовной социологией / *С.К. Гогель*. – СПб.: Право, 1910. – 511 с.
106. *Дриль Д.* Преступность и преступники / *Д. Дриль*. – СПб.: Я. Канторович, 1895. – 295 с.
107. *Духовской М.В.* Задачи науки уголовного права: лекция / *М.В. Духовской*. – Ярославль: Губернск. правление, 1872. – 33 с.
108. *Дюркгейм Э.* Метод социологии / *Э. Дюркгейм*. – М.: Канон, 1995. – 352 с.
109. *Жмуров Д.В.* Криминология в эпоху постмодерна. В поисках новых ответов: монография / *Д.В. Жмуров*; Байкал. гос. ун-т экономики и права. – Иркутск: «Репро-центр», 2012. – 154 с.
110. *Закревский И.П.* Об учениях уголовно-антропологической школы: критический очерк / *И.П. Закревский*. – Х.: Адольф Дарре, 1893. – 233 с.
111. *Зернов Д.Н.* Критический очерк анатомических оснований криминальной теории Ломброзо / *Д.Н. Зернов*. – М.: Унив. тип., 1896. – 55 с.
112. *Иванов Л.О.* Пути и судьбы отечественной криминологии / *Л.О. Иванов, Л.В. Ильина*. – М.: Наука, 1991. – 208 с.
113. *Иниаков С.М.* Зарубежная криминология / *С.М. Иниаков*. – М.: Инфра, 1997. – 383 с.
114. *Кант И.* Сочинения / *И. Кант*. – Т. 4. – М.: Чоро, 1994. – 630 с.
115. *Кетле А.* Социальная физика, или опыт исследования о развитии человеческих способностей / *А. Кетле*. – Т. 1. – К.: И. Чоколов, 1911. – 333 с.
116. *Кларк Р.* Преступность в США / *Р. Кларк*. – М.: Прогресс, 1975. – 422 с.
117. *Клейменов М.П., Клейменов И.М.* Криминология в современном мире // КЖ БГУЭП. – 2011. – №1. – С. 5-13.
118. *Кузнецова Н.Ф.* Современная буржуазная криминология: учебное пособие / *Н.Ф. Кузнецова*. – М.: Моск. ун-т, 1974. – 95 с.
119. *Лист Франц ф.* Задачи уголовной политики. Преступление как социально-патологическое явление / *Франц фон Лист*. – М.: Инфра-М, 2004. – 109 с.
120. *Лоба В.Е.* Диссертационные исследования по уголовному праву, защищенные в университетах Российской империи (1815-1917 гг.) / *В.Е. Лоба, Е.В. Сафронова, А.Н. Якушев* // Право. – 2012. – № 4. – С. 177-183.

121. *Ломброзо Ч.* Гениальность и помешательство / *Ч. Ломброзо.* – М.: Астрель, 2012. – 352 с.
122. *Ломброзо Ч.* Женщина – преступница и проститутка / *Ч. Ломброзо.* – М.: Астрель, 2012. – 320 с.
123. *Ломброзо Ч.* Преступление. Новейшие успехи науки о преступнике. Анархисты / *Ч. Ломброзо.* – М.: Инфра, 2004. – 320 с.
124. *Ломброзо Ч.* Преступный человек / *Ч. Ломброзо.* – М.: Эксмо, 2005. – 876 с.
125. *Маркс К.* Население, преступность и пауперизм / *К. Маркс* // К. Маркс и Ф. Энгельс / Сочинения. – Т. 13. – М.: Госуд. изд-во полит. лит, 1959. – С. 513-518.
126. *Маркс К.* Смертная казнь. – Памфлет г-на Кобдена / *К. Маркс* // К. Маркс и Ф. Энгельс / Сочинения. – Т. 8. – М.: Госуд. изд-во полит. лит., 1957. – С. 529-536.
127. Некоторые проблемы современной зарубежной криминологии: сборник научных трудов / *Э.Б. Мельникова, Л.А. Нежинская, В.П. Шупилов.* – М.: ИНИОН АН СССР, 1976. – 90 с.
128. Основные тенденции развития современной буржуазной криминологии: аналитические обзоры / *Л.Л. Ананиан, Б.Н. Габричидзе, Э.Б. Мельникова.* – М.: ИНИОН АН СССР, 1975. – 139 с.
129. *Пионтковский А.А.* Уголовно-правовые воззрения *И. Канта, А. Фейербаха* и *И. Фихте* / *А.А. Пионтковский.* – М.: НКЮ СССР, 1940. – 192 с.
130. *Познышев С.В.* Основные начала науки уголовного права: общая часть уголовного права / *С.В. Познышев.* – М.: А.А. Карцев, 1912. – 669 с.
131. Преступность и духовность. – М.: Российская криминологическая ассоциация, 2008. – 264 с.
132. *Пржевальский В.В.* Профессор Франц Лист и его основные воззрения на преступление и наказание / *В.В. Пржевальский.* – СПб.: М.М. Стасюлевич, 1895. – 58 с.
133. *Прилипко С.* Створення Кримінологічної асоціації в Україні / *С. Прилипко* // Право України. – 1998. – № 12. – С. 132-133.
134. *Принс А.* Преступность и репрессия: уголовно-юридический очерк / *А. Принс.* – М.: Кн. маг. Гросман и Кнебель, 1898. – 228 с.
135. *Решетников Ф.М.* Криминологические проблемы развивающихся стран Азии и Африки: учебн. пособие / *Ф.М. Решетников.* – М.: Ун-т Дружбы Народов им. Патриса Лумумбы, 1970. – 248 с.
136. *Решетников Ф.М.* Современная американская криминология / *Ф.М. Решетников.* – М.: Юрид. лит., 1965. – 171 с.
137. *Сахаров А.Б.* История криминологической науки: лекция / *А.Б. Сахаров.* – М.: МВШМ МВД СССР, 1994. – 23 с.
138. *Слиозберг Г.Б. Д.* Говард. Его жизнь и общественно-филантропическая деятельность (биографический очерк) / *Г.Б. Слиозберг.* – СПб.: Общественная Польза, 1891. – 72 с.
139. *Сорокин П.А.* Преступление и кара, подвиг и награда: социологический этюд об основных формах общественного поведения и морали / *П.А. Сорокин.* – М.: Астрель, 2006. – 618 с.
140. *Спасович В.Д.* Новые направления в науке уголовного права / *В.Д. Спасович.* – М.: И.Д. Сытин, 1898. – 139 с.
141. *Тард Г.* Преступник и преступление. Сравнительная преступность. Преступления толпы / *Г. Тард.* – М.: Инфра, 2009. – 391 с.
142. *Уэда К.* Преступность и криминология в современной Японии / *К. Уэда.* – М.: Прогресс, 1989. – 256 с.
143. *Фейербах П.А.* Уголовное право / *П.А. Фейербах.* – СПб.: Медицинская Типография, 1810. – 142 с.
144. *Фельдштейн Г.С.* Главные течения в истории науки уголовного права в России / *Г.С. Фельдштейн.* – Ярославль: Губ. правление, 1909. – 693 с.
145. *Ферри Э.* Уголовная социология / *Э. Ферри.* – М.: Инфра, 2005. – 658 с.

146. *Филонов А.В.* Зарождение, теоретические истоки и развитие криминологической науки в Украине: учеб. пособие / *А.В. Филонов.* – Д.: Донеччина, 1997. – 91 с.
147. *Фойницкий И.Я.* Учение о наказании в связи с тюрьмоведением / *И.Я. Фойницкий.* – СПб.: Министерство путей сообщения, 1889. – 503 с.
148. *Фрейд З.* По ту сторону принципа удовольствия / *З. Фрейд.* – Х.: Фолио, 2010. – 288 с.
149. *Фріс П.Л.* Нарис історії кримінально-правової політики України: монографія / *П.Л. Фріс.* – К.: Атіка, 2005. – 124 с.
150. *Фролова О.Г.* Виникнення ранніх філософських концепцій боротьби зі злочинністю / *О.Г. Фролова* // Вісник НУВС. – 2003. – Вип. 23. – С. 118-122.
151. *Фромм Э.* Анатомия человеческой деструктивности / *Э. Фромм.* – М.: АСТ, 2006. – 635 с.
152. *Чепульченко А.М.* Из истории криминологических исследований в Украинской ССР / *А.М. Чепульченко* // Труды КВШ МВД СССР. – 1973. – Вып. 7. – С. 160-172.
153. *Чубинский М.П.* Очерки уголовной политики: понятие, история и основные проблемы уголовной политики как составного элемента науки уголовного права / *М.П. Чубинский.* – М.: ИНФРА-М, 2008. – 435 с.
154. *Шестаков Д.А.* Криминология: новые подходы к преступлению и преступности: Криминогенные законы и криминологическое законодательство. Противодействие преступности в изменяющемся мире: Учебник. 2-е изд., перераб. и доп. / Предисл. В.П. Сальникова – СПб.: Издательство Р. Асланова «Юридический Центр Пресс», 2006. – 561 с.
155. *Шикунов В.С.* Криминология ФРГ / *В.С. Шикунов.* – Минск: Наука и техника, 1969. – 119 с.
156. *Эминов В.Е.* История науки криминологии / *В.Е. Эминов* // Lex Russica. – 2009. – № 1. – С. 72-82.
157. *Энгельс Ф.* Положение рабочего класса в Англии / *Ф. Энгельс* // К. Маркс и Ф. Энгельс / Сочинения. – Т. 2. – М.: Госуд. изд-во полит. лит., 1955. – С. 231-517.

ТЕМА №3. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ НАУКИ В УКРАЇНІ

158. *Волков Г.И.* Уголовное право и рефлексология. – Харьков, 1928. – 133 с.
159. *Даньшин И.Н., Разумный В.Г.* Опыт криминологических исследований в Украинской ССР в 20-30-е годы // Проблемы правоведения: Республиканский межведомственный науч. сб. – К., 1978. – Вып. 38. – С. 32–43.
160. *Даньшин И.Н., Разумный В.Г.* Становление и развитие криминологических исследований в Украинской ССР // Проблемы правоведения: Республиканский межведомственный науч. сб. – К., 1978. – Вып. 37. – С. 90–99.
161. *Закалюк А.П.* Концептуальне бачення сучасної кримінологічної ситуації в Україні та шляхів актуалізації кримінології в українському суспільстві // Право України. – 2009. – № 7. – С. 6-16
162. Криминология. Исправительно-трудовое право. История юридической науки. – М., 1977. – 192 с.
163. *Миронов И.Р.* Укрепление законности и правопорядка - программная задача партии. – М., 1964. – 240 с.
164. *Михайленко П.П.* К 110-летию со дня смерти Александра Федоровича Кистяковского // Кримінальне право, кримінальний процес та кримінологія України (статті, доповіді, рецензії). У 3-х томах. – К.: Вид-во «Генеза», 1999. – С. 566–570.
165. *Михайленко П.П.* Суды и наказания в Сечи Запорожской – К., 1999. – 156 с.

166. *Мошак Г.Г.* Розвиток кримінологічної думки у ФРН і в Україні (за матеріалами дослідж. науковців Ін-ту вивч. пробл. злочинності НАПрН України) – К. : Ред. журналу "Право України", 2013. – 72 с.
167. Пьянство и преступность : история, проблемы / [Лановенко И.П., Светлов А.Я., Скибицкий В.В. и др.] ; отв. ред. И.П. Лановенко. – К. :Наукова думка. 1989. – 528 с.
168. *Устинов В.* Некоторые итоги развития отечественной криминологии в XX веке// Уголовное право. – 2001. – № 1. – С. 74-76
169. *Филонов А.В.* Зарождение, теоретические истоки, развитие криминологической науки в Украине. – Донецк, 1997. – 91 с.

ТЕМА №4. ТЕОРІЯ ЗЛОЧИННОСТІ

170. *Акутаев Р.М.* Латентная преступность: современное понимание: пособие / Р.М. Акутаев. – СПб.: Санкт-Петерб. ун-т, 1998. – 60 с.
171. *Барбуков Б.А.* Правосознание и преступность: учеб. пособие. – Б.А. Барбуков. – Луганск: МЧП «Копицентр», 2000. – 256 с.
172. *Бытко Ю.И.* Преступление и преступность: лекция / Ю.И. Бытко. – Саратов: Саратов. гос. акад. права, 1999. – 49 с.
173. *Бышевский Ю.В.* Латентная преступность и правосознание: учеб. пособие / Ю.В. Бышевский, А.А. Конев. – Омск: ВШМ МВД СССР, 1986. – 76 с.
174. *Гаврилов Б.Я.* Латентная преступность: понятие, структура, факторы латентности и меры по обеспечению достоверности уголовной статистики / Б.Я. Гаврилов. – М.: Проспект, 2007. – 118 с.
175. *Гега П.* Криміногенна ситуація в Україні за роки її незалежності / П. Гега, Л. Доля // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. – № 12. – С. 83-92.
176. *Гладких В.И.* Преступность в Московском регионе. Состояние. Особенности. Тенденции / В.И. Гладких, А.В. Борбат, Г.Х. Шабанов. – М.: Юрист, 1998. – 351 с.
177. *Горяинов К.К.* Латентная преступность в России: опыт теоретического и прикладного исследования / К.К. Горяинов, А.П. Исиченко, Л.В. Кондратюк. – М.: ВНИИ МВД РФ, 1994. – 152 с.
178. *Давиденко Л.М.* Про показники та тенденції злочинності в Україні // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2011. – № 3. – С.179-184. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nvdduvs_2011_3_24.pdf
179. *Даньшин И.Н.* Преступность: понятие и общая характеристика, причины и условия: учеб. пособие для студентов специальности «Правоведение» / И.Н. Даньшин. – К.: УМК ВО, 1988. – 86 с.
180. *Даньшин І.М.* Латентна злочинність: поняття, причини, негативні наслідки / І.М. Даньшин, В.Ф. Оболенцев // Вісник Ун-ту внутр. справ. – Вип. 10. – 2000. – С. 29-34.
181. *Демидов В.Н.* Криминологическая характеристика преступности в России и Татарстане (1991-1996): учеб. пособие / В.Н. Демидов. – М.: ВНИИ МВДФРФ, 1998. – 175 с.
182. *Джекебаев У.С.* Преступность как криминологическая проблема / У.С. Джекебаев. – Алма-Ата: Наука, 1974. – 128 с.
183. *Джужа О.М.* Основні показники злочинності: міжнародний і вітчизняний досвід / О.М. Джужа, В.В. Василевич, О.Г. Кулик // Вісник Верховного Суду України. – 2012. – № 1 (137). – С. 37-42.
184. *Долгова А.И.* Преступность и общество / А.И. Долгова. – М.: ИНИОН, 1992. – 47 с.
185. *Закалюк А.П.* Поняття злочинності: предметна сутність / А.П. Закалюк // Юридична Україна. – 2004. – № 4. – С. 43-49.
186. Изменения преступности в России: криминологический комментарий статистики преступности / Под ред. А.И. Долговой. – М.: Криминол. ассоц., 1994. – 312 с.

187. *Исмаилов И.А.* Состояние и тенденции преступности / *И.А. Исмаилов.* – Баку: Науч.-метод. совет при ПАЗ ССР, 1989. – 71 с.
188. *Кальман О.Г.* Основні тенденції розвитку злочинності в Україні в сучасних умовах / *О.Г. Кальман, І.О. Христич* // Питання боротьби зі злочинністю. Збірн. наук. праць Ін-ту вивч. пробл. злочинності Акад. прав. наук України. – Вип. 14. – 2007. – С. 3-28.
189. *Карпец И.И.* Преступность: иллюзии и реальность / *И.И. Карпец.* – М.: Рос. право, 1992. – 431 с.
190. *Карпов Н.С.* Злочинна діяльність: монографія / *Н.С. Карпов.* – К.: НАВСУ, 2004. – 307 с.
191. *Ковалкин А.А.* Латентная преступность и ее выявление органами внутренних дел: учебное пособие / *А.А. Ковалкин.* – К.: КВШ МВД СССР, 1985. – 96 с.
192. *Коган В.М.* Социальные свойства преступности / *В.М. Коган.* – М.: Акад. МВД СССР, 1977. – 91 с.
193. *Конев А.А.* Основные криминологические характеристики латентной преступности / *А.А. Конев.* – Омск: Ом. ВШМ МВД России, 1980. – 47 с.
194. *Кудрявцев В.Н.* Преступность и нравы переходного общества / *В.Н. Кудрявцев.* – М.: Гардарики, 2002. – 238 с.
195. *Кузнецова Н.Ф.* Преступление и преступность / *Н.Ф. Кузнецова.* – М.: МГУ, 1969. – 232 с.
196. *Кулик О.Г.* Злочинність в Україні на початку ХХІ століття: монографія / *О.Г. Кулик.* – К.: Юрінком Інтер, 2013. – 269 с.
197. *Кури Х.* Развитие преступности на Востоке и Западе / *Х. Кури.* – М.: Рос. юрид. изд. дом, 1999. – 80 с.
198. Латентная преступность в Российской Федерации: 2001–2006: науч. издание / Под ред. *С.М. Иншакова.* – М.: ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2007. – 351 с.
199. *Литвак О.М.* Латентна злочинність: деякі аспекти / *О.М. Литвак* // Право України. – 2003. – № 12. – С. 63-64.
200. *Лунеев В.В.* Преступность ХХ века: мировые, региональные и российские тенденции / *В.В. Лунеев.* – М.: Волтерс Клувер, 2005. – 912 с.
201. *Міняйло Н.Є.* Аналіз тенденцій розвитку організованої злочинності в Україні // Митна справа. – 2014. – № 4 (2). [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Ms_2014_4\(2\)_14.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Ms_2014_4(2)_14.pdf)
202. *Оболенцев В.Ф.* Латентна злочинність: проблеми теорії та практики попередження / *В.Ф. Оболенцев.* – Х.: СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2005. – 120 с.
203. *Поклад В.І.* Методологія та методика вивчення латентної злочинності: навч. посібник / *В.І. Поклад.* – Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2007. – 48 с.
204. *Попович В.М.* Теоретико-методологічний рівень розробки проблеми латентності злочинів / *В.М. Попович* // Право України. – 1999. – № 11. – С. 106-111.
205. *Стручков Н.А.* Преступность как социальное явление: лекции по криминологии / *Н.А. Стручков.* – Л.: ВПУ МВД СССР, 1979. – 96 с.
206. *Туркевич І.К.* Злочинність: навч. посібник / *І.К. Туркевич.* – К.: Ін-т адвокатури, 1999. – 47 с.
207. *Федосова О. В.* Сучасний стан та тенденції злочинності неповнолітніх в Україні // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2013. – № 4. – С. 101-109. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VKhnuvs_2013_4_15.pdf
208. *Храмов С.М.* Латентная преступность: методология познания и основные направления противодействия: монографія / *С.М. Храмов.* – Брест: БрГУ, 2010. – 169 с.
209. *Шакун В.І.* Суспільство і злочинність / *В.І. Шакун.* – К.: Атіка, 2003. – 784 с.
210. *Шепеленко Л.А.* Преступность как система: попытка критического анализа / *Л.А. Шепеленко.* – Луганск: ЛГУВД, 2006. – 93 с.

211. Шлях до кримінології. Пам'яті Анатолія Петровича Закалюка: збірник матеріалів / Національна академія правових наук України. Координаційне бюро з проблем кримінології та кримінологічних досліджень. – К.; Запоріжжя: КПУ, 2010. – 188 с.

ТЕМА №5. ТЕОРІЯ ДЕТЕРМІНАЦІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

212. *Агаев Г.А.* Теоретические основы исследования причинного комплекса преступности: монография / *Г.А. Агаев, Ф.Ю. Сафин.* – СПб.: ГУАП, СПбУ МВД России, 2002. – 132 с.
213. *Алексеев А.И.* Причины преступлений и их устранение органами внутренних дел / *А.И. Алексеев, А.Б. Сахаров.* – М.: МВШМ, 1982. – 47 с.
214. *Андрюченко Ю.В.* Факторы роста преступности в России: региональный подход / *Ю.В. Андрюченко.* – М.: Рос. экон. шк., 2001. – 48 с.
215. *Антонаян Ю.М.* Почему люди совершают преступления. Причины преступности / *Ю.М. Антонаян.* – М.: Камерон, 2006. – 304 с.
216. *Ахмедов Б.А.* О причинах преступности: учебн. пособие / *Б.А. Ахмедов, Б.А. Блиндер.* – Ташкент: Ташкентск. госуд. ун-т, 1977. – 47 с.
217. *Бабаев М.М.* Причины преступности и меры борьбы с ней / *М.М. Бабаев.* – М.: Знание, 1974. – 47 с.
218. *Бандурка А.М.* Преступность в Украине: причины и противодействие: монография / *А.М. Бандурка, Л.М. Давыденко.* – Х.: Основа, 2003. – 368 с.
219. *Бойко А.М.* Детермінація злочинності як вид соціальної детермінації / *А.М. Бойко* // Право України. – 2009. – № 7. – С. 39-44.
220. *Бузало П.М.* Соціологічний підхід у поглядах на проблему детермінації злочинності / *П.М. Бузало* // Вісник Зап. юрид. інст-ту Дніпропетр. держ. ун-ту внутр. справ. – 2005. – № 1. – С. 187-194.
221. *Власов В.С.* Причины и условия преступности в СССР: учебн. пособие / *В.С. Власов.* – Ярославль: Яросл. ун-т, 1987. – 68 с.
222. *Волков Б.С.* Детерминистическая природа преступного поведения / *Б.С. Волков.* – Казань: Казан. ун-т, 1975. – 110 с.
223. *Гернет М.Н.* Социальные факторы преступности / *М.Н. Гернет.* – М.: Унив. тип., 1905. – 215 с.
224. *Горский Г.Ф.* Выявление и изучение причин преступности в стадии предварительного расследования / *Г.Ф. Горский.* – Воронеж: Воронеж. ун-т, 1964. – 94 с.
225. *Гришаев П.И.* Влияние социальных условий на преступность / *П.И. Гришаев.* – М.: ВЮЗИ, 1984. – 45 с.
226. *Гришаев П.И.* Структура полной причины преступности. Классификация причин и условий преступности: лекция / *П.И. Гришаев.* – М.: РИО ВЮЗИ, 1984. – 63 с.
227. *Дагель П.С.* Причины преступности в СССР и причины индивидуального преступного поведения / *П.С. Дагель* // Проблемы причинности в крим-и и уг. праве: межвузовск. тематич. сборн. – Владивосток: Дальневост. ун-т, 1983. – С. 22-37.
228. *Даньшин И.Н.* Преступность: понятие и общая характеристика, причины и условия: учеб. пособие для студентов специальности «Правоведение» / *И.Н. Даньшин.* – К.: УМК ВО, 1988. – 86 с.
229. *Долгова А.И.* Взаимодействие и причинность в криминологии (статья первая) / *А.И. Долгова* // Вопросы борьбы с преступностью. – 1981. – № 34. – С. 8-17.
230. *Долгова А.И.* Взаимодействие и причинность в системе научно-детерминистического подхода к изучению преступности (статья вторая) / *А.И. Долгова* // Вопр. борьбы с преступностью. – 1981. – № 35. – С. 8-17.
231. *Зелінський А.Ф.* Детермінація злочину: навч. посібник / *А.Ф. Зелінський, Л.П. Оніка.* – Х.: Українська юридична академія, 1994. – 50 с.

232. *Ігнатов О.М.* Роль факторів природного середовища у детермінації злочинності / *О.М. Ігнатов* // Держава та регіони. Серія: Право. – 2009. – № 3. – С. 52-56.
233. *Кара-Мурза С.Г.* Аномия в России: причины и проявления. – М.: Научный эксперт, 2013 – 264 с.
234. *Ковалев М.И.* Причины преступности в капиталистическом обществе с позиций буржуазной и советской криминологии: учебн. пособие / *М.И. Ковалев.* – Свердловск: Свердлов. юрид. ин-т, 1967. – 59 с.
235. *Кудрявцев В.Н.* Причины правонарушений / *В.Н. Кудрявцев.* – М.: Наука, 1976. – 286 с.
236. *Кузнецова Н.Ф.* Проблемы криминологической детерминации / *Н.Ф. Кузнецова.* – М.: Моск. ун-т, 1984. – 208 с.
237. *Литвак О.М.* Злочинність, її причини та профілактика / *О.М. Литвак.* – К.: Україна, 1997. – 167 с.
238. *Макаров В.В.* Самодетерминация преступности / *Макаров В.В.* – М.: Юрлитинформ, 2014. – 144 с.
239. *Миндагулов А.Х.* Причины преступности: лекция / *А.Х. Миндагулов, Ф.К. Рябыкин, Л.В. Сердюк.* – Хабаровск: Хабаров. ВШ МВД СССР, 1988. – 32 с.
240. *Міллер А.* Що таке причини та умови злочинів? / *А. Міллер* // Право України. – 2001. – № 5. – С. 89-92.
241. *Номоконов В.А.* Преступное поведение: детерминизм и ответственность / *В.А. Номоконов.* – Владивосток: Дальневост. ун-т, 1989. – 160 с.
242. *Остроумов С.С.* Преступность и её причины в дореволюционной России / *С.С. Остроумов.* – М.: Моск. ун-т, 1980. – 204 с.
243. *Пивоваров В.В.* Питання детермінації існування та відтворення злочинності / *В.В. Пивоваров* / Пробл. законності. – Вип. 43. – 2000. – С. 151-156.
244. *Сахаров А.Б.* О личности преступника и причинах преступности в СССР / *А.Б. Сахаров.* – М.: Госюриздат, 1961. – 279 с.
245. *Сердюк П.П.* Генеза злочинної поведінки: проблема концептуалізації / *П.П. Сердюк* // Держава та регіони. Серія: Право. – 2009. – № 4. – С. 51-63.
246. *Сорокин П. А.* Преступность и ее причины / *П.А. Сорокин.* – Рига: Наука и жизнь, 1913. – 46 с.
247. Теоретические вопросы изучения причинного комплекса преступности: сборник научных трудов / Под ред. *И.Б. Михайловской.* – М.: Академия МВД СССР, 1981. – 115 с.
248. *Філонов В.П.* Причины злочинності / *В.П. Філонов.* – Дніпропетровськ: Січ, 1996. – 200 с.
249. *Чарыхов Х.М.* Учение о факторах преступности. Социологическая школа в науке уголовного права / *Чарыхов Х.М.* – М.: Упр. М.-Курск., Нижегород. и Муром. ж. д., 1910. – 167 с.
250. *Шеин Е.А.* О причинах преступности / *Е.А. Шеин.* – М.: Знание, 1967. – 39 с.
251. *Эминов В.Е.* Причины преступности в России: криминологический и социально-психологический анализ / *В.Е. Эминов.* – М.: Норма, 2011. – 128 с.

ТЕМА №6. ТЕОРІЯ ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ

252. *Абельцев С.Н.* Личность преступника и проблемы криминального насилия / *С.Н. Абельцев.* – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000. – 207 с.
253. *Алферов Ю.А.* Личность преступника. Диагностика ценностных ориентаций осужденных и воспитательный процесс в ИТУ: практикум / *Ю.А. Алферов.* – Домодедово: РИПК МВД РФ, 1992. – 84 с.
254. *Антонаян Ю.М.* Личность преступника. Криминологическое исследование / *Ю.М. Антонаян, В.Е. Эминов.* – М.: Инфра-М, 2010. – 368 с.

255. *Антонян Ю.М.* Особо опасный преступник / *Ю.М. Антонян.* – М.: Проспект, 2011. – 312 с.
256. *Антонян Ю.М.* Портреты преступников: криминолого-психологический анализ: монография / *Ю.М. Антонян, В.Е. Эминов.* – М.: Норма: ИНФРА-М, 2014. – 240 с.
257. *Антонян Ю.М.* Феномен зависимого преступника / *Ю.М. Антонян, О.В. Леонова, Б.В. Шостакович.* – М.: Аспект Пресс, 2007. – 192 с.
258. Биологическое и социальное в личности преступника и проблемы ее ресоциализации: материалы межвуз. науч.-теорет. конф. (21-22 окт. 1993 г.) / Отв. ред. *Н.А. Катаев.* – Уфа: УВШ МВД РФ, 1994. – 172 с.
259. *Бобильов О.Ф.* Особа злочинця: сучасні підходи до визначення поняття / *О.Ф. Бобильов* // Вісник Запор. юрид. ін-ту Дніпропетр. держ. ун-ту внутр. справ. – 2006. – № 1. – С. 165-171.
260. *Внуков В.* Проблема изучения личности преступника в свете марксистской криминологии / *В. Внуков.* – Х.: НКЮ УССР, 1930. – 62 с.
261. *Волков Б.С.* Личность преступника и применение наказания / *Б.С. Волков, Б.В. Сидоров, В.П. Малков* и др. – Казань: Казан. ун-т, 1980. – 216 с.
262. *Герцензон А.А.* Уголовный закон и личность преступника: учебн. пособие / *А.А. Герцензон.* – М.: Знание, 1968. – 79 с.
263. *Голик Ю.В.* Случайный преступник / *Ю.В. Голик.* – Томск: Томск. ун-т, 1984. – 167 с.
264. *Грищенко Е.В.* Изучение личности преступника в юридической психологии / *Е.В. Грищенко* // Держава та регіони. Серія: Право. – 2003. – № 2. – С. 121-124.
265. *Дагель П.С.* Учение о личности преступника в советском уголовном праве: учебн. пособие / *П.С. Дагель.* – Владивосток: Дальневост. ун-т, 1970. – 132 с.
266. *Даньшин И.Н.* К вопросу о личности преступника / *И.Н. Даньшин* // Проблемы социалистической законности. – 1980. – Вып. 6. – С. 117-124.
267. *Дробіна К.В.* Кримінологічний аналіз особи злочинця / *К.В. Дробіна* // Південноукраїнський правничий часопис. – 2006. – № 4. – С. 58-60.
268. *Ефремова Г.Х.* Правовая психология и преступное поведение. Теория и методология исследования: монография / *Г.Х. Ефремова, А.Р. Ратинов.* – Красноярск: Краснояр. ун-т, 1988. – 256 с.
269. *Женунтій В.І.* Поняття особистості злочинця в теорії вітчизняної кримінології / *В.І. Женунтій* // Держава та регіони. Серія: Право. – 2009. – № 2. – С. 61-65.
270. *Закалюк А.П.* Проблемы социальной типологии личности правонарушителя и преступника / *А.П. Закалюк* // Пробл. изуч. личности правонарушителя: сб. науч. тр. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1984. – С. 5-23.
271. *Игошев К.Е.* Типология личности преступника и мотивация преступного поведения: учебн. пособие / *К.Е. Игошев.* – Горький: ГВШ МВД СССР, 1974. – 168 с.
272. Изучение личности преступника в СССР и за границей: сб. науч. тр / Под ред. *Е.К. Краснушкина.* – М.: Мосздравотдел, 1925. – 67 с.
273. *Куркузкина Е.Б.* Теория личности преступника и проблемы индивидуальной профилактики преступлений: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08 / *Е.Б. Куркузкина.* – М., 2003. – 423 с.
274. *Лейкина Н.С.* Личность преступника и уголовная ответственность / *Н.С. Лейкина.* – Л.: Ленингр. ун-т, 1968. – 128 с.
275. Личность преступника / Под ред. *В.Н. Кудрявцева, Г.М. Миньковского, А.Б. Сахарова.* – М.: Юрид. лит., 1975. – 272 с.
276. Личность преступника и применение наказания / Под ред. *Б.С. Волкова, В.П. Малкова.* – Казань: Казан. ун-т, 1980. – 216 с.
277. Личность преступника и уголовная ответственность: правовые и криминологические вопросы: межвуз. научн. сб. / Под ред. *И.С. Ноя.* – Саратов: Саратовск. ун-т, 1981. – 136 с.

278. Личность преступника. Уголовноправовое и криминологическое исследование / Под ред. *Б.С. Волкова*. – Казань: Казан. ун-т, 1972. – 187 с.
279. Опыт криминологического изучения личности преступника: сб. науч. трудов / Под. ред. *А.И. Долговой*. – М.: Всесоюз. ин-т по изуч. причин и разраб. мер предупрежд. прест., 1981. – 137 с.
280. *Познышев С.В.* Криминальная психология. Преступные типы. О психологическом исследовании личности как субъекта поведения вообще и об изучении личности преступника в частности / *С.В. Познышев*. – М.: Инфра-М, 2007. – 302 с.
281. *Сахаров А.Б.* О личности преступника и причинах преступности в СССР / *А.Б. Сахаров*. – М.: Госюриздат, 1961. – 279 с.
282. *Стручков Н.А.* Проблема личности преступника: лекции по криминологии / *Н.А. Стручков*. – Л.: ВПУ МВД СССР, 1983. – 92 с.
283. Теоретические проблемы учения о личности преступника сб. науч. трудов / Под ред. *Г.В. Антонова-Романовского, В.К. Звирбуля, К.Е. Игошева, А.Б. Сахарова*. – М.: Всесоюз. ин-т по изуч. причин и разраб. мер предупрежд. преступности, 1979. – 184 с.
284. *Ткачук В.* Про взаємозв'язок умов розвитку особистості злочинця та його протиправної поведінки / *В. Ткачук* // Юридична Україна. – 2007. – № 3. – С. 84-88.
285. *Филимонов В.Д.* Общественная опасность личности преступника. Предпосылки, содержание, критерии / *В.Д. Филимонов*. – Томск: Томский ун-т, 1970. – 277 с.
286. *Флоря Е.* Личность преступника (криминологическое и уголовно-правовое исследование): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / *Е. Флоря*. – Кишинев, 2002. – 185 с.
287. *Чернышева Е.В.* Личность преступника: психологический аспект: монография / *Е.В. Чернышева*. – Екатеринбург: Уральск. юрид. ин-т МВД России, 2009. – 231 с.
288. *Чучаев А.И.* Личность преступника и вопросы наказания: учебн. пособие / *А.И. Чучаев*. – М.: ВЮЗИ, 1990. – 92 с.
289. *Шалгунова С.А.* Особа насильницького злочинця: вітчизняний та зарубіжний досвід вивчення: монографія / *С.А. Шалгунова*. – Дніпропетровськ: Ліра, 2011. – 471 с.
290. *Яра О.* Роль особи злочинця в механізмі злочинної поведінки / *О. Яра* // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 1. – С. 115-117.

ТЕМА №7. УМОВИ ТА МЕХАНІЗМ ЗЛОЧИННОГО ПРОЯВУ

291. *Амбрумова А.Г.* Предупреждение самоубийств: изучение и проведение предупредительных мер. – М., 1980. – 164 с.
292. *Антонан Ю.М.* Социальная среда и формирование личности преступника: Уч. пособие. – М., 1975. – 160 с.
293. *Волков В.С.* Мотивы преступлений: уголовно-правовые и социально-психологические исследования. – Казань, 1983. – 152 с.
294. *Джекебаев У.С.* Мотивация преступления и уголовная ответственность. – Алма-Ата: Наука, 1987. – 189 с.
295. *Костенко А.Н.* Принцип отражения в криминологии: (Психологический механизм криминального поведения). – Киев: Наук. думка, 1986. – 126 с.
296. Криминальная мотивация / Отв. ред. *Кудрявцев В.Н.* – М.: Наука, 1986. – 304 с.
297. *Лунеев В.В.* Пределы поведения: Мотивация, прогнозирование, профилактика. – М., 1980. – 243 с.
298. *Минская В.С., Чечель П.И.* Виктимологические факторы и механизм преступного поведения. – Иркутск, 1988. – 152 с.
299. *Номоконов В.А.* Преступное поведение: детерминизм и ответственность – Владивосток: Изд-во Дальневост. ун-та, 1989. – 160 с.
300. *Оксамытный В.В.* Правомерное поведение личности. – Киев: Наук. думка, 1985. – 175 с.

301. Преступность и культура. / Под ред. *А.И. Долговой*. – М.: Криминологическая ассоциация, 1999. – 160 с.
302. *Сливка С.С.* Самозахист населення: Моральний аспект / Львів. ун-т внутрішніх справ.– Львів: Каменяр, 1996. –144 с.
303. *Тарарухин А.И.* Установление мотива и квалификация преступления.– К., 1977. – 149 с.
304. *Флоря К.Н.* Назначение наказания с учетом причин совершения преступления. – Кишинев, 1980. – 136 с.

ТЕМА №8. ТЕОРІЯ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ

305. *Бандурка О.М.* Протидія злочинності та профілактика злочинів: монографія / *О.М. Бандурка, О.М. Литвинов*. – Х.: ХНУВС, 2011. – 308 с.
306. *Блувштейн Ю.Д.* Профилактика преступлений: [Учеб. пособие для юрид. вузов и фак.] / *Ю.Д. Блувштейн, М.И. Зырин, В.В. Романов*. – Минск: Университетское, 1986. – 286 с.
307. *Бородин С.В.* Борьба с преступностью: теоретическая модель комплексной программы / Отв. ред. *В.Н. Кудрявцев*; АН СССР, Ин-т государства и права. – М.: Наука, 1990. – 271 с.
308. *Голіна В.В.* Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посібник / *В.В. Голіна*. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2011. – 120 с.
309. *Дубинин Н.П.* Генетика, поведение, ответственность: О природе антиобщественных поступков и путях их предупреждения / *Н.П. Дубинин, И.И. Карпец, В.Н. Кудрявцев*. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Политиздат, 1989. – 350 с.
310. *Жалинский А.Э.* Специальное предупреждение преступлений в СССР: (Вопросы теории) / *А.Э. Жалинский*. – Львов: Вища школа, 1976. – 194 с.
311. *Жалинский А.Э.* Эффективность профилактики и криминологическая информация / *А.Э. Жалинский, М.В. Костицкий*. – Львов : Вища школа, 1980. – 211 с.
312. *Закалюк А.П.* Общественное воздействие и предупреждение правонарушений / *А.П. Закалюк*: АН УССР, Ин-т государства и права. – Киев: «Наук. думка», 1975. – 263 с.
313. *Зеленецкий В.С.* Общая теория борьбы с преступностью. Концептуальные основы / *В.С. Зеленецкий*. – Х.: Основа, 1994. – 321 с.
314. *Колб О.Г.* Установа виконання покарань як суб'єкт профілактики злочинів: монографія / *О.Г. Колб*. – Луцьк: Вежа, 2006. – 464 с.
315. *Костенко О.М.* Культура і закон - у протидії злу: Монографія / *О.М. Костенко*. – К.: Атіка, 2008. – 352 с.
316. *Кудрявцев В.Н.* Закон, поступок, ответственность / *В.Н. Кудрявцев*. – М.: Наука, 1986. – 448 с.
317. *Литвак О.М.* Державний вплив на злочинність: кримінологічно-правове дослідження / *О.М. Литвак*. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 280 с.
318. *Литвинов О.М.* Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні: монографія / *О.М. Литвинов*. – Х.: ХНУВС, 2008. – 446 с.
319. *Лукашевич С.Ю.* Попередження злочинності засуджених в місцях позбавлення волі: монографія / *С.Ю. Лукашевич*. – Х.: СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2006. – 103 с.
320. *Майоров А.В.* Виктимологическая модель противодействия преступности / *Майоров А.В.*. – М.: Юрлитинформ, 2014. – 224 с.
321. *Михайленко П.П.* Предупреждение преступлений - основа борьбы за искоренение преступности / *П.П. Михайленко, И.А. Гельфанд*. – М.: Юрид. лит., 1964. – 203 с.
322. *Нікітенко О.І.* Теорія та практика попередження злочинів органами внутрішніх справ в сучасних умовах: монографія / *О.І. Нікітенко*. – Херсон: ХДУ, 2011. – 220 с.
323. Предупреждение преступлений и иных правонарушений: Сб. документв / Всесоюз. ин-т по изуч. причин и разраб. мер предупреждения преступности; [Составители *Ф.Ш. Измайлова* и др.]. – М.: Юрид. лит., 1986. – 302 с.

324. Проблеми протидії злочинності: підручник / За ред. *О.Г. Кальмана*. – Х.: Новасофт, 2010. – 352 с.
325. Профілактика злочинів: підручник / За ред. *О.М. Джужа*. – К.: Атіка, 2011. – 720 с.
326. Совершенствование мер борьбы с преступностью в условиях научно-технической революции / [*И.С. Горелик, П.С. Дагель, О.Л. Дубовик* и др.]; Отв. ред. *В.Н. Кудрявцев*. – М.: Наука, 1980. – 296 с.
327. *Сомин В.Н.* Социальное управление предупреждением преступности: введение в теорию / *В.Н. Сомин*. – Иркутск: Изд-во Иркут. ун-та, 1990. – 225 с.
328. Социальная профилактика правонарушений: советы, рекомендации: [Практ. пособие] / Акад. обществ. наук при ЦК КПСС; [*Д.А. Каримов* и др.]; Отв. ред. *Д.А. Каримов*. – М.: Юрид. лит., 1989. – 254 с.
329. *Старжинський В.С.* Інтерпол. Міжнародна організація кримінальної поліції: навч. посібник / *В.С. Старжинський, С.В. Старжинський, П.В. Хотенець*. – Х.: Бурун Книга, 2006. – 112 с.
330. *Сущенко В.Д.* Профілактика злочинності в Україні: навч. посібник / *В.Д. Сущенко, В.І. Антипов*. – К.: НАВСУ, 2000. – 133 с.
331. Теоретические основы предупреждения преступности / [*В.В. Клочков, А.С. Шляпошников, В.Н. Кудрявцев* и др.]; Отв. ред. *В.К. Звирбуль* и др.]. – М.: Юрид. лит., 1977. – 255 с.
332. *Шакун В.І.* Модель і критерії ефективності профілактики злочинів у великих містах України та за кордоном: навч.-практ. посібник / *В.І. Шакун*. – К.: УАВС, 1995. – 32 с.
333. Эффективность уголовно-правовых мер борьбы с преступностью. Под ред. проф. *Б.С. Никифорова*. – М.: Юрид. лит., 1968. – 255 с.

ТЕМА №9. КРИМІНАЛЬНА ВІКТИМОЛОГІЯ. МЕХАНІЗМ СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ

334. *Баулін Ю.В.* Потерпілий від злочину (міждисциплінарне правове дослідження) [Текст]: Монографія / За заг. ред. *Ю.В. Бауліна, В.І. Борисова*; Акад. правов. наук України, Ін-т вивч. проблем злочинності акад. правових наук України. – Х.: Кроссроуд, 2008. – 364 с.
335. *Булгаков Д.Б.* Потерпевший в уголовном праве и его криминологическая характеристика: Дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. – Ставрополь, 2000. – 152 с.
336. Віктимологічні засади боротьби зі злочинами, що вчиняються в установах виконання покарань України: навч. посіб. для студ. юрид. навч. закладів / *О.М. Джужа, В.В. Коваленко, О.Г. Колб*; МОН України, КНУВС, Ун-т сучасних знань. – Хмельницький: Хмельницький центр науки, інновац. та інформатиз., 2012. – 171 с.
337. *Гошовський М.І., Кучинська О.П.* Потерпілий у кримінальному процесі України. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – 192 с.
338. Криминологічна віктимологія: Навчальний посібник / *Моїсєєв Є.М., Джужа О.М., Василевич В.В.* та ін.; За заг. ред. проф. *О.М. Джужа*: – К.: Атака, 2006. – 352 с.
339. *Метелица Ю.Л.* Судебно-психиатрическая экспертиза потерпевших. – М.: Юрид. лит., 1990. – 204 с.
340. *Нікітін А.* Юридичний аспект проблеми самогубства // Економіка. Фінанси. Право. – 2001. – №6. – С. 23-25.
341. *Присяжнюк Т.І.* Потерпілий від злочину: проблеми правового захисту / *Т.І. Присяжнюк*. – К.: Центр учбової літ-ри, 2007. – 240 с.
342. *Ривман Д.В., Устинов В.С.* Виктимология. – СПб: Юридический центр Пресс, 2000. – 332 с.
343. *Савицкий В.М., Потеружа И.И.* Потерпевший в советском уголовном процессе – М.: Госюриздат, 1963. – 171 с.

344. *Сенаторов М.В.* Потерпілий від злочину в кримінальному праві: Монографія / За ред. *В.І. Борисова*. – Х.: Право, 2006. – 208 с.
345. *Сидоренко Е.Л.* Отрицательное поведение потерпевшего и уголовный закон. – СПб: Юридический центр Пресс, 2003. – 310 с.
346. *Сидоров Б.В.* Поведение потерпевших от преступления и уголовная ответственность : Дис. д-ра юрид. наук: 12.00.08. – Казань, 1998. – 336 с.
347. *Сумачев А.В.* Пострадавший как субъект уголовного правоотношения : Дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. – Рязань, 1997. – 171 с.
348. *Сыроед Т.Л.* Защита жертв преступлений в международном праве: Дис. канд. юрид. наук: 12.00.11. – Х., 2000. – 162 с.
349. *Таубер Л.Я.* Жалоба потерпевшего при преступлениях неофициальных. – Х.: Типография и литография М. Зильберберг и сыновья, 1909. – 413 с.
350. *Топильская Е.В.* Беспомощное состояние потерпевшего от преступления : Дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. – СПб, 1992. – 162 с.
351. *Туляков В.А.* Вчення про жертву злочину: соціальні та правові основи: Дис. д-ра юрид. наук: 12.00.08. – Одеса, 2001. – 484 с.
352. *Федорчук Н.Б.* Захист прав потерпілих від злочину в англо-американській правовій системі та кримінальному судочинстві України [Текст] / *Н. Федорчук, В. Нор.* – К.: Правова єдність, 2009. – 192 с.

ТЕМА №10. МЕТОДОЛОГІЯ ТА МЕТОДИКА КРИМІНОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

353. *Антонян Ю.М., Блувштейн Ю.Д.* Методы моделирования и изучение преступника и преступного поведения. – М., 1974. – 54 с.
354. *Блувштейн Ю.Д.* Криминология и математика. – М., 1974. – 176 с.
355. *Блувштейн Ю.Д.* Криминологическая статистика. – Минск, 1981. – 96 с.
356. *Блувштейн Ю.Д., Добрынин А.В.* Основания криминологии. Опыт логики философского исследования. – Минск, 1990. – 153 с.
357. *Вицин С.Е.* Моделирование в криминологии. – М., 1973. – 104 с.
358. *Волков Б.С., Волкова Н.В.* Методология и методы психологического исследования. – М.: КноРус, 2013. – 344 с.
359. *Девятко И.Ф.* Методы социологического исследования. – М.: КДУ, 2010. – 296 с.
360. *Добреньков В.И., Кравченко А.И.* Методология и методика социологического исследования. – М.: Академический Проект, Альма Матер, 2009. – 544 с.
361. *Закалюк А.П.* Актуальні методологічні проблеми української криминологічної науки / *А.П. Закалюк* // Вісник Академії правових наук України. – 2003. – № 2-3 (33-34). – С. 633-656.
362. *Зелінський А.Ф.* Методика криминологічних досліджень / *А.Ф. Зелінський.* – К.: УМК ВО, 1992. – 48 с.
363. *Ишakov С.М.* Исследование преступности. Проблемы методики и методологии: монография. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2012, – 335 с.
364. *Карпец И.И.* О некоторых вопросах методологии в уголовном праве и криминологических исследованиях / *И.И. Карпец* // Советское государство и право. – 1964. – № 4. – С. 91-101.
365. *Карпец И.И.* Современные проблемы криминологии. – М., 1982. – 207 с.
366. *Карпов Н.С.* Методи вивчення злочинної діяльності / *Н.С. Карпов* // Науковий вісник НАВСУ. – 2001. – № 5. – С. 74-77.
367. *Кондрашков Н.Н.* Количественные методы в криминологии. Изучение количественных показателей, характеризующих личность преступников / *Н.Н. Кондрашков.* – М.: Юрид. лит., 1971. – 184 с.

368. *Кулик О.Г.* Кримінологічний аналіз злочинності в Україні: напрями вдосконалення методології та методики / *О.Г. Кулик* // *Право України*. – 2009. – № 7. – С. 52-57.
369. *Лунев В.В.* Судебная статистика. – М., 1998. – 400 с.
370. Методика изучения территориальных различий преступности и их причины: Методическое пособие / Отв. ред. *А.И. Долгова*. – М.: ВНИИ пробл. укрепл. закон. и правопорядка, 1989. – 140 с.
371. Методика кримінологічного аналізу злочинності в Україні / За заг. ред. *О.М. Джужі*. – К: КНУВС, 2006. – 192 с.
372. *Панкратов В.В.* Методология и методика криминалогических исследований. – М., 1972. – 136 с.
373. *Савюк Л.К.* Правовая статистика: Учебник. – М., 1999. – 588 с.

ТЕМА №11. КРИМІНОЛОГІЧНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ І ПЛАНУВАННЯ. КРИМІНОЛОГІЧНИЙ МОНІТОРИНГ

374. *Аванесов Г.А.* Криминология. Прогностика. Управление. – Горький, 1975. – 423 с.
375. *Аванесов Г.А.* Теория и методология криминологического прогнозирования. – М.: Юрид. лит., 1972. – 334 с.
376. *Блажівський Є.М.* Моніторинг протидії злочинності в Україні: монографія / *Є.М. Блажівський*. – Харків: Золота миля, 2013. – 372 с.
377. *Голіна В.В.* Державне програмування і регіональне планування заходів запобігання злочинності в Україні / *В.В. Голіна, С.Ю. Лукашевич, М.Г. Колодяжний*. – Х.: Право, 2012. – 304 с.
378. *Закалюк А.П.* Прогнозирования и предупреждение индивидуального преступного поведения. – М., 1986. – 191 с.
379. *Звирбуль В.К.* Роль социального планирования в предупреждении правонарушений. – М., 1977. – 63 с.
380. *Клейменов В.П.* Уголовно-правовое прогнозирование и его роль в борьбе с преступностью. – Омск, 1989. – 100 с.
381. *Минин А.Я., Белоглазов В.Н.* Криминологическое прогнозирование. – Свердловск, 1981. – 189 с.
382. Модель регионального уголовно-правового и криминологического прогноза / Под ред. *А.А. Алексеева*. – М., 1994. – 90 с.
383. *Никитина А.Г.* Предвидение как человеческая способность. – М., 1975. – 151 с.
384. *Овчинский С.С.* Оперативно-тактическое прогнозирование. – М., 1992. – 149 с.
385. *Токарев А.Ф.* Криминологическое прогнозирование и планирование предупреждения преступления. – М., 1990. – 128 с.
386. *Голіна В.В.* Державне програмування і регіональне планування заходів запобігання злочинності в Україні: монографія / *В.В. Голіна, С.Ю. Лукашевич, М.Г. Колодяжний*. – Х.: Право, 2012. – 304 с.
387. *Даньшин І.М.* Кримінологічне планування заходів протидії злочинності та її прогнозування / *І.М. Даньшин* // *Вісник Академії правових наук України*. – 2004. – № 4 (39). – С. 145-152.
388. *Кудрявцев В.Н.* Стратегии борьбы с преступностью / *В.Н. Кудрявцев*. – М.: Юристь, 2003. – 352 с.
389. *Василевич В.В.* Теоретичні проблеми кримінологічного прогнозування / *В.В. Василевич* // *Науково-інформац. вісник Івано-Франк. ун-ту права ім. короля Д. Галицького*. – 2012. – № 5. – С. 118-123.
390. *Клюев М.М.* Засади формування структури та змісту програми запобігання злочинності / *М.М. Клюев* // *Наук. вісник Київ. нац. ун-ту внутр. справ*. – 2010. – № 1. – С. 9-17.

391. *Мельник М.* Прикладні аспекти співвідношення кримінально-правового і кримінологічного прогнозування / *М. Мельник* // *Право України.* – 2005. – № 3. – С. 64-66.

ТЕМА №12. КРИМІНОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА

392. *Александров А.И.* Уголовная политика и уголовный процесс в российской государственности. – СПб.: Изд-тво СПбГУ, 2003 – 562 с.
- 392-1. *Бабаев М.М.* Соотношение уголовной и криминологической политики // *Проблемы социологии* // *Проблемы социологии уголовного права.* – М., 1972. – С.16
393. *Беляев Н.А.* Уголовно-правовая политика и пути ее реализации. – Л., 1986. –176 с.
394. *Босхолов С.С.* Основы уголовной политики. Концептуальный, криминологический, уголовно-правовой и информационный аспекты. – М.: Центр ЮрИнформ, 2004. – 292 с.
395. *Василевич В.В.* Принципи кримінологічної політики України / *В.В. Василевич* // *Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. пр./ редкол.: В.І. Борисов та ін.* – Х. : Право, 2014. – Вип. 27. – 304 с. – С. 82 – 90.
396. *Голіна В.В.* Кримінологічна політика України як ресурс у протидії злочинності (реалії і можливості) // *Вісник національної академії правових наук України.*– 2013. – 2 (73). – С.193-201.
397. *Дагель П.С.* Проблемы советской уголовной политики. – Владивосток, 1982. –124 с.
398. *Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб. / Голіна В.В.* – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2011. – 120 с.
399. *Исмаилов И.А.* Преступность и уголовная политика: (Актуал. пробл. орг. борьбы с преступностью) / *И.А. Исмаилов.* – Баку: Азернешр, 1990. – 304 с.
400. *Коробеев А.И., Усс А.В., Голик Ю.В.* Уголовно-правовая политика: тенденции и перспективы. – Красноярск: КрГУ, 1991. – 240 с.
401. *Криминология и уголовная политика: Материалы симпозиума 1983 г. / Редкол.: Келина С.Г. и др.; предисл. В.Н. Кудрявцева.* – М.: ИГПАН, 1985. – 142 с.
402. *Литвинов О.М.* Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні: монографія. – Х.: ХНУВС, 2008. – 446 с.
403. *Основы уголовной политики: конституционный, криминологический, уголовно-правовой и информационный аспекты.* – М., 1999. –293 с.
404. *Панченко П.Н.* Советская уголовная политика. Общетеоретическая концепция борьбы с преступностью: ее становление и предмет / *П.Н. Панченко.* – Томск: Изд-тво Томск. ун-та, 1988. – 198 с.
405. *Фріс П.Л.* Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми / *П.Л. Фріс.* – К.: Атіка, 2005. – 332 с.
406. *Фріс П.Л.* Нарис історії кримінально-правової політики України: Монографія / За заг. ред. *М.В. Костицького.* – К.: Атіка, 2005. – 124 с.
407. *Чаадаев С.Г.* Уголовная политика и преступность: проблемы, пути решения: пособие для слушателей нар. ун-тов / *С.Г. Чаадаев.* – М.: Знание, 1991. – 111 с.

ТЕМА №13. МІЖНАРОДНІ ОСНОВИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ

408. *Ананич В.А. , Серебрякова И.М.* Предупреждение преступности: зарубежный опыт, международное сотрудничество – М., 2004 . – 384 с.
409. *Антипенко В.Ф.* Міжнародна кримінологія: досвід дослідження тероризму: підручник / *В.Ф. Антипенко.* – О.: Фенікс, 2011. – 356 с.

410. *Баймуратов М.О., Делінський О.А.* Міжнародно-правові аспекти становлення і розвитку європейської безпеки на порозі ХХІ століття: Монографія – Одеса: Юридична література, 2004. – 184 с.
411. *Бородин С.В.* Международное сотрудничество государств в борьбе с преступностью / *С.В. Бородин, Е.Г. Ляхов.* – М. : Межд. отношения, 1983. – 200 с.
412. *Василенко В.А.* Відповідальність держав за міжнародні правопорушення / *В.А. Василенко.* – К.: Вища школа, 1976. – 267 с.
413. *Власов И.С.* Преступление и наказание в Англии, США, Франции, ФРГ, Японии: Общая часть уголовного права / *И.С. Власов, Н.Ф. Кузнецова, Н.А. Голованова* и др. – М.: Юрид. лит., 1991. – 287 с.
414. *Зелінська Н.А.* Міжнародні злочини і міжнародна злочинність. – Одеса: Юридична література, 2006. – 568 с.
415. *Иванов А.Н.* Организованная преступность и борьба с ней в Японии: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 // Дальневосточный ун-т – Владивосток, 2000 – 210 с.
416. *Иншаков С.М.* Зарубежная криминология / *С.М. Иншаков.* – М.: ИНФРА–М, 1997. – 383с.
417. *Квашиш В.Е.* Основные тенденции преступности в США // Научный портал МВД России.– 2012. – №1. – С. 53-58
418. *Кларк Р.* Преступность в США. Замечания по поводу ее природы, причин, предупреждения и контроля / ред., авт. предисл. *Б.С. Никифоров*, пер. с англ. *А.С.Никифорова*. – М. : Прогресс, 1975. – 421 с.
419. *Клейменов И.М.* Сравнительная криминология: монография / *И.М. Клейменов*. – М.: Норма: ИНФРА – М, 2012. – 368 с.
420. *Ляхов Е.Г.* Терроризм и межгосударственные отношения / *Е.Г. Ляхов.* – М.: Межд. отношения, 1991. – 213 с.
421. Міжнародні правові акти та законодавство окремих країн про корупцію / Міжвідомчий науково-дослідний центр. – К.: Школяр, 1999. – 479 с.
422. *Олькова О.А.* Сравнительный анализ преступности в России и Украине в советский и постсоветский период (1960-2013 годы) / *Олькова О.А.* – М.: Юрлитинформ, 2014. – 224 с.
423. *Панов В.П.* Сотрудничество государств в борьбе с международными уголовными преступлениями : учеб. пособие / *В.П. Панов* ; отв. ред . *К.А. Бекяшев* . – М.: Юрист, 1993. – 160 с.
424. *Решетов Ю.* Борьба с международными преступлениями против мира и безопасности / *Ю. Решетов* – М.: Межд. отношения, 1983. – 223 с.
425. *Троицкий С.В.* Система международно-правовых норм в сфере противодействия преступности: автореф. дис. ... к.ю.н. 12.00.10 / Московский университет МВД России. – М., 2012. – 29 с.

ЕТИЧНИЙ КОДЕКС УЧЕНОГО УКРАЇНИ

Схвалено постановою
загальних зборів НАН України
від 15 квітня 2009 року № 2

ПЕРЕДМОВА

Метою Етичного кодексу вченого України (надалі Кодекс) є формулювання загальних етичних принципів, яких кожен з науковців і викладачів має дотримуватися у своїй роботі. Кодекс регулює відносини науковців між собою та із суспільством. Він установлює основні засади для оцінки вченими своєї власної роботи та діяльності колег під моральним кутом. Закріплені тут принципи мають слугувати основою для етичної підготовки молодих науковців. Основним завданням Кодексу є надання пріоритету моральним вимірам науки та соціальній відповідальності спільноти вчених і кожного вченого зокрема. Проблема особистої відповідальності вченого набула важливого значення тому, що суспільні інститути часом не встигають за стрімкими темпами розвитку науки і технологій.

В усьому світі етичні кодекси базуються на розумінні того, що належна практика у сфері науки сприяє довірі в середовищі наукового співтовариства та між ним і суспільством, що є необхідним для розвитку науки. Вчені повинні бути впевненими в надійності результатів роботи своїх колег. У свою чергу, суспільство має бути впевненим у чесності науковців та достовірності результатів їхніх досліджень. На жаль, останнім часом така довіра похитнулася у зв'язку з тим, що в багатьох країнах спостерігалися серйозні порушення етики, які підірвали авторитет науки та довіру суспільства до вчених. Щоб запобігти такому розвитку подій в Україні, всі науковці мають усвідомлювати важливість високоетичної поведінки та свою відповідальність за формування громадської думки щодо науки.

1. Загальні принципи

1.1. Етика науки базується на основоположних цінностях, нормах та принципах і визначає моральну поведінку вченого, його відповідальність перед суспільством.

1.2. У своїй роботі вчений має керуватися визнаними стандартами практики, загальні положення яких сформульовано у цьому Кодексі.

1.3. Учений повинен усвідомлювати, що ефективність науки оцінює суспільство.

1.4. Учений несе моральну відповідальність за наслідки своєї діяльності, що можуть впливати на розвиток людства або природи. Вчений повинен протидіяти отриманню результатів, що суперечать принципам гуманізму, шляхом:

- відмови у співпраці;

- попередження суспільства про можливі негативні наслідки;

- використання досягнень науки в антигуманному напрямку;

- інформування громадськості, зокрема наукового співтовариства, щодо можливих негативних наслідків застосування наукових досягнень і необхідності їх попередження.

1.5. Учений зобов'язаний протидіяти конформізму в науковому співтоваристві, брати активну участь у процесах атестації наукових кадрів, протидіяти присудженню наукових ступенів і звань за роботи, які не відповідають сучасним досягненням світової науки або виконані з порушенням норм етики, зокрема рішуче викривати факти плагіату й інших форм порушень авторського права.

1.6. Учений має активно протидіяти псевдонауці, виступати проти розповсюдження в суспільстві її поглядів і рекомендацій.

1.7. Вчений має спрямовувати свої зусилля на подальше застосування отриманих знань задля блага людства, збереження навколишнього середовища та найекономічнішого використання природних ресурсів. Визнаючи суспільні потреби та обмеженість природних ресурсів, учений повинен активно протидіяти проведенню необґрунтованих досліджень.

1.8. Свобода в науці – це в першу чергу свобода вибору наукових напрямів дослідження, концепцій, гіпотез, парадигм, проблем і методів їхнього вирішення, й понад усе, свобода думки та слова. Свобода в науковій творчості в своїй основі повинна мати високий професіоналізм. Учений має захищати свободу наукової думки, засуджувати цензуру щодо наукової творчості та будь-які намагання монополізувати ті чи інші напрями науки.

1.9. Учений несе відповідальність за виникнення небезпеки для окремої людини, суспільства, економіки або шкоди для природи, які може заподіяти застосування неперевіраних нових наукових знань.

1.10. Учений не чинить дій, які можуть завдати шкоду професійній репутації іншого вченого. Проте, за наявності неспростовних доказів неетичної поведінки чи непрофесійних дій вченого, наукове співтовариство має у відкритій неупередженій

дискусії дати їм відповідну оцінку.

1.11. Учений має докладати зусиль до підготовки та розвитку наукової молоді – інтелігентів, чесних і самовідданих патріотів. Тому виховання наукової зміни не повинно обмежуватися тільки наданням технічних навичок, необхідних для проведення дослідження. Підготовка має включати основні етичні стандарти та норми науки. Наукові співробітники та викладачі мають слугувати взірцем моральності для молодих вчених щодо ставлення до науки та до авторських прав.

2. Наукові дослідження

2.1. Учений має дотримуватися найвищих професійних стандартів планування та проведення наукових досліджень на основі глибоких знань про доробок світової науки у певній галузі.

2.2. Учений зобов'язаний вишукувати найприйнятніші з огляду на адекватність та економічну виправданість шляхи вирішення досліджуваної проблеми. Висновки завершеного дослідження вчений зобов'язаний викладати об'єктивно, незважаючи на очікування замовника.

2.3. Учений має забезпечувати бездоганну чесність і прозорість на всіх стадіях наукового дослідження та вважати неприпустимим прояви шахрайства, зокрема фабрикування та фальшування даних, піратства і плагіату. Неприпустимим є намагання керівних осіб упереджено впливати на характер отримуваних в дослідженні даних і висновків. Учений служить лише об'єктивній істині.

2.4. Учений має пам'ятати, що наукове дослідження – це процес отримання нового знання. Він має прагнути до належної ерудиції і компетентності, за яких можливий критичний аналіз найсучасніших наукових знань.

2.5. Учений має забезпечувати необхідний захист інтелектуальної власності.

2.6. Вчений має сприяти якнайповнішому використанню результатів своєї праці в інтересах суспільства та з метою охорони довкілля.

2.7. Наукові дослідження жодним чином не повинні ображати гідність або йти всупереч правам людини. У медико-біологічних дослідженнях слід керуватися принципами біоетики.

2.8. Наукове дослідження має проводитися таким чином, щоб не спричинити шкоди навколишньому середовищу. Якщо такого пошкодження неможливо уникнути, вплив людини повинен бути зведений до мінімуму, а середовище після завершення дослідження відновлене до його первинного стану.

3. Учений як автор

3.1. Основною мотивацією діяльності вченого має бути прагнення до пізнання та бажання збагатити науку новими знаннями. При цьому найвищою нагородою вченого є досягнення істини та визнання наукового співтовариства. Вчений має право та обов'язок захищати свій науковий пріоритет. Разом з тим, публікація неточних і непереконливих наукових результатів, а також публікація в ненаукових виданнях з метою досягнення пріоритету, неприпустимі.

3.2. Учений визнає міжнародні та національні правові норми щодо авторських прав. Він може використовувати інформацію з будь-яких публікацій за умови, що вказує джерело та проводить чітку межу між власними даними та здобутками інших. Запозичення для власних публікацій будь-яких фотографій, рисунків, таблиць, схем тощо потребує, згідно з видавничими правилами, дозволу автора або видавництва.

3.3. При публікації результатів дослідження, що проводилося групою вчених, всі, хто брав творчу участь у роботі, мають бути зазначеними як автори; у разі необхідності може бути зазначено їхній особистий внесок.

Тільки реальний творчий внесок у наукову роботу може слугувати критерієм авторства.

Поступатися авторством на наукову роботу іншій особі, приймати авторство або співавторство та, особливо, вимагати його є неприпустимим.

3.4. Учений не повинен повторювати свої наукові публікації з метою підвищення їх кількості. Якщо для пропаганди наукових досягнень доцільна публікація однієї і тієї ж роботи в різних журналах, редактори останніх повинні бути поінформовані про факт публікації в інших виданнях.

3.5. Учений повинен бути об'єктивним в оцінці власних досягнень. Преса, радіо та телебачення можуть бути використані для пропаганди наукових досягнень, але не власної особи. При публікації роботи вчений підпорядковується вимогам видавця, але бажано, щоб наукові ступені та звання автора не були вказані. Така інформація може бути подана у примітці.

4. Учений як керівник

4.1. Для наукової праці вчений оточує себе співробітниками тільки на основі неупередженої оцінки їхніх інтелектуальних, етичних і персональних рис. Учений повинен протидіяти всім проявам протекціонізму, корупції і дискримінації.

4.2. Учений буде взаємини зі співробітниками на принципах справедливості, виявляє доброзичливість і підтримку своїм учням та оцінює кожного з них об'єктивно. Як керівник він має сприяти службовому зростанню підпорядкованих йому співробітників відповідно до їхньої кваліфікації і ставлення до праці.

4.3. Учений не перекладає на своїх співробітників виконання завдань, які він повинен виконувати сам.

4.4. Учений-керівник зобов'язаний обґрунтовувати, але не нав'язувати членам свого колективу своє наукове бачення проблеми.

4.5. Учений повинен докладати всіх зусиль для створення належної творчої атмосфери в колективі.

5. Учений як викладач

5.1. Учений має з повагою ставитися до своїх учнів і до їхнього вільного й критичного мислення.

5.2. Учений у своїй викладацькій роботі повинен не лише доносити до аудиторії достовірну наукову інформацію, але й сприяти становленню громадянської позиції молодого покоління.

5.3. Учений не повинен перешкоджати спілкуванню своїх учнів з іншими вченими та науковими інституціями. Він поважає їх право на вільне об'єднання, самоврядування та членство в колегіальних академічних організаціях, прислухається до думки студентського співтовариства щодо форми та методів навчання.

5.4. Учений повинен проводити заняття в цікавій формі, прийнятній для широкого кола учнів. Він має переконатися в належному забезпеченні лабораторій та бібліотек, заняття проводити суворо відповідно до розкладу. Зміст лекцій повинен відображати сучасні досягнення світової науки і не супроводжуватися тиском упередженої думки.

5.5. Учений має об'єктивно ставитися до учнів, утримуючись від неетичних форм оцінок.

5.6. Учений має усвідомлювати, що він повинен бути взірцем найвищої інтелігентності, в якій відображаються традиції визнаних українських і світових наукових шкіл.

5.7. Учений приділяє особливу увагу обдарованим студентам і залучає їх до наукової праці. Він має виховувати у своїх учнів почуття відповідальності за наукову діяльність.

5.8. Учений не розголошує інформацію особистого характеру щодо своїх учнів.

5.9. Учений не приймає жодної оплати чи іншого доходу від своїх студентів. Не дозволяється проведення індивідуальних чи групових занять або консультацій, безпосередньо оплачуваних студентами.

6. Учений як консультант чи експерт

6.1. Учений має виступати експертом тільки у сфері своєї компетенції відповідно до своїх знань і досвіду.

6.2. Учений має дотримуватися принципу рівності при проведенні експертного розгляду. Будь-яка дискримінація на підставі статі, раси, політичних поглядів чи культурної та соціальної приналежності є несумісною з цим принципом.

6.3. Учений висловлює свою думку про роботу та наукові досягнення колег чесно, чітко та неупереджено. Як вишукано ввічливі та прихильні, так і упереджено негативні висловлювання не припустимі. Підготовка об'єктивного критичного висновку повинна розглядатися як обов'язок, від виконання якого вчений не має права ухилятися.

6.4. Учений несе персональну відповідальність за чесну й об'єктивну оцінку кандидатських і докторських дисертацій. Виступаючи в ролі опонента при захисті дисертаційних робіт, учений має бути неупередженим.

6.5. Під час обговорення, полеміки та висловлювання критичних зауважень учений повинен дотримуватися принципів рівноправності, фактичної обґрунтованості та достовірності. Принцип рівноправності гарантує рівні права всім учасникам дискусії або полеміки незалежно від наукових ступенів і звань. Принцип фактичної обґрунтованості виключає необ'єктивну критику. Принцип достовірності забороняє будь-які перекручування з метою приниження або дискредитації.

6.6. При проведенні експертного розгляду вчений має дотримуватися принципу конфіденційності.

6.7. У ході експертного розгляду вчений має зберігати незалежність і не піддаватися тиску при підготовці та виголошенні висновків.

6.8. Обираючи кандидатів для проведення дослідження або на інші наукові посади, вчений як експерт має об'єктивно оцінювати претендентів. Він не повинен надавати перевагу своїм учням, представникам своєї наукової школи тощо. При конфлікті інтересів учений повинен ставити загальні інтереси вище, ніж інтереси замовників дослідження.

7. Учений як громадянин

7.1. Учений має присвятити себе пошукові нових знань та їх застосуванню на благо суспільству та для збереження природи. Інформація, яка надається суспільству, має бути достовірною. Вчений протидіє поширенню неперевіраних даних і необґрунтованих рекомендацій.

7.2. Учений сприяє розповсюдженню наукових знань і протидіє поширенню псевдонаукових теорій, хибних концепцій та уявлень.

7.3. Учений повинен оприлюднювати результати своїх досліджень не лише у спеціальних наукових виданнях, але й у науково-популярній формі, щоб зробити їх максимально доступними для широких верств суспільства.

7.4. Учений повинен брати активну участь у житті наукового співтовариства та у роботі колегіальних органів. При цьому він має діяти, насамперед, виходячи із загальних інтересів науки й тільки потім з інтересів особистих та своєї установи.

7.5. Учений не дозволяє використовувати авторитет науки чи свій власний авторитет у рекламних або пропагандистських цілях з корисливою метою.

7.6. Учений, що займає урядову чи адміністративну посаду, повинен дотримуватися етичних норм, прийнятих у науковому співтоваристві.

ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЙ КОДЕКС КРИМИНОЛОГА (извлечение из проекта)

Вступление

Профессиональный кодекс криминолога определяет главные принципы и этические нормы профессиональной ответственности и поведения криминологов. Кодекс содержит вступление, основное содержание и заключение.

Основное содержание Кодекса составляют этические нормы и правила, структурированные в соответствии со сферами профессиональной деятельности криминологов:

- организация профессиональной деятельности и трудовые отношения,
- научно-исследовательская деятельность,
- научное общение,
- презентация результатов исследований и научной публикации,
- публичные выступления,
- редакционно-издательская деятельность,
- образование и преподавание,
- консультирование и экспертиза.

Этические нормы, задекларированные настоящим Кодексом, опираются на общие моральные принципы, принятые в международном научном сообществе:

- профессиональная компетентность,
- честность,
- профессиональная ответственность,
- социальная ответственность,
- уважение к правам и достоинству каждого человека.

Этические нормы устанавливают общие правила поведения криминологов.

Перечень приведенных норм не является исчерпывающим. Если в Кодексе речь не идет о какой-то конкретной форме поведения, это означает, что поведение должно оцениваться с позиции общих этических принципов.

1. Этические нормы

1. Организация профессиональной деятельности и трудовые отношения

1.1. Профессиональная деятельность криминолога (исследование, преподавание, консультирование, экспертиза, публичные выступления) осуществляются только в пределах компетентности, основанной на его образовании или на опыте, приобретенному под соответствующим научным руководством.

1.2. Никакие соображения персональной, экономической или профессиональной выгоды не дают право криминологам на эксплуатацию людей, которыми они руководят и работу которых оценивают (студентов, подчиненных, сотрудников или участников исследования).

1.3. Криминолог воздерживается от деятельности, если его личные обстоятельства могут повлиять на профессиональную работу или нанести вред людям, перед которыми он профессионально ответствен.

2. Научно-исследовательская деятельность

2.1. Криминолог считает своим профессиональным долгом быть в курсе научной и профессиональной информации в своей сфере деятельности, поддерживать высокий уровень профессиональной компетентности.

2.2. Криминолог начинает исследование, преподавание практическую работу в новой области или с привлечением новых технологий только после употребления необходимых мер, которые гарантируют компетентность его работы в этой области.

2.3. Криминолог проявляет научную честность и корректность в оценивании своего исследования, четко осознавая и ссылаясь на вклад предшественников, коллег и подчиненных в теоретические основы, методику, организационный процесс и результаты исследования.

2.4. Криминолог несет личную ответственность за результаты, полученные им на основании применения программ и методик других исследователей, а также за использование чужих идей и результатов в собственном научном труде.

2.5. Руководствуясь идеалом достижения истины, криминолог уделяет особое внимание надежности криминологической информации; достоверности выводов и рекомендаций, основанных на анализе этой информации.

2.6. Криминолог должен чутко осознавать ограниченность применяемых методик, своих познавательных возможностей, имеющихся ресурсов и браться за реализацию только тех исследовательских целей, которые могут быть достигнуты в рамках этих ограничений.

2.7. Криминолог не допускает использования методов, техники, процедур, которые унижают личное достоинство респондентов (обследуемых) и нарушают их интересы.

2.8. Криминолог никогда не обманывает участников исследования относительно аспектов, способных существенно влиять на их желания принимать участие (например, физический риск, дискомфорт, неприятные эмоциональные последствия).

2.9. Во взаимоотношениях с респондентами криминолог строго придерживается гарантии конфиденциальности, неразглашения сообщенных респондентами сведений.

2.10. Криминолог не должен использовать информацию собранную конфиденциально, таким образом, чтобы она компрометировала участников исследования, сотрудников, заказчиков или других лиц.

3. Научное общение

3.1. Криминолог отстаивает свои взгляды, идеи и концепции, невзирая на конъюнктуру и авторитеты.

3.2. Отношение криминолога к другим идеям и людям авторам или сторонникам этих идей определяется толерантностью и уважением. Научная критика и полемика как естественные для науки формы ее развития несовместимы с навешиванием идеологических ярлыков и любыми попытками сведения счетов с оппонентами.

3.3. В профессиональных дискуссиях криминолог стремится не дискредитировать своих оппонентов в профессиональном и личностном аспектах, не имея для этого весомых оснований, связанных с грубым нарушением ими этики научной и преподавательской деятельности.

3.4. Криминологи обмениваются информацией в той форме которая отвечает интересам участников исследования и не нарушает установленных границ конфиденциальности.

4. Презентация результатов исследования и научные публикации

4.1. Криминолог считает своим долгом сообщать о результатах проведенного исследования, кроме случаев возникновения непредвиденных обстоятельств или специальных договоренностей с руководством или заказчиками на запрещение такого сообщения.

4.2. Криминолог не фабрикует данные, не фальсифицирует результаты и не предлагает в своих публикациях и презентациях недостаточно обоснованные выводы и рекомендации.

4.3. Представляя свою работу, криминолог сообщает полную информацию о ней и не пропускает данные, которые не согласовываются с его гипотезами и концепциями. Он объявляет результаты независимо от того, совпадают они с прогнозируемыми или противоречат им.

4.5. После публичной презентации результатов своего исследования криминолог разрешает другим ученым проводить открытое оценивание и верификацию методов и данных с соответствующими мерами осторожности, если это необходимо для защиты конфиденциальности участников исследования.

4.6. В своих публикациях, научных докладах и сообщениях криминолог использует неопубликованные данные исследований других ученых только с их разрешения.

4.7. При ссылках на работы других ученых криминолог ответственен за правильность изложения этих работ, концептуальных положений, методов и результатов, которые они содержат, за точность цитируемых текстов.

5. Публичные выступления

<...>

5.2. В работе с прессой, радио, телевидением, другими средствами коммуникации криминолог осознает потенциальную возможность неадекватной интерпретации его высказываний журналистами и принимает меры, чтобы эта интерпретация была адекватной.

5.3. Криминолог следит за тем,, чтобы материалы прессы, радио и телевидения, которые прямо или опосредствованно используют результаты проведенного им исследования, содержали адекватную интерпретацию его данных и необходимый минимум информации, который дает возможность аудитории СМИ получать представление об особенностях организации и проведения исследования.

6. Редакционно-издательская деятельность

<...>

6.2. Рецензируя работы своих коллег, криминолог руководствуется критериями истины, объективности, профессиональной компетентности и этики научной деятельности, избегая демонстрации своего собственного отношения к автору, эмоциональных оценок, а также навешивания идеологических и политических ярлыков.

6.3. Считая за благо критический анализ своей работы на всех ее этапах, криминолог с уважением относится к критическим замечаниям своих коллег и не рассматривает научных оппонентов как личных врагов или недоброжелателей.

7. Образование, преподавание, профессиональная подготовка

7.1. Приступая к преподавательской деятельности, криминолог оценивает свои знания и навыки с точки зрения их соответствия требованиям качественного криминологического образования и при необходимости принимает меры для повышения своей преподавательской квалификации.

7.2. В начале своего курса криминолог представляет студентам и слушателям четкую информацию о содержании курса и критериях оценивания знаний и навыков, приобретенных в процессе обучения, которыми он будет руководствоваться при оценивании успеваемости.

8. Консультирование и экспертиза

8.1. Криминолог соглашается работать экспертом или консультантом только тогда, когда он детально осведомлен о предмете, методах и технологиях, которыми он планирует пользоваться.

8.2. Прежде чем браться за работу эксперта или консультанта, криминолог представляет заинтересованному лицу или организации, которым он планирует представлять услуги, точную и полную информацию о своей профессиональной квалификации, подтвержденной образованием, публикациями и опытом научного труда в соответствующей сфере. Криминолог не вводит в заблуждение относительно своей квалификации в сфере работы, которая отвечает предмету консультирования и экспертизы.

8.3. Криминолог не берется за работы по консультациям и экспертизе, если это требует нарушения норм Профессионального кодекса криминолога. Криминолог отказывается от этой деятельности, когда выявляет такое нарушение и не может добиться исправления ситуации.

8.4. Если криминолог узнает о неправильном использовании или неправильном представлении своей работы, он должен принять меры для исправления ситуации или минимизации последствий этого неправильного использования или неправильного представления.

Заключение

Признание и исполнение настоящего Кодекса является обязательным для всех членов научного объединения криминологов стран Содружества Независимых Государств. Необходимыми условиями принятия новых членов научного Объединения криминологов стран - членов Содружества Независимых Государств является знание Профессионального кодекса и готовность придерживаться изложенных в нем требований к профессиональной деятельности криминолога.

Проект разработан В. Покладом

(заведующий кафедрой криминологии и социологии Луганской академии внутренних дел МВД Украины, кандидат философских наук, доцент)
на основе Кодекса профессиональной этики социолога,
утвержденного V съездом Социологической ассоциации Украины 20 мая 2004 г.

**СУЧАСНІ УКРАЇНСЬКІ ВЧЕНІ
(ДОКТОРИ НАУК ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 12.00.08)**

1. *Абакумова* Юлія Вікторівна
2. *Бабенко* Андрій Миколайович
3. *Батиргареєва* Владислава Станіславівна
4. *Баулін* Юрій Васильович
5. *Берзін* Павло Сергійович
6. *Блага* Алла Борисівна
7. *Блажівський* Євген Миколайович
8. *Богатирьов* Іван Григорович
9. *Богатирьова* Ольга Іванівна
10. *Бойко* Андрій Михайлович
11. *Борисов* Вячеслав Іванович
12. *Брич* Лариса Павлівна
13. *Бурдін* Володимир Миколайович
14. *Вербенський* Михайло Георгійович
15. *Воробей* Петро Адамович
16. *Гавриш* Степан Богданович
17. *Глушков* Валерій Олександрович
18. *Голіна* Володимир Васильович
19. *Головкін* Богдан Миколайович
20. *Грищук* Віктор Климович
21. *Гумін* Олексій Михайлович
22. *Гуторова* Наталія Олександрівна
23. *Демидова* Людмила Миколаївна
24. *Денисов* Сергій Федорович
25. *Денисова* Тетяна Андріївна
26. *Джужа* Олександр Миколайович
27. *Дрьомін* Віктор Миколайович
28. *Дудоров* Олександр Олексійович
29. *Ємельянов* Вячеслав Павлович
30. *Житний* Олександр Олександрович
31. *Ігнатов* Олександр Миколайович
32. *Карчевський* Микола Віталійович
33. *Кваша* Оксана Олександрівна
34. *Книженко* Оксана Олександрівна
35. *Козаченко* Олександр Васильович
36. *Колб* Олександр Григорович
37. *Копотун* Ігор Миколайович
38. *Корнієнко* Михайло Васильович
39. *Корнякова* Тетяна Всеволодівна
40. *Костенко* Олександр Миколайович
41. *Кудлай* Тамара Павлівна
42. *Кузнецов* Віталій Володимирович
43. *Кулик* Олександр Георгійович
44. *Литвак* Олег Михайлович
45. *Литвинов* Олексій Миколайович
46. *Лихова* Софія Яківна
47. *Марисюк* Костянтин Богданович
48. *Мартиненко* Олег Анатолійович
49. *Матвійчук* Валерій Костянтинович
50. *Мельник* Микола Іванович

51. *Меркулова* Валентина Олександрівна
52. *Мисливий* Володимир Андрійович
53. *Мірошніченко* Сергій Сергійович
54. *Мохончук* Сергій Михайлович
55. *Мошак* Григорій Григорович
56. *Музика* Анатолій Ананійович
57. *Навроцький* Вячеслав Олександрович
58. *Наден* Олена Володимірівна
59. *Назаренко* Дмитро Олександрович
60. *Нікітін* Юрій Вікторович
61. *Орлеан* Андрій Михайлович
62. *Орловська* Наталія Анатолівна
63. *Осадчий* Володимир Іванович
64. *Панов* Микола Іванович
65. *Письменський* Євген Олександрович
66. *Пінаєв* Анатолій Олексійович
67. *Попович* Володимир Михайлович
68. *Рябчинська* Олена Павлівна
69. *Савінова* Наталія Андріївна
70. *Савченко* Андрій Володимирович
71. *Сердюк* Павло Павлович
72. *Степанюк* Анатолій Хомич
73. *Стрельцов* Євген Львович
74. *Тацій* Василь Якович
75. *Тимошенко* Володимир Андрійович
76. *Тихий* Володимир Павлович
77. *Трубников* Василь Михайлович
78. *Туляков* Вячеслав Олексійович
79. *Фесенко* Євгеній Володимирович
80. *Фріс* Павло Львович
81. *Хавронюк* Микола Іванович
82. *Халимон* Сергій Іванович
83. *Харченко* Вадим Борисович
84. *Хряпінський* Петро Васильович
85. *Чеботарьова* Галина Валентинівна
86. *Черней* Володимир Васильович
87. *Чубарев* Валентин Леонідович
88. *Шакун* Василь Іванович
89. *Шостко* Олена Юріївна
90. *Яковець* Ірина Станіславівна
91. *Ярмиш* Наталія Миколаївна
92. *Яценко* Андрій Миколайович

**ДІЙСНІ ЧЛЕНИ (АКАДЕМІКИ)
НАПрН УКРАЇНИ
(відділення кримінально-правових наук)**

На сьогодні до складу Академії входить 52 дійсних члени (академіки). Дійсними членами Академії (академіками) обираються її члени-кореспонденти, дійсні члени (академіки) і члени-кореспонденти інших галузевих академій наук та Національної академії наук, які зробили вагомий особистий внесок у розвиток правової науки, підготовку наукових юридичних кадрів і розбудову Української демократичної правової держави, мають науковий ступінь доктора наук та вчене звання професора.

До складу дійсних членів (академіків) (відділення кримінально-правових наук) за спеціальністю 12.00.08 входять:

1. Баулін Юрій Васильович
2. Борисов Вячеслав Іванович
3. Гавриш Степан Богданович
4. Гуторова Наталія Олександрівна
5. Костенко Олександр Миколайович
6. Панов Микола Іванович
7. Тацій Василь Якович
8. Тихий Володимир Павлович.

**ЧЛЕНИ-КОРЕСПОНДЕНТИ
НАПрН УКРАЇНИ
(відділення кримінально-правових наук)**

На сьогодні до складу Академії входить 83 члени-кореспонденти. Членами-кореспондентами Академії обираються вчені України, які зробили значний особистий внесок у розвиток правової науки, підготовку наукових кадрів і розбудову Української демократичної правової держави, мають науковий ступінь доктора наук та вчене звання професора.

До складу членів-кореспондентів (відділення кримінально-правових наук) за спеціальністю 12.00.08 входять:

1. Голіна Володимир Васильович
2. Гришук Віктор Климович
3. Дрьомін Віктор Миколайович
4. Литвак Олег Михайлович
5. Навроцький Вячеслав Олександрович
6. Стрельцов Євген Львович
7. Туляков Вячеслав Олексійович
8. Шакун Василь Іванович.

П А С П О Р Т
спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та криминологія;
кримінально-виконавче право

I. Формула спеціальності

Спеціальність 12.00.08 включає галузі юридичних наук, які досліджують кримінально-правові та кримінально-виконавчі відносини; норми кримінального та кримінально-виконавчого права, що їх регулюють; кримінальний та кримінально-виконавчий закони; злочин, кримінальну відповідальність та покарання; злочинність та віктимізацію, їх детермінанти та заходи запобігання; жертв злочину та особистість злочинця, а також наукознавчі проблеми наук, що включені до цієї спеціальності.

II. Напрями досліджень:

2.1. В галузі науки кримінального права:

- предмет науки кримінального права та методи дослідження кримінально-правових явищ; ефективність науки кримінального права; наступність та перспективи розвитку науки кримінального права; напрямки (школи) в науці кримінального права, їх окремі представники; єдність та системність науки кримінального права; сучасна кримінально-правова доктрина, тенденції розвитку науки кримінального права; взаємозв'язок цієї науки із філософією та іншими науками; зарубіжна наука кримінального права;
- вчення про кримінальне право: соціальне призначення кримінального права; генеза кримінального права, тенденції та прогнозування його подальшого розвитку; вплив конституції, галузей публічного та приватного права, політичних, релігійних та моральних норм на кримінальне право; можливості кримінального права в сфері протидії злочинності та його вплив на стан сучасної злочинності; права і свободи людини і громадянина та кримінальне право; кримінальне право і кримінально-правова політика; інструментальне значення кримінального права; кримінальне право в системі національного права; предмет і метод кримінального права як галузі публічного права; система кримінального права; принципи кримінального права; джерела кримінального права; кримінально-правова норма, її поняття, види та структура;
- вчення про кримінальний закон: поняття та призначення кримінального закону, його соціальна та криминологічна обумовленість; системність та якість кримінального закону, закономірності і тенденції його розвитку та удосконалення; застосування кримінального закону та його ефективність; межі чинності та дії кримінального закону; термінологія кримінального закону; тлумачення кримінального закону; місце кримінального закону в системі національного законодавства;
- вчення про злочин: визначення злочину та відмежування його від незлочинної поведінки; межі криміналізації та декриміналізації; підстава кримінальної відповідальності та її диференціація; склад злочину, його окремі елементи та ознаки; проблема суб'єкта злочину; стадії вчинення злочину; закінчений та незакінчений злочин; співучасть у злочині; множинність злочинів; обставини, що виключають злочинність діяння;
- вчення про покарання: покарання та його мета; система та види покарань; караність злочинів; інші кримінально-правові наслідки вчинення злочину; еволюція кримінальних покарань; проблеми призначення покарання; ефективність застосування покарання; судимість;
- вчення про альтернативні засоби реагування на злочин: звільнення від кримінальної відповідальності та від покарання; альтернативні кримінально-правові засоби реагування на

злочин; примусові заходи медичного та виховного характеру; особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх;

– вчення про кримінальну відповідальність за окремі види та групи злочинів: кримінальне право та «нова злочинність» (організована, транснаціональна, терористична, комп'ютерна; злочинність у сфері господарської діяльності, засобів масової комунікації, довкілля, технологічної безпеки, незаконного обігу зброї та наркотичних засобів, «відмивання грошей»); злочини проти миру та безпеки людства тощо); кваліфікація злочинів; значення судової практики для визначення кримінальної відповідальності за окремі види злочинів;

– вчення про співвідношення кримінального законодавства України із зарубіжним кримінальним законодавством: національне кримінальне законодавство та сучасні процеси європеїзації та глобалізації; можливості та умови уніфікації, рецепції, адаптації та гармонізації кримінального законодавства України із кримінальним законодавством Європейського Союзу та іншим регіональним законодавством; імплементація положень міжнародних договорів до національного кримінального законодавства; компаративістські дослідження в науці кримінального права.

2.2. В галузі кримінології:

– предмет кримінології; історія розвитку кримінології; розвиток кримінологічної науки в Україні; сучасна кримінологічна наука, проблеми її розвитку; функції кримінологічної науки; методологія, методики та техніка кримінологічних досліджень; кримінологічна інформація; проблеми комп'ютеризації та стандартизації кримінологічних досліджень; порівняльна кримінологія; міжнародне співробітництво в сфері кримінологічної науки;

– злочини як соціальне явище; злочинність; теоретичні уявлення про злочинність: історичний екскурс, сучасний погляд, порівняльний огляд зарубіжних теорій; стан, тенденції та закономірності злочинності в Україні; регіональні (територіальні) особливості злочинності в Україні; кримінологічна характеристика та структуризація злочинності; соціологія злочинності; злочинність у різних народів; засади державного та громадського контролю за злочинністю;

– причини та умови злочинності; сучасна теорія причин і умов (факторів, детермінант) злочинності; чинники (економічні, соціальні, моральні, психологічні та інші) впливу на злочинність; детермінація окремих видів злочинів; кримінологічна ситуація; кримінальна субкультура; причини конкретного злочину;

– особистість злочинця та злочинна поведінка; криміналізація особистості; типологія особистості злочинця; механізм та прогнозування індивідуальної злочинної поведінки; вплив соціальних та особистих девіацій (алкоголізм, наркоманія, аномалії психіки тощо) на формування особистості злочинця; соціальне та біологічне в особистості злочинця; кримінологічна характеристика особистості злочинця загалом та за окремими видами злочинів;

– кримінологічна віктимологія; її предмет, завдання та функції; жертва злочину в теорії кримінологічної віктимології; детермінація віктимної поведінки; механізм індивідуальної віктимної поведінки; віктимна ситуація; віктимологічна профілактика та поведінка з потерпілими;

– запобігання злочинності та її основні стратегії, кримінологічна політика держави; загальносоціальне та спеціально-кримінологічне запобігання злочинам; кримінологічне планування запобігання злочинності; запобігання організованим, професійній, рецидивній та іншим видам злочинності; нормативно – правове забезпечення запобігання злочинності; міжнародне співробітництво у сфері запобігання окремим видам злочинності;

– організована, професійна, рецидивна та насильницька злочинність; злочинність неповнолітніх, молоді, жінок, військовослужбовців та інших категорій осіб; політична злочинність; тероризм; корупційна злочинність; злочинність у різних сферах господарства, управління, у сімейно-побутовій сфері; транснаціональна злочинність; торгівля людьми; нелегальна міграція і злочинність; злочинні посягання на авторські права тощо.

2.3. В галузі науки кримінально-виконавчого права:

- наука кримінально-виконавчого права, її предмет та методи дослідження; завдання та напрямки (школи) в науці кримінально-виконавчого права, їх окремі представники; єдність та системність науки кримінально-виконавчого права; зв'язок науки кримінально-виконавчого права з іншими науками; зарубіжна наука кримінально-виконавчого права;
- кримінально – виконавче право; предмет та метод, функції та принципи кримінально-виконавчого права; наступність та перспективи розвитку кримінально-виконавчого права;
- кримінально-виконавче законодавство; мета і завдання кримінально-виконавчого законодавства та їх співвідношення з цілями покарання; сучасне кримінально-виконавче законодавство, еволюція його розвитку та удосконалення в умовах європеїзації та імплементації міжнародних договорів до національного законодавства;
- державна політика у сфері виконання покарань; виконання покарання як стадія кримінальної відповідальності; міжнародні стандарти поводження із засудженими та їх втілення у практику виконання покарань; виконання кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі; особливості виконання покарань у вигляді арешту та тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців; права людини і громадянина та практика виконання покарань; правовий статус засуджених;
- кримінально - виконавча характеристика окремих видів покарань; особливості правового регулювання порядку виконання окремих видів покарань; особливості відбування покарання окремими категоріями засуджених; ефективність виконання покарань; порядок звільнення від відбування покарання; проблеми соціальної реабілітації осіб, які відбули кримінальне покарання;
- система установ та органів, що виконують покарання та їх функції, призначення, задачі, види; сутність, зміст, організація та управління процесом виконання / відбування покарань; особливості діяльності окремих підрозділів державної кримінально-виконавчої служби; соціально-правове призначення, підстави та принципи утримання під вартою підозрюваних і обвинувачених у вчиненні злочину; застосування засобів безпеки; контроль за діяльністю органів та установ, що виконують покарання; участь громадськості в діяльності органів та установ, що виконують покарання;
- кримінально - виконавче законодавство зарубіжних країн, європейський пенітенціарний досвід в сфері забезпечення прав засуджених; порівняльні дослідження в галузі кримінально-виконавчого права.

III. Галузь науки, з якої присуджуються наукові ступені:

Юридичні науки

С Х Е М А
ВИВЧЕННЯ РОБОТИ АСПІРАНТА, ЗДОБУВАЧА
ПО КАФЕДРІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА
ІНСТИТУТУ ПРАВА ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА СТАШИСА

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
 Директор Інституту права
 імені Володимира Сташиса
 Класичного приватного університету
 Т.А.Денисова
 «__» _____ 2014р.

1. Прізвище, ім'я, по-батькові _____

2. Форма навчання: аспірант, в т.ч. стаціонару, цільової підготовки, заочного навчання; здобувач
 (підкреслити).

3. Рік вступу на навчання _____

4. Тема _____

5. Дата затвердження теми Вченою радою
 Інституту права ім. В.Сташиса _____

6. Реєстрація у: "Переліку" (рік _____; № _____; с. _____) або у "Інформаційному бюлетені" (рік _____;
 № _____; с. _____)

7. Науковий керівник _____

8. Дата його затвердження Вченою радою Інституту права ім. В.Сташиса _____
 Дата узгодження плану дисертації з науковим керівником _____

9. Дата затвердження індивідуального плану підготовки по роках навчання:
 за перший _____ за другий _____ за третій _____

10. Кількість пунктів індивідуальних планів за попередні роки навчання, що залишились
 невиконаними _____

Їх головний зміст _____

11. Кількість літературних джерел, нормативних джерел та нормативних матеріалів, що підлягають
 вивченню за списком літератури _____

З них вивчено _____, строки
 завершення вивчення (за індивідуальним планом) _____

12. Обсяг емпіричного матеріалу, що підлягає вивченню та аналізу _____

в т.ч. кримінальних справ / проваджень _____, адміністративних,
 інших матеріалів _____,
 управлінських, службових документів інших об'єктів емпіричної інформації _____
 Узгодження обсягів та джерел цієї інформації з науковим керівником _____

13. Наявність методичного матеріалу (інструментарію) для збору емпіричної інформації _____

(повністю, частково, немає)

Узгодження його з науковим керівником _____

14. Обсяг емпіричного матеріалу, який вже вивчений: _____

Всього одиниць _____, в т.ч. кримінальних справ\проваджень _____, адміністративних, інших матеріалів _____, управлінських, наукових документів _____, опитано осіб _____, інших об'єктів емпіричної інформації _____

15. Написання тексту дисертації

За планом дисертації	Написано	Перед. наук. керівнику	Одержані зауваження	Доопрацьовано

16. Обговорення дисертацій на кафедрі.

Перелічити всі обговорення з зазначенням дати, структурної частини дисертації, рішення, стану його виконання:

16.1. _____

16.2. _____

16.3. _____

17. Якої допомоги потребує аспірант, здобувач (за його думкою) _____

18. Оцінка стану та перспектив підготовки дисертації: наукового керівника _____

керівника кафедри _____

перевіряю чого _____

19. Обсяг виконаного педагогічного навантаження _____ год.

20. Наукові публікації по темі за час навчання (найменування, місяць і рік видання, обсяг в др.арк.) в т.ч.: опубліковані (й за кордоном)

20.1. _____

20.2. _____

20.3. _____

прийняті до друку

20.4. _____

20.5. _____

20.6. _____

підготовлені до друку

20.7. _____

20.8. _____

21. Виступи на конференціях, наукових семінарах по темі під час навчання (дата, найменування конференції і теми виступу)

21.1. _____

21.2. _____

21.3. _____

22. Наявність акту впровадження у: - правотворчу діяльність
- правозастосовчу діяльність
- навчальний процес
- наукову (науково-дослідну) діяльність
- правовиховну діяльність

23. Інша інформація за ініціативою перевіряючого:

Професор кафедри кримінального
права, д.ю.н, професор

С.Ф.Денисов

" ___ " _____ 2014 р.

**ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ
ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ВСТУПНИХ ВИПРОБУВАНЬ
В АД'ЮНКТУРУ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
у 2014 році**

**12.00.08 – кримінальне право та криминологія;
кримінально-виконавче право**

**Перелік питань для вступних випробувань
по кафедрі кримінального права**

1. Кримінальна відповідальність: спірні питання.
2. Питання кримінального права в роботі Ч. Беккарія «Про злочини і покарання».
3. Проблеми Загальної частини Кримінального кодексу України та шляхи їх розв'язання.
4. Проблеми Особливої частини Кримінального кодексу України та шляхи їх розв'язання.
5. Проблеми вдосконалення системи кримінального покарання в Україні.
6. Кримінально-правовий захист і відповідальність працівників правоохоронних органів.
7. Методологічні проблеми кримінального права на сучасному етапі його розвитку.
8. Обставини, що виключають злочинність діяння: теоретичні та практичні проблеми.
9. Амністія та помилування: проблемні питання.
10. Проблеми кримінальної відповідальності за вчинення злочинів у складі злочинної організації.
11. Умисне вбивство, вчинене за обтяжуючих обставин: співвідношення із суміжними злочинами.
12. Проблемні питання кваліфікації злочинів у сфері господарської діяльності.
13. Проблемні питання кваліфікації злочинів проти громадської безпеки.
14. Склад злочину, його елементи та ознаки: проблеми розуміння.
15. Обставини, що виключають злочинність діяння, як правові підстави регламентування умов і меж застосування вогнепальної зброї, спеціальних засобів, заходів фізичного впливу.
16. Проблемні питання кваліфікації злочинів проти власності.
17. Наукові основи кваліфікації злочинів: сутність і проблемні питання.
18. Об'єкт і предмет злочину: наукові погляди.
19. Теорії причинового зв'язку в кримінальному праві.
20. Злочини проти громадського порядку та моральності: проблемні питання.

**Темі рефератів
по кафедрі кримінального права**

1. Кримінальне правопорушення: теоретичні проблеми розуміння.
2. Кримінальна відповідальність: проблеми теорії та практики.
3. Наукові основи кваліфікації злочинів.
4. Спеціальний суб'єкт злочину.
5. Обмежена осудність та її кримінально-правові наслідки.
6. Кваліфікація незакінченого злочину.
7. Співвідношення понять «злочин» і «склад злочину».
8. Вплив нездоланної сили, фізичного та психічного примусу на кримінальну відповідальність.
9. Проблемні питання співучасті у кримінальному праві.
10. Одиничний злочин і його види.
11. Види звільнення від кримінальної відповідальності: теоретичні та практичні проблеми.
12. Поняття покарання та його мета за кримінальним правом України.
13. Амністія та помилування: теоретичні та практичні проблеми.
14. Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх.
15. Кримінально-правовий захист працівників правоохоронних органів: проблеми теорії і практики.
16. Кваліфікація хуліганства.
17. Кваліфікація бандитизму.
18. Кваліфікація умисного вбивства.
19. Кваліфікація шахрайства.

20. Проблеми кримінально-правового захисту статевої свободи та статевої недоторканності особи.
21. Проблемні питання кримінальної відповідальності за торгівлю людьми або іншу незаконну угоду щодо передачі людини.
22. Кримінальна відповідальність за опір працівникові правоохоронного органу.
23. Кримінальна відповідальність за перешкоджання здійсненню виборчого права.
24. Суспільна моральність як об'єкт злочину.
25. Кримінальна відповідальність за катування.
26. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності житла.
27. Кримінальна відповідальність за одержання хабара.

**Перелік питань для вступних випробувань
по кафедрі кримінології та кримінально-виконавчого права**

КРИМІНОЛОГІЯ ТА ПРОФІЛАКТИКА ЗЛОЧИНІВ

1. Проблеми класифікації та форми взаємодії суб'єктів профілактики злочинів.
2. Види та зміст основних зарубіжних теорій причин злочинності.
3. Виникнення та історія розвитку кримінологічної думки в Україні та за кордоном.
4. Загальносоціальна профілактика злочинів: форми, методи та проблеми реалізації.
5. Зміст концепції розвитку кримінологічної науки в Україні.
6. Інформаційне забезпечення профілактичної діяльності.
7. Класифікація профілактичних заходів: ознаки та зміст.
8. Криміногенна ситуація в механізмі вчинення конкретного злочину.
9. Кримінологічна віктимологія насильницької злочинності.
10. Кримінологічна експертиза як засіб підвищення ефективності законотворчої діяльності.
11. Кримінологічна класифікація та типологія осіб, які вчинили злочин та її практичне значення.
12. Кримінологічна політика як частина внутрішньої політики держави.
13. Кримінологічна характеристика та заходи профілактики корисливих насильницьких злочинів.
14. Кримінологічна характеристика та проблеми запобігання корупційній злочинності.
15. Кримінологічна характеристика організованої злочинності. форми організованості та їх співвідношення з професійною злочинністю.
16. Кримінологічна характеристика та заходи запобігання загальнокримінальній корисливій злочинності.
17. Кримінологічна характеристика та заходи запобігання необережним злочинам.
18. Кримінологічна характеристика проблеми запобігання насильницькій злочинності.
19. Кримінологічна характеристика та ознаки професійної злочинності. Її співвідношення з рецидивною злочинністю.
20. Кримінологічна характеристика та профілактика наркоманії, токсикоманії та алкоголізму.
21. Кримінологічні школи в Україні: види та напрями дослідження.
22. Кримінологічні ознаки особи злочинця та межі його вивчення в кримінології і кримінальному праві.
23. Латентна злочинність: види, рівні, причини існування, методи обчислення.
24. Методика розробки прогнозів криміногенної ситуації та методи кримінологічного прогнозування.
25. Методологія і методика вивчення злочинності.
26. Проблеми кримінологічної віктимології в пенітенціарній системі.
27. Проблеми планування запобіжної діяльності, його завдання і види.
28. Проблеми віктимології. Класифікація співвідношення понять «жертва злочину» і «потерпілий від злочину»
29. Проблеми віктимологічної детермінації, її механізм та рівні.
30. Проблеми кримінологічного прогнозування. Його завдання види та методи.
31. Проблеми та види «фонових явищ» та їх вплив на злочинність.
32. Роль кримінологічних знань в формуванні соціально-правового мислення юриста.
33. Система запобігання злочинам та її структурні елементи.
34. Система профілактики злочинів. Правова основа її проведення.
35. Проблеми спеціально-кримінологічної профілактики злочинів: форми та методи.
36. Проблеми співвідношення «соціального» та «біологічного» в особі злочинця.

37. Проблеми співвідношення понять «організована група», «організована злочинність», «злочинна організація».
38. Проблеми співвідношення понять «профілактика», «попередження», «запобігання злочинності».
39. Сутність кримінальної мотивації та її місце у механізмі індивідуальної злочинної поведінки.
40. Проблеми кримінологічної культури в правоохоронних органах.

КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

1. Підстави та порядок умовно-дострокового звільнення від відбування покарання.
2. Контроль за діяльністю органів і установ виконання кримінальних покарань.
3. Проблеми виконання майнових покарань за законодавством України
4. Характеристика міжнародних актів в сфері виконання покарань.
5. Порядок звільнення від відбування покарання у зв'язку з помилуванням та амністією.
6. Проблеми виконання покарання у виді обмеження волі.
7. Міжнародне та національне законодавство щодо запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими.
8. Проблеми реформування Державної кримінально-виконавчої служби України та їх нормативно-правова регламентація.
9. Правове регулювання та організація прокурорського нагляду за виконанням покарань в Україні.
10. Контроль та нагляд за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання.
11. Проблеми правового статусу засуджених та забезпечення гарантії їх суб'єктивних прав за законодавством України.
12. Проблеми кримінально-виконавчої політики та її основні принципи.
13. Характеристика галузі права, що регулює виконання покарань в Україні.
14. Проблеми розподілу і порядку направлення засуджених до позбавлення волі в установи виконання покарань.
15. Проблеми соціальної реабілітації осіб, звільнених від відбування покарання у виді позбавлення волі і обмеження волі.
16. Проблеми виконання покарань у виді виправних та громадських робіт.
17. Особливості виконання покарань щодо військовослужбовців за законодавством України.
18. Система та види покарань пов'язаних з позбавленням волі.
19. Загальна характеристика основних засобів виправлення та ресоціалізації засуджених до позбавлення волі.
20. Особливості правового положення засуджених в Україні.

Теми рефератів

по кафедрі кримінології та кримінально-виконавчого права

КРИМІНОЛОГІЯ

1. Запобігання загальнокримінальній вуличній злочинності.
2. Міжнародно-правові засади протидії наркотизму та наркобізнесу.
3. Запобігання злочинам, що вчиняються безпритульними особами
4. Кримінологічна характеристика та запобігання насильницькій злочинності.
5. Запобігання груповій злочинності неповнолітніх.
6. Кримінологічна характеристика та особливості профілактики необережних злочинів.
7. Запобігання злочинам, що вчиняються у зв'язку із виконанням посадових (управлінських) функцій.
8. Злочинність в країнах зарубіжжя та Україні.
9. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам у сфері приватизації державного майна.
10. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам, що вчиняються під час здійснення масових заходів.
11. Запобігання злочинам, що вчиняються із використанням комп'ютерних технологій.
12. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам, що вчиняються щодо малолітніх осіб.
13. Кримінологічна характеристика та запобігання виготовленню та розповсюдженню продукції порнографічного змісту.
14. Кримінологічні засади вчинення злочинів у великому місті.
15. Теоретико-прикладні засади протидії рейдерству (міжнародний та вітчизняний досвід).
16. Запобігання рецидивній злочинності в Україні.
17. Запобігання рецидивній злочинності неповнолітніх (вітчизняний та міжнародний досвід).
18. Запобігання злочинам, що вчиняються іноземними громадянами та особами без громадянства.

19. Участь громадськості в діяльності Державної пенітенціарної служби України.
20. Запобігання злочинам, що вчиняються маргіналами.

КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

1. Гуманізація кримінально-виконавчого законодавства та забезпечення прав людини під час виконання покарань
2. Міжнародні правові акти в системі кримінально-виконавчого законодавства України, їх застосування в процесі міжнародного співробітництва у сфері виконання покарань.
3. Перспективи та проблеми створення служби пробації в Україні, її концептуальні засади.
4. Сутність покарання у виді громадських та виправних робіт, проблеми його правового регулювання, виконання та відбування
5. Правові та організаційні засади виконання покарань майнового характеру (штраф та конфіскація майна) Державною кримінально-виконавчою службою Міністерства юстиції України.
6. Проблеми правового регулювання, виконання та відбування покарання військовослужбовців в системі Збройних Сил України у виді тримання в дисциплінарному батальйоні.
7. Проблеми класифікації та розподілу засуджених до позбавлення волі в установах виконання покарань України.
8. Характеристика правового статусу засудженого та гарантії його дотримання під час відбування покарань
9. Соціально-правова природа основних засобів виправлення та ресоціалізації засуджених до позбавлення волі, їх законодавче регулювання та практичне застосування
10. Попереднє ув'язнення під варту як специфічний запобіжний захід державного примусу, його правове регулювання та виконання.
11. Характеристика покарання у виді арешту, проблеми його правового регулювання, виконання та відбування різними категоріями засуджених.
12. Правові підстави та порядок звільнення засуджених від відбування покарання і проблеми їх соціальної адаптації
13. Правові підстави та порядок здійснення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі, його роль в запобіганні рецидивній злочинності
14. Особливості правового регулювання та виконання покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.
15. Характеристика виконання покарань у виді службового обмеження для військовослужбовців та позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу.
16. Правове регулювання і порядок здійснення контролю та нагляду за органами і установами виконання покарання та умовами відбування покарань засудженими.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛУГАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ імені Е.О. ДІДОРЕНКА

ПРОГРАМА
для підготовки та складання
кандидатського іспиту зі спеціальності
**12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право**

Кримінологія

Тема 1. Кримінологія як наука

Об'єкт і предмет кримінології. Кримінологія та інші науки (соціологія, кримінальне право). Предметне поле кримінології (злочин, особа злочинця, жертви злочинів, криміногенні фактори, попередження злочинів).

Система кримінологічного знання. Типи систем.

Юридична кримінологія (загальна та особлива частини).

Соціологічна кримінологія. Теоретична та емпірична кримінологія. Кримінологічна інженерія.

Галузі кримінології (пеналогія, віктимологія). Макро- і мікрокримінологія. Функції кримінології (пізнавальна, аналітична, прогностична, профілактична).

Місце кримінології в системі наукового знання. Кримінологія як соціально-правова наука.

Взаємозв'язок кримінології з науками кримінального циклу (кримінальне право, кримінальний процес, криміналістика, оперативно-розшукова діяльність).

Типи зв'язків кримінології із соціологією, філософією, економікою, психологією, педагогікою, демографією та статистикою.

Роль науки кримінології в законотворчій діяльності України.

Основні поняття: *кримінологія, об'єкт кримінології, предмет кримінології, соціальне, правове, структура кримінології, цілі кримінології, задачі кримінології, функції кримінології.*

Тема 2. Історичні етапи розвитку кримінології

Класична школа кримінального права. Кримінально-правові ідеї епохи Просвітництва.

Основні ідеї представників класичної школи кримінального права (Ч. Бекарія, Д. Бентам, П. Фейєрбах). Залежність злочинності від кримінальних санкцій та співрозмірності і незворотності покарання.

Антропологічний підхід. Психологічна школа. Антропологічна парадигма у кримінології. Антропологічний підхід Ч. Ломброзо. Теорія психоаналізу З.Фрейда. Антикриміногенні можливості клінічної кримінології. Основні положення теорії деструктивності Е. Фромма.

Соціологічний напрямок. Значення для становлення кримінології статистичних досліджень А. Кетле. Ідеї К. Маркса і Ф. Енгельса та їх вплив на розвиток вітчизняної кримінології. Вплив марксизму на радикальну кримінологію (США). Значення для розуміння соціального характеру злочинності соціологічних теорій Е. Феррі, Г. Тарда і теорії соціальної аномії Е. Дюркгейма. Дослідження злочинності представниками Чикагської школи. Злочин у теорії стигми та теорії диференційованої асоціації.

Основні поняття: *кримінально-правова, антропологічна, соціологічна парадигми; психологічний напрямок, соціальна аномія, стигматизація, соціальний характер злочинності.*

Тема 3. Методологія і методика кримінологічних досліджень

Основні вимоги, що висуваються до кримінологічної інформації.

Послідовність теоретичної підготовки дослідження.

Етапи в конструюванні програми кримінологічного дослідження.

Програма кримінологічного дослідження.

Проблема специфіки об'єкта і предмета кримінологічного дослідження.

Специфічні методи дослідження в кримінології.

Суть методів, що використовуються у кримінології під час проведення емпіричних досліджень (методи вивчення документів, опитування, спостереження, експерименту, соціометрії, метод фокус-груп).

Місце, яке займають статистичні дослідження та статистичні дані у кримінології.

Межі статистичного дослідження та достовірність статистичних даних.

Труднощі, що виникають під час аналізу статистичних даних (статистичної інформації).

Послідовність етапів статистичного дослідження, специфіка та зміст кожного з них.

Суть обробки та аналізу емпіричних даних.

Суть та складові поняття „кримінологічна інженерія”, значення цієї діяльності в запобіганні злочинності.

Інформаційні потреби співробітника правоохоронних органів, а також інших осіб, що мають справу із кримінальними та криміногенними (фоновими) явищами. Потреба суб'єктів правоохоронної діяльності щодо забезпечення її результатами досліджень з кримінологічних проблем.

Основні поняття: *кримінологічна інформація, методологія, програма дослідження, методичний інструментарій*

Тема 4. Суспільство і злочинність

Соціальний порядок

Системність як ознака всіх соціальних явищ. Суспільство як система, що розвивається та регулюється самостійно.

Суть соціального порядку, соціального контролю в соціальній системі.

Значення понять „соціальна норма” та „девіація” („девіантна поведінка”).

Нормальна та девіантна поведінка.

Правовий порядок

Суть соціальної дії права, його функції.

Істотні відмінності та співвідношення соціального порядку і правопорядку.

Стан правопорядку в Україні.

Відмінність понять „девіантна поведінка” і „делінквентна поведінка”.

Злочинність як соціальне явище

Суть такого явища як злочинність.

Напрямки пояснення суті злочинності та дефініції поняття ”злочинність”.

Складові злочинності як соціального явища.

Соціальний механізм (складові) стійкого відтворення криміногенних факторів.

Соціальна функція злочинності.

Соціальні наслідки злочинності.

Основні поняття: *соціальний порядок, соціальний контроль, девіантна поведінка, правовий контроль, правопорядок, делінквентна поведінка, злочинність.*

Тема 5. Злочин, злочинець і жертва злочину

Злочинна поведінка

Правове та соціологічне розуміння злочину. Доцільність такої диференціації.

Механізм злочинної поведінки. Його складові (потреби, інтереси, мотиви, цілі тощо).

Криміногенна ситуація (її елементи). Основні типи криміногенних ситуацій (передкримінальна та криміногенна ситуації).

Типи злочинної поведінки (умисна, необережна тощо).

Особа як об'єкт кримінології.

Зацікавленість в особі як об'єкті кримінологічних досліджень.

Криміногенні характеристики особи.

Суть та складові (елементи) кримінологічної характеристики осіб, що скоїли злочини, їх типологія та класифікація.

Соціально-демографічні особливості різних видів злочинців.

Кримінологічна характеристика злочинності неповнолітніх і молоді.

Специфіка особи неповнолітнього правопорушника і злочинця. Характеристика жіночої злочинності та її специфіка.

Віктимологічні аспекти злочину.

Суть та структура віктимології. Основні напрямки віктимологічних кримінологічних досліджень. Поняття „жертва злочину” (у кримінології) та поняття „потерпілий” (у кримінальному процесі).

Види типологій (та їх підстави) жертв злочинів. Поняття та види віктимності.

Основні поняття: *поведінка, дія, злочин, особистість злочинця, віктимологія, віктимність.*

Тема 6. Структура злочинності

Основні характеристики злочинності.

Основні показники злочинності:

- стан,
- структура,
- рівень,
- динаміка,
- коефіцієнти злочинної активності.

Латентна злочинність Соціологічне та кримінологічне значення, співвідношення та зв'язок між показниками латентності та показниками злочинності, види латентності та її причини, рівні латентності різних злочинів, методи виявлення та вимірювання латентності, фактори природної і штучної латентності.

Специфіка регіональної злочинності. Основні показники злочинності у світі, в Україні, в регіоні. Основні характеристики злочинності в Луганській області в порівнянні з іншими регіонами України. Основні криміногенні фактори в регіоні.

Основні поняття: *злочинність, структура злочинності, рівень злочинності, динаміка злочинності, коефіцієнти злочинної активності, латентна злочинність.*

Тема 7: Злочини проти особи

Стан і тенденції насильницьких злочинів. Основні форми злочинного насильства, їхній стан, рівень і динаміку, фактори злочинного насильства.

Віктимологічні аспекти насильницьких злочинів та проблема сімейного насильства. Закон України від 15 листопада 2001 р. "Про попередження насильства в сім'ї".

Суб'єкти злочинного насильства. Проблема визначення поняття "суб'єкт" у кримінології, його відмінність від поняття "суб'єкт" у кримінальному процесі та кримінальному праві. Особливості особи вбивць, сексуальних злочинців і осіб, що скоюють злочини з особливою жорстокістю. Розповсюдженість психічних аномалій.

Запобігання злочинів проти особи. Причини та умови цього виду злочинності. Недоліки правоохоронної діяльності, що сприяють скоєнню злочинів проти особи.

Віктимологічні проблеми запобігання злочинному насильству.

Основні поняття: особисті права і свободи, насильство, убивство, розбій, грабіж.

Тема 8: Економічна злочинність

Кримінологічна характеристика економічної злочинності. Фактори економічної злочинності, значення віктимної поведінки потерпілих як фактора, що сприяє вчиненню економічних злочинів. Зв'язок між економічною злочинністю та економічними процесами (приватизація, підприємництво, злочинність). Латентність економічних злочинів, тіньова економіка України та Луганської області.

Корупція в Україні. Види корупційних діянь. Фактори корупції в Україні.

Запобігання економічної злочинності. Проблема детінізації економіки та упорядкування економічних процесів. Шляхи протидії економічній злочинності (упорядкування використання бюджетних коштів, соціально-правовий контроль за економічною діяльністю та приведення правового забезпечення у відповідність з динамікою економічної діяльності). Шляхи зниження латентності цього виду злочинності.

Основні поняття: власність, приватизація, підприємництво, тіньова економіка, корупція.

Тема 9: Злочини проти суспільства

Кримінологічна характеристика злочинів проти суспільства. Проблема забезпечення суспільної безпеки. Дезінтеграція, депопуляція і розрегульованість як наслідки злочинів проти суспільства.

Суспільна небезпека проституції і торгівлі людьми Кримінологічні характеристики проституції і торгівлі людьми (стан, динаміка, фактори).

Незаконний обіг наркотиків. Проблема "наркотизму" (медичні, соціальні, психологічні та інші складові).

Кримінологічна характеристика незаконного обігу наркотиків (стан, динаміка, фактори).

Запобігання злочинам проти суспільства. Групи суб'єктів, що пов'язані із профілактичною діяльністю щодо цього виду злочинності. Проблема нормативно-ціннісної трансформації суспільства. Співвідношення соціального та державно-правового контролю у справі запобігання.

Основні поняття: проституція, торгівля людьми, наркозлочинність, екологічні злочини

Тема 10: Кримінальна субкультура

Поняття кримінальної субкультури.

Теоретичні підстави дослідження проблеми кримінальної субкультури.

Кримінологічні теорії, що пояснюють феномен залучення осіб до кримінальних спільнот або інтеріоризації норм та цінностей злочинного світу (зокрема теорія диференціальної асоціації Едвіна Сатерленда). Контркультура та антикультура як споріднені із кримінальною субкультурою. Девіантні та делінквентні різновиди субкультури. Норми і цінності злочинного світу.

Функціонування кримінальної субкультури. Основні функції кримінальної субкультури: інтегративна, комунікативна, регулятивна. Кримінальна соціалізація. Етапи криміналізації особи. Вплив кримінальної субкультури впливає на молодь. ЗМІ як розповсюджувач кримінальної субкультури.

Стратифікація і мобільність у середовищі злочинців:

- функції системи статусів і ролей у кримінальній субкультурі,
- безпосередньо статуси і ролі у системі кримінальної субкультури,
- еліта й аутсайдери злочинного світу.
- фактори мобільності злочинців.

Основні поняття: субкультура, цінності, норми, криміналізація, стратифікація, мобільність.

Тема 11: Організована злочинність

Професійна злочинність. "Злочинний професіоналізм". Основні ознаки злочинного професіоналізму (спеціалізація, кваліфікація, промисел, кримінальна субкультура). Особа рецидивістів, злочинців-професіоналів та кримінальних авторитетів. Характеристика особи злочинців-рецидивістів. Особливості їх соціально-демографічних характеристик на відміну від первинних злочинців – за статтю, віком, освітою, сімейним станом, а також особливості морально-психологічної сфери – потреби, інтереси, ціннісні орієнтації, моральні уявлення та позиції, рівень інтелектуального розвитку, емоційні та вольові якості.

Поняття організованої злочинності. "Організована злочинність". Види злочинних організацій. Структура злочинної організації. Функціонування злочинної організації. Організована злочинність як соціально-історичний феномен.

Організована злочинність в Україні. Основні етапи еволюції організованої злочинності в Україні, починаючи з організованої злочинності у СРСР. Зміст основних етапів еволюції організованої злочинності в Україні (загально-кримінальний період та кримінально-економічний період). Перспективи боротьби з організованою злочинністю.

Основні поняття: злочинний професіоналізм, злочинна група, злочинна організація, організована злочинність.

Тема 12: Кримінологічне прогнозування і планування

Специфіка кримінологічного прогнозування. Прогнозування інших соціальних процесів. Доцільність та можливість прогнозування. Види прогнозів (пошуковий прогноз, нормативний прогноз).

Основні методи прогнозування. Стратегічні підстави використання того чи іншого методу у дослідженні злочинності. Методи прогнозування, їх суть та характеристики (екстраполявання, експертних оцінок, моделювання тощо). Типова методика

кримінологічного прогнозування, основні етапи її реалізації. Орієнтовний прогноз розвитку будь-якого виду злочинності (злочину) у регіоні.

Планування впливу на злочинність. Методи впливу на злочинність. Співвідношення прогнозування і планування заходів боротьби зі злочинністю. Структура програми та плану. Планування в органах внутрішніх справ. Локальний проект програми боротьби органу міліції з будь-яким видом злочинності.

Основні поняття: *пошуковий прогноз, нормативний прогноз, екстраполювання, експертна оцінка, моделювання, планування.*

Тема 13: Правоохоронна діяльність

Правоохоронні органи і суд як суб'єкти попередження злочинам. Обставини, що визначають специфічну роль органів внутрішніх справ у запобіганні правопорушенням, зміст профілактичної діяльності кожної служби та підрозділу органів внутрішніх справ. Інформаційні потреби ОВС щодо забезпечення правоохоронної діяльності. Значення та межі кримінально-правового контролю всистемі соціального контролю.

Особа суб'єкта правоохоронної діяльності. Виправданість та обґрунтованість управлінських рішень та законодавства, які мають реалізовувати у своїй діяльності працівники правоохоронних органів. Проблема ефективності правоохоронної діяльності. Процес та джерела формування громадської думки про роботу міліції. Проблеми взаємодії правоохоронних органів з населенням. Матеріали дослідження громадської думки щодо ставлення населення до правоохоронних органів.

Глобальні тенденції реформування поліцейських структур. Найновіші тенденції реформування, його напрямки.

Основні поняття: *суб'єкти попередження, суд, прокуратура, міліція, установи виконання покарання, служба безпеки, органи юстиції.*

Тема 14: Загальносоціальне попередження злочинності

Попередження і профілактика злочинності. Загальні напрямки та методи попередження злочинності з огляду на специфічні характеристики різних злочинів. Проблема криміналізації та декриміналізації діянь. Принципи здійснення декриміналізації (законність, демократизм, гуманізм, справедливість, науковість тощо). Рівні та етапи профілактичної діяльності. Поняття „попередження”, „профілактика”, „превенція” та „запобігання” злочинності.

Соціальний контроль і злочинність. Культурний вплив. Проблема посилення соціального контролю. Торія соціалізації, роль у цьому процесі різних соціальних інститутів.

Партнерство міліції з населенням. Проблема взаємодії населення з державними структурами. Можливості допомоги населення в попередженні злочинності. Сучасні форми громадської антикримінальної активності.

Основні поняття: *попередження, профілактика, превенція, запобігання злочинності, реформування, виховання, партнерство.*

Тема 15: Основні тенденції кримінальної динаміки в сучасному світі

Глобалізація кримінальних процесів. Глобалізація соціальних, економічних процесів та глобалізація кримінальних процесів. Взаємозв'язок кримінальних явищ із загальносоціальними тенденціями розвитку. Транснаціональна злочинність у країнах СНД.

Глобальні зміни в структурі злочинності. Закономірність, згідно якої структура злочинності змінюється відповідно до тенденцій економічного та соціального розвитку, зміни технологій. Поява нових видів злочинності (міжнародний тероризм, комп'ютерна злочинність, релігійний екстремізм).

Міжнародний досвід контролю кримінальної динаміки. Міжнародний досвід контролю кримінальної динаміки. Досвід Комісії ООН з попередження злочинності і карного правосуддя.

Діяльність Міжнародного кримінологічного товариства та Міжнародної організації кримінальної поліції (Інтерпол). Специфіка діяльності Інтерполу.

Опорні поняття: *транснаціональна злочинність, наркозлочинність, комп'ютерна злочинність, міжнародний тероризм, Інтерпол.*

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

**Програма вступних випробувань до аспірантури за спеціальністю:
12.00.08 - КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ;
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО**

РОЗДІЛ 2. КРИМІНОЛОГІЯ

ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

Тема 1. Поняття, предмет та система кримінології. Методологія кримінології та методика кримінологічних досліджень

Поняття кримінології. Кримінологія як загальнотеоретична наука та навчальна дисципліна. Соціологічний, психологічний та юридичний аспекти кримінології.

Предмет кримінології. Загальна характеристика предмета кримінології. Завдання та функції кримінології.

Місце кримінології в системі юридичних та інших наук. Взаємодія кримінології з кримінальним правом та іншими науками кримінально-правового циклу: кримінальним процесом, криміналістикою, кримінально-виконавчим правом. Використання в кримінології даних кримінально-правової та інших галузей статистики. Зв'язок кримінології з іншими юридичними науками, зокрема: цивільного права, сімейного, адміністративного, трудового права. Зв'язок кримінології з окремими суспільними та природничими науками: філософією, економікою, соціологією, демографією, психологією, генетикою, судовою статистикою тощо.

Система кримінології. Поняття та загальна характеристика Загальної та Особливої частин кримінології.

Поняття методології кримінології та методики кримінологічного дослідження.

Загальна характеристика методів кримінології. Філософський діалектичний метод – основа методології кримінологічної науки. Загальнонаукові методи кримінологічних досліджень: аналіз, синтез, логічний, порівняльний, історичний, системно-структурний та інші методи. Міжгалузеві методи кримінологічних досліджень. Характеристика соціологічних, психологічних та статистичних методів кримінологічних досліджень.

Тема 2. Історія розвитку та сучасний стан кримінології

Становлення та розвиток кримінології як науки у XIX ст.

Розвиток кримінології на Україні в 20-30 роках XX століття. Причини та наслідки припинення кримінологічних досліджень в середині 30-х років та їх відновлення в кінці 50-х років XX століття.

Характеристика кримінологічної науки в Україні в період з 1960 року по 1990 рік. Головні здобутки вітчизняної кримінологічної науки за вказаний період.

Сучасний стан кримінологічної науки в Україні, проблеми та перспективи її розвитку.

Тема 3. Поняття та загальна характеристика злочинності.

Поняття злочинності. Розвиток наукових позицій щодо розуміння сутності та природи злочинності. Співвідношення понять “злочинність” і “злочин”.

Характеристика основних ознак злочинності: соціальний та правовий характер злочинності. Відносна масовість, історична мінливість та стійкість злочинності. Суспільна небезпека та «ціна» злочинності: зміст та співвідношення понять.

Основні форми злочинності. Тенденції розвитку злочинності в Україні в сучасний період.

Основні якісно-кількісні показники злочинності: рівень, структура, динаміка злочинності. Визначення показників злочинності. Зміст та джерела статистичної інформації.

Поняття рівня злочинності. Коефіцієнти злочинності. Значення визначення рівня злочинності при вивченні злочинності.

Поняття структури злочинності. Питома вага окремих видів злочинності у структурі злочинності. Підстави структурування злочинності. Значення вивчення структури злочинності для кримінологічних досліджень.

Поняття та способи вимірювання динаміки злочинності. Науково-практична мета аналізу динаміки злочинності.

Географія злочинності. Особливості якісних та кількісних показників за регіональною ознакою. Фактори, що обумовлюють особливості стану та розвитку злочинності в різних регіонах країни.

Поняття та види латентної злочинності. Причини латентності злочинності, методи її виявлення. Рівні латентності окремих видів злочинів.

Тема 4. Причини та умови злочинності

Вчення про детермінізм як сукупність та взаємодію явищ, процесів. Причинність як одна з форм детермінації. Відмінність причинного зв'язку від інших видів зв'язку - зв'язку в часі, в просторі, функціонального, кореляційного, системно-структурного, зв'язку станів та інших.

Філософські підходи до розуміння структури причинного зв'язку та взаємодії причин та умов злочинності. Характеристика наукових концепцій причин злочинності.

Системний підхід до дослідження причин та умов злочинності. Співвідношення причин злочинності та конкретного злочину. Кримінологічне значення вивчення причин та умов злочинності.

Класифікація причин та умов злочинності. Визначення критеріїв класифікації причин та умов злочинності.

Причини та умови злочинності в Україні на сучасному етапі. Загострення економічної та соціальної ситуації. Політична нестабільність. Майнове та соціальне розшарування суспільства в умовах ринкової економіки як криміногенні детермінанти. Соціальні конфлікти. Криміногенно детерміновані форми психології суспільства як причина злочинності.

Тема 5. Особистість злочинця

Поняття особистості злочинця. Загальнофілософське поняття особистості та його зв'язок з кримінологічним поняттям особистості злочинця. Співвідношення понять "людина", "особа" та "особистість".

Завдання та значення вивчення особистості злочинця. Межі вивчення поняття особистості злочинця. Рівні кримінологічного вивчення особистості злочинця - індивідуальний, груповий, загальносоціальний.

Соціологічний та біологічний (антропологічний) напрямки вивчення особистості злочинця. Характеристика окремих наукових концепцій.

Загальні закономірності формування криміногенної спрямованості особистості.

Структура особистості злочинця. Кримінологічна характеристика особистості злочинця за окремими ознаками. Соціально-демографічна характеристика особистості злочинця. Характеристика особистості злочинця за соціально-рольовими ознаками. Морально-психологічні ознаки особистості злочинця. Характеристика особистості злочинця за кримінально-правовими ознаками.

Типологія особистості злочинця і класифікація злочинців. Критерії класифікації та підстави типологізації злочинців. Практичне значення типологізації та класифікації злочинців.

Тема 6. Причини та умови конкретного злочину.

Поняття причин та умов конкретного злочину. Механізм злочинної поведінки: поняття та основні структурні частини Види механізму злочинної поведінки. Умови формування криміногенної спрямованості особистості та їх роль у вчиненні злочину. Криміногенний вплив на особу соціального мікро- та макросередовища. Поняття та роль конкретної життєвої ситуації у формуванні мотиву і мети злочину та реалізації рішення вчинити злочин. Види конкретних життєвих ситуацій.

Віктимологічний аспект злочинної поведінки. Віктимність як сукупність властивостей потерпілого. Роль віктимної поведінки у механізмі злочинної поведінки. Види віктимної поведінки. Класифікація потерпілих від злочину.

Тема 7. Протидія злочинності

Поняття протидії злочинності. Співвідношення понять „протидія злочинності”, «попередження злочинів», «профілактика злочинів», “запобігання злочинності”, “припинення злочинів”, “боротьба зі злочинністю”.

Мета, завдання та рівні протидії злочинності. Принципи здійснення превентивної діяльності. Організаційні та правові засади протидії злочинності.

Система заходів протидії злочинності. Класифікація заходів протидії злочинності: загальносоціальні та спеціально-кримінологічні заходи. Рання та безпосередня профілактика злочинів.

Загальна характеристика системи суб'єктів протидії злочинності. Види суб'єктів протидії злочинності: загальні та спеціальні суб'єкти. Характеристика превентивної діяльності окремих суб'єктів протидії злочинності. Правоохоронні органи в системі суб'єктів протидії злочинності. Класифікація суб'єктів за характером провідної функції, виконуваної ними у сфері протидії злочинності.

ОСОБЛИВА ЧАСТИНА

Тема 8. Організована злочинність

Поняття та основні ознаки організованої злочинності. Відмінність організованої та групової злочинності. Кримінологічна характеристика організованих злочинних угруповань.

Суспільна небезпека організованої злочинності. Стан та тенденції розвитку організованої злочинності в Україні. Латентність організованої злочинності.

Особливості детермінації організованої злочинності. Зв'язок організованої злочинності з корупцією та тіньовою економікою.

Кримінологічна характеристика особи керівника та учасника організованого злочинного угруповання. Кримінальний професіоналізм як характерна риса учасника організованого злочинного угруповання.

Протидія організованої злочинності. Організаційні та правові засади боротьби із організованою злочинністю. Загальносоціальні та спеціально-кримінологічні заходи протидії організованій злочинності. Зарубіжний досвід боротьби з організованою злочинністю.

Тема 9. Злочинність неповнолітніх

Поняття та основні ознаки злочинності неповнолітніх. Рівень, структура і динаміка злочинності неповнолітніх. Латентність злочинності неповнолітніх.

Причини злочинності неповнолітніх. Роль факторів мікро- та макросередовища у формуванні криміногенної спрямованості неповнолітнього злочинця.

Кримінологічна характеристика особистості неповнолітнього злочинця. Особливості морально-психологічних властивостей неповнолітніх злочинців.

Протидія злочинності неповнолітніх. Суб'єкти протидії злочинності неповнолітніх. Система загальносоціальних та спеціально-кримінологічних заходів протидії злочинності неповнолітніх.

Тема 10. Економічна злочинність

Поняття та структура економічної злочинності. Ознаки економічної злочинності. Стан та тенденції розвитку економічної злочинності в Україні. Латентність економічної злочинності в цілому та окремих видів злочинів у сфері економіки.

Кримінологічна характеристика окремих груп злочинів у сфері економіки. Злочини у кредитно-фінансовій сфері. Злочини у сфері господарської діяльності, підприємництва та приватизації. Поняття «тіньової економіки». Корупція як умова функціонування тіньової економіки та економічної злочинності. Поняття та причини корупції.

Кримінологічна характеристика особи, яка вчинила злочин у сфері економіки. Особливості ознак та властивостей “економічних” злочинців залежно від виду злочину у сфері економіки.

Причини та умови економічної злочинності. Соціально-економічні та правові фактори. Організаційно-управлінські фактори.

Протидія економічній злочинності. Організаційні засади протидії економічній злочинності. Система загальносоціальних та спеціально-кримінологічних заходів протидії економічній злочинності. Удосконалення національного законодавства в економічній сфері.

Тема 11. Корислива злочинність

Поняття та суспільна небезпечність корисливої злочинності. Структура насильницької злочинності. Стан та тенденції розвитку корисливої злочинності в Україні. Латентність корисливої злочинності.

Причини та умови корисливої злочинності.

Кримінологічна характеристика особи корисливого злочинця.

Протидія корисливій злочинності. Загально соціальне та спеціально-кримінологічне попередження корисливої злочинності. Система заходів та система суб'єктів протидії корисливій злочинності.

Тема 12. Насильницька злочинність

Поняття та структура насильницької злочинності. Суспільна небезпека насильницької злочинності.

Рівень, структура та динаміка насильницьких злочинів і хуліганства. Кримінологічна характеристика умисних вбивств, тілесних ушкоджень, хуліганства і звалтувань. Побутові насильницькі злочини.

Кримінологічна характеристика осіб, що вчинюють насильницькі злочини. Класифікація та основні типи насильницьких злочинців.

Причини насильницької злочинності і хуліганства. Мотивація насильницьких злочинів. Міжособові конфлікти як причина насильницької злочинності. Види конфліктів. Криміногенна роль пияцтва та наркоманії.

Протидія насильницьким злочинам і хуліганству. Суб'єкти та система заходів протидії насильницькій злочинності та хуліганства. Профілактика побутових конфліктів.

Тема 13. Рецидивна та професійна злочинність

Поняття, структура, стан та тенденції рецидивної злочинності. Причини та умови рецидивної злочинності. Кримінологічна характеристика особистості рецидивіста. Протидія рецидивній злочинності. Суб'єкти протидії рецидивній злочинності. Загально соціальні заходи протидії рецидивній злочинності. Особливості спеціально-кримінологічних заходів протидії рецидиву злочинів. Поняття професійної злочинності структура, стан та тенденції професійної злочинності в Україні.

Тема 14. Необережні злочини

Поняття та структура необережної злочинності. Необережні злочини у сфері використання джерел підвищеної безпеки.

Основні показники необережної злочинності. Латентність необережних злочинів.

Причини та умови необережної злочинної поведінки. Механізм необережної злочинної поведінки. Особливості мотивації необережних злочинів. Ситуація та її вплив на вчинення необережного злочину. Віктимогенні умови вчинення необережного злочину.

Кримінологічна характеристика особистості необережного злочинця.

Протидія необережній злочинності.

Тема 15. Кримінологічна характеристика пияцтва, наркоманії та інших негативних явищ

Поняття негативних «фонових» явищ та їх вплив на злочинність.

Кримінологічна характеристика пияцтва та алкоголізму. Кримінологічна характеристика наркоманії. Проституція як «фонове» явище, що сприяє розвитку злочинності. Бродяжництво й безпритульність та їх вплив на злочинність.

**Правительство Российской Федерации
Санкт-Петербургский государственный университет
Юридический факультет**

**ПРОГРАММА-МИНИМУМ
кандидатского экзамена по специальности 12.00.08 - «Уголовное право и
криминология; уголовно-исполнительное право»
по юридическим наукам**

Раздел 2. Криминология

1. Понятие, предмет, задачи криминологии и ее место в системе юридических наук

Понятие, предмет и система криминологии. Задачи криминологии на этапе формирования правового государства. Место криминологии в системе юридических наук. Соотношение криминологии с общественными и естественными науками. Общие и специальные методы криминологии. Использование знаний криминологии в решении практических задач борьбы с преступностью.

2. Анализ зарубежных криминологических теорий

Исторические предпосылки зарождения криминологии. Роль и значение основных зарубежных криминологических и социологических теорий, школ и направлений. Значение современного критического направления в криминологии. Возможности позитивного и творческого использования криминологического и социологического наследия в отечественной теории и практике борьбы с преступностью.

3. Развитие и современное состояние криминологии

Исторические предпосылки зарождения криминологии. Исследование преступности и ее состояния в дореволюционной России. Особенности развития криминологии в России в 20-е годы и причины стагнации в развитии криминологии в 30-50-е годы. Современное состояние и перспективы развития отечественной криминологии. Использование достижений криминологии в организации борьбы с преступностью.

4. Основные показатели зарегистрированной преступности

Понятие и признаки преступности. Основные количественные и качественные показатели зарегистрированной преступности. Латентная преступность: понятие, виды и методы выявления. Характеристика преступности на современном этапе.

5. Понятие и криминологическая характеристика личности преступника

Механизм преступления и личность преступника. Криминологическое значение ситуативно-личностных и социально-психологических факторов. Классификация и типология преступников: понятие и значение. Личность преступника и индивидуальное предупреждение.

6. Причины преступности

Понятие причин и условий преступности. Классификация причин преступности и условий, им способствующих: виды и значение. Классификация причин преступности по содержанию: экономические отношения и преступность, социальные противоречия и преступность, политические интересы (конфликты) и преступность, нравственное состояние общества и преступность, межнациональные и межгосударственные противоречия и преступность. Криминологическая виктимология - учение о потерпевшем и его поведении.

7. Общие вопросы предупреждения преступности

Теория предупреждения преступности: понятие, предмет, метод. Система и субъекты предупреждения преступности. Совершенствование социально-правовой системы профилактической деятельности правоохранительных органов по предупреждению преступлений. Криминологическое прогнозирование и планирование борьбы с преступностью: виды и методы составления.

8. Криминологическая характеристика преступлений

Понятие криминологической характеристики преступлений, ее структура. Криминологическая классификация преступлений. Соотношение криминологической, уголовно-правовой, уголовно-процессуальной классификаций и характеристик преступлений.

9. Предупреждение рецидивной преступности

Понятие и виды рецидивной преступности. Особенности личностных свойств рецидивного преступника. Причины и условия рецидивной преступности. Общие и специальные меры предупреждения.

10. Предупреждение профессиональной преступности

Понятие профессиональной преступности. Исторические предпосылки зарождения. Личность профессионального преступника. Причины и условия, обуславливающие существование профессиональной преступности на современном этапе. Общие и специальные меры предупреждения. Соотношение профессиональной и рецидивной преступности.

11. Предупреждение преступлений в сфере экономики

Понятие экономической преступности. Особенности личностных свойств преступников, совершающих преступления в сфере экономики. Причины и условия экономической преступности на современном этапе. Взаимосвязь с организованной преступностью. Общие и специальные меры предупреждения преступлений в сфере экономики.

12. Предупреждение коррупционной преступности

Понятие и криминологическая характеристика коррупционной преступности. Личность преступника-коррупционера. Причины и условия существования коррупции в России (анализ исторического аспекта и современное состояние). Возможности борьбы с коррупцией: социологический, психологический, правовой аспекты.

13. Предупреждение организованной преступности

Понятие и структура организованной преступности. Особенности возникновения и развития организованной преступности в России и других странах (в США, Италии, Японии, Китае). Причины и условия, обуславливающие существование организованной преступности на современном этапе. Коррупция как один из главных признаков организованной преступности и ее криминологическая характеристика. Борьба с организованной преступностью: возможности и перспективы.

14. Предупреждение преступности несовершеннолетних и молодежи

Понятие преступности несовершеннолетних и молодежи. Наиболее криминогенно-активный возраст как отличительная черта личности преступников-несовершеннолетних и молодежи. Причины и условия. Общие и специальные меры предупреждения преступлений, совершаемых несовершеннолетними и молодежью.

15. Предупреждение преступлений, совершаемых женщинами

Криминологическая характеристика женской преступности: особенности и виды. Значение изучения личности преступниц-женщин. Причины и условия женской преступности. Актуальность предупреждения женской преступности.

16. Предупреждение тяжких насильственных преступлений

Криминологическая характеристика убийств, изнасилований, умышленного причинения телесных повреждений, преступного вымогательства (рэкета). Особенности личностных свойств преступников, совершающих указанные преступления. Причины и условия тяжких насильственных преступлений. Общие и специальные меры предупреждения.

17. Предупреждение неосторожной преступности

Неосторожная преступность, ее виды и криминологическая характеристика. Особенности криминологической характеристики бытовой неосторожной преступности, а также преступности в сфере взаимодействия человека с техникой и окружающей средой (дорожно-транспортные происшествия, преступные нарушения правил охраны труда и техники безопасности, нарушения правил безопасности движения и эксплуатации железнодорожного, воздушного и водного транспорта и др.). Особенности личности преступников, совершающих преступления по неосторожности. Общие и специальные меры предупреждения.

18. Особенности предупреждения преступлений, совершаемых в местах лишения свободы

Виды преступлений, совершаемых в местах лишения свободы, их особенности. Личность преступников-заключенных. Причины и условия преступлений, совершаемых в местах лишения свободы. Общие и специальные меры предупреждения.

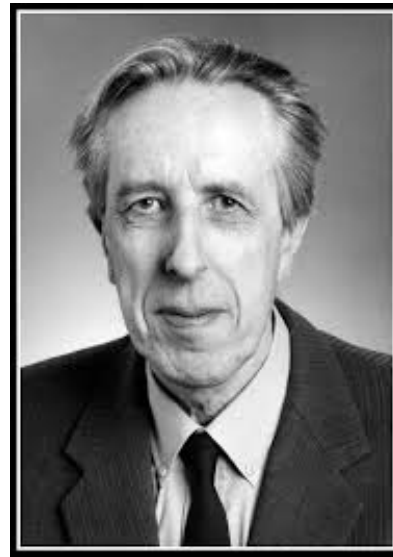
Розвиток вітчизняної кримінології за останні 50 років¹

(на основі відеофільму «50 років відродженню вітчизняної кримінології»
Російської кримінологічної асоціації)

50 років тому, у травні 1963 р. була прийнята Постанова про створення Всесоюзного інституту з вивчення причин і розробки заходів попередження злочинності. Директором інституту був призначений доктор юридичних наук, професор Карпець І.І., заступник директора – доктор юридичних наук, професор Кудрявцев В.М.

**Карпець Ігор
Іванович**

**Кудрявцев Віктор
Миколайович**

Всесоюзний інститут був призначений стати головною установою в країні, який би розробляв усі науки антикримінального циклу. Однак перш за все, як зазначали *Карпець І.І.* та *Кудрявцев В.М.*, він створювався заради розвитку кримінологічних досліджень. Була поставлена задача забезпечити кримінологічну підготовку практичних співробітників правоохоронних органів. Згодом Інститут став авторитетною і найбільш великою науково-дослідницькою установою, що досліджує комплекс проблем боротьби зі злочинністю

Перший сектор, який розробляв загальні проблеми кримінології, очолював доктор юридичних наук, професор *Герцезон Олексій Адольфович*.

Це – відомий науковець. Він проводив кримінологічні дослідження в 20-х -30-х рр. ХХ ст. У цьому ж відділі працював досвідчений кримінолог *Шляпочников Олександр Семенович*, а також багато інших вчених, які стали згодом відомими кримінологами

¹ Джерело: http://crimas.ru/?page_id=55

Керівниками інших секторів були призначені відомі вчені доктори юридичних наук, професори *Нікіфоров Сергій Борисович, Перлов Ілля Давидович, Міньковський Генріх Михайлович, Звірбуль Володимир Карлович, Селіванов Миколай Олексійович, Ратинов Олександр Рувімович, Танасевич Валер'ян Григорович, Михайлов Олександр Іванович* та ін.

Герцезон О.А.

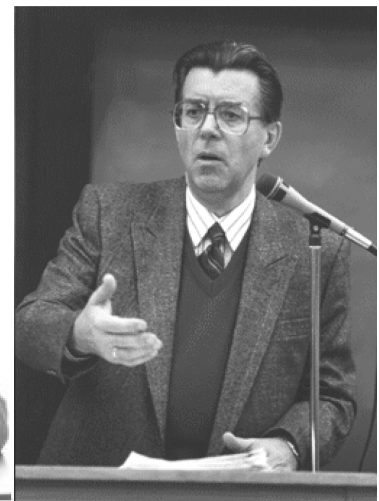
З інститутом співробітничали багато спеціалістів, які розробляли кримінологічні проблеми, у тому числі *Сахаров Олександр Борисович, Кузнєцова Нінель Федорівна, Яковлев Олександр Максимович, Бабаєв Михайло Матвійович*

Кузнєцова Н. Ф.

Бабаєв М. М.

Яковлев О. М.

Перші книжки з кримінології були опубліковані після створення Інституту в 1965 р., перший вітчизняний посібник з кримінології – у 1966 р.

Активне проведення досліджень стимулювало створення нових цікавих робіт

Багато книг відрізнялись новаторськими підходами. Серед спеціалістів нерідкими були гострі дискусії. Зокрема, неоднозначні оцінки викликала робота *Й.С. Ноя* про вроджені джерела злочинної поведінки. Дискутуючи з ним, *І.І. Катець* і *В.М.Кудрявцев* написали книгу «Генетика, поведінка, відповідальність» спільно з відомим генетиком академіком *Н.П. Дубініним*

Успіхи колективу Інституту забезпечувались, перш за все, продуманим підбором і підготовкою висококваліфікованих спеціалістів. Велика увага приділялась підвищенню кваліфікації наукових кадрів, у тому числі шляхом проведення конференцій, семінарів, заслуховування та обговорення наукових повідомлень і доповідей.

Розвивались міжнародні наукові зв'язки. Вчені виїжджали за кордон у складі делегацій і груп наукового туризму.

Делегація кримінологів під керівництвом В.М. Кудрявцева на Міжнародному конгресі кримінального права у Будапешті

Професор *Н.Ф. Кузнецова* вперше стала читати курс з кримінології на юридичному факультеті в МДУ

Обговоривши кримінологічну обстановку в країні і точно прогнозуючи розпад СРСР, кримінологи у вересні 1991 р. в Алма-Аті на черговому розширеному засіданні координаційного бюро з кримінології прийняли рішення про створення Кримінологічної асоціації, провели установчі збори. У 1999 р. Асоціація була перереєстрована як Російська кримінологічна асоціація

ВАЛЕРИЙ УСТИНОВ,
профессор Нижегородской Академии МВД России
д.ю.н., профессор

НЕКОТОРЫЕ ИТОГИ РАЗВИТИЯ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ КРИМИНОЛОГИИ В XX ВЕКЕ

В России юристы стали обращаться к исследованию причин преступности после знаменитой лекции по теме: «Задачи науки уголовного права» молодого (23 года) доцента демидовского юридического лица (г. Ярославль) *М.В. Духовского*, прочитанной им 3 октября 1872 г.¹

Уже в 1873 г. выдающийся специалист криминологии, уголовного права и процесса *И.Я. Фойницкий* (1847-1913) публикует статью «Влияние времени года на распределение преступлений»². В этой оригинальной работе *И.Я. Фойницкий* сформулировал основной тезис теории факторов преступности: «Преступление определяется совместным действием условий физических общественных и индивидуальных»³.

Теория факторов преступности благополучно перешла в XX век и была ведущей в российской криминологии до 20-х годов этого века.

И.Я. Фойницкий, кроме этой статьи написал еще две криминологические работы: «Факторы преступности» (1893 г.) и «Женщины - преступницы» (1893 г.). Он также затрагивал криминологические проблемы и в уголовно-правовых и уголовно-процессуальных трудах: в «Учении о наказании в связи с тюрьмоведением» (1889 г.), «Курсе уголовного права. Особенная часть» (1890 г.), «Курсе уголовного судопроизводства» (1884-1898 гг.) и др.

Все это дает основание считать *Ивана Яковлевича Фойницкого* одним из родоначальников российской криминологии как науки. Хотя он вслед за *М.В. Духовским*, *Ф. Листом* считал изучение причин преступности задачей уголовного права. Однако это не является основанием отрицания признания его основателем российской криминологии. Более того, *С.С. Остроумов* констатировал, что *И.Я. Фойницкий* есть крупнейший представитель и в некотором роде «основоположник» социологического направления в криминологии не только в России, но и на Западе⁴. Он неоднократно выступал с докладами на международных конгрессах криминалистов, был председателем русской группы Международного союза криминалистов, многие его работы были переведены на иностранные языки.

Он задолго до *Ф. Листа* и *Э. Ферри* разработал основные положения социологического направления в криминологии. Более 15 лет тому назад, - писал *И.Я. Фойницкий* в 1889 г., - во вступительной лекции, прочитанной в Петербургском университете, - я высказал взгляд на уголовное право как на науку о личном состоянии преступности в его выражениях – преступных деяниях, в его условиях – космических, общественных и индивидуальных и в его последствиях – наказаниях. Как известно, несколько позднее однородные мысли легли в основу новейших и весьма важных направлений в области философской разработки и уголовно-юридических явлений⁵. В этой мысли фактически сформулирован предмет криминологии, а не уголовного права. Вся суть революции в уголовном праве (*М.В. Духовский*, *И.Я. Фойницкий*) состояла во включении в задачи уголовного права вопросов криминологии.

С позиции теории факторов преступности на протяжении нескольких десятков лет анализировал уголовную статистику видный криминолог и статистик *Е.Н. Тарновский*⁶.

В русле социологического направления работали и представители нового поколения: *М.Н. Гернет*, *С.К. Гогель*, *М.М. Исаев*, *А.Ф. Кони*, *П.И. Люблинский*, *С.В. Познышев*, *Н.Н. Полянский*, *Х.М. Чарыхов*, *М.П. Чубинский*, *М.Н. Гернет* прославился своей монографией «Общественные факторы преступности» (1966 г.), *Х.М. Чарыхов* работой

«Учение о факторах преступности» (1910 г.), *М.П. Чубинский* – «Курсом уголовной политики» (1895 г.).

Антропологическое направление было представлено такими фигурами как юристы *Д.А. Дриль*, *Н.А. Неклюдов* и *А.П. Лихачев*, врачи – *П.Н. Тарновская* и *В.Ф. Чиж*. *Н.А. Неклюдов* (1840-1886 гг.) еще за 11 лет до выхода книги *Ч. Ломброзо* «Преступный человек» в работе «Уголовно-статистические этюды» (1866 г.) в качестве основной причины преступности рассматривает такой биологический фактор как возраст человека⁷.

Наиболее ярким криминологом антропологического, а скорее смешанного направления был *Дмитрий Андреевич Дриль* (1846-1910) которого также можно отнести к основателям российской криминологии. Он был не только ученым, но и практикующим криминологом. В отличие от *И.Я. Фойницкого* он писал в основном криминологические работы: «Новые влияния» (1880 г.), «Преступный человек» (1882 г.), «Малолетние преступники» (1 т. - 1884 г., 2 т. - 1888 г.), «Психофизические типы в их соотношении с преступностью» (1890 г.), «Преступность и преступник» (1899 г.), «Учение о преступлении и мерах борьбы с нею» (1912 г. посмертное издание).

Д.А. Дриль в противоположность *Ч. Ломброзо* считал преступление продуктом «ближайших» и «более отдаленных» причин. К первым он относил «порочность психофизиологической организации», ко вторым – «неблагоприятные внешние условия под влиянием которых вырабатываются ближайшие причины».

Значителен вклад в развитие криминологии до революции и первое десятилетие после нее внесли: *М.Н. Гернет*, *С.К. Гогель*, *А.А. Герцензон*, *А.А. Жижиленко*, *М.М. Исаев*, *А.А. Пионтковский*, *С.В. Познышев*, *Н.Н. Полянский*, *Б.С. Утевский*, *М.П. Чубинский*. В первую очередь следует отметить известные работы *М.Н. Гернета* «Общественные факторы преступности» (1906 г.), «Моральная статистика» (1922 г.). «Исторический обзор изучения преступности в дореволюционной России и СССР» (1944 г.), «Преступность за границей и СССР» (1936 г.), «Статистика городской и сельской преступности» (1927 г.), «Новейшие данные о преступности в Германии, Англии и ее колониях» (1927 г.).

В 1910 г. появилась книга *М.П. Чубинского* «Курс уголовной политики в связи с уголовной социологией», *Е. Ефимова* «Природа преступления» (1914 г.).

В 1922 г. вышла работа *А.А. Жижиленко* «Преступность и ее факторы», в 1927 г. *Х. Раковского* «Этиология преступности и вырождаемость».⁸

Бурное развитие криминологии было насильственно прервано. С середины 30-х годов до 1956 г. криминология как служанка буржуазии фактически прекратила свое существование⁹. Советские вожди исходили из того что социализм не имеет собственных причин преступности и поэтому не нужны криминологические исследования.

В 60-е годы происходит возрождение отечественной криминологии, которая быстро развивается на основе коммунистической идеологии. В ней непреложными для криминологии выступало несколько постулатов. Первый - социализм не содержит коренных причин преступности и не порождает их. Второй - преступность преходяща, она исчезнет с построением высшей фазы социализма - коммунизма. В остальном советские криминологи были свободны в своем творчестве.

Советская криминология добилась значительных успехов и именно в эти годы она сформировалась как самостоятельная наука. Условия засекреченной уголовной статистики и отсутствия идеологического плюрализма, как ни странно, способствовали углубленному вниманию методологии и теории новой науки, изучению причин преступности, личности преступника и практики предупреждения преступлений.

Широкую известность получили первые монографические работы, созданные представителями уголовного права. Среди них книги *А.Б. Сахарова* «О личности преступника и причинах преступности в СССР» (1961 г.), *А.А. Герцензона* «Введение в советскую криминологию» (1965 г.), «Уголовное право и социология» (1970 г.), *М.И. Ковалева* «Союзы криминологии» (1970 г.), *В.Н. Кудрявцева* «Причинность в криминологии» (1968 г.), *И.И. Карпеца* «Проблема преступности», *А.М. Яковлева*

«Преступность и социальная психология» (1970 г.), *В.К. Звирбуля* «Деятельность прокуратуры по предупреждению преступности (научные основы)» (1971 г.), первый учебник «Криминология» (1966 г., 1968 г. и 1976 г.).

Выдающимися криминологами в этот период стали *И.И. Карпец, В.Н. Кудрявцев, Н.Ф. Кузнецова, А.Б. Сахаров и А.М. Яковлев*, которые в 1983 г. получили государственную премию СССР, *Ю.Д. Блувштейн, К.Е. Игошев, Г.М. Миньковский, Н.А. Стручков* и др.

В 70-90-е годы интенсивно исследуются проблемы причин преступности (*А.И. Долгова, И.И. Карпец, В.Н. Кудрявцев, В.А. Номоконов, У.С. Джекебаев, А.Б. Сахаров, М.Д. Шаргородский, А.М. Яковлев* и др.), преступности (*Ю.Д. Блувштейн, Н.Ф. Кузнецова, С.Е. Вицин, Д.А. Ли, В.В. Лунеев, А.А. Конев, Л.И. Спиридонов*), механизма преступного поведения и личности преступника (*Ю.М. Антонян, П.С. Дагель, К.Е. Игошев, Н.С. Лейкина, А.Р. Ратинов, С.А. Тарарухин, И.Г. Филановский* и др.), виктимологии (*Л.В. Франк, Д.В. Ривман, В.Я. Рыбальская, П.С. Дагель, С.С. Остроумов, В.С. Минская, В.С. Устинов* и др.), прогнозирования и планирования борьбы с преступностью (*Г.А. Аванесов, С.В. Бородин, В.В. Орехов, В.В. Панкратов* и др.), предупреждения преступности (*А.И. Алексеев, А.Э. Жалинский, Г.М. Миньковский, В.К. Звирбуль, Г.Е. Саркисов, В.С. Устинов, А.С. Шляпчиков* и др.), преступности несовершеннолетних (*Г.М. Миньковский, Е.В. Болдырев, В.Д. Ермаков, К.Е. Игошев* и др.), организованной преступности (*А.И. Гуров, В.С. Овчинский, В.А. Номоконов, В.С. Устинов* и др.), насильственной преступности (*Ю.М. Антонян, С.Б. Алимов, Э.Ф. Побегайло, Д.А. Шестаков* и др.), рецидивной преступности (*А.И. Алексеев, Ю.И. Бытко, Ю.В. Солопанов, О.В. Старков, Г.Ф. Хохряков* и др.), экономических и других корыстных преступлений (*Б.В. Волженкин, Г.В. Дашков, А.Н. Ларьков, В.Г. Танасевич, В.С. Устинов, И.Л. Шрага, В.Б. Ястребов, А.М. Яковлева* и др.), неосторожной преступности (*П.С. Дагель, Б.Л. Зотов, В.В. Катков, В.А. Серебрякова, В.Е. Квашиц, В.Б. Ястребов*).

В 80-90-е годы были сформированы такие частные криминологические теории как региональная криминология (*К.К. Горяинов, К.К. Ростов* и др.), семейная криминология (*Д.А. Шестаков*), криминология средств массовой коммуникации (*Г.Н. Горшенков, В.Т. Томин* и др.), криминология женской преступности (*Ю.М. Антонян, В.Н. Зырянов, В.А. Серебрякова* и др.), политическая криминология (*С.В. Дьяков, П.А. Кабанов, В.В. Лунеев, Д.А. Шестаков* и др.), военная криминология (*В.В. Лунеев*), психиатрическая криминология (*Ю.М. Антонян, С.В. Бородин, С.В. Полубинская* и др.) и т.д.

Освоение достижений западной криминологии проходило через призму критики ее т.н. реакционной сущности. Это во многом надуманная, заказная критика имела и положительную сторону. Для того, чтобы критиковать, надо было что-то противопоставлять и это стимулировало научную мысль на поиск оригинальных подходов, не совпадающих с западными криминологическими концепциями. Этим занимались как вышеперечисленные видные криминологи, так и другие известные ученые (*Б.С. Никифоров, Э.Б. Мельникова, И.Б. Михайловская, Ф.М. Решетников, М.Д. Шаргородский, В.П. Шупилов* и др.).

Советский период возрождения криминологии завершает фундаментальный двухтомный «Курс советской криминологии», изданный в 1985-1986 годы.

Новый же период развития отечественной криминологии ознаменовался присуждением в 1998 г. Государственной премии России проф. *В.В. Лунееву* за фундаментальный труд «Преступность XX века. Мировой криминологический анализ» (1997 г.).

Выводы:

1. Криминология начала XX века не была самостоятельной наукой. Большинство специалистов уголовного права (кроме *Н.Д. Сергеевского, Н.С. Таганцева*)¹⁰ считали криминологию частью модернизированного уголовного права. Поэтому и не обсуждался вопрос о выделении криминологии, или, иначе, этиологии преступности в отдельную науку. Вместе с тем «учение о факторах преступности» в конце XIX – начале XX века обрело свое место в системе научного знания¹¹. Криминология конца XX века бесспорно сформировалась как самостоятельная наука.

2. Вековая дискуссия, которой начало положил в России *М.В. Духовской*, о предмете уголовного права, попытка соединить догматику (классику) с социологией (с изучением причин преступности) потерпела полное фиаско. Оказались правы противники такого скрещивания, такого симбиоза. Один из них – *Н.Д. Сергеевский* писал, что юридическое исследование не соединимо с социологическим и не может войти в состав одной науки, что такое соединение может быть лишь механическим, но отнюдь не внутренним. Он предсказал, что социологическое исследование преступления и наказания «может образовать собой самостоятельную науку... материалом же для нее послужат главным образом данные, добываемые через посредство статистических работ»¹².

3. Криминология начала XX века была более эмпирична, чем криминология конца XX века.

4. Криминология начала XX века была более плюралистична, чем криминология конца века.

5. В начале XX века криминологические исследования в равной степени проводились юристами и представителями других профессий, особенно врачами.

В конце XX века криминологией в основном занимаются юристы и лишь несколько ученых с неюридическим образованием (*Г.Н. Горшенков, С.Л. Сибиряков, К.К. Ростов* и др.).

Однако в постсоветский период намечается тенденция участия в криминологических исследованиях социологов, психологов, экономистов и некоторых других специалистов.

6. В советский период фактически перестало развиваться антропологическое направление в криминологии. Социологическое однообразие было нарушено громкими выступлениями саратовского профессора *И.С. Ной*, воскресившего на советской почве дискуссию о соотношении социального и биологического. *И.С. Ной* отрекся от «реакционных» буржуазных биологических и социологических теорий, и исходя из марксистского тезиса, что социализм не порождает преступность, делал вывод: значит при социализме - преступления явление биологическое. Он в союзники взял известного советского генетика *В.П. Эфроимсона* и для подтверждения своей концепции цитировал следующие слова *В.П. Эфроимсона*: «Подобно тому как с улучшением материальных и санитарных условий среди заболеваний выходят на передний план непосредственные дефекты, оттесняя дефекты, порождаемые средой (инфекции, последствия недоедания, авитаминоза и т.д.), так и с ослаблением острой нужды народа и других чисто социальных предпосылок преступности, начинают яснее выступать предпосылки биологические»¹³.

И.С. Ной в острой полемике с криминологами *А.А. Герцензоном, И.И. Карпецом* и *В.Н. Кудрявцевым* и генетиком *Н.П. Дубининым* доказывал, что «не предопределяя преступное поведение, социальные факторы в развитом социалистическом обществе, имеющие негативный характер, действуют через сложные опосредствования не только на нравственный облик человека, но и на его биологию, а точнее на соответствующее проявление этой биологии...»¹⁴.

Криминологи (*И.И. Карпец, В.Н. Кудрявцев*) и генетик *Н.П. Дубинин* для борьбы с возмутителем спокойствия *И.С. Ноем* объединились и написали совместную работу «Генетика, поведение, ответственность» (1982 г.).

7. Отечественная постсоветская криминология, преодолев легкое замешательство, продолжает развиваться в лучших традициях социализма, следовать прежним объяснительным теориям. Это относится не только к мэтрам криминологии (*В.Н. Кудрявцев, Н.Ф. Кузнецова*), но и к более молодым ученым (*А.И. Алексеев, А.И. Долгова, Э.Ф. Побегайло, Г.Ф. Хохряков* и др.).

Так, известный криминологический диссидент *Г.Ф. Хохряков* пишет, что советскую криминологию ни в коем случае нельзя списывать со счетов, хотя ей и не удалось создать объяснения, которыми бы охватывалось действие причин на всех уровнях и во всех сферах жизнедеятельности общества¹⁵.

Г.Ф. Хохряков отмечает в качестве заслуги советской криминологии открытие, отыскание универсальной категории для объяснений природы преступности, каковой, по его мнению, является категория социального противоречия¹⁶.

8. В России создается новое общество и поэтому России нужна новая криминология, которая бы помогла решать проблемы борьбы с качественно обновленной преступностью. Прав великий советско-российский ученый *Л.И. Спиридонов*, сказавший, что разным историческим типам обществ присущи различные криминологии¹⁷.

¹См.: *Духовской М.В.* Задачи науки уголовного права//Временник Демидовского юридического лицея. Кн. 4. – Ярославль, 1873. С 9.

²См.: *Фойницкий И.* Влияние времени года на распределение преступлений//Судебный журнал. – 1873. – № 1-2.

³См.: *Фойницкий И.* Указ. статья. С. 136; Он же. Факторы преступности//В кн.: История русской правовой мысли. – М., 1998. С. 575-601.

⁴См.: *Остроумов С.С.* Преступность и ее причины в дореволюционной России. – М. 1980. С. 151. Также считает *В.П. Кашенов* (См.: История русской Правовой мысли. – М., 1998. С. 518).

⁵Цит. по кн.: *Остроумов С.* Указ. работа. С. 154.

⁶См.: *Тарновский Е.Н.* Изменение преступности в различных общественных группах // Юридический вестник. – 1889. – №5; Влияние хлебных цен и урожаев на движение преступлений против собственности в России // Журнал Министерство юстиции. – 1898. – №2; Статистика преступности лиц дворянского сословия//Вестник права. – 1900. – №10; Конокрадство в настоящее время и в дореволюционную эпоху. В сб.: Проблемы преступности. Вып.2. – М.-Л., 1927. С. 100-109 и др.

⁷См.: *Неклюдов Н.А.* Уголовно-статистические этюды. СПб., 1866. С. 50-52.

⁸Первое издание книги вышло в Петербурге 1900 г. под псевдонимом и было названо «Популярная уголовная криминология – несчастные о преступлениях и преступниках».

⁹Одной из последних книг вышли работы Б. С. Утевского (См. *Утевский Б.С.* Несовершеннолетние правонарушители. – Л., 1932).

¹⁰См.: *Сергеевский Н.Д.* Преступление и наказание как предмет юридической науки//Юрид. вестник. – 1879. – № 12. С. 886-891. *Таганцев Н.С.* Русское уголовное право: лекции. Т.1. – СПб., 1902. С. 33.

¹¹См.: Криминология. Под ред. *Н.Ф. Кузнецовой* и *Г.М. Миньковского*. – М., 1998. С.31

¹²*Сергеевский Н.Д.* Указ. статья. С. 886.

¹³*Эфроимсон В.* Родословная альтруизма//Новый мир. – 1971. – №10. – С. 271.

¹⁴*Ной И.С.* Методологические проблемы советской криминологии. – Саратов, 1975 С.137.

¹⁵См.: *Хохряков Г.Ф.* Криминология. – М., 1999. С.189.

¹⁶См.: *Хохряков Г.Ф.* Указ. кн. С.187.

¹⁷См.: *Спиридонов Л.И.* Криминологический факт и его оценка//В кн.: Криминология и уголовная политика. – М., 1985. С.22.

**ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ
РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ НАУКИ НА 2011-2015 рр.**

ЗАТВЕРДЖЕНО постановою
загальних зборів Національної
академії правових наук України
від 24 вересня 2010 р. №14-10

Правові механізми забезпечення і захисту прав та свобод людини і громадянина

1. Становлення і розвиток правових механізмів забезпечення і захисту прав та свобод людини і громадянина (історико-правові аспекти).
2. Методологічні проблеми дослідження стану юридичного забезпечення і захисту прав та свобод людини і громадянина.
3. Удосконалення правових механізмів забезпечення прав і свобод людини та громадянина (теоретико-методологічні та практико-прикладні аспекти).
4. Міжнародні стандарти та державно-юридичні засоби забезпечення прав людини в Україні.
5. Рішення Європейського суду з прав людини в механізмі забезпечення та захисту прав і свобод людини і громадянина.
6. Особливості реалізації, механізми забезпечення й гарантій основних суб'єктивних цивільних прав та законних інтересів особи.

Проблеми формування національної правової системи України

1. Історичні засади процесу формування національної правової системи України.
2. Методологічні проблеми дослідження стану правової системи України.
3. Сучасні тенденції і напрями розвитку правової системи України.
4. Розвиток правової системи України в умовах становлення європейського правового простору.
5. Нормотворча та правозастосовна діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Правове забезпечення державного будівництва, розвитку політичної системи та місцевого самоврядування

1. Проблеми удосконалення правового регулювання компетенції органів публічної влади та державно-правової конфліктології.
2. Конституційно-правове регулювання механізму реалізації публічної влади в Україні.
3. Державно-правові проблеми забезпечення національної безпеки України.
4. Проблеми функціонування органів виконавчої влади та адміністративно-правових відносин на сучасному етапі.
5. Проблеми удосконалення організації та функціонування влади на місцевому рівні.
6. Механізми державного регулювання господарських відносин в Україні.

Правове регулювання інноваційного розвитку України

1. Цивільно-правові засоби забезпечення інноваційного розвитку.
2. Правові проблеми інноваційного розвитку аграрного сектора економіки України.

3. Проблеми реалізації та захисту прав інтелектуальної власності в умовах сучасного технологічного розвитку.
4. Правове забезпечення інноваційної політики держави.
5. Правові режими здійснення інноваційної та інвестиційної діяльності.
6. Міжнародні стандарти і правове забезпечення розбудови інформаційного суспільства та інтеграції України у світовий інформаційний простір.

Правові засоби боротьби зі злочинністю

1. Методологічні та теоретичні проблеми боротьби зі злочинністю в Україні в умовах сучасного розвитку.
2. Теоретичні та прикладні проблеми кримінально-правового, кримінально-процесуального, кримінально-виконавчого та криміналістичного забезпечення захисту прав і свобод людини і громадянина.
3. Використання сучасних досягнень науки і техніки у боротьбі зі злочинністю.
4. Методологічні засади функціонування органів кримінального переслідування та суду.
5. Теоретичні та практичні проблеми боротьби зі злочинами у сфері службової діяльності на сучасному етапі розвитку України.
6. Проблеми криміналістичного забезпечення оптимізації слідчої діяльності.

Україна в системі сучасного міжнародного правопорядку

1. Правові проблеми визначення і реалізації державного суверенітету в умовах європейської інтеграції та глобалізації.
2. Проблеми розвитку місцевого самоврядування в Україні в контексті наближення до європейських правових стандартів.
3. Досвід удосконалення органів державної влади в європейських країнах та можливості його застосування в Україні.
4. Конституційно-правові аспекти реформування інституту виборів в аспекті міжнародних стандартів.
5. Теоретичні і прикладні проблеми участі громадськості у запобіганні злочинності: вітчизняний та міжнародний досвід.
6. Дослідження міжнародного та європейського досвіду правової охорони та захисту прав інтелектуальної власності в процесі гармонізації національного законодавства.
7. Уніфікація приватного права Європи та тенденції розвитку цивільного законодавства у контексті Євроінтеграції.

ПЕРЕЛІК
НАУКОВИХ УСТАНОВ ТА ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ, В
ЯКИХ ФУНКЦІОНУЮТЬ СПЕЦІАЛІЗОВАНІ ВЧЕНІ РАДИ, ІЗ
ЗАЗНАЧЕННЯМ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЗА ЯКИМИ В НИХ
ВІДБУВАЮТЬСЯ ЗАХИСТИ ДИСЕРТАЦІЙ
(станом на 14.02.2014 р.)

Місто	Установа, в якій функціонує спеціалізована вчена рада	Шифр спеціалізованої вченої ради	Спеціальність	Термін / наказ
Київ	Національна академія внутрішніх справ МВС України	Д 26.007.03	12.00.07 12.00.08	26.09.12-26.09.15/ № 1049 26.09.12
Київ	Академія адвокатури України (приватний вуз)	К 26.122.01	12.00.08 12.00.09 12.00.10	31.05.13-31.05.16/ № 564 31.05.13
Київ	Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України	Д 26.236.02	12.00.03 12.00.06 12.00.08	11.04.11-11.04.14/ № 320 08.04.11
Київ	Національна академія прокуратури України	Д 26.730.01	12.00.08 12.00.09 12.00.10	14.02.14-14.02.17/ № 153 14.02.14
Київ	Державний науково-дослідний інститут МВС України	Д 26.732.01	12.00.07 12.00.08	01.06.11-01.06.14/ № 472 01.06.11
Харків	Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса	К 64.502.01	12.00.07 12.00.08 12.00.09	30.11.12-30.11.14/ № 1351 30.11.12
Харків	Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого МОН України	Д 64.086.01	12.00.07 12.00.08 12.00.09	23.12.11-23.12.14/ № 1516 23.12.11
Одеса	Національний університет „Одеська юридична академія” МОН України	Д 41.086.03	12.00.03 12.00.05 12.00.08 12.00.09	26.09.12-26.09.15/ № 1049 26.09.12
Одеса	Міжнародний гуманітарний університет МОН України	К 41.136.01	12.00.01 12.00.03 12.00.08 12.00.09	17.02.12-17.02.14/ № 188 17.02.12
Львів	Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України	Д 35.725.02	12.00.08 12.00.12	01.07.11-01.07.14/ № 481 01.06.11
Запоріжжя	Класичний приватний університет МОН України	Д 17.127.07	12.00.08 12.00.09	06.11.14-06.11.17 № 1279 06.11.14
Київ	Київський національний університет імені Тараса Шевченка	Д 26.001.05	12.00.08 12.00.09	26.09.12-26.09.15/ № 1049 26.09.12
Харків	Харківський національний університет внутрішніх справ МВС України	Д 64.700.03	12.00.08	06.11.14-06.11.17 № 1279 06.11.14

ТЕМАТИКА
НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ З ПРОБЛЕМ КРИМІНОЛОГІЇ НА
ПЕРШЕ ДЕСЯТИРІЧЧЯ XXI СТОЛІТТЯ

1. Загальні проблеми кримінології.

1. Історія розвитку кримінології в Україні.
2. Розвиток кримінологічної науки у незалежній Україні (1991-2001).
3. Сучасне уявлення про кримінологію як науку.
4. Предмет кримінології: складові елементи, їх співвідношення, змістовні зміни.
5. Основні кримінологічні проблеми перехідного українського суспільства.
6. Основні проблеми та завдання української кримінології, суспільні потреби її розвитку.
7. Прогноз розвитку кримінологічної науки.
8. Проблеми, напрямки, засоби удосконалення кримінологічної науки, вирощування її наукових кадрів.

2. Функції кримінологічної науки.

9. Основні функції кримінологічної науки.
10. Основні напрямки та форми реалізації загально-пізнавальної функції кримінологічної науки.
11. Соціокультурна функція кримінології. Кримінологічне забезпечення соціокультурного та морально-психологічного удосконалення.
12. Освітня функція кримінологічної науки: напрямки, форми, засоби реалізації.
13. Прогностична функція кримінологічної науки і стан виконання, форми, результати.
14. Конструктивно-проектувальна та інші прикладні функції кримінологічної науки. Проблеми зміцнення зв'язків кримінологічної науки і практики.
15. Політична та ідеологічна функція кримінології.
16. Кримінологічне обґрунтування подальшого розвитку української держави і права.
17. Кримінологічні проблеми забезпечення і захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина.
18. Кримінологічне обґрунтування державної, у тому числі кримінальної політики.
19. Кримінологічне обґрунтування законодавства, засоби та форми реалізації; кримінологічний аналіз практики застосування законодавчих актів.
20. Кримінологічне обґрунтування потреб удосконалення кримінального законодавства.
21. Кримінологічне обґрунтування системи та окремих видів кримінальних покарань.
22. Пізнання та врахування українською кримінологією сучасних зарубіжних кримінологічних теорій та вчень.

3. Методологія та методи кримінологічних досліджень. Кримінологічна інформація.

23. Концептуальні методологічні проблеми кримінологічної науки.
24. Проблеми формування філософії та методології кримінологічних досліджень.
25. Соціальна зумовленість кримінологічних досліджень.
26. Методологічний зв'язок кримінологічних та загально соціальних досліджень.
27. Реалізація методологічних доктрин, принципів, настанов через методи кримінологічних досліджень.
28. Методи кримінологічних досліджень, в тому числі специфічні для окремих видів злочинності, категорій злочинів.
29. Методики кримінологічних досліджень: види, систематизація, удосконалення, засоби забезпечення адекватного використання.
30. Проблеми комплексного застосування різних методів та методик кримінологічних досліджень.
31. Проблеми застосування в кримінології методів та методик інших наук. Взаємодія кримінології з іншими науками.
32. Проблеми застосування математичних методів та засобів роботи з кримінологічною інформацією.
33. Кримінологічна інформація: поняття, види, джерела, засоби і форми забезпечення більш повного та адекватного використання.
34. Наукове обґрунтування та забезпечення створення Державної автоматизованої системи кримінологічної інформації.
35. Проблеми розробки та застосування галузевих, регіональних електронних банків даних, систем та мереж кримінологічної інформації.
36. Проблеми комп'ютеризації та стандартизації кримінологічних досліджень.

4. Злочинність. Загальні питання.

37. Теоретичне уявлення про злочинність: історичний екскурс, сучасний погляд, порівняльний огляд нинішніх зарубіжних теорій.
38. Теорія злочинності в сучасній Україні.
39. Найбільш актуальні проблеми злочинності: сьогодні та у ближчому майбутньому.

40. Стан та динаміка злочинності в Україні: забезпечення адекватного науково-обґрунтованого уявлення.
41. Нинішня система реєстрації інформації про вчинення діянь з ознаками злочину, стан реагування на цю інформацію; потреби, форми, засоби удосконалення цієї системи.
42. Проблеми латентної злочинності: поняття, структура, обсяг, причини; напрямки, форми, засоби її скорочення; вплив на латентну злочинність, її латентних чинників.
43. Кримінологічна характеристика та структуризація злочинності.
44. Соціологія злочинності, в т. ч. злочинності окремих соціальних, груп, категорій населення.
45. Кримінологічне обґрунтування стратегії та системи протидії злочинності в Україні, окремому регіоні.
46. Кримінологічна характеристика сучасних засобів протидії злочинності, обґрунтування проблем та шляхів їх удосконалення.
47. Проблеми криміналізації та декриміналізації суспільне небезпечних діянь.
48. Концептуальні засади державного та громадянського контролю за злочинністю.
49. Концептуальні засади, форми та методи громадянського контролю за діяльністю державних органів по боротьбі зі злочинністю.
50. Прогнозування злочинності: теорія, методика, практика.

5. Причини і умови злочинності в цілому.

51. Сучасні теорії причин і умов злочинності.
52. Кримінологічна детермінація; поняття, структура, механізм дії.
53. Передумови, причини і умови криміналізації суспільства, окремих соціальних груп, шляхи та засоби запобігання цим процесам.
54. Причини та умови злочинності на різних рівнях: макро -, мікро середовище, вид (категорія) злочинів, галузь, регіон.
55. Світова глобалізація і злочинність: вплив, чинники, напрямки та форми прояву.
56. Кримінологічна ситуація: поняття, чинники, методи оцінки, засоби впливу.
57. Криміногенні чинники злочинності: поняття, система, класифікація, механізми криміногенної дії.
58. Характеристика різних груп чинників злочинності; економічних, політичних, правових, організаційно-управлінських, соціокультурних, морально-психологічних.
59. Антигромадська некриміналізована діяльність і злочинність: взаємозв'язок та взаємовплив, стратегія протидії.
60. Алкоголізм, наркоманія, статева розпуста і злочинність.
61. Кримінальна субкультура: характеристика, взаємозв'язок із злочинністю. механізми репродукування та обмеження.
62. Вплив кіно -, відео - та телепродукції на вчинення злочинів та інших антисуспільних дій, насамперед підлітками та молоддю.
63. Інформаційне відображення причин і умов злочинності, сучасні методи узагальнення, систематизації, автоматизації, прикладного використання інформації.

6. Особа злочинця та злочинна поведінка.

64. Сучасні теорії особи злочинця: поняття, зміст, структура.
65. Формування особи злочинця загалом, в т. ч. по окремих видах (категоріях) злочинів, соціальних групах; структура несприятливого формування особи злочинця.
66. Злочинна поведінка: структура, соціальні та індивідуальні чинники, механізм, мотивація.
67. Визначення впливу особливостей національного менталітету, расової, етнічної, релігійної, у тому числі конфесійної, належності на обумовлення злочинної поведінки.
68. Індивідуальні (біологічні, характерологічні, психологічні, інші) особливості злочинців в системі детермінації злочинної поведінки.
69. Сучасні кримінально-психологічні установки.
70. Злочинна поведінка та злочинна діяльність: спільні ознаки та відмінності. Структура злочинної діяльності.
71. Кримінологічна структуризація осіб, що вчиняють злочини, ознаки окремих груп цих осіб.
72. Класифікація, соціальна та кримінологічна типологія осіб, що вчиняють злочини.
73. Типологія особи злочинця та прогнозування індивідуальної злочинної поведінки.
74. Характеристика злочинної діяльності загалом та по окремих видах / категоріях злочинів.
75. Кримінологічна характеристика особи злочинця загалом та по окремих видах / категоріях злочинів, соціальних та соціально-демографічних групах, а також групах осіб з однаковими індивідуальними особливостями.

7. Проблеми віктимології.

76. Віктимізація та злочинність: зв'язки, залежності, заходи безпеки та профілактики.
77. Проблеми віктимності потерпілих у насильницьких, статевих, сімейно-побутових, інших злочинах.
78. Віктимізація підприємців, приватних власників, інших суб'єктів господарювання у відносинах з державними службовцями, працівниками правоохоронних органів, членами кримінальних угруповань.

79. Віктимність учасників ринкових відносин в умовах поширення легалізованої корупції, вибіркового забезпечення комерційної позаконкурентності, криміналізації влади.

8. Попередження злочинності. Загальні питання.

80. Теорія попередження злочинності: історія, сучасний стан, проблеми розвитку.
 81. Напрямки, види, класифікація заходів попередження злочинності. Термінологічні проблеми,
 82. Попередження злочинності як форма соціального контролю за її чинниками.
 83. Загально соціальне попередження злочинності.
 84. Спеціально-кримінологічне попередження, злочинності, злочинної поведінки, злочинної діяльності.
 85. Загальні та індивідуальні заходи спеціально-кримінологічного попередження.
 86. Профілактика як напрямок попередження злочинності, злочинної поведінки, злочинної діяльності, різновиди профілактики.
 87. Форми, методи, заходи, тактика профілактичної діяльності загалом.
 88. Особливості профілактики злочинності на загальнодержавному, галузевому, регіональному, об'єктовому рівнях.
 89. Особливості загальної, групової, індивідуальної профілактики злочинної поведінки, злочинної діяльності.
 90. Використання положень різних галузей права для розробки та здійснення заходів профілактики злочинності та окремих видів злочинів.
 91. Запобігання та припинення злочинної поведінки, злочинної діяльності як напрямки їх попередження.
 92. Використання спеціальних (неюрідичних) знань у попередженні злочинності, злочинної поведінки, злочинної діяльності.
 93. Використання сучасних інформаційних технологій і а автоматизованих систем, технічних засобів для попередження злочинності, злочинної поведінки, злочинної діяльності.
 94. Розробка, запровадження та практика застосування сучасних кримінологічних засобів попередження злочинності, злочинної поведінки, злочинної діяльності: кримінологічна експертиза; методика прогнозування та профілактики індивідуальної злочинної поведінки, групової злочинної діяльності; інформаційно-запобіжні комплекси кримінологічної безпеки та зниження ризику підприємницької, банківської, іншої фінансової та комерційної діяльності; системи соціальної підтримки та ресоціалізації; кримінологічна підтримка та захист електронних засобів та послуг; кримінологічна просвіта та підвищення рівня антикриміногенної активності громадян та інституцій громадянського суспільства; взаємодія держави, її правоохоронних органів та церкви у профілактиці та припиненні злочинної діяльності.
 95. Кримінологічні проблеми посилення позитивного інформаційно-психологічного впливу на злочинність та осіб з передкримінальною та посткримінальною поведінкою.
 96. Шляхи, форми, засоби активізації профілактичної діяльності Кримінологічної Асоціації України.

9. Організована злочинність загалом. Причини, умови, попередження, протидія.

97. Сутність і поняття організованої злочинності.
 98. Організована злочинність як вид злочинної діяльності, відмінність від групової злочинності без ознак організованої діяльності.
 99. Кримінологічна характеристика та основні ознаки організованої злочинної діяльності.
 100. Організована злочинна група: ознаки, відмінність від групи, яка вчиняє злочини без ознак організованої діяльності.
 101. Злочинна організація: ознаки, характеристика організованої злочинної діяльності, відмінність від організованої злочинної групи.
 102. Причини та умови організованої злочинної діяльності.
 103. Соціально-економічні трансформації та потреби накопичення капіталу в якості передумов організованої злочинної діяльності.
 104. Системний зв'язок організованої злочинної діяльності, великомасштабної корупції і "відмивання" доходів, отриманих злочинним шляхом.
 105. Організована злочинність і влада.
 106. Недоліки політичної системи суспільства та їх вплив на організовану злочинність.
 107. Організована злочинна діяльність з метою підкорення системи (елементів) правоохорони та судочинства.
 108. Структура організованої злочинності в Україні: рівні, напрямки, форми, «ядро» та «периферія» проявів.
 109. Зв'язок організованої злочинної діяльності з недержавними структурами охорони і безпеки.
 110. Практика реагування правоохоронних органів на інформацію про організовану злочинну діяльність.
 111. «Вибіркове» ставлення правоохоронних органів до застосування кримінально-правових та процесуальних засобів до учасників організованої злочинної діяльності: форми, причини, заходи протидії.
 112. Загальна стратегія попередження та протидії організованим злочинностям.
 113. Кримінологічні проблеми запобігання та протидії легалізації («відмиванню») коштів злочинного походження.

10. Економічна злочинність, у т. ч. організована. Причини, умови, попередження, протидія.

114. Сутність, зміст та загальна структура економічної злочинності в Україні за сучасних соціально-економічних умов.
115. Теорія економічної злочинності в перехідних економіках.
116. Кримінологічна характеристика сучасної економічної злочинності: загалом, по окремих галузях, секторах економіки з різними формами власності, в окремих регіонах.
117. Прогноз економічної злочинності: короткостроковий, середньостроковий, довгостроковий.
118. Організована економічна злочинна діяльність; сутність, поняття, напрямки, форми.
119. Зв'язки, взаємопотреби та взаємодія організованої економічної злочинної діяльності з іншими напрямками та формами організованої злочинності.
120. Кримінологічна характеристика, чинники, особливості проявів, попередження та припинення економічної злочинності, у тому числі організованої у найбільш пріоритетних сферах: «тіньової» економіки, роздержавлення (приватизації), управління державним майном, кредитно-банківської, фінансової систем, використання бюджетних коштів, ринку цінних напорів, паливно-енергетичного комплексу, аграрного сектору, а також в окремому регіоні.
121. Кримінологічна безпека соціально-економічних перетворень.
122. Проблеми кримінологічного захисту національної економіки від транснаціональних корпорацій.
123. Захист банківських та фінансових установ від правопорушень, адміністративного втручання, кримінальних проявів.
124. Злочинність та інші небезпечні протиправні дії у сфері управління економікою: прояви, чинники, криміногенне поєднання функцій влади і управління з бізнесовими інтересами, управлінські рішення з кримінологічними наслідками, заходи попередження та протидії.
125. Кримінологічні проблеми адміністративної реформи.
126. Захист малого і середнього підприємництва від злочинних посягань та інших протиправних перешкод.
127. Кримінологічне забезпечення захисту інвестицій в економіку України.
128. Кримінологічні проблеми попередження та протидії ухиленню від сплати податків.
129. Негативні явища в діяльності податкової служби в якості чинника тінізації підприємництва, розвитку корупційних відносин.
130. Позанормативний тиск силових, інших адміністративних, податкових структур на підприємство в якості чинника його підкорення корупційним відносинам, організованій злочинності.

11. Організована злочинність в інших (крім економіки) сферах суспільства.

131. Попередження та припинення використання національних та міжнародних електронних систем і мереж у злочинних цілях.
132. Комп'ютерна злочинність: стан, чинники, засоби протидії.
133. Проблеми попередження та протидії незаконному обігу та збуту зброї.
134. Наркобізнес в Україні: стан, динаміка, чинники, напрямки та засоби попередження і протидії.
135. Кримінологічні проблеми попередження та знешкодження проявів тероризму.
136. Кримінологічні проблеми попередження та протидії вбивствам та іншим насильницьким злочинам «на замовлення».
137. Кримінологічні проблеми попередження та протидії бандитизму.
138. Кримінологічні проблеми попередження та припинення торгівлі людьми: стан, причини, форми та засоби.
139. Кримінологічні проблеми попередження та припинення нелегальної міграції.
140. Кримінологічна характеристика організованої контрабандної діяльності: форми, чинники, засоби протидії.
141. Організована злочинна діяльність в сфері грального, порно-, відео- та аудіопіратського бізнесу, проституції.
142. Організоване злочинне вимагання, шантаж та шахрайство; проблеми попередження та протидії.

12. Кримінологічні проблеми протидії корупції.

143. Поняття та види корупції.
144. Стан діяльності по усуненню причин і умов корупції та корупційних проявів.
145. Прояви корупції в економіці, в тому числі легалізована корупція для забезпечення позаконкурентного становища у ринкових відносинах.
146. Корупційні прояви та інтереси у правоохоронній системі, «вибірковий» підхід у здійсненні правоохорони.
147. Запобігання корупції та інших проявів протиправної службової недоброчесності у державному апараті.
148. Причини, умови, засоби попередження корупційних діянь в органах місцевого самоврядування.
149. Проблеми протидії корупції, пов'язаної з організованою, економічною, транснаціональною. Іншою злочинністю.
150. Причини та умови корупційних діянь з боку підприємців, заходи запобігання та протидії.

151. Легалізоване вимагання через зловживання владою або бездіяльність влади у виконанні функцій щодо населення.
152. Сучасне інформаційне забезпечення запобігання та протидії корупції; проблеми формування та функціонування автоматизованого банку даних.
153. Проблеми забезпечення повноти, сучасного моніторингу, аналізу, результативного використання інформації про чинники корупції.
154. Форми, методи, досвід участі громадських формувань, інституцій громадянського суспільства у здійсненні контролю за корупцією та діяльністю державних органів по запобіганню і викриттю її проявів, притягненню винних до відповідальності.
155. Проблеми удосконалення законодавства про запобігання та протидію корупційним проявам і практики його застосування.

13. Причини, умови, попередження окремих видів злочинів.

169. Насильницьких, статевих, в сімейно-побутовій сфері, із проявами агресії, застосуванням жорстокості та особливої жорстокості, корисливих, корисливо-насильницьких, з боку та у відношенні молоді, неповнолітніх, а також злочинів раніше засуджених, жінок, на ґрунті пияцтва, наркоманії, в установах по виконанню покарань.
170. Злочини проти держави: стан, тенденції, чинники, заходи попередження.
171. Злочинні порушення виборчих, трудових, інших особистих прав і свобод людини і громадянина: обумовлення, заходи попередження та протидії.
172. Характеристика, причини та умови, запобігання злочинів, пов'язаних з використанням та обігом зброї.
173. Кримінологічна характеристика правопорушень стосовно свободи совісті.

14. Транснаціональна злочинність.

174. Концептуальні засади визначення транснаціональної злочинності. Конвенція ООН та інші міжнародні документи про протидію організованій транснаціональній злочинності.
175. Загальна і соціально-економічна глобалізація та транснаціональна злочинність.
176. Зв'язок транснаціональної злочинності з економічними інтересами транснаціональних корпорацій, світовим розподілом економічних та фінансових сфер впливу.
177. Кримінологічна характеристика транснаціональної злочинності в Україні, її зв'язок з національного організованою злочинністю.
178. Транскордонна злочинність як прояв транснаціональної злочинності: прояви, чинники, механізми, засоби попередження та протидії.
179. Стан: чинники, форми та засоби попередження і протидії окремих видів і категорій транснаціональної злочинності: переміщення зброї, вибухових, радіоактивних речовин, валютних коштів з використанням офшорних зон; транснаціональне «відмивання» доходів, отриманих незаконним шляхом; міжнародний наркообіг та наркобізнес; міжнародний тероризм; торгівля жінками і дітьми, нелегальна міграція; злочинні посягання на авторські права іноземних осіб тощо.

15. Міжнародне співробітництво у сфері кримінологічної науки.

180. Міжнародний обмін науковою кримінологічною інформацією.
181. Спільні (партнерські) кримінологічні дослідження: тематика, організація, форми, результати.
182. Співпраця у виданні кримінологічної літератури.
183. Участь у міжнародних (зарубіжних) конкурсах, тендерах, виборюванні грантів тощо на проведення наукових робіт в галузі кримінології.
184. Участь науковців - кримінологів України у вивченні досвіду зарубіжних країн щодо дослідження та розв'язання кримінологічних проблем.
185. Участь у діяльності міжнародних, європейських, регіональних організацій (об'єднань) кримінологів.
186. Міжнародне співробітництво у дослідженні та розробці заходів протидії злочинності та її окремих видів і категорій.
187. Завдання кримінологічної науки у забезпеченні об'єктивного "іміджу" України у світовому співтоваристві.

Тематика розроблена Координаційним бюро з проблем кримінології Академії правових наук України

СТРУКТУРА ПЕРСПЕКТИВНОЇ ТЕМАТИКИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ З ПРОБЛЕМ КРИМІНОЛОГІЇ

1. Загальні питання кримінології.
 2. Кримінологічна інформація. Методи кримінологічних досліджень.
 3. Злочинність. Загальні питання.
 4. Детермінація злочинності в цілому.
 5. Особа злочинця.
 - 5.1. Механізм злочинної поведінки.
 6. Віктимологія.
 7. Запобігання злочинності. Теорія та загальні питання запобіжної діяльності.
 - 7.1. Профілактика злочинності та її проявів.
 8. Організована злочинність та її види. Причини, умови, протидія, запобігання.
 9. Злочинність у сфері економіки, включаючи організовану. Причини, умови, протидія, запобігання в економіці в цілому.
- В т.ч. по окремих галузях економіки:
- 9.1. Промисловість, у т.ч. приватизація.
 - 9.2. Фінансово-банківська система, у т.ч. валютні операції, “відмивання” “брудних” коштів.
 - 9.3. Підприємництво, середній, малий бізнес.
 - 9.4. Торівля зсередини країни.
 - 9.5. Зовнішньоекономічна діяльність. Митна система.
 - 9.6. Податкові відносини.
 - 9.7. Агропромисловий комплекс.
 - 9.8. Тіньова економіка.
 - 9.9. Інші галузі економіки.
10. Комп’ютерна злочинність.
 11. Кримінологічні проблеми запобігання та протидії корупції та іншим службовим злочинам.
 12. Причини, умови, запобігання окремим видам злочинів, а саме:
 - 12.1. Насильницькі.
 - 12.2. Корисливі.
 - 12.3. Корисливо-насильницькі.
 - 12.4. Злочини молоді.
 - 12.5. Злочини неповнолітніх.
 - 12.6. Злочини раніше засуджених.
 - 12.7. Злочини на ґрунті пияцтва.
 - 12.8. Наркоманія та наркозлочинність.
 - 12.9. Професійна злочинність.
 - 12.10. Злочинність у УВП.
 - 12.11. Злочини осіб з аномаліями психіки в межах осудності.
 - 12.12. Тероризм.
 - 12.13. Інші види злочинів
 13. Транснаціональна злочинність.
 - 13.1. Торівля людьми, нелегальна міграція.
 - 13.2. Контрабанда.
 14. Кримінологічні засоби запобігання злочинності (аналіз, прогнозування, експертиза, інформаційні системи тощо).
 15. Міжнародне співробітництво правоохоронних органів у боротьбі зі злочинністю.

Тематика розроблена Координаційним
бюро з проблем кримінології Академії
правових наук України

ВИДЫ ГРУПП ПРЕСТУПЛЕНИЙ ЗА ТЫСЯЧУ ЛЕТ¹

На основе сравнительного анализа деяний, признававшихся преступными в различные эпохи на протяжении более тысячи лет по уголовному праву Франции, Германии, Австрии, Италии и России, - начиная с так называемых варварских правд и кончая законодательством первой трети двадцатого века – *П. А. Сорокин и Н. С. Тимашев* выделили *семь групп преступлений*.

1. Наиболее распространенные, или абсолютные, виды преступлений: убийство, телесное повреждение, побои и насилие, изгнание плода, оскорбление, клевета, кража, грабеж, разбой, бандитизм, повреждение имущества общепасным способом, мошенничество, изнасилование, подделка денежных знаков, ложный донос, посягательство на высшие органы государства, измена.

2. Виды преступлений, тяготеющие к абсолютным (отсутствующие не более чем в трех кодексах): лишение свободы передвижения, нарушение неприкосновенности жилища (умышленное вторжение в чужое жилище или неоставление его против воли хозяина), присвоение находки или вверенного имущества, перемещение межевых знаков, повреждение имущества, святотатство, похищение женщины с ее согласия, многобрачие, нарушение супружеской верности, похищение женщины против ее воли, лжесвидетельство.

3. Распространенные виды преступлений (деяния, объявленные преступными в средние века и с тех пор включаемые во все кодексы): оставление в опасности, угроза, вымогательство, покупка краденого, плагиат, похищение либо подмена ребенка, сводничество, подделка документов, посягательство на конституцию, противодействие правительству либо узурпация его власти, освобождение заключенных, взяточничество.

4. Виды преступлений, близкие к распространенным (отсутствующие не более чем в трех кодексах): участие в дуэли и вызов на дуэль, злоупотребление вверенным имуществом, злоупотребление слабостью, неопытностью, легкомыслием или нуждами другого лица, ростовщичество, ложное банкротство, препятствие богослужению, развратные действия в отношении несовершеннолетней, соращение, развратные действия в отношении зависимых лиц, незаконное изъятие либо уничтожение документов, азартные игры, учинение беспорядков, принадлежность к запрещенному сообществу или группе, недонесение о задуманном преступлении.

5. Виды преступлений, включенные в кодексы в новое время (деяния, не считавшиеся преступными до XVII- XVIII вв.): поставление в опасность заражения венерической болезнью, принуждение (нарушение свободы выбора посредством насилия или угрозы насилием), незаконное разглашение тайны, шантаж, принуждение к совершению развратных действий, эксплуатация проституции, посягательство на существующий общественный строй, воспрепятствование осуществлению избирательного права посредством насилия или угрозы насилия, фальсификация результатов выборов.

6. Виды деяний, которые перестали считаться преступными в средневековье или новое время: самоубийство, атеизм, ересь и раскол, переход в другую веру, колдовство, неисполнение религиозных обрядов, контакт с евреями, тайный брак, ношение несоответствующей одежды, курение табака.

7. Виды деяний, время от времени объявляемые преступными: обращение в рабство, незаконное медицинское воздействие, нарушение тайны переписки, богохульство, осквернение трупа, кровосмешение, прелюбодеяние, гомосексуализм, скотоложество, публичное совершение непристойных действий, нарушение свободы торговли, забастовка, локаут, незаконное распоряжение жилой площадью и т. д.

¹ Коган В. М. Социальный механизм уголовно-правового воздействия. Моногр. – М.: Наука, 1983. – С. 38-39.

Співвідношення зареєстрованих злочинів за регіонами за 2011-2012 рр. (джерело: www.zloch.in.ua)

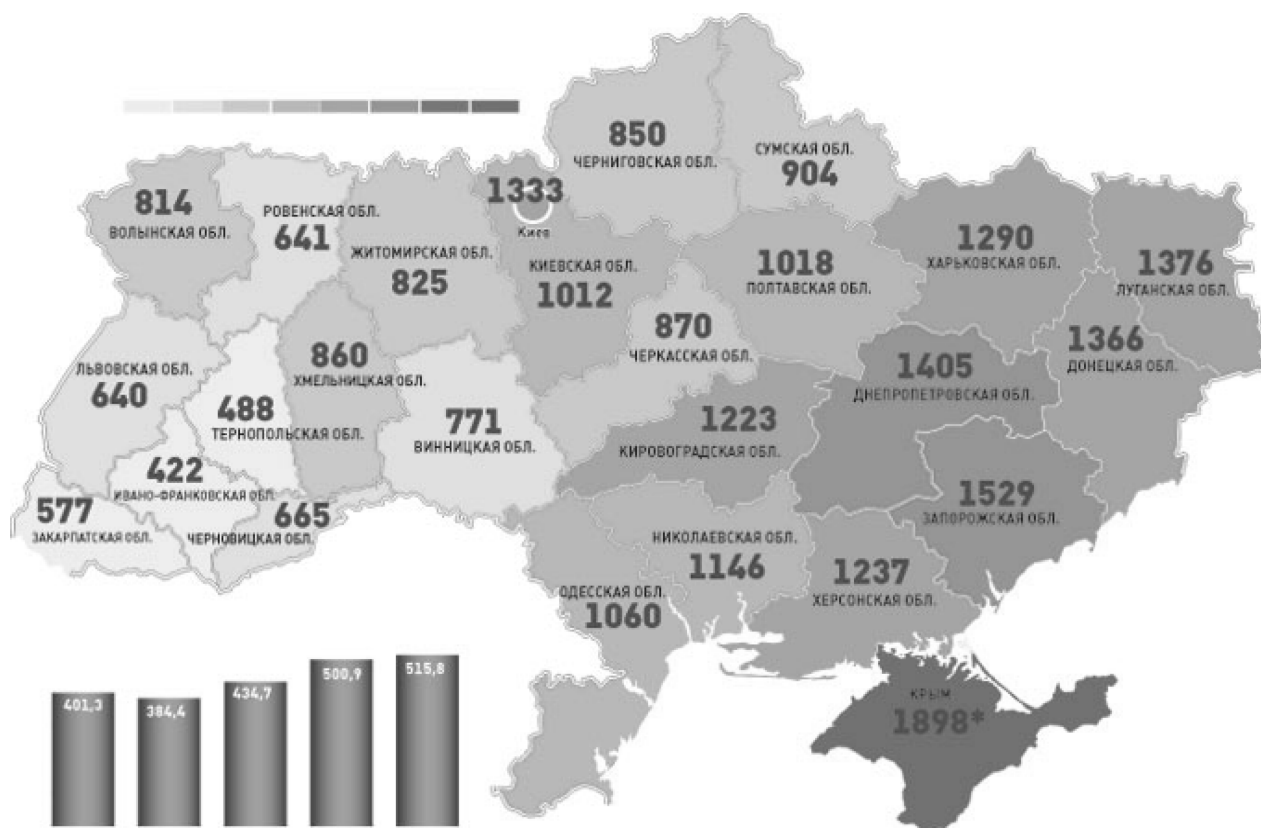

Злочинність станом на 2012 рік
(джерело: <http://news.if.ua/news/29917.html>)

Злочинність станом на 2012 рік

Топ-10 кримінальних регіонів України
(джерело: <http://weekly.ua/pulse/economy/2012/02/23/103247.html>)

«... Навіть офіційна статистика, яка, як прийнято вважати, не відображає реального стану справ, рік від року показувала неухильне зростання злочинності. Підсумкові цифри за 2011 рік лише підтвердили загрозливу тенденцію: кількість зареєстрованих правопорушень зросла на 3 % - до 515,8 тис. При цьому збільшилася кількість тяжких та особливо тяжких злочинів - розбоїв, згвалтувань, вбивств.

Розкриваність злочинів, між тим, падає. Непокараними залишилися майже 45 % злочинів (проти 43 % у 2010 році). Лякає й статистика по правопорушникам, які зуміли втекти від правосуддя.

У розшуку знаходяться 420 убивць , 135 гвалтівників , 730 розбійників і більше тисячі грабіжників. Всі ці люди десь серед нас. Найбільш неблагополучним у кримінальному плані вважається Крим. Там за минулий рік було зареєстровано 19 злочинів на тисячу осіб населення. Слідом за півостровом йдуть промислові регіони - Запорізька, Дніпропетровська, Донецька і Луганська області. Специфіка злочинів у кожній українській області своя. Проаналізувавши офіційні дані міліції, *Weekly.ua* виділив регіони – лідери за окремими видами злочинів.

Топ-десятка складалася на підставі даних за кількістю правопорушень на 1 млн. чол. населення.

Київ – домушники

Київ багато років поспіль утримує пальму першості за кількістю квартирних крадіжок. У 2011-му міліція зафіксувала у столиці понад 4,1 тис. таких злочинів, тобто 1468 випадків на 1 млн. чол. населення. «Якось я прийшов з роботи і побачив, що вікно вибите цеглою і всі цінності зникли», розповів *Weekly.ua* журналіст Віктор Келевін. Міліція злочинців так і не знайшла.

Волинь – работорговці

На Волині більше , ніж в інших регіонах , поширена торгівля людьми (16 випадків на 1 млн. чол. Населення). Причини: проблеми із зайнятістю населення і близькість до кордону. Часто бажаючи

знайти роботу за кордоном потрапляють в тенета работоргівців. Торік, наприклад, правоохоронці виявили одну з таких угруповань, очолювану депутатом сільради.

Одещина – хабарники

Одеська область – чемпіон по хабарах. Регіон встановив абсолютний рекорд за їх кількістю – 157 виявлених випадків на 1 млн. чол. населення. Одеса випередила навіть столицю, де чиновників набагато більше. Вся справа в близькості області до південного кордону. За рахунок хабарів поправляють своє матеріальне становище митники, прикордонники, працівники портів. Так, в лютому був затриманий начальник місцевого митного поста та його підлеглий, які налагодили систему вимагання грошей з вантажоперевізників і брокерів. За кожен контейнер з товаром вони брали від \$ 100 до \$ 1,5 тис.

Буковина – шахраї

У Чернівецькій області широко поширене фінансове шахрайство (23 випадки на 1 млн. чол. населення). На Буковині періодично затримують валютників, махінаторів з банківськими картами та наперсточників. Розгулу злочинності сприяє безробіття та близькість до кордону, що забезпечує приплив неблагополучного контингенту.

Миколаївщина – хакери

Миколаївська область - лідер за злочинами з використанням комп'ютерної техніки (10 випадків на 1 млн. чол. населення). У їх числі – незаконні операції з чужими банківськими рахунками, крадіжки електронних баз даних і власне хакерські атаки. Про інтернет- втручання в роботу своїх сайтів останнім часом заявляли відразу кілька місцевих електронних видань. А в кінці 2010 року в Миколаєві затримали студента, що поширював спеціальні хакерські програми.

Крим – дорожні злочинці

У Криму найчастіше трапляються злочини на автошляхах (389 випадків на 1 млн. чол. населення). Рух на півострові ускладнено крутими віражами, поганим станом трас і напливом відпочиваючих, що провокує аварії. Найчастіше це ДТП з людськими жертвами, а їх винуватці ховаються від правосуддя.

Херсонщина – гвалтівники

Херсонська область займає перше місце в країні по згвалтуваннях (23 випадки на 1 млн. чол. населення). У минулому році міністр внутрішніх справ особисто контролював розслідування одного з них: спробу згвалтування і вбивство 14-річної школярки. Злочин скоїв 31-річний чоловік, вже відсидів за подібне злодіяння. Розгул гвалтівників правоохоронці пояснюють безробіттям і наявністю чотирьох виправних колоній на території області.

Харківщина – вбивці

Регіон, що вважається кузницею міліцейських кадрів, очолює статистику за кількістю вбивств (97 на 1 млн. чол. населення). Правоохоронці пояснюють цей парадокс близькістю до кордону та високою урбанізацією Харківщини. Серед найрезонансніших злочинів останніх років – потрійне вбивство в районі Салтівка, озброєна розправа над місцевим підприємцем і кілька «розчленувань».

Луганщина – наркоторговці

У Луганській області найчастіше фіксуються злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотиків (2040 випадків на 1 млн. чол. населення). Торік місцева влада всерйоз заговорила про загрозові масштаби наркозалежності в цьому депресивному регіоні після того, як один водій під кайфом вривався у натовп людей.

Донеччина – розбійники і хулігани

У Донецькій області найбільш поширені розбої (148 випадків на 1 млн. чол. населення). Донеччина стала лідером за кількістю збройних пограбувань банків. А напад на відділення ПриватБанку в Донецьку, під час якого було розстріляно п'ять осіб, викликало широкий резонанс в країні. Також регіон лідирує в статистиці злочинів з хуліганства (330 випадків на 1 млн. чол. населення). Подібні порушення там фіксуються в два рази частіше, ніж у столиці, і в три-чотири рази частіше, ніж у центральних регіонах – на Черкащині та Полтавщині.»

Аналіз стану злочинності в Україні за 2011 рік

(Джерело: http://sc.gov.ua/ua/sudova_statistika.html)

Згідно з даними Міністерства внутрішніх справ України за 2011 рік зареєстровано **515,8 тис.** злочинів, що **на 3 % більше** порівняно з 2010 роком. Зокрема, спостерігалось незначне збільшення кількості зареєстрованих злочинів середньої тяжкості – **265,2 тис.**, що **на 6,4 % більше**, ніж минулого року, та тяжких злочинів – **171,1 тис.**, що **на 2,6 % більше**, ніж минулого року. Відповідно зросла і питома вага злочинів середньої тяжкості (**51,4 % [49,7 %]**¹ від загальної кількості зареєстрованих злочинів), тяжких злочинів зменшилась (**33,2 % [33,3 %]**). Істотно зменшилась (**на 8,8 %**) кількість зареєстрованих особливо тяжких злочинів – понад **11 тис.**, злочинів невеликої тяжкості – **68,5 тис.** (**на 5,9 %**).

Незначне зростання рівня злочинності відбулося в основному за рахунок збільшення кількості злочинів проти власності. Так, у 2011 році зареєстровано **277,6 тис.** крадіжок майна, що **на 9 % більше**, ніж у 2010 році, зокрема: у Харківській області – на 56,7 %; Черкаській – на 35,2 %; Хмельницькій – на 22,8 %; Херсонській – на 21,9 %; Одеській – на 19,6 %; Закарпатській – на 18,8 %; Миколаївській – на 17 %; Кіровоградській – на 14 %; Житомирській – на 12,8 %; Вінницькій – на 12 %; Київській – на 11,2 %; Івано-Франківській – на 8,7 %; Сумській – на 5,9 %; Волинській – 5,9 %; Тернопільській – 5,4 %; Луганській – 3,5 %; Запорізькій – 1,5 %; у місті Севастополі – на 38,9 %; місті Києві – 5,2 %; в Автономній Республіці Крим – на 16,8 %.

Вчинено **230,1 тис.** крадіжок приватної власності, що **на 6,8 % більше**, ніж минулого року (**44,6 % [43,0 %]** від загальної кількості зареєстрованих злочинів); вчинено **19,7 тис.** крадіжок зі складів, баз, магазинів та інших торговельних точок, що **на 27,5 % більше**, ніж минулого року (**3,8 % [3,1 %]** від загальної кількості зареєстрованих злочинів). Слід також зазначити, що на **23,9 %** зменшилась кількість крадіжок із квартир громадян – **24,9 тис.** [**32,8 тис.**] (**або 4,8 % [6,5 %]**).

Зареєстровано **24,1 тис.** випадків шахрайства, що **на 3,3 % менше**, ніж за аналогічний період минулого року. Питома вага шахрайств зменшилась порівняно із 2010 роком і становила **4,6 % [5 %]** у структурі зареєстрованих злочинів.

На **6,4 %** збільшилась кількість умисних убивств та замахів – понад **2,5 тис.** Збільшення кількості умисних вбивств відбулося у 14 областях, місті Києві, місті Севастополі та Автономній Республіці Крим, а саме: у Волинській – у 2 рази; у Тернопільській – на 90,9 %; у Харківській – на 67,9 %; у Київській – на 39,4 %; у Житомирській – на 29,8 %; у Луганській – на 23,1 %; у Херсонській – на 21,9 %; у Запорізькій – на 15,6 %; у Закарпатській – 11,1 %; у Львівській – на 7 %; у Хмельницькій – на 6,4 %; у Чернівецькій – 5,6 %; у Рівненській – 5,6 %; у Донецькій – на 0,3 %; у місті Києві – на 17,6 %; у місті Севастополі – на 7,1 % та в Автономній Республіці Крим – на 22 %. Зареєстровано **111 [107]** випадків одночасного вбивства двох або більше людей, вчинено **17 [19]** умисних убивств на замовлення. Почастішали випадки умисних вбивств із використанням вогнепальної зброї (зареєстровано **117 [82]** таких випадків, що на **42,7 % більше**, ніж у минулому році).

У 2011 році зареєстровано **3,4 тис.** умисних тяжких тілесних ушкоджень, що **на 8,9 % менше**, ніж у аналогічному періоді минулого року. Водночас, кількість таких посягань збільшилась у 7 областях та місті Києві, зокрема: Рівненська – на 42,6 %; Тернопільська – на 12,8 %; Черкаська – на 7,9 %; Миколаївська – на 6,5 %; Вінницька – на 5,7 %; Закарпатська – на 3,6 %; Кіровоградська – на 1,2 %; місто Київ – на 21,3 %. Було заподіяно **848 [999]** умисних тяжких тілесних ушкоджень зі смертельними наслідками, що **на 15,1 % менше**, ніж у 2010 році.

Упродовж 2011 року виявлено **259 [292]** фактів незаконного позбавлення волі або викрадення людини, що **на 11,3 % менше**, ніж у 2010 році.

Правоохоронними органами зареєстровано **197 [257]** фактів торгівлі людьми або інших незаконних угод стосовно людини, що **на 23,3 % менше**, ніж у аналогічному періоді минулого року. Кількість таких злочинів, вчинених організованими групами та злочинними організаціями, зменшилась **на 35,6 %**, усього – **47 [73]**.

¹Тут і надалі у квадратних дужках наведено відповідні показники за 2010 р.

Протягом 2011 року правоохоронними органами зареєстровано майже **16 тис.** злочинів у сфері службової діяльності, що **на 11,2 % менше**, ніж у аналогічному періоді минулого року, питома вага цих злочинів зменшилась і становила **3,1 % [3,6 %]** від загальної кількості зареєстрованих злочинів. Із них кількість випадків зловживання владою або службовим становищем становила **4,1 тис.**, що **на 9,4 % менше**, ніж у минулому році. Зареєстровано понад **2,9 тис. фактів** одержання, давання та провокацій хабарів, що **на 0,2 % більше**, порівняно з аналогічним періодом минулого року.

Спостерігається зменшення **на 13,9 %** кількості фактів безпідставної невивплати заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат, усього зареєстровано **963 [1,1 тис.]** таких злочинів.

Зареєстровано **53,2 тис.** злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших злочинів проти здоров'я населення, що **на 6,5 % менше**, ніж у 2010 році. Питома вага таких злочинів у загальній структурі всіх зареєстрованих злочинів зменшилась і становила **10,3 % [11,4 %]**.

На території України протягом 2011 року виявлено **395** організованих груп та злочинних організацій, учасники яких вчинили **3 тис.** злочинів, що **на 3,6 % менше**, ніж протягом аналогічного періоду минулого року.

Неповнолітніми (або за їх участю) вчинено **17,8 тис.** злочинів, що **на 2,9 % більше**, ніж у 2010 році; **8,7 тис.** від цієї кількості – тяжкі та особливо тяжкі. Питома вага тяжких та особливо тяжких злочинів за розслідуваними справами становила **8 % [7,6 %]**. Неповнолітні вчинили **59** умисних убивств, заподіяли **106** умисних тяжких тілесних ушкоджень, вчинили **53** зґвалтування, майже **1,5 тис.** грабежів, **284** розбійних напади. Крім того, зареєстровано **498** фактів незаконного заволодіння автомобілем неповнолітніми особами, вчинено **12 тис.** крадіжок чужого майна (питома вага таких злочинів від кількості розкритих становила **9,8 % [9,8 %]**), у тому числі із квартир – **920 [1,8 тис.]** або **6,9 % [8,8 %]**.

Кількість аварій і наїздів на людей, що спричинили їхню смерть або заподіяли тяжкі тілесні ушкодження, збільшилася **на 19,1 %**, усього зареєстровано **2,1 тис. [1,8 тис.]** таких злочинів.

Від насильницьких злочинів потерпіло **343,2 тис. [321,2 тис.]** осіб, із них **129,7 тис.** (майже кожна третя) жінки. Серед потерпілих **10,6 тис.** осіб – неповнолітні і **39,2 тис.** – пенсіонери. Від злочинів загинуло **6,4 [6,1]** тис. осіб.

За даними Державної судової адміністрації України за 2011 рік засуджено (за *Кримінальними кодексами України 2001, 1960 рр.*) **154,4 тис. [168,8 тис.]** осіб, що **на 8,5 % менше**, порівняно з 2010 роком. Зокрема, за злочинами середньої тяжкості – **74,6 тис. осіб (на 5,8 % менше)**, ніж за минулий рік); за тяжкими злочинами – **52,7 тис. осіб (на 9,1 % менше)**; за особливо тяжкими злочинами – **4,4 тис. осіб (на 22,6 % менше)**; за злочинами невеликої тяжкості – **22,9 тис. осіб (на 11,7 % менше)**. Слід зазначити, що питома вага за злочинами середньої тяжкості збільшилася (**48,3 % [46,9 %]**) від загальної кількості засуджених осіб), за тяжкими злочинами зменшилася (**34,2 % [34,4 %]**), за особливо тяжкими злочинами зменшилася (**2,8 % [3,3 %]**), за злочинами невеликої тяжкості також зменшилася (**14,8 % [15,4 %]**).

У структурі засуджених осіб, вироки (постанови) стосовно яких набрали законної сили, найбільшу частку становили справи про злочини, зокрема, проти власності – **78,9 тис. осіб**, що **на 6,8 % менше**, порівняно з 2010 роком, або **51,1 % [50,2 %]**; у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів – **25,6 тис. осіб**, що **на 5,4 % менше**, або **16,6 % [16 %]**; проти життя та здоров'я особи (крім справ, що порушуються не інакше як за скаргю потерпілого) – **10,4 тис. осіб**, що **на 13,6 % менше**, або **6,7 % [7,1 %]**.

**Управління вивчення та узагальнення
судової практики і статистики**

Аналіз стану злочинності в Україні за 2012 рік

(Джерело: http://sc.gov.ua/ua/sudova_statistika.html)

Згідно з даними Міністерства внутрішніх справ України станом на 20 листопада 2012 року зареєстровано 443,7 тис. злочинів, що на 6,6 % менше порівняно з аналогічним періодом 2011 року. Зокрема, спостерігалось незначне зменшення кількості зареєстрованих злочинів середньої тяжкості – 231,2 тис., що на 4,8 % менше ніж минулого року, тяжких злочинів – 145,7 тис., що на 7,1 % менше ніж минулого року. Збільшилась питома вага злочинів середньої тяжкості (52,1 % [51,1 %]¹ від загальної кількості зареєстрованих злочинів), питома вага тяжких злочинів зменшилась (32,8 % [33 %]). Істотно зменшилась (на 11,3 %) кількість зареєстрованих особливо тяжких злочинів – 9,3 тис., злочинів невеликої тяжкості – 57,4 тис. (на 11,5 %).

Незначне зменшення рівня злочинності відбулося за рахунок зменшення кількості злочинів проти власності. Так, станом на 20 листопада 2012 року зареєстровано 241,1 тис. крадіжок майна, що на 3,9 % менше ніж у аналогічному періоді 2011 року, зокрема: у Тернопільській області – на 29,4 % менше; Волинській – на 20,6 %; Донецькій – на 16,8 %; Чернівецькій – на 16,6 %; Полтавській – на 15,7 %; Миколаївській – на 14,9 %; Вінницькій – на 14,8 %; Хмельницькій – на 14,2 %; Закарпатській – на 14,1 %; Рівненській – на 11,2 %. На 27 % збільшилась кількість крадіжок майна в Одеській області.

Слід також зазначити, що на 2,1 % зменшилась кількість крадіжок із квартир громадян – 21,4 тис. [21,9 тис.] (або 4,8 % [4,6 %] від загальної кількості зареєстрованих злочинів).

Зареєстровано 23,3 тис. випадків шахрайства, що на 5,1 % більше ніж за аналогічний період минулого року. Питома вага шахрайств збільшилась порівняно із 2011 роком і становила 5,3 % [4,7 %] у структурі зареєстрованих злочинів.

На 7,4 % зменшилась кількість умисних убивств та замахів – 2,1 тис. Зменшення кількості умисних вбивств відбулось у 14 областях, місті Києві та Автономній Республіці Крим, а саме: у Волинській – на 56,8 %; Херсонській – на 30,5 %; Чернігівській – на 25 %; Житомирській – на 24,2 %; Луганській – на 23,2 %; Сумській – на 19 %; Хмельницькій – на 17,8 %; Донецькій – на 15,6 %; Харківській – на 11,5 %; Полтавській – на 10,5 %; Кіровоградській – 10,1 %; Івано-Франківській – 8,7 %; Закарпатській – на 6,7 %; Дніпропетровській – 1,2 %; у місті Києві – 12,6 % та в Автономній Республіці Крим – на 10,2 %. Найбільше збільшилась кількість умисних вбивств у Рівненській області – на 55 % або 1,5 % від загальної кількості умисних вбивств та Черкаській області – на 50 %, або 3 %. Зареєстровано 101 [102] випадок одночасного вбивства двох або більше людей, вчинено 8 [15] умисних вбивств на замовлення. Поменшало випадків умисних вбивств із використанням вогнепальної зброї (зареєстровано 80 [84] таких випадків, що на 4,8 % менше ніж у минулому році).

Станом на 20 листопада 2012 року зареєстровано 3,1 тис. умисних тяжких тілесних ушкоджень, що на 3,3 % менше ніж у аналогічному періоді минулого року. Водночас кількість таких посягань збільшилась у 9 областях, місті Севастополі та Автономній Республіці Крим, зокрема: у Волинській – на 30,8 %; Сумській – на 30 %; Житомирській – на 21,4 %; Харківській – на 14,6 %; Херсонській – на 13,9 %; Полтавській – на 8,1 %; Кіровоградській – на 5 %; Київській – на 3,5 %; Вінницькій – на 2,9 %; місті Севастополі – на 50 % та Автономній Республіці Крим – на 10,1 %. Було заподіяно 724 [777] умисних тяжких тілесних ушкоджень зі смертельними наслідками, що на 6,8 % менше ніж у аналогічному періоді 2011 року.

Упродовж зазначеного вище періоду виявлено 221 [222] фактів незаконного позбавлення волі або викрадення людини, що на 0,5 % менше ніж у 2011 році.

Правоохоронними органами зареєстровано 155 [185] фактів торгівлі людьми або інших незаконних угод стосовно людини, що на 16,2 % менше ніж у аналогічному періоді минулого року. Кількість таких злочинів, вчинених організованими групами та злочинними організаціями, зменшилась на 12,2 %, усього – 36 [41].

¹ Тут і надалі у квадратних дужках наведено відповідні показники за 2011 р

До 20 листопада 2012 року правоохоронними органами виявлено майже 9,7 тис. злочинів у сфері службової діяльності, що на 40,5 % менше ніж у аналогічному періоді минулого року, питома вага цих злочинів зменшилась і становила 2,2 % [3,4 %] від загальної кількості зареєстрованих злочинів. Із них кількість випадків зловживання владою або службовим становищем становила 1,8 тис., що на 57,5 % менше ніж у минулому році. Виявлено майже 2 тис. фактів одержання, давання та провокацій хабарів, що на 32,3 % менше порівняно з аналогічним періодом минулого року.

Зареєстровано 45,3 тис. злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших злочинів проти здоров'я населення, що на 11,2 % менше ніж у 2011 році. Питома вага таких злочинів у загальній структурі всіх зареєстрованих злочинів зменшилась і становила 10,2 % [10,7 %].

На території України протягом майже 11 місяців 2012 року виявлено 258 організованих груп та злочинних організацій, учасники яких вчинили 2,1 тис. злочинів, що на 29 % менше ніж протягом аналогічного періоду минулого року.

Неповнолітніми (або за їх участю) вчинено 14,2 тис. злочинів, що на 14,4 % менше ніж у 2011 році; майже 7 тис. (або 49 %) від цієї кількості – тяжкі та особливо тяжкі. Питома вага тяжких та особливо тяжких злочинів за розслідуваними справами становила 7,3 % [8 %]. Неповнолітні вчинили 52 умисних убивств, заподіяли 104 умисних тяжких тілесних ушкоджень, вчинили 41 згвалтування, 1,1 тис. грабежів, 245 розбійних нападів. Крім того, зареєстровано 327 фактів незаконного заволодіння автомобілем неповнолітніми особами, вчинено 9,5 тис. крадіжок чужого майна (питома вага таких злочинів від кількості розкритих становила 8,4 % [9,8 %]), у тому числі із квартир – 656 [850] або 5,6 % [6,9 %].

Кількість аварій і наїздів на людей, що спричинили їхню смерть або заподіяли тяжкі тілесні ушкодження, збільшилася на 16,7 %, усього зареєстровано 2,2 тис. [1,9 тис.] таких злочинів.

Від насильницьких злочинів потерпіло 302,6 тис. осіб, із них 118,6 тис. (майже кожна третя) жінки. Серед потерпілих 7,6 тис. осіб – неповнолітні і 32,5 тис. – пенсіонери. Від злочинів загинуло 5,7 тис. осіб.

За даними Генеральної прокуратури України протягом дії КПК, який набрав чинності 20 листопада 2012 року, до органів досудового розслідування подано 343,4 тис. заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, із них 224,8 тис. внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань, 50,6 тис. кримінальних проваджень закрито.

Про застосування заходів забезпечення провадження у виді тимчасового доступу до речей і документів та арешту майна до суду подано 6,9 тис. клопотань, із них задоволено судами 5,8 тис.

Загальна кількість клопотань про застосування запобіжного заходу, які були подані до судів, – 2,3 тис., із них найбільша кількість про особисте зобов'язання (ст. 179 КПК) – 1,3 тис. (задоволено судами – 1,2 тис.), про тримання під вартою (ст. 183 КПК) – 869 (задоволено судами – 745).

Кількість клопотань про проведення негласних слідчих дій становило 1,9 тис., із них найбільша кількість про зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК) – 641 (задоволено судами – 477), про спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК) – 360 (задоволено судами – 303).

Про проведення обшуків до суду подано майже 1,7 тис. клопотань, із них задоволено судами 1,4 тис.

Про проведення допиту під час досудового розслідування в судовому засіданні в порядку ст. 225 КПК до суду подано 44 клопотання, із них задоволено судами 37.

Протягом зазначеного періоду на розгляд до суду було надіслано 4,9 тис. кримінальних проваджень, із них з обвинувальним актом 4,8 тис., з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності – 46.

Слід зазначити, що з 20 листопада 2012 року до суду було надіслано 258 кримінальних проваджень для розгляду питання щодо затвердження угоди про визнання винуватості та угоди про примирення. Із них 164 угоди про визнання винуватості (задоволено судами 22), 94 угоди про примирення (задоволено судами 9).

За даними Державної судової адміністрації України за 2012 рік засуджено (за Кримінальними кодексами України 1960, 2001 років) 164,9 тис. [154,4 тис.] осіб, що на 6,9 % більше порівняно з 2011 роком. Зокрема, за злочинами середньої тяжкості – 92,7 тис. осіб (що на 24,3 % більше ніж за минулий рік); за тяжкими злочинами – 51,5 тис. осіб (що на 2,4 % менше); за особливо тяжкими злочинами – 4,3 тис. осіб (що на 2,8 % менше); за злочинами невеликої тяжкості – 23,7 тис. осіб (що на 3,7 % більше). Слід зазначити, що питома вага за злочинами середньої тяжкості збільшилася (56,2 % [48,3 %] від загальної кількості засуджених осіб), за тяжкими злочинами зменшилася (31,2 % [34,2 %]), за особливо тяжкими злочинами зменшилась (2,6 % [2,8 %]), за злочинами невеликої тяжкості також зменшилась (14,4 % [14,8 %]).

Серед загальної кількості засуджених осіб, вироки (постанови) стосовно яких набрали законної сили, найбільшу частку становили засуджені за злочини проти власності – 85,4 тис. осіб, що на 8,3 % більше порівняно з 2011 роком або 51,8 % [51,1 %] від загальної кількості засуджених осіб; у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів – 27,4 тис. осіб, що на 6,6 % більше або стабільно 16,6 % [16,6 %]; проти життя та здоров'я особи (крім справ, що порушуються не інакше як за скаргою потерпілого) – 10,8 тис. осіб, що на 4,2 % більше або 6,6 % [6,7 %].

РЕАЛІЗАЦІЯ НОВОГО КПК УКРАЇНИ У 2013 р. (МОНІТОРИНГОВИЙ ЗВІТ)

СТАТИСТИКА¹

Аналіз кримінальної статистики за 2013 рік у порівнянні з відповідними даними за 2011 і 2012 роки дозволяє зробити такі висновки щодо перших результатів упровадження нового Кримінального процесуального кодексу України.

Спостерігається загальна **позитивна** тенденція до гуманізації кримінальної юстиції, про що, зокрема, свідчать такі факти:

1. Збільшилася частка виправдувальних вироків. У I півріччі 2012 року було виправдано 199 осіб у справах публічного обвинувачення, що становило **0,25%** від загальної кількості у 78 500 вироків.

У I півріччі 2013 року виправдано 372 осіб, що складає вже **2%** з-поміж 19 250 вироків, ухвалених за правилами КПК 1960 року.

Однак рівень виправдань за КПК 2012 року зріс несуттєво і становить **0,4%** (160 осіб зі 42 000 вироків).

2. Збільшилася кількість осіб, звільнених судом від кримінальної відповідальності майже на 20% або 1 350 осіб (з 6 500 осіб у I півріччі 2012 року до 7 850 осіб у I півріччі 2013 року).

3. Кількість зареєстрованих кримінальних проваджень збільшилась на 35% або 20 000 проваджень (у 2012 році щомісяця порушувалося близько 38 000 справ, а у 2013 році кожного місяця у Реєстрі залишалось 58 000 проваджень).

Як бачимо, зміна у новому КПК способу початку досудового розслідування (автоматичний початок провадження) збільшила шанси потерпілих осіб на розслідування їх справ і притягнення винуватих до відповідальності.

Але у II кварталі виникла проблема з повальним закриттям справ, після чого у Реєстрі залишалось лише 40 000 проваджень. І ця цифра мало чим відрізнялася від кількості справ, які порушувалися за старим КПК у попередні роки. Це ставило під сумнів доцільність запровадження автоматичного початку досудових розслідувань.

4. Зменшилася кількість кримінальних процесуальних затримань. Їх менше на 25%, або на 700 випадків щомісяця (з 2 800 щомісячних затримань у 2012 році до 2 100 таких затримань протягом 8-ми місяців 2013 року).

Однак звіт Координаційного центру з надання правової допомоги засвідчує, що неповністю реалізується законодавча вимога про обов'язкове повідомлення захисників про всі факти затримань. Але КПК чітко встановлює, що всі докази, отримані за відсутності захисника, повинні визнаватися судом недопустимими (частина 1 і пункт 3 частини 2 статті 87).

5. Зменшилась кількість осіб в СІЗО на 45% або 13 900 осіб (з 32 000 станом на 1 грудня 2012 року до 18 100 – на 15 серпня 2013 року). А якщо взяти до уваги декриміналізацію економічних злочинів у 2012 році на підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» від 15 листопада 2011 року № 4025-VI, то зменшення становитиме вже **50% або 18 900 осіб**.

¹Розділ підготовлений на основі відомостей за 2011, 2012 роки і 8-м місяців 2013 року, отриманих за допомогою запитів про доступ до публічної інформації від Міністерства внутрішніх справ, Генеральної прокуратури, Державної судової адміністрації, Державної пенітенціарної служби, а також даних Координаційного центру з надання правової допомоги Міністерства юстиції.

Таке суттєве скорочення «тюремного населення» зумовлене двома основними причинами:

- тим, що КПК вимагає від слідчого судді в ухвалі про взяття під варту певної особи визначити розмір застави, внесення якого на рахунки Державного казначейства має наслідком звільнення заарештованої особи;
- зменшенням кількості клопотань прокурорів про взяття під варту за рахунок збільшення клопотань про застосування альтернативних запобіжних заходів.

6. Зменшилась кількість клопотань слідчих/прокурорів про взяття під варту на 45% (з 2 500 щомісячних подань у 2012 році до 1 400 щомісячних клопотань протягом 8-ми місяців 2013 року). Порівняння з 2011 роком показує зменшення на **70%** (щомісячна кількість зазначених подань у 2011 році сягала 4 350).

Одним із пояснень такого скорочення є позбавлення слідчих можливості самостійно ініціювати перед судом питання про взяття під варту підозрюваних. Тепер лише прокурори мають таке повноваження, а слідчі повинні погоджувати відповідні клопотання у прокурорів. Оскільки останні погоджують його не завжди, то і слідчі почали рідше звертатися до прокурорів з таким клопотанням.

7. Кількість застосованих альтернативних запобіжних заходів залишається на досить високому рівні. Щомісяця до **45 осіб** застосовують особисту поруку, до **480 осіб** – домашній арешт і до **2 250 осіб** – особисте зобов'язання (не відлучатися з місця проживання, докласти зусиль до пошуку роботи тощо).

Водночас небезпечним виглядає постійне збільшення загальної кількості клопотань про застосування запобіжних заходів (з **4 000** щомісячних клопотань у I кварталі до **4 300** клопотань у II кварталі, і до **5 000** таких звернень у протягом 7 і 8 місяця 2013 року). Ця тенденція засвідчує, що органи обвинувачення намагаються отримати дозвіл суду на обмеження певних прав і свобод людини в максимальній кількості кримінальних проваджень.

8. Зменшилась кількість обшуків на 25% (з **4 000** щомісячних обшуків у 2011 році до **3 000** у першому півріччі 2013 року). Однак у липні і серпні 2013 року зафіксоване збільшення середньомісячного показника в порівнянні з першим півріччям. Це збільшення, можливо, має місце і з тієї причини, що раніше санкції видавалися лише на обшуки житла та володіння фізичних осіб, а зараз ухвала суду потрібна на обшук житла чи іншого володіння як фізичної, так і юридичної особи (наприклад, офісу).

9. Зменшилась кількість наданих судом дозволів на прослуховування осіб на 20%. Протягом 2013 року щомісячно слідчі судді надавали **1 650** дозволів на прослуховування. А в попередні роки ця цифра становила **2 000 – 2 100** дозволів на місяць (точні офіційні дані відсутні)².

10. Кількість угод про визнання винуватості становить 8% від загальної кількості проваджень, надісланих до суду (або **1 030** таких угод на місяць протягом 8-ми місяців 2013 року).

У країнах, які раніше за Україну запровадили інститут визнання винуватості (угоди з прокурором), ситуація інша: більшість проваджень здійснюється у спрощеному порядку (на підставі угод про винуватість) і менша їх частина є повними. Наведені статистичні дані свідчать про те, що кількість спрощених проваджень в Україні перебуває на допустимому рівні, і що таке нововведення не перетворило нашу систему на «конвеєр зі створення обвинувальних вироків».

11. Кількість угод про примирення становить 8% від загальної кількості проваджень, надісланих до суду (або **1 075** таких угод на місяць протягом 8-ми місяців 2013 року). Це означає, що передбачена законом можливість домовленості між підозрюваним (обвинуваченим) і потерпілими значною частиною населення сприйнята позитивно і може стати поширеним альтернативним способом вирішення кримінально-правового конфлікту.

Водночас вже можна говорити про виявлення таких **негативних тенденцій**.

² Правоохоронцям дають 25 тисяч дозволів на «прослушку» українців щороку // <http://www.pravda.com.ua/news/2010/01/21/4648880/>

1. Рівень задоволення клопотань сторони обвинувачення з боку слідчих суддів становить 85–95% (залежно від виду провадження). Тобто, 9 з 10 клопотань прокурорів про проведення слідчої дії, негласної слідчої дії, заходу забезпечення провадження, запобіжного заходу задовольняються судами. Такий же відсоток був і в 2011, і в 2012 роках. Судді не враховують те, що положення КПК значно підвищили вимоги до клопотань сторони обвинувачення і відповідних ухвал слідчих суддів.

2. Постійно збільшується кількість доступів і арештів речей та документів органами досудового розслідування. Лідером у цьому антирейтингу є слідчі податкової міліції, які мають доступ до вказаних об'єктів у середньому **2,5 рази** на одне кримінальне провадження, що ними здійснюється (8 000 дозволів на 20 000 проваджень). Така практика явно суперечить офіційно опублікованим на Урядовому порталі планам Міндоходів скоротити кількість перевірок на чверть³.

Не відстають у цьому й інші органи розслідування: слідчі СБУ отримують у середньому дозвіл щодо одного доступу на 1 провадження, яке ними ведеться; слідчі прокуратури – щодо одного доступу на 6 проваджень, а слідчі органів внутрішніх справ – щодо одного доступу на 9 проваджень.

³ http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245972805&cat_id=244276429

Загальна характеристика

Державної кримінально-виконавчої служби України

(Джерело: <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/628075>)

Станом на 1 серпня 2014 року в 177 установах, що належать до сфери управління Державної пенітенціарної служби України, трималося 96 064 особи. Крім того, на обліку у 669 підрозділах кримінально-виконавчої інспекції перебуває 94 222 засуджених до кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та адміністративних стягнень.

При цьому:

у 23 слідчих ізоляторах та 8 установах виконання покарань з функцією СІЗО тримається		18 556 осіб,
з них на стадії:	досудового розслідування	1 845 осіб
	судового розгляду (до винесення вироку)	6 855 осіб
у 139 кримінально-виконавчих установах		76 932 особи
з них:	у 9 колоніях максимального рівня безпеки	3 989 осіб
	у 40 колоніях середнього рівня безпеки для неодноразово засуджених	30 688 осіб
	у 34 колоніях середнього рівня безпеки для вперше засуджених	23 415 осіб
	у 9 колоніях мінімального рівня безпеки із загальними умовами для тримання чоловіків	3 369 осіб
	у 4 колоніях мінімального рівня безпеки із полегшеними умовами для тримання чоловіків	721 особа
	у 14 колоніях для тримання жінок	3 461 особа
	у 6 спеціалізованих лікувальних закладах	2 222 особа
	в лікувальних закладах при ВК та СІЗО	1 788 осіб
	у 23 виправних центрах	2 915 осіб
	у 7 виховних колоніях (для неповнолітніх)	576 осіб
Серед засуджених:		
відбуває покарання у вигляді арешту у 63 арештних домі, утворених при установах виконання покарань (39) та слідчих ізоляторах (24)		341 особа
засуджені на строк понад 10 років		10,7 тис. осіб
відбувають покарання у вигляді довічного позбавлення волі		1902 особи

Криміногенний склад засуджених до позбавлення волі:		
за умисне вбивство		14,2 тис. осіб
у т.ч. які вчинили вбивство при обтяжуючих обставинах		7,3 тис. осіб
за нанесення умисного тяжкого тілесного ушкодження		7,4 тис. осіб
за розбій, грабіж та вимагання		20,8 тис. осіб
за зґвалтування		2,1 тис. осіб
за захоплення заручників		26 особи
за злочини у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення		11,4 тис. осіб
<p>Виробництво Державної пенітенціарної служби України представлене 110 промисловими, 12 сільськогосподарськими підприємствами установ виконання покарань та 164 майстернями.</p> <p>При 88 установах виконання покарань функціонують професійно-технічні навчальні заклади, в яких навчається майже 8,5 тис. засуджених.</p> <p>Загальноосвітнє навчання засуджених забезпечує 147 загальноосвітніх навчальних закладів, в яких протягом 2013/2014 навчальних років до навчання було залучено 14,9 тис. осіб.</p> <p>Навчальний процес забезпечують 1283 вчителі, для потреб яких обладнано 587 навчальних класів, з яких 458 обладнано як предметні кабінети.</p>		
з них	отримали атестати про повну загальну середню освіту	2173 особи
	отримали свідоцтва про базову загальну середню освіту	1589 осіб
<p>З метою забезпечення права засуджених на здобуття вищої освіти у взаємодії з Українським центром оцінювання якості освіти забезпечено участь засуджених у зовнішньому незалежному оцінюванні, де загалом зареєструвалося 326 осіб</p> <p>Для задоволення релігійних потреб засуджених функціонує 140 культових релігійних споруд, з яких: 106 – храмів; 27 – каплиць; 7 – молитовних будинків</p> <p>Діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України забезпечують 45,2 тис. працівників, при штатній чисельності 52,6 тис. посад</p>		
з них	вищий середній та старший начсклад	13,8 тис.
	рядовий та молодший начсклад	20,9 тис.
	вільнонаймані працівники	10,5 тис.
<p>Працівники проходять курсове навчання з первинної професійної підготовки та підвищення кваліфікації в Білоцерківському, Дніпродзержинському та Хмельницькому училищах професійної підготовки персоналу.</p>		

Підготовка фахівців для пенітенціарної системи з вищою освітою здійснюється в Національному університеті "Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого", Харківському національному університеті ім. В.Н. Каразіна, Інституті кримінально-виконавчої служби (у складі Національної академії внутрішніх справ) та Чернігівському юридичному коледжі Державної пенітенціарної служби України.

Станом на 1 серпня 2015 року у сфері управління Державної пенітенціарної служби України перебувало 177 установ та 669 підрозділів кримінально-виконавчої інспекції (з них 29 установ та 47 підрозділів кримінально-виконавчої інспекції знаходяться на території Донецької та Луганської областей, що тимчасово не контролюється українською владою).

При цьому в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах, розташованих на території, що контролюється українською владою, трималось **71 325 осіб**

у 12 слідчих ізоляторах та 17 установах виконання покарань з функцією СІЗО тримається		16416 осіб,
з них на стадії:	досудового розслідування	1953 особи
	судового розгляду (до винесення вироку)	6352 особи
у 113 кримінально-виконавчих установах		54909 засуджених
з них:	у 7 колоніях максимального рівня безпеки	2844 особи
	у 32 колоніях середнього рівня безпеки для неодноразово засуджених	21854 особи
	у 27 колоніях середнього рівня безпеки для вперше засуджених	15825 осіб
	у 7 колоніях мінімального рівня безпеки із загальними умовами для тримання чоловіків	2053 особи
	у 4 колоніях мінімального рівня безпеки із полегшеними умовами для тримання чоловіків	642 особи
	у 11 колоніях для тримання жінок	2613 осіб
	у 4 спеціалізованих лікувальних закладах	1239 осіб
	в лікувальних закладах при ВК та СІЗО	1741 особа
	у 21 виправному центрі	2397 осіб
	у 6 виховних колоніях (для неповнолітніх)	371 особа
Серед засуджених:		
відбуває покарання у вигляді арешту у 52 арештних домі, утворених при установах виконання покарань та слідчих ізоляторах		513 осіб
засуджені на строк понад 10 років		8,5 тис. осіб

відбувають покарання у вигляді довічного позбавлення волі	1513 осіб
Криміногенний склад засуджених до позбавлення волі:	
за умисне вбивство	11,1 тис. осіб
у т.ч. які вчинили вбивство при обтяжуючих обставинах	5,2 тис. осіб
за нанесення умисного тяжкого тілесного ушкодження	5,4 тис. осіб
за розбій, грабіж та вимагання	14,2 тис. осіб
за зґвалтування	1,5 тис. осіб
за захоплення заручників	25 осіб
за злочини у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення	7,2 тис. осіб
Також на обліку в підрозділах кримінально-виконавчої інспекції перебуває 80 997 засуджених до кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та адміністративних стягнень	

Б.М. Головкін, доктор юридичних наук, професор
Національний університет
«Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»

ЛАТЕНТНИЙ ВИМІР КОРИСЛИВОЇ НАСИЛЬНИЦЬКОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ¹

Регіональні дослідження латентності аналізованої категорії злочинів в Україні показали наступне. Опитування населення в Харківському регіоні (2000 респондентів), проведене під керівництвом *І.П. Руценка*, засвідчило, що коефіцієнт природної латентності (2001 р.) щодо вуличних грабежів та розбійних нападів становив 1,9; щодо грабежів і розбоїв із проникненням до житла – 1,7; щодо вимагань – 5,9. *В.Ф. Оболенцев* установив латентність групи розкрадань майна на рівні 42% [13]. У цьому самому регіоні *М. Колодяжний* (2005-2007 рр.), вивчивши думку 350 експертів (суддів і співробітників міліції), зазначає: 45,7% 5 спеціалістів вважають, що до 1/2 вимагань, поєднаних із насильством, є латентними, а 32% – заявили про рівень латентності цих злочинів понад 75%.

Умовно позастатистичний масив фактично вчинених корисливих насильницьких злочинів можна поділити на дві великі групи: природнолатентні і квазілатентні (штучно латентні). До групи природнолатентних увійдуть так звані *незаявлені (невідомі)* злочини, про які не повідомили органи кримінальної юстиції: а) злочинці і співучасники (дієве каяття), а також причетні до події злочину особи; б) жертви; в) поінформовані суб'єкти; г) інші особи, обізнані про подію злочину.

Група квазілатентних корисливих насильницьких кримінальних посягань являє собою *невиявлені (неустановлені)* злочини, масив яких складається із двох блоків: перший формується незаконною діяльністю обліково-реєстраційних підрозділів органів внутрішніх справ (ОВС), другий – органами дізнання і досудового слідства. Способи приховування відповідальними працівниками обліково-статистичних підрозділів ОВС від реєстрації заяв, повідомлень та інших джерел інформації про злочини, а також способи приховування злочинів від статистичного обліку органами дізнання і досудового слідства докладно описав *В.С. Зеленецький*.

Ключовим залишається питання щодо обсягів квазілатентності. Відомі російські кримінологи *К.К. Горяїнов*, *О.П. Исиченко*, *Л.В. Кондратюк* схильні вважати, що рівень прихованих правоохоронними органами злочинів від реєстрації в середньому не перевищує 30% від заявлених діянь, а за окремими видами злочинів дані показники коливатимуться у більш широких межах. В Україні за результатами вибіркового прокурорських перевірок постанов про відмову в порушенні кримінальних справ у 2007-2008 рр. скасовано 16185 і 17629 рішень з одночасним порушенням кримінальних справ, що складає 0,7-0,8% від загального числа відмовних матеріалів. Із них у 2007 р. скасовано відмовних матеріалів із одночасним порушенням кримінальних справ щодо грабежів – 900, розбоїв – 125, вимагань – 33, а в 2008 р.: 923, 149 і 23 факти відповідно. Гадаємо, що при масштабніших прокурорських перевірках відмовних матеріалів згадані показники стануть вагомішими. Наведений ряд фактів можна продовжити, подібної інформації не бракує, але на часі перевести пізнавальні зусилля в емпіричну площину.

Вимірювання латентних показників

Збір відомостей про латентність корисливих насильницьких злочинів нами здійснювався із використанням метода опитування населення Харківської і Черкаської областей, що проводилося упродовж 2008 р. Інструментарієм дослідження слугувала спеціально розроблена анкета, що складалася із двох частин. Перша частина присвячувалася вивченню питань латентності корисливих насильницьких злочинів, друга – віктимізації громадян від даного різновиду злочинів. Далі йтиметься про досвід вимірювання латентних показників.

Підготовча частина нашого дослідження включала формування своєрідної фокус-групи, визначення категорій населення, котрі найчастіше стають жертвами корисливих насильницьких злочинів.

¹ *Головкін Б.М.* Латентний вимір корисливої насильницької злочинності в Україні // Юридична Україна. – 2009. – №6. – С. 110-116

Попередньо, в ході аналізу 1122 архівних кримінальних справ, були визначені такі віктимогенні страти: а) учнівська та студентська молодь; б) працівники сфери торгівлі; в) підприємці; г) наймані працівники (будівельники, таксисти, оператори гральних автоматів, комп'ютерних клубів, автозаправок, пунктів обміну валют); г) представники тіншового бізнесу (повії, торговці самогоном, наркотиками, фармстимуляторами, валютні мініяїли); д) пенсіонери; е) інші особи. Надалі вказані категорії громадян стали певним орієнтиром при доборі респондентів для вибіркового опитування. Окрім цього, дослідженню підлягали й інші категорії громадян.

Питання щодо вивчення латентності мало наступне формулювання: «Чи вчинялися проти Вас, близьких родичів, знайомих осіб протягом останніх 5 років (2004-2008 рр.) нижчевказані корисливі насильницькі злочини?». Перелік злочинів включав: грабїж, поєднаний з насильством, яке не є небезпечним для життя та здоров'я; розбїй; вимагання, поєднане із насильством, небезпечним для життя та здоров'я; бандитизм; насильницьке заволодіння транспортом у корисливих цілях; вбивство з корисливих мотивів; вбивство, вчинене на замовлення; розбїйний напад з метою заволодіння наркотичними засобами, психотропними речовинами або їх аналогами, а також вимагання цих засобів чи речовин, поєднане із насильством, небезпечним для життя та здоров'я; розбїй з метою викрадення обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, а також його вимагання, поєднане з насильством, небезпечним для життя та здоров'я; розбїйний напад з метою заволодіння зброєю (окрім мисливської), боєприпасами, вибуховими речовинами або радіоактивними матеріалами, а також вимагання цих предметів, поєднане з насильством, небезпечним для життя та здоров'я; насильницьке позбавлення волі або викрадення людини з корисливих мотивів.

Тлумачення змісту окремих складів злочинів забезпечувалося загальнодоступними для розуміння пересічних громадян поясненнями у дужках, наприклад, насильницький грабїж трактувався як насильницьке відібрання майна, що супроводжувалося незначним побиттям, розбїй — напад з метою заволодіння майном, поєднаний із заподіянням тяжкої шкоди здоров'ю або ж погрозою вбивством, бандитизм — збройний напад організованої групи осіб і так далі. Гадаємо, не слід загострювати увагу на юридичних тонкощах розмежування запропонованого нами списку корисливих насильницьких злочинів, бо не завжди це вдається зробити навіть фахівцям, годі вже говорити про широкі верстви населення. Перелік злочинів слід розцінювати у значенні статистичного масиву, що не тільки визначає змістове наповнення досліджуваного феномена, а й окреслює межі розповсюдження явища у суспільстві.

У разі коли респондентам достеменно відомі факти наведених злочинних посягань, необхідно було поставити позначку навпроти конкретного діяння і вказати кількість цих випадків. Далі пропонувалося відповісти на запитання стосовно звернення чи незвернення до правоохоронних органів, конкретизувати, до яких саме, вказати причини своїх рішень, зазначити реагування правоохоронців, викласти власну думку з приводу більш активного звернення громадян за фактами вчинення проти них злочинів. Опитування проходило у формі індивідуального роздаточного анкетування або анкети розповсюджувалися через спеціально організовані пункти збору інформації.

Без урахування вибрактованих анкет через суперечливі відповіді масив придатних для опрацювання склав 1104 одиниці. За результатами узагальнення опитані громадяни сумарно вказали 1210 фактів вищевказаних злочинів. З цього приводу зафіксовано 552 (45,6%) звернень до правоохоронних органів (у 98,2% випадків зазначалася міліція, решта – прокуратура) із відповідними заявами та повідомленнями про злочини. Залишилися неповідомленими 658 (54,4%) протиправних посягань. Тобто природна латентність групи корисливих насильницьких злочинів становить 54%, коефіцієнт латентності – 0,54. Кількість латентних злочинів аналізованої категорії вираховується за формулою $LЗ = ЗЗ \times КЛ / 100$, де $LЗ$ – число латентних злочинів, $ЗЗ$ – кількість зареєстрованих злочинів, $КЛ$ – коефіцієнт латентності. Сумарне число усіх зареєстрованих корисливих -насильницьких злочинів у 2008 р. складає 33049, залишилися латентними 17846, або 54%.

Ранжування незаявлених корисливих насильницьких злочинів має наступний вигляд: насильницький грабїж (61,1%), вимагання, поєднане з насильством (24,1%), розбїй (12,8%), насильницьке заволодіння транспортом у корисливих цілях (0,9%), решта злочинів 1,1%. З наведеного простежується зв'язок між об'єктивно небезпечнішими формами насильства та мірою латентності злочинів.

Недовіра населення

Наведемо результати опитування населення стосовно причин незвернення до органів кримінального переслідування (як правило, міліції). На першому місці йде зневіра у спроможності міліції знайти і притягнути винних до відповідальності (49,7%), друге місце посідає небажання гаяти час на тягання в міліції (у зв'язку із незначною фізичною та матеріальною шкодою) – 22,1%. Далі у порядку спадання отримані такі відповіді: «через небезпеку фізичної розправи з боку злочинців, погрози їх друзів та родичів» (11,5%), «спочатку розгубився, а згодом вирішив, що все й так минеться» (8,7%), «вирішив

самостійно знайти і покарати нападників» (5,0%), «отримав матеріальну компенсацію від злочинців» (2,4%), решта – інші відповіді.

Проблема довіри населення до міліції виникла не сьогодні. За даними І.П. Руценка (2000 р.), 31,3% жертв злочинів не звернулися до міліції через недовіру. Напевно, масова практика останніх років непритягнення до кримінальної відповідальності винних у вчиненні майнових злочинів (крадіжок) відбулася в суспільній уяві стереотипом самоусунення міліції від захисту майнових прав громадян, що нерозривно пов'язано із корупцією і низьким професійним рівнем працівників міліції при виконанні функцій боротьби зі злочинністю. Саме так вважають 90,7% опитаних громадян, що впливає зі змісту пропозицій щодо більш активного звернення жертв корисливих насильницьких злочинів до правоохоронних структур.

Мудрість громадської думки очевидна. Між довірою населення до органів кримінального переслідування і рівнем латентності злочинності існують як прямі, так і обернені зв'язки. Накопичена роками недовіра до міліції та інших органів кримінальної юстиції, суспільне засудження принципів, на яких базується діяльність цих суб'єктів боротьби зі злочинністю трансформується в аномію, породжує страх перед злочинним середовищем, сприяє повторній віктимній латентності, в результаті чого пласт акумульованої в суспільстві латентності товщає і глибшає. Налагоджування партнерських стосунків між органами кримінальної юстиції і народом поступово сприятиме зміні стереотипів мислення, запустить механізми природної делатентизації.

Неупереджений коментар результатів опитування громадян вимагає звернути увагу й на інший бік проблеми. Нерідко так звані «вуличні» корисливі насильницькі злочини вчиняються в умовах неочевидності, а також проти жертв напідпитку, психічний стан яких не дозволяє відтворити прикмети нападників і подробиці події злочину, а тому, коли злочинці обійшлися без тяжкого насильства, а розмір матеріальних збитків незначний, потерпілі воліють забути «кримінальну пригоду» і скептично ставляться до спроможності міліції затримати злочинців, про яких непевна уява. Звідси й іронічний скепсис, небажання гаяти час по міліцейських кабінетах.

Немало й таких, хто заводить сумнівні знайомства у місцях алкоголізованого дозвілля, користується сексуальними послугами повій, має нелегальний бізнес. Звісно, ці особи, м'яко кажучи, не зацікавлені у розголосі подій і приверненні уваги правоохоронців. Саме з цих причин дехто з них прагне здійснити саморозправу над злочинцями. Відверто непокоїть острах жертв перед залякуваннями злочинців фізичною розправою, що найчастіше має місце у випадках особистого знайомства жертви і злочинця, наприклад при неодноразових вимаганнях у середовищі учнівської та студентської молоді й тіншового підприємництва.

Реагування на звернення громадян

Вимір обсягів штучної квазілатентності пропонуємо здійснити на основі узагальнення результатів реагування органів кримінального переслідування на звернення громадян з приводу вчинених корисливих насильницьких злочинів. За даними нашого опитування, у 52,5% випадків реєструвалися заяви та повідомлення про злочини і порушувалися кримінальні справи. Рішення щодо 28,6% звернень зводилися до реєстрації без наступного порушення кримінальних справ. Формою реагування на 17,5% фактів про подію злочину було прийняття інформації до відома (без реєстрації заяв) та обіцянки розібратись, або ж переконання заявників у безперспективності пошуку злочинців і притягнення їх до кримінальної відповідальності.

Слід зазначити, що такі «прийоми роботи» з потерпілими найчастіше практикуються у віддалених від райміськвідділів населених пунктах службами дізнання і дільничними інспекторами міліції, особливо коли злочин вчинено в умовах неочевидності, або у разі кількадечного відтинку часу від кримінальної події до інформування про неї. Невисока вірогідність кримінального переслідування у випадках надходження усної інформації від свідків та родичів потерпілих до так званих знайомих працівників міліції чи представників інших правоохоронних структур. Далі співчування і розмитих обіцянок розібратись справа не піде, бо навряд чи хтось наважиться псувати показники розкриття злочинів. Частка відмовлених (з надуманих підстав) у реєстрації заяв (повідомлень) про злочин становить 1,4%.

Таким чином, проведеним дослідженням встановлено два основних канали штучної латентизації корисливих насильницьких злочинів: а) невстановлення у зареєстрованих заявах (повідомленнях) про діяння – події чи складу злочину; б) недопускання обліку інформації із сумнівною «процесуальною перспективою» розкриття злочинів. В обох випадках існує набір конкретних способів приховування злочинів від обліку. Кінцевим результатом подібних процесуальних рішень і деформованого розуміння інтересів служби є 46-відсоткова квазілатентність корисливих насильницьких злочинних проявів.

Штучне приховування злочинів від обліку генетично пов'язане із принципами оцінювання ефективності функціонування системи кримінальної юстиції щодо протидії злочинності. На жаль, результати цієї діяльності більшою мірою відображаються у скоригованих статистичних звітах, ніж у

реальному стані правопорядку в суспільстві. Р.В. Скоморохов констатує, що на сьогодні первинна обліково-інформаційна функція кримінально-правової статистики підміняється управлінсько-кадровою. Фактично кримінально-правова статистика перетворилася на базовий інструмент управління системою ОВС. Звітування про успіхи прямо залежить від показників розкриття порушених кримінальних справ та інших критеріїв оцінок, що змушує усю систему кримінальної юстиції «працювати» на ті самі показники, які, рештою, і визначають кар'єрні перспективи співробітників.

Кримінологічний індикатор штучного приховування злочинів

В.В. Лунєєв зазначає, що частка розкритих злочинів не може бути високою при більш-менш повній реєстрації злочинів і суворому дотриманні правоохоронними органами вимог законності і прав людини. Видається, що показники розкриття можуть виступати кримінологічним індикатором стану штучного приховування злочинів від статистичного обліку. Картина процесуально-облікових маніпуляцій із питомою вагою розслідуваних (розкритих) корисливих насильницьких злочинів в Україні має достатньо показовий вигляд. Пересвідчися в цьому можна на групі високолатентних грабежів, середнього рівня латентності вимагань і низьколатентних розбоях, проаналізувавши динаміку їх розкриття за останніх 7 років:

1) грабежі: 2002 р. – 74,6%; 2003 р. – 46,7%; 2004 р. – 46,6%; 2005 р. – 41,0%; 2006 р. – 49,1%; 2007 р. – 56,3%; 2008 р. – 60,7%;

2) розбої: 2002 р. – 92,9% ; 2003 р. – 90,6%; 2004 р. – 98,8%; 2005 р. – 77,6%; 2006 р. – 80,6%; 2007 р. – 80,4%; 2008 р. – 81,6%;

3) вимагання: 2002 р. – 92,5%; 2003 р. – 89,8%; 2004 р. – 92,4%; 2005 р. – 88,0%; 2006 р. – 82,7%; 2007 р. – 87,7%; 2008 р. – 88,8%.

Орієнтиром достовірності показників розкриття може виступати 2005 р., бо саме тоді у МВС України проводилася кампанія посилення обліково-реєстраційної дисципліни, що закономірно відбилася на помітному зниженні частки розслідуваних злочинів у співставленні з усім періодом порівняння. Підозріло високим є розкриття грабежів, до того ж ножиці між 74,6% та 41% упродовж 3 років відверто насторожують. У наступні 2007—2008 рр. розслідування грабежів стрімко наближується до рекордних показників 2001 р. Така тенденція свідчить про вибіркочну реєстрацію й опосередковано вказує на негативні зміни у процесах штучного приховування злочинів від обліку.

Можна відмітити більш-менш стабільне розслідування розбоїв, якби не перепад між 2004 р. (98,8%) та наступним 2005 р. (77,6%). Зрештою, порівняння 15% розкриття берглері в США і 80% розкриття розбоїв в Україні наводить на сумні роздуми. Невже вітчизняні працівники ОВС, які бідкаються на хронічне недофінансування, стрімке вимивання професійного ядра співробітників, недолугу кадрову політику, технічну відсталість криміналістичних засобів тощо, за рівнем розкриття в рази перевершують американських колег? Щось не схоже.

Ознаки штучної латентності вбачаються і на прикладі вимагання. Не зрозуміло як може бути розкриття розбоїв вищим, ніж розкриття вимагань? Наведені вище дані добре ілюструють таке диво упродовж 2002-2004 рр. У наступні роки, немов за помахом невидимого диригента все стає на свої місця. Очевидно одне: обсяги квазілатентності набувають дедалі масштабнішого характеру і ця небезпечна тенденція поступово поширюється на тяжкі та особливо тяжкі злочини.

Візьмемо три ключових показники: кількість заяв та повідомлень про злочини, що надійшли до ОВС, кількість постанов про порушення кримінальних справ і число винесених постанов про відмову у порушенні кримінальних справ за останні три роки. Так, у 2006 р. надійшло заяв 2612190 (100%), порушено кримінальних справ 386681 (14,8%), відмовлено у порушенні кримінальних справ 1761391 (67,4%); у 2007 р.: 2851384 (100%), 359389 (12,6%), 2075493 (72,8%) відповідно; у 2008 р.: 2874355 (100%), 335441 (11,7%), 2198572 (76,5%) відповідно. Не потрібно проводити глибокого аналізу, щоб пересвідчитись у стійкій тенденції повномасштабної штучної латентизації. Прояви даної тенденції поширилися на групу корисливих насильницьких злочинів, про що можна судити хоча б з того, що показники квазілатентності (46,1%) наближаються до частки природної латентності (54,4%). Сумарний показник латентності становить 100,5%.

Рейтинг країн світу за рівнем споживання алкоголю¹

World Health Organization. Global Status Report on Alcohol and Health, 2014.

(Джерело: <http://gtmarket.ru/ratings/rating-countries-alcohol-consumption/info>)

Місце	Країна	Вживання
1	Молдова	18.22
2	Чехія	16.45
3	Угорщина	16.27
4	Росія	15.76
5	Україна	15.60
6	Естонія	15.57
7	Андорра	15.48
8	Румунія	15.30
9	Словенія	15.19
10	Білорусь	15.13
11	Хорватія	15.11
12	Латвія	15.03
13	Південна Корея	14.80
14	Португалія	14.55
15	Ірландія	14.41
16	Франція	13.66
17	Данія	13.37
18	Великобританія	13.37
19	Словаччина	13.33
20	Польща	13.25
21	Австрія	13.24
22	Люксембург	13.01
23	Німеччина	12.81
	...	
87	Грузія	6.40
95	Китай	5.91
114	Туркменістан	4.63
131	Узбекистан	3.54
139	Ізраїль	2.89
140	Туреччина	2.87
141	Індія	2.59
154	Сінгапур	1.55
157	Сирія	1.43
186	Кувейт	0.10
187	Пакистан	0.06
188	Афганістан	0.02

¹Ця сторінка містить актуальний (періодично оновлюваний) список країн і територій світу, упорядкованих за рівнем споживання алкоголю, вимірюваного в літрах чистого етилового спирту на душу населення. При розрахунках враховуються особи віком 15 років і старше. У країнах, де щорічне число туристів, принаймні еквівалентно числу жителів цих країн, туристичне споживання віднімається. У 2014 році дослідження охоплює 188 країн.

А.Й. Міллер, канд. юрид. наук, доцент

ЩО ТАКІЕ ПРИЧИНИ ТА УМОВИ ЗЛОЧИНІВ?¹

Проблема причин і умов злочинів є однією з центральних у кримінологічній науці, але до цього часу вона не знайшла однозначного вирішення. Одні вчені (їх переважна більшість) під причинами і умовами злочинів мають на увазі якісь негативні обставини суспільного життя¹. При цьому одним і тим самим обставинам різні автори надають неоднакового значення. Наприклад, пияцтво вважають то причиною злочинів, то їх умовою, то супровідним явищем². Інші кримінологи (їх меншість) до причин злочинів відносять дрібно-буржуазні індивідуалістичні традиції, звички, інтереси й мотиви, де первинним елементом виступає мотивація злочинів³.

Деякі автори міркують, що злочин – це результат складної взаємодії зовнішніх і внутрішніх факторів, які, однак, трактуються як причини злочинів. Так, Н. Лейкіна пише: «До зовнішніх причин скоєння злочину належать несприятливі умови морального формування особи злочинця, а також ті умови ситуації, що викликали намір і об'єктивну можливість у даний момент скоїти злочин. Внутрішні причини полягають в соціальне негативних поглядах, інтересах, відношеннях, установках, орієнтації, які зумовили вчинення суспільне небезпечного діяння»⁴.

Що ж потрібно розуміти під причинами злочинів, а що під їх умовами, в чому полягає відмінність між ними? На жаль, треба констатувати, що у кримінологічній літературі на ці питання немає чіткої відповіді, мають місце їх переплутування чи підміна одного з них іншим. Зрозуміло, будь-яке наукове дослідження передбачає, насамперед, орієнтування в тих поняттях, якими доводиться оперувати. Такі поняття, як причини і умови злочинів, є конкретизацією аналогічних категорій діалектики. Тому без належного з'ясування змісту філософських категорій «умова» і «причина» не може бути й мови про їх правильну інтерпретацію і застосування в кримінології.

Причинні зв'язки є одним з різновидів відношень детермінації, яка являє собою такий спосіб взаємодії, за якого виникнення одного явища визначається, опосередковується іншими явищами⁵. Відношення детермінації на одній стороні має різні детермінуючі чинники (детермінанти), а на другій – детермінований (похідний) результат. Процес детермінації містить такі елементи: 1) умови; 2) діяльність (причина); 3) дія (наслідок, результат)⁶. Перші становлять сукупність тих безпосередніх чинників (факторів), від наявності яких залежать виникнення, існування, зміна або зникнення даного явища. Те чи інше явище виникає там і тоді, де й коли визріли відповідні передумови, й існує остільки, оскільки є певні умови. Характерною особливістю умов як моменту процесу детермінації є те, що вони самі по собі не можуть перетворитися в нову дійсність (наслідок); вони лише роблять її можливою. «Умови, – писав Гегель, – пасивні, вживаються як матеріал для предмета і, отже, входять у зміст предмета; вони також відповідають цьому змістові і вже містять в середині себе все його визначення»⁷.

Від поняття «умови» слід відрізнити поняття «середовище», яке включає не тільки чинники (фактори), що виступають умовами, а й чинники нейтральні, які тільки співіснують з певним явищем. Це положення особливо важливе для кримінологічних досліджень, бо в будь-якому соціальному середовищі треба виявити як криміногенні фактори, що є умовами вчинення злочинів, так й інші фактори – нейтральні або ті, що протистоять криміногенним.

¹ Міллер А. Що таке причини та умови злочинів? / А. Міллер // Право України. – 2001. – № 5. – С. 89-92.

Умовою будь-які чинники виступають лише тому, що їм притаманні такі властивості, завдяки яким вони зумовлюють відповідні характеристики явища, що виникає. Той чи інший чинник стає умовою тільки стосовно того явища, в якому він використаний як будівельний матеріал. «Коли ми говоримо про умови існування деякої речі, – зазначав Гегель, – то під цим розуміємо двояке: деяке наявне буття, деяке існування, взагалі щось безпосереднє, і деяке призначення цього безпосереднього бути знятим і слугувати для здійснення іншого»⁸.

Отже, певні чинники, що існують самі по собі, в процесі детермінації стають щодо зумовленого ними явища умовами. Наявність останніх означає, що явище ще тільки можливе, перебуває в потенції. Ця можливість перетворюється у дійсність завдяки діяльності, властивій такому елементові процесу детермінації як причина. Остання є активною силою, яка переводить умови у нову річ (наслідок). Саме активність виділяє причину зі всієї сукупності необхідних і достатніх умов виникнення якогось явища. Сила причини, її саморух пояснюються внутрішньою суперечливістю речі, єдністю і боротьбою протилежностей. Причина є спричиняючим чинником, а дія (наслідок) – викликана причиною нова дійсність. Причина може бути зрозуміла тільки через її наслідок, і, навпаки, природу наслідку можна з'ясувати лише через його причину, бо вони є внутрішньо протилежними, але єдиними сторонами процесу детермінації. «Річ, – зауважував Гегель, – стає через свої властивості причиною, а причина полягає в тому, що вона зберігає себе як дія (наслідок – А.М.)»⁹. Відтак, причина виступає не як щось зовнішнє до наслідку, а як сторона, що його породжує, спричиняє. Причому цей наслідок аж ніяк не є результатом однієї лише причини; він також визначається умовами, залученими до процесу його детермінації.

Виходячи з наведеного, помилковим є погляд, згідно з яким та сама дія (наслідок) може породжуватися різними причинами, оскільки в «дії немає нічого, чого немає в причині, і причина є причиною лише в дії»¹⁰. У радянській кримінології (та й нині) широко користувалися хибною думкою, що «кожна причина породжує кілька наслідків, а кожен наслідок є результатом дії кількох обставин (низки причин і умов)»¹¹. Не можна погодитися і з твердженнями багатьох авторів про існування нескінченного ланцюга причинності. Тут, як і в попередньому випадку, охоплюються тільки зовнішні відношення між причиною й наслідком і не враховується той факт, що причинний зв'язок є таким доти, поки причина породжує наслідок, що причина і наслідок існують одночасно як дві протилежні сторони процесу детермінації. У наведених вище висловлюваннях порушуються вимоги основного закону діалектики про єдність і боротьбу протилежностей (причина – наслідок), оскільки вважається, що одна протилежність існує до початку існування іншої й у відриві від неї.

Критикуючи погляд метафізиків на причину і наслідок як застигли, ізольовані одне від одного явища, Ф. Енгельс писав: «Чого всім цим панам бракує, так це діалектики. Вони завжди бачать тільки тут причину, там – наслідок. Вони не бачать, що це пуста абстракція... що весь великий хід розвитку відбувається у формі взаємодії»¹². Ця «взаємодія полягає в тому, що те, що є дією (наслідком – А.М.), з протилежного боку є причиною, а те, що причина, з протилежного боку, є також і дія»¹³.

Важливо наголосити, що причинність вужча за детермінізм, бо вона відображає зв'язок між явищами тільки в певному відношенні, спрощуючи їх загальну взаємодію. Причина є причиною лише у взаємозв'язку з даним наслідком, у якомусь одному відношенні. В інших відношеннях їх зв'язок має інший характер, тому детермінація не зводиться тільки до причинних відношень. Останні є лише одним з її моментів. Детермінація включає й такі різновиди взаємозв'язку як зв'язок станів, функціональні зв'язки тощо¹⁴. Проте глибокий розгляд детермінації потребує звернення до причинності, оскільки за своєю природою вона є генетичним зв'язком – причина породжує наслідок із сукупності необхідних і достатніх умов.

Закон причини і наслідку є універсальним. Водночас у кожній формі руху матерії (механічній, фізичній, хімічній, біологічній, соціальній) він має особливості. В чому ж полягає специфіка причинності у суспільному житті? Ніби відповідаючи на це запитання, Ф. Енгельс писав: «Історія розвитку суспільства в одному пункті істотно відрізняється від

історії розвитку природи... В історії суспільства діють люди, які обдаровані свідомістю, чинять обдумано або під впливом пристрасті, ставлять собі певні цілі. Тут ніщо не робиться без свідомого наміру, без бажаної мети»¹⁵. Відсутність у матеріальній дійсності того, що міститься в потребах, інтересах і цілях людини, є тією головною суперечністю, яка виступає безпосереднім джерелом її активності. Тому встановлення причинних зв'язків у сфері соціальної поведінки можливе тільки через практичну діяльність особи. «Завдяки діяльності людини і обґрунтовується уявлення про причинність, уявлення про те, що один рух є причиною другого»¹⁶.

Злочин, як і будь-який інший акт соціальної поведінки, не виникає сам по собі, поза людиною. Він завжди має свого матеріального носія – особу, котра відзначається свідомою активністю і свободою вибору варіанта поведінки. Тому ніякі зовнішні обставини не можуть бути причинами якогось, в тому числі протиправного, вчинку. «Якщо людина посилається на те, що з істинної дороги її збили обставини, спокуси та ін., то цим вона хоче немов усунути від себе вчинок, але тим самим лише принижує себе до невідомої істоти – істоти природи, тоді як насправді її вчинок завжди є її власним вчинком, а не вчинком когось іншого, тобто не є наслідком будь-чого поза цією людиною»¹⁷. І далі основоположник діалектики робить такий висновок: «Причинно-наслідкове відношення при цьому немає місця. Обставини не є причинами, а моя воля – їх наслідком. Згідно з причинно-наслідковим відношенням те, що закладено у причині, повинно статися з необхідністю. Я ж у якості рефлексії можу вийти за межі будь-якого визначення, встановленого обставинами... Обставини чи мотиви панують над людиною лише у тій мірі, в якій вона сама дозволяє їм це»¹⁸.

Отже, буде помилкою вбачати причини злочинів у якихось обставинах соціального середовища або конкретної життєвої ситуації. Конструкція такого причинно-наслідкового відношення, по суті, нехтує особою з її свідомістю і волею, відводячи їй тільки роль «центральної ланки, яка зв'язує причину і наслідок»¹⁹. Причину і наслідок взагалі нічого не пов'язує і не розділяє, крім них самих. Вони є діалектичною єдністю протилежностей, які одне одного покладають і визначають; як тільки причина припиняє діяти, вона перестає бути причиною.

Особа злочинця справді є центральною ланкою у виникненні злочину, але не тому, що вона пов'язує «причину» злочину (під якою розуміються негативні зовнішні обставини) з наслідком (самим злочином), а тому, що певна дія (бездіяльність) особи і виступає в ролі причини настання злочинних наслідків, породжуючи їх із сукупності криміногенних зовнішніх і внутрішніх чинників, якими вони зумовлені. Те, що міститься у причині, має статися з необхідністю. Злочин впливає з необхідністю не з обставин соціального середовища, а з певних дій особи, які цими обставинами детерміновані.

Між обставинами соціального середовища і скоєним злочином існує не причинний, а ймовірнісний зв'язок. Тут навряд чи може йтися про наявність навіть жорсткого функціонального зв'язку, бо найшкідливіший вплив на особу не обов'язково призводить до вчинення нею злочину. Адже людина здатна активно протистояти негативним впливам. Вона – не пасивний продукт обставин, не тільки об'єкт, а й суб'єкт суспільних відносин. Зовнішні умови, що визначають людську поведінку, обов'язково мають трансформуватися в чинники свідомості, почуття, волі, тобто набрати форми внутрішніх спонукань, щоб стати суб'єктивними детермінантами злочинної поведінки. Відтак, криміногенні властивості особи є не причинами злочинів, а їх неодмінними суб'єктивними умовами. Причини злочинів – це конкретні дії (бездіяльність), що спричиняють або створюють загрозу спричинення шкоди об'єктам кримінально-правової охорони.

У науковому дослідженні треба бачити різницю між діалектичним і метафізичним, побутовим розумінням категорії «причина». У широкому вжитку термін «причина» часто застосовують там і тоді, де й коли причини немає в її справжньому значенні. Так, кажуть: «Падіння цеглини – причина смерті людини, повітря болотистої місцевості – причина пропасниці. Але найближчим чином перше – причина тільки удару, друге – надмірної вологості...»²⁰. Або, наприклад, можна почути, що пожежа відбувається з різних причин:

недбалого поводження з вогнем, короткого замикання, удару блискавки тощо. Насправді в цих випадках йдеться не про різні причини, а про різних носіїв того самого руху як причини пожежі – виникнення високої температури за наявності паливного матеріалу, що викликає реакцію окислення²¹.

Такі поняття як «причина» і «наслідок» у буденному і філософському розумінні мають різний зміст. У звичайному значенні вони беруться окремо одне від одного (тут сама по собі причина – там сам по собі наслідок). У діалектичній інтерпретації причина і наслідок – це дві сторони того самого відношення, єдність двох протилежностей, які існують одночасно. У повсякденному трактуванні причина і наслідок виступають відірваними одне від одного, оскільки під причиною розуміють не активність речі, не діяльність, яка вирізняється із сукупності умов і з їхнього матеріалу продукує нову дійсність (наслідок), а якийсь чинник або групу чинників, що є лише одними з умов (детермінантами) даного наслідку. Ось чому на цьому рівні мислення допускається можливість існування множинності «причин» щодо того самого наслідку. Цим, зокрема, і пояснюється класифікація «причин» на головні й неголовні, корінні і вторинні, внутрішні й зовнішні, об'єктивні й суб'єктивні, загальні й конкретні, побічні й безпосередні, тимчасові і постійні, поважні й неповажні тощо. З погляду діалектики, кожен наслідок завжди має одну причину і багато чинників (факторів), що були його умовами. Бути зумовленим (детермінованим) і бути спричиненим (здійсненим) – не те саме. У науковій теорії цю відмінність треба усвідомлювати і фіксувати у понятійному апараті.

В. Кудрявцев звернув увагу на те, що в кримінологічних дослідженнях нерідко визнають причинами злочинів ті соціальні явища, які заздалегідь мають негативний характер. Причому «саме визнання даного явища негативним є, як правило, підсумком ретроспективних оцінок, у результаті яких створюється «порочне коло» в аргументації: наприклад, встановлена кореляція між недостатньо високим рівнем освіти і злочинністю підлітків, отже, відсутність вищої чи середньої освіти є негативне (з кримінологічного погляду) явище, є недолік. Отже, це і є причиною злочинності. Але подальші дослідження здебільшого руйнують такі спрощені конструкції»²².

Таке «порочне коло» в поясненні причин злочинів існуватиме доти, доки причинно-наслідковий зв'язок буде виводитися з якихось зовнішніх щодо особи обставин або з її морально-психологічних характеристик, взятих у відриві від свідомо-вольової, предметно-чуттєвої діяльності, яка є двоєдиним процесом суб'єктивації об'єктивного й об'єктивації суб'єктивного. Надання ж соціальним криміногенним факторам, що зумовлюють вчинення злочину, ролі його причин пов'язане з буденним розумінням терміна «причина», який у такому значенні твердо закріпився в понятійному апараті радянської кримінології та кримінально-процесуальному законодавстві.

Так, у постанові Пленуму Верховного Суду СРСР від 3 грудня 1976 р. «Про дальше вдосконалення судової діяльності щодо запобігання злочинам» говориться: «Необхідно ретельно перевіряти, чи виконана при провадженні дізнання та попереднього слідства вимога ст. 21 КПК РРФСР і відповідних статей КПК інших союзних республік про виявлення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину. У випадку, коли ця вимога закону не була виконана, суд або суддя повинен вжити заходів, що забезпечують з'ясування цих обставин» (Сборник постановлений Пленума Верховного Суду СРСР 1924-1977 гг. – М., 1978. – Ч. 2. – С. 37). Як бачимо, тут поняття причин і умов злочину вживаються по суті як ідентичні: і під причинами, і під умовами злочину маються на увазі якісь обставини. В чому ж тоді між ними різниця? В силі впливу на злочин! Але причина відрізняється від умови не тим, що вона більшою мірою впливає на виникнення певного явища (злочину), а тим, що на відміну від умов спричиняє (продукує) його.

Кожен злочин має одну причину – дію (бездіяльність) особи, що завдала шкоди об'єкту (об'єктам) кримінально-правової охорони, і низку об'єктивних та суб'єктивних чинників, які були його умовами. Жодна з цих умов і, навіть, всі вони разом узяті самі по

собі безпосередньо не породжують злочин (тобто не спричиняють кримінально-караної шкоди), а тільки зумовлюють його, а, звідси, визначають його характер.

Немає причини – немає і наслідку. Немає дії (бездіяльності), що завдає шкоди об'єктам кримінально-правової охорони, – немає і злочину. Яка причина – такий наслідок. Який зміст (характер) дії, що заподіює шкоду названим об'єктам, – такий і злочин. Те, що міститься в причині, має статися неодмінно. Злочин виникає з необхідністю саме з дії, що завдає шкоди об'єктам кримінально-правової охорони. Відповідь же на питання, що призвело особу до дії, яка завдала шкоду зазначеним об'єктам, дає системний аналіз тих зовнішніх (соціальних) і внутрішніх (особистісних) умов, які були включені в процес детермінації даного злочину і визначили його саме таким, а не іншим. Кожен злочин за набором його об'єктивних і суб'єктивних детермінант є неповторним, як і кожна особа.

Причина злочину, як і будь-якого іншого людського вчинку, має дискретний характер; вона є такою постільки, оскільки особа діє, спричиняє даний наслідок. Переходячи в цей наслідок, причина перестає бути причиною, зникає як така до нової дії особи, що як причина, у свою чергу, переходить у новий наслідок і так далі. Діяльність людини, будучи за своєю природою спричиняючою, не є якимось безперервним у часі і просторі, безконечним процесом, а становить єдність перервного й неперервного, кінцевого і безкінцевого. Інакше кажучи, вона складається з ряду відносно дискретних, самостійно зумовлених дій. Саме в цьому процесі з широкого спектру соціальних дій, повсякденно здійснюваних особою, кримінологи і відокремлюють протиправні дії та виявляють фактори, що їх зумовлюють.

Складність проблеми у тому, щоб виявити механізм дії причин злочинів – встановити, при взаємодії яких криміногенних факторів соціального середовища й індивідуальних властивостей особи продукується саме злочинна поведінка. Усуваючи або нейтралізуючи об'єктивні й суб'єктивні криміногенні фактори (умови злочинів), ми тим самим не даємо можливості «спрацювати» їх причинам – діям осіб, що спричиняють шкоду об'єктам кримінально-правової охорони. В цьому й полягає основне завдання запобігання (профілактики) злочинам, оскільки жодна причина не діє без наявності необхідних і достатніх умов.

¹Курс советской криминологии: Предмет. Методология. Преступность и ее причины. Преступник. – М., 1985. – С. 212-213.

²Теоретические проблемы предупреждения правонарушений несовершеннолетних. – К., 1977. – С. 17.

³Кузнецова Н.Ф. Проблемы криминологической детерминации. – М., 1984. – С. 56.

⁴Лейкина Н.С. Причины конкретного преступления и личность преступника в аспекте индивидуализации наказания // Преступность и её предупреждение. – Л., 1971. – С. 127.

⁵Долгова А.И. Криминология: Учеб. для вузов. – М., 1999. – С. 129-130.

⁶Кедров Б.М. О детерминизме // Философские науки. – 1968. – № 1. – С. 41.

⁷Парнюк М.А. Принцип детерминизма в системе материалистической диалектики. – К., 1972. – С. 93.

⁸Гегель Г.-В.-Ф. Наука логики // Соч. – М.-Л., 1930. – Т. 1. – С. 251.

Там же. – С. 245.

⁹Гегель Г.-В.-Ф. Наука логики // Соч. – М., 1937. – Т. 5. – С. 582.

¹⁰Гегель Г.-В.-Ф. Работы разных лет: В 2-х т. – М., 1973. – Т. 2. – С. 107.

¹¹Кудрявцев В.Н. Причинность в криминологии. – М., 1968. – С. 9.

¹²Енгельс Ф. Конраду Шмідту, 27 жовтня 1890 р. // Марке К, Енгельс Ф. – Твори. – Т. 37. – С. 397.

¹³Гегель Г.-В.-Ф. Вказ. праця. – Т. 2. – С. 108.

¹⁴Руткевич М.Н. Диалектический материализм: Курс лекций для философ, фак. – М., 1973. – С. 401.

- ¹⁵Енгельс Ф. Людвіг Фейербах і кінець класичної німецької філософії// Маркс К., Енгельс Ф. - Твори. – Т. 21. – С. 292.
- ¹⁶Енгельс Ф. Діалектика природи //Маркс К., Енгельс Ф. – Твори. Т. 20. – С. 506.
- ¹⁷Гегель Г.-В.-Ф. Вказ. праця. – С. 26.
- ¹⁸Там же.
- ¹⁹Кудрявцев В.Н. Вказ. праця. – С. 10.
- ²⁰Гегель Г.-В.-Ф. Вказ. праця. – С. 107.
- ²¹Панцхава И.Д. Диалектический материализм. – М., 1958. – С. 255.
- ²²Кудрявцев В.Н. Проблемы причинности в криминологии // Вопросы философии. – 1971. – № 10. – С. 79-80.

**Характеристика кримінальних правопорушень,
скоєних окремими категоріями осіб**
(статистичні дані Генеральної прокуратури України за 2014 р.)

Регіон/ вчинено злочинів	Вчинено кримінальних правопорушень окремими категоріями (з числа розслідуваних)						
	Неповнолітніми або за їх участю (з урахуванням кримінальних правопорушень минулих звітних періодів)		з них				
			з числа облікованих у звітному періоді				
	поточний	Питома вага	минулий	поточний	динаміка, %	Питома вага, %	
минулий						поточний	
АР Крим	60	X	432	35	X	3,5	X
Вінницька	412	5,6%	426	323	-24,2	7,3	5,4
Волинська	229	5,6%	214	191	-10,7	6,1	5,7
Дніпропетровська	646	3,2%	476	497	4,4	2,8	2,9
Донецька	662	4,4%	958	520	-45,7	4,4	4,2
Житомирська	432	7,9%	287	360	25,4	6,3	7,9
Закарпатська	284	5,3%	290	235	-19,0	7,1	5,6
Запорізька	507	4,1%	422	411	-2,6	3,8	3,8
Івано-Франківська	212	6,0%	191	178	-6,8	5,9	6,0
Київська	338	4,0%	234	267	14,1	3,5	3,7
Кіровоградська	330	4,7%	266	242	-9,0	5,1	4,4
Луганська	310	3,3%	702	217	-69,1	4,5	3,0
Львівська	340	3,9%	290	280	-3,4	4,0	3,9
м. Київ	288	1,9%	227	230	1,3	2,0	2,1
м. Севастополь	6	X	44	2	X	1,9	X
Миколаївська	450	5,8%	293	387	32,1	5,1	5,7
Одеська	701	6,0%	474	573	20,9	4,0	6,1
Полтавська	307	3,8%	346	253	-26,9	4,9	3,7
Рівненська	273	6,2%	254	238	-6,3	6,9	6,5
Сумська	387	6,0%	243	324	33,3	4,8	6,0
Тернопільська	129	3,3%	138	119	-13,8	4,0	3,5
Харківська	603	3,5%	449	490	9,1	3,2	3,4
Херсонська	249	2,7%	286	219	-23,4	3,8	2,7
Хмельницька	212	4,2%	203	169	-16,7	5,1	3,8
Черкаська	209	3,0%	187	170	-9,1	3,3	3,0
Чернівецька	201	4,4%	178	176	-1,1	4,4	4,4
Чернігівська	304	4,9%	174	261	50,0	3,6	5,1
Всього по областях	9 081	4,2%	8 684	7 367	-15,2	4,2	4,1
Донецька залізниця	35	5,7%	19	22	15,8	1,8	4,5
Львівська залізниця	17	3,1%	19	15	-21,1	2,6	3,2
Одеська залізниця	11	1,2%	13	9	-30,8	1,7	1,2

Південна залізниця	24	2,7%	9	22	2,4р	1,1	2,9
Південно-Західна залізниця	24	2,2%	17	18	5,9	1,8	1,9
Придніпровська залізниця	16	1,4%	20	14	-30,0	1,5	1,5
Всього по залізницях	127	2,5%	97	100	3,1	1,7	2,3
Всього по Україні	9 208	4,1%	8 781	7 467	-15,0	4,1	4,1

Регіон/ вчинено злочинів	Вчинено кримінальних правопорушень окремими категоріями (з числа розслідуваних)						
	Особами, які раніше вчиняли злочини (з урахуванням кримінальних правопорушень минулих звітних періодів)		з них				
			з числа облікованих у звітному періоді				
	поточний	Питома вага	минулий	поточний	динаміка, %	Питома вага, %	
минулий						поточний	
АР Крим	1 096	X	5 073	600	X	41,5	X
Вінницька	1 979	27,0%	1 832	1 629	-11,1	31,4	27,4
Волинська	1 295	31,9%	1 055	1 021	-3,2	30,3	30,5
Дніпропетровська	8 810	43,2%	5 249	7 551	43,9	30,8	43,7
Донецька	6 252	41,3%	6 653	5 288	-20,5	30,8	42,3
Житомирська	1 888	34,7%	1 294	1 570	21,3	28,5	34,5
Закарпатська	1 535	28,7%	985	1 208	22,6	24,0	28,5
Запорізька	5 816	46,8%	5 342	5 172	-3,2	47,6	47,8
Івано-Франківська	958	27,2%	573	816	42,4	17,8	27,7
Київська	1 876	21,9%	1 309	1 600	22,2	19,8	22,1
Кіровоградська	2 518	35,9%	1 806	2 005	11,0	34,5	36,7
Луганська	4 641	49,5%	6 161	3 595	-41,6	39,5	49,6
Львівська	2 063	23,7%	1 472	1 706	15,9	20,1	23,5
м. Київ	1 869	12,1%	1 454	1 373	-5,6	12,8	12,7
м. Севастополь	172	X	408	48	X	17,9	X
Миколаївська	3 165	40,9%	1 662	2 807	68,9	29,0	41,7
Одеська	2 220	18,9%	1 190	1 877	57,7	10,1	20,1
Полтавська	3 551	44,2%	2 104	3 128	48,7	29,9	45,4
Рівненська	1 711	39,1%	1 347	1 388	3,0	36,5	38,1
Сумська	2 800	43,7%	2 323	2 354	1,3	45,8	43,7
Тернопільська	464	11,8%	331	416	25,7	9,5	12,2
Харківська	7 218	41,8%	4 334	6 214	43,4	31,2	42,8
Херсонська	4 105	44,2%	3 058	3 588	17,3	40,6	44,7
Хмельницька	1 436	28,2%	932	1 223	31,2	23,5	27,6
Черкаська	1 679	24,4%	851	1 381	62,3	15,0	24,0
Чернівецька	802	17,6%	707	665	-5,9	17,4	16,5
Чернігівська	1 864	30,2%	1 118	1 483	32,6	23,1	29,0
Всього по областях	73 783	33,9%	60 623	61 706	1,8	29,1	34,5

Донецька залізниця	369	<i>60,1%</i>	527	286	<i>-45,7</i>	<i>51,2</i>	58,8
Львівська залізниця	203	<i>36,8%</i>	213	172	<i>-19,2</i>	<i>29,6</i>	36,4
Одеська залізниця	495	<i>53,5%</i>	206	410	<i>99,0</i>	<i>26,5</i>	53,9
Південна залізниця	273	<i>30,8%</i>	205	237	<i>15,6</i>	<i>25,4</i>	31,2
Південно-Західна залізниця	357	<i>33,2%</i>	257	311	<i>21,0</i>	<i>27,8</i>	33,0
Придніпровська залізниця	715	<i>64,3%</i>	594	624	<i>5,1</i>	<i>45,8</i>	65,1
Всього по залізницях	2 412	46,7%	2 002	2 040	1,9	36,0	46,6
Всього по Україні	76 195	34,2%	62 625	63 746	1,8	29,3	34,8

Регіон/ вчинено злочинів	Вчинено кримінальних правопорушень окремими категоріями (з числа розслідуваних)						
	Групою осіб (з урахуванням кримінальних правопорушень минулих звітних періодів)		з них				
	поточний	Питома вага	минулий	поточний	динаміка, %	з числа облікованих у звітному періоді	
						минулий	поточний
АР Крим	167	<i>X</i>	821	89	<i>X</i>	6,7	<i>X</i>
Вінницька	540	<i>7,4%</i>	486	369	<i>-24,1</i>	8,3	6,2
Волинська	409	<i>10,1%</i>	229	276	<i>20,5</i>	6,6	8,3
Дніпропетровська	1 310	<i>6,4%</i>	845	973	<i>15,1</i>	5,0	5,6
Донецька	1 299	<i>8,6%</i>	1 260	999	<i>-20,7</i>	5,8	8,0
Житомирська	617	<i>11,4%</i>	567	490	<i>-13,6</i>	12,5	10,8
Закарпатська	570	<i>10,6%</i>	261	403	<i>54,4</i>	6,4	9,5
Запорізька	916	<i>7,4%</i>	823	675	<i>-18,0</i>	7,3	6,2
Івано-Франківська	295	<i>8,4%</i>	203	216	<i>6,4</i>	6,3	7,3
Київська	618	<i>7,2%</i>	362	451	<i>24,6</i>	5,5	6,2
Кіровоградська	636	<i>9,1%</i>	401	482	<i>20,2</i>	7,7	8,8
Луганська	728	<i>7,8%</i>	879	532	<i>-39,5</i>	5,6	7,3
Львівська	531	<i>6,1%</i>	502	424	<i>-15,5</i>	6,8	5,8
м. Київ	692	<i>4,5%</i>	307	379	<i>23,5</i>	2,7	3,5
м. Севастополь	33	<i>X</i>	93	9	<i>X</i>	4,1	<i>X</i>
Миколаївська	692	<i>8,9%</i>	383	566	<i>47,8</i>	6,7	8,4
Одеська	1 249	<i>10,6%</i>	620	886	<i>42,9</i>	5,3	9,5
Полтавська	582	<i>7,2%</i>	402	470	<i>16,9</i>	5,7	6,8
Рівненська	329	<i>7,5%</i>	357	269	<i>-24,6</i>	9,7	7,4
Сумська	561	<i>8,7%</i>	370	464	<i>25,4</i>	7,3	8,6
Тернопільська	234	<i>6,0%</i>	167	199	<i>19,2</i>	4,8	5,8
Харківська	1 478	<i>8,6%</i>	708	1 063	<i>50,1</i>	5,1	7,3
Херсонська	829	<i>8,9%</i>	616	696	<i>13,0</i>	8,2	8,7
Хмельницька	328	<i>6,5%</i>	273	256	<i>-6,2</i>	6,9	5,8

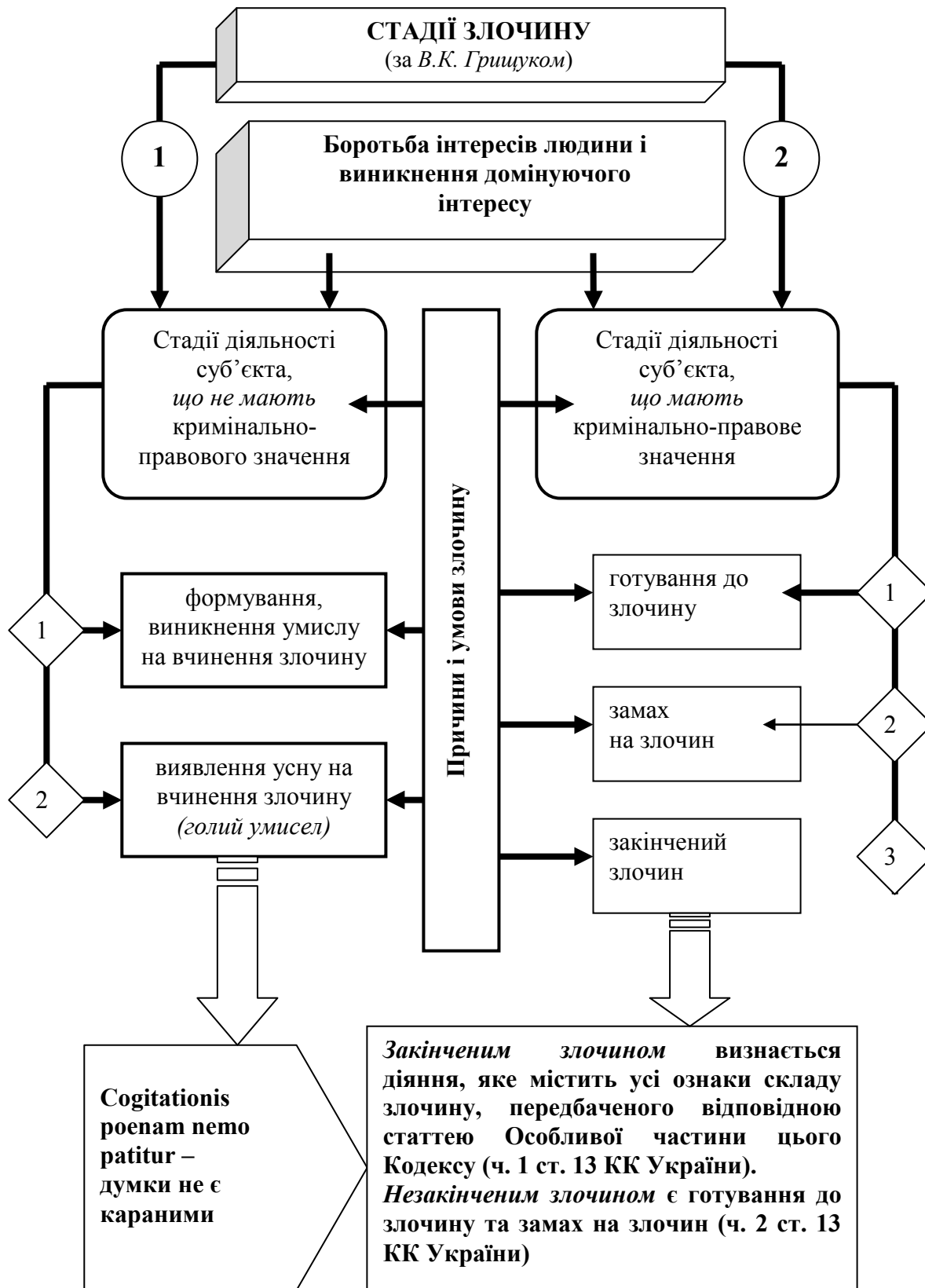
Черкаська	460	6,7%	276	371	34,4	4,9	6,4
Чернівецька	443	9,7%	387	341	-11,9	9,5	8,4
Чернігівська	453	7,3%	293	333	13,7	6,1	6,5
Всього по областях	16 999	7,8%	12 891	12 681	-1,6	6,2	7,1
Донецька залізниця	74	12,1%	92	56	-39,1	8,9	11,5
Львівська залізниця	50	9,1%	32	39	21,9	4,5	8,3
Одеська залізниця	67	7,2%	42	49	16,7	5,4	6,4
Південна залізниця	40	4,5%	25	34	36,0	3,1	4,5
Південно-Західна залізниця	63	5,9%	32	51	59,4	3,5	5,4
Придніпровська залізниця	99	8,9%	46	96	2,1 p	3,5	10,0
Всього по залізницях	393	7,6%	269	325	20,8	4,8	7,4
Всього по Україні	17 392	7,8%	13 160	13 006	-1,2	6,1	7,1

Регіон/ вчинено злочинів	Вчинено кримінальних правопорушень окремими категоріями (з числа розслідуваних)						
	у стані алкогольного сп'яніння (з урахуванням кримінальних правопорушень минулих звітних періодів)		з них				
			з числа облікованих у звітному періоді				
	поточний	Питома вага	минулий	поточний	динаміка, %	Питома вага, %	
минулий						поточний	
АР Крим	321	X	2 011	164	X	16,4	X
Вінницька	1 078	14,7%	1 168	908	-22,3	20,0	15,2
Волинська	770	19,0%	838	668	-20,3	24,0	20,0
Дніпропетровська	1 825	9,0%	1 567	1 586	1,2	9,2	9,2
Донецька	3 128	20,7%	3 751	2 603	-30,6	17,4	20,8
Житомирська	583	10,7%	598	509	-14,9	13,2	11,2
Закарпатська	743	13,9%	776	612	-21,1	18,9	14,5
Запорізька	1 720	13,8%	1 951	1 520	-22,1	17,4	14,0
Івано-Франківська	434	12,3%	353	370	4,8	10,9	12,6
Київська	1 112	13,0%	848	984	16,0	12,8	13,6
Кіровоградська	951	13,6%	856	789	-7,8	16,3	14,5
Луганська	1 562	16,6%	2 259	1 219	-46,0	14,5	16,8
Львівська	1 211	13,9%	954	1 047	9,7	13,0	14,4
м. Київ	370	2,4%	282	253	-10,3	2,5	2,3
м. Севастополь	19	X	137	7	X	6,0	X
Миколаївська	1 050	13,6%	850	931	9,5	14,8	13,8
Одеська	1 287	10,9%	1 012	1 046	3,4	8,6	11,2
Полтавська	1 127	14,0%	981	973	-0,8	13,9	14,1
Рівненська	617	14,1%	611	541	-11,5	16,5	14,8

Сумська	1 209	18,9%	1 454	1 025	-29,5	28,7	19,0
Тернопільська	252	6,4%	251	219	-12,7	7,2	6,4
Харківська	2 562	14,8%	2 195	2 192	-0,1	15,8	15,1
Херсонська	1 285	13,8%	1 619	1 108	-31,6	21,5	13,8
Хмельницька	504	9,9%	588	441	-25,0	14,8	10,0
Черкаська	799	11,6%	473	672	42,1	8,4	11,7
Чернівецька	479	10,5%	592	425	-28,2	14,6	10,5
Чернігівська	844	13,7%	720	690	-4,2	14,9	13,5
Всього по областях	27 842	12,8%	29 695	23 502	-20,9	14,2	13,2
Донецька залізниця	30	4,9%	48	19	-60,4	4,7	3,9
Львівська залізниця	65	11,8%	54	54		7,5	11,4
Одеська залізниця	60	6,5%	41	48	17,1	5,3	6,3
Південна залізниця	57	6,4%	68	44	-35,3	8,4	5,8
Південно-Західна залізниця	75	7,0%	64	64		6,9	6,8
Придніпровська залізниця	18	1,6%	48	12	-75,0	3,7	1,3
Всього по залізницях	305	5,9%	323	241	-25,4	5,8	5,5
Всього по Україні	28 147	12,6%	30 018	23 743	-20,9	14,0	13,0

Регіон/ вчинено злочинів	Вчинено кримінальних правопорушень окремими категоріями (з числа розслідуваних)						
	Іноземними громадянами (з урахуванням кримінальних правопорушень минулих звітних періодів)		з них				
			з числа облікованих у звітному періоді				
	поточний	Питома вага	минулий	поточний	динаміка, %	Питома вага, %	
минулий						поточний	
АР Крим	35	X	221	18	X	1,8	X
Вінницька	55	0,8%	44	36	-18,2	0,8	0,6
Волинська	31	0,8%	72	26	-63,9	2,1	0,8
Дніпропетровська	106	0,5%	70	96	37,1	0,4	0,6
Донецька	172	1,2%	129	122	-5,4	0,6	1,0
Житомирська	49	0,9%	35	42	20,0	0,8	0,9
Закарпатська	39	0,7%	22	24	9,1	0,5	0,6
Запорізька	88	0,7%	73	74	1,4	0,7	0,7
Івано-Франківська	9	0,3%	17	8	-52,9	0,5	0,3
Київська	325	4,0%	55	310	5,6 p	0,8	4,3
Кіровоградська	32	0,5%	34	23	-32,4	0,6	0,4
Луганська	74	0,8%	137	50	-63,5	0,9	0,7
Львівська	46	0,5%	27	37	37,0	0,4	0,5
м. Київ	449	3,0%	109	339	3,1 p	1,0	3,1

м. Севастополь	35	<i>X</i>	44	12	<i>X</i>	1,9	<i>X</i>
Миколаївська	72	0,9%	40	64	60,0	0,7	0,9
Одеська	372	3,2%	194	304	56,7	1,6	3,2
Полтавська	43	0,5%	32	36	12,5	0,5	0,5
Рівненська	13	0,3%	14	8	-42,9	0,4	0,2
Сумська	95	1,5%	50	76	52,0	1,0	1,4
Тернопільська	31	0,8%	14	31	2,2 p	0,4	0,9
Харківська	259	1,5%	142	237	66,9	1,0	1,6
Херсонська	91	1,0%	77	85	10,4	1,0	1,1
Хмельницька	26	0,5%	22	23	4,5	0,6	0,5
Черкаська	37	0,6%	17	36	2,1 p	0,3	0,6
Чернівецька	60	1,3%	109	57	-47,7	2,7	1,4
Чернігівська	61	1,0%	64	41	-35,9	1,3	0,8
Всього по областях	2 705	1,3%	1 864	2 215	18,8	0,9	1,2
Донецька залізниця	7	1,1%	7	6	-14,3	0,7	1,2
Львівська залізниця	9	1,6%	5	5		0,7	1,1
Одеська залізниця	3	0,4%	13	3	-76,9	1,7	0,4
Південна залізниця	17	1,9%	15	14	-6,7	1,9	1,8
Південно-Західна залізниця	5	0,5%	5	4	-20,0	0,5	0,4
Придніпровська залізниця	11	1,0%	17	10	-41,2	1,3	1,0
Всього по залізницях	52	1,0%	62	42	-32,3	1,1	1,0
Всього по Україні	2 757	1,3%	1 926	2 257	17,2	0,9	1,2

В.А. Номоконов, доктор юридических наук, профессор
Дальневосточный государственный университет

ОПРЕДЕЛЕНИЕ И КЛАССИФИКАЦИЯ ПРИЧИН КОНКРЕТНЫХ ПРЕСТУПЛЕНИЙ¹

В соответствии со ст. 55 Основ уголовного судопроизводства Союза ССР и союзных республик при производстве дознания, предварительного следствия и судебного разбирательства должны быть установлены причины и условия, способствовавшие совершению преступления. На первый взгляд, они могут быть легко выяснены, достаточно изучить индивидуальные особенности виновного лица. Однако какие свойства или качества личности являются ведущими в поведении человека, в какой мере на них можно влиять извне, – эти и другие вопросы требуют специальных исследований. Для выработки практических рекомендаций по установлению причин и условий конкретных преступлений и их профилактики необходимо дать четкое определение и классификацию названных причин.

В криминологической литературе отсутствует общепринятая концепция, объясняющая, индивидуальное преступное поведение. Наиболее распространено мнение, что любое преступление непосредственно порождается взаимодействием личности преступника и конкретной жизненной ситуации, сложившейся до или в момент совершения преступления.

Действительно, в качестве механизма преступного поведения всегда выступает взаимодействие личности с обстоятельствами внешней среды. Однако роль конкретной жизненной ситуации в генезисе преступного поведения не следует преувеличивать. То обстоятельство, что конкретная жизненная ситуация сама по себе лишь в некоторых случаях может играть роль причины преступления, как раз и доказывает, что основной (имеющейся во всех случаях совершения преступлений) причиной выступают иные факторы, играющие более активную роль во взаимодействии с конкретной жизненной ситуацией.

Другие исследователи усматривают причины конкретных преступлений в отрицательных социальных качествах (антиобщественной установке) личности или, реже, в антиобщественной мотивации поведения. Такой подход также нуждается в корректировке. Во-первых, отрицательные социальные качества личности так или иначе выражаются вовне, объективируясь в реальном образе жизни лица до совершения преступления. Во-вторых, чрезмерная психологизация объяснения любого индивидуального преступного поведения ведет к тому, что из поля зрения выпадает главный вопрос – почему то или иное лицо обретает отрицательные качества и каким образом их можно искоренить.

1. *Детерминистическая концепция преступного поведения.* Ядром марксистско-ленинского социологического подхода к познанию человеческого поведения является объяснение индивидуального через общесоциальное. Понять личность конкретного человека можно, только увидев ее в сети межличностных связей. Поведение человека определяется прежде всего местом его в системе общественных отношений. Социальная среда воздействует на личность как социальная программа ее развития и деятельности. С другой стороны, любой человек способен избирательно реагировать на внешние воздействия. Исследования психологов убеждают, что даже специально направленное на личность воздействие может быть эффективным лишь тогда, когда оно опосредуется самой личностью. Личность пассивная, слабо связанная с коллективом, его делами, так же, как и активная, но негативно настроенная по отношению к коллективу, в равной мере мало

¹Номоконов В.А. Определение и классификация причин конкретных преступлений / В. А. Номоконов // Правоведение. – 1985. – № 6. – С. 39-46.

восприимчива к воспитательному воздействию. Это объясняется способностью личности организовывать обстоятельства и события в соответствии со своей жизненной позицией. Во временном срезе личность выступает как относительно устойчивая система характерных для нее жизненных отношений, которые определяют «ядро личности» и проявляются в ее жизнедеятельности, образе жизни.¹

Объяснение преступного поведения невозможно в отрыве от общей концепции причин преступности в социалистическом обществе. В соответствии с современными криминологическими представлениями о социальных причинах преступности можно утверждать, что названные причины заключаются в тех или иных противоречиях (деформациях) в функционировании общественных отношений, которые, в свою очередь, порождают соответствующие деформации во взаимоотношениях личности и общества. Исследования криминологов свидетельствуют, что недостаточная включенность лица в различные Позитивные связи с социально-государственными институтами приводит к «замыканию» на отрицательных социальных связях со своей специфической, нередко антиобщественной средой, вносит искажения в процесс усвоения принятых в обществе норм, а значит повышает вероятность антиобщественного поведения.²

2. *Отчуждение личности как социальный источник преступного поведения.* Объяснение преступного поведения через призму конфликта личности и общества – один из наиболее плодотворных подходов, позволяющий достаточно глубоко исследовать причины индивидуального преступного поведения. Причем, если на уровне общей концепции причин преступности важнейшей «исходной клеточкой» познания является категория социальных противоречий, то на индивидуальном уровне отправным понятием может служить категория отчуждения.

В условиях развитого социализма, освободившегося от социальных антагонизмов, в силу тех или иных причин еще сохраняется в определенных сферах общественной жизни антагонизм индивидуальный.³ Социалистическая революция подрывает, питательную почву для любых видов отчуждения, генеалогия которых восходит к отчуждению труда. Остаточные элементы отчуждения в общественных явлениях, в межличностных отношениях, в индивидуальном сознании и бытии будут окончательно преодолены лишь с построением коммунизма. Отношение индивида к отчужденной деятельности выступает в различных формах, но все они объединены стремлениями к отказу, разрыву, разрушению, подчас в виде бессмысленных и необъяснимых, на первый взгляд, явлений вандализма, хулиганства, разрушения и уничтожения, материальных ценностей и т. п.⁴

Нередко люди ведут себя аморально потому, что не осознают себя субъектами выполняемой ими деятельности.⁵ Первые истоки отчуждения могут закладываться уже в семье. Известно, что подростки, чувствуя, что их не любят, что родители рассматривают их как источник неприятностей или трудностей, становятся агрессивными. Криминологическое исследование, проведенное под руководством А. И. Долговой, показало, как происходит отчуждение личности преступника от социально-государственной среды и ее ценностно-нормативной системы, что выражается в отключении (фактическом или психологическом) от источников интенсивного положительного воздействия и соответственно в замыкании на круге лиц со сходной характеристикой взглядов, поведения, а также в деформации социальных позиций и ролей.⁶

Представляется, что причина конкретного преступления в своей сущности как раз и заключается в отчуждении конкретного лица от общества, что выражается в искажении связей с ним, отрыве от социально положительного влияния микросреды.

Подобная трактовка отчуждения как источника противоправного поведения принципиально отличается от буржуазных криминологических концепций «отчуждения», имеющих не социально-политический, а скорее медико-психологический аспект.

Глубина и степень отчуждения конкретной личности определяют характер и степень общественной опасности возможного деяния. Чем больше социально-положительных связей «разорвано» субъектом, тем объективно труднее задача профилактики новых преступлений

со стороны такого лица. И наоборот, чем полнее включен индивид в систему прогрессивных общественных отношений, тем больше вероятность правомерного поведения.

3. *Определение причин и условий конкретных преступлений.* В причинном комплексе или причинной цепи, ведущей к преступлению, принято выделять два различных уровня: первопричины – неблагоприятные условия нравственного формирования личности и непосредственные причины (вытекающие из первых) – определенные нравственно-социальные деформации личности. Неблагоприятные условия нравственного формирования это не что иное, как те или иные объективные для данного лица условия его жизнедеятельности и воспитания, заключающиеся в определенных деформациях микросреды (семьи, трудового коллектива и т. п.).

Поскольку именно деформации микросреды выступают в качестве причин возникновения отчуждения, формирования антиобщественных черт у отдельных лиц, постольку профилактическая работа в рамках конкретного дела должна быть направлена в первую очередь на их устранение.

К сожалению, в судебно-следственной практике еще бытует упрощенный подход к выявлению объективных причин преступлений. Так, в представлениях следователей и частных определениях судов часто приводится ссылка на низкий уровень воспитательной, работы в трудовом (учебном) коллективе как основную причину совершенного преступления. Однако в конкретном случае причинами преступления могут оказаться совсем другие деформации микросреды, например плохая организация труда и бесхозяйственность в трудовом коллективе или отклонения в семейно-бытовой сфере (бытовое пьянство, дезорганизация семьи). Поэтому при расследовании уголовных дел, судебном разбирательстве важно выявлять (и в дальнейшем профилактировать) именно те негативные моменты, которые оказали непосредственное деморализующее воздействие на сознание людей. Степень влияния микросреды на нравственное формирование личности может быть различной в зависимости от меры включенности лица в те или иные социальные связи, его субъективного отношения к этому влиянию.

Непосредственные причины конкретных преступлений являются субъективными (по отношению к конкретному лицу), внутренними, индивидуальными. Это те отрицательные нравственные качества личности, которые непосредственно обусловили и определили выбор преступного пути,⁷ иначе говоря, определенные деформации нравственно-правового сознания и поведения (антиобщественная установка) личности. Глубина и степень антиобщественной установки, присущей всем лицам, совершившим преступление, может быть различной, что соответственно определяет разную криминогенную роль личности в совершении тех или иных преступлений.

Антиобщественная (антисоциальная) установка, свойственная лицам, совершившим преступления, как их специфическая «жизненная концепция», всегда проявляется в реальной жизни, образе жизни конкретного лица. Объективно антиобщественная установка лица проявляется в предшествующих совершению преступления негативных отклонениях в его образе жизни (деятельности). Между антиобщественной установкой и образом жизни существует сложная связь. С одной стороны, антиобщественная установка непосредственно порождается теми или иными деформациями в образе жизни конкретного лица, с другой – сформировавшаяся антисоциальная направленность личности «выбирает» соответствующий образ жизни. Деформации образа жизни в зависимости от характера, глубины и стойкости антиобщественной установки имеют широкий диапазон – от незначительных, на первый взгляд, отклонений, до ярко выраженного антиобщественного образа жизни.

Объективно индивидуальные причины преступления выражаются в предшествующих его совершению тех или иных негативных отклонениях в образе жизни лица. С *субъективной стороны* индивидуальные причины преступления кроются, в формировании у лица антиобщественной установки, выражающей дефектную жизненную концепцию личности.

В отличие от условий, лишь способствующих совершению преступления, причины создают *более высокую*, по сравнению с условиями, *вероятность* совершения преступления конкретным лицом.

С учетом сказанного, *причины конкретного преступления* можно определить как *такие деформации микросреды, образа жизни и сознания лица, которые, выражая его индивидуальное отчуждение, конфликт явных интересов с обществом, создают сравнительно высокую вероятность совершения данным лицом преступления.*

4. *Классификация причин конкретного преступления.* Установить причины преступного поведения сложно не только ввиду трудности разграничения, причин и условий преступления, но и потому, что в основе любого преступления лежит, как правило, комплекс причин. Отсюда необходимость научной классификации причин конкретных преступлений. Предварительная их классификация состоит в делении на объективные (деформации микросреды личности) и субъективные, или индивидуальные (деформации образа жизни и сознания личности). В свою очередь, указанные группы причин нуждаются в более конкретной классификации.

Деформации микросреды в зависимости от основных сфер образа жизни могут быть следующими:

1) в семье (неполная семья, антиобщественная ориентация, дезорганизация); 2) в трудовом коллективе (низкая дисциплина, текучесть кадров, плохая организация труда, нездоровый микроклимат); 3) в учебном коллективе (низкая дисциплина, плохая успеваемость, изъяны в идейно-воспитательной работе и т. п.); 4) в общественных организациях (формализм, отрыв от коллектива, низкий уровень воспитательной работы); 5) в досуговых группах (низкая культура общения, безделье, антиобщественная ориентация); 6) в быту (низкая культура общения, конфликты, невнимательность).

Деформации личности можно разделить на следующие (одновременно с точки зрения субъективного содержания и объективных форм выражения): 1) недобросовестное отношение к труду, отсутствие потребности в труде (уклонение от труда, низкие дисциплина и качество труда); 2) недобросовестное отношение к учебе, отсутствие соответствующей потребности (уклонение от учебы, неуспеваемость, низкие дисциплина и качество учебы); 3) потребительство, корысть (паразитизм, рвачество, извлечение нетрудовых доходов); 4) безответственное отношение к семье (уклонение от выполнения семейных обязанностей, провоцирование семейных конфликтов); 5) недобросовестное отношение к общественному и гражданскому долгу (уклонение от выполнения общественного или гражданского долга, формализм, карьеризм, бюрократизм, протекционизм, аполитичность); 6) агрессивность (нарушение общественного порядка, провоцирование конфликтов, насилие, глумление над окружающими); 7) потребительское отношение к быту, досугу (пьянство, вещизм, праздность, аморализм, низкая культура досуга); 8) безответственное отношение к нормам безопасности (рискованное поведение, создание опасных ситуаций).

Указанные причины определяют рамки индивидуальной профилактики, которая должна заключаться в замещении негативных отклонений в образе жизни конкретного лица позитивными сдвигами, обеспечивающими сочетание общественных и личных интересов.

5. *Роль конкретной жизненной ситуации и психических аномалий в преступном поведении.* Исходя из приведенной классификации причин конкретных преступлений, в случае совершения любого преступления всегда имеется соответствующий «набор» тех или иных конкретных причин, укладывающихся в общее определение причин индивидуального преступного поведения. Возможны ли случаи, когда индивидуальные причины преступления лежат вне нравственно-социальной деформации личности, относятся к объективной обстановке или индивидуальным психофизиологическим особенностям действующего лица? Советские криминологи по-разному оценивают криминогенную роль названных факторов. Одни полагают, что нравственные дефекты личности и криминогенная ситуация могут поочередно меняться местами в качестве причин и условий преступления. Другие считают, что неблагоприятная ситуация не может играть роль причины преступления. В то же время

те и другие отрицают причинную роль психических отклонений, полагая, что это свойственно лишь деяниям невменяемых. Напротив, третьи акцентируют внимание на взаимодействии «социального» и «биологического» в качестве такой причины. Очевидно, криминологическая оценка указанных обстоятельств должна основываться на методологически обоснованных специальных исследованиях.

На поставленный вопрос можно ответить утвердительно, но с одной существенной оговоркой: любые из названных обстоятельств могут, в зависимости от особенностей конкретной ситуации, превращаться из условий, способствующих совершению преступления, в причины, его порождающие, не помимо, а лишь наряду с нравственными дефектами личности. В таких случаях возникает своеобразная ситуация, когда каждый из неблагоприятных факторов, взятый сам по себе, не способен «толкнуть» к преступлению, а может быть лишь его условием. И только стечение обстоятельств, множественность взаимодействующих факторов создают высокую степень вероятности совершения конкретным лицом преступления, которая реализуется при наличии других благоприятных для совершения преступления условий.

Показательно в этом плане известное дело Глушкова.⁸ В июне 1965 г. Глушков окончил заочное отделение Ленинградского института физкультуры. Получив диплом, он приехал на работу в Белгород, где еще в марте 1965 г. вступил в брак со спортсменкой Ч., по рекомендации которой был принят на работу инструктором-методистом по спорту на завод. В связи с имевшими место серьезными недостатками в организации спортивной работы в городе Глушков выступил с критикой в адрес Белгородского областного спортсовета и его председателя Попова. На этой почве между ними возникли неприязненные отношения. В этот же период в связи с тем, что Глушков прекратил совместную жизнь с Ч., последняя и ее мать стали писать заявления на Глушкова в различные организации, добиваясь его увольнения с работы. По заявлению тещи Глушкова, поддержанному Белгородским областным спортсоветом, завком профсоюза завода, где работал Глушков, объявил ему выговор. С жалобой на Глушкова теща обращалась также в Ленинградский институт физкультуры; туда же о Глушкове писал и Попов, упрекая его в незаконном получении диплома. В институте была назначена проверка правильности выдачи диплома Глушкову. Последний сам выехал в Ленинград, чтобы на месте уладить недоразумение. Однако в институте у него диплом был отобран (как выяснилось впоследствии, неправильно). Возмущенный Глушков по возвращении в Белгород взял у своего знакомого пистолет и явился в кабинет Попова, где, убедившись, что последний обращался с письмом в институт по поводу якобы незаконного получения диплома, совершил покушение на его убийство. По заключению судебно-психиатрической экспертизы у Глушкова обнаружены психопатические черты характера с явлениями аффективной неустойчивости и склонностью к истерическим реакциям на фоне остаточных явлений перенесенной черепно-мозговой травмы.

Как видно из приведенных обстоятельств, преступные действия Глушков совершил под влиянием неудачно сложившейся семейной жизни и неприязненных отношений с Поповым, а также в связи с наличием у него серьезных психических отклонений, не исключавших тем не менее вменяемости виновного. Содеянное Глушковым свидетельствует не только об известной «вынужденности» совершенного преступления, но и о наличии у него антиобщественной, асоциальной установки. В сложившейся ситуации он не нашел более достойного и некриминального способа разрешения конфликта, хотя такая возможность, судя по обстоятельствам дела, имелась. Известно, что высоконравственный человек не пойдет на совершение преступления под влиянием даже самой неблагоприятной жизненной ситуации. И наоборот, для более слабого в моральном отношении лица даже незначительное «давление» ситуации способно привести к преступлению. В подобных случаях возникает своеобразный причинный комплекс, где кроме основных причин (деформации личности), имеющих место в каждом преступлении, появляются дополнительные причины, кроющиеся в провоцирующей роли ситуации или

психофизических особенностях личности. С этой точки зрения индивидуальные причины преступного поведения можно также классифицировать на основные и дополнительные. Как отмечает П.Н. Федосеев, в любом обществе доминирующую роль в формировании взглядов, обычаев, нравов играют прежде всего социальные условия. Но если взять отдельных индивидов одного и того же общества, класса, группы, то нельзя игнорировать определенные психофизиологические и другие различия между людьми. Нелепо искать корни преступности только в биологических качествах человека, но вместе с тем необходимо принимать во внимание и некоторые из вышеуказанных индивидуальных различий между людьми.⁹

Условность и относительность границ между причинами и условиями не может служить поводом вообще для отказа от причинного объяснения, не должна препятствовать выделению из совокупности условий, способствовавших совершению преступления, определяющих, главных и проведению в этом направлении достаточно эффективных профилактических мер. Наличие в конкретном случае дополнительных причин, вызвавших, наряду с основными, совершение преступления, требует обязательного осуществления и соответствующих профилактических мер. Так, если преступление совершено в связи с наличием у лица, тех или иных психических аномалий, то оно помимо наказания должно обязательно подвергаться медицинскому лечению, как это делается, например, в отношении хронических алкоголиков или наркоманов.

В различных случаях соотносительная роль нравственных качеств личности и ситуации может быть различной.¹⁰ Определить содержание причинного комплекса можно лишь путем специального криминологического анализа механизма совершенного преступления, всех обстоятельств дела в их взаимосвязи. *Критерием разграничения причин и условий* преступления может служить лишь «степень необходимости» связи названных факторов с преступлением, что выражается в создании относительно высокой вероятности наступления следствия (преступления). Причинами конкретного преступления, таким образом, выступают те факторы, которые в сравнении с иными создают более высокую вероятность совершения преступления конкретным лицом в конкретной обстановке. Здесь возникает проблема, связанная с методикой установления причин и условий преступления в рамках уголовного дела. На основе приведенных определений и классификаций причин конкретных преступлений можно попытаться разработать такую методику. Она должна включать примерный комплекс профилактических мер в зависимости от специфики выявленных причин.

¹Абульханова-Славская К. А. Деятельность и психология личности., – М., 1980, с. 41-42; Сержантов В. Ф., Гречаный В. В. Человек как предмет философского и естественно-научного анализа. – Л., 1980, с. 202; Анцыферова Л. И. К психологии личности как развивающейся системе. – В кн.: Психология формирования и развития личности. – М., 1981, с. 42.

²Долгова А. И. Теоретические предпосылки и общая характеристика результатов дящегося криминологического изучения личности. – В кн.: Опыт криминологического изучения личности преступника. – М., 1981, с. 19; Иванов Л.О. Процесс социализации как основа взаимодействия социальных и социально-психологических свойств личности. В кн.: Теоретические вопросы изучения причинного комплекса преступности. – М., 1981, с. 64.

³Косолапов Р. Социализм: органическая целостность социальной системы. – Правда, 1983, 4 марта.

⁴Яковлев Б. Д. Социализм и преодоление отчуждения. – В кн.: Методологические проблемы изучения человека в марксистской философии. – Л., 1979, с. 162.

⁵Гаевая Т. Г. Проблемы нравственного воспитания ответственности личности. – Вести. Моск. ун-та. Сер. 7. Философия, 1983, № 2, с. 67.

⁶Долгова А. И. Указ, соч., с. 30

⁷Лейкина Н. С. Причины конкретного преступления и личность преступника. – В кн.: Преступность и ее предупреждение. – Л., 1971, с. 131.

⁸Советское государство и право, 1971, № 11, с. 137

⁹Федосеев П. Н. Философия и научное познание. – М., 1983, с. 249.

¹⁰См. подробнее: Кудрявцев В. Н. Причинность в криминологии. – М., 1968.

Теорія розбитих вікон

(сформулювали Джеймс Вілсон (J.Q. Wilson) і Джордж Келлінг (G.L. Kelling) у 1982 році

У 1980-х роках Нью-Йорк представляв собою пекло. Там відбувалося більш 1500 тяжких злочинів КОЖЕН ДЕНЬ. 6-7 вбивств на добу. Вночі по вулицях ходити було небезпечно, а в метро ризиковано їздити навіть удень. Грабіжники та жебраки в підземці були звичайною справою. Брудні й сирі платформи ледь висвітлювалися. У вагонах було холодно, під ногами валялося сміття, стіни й стеля суцільно покриті графіті. Але потім сталося незрозуміле. Досягнувши піку до 1990-му році, злочинність різко пішла на спад. За найближчі роки кількість убивств знизилася на 2/3, а кількість тяжких злочинів – наполовину. До кінця десятиліття в метро відбувалося вже на 75 % менше злочинів, ніж на початку. З якоїсь причини десятки тисяч психів і гопників перестали порушувати закон

Хто натиснув чарівний стоп-кран? і що це за кран?

Теорія розбитих вікон

«*Розбиті вікна*» – це дітище криміналістів Вілсона та Келлінга. Вони стверджували, що злочинність – неминучий результат відсутності порядку. Якщо вікно розбите і не заклеєно, то всі, хто проходять повз вирішують, що всім наплювати і ніхто ні за що не відповідає. Незабаром будуть розбиті й інші вікна, і відчуття безкарності розповсюдиться на всю вулицю, посилаючи сигнал по всій окрузі. Сигнал, що закликає до більш серйозних злочинів»

М. Гладуелл – канадський соціолог,
із книги «Переломний момент»

Людина порушує закон не тільки (і навіть не стільки) через погану спадковість або неправильне виховання. Величезне значення для неї має те, що вона бачить навколо.

Соціологами університету Гронінгена (Нідерланди) було проведено **шість експериментів з перевірки істинності теорії розбитих вікон**

1

Експеримент проводили на вулиці із багатьма магазинами, біля стіни будинку, де громадяни, приїжджаючи за покупками, паркують свої велосипеди. У цієї стіни стояв яскравий, що кидається в очі знак, який забороняє малювати на стінах. Спочатку стіна була чистою. Експериментатори повісили на кермо кожного велосипеда (всього велосипедів було 77) папірець зі словами «*Бажаємо всім щасливих свят!*» і логотипом неіснуючого магазину спортивних товарів. Сховавшись, дослідники стали спостерігати за діями велосипедистів. На вулиці не було урн, тому людина могла або кинути папірець на землю, або повісити на інший велосипед, або взяти з собою, щоб викинути пізніше. Перші два варіанти розглядалися як порушення прийнятих норм, третій – як їх дотримання. З 77 велосипедистів лише 25 (33 %) повели себе некультурно. Потім експеримент повторили, при такій же погоді й у той же час доби, попередньо розмалювавши стіну безмістовними малюнками. На цей раз насмітили 53 особи з 77 (69 %). Виявлене розходження має високу ступінь статистичної значимості. Таким чином, порушення заборони малювати на стінах виявилось серйозним стимулом, провокуючим людей порушувати інше загальноприйняте правило – не смітити на вулицях

2

Другий експеримент мав показати, чи справедлива теорія розбитих вікон тільки для загальноприйнятих норм або її дія поширюється також і на локальні правила, встановлені для якоїсь конкретної ситуації або місця. Дослідники перегородили головний вхід на автомобільну парковку парканом, в якому, однак, була залишена широка щілина. Поруч з нею повісили знак «Вхід заборонений, обхід в 200 м праворуч», а також оголошення «Забороняється пристібати велосипеди до паркану». Експеримент знову проводили у двох варіантах: «порядок дотриманий» і «порядок порушений». У першому випадку в метрі від огорожі стояли чотири велосипеди, явно до нього не пристебнуті. У другому випадку ті ж велосипеди пристебнули до паркану. Експериментатори спостерігали, як поведуть себе громадяни, які прийшли за своїми автомобілями: підуть обходити паркан або пролізуть в дірку. Результат виявився позитивним: у ситуації «порядок дотриманий» в дірку пролізли тільки 27 % автовласників, а в ситуації «порядок порушений» – 82 %.

3

Третій експеримент проводили в підземній парковці біля супермаркету, де висіло велике і добре помітне оголошення «Будь ласка, повертайте взяті з магазину візки». У ситуації «порядок дотриманий» на парковці не було візків, в ситуації «порядок порушений» там знаходилися чотири візки. Їх ручки дослідники завбачливо вимазали мазутом, щоб у відвідувачів не виникло бажання ними скористатися. До машин прикріплювали такі ж папірці, як у першому експерименті. Результат вийшов аналогічний: у першій ситуації кинули папірець на землю 30 % водіїв, у другій – 58%.

4

Четвертий експеримент нагадував перший, з тією різницею, що ознаки «порушення норм іншими людьми» були тепер не візуальні, а звукові. У Нідерландах закон забороняє використання петард і феєрверків у передноворічні тижні. Виявилось, що велосипедисти набагато частіше кидають папірці на землю, якщо чують звук петард, що розриваються.

5

У п'ятому та шостому експериментах людей провокували на дрібну крадіжку. З поштової скриньки стирчав конверт з прозорим віконцем, з якого виразно проглядала купюра в 5 євро. Експериментатори стежили за людьми, що проходили повз, підраховуючи число крадіжок. У ситуації «порядок дотриманий» поштова скринька була чиста й сміття навколо не було. У ситуації «порядок порушений» або ящик був розмальований безглуздими графіті (експеримент 5), або колом валялося сміття (експеримент 6). У ситуації «порядок дотриманий» тільки 13 % перехожих (з 71) присвоїли конверт. Однак з розмальованою скринькою конверт вкрали 27 % перехожих (з 60), а розкидане сміття спровокувало на крадіжку 25 % людей (з 72).

Повертаємось до Нью-Йорку в період дикої злочинності...

У середині 1980 -х в нью-йоркському метрополітені помінялося керівництво. Новий директор Девід Ганн почав роботу з ... **боротьби проти графіті**. Не можна сказати, що вся міська громадськість зраділа ідеї. «Хлопець, займайся серйозними питаннями – технічними проблемами, пожежною безпекою, злочинністю ... Не витрачай наші гроші на дурниці!» Але Ганн був наполегливий.

Ганн дав команду очищати вагони. Маршрут за маршрутом. Склад за складом. Кожен вагон, кожен день. У кінці маршрутів встановили мийні пункти. Якщо вагон приходив з графіті на стінах, малюнки змивалися під час розвороту, в іншому випадку вагон взагалі виводили з експлуатації. Брудні вагони, з яких ще не змили графіті, ні в якому разі не змішувалися з чистими. Ганн доносив до вандалів чітке послання

У 1990-му році на посаду начальника транспортної поліції був найнятий Вільям Браттон. Замість того, щоб зайнятися серйозною справою – тяжкими злочинами, він впритул взявся за ... безбілетників. Чому? Новий начальник поліції вірив – як і проблема графіті, величезна кількість «зайців» могла бути сигналом, показником відсутності порядку. І це заохочувало вчинення більш тяжких злочинів. У той час 170 тисяч пасажирів пробиралися в метро безкоштовно. Підлітки просто перестрибували через турнікети або проривалися силою. І якщо 2 або 3 людини обманювали систему, оточуючі (які в інших обставинах не стали б порушувати закон) приєднувалися до них. Вони вирішували, що якщо хтось не платить, вони теж не будуть. Проблема росла як сніжний ком

Що зробив Браттон? Він виставив біля турнікетів по 10 переодягнених поліцейських. Вони вихоплювали «зайців» по одному, надягали на них наручники та ставили їх в ланцюжок на платформі. Там безбілетники стояли, поки не завершувалася «велика ловля». Після цього їх проводжали в поліцейський автобус, де обшукували, знімали відбитки пальців і пробивали по базі даних. У багатьох при собі виявлялася зброя. У інших виявилися проблеми з законом

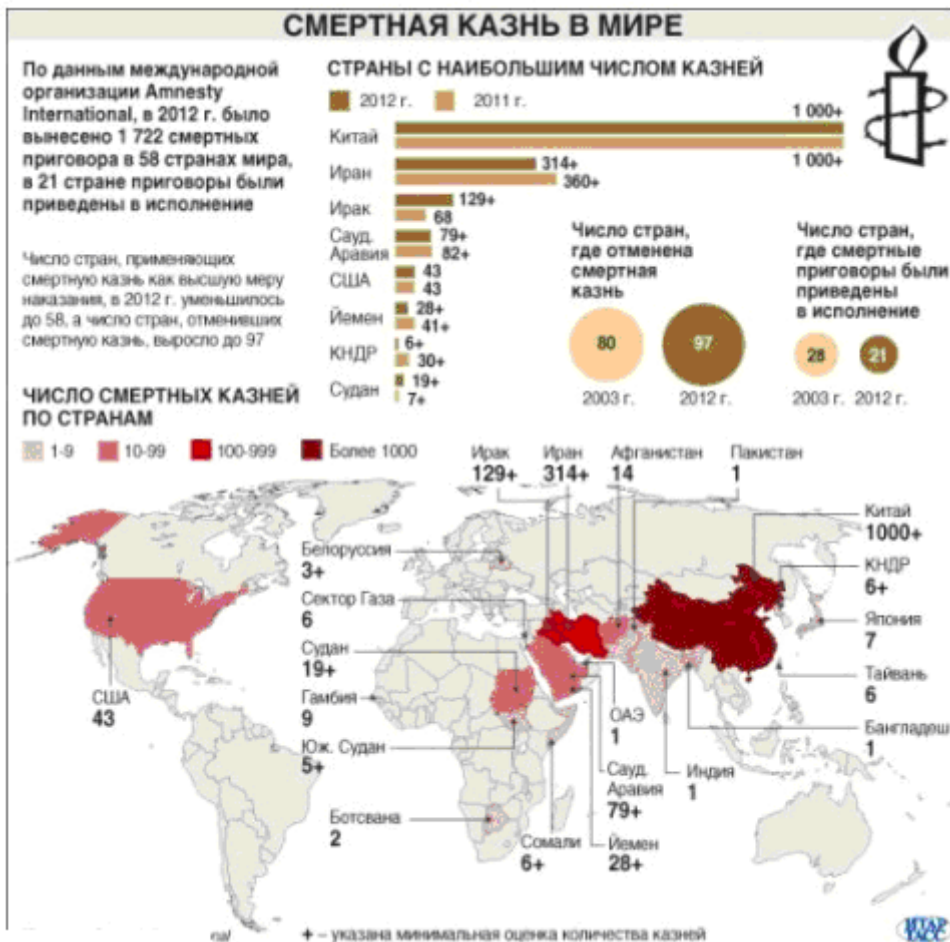
«Для копів це стало справжнім Ельдорадо, – розповідав Браттон. – Кожне затримання було схоже на пакет з поп-корном, в якому лежить сюрприз. Що за іграшка мені зараз попадеться? Пістолет? Ніж? Є дозвіл? Ого, та за тобою вбивство!.. Досить швидко погані хлопці порозумнішали, стали залишати зброю вдома і оплачувати проїзд»

У 1994 році мером Нью-Йорка обраний Рудольф Джуліані. Він забрав Браттона з транспортного управління і призначив шефом поліції міста. До речі, у Вікіпедії написано, що саме Джуліані вперше застосував Теорію розбитих вікон. Тепер ми знаємо, що це не так. Проте, заслуга мера безсумнівна – він дав команду розвинути стратегію в масштабах усього Нью-Йорка

Поліція зайняла принципово жорстку позицію по відношенню до дрібних правопорушників. Заарештовувала кожного, хто пиячив і буянив у громадських місцях, кидав порожні пляшки, розмальовував стіни, стрибав через турнікети, канючив гроші у водіїв за мийку вікон. Якщо хтось мочився на вулиці, він відправлявся прямо до в'язниці

Рівень міської злочинності став різко падати – так само швидко, як в підземці. Начальник поліції Браттон і мер Джуліані пояснюють: *«Дрібні і незначні, на перший погляд, проступки слугували сигналом для вчинення тяжких злочинів»*. Ланцюгова реакція була зупинена. Наскрізь кримінальний Нью-Йорк до кінця 1990-х років став найбезпечнішим мегаполісом Америки. Чарівний стоп-кран спрацював

Смертна кара в світі
(за даними www.crimpravo.ru)

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ**ПОСТАНОВА**

від 10 вересня 2014 р. № 442

Київ

Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади

З метою оптимізації системи центральних органів виконавчої влади та відповідно до пунктів 9 і 9-1 статті 116 Конституції України Кабінет Міністрів України постановляє:

1. Утворити:

Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, реорганізувавши шляхом перетворення Державну ветеринарну та фітосанітарну службу і приєднавши до Служби, що утворюється, Державну інспекцію з питань захисту прав споживачів і Державну санітарно-епідеміологічну службу та поклавши на Службу, що утворюється, функції з реалізації державної політики, які виконували органи, що припиняються (крім функцій з реалізації державної політики у сфері племінної справи у тваринництві, у сфері епідеміологічного нагляду (спостереження), у сфері гігієни праці та функцій із здійснення дозиметричного контролю робочих місць і доз опромінення працівників), а також функції із здійснення державного контролю (нагляду) за дотриманням вимог щодо формування, встановлення та застосування державних регульованих цін; здійснення державного нагляду (контролю) у сфері туризму та курортів;

Державну службу України з питань геодезії, картографії та кадастру, реорганізувавши Державне агентство земельних ресурсів України шляхом перетворення;

Державну службу України з безпеки на транспорті, реорганізувавши шляхом злиття Державну інспекцію з безпеки на морському та річковому транспорті, Державну інспекцію з безпеки на наземному транспорті та підпорядкувавши Службі, що утворюється, Державну спеціальну службу транспорту;

Державну службу України з лікарських засобів та контролю за наркотиками, реорганізувавши шляхом злиття Державну службу з лікарських засобів та Державну службу з контролю за наркотиками і поклавши на Службу, що утворюється, функції з реалізації державної політики, які виконували органи, що припиняються (крім функцій із забезпечення формування державної політики з питань обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, протидії їх незаконному обігу, а також координації діяльності органів виконавчої влади із зазначених питань);

Державну службу України з питань праці, реорганізувавши шляхом злиття Державну інспекцію з питань праці та Державну службу гірничого нагляду та промислової безпеки і поклавши на Службу, що утворюється, функції з реалізації державної політики, які виконували органи, що припиняються (крім функцій з реалізації державної політики у сфері охорони надр), а також функції з реалізації державної політики у сфері гігієни праці та функції із здійснення дозиметричного контролю робочих місць і доз опромінення працівників;

Державну інспекцію енергетичного нагляду України, поклавши на Інспекцію функції з реалізації державної політики з нагляду (контролю) у сфері електроенергетики та тепlopостачання;

Державне агентство України з питань відновлення Донбасу.

2. Ліквідувати:

Державну службу з питань захисту персональних даних;

Державну службу з питань протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу та інших соціально небезпечних захворювань, поклавши її функції на Міністерство охорони здоров'я;

Державне агентство з туризму та курортів, поклавши його функції на Міністерство економічного розвитку і торгівлі (крім здійснення державного нагляду (контролю) у сфері туризму та курортів);

Державну пробірну службу, поклавши функції з реалізації державної політики у сфері державного пробірного контролю на Міністерство фінансів, а функції із захисту прав споживачів виробів з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння - на Державну службу з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів;

Державну інспекцію з контролю за цінами, поклавши функції з моніторингу динаміки цін (тарифів) на споживчому ринку на Державну службу статистики;

Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами, поклавши його функції на Міністерство економічного розвитку і торгівлі;

Державну інспекцію сільського господарства, поклавши функції із здійснення реєстрації та обліку машин на Міністерство внутрішніх справ, функції із здійснення державного нагляду (контролю) в частині експлуатації та технічного стану машин - на Державну службу з безпеки на транспорті, функції із здійснення сертифікації насіння і садивного матеріалу - на Державну службу з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, функції із здійснення державного нагляду (контролю) в частині дотримання земельного законодавства, використання та охорони земель усіх категорій та форм власності, родючості ґрунтів - на Державну екологічну інспекцію;

Державне агентство екологічних інвестицій, поклавши його функції на Міністерство екології та природних ресурсів.

3. Покласти на:

Міністерство аграрної політики та продовольства функції з реалізації державної політики у сфері племінної справи у тваринництві та функції із забезпечення формування державної політики щодо використання і охорони земель сільськогосподарського призначення;

Міністерство охорони здоров'я функції із забезпечення формування державної політики з питань обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, протидії їх незаконному обігу, координації діяльності органів виконавчої влади із зазначених питань та функції з реалізації державної політики у сфері епідеміологічного нагляду (спостереження);

Міністерство юстиції функції із здійснення державної реєстрації речових прав на земельні ділянки та їх обтяжень.

4. Затвердити схему спрямування і координації діяльності центральних органів виконавчої влади Кабінетом Міністрів України через відповідних членів Кабінету Міністрів України, що додається.

5. Установити, що центральні органи виконавчої влади, що утворюються шляхом реорганізації інших центральних органів виконавчої влади, є правонаступниками органів, які реорганізуються.

Права та обов'язки центральних органів виконавчої влади, що ліквідуються, передаються відповідним центральним органам виконавчої влади, на які цією постановою покладено функції з реалізації державної політики у відповідній сфері.

6. Центральні органи виконавчої влади, що припиняються згідно з цією постановою, продовжують здійснювати повноваження та функції у визначених сферах до завершення здійснення заходів з утворення центральних органів виконавчої влади, яким передаються повноваження та функції центральних органів виконавчої влади, що припиняються.

7. Міністерству аграрної політики та продовольства разом з Міністерством юстиції протягом двох тижнів подати Кабінету Міністрів України законопроект щодо надання доступу до відомостей Державного земельного кадастру Міністерству юстиції, місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування в межах їх компетенції.

8. Міністерству фінансів під час підготовки пропозицій щодо внесення змін до Закону України "Про Державний бюджет України на 2014 рік" передбачити видатки, необхідні для забезпечення виконання цієї постанови.

9. Міністерствам та іншим центральним органам виконавчої влади:

у тижневий строк подати Кабінетові Міністрів України проекти актів Кабінету Міністрів України щодо утворення комісій з припинення відповідних центральних органів виконавчої влади;

у двомісячний строк подати Кабінетові Міністрів України проекти положень про відповідні центральні органи виконавчої влади, розроблені згідно з цією постановою;

у двомісячний строк подати Кабінетові Міністрів України пропозиції щодо внесення до актів законодавства змін, що впливають з цієї постанови, та привести власні нормативно-правові акти у відповідність із цією постановою.

Прем'єр-міністр України

А.ЯЦЕНЮК

(Редакція від 20.08.2015)

ЗАТВЕРДЖЕНО

Указом Президента України «Про
оптимізацію системи центральних
органів виконавчої влади»

від 9 грудня 2010 року № 1085/2010

СХЕМА**організації та взаємодії центральних органів виконавчої влади*****I. Міністерства:***

Міністерство аграрної політики та продовольства України
 Міністерство внутрішніх справ України
 Міністерство доходів і зборів України
 Міністерство екології та природних ресурсів України
 Міністерство економічного розвитку і торгівлі України
 Міністерство енергетики та вугільної промисловості України
 Міністерство закордонних справ України
 Міністерство інфраструктури України
 Міністерство культури України
 Міністерство молоді та спорту України
 Міністерство оборони України
 Міністерство освіти і науки України
 Міністерство охорони здоров'я України
 Міністерство промислової політики України
 Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України
 Міністерство соціальної політики України
 Міністерство фінансів України
 Міністерство юстиції України

II. Центральні органи виконавчої влади:

Державна авіаційна служба України
 Державна архівна служба України
 Державна ветеринарна та фітосанітарна служба України
 Державна виконавча служба України
 Державна казначейська служба України
 Державна міграційна служба України
 Державна пенітенціарна служба України
 Державна пробірна служба України
 Державна реєстраційна служба України
 Державна санітарно-епідеміологічна служба України
 Державна служба геології та надр України
 Державна служба гірничого нагляду та промислової безпеки України
 Державна служба експортного контролю України
 Державна служба з питань інвалідів та ветеранів України
 Державна служба зайнятості України
 Державна служба інтелектуальної власності України
 Державна служба статистики України
 Державна служба України з контролю за наркотиками
 Державна служба України з лікарських засобів
 Державна служба України з надзвичайних ситуацій
 Державна служба України з питань захисту персональних даних
 Державна служба України з питань протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу та інших соціально небезпечних захворювань
 Державна служба України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва

Державна служба фінансового моніторингу України
 Державне агентство автомобільних доріг України
 Державне агентство водних ресурсів України
 Державне агентство екологічних інвестицій України
 Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України
 Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України
 Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України
 Державне агентство земельних ресурсів України
 Державне агентство лісових ресурсів України
 Державне агентство резерву України
 Державне агентство рибного господарства України
 Державне агентство України з питань кіно
 Державне агентство України з туризму та курортів
 Державне агентство України з управління зоною відчуження
 Державне космічне агентство України
 Національне агентство інфраструктурних проектів України
 Державна архітектурно-будівельна інспекція України
 Державна екологічна інспекція України
 Державна інспекція навчальних закладів України
 Державна інспекція сільського господарства України
 Державна інспекція України з безпеки на морському та річковому транспорті
 Державна інспекція України з безпеки на наземному транспорті
 Державна інспекція України з контролю за цінами
 Державна інспекція України з питань захисту прав споживачів
 Державна інспекція України з питань праці
 Державна інспекція ядерного регулювання України
 Державна фінансова інспекція України
 Адміністрація Державної прикордонної служби України
 Пенсійний фонд України

III. Центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом:

Антимонопольний комітет України
 Державний комітет телебачення і радіомовлення України
 Фонд державного майна України
 Адміністрація Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України
 Національне агентство України з питань державної служби

IV. Центральні органи виконавчої влади, діяльність яких спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через відповідних членів Кабінету Міністрів України:

1) через Міністра аграрної політики та продовольства України:
 Державна ветеринарна та фітосанітарна служба України
 Державне агентство земельних ресурсів України
 Державне агентство лісових ресурсів України
 Державне агентство рибного господарства України
 Державна інспекція сільського господарства України
 2) через Міністра внутрішніх справ України:
 Адміністрація Державної прикордонної служби України
 Державна міграційна служба України
 3) через Міністра екології та природних ресурсів України:
 Державна служба геології та надр України
 Державне агентство водних ресурсів України
 Державне агентство екологічних інвестицій України
 Державне агентство України з управління зоною відчуження
 Державна екологічна інспекція України

- 4) через Міністра економічного розвитку і торгівлі України:
Державна служба експортного контролю України
Державна служба інтелектуальної власності України
Державна служба статистики України
Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України
Державне агентство резерву України
Державна інспекція України з контролю за цінами
Державна інспекція України з питань захисту прав споживачів
- 5) через Міністра енергетики та вугільної промисловості України:
Державна служба гірничого нагляду та промислової безпеки України
- 6) через Міністра інфраструктури України:
Державна авіаційна служба України
Державне агентство автомобільних доріг України
Державне агентство України з туризму та курортів
Державна інспекція України з безпеки на морському та річковому транспорті
Державна інспекція України з безпеки на наземному транспорті
- 7) через Міністра культури України:
Державне агентство України з питань кіно
- 8) через Міністра оборони України:
Державна служба України з надзвичайних ситуацій
- 9) через Міністра освіти і науки України:
Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України
Державна інспекція навчальних закладів України
- 10) через Міністра охорони здоров'я України:
Державна санітарно-епідеміологічна служба України
Державна служба України з лікарських засобів
Державна служба України з питань протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу та інших соціально небезпечних захворювань
- 11) через Міністра регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України:
Державна архітектурно-будівельна інспекція України
- 12) через Міністра соціальної політики України:
Державна служба з питань інвалідів та ветеранів України
Державна служба зайнятості України
Державна інспекція України з питань праці
Пенсійний фонд України
- 13) через Міністра фінансів України:
Державна казначейська служба України
Державна пробірна служба України
Державна служба фінансового моніторингу України
Державна фінансова інспекція України
- 14) через Міністра юстиції України:
Державна архівна служба України
Державна виконавча служба України
Державна пенітенціарна служба України
Державна реєстраційна служба України
Державна служба України з питань захисту персональних даних.

**Глава Адміністрації
Президента України**

С.ЛЬОВОЧКІН

(Редакція від 21.01.2014)

ЗАКОН УКРАЇНИ**Про основи державної політики щодо протидії злочинності**

(Джерело: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/314729>)

Цей Закон визначає засади державної політики щодо протидії злочинності. Пріоритетність протидії злочинності обумовлена відповідальністю держави перед громадянами за свою діяльність, утвердження і забезпечення їх прав і свобод, визнання в Україні життя і здоров'я людини, її честі і гідності найвищою соціальною цінністю.

Стаття 1. Загальні положення

Державна політика щодо протидії злочинності спрямована на запобігання виникненню умов, що сприяють учиненню злочинів, удосконалення методів роботи з їх профілактики, припинення, виявлення, розкриття та розслідування, забезпечення об'єктивного розгляду в судах, забезпеченні захисту конституційних прав та свобод людини на основі чітко визначених пріоритетів, створенні умов для проведення ефективної правової та виховної роботи серед населення, поступового нарощування зусиль у цій сфері правоохоронних органів, центральних і місцевих органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим та громадськості.

У цьому Законі терміни вживаються в такому значенні:

злочинність – суспільно небезпечне соціальне явище, яке охоплює всю сукупність посягань на суспільні відносини, що охороняються кримінальним законодавством;

протидія злочинності – діяльність суб'єктів реалізації державної політики з протидії злочинності, спрямована на запобігання виникненню умов, що сприяють учиненню злочинів, їх припинення, виявлення, розкриття та розслідування, забезпечення об'єктивного розгляду в судах;

заходи щодо протидії злочинності – сукупність дій, засобів і методів, які застосовуються суб'єктами реалізації державної політики з протидії злочинності з метою впливу на відповідні суспільні відносини.

Інші поняття і терміни вживаються в цьому Законі в значеннях, визначених законодавством України.

Стаття 2. Законодавство України у сфері протидії злочинності

Усі заходи щодо протидії злочинності здійснюються відповідно до Конституції та законів України, міжнародних договорів України.

Законодавство України про основи державної політики щодо протидії злочинності складається з цього Закону та інших актів законодавства України, що регулюють діяльність правоохоронних, інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування, а також участь підприємств, установ, організацій, громадян та їх об'єднань у протидії злочинності.

Стаття 3. Принципи державної політики щодо протидії злочинності

Протидія злочинності здійснюється за принципами:

законності, тобто здійснення лише тих заходів, що безпосередньо передбачені цим Законом та іншими нормативно-правовими актами України;

спільності, тобто участі в протидії злочинності, крім правоохоронних органів, усіх інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, громадян та їх об'єднань;

гуманізму, переважання методів переконання, тобто застосування примусових заходів лише після вичерпання всіх інших заходів впливу;

гласності, тобто систематичного висвітлення в державній статистиці та засобах масової інформації відомостей про стан злочинності в Україні.

Стаття 4. Мета державної політики щодо протидії злочинності

Метою державної політики щодо протидії злочинності є забезпечення активної наступальної

протидії злочинності та досягнення уповільнення темпів її зростання на основі чітко визначених пріоритетів, поступового нарощування зусиль держави і громадськості, удосконалення законодавства, організації, засобів і методів запобігання і розкриття злочинів.

Державна політика щодо протидії злочинності спрямована на досягнення таких цілей:

- зниження рівня злочинності, ослаблення суспільної напруги, викликані її впливом;
- зменшення впливу організованої злочинності на економічну, соціальну та політичну сфери суспільства;
- підвищення рівня захисту економічних відносин від злочинних посягань, витіснення з економічної сфери кримінального елементу;
- поліпшення захисту правоохоронними органами прав, свобод і власності громадян, створення безпечних умов життя в державі;
- мінімізація злочинного впливу на молодь та підлітків, усунення причин і умов, що сприяють утягненню їх у протиправну діяльність;
- створення системи ресоціалізації осіб, які звільнилися з місць позбавлення волі;
- підтримання громадського порядку та безпеки громадян;
- поліпшення стану безпеки дорожнього руху;
- зміцнення кадрового потенціалу правоохоронних та контролюючих органів;
- досягнення належного рівня фінансового, матеріального і соціального забезпечення правоохоронної та профілактичної діяльності.

Стаття 5. Основні напрями державної політики щодо протидії злочинності

Основними напрямками державної політики щодо протидії злочинності є:

- створення правової основи, організаційних, матеріально-технічних, соціальних та інших умов для ефективної боротьби з злочинністю, організація міжнародного співробітництва у цій сфері;
- виявлення та усунення або нейтралізація негативних соціальних процесів і явищ, що породжують злочинність та сприяють їй;
- створення атмосфери суспільної нетерпимості до злочинності;
- запобігання нанесенню шкоди людині, суспільству, державі;
- ослаблення дії криміногенних чинників;
- запобігання виникненню організованих злочинних угруповань;
- виявлення, припинення та розслідування злочинів;
- забезпечення відшкодування шкоди фізичним та юридичним особам, державі;
- запобігання встановленню корумпованих зв'язків з державними службовцями та посадовими особами, припинення зрощування кримінальних структур з органами державної влади, утягненню їх у злочинну діяльність, зменшення кримінального тиску на економічні відносини;
- обмеження незаконного обігу зброї, наркотичних засобів, проявів пияцтва і алкоголізму, проституції та інших супутніх для злочинності явищ;
- недопущення втягнення в злочинну діяльність нових соціальних груп, особливо неповнолітніх;
- запобігання легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом, використанню суб'єктів підприємницької діяльності для реалізації злочинних намірів.

Стаття 6. Шляхи реалізації основних напрямів державної політики щодо протидії злочинності

Основні напрями державної політики щодо протидії злочинності реалізуються шляхом:

- удосконалення нормативно-правової бази з питань правоохоронної діяльності;
- удосконалення механізму міжвідомчого та міжнародного співробітництва у сфері протидії злочинності шляхом обміну інформацією, досвідом роботи, проведення спільних заходів;
- оптимізації структури органів, установ та організацій, що здійснюють заходи з протидії злочинності;
- підвищення рівня фахової підготовки посадових і службових осіб, що здійснюють заходи з протидії злочинності;
- удосконалення форм і методів протидії злочинності та підвищення ефективності заходів у сфері протидії злочинності та корупції;

розроблення нових форм і методів протидії злочинності та запровадження їх у практику;
удосконалення охорони громадського порядку;
удосконалення роботи із соціальної адаптації осіб, звільнених з місць позбавлення волі;
забезпечення захисту законних інтересів дітей, зокрема захисту від жорстокого поводження, експлуатації та насильства;
виконання інформаційно-пропагандистських та культурно-виховних програм щодо протидії злочинності та профілактики правопорушень.

Стаття 7. Суб'єкти реалізації державної політики з протидії злочинності

Реалізацію державної політики з протидії злочинності в Україні здійснюють відповідно до своєї компетенції Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Рада національної безпеки і оборони України, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, міністерства та інші центральні органи, місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації незалежно від форми власності.

Діяльність, спрямовану на виявлення й усунення причин і умов, що сприяють учиненню злочинів, можуть проводити також об'єднання громадян відповідно до законодавства та своїх статутів (положень).

Стаття 8. Функції Президента України у сфері протидії злочинності

Президент України, як глава держави, гарант додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина, а також Голова Ради національної безпеки і оборони України, здійснює загальне керівництво і координацію у сфері реалізації державної політики щодо протидії злочинності.

Стаття 9. Функції Верховної Ради України у сфері протидії злочинності

Верховна Рада України, як єдиний орган законодавчої влади в Україні визначає засади внутрішньої та зовнішньої політики, приймає закони України та інші акти щодо протидії злочинності, покращання правоохоронної діяльності.

Стаття 10. Функції Кабінету Міністрів України у сфері протидії злочинності

Кабінет Міністрів України:
організує розроблення проектів державних програм протидії злочинності, а також цільових програм профілактики окремих видів злочинів;
здійснює керівництво діяльністю підпорядкованих йому органів, пов'язаною з протидією злочинності;
визначає джерела та порядок фінансування здійснення заходів з протидії злочинності;
контролює виконання державних програм протидії злочинності, а також цільових програм профілактики окремих видів злочинів.

Стаття 11. Функції Ради національної безпеки і оборони України у сфері протидії злочинності

Рада національної безпеки і оборони України вносить пропозиції Президенту України щодо реалізації засад внутрішньої і зовнішньої політики у сфері національної безпеки, координує та здійснює контроль за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки в мирний час, а також в умовах воєнного або надзвичайного стану та при виникненні кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України.

Стаття 12. Функції Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів виконавчої влади та місцевого самоврядування у сфері протидії злочинності

Здійснюючи на відповідній території організацію заходів, спрямованих на протидію злочинності, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування:
розробляють регіональні програми протидії злочинності, затверджують плани заходів щодо запобігання вчиненню окремих видів злочинів та контролюють їх виконання;

координують діяльність органів та організацій, що здійснюють протидію злочинності, узагальнюють і поширюють досвід її ефективного провадження;
забезпечують виділення фінансових, матеріально-технічних та інших ресурсів для реалізації заходів з протидії злочинності.

Стаття 13. Функції правоохоронних органів та суду у сфері протидії злочинності

Правоохоронні органи, судові органи:

розробляють і вносять на розгляд відповідно Президенту України, Кабінету Міністрів України, Уряду Автономної Республіки Крим, місцевих органів виконавчої влади проекти планів заходів щодо запобігання вчиненню окремих видів злочинів, а після затвердження забезпечують їх виконання;

аналізують дані про причини і умови, що сприяли вчиненню злочинів та інших правопорушень, розробляють рекомендації щодо їх усунення, подають Президенту України, Кабінету Міністрів України, Раді міністрів Автономної Республіки Крим відповідним міністерствам і відомствам, місцевим органам виконавчої влади узагальнену інформацію з цього питання;

організують роботу для роз'яснення положень чинного законодавства з питань необхідності зміцнення правопорядку;

здійснюють діяльність, спрямовану на протидію злочинності відповідно до визначених законодавством завдань та функцій.

Стаття 14. Функції інших органів державної влади у сфері протидії злочинності

Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, їх органи на місцях з метою вжиття заходів з протидії злочинності:

забезпечують виконання законодавства про здійснення заходів, передбачених державними програмами протидії злочинності і планами запобігання окремим їх різновидам;

контролюють виконання підприємствами, організаціями, що віднесені до їхньої сфери управління, заходів щодо протидії злочинності;

організують фінансове та матеріально-технічне забезпечення реалізації державної політики щодо протидії злочинності у відповідній галузі або сфері управління.

Стаття 15. Функції підприємства, установи, організації у сфері протидії злочинності

Керівництво (керівник) підприємства, установи, організації незалежно від форми власності за участю трудового колективу:

проводить аналіз фактів учинення злочинів чи інших правопорушень членами колективу, причин і умов, що сприяли цьому, уживає заходів для їх усунення;

організовує пропаганду здорового способу життя, поваги до прав, честі і гідності інших громадян, до правил співжиття, сумлінного виконання своїх обов'язків;

забезпечує технічне оснащення об'єктів, їх охорону, пропускний режим, додержання правил охорони праці.

Стаття 16. Участь громадськості в реалізації державної політики щодо протидії злочинності

Громадяни та їх об'єднання беруть участь у реалізації державної політики щодо протидії злочинності відповідно до Законів України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» та «Про засади запобігання та протидії корупції».

Стаття 17. Інформування населення про стан злочинності та заходи протидії їй

Інформація про стан, структуру й динаміку злочинності в Україні та в її адміністративно-територіальних одиницях доводиться до населення через засоби масової інформації.

Правоохоронні органи, судові органи та інші органи державної влади інформують населення про засоби та методи захисту від злочинних посягань шляхом виступів у пресі, на радіо і телебаченні, видання спеціальних посібників тощо.

Засоби масової інформації використовуються також з метою виховання громадян у дусі точного і неухильного додержання Конституції та законів України, поваги до прав, честі і гідності інших громадян, до правил співжиття, сумлінного виконання своїх обов'язків, відповідальності перед суспільством, формування здорового способу життя.

Стаття 18. Міжнародне співробітництво в протидії злочинності

Міжнародне співробітництво в протидії злочинності ґрунтується на нормах міжнародного права і чинного законодавства України, міждержавних і міжурядових договорах, двосторонніх відомчих угодах.

Міжнародне співробітництво щодо протидії злочинності здійснюється в таких напрямках:

- розвитку інституційних та договірно-правових механізмів міжнародного співробітництва в протидії злочинності;
- міжнародного обміну досвідом у сфері протидії злочинності;
- активної і постійної участі в діяльності міжнародних правоохоронних організацій;
- збільшення переліку держав, з якими встановлюються договірні відносини у сфері кримінального судочинства;
- використання в діяльності правоохоронних органів України інформаційних систем та банків даних міжнародних правоохоронних організацій.

Стаття 19. Фінансове забезпечення

Фінансування заходів з протидії злочинності здійснюється за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів у межах видатків, передбачених для головних розпорядників бюджетних коштів, відповідальних за її виконання.

Стаття 20. Прикінцеві положення

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.
2. Кабінету Міністрів України протягом шести місяців з дня набрання чинності цим Законом: підготувати та подати на розгляд Верховної Ради України пропозиції щодо приведення законів України у відповідність із цим Законом; привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом та забезпечити видання нормативно-правових актів, що впливають з нього; забезпечити приведення міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади нормативно-правових актів у відповідність із цим Законом.

Голова Верховної Ради України

В. ЛИТВИН

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до проекту Закону України «Про основи державної політики щодо протидії злочинності»

1. Обґрунтування необхідності прийняття акта

Проект Закону України «Про основи державної політики щодо протидії злочинності» підготовлено Міністерством внутрішніх справ України згідно з Планом Кабінету Міністрів України організації виконання Указу Президента України від 27 жовтня 2009 року № 870 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 вересня 2009 року «Про стан злочинності у державі та координацію діяльності органів державної влади у протидії злочинним проявам та корупції» від 18 листопада 2009 року.

2. Мета і шляхи її досягнення

Метою законопроекту є визначення та закріплення на законодавчому рівні напрямів державної політики, діяльності органів державної влади, спрямованої на її реалізацію, щодо протидії злочинності в Україні.

Прийняття законопроекту дозволить визначити функції на напрями діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, незалежно від форм власності, об'єднань громадян у сфері протидії злочинності в Україні на загальнодержавному рівні.

3. Правові аспекти

Питання, що стосуються предмета правового регулювання проекту Закону України, регулюються Конституцією України, Кримінальним кодексом, Кодексом України про адміністративні правопорушення та іншими законами України.

4. Фінансово-економічне обґрунтування

Реалізація проекту не потребуватиме додаткових витрат з Державного бюджету України.

5. Позиція заінтересованих органів

Положення проекту стосуються інтересів Міністерства оборони, Служби безпеки, Державної податкової адміністрації, Державної прикордонної служби, Державної митної служби, Міністерства економіки, Міністерства фінансів, Міністерства юстиції, Генеральної прокуратури та Верховного Суду України.

6. Регіональний аспект

Проект не стосується питання розвитку адміністративно-територіальних одиниць.

7. Запобігання корупції

У проекті відсутні правила і процедури, які можуть містити ризики вчинення корупційних правопорушень. Громадська антикорупційна експертиза не проводилася.

8. Громадське обговорення

Проект акта не потребує консультацій з громадськістю.

9. Позиція соціальних партнерів

Проект акта не стосується соціально-трудової сфери.

10. Прогноз результатів

Прийняття проекту Закону України «Про основи державної політики щодо протидії злочинності» сприятиме запобіганню вчиненню злочинів та підвищенню рівня правової культури громадян, зміцненню законності та виховання громадян у дусі точного і неухильного додержання вимог чинного законодавства.

Віктимізація в Україні: стан, детермінанти, запобігання

(за В.В. Голіною та Б.М. Головкіним) [39, с. 130-138]

У кримінологічній літературі віктимізацію тлумачать як *процес і результат перетворення особи або соціальної групи на жертву злочину* (злочинних посягань) (Франк Л. В., 1977, Рівман Д. В., 2002). Інакше кажучи, це процес утворення жертв злочинів у суспільстві, у якого є свої детермінанти, закономірності, тенденції. Віктимізація пов'язана із формуванням індивідуальної та групової віктимності, збільшенням частки віктимізованих осіб у структурі населення, а також із наслідками злочинності, а саме: утворенням контингенту жертв злочинів, як зареєстрованих, так і латентних. Схематично, віктимізацію можна поділити на декілька етапів: виникнення віктимності — утворення криміногенної ситуації — реалізація віктимності злочинним посяганням — посткримінальна поведінка жертв злочинів.

Об'єктом віктимізації виступають охоронювані кримінальним законом суспільні відносини, учасниками яких є особи, блага, права та інтереси яких поставлені під загрозу злочинних посягань. Йдеться про так звані потенційні жертви, коло яких визначено сферою кримінально-правової охорони (Сенаторов М. В., 2006). Суб'єктом віктимізації є особи, благам, правам чи інтересам яких реально заповдіяно злочинною шкодою. Об'єктивна сторона віктимізації включає ситуацію, за якої відбувалося посягання (місце, час, спосіб заповдіяння шкоди), а також поведінку жертви. Суб'єктивна сторона – це «вина» жертви, мотиви і цілі її віктимної поведінки (Коновалов В. П., 1982).

Віктимізація аналізується за такими показниками як рівень (кількість жертв злочинів, індекс віктимності), структура (розподіл за групами і видами злочинів, контингентом жертв, територіальною ознакою), динаміка (зміна рівня і структури у часі) (Туляков В.О., 2000).

Рівень віктимізації населення в Україні залишається доволі високим. Щороку лише від зареєстрованих злочинів страждає понад 340 тис. осіб, що у розрахунку на 10 тис. населення становить 75 осіб. Як зазначає В.О. Туляков, рівень віктимізації в середньому у 2-2,5 рази перевищує рівень зареєстрованої злочинності в Україні (Туляков В.О., 2000). За даними міжнародного віктимологічного опитування населення в Україні UNICRI (1996-1999 рр.) 58% респондентів були жертвами злочинних посягань. Показово й те, що 60-70% жертв не зверталися до правоохоронних органів. Найчастіше громадяни ставали жертвами таких злочинів як обман покупців, кишенькова крадіжка, хуліганство, хабарництво, грабіж, розбій, крадіжка з квартири, приватного будинку, дачі (Кулик О. Г., 2011).

За результатами авторського віктимологічного опитування 4279 громадян у 15 областях України (2012 р.) жертвами злочинів стали 37% респондентів (Головкін Б.М., 2014). Структура віктимізації за сферою злочинних посягань має наступний вигляд: від злочинів проти власності постраждало 38% жертв, проти життя і здоров'я особи – 21%, проти особистих прав громадян – 15%, у сфері господарської діяльності – 9%, у сфері використання комп'ютерів, систем та комп'ютерних мереж – 8%, решта – інші злочини. Найчастіше громадяни були жертвами крадіжок, хуліганства, хабарництва, шахрайства, нанесення легких тілесних ушкоджень, несанкціонованого втручання у роботу комп'ютерів, комп'ютерних мереж, що призвело до витоку втрати, підробки, блокування інформації та ін.

Враховуючи різке ускладнення криміногенної ситуації у 2014р. можна припускати суттєве збільшення рівня віктимізації на території східних областей України, а також структурні зміни у бік переважання жертв від злочинів проти власності та злочинів проти життя і здоров'я особи.

Віктимологічна характеристика жертв злочинів в Україні визначається наступними показниками. За статтю переважають чоловіки 62%, частка жінок складає 38%. Така тенденція пояснюється тим, що серед чоловічої частини населення порівняно більша частка осіб із віктимогенними деформаціями особистості, а також тих, хто потрапляє у ситуації, які несуть загрозу протиправних посягань.

За віком найбільшою віктимною активністю вирізняються особи 18–24 років, а також 30–39 років (Потерпілий від злочину: міждисциплінарне правове дослідження, 2008). Перший віковий період переобтяжений одночасним виконанням нових соціальних ролей, великою кількістю міжособових стосунків, різким збільшенням потреб при обмежених матеріальних можливостях для їх задоволення, відсутністю життєвого досвіду у вирішенні численних проблем і перешкод на шляху до реалізації життєвих планів. Другий віковий період характеризується станом фрустрації й апатії, викликаними життєвими невдачами, втратою суспільно корисних зв'язків, переоцінкою цінностей та

зміною ієрархії потреб. Все це, супроводжується соціальним відчуженням, невизначеністю буття, антисуспільними установками жити за обставинами, що підвищує уразливість людей зрілого віку перед злочинними посяганнями.

За *соціальним становищем* і *рівнем доходів* у структурі жертв від загальнокримінальних злочинів переважають соціально невлаштовані низькостатусні особи (маргінали) із невизначеним родом занять, без стабільного джерела доходів та проблемами із комунікаціями. Такі особи дезадаптовані до нових, ринкових умов організації суспільного життя, нерідко мають особисті відносини із потенційними злочинцями, частіше від інших потрапляють у небезпечні ситуації, недбають про власну безпеку.

Як це не парадоксально, але жертвами загальнокримінальних злочинів (крадіжок, грабежів, розбоїв, умисних вбивств) найчастіше стають громадяни із середньостатистичними доходами, а подекуди навіть безробітні, які мають у своєму розпорядженні лише майно широкого господарського вжитку. За даними О. Ю. Юрченко, останніх нараховується 40% (Юрченко О.Ю., 2004). Значною мірою це пояснюється тим, що злочинці та їх жертви – вихідці із одного соціального середовища, ведуть схожий спосіб життя, мають загальні уявлення про матеріальний достаток. Злочинців і жертв об'єднує соціальне неблагополуччя, статус маргіналів, периферійне місце, яке вони займають у соціальній структурі суспільства.

Жертвами злочинної діяльності організованих злочинних груп та злочинних організацій в основному стають приватні підприємці, власники тіншових активів, а також корумповані чиновники, що володіють грошовими коштами і валютними цінностями незаконного походження.

За *професійною ознакою* та *родом занять* підвищений ризик віктимізації мають працівники сфери торгівлі, кредитно-фінансових установ, касири, інкасатори, оператори автозаправних станцій, оператори обмінних пунктів валюти, ювеліри, антикваріатники, ресторатори, закупівельники лому чорних та кольорових металів, провізори аптек, члени екіпажів швидкої медичної допомоги, таксисти, оперативні працівники правоохоронних органів, прокурори, слідчі, судді. Високу вірогідність опинитися у ролі жертви мають особи, які займаються злочинною діяльністю (збут наркотичних засобів і психотропних речовин, надання сексуальних послуг, торгівля сурогатними спиртними напоями та контрафактною продукцією, гральний бізнес, торгівля зброєю, скупка краденого майна та ін.).

Дозлочинні зв'язки та критерії вибору осіб у ролі жертв злочинів. Численні віктимологічні дослідження показують, що для вчинення групи тяжких насильницьких злочинів проти життя і здоров'я особи характерним є констатація дозлочинних зв'язків між злочинцем і жертвою (понад 80%). Із них 46% пов'язувалися родинними зв'язками, решта – знайомством за місцем роботи/навчання, проживання, а також через спілкування і проведення дозвілля. Характер цих стосунків, як правило, був конфліктним (Голіна В.В., 1997; Юрченко О.Ю., 2004).

В той же час, для групи корисливих ненасильницьких і корисливих насильницьких злочинів, навпаки, нехарактерно існування дозлочинних зв'язків між злочинцями та жертвами (у понад 80% вони були раніше незнайомими). За нашими даними, особи, які вчиняють корисливі насильницькі злочини (насильницькі грабежі, розбої, вимагання, бандитизм, вбивства з корисливих мотивів) при виборі жертви виходять із таких критеріїв: достовірної інформації «навідників» – 27%, оцінки фізичних даних, зовнішнього вигляду (одяг, ювелірні прикраси, носильні речі) та обстановки посягання (умови неочевидності) – 24 %, показового витрачання грошей у розважальних закладах – 15 %, припущення про доходи, пов'язаного із родом занять – 15%, особистої упевненості про наявність значних грошових коштів – 8,0%, за чутками про нібито матеріальний достаток жертви – 7%, очевидної неспроможності чинити опір (фізичні вади, похилий чи неповнолітній вік, безпорадний стан) – 4 % (Головкін Б.М., 2011).

Детермінанти віктимізації - це сукупність явищ і подій, що обумовлюють групову (масову) й індивідуальну віктимність та створюють небезпеку заподіяння злочином шкоди її носіям. Слід вирізняти детермінанти групової (масової) та детермінанти індивідуальної віктимізації.

На загальносуспільному рівні віктимізація пов'язана із процесом *криміналізації різних сфер суспільного життя* та *віктимогенним потенціалом суспільства*. Іноді говорять, що причиною масової віктимізації є сама злочинність, оскільки утворення жертв злочинів – це наслідки злочинності, її ціна. Між тим, криміналізація різних видів суспільних відносин не зводиться лише до процесу вчинення злочинів та появи нових жертв злочинів. Вона полягає також в об'єктивній загрозі поставленим під кримінально-правову охорону суспільним відносинам. Загроза заподіяння шкоди охоронюваним кримінальним законом правам та інтересам громадян існує щодо невизначеного кола членів суспільства. Теоретично, кожен, хто проживає у державі із певним рівнем злочинності, так чи

інакше, ризикує стати жертвою злочину, у зв'язку з чим автоматично стає носієм потенційної віктимності. Однак віктимність у потенції – скоріше абстракція, ніж реальність, бо ризик її реалізації відносно невисокий. Для перетворення абстрактної загрози масового заподіяння шкоди правам та інтересам громадян у реальне настання злочинних наслідків має бути використаний віктимогенний потенціал суспільства та його соціальних груп. Останній представляє собою людський ресурс із віктимогенними деформаціями свідомості та відхиленнями від норми безпечної поведінки. Зазначений ресурс утворюється із людей, що становлять групу віктимогенного ризику (за демографічними, рольовими, професійними, етнічно-расовими ознаками), а також із акумульованого за багато років масиву жертв фактичних злочинних посягань, як зареєстрованих так і латентних. Нагадаємо, що за даними нашого дослідження, щороку в Україні жертвами злочинів стають 37% громадян. Наведений показник орієнтує у визначенні середньостатистичної межі віктимогенного потенціалу українського суспільства. Зазначений потенціал – змінна величина, що перебуває у соціально допустимих межах. На формування та зміну розмірів віктимогенного потенціалу суспільства впливають негативні явища і події, що підвищують віктимність окремих соціальних груп і населення в цілому та сприяють їх перетворенню на жертв злочинних посягань.

Серед детермінант групової (масової) віктимізації слід назвати: *несформованість культури безпечної поведінки громадян у повсякденному житті, страх перед злочинністю, поширені у народі традиції не звертатися до правоохоронних органів за захистом від злочинних посягань, не повідомляти про вчинені злочини*. На найбільш високому рівні теоретичних узагальнень, слід вести мову про інституалізацію жертвовності суспільства перед злочинністю. В. М. Дрьомін довів, що, де-факто, злочинність виконує роль самостійного інституту суспільства, впливає на всі без виключення сфери суспільних відносин (Дрьомін В. М., 2009). Віктимізація також може розглядатися як суспільний інститут, що впливає на організацію, тенденції і закономірності суспільного розвитку. Віктимізація – це зворотня сторона злочинності, її наслідки. З одного боку, інституалізація жертвовності перед злочинністю зумовлена звиканням народу до неминучості щорічного заподіяння шкоди великій кількості людей. Існують межі терпимості суспільної свідомості до заподіяння злочинами шкоди, і пов'язана з ними психологічна готовність людей іти на ці жертви, страждати від злочинної шкоди. Фактично, жертвовність перед злочинністю стала нормою життя і діяльності людей, включених у систему суспільних та міжособових відносин. А з другого боку, інституціоналізація жертвовності зумовлена масовим недотриманням членами суспільства у повсякденному житті елементарних правил особистої і майнової безпеки, що створює умови для зростання рівня злочинності як зареєстрованої так і латентної (Туляков В. О., 2003).

Серед детермінант групової віктимності чинне місце посідають *суспільні звичаї* засуджувати жертв деяких злочинів (наприклад, статевих злочинів і насильницьких злочинів невеликої тяжкості), *установки* на невинуватий ризик та провокацію, *практика невтручання* сторонніх осіб у кризову ситуацію. Сюди також відносяться деякі *суспільно шкідливі явища і процеси*, які підвищують уразливість окремих верств населення перед злочинними посяганнями. Йдеться про тіншову економіку і нелегальний капітал, корупцію та доходи від неї, національну, расову та релігійну нетерпимість, неконтрольовану урбанізацію, нелегальну міграцію, непродумане архітектурне планування та містозабудову, негативний інформаційний вплив на суспільну свідомість засобів масової інформації, Інтернету тощо (Голіна В. В., 2007). Підвищує віктимність окремих соціальних груп поляризація населення за рівнем доходів та споживацькими можливостями. За різними даними, розрив між 10% найбагатших громадян і 10% найбідніших досягає пропорції 1:30, 1:40, при гранично допустимому 1:6, 1:10. Нажаль, високе матеріальне і соціальне становище у нашому суспільстві, часто-густо є визначальним чинником у захисті власності, прав і свобод, честі і гідності, особистої недоторканності, а також у доступі до правосуддя, справедливому покаранні злочинців, відшкодуванні завданої злочином шкоди.

Вагому роль у детермінації масової віктимізації відіграє *соціальне неблагополуччя* широких верств населення. Найбільшого поширення воно набуло у сферах сім'ї, побуту та дозвілля. Соціальне неблагополуччя охоплює насильство у сім'ї, пияцтво, наркотизм, проституцію, дитячу бездоглядність, безпритульність, конфліктне спілкування, вуличну субкультуру та інші види девіантної поведінки.

Окрім зазначеного, треба враховувати й інші детермінанти віктимізації на рівні суспільства. Наприклад, неналежна організація дозвілля підсилює ситуативну віктимність неповнолітніх і молоді. Соціальна незахищеність працівників, які виконують службову діяльність, пов'язану із професійним ризиком – породжує рольову віктимність. Демографічні диспропорції у структурі населення сприяють росту вікової віктимності. Зрештою, на зростання віктимізації населення впливають такі

чинники як неефективна діяльність правоохоронної і судової систем по профілактиці, виявленню, припиненню та розкриттю злочинів і покаранню злочинців.

Детермінантами *індивідуальної віктимізації* виступають *віктимогенні деформації особистості*. Під останніми розуміють сукупність соціально-психологічних властивостей, пов'язаних із несприятливими умовами соціалізації, поганою адаптованістю до норм суспільного життя, низькою культурою спілкування, емоційною нестійкістю, пониженою здатністю до критичного мислення і прогнозування розвитку подій, пригніченістю волі до чинення опору, а також веденням асоціального способу життя, неадекватною поведінкою у кризових ситуаціях. Зазначені деформації формуються внаслідок несприятливої соціалізації особистості (десоціалізації) та вироблених стереотипів небезпечної поведінки у кризових ситуаціях. Із попереднього матеріалу пам'ятаємо про негативну роль у десоціалізації особистості недоліків батьківської сім'ї, навчального закладу, трудового колективу, найближчого побутового оточення, кола друзів, способу життя тощо. Вплив цих інституцій на формування особистості жертви злочину доволі потужний. Віктимогенні деформації особистості зумовлюють віктимну поведінку жертви у передзлочинній ситуації, що викликає злочинну мотивацію та сприяє вибору суб'єкта на роль жертви злочинних посягань.

Поряд з цим, детермінантами індивідуальної віктимізації слід назвати *передзлочинну віктимну поведінку та психічний стан* жертв у момент злочинного посягання. Практика показує, що особистість із віктимогенними деформаціями порівняно частіше поводить себе негативно, чим привертає увагу злочинців. Наприклад, при вчиненні умисних убивств та заподіяння тяжких тілесних ушкоджень передзлочинна поведінка понад 60% жертв характеризується як негативна. У багатьох випадках вона слугувала приводом для вчинення особливо тяжкого злочину (погрози, приниження, образи, зради) (Головкін Б. М., 2004).

Підвищує ризик індивідуальної віктимізації *стан алкогольного сп'яніння* (наркотичного збудження), що блокує контрольну і регулятивну функцію свідомості, пригнічує волю, стимулює агресію і брутальність. За даними Д. В. Рівмана, у стані алкогольного сп'яніння перебувало 41% жертв умисних вбивств та 52% жертв заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, причому у більшості випадків вони спільно розпивали спиртні напої перед злочинним посяганням (Рівман Д. В., 2002).

До детермінант індивідуальної віктимізації слід віднести і *вроджені риси та властивості людей*, а саме: фізіологічні (вікові і гендерні особливості, вади слуху, зору та інших життєво важливих органів), психічні (темперамент, акцентуації характеру, психічні розлади, фобії), нестандартну зовнішність, слабку фізичну силу тощо (Коновалова В. О., 2013).

В.Ф. Оболенцев, канд. юрид. наук, доцент
Національний університет
«Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ КРИМІНОЛОГІЇ¹

Ретроспективний аналіз історії суспільства свідчить про те, що багато історичних подій являли собою злочинні дії: масові заворушення, війни, захоплення влади, перерозподіл власності та ін. Як обґрунтовано зазначає відомий російський кримінолог В.В. Лунеев, «...і криваві війни, глобальні або локальні, й екологічні катастрофи та інші небезпеки частіше всього замішані на криміналі» [6, с. 16].

На жаль, і дотепер людство не спромоглося виправити цю ситуацію. Слід погодитися з тезою даного автора і про те, що зараз після військової глобальної небезпеки людству загрожують ще дві інші: екологічна і кримінальна. «Прогноз останньої – самий песимістичний, оскільки вона пов'язана не з агресивними задумами обмеженої купки людей, не з технологією небезпечних промислових виробництв, а з повсякденною психологією мільйонів людей із різноманітних верств суспільства...» [Там же]. Тож вочевидь на сучасному етапі розвитку цивілізації, коли процеси глобалізації стирають межі держав, а нерациональне використання досягнень науково-технічного прогресу ставить під загрозу існування людства, проблема шкідливої поведінки людей набула особливої гостроти.

Винятково гостро проблема злочинності стоїть і в Україні. Прагнучі координувати та підвищити ефективність заходів її запобігання, керівництво країни розробило Концепцію Державної програми профілактики правопорушень на період до 2015 р. [4]. Проте криміналізація українського суспільства поглиблюється, про що свідчать статистичні дані. Наприклад, у 2010 р. в Україні було зареєстровано 500902 злочинів, виявлено 226385 осіб, що їх вчинили [1]. За цими даними криється критична криміногенна ситуація, оскільки рівень латентної злочинності мінімум у шість разів перевищує зареєстровані показники [9, с. 60], а динаміка лише зареєстрованої частини злочинності у 2010 р. становила 15,2 % щодо показників попереднього року.

На найвищому рівні державного керівництва зазначається одна з причин, що обумовлює таку ситуацію: «Діяльність держави з протидії злочинності не має належного наукового забезпечення, нові технології та методики розробляються повільно та безсистемно, а наявні розробки впроваджуються недостатньо активно» [10].

Самі вчені визнають: хоча проблема злочинності вже тривалий час є об'єктом численних наукових досліджень, у сучасній Україні розробка проблеми запобігання злочинності досягла кризового рівня. Розмаїття поглядів, серед яких присутні й взаємовиключні, створило тупикову ситуацію в її вирішенні. «Якби не більш ніж 130-річний період розвитку офіційної кримінології як науки, то можна було б сказати, що сучасна кримінологія знаходиться в стадії становлення, причому більшість понять і принципів не мають однозначної усталеної теоретичної інтерпретації й єдиного розуміння, відсутня єдина база у визначенні предмета самої науки і, звичайно, перспектив подальшого її розвитку і досліджень» [12, с. 73].

За таких умов у першу чергу обговорення на всіх рівнях потребують питання методології кримінології, тобто базові засади, згідно з якими здійснюється пізнання. При тому доцільно згадати й про нові теорії природознавчих наук, напрацьовані сучасною наукою, а також проаналізувати їх значення в методології науки про злочинність. Саме це і стало метою даної статті.

¹ Оболенцев В.М. Методологічні засади кримінології // Проблеми законності. – 2011. – № 117. – С.106-113

Кримінологи постійно звертаються до методологічних засад своїх теорій. Це не дивно, оскільки методологія є фундаментом для коректного й ефективного наукового пошуку [2, с. 4].

Проте слід зазначити, що до останнього часу в кримінології панує монополізм методології діалектичного матеріалізму. Це підкреслюється у багатьох галузевих підручниках [5] і знаходить своє відображення у дисертаційних [13] та інших дослідженнях.

Згідно з теорією матеріалізму всі процеси, які відбуваються у світі, характеризуються просторово-часовими трансформаціями матеріального, енергетичного й інформаційного стану [7, с. 11]. Фізична картина світу, що склалася, передбачає існування окремих об'єктів, які пов'язані між собою лише тоді, коли між ними має місце механічний взаємозв'язок чи взаємодія за допомогою поля. На принципі дискретності будується й розуміння роботи мозку [8, с. 183]. Але новітні розробки теорії поля дають підстави переглянути усталену точку зору. Як вказує І.Ю. Мікляєв, такому принципу дискретності протистоїть фізика мікросвіту, згідно з якою елементарні частки є не лише корпускулярними, але й хвильовими утвореннями. Частка, що має хвильові ознаки, втрачає властивість чіткої локальності: вона може існувати в усьому Всесвіті» [Там же]. Це дає підстави автору зробити припущення: «Ймовірно, в клітинах та молекулах мозку існують квантові процеси, які забезпечують дистанційні взаємодії різних систем мозку. Припустимо, що ці ж процеси можуть виявитися основою взаємодії мозку із зовнішнім світом і зокрема з мозком інших людей. Про те, що такі процеси реальні, свідчать дослідження, спрямовані на використання квантової механіки при аналізі роботи мозкових клітин та їх систем, у мозку людини розігруються й квантомеханічні процеси» [Там же]. Людина діє в певному фізичному світі, властивості якого, її глибинна структура не можуть не впливати на форми його психічної активності, зокрема на процеси сприйняття. Якщо Всесвіт – гігантська голографічна і квантово-механічна система, тоді психіка, яка регулює поведінку людини і тварин, повинна містити в собі елементи голографії, що має квантово-волнову природу [Там же]. Якщо прийняти цю точку зору, то інформаційні записи на відповідних молекулах у нервових клітинах доцільно розглядати як сукупність голограмм [8, с. 186].

Можно погодитися з І.Ю. Мікляєвим щодо того, що запропонована квантово-волнова гіпотеза має глибокий загальнонауковий сенс, оскільки в ній на конкретному науковому рівні вирішується питання про адекватність психічного відображення своєму об'єкту. Отже, якщо ця теорія отримає подальше підтвердження і визнання, то, безумовно, важливі постулати кримінології (щодо свободи волі та причин злочинної поведінки) будуть переглянуті.

Більш того, універсальність теорії матеріалізму ставлять під сумнів інші досягнення фундаментальних природознавчих наук. Згідно з ними відомий філософ А. Г. Спіркін вказує, що наша сутність у самій загальній формі дійсно припускає три рівні: матеріальне буття поза нами, світ психіки як суб'єктивне буття, і, можливо, світ об'єктивного духу, тобто надособистісної свідомості, хоча, можливо, і цим не обмежується [11, с. 255].

І дійсно, наукові дослідження на матеріалістичних засадах надають факти, що підтверджують існування Надрозуму і, відповідно, ставлять під сумнів тези матеріалізму. Достатньо категорично з цього приводу висловлюються навіть науковці зі світовим ім'ям, відкрито обгрунтовуючи існування Творця, який створив світ і встановив закони природи. Ось, зокрема, думка лауреата Нобелівської премії Арно Пензіаса, який відкрив (разом з Робертом Вільсоном) реліктове випромінювання – найважливіше підтвердження теорії Великого вибуху: «Найкращі дані, якими ми володіємо, – точно ті, які б я напроорокував, спираючись на джерела лише П'ятикнижжя Моїсея, Псалтирь та Біблію в цілому» [Цит. За: 3]. Інший нобелівський лауреат – Френсіс Коллінз, проаналізувавши фундаментальні природні засади, на яких функціонує людський і природній світ, теж вбачає, що за ними стоїть воля Творця. Аргументи вченого логічно торкаються всіх основних подій світотворення. Стосовно Великого вибуху він зазначає: «Нав'язуючи нам висновок про те, що Всесвіт мав певний початок, Великий вибух буквально кричить про надприродне пояснення. Незрозуміло, як природа змогла сама себе створити. Для цього необхідна сила,

що знаходиться за межами часу та простору» [3, с. 58]. Аргументи на користь такого твердження є зрозумілими для всіх, хто має загальні знання з фізики та хімії й середню освіту:

1. У перші моменти після Великого вибуху створилися приблизно в однаковій кількості матерія та антиматерія. За одну мілісекунду Всесвіт охолонув до такого ступеня, що стала можливою «конденсація» кварків. Коли кварк стикався з антикварком, – а при величезній щільності це повинно було наставати дуже швидко, – відбувалася їх взаємна анігіляція з виділенням енергії у вигляді фотонів. Але симетрія між матерією та антиматерією не була повною: приблизно на мільярд пар кварків-антикварків приходився один зайвий кварк. Саме ця крихітна доля первинного потенціалу складає масу того Всесвіту, яку ми знаємо. Звідки взялася ця асиметрія? Її відсутність уявляється більш «природною». Однак при повній симетрії між матерією та антиматерією Всесвіт швидко б перейшов у справжнє випромінювання, а люди, планети, зірки та галактики так ніколи б і не з'явилися.

2. Характер розширення Всесвіту після Великого вибуху критичним чином залежав від його повної маси та енергії, а також від значення гравітаційної постійної. Неймовірно точна узгодженість цих фізичних величин дивує багатьох експертів. Якщо б через секунду після Великого вибуху швидкість розширення виявилася хоча б на одну сто-тисяча мільйонну ($1/100\,000\,000\,000\,000\,000$) менше, то відбулося б повторне стиснення Всесвіту, і він ніколи б не досяг свого сучасного стану. З іншого боку, якщо б швидкість розширення лише на мільйонну долю була вище, зірки та планети не змогли б сформуватися.

3. Усе це відноситься й до формування відносно важких елементів. Якщо сильна взаємодія, що утримує разом протони та нейтрони, була б хоть трохи слабкішою, створювалися б тільки атоми водню. А якщо вона була б трохи сильніше, на гелій на ранній стадії перетворилося б не 25 % водню, як це відбулося у дійсності, а весь водень, і зірки не загорілися б, адже не змогла б початися термоядерна реакція. Крім того, величина сильної взаємодії дуже точно «підібрана» для вуглецю – одного з найважливіших елементів для життя на Землі. При її трохи більшому значенні увесь вуглець перетворився б на кисень [3, с. 61-62].

Стосовно фундаментальних засад розвитку живих істот Френсіс Коллінз вказує: «Взагалі нараховується п'ятнадцять фізичних констант, значення яких сучасні теорії не в змозі передбачити. Шанси на те, щоб півтора десятки констант випадково набули винятково однозначних значень, необхідних для виникнення стабільного Всесвіту зі складними формами життя, майже нульові. Тож факт нашого існування є неймовірним. І початок Всесвіту повинен бути саме таким, і саме діями Бога, який зажадав створити таких живих істот, як ми» [Там же, с. 62-63]. І далі: «Вчення про еволюцію може – і повинно бути – істинним. Але хіба еволюція не має автора?» [Там же, с. 87]

Усі наведені факти можна узагальнити таким твердженням: «Нова фізика та нова космологія виконують свою обіцянку пояснити виникнення всіх фізичних систем у Всесвіті автоматично, виключно за рахунок природних процесів. Тим не менш, хоча й наука у змозі пояснити світ, ще треба дати пояснення самої науки. Закони, що забезпечують спонтанне виникнення самого Всесвіту, ймовірно, самі породжені якимось розумним планом. Але якщо фізика є продуктом цього плану, то у Всесвіту повинна бути кінцева мета, і вся сукупність даних сучасної фізики переконливо вказує на те, що ця мета включає й існування людини» [8, с. 130].

Вочевидь наведені факти не можна не враховувати, адже теза про існування Надрозуму принципова для кримінології, зокрема у відповіді на питання про свободу волі людини, в тому числі й при вчиненні злочину. А це, вочевидь, є фундаментом для розуміння явища злочинності й відповідно – заходів її попередження.

Як відомо, усталена методологія матеріалізму встановлює пріоритет матеріального перед ідеальним. Тобто розуміється, що основою буття є матеріальний світ, відображення якого – ідеї у свідомості людей – є похідними й другорядними. Відповідно, сучасна вітчизняна кримінологія на матеріалістичних засадах стверджує про самостійність вибору

злочинної поведінки, але ж на підставі суб'єктивного сприйняття людиною конкретної життєвої ситуації. А узагальнення таких фактів у цілому визначає похідний характер злочинності відносно негативних процесів (протиріч) у суспільстві. Не дивно, що згідно з такою теорією пропонуються і відповідні заходи запобігання злочинних проявів: і на загальному, і на індивідуальному рівнях — усунення негативних провокуючих соціальних факторів.

Але, якщо на підставі наведених раніше та інших фактів прийняти існування Надрозуму, то основні засади кримінології повинні викладатися зовсім інакше. Зокрема, свобода волі людини при вчиненні злочину вже не буде аксіомою. В усякому разі, вочевидь вона повинна співвідноситися з волею Творця. Як? На матеріалістичних засадах дати відповідь на це питання важко, скоріше – неможливо.

Утім, з цього приводу звертає на себе увагу така важлива обставина. Як відомо, головним “зряддям” теорії матеріалізму в поясненні світу є природні закони. Ними зокрема визначається розумова діяльність людини при сприйнятті та аналізі зовнішніх чинників, що разом обумовлюють вибір варіанту поведінки. Тому не важко побачити, що над суб'єктивним “причинно-наслідковим” аспектом такого вибору знаходяться об'єктивні закони природи – ті, за якими функціонує психіка, та ті, що враховуються людиною при прийнятті рішень. Але ж хіба не мають ці закони свого Автора?

Вочевидь протиріччя усталеній діалектичній методології потребує нашої визначеності щодо наведених фактів та міркувань. На наш погляд, до цього часу саме матеріалізм виступає ґрунтовною базою наук кримінально-правового циклу і теорії правоохоронної діяльності взагалі не тільки з причин “інертності” суспільних поглядів. Справа в тому, що світосприйняття, як на науковому, так і побутовому рівнях базується на певних фактах. Маючи об'єктивні межі своїх знань, наука може щось стверджувати, використовуючи лише факти в межах кордонів своєї обізнаності. У цьому сенсі методологія матеріалізму є конструктивною для сучасних досліджень. Тож вітчизняні теорії кримінального права та кримінології будуються саме на цих засадах. Але треба пам'ятати, що непорушних теорій не буває. Адже за свою історію людство вже використовувало декілька фундаментальних теорій світосприйняття, які заступали одна одну: теорія геоцентризму, геліоцентризму, механістична теорія Ньютона, атомарна теорія побудови світу, теорія відносності Ейнштейна.

У цілому ж питання методології – це аксіоматичні засади світосприйняття, що лежать за межами наших знань. І тому остаточно вони не можуть ні обґрунтовуватися, ні спростовуватися. З огляду на це ми вимушені обґрунтовувати наші теорії значною мірою вірою в них. Проте, кожен новий факт, що стає відомим науковцям буде, або підтверджувати, або спростовувати нашу визначеність відносно базових засад сучасної методології.

Список літератури: **1.** Експрес-інформація МВС України про стан злочинності в Україні 2009-2010р. р.: [Електрон. ресурс] – Режим доступу: <http://www.mvs.gov.ua>. **2.** Зелінський А.Ф. Методика кримінологічних досліджень / А.Ф. Зелінський. – К. : НМК ВО, 1992. – 45 с. **3.** Коллінз Ф. Доказательства Бога: Аргументы учёного / Фрэнсис Коллинз. – М.: Альпина нон-фикшн, 2008. – 216 с. **4.** Концепція Державної програми профілактики правопорушень на період до 2015 року: затв. розпорядж. КМ України від 29.09.2010 р. № 1911-р. – Режим доступу: <http://www.nau.kiev.ua>. **5.** Кримінологія: Загальна та Особлива частини / [І.М. Даньшин, В.В. Голіна, М.Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В.В. Голіни]. – 2-ге вид. – Х.: Право, 2009. – 286 с. **6.** Лунеев В.В. Преступность XX века. Мировые, региональные и российские тенденции / В.В. Лунеев. – М.: НОРМА, 1997. – 498 с. **7.** Методы исследований и организация экспериментов / [под ред. проф. К.П. Власова]. – Х.: Гуманитарный Центр, 2002. – 256 с. **8.** Микляев И.Ю. Квазиоптика жизни / И.Ю. Микляев. – Харьков: Основа, 1993. – 979 с. **9.** Оболенцев В.Ф. Латентна злочинність: проблеми теорії та практики попередження / В.Ф. Оболенцев. – Х.: Видавець СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2005. – 120 с. **10.** Рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про стан злочинності у

державі та координацію діяльності органів державної влади у протидії злочинним проявам та корупції» (Рішення введено в дію Указом Президента від 27.10.2009 р. № 870/2009).

11. Спиркин А.Г. Философия / А.Г. Спиркин. – М.: Гардарики, 1999. – С.255. **12.** Туляков В.А. Криминология современности / В.А. Туляков // Криминологія в Україні та притидія злочинності : [зб. наук. ст. / за ред. М. П. Орзіха, В. М. Дрьоміна]. – Одеса : Фенікс, 2008. – С. 70-77. **13.** Шостко О.Ю. Теоретичні передумови й практика розробки та реалізації програм попередження злочинності неповнолітніх у США : автореф. дис. ... канд. юрид.наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / О.Ю. Шостко. – Х., 1997. – 20 с.; Батиргареєва В.С. Криминологічна характеристика та попередження розбоїв, поєднаних з проникненням у житло: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / В.С. Батиргареєва. – Х., 2002. – 20 с.; Пивоваров В.В. Податкова і кредитно-фінансова злочинність: криминологічна характеристика та попередження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 – «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / В.В. Пивоваров. – Х., 2003. – 20 с.; Юрченко О.Ю. Роль віктимної поведінки потерпілих при вчиненні тяжких насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи в Україні: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія ; кримінально-виконавче право» / О.Ю. Юрченко. – Х., 2004. – 20 с. **14.** Browne M. Clues to the Universe's Origin Expected /M. Browne // New York Times, March 12, 1978. (Цит. за: Коллінз Ф. Доказательства Бога: Аргументы учёного / Фрэнсис Коллинз. – М.: Альпина нон-фикшн, 2008. – 216 с. – С.64.).

Приклад кримінологічної експертизи нормативно-правового акту**О грядущей амнистии**(Джерело: <http://crimas.ru/?p=2667#more-2667>)*Опубликовано 05.11.2013*

Уважаемые коллеги,

29 октября 2013 г. в Ассоциацию из Общественной палаты (Комиссия по проблемам безопасности граждан и взаимодействию с системой судебно-правоохранительных органов) поступили два документа о готовящейся амнистии с приглашением 1 ноября участвовать в их обсуждении. Это – предложения Совета при Президенте Российской Федерации по развитию гражданского общества и правам человека об объявлении амнистии, и проект Постановления Государственной Думы «Об объявлении амнистии», разработанный Координационным советом оппозиции (КСО) и одобренный на заседании 29 сентября 2013 года, вносимый членом КСО, депутатом Дмитрием Гудковым в Государственную Думу Российской Федерации.

Изучение данных документов показало, что изложенный в них подход может оцениваться как высоко криминогенный, в значительной мере соответствующий интересам экономических и других категорий организованных преступников с разрушительными последствиями для состояния законности и правопорядка.

Краткое криминологическое заключение (краткое – с учетом предельно ограниченных сроков обсуждения) подготовлено криминологами и представляется ниже для обсуждения на сайте.

**ОБЩЕРОССИЙСКАЯ ОБЩЕСТВЕННАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ “РОССИЙСКАЯ
КРИМИНОЛОГИЧЕСКАЯ АССОЦИАЦИЯ”
RUSSIAN ASSOCIATION FOR CRIMINOLOGY**
Государственный регистрационный номер 1037739005512.

123022 Москва, ул. 2-я Звенигородская, 15. Тел. Факс (499) 256-61-21. E-mail:

ca0522@yandex.ru. Сайт: <http://www.crimas.ru/>

Краткое криминологическое заключение на предложения Совета при Президенте Российской Федерации по развитию гражданского общества и правам человека об объявлении амнистии и проект постановления, разработанный Координационным советом оппозиции

Поступившие из Общественной палаты 29 октября 2013 г. предложения Совета при Президенте Российской Федерации по развитию гражданского общества и правам человека об объявлении амнистии и проект постановления Государственной Думы «Об объявлении амнистии», разработанный Координационным советом оппозиции (КСО) и одобренный на заседании КСО 29 сентября 2013 года, не дают четкого представления о том, какие именно категории осужденных подлежат амнистии, сколько лиц в итоге окажется на свободе, соответственно — сможет ли государство обеспечить необходимую ресоциализацию таких лиц и оградить население от продолжения их криминальной деятельности. Тем самым не

допустить масштабного роста преступности амнистированных, которая после амнистии не сможет оцениваться как рецидивная со всеми вытекающими отсюда последствиями. «Учет таких целей амнистии предопределяет ее характер и масштабы как широкой, распространяющейся не на отдельные виды преступных деяний (как, например, недавняя «экономическая амнистия»), не на отдельные категории привлеченных к уголовной ответственности (женщин, инвалидов и т.д.), или на участников определенных событий (подобно амнистии 1994 года)», – указывают авторы предложений Совета. Так на кого же именно распространяющейся? Ведь, по сути, с учетом множества оснований амнистии, причем во многом размытых, речь идет о весьма масштабной амнистии? Уже выпускались «птенцы Керенского» и трагические последствия этого известны.

Предлагается амнистировать практически всех преступников, осужденных за экономические преступления. Амнистия в данном варианте послужит механизмом обеспечения безнаказанности экономических преступников. Между тем криминологическая ситуация в стране свидетельствует о высокой общественной опасности экономической преступности, массовом мошенничестве в экономической сфере, хищениях, совершаемых «преступниками в белых воротничках», активном отмытии доходов, полученных преступным путем, выводе капиталов за границу. Такие преступления как «Мошенничество» (ст. 159-159.6 УК РФ), «Незаконная банковская деятельность» (ст. 172 УК РФ), «Легализация (отмыwanie) денежных средств или иного имущества, приобретенных другими лицами преступным путем» (ст. 174 УК РФ), «Совершение валютных операций по переводу денежных средств в иностранной валюте или валюте Российской Федерации на счета нерезидентов с использованием подложных документов» (ст. 193.1 УК РФ) и другие преступления против собственности, в сфере экономической деятельности, перечисленные в п. «г» ч. 1 проекта Постановления, связаны с причинением масштабного материального ущерба и другими преступлениями. «Воспрепятствование осуществлению или незаконное ограничение прав владельцев ценных бумаг» (ст. 185.4 УК РФ) и «Фальсификация решения общего собрания акционеров (участников) хозяйственного общества или решения совета директоров (наблюдательного совета) хозяйственного общества» (ст. 185.5 УК РФ), как правило, являются одними из этапов рейдерского захвата собственности.

К тому же предложение амнистировать лиц, совершивших преступления, предусмотренные ст. 159.1, 159.2, 159.3, 159.4, 159.5, 159.6 УК РФ, дискредитирует идею последовательной уголовной политики и не соответствует интересам обеспечения экономической безопасности. Ответственность за эти преступления введена недавно — Федеральным законом от 29.11.2012 N 207-ФЗ. Для чего было вводить ответственность за специальные виды мошенничества, практика по которым только начинает нарабатываться, не для того ли, чтобы сразу амнистировать лиц, их совершивших?

Последствия амнистии могут быть усугублены «лукавой» законодательной техникой. В проекте Постановления содержатся положения, которые могут толковаться по-разному. Так, в пунктах «б»-«г» ст. 1 проекта Постановления говорится о совершении преступлений «в любой совокупности». Возникает вопрос: в совокупности только с перечисляемыми преступлениями, или с другими тоже? Ведь речь идет о «любой совокупности»? Или что означает п «б»: «лиц, совершивших в любой совокупности преступления, предусмотренные статьями 30, 212 Уголовного Кодекса Российской Федерации»? Речь идет о приготовлении, покушении и массовых беспорядках. Это – не два преступления, а какая тогда «любая совокупность» имеется в виду?

Как толковать следующий пункт: «11. Не распространять действие настоящего Постановления на лиц, вновь совершивших умышленные преступления в местах лишения свободы, и осужденных к лишению свободы на срок более двух лет». А вновь совершивших в других местах можно? И «вновь» после чего, когда совершивших?

Представленные документы создают впечатление, что их авторы полагают, будто, во-первых, в исправительных учреждениях содержатся преимущественно жертвы правового произвола и беззакония, а не лица, осужденные за преступления в предусмотренном законом

порядке, непричинение которыми в дальнейшем опасного вреда охраняемым законом интересам нельзя гарантировать; во-вторых, что необходимо любым путем сокращать число не только осужденных, содержащихся в местах лишения свободы, но также поспешно освобождать от наказания условно осужденных, условно-досрочно освобожденных и ряда других (п. 5).

Позиция авторов проекта о необходимости сокращения «тюремного населения» как предпосылки реформирования пенитенциарной системы, весьма спорна. Сокращение – это самый простой, но при этом далеко не самый эффективный путь реформирования. Данный путь был избран при реформе системы МВД РФ со всеми отрицательными ее последствиями.

По большому счету не имеющей отношения к амнистии, является предложение о снятии дисциплинарной ответственности с осужденных в исправительных учреждениях. Авторы представляют себе характеристики таких осужденных, привлекаемых к дисциплинарной ответственности, просчитали последствия данной акции?

Можно перечислять и другие заслуживающие критической оценки положения документов. В частности, вытекающие из игнорирования выявляемых криминологами особенностей организованной преступности и организованного сопротивления закону, органам правопорядка. Было бы полезным указать, какие именно «криминологические исследования подтверждают, что уровень рецидивной преступности среди амнистированных значительно ниже, чем среди отбывших срок наказания полностью», кем и когда проведенные, касавшиеся каких групп амнистированных и каких именно амнистий (с. 5 предложений).

В целом предлагаемый в представленных документах подход может оцениваться как высоко криминогенный, в значительной мере соответствующий интересам экономических и других категорий организованных преступников с разрушительными последствиями для состояния законности и правопорядка, авторитета государственной власти, правоохранительной системы, ориентации населения на законные способы реагирования на преступное поведение.

С учетом многочисленных изменений и дополнений, внесенных в УК РФ с 2003 г., существенно смягчивших пределы преступности и наказуемости общественно опасных деяний, роста социальной напряженности, а также сложной криминологической обстановки в стране, проведение амнистии в предлагаемом варианте считаем недопустимым. Амнистия не может рассматриваться как способ устранения судебных ошибок – для этого существуют другие правовые механизмы.

Президент Российской криминологической ассоциации, д.ю.н., профессор,
А.И. Долгова

Вице-президенты Российской криминологической ассоциации:

Профессор Саратовской государственной юридической академии, д.ю.н., профессор
А.Н. Варыгин

Профессор Омского государственного университета им. Ф.М. Достоевского, д.ю.н.,
профессор
М.П. Клейменов

Зав. отделом НИИ Академии Генеральной прокуратуры Российской Федерации,
д.ю.н., профессор
В.В. Меркурьев

Профессор Дальневосточного федерального университета, д.ю.н., профессор
В.А. Номоконов

ЗАКОН УКРАЇНИ**Про кримінологічну експертизу проектів нормативно-правових актів**

(Джерело: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=7755&skl=5)

Цей Закон визначає правові та організаційні основи діяльності, пов'язаної з проведенням кримінологічної експертизи проектів нормативно-правових актів, підготовкою і використанням її висновків у нормотворчому процесі.

Розділ I**ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ****Стаття 1. Визначення термінів**

1. У цьому Законі терміни вживаються у такому значенні:

антикриміногенний чинник – засіб (захід) запобігання або протидії криміногенному чиннику;

замовник кримінологічної експертизи (далі – замовник) – орган державної влади, що розробляє проект нормативно-правового акта, а також орган чи особа, якому надані повноваження стосовно його прийняття (видання);

експерт – фахівець, який володіє спеціальними знаннями, має наукову кваліфікацію з кримінології або досвід у провадженні правоохоронної чи організаційно-управлінської діяльності, що є предметом регулювання проекту, одержав у встановленому порядку свідоцтво на право проведення кримінологічної експертизи, не брав участі у розробленні проекту, поданого на експертизу, або особисто не заінтересований в результатах кримінологічної експертизи;

експертно-кримінологічна установа – науково-дослідна установа, вищий навчальний заклад або інша організація, акредитована на проведення кримінологічної експертизи;

керівник експертної групи – експерт, який працює на постійній основі в експертно-кримінологічній установі та за дорученням її керівника очолює експертну групу;

криміногенний чинник – причина, що породжує злочин, або умова, яка сприяє його вчиненню;

кримінологічна експертиза проектів нормативно-правових актів (далі – кримінологічна експертиза) – дослідження та оцінка проектів нормативно-правових актів (далі – проект), що проводяться на основі науково обгрунтованої методики з використанням кримінологічних знань (далі – методика) з метою виявлення і запобігання нормативному закріпленню положень, реалізація яких може посилювати дію кримінологічних чинників, або послаблювати ефективність соціальних заходів, спрямованих на їх усунення;

кримінологічна інформація – сучасна, системна інформація про криміногенні та антикриміногенні чинники;

кримінологічна ситуація (обстановка) – сукупність криміногенних та антикриміногенних чинників;

кримінологічні наслідки – зміна кримінологічної ситуації внаслідок дії чинників, які її визначають.

Стаття 2. Статус кримінологічної експертизи

1. Кримінологічна експертиза є науковою експертизою і проводиться кримінологічною установою.

2. За результатами кримінологічної експертизи готується висновок, який має рекомендаційний характер і є обов'язковим для розгляду органом чи особою, що розробляє або приймає (видає) нормативно-правовий акт.

Стаття 3. Основні завдання кримінологічної експертизи

1. Основними завданнями кримінологічної експертизи є:

об'єктивна і повна згідно із замовленням оцінка відповідності проекту сучасному рівню наукових кримінологічних знань щодо криміногенних та антикриміногенних чинників і запобігання причинам та умовам, що сприяють вчиненню злочинів;

прогнозування та оцінка можливих негативних кримінологічних наслідків у разі прийняття нормативно-правового акта, проект якого надано на експертизу;

підготовка об'єктивного, науково обґрунтованого висновку на проект, а також за можливості рекомендацій щодо внесення змін до проекту з метою запобігання негативним кримінологічним наслідкам у разі його прийняття (видання).

Стаття 4. Правова основа кримінологічної експертизи

1. Правову основу кримінологічної експертизи становлять Конституція України, Закон України “Про наукову та науково-технічну експертизу”, цей Закон та інші акти законодавства.

Стаття 5. Предмет кримінологічної експертизи

1. Предметом кримінологічної експертизи є питання, перелік яких встановлюється методикою проведення кримінологічної експертизи, зазначеною у частині другій статті 26 цього Закону.

Стаття 6. Об'єкт кримінологічної експертизи

1. Об'єктом кримінологічної експертизи може бути проект закону, указу Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, нормативно-правового акта центрального органу виконавчої влади.

Стаття 7. Суб'єкти кримінологічної експертизи

1. Суб'єктами кримінологічної експертизи є замовники, експертно-кримінологічні установи, експерти та керівники експертних груп.

2. До проведення кримінологічної експертизи залучаються у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, працівники органів державної влади, в тому числі правоохоронних, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, які мають досвід у провадженні правоохоронної чи організаційно-управлінської діяльності у сфері суспільних відносин, що є предметом правового регулювання нормативно-правового акта, проект якого подано на експертизу.

3. Експертно-кримінологічні установи та експерти підлягають державній акредитації, порядок проведення якої визначається Кабінетом Міністрів України.

Стаття 8. Підстави для проведення кримінологічної експертизи

1. Кримінологічна експертиза призначається у разі, коли в процесі розроблення або розгляду проекту нормативно-правового акта виникає потреба в оцінці експертно-кримінологічних наслідків його прийняття.

2. Кримінологічна експертиза проводиться за замовленням, яке подається замовником експертно-кримінологічній установі.

3. Підставою для кримінологічної експертизи є договір про проведення експертно-кримінологічної експертизи (далі – договір), укладений між замовником та експертно-кримінологічною установою.

Стаття 9. Кримінологічна інформація як умова проведення кримінологічної експертизи

1. Кримінологічна експертиза проводиться за наявності кримінологічної інформації щодо сфери суспільних відносин, яка є предметом правового регулювання проекту.

2. Кабінет Міністрів України на підставі відомостей про наявність кримінологічної інформації щодо певних сфер суспільних відносин, поданих Академією правових наук України, визначає ті сфери, в яких можливе проведення кримінологічної експертизи.

Стаття 10. Види кримінологічної експертизи

1. Кримінологічна експертиза може бути первинною, повторною, додатковою та контрольною і проводиться групою експертів, яка утворюється експертно-кримінологічною установою.

Стаття 11. Первинна кримінологічна експертиза

1. Первинна кримінологічна експертиза проводиться з метою виконання основних завдань, визначених у статті 3 цього Закону.

Стаття 12. Повторна кримінологічна експертиза

1. Повторна кримінологічна експертиза проводиться у разі:
невиконання умов договору про проведення кримінологічної експертизи – на вимогу замовника;

порушення встановленого порядку або методичних вимог до проведення первинної кримінологічної експертизи – на вимогу замовника чи за ініціативою експертно-кримінологічної установи;

заперечення висновку первинної кримінологічної експертизи – на вимогу замовника у випадку, передбаченому частиною третьою статті 29 цього Закону.

2. Повторна кримінологічна експертиза за бажанням замовника та згодою керівника експертно-кримінологічної установи може проводитися тією експертно-кримінологічною установою, що проводила первинну кримінологічну експертизу, або іншою експертно-кримінологічною установою.

Стаття 13. Додаткова кримінологічна експертиза

1. Додаткова кримінологічна експертиза проводиться у разі, коли виникли нові істотні обставини або одержана кримінологічна інформація, що потребує експертної оцінки.

2. Додаткова кримінологічна експертиза проводиться, як правило, тією експертно-кримінологічною установою, що проводила первинну кримінологічну експертизу.

Стаття 14. Контрольна кримінологічна експертиза

1. У разі заперечення замовником висновків раніше проведених кримінологічних експертиз, а також виявлення Академією правових наук України під час здійснення контролю за додержанням методики проведення кримінологічної експертизи або істотних відхилень від порядку проведення первинної, повторної чи додаткової кримінологічної експертизи може бути призначена контрольна кримінологічна експертиза.

2. Контрольна кримінологічна експертиза призначається Академією правових наук України, яка визначає порядок її проведення та експертів.

3. Замовлення на проведення контрольної кримінологічної експертизи замовник подає президії Академії правових наук України.

4. До проведення контрольної кримінологічної експертизи не можуть залучатися експерти, які брали участь у проведенні інших видів кримінологічної експертизи цього проекту.

5. Висновок контрольної кримінологічної експертизи є остаточним.

Розділ II**ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ СУБ'ЄКТІВ
КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ****Стаття 15. Права замовника**

1. Замовник має право:

подавати замовлення на проведення кримінологічної експертизи;

одержувати конкретну відповідь на кожне поставлене перед кримінологічною експертизою питання;

одержувати від експертно-кримінологічної установи інформацію про порядок та організацію проведення кримінологічної експертизи, склад експертної групи і хід кримінологічної експертизи;

порушувати клопотання перед експертно-кримінологічною установою про заміну експерта у разі виникнення сумніву щодо його компетентності чи об'єктивності;

одержувати висновок кримінологічної експертизи, скласти свою оцінку його прийнятності або заперечувати висновок;

порушувати клопотання перед експертно-кримінологічною установою про внесення змін до висновку, роз'яснення окремих його положень і подання додаткових матеріалів;
подавати експертно-кримінологічній установі письмові або усні пояснення, зауваження, рекомендації щодо проведення кримінологічної експертизи.

Стаття 16. Обов'язки замовника

1. Замовник зобов'язаний:

подати на кримінологічну експертизу проект та супровідні матеріали до нього, висновки раніше проведеної кримінологічної експертизи, якщо така проводилася, замовлення на її проведення;

чітко сформулювати питання, поставлені перед кримінологічною експертизою, на прохання керівника експертно-кримінологічної установи вносити необхідні уточнення та надавати їх тлумачення;

передати експертно-кримінологічній установі в установлені договором строки інформацію, необхідну для проведення кримінологічної експертизи;

внести плату за кримінологічну експертизу відповідно до договору за ставками та на умовах, визначених Кабінетом Міністрів України;

розглянути висновок кримінологічної експертизи у визначені договором строки, дати йому оцінку прийнятності та повідомити про неї експертно-кримінологічну установу;

відшкодувати збитки, завдані експертно-кримінологічній установі чи експертам недодержанням вимог законодавства та умов договору.

Стаття 17. Права експертно-кримінологічної установи

1. Експертно-кримінологічна установа має право:

порушувати клопотання перед замовником про внесення необхідних уточнень до питань, які поставлені перед кримінологічною експертизою, та надання їх тлумачення;

вимагати та одержувати від замовника згідно з умовами договору інформацію, яка є у його розпорядженні, необхідну для проведення кримінологічної експертизи, а також іншу додаткову інформацію;

користуватися в установленому порядку даними інформаційних систем кримінологічної інформації;

відмовляти у проведенні кримінологічної експертизи в разі відсутності необхідної для її проведення кримінологічної інформації, а також у разі подання замовлення з порушенням установлених цим Законом вимог;

вживати заходів до захисту своїх прав під час проведення кримінологічної експертизи в разі порушення замовником установлених цим Законом вимог та невиконання ним умов договору.

Стаття 18. Обов'язки експертно-кримінологічної установи

1. Експертно-кримінологічна установа зобов'язана:

призначити керівника експертної групи після одержання замовлення на проведення кримінологічної експертизи, дати йому письмове завдання на проведення кримінологічної експертизи, на прохання керівника експертної групи уточнити це завдання, включити до складу експертної групи працівників експертно-кримінологічної установи за поданням керівника експертної групи;

інформувати замовника на його прохання про склад експертної групи, розглядати його клопотання щодо заміни експерта;

створювати умови для роботи експертної групи;

надавати керівнику експертної групи інформацію, одержану від замовника, на прохання керівника експертної групи сприяти одержанню додаткової інформації;

повідомляти своєчасно замовника про затримку в одержанні інформації;

залучати за пропозицією керівника експертної групи працівників органів державної влади, в тому числі правоохоронних, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій для участі у проведенні кримінологічної експертизи;

здійснювати контроль за проведенням кримінологічної експертизи, додержанням умов її проведення, передбачених цим Законом та договором, надавати замовнику інформацію про її проведення;

надавати замовнику висновок, супровідні та довідкові матеріали у визначений договором строк;

не допускати без згоди замовника та керівника експертної групи розголошення інформації, одержаної для проведення кримінологічної експертизи, а також оцінок окремих експертів і висновку кримінологічної експертизи;

нести відповідальність перед замовником за невиконання або неналежне виконання обов'язків, передбачених цим Законом та договором.

Стаття 19. Права керівника експертної групи

1. Керівник експертної групи має право:

уточнювати у разі потреби у керівника експертно-кримінологічної установи завдання кримінологічної експертизи;

брати участь в опрацюванні проекту договору;

подавати пропозиції керівнику експертно-кримінологічної установи щодо персонального складу експертної групи, а також залучення працівників органів державної влади, в тому числі правоохоронних, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій;

вносити керівнику експертно-кримінологічної установи подання про виключення із складу експертної групи фахівців, які не виконують або виконують не на належному рівні покладені на них обов'язки, допускають порушення установленого порядку та методики проведення кримінологічної експертизи;

одержувати інформацію, надану замовником для проведення кримінологічної експертизи, вимагати від керівника експертно-кримінологічної установи сприяння у збиранні необхідної додаткової інформації;

вносити пропозиції керівнику експертно-кримінологічної установи щодо порядку та умов проведення кримінологічної експертизи, проведення у разі потреби спеціального дослідження, поповнення інформації, створення умов для роботи експертної групи, її матеріально-технічного та фінансового забезпечення згідно з умовами договору.

Стаття 20. Обов'язки керівника експертної групи

1. Керівник експертної групи зобов'язаний:

довести умови договору до експертів;

організувати проведення кримінологічної експертизи відповідно до цього Закону, порядку та методики її проведення, в обсязі і строки, визначені договором;

організувати інформаційне та матеріально-технічне забезпечення експертів під час проведення кримінологічної експертизи;

здійснювати контроль за виконанням експертами своїх обов'язків;

інформувати керівника експертно-кримінологічної установи на його вимогу про хід кримінологічної експертизи;

розглянути пропозицію експерта щодо проведення спеціального дослідження з питань, стосовно яких немає достатньої кримінологічної інформації або виникла потреба в одержанні оцінки фахівця іншої галузі знань, а в разі неприйняття пропозиції дати експерту письмову відповідь з обґрунтуванням причин неприйняття;

внести пропозиції керівнику експертно-кримінологічної установи щодо відсторонення від роботи експерта, який повідомив про свою участь у розробленні проекту або особисту заінтересованість у результатах кримінологічної експертизи;

скласти за результатами експертно-кримінологічної експертизи висновок та подати його керівнику експертно-кримінологічної установи разом з необхідними супровідними та довідковими матеріалами;

організувати у разі потреби роботу, пов'язану з уточненням або внесенням змін до висновку кримінологічної експертизи чи поданням до нього додаткових матеріалів.

2. Керівник експертної групи несе відповідальність за додержання експертами цього Закону і договору, достовірність, об'єктивність і належний науковий рівень висновку кримінологічної експертизи.

Стаття 21. Права експерта

1. Експерт має право:

одержувати необхідні рекомендації від керівника експертної групи та консультації фахівців щодо порядку та методики проведення кримінологічної експертизи, вимагати надання інформації, необхідної для її проведення;

подавати у разі потреби керівнику експертної групи пропозиції щодо проведення спеціального дослідження з тих питань кримінологічної експертизи, стосовно яких немає достатньої кримінологічної інформації або виникла потреба в одержанні оцінки спеціаліста іншої галузі знань;

використовувати за згодою керівника експертної групи, а у разі потреби також замовника одержані в ході кримінологічної експертизи матеріали під час підготовки наукових праць та публікацій у засобах масової інформації, якщо інше не передбачено договором;

одержувати плату за виконання експертної роботи та відшкодування витрат, пов'язаних з її проведенням, в порядку та на умовах, визначених договором.

Стаття 22. Обов'язки експерта

1. Експерт зобов'язаний:

сумлінно виконувати завдання, визначені законодавством та умовами договору;

давати об'єктивну та обгрунтовану експертну оцінку з питань, поставлених перед кримінологічною експертизою;

під час проведення кримінологічної експертизи додержуватися порядку та методики її проведення;

повідомити керівника експертної групи про свою участь у розробленні проекту або особисту заінтересованість у результатах кримінологічної експертизи;

вживати заходів до недопущення розголошення інформації, що використовується під час проведення кримінологічної експертизи, якщо інше не передбачено договором;

не приймати від фізичних та юридичних осіб винагороду в будь-якій формі у зв'язку з проведенням кримінологічної експертизи, крім випадків, передбачених законодавством.

2. Експерт несе встановлену цим Законом та договором відповідальність за несвоєчасне або неякісне проведення кримінологічної експертизи, недодержання порядку та методики її проведення, за повноту, достовірність і об'єктивність висновку, який він підписав, а також за інші порушення, допущені під час її проведення.

Розділ III

ОРГАНІЗАЦІЯ ПІДГОТОВКИ, ПРОВЕДЕННЯ ТА ФІНАНСУВАННЯ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Стаття 23. Замовлення на проведення кримінологічної експертизи

1. Проведення кримінологічної експертизи проекту здійснюється на підставі замовлення, яке замовник подає експертно-кримінологічній установі.

2. У замовленні на проведення кримінологічної експертизи обов'язково зазначаються назва проекту, положення, які потребують кримінологічної експертизи, її вид, перелік питань, на які повинен бути зроблений висновок кримінологічної експертизи, строк виконання та умови фінансування експертизи.

3. До замовлення додаються пояснювальна записка, супровідні та інші інформаційні матеріали, необхідні для проведення кримінологічної експертизи.

Стаття 24. Завдання на проведення кримінологічної експертизи

1. Керівник експертно-кримінологічної установи після прийняття замовлення на проведення кримінологічної експертизи дає письмове завдання на її проведення із зазначенням прізвища керівника експертної групи, основних умов проведення кримінологічної експертизи, що мають бути передбачені у договорі, та заходів щодо забезпечення умов її проведення.

Стаття 25. Договір про проведення кримінологічної експертизи

1. Основним юридичним документом, що регламентує відносини між замовником та експертно-кримінологічною установою, є договір на проведення кримінологічної експертизи, який укладається в порядку, встановленому законодавством.

2. Про проведення кримінологічної експертизи кожного виду між замовником та експертно-кримінологічною установою укладається окремий договір.

3. У договорі на проведення кримінологічної експертизи зазначаються сторони договору, предмет і об'єкти експертизи, її вартість, умови та строк проведення, права та обов'язки сторін, порядок проведення розрахунків, умови, що впливають на зміну або припинення договірних відносин, відповідальність за невиконання або неналежне виконання умов договору, відповідальність за достовірність висновку експертизи стосовно окремих розділів або експертизу в цілому та конкретні особи, на яких вона покладається, інші умови, що впливають із специфіки об'єкта експертизи.

Стаття 26. Науковий рівень та методика проведення кримінологічної експертизи

1. Науковий рівень кримінологічної експертизи забезпечується науково обґрунтованою методикою її проведення та рівнем експертів.

2. Методика проведення кримінологічної експертизи розробляється Академією правових наук України і затверджується її президією.

Стаття 27. Формування експертної групи

1. Склад експертної групи формується експертно-кримінологічною установою за поданням керівника експертної групи.

Стаття 28. Висновок кримінологічної експертизи

1. За результатами кримінологічної експертизи складається висновок, який повинен містити відповіді на питання, поставлені замовником.

2. Висновок кримінологічної експертизи підписують усі члени експертної групи, які брали участь у проведенні кримінологічної експертизи і згодні з ним.

3. Висновок вважається прийнятим експертною групою, якщо його підписали більше ніж половина членів експертної групи.

4. У разі незгоди експерта з висновком кримінологічної експертизи він викладає письмово свою окрему думку, яка додається до висновку кримінологічної експертизи.

5. Висновок, не підписаний більшістю членів експертної групи, вважається неприйнятим. Наявність такого висновку є підставою для призначення керівником експертно-кримінологічної установи за погодженням із замовником повторної кримінологічної експертизи.

6. Висновок кримінологічної експертизи додається до проекту.

Стаття 29. Заперечення замовником висновку кримінологічної експертизи

1. На висновок кримінологічної експертизи замовник може подати заперечення, яке розглядається керівником експертно-кримінологічної установи протягом п'яти робочих днів після його надходження.

2. У запереченні висновку кримінологічної експертизи (далі – заперечення) чітко вказується положення, що заперечується, його мотиви та обґрунтування.

3. У разі коли керівник експертно-кримінологічної установи погоджується із запереченням, він призначає повторну кримінологічну експертизу, яка терміново проводиться експертною групою без укладення окремого договору та без додаткової оплати.

4. Експертні роботи, не передбачені договором, але необхідність яких обґрунтована у запереченні, виконуються за окремим договором, що передбачає умови та порядок їх проведення і оплати.

5. У разі непогодження експертно-кримінологічної установи із запереченням замовнику надсилається повідомлення у письмовій формі за підписом керівника експертно-кримінологічної установи з обґрунтуванням непогодження.

6. Непогодження експертно-кримінологічної установи із запереченням не позбавляє замовника права вимагати проведення повторної кримінологічної експертизи, а у разі заперечення висновку повторної кримінологічної експертизи звернутися до президії Академії правових наук України з вимогою проведення контрольної кримінологічної експертизи.

Стаття 30. Організаційно-інформаційне та науково-методичне забезпечення кримінологічної експертизи

1. Організаційно-інформаційне та науково-методичне забезпечення кримінологічної експертизи покладається на Академію правових наук України.

2. Для організаційно-інформаційного та науково-методичного забезпечення кримінологічної експертизи Академія правових наук України:

визначає разом з науковими установами та вищими навчальними закладами наявність і потребу в одержанні системної, сучасної кримінологічної інформації, планує та координує проведення наукових досліджень з метою одержання кримінологічної інформації, створення її бази даних, щороку подає відомості Кабінету Міністрів України про сфери суспільних відносин, стосовно яких визначена кримінологічна інформація і створені інформаційні умови для проведення кримінологічної експертизи;

розробляє наукове обґрунтування, науково-методичне та інформаційно-технологічне забезпечення з метою створення об'єднаної державної автоматизованої системи кримінологічної інформації, вимоги до неї, здійснює наукове супроводження її формування, введення в дію, використання в інформаційно-аналітичних та експертних цілях;

здійснює моніторинг застосування методики проведення кримінологічної експертизи, разом з експертно-кримінологічними установами вживає заходів до її удосконалення;

визначає у наукових установах і вищих навчальних закладах, що мають намір пройти державну акредитацію експертно-кримінологічної установи, наявність фахівців, які мають наукову кваліфікацію з кримінології, а також інших умов для проведення кримінологічної експертизи;

організовує навчання та підвищення кваліфікації з питань проведення кримінологічної експертизи осіб, що мають намір одержати свідоцтво експерта, та спеціалістів, що мають наукову кваліфікацію з кримінології, та працівників органів державної влади, в тому числі правоохоронних, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, які мають досвід у провадженні правоохоронної чи організаційно-управлінської діяльності;

видає особам, які закінчили навчання з проведення кримінологічної експертизи або підвищення кваліфікації, свідоцтво експерта кримінологічної експертизи, веде реєстр експертів;

здійснює контроль за додержанням експертно-кримінологічними установами порядку та методики проведення кримінологічної експертизи, у разі наявності підстав, що свідчать про істотні відхилення від зазначених порядку та методики, за домовленістю із замовником призначає та проводить контрольну кримінологічну експертизу;

розглядає заперечення замовників, за наявності підстав приймає рішення про проведення контрольної кримінологічної експертизи.

Стаття 31. Фінансування кримінологічної експертизи

1. Фінансування кримінологічної експертизи здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України та інших джерел.

2. Порядок фінансування кримінологічної експертизи визначається Кабінетом Міністрів України.

Стаття 32. Оплата праці експертів та керівника експертної групи

1. Питання оплати праці експертів відповідно до їх кваліфікації, складності та обсягів експертної роботи і строків її виконання визначається Кодексом законів про працю України, іншими актами законодавства та договором.

Стаття 33. Відповідальність за правопорушення під час проведення кримінологічної експертизи

1. Правопорушеннями під час проведення кримінологічної експертизи вважаються: умисне внесення до висновку кримінологічної експертизи неправдивих відомостей; проведення кримінологічної експертизи установою, яка не пройшла державну акредитацію в установленому законодавством порядку;

протиправний вплив на експертів та вчинення інших дій, що перешкоджають проведенню кримінологічної експертизи;

примушення експерта до складення необ'єктивного, недостовірного висновку, дискредитація чи переслідування експертів за підготовлений ними висновок;

залучення до участі у проведенні кримінологічної експертизи авторів проекту або інших заінтересованих осіб;

порушення суб'єктом кримінологічної експертизи авторського права на результати і матеріали кримінологічної експертизи, а також умов конфіденційності щодо інформації, одержаної для проведення кримінологічної експертизи;

неправомірною відмовою в наданні експертно-кримінологічній установі або експертній групі необхідної інформації.

2. Особа, винна у вчиненні правопорушення під час проведення кримінологічної експертизи, притягається до відповідальності відповідно до законів України.

ПОЯСНОВАЛЬНА ЗАПИСКА**до проекту Закону України «Про кримінологічну експертизу проектів нормативно-правових актів»****1. Обґрунтування необхідності прийняття проекту**

Проект Закону України “Про кримінологічну експертизу проектів нормативно-правових актів” (далі – проект) підготовлено на виконання абзацу четвертого підпункту “д” пункту 4 Заходів щодо усунення причин та умов, які сприяють злочинним проявам і корупції, затверджених Указом Президента України від 9 лютого 2004 року № 175, та у відповідності з пунктом 40 доручення Кабінету Міністрів України від 17 лютого 2004 р. № 6279/3.

2. Цілі і завдання прийняття проекту

Проект розроблено з метою створення правових та організаційних основ впровадження в Україні кримінологічної експертизи проектів нормативно-правових актів для виявлення та запобігання нормативному закріпленню положень, реалізація яких може посилювати дію причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів, або послаблювати соціальні заходи, спрямовані на усунення таких причин та умов. Таким чином, як цього вимагає названий Указ Президента України, буде створено ще один чинник для усунення причин та умов, які сприяють злочинним проявам і корупції, що впливає також з пропозицій, висловлених учасниками Всеукраїнської наради з проблем боротьби з організованою злочинністю і корупцією та захисту прав людини, яка відбулась 29 січня 2004 року.

3. Загальна характеристика і основні положення проекту

Предметом правового регулювання проекту є суспільні відносини у галузі організації та проведення кримінологічної експертизи проектів нормативно-правових актів.

Проект складається із преамбули, 33 статей та Прикінцевих положень і визначає підстави та правовий механізм проведення кримінологічної експертизи проектів нормативно-правових актів (далі – кримінологічна експертиза).

Зокрема, статтями, що входять до загальних положень проекту, визначаються завдання кримінологічної експертизи, її правові основи, об'єкти, суб'єкти, а також види кримінологічної експертизи.

У розділі II містяться статті, що визначають права і обов'язки суб'єктів кримінологічної експертизи, таких як замовники, експертно-кримінологічні установи, експерти та керівники експертних груп.

Статті розділу III законопроекту спрямовано на визначення організації підготовки, проведення та фінансування кримінологічної експертизи. Сюди також віднесено підготовку і затвердження висновку кримінологічної експертизи та інше.

Статтею 33 законопроекту передбачені правопорушення під час проведення кримінологічної експертизи.

Прикінцевими положеннями встановлено, що цей Закон набирає чинності через шість місяців з дня його опублікування та визначено доручення Кабінету Міністрів України щодо внесення до Верховної Ради України пропозицій щодо приведення законів України у відповідність із цим Законом, прийняття нормативно-правових актів, що впливають із цього Закону, забезпечення приведення власних нормативно-правових актів, а також нормативно-правових актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади у відповідність із цим Законом.

4. Стан нормативно-правової бази у даній сфері правового регулювання

У даній сфері правового регулювання діє Закон України "Про наукову і науково-технічну експертизу". Цим Законом визначені правові, організаційні і фінансові основи організації та проведення наукової та науково-технічної експертизи з метою забезпечення наукового обґрунтування структури і змісту пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки, соціально-економічних, екологічних програм і проектів, аналізу та оцінки ефективності використання науково-технічного потенціалу в розвитку України.

У той же час, питання саме кримінологічної експертизи нормативно-правових актів лишається неврегульованим, оскільки відсутні законодавчо визначені поняття кримінологічної експертизи, її завдання, об'єкти, суб'єкти, підстави проведення та процедура.

Вбачається, що на виконання прийнятого за цим проектом Закону необхідно буде прийняти низку підзаконних актів, якими будуть затверджені методики проведення кримінологічної експертизи, утворено відповідні структурні підрозділи та врегульовано деякі процедурні питання.

5. Фінансово-економічне обґрунтування

Прийняття цього Закону об'єктивно приведе до розширення загальної кількості об'єктів, щодо яких проводиться наукова експертиза, і буде потребувати додаткових витрат бюджетних коштів, виходячи із таких міркувань:

1. Згідно статті 31 проекту Закону України "Про кримінологічну експертизу нормативно-правових актів" фінансування кримінологічної експертизи здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України та інших джерел.

Порядок фінансування кримінологічної експертизи визначається Кабінетом Міністрів України.

Відповідно до статті 25 цього законопроекту відносини між замовником та експертно-кримінологічною установою регулюються договором про проведення кримінологічної експертизи, який укладається згідно з цивільним законодавством.

Про проведення кримінологічної експертизи кожного виду між замовником та експертно-кримінологічною установою укладається окремих договір.

До договору додається кошторис витрат експертно-кримінологічної установи на проведення кримінологічної експертизи, який узгоджується сторонами.

Кошторис має включати витрати на інформаційне, матеріально-технічне та інше забезпечення проведення кримінологічної експертизи, а також на оплату праці експертів.

2. Витрати, яких потребує здійснення кримінологічної експертизи, були обчислені при проведенні Академією правових наук України такої експертизи в експериментальному порядку на підставах та за умов, що передбачені проектом Закону. Згідно із наданою Академією правових наук України довідкою від 15 квітня 2004 р., витрати на проведення експертизи одного законопроекту експертною групою чисельністю 9 осіб, що працювала один місяць, становили (у тис. грн.):

- на оплату праці експертів (250 грн. на місяць для одного експерта) – 2,5

- на оплату праці допоміжного персоналу – 0,8
 - соціальні витрати (37,5 %) – 1,3
 - витрати на матеріально-технічне та інформаційне забезпечення (при наявності потрібної кримінологічної інформації) – 0,4
- Разом – 5,0

За відсутності кримінологічної інформації та необхідністю її окремого збору і систематизації, витрати на експертизу зростатимуть у розмірі, що залежить від кількості фахівців та часу, які необхідні для проведення цієї роботи (при оплаті 250 грн. за місяць).

При експериментальній експертизі законопроекту, що потребувала спеціального збору інформації, який проводили два фахівці протягом чотирьох місяців, додаткові витрати на оплату їх праці становили понад 1600 грн. Отже, загальні витрати становили 6,6 тис.грн. При запровадженні в Україні державної автоматизованої системи кримінологічної інформації (ДАСКІ), створення якої передбачено у Прикінцевих положеннях законопроекту, витрати на інформаційне забезпечення експертиз можуть бути скорочені у 4 — 5 разів.

З урахуванням зростання рівня оплати праці (при окладі експерта 450-500 грн., допоміжного персоналу — 250 грн. на місяць) витрати на проведення однієї експертизи за наявності кримінологічної інформації становитимуть близько 19 тис. грн.

6. Прогноз соціально-економічних та інших наслідків прийняття акта

Прийняття проекту Закону України “Про кримінологічну експертизу проектів нормативно-правових актів” сприятиме уникненню закріплення у законодавчих та інших нормативно-правових актах положень, які могли б призвести до виникнення передумов вчинення злочинів, а також прогнозуванню і попередженню можливих негативних факторів у процесі правозастосовчої діяльності.

Міністр юстиції

Р. Зварич

ЗАКОН УКРАЇНИ
Про засади внутрішньої і зовнішньої політики
(витяг)

(Джерело: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2411-17/conv>)

Цим Законом визначаються засади внутрішньої політики України у сферах розбудови державності, розвитку місцевого самоврядування та стимулювання розвитку регіонів, формування інститутів громадянського суспільства, національної безпеки і оборони, в економічній, соціальній і гуманітарній сферах, в екологічній сфері та сфері техногенної безпеки, а також засади зовнішньої політики України.

Стаття 1. Завдання засад внутрішньої і зовнішньої політики

1. Засади внутрішньої і зовнішньої політики визначають принципи та пріоритети державної політики у відповідних сферах.

Стаття 2. Основні принципи внутрішньої і зовнішньої політики

1. Засади внутрішньої і зовнішньої політики базуються на безумовному додержанні Конституції України, забезпеченні в Україні прав і свобод людини і громадянина та гарантуванні прав і свобод, проголошених Конституцією України, на загально визначених принципах і нормах міжнародного права, забезпеченні соціальної спрямованості економіки України та сталого соціально-економічного розвитку України, зміцненні демократичних засад суспільного і державного життя, забезпеченні верховенства права, економічної і політичної незалежності держави, захисту її національних інтересів, утвердження України як повноправного і авторитетного члена світового співтовариства.

2. *Внутрішня політика ґрунтується на таких принципах:*

- пріоритетність захисту національних інтересів;
- верховенство права, забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, повага до гідності кожної особи;
- рівність усіх суб'єктів права власності перед законом, захист конкуренції у сфері економічної діяльності;
- здійснення державної влади на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову;
- відкритість та прозорість процесів підготовки і прийняття рішень органами державної влади та органами місцевого самоврядування;
- забезпечення сталого розвитку економіки на ринкових засадах та її соціальної спрямованості;
- забезпечення балансу загальнодержавних, регіональних та місцевих інтересів;
- свобода, соціальна справедливість і творча самореалізація, участь громадян в управлінні державними і суспільними справами;
- соціальне партнерство та громадянська солідарність.

3. *Зовнішня політика ґрунтується на таких принципах:*

- суверенна рівність держав;
- утримання від загрози силою або її застосування проти територіальної цілісності або політичної незалежності будь-якої іноземної держави;
- повага до територіальної цілісності іноземних держав та непорушності державних кордонів;
- вирішення міжнародних спорів мирними засобами;
- повага до прав людини та її основоположних свобод;
- невтручання у внутрішні справи держав;
- взаємовигідне співробітництво між державами;
- сумлінне виконання взятих на себе міжнародних зобов'язань;
- пріоритет загально визначених норм і принципів міжнародного права перед нормами і принципами національного права;
- застосування Збройних Сил України лише у випадках актів збройної агресії проти України, будь-яких інших збройних зазіхань на її територіальну цілісність і недоторканність державних кордонів, боротьби з міжнародним тероризмом та піратством або в інших випадках,

передбачених міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;

- застосування міжнародних санкцій, контрзаходів та заходів дипломатичного захисту відповідно до міжнародного права у випадках міжнародних протиправних діянь, які завдають шкоди Україні, її громадянам і юридичним особам;
- своєчасність та адекватність заходів захисту національних інтересів реальним і потенційним загрозам Україні, її громадянам і юридичним особам.

Стаття 8. Засади внутрішньої політики в соціальній сфері

1. Основними засадами внутрішньої політики в соціальній сфері є:

- забезпечення гарантованих Конституцією України прав і свобод громадян на основі впровадження європейських стандартів соціального захисту, підвищення якості соціальних послуг;
- надання громадянам упродовж усього життя соціальних гарантій на основі вдосконалення системи соціальних стандартів і пільг;
- досягнення ефективного демографічного розвитку;
- поліпшення соціального захисту дітей, утвердження духовно і фізично здорової, матеріально забезпеченої та соціально благополучної сім'ї;
- сприяння молоді в реалізації творчих можливостей та ініціатив, залучення її до активної участі в соціальному, економічному та гуманітарному розвитку держави;
- забезпечення доступним житлом громадян, насамперед малозабезпечених, з обмеженими фізичними можливостями, молоді, працівників бюджетної сфери, формування потужного державного замовлення на будівництво соціального житла, відродження доступного іпотечного кредитування;
- трансформація державної політики у сфері зайнятості та ринку праці, у тому числі шляхом розвитку партнерства між роботодавцями і найманими працівниками, власниками підприємств, установ, організацій та професійними спілками;
- подолання бідності і зменшення соціального розшарування, зокрема, шляхом сприяння самозайнятості населення, розвитку малого та середнього бізнесу, недопущення виникнення заборгованості із заробітної плати на підприємствах, в установах, організаціях усіх форм власності;
- забезпечення державних гарантій щодо реалізації соціальних прав працівників підприємств, установ, організацій усіх форм власності, забезпечення молоді першим робочим місцем;
- забезпечення захисту прав громадян України, які працюють за кордоном, та сприяння їх поверненню в Україну;
- поетапне погашення зобов'язань держави за знеціненими заощадженнями громадян;
- удосконалення системи пенсійного забезпечення, створення умов для гідного життя людей похилого віку, стимулювання розвитку недержавної системи пенсійного страхування;
- забезпечення розміру соціальних виплат, які є основним джерелом доходів, на рівні, не нижчому за прожитковий мінімум, удосконалення системи підтримки соціально незахищених верств населення;
- подолання бездомності громадян, безпритульності та бездоглядності дітей.

Стаття 11. Засади зовнішньої політики

1. Україна як європейська держава здійснює відкриту зовнішню політику і прагне рівноправного взаємовигідного співробітництва з усіма заінтересованими партнерами, виходячи насамперед з необхідності гарантування безпеки, суверенітету та захисту територіальної цілісності України.

2. Основними засадами зовнішньої політики є:

- забезпечення національних інтересів і безпеки України шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально визнаними принципами і нормами міжнародного права;
- забезпечення дипломатичними та іншими засобами і методами, передбаченими міжнародним правом, захисту суверенітету, територіальної цілісності та непорушності державних кордонів України, її політичних, економічних, енергетичних та інших інтересів;

- використання міжнародного потенціалу для утвердження і розвитку України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної та правової держави, її сталого економічного розвитку;
- створення сприятливих зовнішньополітичних умов для розвитку української нації, її економічного потенціалу, історичної свідомості, національної гідності українців, а також етнічної, культурної, мовної, релігійної самобутності громадян України усіх національностей;
- утвердження провідного місця України у системі міжнародних відносин, зміцнення міжнародного авторитету держави;
- сприяння міжнародному миру і безпеці у світі, участь у всеосяжному політичному діалозі для підвищення взаємної довіри держав, подолання традиційних і нових загроз безпеці;
- поглиблення співпраці з Організацією Північноатлантичного договору з метою досягнення критеріїв, необхідних для набуття членства у цій організації;
- підтримка зміцнення ролі міжнародного права у міжнародних відносинах, забезпечення дотримання та виконання чинних, вироблення нових принципів і норм міжнародного права;
- запобігання конфліктам у регіонах, що межують з Україною, та врегулювання наявних конфліктів;
- забезпечення захисту прав та інтересів громадян і юридичних осіб України за кордоном;
- створення сприятливих умов для задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами України, підтримання з ними сталих зв'язків;
- забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі;
- підтримка розвитку торговельно-економічного, науково-технічного та інвестиційного співробітництва України з іноземними державами на засадах взаємної вигоди;
- забезпечення з метою повноцінного економічного розвитку, підвищення добробуту народу інтеграції економіки України у світову економічну систему;
- розширення міжнародного співробітництва з метою залучення іноземних інвестицій, новітніх технологій та управлінського досвіду в національну економіку в інтересах її реформування, модернізації та інноваційного розвитку;
- підтримка інтеграції України у світовий інформаційний простір.

Стаття 12. Визначення та реалізація засад внутрішньої і зовнішньої політики

1. Визначення та реалізація засад внутрішньої і зовнішньої політики здійснюються на основі тісної взаємодії та координації зусиль Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади у цьому напрямі.
2. Визначені цим Законом засади внутрішньої і зовнішньої політики мають ураховуватися під час розроблення проектів законодавчих та інших нормативно-правових актів.
3. Повноваження щодо визначення та реалізації засад внутрішньої і зовнішньої політики здійснюють:
 - Верховна Рада України як єдиний орган законодавчої влади в Україні - шляхом визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, внесення у разі потреби змін до цього Закону, законодавчого регулювання відносин, спрямованого на впровадження засад внутрішньої та зовнішньої політики у відповідних сферах, здійснення кадрової політики в межах, визначених Конституцією України, здійснення парламентського контролю;
 - Президент України як глава держави, гарант державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина - шляхом звернення із щорічними і позачерговими посланнями до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України, в яких пропонується визначення, коригування засад внутрішньої і зовнішньої політики з урахуванням внутрішнього і зовнішнього становища України, здійснення керівництва зовнішньополітичною діяльністю держави, керівництва у сферах національної безпеки і оборони держави, реалізації права законодавчої ініціативи, зокрема щодо внесення

змін до цього Закону, застосування права вето щодо прийнятих Верховною Радою України законів, у тому числі з підстав їх невідповідності визначеним цим Законом засадам внутрішньої і зовнішньої політики, здійснення кадрової політики в межах, визначених Конституцією України, видання на виконання Конституції і законів України указів та розпоряджень;

- Рада національної безпеки і оборони України як контролюючий та координуючий орган у сфері національної безпеки і оборони при Президентові України - шляхом розгляду на своїх засіданнях стратегічних питань забезпечення національної безпеки і оборони, здійснення координації та контролю за діяльністю центральних та місцевих органів виконавчої влади у сферах національної безпеки і оборони;

- Кабінет Міністрів України як вищий орган у системі органів виконавчої влади - шляхом забезпечення здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, спрямованої на реалізацію засад такої політики, забезпечення розроблення з метою реалізації цих засад у відповідній сфері проектів законів та інших нормативно-правових актів, проведення експертизи таких проектів на відповідність засадам, визначеним цим Законом, здійснення координації роботи міністерств, інших центральних органів виконавчої влади та спрямування її на забезпечення реалізації засад внутрішньої і зовнішньої політики у відповідних сферах суспільного і державного життя, здійснення кадрової політики в межах, визначених Конституцією та законами України, реалізації права законодавчої ініціативи та видання в межах своєї компетенції постанов і розпоряджень;

- центральні та місцеві органи виконавчої влади, інші державні органи - шляхом участі в межах своєї компетенції у формуванні та реалізації внутрішньої і зовнішньої політики у відповідній сфері, розроблення в межах наданих повноважень проектів законів та інших нормативно-правових актів, спрямованих на реалізацію засад внутрішньої і зовнішньої політики, здійснення кадрової політики в межах, визначених законодавством;

- органи місцевого самоврядування - шляхом вирішення в межах Конституції і законів України питань місцевого значення у відповідних сферах внутрішньої політики та у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

4. У реалізації засад внутрішньої і зовнішньої політики беруть участь політичні партії, громадські організації у порядку, передбаченому законом.

Стаття 13. Контроль за дотриманням засад внутрішньої і зовнішньої політики

1. Контроль за дотриманням засад внутрішньої і зовнішньої політики здійснюється Верховною Радою України, Президентом України, Радою національної безпеки і оборони України, Кабінетом Міністрів України, іншими органами державної влади у межах їх повноважень, визначених Конституцією і законами України.

Президент України

В.ЯНУКОВИЧ

м. Київ, 1 липня 2010 року
№ 2411-VI

ОПТИМАЛЬНА МОДЕЛЬ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ¹

(за М.П. Клейменовим)

Розробка оптимальної моделі кримінологічної політики повинна відповідати наступним вимогам :

- соответствие национальной идеологии, которая представляет собой синтез традиционных ценностей народов России. В принципе такая идеология должна быть сформулирована и закреплена на общегосударственном уровне, что потребует внесения изменений в ст. 13 Конституции Российской Федерации;
- повышение духовно-нравственного потенциала общества; осуществления культурно-нравственной политики в направлении воспитания гуманистических личностных качеств, а не потворства запросам и инстинктам «падшего» человека;
- приоритетное внимание предупреждению преступлений;
- разделение бизнеса и власти таким образом, чтобы исключить, с одной стороны, участие бюрократии в предпринимательской деятельности в любых формах, а с другой стороны – «хождение» бизнесменов во власть;
- устранение всех правовых иммунитетов, кроме дипломатического;
- создание процедур гласной аттестации должностных лиц определенных категорий с участием представителей общественности;
- формирование механизма проверки имущественного положения и источников доходов должностных лиц и служащих организаций и учреждений независимо от формы собственности, а также соответствия их расходов этим доходам; усиление государственного регулирования и присутствия государства в экономике;
- совершенствование государственной политики в социальной сфере, ликвидация нищеты, бедности, безработицы; восстановление трудовых ресурсов;
- снижение потребления алкоголя и наркотических средств;
- укрепление семьи;
- защита детей от любых форм эксплуатации, всех форм физического или психологического насилия, злоупотребления или растления;
- обеспечение гласности и научности при подготовке законодательных актов;
- введение института криминалогической экспертизы нормативно-правовых актов;
- комплексное использование правовых средств (уголовно-правовых, административно-правовых, гражданско-правовых т.д.) в целях противодействия преступности;
- исправление деформаций кадровой политики в органах федеральной, региональной и муниципальной власти, в правоохранительных и судебных органах; исключение практики кумовства и семейственности;
- оптимизация процессов криминализации-декриминализации деяний;
- социальная ответственность бизнеса;
- разработка криминалогического законодательства;
- оказание действенной помощи (включая материальную) жертвам преступлений; защита потенциальных и реабилитация реальных жертв преступлений;
- правовое просвещение;
- совершенствование криминалогического менеджмента;
- декриминализация регионов, отраслей экономики и сфер деятельности;
- международное взаимодействие и сотрудничество по выявлению, пресечению и предупреждению преступлений.

¹ Клейменов М.П. Понятие и модели криминалогической политики // Современная уголовная политика: поиск оптимальной модели. Материалы VII Российского Конгресса уголовного права. – М., 2012. – С. 371-376

О.О.Житний, доктор юридичних наук, професор
Харківський національний університет
внутрішніх справ

МІЖНАРОДНЕ «АНТИКРИМІНАЛЬНЕ» СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ ТА ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ¹

Процеси всесвітньої інтеграції, які стрімко розвиваються у XXI ст., відбилися у більшості соціально-політичних й економічних явищ та процесів на всіх рівнях – внутрішньодержавному, регіональному, світовому. Сприяючи прогресу сучасного світу, глобалізація має чимало суперечливих результатів. Зокрема, під її впливом змінюється структура, характер і динаміка багатьох соціальних девіацій, у тому числі й злочинності, відбувається інтернаціоналізація й транснаціоналізація останньої. Сучасна злочинність стає все більш мобільною і діяльною, чому сприяє посилення інтенсивності міграційних процесів, лібералізація режиму перетину державних кордонів, використання правопорушниками новітніх телекомунікаційних, інформаційних, транспортних, банківських та інших технологій, що дозволяють зазіхати на охоронювані законом об'єкти «дистанційно» (перебуваючи за межами держави, на території якого заподіюється злочинна шкода). Зростає кількість організованих транснаціональних злочинних об'єднань. Все більша кількість злочинних практик (торгівля людьми, незаконні дії в сфері трансплантології, незаконний обіг психоактивних речовин, контрабанда, продаж зброї і боєприпасів, внутрішній і міжнародний тероризм, злочини у сфері інформаційних технологій та інтелектуальної власності, міжнародна корупція, легалізація злочинно здобутого майна, переміщення екологічно небезпечних речовин з одних держав до інших, угони транспортних засобів з реалізацією їх за межами країни, викрадення предметів мистецтва й міжнародна нелегальна торгівля ними тощо) характеризуються «міжнародний компонент» [1, с. 16]. Серед чинників, які актуалізують потребу у взаємодії суверенних суб'єктів міжнародних відносин у протистоянні злочинності слід згадати й те, що певна частина правопорушників завжди намагається ухилитися від відповідальності за вчинене ними, сховавшись у країнах, які не були місцем їхнього злочину. Чимало злочинців залишає Україну, переховуючись від вітчизняних правоохоронних органів, а територія України іноді стає місцем переховування злочинців, які втекли від органів правосуддя іншої держави.

«Умови сучасного світу, – писав Рене Давид, – вимагають..., щоб між державами встановилися, крім просто мирного співіснування, нові відносини співпраці, як регіональні, так навіть і всесвітні» [2, с. 9]. Сьогодні можна говорити про те, що еволюція злочинності об'єктивно створила передумови до взаємозалежності і солідарності держав у реалізації кримінальної політики [3, с. 24–26]. Водночас, Україна (втім, як і будь-яка інша держава, що поважає міжнародне право) має досить обмежені можливості у протидії кримінальним загрозам, що формуються й реалізуються на різних державних територіях (транскордонній, транснаціональній злочинності, злочинам, що мають регіональний, наднаціональний чи транснаціональний елементи). Вітчизняні органи влади при здійсненні кримінального переслідування, у ході реалізації кримінальної відповідальності мають повноваження, окреслені межами внутрішньої (національної) кримінально-правової юрисдикції. Зважаючи на необхідність дотримання засад поваги державного суверенітету інших держав їхні працівники не можуть (і не вправі), керуючись внутрішнім законодавством України, виконувати на території іноземної держави дії, спрямовані на охорону правопорядку,

¹ Житний О.О. Міжнародне «антикримінальне» співробітництво України та протидія злочинності // Вісник Кримінологічної асоціації України. – 2014. – №8. – С. 13-23.

розкриття злочинів, збирання доказів, затримання осіб, застосування покарань тощо [4, с. 174].

Перелічені вище чинники виводять проблеми організації реагування на злочини за межі внутрішніх інтересів нашої держави та вимагають від України вживати адекватні змінам криміногенної картини світу заходи як на рівні національної правової системи, так і на міжнародно-правовому рівні. У таких умовах все більш актуальними стають питання розвитку міжнародного співробітництва України в «антикримінальній» сфері. Це завдання мають спільно вирішувати всі суб'єкти владних повноважень – як ті, що відповідають за нормативне забезпечення кримінальної політики України (парламент держави), так і ті, які здійснюють її практичну реалізацію (вітчизняні органи кримінальної юстиції).

У спеціальній літературі питання міжнародного співробітництва, зумовленого спільними потребами підтримання правопорядку обговорюються досить часто. Водночас, його загальне визначення ще й досі є дискусійним. Слід звернути увагу, що для формулювання відповідних дефініцій часто користуються категорією «міжнародне співробітництво в боротьбі зі злочинністю». У одних випадках її визначають як співробітництво із забезпечення захисту особи, суспільства, держави, міжнародного співтовариства від злочинних діянь, суспільна небезпечність яких вимагає об'єднання зусиль кількох держав [5, с. 142]. В інших це співробітництво розглядається як складна система відносин, що включає міжнародну злочинність як об'єкт цілеспрямованого впливу держав у боротьбі із нею, узгоджену політику, договірноправову основу та внутрішнє законодавство, правозастосовчу й організаційну діяльність суб'єктів співробітництва з попередження злочинності, кримінально-правовій боротьбі із нею та виконання кримінальних покарань при дотриманні встановлених правил поведінки з правопорушниками [6, с. 14–16]. Як слушно вказує М.В. Буроменський, співробітництво поширюється на процеси уніфікації кримінального, кримінально-процесуального, пенітенціарного законодавства, на надання міждержавної правової допомоги у кримінальних справах, на процеси формування міжнародного кримінального права [7, с. 738–739]. Тому правова основа діяльності держави, міжнародної спільноти і їхніх представників в цьому напрямку є комплексною. Як вважають деякі автори, вона включає положення як міжнародного кримінального права, так і норми внутрішнього кримінального та пов'язаного з ним законодавства [8, с. 43]. Слід зазначити, що міжнародне співробітництво з питань протидії злочинності не слід ототожнювати з міжнародним кримінальним правом – вони є самостійними й рівнобіжними векторами розвитку міжнародно-правового співробітництва з правових питань [9]. Тому й висновок включення міжнародного кримінального права до складу приписів про міжнародно-правове співробітництві держав у сфері кримінальної політики є дещо спірним. Основу міжнародного кримінального права складають рішення міжнародних установ, організацій, об'єднань. Відомий європейський фахівець з міжнародного кримінального права Г. Верле пише, що ця галузь охоплює норми універсальної юридичної значимості, які встановлюють, виключають чи іншим чином регулюють відповідальність за вчинення злочинів за міжнародним правом, що караються незалежно від того, чи включені вони в національну правову систему («ключовими» злочинами тут є воєнні злочини, злочини проти людяності, геноцид і злочин агресії) [10, с. 38–41]. Отже, норми міжнародного кримінального права уособлюють волю світової спільноти, спрямовану на забезпечення процесів міжнародного співробітництва. Якщо держава з якихось причин ігнорує ці норми, це означає, що вона не бере участі у глобальній взаємодії з приводу зазначених злочинних посягань.

Хоч фахівці часто конструюють відповідні дефініції крізь призму категорії «боротьба зі злочинністю», але понятійний апарат сучасних наук кримінально-правового циклу в сфері, що стосується впливу на злочинність, відрізняється значним розмаїттям. У науковому обігу перебувають також поняття «боротьба зі злочинністю», «попередження злочинності», «контроль над злочинністю», «правоохоронна діяльність» та низка інших). При цьому боротьба зі злочинністю розуміється як реакція суспільства на окремі злочини з метою стримування злочинності як явища, за допомогою застосування кримінально-правових

заходів впливу до осіб, які вчинили конкретні злочини [11, с. 4]. Міжнародна «антикримінальна» взаємодія і співпраця вказаними цілями і застосуванням зазначених засобів не обмежується. У сучасному світі вона розвивається і в сфері розробки нормативно-правових актів, і в поліцейській сфері, і в пенітенціарній сфері. Тому говорити про «міжнародну боротьбу зі злочинністю» – звужувати реальний зміст цієї діяльності. Більш точно її позначає категорія «міжнародне співробітництво у протидії злочинності». Вона більшою мірою відповідає європейському підходу до такого виду діяльності, оскільки дозволяє охопити як мінімізацію протиріч і факторів, що породжують злочинність і сприяють їй, так і скорочення окремих видів злочинів, а також адекватні заходи реагування на вже вчинені злочини [12, с. 163].

Сучасне «антикримінальне» співробітництво на міжнародному рівні охоплює широке коло питань – криміналізацію певних суспільно небезпечних діянь, уніфікацію законодавства про відповідальність за їх вчинення, безпосереднє припинення злочинів, проведення в необхідних випадках оперативно-розшукових дій, надання допомоги в розслідуванні кримінальних проваджень і в здійсненні кримінального переслідування, розслідування міжнародних злочинів, здійснення кримінального переслідування, забезпечення виконання кримінальних покарань, постпенітенціарний вплив, надання професійно-технічної допомоги, попередження злочинів, обмін аналітичною, кримінологічною та оперативною інформацією, розшук, арешт і конфіскацію незаконно переправлених за кордон капіталів [13, с. 25; 14, с. 6; 15, с. 431–432]. Понад півстоліття (починаючи з першого Конгресу ООН з попередження злочинності та поведінки з правопорушниками, що відбувся в 1955 р в Женеві) у світі функціонує глобальна система боротьби зі злочинністю, що включає головні органи ООН, її спеціалізовані установи та міжнародні організації, а також міжнародні регіональні організації по боротьбі із злочинністю, міжнародні та національні судові системи, правоохоронні органи держав [16, с. 10]. У європейському регіоні міжнародне співробітництво з кримінально-правових питань координується Радою Європи, а також компетентними органами Євросоюзу (Європейською комісією, Радою ЄС) і створеними ним наднаціональними правоохоронними структурами (Європол, Євроюст). Зростає інтенсивність міжнародних контактів і на рівні національних правоохоронних органів (міжвідомчого співробітництва). Так, якщо в першому півріччі 2011 року до Головного слідчого управління Міністерства внутрішніх справ України надійшло 292 запита про міжнародну правову допомогу, то за аналогічний період 2012 року їх було вже 409 [17, с. 82].

Структура міжнародного співробітництва України в сфері протидії злочинності може бути показана перш за все за напрямками (рівнями), які дозволяють виділити двостороннє, регіональне та універсальне співробітництво [18, с. 184–189]. На двосторонньому рівні воно забезпечується договорами між Україною та окремими іноземними державами про взаємну правову допомогу, видачу злочинців, передачу засуджених осіб для відбування покарання (наприклад, це договори України про правову допомогу та правові відносини в цивільних і кримінальних справах з Республікою Грузія, з Естонською Республікою, з Республікою Молдова, з Республікою Польща). Такий формат взаємодії дозволяє максимально врахувати інтереси кожної сторони з конкретної проблеми [19, с. 11]. Водночас, слід зазначити, що наша держава поки що встановила двосторонні зв'язки в сфері міжнародного співробітництва з питань протидії злочинності далеко не з усіма країнами світу, що в ряді випадків не дозволяє вітчизняним правоохоронним органам ефективно співпрацювати з колегами за межами європейського регіону. Так, зокрема, Україною майже не налагоджено договірних відносин з питань протидії злочинності з країнами Південної й Центральної Америки, Африканського континенту.

На регіональному рівні міжнародне співробітництво дозволяє враховувати спільні інтереси держав конкретного регіону. Як зазначає М.В. Буроменський, «існування регіональних договорів щодо боротьби зі злочинністю є надзвичайно потужним юридичним засобом забезпечення у регіоні єдиної кримінально-правової політики... у тих напрямках, де організація зацікавлена найбільше» [7, с. 743]. Сьогодні найбільш актуальними напрямками

розвитку міжнародного співробітництва України в цьому напрямку є її співпраця з питань протидії злочинності із Радою Європи та з Європейським Союзом. Відповідні відносини регулюють численні міжнародні акти регіонального значення – Європейська конвенція про видачу правопорушників від 13 грудня 1957 р., Європейська конвенція про міжнародну дійсність кримінальних вироків від 28.05.1970 р., Європейська конвенція про незастосування строків давності до злочинів проти людяності та воєнних злочинів від 25.01.1974 р., Європейська конвенція про передачу провадження у кримінальних справах від 15.05.1972 р. та ін.

Основою регіонального міжнародного співробітництва в рамках СНД для України поки що залишається чинна для України Мінська конвенція про правову допомогу та правові відношення в цивільних, сімейних та кримінальних справах 1993 р. Проте, вона є певною мірою застарілою. Більш широкі можливості надає Кишинівська Конвенція про правову допомогу та правові відносини в цивільних, сімейних та кримінальних справах 2002 р., яка підписана, але поки що не ратифікована Україною.

На універсальному рівні міжнародне співробітництво України в сфері протидії злочинності здійснюється завдяки її участі у всесвітніх міжнародних організаціях. Надважливою є наявність авторитетного координатора в об'єднанні окремих держав навколо спільних наднаціональних кримінально-правових проблем. У планетарних масштабах цю роботу виконує сьогодні ООН, членом якої Україна є з часу заснування цієї організації. Уособлюючи міжнародну спільноту у відносинах, предметом яких є злочинність і засоби соціального контролю над нею, визначення окремих злочинів та їх типових правових наслідків, у рішеннях ООН створює для національних галузей законодавства, які регламентують протидію злочинності, орієнтири або й стандарти для уніфікації й удосконалення. Ці питання розглядаються в багатьох документах Генеральної Асамблеї, Секретаріату, Економічної та Соціальної Ради, інших органів і спеціальних установ ООН. У формуванні міжнародно-правової бази боротьби зі злочинністю помітною є роль Конгресів ООН з питань запобігання злочинності й поведіння із правопорушниками [20].

Хоч в сфері антикримінальної політики ООН відповідальна перед світовою спільнотою передусім за глобальну координацію боротьби з посяганнями на мир, міжнародні правопорядок і безпеку, ця організація приділяє багато уваги протидії й іншим видам злочинів, які мають міжнародні (транснаціональні) елементи та поширення яких досягає наднаціональних масштабів. Прагнення впливати на ці негативні процеси зумовлене метою ООН здійснювати міжнародне співробітництво в розв'язанні міжнародних проблем економічного, соціального, культурного й гуманітарного характеру, в заохоченні розвитку поваги до прав людини й основних свобод всіх без розрізнення раси, статі, мови, релігії (ч. 3 ст. 1 Статуту ООН). Тому з часом ця діяльність «світового уряду» охоплює все більше коло питань (протидія тероризму, транснаціональній організованій злочинності, незаконному поведінню зі зброєю, обігу психоактивних речовин, торгівлі людьми тощо). Наприклад, ще в 70-х рр. ХХ ст. корупційні правопорушення оцінювалися ООН як проблема здебільшого внутрішньодержавна (зокрема, в Кодексі поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку, затвердженому у 1979 р., вказано, що «поняття корупції має визначатися національним правом»). Однак, з 90-х рр. ця організація вже створює глобальну мережу антикорупційних норм [21, с. 93]. Пояснюється збільшення об'єктів антикримінальної діяльності ООН передусім тим, що злочинність в нових умовах набула характеру планетарної проблеми.

Найбільш поширеною формою співробітництва держави щодо злочинів, які становлять небезпеку в міжнародному вимірі, є взяття на себе зобов'язань щодо їх криміналізації та заборони. Крім того, через взаємодію з ООН Україна розвиває інститут засобів кримінально-правового впливу. Наприклад, це стосується впровадження відновного правосуддя, якому чимало уваги приділено в ухвалених на рівні ООН рішень (Мінімальні стандартні правила ООН щодо заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням від 14.12.90

р., Резолюції Економічної та Соціальної Ради ООН від 4.05.99 р. «Основні принципи застосування програм відновного правосуддя у кримінальних справах» тощо) [22].

На думку В.Ф. Цепелева, при створенні конструкції міждержавної взаємодії та міжнародного співробітництва у сфері протидії злочинності необхідно вирішити, оптимізувати суперечливу ситуацію, коли, незважаючи на інтернаціоналізацію злочинності, засоби і форми боротьби із нею залишаються здебільшого національними (внутрішньодержавними). Тому метою такого співробітництва є досягнення єдності, узгодженості дій держав [6, с. 16]. Однак, ця мета міжнародного співробітництва є проміжною. Стратегічною (кінцевою) метою має бути визнане забезпечення безпеки (у національному та міжнародному масштабах), захисту прав і свобод людини. Уявляється, що саме таке бачення цілей зазначеної діяльності виправдовує ті колосальні зусилля, які витрачаються останнім часом у світі для організації міжнародного співробітництва у охороні правопорядку.

З урахуванням наявних в спеціальній літературі суджень міжнародне «антикримінальне» співробітництво України можна визначити як врегульовану нормами національного законодавства й міжнародного права (а за відсутності відповідних міжнародних договорів – здійснювану на засадах взаємності) спільну діяльність спеціально уповноважених органів та посадових осіб України й інших держав, а також міжнародних організацій, спрямовану на запобігання міжнародним злочинам та злочинам міжнародного характеру, їхнє розкриття й розслідування, розшук і забезпечення притягнення до кримінальної відповідальності осіб, що вчинили кримінальні правопорушення [23].

Нормативні положення про співробітництво суб'єктів міжнародних відносин є інститутом, який регулює відносини самостійних суб'єктів міжнародних відносин (суверенних держав), їхніх офіційних представників (правоохоронних, судових органів) при взаємодії щодо вирішення питань, які стосуються конституційних, матеріально-правових, процедурних (процесуальних) і організаційних аспектів встановлення, забезпечення і реалізації кримінальної відповідальності та інших заходів кримінально-правового впливу, попередження злочинів та усунення їх негативних соціальних наслідків. Тому до цього міжгалузевого суперінституту інтегровано положення національного законодавства (конституційного, кримінального, кримінально-процесуального, кримінально-виконавчого, адміністративного) і міжнародного права. У його складі, підпорядковуючись загальним цілям і принципам, взаємодіють приписи, що належать двом відносно самостійним правовим системам (міжнародному праву і праву внутрішньому). Це зумовлює висновки, що вдосконалення теоретичних і практичних аспектів міжнародного співробітництва України у сфері протидії злочинності вимагає міждисциплінарного підходу, об'єднання зусиль представників різних галузей юридичної науки, а якість його нормативного забезпечення – узгодження положень міжнародного та національного права, що входять до цього інституту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Голик Ю.В. Преступность – планетарная проблема. (К итогам XI Конгресса ООН по предупреждению преступности и уголовному правосудию) / Ю.В. Голик, А.И. Коробеев. – СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2006. – 215 с.
2. Давид Р. Основные правовые системы современности / Р. Давид. – М.: Международные отношения, 1999. – 400 с.
3. Уголовная юстиция: проблемы международного сотрудничества. Международный научно-исследовательский проект. – М.: Издательство БЕК, 1994. – 296 с.
4. Зозуля Є.В. Поняття, зміст та напрямки розвитку міжнародного співробітництва правоохоронних органів України / Є.В. Зозуля // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2010. – №1. – С. 173–179.
5. Попаденко Е. В. Международное уголовное право : учеб. пособие / Е.В. Попаденко. – М. : Юрлитинформ, 2012. – 192 с.
6. Цепелев В. Ф. Уголовно-правовые, криминологические и организационные аспекты международного сотрудничества в борьбе с преступностью: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Цепелев Валерий Филиппович. – М., 2001. – 418 с.
- 7.

Буроменський М.В. Міжнародне співробітництво України у сфері запобігання злочинності та боротьби з нею // *Правова система України: історія, стан та перспективи* : у 5 т. – Х.: Право, 2008. Т. 5 : Кримінально-правові науки. Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю в Україні / за заг. ред. В.В. Сташиса. – С. 738–739. **8.** Амранов Г. И. Место и роль уголовного права при реализации международного сотрудничества государств в борьбе с преступностью / Г.И. Амранов. – М. : Моск. гос. акад. приборостроения, 2003. – 150 с. **9.** Буроменський М. Деякі судження про поняття міжнародного кримінального права / М. Буроменський. // *Вісн. Академії правових наук України*. – 2003. – № 2–3. – С. 359–370. **10.** Верле Г. Принципы международного уголовного права : учебник / Г. Верле ; пер. с англ. С.В. Саяпина. – Одесса : Феникс; – М.: Транслит, 2011. – 910 с. **11.** Литвинов А. Н. Противодействие преступности : учебное пособие / Литвинов А. Н., Давыденко Л. М., Давыденко М.Л., Южно А.А. – К. : «Хай-Тек Пресс», 2011. – 200 с. **12.** Шостко О. Ю. Протидія організованій злочинності в європейських країнах : монографія / О. Ю. Шостко. – Х. : Право, 2009. – 400 с. **13.** Волосюк П.В. Международное сотрудничество в уголовном судопроизводстве : учебное пособие / П. В. Волосюк. – Ставрополь : Изд-во СГУ, 2009. – 450 с. **14.** Проблеми порівняльно-правового аналізу та адаптації законодавства України у сфері боротьби зі злочинністю до законодавства ЄС / Сердюк О.В., Мошак Г.Г., Дзюба Ю.П. та ін.; наук. керівник дослідження О.Ю. Шостко // *Питання боротьби зі злочинністю* : зб. наук. пр. / редкол. В.І. Борисов та ін. – Х. : Право, 2012. – Вип. 23. – С. 3–16. **15.** Литвинов О.М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні : монографія. – Х. : Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2008. – 446 с. **16.** Нигматуллин Р.В. Сотрудничество государств в борьбе с преступлениями международного характера в XX – начале XXI столетия (историко-правовой аспект): автореф. дис... д.ю.н.: 12.00.01 «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве» / Р.В. Нигматуллин. – М., 2007. – 43 с. **17.** Фаринник В. Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження / В. Фаринник // *Іменем закону*. – 2012. – № 38 (5840). – Вкладка. – С. 81–96. **18.** Лупу А.А. Международное уголовное право: учебное пособие / А.А. Лупу, И.Ю. Оськина. – М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2012. – 312 с. **19.** Войціховський А.В. Міжнародне співробітництво у боротьбі зі злочинністю як пріоритетний напрямок зовнішньої політики України / А.В. Войціховський // *Право і безпека*. – 2010. – № 3. – С. 10–15. **20.** Голіна В.В. Конгреси ООН: перспективи використання їх рекомендацій у плануванні та здійсненні заходів запобігання злочинності в Україні / В.В. Голіна, М.Г. Колодяжний // *Проблеми законності*. – 2010. – № 108. – С. 169–177. **21.** Нуруллаев І. Роль ООН у формуванні глобальної міжнародно-правової антикорупційної стратегії / І. Нуруллаев // *Юридична Україна*. – 2007. – № 12. – С. 93–96. **22.** Микитин Ю. Закріплення основ відновного правосуддя у міжнародно-правових актах ООН та Ради Європи / Ю. Микитин // *Відновне правосуддя в Україні*. – 2010. – № 1–4 (15). – С.51–62. **23.** Житний О.О. Міжнародне співробітництво в сфері протидії злочинності / О.О. Житний // *Кримінологічний довідник: довідкове видання* / за наук. ред. д-ра юрид. наук, професора, академіка НАПрН України Бандурки О.М.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, професора Джужі О.М. і д-ра юрид. наук, професора Литвинова О. М. – Х.: Діса плюс, 2013. – С. 240–241.

*С.М Мохончук. канд. юрид. наук, доцент
начальник Головного управління юстиції
у Харківській області*

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ МИРУ ТА БЕЗПЕКИ ЛЮДСТВА: ДОСЛІДЖЕННЯ НАУКОВОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ¹

В статті аналізуються етапи становлення інституту відповідальності за злочини проти миру та безпеки людства у міжнародному кримінальному праві. Викладені точки зору на проблему теоретиків права та сучасних вчених.

Ключові слова: відповідальність як категорія кримінального права, злочини проти миру та безпеки людства, міжнародне кримінальне право.

У сучасній науці міжнародного права питання визначення відповідальності за міжнародні злочини є одним із найбільш актуальних. Як кримінально-правова, так і міжнародно-правова наукова думка пройшли доволі складний шлях від усвідомлення необхідності юридичного визнання певного негативного суспільного явища в якості протиправного, до роз'яснення змісту правових конструкцій у відповідних правових нормах, які містилися у різноманітних джерелах права.

Діяння, які посягали на безпеку людської спільноти мали місце і в найдавніші часи, і у сучасний період. Однак переконання у можливості і необхідності протидії їм через міжнародно-правові механізми почало формуватися не відразу. Внаслідок еволюції сприйняття і тлумачення норм права щодо протидії злочинам проти миру та безпеки людства, збільшення кількості правил поведінки у цій сфері спочатку у міжнародному, а потім і у міжнародному кримінальному праві, почав формуватися інститут відповідальності за злочини проти миру та безпеки людства. Зазначимо, що питання, які стосуються відповідальності за злочини проти миру і людяності, розглядалися науковцями у контексті опрацювання проблеми відповідальності держав – з одного боку, і співробітництва держав у боротьбі із міжнародними злочинами – з іншого. Крім того зазначена проблематика так чи інакше стосується вивчення міжнародно-правового регулювання питань юрисдикції [1, с. 209 - 210].

Історіографічний аналіз дозволяє оцінити етапи еволюції інституту кримінальної відповідальності у науковій думці, зробити акцент на найбільш важливих проблемних питаннях, які виникають на цьому науковому шляху, на впливі наукової аргументації на формування системи міжнародної регламентації злочинів проти миру та безпеки людства і відповідальності за їх здійснення.

Ще з часів середньовіччя відомі перші спроби наукового тлумачення і визначення відповідальності за міжнародні злочини.

Так, в середині XVI ст. професор університету в Саламанці Ф. де Вітторіо писав, що війни можуть вестись тільки для виправлення неправого діла. А тому агресори повинні відшкодувати іншій стороні воєнні витрати і заподіяну шкоду. Більше того, він вважав, що у тому випадку, коли „підданий переконаний в несправедливості війни, він може не брати участі в ній, не дивлячись на наказ суверена [2, с. 3 - 11]. Проект І.Канта 1795 р. передбачав абсолютну заборону агресивних війн і допустимість використання усіх засобів для визначення і покарання відповідальних [3, с. 38 -47].

Якщо розглянути історіографію становлення інституту відповідальності у науковій думці, то виокремлюються деякі спільні риси, що були характерними для певних періодів:

¹ Мохончук С.М. Кримінальна відповідальність за злочини проти миру та безпеки людства: дослідження наукової історіографії // Актуальні проблеми права: теорія і практика. – 2013. – № 26. – С. 401-409.

від перших наукових спроб обґрунтування необхідності запровадження відповідальності за міжнародні злочини, здійснення видової класифікації і регламентації відповідальності за окремі з них у міжнародному праві, до розбудови системи персональної відповідальності за злочини проти миру та безпеки людства у міжнародному кримінальному праві.

Для наукової історіографії зазначеної проблеми характерним є те, що відповідальність за злочини проти миру та безпеки людства довгий час розглядалась виключно з позицій науки міжнародного права, як відповідальність держав за здійснення міжнародно-правових деліктів, і в першу чергу актів агресії або воєнних дій. Як відомо, ще до Нюрнберзького процесу загальноприйнятою у світі була доктрина Бріана-Келлога [4, с. 5-8], згідно до якої відповідальність за міжнародні злочини несли тільки держави за здійснення агресії відносно іншої держави.

Ця позиція прослідковується в працях таких вчених XIX - початку XX ст., як О. Ейхельман [5, с. 40 - 45], М.Захаров [6, с. 187-264], О.Стоянов [7, с. 673-742], та інших теоретиків міжнародного права. Саме ці вчені вводять термін міжнародне кримінальне право, але відповідальність за їх здійснення обмежують пропозицією застосування видачі злочинців на території де скоєно злочини.

Зазначимо, що наукові концепції щодо формування системи норм про відповідальність за міжнародні злочини знаходимо у теоретиків загальної теорії права та кримінального права: І. Бентама [8, с. 67-88], Л. Белогриц-Котляревського [9, с. 161-168], В. Єсіпова [10, с. 257-261], О. Кістяковського [11, с. 47-52], С. Познишева [12, с. 133], М. Сергієвського [13, с. 133], В. Спасовича [14, с. 91] та інших.

Особливу увагу звертають на себе напрацювання М.Коркунова, який ще у 1898 р. не тільки порушував питання про відповідальність за злочини міжнародного характеру, але й аналізував з одного боку обсяг каральної влади держави стосовно міжнародних злочинів, а з іншого - простір дії кримінального закону. Зокрема він вважав «незрозумілим анахронізмом» традиційну практику, коли здійснене за кордоном злочинне діяння може підлягати каральній владі держави тільки при умові, що під час здійснення він підпадав під дію кримінального закону цієї держави. На його думку, теорія міжнародного кримінального права ігнорує той факт, що розвиток міжнародного спілкування приводить до розширення охорони прав, які здійснюються кожною окремою державою, а тому вчений пропонує «змінити обсяг каральної влади держави відносно злочинів, які скоюються за кордоном, простором дії кримінального закону» [15, с. 107-108].

Теоретичні дискусії точилися і щодо права на покарання, зокрема видачі міжнародних злочинців. Деякі вчені, зокрема Ф.Ліст, вбачали у видачі злочинців не здійснення каральної влади, а тільки акт судової допомоги іноземній державі [16, с. 334]. Ф.Мартенс наполягав на тому, що видача повинна слідувати за всі діяння, які визнаються злочинними за законами місця, де вони здійснені, тобто „право покарання має тільки та держава, яка знаходиться в певному юридичному відношенні до злочинця або злочину [17, с. 379].

Більш активно до вивчення проблеми вчені почали звертатися вже з початку XX століття, в першу чергу під впливом всплеску злочинів під час Першої світової війни. Вчені того часу були однотайні в думці про те, що саме під час війни скоюються найстрашніші злочини проти людства. Тому «сама можливість війни повинна бути виключена» [18, с. 25]. Ще у 1919 році була створена комісія з науковців-криміналістів з метою вивчення питань відповідальності за військові злочини. Вивчивши безліч фактів здійснення злочинів проти миру та безпеки людства в роки Першої світової війни, науковці прийняли рекомендації, які і в наш час не втратили своєї актуальності, більше того були реалізовані під час проведення Токійського і Нюрнберзького трибуналів : «всі особи, які належать ворогуючим країнам, яку б високу посаду вони не займали, без різниці рангів, включаючи і голів країн, які були винні у порушенні законів і звичаїв війни або законів гуманності, підлягають кримінальному переслідуванню» [19, с. 38]. У висновках комісії вказувалося, що ворогуючі країни повинні визнати юрисдикцію Верховного трибуналу по відношенню до таких осіб, а їх уряди повинні прийняти міри для видачі цих осіб з метою здійснення суду над ними [20, с. 40].

Слід зазначити, що розглядаючи питання відповідальності за скоєння міжнародних правопорушень та співробітництва у протидії їм у ХІХ - на початку ХХ ст. і вчені-правознавці, і практики вказували, що справедливий вердикт по відношенню до злочинців, які скоїли міжнародний злочин, можливий тільки при умові створення міжнародного кримінального суду. Перші спроби наукового обґрунтування необхідності створення міжнародного суду, визначення практичних вимог до розбудови і діяльності знаходимо у теоретика міжнародного права Л. Крамаровського [21, с. 542]. У своїй фундаментальній праці «Про міжнародний суд» вчений пропонував не тільки створення загального і спеціальних міжнародних судів, але й розробку міжнародного кодексу, на засадах якого ці суди будуть функціонувати і які нададуть чітку регламентацію відповідальності за той чи інший злочин або міжнародний делікт.

У 1920 р. уповноважений бельгійського уряду Декан виніс на розгляд утвореної Лігою націй комісії юристів, проект резолюції про утворення вищого суду міжнародної юстиції з кримінальних справ [22, с. 23]. Але проект Декана навіть не стали обговорювати на Раді і Асамблеї Ліги націй. В якості головного аргументу відмови зазначалося, що на той час не існувало ніякого міжнародного кримінального права, яке б було прийняте всіма народами і, що цей проект порушує принцип суверенітету. Але у 1922 році під час конгресу Асоціації міжнародного права в Буенос Айресі вносить пропозицію про створення постійного суду міжнародної кримінальної юстиції і англійський професор Беллот (Hugh H. Bellot). Конгрес прийняв резолюцію про бажаність створення міжнародного кримінального суду і доручив Беллоту розробити його проект до наступного конгресу.

З другої половини ХХ ст. проблема відповідальності за міжнародні злочини стала однією з найактуальніших і досліджуваних в науці кримінального права. Друга світова війна яскраво показала не тільки необхідність встановлення і розвитку норм, які б забезпечували мир і безпеку людства, але й посилення наукових досліджень злочинів проти миру та безпеки людства, їх детальної класифікації та розмежування з загальноправовими злочинами. В усіх першоджерелах підкреслюється унікальність і значущість Нюрнберзького трибуналу, але не слід забувати, що виваженість і відточеність його рішень, повага й сприйняття міжнародною спільнотою його вироків, базувалися на наукових напрацюваннях кращих правознавців з кримінального та міжнародного права тих часів.

Трибунал підкреслив, що міжнародні злочини вчинюються конкретними людьми, а не абстрактними категоріями, і тільки шляхом покарання окремих осіб, які вчинюють такі злочини, можуть бути дотримані норми міжнародного права [23, с. 32]. Вперше була дана класифікація міжнародних злочинів і встановлена персональна кримінальна відповідальність за їх здійснення. Показово, що резолюція Першої Генеральної Асамблеї ООН від 11 грудня 1946 р. визнала Статут Нюрнберзького трибуналу підтвердженням цих принципів і запропонувала внести ці принципи в загальну кодифікацію злочинів проти миру і безпеки людства чи в Міжнародний кримінальний кодекс.

Найжахливіші злочини проти миру та людства, вчинені під час Другої світової війни, значно активізували проведення досліджень щодо відповідальності за їх скоєння. У західній науці кримінального права проблемами визначення відповідальності за злочини проти миру та безпеки людства займалися такі вчені як С. Allen [24, с. 13 - 128], W. Darby [25, с. 64 - 69], Т. Meron [26, с. 28 - 64], А. Nejer [27, с. 11 - 77], М. Robinson [28, с. 22 - 36], та інші. У працях названих науковців, які представляють науку кримінального права Великої Британії, США, Канади, Ізраїлю, Італії та інших країн відстежуються спроби визначення видових ознак злочинів проти миру та безпеки людства, надаються їх об'єктно-суб'єктні характеристики і особливості у порівнянні з злочинами, покарання за які передбачені у національному кримінальному законодавстві. Але головним лейтмотивом досліджень є теза про шляхи створення системи міжнародної протидії цим злочинам і неминучість відповідальності і караності за їх скоєння. Науковий інтерес викликають і пропозиції щодо запровадження відповідальності за окремі види злочинів, зокрема геноцид, екоцид, злочини проти миру тощо.

Подібні аналітичні напрацювання знаходимо і у радянських дослідників – М.С.Алексеева [29, с. 234], І.І.Карпець [30, с. 332], І.І.Лукашука [31, с. 432], Ю.В.Ніколаєва [32, с. 334], Ю.О.Решетова [33, с. 328], А.Н. Трайніна [34, с. 299] та ін.

Аналіз наукової історіографії не буде повним без оцінки дисертаційних досліджень відповідальності за злочини проти миру та безпеки людства. Слід зазначити, що дана тема викликає значний інтерес науковців.

Визначенню відповідальності як категорії міжнародного права присвячені дослідження В.М. Русинової [35, с. 18] та І.О. Толстової [36, с. 19]. Проблеми відповідальності за злочини проти миру та безпеки людства представлені у дисертаційних дослідженнях В.В. Каболова [37, с. 20], злочини проти людяності були предметом дослідження у дисертації А.А. Маєвської [38, с. 182]. Тенденції становлення інституту кримінальної відповідальності за злочини проти миру та безпеки людства розглядала А.Р. Каюмова [39, с. 44].

Важливі і різноманітні аспекти міжнародного кримінального права і боротьби з міжнародними злочинами розглядали у своїх працях українські вчені-міжнародники - В.П. Базов [40, с. 172], С.М. Вихрист [41, с. 500-503], Н.В. Дрьоміна [42, с. 240], О.В. Касинюк [43, с. 223], Н.А. Зелінська [44, с. 398], В.П. Пилипенко [45, с. 190], Т.Л. Сироїд [46, с. 162].

Низка дисертаційних досліджень присвячена аналізу відповідальності за окремі види злочинів проти миру та безпеки людства: найманство, екоцид, геноцид. Одним з найактуальніших, якщо судити за кількістю, є дослідження відповідальності за воєнні злочини, при чому не тільки у вітчизняній науці, але й серед західних науковців. Серед таких фундаментальних досліджень є монографія Л. Гріна [47, с. 374], що вийшла друком у Нью-Йорку у 1993 р. і професора Кембріджського університету К.Холстера [48, с. 379], присвячена висвітленню напрямів забезпечення міжнародного порядку у період збройних конфліктів. Значне місце, на думку автора, займає інститут кримінальної відповідальності за порушення законів і звичаїв війни. Підтримує колегу по університету і професор Д.Уелч, монографія якого «Справедливість і генезис війни» [49, с. 258] науково обґрунтовує необхідність міжнародної системи протидії воєнним злочинам і відповідальності за їх здійснення.

Таким чином, аналіз наукової історіографії становлення інституту відповідальності за злочини проти миру та безпеки людства дає підставити стверджувати, що проблема ця залишається однією з найбільш актуальних у міжнародному кримінальному праві. Загальним принципами, які визнаються як на рівні науки кримінального права, так і на рівні міжнародної (конвенціональної) регламентації є:

- визнання з позицій міжнародного права виключно індивідуальної кримінальної відповідальності фізичних осіб;
- особи, що вчинювали злочин, виконуючи накази своїх урядів або керівництва, не звільнюються від кримінальної відповідальності;
- офіційний статус особи (керівника держави або уряду) не може бути засадою для звільнення від кримінального покарання.

Постійний розвиток міжнародного права сприяє формуванню нових принципів і норм, а також цілей правової системи, які не були відомі в минулому. До таких нових явищ в праві відноситься формування системи норм про відповідальність за міжнародні злочини, і зокрема злочини проти миру і безпеки людства. У процесі розвитку відносин держав у цій сфері удосконалюються правові конструкції норм про відповідальність за порушення відповідних норм, їх тлумачення, еволюціонує видова класифікація діянь, що посягають на охоронювані міжнародним і національним правом інтереси у відповідній сфері. А наука кримінального права та міжнародно-правова наука, не залишаються осторонь і сприяють вказаному процесу. Не можна не погодитися з В.Ф.Цепелевим, який зазначав, що «тенденції розвитку міжнародного кримінального права такі, що в результаті зближення і взаємопроникнення міжнародної і внутрішньодержавної (національної) систем права, міжнародне кримінальне право дедалі більше рухається до оформлення в якості самостійної

синтезованої галузі права, яка знаходиться на стику цих двох систем» [50, с. 72] і наданий нами аналіз наукової історіографії підтверджує цю тезу.

Література:

1. Міжнародне право. Навчальний посібник/ За ред. М.В. Буроменського – К.: Юрінком Інтер, 2005. - С.209-210.
2. The Reflections in Moral Theology of the Very Celebrated Spanish Theologian. Franciscus de Vittoria // The classics of International Law. – 4-th principal question. Proposition III. – Washington, 1917. – P. III – XI.
3. Kant I. Zum Ewigen Frieden – Ein philosophischer Entwurf. / I.Cant. - Stuttgart, 1953.- P.38 – 47.
4. Договор об отказе от войны в качестве орудия национальной политики от 27 августа 1927 г. // Сб.действующих договоров, соглашений и конвенций, заключенных СССР с иностранными государствами. – Вып.V. – М.:Юргиз.,1930. – С.5-8.
5. Эйхельман О. Заметки из лекций по международному праву / О.Эйхельман. – К.:тип. В.И. Завадского, 1888. – С.40-45.
6. Захаров Н.А. Курс Общего международного права /Н.А.Захаров – Петроград: Тип. Д.П. Вейсбрута, 1917. - С. 187 - 264.
7. Стоянов А.Н.Очерки истории и догматики международного права: Лекции читанье в 1873/74 году в Харьковском университете /А.Н.Стоянов -Х.: Универ. тип., 1875. С.673 - 742.
8. Бентам И. Избранные произведения. Т.1. Введение в основания нрав-ственности и законодательства. Основне начала уголовного кодекса /И.Бентам; по англ. пер. А.Н.Пьпина и А.Н.Неведомского с предисл. Ю.Г.Жуковского. – СПб.: типолит. Н.Тиблена, 1867. – С.67 - 88.
9. Белогриц-Котляревский Л.С. Учебник русского уголовного права: Общая и особенная части / Л.С. Белогриц-Котляревский. – Киев-СПб-Харьков: Типо-лит. И.И.Чоколова, 1903.- С.161-168.
10. Есипов В.В. Очерк русского уголовного права: Часть общая / В.В.Есипов. – М.:Изд.магазина «Правоведение», 1904. – С.257 – 261.
11. Кистяковский А.Ф. Элементарный учебник общего уголовного права. Т.1.: (Общая часть) / А.Ф. Кистяковский – К.:Изд. Ф.А.Иогансона, 1875. - С. 47 - 52.
12. Позньшев С.В. Учебник уголовного права. Общая часть / С.В. Позньшев. – М.:изд-во Наркомюста,1923. – С. 133.
13. Сергиевский Н.Д. Русское уголовное право. Часть Общая: Пособие к лекциям / Н.Д. Сергиевский. – СПб: Тип.М.М.Стасюлевича,1908. – С. 56.
14. Спасович В.Д. Учебник уголовного права. Т. 1. / В.Д. Спасович. – СПб.: тип.О.Огризко, 1863. – С. 91.
15. Коркунов Н.М. Опыт конструкции международного уголовного права //Журнал гражданского и уголовного права .– СПб. – 1889. – кн. 1. – С.107. – С.106 – 142.
16. Лист Ф. Учебник уголовного права. Общая часть / Ф. Лист; разрешенный автором пер. с 12-го перераб. изд. Ф.Ильяшевича ; с предисл. автора и проф. Моск. ун-та М.В. Духовского.- М.: тов.тип. А.И.Мамонтова, 1903.- С.334.
17. Мартенс Ф.Ф. Современное международное право цивилизованных народов. /Ф.Ф.Мартенс. – т.2. – СПб.:тип.А.Бенке, 1896. – С.379
18. Wright G. The role of International Law in the Elimination of War / G. Wright. –Manchester, 1961, P.25; Marbury T. Development of the League of Nations Idea. 2. vols. N.Y. 1932.
19. History of the United Nations: War Crimes Commission and the Development of the Laws of War.- London.- 1948.- p.38
20. Ibid, P.40

21. Крамаровский Л.О международном суде /Л.Крамаровский – М.:Тип. Т.Малянского, 1881.- 542 с.
22. Трайнин А.Н. Уголовная интервенция /А.Н.Трайнин; Институт уголовной политики при прокуратуре СССР и НКЮ РСФСР. – М.:ОГИЗ,1935. – С.23.
23. Нюрнбергский процесс и современность / Под ред. Пустогарова В.В. – М.:Наука,1986. – С.32.
24. Allen C. Law in the making / C.Allen. – Oxford, 1958. – P.13 -128
25. Darby W. International Tribunals / W. Darby. - London, 1904. – P.18, 64–69.
26. Meron T. War Crimes Law Comes of Age:Essays / T. Meron.– Oxford,1998.- P.28 – 64.
27. Nejer A. War Crimes:Brutality Genocide Terror and the Struggle for justice / A. Nejer.– London, 1998.– P.11 – 77.
28. Robinson M. Genocide War Crimes and Crimes against Humanity / M. Robinson. – London, 1999.- P.22 – 36.
29. Алексеев Н.С. Ответственность нацистских преступников / Н.С.Алексеев. – М.: Межд. отношения, 1968. – 234с.
30. Карпец И.И.Преступления международного характера. – М.: Межд. отношения.,1979. – 332с.
31. Лукашук И.И. Международное уголовное право / И.И. Лукашук, А.В.Наумов – М Межд. отношения, 1979.- 432с.
32. Николаев Ю.В. Ответственность нацистских преступников / Ю.В. Николаев – М.: Наука, 1968. – 334с.
33. Решетов Ю.А. Борьба с международными преступлениями против мира и безопасности /Ю.А. Решетов – М.: Межд. отношения, 1983.- 328 с.
34. Трайнин А.Н. Защита мира и борьба с преступлениями против человечества /А.Н.Трайнин. – М.:Изд-во АН СССР, 1958. – 299 с.
35. Русинова В.Н. Нарушения международного гуманитарного права: индивидуальная уголовная ответственность и судебное преследование: автореферат дис. ..канд. юрид.наук / В.Н.Русинова. – М.:Ин-т гос-ва и права РАН, 2005.- 18 с.
36. Толстова И.А.Ответственность государств и применение контрмер в современном международном праве: автореф. дис... канд. юр. наук / И.А.Толстова – Казань: Казанск.гос.ун-т им. В.И.Ульянова – Ленина, 2005. – 19с.
37. Каболов В.В. Преступления против мира и безопасности человечества: автореферат дис. ..канд. юрид.наук / В.В.Каболов. – Ростов на-Дону: Юрид ин-т МВД РФ, 2002. – 20с.
38. Маєвська А.А. Злочини проти людяності: міжнародно-правовий аспект: дис... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2002. – 182 с.
39. Каюмова А.Р. Международное уголовное право (становление и современнье тенденции развития: автореферат дис. ..канд. юрид.наук / А.Р. Каюмова. – Казань, 2003. – 44 с.
40. Міжнародне гуманітарне право [Текст] : навч. посібник / В. П. Базов [и др.] ; ред. В. П. Базов. – К. : Варта, 2000. – 172 с.
41. Вихрист С.М. Імунітет та застосування юрисдикції в міжнародному кримінальному праві // Держава і право: Зб. наук. пр. Юридичні і політичні науки. Вип. 11. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. - С. 500 - 503.
42. Вихрист С.М. Принципи кримінально-правової юрисдикції у міжнародному праві // Вісн. Ун-ту внутр. справ. - 1999. - № 9. - С. 175 - 181.
43. Дрьоміна Н.В. Юрисдикція міжнародних кримінальних судів і трибуналів: дис... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2006. – 240 с.
44. Касинюк О.В. Кримінально-процесуальні питання діяльності міжнародних кримінальних судів [Текст] : дис... канд. юрид. наук: 12.00.11 /; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2004. – 223 с.

45. Зелинская Н. А. Политические преступления в системе международной преступности [Текст] / Н. А. Зелинская. – О. : Фенікс, 2003. – 398 с.
46. Пилипенко В.П. Міжнародний Кримінальний Суд за Римським Договором 1998 року [Текст]: дис... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Л., 2005. – 190 с.
47. Сироїд Т.Л. Захист жертв злочинів у міжнародному праві: дис. ... к-да юр. наук. – Х., 2000. - 162 с.
48. Green L.C. The Contemporary Law of Armed Conflict / L.C. Green.– Manchester,New York: Manchester University Press,1993. – 374 p.
49. Holster K.J. Peace and War: armed Conflicts and International Order : 1648-1989 / K.J. Holster – Cambridge: Cambridge University Press,1991. – 379 p.
50. Welch D.A. Justice and Genesis of War / D.A. Welch – Cambridge University Press, 1994. – 258 p.
51. Цепелев В.Ф. Международное сотрудничество в борьбе с преступностью. – М., 2001. – С.72.

КРИМШНОЛОГІЯ

(Загальна частина)

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Денисов Сергій Федорович
Денисова Тетяна Андріївна
Кулик Сергій Геннадійович
Шеремет Олег Семенович

Редактор: *Денисов С.Ф.*
Технічний редактор: *Кухарець Г.В.*
Дизайнер обкладинки: *Литвиненко Ю.І*

Підписано до друку 22 вересня 2015

Формат 60x84/16. Папір офсетний. Друк офсетний.
Гарнітура Times New Roman
Умовн.-друк. арк 38,2. Обл.-вид. арк 38,3. Тираж 500 прим.

Видавництво
ПАТ «Поліграфічно-видавничий комплекс «Десна»
14000, м.Чернігів, пр-т Перемоги, 62,
Свідоцтво про внесення до державного реєстру суб'єкта видавничої справи
Серія ДК №4292 від 02.04.2012